UBAK

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

UBAK

9. ULUSLARARASI BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR KONGRESİ

9 th International Scientific Research Congress

(U B A K)

12 - 13 Aralık 2020
Online/Ankara

Bildiri Tam Metin Kitabı
Proceeding Book

Sosyal ve Eğitim Bilimleri

Social and Educational Sciences

Editör / Editor
Dr. Huriye EMEN

9. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi

-Sosyal ve Eğitim Bilimleri-

the 9th International Scientific Research Congress

-Social and Educational Sciences-

(UBAK)

(12 – 13 Aralık 2020

ONLİNE / Ankara

- *Bildiri Tam Metin Kitabı*-

- *Proceeding Book* -

Editör

Dr. Huriye Emen

Ankara 2020

Yayın Koordinatörü/ Broadcaste Coordinator•
Muhammet ÖZCAN

Yayın Yönetmeni / General Publishing Director •
Dr. Esra TÜRE

Editörs / Edited by •
Dr. Huriye Emen

Kapak Tasarım / Cover Design
Kadir ERTEKİN

İç Tasarım / Interior
Kadir ERTEKİN

Birinci Basım / First Edition• ©
Aralık 2020 // December 2020-Ankara

ISBN: 978-625-7813-33-4

ASOS YAYINEVİ
1st Edition / 1.baskı: Aralık/December 2020
Address / Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ
Mail: asos@asosyayinlari.com
Web: www.asosyayinlari.com
İnstagram: https://www.instagram.com/asosyayinevi/
Facebook: https://www.facebook.com/asosyayinevi/
Twitter: https://twitter.com/Asosyayinevi

ÖNSÖZ

Kıymetli Okuyucular,

2020 yılını, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK) adı altında 9. kez gerçekleşen organizasyonla uğurlamanın mutluluğu içerisindeyiz. Kongreye gerek ülke dışından, gerekse ülkemizin çeşitli üniversitelerinden birbirinden değerli bilim insanları araştırmalarıyla iştirak etmiş olup, elinizde bu kitap söz konusu çalışmaların sizlerle buluşmuş halidir.

İnterdisipliner olarak gerçekleşmiş olan kongrede sosyal-beşeri ve idari bilimler, eğitim bilimleri, sanat-tasarım ve mimarlık alanları olmak üzere çeşitli alanlardan katılım sağlanmıştır. Çalışmalarda disiplinlerin kendisine mahsus klasik ancak özgün çalışmalarının yanı sıra aktüel, yeni yaklaşımlara da yer verilmiştir. Okuyuculara, araştırmacılara katkı sağlaması nihai amacımızdır.

Kongrenin düzenlenmesinde emeği geçenlere; özellikle zamanını, araştırmalarını paylaşmış katılımcılara, hakemlik sürecine destek veren bilim dostlarına minnettarız.

Saygılarımızla,

Dr. Huriye Emen

Makale id= 58

Sözlü Sunum

Irak Türkmen İnternet Basını Üzerine Bir Çalışma

Najemaldeen Abdullah Alıabbas[1] , Doç.Dr. Erol İlhan[1]
[1]*Ankara Hacı Bayram Veli Üniveristesi*

Özet: *İnternet siteleri, sosyal medya uygulamaları ve bloglar, arkasındaki örgütlü çıkarlar ile günümüz bireyinin yaşamında hegemonyasını her geçen gün artırmaya devam ediyor. Bugün dünyada milyonlarca insan evlerinden, işyerlerinden ve mobil olarak, haber siteleri ya da sosyal medya mecralarıyla milyonlarca insana ve güncel habere ulaşabiliyor. İletişim ve medya teknolojilerindeki gelişmeler, sosyal medyanın hızla yaygınlaşması, gazetecilik meslek pratikleri, haber toplama, işleme ve dağıtma yöntemlerini de değiştirmiş, meslek dijital gazetecilik sürecine evrilmiştir. Bu süreçte enformasyon, yayınlanan, saklanan, depolanan ve istenildiği zaman tekrar kolayca çağrılabilen bir yapıya bürünmüştür. Dijital yayınların gazetecilik mesleğinde yaptığı değişimler çalışmada, Irak'ta faaliyet gösteren iki internet gazetesi özelinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında Irak'ta yayınlanan iki yerel internet gazetesi (bizturkmeniz.com ve afkarhura.com) örnekleme dahil edilmiş, ardından yapılandırılmış analiz formu kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas belirlenerek internet sitelerinde yayınlanan haberler; doğruluk, yansızlık, kapsam, haber yazım kurallarına uygunluk ve dil kullanım ölçütleri kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, her iki sitenin doğruluk, yansızlık, kapsam ölçütleri dikkate alındığında ciddi eksiklikleri olduğu görülmüştür. Haber yazım kuralları ve dil kullanımı başlığı altındaki ifadelerde genel olarak bizturkmeniz.com sitesinin, afkarhura.com sitesine göre daha müspet gazetecilik yaptığı tespit edilmiştir. Özellikle, sitelerde yayınlanan haberlerde imla hatalarına, gereğinden uzun ya da eksik içerikli paragraflara rastlanırken, başlık-spot-haber metinlerinin temel habercilik kurallarına uyma konusunda beklenilen düzeyin altında olduğu görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Yeni Medya, İnternet Gazeteciliği, Sosyal Medya, Haber Blogları*

A Study On Iraqi Turkmen Internet Press

Abstract*: Web sites, social media applications and blogs are in continuous increase of their hegemony in the life of today's individual. Today, millions of people around the world can reach millions of people and current news to their homes, workplaces, and mobile sites through news sites or social media. Developments in communication and media technologies, rapid dissemination of social media, journalistic profession practices, have changed news gathering, processing and distribution methods. And the profession has evolved into digital journalism process. In this process, information has become a structure that is published, stored, and recalled easily at any time. This study analyzes, the changes introduced by digital publications in the profession of journalism in the context of two internet newspapers in Iraq. The study included two local internet newspapers (bizturkmeniz.com and afkarhura.com) published in Iraq. Content analysis was performed using a structured analysis form. Data collection phase depends on four main criteria; accuracy, impartiality, scope, compliance with news, writing rules and language usage criteria. The result shows that both sites have serious deficiencies in terms of the accuracy, impartiality and scope criteria. In terms of news writing rules and language usage, bizturkmeniz.com was more successful web site than afkarhura.com. Specifically, spelling errors, long or incomplete paragraphs were found in the published news on the sites, while headline-spot-news texts were below the level expected to comply with the basic reporting rules.*

Keywords: *New Media, Internet Journalism, Social Media, News Blogs*

1. Giriş

Tarih şeridinde 20. yüzyılı geride bırakırken toplumsal hayata girmeye başlayan internet, gündelik rutinler kadar, gazetecilik mesleği ve pratiklerini de derinden etkilemiştir. Bugün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Irak'ta da bir zamanlar gözde olan televizyon ve gazetelerin izleyici ve okuyucu kitleleri hızla azalmaktadır. Güncel haberleri ve olayları takip etmek için cep telefonu ve tablet gibi mobil cihazların artan kullanımı hem içerik hem de format açısından yeni yaklaşımlar ve eğilimler ortaya çıkarmıştır.

Geleneksel gazetecilikte haberin sağlanması, yayınlanması ve dağıtılması zaman almakta iken, internetin gelişimi ve yaygınlaşması ile bu süreç hız kazanmıştır(Tokgöz, 2015: 74). İnternet ve arkasındaki örgütlü yapılanma, günümüzde toplumun her alanını dönüştürürken, medya sektöründe de günün gereksinimlerine uygun olarak geleneksel gazeteciliğin, yayın aksamaları, ekonomik verimlilik ve rantabilite ilişkisi gereği daha az tercih edildiği görülmektedir.

Gazetecilik kurumları haberin online yayınlanmasını basın sürecinin rasyonalitesi içinde gerekli görmüş ayrıca reklamlar aracılığı ile kâr marjını yükseltmişlerdir. Okuyucuların beklentisi karşısında geleneksel gazeteciliğin sektörde yarattığı ekonomik sorunlar, internet gazeteciliği ile büyük oranda aşılmıştır. Ve giderek artan bilişim okuryazarlığı ile özellikle gençler online gazete tüketimini daha çok tercih etmektedir.

Dünyada bir salgın halini alan internet gazeteciliği ve sosyal medya uygulamaları artık Irak'ta ve yakın coğrafyada da kendinden sıklıkla söz ettirmeye başladı. Bugün dünyada milyonlarca insan; evlerinden, iş yerlerinden haber siteleri ve bloglar aracılığıyla ya da sosyal medya mecralarıyla milyonlarca kişi ve güncel habere ulaşıyor. 21. yüzyılda medya ile birlikte tüm toplumsal kurumlar internet üzerinden şekilleniyor. İşte bu yüzden hemen her gün binlerce blog ve yüzlerce haber sitesi doğuyor. Toplumda hemen her kesimden, her milletten, her düşünceden, her dinden birey, internetin sunduğu bu sürekli gelişen ve yenilenen ortamda buluşuyor(Atikkan &Tunç : 2011).

İnternet teknolojilerinin ortaya çıkışı ve gelişim sürecinde yaşananlar işletmeler ve bireyler için yeni fırsat ve krizlerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Günümüzde çok yüksek yatırımlar yapılmadan, her gün binlerce insanın ziyaret ettiği bir blog oluşturmak için teknolojik alt yapı söz konusudur. Bloglar aracılığıyla yeni insanlarla tanışma, bireysel veya kurumsal faaliyetleri tanıtma ve hatta reklamlardan para kazanma da görece kolay bir süreç haline gelmiştir. Benzer şekilde, bir internet gazetesine sahip olmak da artık düşünüldüğü kadar zor değildir. Ne kadar yaygın ve etkili olduğu tartışılsa bile çok düşük bir sermaye ile tüm dünyaya ulaşılabilecek bir internet gazetesinin kurulması, bireylerin kendi platformlarının sahibi olmalarının yolu aralanmış durumdadır. Günümüzde, tüm dünyanın hemfikir olduğu noktalardan biri de tüm basılı yapılanmanın, internet ortamına taşınacak olmasıdır.

Bu nedenle, içinde bulunulan değişim ve dönüşüm sürecinin tüm yönleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma, söz konusu değişim ve dönüşüm sürecini Irak'ta faaliyet gösteren iki internet gazetesi özelinde ortaya koymak ve analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır.

2. Irak Türkmen Basını

Irak Türkmenleri, bugün Irak topraklarında yaşayan milletler içerisinde yaklaşık üç buçuk milyon nüfusuyla üçüncü sırada yer almaktadır(Saatçi, 2009). Irak'ta Türkmenlerin varlığı ve yaşadıkları bölge Musul Vilayeti diğer adı ile Türkmeneli'dir. Irak Türkmenleri, bu bölgeye Emeviler ve Abbasiler döneminde büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanında büyük gruplar halinde yerleşmeye başlamışlardır. Mondros Mütarekesi'nden sonra ise Türkmeneli bölgesi, İngiliz işgaline uğramıştır. Türkiye bu işgali kabul etmemiş ve iki ülke arasında önemli tartışmalara yol açan Musul Sorunu çıkmıştır. Lozan Antlaşması'nda ise Musul, kapsam dışı tutulmuş, Ankara Antlaşması ile Musul vilayeti yani Türkmeneli bölgesi Irak sınırları içinde bırakılmıştır. Bu

durumda Türkmenler, kurucu asli unsur sayılmadıkları gibi azınlıkta sayılmamıştır. Böylece Türkmenler, ulusal yasa ve uluslararası antlaşmalara göre korunma hakkından yoksun kalmıştır (Güngör, 2014: 16-17).

Türkmeneli bölgesi 1950'lere kadar daha çok Arapların, bu tarihten sonra ise hem Araplar hem de Kürtlerin yoğun iskânına açılmıştır. Irak'ın ABD tarafından 2003'te işgal edilmesinden sonra ise bu işgal ve saldırılar devam etmiş, en son IŞİD, Türkmeneli bölgesinin önemli yerleşim yerlerini istila ve tahrip etmiştir. Günümüzde Türkmenler, bir beka sorunu ile karşı karşıyadır. Bundan dolayı medya aracılığı ile insanlara haber ulaştırmak, Türkmenler açısından büyük önem taşımaktadır.

1911 yılında yayın hayatına başlayan El Havadis Gazetesi, ilk Türkmen gazetesi olarak kabul edilmektedir (Küzeci, 2009:42). Bu nedenle her yılın Şubat ayının 25'i, Türkmen Basın Günü olarak kutlanmaktadır. İmtiyaz sahibi Muhammet Zeki Kudsizade olan gazete, ilk olarak Türkçe yayınlanmaya başlamış, 1918 yılında Kerkük'ün İngilizler tarafından işgaline kadar yayın hayatına devam etmiştir (Garip, 2019).

El Havadis Gazetesinde günlük olaylara, kültür ve edebiyat makalelerine ve Kerkük Belediyesi duyurularına yer verilmektedir. 1913 yılında yayın hayatına başlayan Al Maarif Dergisi ise sadece kültür ve edebiyat konularında Türkmence yayın yaparak bölge gençlerinin daha eğitimli ve kültürlü yapılmasını hedeflemektedir. Ayda iki kere yayınlanan dergi 11 sayı basıldıktan sonra 1913 yılında kapatılmıştır. Kısa bir yayın hayatı olmasına karşılık dergi, Irak edebiyat tarihinde önemli bir yer almıştır (Küzeci, 2019a). Al Maarif dergisinin kapatılmasından sonra 1915 yılında Kevkeb-i Marif dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Müdafa-i Milliye Cemiyeti'nin bir yayın organı olan dergi, Kerkük'te yayınlanan ikinci kültür ve edebiyat dergisi olma özelliğini taşımaktadır (ORSAM, 2011: 7). Bu yayınları 1926 yılında Kerkük Belediyesi'nin Türkçe ve Arapça olarak yayınladığı haftalık Kerkük gazetesi takip etmiştir. Kerkük gazetesi, 1918 yılında İngiliz işgal güçleri tarafından önce Arapça El Necme adıyla yayınlanan, sonradan Kerkük bölgesinin Türkmen olduğunu gören işgal gücünün "El" ekini kaldırmasıyla Necme adıyla Türkçe basılan gazetenin Kerkük Belediyesine devredilmesi ile bu adı almıştır. Necme gazetesinin kurulduğu dönemdeki iddialarına karşı koymak üzere 1920 yılında ilk sayısını çıkartan Tecedüd Gazetesi, kısa bir dönem yayınlanmış ve 1921 yılında kapatılmıştır. 1935 yılında ise Türkçe ve Arapça yayınlanan İleri Gazetesi yayın hayatına başlamıştır (www.turkmenelitv.com).

Küzeci (2019b) Irak'ta Türkmen basın hayatının Osmanlılar zamanında 1869 yılında Bağdat Valisi Mithat Paşa'nın Fransa'dan aldığı matbaa ile başladığını ileri sürmektedir. Matbaada Zevra adıyla basılan ilk gazetenin ana dili Türkçe'dir. Başlangıçta 2 sayfalık Arapça eki ile yayınlanan gazete, daha sonra sadece Türkçe yayınlanmış, 1908 yılında ise tekrar Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmaya devam etmiştir. 1869 ile 1918 yılları arasında Irak'ta 49 gazete ve dergi yayınlanmıştır. İngilizlerin 1918 yılında Irak'ı işgalinden sonra bütün gazete ve dergilerle birlikte Zevra gazetesi de kapatılmıştır.

1920 sonrası Irak'ta yayınlanan gazete ve dergilerle ilgili genel bilgiler, yıllara göre gruplandırılarak aşağıda listelenmiştir (Küzeci, 2019b):

1920-1958: Kraliyet dönemi olan bu yıllar arası Irak'ta 18 gazete ve dergi çıkartılmıştır. 1933 yılında Musul'da yayınlanan Yeni Irak gazetesinin ve 1935 yılında Kerkük'te yayınlanan İleri gazetesinin yayın dili Türkçe'dir. 1953'te haftalık Afak gazetesi, Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmaya başlanmış, 1959 yılına kadar yayınlanmaya devam etmiştir.

1958-2003: Cumhuriyet dönemini içeren bu yıllarda çeşitli alanlarda yaklaşık 50 gazete ve dergi yayınlanmıştır. Türkmen basını ile ilgili olarak yayınlanan gazete ve dergilere Yurt Gazetesi, Birlik Sesi Dergisi ve Kardaşlık Dergisi örnek olarak verilebilir. Bunların dışında Kerkük'te basılan ve haftalık Türkçe ve Arapça yayınlanan Beşir gazetesi, Türkmen kamuoyundan büyük destek görmüş ve yüksek tirajlara ulaşmıştır. Halkın isteklerine yer veren gazete, askeri genel komutanlığının kararıyla 1959'da kaatılmıştır (ORSAM, 2011: 8). 1991 yılı ile 2003 yılları

arasında Kuzey Irak'ta güvenlik bölgesi olarak ilan edilen alanda 20'ye yakın Türkçe gazete ve dergi yayınlanmış, televizyonda TERT TV yayına başlamış, ayrıca TERT FM Erbil'de, Kifri'de ve Süleymaniye'de radyo yayınları yapmıştır.

2003 Sonrası: 2003 yılında Saddam döneminin bitmesiyle beraber Irak'ın genelinde 100'ün üzerinde televizyon kanalı, 500'e yakın gazete ve dergi yayın hayatına girmiştir. Bu dönemde Türkmenlerde 5 gazete ve dergi çıkartılmıştır.

İnternet sitelerinin açılışı 2000 yılına dayanmaktadır. Halen yayında olan ve etkin şekilde takip edilen Türkmen haber sitelerine www.bizturkmeniz.com ile www.afkarhura.com örnek olarak verilebilir. Yayınlarına devam eden gazete, dergi, televizyon kanalları ve radyolar ise şu şekildedir(Küzeci, 2019b): Gazeteler: İnci Diyale, Aksu, Türkmeneli, Kerkük Sabahı, Irak, Yurt, Delil, Doğuş, Türkmen, Kale, Altun Köprü, Karar, Aksu, Sadık, Talefer, Masir, Şafak, Tercüman, Meclis, Vefa, Hakikat, Dergiler: Kardaşlık, Türkmen Yazarı, Türkmeneli, Muharip, Fener, Kurtuluş, Yeni Irak, Irak, El-Turas el Şabi, Birlik Sesi, Kerkük, Altun Köprü, Türkmen Bahçası, Laali Kerkük, Avrak Turkmanya, Talefer İli, Işık, Sarıkahya, Seyüdetül Nisa, Avukatlık, Baba Gurgur, Muharib, Türk Dili, Mizan, Kalem, Kültür, Türkmeneli Edebiyat ve Sanat, Sümer, Doğru, Barış, Atabey, Yurt, Basın Ajansı: Türkmen Basın Ajansı, Erbil, Televizyon Kanalları: Türkmeneli, El-Türkmaniyye, TERT, Radyolar: Türkmeneli FM, TERT FM, Yusuf El Sıddık, Babagürgür, Erbil FM.

Irak Türkmen basınının üzerinde sürekli bir kontrol ve sansür durumu söz konusudur. 1959 yılında Kerkük'te Türkçe ve Arapça olarak yayınlanan haftalık Beşir gazetesi kapatılmış, yazarları sürgüne gönderilmiştir. 1961 yılında yayın hayatına başlayan Kardaşlık dergisinin her sayısı sansürden geçmek durumunda kaldığı için dergiyi yayınlayanlar, kendi kendilerine oto sansür uygulamak durumunda kalmışlardır (Saatçi, 2017: 193).

3. Araştırmada Kullanılan Haber Siteleri

Araştırmada, haber sitesi olarak en fazla takip edilen www.afkahura.com ve www.bizturkmeniz.com siteleri kullanılmıştır. Diğer haber sitelerinin kapsam dışı bırakılma nedenleri ise ziyaretçi sayılarının az olması, güncel haber yükleyememeleri ve sitelerde yaşanan yayın aksamaları olarak belirtilebilir.

3.1. www.afkahura.com

Petrol Mühendisi Amir Karanaz tarafından 2010 yılında kurulan site Danimarka'dan yayınlanmaktadır. Amir Karanaz site fikrinin Türkmen medyasının çeşitli nedenlerle zayıf ve pasif kalmasından, Arap toplumuna hitap eden çok az site olmasından çıktığını ifade etmektedir. Herhangi bir kurum veya kuruluşa bağlı olmadıklarını belirten Karanaz, tek başına siteyi yönetmekte ve en büyük eksikliklerinin mali kaynak sıkıntılarından dolayı muhabir çalıştıramamak olduğunu söylemektedir. Site sıralama indeksi Alexa'da 200 milyon site içerisinde 845.000. sırada yer alan siteyi bir ajansa çevirme düşüncesinde olan Karanaz, halen aktif olarak 4 haber sitesinin bulunduğunu, rekabetin milli menfaatler içerisinde olduğunun altını çizmektedir. Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yayın yapan sitede ortak haberler dışında herhangi bir haber hem Arapçaya hem de Türkçeye çevrilerek okuyucuya sunulmaktadır.

Görsel 1. www.afkahura.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Arapça)

Görsel 2. www.afkahura.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Türkçe)

Görsel 1 ve 2'de görüldüğü üzere Türkçe ve Arapça siteler, birbirinden farklı olarak yayınlanmaktadır. Sitenin ziyaret edildiği 10.09.2020 tarihi itibarı ile Arapça yayınlanan siteye günlük erişim 5440, toplam erişim 12.415.071, Türkçe yayınlanan siteye ise günlük erişim 300, toplam erişim 112.514'dür.

3.2. www.bizturkmeniz.com

Bilgisayar Mühendisi Şükran Kayacı tarafından 2002 yılında kurulan site, Danimarka'dan yayın yapmaktadır. Hedefinde Türkçe ve Arapça okuyan kişiler bulunmakta, bağımsız bir kuruluş olarak yayınlanmakta ve herhangi bir yerden maddi yardım almadan kendi olanakları ile yayın hayatına devam etmektedir. Kayacı, site kuruluş fikrinin Danimarka'da ikamet eden Türkmenlerin oluşturdukları lobiden geldiğini belirtmekte, amaçlarının Türkmenleri ilgilendiren her çeşit haber ve makaleyi elektronik ortamda yayınlamak olduğunu ifade etmektedir. Başlangıçta 3-4 kişi ile yürütülen sitenin artık tek kişi tarafından yönetildiğini belirten Kayacı, bunun büyük bir risk olduğunu, ancak kaynak sıkıntısı yüzünden birden fazla kişiyle çalışma olanaklarının olmadığını belirtmektedir. Sitenin günlük ortalama 10.000 kişi tarafından ziyaret edildiğini, ancak sosyal medyanın günlük ziyaretçi sayısını düşürdüğünü, buna karşılık belirli bir dönem için sitenin büyük bir boşluğu doldurduğunu söyleyen Kayacı, Türkmen basınının genellikle gönüllü ve ferdi çabalar ile yürütüldüğünü, işlerin de amatörce yapıldığını ileri sürmektedir.

Görsel 3. www.bizturkmeniz.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Arapça)

Görsel 4. www.bizturkmeniz.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Türkçe)

Görsel 3 ve 4'te görüldüğü üzere Türkçe ve Arapça siteler, birbirinden farklı olarak yayınlanmaktadır. Sitede günlük ve toplam ziyaretçi sayıları bulunmamaktadır. Günlük ziyaretçi sayısı bilgisine website.informer.com sitesi üzerinden bakıldığında, 09.09.2020 günü için günlük ziyaretçi sayısının 534 olduğu görülmüştür.

4. Yöntem

Çalışma kapsamında Irak'ta yayınlanan iki yerel internet gazetesi (bizturkmeniz.com ve afkarhura.com) örnekleme dahil edilmiş, ardından yapılandırılmış analiz formu kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Her bir internet sitesi için 150'şer haber başlığı ve içeriği 2013-2016 yılları arasında incelenmiştir. İçerik analizi çalışmalarda, metin içeriği toplayarak analiz etme tekniği şeklinde kullanılmaktadır(Gökçe, 2006: 33).

Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas belirlenerek internet sitelerinde yayınlanan haberler; doğruluk, yansızlık, kapsam, haber yazım kurallarına uygunluk ve dil kullanım ölçütleri kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın veri analizinde haberlerin Doğruluk Ölçeği, Yansızlık Ölçeği, Kapsam Ölçeği, Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Ölçeği olmak üzere toplam 4 ölçek esas alınarak yazılı haberlerden elde edilen verilerin IBM SPSS 21 programı yardımı ile analizleri yapılmış ve Microsoft Excel 2010 yardımı ile de görsel tablolar hazırlanmıştır.

Yorumlama aşamasında içerik çözümlemesinin genel teorisine uygun olarak dar anlamda tanımlayıcı açıklamalar yerine betimsel sonuçlar çıkarmak üstüne odaklanılmıştır. Toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaya çalışmak ana hedef olarak kurgulanmıştır.

Çalışmamızın veri toplama aşamasında 4 ana kıstas altında toplanan 18 ifade; 1-Çok düşük, 2-Düşük, 3-Orta, 4-Yüksek, 5-Çok Yüksek, Likert ölçeği ile puanlanmaya tabi tutulmuştur. Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas, internet sitelerinde yayınlanan haberlerin; Doğruluk ölçütleri 2. Yansızlık ölçütleri 3. Kapsam ölçütleri 4. Haber Yazım Kurallarına Uygunluk ve Dil Kullanım ölçütleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Doğruluk ölçütü kapsamında; Haber kaynakları belirtilmiş mi? Haber ajanstan mı alınıyor? Haber başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte mi? Haber, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılmış mı? Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) ne düzeyde? Yansızlık ölçütü kapsamında; Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabiliyor mu? Haber yapısı doğru ve açık anlamaya uygun mu? Haber tüm detayları ile

veriliyor mu? Kapsam ölçütünde; Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı var mı? Özel / araştırma dosyalarına yer verilmiş mi? Haber dışı konulara yer verilmiş mi? (Hobi, oyun, e ticaret, vb. bölümler var mı?) Anket, test vb. okur katılımına yönelik olanaklar nasıl? Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı ölçütü kapsamında; Haber, yazım kurallarına uygun yazılmış mı? Gramer kullanımı doğru mu? Noktalama işaretleri doğru mu? İmla hataları var mı? Uzun ve eksik paragraflar var mı? Haber; başlık-spot (haber özeti)-haber metni olarak verilmiş mi? başlıkları üzerinde veriler analiz edilmiştir.

5. Bulgular

Yapılan analiz sonucunda görülmektedir ki, haber kaynaklarının doğruluğu başlığı genel ortalaması bizturkmeniz.com sitesi için 5 puan üzerinden 3,59, afkarhura.com sitesi için ise 3,50 puan olarak gerçekleşmiştir. Doğruluk ölçeği altında yer alan 5 ifade ise her iki internet gazetesi için aşağıdaki gibi şekillenmiştir.

Bizturkmeniz.com sitesinin haber kaynaklarının belirtilmesi 3,88 puan, haberlerin ajanstan alınıyor olması 3,03 puan, yayınlanan haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabiliyor olması 2,69 puan, haberlerin gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılıyor olması 4,17 puan, yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) 4,17 puan olarak gerçekleşmiştir. Görüleceği gibi doğruluk ölçeğinde haberlerin ajanstan alınma durumu ve haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabilme durumlarının düşük puan aldığı ve geliştirilmesi gereken alanlar olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Afkarhura.com internet sitesinde ise haber kaynaklarının belirtilmesi 4,57 puan, haberlerin ajanstan alınıyor olması 1,67 puan, yayınlanan haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabiliyor olması 3,63 puan, haberlerin gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılıyor olması 3,85 puan, yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) 3,77 puan olarak ortaya çıkmıştır. Doğruluk ölçeğinde haberlerin ajanstan edinme durumunun çok düşük puan aldığı ve geliştirilmesi gereken bir alan olduğu görülmektedir.

Site Adı

bizturkmeniz afkarhura.com

Ort. SS. Ort. SS.

Doğruluk Ölçeği S1 - Haber kaynaklarının belirtilmesi 3,88 1,80 4,57 1,21

S2 - Haber ajanstan mı alınıyor? 3,03 2,01 1,67 1,50

S3 - Haber başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte mi? 2,69 1,96 3,63 1,70

S4 - Haber, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılmış mı?4,17 1,46 3,85 1,46

S5 - Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) 4,17 1,22 3,77 1,56

Doğruluk Genel Toplam 3,59 1,34 3,50 0,91

Yansızlık Ölçeği S6 - Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabiliyor mu? 4,68 1,04 4,06 1,68

S12 - Haber yapısı doğru ve açık anlamaya uygun mu? 4,71 0,85 4,11 1,26

S17 - Haber tüm detayları ile veriliyor mu? 4,32 1,35 4,24 1,26

Yansızlık Genel Toplam 4,57 0,69 4,14 1,12

Kapsam Ölçeği S7 - Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı var mı? 2,43 1,92 1,81 1,60

S8 - Özel / araştırma dosyalarına yer verme 1,72 1,52 1,27 1,00

S9 - Haber dışı konulara yer verme (Hobi, oyun, e ticaret, vb. bölümler var mı?) 1,09 0,58 1,03 0,33

S10- Anket, test vb. okur katılımına yönelik olanaklar 1,00 0,00 1,00 0,00

Kapsam Genel Toplam 1,56 0,69 1,28 0,55

Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Ölçeği S11 - Haber, yazım kurallarına uygun yazılmış mı? 4,18 1,44 3,81 1,31

S13 - Gramer kullanımı doğru mu? 4,27 1,36 3,99 1,12

S14 - Noktalama işaretleri doğru mu? 4,30 1,36 3,68 1,16

S15 - İmla hataları var mı? 4,29 1,38 2,30 1,53

S16 - Uzun ve eksik paragraflar var mı? 4,15 1,53 2,55 1,78

S18 - Haber; Başlık-spot (haber özeti)-haber metni olarak verilmiş mi? 4,93 0,44 4,70 0,96

Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Genel Toplam 4,35 1,05 3,51 0,80

Çizelge 1. Ölçek ifade ortalama ve standart sapmaları

İncelenen haberlerin türlerine göre dağılımları incelendiğinde 4 ayrı sınıflandırma altında toplandıkları görülmektedir. Güncel, kitap, tarih ve siyasi kategorileri altında toplanan haberlerin her iki internet gazetesi içinde yüksek oranlarda güncel başlığı altında toplandığı görülmüştür.

S1 - Haberlerin türlerine göre gruplandırılması Site Adı

	bizturkmeniz		afkarhura.com	
	n	%	N	%
Güncel	57	38,0%	113	75,3%
Kitap	0	0,0%	1	,7%
Tarih	0	0,0%	1	,7%
Siyasi	93	62,0%	35	23,3%

Çizelge 2. Haberlerin türlerine göre gruplandırılması

5.1. Doğruluk Ölçeği Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen internet gazetelerinde yayınlanan haberlerin %80,3 gibi yüksek bir oranda haber kaynaklarının belirtilmiş olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. Haber kaynaklarının belirtilmesi - %

Haber sitelerinde analize tabi tutulan haberlerin toplamda %68,3'ünün ajanslardan alınmadığını, %33,7'sinin ise ajanslardan derlenen haberler oluştuğu görülmektedir. afkarhura.com sitesinin %83,3 gibi yüksek oranında ajanslardan edinilmeyen haberlerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Bizturkmeniz.com sitesinin oranı ise %49,3 düzeyinde ajanslardan alınmayan haberlerden oluşmaktadır.

Çizelge 4. Haberlerin ajanstan alınma durumu - %

Haberlerin başka kaynaklarca doğrulanabilir özellikte olması bir diğer değişken olarak incelenmiştir. Bizturkmeniz.com sitesinin %56,7 oranında başka kaynaklarca doğrulanabilir özellikte olmadığı, afkarhura.com sitesinin ise %52,7 oranında başka kaynaklarca doğrulanabilir bir yapıda olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. Haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabilirlik durumu - %

Her iki internet sitesinde yüksek oranda haber yazım dilinin, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırıldığı görülmektedir. Toplamda %61,3 oranında yazım hatalarından arındırılmış bir Türkçe ile yayınlandıkları görülmektedir. Bizturkmeniz. com sitesinin %73,3 oranında, afkarhura.com sitesinin ise %49,3 oranında hatalardan arındırıldığı görülmektedir. Afkarhura.com sitesinin gramer, hece ve yazım hataları noktasında eksiklikleri olduğu görülmektedir.

Çizelge 6. Haberlerin gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılma durumu - %

Bir diğer belirleyici değişken olan yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği durumu her iki internet sitesi için toplamda %57,7'lik bir oranda çok yüksek seviyede çıkmıştır. Bizturkmeniz sitesinde bu oran %64,0 iken afkarhura internet sitesinde %51,3 olarak ölçülmüştür.

Çizelge 7. Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği durumu - %

5.2. Yansızlık Ölçeği Bulgular

Haber kavramının toplumsal yapının sadece bir parçasına, bir grubuna yönelik hazırlanarak sunulması durumunda, bu kaynağın varlığını sürdürmesinin olanaksızlaştığı bir durum ortaya çıkacaktır. Bu nedenle haberin yansızlık ve nesnellik ilkelerine dikkat edilerek oluşturulması ve sunulması gerekir (Karakuşçu, 2003: 52).

Yansızlık ölçeği olarak belirlenmiş olan haberlerin reklam ve yorum yazılarından bağımsız olma durumu bir diğer değişken olarak incelenmiştir. İncelenen internet gazetelerinin toplamda %82,7'sinde haber içeriğinin, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayırt edilebilir bir düzende olduğu görülmüştür.

Çizelge 8. Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabilirlik durumu - %

Haberlerin yapısının doğru ve açık olması ve anlamaya uygun yapıda yazılması durumu bir diğer değişken olarak kurgulanmıştır. Bizturkmeniz sitesinin %88 ile afkarhura sitesinin ise %58 ile bu özellikleri sağladığı görülmektedir.

Çizelge 9. Haber yapısının doğru ve açık anlamaya uygunluk durumu - %

Diğer bir yansızlık değişkeni olarak haberin detayları ile verilmesi durumudur. Bu durum habercilik etiği düşünüldüğünde yansız bir habercilik yapılabilmesinde etkili bir değişkendir. İncelenen her iki internet haber sitesinin de haberlerin detaylı olarak verilmesi noktasında yüksek oranlara sahip oldukları görülmüştür. Bizturkmeniz sitesinin %77,3 ve afkarhura sitesinin ise %65,3 oranında haberleri tüm detayları ile verdiği görülmüştür.

Çizelge 10. Haberlerin tüm detayları ile verilmesi durumu - %

5.3. Kapsam Ölçeği

Kapsam ölçeği altında 4 adet alt değişken söz konusudur. Bunlardan ilki haber kaynaklarına ilişkin sayfalarla bağlantıların olup olmadığı durumudur. Her iki site içinde bu durumun toplamda %71,7 oranında çok düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Çizelge 11. Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı olma durumu - %

Kapsam itibari ile işlenen ve yayınlanan haberlerde özel araştırma dosyalarına yer verme durumunun her iki site için çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bizturkmeniz sitesi için bu oran %81,3 iken afkarhura sitesi için %93,3 oranında gerçekleşmiştir.

Çizelge 12. Özel /Araştırma dosyalarına yer verme durumu - %

Kapsam ölçeği altında incelenen bir diğer başlık ise internet gazetelerinin haber dışı konulara yer verme, hobi, oyun, e-ticaret vb. bölümlerin haber olarak işlenme durumları olmuştur. Toplamda %98,3 oranında çok düşük olarak bu tür haberlere yer verildiği görülmüştür.

Çizelge 13. Haber dışı konulara yer verme durumu - %

Her iki sitenin incelenmesi sonucunda yayınlanan haberlerin içeriğinde veya haber sonrasında okur algısını ölçebilmek adına anket, test vb. okur katılımlarına yönelik uygulamaların hiç kullanılmadığı görülmektedir.

Çizelge 14. Anket, test vb. okur katılımlarına olanak sağlama durumu - %

5.4. Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Ölçeği

Medya çalışmalarında haberin stili/biçimi olarak ifade edilebilecek olan haber dili, yapılan haberlere birtakım özellikler kazandırmasına rağmen bazı sınırlandırmalar da getirebilmektedir. Günümüzün hızlı yaşam koşullarında haber yazım ve kitlelere ulaştırma aşamalarında zamana karşı bir yarış içine girilmiş ve genellikle hata yapma olasılığını en aza indirgeyecek biçimde kısa/net ve anlaşılır biçimler seçildiği görülmektedir. Haberin kitlelere hızlıca ulaştırılmasının yanı sıra etkili bir dilbilgisi kullanımının büyük önem taşıdığı bu aşamada cümlelerin bir anlam karmaşasına yol açmaması için birçok teknik kullanılabilmektedir. Bu tekniklerle anlaşılırlık en üst seviyelerde tutulmakta bu durumda haberin kitleye doğru aktarılmasının yanı sıra takip oranlarını da etkilemektedir (Özerkan, 2001: 129). Bu kurallara uyum, haberin bir bütünlük içerisinde, ayrıntılarıyla kitlelere ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Haber dilinde anlaşılırlık açısından sadelik ön planda tutulmaktadır. Bu yüzden tüm bu ayrıntılar habere açıklık kazandırma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak belirli kalıplarla verilen haberde bir tekrar söz konusu olabilmektedir. Bu da haber dilinin kurulması sürecinde ortaya çıkabilen olumsuz durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan haberlerin; %57 ile çok yüksek oranda, %13 ile yüksek oranda, %13,7 ile orta oranda, %5,3 ile düşük ve %11 oranında da çok düşük oranda yazım kurallarına uygun yazıldıkları görülmektedir. bizturkmeniz.com sitesinin afkarhura.com sitesine oranla daha yüksek seviyede yazım kurallarına uygun haberler barındırdığı görülmektedir.

Çizelge 15. Haberlerin yazım kurallarına uygun yazılma durumu - %

Yayınlanan haberlerin gramer açısından dikkatli incelenmesi sonucunda toplamda her iki site içinde %58,3 oranında gramer kullanımının çok yüksek oranda doğru olduğu görülmüştür. %26,7 oranında ise yüksek seviyede gramer doğruluğu göze çarpmaktadır.

Çizelge 16. Doğru gramer kullanım durumu - %

Noktalama işaretlerinin doğru bir şekilde kullanımı okuyucunun haberi anlamasında ve yanlış anlaşılmaları engelleme noktasında etkili bir yazım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan analiz sonucunda her iki sitede de noktalama işaretlerinin doğru biçimde kullanılma oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bizturkmeniz sitesinde %76,7 ile çok yüksek oranda ve afkarhura sitesinde ise %52 ile yüksek oranda noktalama işaretlerinin doğru kullanıldığı görülmüştür.

Çizelge 17. Noktalama işaretlerinin doğruluğu durumu - %

İmla hataları internet gazeteciliğinde konunun doğru şekilde anlaşılmamasına neden olduğu için önemli bir diğer noktadır. Bizturkmeniz internet gazetesinde %77,3 ile imla hatasının yüksek seviyede olduğu, bu oranın afkarhura sitesinde ise %19,3 oranında olduğu görülmektedir. bizturkmeniz.com sitesinin imla hataları noktasında daha dikkatli incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 18. İmla hatalarının olma durumu - %

İnternet gazeteciliğinin göze hitap eden, okuyucuyu yormayan, görsel olarak daha ergonomik bir görünüm ve yapıda olması önemli bir diğer değişkendir. Bizturkmeniz sitesinde %74 oranında ve

afkarhura sitesinde ise %31,3 oranında çok yüksek seviyede uzun ve eksik paragraflar barındırdığı görülmektedir. Bizturkmeniz sitesinin yine bu noktada daha detaylı ve organize bir görünüme kavuşması gerekliliği görülmüştür.

Çizelge 19. Uzun ve eksik paragrafların olma durumu - %

Haber yazım kuralları ve dil kullanımı ölçeğinin son değişkeni ise haber başlık spot-haber metni olarak verilme durumu oluşturmaktadır. Her iki site için de bu değişkenin gerçekleşme durumunun yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Bizturkmeniz sitesi %97,3 ile çok yüksek oranda ve afkarhura sitesi %88,7 ile yine çok yüksek oranda haber başlığı-spot haber metni olarak verilmektedir.

Çizelge 20. Haber başlık-spot (haber özeti) haber metni olarak verilme durumu - %

6. Sonuç

Dijital yayınların gazetecilik mesleğine yaptığı değişimler çalışmamızda Irak bölgesinde faaliyet gösteren iki internet gazetesi özelinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında Irak'ta faaliyet gösteren 2 yerel internet gazetesi(bizturkmeniz.com ve afkarhura.com) örnekleme dahil edilerek, yapılandırılmış içerik analizi gereklerine uygun olarak oluşturulmuş gözlem formu ile verilerin toplanmasına çalışılmıştır.

Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas belirlenerek internet sitelerinde yayınlanan haberler; doğruluk, yansızlık, kapsam, haber yazım kurallarına uygunluk ve dil kullanım ölçütleri kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur.

Elde edilen verilere göre incelenen haberlerin türlerine göre dağılımları incelendiğinde 4 ayrı sınıflandırma altında toplandıkları görülmektedir. Güncel, kitap, tarih ve siyasi kategorileri altında toplanan haberlerin her iki internet gazetesi içinde yüksek oranlarda güncel başlığı altında toplandığı görülmüştür.

Doğruluk, Yansızlık ve Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı ölçeklerinde her iki sitenin de yüksek puanlar aldığı ancak kapsam ölçeğinde her iki sitenin de puanlarının düştüğü görülmektedir. Doğruluk ölçeği içinde yer alan ifadelere bakıldığında "Haberin başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte olma" ifadesinin düşük değer aldığı ve bu alanda bizturkmeniz.com sitesinin iyileştirmelere ihtiyacı olduğu net olarak görülmüştür. Doğruluk ölçeği içindeki "Haber ajanstan mı alınıyor" ifadesinin ise afkarhura.com sitesinin düşük puan aldığı görülmüş ve bu noktada iyileştirmelere ihtiyacı olduğu ortaya konulmuştur.

Her iki sitenin de yansızlık başlığı altındaki ifadelerde yüksek puanlar aldığı ve yansızlık ölçek ifadelerinin iki sitenin güçlü yanlarından biri olduğu tespit edilmiştir.

Kapsam ölçeği altındaki, haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı olması durumu, özel / araştırma dosyalarına yer verme durumu, haber dışı konulara yer verme (Hobi, oyun, e ticaret, vb.) durumu ve anket, test vb. okur katılımına yönelik olanakların sağlanması noktalarında her iki sitenin de eksikleri olduğu görülmektedir. Bu noktaların mutlaka geliştirilmesi ve medyanın geldiği teknolojik olanaklardan yararlanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı ölçeği altındaki ifadeler bakıldığında genel olarak bizturkmeniz.com sitesinin afkarhura.com sitesinden daha başarılı olduğu görülmüştür. Özellikle, sitelerde yayınlanan haberlerin içeriğinde imla hatalarına, uzun ve eksik paragraflara dikkat edilmesine ve haber; başlık-spot (haber özeti)-haber metni verme durumlarına dikkat edilmesi ve bu noktalarda iyileştirmelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Dil konusunda bir başka sorun, Türkiye Türkçesinin Irak Türkmenlerinin ikinci dili olmasından kaynaklanmaktadır. Türkçe metinlerde bir takım imla ve yazım hatalarının bulunması, Türkiye Türkçesinin ikinci dil olmasından kaynaklanmaktadır.

Sitelerde yer alan haberlerin çeşitlilik anlamında genişletilmesi gerektiği de bir diğer önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak Türkmen basınının genel sorunlarına yönelik olarak aşağıdakiler söylenebilir:

Bağımsız yayın organlarının en büyük sıkıntısı, finansal sorunlardır. 2003 yılı sonrasında yayınlanan gazete ve dergilerin genel olarak siyasi partiler ve örgütler tarafından finanse edilmesi, bu yayınların belirli fikirlere hizmet etmesi anlamına gelmektedir. Finansal sorunlar, incelenen web siteleri için de ciddi bir sorun teşkil etmekte, bu sorundan dolayı site yöneticileri, muhabir çalıştıramadıklarını ve tüm işleri kendi başlarına yapmak durumunda kaldıklarını belirtmektedirler. Finansal sorunlardan dolayı istenilen kadroyu kurmak çok mümkün olmamakta, detaylı inceleme ve araştırma yapılması gereken haberlere yer verilememektedir.

Basın alanında çalışmak belirli bir eğitim almayı gerektirmektedir. Ancak Türkmen basın kuruluşlarında genellikle gazetecilik eğitimi almamış kişilerin çalıştığı görülmektedir.

Kaynakça:

Atikkan, Z. ve Tunç, A. (2011). Blogdan al haberi: Haber blogları, demokrasi ve gazeteciliğin geleceği üzerine, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Garip, A. M. (2019). Kerkük'te Türkmen Basın Günü Kutlandı. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kerkukte-turkmen-basin-gunu-kutlandi/1402641. (Erişim Tarihi 06 Eylül 2020).

Gökçe, O. (2006). İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güngör, F. (2014). OrtaOrdoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(2), 14-41.

Karakuşcu, G. (2003). Özel televizyon haberlerinde terörizm, Kanal D ve Show TV ana haber bültenleri içerik analizi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Küzeci, Ş.(2009). Irak Basın Tarihi(1869-2009).Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı No:22, Ankara.

Küzeci, Ş. (2019a). Osmanlı'dan günümüze Irak'ta yayımlanan Türkçe dergiler-2, 108(387). Erişim adresi: https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=4914. (Erişim Tarihi 06 Eylül 2020).

Küzeci, Ş. (2019b). Şemsettin Küzeci`den Türkmen basın tarihi. Erişim adresi: https://yenicag.info/semsettin-kuzeciden-turkmen-basin-tarihi/. (Erişim Tarihi 07 Eylül 2020).

ORSAM (2011). Irak’ta Türk Basını, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 34, Nisan 2011.

Özerkan, Ş. A. (2001). Medya, dil ve iletişim, İstanbul: Martı Yayınları.

Saatçi, O. Ö. (2017). Irak Türkmenlerinin ana dilleri Türkçeyi ve Türk kimliğini yaşatma süreçleri. Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Dil, Tarih ve Edebiyat) 30-31 Ekim 2017, 172-202.

Tokgöz, O. (2015). İletişim kuramlarına anlam vermek -başlangıçtan günümüze Anglo Amerikan iletişim kuramı. Ankara: İmge Yayınevi.

www.turkmenelitv.com (Erişim Tarihi 08 Eylül 2020).

İncelenen İnternet Siteleri

www.afkahura.com

www.bizturkmeniz.com

Makale id= 127

Sözlü Sunum

Aristoteles'te Bir Konu Olarak Metafizik

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Cüneyt Gültekin[1]
[1]*Ankara Üniversitesi*

Özet:*Kapsayıcı ve evrensel bir bilgi talebine karşılık verebilecek ve bunun mantıksal ve ontolojik zeminini sağlayabilecek bir disiplin olarak metafiziği bir inceleme alanı olarak belirleyen Aristoteles, temelini doğal dünyada ve değişme sürecinde bulan bir metafiziksel dizge geliştirmiştir. Bu doğrultuda oluşturduğu kendi metafizik sistemi, doğadaki oluş ve yokoluş üzerine açıklayıcı bir tasarım olarak kendini göstermektedir. Aristoteles'te metafiziğin bir inceleme alanı olarak ne şekilde belirlendiğini ortaya koyabilmek için, filozofun bu alana ilişkin tanımlarını vermek ve bu alanın konu ve sorunsallarını ne şekilde ele aldığını incelemek gerekmektedir. Bu doğrultuda Aristoteles'te kendisini kurgusal bir tasarımlama biçimi olarak gösteren metafizik, aynı anlama gelmek üzere bilgelik, felsefe, teoloji şeklinde de ifade edilmektedir. Aristoteles tarafından varlık olmak bakımından varlığı konu edinen metafizik, filozofun görüşünde varlığı herhangi özel ya da belirli bir yönü doğrultusunda değil; sadece varlık olması, 'var olan' olması bakımından ele alan bir inceleme alanı şeklinde kendisini göstermektedir. Felsefe tarihinin yönünü belirleyecek olan kavramsal çözümlemelere girişen ve yeni terimler oluşturan filozof, kendi belirlemeleri ışığında bu yaklaşım tarzının bir örneğini de kendi kurgusal metafizik sisteminde vermiştir. 'İlk felsefe' olarak metafiziğin ne olduğu ve nasıl bir disiplin olduğu, temel sorunsallarının ve konularının ayrıntılı bir sergilenmesiyle belirlenmekte; metafizik kendi uğruna istenen bir bilim olarak konumlandırılmaktadır. Filozofun belirlediği bu sorunlara ilişkin yaklaşım ve çözümleri yapıtının bütününe yayılmakta ve asıl önemlisi bu sorunlar artık geleneksel metafiziğin sorunları olarak belirmektedir. Bir anlamda Aristoteles metafiziğin uğraş alanlarının sınırlarını çizmiş olmaktadır. Bu noktada Metafizik yapıtı boyunca kendisini gösteren 'ilk felsefe' olarak metafiziğin temel sorunlarını belirleme ve bunlara çözüm bulma uğraşısı, bilgisel açıdan daha yüksek bir düzeye ulaşma çabası olarak da okunabilir. Aristoteles'i esinleyen güdü, bilgelik adına en fazla layık olan bilgi formunu elde etme isteği olduğundan, bu durum aynı zamanda mutlak bilim idealine yaklaşma çabasıdır.*

Anahtar Kelimeler: Metafizik, Aristoteles, Bilim, Bilgelik, Hayret

Metaphysics as a Subject Matter in Aristotle

Abstract: Aristotle developed a metapysical system which is grounded in the pysical world and process of change and he determined metaphysics as an area of investigation that could respond the demand of general and universal knowlegde. His metaphysical system shows itself as an explanatory idea about the generation and corruption in the natural world. To explicate how metaphysics in Aristotle was specified as a subject matter, it should be examined the definitions, topics, central questions and problems posed in his work. Aristotle described metaphysics, which can be interpreted as a speculative way of thinking, also as wisdom, first philosophy and theology. Metaphysics is the study of being qua being, it is a study of being under the aspect of a more general and abstract way as beings.

Metapysics as 'first philosophy' is positioned as a science which doesn't aim at utility, and is exposed by its main topics and problems in detail. The approaches and solutions to these problems in the work of Aristotle are also accepted as the problems of traditional classical metaphysics and defines the limits of this subject matter in general. Aristotle is a philospher who is inspired by the natural instinct of wonder and this metaphysical form of knowledge that is entitled to wisdom can be read as an endeavour to the ideal of scientific quest of certainty.

Keywords: Metaphysics, Aristotle, Science, Wisdom, Wonder

1. GİRİŞ

Aristoteles'i metafizik (ilk felsefe) olarak bir inceleme alanı ortaya koymaya ve bu alanın konularını ve sorunsallarını belirlemeye sevk eden temel düşünce, bütün insanların doğal olarak bilme istekleri ve meraklarıdır (hayret duygusu). Filozof, *Metafizik* adlı yapıtının hemen girişinde buna kanıt olarak duyularımızdan aldığımız zevki gösterir (980a20). Bilme arzusu bu noktada insanda doğuştandır ve kendisini en alt düzeyde duyumda gösteren bu doğal istek, daha tam bir bilgiyi elde etme yönünde deney, sanat, bilim ve bilgelik aşamalarına doğru yönelmektedir.

Bu noktada *Metafizik* yapıtı boyunca kendisini gösteren 'ilk felsefe' olarak metafiziğin temel sorunlarını belirleme ve bunlara çözüm bulma uğraşısı, bilgisel açıdan daha yüksek bir düzeye ulaşma çabası olarak da okunabilir. Bu durum aynı zamanda mutlak bilim idealine yaklaşma çabasıdır. Çünkü Aristoteles'i esinleyen güdü, bilgelik adına en fazla layık olan bilgi formunu elde etme isteğidir (Ross, 2002: 182). Bu bilgi formu da filozofa göre, ilk ilkeler ya da ilk nedenlerin bilimidir, yani bilgeliktir (sophia). Dolayısıyla en yüksek ve en tanrısal şeyleri bilmeye yönelmiş bir zihinsel etkinliktir. Bu etkinlik genel olarak varlığın ve gerçekliğin yapısını ortaya koyduğunu iddia eden bir tasarım olarak da klasik-kurgusal metafizik geleneğin çerçevesini belirlemektedir.

2. METAFİZİĞİN TANIMI VE KONULARI

Aristoteles'te metafiziğin bir inceleme alanı olarak ne şekilde belirlendiğini ortaya koyabilmek için, filozofun bu alana ilişkin tanımlarını vermek ve bu alanın konu ve sorunsallarını ne şekilde ele aldığını incelemek gerekmektedir. Bu doğrultuda Aristoteles'te kendisini kurgusal bir tasarımlama biçimi olarak gösteren metafizik (ilk felsefe), aynı anlama gelmek üzere bilgelik, felsefe, teoloji şeklinde de ifade edilmektedir. Varlıkların ilk nedenlerini ve ilkelerini ele alan bu inceleme alanı (Met. 981b27) herhangi bir faydaya yönelik değildir. Kendisi için ve sırf bilmek için aranan bir bilim olarak, sonuçlarından dolayı aranan bilimlerden farklıdır.

Bu teorik bilim, yani metafizik, her türlü faydacı ve pratik amaçtan bağımsız olan bir düşünmedir. Aristoteles felsefesinde bu düşüncenin eriştiği nokta, sezgisel bilgidir, daha doğrusu salt düşünce etkinliğidir. Bu da onun yaklaşık bir sonuca değil, kesinliğe ve mutlak bilgiyi hedeflediği anlamına gelmektedir. Bu özelliğiyle de metafizik, sırf bilmek için bilimin peşine düşenlerin bir uğraş alanıdır ve filozofa göre biricik özgür bilimdir (Met. 982b25). Dolayısıyla sadece kendi amacı için varolan tanrısal bir bilimdir. Aynı zamanda filozof için bilgi tümelin bilgisi olduğundan, metafizik de tümele ilişkin bir bilgi olarak, tümelin içine giren bütün özel durumları içermektedir.

> Sonra bilmek ve anlamak için bilmek ve anlamaya, en çok, en fazla bilinebilir olanın bilgisinde rastlanır(Çünkü bilmek için bilmeyi seçen kişi, her şeyden çok en gerçek anlamda bilgiyi seçecektir. En fazla bilinebilir olanın bilgisi de böyle bir bilgidir). Şimdi ilk ilkeler ve nedenler en fazla bilinebilir olan şeylerdir. Çünkü onlar sayesinde ve onlar aracılığıyla bütün diğer şeyler bilinirler. Onların kendileri, kendilerine bağlı olan şeyler aracılığıyla bilinmezler. Her şeyin hangi amaçla yapılması gerektiğini bilen, bilimler içinde en üstün, herhangi bir bağımlı bilimden daha üstündür. Bu amaç, her şeyin iyiliği ve genel olarak doğanın bütününde en yüksek iyi olan şeydir. Bütün bu ölçütler söz konusu adın aynı bilime ait olduğunu göstermektedir. Bunun ilk ilkeler ve nedenleri araştıran bir bilim olması gerekir. Çünkü iyi olan, yani erek, nedenlerden biridir (Met. 982a30-982b10).

Böylece en yüksek ilkelerin bilimi olarak metafizik, Aristoteles tarafından üstün bir değere de bağlanmış olur. Çünkü Tanrı'nın her şeyin nedenleri arasında olan bir varlık ve ilk ilke olduğu düşünüldüğünden, böyle bir bilim de ya yalnız Tanrı'nın sahip olabileceği veya diğerlerinden önce O'nun sahip olabileceği bir bilim olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı da bu bilim, bütün diğer bilimlerden daha zorunlu ve daha üstündür (Met. 983a10). Filozof bütün bu

belirlemeleri ortaya koyarak, aranılan bilimin mahiyetinin ne olduğunu ve araştırma ve incelemelerin erişmesi gereken niteliklerin hangileri olduğunu netleştirir. Bu yönüyle Aristoteles'e göre felsefe, hakikatin araştırılması olduğundan, metafizik de hakikatin bilgisi olarak açığa çıkmaktadır. Metafiziğin konusu, teorik bir bilgi olarak varolan en hakiki şeylerin, ezeli-ebedi şeylerin ilkelerinin bilgisidir. Aynı zamanda bunlar nedenlerdir. Çünkü diğer şeylerin varlığının nedenidirler. Ve pratik bilginin amacının eylem olmasına karşılık, nedenlerin bilgisini içerdiğinde teorik bilginin amacı hakikattir (Met. 993b20-30).

Bütün bu belirlemeler ve tanımlamaların yanı sıra, Aristoteles'te metafiziğin daha ayrıntılı ve geniş bir çerçeve içinde yerinin ve konusunun ortaya konması için, teorik bilimlerin nasıl sınıflandırıldığını gözden kaçırmamak gerekir. Bunlar matematik, fizik ve teolojidir (metafizik). Teoretik bilimlerin bu sınıflandırılması yoluyla, 'ilk felsefe'nin de diğer disiplinlerden ne şekilde ayrıldığı daha iyi anlaşılabilecektir. Fizik bilimi, bağımsız bir varlığa sahip olan, ancak hareketsiz olamayan varlıkları inceler. Matematik ise hareketsiz olan, ancak maddeden bağımsız olarak varolmayıp, onun içinde gerçekleşen varlıkları ele alır. Oysa 'ilk felsefe'nin (metafizik) konusu aynı zamanda maddeden bağımsız ve hareketsiz olan varlıklardır (Met. 1026a10-20). İşte teoloji olarak da adlandırılan 'ilk felsefe', en çok arzu edilmesi gereken en yüksek teorik bilim olarak belirlenir.

> Eğer hareketsiz bir töz varsa, bu tözün biliminin önce gelmesi ve bu bilimin İlk Felsefe olması ve onun bu tarzda, yani ilk olduğundan dolayı, evrensel olması gerekir. Varlığı varlık olmak bakımından ele almak, yani aynı zamanda onun özünü ve varlık olmak bakımından özüne ait olan niteliklerini incelemek bu bilime ait olacaktır (Met. 1026a27-32).

Bu sınıflandırma doğrultusunda metafiziğin en önemli tanımı da kendisini göstermektedir. "Varlık olmak bakımından varlığı ve ona özü gereği ait olan ana nitelikleri inceleyen bir bilim" (Met. 1003a20) olarak tanımlanan metafizik, özel bilimlerden ayrı tutulmaktadır. Çünkü bu bilim genel olarak varlığı varlık olmak bakımından ele alır. Özel bilimler gibi varlığın belli bir parçasını ayırarak sadece bu parçanın ana niteliklerini incelemez. Bu noktada mutlak anlamda ilk ilkeler de, varlık olmak bakımından varlığın ögeleri olmak durumundadır. İşte bundan dolayı varlık olmak bakımından varlığın ilk nedenlerinin kavranılması gerekmektedir.

Konusu varlık olmak bakımından varlık olan bu bilim (metafizik), varlığa özü gereği ait olan nitelikleri de, yani bu özsel ana nitelikleri de inceleyecektir. Bunlar özdeşlik, karşıtlık, başkalık, cins ve tür, bütün ve parça, mükemmellik ve birlik vb.dir. Böylece metafizik, varolan her şeyin genel özelliklerinin ontolojik bilimi olarak anlaşılabilir. Varlığı varlık olmak bakımından inceleyen metafiziğin nesnesine yaklaşım tarzı, onu varlık olmak bakımından ele almasıdır. Yani metafiziğin maddi konusu tüm varlıklar, bütün bir realite olarak öne çıkarken, bu realitenin varlık olması veya varolma durumu metafiziğin formel konusu olarak görülebilir.

Aynı zamanda Aristoteles'in metafiziği ortaya koyuşunda, şöyle bir ayrım da kendisini gösterir. Bu 'ilk felsefe' olarak metafizik, genel konusu varlık olan evrensel bir bilimdir. Bu anlamıyla bir ontolojidir. Ancak aynı zamanda özel konusu ilk hareket ettirici olan özel bir bilimdir. Ve bu anlamıyla da teolojidir. Fakat bu iki ifade tarzı tutarlı bir sistemin birliği içinde uyuşmaktadır. Dolayısıyla metafizik aynı zamanda hem ontoloji hem de teoloji olarak ele alınabilir; çünkü Aristoteles'in sisteminde metafizik, varlığın ilk türünü inceler ve bu varlık çeşidi bütün diğer varlıkların varlık ve akılsallıklarının temelidir. Yine bu varlık (tek, tinsel ve aşkın bir hareket ettirici olarak) bütün altta bulunan terimleri yöneten bir dizinin ilk terimi olduğundan; onun hakkında sahip olunan bilgi, varlıklar olmaları bakımından bütün özel varlıkların (tözlerin) bilgisini doğurmaktadır.

Metafiziğin uğraş alanına ilişkin bu sorun, Aristoteles felsefesinde Tanrı haricinde her varlığın madde ve formdan meydana geldiği anlayışıyla çözülecektir. Çünkü evren nesne

olmaklığına belli bir form içinde ve belirli bir takım potansiyel güçleri olan madde türünden meydana gelmiş varlıkların hiyerarşik bir dizisinden ibarettir (Popkin, 2001: 145). Yani her varlık; madde ve formu kendisinde bulunduran somut bileşik bireyden, mutlak anlamda gerçek tek varlık olan, bu dünyadaki bütün varlıkların kaynağı ve ereği olan salt tanrısal fiile kadar yükselen formlar zinciri ve hiyerarşisinde kendi sabit yerine sahiptir. İşte bu anlamda Tanrı'yı bilmek, bütün özel tözleri bilmektir. Şeyler ancak formları ile vardırlar ve ancak onlarla kavranabilirler, yani saf form olan Tanrı'ya bağımlıdırlar ve ona yönelirler. Tanrı'nın ezeli-ebedi hayatı onların etkinlikleri için bir model ve erek ödevi görür ve buna yakınlıkları onların varlık derecelerini belirler. Bu noktada metafiziğin ereksel neden olarak etki eden ilk hareket ettirici olan Tanrı'yı konu edinmesi de anlamını bulmaktadır. Yalnız metafiziğin bu evrensel özelliği, aynı zamanda onun tüm varlıkların özü ve tanımı sorunuyla ilgilenmediği anlamına gelmemektedir. Çünkü 'ilk felsefe' her şeyden önce tözün bilimidir, amacı da en yüksek kategori olan tözü ortaya koymaktır. Bu açıdan Aristoteles'e göre töz varlığın ilk kategorisi olduğundan, asıl anlamında varlık, yani herhangi bir anlamda varlık değil, mutlak anlamda varlık ancak töz olabilir.

> Ancak her bakımdan, yani hem tanım, hem bilgi, hem de zaman bakımından ilk olan Tözdür. Çünkü ilkin diğer kategorilerden hiçbiri bağımsız olarak varolamaz; oysa Töz bağımsız olarak var olabilir. Töz tanım bakımından da ilktir; çünkü her varlığın tanımında, onun tözünün tanımı zorunlu olarak içerilmiş bulunur. Nihayet her şeyi, onun niteliğini, niceliğini veya yerini değil, ne olduğunu, örneğin insanın veya ateşin ne olduğunu bildiğimizde en tam bir biçimde bildiğimizi düşünürüz (Met. 1028a33-38).

Töz hiçbir öznenin yüklemi olamazken, diğer her şey onun yüklemi olmaktadır. Yani töz, en son dayanak, bir anlamda başka hiçbir şeyin yüklemi haline getirilemeyendir (Met. 1017b10-15). Bu bakımdan 'ilk felsefe'nin varlığı salt varlık olarak araştırması da, tözün temel doğasını araştırması anlamına gelmiş olur. Bu doğa da Aristoteles felsefesinde madde ve form kavramlarıyla açıklanır. Madde ve form birer soyutlama olarak belirirler, yani ancak birleşmiş olarak varolabilirler. Bu da somut bileşik varlık olarak bireysel şeylerde kendini göstermektedir. İşte bu tikel nesne tözdür. Form (tümel) da bu anlamda tikellerden bağımsız varolamaz. Madde form ile aktüel hale gelirken, nesneden somut olarak değil, ancak soyutlama ile ayrılabilir. Salt madde aktüel olarak varolamaz. Aristoteles böylelikle bir şeyin özüyle, kendisi olmaksızın özün varolamayacağı bilinemez dayanak arasında bir ayrım yapmakta ve madde-form kavram çiftiyle paralel olarak potansiyellik-aktüellik kavram çiftini de kullanarak metafiziğinde değişim olgusunu açıklamaya girişir. Bu bakımdan değişme, şeylerin biçimlenmemiş durumdan göreli biçimlenmiş bir duruma geçişleri olarak ele alınmaktadır.

Bu açıklama yoluyla filozof , eski Yunan ontolojisinin en önemli sorunu olarak görülen değişim olgusunu, Parmenides'ce belirlenen çıkmaza girmeden çözmektedir (Denkel, 1998: 149). Aristoteles'e göre değişim yalnızca bir görünüş olmayıp, gerçek bir olgudur. Bu doğrultuda değişim, yoktan varoluşu içermemektedir; yok gibi görünenin, yani kendini belirgin olarak ortaya koymamışın ortaya çıkışıdır. Aristoteles buna potansiyellik demektedir. Parmenides'in değişimi olanaksız görmesini ise, töz ve nitelik (yüklem) kavramsal ayrımını kavrayamamış olmasına bağlamaktadır. Hal değiştirme gizil gücü olarak potansiyellik olmaksızın da değişme açıklanamamaktadır. Bu bağlamda Aristoteles, 'ilk felsefe' olarak metafiziği, değişmeyi de açıklayabilecek şekilde kurgulamıştır.

Aristoteles'in yaptığı şey, yokluk ve görülebilir (aktüel) varlık kategorileri arasına 'ortaya çıkmamış bir olanak olarak bulunma' kategorisini, yani potansiyelliği koymasıdır (Denkel, 1998: 145). Böylelikle bir şeyin, potansiyel olarak o şey olan başka bir şeyden gelebiliyor olması açıklanabilmektedir. Yani aktüel olarak karşımızda bulunmayan bir şeyin yok olduğu veya var olmadığı söylenmek zorunda değildir. Bu noktada potansiyellik de, ancak aktüel olan bir şeyin eylemliliği ile aktüel hale gelebilmektedir. Aktüelliğin potansiyelliğe olan önceliği argümanı doğrultusunda (Met. Θ, 8. bölüm), değişim sürecinde her hareket ya da değişimin, hareketin ilk

nedeni olan etkiyi sağlayan bir şeyin varlığına bağlı olduğu gösterilmektedir. Bu nedenle her hareket bir hareket ettiriciyi gerektirmektedir. Fakat sonsuz bir nedenler dizisinin olanaksızlığı ve bir ilk nedenin varlığının zorunluluğu ortaya konduğundan (Met. a, 2. Bölüm), ilk hareket ettiricinin varlığının mantıksal olarak devreye sokulması gerekir.

Böylece Aristoteles bir inceleme alanı olarak metafiziği belirlerken oluşturduğu kendi metafizik sisteminde, sonraki kurgusal metafiziklerin hepsinde kendisini farklı kavramsal düzeylerde gösterecek olan Tanrı'yı (hareket etmeyen hareket ettirici) hiyerarşik bir varlık skalasının tepesine yerleştirir. Bu metafizik tasarımda doğa da, daha büyük yetkinliğe doğru sürekli değişen bir tikel nesneler toplamı olarak ortaya çıkmaktadır. Her değişim de potansiyelliğin belli bir formun kazanılmasıyla aktüelliğe dönüşümüdür. Bu bağlamda varlığın değişimi aktüellik kazanmak olarak ortaya konduğundan, ereksel bir yaklaşım söz konusudur. Yani aktüellik aynı zamanda kendi içinde bir sona ya da ereğe sahip olma olarak yetkinliği (entelecheia) ifade eder. Bu doğrultuda potansiyellik ve aktüellik, varoluş hiyerarşisi ya da basamakları öğretisine gündeme getirir (Copleston, 1997: 49). Evrende varolan şeyler içlerinde taşıdıkları potansiyellik miktarına göre derecelendirilmektedir. Yani maddeye en çok gömülmüş olan en alt tür varlıklardan bir süreklilik içinde insana, göksel cisimlere, akıllara ve Tanrı'ya kadar uzanan bir hiyerarşi söz konusudur (Ross, 2002: 181). Yalnız Aristoteles metafiziğindeki bu hiyerarşinin ya da varlık zincirinin en tepesinde yer alan Tanrı, aktüelliğin potansiyelliğe olan önceliği ilkesinden elde edilmekte ve sonsuz değişimin zamansal olarak değil, fakat mantıksal bir başlangıç noktası olarak iş görmektedir. Yani değişmeye neden olan, ancak değişmenin konusu olmayan, değişmeyen bir töz. Bu bağlamda Aristoteles'in Tanrı'sı, harekette olan şeyleri bir arzu (aşk) nesnesi olarak hareket ettiren, kendisi ise hareket serisinde yer almayan mutlak hareketsiz bir Tanrı olarak kendisini göstermektedir. O kendini düşünen düşünce olarak düşüncenin düşüncesidir (Met. Λ, 9. bölüm). Saf form veya saf aktüalitedir. Ve bu ideal, 'ilk felsefe'nin nihai konusu olarak görülmekte, en yüksek insani etkinlik olarak değerlendirilmektedir.

İşte bu tözsel bağımsızlıkla, her türlü değişmeden korunmuş olmayı yapısında birleştiren varlık türünü inceleyen ve en yüce bilim olarak konumlandırılan teolojiyi, 'ilk felsefe' (metafizik) tarafından içeriliyor olarak değerlendirmek olanaklı olmaktadır. Yalnız bu onun sadece özel ve sınırlı konusudur, metafiziğin asıl konusu ise varlık olmaları bakımından tüm varolanlardır. Aristoteles tarafından belirlendiği şekliyle metafiziğin tanımı ve aynı zamanda Aristoteles metafiziğinin belli başlı kavramları yoluyla genel konu ve yapısı bu şekilde ortaya konduktan sonra, yine Aristoteles tarafından belirlenen metafiziğin sorunlarının sergilenmesi hem Aristoteles metafiziğinin hem de bütün geleneksel metafiziğin genel yapı ve kurgusunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

3. METAFİZİĞİN SORUNLARI

Aristoteles *Metafizik* olarak adlandırılan yapıtında ilkin aranan bilimle, yani 'ilk felsefe'yle ilgili tartışılması gereken sorunların ele alınması gerektiğini dile getirir. Bu doğrultuda ortaya koyduğu sorunlar, geleneksel-kurgusal metafiziğin de yüzyıllar boyunca ve halen gündeminde kalmış ve kalan sorunlar olarak değerlendirilebilir. Filozofun belirlediği bu sorunlar geleneksel metafiziğin çerçevesini ve inceleme alanını belirlemiş ve kendisinden sonraki metafizik dizgelerin ana hatlarını ve uğraş konularını da tespit etmiştir. Bu sorunları filozof olduğunu iddia eden kişinin uğraşması gereken ana sorunlar olarak ortaya koyan Aristoteles, bu sorunların çözümlerini yine bu yapıtında kısmen de olsa vermiştir. Yalnız bazı noktalarda kesin görüşlere sahip olmakla birlikte, filozofun bu yaklaşımı tamamen dogmatik bir sistem olarak görünmemekte, kendisini tamamen karanlıkta hissettiği bir alanda doğruyu keşfetme yönünde bir dizi girişim olarak göstermektedir (Ross, 2002: 183).

İlkin bütün neden türlerinin incelemenin tek bir bilime mi, yoksa birçok bilime mi ait olduğu sorunu ele alınmaktadır. Bu aynı zamanda metafizik biliminin de neyi incelediğini açığa çıkarır. Daha sonra Aristoteles kanıtlamanın ilkelerinin de (çelişmezlik ve üçüncü halin olanaksızlığı), nedenlerle birlikte tek bir bilimin konusu olduğunu dile getirir. Böylece filozof şu veya bu varlığın değil, varlık olmak bakımından varlığın doğasını inceleyen ve merkezi bir ilkeden evrenin ayrıntılı doğasını çıkaran evrensel bir bilimin olanaklı olduğunu ve bunun 'ilk felsefe' olduğunu belirlemektedir (Ross, 2002: 184).

Yine bu doğrultuda ortaya konan belli başlı sorunlar (Met. B kitabı); genel olarak bütün tözlerin bu tek bilimin konusu olup olmadıkları; bu araştırma alanının tözlerin dışında onların niteliklerini de kapsayıp kapsamadığı; duyusal tözlerin dışında başka tözlerin de olup olmadığı; bireysel şeylerin dışında (maddeden bağımsız olan bir şey) bir şeyin var olup olmadığı; ilkelerin sayı bakımından mı, tür bakımından mı tek olduğu; ortadan kalkabilir varlıkların ilkeleriyle, ezeli-ebedi varlıkların ilkelerinin aynı olup olmadığı; varlık ve birliğin şeylerin tözü mü, yoksa niteliği mi olduğu; ilkelerin tümel mi olduğu, yoksa bireysel olarak adlandırılan varlıklar kategorisine mi girdiği; ilkelerin potansiyel olarak mı, aktüel olarak mı varoldukları ve matematiğin nesnelerinin tözler olup olmadığı şeklindedir.

Filozofun belirlediği bu sorunlara ilişkin yaklaşım ve çözümleri yapıtın bütününe yayılmakta ve asıl önemlisi bu sorunlar artık geleneksel metafiziğin sorunları olarak belirmektedir. Bir anlamda Aristoteles metafiziğin uğraş alanlarının sınırlarını bu çerçevede çizer.

4. SONUÇ

Kapsayıcı ve evrensel bir bilgi talebine karşılık verebilecek ve bunun mantıksal ve ontolojik zeminini sağlayabilecek bir disiplin olarak metafiziği bir inceleme alanı olarak belirleyen Aristoteles, temelini doğal dünyada ve değişme sürecinde bulan bir metafiziksel dizge geliştirmiştir (Popkin, 2001: 141). Bu doğrultuda oluşturduğu kendi metafizik sistemi, doğadaki oluş ve yokoluş üzerine açıklayıcı bir tasarım olarak kendini gösterir. Aynı zamanda kendisini, Platon'un idealar kuramına karşı getirdiği güçlü eleştirel argümanlarla farklı kılmaktadır. Filozofa göre tümeller (idealar), algıladığımızın dışındaki bir dünyada bulunan bağımsız nesnel varlıklar olarak görülemez. Onlar ancak bu dünyada varolabilirler. Yani tikel nesnelerden bağımsız olmayıp, onların içindedirler. Bunun aksini iddia etmek, tümellerin bağımsız bir tözsel varlığı olduğunu iddia etmek, özne ile yüklemi karıştırmak gibi mantıksal bir yanılgıya düşmektir (Denkel, 1998: 97).

Aristoteles varlığın en genel anlamında araştırılması olarak belirlediği metafizik yaklaşımında kendi metafizik sistemini ise, varlığın hem kalıcı hem de değişen olabilecek tarzda bir açıklaması olarak oluşturmuştur. Sürekli bir değişme içinde bulunan doğal dünyanın varolduğu olgusunu, evrenin kalıcı ve sürekli boyutunu olduğu kadar, değişen yönünü de yadsımadan ve gerçekliğin özelliklerini açıklamak için Platon gibi hipotetik bir dünyaya başvurmak zorunda kalmadan açıklayabilmiştir (Popkin, 2001: 149). Yani hem değişmeyi hem de değişmenin ulaşmaya çabaladığı bir erek olarak kalıcılığı öne sürmüştür.

Bütün bunlarla birlikte 'ilk felsefe' olarak metafiziğin ne olduğu ve nasıl bir disiplin olduğu, temel sorunsallarının ve konularının ayrıntılı bir sergilenmesiyle belirlenmekte; metafizik kendi uğruna istenen bir bilim olarak konumlandırılmaktadır. Bundan dolayı da filozofun en yüksek uğraş ve inceleme alanıdır. Kendisi için ve sırf bilmek için aranan bir bilim olduğundan biricik özgür bilimdir. "Şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapmaya iten şey, hayret olmuştur" (Met. 982b10-15) diyen Aristoteles'in kendisini de bu duygu harekete geçirmiştir. Bu doğrultuda varlık olmak bakımından varlığı ya da varlık açısından varolanı inceleme konusu olarak belirleyen metafiziği, en yüksek teorik bilim olarak ele almaktadır.

Heidegger'e göre felsefenin her adımına baştan sona egemen olan bu hayret etme, Yunanlı filozoflara varolanın varlığına uygun olarak konuşmayı sağlayan bir iç-duyum hali (Heidegger, 1995: 51) olarak Aristoteles'e de, metafiziğin varolanın varolan olarak ne olduğu kökensel sorusunu sordurtmuştur.

Aristoteles tarafından varlık olmak bakımından varlığı inceleyen (Met. 1003a20) bir alan olarak belirlenen metafizik (ilk felsefe), filozofun görüşünde varlığı herhangi özel ya da belirli bir yönü doğrultusunda değil, sadece varlık olması, 'var olan' olması bakımından ele alan bir inceleme alanı şeklinde kendisini göstermektedir. Felsefe tarihinin yönünü belirleyecek olan kavramsal çözümlemelere girişen ve yeni terimler oluşturan filozof, kendi belirlemeleri ışığında bu yaklaşım tarzının bir örneğini de kendi kurgusal metafizik sisteminde vermiştir.

KAYNAKÇA

ARİSTOTELES. (1996). Metafizik, (Çev.) ARSLAN A., Sosyal yayınlar, İstanbul.

COPLESTON, F. (1997). Felsefe Tarihi (Aristoteles), (Çev.) YARDIMLI A., İdea, İstanbul.

DENKEL, A. (1998). İlkçağ'da Doğa Felsefeleri, Özne Yayınları, İstanbul.

HEİDEGGER, M. (1995). Nedir Bu-Felsefe?, (Çev.) IRGAT A., Afa yayınları, İstanbul.

POPKİN, R. H. (2001). Metafiziğin Kısa Tarihi, (Çev.) CEVİZCİ A., (Metafiziğe Giriş'in içinde), Pradigma Yayınları, İstanbul.

ROSS, W. D. (2002). Aristoteles. (Çev.) ARSLAN A, ANAR İ. O., KAVASOĞLU Ö., KURTOĞLU Z., Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Makale id= 77

Sözlü Sunum

Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Ticaretinin Dış Ticaret Dengesine Etkisi

Dr. Öğretim Üyesi Ahu Coşkun Özer[1]
[1]*Marmara Üniversitesi*

Özet: *Gelişmiş ülkelerin ticari ilişkileri öncelikli olarak komşu ülkeler önceliklidir ve en yüksek oranlardaki ticaret komşu ülkelerle gerçekleştirilmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi komşu ülkelerle ticari ilişkileri geliştirmek dış ticaret dengesini sağlamak için izlenmesi gereken öncelikli poltikalardan olmalıdır. Dış ticaret dengesi 2018 yılında 55 milyar doların üzerinde açık veren Türkiye'nin bu açığı azaltmak için komşu ülkelerle ilişkileri geliştirmesi ve bu ülkelere yapılan ihracatı artırması önem taşımaktadır. Bu çalışmada ülkemizin 12 önhat ülkesi ile gerçekleştirdiği ithalat ihracat işlemleri yıllık olarak değerlendirilip bu ülkelerle olan dış dengesi hesaplanmış bunun ülkemizin dış ticaret dengesine etkisi değerlendirilmiştir. Ülkemizin heryıl dış ticaret fazlası verdiği komşu ülkeler olmakla birlikte özellikle enerji ithalatı nedeniyle heryıl dış ticaret açığı verdiği komşu ülkelerde bulunmaktadır. İncelenen 2013-2018 yılları arasında komşu ülkelerle ticaret açığı ülkemizin dış ticaret açığının ortalama yüzde 13'üne denk gelmektedir. Bu açığın oluşumunda en önemli unsur enerji ithalatı olmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Komşu Ülke, Dış Ticaret Dengesi, İhracat, İthalat, Dış Ticaret Fazlası*

The Effect On the Foreign Trade Balance of the Turkey's Trade with Neighbor Countries

Abstract*: The commercial relations of developed countries are primarily based on a priority for neighbor countries and the highest rates of trade are carried out with neighbor countries. Developing countries like Turkey should improve trade relations with neighbor countries as in developed countries to balance foreign trade. Turkey's foreign trade deficit was over 55 billion dollars in 2018, it is important to improve relations with neighbor countries to reduce the trade deficit and to increase exports to these countries. In this study, the import and export transactions of Turkey with 12 neighbor countries are evaluated annually and the balance of foreign trade with neighbor countries is calculated and its effect on Turkey's trade deficit is evaluated. Although there are neighbor countries where our country has foreign trade surpluses every year, there are some neighbor countries where foreign trade deficit is given every year due to the energy imports. The trade deficit between 2013-2018 with the neighbor countries equal to an average of 13 percent of Turkey's foreign trade deficit. There is an important energy import in the formation of this deficit.*

Keywords: *Neighbor Country, Balance of Foreign Trade, Export, Import, Foreign Trade Surplus*

1.GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ile birlikte ticaret serbestleşmiş ve ülkelerin uluslararası ticaretini engelleyen sınırlamalar ortadan kalkmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile birlikte dünya ticaretinde bölgeselleşme eğilimleri de ortaya çıkmıştır. Bölgeselleşme eğilimleri ile belirli bölgelerde bulunan ülkeler kendi aralarında ticaret anlaşmaları imzalamakta ve bu anlaşmalarla yakın çevre ülkelerle ticaretlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Ülkelerin uluslararası ticaretlerinde bölgeselleşme eğilimlerinin oluşumunda öncelikle mesafelerin kısa olması ve kısa mesafe nedeniyle taşımacılık masraflarının azalması etkili olmaktadır. Gerek maliyet düşürücü etki yapması gerekse coğrafi yakınlığın sağladığı diğer avantajlar nedeniyle ülkeler yakın komşu ve çevre ülkelerle ticari birliktelikler yapmakta ve ticaret anlaşmaları imzalamaktadır.

Gelişmiş ülkelerin uluslararası ticaretleri değerlendirildiğinde uluslararası ticaretlerinde daha çok komşu ülkelerin önem taşıdığı görülmektedir. Örneğin Avrupa Birliği ülkelerinin ticaretleri ençok birlikiçi ülkelerde gerçekleşmektedir. Ayrıca ABD, Kanada ve Meksika arasındaki ticari ilişkilerde NAFTA'nın da etkisiyle gelişmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin komşu ülkelerle olan ticaretlerine bakıldığında örneğin Hindistan'ın komu ülkelerle gerçekleştirdiği ticaretin potansiyelinin altında olduğu, Pakistan'ın ticaretinde ise komşu ülkelerden Çin'in önemli payı bulunduğu, Çin'in ise komşularıyla ticaret payının toplam ticareti içerisinde çok yüksek olmadığı görülmektedir ancak Çin ticarette bölgeselleşme eğilimlerini artırmak amacıyla ilişkiler geliştirmektedir. Örneğin Çin'in Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)'ne üye ülkeleri ile olan dış ticareti önem taşımaktadır ve iki bölge arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla yapılan çalışmalar artmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin komşu ülkelerle olan ticaretleri toplam ticaretleri içerisinde çok büyük paya sahip olsa da gelişmekte olan ülkelerin komşu ülkelerle ticaretinin toplam ticaretleri içerisindeki payları çok da yüksek değildir. Mesafelerin kısa olması ve coğrafi yakınlığın sağladığı diğer avantajlar da dikkate alındığında gelişmekte olan ülkeler içinde komşu ülkelerle ticareti geliştirmeye yönelik politikalar önem taşımaktadır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

1980'lerde bölgesel ticaret blokları içerisinde büyük başarılar elde edildiğine dikkat çeken Krugman, Avrupa'da Avrupa Topluluğunun Güney Avrupa'nın yeni demokrasilerini içerecek şekilde büyüdüğüne ve 1992'de pazar entegre eden kümelenme ile ekonomik birlik içinde yüksek derecede sıçrama yaptığını vurgulamaktadır. Ayrıca Krugman, ABD'nin de Kanada ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarına ve yatırım anlaşmalarının önemine, Doğu Asya'da ise bölgesel serbest ticarete yönelik resmi hareketler olmasa da 1985'ten sonra bölgedeki Japon yatırımlarında ve bölgedeki ihracatçı firmalardan yapılan Japon ithalatında belirgin bir artış olduğuna değinerek bölgesel entegrasyonlara dikkat çekmiştir. Ayrıca Krugman dünyada bölgelerarası entegrasyon sayısının artmasının dünya refahını artırıcı etki yaptığını ifade etmektedir. Krugman bir tarafta ABD ve Kanada arasında, diğer tarafta ise Avrupa ülkeleri içinde zaten özel ticaret düzenlemeleri olmasına rağmen ticarette mesafenin hala önemli olduğunu ve doğal ticaret blokları yarattığını vurgulamaktadır(Krugman,1991:7-20).

Krugman'a göre bölgesel serbest ticaret alanları oluşturulmasa veya tercihli ticaret anlaşmaları olmasa bile ülkeler taşımacılık masrafları nedeniyle daha çok komşularıyla ticaret yapmaktadır. Taşımacılık masrafları ve coğrafi yakınlığın sağladığı diğer avantajlar nedeniyle ticarette komşu ve yakın çevre ülkeler özellikle gelişmiş ülkeler için önemli bir pazardır(Krugman, 1991:19,Aktaran:Coşkun Özer,2019).

Kılıçkaya'nın (2018), dünyada komşu ülkelerle ticaret eğilimlerini değerlendirmesine göre ise Avrupa Birliği ülkelerinin birlik içi ticaretinin yüzde 70'ler düzeyinde, Asya-Pasifik bölgesinde bu oranın yüzde 60'lar, Kuzey Amerika bölgesinde ise yüzde 40'larda olduğu belirtilmektedir Kılıçkaya, 2018). Kollioras ve Pinna'ya göre ise AB'nin komşu ülkelerle ticari aktivitelerinde artış potansiyeli bulunmaktadır(Kallioras ve Pinna,2013). Ata'ya göre ise AB-27 ülkeleri, ihracatlarının yüzde 66,7'sini ithalatlarının ise yüzde 64'ünü diğer AB-27 ülkeleri ile yapmaktadır ve Asya ülkelerinde ve Kuzey Amerika bölgesinde ise, bölge içerisinde yapılan ticaret yaklaşık yüzde 40'dır(Ata,2013;Aktaran:Coşkun Özer,2019).

Diğer ülkelerin komşularıyla olan ticaretlerine baktığımızda ise Çin'in küresel ihracatında komşu pazarların payı 2015 yılında yüzde 9.1'di. Bu oran Taylan'da yüzde 11, Malezya'da ise yüzde 23.6, Pakistan'da ise yüzde 18.1'di(Ashraf, 2017). Örneğin Pakistan'ın komuşusu Çin ile olan ihacatı toplam ihracatının yüzde 8.72'sini, ithalatı ise toplam ithalatının yüzde 25'ini oluşturmaktadır(Irshad v.d., 2018). Hindistan'ın ise Dünya Bankası verilerine göre komşu ülkelerle ticaretinde toplam potansiyelsinin yüzde 31'ini gerçekleştirdiği 637 milyar dolar olan

küresel ticareti içinde komşu Güney Asya ülkelerinin payının yüzde 3 olduğu belirtilmektedir(Rakshit,2018).

Ayrıca Çin'in Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ile olan dış ticareti de büyük önem taşımaktadır. ASEAN'ın bir numaralı ticaret ortağının Çin'dir ve Çin'in ise ticari ilişkileri bağlamında da ASEAN üçüncü en büyük ticaret ortağıdır(Özay, 2017). Araştırma sonuçları ASEAN ülkeleri ile Çin'in ticareti ile ilgili olarak ticarette daha derin ekonomik entegrasyonun önem taşıdığını göstermektedir. İki bölge arasındaki değer zincirini güçlendirmek için iki bölgede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğundan farklılaştırılmış çeşitlilikte ürünlerin önemine vurgu yapılmaktadır(Chen v.d. 2019:709-726).

Birlik içerisindeki ticaret değerlendirildiğinde Belkar ve diğerleri (2007) Endonezya, Malezya, Flipinler ve Tayland'ın ASEAN'daki ticaretleri için bu ülkeler arasıda ithalat ve ihracatın birbirine bağlı olduğunu ve uzun vadede bu ülkelerde cari işlemler dengesinn güçlü olarak sürüdürebileceği ifade etmektedir (Belkar v.d., 2007)

1994 yılında uygulanmaya başlanan ABD, Meksika ve Kanada arasında imzalanan NAFTA ise dünyanın en büyük mal ve hizmet piyasasını oluşturan en kapsamlı serbest ticaret anlaşmasıydı. NAFTA Kuzey Amerika ekonomik ilişkilerini yeniden şekillendirmiş, ABD, Kanda ve Meksika arasında eşi görülmemiş bir entegrasyondur, bu üç ülke arasındaki bölgesel ticarette ve sınır ötesi yatırımlarda çarpıcı yükselişler olmuştur. Anlaşma uygulanmaya başladığından beri, 1993 yılında NAFTA üyesi üç ülke arasındaki ticaret 290 milyar dolarken bu rakam 2017 yılında 1.1 trilyon doların üzerine çıkmıştır(Bufisher v.d. , 2019).

Türkiye'nin ise komşu ülkelerle ticaretinin toplam ticareti içindeki oranı 1999 yılında %15.8, 2000'de %18.0, 2001'de %20.1, 2002'de %18.6'dır(Başağa, 2018,Aktaran:Coşkun Özer,2019). Ülkemizin komşu ülkelerle ticaretinin toplam ticaret içerisindeki oranı gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında düşük olduğu görülmektedir ve bu oranlar yıllar içerisinde de artış göstermemiştir.

Dış ticaret dengesi TÜİK verilerine göre 2018 yılında 55 milyar dolar açık, 2017 yılında 76 milyar doların üzerinde açık veren Türkiye'nin bu açığı azaltmak için komşu ülkelerle ilişkileri geliştirmesi ve bu ülkelere yapılan ihracatı artırması önem taşımaktadır. 2013 yılında 99 milyar doların üzerinde olan dış ticaret açığı 2019 verilerine göre 31 milyar dolar düzeylerine ulaşsa da bu açığı azaltmak için bu ülkelerle gerek siyasi gerekse ticari ilişkileri geliştirmek önem taşımaktadır.

Komşu ülkelerle ticaretin ülkelerin dış ticaret dengesine etkisini değerlendirdiğimizde ise Hindistan'ın komşu yedi Güney Asya ülkesi ile ticareti son beş yılda artış gösteririken 2016-2017 yılları arasında 2.81 milyar dolarlık ithalat ve 19.10 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir ve 16,29 milyar dolar dış ticaret fazlası vermiştir(Chakrapani, 2019). Çin'in komşu ülkesi Kazakistan ile 2017 yılında yaptığı mal ticarettinde 5 milyar doların üzerinde, Hindistan ile ticaretinde ise 51 milyar doların üzerinde dış ticaret fazlası vermiştir(Worldbank WITS,2017). ASEAN birliği içerisindeki dış ticaret dengelerini değerlendirdiğimizde ise Endonezya ve Filipinler'in Çin ile olan ticaret dengeleri bazı değişimler geçirmiştir ve Endonezya, yakın geçmişte Çin'den ihracat yaptığı gibi ihracattan daha fazla ithalat yapmaktaydı. Filipinler ise 2002'den bu yana Çin ile olan dış ticaret dengesi fazla vermiştir(Evelyn,2010).

Gelişmiş ülkelerin komşu ülkelerle dış ticaret dengesine bakıldığında ise NAFTA ülkelerinde ABD'nin 2018 yılında mal ihracatı Kanada'da 19,8 milyar dolarlık, Meksika'da ise 81,5 milyar dolarlık dış ticaret açığı vermiştir. Kanda ve Meksika'da ise ABD ile mal ticaretinde aynı miktarlarda dış ticaret fazlası oluşmuştur. Hizmet ticareti de değerlendirildiğinde ABD'nin Kanada ile hizmet ticaretinde 2018'de 26,7 milyar dolarlık dış ticaret fazlası verilmiştir. ABD'nin Kanada ile tüm mal ve hizmet ticaret dengesi 2018'de 7 milyar dolar fazla vermiştir. Meksika ile ABD'nin mal ve hizmet ticareti 72 milyar dolar açık vermiştir(Office of The U.S. Trade Representatives, 2019). ABD'nin Meksika ile mal ticaretinde dış ticaret açığı 2016 yılında 63

milyar dolar, 2017'de 70 milyar dolardı(The. U.S. Census Bureau, 2019). ABD'nin Kanada ile dış ticaret dengesine bakıldığında ise mal ticaretinde 2016 yılında 11 milyar dolar, 2017 yılında 17 milyar dolar dış ticaret açığı vermiştir(The. U.S. Census Bureau, 2019).

Almanya'nın komşu ülkeleri ile 2017 yılında yaptığı ticarette ise Avusturya ile 24 milyar dolar,Belçika ile 5 milyar dolar,Polonya ile 9.5 milyar dolar dış ticaret fazlası vermiş, Hollanda ile ise 4.5 milyar dolarlık dış ticaret açığı vermiştir(OECD,2017).

3.YÖNTEM

Araştırma kapsamında 'Türkiye'nin komşu ülkelerle ticareti, dış ticaret dengesini sağlamakta önem taşımaktadır' hipotezi değerlendirilmiştir. Bunun için ülkemizin komşu ülkelerle gerçekleştirdiği ihracat ve ithalat rakamları kullanılarak komşu ülkelerle dış ticaret dengesi hesaplanmıştır. Ayrıca 2013-2018 yılları arasındaki komşu ülkelerle 6 yıllık dış ticaret açığı hesaplanmıştır.

Türkiye'nin Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Staretjisi kapsamında ülkemizini ekonomik etki alanı genişletmesi hedeflenerek, komşu ülke tanımı yapılmıştır. Bu strateji kapsamında "Komşu Ülkeler / Ön Hat Ülkeleri" ve "Çevre Ülkeler" olmak üzere iki ana grup içeriside sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamaya göre, Komşu Ülkeler /Ön Hat Ülkeleri tanımıyla Türkiye ile arasında geçiş zorluğu olmayan ülkelerkastedilmiştir. Bu tanıma göre, başka bir ülke üzerinden geçmeden direkt olarak kara ve/veya yakın deniz bağlantısı vasıtasıyla Türkiye ile ortak sınıra sahip ülkeler kastedilmektedir. Bu ülkeler ise İran, Azerbaycan, Suriye, Gürcistan, Irak, Bulgaristan, KKTC, Yunanistan, Ukrayna, Ermenistan, Romanya, Rusya Federasyonudur (Kılıçkaya,2018,Aktaran:Coşkun Özer,2019). Türkiye'nin 12 önhat komşu ülkesiyle olan ticareti genel olarak değerlendirilmiş ve komşularıyla yapmış olduğu ihracat ve ithalat rakamları kullanılarak bu ülkelerle yıllık dış ticaret açıkları hesaplanmıştır. Bunun için TÜİK'in 2018, 2017, 2016, 2015, 2014 ve 2013 yıllarındaki komşu ülkelere ihracat ve ithalat rakamları kullanılmıştır ve dış ticaret açığı ile karşılaştırılmıştır.

4.TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET FAZLASI VERDİĞİ KOMŞU ÜLKELER

TÜİK'e göre ülkemizdeki firmaların dış ticaret verileri değerlendirildiğinde yıllık bazda her yıl (2018, 2017, 2016, 2015, 2014 ve 2013) dış ticaret fazlası verdiği komşu ülkeler Gürcistan, Azerbaycan, Suriye, Irak ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Bu ülkelerle yapılan ilgili altı yıllık ticarette dış ticaret fazlası toplamı 81 milyar 535 milyon dolar değerindedir. Bu ülkelerden Gürcistan ve KKTC kimlikle giriş yapılabilen ülkelerdir. En çok ihraç edilen kalemler ise Gürcistan'a demir çelik ve inşaat aksamları, KKTC'ye ise kimyasallar ve elektrik elektroniktir. Dış ticaret fazlası verilen komşu ülkeler arasında yıllık bazda en fazla dış ticaret fazlası verilen ülke ise Irak'tır, son altı yılda ortalama her yıl 8,5 milyar doların üzerinde değerinde dış ticaret fazlası verilmiştir. Bunda en çok Irak'ta faaliyet gösteren müteahhitlik şirketlerinin ve bu amaçla ihraç edilen malzemelerin payı bulunmaktadır. Suriye'ye ihracatta da temel gıda maddeleri yanısıra inşaatta kullanılan malzemeler önemli yer tutmaktadır. Azerbaycan'a ihracatta da gıda ürünleri ve tekstil önsıralarda yer almaktadır.

Dış ticaret fazlası verilen komşu ülkelere ihraç edilen ürünler genel olarak değerlendirildiğinde ise bu ülkelere daha çok inşaat malzemeleri, demirçelik ve gıda maddeleri ihraç edilmektedir. Komşu ülkelerle dış ticaret fazlasının oluşumunda bu sektördeki ürünlerin etkili olduğu görülmektedir.

2015 yılı itibariyle dış ticaret açığımızın kapandığı ülkeler arasında Romanya'da dahil olmuştur ve dış ticaret fazlası verilmiştir. Romanya'ya ihracatta müteahitlik malzemeleri ilk sıralardadır. Romanya Türkiye'nin Balkanlarda ençok ihracat gerçekleştirdiği ve en yüksek ticaret hacmine sahip olduğu ülkedir. 2018'de 6,3 milyar dolar olan ticaret haciminin 10 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir(Ticaret Bakanlığı,2019).

2016 ve 2017 yılında ise Bulgaristan ve Yunanistan ile olan dış ticaret açığımızda kapanmış ve dış ticaret fazlası verilmiştir. Bulgaristan'a ençok ihrac edilen ürünler ise demirçelik ve tekstil ürünleridir. Türkiye, Bulgaristan'ın ilk beş ticaret ortağı arasındadır. Bulgaristan'ın dış ticaretinde Türkiye'nin payı % 8 oranındadır(Dışişleri Bakanlığı, 2019). Yunanistan'a ihracatta ise demir-çelik, elektrikli aletler ilk sıralarda yer almaktadır.

Tablo 1: Yıllara göre dış ticaret fazlası verilen önhat ülkeleri ve yaklaşık değerleri

Yıllar / Ülke	2013	2014	2015	2016
Gürcistan	1 milyar dolar	1 milyar 211 milyon dolar	885 milyon dolar	965 milyon dolar
Azerbaycan	2 milyar 626 milyon dolar	2 milyar 583 milyon dolar	1 milyar 666 milyon dolar,	1 milyar dolar
Suriye	939 milyon dolar	1 milyar 685 milyon dolar	1 milyar 470 milyon dolar	1 milyar 256 milyon dolar
Irak	11 milyar 803 milyon dolar	10 milyar 619 milyon dolar	Irak 8 milyar 253 milyon dolar	6 milyar 800 milyon dolar
KKTC	1 milyar dolar	1 milyar 115 milyon dolar	936 milyon dolarlık	842 milyon dolar

Kaynak:TÜİK,http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046,(Erişim Tarihi:08.09.2019)

Bu rakamlar genel olarak değerlendirildiğinde en fazla dış ticaret fazlası verilen komşu ülke Irak olmakla birlikte son 6 yıllık sürede verilen dış ticaret fazlası 6 milyar 800 milyon dolar ile 11 milyar 803 milyon dolar arasında değişmektedir. Irak'a ihraç edilen ürünler arasında müceher, demir çelik ve inşaat ürünleri, gıda ürünleri ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye Birleşik Arap Emirliklerinden sonra Irak'ın en çok ithalat yaptığı ülkedir(Adana Sanayi Odası, 2018). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile verilen fazla ise 842 milyon dolar ile 1 milyar 158 milyon dolar arasındadır. Gürcistan ile verilen dış ticaret fazlası ise 1 milyar dolara yakındır. Suriye ile verilen fazla ise 939 milyon dolar ile 1 milyar 685 milyon dolar arasında değişmektedir. Azerbaycanla dış ticaret fazlamız ise 2 milyar 626 milyon dolardan 1 milyar 95 milyon dolara düşmüştür.

TÜİK verileri değerlendirildiğinde, son altı yıl süreyle sürekli fazla verilen komşu ülkelerle olan dış ticaret fazlası toplamı toplamı 81 milyar 535 milyon dolar değerindedir. Yıllık ortalama 13.5 milyar dolar düzeyinde dış ticaret fazlası verilmiştir. Türkiye'nin son altı yılda dış ticaret açığı ortalaması ise 72 milyar dolar düzeylerindedir. Bu rakamlar komşu önhat ülkeleriyle yapılan ticarette verilen dış ticaret fazlasının ülkemizin son altı yılda dış ticaret açığını ortalama yaklaşık olarak yüzde 16'sını kapattığını göstermektedir.

5.TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET AÇIĞI VERDİĞİ KOMŞU ÜLKELER

TÜİK verilerine göre ülkemizin yıllık olarak her yıl (2018,2017, 2016, 2015, 2014 ve 2013) dış ticaret açığı verdiği ülkeler ise Rusya ve Ukrayna'dır. En fazla dış ticaret açığı verilen komşu ülke Rusya'dır. Belirtilen altı yılda Türkiye'nin Rusya ile dış ticaret açığı ortalaması 17 milyar dolar düzeyindedir. Rusya'dan yapılan enerji ithalatı bu açığın oluşmasında etkilidir. Doğalgaz ithalatı bu kalemlerden en önemlisidir. Ülkemiz toplam doğalgaz ithalatının yüzde 55'ini Rusya'dan yapmaktadır(Kozakoğlu,2015).

2013-2014-2015 yıllarında Rusya'dan sonra rakamsal değer açısından en fazla dış ticaret açığı verilen ülke ise İran'dır. Bu yıllarda İran ile yapılan ticarette ortalama 4 milyar 803 milyon dolar değerinde dış ticaret açığı verilmiştir. Bu açığın da temelini enerji ithalatı oluşturmaktadır. İran ile olan dış ticaret açığı 2016 yılında kapanmıştır.Ukrayna ile verilen altı yıllık dış ticaret açığı ortalaması ise 1 milyar 852 milyon doladır ve ençok ithal edilen ürünler ise tarım ürünleridir(TÜİK).

Grafik1:2017 Yılında Dış Ticaret Açığı Verilen Komşu Ülkeler,Dış Ticaret Açığı Değeri (Dolar)

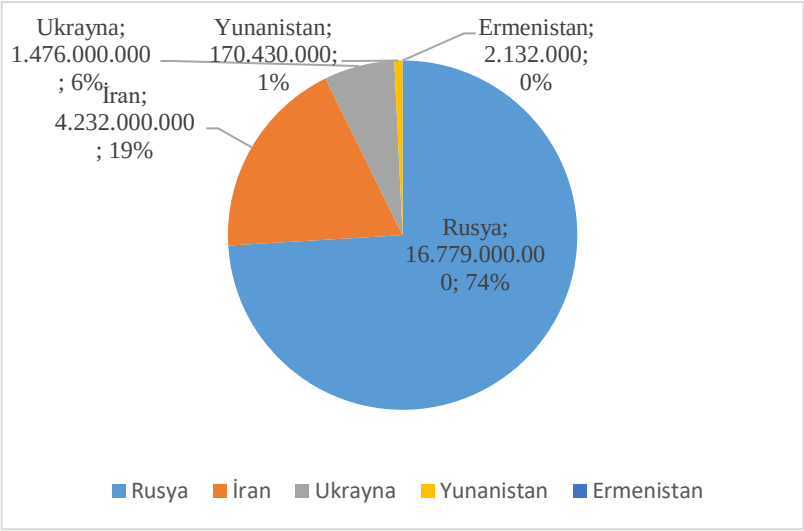

Kaynak:TÜİK (2018),http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (Erişim Tarihi:08.09.2019)

TÜİK verileriyle yapılan hesaplamalara göre, Rusya ile olan dış ticaret açığı 2018 yılında ülkemizin toplam dış ticaret açığının yaklaşık olarak yüzde 33'üne, 2017 yılında ise yüzde 21'ine denk gelmektedir.

6.KOMŞU ÜLKELERLE TİCARETİN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET DENGESİNE ETKİSİ

Türkiye'nin 2013-2014-2015-2016-2017-2018 yılları itibariyle dış ticaret açığı incelendiğinde ilgili yıllarda, 99 milyar 858 milyon dolar, 84 milyar 566 milyon dolar, 63 milyar 395 milyon, 56 milyar dolar, 76 milyar 806 milyon dola, 55 milyar dolar düzeyindedir(TÜİK).

Belirlenen altı yılda TÜİK verileriyle yapılan hesaplamalara göre Türkiye'nin dış ticaret açığı ortalaması ise 72 milyar dolardır düzeylerindedir. 12 ön hat ülkesi ile ilgili yıllarda verilen dış ticaret dengesi ortalaması ise -10 milyar 180 milyon dolardır. Komşu ülkelerle gerçekleştirilen ticaretteki açığımız ülkemiz dış ticaret açığının yaklaşık olarak yüzde 13'üne denk gelmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin Yıllara Göre 12 Önhat Komşu Ülkesiyle Dış Ticaret Açığı

Yıl	Komşu ükelerle dış ticaret açığı (1000) dolar
2013	- 13 687 633
2014	- 14 259 613
2015	- 9 183 730
2016	- 2 630 906
2017	- 10 122 906
2018	- 11 204 276

Kaynak: TÜİK, (2014 yılına ilişkin Ermenistan verileri bulunmamaktadır)

TÜİK verileri yıllar itibariyle incelendiğinde komşu ülkelerle ticaret açığının Türkiye'nin toplam dış ticaret açığına oranı 2013 yılında yüzde 13,7, 2014 yılında yüzde 17,36, 2015 yılında yüzde 14,48, 2016 yılında ise yüzde 4,69, 2017 yılında ise yüzde 17,82, 2018 yılında ise yüzde 20 olmuştur.

Grafik 2:Yıllara Göre Komşu Ülkelerle Ticaret Açığının Türkiye'nin Dış Ticaret Açığındaki Yüzdesi

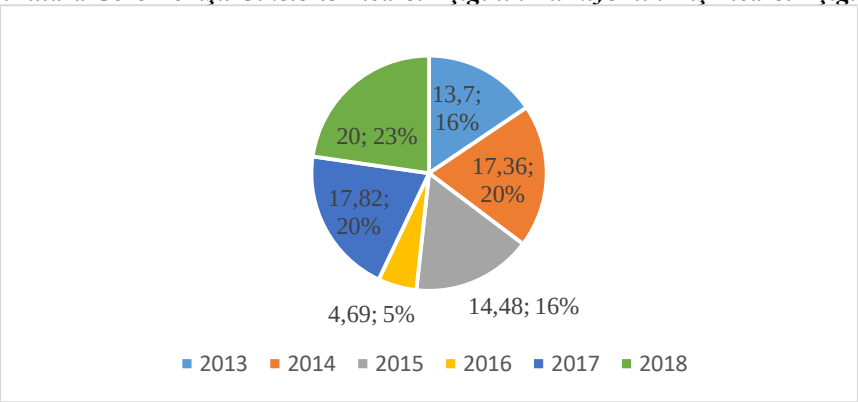

Kaynak:TÜİK,(2019), http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi:08.09.2019)

Komşu ülkelerle dış ticaret açığında en çok Rusya'nın payı bulunmaktadır. Özellikle Rusya'dan ithal edilen petrol ve doğalgaz dış ticaret açığında en önemli unsurdur. İkili ilişkilerin temeli enerjiye dayanmakla birlikte hububat gibi gıda ve demirli ürünlerde burda önemli bir yer tutmaktadır. Dış ticaret açığında büyük payı bulunan bir diğer ülke ise Ukrayna'dır. Ukrayna'dan ithal edilen ürünlerin başında ise çelik ve kömür gelmektedir. Komşu ülkelerde dış ticaret açığımızda en çok açık verilen ülkelerden biri ise İran'dır. İran'dan özellikle petrol ve doğazgaz ithal eden ülkemiz ayrıca kimyasallar, çinko ve alüminyumda almaktadır.

7.SONUÇ

Araştırma sonuçları 'Türkiye'nin komşu ülkelerle ticareti dış dengesini sağlamada önem taşımaktadır' tezini güçlendirmektedir çünkü ülkemizin her yıl dış ticaret fazlası verdiği komuşu ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler ülkemizin belirli bir oranda dış ticaret açığını kapatmaktadır, bu açıdan değerlendirildiğinde bu ülkelere ihracat artışı önem taşımaktadır. Ayrıca analiz sonuçları da komşu ülkelerle dış ticaret açığı değerindeki artışın ülkenin toplam dış ticaret açığına etkisini göstermektedir.

TÜİK verilerine göre belirlenen altı yıl süreyle sürekli fazla verilen komşu ülkelerle olan dış ticaret fazlası toplamı toplamı 81 milyar 535 milyon dolar değerindedir. Yıllık ortalama 13.5 milyar dolar düzeyinde dış ticaret fazlası verilmiştir. Bu rakamlar komşu önhat ülkeleriyle yapılan

ticarette verilen dış ticaret fazlasının ülkemizin son altı yılda dış ticaret açığını ortalama yaklaşık olarak yüzde 16'sını kapattığını göstermektedir.

TÜİK verilerine göre, ülkemizin son altı yılda (2013-2014-2015-2016-2017-2018) yıllık olarak her yıl dış ticaret açığı verdiği ülkeler ise Rusya ve Ukrayna'dır. En fazla dış ticaret açığı verilen komşu önhat ülkesi Rusya'dır. Rakamsal değeri açısından Rusya'dan sonra en çok açık komşu ülkeler arasında İran ile verilmektedir. Rusya ve İran ile dış ticaret açığının temelini enerji ithalatı oluştrumaktadır.

TÜİK verilerine göre hesaplamalarda Türkiye'nin son altı yılda dış ticaret açığı ortalaması ise 72 milyar dolardır düzeylerindedir. 12 ön hat ülkesi ile ilgili yıllarda verilen dış ticaret dengesi ortalaması ise -10 milyar 180 milyon dolardır. Son altı yılda komşu ülkelerle gerçekleştirilen ticaretteki açığımız ülkemiz dış ticaret açığının yaklaşık olarak yüzde 13'üne denk gelmektedir.

Yıllar itibariyle incelendiğinde komşu ülkelerle ticaret açığının Türkiye'nin toplam dış ticaret açığına oranı TÜİK verileriyle hesaplandığında 2013 yılında yüzde 13,7, 2014 yılında yüzde 17,36, 2015 yılında yüzde 14,48, 2016 yılında ise yüzde 4,69, 2017 yılında ise yüzde 17,82, 2018 yılında ise yüzde 20 olmuştur.

Türkiye'nin enerji ithalatı komşu ülkelerle dış ticaret açığının oluşumundaki en önemli unsurdur. Komşu ülkelere yapılan inşaat ve gıda alanındaki ihracatta Türkiye'nin bu ülkelerle dış ticaret fazlasının oluşturan kalemlerdir.

İncelenen son altı yılda yılda dış ticaret fazlası verilen komşu ülkelerle ülkemiz dış ticaret açığının yaklaşık olarak yüzde 16'sı kapatılmıştır. Bunda daha çok bu ülkelere yapılan inşaat ve gıda alanındaki ihracatlar etkili olmaktadır. Ayrıca bu yıllarda komşu ülkelerle ticaret açığı ülkemizin dış ticaret açığının ortalama yüzde 13'üne denk gelmektedir. Bu açığın oluşumunda en önemli unsur enerji ithalatı olmaktadır.

KAYNAKÇA

ADANA SANAYİ ODASI. (2018)''Irak Ekonomisi ve Türkiye'den İhracat İmkanları'', http://www.adaso.org.tr/WebDosyalar/Sayfalar/Sunumlar/Kas%C4%B1m%202018/IRAK%20SEM%C4%B0NER.pdf

ASHRAF,M.(2017).''Trading with the Neighbours'',https://tribune.com.pk/story/1352159/trading-with-the-neighbours/, 22.02.2018.

ATA, S. (2013). ''Türkiye ile Komşuları Arasındaki Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme'', https://www.researchgate.net/publication/275015364_Turkey's_Trade_with_Neigbor_CountriesA_Gravity_Model_Analysis, 29.11.2017.

BAŞAĞA, A.(2018). ''Komşu Ülkelerle Ticaretimiz'', Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, sayı IX,http://www.mfa.gov.tr/komsu-ulkelerle-ticaretimiz.tr.mfa,22.12.2018.

BELKAR,R., ve diğerleri (2007).'Current account deficits: The Australian debate', Research Discussion Paper N0. 02, Reserve Bank of Australia.

BUFISHER,M.E. ve diğerleri. (2019). ''NAFTA to USMCA: What is Gained?'', IMF Working Papers,

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=3MSSDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=nafta&ots=UMQznnJd9a&sig=vf-8kEMeDE-xEBt2PCVt_00RJKg&redir_esc=y#v=onepage&q=nafta&f=false, 23.11.2019

CHAKRAPANİ,R.(2019).''Trade with Neighbours'', https://frontline.thehindu.com/other/data-card/article24207998.ece, 09.09.2019.

CHEN,C.Y. ve diğerleri. (2019). Spatial Panel Analysıs On Asean–China Trade Links,The Singapore Economic Review,Vol.64,No:03,pp.709-726

COŞKUN ÖZER,A. (2019).''Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme''.İTOBİAD, 2019, 8 (1),292:313.

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2019).''Türkiye Bulgaristan Siyasi İlişkileri'', http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, 27.11.2018.

EVELYN, S. D., (2010). ASEAN–China Trade Flows: moving forward with ACFTA, Journal of Contemporary China, 19(66), September, 653–674

IRSHAD,S. M. ve diğerleri. (2018). ''An Empirical Analysis of Pakistan's Bilateral Trade and Trade Potential with China:A Gravity Model Approach'', https://www.cogentoa.com/article/10.1080/23322039.2018.1504409.pdf,01.01.2019.

KALLİORAS, D., Pinna, A. M.(2013).''Trade Activity Between the EU and Its Neighbouring Countries:Trens and Potential'', http://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2013/11/SEARCH-WP-2.18.pdf 09.09.2019.

KAMRUL, H. ve diğerleri (2015). Sustainability Of Current Account Balance In Asean Countrıes: Evidence From A Panel Error Correction Model, The Journal of Developing Areas, Special Issue on Sydney Conference Held in April 2015 Volume 49 No. 6 2015

KILIÇKAYA,H. (2018).''Komşu ve Çevre Ülkeler İle Ticareti Geliştirme Stratejisi'',http://www.mfa.gov.tr/komsu-ve-cevre-ulkeler-ile-ticareti-gelistirme-stratejisi.tr.mfa, 09.09.2019.

KOZAKOĞLU, C. (2015). ''Türkiye doğalgazda Rusya'ya ne kadar bağımlı?'', https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/12/151204_rusya_turkiye_dogalgaz_cuneyt_kazokoglu 27.11.2019.

KRUGMAN,P.(1991).''The Move Toward Free Trade Zones'', https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/1991/S91krugm.pdf, 09.09.2019.

OFFICE of The U.S. TRADE REPRESENTATIVES. (2019).''**U.S.-Canada Trade Facts,U.S.-Mexico Trade Facts'',** https://ustr.gov/countries-regions/americas/mexico https://ustr.gov/countries-regions/americas/canada, 27.11.2019

OECD.(2017).''Quarterly International Trade Statistics By Partener Country'', https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=QITS.01.08.2018.

ÖZAY.,M.(2017).''Çin'in Yeni Küreselleşme Hamlesi ve ASEAN'', https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cinin-yeni-kuresellesme-hamlesi-ve-asean-/824283,22.11.2019.

ÖZER.,C. A. (2019).Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme.İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,cilt 8, sayı 1., pp. 292-313.

RAKSHIT,A.(2018). ''India's Trade with Neighbours Only 31% of Total Potential'',https://www.business-standard.com/article/economy-policy/india-s-trade-with-neighbours-only-31-of-total-potential-world-bank-118092400820_1.html ,01.01.2019.

The U.S. CENSUS BUREAU.(2019). ‘’Trade in Goods with Mexico’’, https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c2010.html ,01.08.2018.

The U.S. CENSUS BUREAU.(2019).’’Trade in Goods with Canada’’, https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c1220.html ,01.08.2018.

T.C. TİCARET BAKANLIĞI (2019). ‘’Ticaret Bakanı Pekcan Romanya’da’’, https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakani-pekcan-romanyada, 27.11.2018

WORLDBANK.(2017).’’Product Exports by China’’, https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2017/TradeFlow/Export/Partner/IND/Product/all-groups,09.09.2019.

Makale id= 97

Sözlü Sunum

Alexandre Vallaury'nin Yapmış Olduğu İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin İç Mekân Tasarımı Bağlamında İncelenmesi

Araştırmacı Ali Özel[1]
[1]*Selçuk Üniversitesi & Hacettepe Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı*

Özet: *19. yüzyıl mimarlığının önemli temsilcilerinden olan Levanten mimar Alexandre Vallaury Paris'de eğitim aldıktan sonra İstanbul dönmüş ve adından söz ettirecek yapılar tasarlamayı başarmıştır. Mimarlık faaliyetlerinin yanı sıra Türkiye'deki ilk mimarlık eğitiminin verildiği Sanayi-i Nefise Mektebi'nde yirmi yılı aşkın mimarlık eğitimciliği yapmış ve Türkiye'deki mimarlık sürecine katkı sunan mimarlar yetiştimiştir. Vallaury'nin tasarlamış olduğu çok sayıda yapı arasında devlet kurum binaları da yer almaktadır. Bu yapılardan biri olan ve çalışmanın konusunu oluşturan Müze-i Hümayun bugünkü adıyla İstanbul Arkeoloji Müzesi, Osman Hamdi Bey'in müze müdürü olmasının ardından Vallaury tarafından kaleme alınmıştır. Günümüzde halen kullanılan bu yapıların müellifi olan Alexandre Vallaury, az sayıda çalışmaya konu olması ve Türkiye'deki ilk müze binasının mimarlığını yapmış olması sebebiyle araştırmaya ilgi uyandırmıştır. Vallury yapılarının iç mekân tasarımı ve ince yapı detayları bakımından bugüne kadar ele alınmamıştır. Bu çalışma ile beraber mimarın müze iç mekân tasarımına yaklaşımı irdelenmiştir. Araştırma sürecinde; devlet arşivleri, konu ilie ilgili yazılmış çalışmalar, Görsel arşiv belgelerine ulaşılarak geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca restorasyondan sorumlu saha çalışanları ve müze idari personeli ile yapılan sözlü görüşmeler neticesinde ulaşılan bilgilere çalışmada yer verilmiştir. Çalışma kapsamında Müze, iç mekan analizi bağlamında incelenirken aynı zamanda devam eden restorasyon çalışmaları değerlendirilmiş, geçmiş restorasyon faaliyetlerinde, Venedik tüzüğüne aykırı imalatların yapıldığı tespit edilmiştir. Yapıda devam eden son restorasyon ile aslına uygun yapılan onarım müdahalelerine ilişkin bilgiler karşılaştırmalı olarak kayıt altına alınmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *İstanbul Arkeoloji Müzesi, Müze-i Hümayun, Alexandre Vallaury.*

An Investigation of Istanbul Archeological Museum Made by Alexandre Vallaury in the Context of Interior Design

Abstract*: Levantine architect Alexandre Vallaury, one of the important representatives of 19th century architecture, returned to Istanbul after studying in Paris and managed to design structures that will make a name for himself. As well as the activities in architecture, he became an educator for more than twenty years of architecture in Sanayi-i Nefise School in which the first architectural education was given, and moreover, he trained architects who contributed to the architectural process in Turkey. Among the many buildings designed by Vallaury, there are also state institution buildings. One of these structures, the Museum-i Hümayun, which would be called İstanbul Archaeological Museum later and is the subject of this study, was written by Vallaury after Osman Hamdi Bey became the museum director. Due to the small number of study subjects and being the architecture of the first museum building; Alexandre Vallaury, the architect of these buildings that are still used today, aroused interest in research. The interior design and fine structural details of Vallury buildings have not been addressed so far. With this study, the architect's approach to museum interior design was examined. During the research process; State archives, written studies on the subject, visual archive documents were accessed and a wide literature search was made. In addition, the information obtained as a result of oral interviews with the field workers responsible for restoration and the museum administrative staff were included in the study. Within the scope of the study, while the museum was examined in the context of interior space analysis, the ongoing restoration work was also evaluated, and it was determined that productions were made in violation of the Venice statute in the past restoration activities. Information on the last restoration in progress and repair interventions made in accordance with the original were recorded comparatively.*

Keywords: *İstanbul Archaeological Museum, Museum-i Hümayun, Alexandre Vallaury.*

1. GİRİŞ

İstanbul Arkeoloji Müzesi 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş Türkiye'nin en eski müze binasıdır. Yerleşke içerisinde yer alan müzenin yanı sıra Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiş yine müze olarak kullanılan Çinili Köşk ile Sanayi-i Nefise mektebi bugünkü adıyla Eski Şark Eserleri Müzesi de yer almaktadır. Arkeoloji Müzesi ve Sanayi-i Nefise Mektebi Alexandre Vallaury'nin tasarlamış olduğu erken dönem yapı örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Say, 2014).
19. yüzyılın ortalarına doğru Tophane mareşali Fethi Ahmet Paşa'nın isteğiyle, o dönemde mühimmat deposu olarak kullanılan Sent İren kilisesi, bugünkü adıyla Aya İrini kilisesi, resmi olmayan bir müzeye dönüştürülmüştür. 1869'da Galatasaray Sultanisi öğretmenlerinden Mr. Goold'un müze müdürlüğüne atanmasıyla Müze-i Hümayun ismini de alan yapı devlet kurumları arasına katılmıştır. Daha sonra eserler Çinili Köşk'e taşınmıştır. Mr. Goold'un iki buçuk yıl süren müdürlüğünün ardından Müze-i Hümayun müdürlüğü kaldırılmıştır. Yaklaşık bir yıl süren bu durum 1872 yılında Dethier'in müze müdürlüğüne tayin edilmesiyle son bulmuştur. Müzenin son yabancı müdürü olan Dethier'in müdürlüğü ölüm yılı olan 1881 yılına kadar devam etmiştir (Cezar, 1995). Müze, Dethier'in ölüm senesi olan 1881 yılında çeşitli medeniyetlere ve dönemlere ait yaklaşık 650 parça eser barındırıyordu (Edhem, 2019).

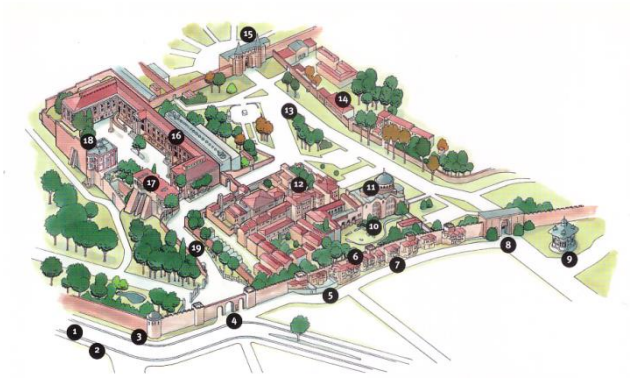

Şekil 1.1 İstanbul Arkeoloji Müzesi Vaziyet Görselleştirmesi[1]
Kaynak: (Günübek, Yavuz, & Yenen, 2012)

1881 yılında İbrahim Edhem Paşa'nın oğlu olan Osman Hmadi Bey'in müze müdürlüğüne atanması ile Türkiye'deki müzeciliğin gelişimi ivme kazanmıştır. Osman Hamdi Bey döneminde vilayetlere genelgeler gönderilmiş ve genelgelerin etkisi ile müzedeki eser sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir. Eser artışlarıyla beraber Sayda kazılarında ortaya çıkarılan ve İskender Lahdi olarak bilinen eserin de içinde bulunduğu büyük ölçekli lahitlerin sergileme ihtiyacı yeni bir müze binasının inşa edilmesinin gerekli olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Mimar Alexandre Vallaury'ye yeni müze binasının projesini çizdiren Osman Hamdi Bey, 26 Temmuz 1887 tarihli inşa izni ile mimari projeyi, Maarif Nezareti'ne bugünkü Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmuştur. İnşasına başlanan yeni müze binasının ilk bölümü 1891 yılında tamamlanmıştır. Bu yeni müze binası tarihi eserlerin sergilenmesine ve korunmasına katkı sunduğu gibi müzciliği de bir adım daha ileriye taşımıştır, dolayısıyla gelecekte keşfedilmesi muhtemel yeni arkeolojik buluntular ile birlikte müzede sergileme yapılacak alan ihitiyacının artabileceği öngörülmüş ve inşa edilen yapı, ek yapılarak genişlemeye uygun planlanmıştır. Osman Hamdi Bey'in aşamalı yapımına uygun olarak tasarlanmasında rol oynadığı müze binasının, ilk devam eki mevcut yapının güneyine 1903 yılında, ikinci eki ise 1907 yılında kuzeyine mevcut yapı ile bitişik ve aynı uslup ile inşa edilir.

[1] Görselleştirmede yer alan 4 numaralı kapı Gülhane parkının girişini, 11 numaralı yapı Aya İrini Kilisesisini, 17 numaralı bina Sanayi-İ Nefise mektebini (Eski Şark Eserleri Müzesi), 16 numaralı bina İstanbul Arkeoloji Müzesini, 18 numaralı bina ise Çinili Köşkü göstermektedir.

İlk ek yapılan binanın inşa faaliyetlerini Vallaury'nin yardımcısı F. Bello, ikinci inşa edilen ek binanın inşa faaliyetlerini ise Osman Hamdi Bey'in kardeşi H.Edhem üstlenmiştir (Cezar, 1995).

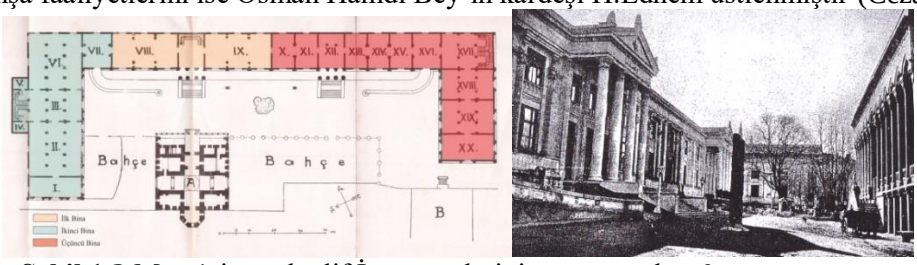

Şekil 1.2 Müze'nin muhtelif İnşa evrelerini gösteren plan & son görünümü
Kaynak: (Devlet Matbaası, 1934), (Edhem, 2019, s. 102), **Çizim:** (Özel, 2020)

Aşamalı olarak tamamlanan Arkeoloji Müzesi'nin yeni ilave edilen kısmının uzunluğu 131 metre, toplam alanı ise 1976 metrekaredir. Müze'nin üçüncü aşaması da tamamlandıktan sonra uzunluğu 292 metre, zemin katın alanı 4547, ikinci kat ile birlikte toplam alan 9000 küsür metrekareye ulaşmıştır (Şekil 1.2), (Edhem, 2019).

Dördüncü olarak inşa edilen yapı müze ana binasının Topkapı sarayı avlusuna bakan arka cephesine bitişik olarak, dokuz numaralı salonun arkasından başlayarak üçüncü inşa edilen binanın köşesine kadar uzanmaktadır. Ek binaya, müze içerisinde yer alan danışma ve müze mağazasının bulunduğu onuncu salondan ve üçüncü inşa edilen bölümden geçilmektedir. Bu yeni bölümün inşasına 1968 yıllında başlanmış olup, müzenin 1990'lı yıllarda gördüğü restorasyon sonrasında 13 Haziran 1991 yılında hizmete açılmıştır. Yapılan ek bina önceki müze binası mimarisi ile benzerlik göstermeden inşa edilmiştir (Şekil 1.3).

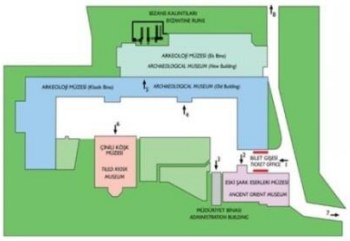

Şekil 1.3 Arkeoloji Müzesi ek binayı gösteren bugünkü vaziyet planı
Kaynak: [Url-1]

Müze binası farklı zamanlarda çeşitli onarımlar görmüştür. Bu onarımlardan ilki müzenin inşa edildikten 18 sene sonra 1908-1909 yıllarında gerçekleştiği Devlet arşivinde yer alan belgelerden anlaşılmaktadır. Bahsi geçen onarım aşamalı inşa edilen yapının ilk tamamlanan kısmında yapılmıştır. Maarif Nezaretine sunulan tamirat keşfinde, üst kat tavan sıvalarının düştüğü, tavan kaplamalarının kalitesiz ahşapdan üretildiği ve sallandığı gerekçe gösterilerek tavanların sağlamlaştırılması, parke, tefriş ve duvarların boyanmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu tamiratın yaklaşık olarak maliyeti ise "*on dokuz guruşdan doksan beş bin dokuz yüz altmış sekiz guruş yetmiş dört santim*" olarak ifade edilmektedir[2].

Arkeoloji Müzesi'nin ilk yapılan onarım faaliyetlerinden sonra bilinen bir diğer restorasyonu 1990'lı yıllarda müze müdürü Alpay Pasinli döneminde gerçekleşmiştir.[3] 90'lı yıllarda yapılan yenileme çalışmalarından sonra müze binasının bazı yapısal öğelerinin ilk halinden farklı olarak yapıldığı tespit edilmiştir.

Yapılan son ek bina inşası esnasında müze binasının geçirdiği yenileme sürecinden sonra en kapsamlı restorasyonu, içinde bulunduğumuz yıllarda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Yapının yaklaşık sekiz yıldır restorasyon da olduğu öğrendiğimiz bilgiler arasında[4]. Üç fazda yapımna karar verilen çalışmalara ilk olarak TÜRSAB firması tarafından başlanmış olup daha sonra ikinci bir ihale ile Gür Yapı Restorasyon firması yükleniciliğini üstlenmiştir. Gür Yapı'nın 04 Aralık

[2] Müze-i Hümayun'da lahitlere tahsis edilen dairenin tamiri için bkz. " (BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İrade Marif Nezareti (İ..MF), 14-10"
[3] 1991 yılında tamamlanmış restorasyon düzenlemeleri için bkz. (Pasinli, 2003, s. 32)
[4] (T. Kocayurt ile kişisel İletişim, 2 Mart 2020).

2017 tarihinde başladığı yenileme çalışmaları günümüzde halen devam etmektedir. Müzenin teşhir ve tanzim iç mekân düzenlemesi Çek mimar Boris Micka, aydınlatma tasarımı ise Ada Bonadei tarafından yapılmaktadır. Bugün devam eden çalışmalar kapsamında yapının arşivlerdeki belgeleri ve eski fotoğrafları restorasyonu yapan şirket tarafından analiz edilerek yapının ilk günkü halini yansıtacak uygulamalar yapıldığı görülmektdir. Son restorasyon kapsamında müze yapısı çelik ile zemin, duvar ve tavandan depreme karşı güçlendirilmiş, cephe temizliği yapılmış, pencere ve ana giriş kapı doğramaları yapının ilk hali esas alınarak ahşap olarak yenilenmiş, yapının aydınlatma sistemi genel ve lokal olarak geliştirilmiş, güneş ışığının engellemek amacıyla iç mekanda kapatılan pencereler açılmış ve iç kısımlara güneş kırıcılar yerleştirilmiş, havalandırma sistemi ilk kez eklenmiş, duvar renkleri değiştirilmiştir. Tavanlar da yer alan sağlam kalem işleri orijinali ile korunurken silinen ve üstü boyanmış bölgelerdeki kalem işleri yine arşivlerdeki belge ve fotoğraflar aracılığıyla yeniden kaleme alınmıştır. Zemin yapının önceki halinde olduğu gibi Marmara mermeri ile değiştirilmiştir. Son olarak yapı içerisinde yer alan sergileme üniteleri yenilenmiş, İskender Lahdi daha önceden de olduğu gibi cam ile kapalı bir kaide ile koruma altına alınmış aynı zamanda müzedeki eserlerin hikâyelerini ve kazı anını yansıtan el eskizleri İspanyol bir sanatçı tarafından çizilmiştir. Bu çizimler eser bilgilendirme platformlarında görsel destekleyici unsur olarak müze tasarımında kullanılmıştır.

2. İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZESİ ÖRNEĞİ

2.1. İstanbul Arkeoloji Müzesi Cephe Özellikleri

İnşası tamamlanan ve bugünkü görünümünü alan İstanbul Arkeoloji Müzesi ana binası, sonradan eklenen sağ ve sol kanatları ile Çinili Köşkü ve Sanayi-i Nefise Mektebini "U" biçiminde sarmaktadır. Arnavut kaldırımı taşı ile döşeli avluda müzenin sağ ve sol eklentilerinin ana bina ile birleşen köşelerinde iki küçük giriş, uzun cephesi üzerinde ise iki büyük girişi bulunmaktadır. Geniş merdivenleri olan bu giriş kapıları üzerinde bulunan üçgen alınlı çıkmalar, dört er adet korinth başlıklı sütun ile desteklenmiştir (Şekil 1.4).

Şekil 1.4 İstanbul Arkeoloji Müzesi genel görünümü & giriş kapısı alın çıkması
Kaynak: (Özel, 2020)

Alınlık tablasında Sultan II. Abdülhamit tuğrası bulunurken tuğranın alt tarafında friz bölümünde Osmanlı Türkçesi ile Asarı-ı Atika Müzesi yazmaktadır (Şekil 1.4).

Aziz Ogan Türk müzeciliğinin yüzüncü yıldönümünde kaleme aldığı yazısında, Mimar Alexandre Vallaury'nin "Lahitler Müzesi" olarak isimlendirilen ve yapının ilk inşa edilen binasının dış cephe tasarımında Sayda arkeolojik kazısında bulunan "Ağlayan Kadınlar Lahdinin" cephesinden esinlenmiş olmasından söz etmektedir (Oğan, 1947). Ancak yapının cephe detayları incelendiğinde Vallauri'nin binanın cephe tasarımında ve iç mekân tasarımında, Sayda kazısında ortaya çıkarılan Ağlayan kadınlar lahdinden, Büyük İskender ve Likya lahdinden müze yapısına izler yansıttığını ve bu izleri Antik Yunan ve Roma medeniyetleri döneminde inşa edilmiş çeşitli yapılarda ve çeşitli lahidler üzerinde de görmekteyiz[5].

2.2. Duvarlar

Müze binasının farklı zamanlarda inşa edilmiş salonlarında farklı sınırlandırılmış mekânlar bulunmaktadır. İlk inşa edilen kısım da daha geniş bölünmüş salonlar bulunurken sonradan inşa edilen kanatlarda daha küçük ölçekli salonlar elde etmek için duvarlar inşa edilmiştir. Kesme taş

[5] Müze'deki Lahitler için bkz. (Pasinli, 2003, s. 63)

ile inşa edilen duvarlar dış cephede taşın kendi dokusu ile bırakılarak oyma motifler yapıldığı görülürken iç mekânda, Bağdadi sıva ile sıvandığı bilgisine ulaşılmıştır[6].
İstanbul Arkeoloji Müzesi yapısı içinde bulunduğumuz yıllarda gördüğü restorasyon çalışmalarında, en kapsamlı uygulamalardan birini de duvarlar ve kolonlar üzerinde görmüştür. Yapılan uygulama ile duvarlar ve kolonlar üzerinde çelik konstrüksiyon oluşturulmuş yapı depreme karşı güçlendirilmiştir. Yapılan bu uzun çalışma sonrası duvarlar ve kolonlara uygulanan çelik eklentilerin üzerleri paneller vasıtasıyla şişirilerek kapatılmıştır (Şekil 1.5).

Şekil 1.5 İstanbul Arkeoloji Müzesi güçlendirilmiş duvar ve kolonlarının görünümü[7]
Kaynak: (Özel, 2020)

2.3. Kapı ve Pencereler

Arkeoloji müzesi gibi eski müze yapılarında pencerelerin, sergilenen arkeolojik buluntuların üzerine direkt olarak güneş ışığı yansıtmayacağı konumda olması beklenir. Bu nedenle müze yapısının muhtelif salonlarında daha sonradan camların iç mekâna bakan yüzlerinin kapatıldığı görülmektedir (Şekil 1.6). Müzenin restorasyonu tamamlanıp, 2019 yılı Kasım ayı içerisinde açılan ilk fazında, pencerelerin iç mekâna bakan yüzlerinde eskiden yapılmış olan bu kapamalar sökülüp yerine daha çağdaş ve müze tasarımına yön vermiş lahitlerden ilham alan güneş kırıcılar yerleştirilmiştir. Bu güneş kırıcılar üç parça olarak zeminden tavana kadar uzanmakta ve alüminyum çerçevli, üzerinde İskender Lahdinde de benzeri görülen meander[8] motifi olan camlarla imal edilmiştir (Şekil 1.7).

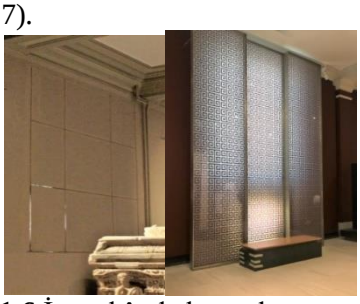

Şekil 1.6 İç mekânda kapatılan pencereler[9]
Şekil 1.7 Güneş Kırıcılar
Kaynak: (Özel, 2020)

İstanbul Arkeoloji Müzesi inşa edildiği dönemden bu yana iki kez kapı ve pencerelerinin değiştirildiği bilinmektedir. 1989 yılında yapının o yıllarda geçirdiği restorasyonu konu edinen bir gazete haberinde yer alan fotoğrafta yapının pencerelerinin bir kısmının yenilendiği, bir kısmının ise orijinalini yansıttığı görülmektedir. 1991 yılında tamamlanan restorasyon çalışmasında orijinal ahşap pencereler sökülmüş yerine siyah renkte alüminyum doğramalı pencereler takılmıştır (Şekil 1.8). Yapılan bu değişiklik ile yapının ilk inşa edildiği dönemdeki ahşap pencerelerde bulunan bazı motiflerin kaybolduğu tespit edilmiştir. Venedik tüzüğüne aykırı yapılan bu pencere imalatları, günümüzde yapılan restorasyon çalışmasında sökülmüştür. Restorasyon yapan Gür Yapı firması tarafından arşivlerdeki belge ve fotoğraflar incelenmiş yapının ilk inşa edildiği zamanında takılmış olan ahşap pencerelerin aynısı imal edilmiş ve uygulanmıştır (Şekil 1.9).

[6] (T. Kocayurt ile kişisel İletişim, 2 Mart 2020).
[7] Son fotoğraf restorasyon yapılan ve yapılmayan salonun kesiştiği duvardan çekilmiştir.
[8] Meander motifi için bkz. (Eken, 2009, s. 15-18)
[9] İkinci inşa edilen binadan çekilmiştir

Şekil 1.8 Arkeoloji Müzesi cephesi restorasyon esnasında görünümü (1989)
Kaynak: Taha Toros arşivi [Url-3]
Şekil 1.9 Eski ve yeni pencereler[10]
Kaynak: (Özel, 2020)

Venedik tüzüğüne aykırı yapılmış bir diğer onarım ise kapılarda göze çarpmaktadır. Yapının ilk inşa edildiği dönemde çekilmiş fotoğrafları incelendiğinde giriş kapılarının ahşap olduğu gözükmektedir (Şekil 1.10). Fakat 1991 de tamamlanan restorasyon öncesi 1980'li yıllarda çekilmiş bazı fotoğraflarda müze giriş kapılarının beyaza boyandığı görülmektedir (Şekil 1.8).

Şekil 1.10 İstanbul Arkeoloji Müzesi Giriş Kapısı (Açılış Esnasında)
Kaynak: (Eldem, 2014, s. 8)
Şekil 1.11 Fikri Sağlar müzeler haftası açılış konuşması yaparken (1993)
Kaynak: (Pasinli, 2017, s. 398)

1993 'yılında müzeler haftası açılışında dönemin kültür bakanı Fikri Sağlar konuşmasını yaptığı esnada çekilmiş bir siyah beyaz fotoğrafta, müze kapılarının ahşap olduğu tespit edilmektedir. Bu fotoğraf ile 1991 yılında tamamlanan restorasyonda müze giriş kapılarının değiştirildiği ya da tekrar koyu renge boyandığı akla gelmektedir (Şekil 1.8),(Şekil 1.11).

İstanbul Arkeoloji Müzesi içinde bulunduğumuz yıllarda geçirdiği restorasyon sürecinde giriş kapıları yenilenmiştir[11] (Şekil 1.13). Ayrıca kötü restorasyon uygulamalarından nasibini alan ve yine beyaza boyanan iç mekân kapıları da yapılan son restorasyon kapsamında ahşap olarak yenilenmektedir.

Şekil 1.12 Giriş kapıları (2011)
Kaynak: (Yandex Haritalar, 2011)
Şekil 1.13 Giriş kapılarının son görünümü
Kaynak: (Özel, 2020)

2.4. Tavanlar

İstanbul Arkeoloji Müzesi binasının, periyodik zaman aralıklarıyla inşa edilen bölümlerinde farklı tavan süslemeleri ve kalem işleri görülmektedir. Müze cephe tasarımında olduğu gibi iç mekân tavan süslemelerinde de Sayda lahitlerinde benzeri görülen Antik Yunan ve Roma medeniyetleri mimari bezemeleri kaleme alınmıştır. Alexandre Vallaury'nin yürütücülüğünde ilk inşa edilen bina içerisindeki alt ve üst kat salonların tavanları tamamen kalem işi süslemeler ile bezenmişken

[10] Sağ taraf restorasyonu tamamlanmış birinci faz, Sol taraf ise hiç başlanmamış üçüncü faz yenileme bölgesi.
[11] (T. Kocayurt ile kişisel İletişim, 2 Mart 2020).

ikinci inşa edilen bina tavanları daha düz bırakılmıştır. Üçüncü inşa edilen binada ise, ikinci inşa edilen binaya göre muhtelif salonların tavanlarında kalem işlerine rastlanmaktadır.
Lahitler müzesi olarak da adlandırılan müzenin ilk binası, açıldıktan sonra Osman Hamdi Bey'in daha önce de katalog çekimleri için çalışmış olduğu Sebah & Joaillier[12] fotoğraf stüdyosu tarafından fotoğraflanmıştır. Bu fotoğraflar arasında yer alan 1892-1893 yıllarında çekilmiş ağlayan kadınlar lahdi fotoğrafında müzenin inşa edildiği zamanındaki orijinal tavan bezemeleri göze çarpmaktadır (Şekil 1.14). Ancak Arkeoloji müzesinin ilk inşa edilen binası giriş katında yer alan, salonların tavanları, 1991 yılında tamamlanan restorasyon kapsamında Venedik tüzüğüne aykırı onarımlar görmüştür. Alpay Pasinli bu onarım kapsamında yapılan uygulamaları şöyle anlatıyor;
"*sekiz-dokuz numaralı salonlarda, boyalı olan lahitleri doğal ışığın zararlı etkilerinden korumak için, bütün pencereler koyu bordo rengi kalın perdelerle kapatılmış, duvar ve tavanlar koyu bordo rengine boyanmış, zemin de yine bordo halı ile kaplanarak karanlık loş bir mekân elde edilmiştir*" (Pasinli, 2003, s. 219).
Yapılan bu uygulama ile sekiz ve dokuz numaralı salonların tavanlarında bulunan kalem işleri tamamen yok olmuştur (Şekil 1.15).

Şekil 1.14 Ağlayan Kadınlar Lahdi sergilendiği salon tavanındaki kalem işleri 1892-1893
Kaynak: (Fabrizio Casaretto Kişisel Arşivi, 2018), [Url-4]
Şekil 1.15 1991 restorasyonu sonrası ağlayan kadınlar lahdinin bulunduğu salon (2011)
Kaynak: (Yandex Haritalar, 2011)

Üstü boyanan kalem işleri günümüzde yapılan restorasyon kapsamında tekrar açığa çıkarılmıştır. Duvar ve tavan birleşim köşeleri boyunca salonu çepeçevre saran stropiyer üzerinde bulunan çeşitli motifler orijinali ile korunurken (Şekil 1.16), orta tavan içerisindeki bezemeler, arşivdeki belge ve fotoğraflar incelenerek birebir kaleme alınmıştır[13] (Şekil 1.17).

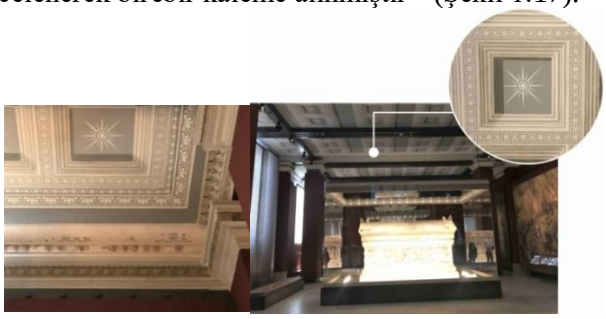

Şekil 1.16 Lahitler salonu orijinali ile korunan kalem işleri
Şekil 1.17 İstanbul Arkeoloji Müzesi Lahitler salonu tavan görünümü
Kaynak: (Özel, 2020)

Sayda lahitlerinde görülen ve Vallaury tarafında müze cephe tasarımında kullanılan çeşitli motiflerin, iç mekân tavan kalem işi süslemelerinde de kullanıldığı orijinal bezemelerden anlaşılmaktadır. Bu bezemeler stropiyerler üzerinde alttan yukarıya doğru sırasıyla meander, yumurta silmesi ve volüt-palmet motiflerden oluşmaktadır (Şekil 1.16). Orta tavan içerisindeki bezemeler ise düz zemin üzerinde gölge ile derinlik hissi uyandıran etrafı meander motif ile çevrili

[12] Osman Hamdi Bey'in fotoğrafçı Pascal Sebah ile olan mukavelename belgesi ve müze kataloğu fotoğraf çekimleri faturası için bkz. (Eldem, 2014, s. 32-33)
[13] (T. Kocayurt ile kişisel İletişim, 2 Mart 2020).

kare metop işlemelerdir. Tavanın stropiyerler ile birleşen bölümlerinde bir sıra yumurta silmesi motifi sonrasında bir sıra akant yaprağı[14] motifi işlenmiştir. (Şekil 1.17).

2.5. Zeminler

Arkeoloji müzesi binasının zemin kaplamaları geçmiş onarım kapsamında değişikliğe uğrayan diğer yapısal öğelerden biridir. İlk inşa edilen binada sekiz-dokuz numaralı salonlarının 1892 yılında çekilmiş fotoğraflarında zemin kaplamasının siyah beyaz tonlarında çimento mozaik ile kaplı olduğu görülmektedir (Şekil 1.18). Ancak 1991 yılında yapılan restorasyon kapsamında zemin kaplamasının değiştirildiğini Alpay Pasinli şöyle anlatıyor;

"Çimento-mozaik kaplı olan taban döşemeleri kaldırılmış, rutubet sorununun giderilmesi için tecrit işlemleri yapıldıktan sonra mermer kaplanmıştır" (Pasinli, 2003, s. 220).

Günümüzde yapılan restorasyon çalışmaları sürecinde daha önce zemine döşenmiş olan Marmara mermeri kaldırılmış döşemeler üzerinde depreme karşı güçlendirme uygulamaları yapılmıştır[15] (Şekil 1.5). Daha sonra Marmara mermeri ile zemin döşemeleri tekrar yenilenmiştir. İlk müze binası zemininde döşenmiş olan ve 1991 onarımında sökülmüş zemin kaplamlarının günümüzde temin edilememesi sebebiyle zemin döşemelerinin birebir yapılmadığı varsayılmaktadır. Günümüzde döşenmiş olan mermer rengi, önceki restorasyonda döşenmiş olan mermer rengi tonuna göre açık olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 1.19). Ayrıca önceki onarım ile salonlar içinde duvar köşeleri ile zemin birleşiminde tahmini 10 cm siyah mermer ile zeminde kuşak yapılmışken, günümüzde yapılan restorasyondan sonra zeminde bu kuşağın yapılmadığı görülmektedir (Şekil 1.20).

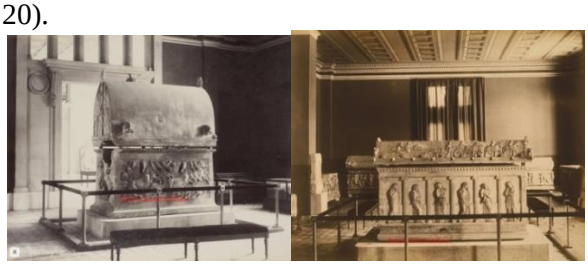

Şekil 1.18 Arkeoloji müzesi zeminleri (1892)
Kaynak: (Fabrizio Casaretto Kişisel Arşivi, 2018)

Önceki restorasyonda yapılmış bu siyah mermer kuşağın yapının ilk halinde bulunmadığından yapılmamış olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca depreme karşı güçlendirilen binada duvar köşeleri boyunca çelik profiller gözükmektedir, bu profillerin siyah mermer kuşağın döşenmiş olduğu alanı kaplamış olması bir diğer ihtimal olarak görülmektedir.

Şekil 1.19 Arkeoloji müzesi zemin döşemesi (2020)
Şekil 1.20 Arkeoloji müzesi eski & yeni zemin döşemesi (2020)
Kaynak: (Özel, 2020)

2.6. Aydınlatma

Müze aydınlatma tasarımı kültür varlıklarını korumanın bir diğer olmazsa olmazıdır. Sergilenen eserler, bir yandan yeterli ışık kaynağıyla aydınlatılıp izleyiciye sunulması gerekirken, diğer taraftan eserlerin zarar görmeyeceği kadar ışık kaynağıyla aydınlatılması gerekir. İstanbul Arkeoloji Müzesi binası restorasyon öncesi tavandan sarkıtılan ve kolonlara montajı yapılmış ray spotlar vasıtasıyla aydınlatılmaktaydı (Şekil 1.21). Ancak yapılan son restorasyon ile müze aydınlatması profesyonel çözüm önerileri ile birkaç farklı sistem de ele alınmıştır. Geçmiş

[14] Akant Yaprağı motifi için bkz. (Bayram, 2004, s. 504)
[15] (T. Kocayurt ile kişisel İletişim, 2 Mart 2020).

aydınlatma yaklaşımları ile kıyaslandığında müzede sergilenen eserler çağdaş aydınlatma çözümüne kavuşmuştur.
Pencerelerden gelen doğal ışık kaynağının engellenmesi başlıca aydınlatma müdahaleleri arasında yer almaktadır. Bu müdahale İç mekânda kullanılan güneş kırıcı paneller vasıtasıyla yapılmıştır (Şekil 1.7). Van Cram stüdyo kurucusu İtalyan aydınlatma tasarımcısı Ada Bonadei tarafından projelendirilen aydınlatma tasarımı, ambiyans aydınlatması ve her bir esere yönlendirilmiş projeksiyon aydınlatma armatürleri ile çözülmüştür. Spot rayların montajı, onarım sonrası tavana eklenen dikdörtgen tavanların etrafına yapılmıştır (Şekil 1.22). Kaide üzerinde sergilenen lahitlerin aydınlatmasında ise tepeden bölgesel mini spotlar ve kaide üzerinde lineer aydınlatma sistemleri kullanılmıştır (Şekil 1.23). Yapılan bu uygulamalar ile müze aydınlatma isteminde eser izlenile bilirlik kalitesini yükselten kalıcı sonuçlar elde edilmiştir.

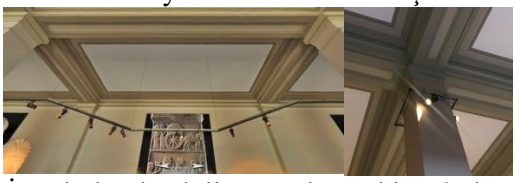

Şekil 1.21 İstanbul Arkeoloji Müzesi önceki aydınlatma çözümü
Kaynak: (Yandex, 2011)**,** (Özel, 2020)

Şekil 1.22 Restorasyon sonrası müze genel aydınlatması
Şekil 1.23 Lahitler aydınlatması
Kaynak: (Özel, 2020)

2.7. Isıtma & Havalandırma

İstanbul Arkeoloji Müzesi iklimlendirmesi restorasyon öncesi kalorifer sistemi ve klimalar ile sağlanmaktaydı. Salon tipi klimaların yapıya eklendiği zaman bilinmese de, ikinci bina içinde ilk inşa edildiği dönemden bu yana kalorifer peteklerinin kullanıldığı bilinmektedir (Şekil 1.24), (Caner, 2008). Ziyaretçi konforunu etkileyen unsurların başında yer alan iklimlendirme aynı zamanda eserlerin korunması içinde önem arz etmektedir. Toz ve partiküller eserlere zarar veren başlıca etmenler arasında bulunmaktadır. Bu nedenle günümüzde yapılan restorasyon kapsamında Arkeoloji müzesi binasına ilk kez havalandırma sistemi eklenmiştir. Menfezler tavanlarında kalem işi olan sekiz ve dokuz numaralı salonlarda grafik anlatımının yapıldığı duvar panoların üzerine yerleştirilmişken (Şekil 1.25) kalem işi bulunmayan salonlarda ise dikdörtgen formunda yeni eklenmiş tavanların içerisine gizlenmiştir (Şekil 1.26).

Şekil 1.24 Arkeoloji Müzesi klima ve kalorifer tesisatı
Kaynak: (Özel, 2020)

Şekil 1.25 Lahitler salonu havalandırma menfezleri
Şekil 1.26 Üçüncü bina havalandırma menfezleri
Kaynak: (Özel, 2020)

2.8. Sergileme Yaklaşımları

Müzenin iç mekân tasarımında Çek mimar Boris Micka ve ekibinin yoğun mesai harcadığı bilinmektedir. Eserlerin ziyaretçilere kronolojik bir akış içinde sergilenmesini amaçlayan, ekibin tasarım müdahaleleri arasında eserlerin onarımı, bilgilendirme platformlarının grafik ve görsel çalışmalar ile entegrasyonu, görsel-işitsel etkileşim düzenlemeleri ve sergileme elemanlarının tasarlanması bulunmaktadır. Müzede bulunan sergileme stantları, Boris'in tasarımı olan yeni stantlar ile değiştirilmektedir. Bu stantlar Çek Cumhuriyetinde üretilmiştir. Koyu mat gri renge boyanmış metal kasadan imal edilen stantlarda, ışık yansıma oranı az olan reflekte camlar kullanılmıştır (Şekil 1.28).

Lahitler salonun da bulunan lahitler yerden yükseltilmiş siyah mermer kaide üzerinde sergilenmektedir. Lahitlerin üst tarafında zemindeki kaide genişliğinde tavandan sarkıtılmış kenarları metal olan bir çerçeve içerisinde siyah gergi tavan kullanılmıştır. Siyah parlak gergi tavan kullanılan stantlarda, lahit kapaklarının üstü yansıma ile izlenilebilir olması amaçlanmıştır (Şekil 1.27).

Şekil 1.27 İskender Lahdi yenilenmiş stant tasarımı
Şekil 1.28 Boris'in stant tasarımları
Kaynak: (Özel, 2020)

Tarihi bir akış içinde sergileme yapılan müzede, eserlerin bilgi platformları, arşiv belgeleri ve görsel canlandırmalar ile desteklenmiştir. İspanyol tasarımcı tarafından kaleme alınan el eskizleri müzenin iç duvarlarında kumaş üzerine basılmış platformlarda izleyiciye daha interaktif bir müze deneyimi sunmaktadır (Şekil 1.29).

Şekil 1.29 Görsel entegrasyon uygulamaları
Kaynak: (Özel, 2020)

3. SONUÇ

Alexandre Vallaury tarafından tasarlanan İstanbul Arkeoloıji Müzesi Türkiye'deki ilk müze binasıdır. Periyodik zaman aralıkları ile ek yapılarak genişletilme gereği duyulan İstanbul Arkeoloji Müze binası farklı zamanlarda inşa edildiği halde cephe düzeninde mutlak bir uyum ve sonradan ek yapıldığı belli olmayan kusursuz bir işçilik ile inşa edilmiştir. Vallauri'nin bu eseri yapıldığı dönemden bu yana güncelliğini yitirmemiştir. Vallaury müze binasının tasarımında, Sayda kazısında bulunan lahidlerin üzerinde yer alan, Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde de benzeri görülen çeşitli bezemelerden ilham almıştır. Mimar, cephe tasarımında kullandığı motifleri aynı zamanda iç mekân tavan, stropiyer süslemelerinde ve kapılarda tasarım öğesi olarak kullanmıştır. Dönemin mimari tarzına dönüşen ve Vallaury'nin de tasarımında kullandığı Neo Klasik uslüp ile bu yapı, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda batılı tarzda inşa edilmiş mimari eserlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada 129 yıllık bir yapı olan Arkeoloji Müzesi'nin günümüze kadar geçirdiği restorasyonlar da analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, yapının bugüne dek toplam üç restorasyon geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu restorasyonların ilki, 1908-1909 yılları arasında onarım amacıyla gerçekleşmiştir. İkinci restorasyon ise 1991 yılında tamamlanmış ve bu yenileme çalışmasında bazı yapısal unsurlarının tahrip edildiği tespit edilmiştir. Son olarak yaklaşık sekiz yıldır devam eden restorasyon çalışmlarında daha önceden bozulan yapısal öğeler arşiv belgeleri ve fotoğraflardan elde edilen veriler ile aslına uygun olarak yapıldığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Bayram, Ş. (2004). *Kapı/Giriş Mekânı, Anlam ve Tasarımı İçin Tipolojik Araştırma, 19. Yüzyıl Beyoğlu (Pera) Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık, İstanbul.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İ..MF..* (14-10), H-24-01-1326.

Caner, E. (2008). *Kaplumbağa Terbiyecisi: Osman Hamdi Bey'in Romanı.* İstanbul: Kapı Yayınları.

Cezar, M. (1995). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi* (Cilt I). İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakf.

Devlet Matbaası. (1934). *İstanbul Asarıatika Müzeleri: Resimli Rehber Yunan, Roma, Bizans Heykeltraşî Eserleri.* İstanbul: Devlet Matbaası.

Edhem, H. (2019). *Modern Sanat Müzesinin Tasarımı: Müzecilik Yazıları.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Eken, S. (2009). *Batı Anadolu'da Hellenistik Dönem Tapınak Mimarisinde Meander Motifinin Uygulanımı.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Eldem, E. (2014). *Mendel-Sebah: Müze-i Hümayun'u Belgelemek.* İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayını.

Günübek, C., Yavuz, C. C., & Yenen, Ş. (2012). Musei Archeologici di İstanbul. *Hızlı Kılavuz Broşürler: İstanbul Kültür ve Türkiye dizileri* (s. 4-5). içinde İstanbul: Yenen Seyahat Yayıncılığı.

Joaillier, S. Fabrizio Casaretto Kişisel Arşivi. *Arkeoloji Müzesi.* Sebah & joailler, İstanbul.

Oğan, A. (1947). *Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü.* İstanbul: İstanbulu Sevenler Gurupu Yayınları.

Özel, A. *Ali Özel Kişisel Arşiv.* İstanbul.

Pasinli, A. (2003). *İstanbul Arkeoloji Müzesi.* İstanbul: Akban Kültür Sanat Yayınları.

Pasinli, A. (2017). *Müzelik Anılar.* İstanbul: Puslu Yayıncılık.

Say, S. (2014). *Beaux Arts Kökenli Bir Mimar Olarak Alexandre Vallaury'nin Meslek Pratiği ve Eğitimciliği Açısından Kariyerinin İrdelenmesi.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yandex. (2011). *Yandex Haritalar.* 03 17, 2020 tarihinde yandex: www.yandex.com.tr adresinden alındı.

İNTERNET KAYNAKLARI

Url-1 < https://www.istanbulium.net/2012/02/muze-i-humayun-istanbul-arkeoloji.html (alındığı tarih: 06.01.2020)
Url-2 < *https://en.wikipedia.org/wiki/File:20131205_Istanbul_096.jpg* (alındığı tarih: 11.03.2020)
Url-3 < http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/ 11498/3968/ 001502940006.pdf?sequence=3 (alındığı tarih: 05.03.2020)
Url-4 < *https://www.sebahjoaillier.com/* (alındığı tarih: 14.03.2020)

Makale id= 87

Sözlü Sunum

15.Asrın Yabancı ve Osmanlı Kaynaklarındaki Bilgilere Göre Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı Ordusu İmajı

Doç.Dr. Alpay Bizbirlik[1] , Melis Altan[2]
[1]*Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü*
[2]*Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Özet: *Tahta geçişiyle birlikte yaptığı hazırlıklarla, uyguladığı stratejilerle sultan olarak kendisi ve devleti adına ülkü haline getirdiği İstanbul'u fetheden II.Mehmet'in faaliyetleri sadece Türklerin değil aynı zamanda dünyanın da tarihini etkilemiştir. Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu'na son veren bu fetih neticesinde II.Mehmet kendinden önceki Türk hükümdarların başarıya ulaşamayan kuşatmalarının aksine şehrin fatihi olarak tarih sahnesinde yerini almış ve dünya tarihinde yeni bir çağın başlamasının en önemli aktörü olmuştur. İslam dünyasında Hz.Muhammed tarafından bir sultan ve ordusuna müjdelendiğine inanılan olayı gerçekleştiren Fatih Sultan Mehmet ile ordusuna dair oluşan algı ve imajın Osmanlı kaynaklarına bakıldığında olumlu aynı zamanda başarılı olarak nitelendirildiği görülmektedir. Çağdaş yabancı kaynaklar incelendiğinde Fatih ve Osmanlı ordusu imajının oldukça farklı çizildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 15.asra ait Osmanlı kaynakları ve yabancılardan elde edilen veriler yardımıyla, dönemin yazarları olan Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, Tursun Bey, Kıvâmî, Kritovulos, Dukas, Nicolo Barbaro tarafından oluşturulan imaja ve buna etki eden faktörlere değinerek farklı bakış açılarından Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı ordusuna dair değerlendirme yapılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *15.Yüzyıl, Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı Ordusu, Osmanlı Kaynakları, Venedik-Bizans Kaynakları.*

GİRİŞ

Sultan II. Murat'ın tahttan çekilme kararı ardından yerine oğlunu getirmesiyle II.Mehmet'in ilk sultanlık dönemi 1444 yılında başlamış, Avrupa'nın Doğusu'nda kısmen hakimiyet sağlandıktan sonra genç sultanın Konstantiniyye'yi fethetme arzusuna Çandarlı Halil'in sıcak bakmaması, Edirne'de yaşanan yeniçeri isyanı, Mora despotu ve Eflak voyvodasının yaptığı taarruzlar sebebiyle bu dönem son bulmuş, 1446 yılında II.Murat'ın saltanatı tekrar başlarken, II.Mehmet bizzat babası tarafından sancağına tekrar gönderilmiştir. II.Murat'ın tekrar tahta çıkışıyla Manisa'ya çekilen Mehmet'in ikinci kez tahta çıkışı 1451 yılında babasının vefatından sonra gerçekleşmiştir.(İnalcık, 2014:63-113; İnalcık, 2019:115-154) İlk saltanatı döneminde hayata geçirmeyi amaçladığı Konstantiniyye fethinin merkeziyetçi bir devlet yapısı kurmak adına gerekli olduğunu düşünen padişah, bu başarıyı elde ederse kendi beyleri ve halkı yanında Osmanlı'nın etrafındaki beylere, ülkelere karşı saltanatını da tescillemiş olacaktı. 6 Nisan 1453'te başlayan kuşatma 29 Mayıs'ta fethin gerçekleşmesiyle son bulmuş ve genç sultan şehrin fatihi olmuştur.(İnalcık, 2012:30-31; Emecen, 2015; 134-139) Fatih Sultan Mehmet mutlak padişahlık ve Osmanlı merkeziyetçiliğinin güçlenmesi adına birçok faaliyetlerde bulunmuştur. Kul sistemini güçlendirmesi, kanunnamelerle nizamı sağlaması, uçbeyleri-yeniçeri ve ulemanın nüfuzunu kırması, konargöçerlere iskan-vergi politikası uygulaması, cihat-gaza yapması, İstanbul'u dünya başkenti yapma isteği, kendini Roma tahtının varisi kabul etmesi, Rum Ortadoks-Ermeni patriklerini Musevi baş hahamını başkentine yerleştirmesi devletin kendisi, İslam alemi yanında gayrimüslimler için yaptıkları faaliyetler arasındadır.(İnalcık, 2019:227-229;Ocak, 2016:36-48) Fetihten sonraki dönemde gerek Anadolu'da gerek Balkanlar ve Avrupa'da, gerekse denizde sefer-fetih hareketlerine devam ederek gaza faaliyetlerini sürdüren, dünya hakimiyeti için savaşıp düzenlemeler yapan iki karanın sultanı, iki denizin hakanı kayser-

i Rûm Fatih Sultan Mehmet 1481 yılında vefat etmiştir.(İnalcık, 2012:31-35; Emecen, 2015:145-178; İnalcık, 2019:227-283)

Sultanın saltanat döneminde yaşanan siyasi olaylar, seferler ve savaşlara dair veriler 15.yüzyılın tarihçileri tarafından kayıt altına alınmaya başlanmış hem kendi döneminde hem de daha sonraki dönemlerde Osmanlı tarihi yazanlara kaynaklık etmiştir. Fatih'in fetih ve seferlerinden etkilenen devletlerin kaynaklarına bakıldığında dönem hakkında bilgiler elde edilebilmektedir. Bahsedilen kaynaklar tarihi bilgiler açısından önemli olmanın yanında kaydedilen olaylar-şahıslar ile ilgili yazarların dini inançları, sosyal ve kültürel yapıları çerçevesinde oluşan algı-imaj hakkında da veriler içermektedir. Bu bağlamda 15.yüzyılda özellikle Fatih döneminde yaşamış ve eser sahibi olan yazarların kaynaklarının içerdiği verilerden Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı ordusuna dair imajın nasıl olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. İncelemeyi yabancı kaynaklar ve Osmanlı kaynakları üzerinden yaparak tarafların çizdiği imaj değerlendirecektir. Verilerin incelenmesine geçilmeden önce seçilen kaynaklar ve yazarları hakkında genel bilgi verilerek ardından sultan ve ordusuna dair oluşturulan imaj öğelerinin üzerinde durulacaktır.

Osmanlı kaynaklarından ele alacağımız ilk eser Osmanlı Sultanları Tarihi'dir. Yazarı olan Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa bazı kaynaklarda Karamani ve Konevi olarak geçerken tam adı Mehmed b. Arif Çelebi el-Celâli es Sıddıki şeklinde eserinde de mezar taşında da belirtilmiştir. Medrese eğitimine doğduğu şehir olan Konya'da başlayan yazar, Mahmut Paşa'nın medresesinde müderrislik yapmış ardından divan katipliği görevine getirilmiştir. 1464 yılında nişancı olarak görevlendirilmiş, 1470'te vezir, 1478 yılında veziriazam olmuştur. Uzun yıllar nişancılık yapması Nişancı Paşa olarak bilinmesine sebep olmuş ve bu şekilde anılmıştır. Fatih döneminin önemli siyaset ve devlet adamlarından biri olan Mehmed Paşa'nın yazdığı bir tarih kaynağı da bulunmaktadır.(Küçükdağ, 2001:449-451; Öztürk, 2018:38) Nişancı Mehmed Paşa'nın yazdığı Tevârihû's Selâtini'l Osmâniye adlı eserin ilk bölümünde Orhan Gazi'den Fatih Sultan Mehmet'in tahta çıkışına kadar olan dönemdeki olaylar anlatılırken ikinci bölümde Fatih'in tahta çıkışından 1480 yılına kadar yaşananlar ele alınmıştır.(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:323-324; Öztürk, 2018:39)

Ele alınan diğer Osmanlı kaynağı Târih-i Ebû'l Feth'dir. Eserin yazarı Tursun Bey'in hayatı hakkında yaşadığı dönem ve sonrasında bilgi bulunmamakta yazar hakkındaki verilere kendi eserinden ulaşılmaktadır. Asıl adının Tûr-ı Sinâ olduğu bilinmektedir. Ulaşılan bilgilere göre iyi tahsil gördüğü anlaşılan yazar, fetihten sonra vergi yazma ve tahrir işinde görev almış, Belgrat seferine katılmış, Mahmut Paşa'nın yanında divan katibi olarak bulunmuş onunla birlikte seferlere katılmıştır. Sırbistan, Eflak, Midilli, Bosna, Arnavutluk, Eğriboz, Uzun Hasan, Boğdan, İskenderiye seferlerinde yer almıştır. Birçok sefere bizzat katılmış olan Tursun Bey'in eseri Fatih Sultan Mehmet'in gaza ve fetihlerini ele almaktadır. Dil ve üslup özelliği olarak süslü bir anlatıma sahip olan eser, II.Mehmet'in ilk tahta çıktığı 1444 yılı ile başlayıp 1488 Memlûk seferiyle sona ermektedir. Fatih devrinin askeri olayları ile II.Bayezid dönemi olaylarının işlenildiği eser 3 ana bölümden oluşmaktadır.(Tulum, 1977:XI-XXVII; Tulum, 1994:6-7; Öztürk, 2018:39-40)

Osmanlı kaynaklarından yararlanılan son eser Fetihnâme'dir. Eserin yazarı olan Kıvâmî hakkındaki bilgiler kendi kaynağında verilenlerle sınırlı olup Fatih'in bazı seferlerine katıldığı anlaşılmaktadır. Franz Babinger tarafından eser ve yazar ile ilgili yapılan çalışmalarda 1478-1511 yıllarında hayatta olduğu bilinen Defterdar Kıvâmüddin Kasım Efendi'yi eserin müellifi olarak kabul ettiği görülmektedir. 28 bölümden meydana gelen eserin 25 bölümü Fatih devri ile ilgili iken bunun dışındaki bölümler II.Bayezid dönemi olaylarını içermekte olup, eser manzum ve mensur olarak yazılmıştır.(Kayaalp, 2002:507; Öztürk, 2018:41; Kıvâmî, 2018:14-26)

İncelenen yabancı kaynaklardan ilki Kritovulos Tarihi'dir. Aslen İmroz Adası halkından ve soylu Bizans ailelerinden Kritopuloslara mensup olan yazarın tam isminin Mihail Kritovulos olduğu bilinmektedir. Historia adını verdiği eser Fatih Sultan Mehmet döneminin 1451-1467

yılları arasında yaşananları anlatmaktadır. Sultanın tahta çıkmasıyla başlayan eser İstanbul'da yaşanan büyük veba salgını ile bitmektedir.(Eyice, 2002:293; Kritovulos, 2019:vii-xi)

Kullanılan bir diğer Bizans kaynağı Dukas tarafından kaleme alınan tarihtir. Hayatı hakkında eseri dışında detaylı bilgi bulunmayan yazar dedesinin Mihail Dukas olduğunu ve Dukas soyundan geldiğini yazmıştır. İstanbul'un fethi sırasında şehirde bulunmayan yazar 1455-1456 yıllarında Midilli ve Limnos adalarının vergilerini takdim ederek Fatih'in huzuruna çıkmıştır. Dukas tarafından yazılan tarihe genel olarak bakıldığında XIV.-XV.yüzyıl Osmanlı-Bizans ilişkilerini anlatan eserin Osmanlı tarihine de kaynaklık ettiği görülmektedir. Dukas'ın kroniği Orhan Bey, Yıldırım Bayezid dönemleri, fetret devri, II.Murat devri ve Fatih'in tahta çıkışından 1462 yılına kadar olan faaliyetleri hakkında bilgiler içermekte, Osmanlı tarihinin ilk dönemlerine dair veriler sunmaktadır.(Dukas, 2013:9-18; Kayapınar, 2016:346-347)

Kullanılan bir diğer yabancı kaynak Venedikli bir hekim olan Nicolo Barbaro tarafından yazılan Konstantiniyye Muhasarası Ruznamesi'dir. Yazarın hayatı hakkında fazla bilgi olamamakla beraber 1451-1453 yıllarında İstanbul'da yaşadığı ve Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul seferi yapan gemilerinde hekim olduğu bilinmektedir. 1451 yılından itibaren günü gününe yazılan bilgilerden şehrin kuşatmasından fethine kadar olan olaylara şahit olduğu ve kayıt altına aldığı anlaşılmaktadır.(Barbaro, 1976; Ferwerda, 1992:65)

1.FATİH SULTAN MEHMET İMAJI

Kaynaklardan elde edilen verilerle yazarların Fatih Sultan Mehmet hakkında nasıl bir imaj çizdiklerine önce Osmanlı kaynaklarındaki bilgiler, takiben yabancı kaynaklardaki öğeler üzerinden değinilecektir.

Nişancı Mehmed Paşa Osmanlı Sultanlar Tarihi'nde Fatih'in karakteristik özelliklerini nitelerken şerefli(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:349,350),yardımsever (Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:349), adaletli-adil (Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:349,350,358), cömert-bilgin(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:350), yüce değerli (Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:360) olduğunu vurgulamaktadır. Dini açıdan bakıldığında Mehmed Paşa'ya göre sultan Allah yolunda gazi bir asker, tanrının aslanı, çekilmiş kılıcıdır. Allah'ın kulları arasında onu seçip, fazlından ve kereminden verdiğini belirtmektedir.(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:350-351) II.Mehmet yüce hazret, kutlu kuvvet ve kötülüklerden korunmuş bir nefs sahibidir.(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:352) Askeri başarılarını muzaffer oluşuyla niteleyen yazar, Allah'ın yardımıyla zaferler kazandığı üzerinde durmaktadır.(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:353) Fatih'in adalet, ihsan, anlayışla donanmış, bilgi ve onunla uğraşanların kıblesi bir sultan olduğunu belirtmektedir.(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949:350,358)

Tursun Bey'in eserine bakıldığında sultanın karakteristik özelliklerinin eli-gönlü bol,(Tursun Bey, 2020:51) bilgili, akıllı, yetkin, sözleri hikmetli, eylemleri adaletli, insaflı,(Tursun Bey, 2020:73) dindar(Tursun Bey, 2020:64-65) olarak nitelendiği görülmektedir. Dini olarak yaptığı betimlemelere bakıldığında ilk göze çarpan Osmanlı'da oldukça yaygın olarak kullanılan Allah'ın yeryüzündeki gölgesi(Tursun Bey, 2020:55,96,115,122) ifadesinin vurgulanmasıdır. Padişahlığı hususunda en çok üzerinde durulan İstanbul'un fethiyle alakalı olarak fetih babası nitelemesidir.(Tursun Bey, 2020:109,110,111,132,141,147,149,150,163,168) Sultanın kullarını gözetme konusunda titiz, düşeni kaldırmada özenli (Tursun Bey, 2020:117) olduğu da belirtilmektedir. İki karanın ve denizin sultanı(Tursun Bey, 2020:46,118,162), dünya hükümdarı(Tursun Bey, 2020:93,121,140), gayretli(Tursun Bey, 2020:163), muzaffer(Tursun Bey, 2020:92,102,155,118,125,126,132,141,147,158,163,165,167,170), sultanlar sultanı(Tursun Bey, 2020:109,129), şahlar şahı (Tursun Bey, 2020:115) olarak nitelenen Fatih'in müminlerin emiri, hak yoldan sapanları yere çalıp alçaltan(Tursun Bey, 2020:46,47) yaptığı fetihlerle İskender gibi büyük bir hükümdar olma ünü kazanan ve dünyaya hükmedenlere yakışan işler yapan(Tursun Bey, 2020:145) bir sultan imajıyla anlatıldığı görülmektedir.

Kıvâmî'nin eserinde sultan karakteristik olarak adaletli(Kıvâmî, 2018:73,79,297,333), yiğit, kahraman(Kıvâmî, 2018:213), cömert(Kıvâmî, 2018:329,379), merhametli, şevkatli (Kıvâmî, 2018:95), zarif, ileri görüşlü, düzgün,açık ve güzel sözlü(Kıvâmî, 2018:329) olarak tasvir edilmiştir. Dini açıdan bakıldığında Müslümanların sultanı(Kıvâmî, 2018:69), din padişahı-başbuğu-önderi(Kıvâmî, 2018:69,81,105,139,155,195,283,333,365), Allah'ın gölgesi (Kıvâmî, 2018:139,297), gazi(Kıvâmî, 2018:107,139,155) olarak nitelenen sultan, İslam padişahlarının önderi(Kıvâmî, 2018:91), dinin bahtı(Kıvâmî, 2018:213), hakk yerine batıla meyledenlerin, putlara ve haça tapanların başına gönderilen İslam padişahı(Kıvâmî, 2018:155) ve Muhammed'in dininin yayılmasına yardımcıdır.(Kıvâmî, 2018:257) II.Mehmet'in hakkın lütfuyla güzel işler yapmak istediğine(Kıvâmî, 2018:107) değinen yazar gerek İstanbul'un fethi gerekse diğer tüm sefer ve fetihlerde Allah'ın sultanla askerlerinin yanında olduğunu,yardım ettiğini söylemektedir.(Kıvâmî, 2018:139,173,195) Kıvâmî Fatih'in cihan-alem padişahı (Kıvâmî, 2018:89,93,105,107,141,173,177,195,229,297,313,331,365,391,439) olduğunu sıklıkla vurgulamış, sultanı fethin babası(Kıvâmî, 2018:303,313), yedi iklimin padişahı(Kıvâmî, 2018:303), muzaffer(Kıvâmî, 2018:297,379) olarak nitelemiş ve hükümdarlığını İskender'e benzetmiştir. (Kıvâmî, 2018:297,379) Karanın ve denizin sultanı olması sebebiyle Avrupa'yı ele geçirmeyi istediğine(Kıvâmî, 2018:391), kuvvetli, haşmetli, heybetli, gönülleri süsleyen padişah olduğuna(Kıvâmî, 2018:313), ülkeler bahşedip mülkler süslediğine(Kıvâmî, 2018:343) değinen yazar cihan sultanı, Anadolu diyarının hakanı olarak nitelediği Fatih'in halkının ve görevlilerin yaptıklarından haberdar bir hükümdar olduğunu belirtmiştir. (Kıvâmî, 2018:439) Sultanı tasvir ederken onu güçle bağdaşlaştıran yazar, II.Mehmet'i kükreyen bir aslan(Kıvâmî, 2018:241), savaşta erkek bir aslan(Kıvâmî, 2018:331) ve muzaffer,cömert yaradılışlı, padişahlığında kusur olmayan bu sebeple mülke sultan kılınmış heybetli,ulu bir erkek aslan cihanda itibar edilen bir padişah olarak betimlemiştir. (Kıvâmî, 2018:379)

Kritovulos Tarihi'ne bakıldığında Bizanslı yazarın sultan hakkında kullandığı üslubun ve yaklaşımın diğer iki yabancı kaynağa göre oldukça farklı olduğu görülmektedir. Eserin ithaf mektubu kısmında Fatih'i bahtiyar, muzaffer, üstün, yenilmez, Tanrı'nın yardımıyla karanın ve denizin egemeni, şahlar şahı, yüce imparator olarak niteleyen yazar, sultanın başarılarına, askerliğine ve zekasına övgüyle yaklaşmıştır. Çağdaşı olan yazarlar tarafından sultanın yaptıklarına gereken özenle yaklaşılmadığını söyleyen Kritovulos, padişahın erdemlerini anlatmayı amaçladığını belirtmiş, seferleri ve eserleri hakkında yazdıklarını II.Mehmet'in denetimine, bilgeliğine, onayına sunacağını aktarmıştır.(Kritovulos, 2019:1-5) Sultan Mehmet'in doğumundan tahta çıkışına kadar bazı olağanüstü olayların meydana gelmesini dünya düzeninde köklü değişimler olacağına yoran kahinlerin sultanın erdeminin mükemmel olacağını, zenginliği, iktidar gücü, davranışları açısından kendinden önceki hükümdarları geçeceğini söylediğine değinen yazar, büyük bir ülke hükümdarı olmasına, asker, ordu, silah, para gücü olarak üstün yapısına hatta Asya ile Avrupa'nın geniş ve güzel bölümüne hükmetmesine rağmen sultanın mutlu olmadığını elindekiyle yetinmeyip tüm dünyayı egemenliği altına almak istediğini belirtmiştir. Padişahın kişiliğinin, her alanda harekete susamış ateşli yapısının, hükümdarlara özgü asil ruhunun ve bilgeliğinin ona yardımcı olduğunu düşünmektedir. (Kritovulos, 2019:13-14) Kritovulos'a göre II.Mehmet kendinden önceki kavimlerin krallarından ve kendi kavminin sultanlarından erdem, cesaret, komutanlık yeteneği, talih ve savaş deneyimi olarak üstündür.(Kritovulos, 2019:9-10) Sultanın karadan gemileri yürütmesini hayranlık uyandıran bir düşünce ve karar olarak değerlendirirken hedefine ulaşmak amacıyla yapılan eylemi parlak zekanın ürünü, zekice bir çözüm olarak görmüştür.(Kritovulos, 2019:66) İdari-adli yapıda işini iyi yapacak kişileri görevlendirmesi, askeri yapıya ve kayıtlarına özen göstermesi, mali alandaki düzenlemelerle yapılan denetimlerle vergi gelirlerini arttırması yanında görevlilerin denetlenmesi, yararlılıkları olanların ödüllendirilip onurlandırılması, fetihten önce yada sonra şehri terk edenleri geri getirerek geçimlerini sağlamak için gerekli yardımların yapılırken cömert davranması hususlarına değinen yazar, sultanın başarılı bir yönetici olduğu algısı oluşturmaktadır.(Kritovulos, 2019:15-16,166-167) İstanbul'un yıkılan surlarının inşasında esir Romalıların çalıştırılarak bu kişilerin hayatlarını kazanmalarına ve borçlarını ödeyerek esaretten

kurtulmalarına olanak tanımasını sultanın merhametli, hayırsever yapısına bağlayan yazar,(Kritovulos, 2019:108) kendisine teslim olanların zarar görmemesine özen gösterdiğini, teslim olmayı seçen sefer yaptığı kral dahi olsa konumuna uygun saygı gösterip, nezaket ve merhametle yaklaştığını belirtmektedir.(Kritovulos, 2019:176,195)

Diğer bir Bizanslı tarihçi olan Dukas'ın eserindeki II.Mehmet anlatımına bakıldığında oldukça farklı bir profilin ortaya çıktığı görülmektedir. Yazara göre padişah hükümdarlığı zamanında tahribat yapan hunhar bir ejderdir.(Dukas, 2013: 161) Tahta cülusunu tebrik etmek ve babasının kaybı için taziye amacıyla elçiler gönderilen sultanın, deccalden önce deccal, Hristiyanları perişan eden, haça inananların düşmanı olarak betimlenip, dostluk maskesini giyerek, yılan kıyafetine girmiş iblisin şakirdi gibi elçileri kabul ettiğini belirtmektedir. (Dukas, 2013:162) II.Mehmet'i insan öldürmekten özellikle kendi elleriyle öldürmekten zevk alan (Dukas, 2013:172) zalim, sert, merhametsiz biri olarak tanımlayarak vahşi ve korkunç bir ejdere benzetmektedir.(Dukas, 2013:168,173,184) Sultanın gemileri karadan yürütüp denize indirmesini harika bir olay olarak nakleden yazar, bu planı cesur ve cüretkar bulurken, II.Mehmet'i Keyahsar ile kıyaslayarak yeni Makedonyalı, neslinin en son sultanı olduğunu şehirlerin kraliçesi olarak tanımladığı İstanbul'u fethedip Bizanslıları mahvettiğini söylemektedir. (Dukas, 2013:185-186) Fetih sonrasında Ayasofya'ya giren sultanın ezan okutup namaz kılmasını anlattığı kısımda, Fatih'i ademi meşruiyetin veledi, deccalin müjdecisi, dinsiz olarak nitelerken Ayasofya'nın artık barbarların eline geçtiğine ve bu durumun tanrının hükmü olduğuna değinmektedir. (Dukas, 2013:203) Büyük dukanın konağını ziyarete giden Sultan Mehmet hakkında koyun postuna bürünen kurt benzetmesi yaparak düşman algısını vurgulamaktadır. (Dukas, 2013:205) Fetihten sonra Edirne'ye dönen sultanın mağrur ve kibirli olduğunu, fetihten dolayı iftihar ettiğini söylerken(Dukas, 2013:212) Sırbistan üzerine gitmesini Fatih'in doymak bilmemesi olarak yorumlamaktadır. (Dukas, 2013:213) İstanbul'un fethinden sonra imarla ve iskanla ilgili çalışmaları aslında yazmaması gerektiğini çünkü müthiş düşmanlarının nesillerinin helakına sebep olduğunu onun fetih ve zaferlerini anlatmasının doğru olmadığını düşünen Dukas, fethi tanrının cezası, felaket olarak nitelemektedir. (Dukas, 2013:214-215) Elçi olarak sultan ile iki kez görüştüğünü nakleden yazar, yaşadığı yere döndükten sonra sultanın elinden onları kurtaran tanrıya şükrettiklerini, II.Mehmet'in yapısının hiddetli ve kararlarının dengesiz olduğunu(Dukas, 2013:223,229) söylemektedir. Fatih Sultan Mehmet'i anlatırken sert ifadelere başvurması ve onu düşman olarak görmesi aslında yenilmişlik sonrası o ruh hali ile oluşan sultan imajının çok net bir şekilde tezahüründen ibarettir.

Kullanılan bir diğer kaynağın yazarı Venedikli Nicolo Barbaro'nun II.Mehmet'e dair betimlemelerinin tıpkı Dukas gibi sert bir üslupla yapıldığı anlaşılmaktadır. Yazarın algısına göre sultan hain bir düşman(Barbaro, 1976;27,33,49),Hristiyan dünyasının düşmanı(Barbaro, 1976;33,38,49), dinsiz(Barbaro, 1976;33,41,51), muzır(Barbaro, 1976;49), gaddar(Barbaro, 1976;41,49,51), İstanbul'u almak isteyen maksadı iğrenç(Barbaro, 1976;34), her türlü fena düşünceler ve şeytaniyetle dolu, kötü niyet besleyen, usule kanuna itibar etmeyen, hayvani bir hiddete sahip(Barbaro, 1976;39) Türk beyidir. Fatih Sultan Mehmet'e dair çizdiği imajda olumlu bir veriye rastlanmamasında sultanı direkt düşman olarak görmesinin, kuşatma şartlarını ve fethi bizzat yaşamasının yanında, dini faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir.

2.OSMANLI ORDUSU İMAJI

İncelenen kaynaklarda yazarların bazen doğrudan Osmanlı ordusuna dair, bazen ise sadece Osmanlılar hakkında genel bir niteleme yaparak dolaylı olarak askerler üzerinden oluşturdukları imaja değinilecektir.

Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa'ya göre Osmanlı askeri ve ordusu kahraman, muzaffer, güçlü, Allah'ın yardım ettiği bir yapıdır.(Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949: 353,354,355,357,358,359) Muzaffer olmasına sıklıkla vurgu yapılan ordunun başarılı yapısının yanında Allah'ın yardımının üzerinde olduğunun belirtilmesi dini açıdan yapılan seferlerin ve fetihlerin desteklendiği algısını yaratmaktadır.

Tursun Bey'e göre Osmanlı ordusu mutlak zafere ulaşacak muzaffer (Tursun Bey, 2020: 110,121,122,125,133,136,140,153,156,158,163,165),yiğit(Tursun Bey, 2020: 125,152,153,157), uğurlu(Tursun Bey, 2020:129,136,152,162), savaşı düğün gibi gören, kılıçtan oktan çekinmeyen, coşkulu, korkmadan işe girişen İslam askerleridir. (Tursun Bey, 2020:85,112) Osmanlı askerinin Allah'ın üstün askeri (Tursun Bey, 2020:153) olduğunu belirten yazar, düşman üzerine tanrı katından inen bir kaza(Tursun Bey, 2020:140) olarak nitelediği sultanın askerlerinin Allah'ın yardımı, gaza sevabı, ganimet arzusuyla kararlı davranıp başarıya ulaştığını(Tursun Bey, 2020:137) söylemektedir. Zamansız bir sefer sebebiyle biraz bezgin olmalarına rağmen askerlerin padişahın isteğinin yerine gelmesi için kusurlu davranmayarak teçhizatlarıyla sultanın emrine(Tursun Bey, 2020:82) itaat ettiklerini belirtmektedir.

Kıvâmî'nin Fetihnâme'sinde Osmanlı askerinin İslam-din askeri(Kıvâmî, 2018: 143,173,213,353) olarak sıkça vurgulandığı, bu askerlerin yaptığı seferlerin din yolundaki gazalar olarak nitelendiği(Kıvâmî, 2018:353) uğurlu ayaklarının bastığı yerlerin İslam nuruyla aydınlanmasının istendiği(Kıvâmî, 2018:229) belirtilmiştir. Sultanın ve askerlerinin üzerinde Allah'ın yardımı ve lütfu(Kıvâmî, 2018:95,105,141) olduğunu, askerlerin ülkeler fethedip memleketler süslediğini (Kıvâmî, 2018:177) söyleyen yazar, sultanın devlet işlerini istişare ettiği vezirler ile saltanat düzenindeki görevlileri ileri görüşlü, işinin ehli, kamil, akıllı olarak tanımlamaktadır.(Kıvâmî, 2018:81,141,229,481) Padişahın veziri Mahmut Paşa tedbirli, bilgili, akıllı iş yapan bir devlet görevlisi(Kıvâmî, 2018:393), Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa ise son derece kabiliyetli, zeki, sadık, yiğit olarak nitelenmiştir.

Kritovulos'a göre Osmanlı askeri hiçbir engelin ilerlemesini durduramadığı, hedeflerine ilerlemede coşkulu, yenilse de kararlılık gösterip gerilemeyen, kendilerine güvenlerini yitirmeyen, sahip olmadıklarını arzulayan bu sebeple elinde bulunana önem vermeyen daha fazlasını isteyen bir yapıya sahiptir. (Kritovulos, 2019:30,31) Fetih için Gelibolu'dan denize açılan donanmanın uzun yıllardır çıkan en büyük donanma olduğuna bununla birlikte kara kuvvetlerinin de iyi donatılmış yapısıyla Romalıları korkuttuğuna değinmektedir. (Kritovulos, 2019:44-46) Fetih sırasında Osmanlı askerlerinin evlerine girdikleri, kiliselere sığınan insanları acımasızca öldürdüğünü, askerlerin duydukları hakaret ve küfürler sebebiyle öfkeli olduğunu korku salıp, boyun eğdirmeyi amaçladıklarını aktarmaktadır. (Kritovulos, 2019:83) Askerlerin konakları, kiliseleri yağmalamak kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı, din adamı ayrımı gözetmeden esir almak, kirletmek, öldürmek üzere dağıldıklarını söylemektedir. Kılıç kuşanmış elleri kanlı, hiddetle soluyan, katil bakışlı olarak tasvir ettiği askerlerin her milletten, ırktan ve sosyal sınıftan oluştuğunu belirtmektedir. Yırtıcı vahşi hayvanlara benzetilen kuvvetler insanları çekiştirip sürükleyip, hayâsızca yol ortasında kirletip her türlü kötülüğü yapan bir güruh olarak nitelenmiştir.(Kritovulos, 2019:84-85) Kiliselerin, kutsal emanetlerin tahrip edilip yağmalandığını, kutsal-bilimsel-dini kitaplara zarar verildiğini ya da aşağılamak için ucuza satıldığını, azizlerin türbelerine askerler tarafından saygısızlık yapıldığını belirtmiştir. (Kritovulos, 2019:85,86,88) Mahmut Paşa'nın canına kasteden saldırganın askerler tarafından acımasızca parçalandığından bahseden yazar neredeyse kanını içip etlerini yiyeceklerini belirterek anlatımını pekiştirmektedir.(Kritovulos, 2019:191) Çandarlı Halil Paşa ile ilgili kısımda sultanın babası döneminde ona karşı tutumu, İstanbul'un fethini engelleme çabası, Romalılarla gizli temaslarda bulunup devlet sırlarını açıklayarak sultanın aleyhinde çalışması sebebiyle Fatih'in ona kızdığını söylemektedir.(Kritovulos, 2019:104)

Dukas'ın Osmanlı ordusu hakkındaki ifadelerine bakıldığında Osmanlıların barbar (Dukas, 2013:177), dinsiz(Dukas, 2013:181) olarak nitelendiği, İstanbul'a girip ilerleyen askerlerin manastırda Meryem Ana heykeline yaptıklarını naklederken onların asi ve dinsiz olduğunu söylediği görülmektedir. (Dukas, 2013:196) Osmanlıların evden çıkamayacak kadar hasta ve yaşlı olanları öldürdüğünü, yeni doğanları sokağa attığını(Dukas, 2013:200) belirtmesi onların acımasız yapıya sahip olduğu algısını ortaya çıkarmaktadır. Ordu büyük bir donanmaya sahip, mükemmel muharebe araçlarına malik(Dukas, 2013:188), yeniçeriler her türlü fedakarlığı yapmaya kadir aslan gibi dövüşen askerler(Dukas, 2013:193) olarak ifade edilmiştir. Osmanlı

askerlerinin savaş konusunda Bizans askerlerinden bilgili olduğunu söylerken, alelade bir askerin dahi daha donanımlı olmasını bu hususta yetiştirilmelerine bağlamaktadır.(Dukas, 2013:195) Fatih'le şehre giren askerleri tasvir ederken Apollon ile Iraklides'e benzeten yazar her birinin 10 düşmana karşı gelebileceğini söyleyerek güçlü ve cesur olduklarını ifade etmektedir. (Dukas, 2013:202) Çandarlı Halil Paşa'nın Bizanslıların hukukunu koruduğunu, onların sağ eli gibi olduğunu, Bizans tarafından ona hediyeler sunulduğunu aktaran yazar Osmanlıların paşaya dinsizlerin ortağı ve yardımcısı olarak isim taktığından bahsetmektedir. (Dukas, 2013:173) Kaptan Hamza Paşa ile Lesbos Adası'na geldiği zaman hediye sunmak için görüşen Dukas, onu vicdanlı(Dukas, 2013:217) ve iyi tabiatlı olarak tanımlamaktadır. (Dukas, 2013:220) Şüphesiz Dukas'ın bu türden övgüymüş gibi gözüken ifadelerinde maksadının, Osmanlı ordusunu diğer anlattıklarına tezat oluşturacak şekilde övmek değil, yenilgilerinin bir sebebini izah etmek olduğu, kim olursa olsun böyle bir ordu karşısında yenilginin kaçınılmaz olacağını vurgulamak olduğu düşünülmelidir.

Nicolo Barbaro'nun eserine göre Osmanlılar gaddar(Barbaro, 1976;38,50,57,60,64,66), hain(Barbaro, 1976;44,48,65), dinsiz(Barbaro, 1976;42,50,59,61,62,64,65,66,67), Hristiyan dininin düşmanı ve düşmandır.(Barbaro, 1976;36,43) Surların üzerindeki Bizanslıların ateş edip öldürdüğü Türklerin naaşlarını surların önüne terk etme zilletine düşmemek için ölümden korkmadan geldiklerini(Barbaro, 1976;37) belirtmektedir. Türk donanmasının kadırgalarının mükemmel teçhiz edildiğine(Barbaro, 1976;36), Osmanlıların mükemmel, muntazam vaziyette şehre girmek istediklerine (Barbaro, 1976;50), donanmanın kendilerininkine nazaran çok kuvvetli, kudretli olduğuna, saray surlarına hücum eden Türklerin iyice silahlanmış ve muntazam olduklarına değinmektedir. (Barbaro, 1976;53) Türkler tarafından yapılan ve yazarın sanat eserine benzettiği kalenin güzel olduğundan, bugüne kadar böyle bir yapının hiçbir dinsiz tarafından yapılmadığından, İstanbul'daki Hristiyanların 1 ayda yapamayacağını düşündüğü yapıyı Türklerin 1 gecede tamamladığından bahsetmektedir. (Barbaro, 1976;56) Yeniçerilerin sultanın maaşlı askerleri, kıymetli seçilmiş adamlardan meydana gelen usta askerler olduğunu belirtmiştir.(Barbaro, 1976;66) Yazar Osmanlıların her türlü fenalıklarla dolu ve gaddar olduğunu(Barbaro, 1976;57) düşünmekte, onları betimlerken değersizleştirmek adına köpeğe(Barbaro, 1976;38,46,67), yabani koyuna(Barbaro, 1976;67) benzetmektedir. Karaya çıkan donanma askerlerinin ganimet ve esirler için şiddetli, öfkeli köpekler gibi şehre girdiklerini söylemektedir.(Barbaro, 1976;69-70)

SONUÇ

Yapılan çalışmada dönemin kaynakları üzerinden Fatih Sultan Mehmet ve ordusuna dair imajın hangi imgelerle kurulduğu tespit edilmiş, farklı bakışlardan çizilmiş profiller olduğu görülmüştür. Osmanlı kaynaklarındaki verilerden sultanın karakteristik yapısında bir hükümdarın sahip olması gereken zeka, cesaret, doğruluk, merhamet gibi önemli hasletlerin varlığı sıklıkla vurgulanmıştır. Fatih'in Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak nitelenmesi, din yolunda dinin yayılması amacıyla fetihler yapması, Allah'ın yardımının onunla ve askeriyle olduğu algısı hem dinen kabul gördüğü fikrini, hem de manevi güç etkisini ortaya çıkarmaktadır. Eserlerde Allah yolunda gaza eden gazi bir padişah olmasına, adaletine, dünya hükümdarı olmasına, devlet yönetimini güçlendirmek adına birçok düzenlemeler yaptığına, padişahlığında kusur olmayan bir hükümdar olduğuna değinerek devlet ve din adına büyük başarılar elde eden sultan imajı oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yabancı kaynaklarda ise Fatih'in tamamen farklı özelliklerle aktarıldığı görülmüştür. Kritovulos eserinde sultanın karakteristik yapısına, padişahlığına neredeyse Osmanlı kaynaklarında olduğu kadar övgüyle ve takdirle yaklaşmıştır. Bu durumun eserini sultana sunmak istemesiyle alakalı olduğu düşünülebilir. Dukas ve Nicolo Barbaro'nun eserlerine bakıldığında ise sultanın acımasız, din düşmanı, dinsiz, hain gibi birçok olumsuz ifadeyle nitelendiği görülmektedir. Yazarların yarattıkları imajıyla sultan şeytan ve Hristiyanlığın mahvolmasına sebep olmuş bir düşmandır. Her iki yazarın da değerlendirmelerindeki isabetsizliğin Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra yaptıkları ile bir ölçüde tezat

olduğu ilk bakışta görülebilmektedir. Şöyle ki, sultanın patrikliği yeniden ihdası, Ermenilerin dini varlıklarını tanıması, Yahudileri teşkilatlı hale getirmesi ve nihayetinde Ayasofya amannamesi ile tüm gayrimüslimleri koruması altına alıp, dini yaşantılarında serbestiyet tanıması bu iki yazarın yazdıklarında tamamıyla alelade bir din düşmanı gayretinin, aynı zamanda fetih hadisesinin arkasından duyulan kinin tezahürü olduğunu düşündürmektedir.

Osmanlı kaynaklarında ordu Allah'ın yardımı üzerinde olan, güçlü, İslam askeri, savaşı düğün gibi gören, korkusuz, kararlı, gaza yolunda Allah'ın üstün askeri olarak nitelenmiş; muzaffer ve din yolunda olmaları sıklıkla vurgulanmıştır. Devlet görevlileri ile ilgili olarak genellikle kabiliyetli, bilgili, sadık olmaları gibi unsurlar üzerinde durulurken iyi olmadıklarını düşündüklerinde olumsuz yönlerinin de nitelendiği görülmektedir. Yabancı kaynaklara bakıldığında Kritovulos'un oluşturduğu asker imajının sultan hakkındaki algısı kadar olumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Askeri coşkulu, kararlı olarak tanımlasa da fetih ve sonrasına dair anlatımında acımasız, her türlü kötülüğü yapabilecek bir güruh olarak tasvir etmiştir. Dukas ve Nicolo Barbaro ise askerleri gaddar ve acımasız olarak nitelemiştir. Yazarların ordunun, donanmanın muntazam, mükemmel, iyi silahlanmış yapısına değindikleri, askerlerin gücünün ve yeteneklerinin onlardan üstün olmasını bu hususta yetiştirilmeleriyle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu durum Osmanlı askerinin gücünü vurgulaması yanında aynı zamanda bu yapının karşısında yetersiz kaldıkları ve şanslarının olmadığı algısını oluşturmaktadır.

Osmanlı yazarları ve yabancı yazarlar tarafından Fatih Sultan Mehmet ile askerlerinin farklı şekillerde nitelenip, tasvir edilmesinin en önemli unsuru din faktörüdür. Osmanlı kaynaklarında Fatih'in seferleri ve askerlerinin her başarısı İslam'ın yayılması için bir yol olarak görülmüştür. Bu yolda Allah'ın onlara yardımcı olduğu üzerinde durulmuştur. Yabancı kaynaklarda ise Fatih ve askerlerinin her başarılı hamlesinin dinlerinin mahvolmasına sebep olduğu belirtilirken, tanrının yanlarında olmamasının günahları yüzünden onlardan yüz çevirmesiyle alakalı olduğu düşünülmektedir. İncelenen eserlerden iki tarafın da oluşturdukları imajda öncelikle dini faktörün sonrasında sosyal, kültürel yapının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

BARBARO, N. (1976). Kostantıniyye Muhâsarası Ruznâmesi, (Çev.) DİLER, Ş.T., İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

DUKAS, (2013). İstanbul'un Fethi Dukas Kroniği 1341-1462, (Çev.) MİRMİROĞLU, V., Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.

EMECEN, F.M, (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

EYİCE, S. (2002). "Kritovulos, Mikheal", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.26: 293.

FERWERDA, F.F. (1992). "BARBARO, Niccolo", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.5:65.

İNALCIK, H. (2014). Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

İNALCIK, H. (2019). İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehemmed Han, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İNALCIK, H., (2012). Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600), (Çev.) SEZER, R., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARAMANLI NİŞANCI MEHMED PAŞA, (1949). Osmanlı Sultanları Tarihi, (Çev.) KONYALI, İ.H., Türkiye Yayınevi, İstanbul.

KAYAALP, İ. (2002). “Kıvâmî”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.25: 507.

KAYAPINAR, L. (2016). “Dukas”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.EK-1: 346-347.

KIVÂMİ, (2018). Fetihnâme, (Haz.) UYGUR, C.V., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KRİTOVULOS, (2019). Kritovulos Tarihi (1451-1467), (Çev.) ÇOKONA, A., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜKDAĞ, Y. (2001). “Karamânî Mehmed Paşa”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.24: 449-451.

OCAK, A.Y. (2016). Yeniçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak Sesleri Osmanlı Dönemi, Kitap Yayınevi, İstanbul.

ÖZTÜRK, N. (2018). İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri-Ahmedi’den Ahmed Refik’e-, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

TULUM, M. (1994). “Dursun Bey”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.10: 6-7.

TURSUN BEY, (2020). Fetih Babasının Tarihi Târîh-i Ebü’l-Feth, (Haz.) TULUM, M., KETEBE, İstanbul.

TURSUN BEY,(1977). Târîh-i Ebü’l-Feth, (Haz.) TULUM, M., İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

Makale id= 71

Sözlü Sunum

Osmanlı Arşivlerine Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Canik Sancağı'nda Vasî Tayinleri ve Yetimler

Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman Okuyan[1]
[1]*Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü*

Özet: *Bir milletin kültür ve medeniyetini tüm ayrıntılarıyla ortaya koyabilmenin yolu, tarihsel süreçte sergilenen davranışların belgelerle ispatlanmasından geçer. Belgelere dayanmayan tarihi bilgiler inandırıcılıktan uzaktır ve bilimsel bir değer taşımazlar. Çalışmada bu çerçevede Osmanlı arşivlerine göre 19. yüzyılın ikinci yarısında Canik Sancağında vasî tayinleri ve yetimler konusu ele alınmaktadır. Amacımız, 19. yüzyılın ikinci yarısında Samsun'da vasî tayinlerini ve yetimleri bilimsel veriler ışığında ve arşiv belgelerine dayalı olarak ortaya koyarak şehrin tarihinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Araştırmamızda birinci elden kaynaklar olan şer'iyye sicilleri, salnâmeler ve Osmanlı arşivlerindeki belgeleri incelemeye çalıştık. Osmanlı'da ölenlerin geride bıraktıkları mallar mahkemeler tarafından tespit edilerek vârisler arasında paylaştırılıyordu. Vârislerden buluğ çağına gelmemiş olanlar varsa, hisselerinin korunması için üzerlerine bir vasî tayin ediliyordu. Vasî, çocuğun malı ile ilgili her türlü tasarrufu yapma hakkına sahipti ve bütün tasarrufu çocuk adına yapmakla yükümlüydü. Osmanlı döneminde çocukların haklarının korunması için gerekli tedbirler alınıyordu. Devletinin dağılma döneminde olması, göçlerin yaşanması, savaşların uzun sürmesi, erkek nüfusun ve aile reislerinin uzun süre cephelerde bulunması ve salgın hastalıkların yaygın olması toplumda yetimlerin sayısında ciddi bir artışa neden olmuştu. Osmanlı Devleti'nin tüm sınırlarında olduğu gibi Samsun ve çevresinde yetimlere sahip çıkıldığını görüyoruz.*

Anahtar Kelimeler: *İslam Tarihi, Osmanlı Devleti, Canik Sancağı, Vasî Tayinleri, Yetimler.*

Guardian Appointments and Orphans in the Sanjak of Canik in the Second Half of the 19th Century According to the Ottoman Archives

Abstract*: The way to reveal a nation's culture and civilization in all its details is through evidence of the behaviors displayed in the historical process. Historical information that is not based on documents is far from believable and has no scientific value. In this context, the subject of guardianships and orphans in Canik Sanjak in the second half of the 19th century according to the Ottoman archives is discussed in this study. Our aim is to contribute to a better understanding of the history of the city by revealing the guardianship appointments and orphans in Samsun in the second half of the 19th century in the light of scientific data and based on archive documents. In our research, we tried to examine the first-hand sources, shar'iyye registers, yearbooks and documents in Ottoman archives. The property left behind by those who died in the Ottoman Empire was determined by the courts and shared among the heirs. If there were heirs who did not reach puberty, a guardian was appointed to protect their shares. The guardian had the right to make all kinds of savings on the child's property and was obliged to make all savings on behalf of the child. Necessary measures were taken to protect children's rights during the Ottoman period. The fact that the state was in a period of disintegration, the immigration, the prolonged wars, the long-term male population and family heads at the front, and the widespread epidemic diseases caused a serious increase in the number of orphans in the society. As in all borders of the Ottoman Empire, we see that orphans are being protected in Samsun and its surroundings.*

Keywords: *Islamic History, Ottoman Empire, Sanjak of Canik, Guardian Appointments, Orphans.*

1. VASÎ TAYİNLERİ

Osmanlı Devleti'nde, ölen kimselerin geride bıraktıkları taşınır veya taşınmaz mallar mahkemeler tarafından tespit edilerek vârisler arasında o günün geçerli hukuk sistemine göre paylaştırılmaktaydı. Ancak, vârislerden buluğ çağına gelmemiş olanlar var ise, onların mirastan düşen hisselerinin korunması için üzerlerine bir vasî tayin edilmekteydi. Dolayısıyla vasî, buluğa ermemiş bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan bir kimsenin malını idare eden kimse olarak tarif edilebilir (Pakalın, 1971:3/584).

Vasîyi baba tayin etmişse buna vasî-i muhtâr, hâkim tayin etmişse de vasî-i mensûb adı verilmekteydi (Pakalın, 1971:3/584; Köstüklü, 1996:55). Yetimin faydasına olmak koşuluyla tayin edilen vasî, her türlü tasarrufu yerine getirebilme yetkisine sahipti. Vasî, yetimin malını ve mal varlığını artırmak amacıyla ticari faaliyette bulunabilirken, mahkemenin haberi olmaksızın yetimin malı ile kendi adına herhangi bir tasarrufta bulunamaz, yetimin malından kendi borcunu ödeyemez, ödünç veremez ve alamazdı (Keskioğlu, 1999:192).

Vasî, çocuğun malı ile ilgili her türlü tasarrufu yapma hakkına sahip olmakla birlikte bütün tasarrufu çocuk adına yapmakla yükümlüydü (Bardakoğlu, 2013:43/66-70).

Yakını ölen kişinin miras işlemlerinden yararlanmasına *verâset*, bunun için mahkemeden alınan belgeye ise *verâset hücceti* denir. Miras bırakılan mal ya da para ayrıntısıyla defterlerde ifade edilirdi. 1775 no'lu Samsun Şer'iyye Sicil defterinde verâsetle ilgili yirmi kayıt mevcuttur (1775 No'lu SŞSD, Vr. 6a-2, Vr. 7b-4, Vr. 7b-5, Vr. 15a-1, Vr. 15a-3 vd.). Bu kayıtlardan birisi özetle aşağıda yer almaktadır:

"Cami-i Kebîr mahallesinde vefât eden el-Hâc Râşit Efendi ibni Mehmed Râşit'in verâset hücceti" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 19a-1), "Şerbetci Emrullah ibni Salih bin Abdullah'ın ve Ayşe Kadın binti Recep'in sulbî sağîr oğlu Mehmed'e verâset hücceti" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 21a-1).

Çalışma dönemimize ait şer'iyye sicil defterlerinde vasî tayinlerine sıkça rastlamaktayız. Vasî tayinlerinde aralarında imam, muhtar, aza ve ahaliden önde gelen isimlerin bulunduğu bir heyet tarafından verilen dilekçede ölen kişinin çocuklarının küçük olmasından dolayı bir vasî tayini gerektiği belirtilerek vasî tayininin yapılması sağlanıyordu (1776 No'lu SŞSD, Vr. 7b-2, Vr. 8a-1, Vr. 20a-1, Vr. 26a-1).

Vasîler, vasîsi oldukları çocukların elbise, iaşe ve ibate ile nafaka gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ebeveynlerinden kendilerine miras kalan miktar üzerinden mahkemenin ve bilirkişilerin izniyle harcama ve açık artırma usulüyle satış yapabilmekteydiler (1782 No'lu SŞSD, Vr. 1b-1, Vr. 3b-1, Vr. 13a-1 vd.).

Ailede miras paylaşımı ile ilgili kayıtlardan ölen kişinin çocuklarına, eşine ve diğer yakınlarına miras bıraktığını görmekteyiz (1764 No'lu SŞSD, Vr. 2b-3, Vr. 4a-2, Vr. 5a-2 vd.). Vefat eden kişinin yakınlarından reşit olmayanlar varsa, reşit olana kadar onlara, babaları ya da annelerinden miras kalan malları kollayıp gözetmesi için aileden veya mahalleden uygun birisi vasî tayin ediliyordu.

İncelediğimiz kayıtların bazılarında çocukların ihtiyaçları için bazı miktarlar belirlendiğini görüyoruz. 1787 no'lu SŞS defterinde "Hasan Kethüdazâde Yusuf Efendi'den kalan iki bin beş yüz liranın çocuklarına ödenmesi ile ilgili vasî Süleyman Efendi'ye tenbîh edilmesi" şeklinde özetlenen kayıtta bu miktarın o günün şartlarında önemli sayılabilecek bir meblağ olduğunu göstermektedir (1787 No'lu SŞSD, Vr. 32b-2).

Bir başka kayıtta yer alan "…ma'rûf idügi müslimîn ve mezkûrîn taraflarından ihbâr olunan (10) sağîrân-ı mezbûrândan mezbûr Mustafa'ya şehri altmış beş gurûş ve mezbûre Fâtımâ'ya beher şehr otuz beş (11) gurûşdan cem'ân yüz gurûş nafaka ve kisve-bahâ farz ve takdîr olunub" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 51b-4) ifadeleri bunun bir başka delili olarak kabul edilebilir. Ayrıca başka kayıtlarda da o dönemde bir çocuğun aylık masrafının yirmi beş kuruş civarında olduğu belirtilmektedir (1782 No'lu SŞSD, Vr. 1b-1, Vr. 40a-1, Vr. 43a-2, Vr. 71b-3).

Topluma emanet olarak kabul edilen akli dengesi yerinde olmayan kişilere de mahkeme tarafından vasî tayin edilmekteydi. 1775 No'lu SŞS defterindeki "(1) Kürsî-i livâ bulunan medîne-i Samsun mahallâtından Hançerli mahallesi ahâlisinden Halim Kadızâde Ahmed Efendi ibnu'l-mezbûr Hilmi Efendi nâm kimesneye bundan (2) 'akdem kuyût-ı ârıza olmuş idi müddet-i medîde meslûbu'l-'akl olub hâlâ ikâmet bulunmadığından yedinde mâlik olduğu emlâk ve emvâl (3) ve eşyasını hıfz ve hırâset ve umûr-ı lâzımesini rû'yet içün kıbel-i şer'den ber-vech-i nasb ve ta'yîn olunmak ehem ve elzem olduğundan…" ifadesinden bunu anlıyoruz (1775 No'lu SŞSD, Vr. 10a-1).

Aynı defterin 114. kaydında Mumcuzâde el-Hac Hâfız Ömer Efendi ibni Mustafa'nın sulbî sağîr oğlu İlyas'ın vasîliğini eytâm müdürü İbrahim Efendi'nin Hacı Alizâde el-Hac Mustafa Efendi'ye vermesi bu kişilerin vasîliğini yapacak yakın kimsesi yoksa bu görevi eytâm müdürlerinin üstlendiğini ortaya koymaktadır (1775 No'lu SŞSD, Vr. 23b-5).

Küçüklerin mallarında tasarruf hakkı öncelik sırasıyla babaya, babasının tayin ettiği vasîye, dedesine veya dedesinin tayin ettiği vasîye aitti. Eğer bu sayılan kimselerden herhangi birisi yoksa hâkim, amca ve dayısı gibi uygun birisini vasî tayin eder ve yetimin hakkını koruması anlamında yetkili kılardı (Keskioğlu, 1999:193). Kayıtların bir kısmında vasî olarak tayin edilen kişilerin çoğunun çocukların anneleri olduğunu görüyoruz (1787 No'lu SŞSD, Vr. 25b-2, Vr. 32a-2, Vr. 48a-1). Bir örnek teşkil etmesi bakımından aşağıdaki kaydı aktarmak istiyoruz:

> "(3) Trabzon vilâyeti dâhilinde Canik sancağı merkezi olan medîne-i Samsun'un (4) Said Bey mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefat eden Pürman oğlu (5) Hasan bin Ali'nin sulbî sağîr oğulları Ali ve Hüseyin ve Hasan'ın babaları (6) müteveffâ-yı merkûmdan mevrûs mallarını hıfz ve umûrlarını ru'yet ve nısfiyeye (7) kıbel-i şer'den zevci nasb ve ta'yîn olunması ehem ve elzem olduğu…" (1787 No'lu SŞSD, Vr. 48a-1).

Günümüz hukuk sisteminde de babası ölen bir çocuğun vasîsi mahkeme kararı aranmaksızın doğal olarak annesidir. Babası ölen henüz reşit olmamış çocuklar için bir vasî tayini gerekiyordu. Kayıtlar arasında annenin vesayeti ile ilgili kayıtların yer alması (1769 No'lu SŞSD, Vr. 17b-3), babası ölen bir çocuğa annesinin mahkeme kararı olmadan vasilik yapabildiğini göstermektedir.

Vasîler tayin edildikten sonra çocuklara ait olan terekeler bilirkişiler tarafından şahitler huzurunda tespit edildikten sonra altın cinsinden bir değerle kıymetlenmekte ve borç hüccetleri düzenlenerek bu haklar devletin garantisi altına alınmaktaydı (1787 No'lu SŞSD, Vr. 25b-2, Vr. 32a-1, Vr. 4a-1, Vr. 19a-1 vd.).

Tereke taksimi yapılırken yetimlere daha doğmadan anne karnında haklarında herhangi bir eksikliğe meydan verilmemesi için hisse ayrıldığına şahit oluyoruz. Anne karnındaki çocuğa ayrılan hisse taksim edilirken çocuk erkek olarak hesap edilmek suretiyle doğacak yetim çocuğun bir haksızlığa uğramaması sağlanmış oluyordu. 1776 no'lu SŞS defterindeki kayıtta konuyla ilgili şu ifadeler geçmektedir:

> "…ebî merkûm Saîd ile ümmü mezbûre Fâtıma'nın dahî bâlâda murakkam eşyâ-i mebîa'dan hisse-i irsiyeleri olan cem'an sekiz yüz seksen altı guruş otuz parayı mûmâ ileyh İbrahim Efendi yedinden her biri ahz u kabz ve istîfâ-i hak eyledikleri ve sağîr-i mezbûre Hatice'nin kezâlik bâlâda murakkam eşyâ-i mebîa'dan hisse-i irsiyesi olan bin yedi yüz yetmiş üç guruş yirmi para idâne olunmak üzre eytâm sandığına tamâmen teslîm olunduğu işbu mahalle şerh verildi" (1776 No'lu SŞSD, Vr. 45a-1).

Bazı kayıtlarda vasîlerin çocuklara ait malları değerlendirmek üzere mahkemeye başvurduğu, ancak mahkemenin bu müracaatı uygun görmeyip reddettiği ifade edilmektedir. 1782 no'lu SŞS defterinin 264. kaydında Mülâzım Süleyman Efendi, çocukları Ahmet ve Hamide'ye annelerinden miras kalan hisseleri satmak için kadıya başvurmuş, lakin bu başvuru kadı tarafından geri çevrilmiştir (1782 No'lu SŞSD, Vr. 57b-1). Buradan hareketle vasîye muhtaç çocukların mallarını tasarruf etmede mahkemenin son derece hassas davrandığını söylemek mümkündür.

İspât-ı rüşd hüccetleri, kişilerin reşit olduğu iddiasını dile getiren ve haklı bulunması halinde iddiasını belgeleyen hüccetlerdir. Kendilerine vasî tayin edilen küçükler, büyüyüp buluğ

çağına geldiklerinde mahkemeye müracaatla rüştlerini ispatladıktan sonra sahibi oldukları mal, eşya veya parayı yetkililerin huzurunda teslim alarak bizzat kendileri tasarrufta bulunabilmekteydi.

Şer'iyye sicillerinde ispat-ı rüşd ile ilgili pek çok kayıt mevcuttur (1764 No'lu SŞSD, Vr. 19b-4, Vr. 22a-4). 1876-1878 yıllarına ait bir şer'iyye sicil defterinde geçen aşağıdaki hüccet özeti, ispat-ı rüşd davalarına örnek verilebilir: "Başalan karyesinde vefat eden muhâcirin-i Çerâkiseden Kofoziş bin Şoşi bin Başof'un sulbî sagîr oğlunun mirasını alabilmesi ile ilgili ispat-ı rüşd hücceti" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 8a-3).

1787 no'lu SŞS defterinde yer alan "Mehmet Fuat Efendi'nin validesinin pederinden mevrus akçesine müdâhale etmemesini talep ve rüşdü ispat davası ilamı" (1787 No'lu SŞSD, Vr. 26a-1) şeklinde özetlenen kayıt ile "Hacı İsmail nâm kimesnenin, çocuklarının babalarından kalan ve eytâm sandığında mevcut olan meblâğı almak için rüşt-i ispat davası" (1787 No'lu SŞSD, Vr. 29a-2, Vr. 29b-1) şeklinde yer alan kayıtlar iki diğer örneği oluşturur.

Osmanlı döneminde çocuklara özel önem verilir ve haklarının korunması için gerekli bütün tedbirler alınırdı. İslam hukukunun çocuğa olan yaklaşımı çerçevesinde ele alınabilecek bir konu olarak çocuk hakları üzerinde önemle durulmuş ve sırf bu nedenle eytâm sandıkları kurulmuştur.

Çocuk reşit değilse veya henüz doğmamışsa/gâib payına düşen miktar eytâm sandığına emanet edilirdi. Böylece geleceğin teminatı olarak görülen çocuklar her türlü tehlikeden korunmuş olurdu.

İslam miras hukukuna göre adaletli bir dağıtım için erkek ve kadın arasında 2'ye 1 şeklinde bir oran tespit edildiğinden, tereke taksiminde çocukların aldıkları hisseler de buna göre şekillenmişti. Bunun dışında herhangi bir ayırım söz konusu olmayıp, hakların korunması için azami ölçüde dikkat gösteriliyordu. Aynı hak gayr-ı müslim çocuklar için de geçerli olup, onlara da tıpkı müslüman çocuklar gibi mahkemeye başvuru hakkı tanınıyordu (1782 No'lu SŞSD, Vr. 43b-2, Vr. 45b-2, Vr. 56b-1 vd.).

Tereke, geride bırakılan her türlü malı ifade ederken; taksîm ise herhangi bir şeyin bölünmesi, paylaşılması olarak kabul edilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlı hukuk sisteminde vefat edenlerin geride bıraktığı her şey en ince ayrıntısına kadar kaydediliyordu. Tereke ve taksimle ilgili defterlerde çok sayıda kayıt bulunmaktadır (1775 No'lu SŞSD, Vr. 28b-3, Vr. 30a-1, Vr. 30b-3 vd.). Bu kayıtlardan birkaçını özetle aktarıp vekîl ve kefil tayinlerine geçelim:

> "Samsun köylerinden Çatalarmut köyü sakinlerinden iken kaybolan devlet-i âli teb'ası Rum milletinden Beraş veled-i Lisegos veled-i Kostanti'nin mirasının çocukları arasında taksim edilmesi" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 50b-2), "Samsun ili mahallelerinden Hançerli mahallesi sakinlerinden Aşçı Hacı İbrahim İbn Memiş'in mirasının eşi ve çocukları arasında pay edilmesi" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 54a-1) ve "Yeni Mahalle'de sâkin iken bundan bir müddet önce vefât eden Halil Refet Bey'in terekesinin taksimi ile ilgili davaya dair kayıt" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 54b-7).

2. VEKÎL VE KEFİL TAYİNLERİ

Vekâlet, başkasının işini yapmak için memur olarak tayin edilme anlamında kullanılan bir tâbir; *vekîl* ise, bu görevi üstlenen kişiye verilen isimdir. *Kefil* ise bugünkü anlamıyla örtüşür şekilde kayıtlarımızda genellikle birisinin borcunu ödemediği takdirde borcu ödemeyi başkasının kendi üstüne alması anlamında kullanılmaktadır (Develliogğlu, 1996:1375).

Vasî tayinlerinde ve diğer hukuki davalarda sık sık vekâletle işlem yapıldığını (1782 No'lu SŞSD, Vr. 13b-2, Vr. 19b-1, Vr. 23a-1 vd.), yetimlerin vasîliğini yapan eytâm müdürlerine de satım için vekâlet verildiğini görüyoruz. 1775 no'lu SŞS defterinde yer alan; "Rum milletinden Kuzucuoğlu Vasil'e, sulbî sagîr oğlu Mustafa ve sulbiye sağîre kızı Fatma'nın vasî-i mansubu

eytâm müdürü İbrahim Efendi ibn-i Mustafa'nın bahçelerini satması için vekîl tayin ettiklerine dair kayıt" örnek teşkil edebilir (1775 No'lu SŞSD, Vr. 35a-2).

Vekâletle ilgili kayıtların içeriği ağırlıklı olarak, kişiye bir yakınından kalan bir mirasla ilgili işlemleriyle veya alım-satım işlerini takip etmeyle ilgilidir. Yeri geldiğinde müslüman birisi herhangi bir konuda gayr-ı müslim birisini kendisine vekil olarak atayabilmekteydi (1782 No'lu SŞSD, Vr. 13b-2, Vr. 19b-1, Vr. 23a-1 vd.). Nesime Hanım adlı müslüman bir kadın, emlak işlerinin takibi için, Begos isimli bir gayr-ı müslimi vekil tayin etmişti (1782 No'lu SŞSD, Vr. 13b-2). Yetimhane müdürü, Süleyman Faik Efendi'nin vasîliğini yaptığı babası ölen Banoya isimli çocuğun alacağı için, alacaklı olduğu Domne isimli bir kadının borcuna Yorgi'nin kefil olması (1782 No'lu SŞSD, Vr. 53b-1) ile Ziya Efendi'nin zevce-i menkûhesi Melisa Hanım'ın dükkânlarını satması ve sonra tahliyesi için Dimitraki Ağa veled-i Kostanti'yi vekil tayin etmesi (1775 No'lu SŞSD, Vr. 9b-3) diğer örnekler olabilir.

Aynı şekilde bir gayr-ı müslim de müslüman birini vekil tayin edebiliyordu. Bafra'da yaşayan Rum milletinden Kiroki binti Banayot'un evleriyle ilgili anlaşmazlığın çözülmesi için Sofulu mahallesinde oturan dava vekili İsmail Efendi bin Ârif bin Abdullah'ı vekil olarak kabul ettiğini görmekteyiz (1782 No'lu SŞSD, Vr. 20b-1, Vr. 77b-1). "Samsun'da oturan Todor'un Köprü kazasındaki mallarının satışı için Darendeli Hacı İzzet Efendi'yi vekîl tayin etmesi", "Rum milletinden İzrafil zevcesi Akabe binti Tanas eski belediye kalfası Yorki ile alacak davası için Hacı İbrahim Efendi'yi vekîl tayin etmesi" diğer örnekler olarak kayıtlarda yer almaktadır (1787 No'lu SŞSD, Vr. 1b-1, Vr. 17b-1). Her iki tür kayıt bizlere toplum kesimlerinin birbirlerine güvenebildiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Gayr-ı müslim birinin bir başka gayr-ı müslime vekil tayin ettiği ile ilgili arşivlerde kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlardan birinde "İstavri'nin mahkeme işleri için Hristaki'yi vekil tayin etmesi" ifadeleri yer almaktadır (1787 No'lu SŞSD, Vr. 13b-1).

Samsun'da gayr-ı müslim bir vatandaşın devletten alacağı olan hakkını alabilmek için vekil tayin ettiğine şahit oluyoruz. "Devlet-i 'aliyye teb'asından müteveffâ merkûm Nikfos'un kızı Resime devletten alacağını alabilmesi için Hazikoğlu Hazar veled-i Nikotimos'u vekil nasb ve tayin eylediğine dair hüküm" önemli bir arşiv malzemesi olarak kayıtlarda yer almaktadır (1775 No'lu SŞSD, Vr. 27a-2).

Kefil tayinlerine örnek olması için şu iki örnek yeterli olacaktır: "Hançerli mahallesinden Çortel oğlu Salih Ağa ve Hacı Salih Hıfzı Hakkı efendilerin, Mehmet Ağa'nın borcuna kefil olmaları" ve yine "Kale mahallesinden Aşçı Osman oğlu Şükrü'nün, Rukiyye Hâtun'un borcuna kefil olması" (1787 No'lu SŞSD, Vr. 30a-2, Vr. 48b-1).

Sicil defterlerinde çok sayıda vekil ve kefil kaydı vardır. 1775 no'lu SŞS defterinde 33 vekil kaydı yer almaktadır (1775 No'lu SŞSD, Vr. 6b-4, Vr. 8a-2, Vr. 8b-5 vd.). 117 kayıtlı bir defterin 38 kaydının vekil tayini olması (1787 No'lu SŞSD, Vr. 2b-2, Vr. 2b-3, Vr. 3b-6 vd.) ve 251 kayıttan 101'inin vekil ve kefil kaydı olması bu kanaati doğrulamaktadır (1782 No'lu SŞSD, Vr. 1b-2, Vr. 1b-3, Vr. 2a-1 vd.). Sayının bu kadar yüksek olmasının sebebi, özellikle Tanzimat Fermanı sonucu 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı hukuk sisteminde yapılan yeniliklerdir.

1867 tarihli Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamnâmesi ile aile, miras, vakıf, şahsa karşı işlenen suçlar ve cezaları gibi hukuk-ı şahsiye davaları dışındaki hususlar, şer'iyye mahkemelerinin yetki alanından çıkarıldı ve aynı tarihli Şûra-yı Devlet Nizamnâmesi ile de Şer'iyye mahkemelerinin idarî yargı yetkileri ellerinden alındı (Akgündüz, 2002:54-55). Bu dönemde yeni kurulan mahkemeler ile şer'î mahkemelerin yargı alanı kısıtlanarak bugünkü noterlerin yaptığı vekâlet işlerini takip etme ve tereke taksimi gibi konuları kapsayacak şekilde daraltıldığını söyleyebiliriz.

3. YETİMLER

İslamiyet çeşitli saiklerle yetim hakları konusunda son derece ciddi tedbirler alınmasını emretmektedir. Kur'ân-ı Kerim'deki pek çok ayet ve Hz. Peygamber'e ait çok sayıda hadis-i şerif yetimliği, yetimliğin zorluğunu, Peygamberimizin de bir yetim olduğunu, yetimlerin topluma emanet olduğunu, yetim hakkı yemenin ne kadar büyük bir zulüm olduğunu ortaya koymaktadır. Bugüne kadar muktedir olmuş tüm İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de yetimlerin hakları aynı hassasiyetle korunmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde gerek dul ve yetimlerin haklarının gözetilmesi ve gerekse diğer yardıma muhtaç insanların toplum içerisindeki hayatlarını idame edebilmelerini sağlamak amacıyla sosyal yardımlarla ilgili pek çok vakıf kurulmuştur.

Toplumdaki yardıma muhtaç kimseler, vakıf şeklinde kurulan hastane ve yetimhanelerde, aşevleri ve imarethanelerde, medrese ve şifa yurtlarında tedavi edilmiş, doyurulup barındırılmış, donatılıp okutulmuş ve topluma faydalı bireyler olmaları noktasında üzerlerine adeta titrenmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devletinin dağılma döneminde olması, sık sık göçlerin yaşanması, savaşların uzun sürmesi, erkek nüfusun ve aile reislerinin uzun süre silah altında, cephelerde bulunması ve salgın hastalıkların yaygın olması toplumda yetimlerin sayısında ciddi bir artışa neden olmuştu (Kaya, 2015:20).

Osmanlı devletinde sosyal hayatta çeşitli nedenlerle yetim kalan çocukların mallarını korumak, bilgi ve onayları dâhilinde menfaatlerine uygun şekilde tasarrufta bulunmak üzere Beytülmâl emîni görevlendirilmişti. Beytülmâl emîni, ölürken vârisi bilinmeyen veya bulunamayan kişilerden kalan eşya, mal gibi mirasını korumak, sandık ve idarenin sancaktaki işlerini takip etmekle görevliydi. Şayet ölen kişinin vârisi ortaya çıkmaz veya bulunamazsa, geride kalan taşınır veya taşınmaz malları devlete gelir olarak kaydediliyordu (Fırat, 2013:19).

1875-1878 yıllarını içeren 1775 no'lu SŞS defterinde yetim malları ile ilgili beş kaydın yer aldığını görüyoruz. Bu kayıtları şu şekilde özetleyebiliriz:

"Vilâyetteki kazâların eytâm sandıklarının her sene muhâsebât cetvellerini celb ile ol-bâbda cereyân eden mu'âmelâtın fâidesine tevfîk edilip edilmediğinin tahkîk ve muhâsebât-ı umûmiyesinin tedkîkine dair ma'rûz" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 19b-4).

"Dârü'l-eytâmdaki yetimlerin malları ile ilgili borçlarının veli ve vasîleri tarafından eytâm mallarından ödenmesi" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 49b-3).

"Samsun halkının yetim mallarına ilişkin dilekçelerinin gereğinin yapılmasına dair fetvâ" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 49b-4).

"Yetim ve mecnunların mallarının hesaplarının her yıl görülmesi" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 54b-5).

"Yetim malları sandıklarının görülmesi ve düzenlenmesi hususu temyîz-i hukuk meclislerinde iken sonradan vilâyet merkezine alınması" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 54b-6).

Bu kayıtlardaki bilgilerden hareketle, genelde Osmanlı devletinde özelde Samsun ve çevresinde yetimlere ve yetimlerin mallarının korunmasına büyük önem verildiğini söyleyebiliriz.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumsal hayatın bir gereği olarak aile reisleri, hane halkının geçimini sağlamak için çalışmak zorundadır. Ancak aile reisi vefat ettiğinde veya boşanma gibi çeşitli sebeplerle aileye bakacak kimse kalmadığında bu görev yetimlere düşebilmekteydi. Nitekim yukarıda adı geçen defterdeki bir kayıtta, Çarşamba kazasına bağlı İrikum köyünden vefât eden Ali bin Abdullah'ın yetim kalan kızı Şeker'in ailenin geçimini sağlamak üzere zengin bir aileye mensup Kamer Hanım'ın yanında on beş kuruş yevmiye ile çalışmak zorunda kaldığı belirtilmektedir. Kayıt şu şekilde geçmektedir:

> "(1) Canik sancağında kürsî-i livâ bulunan medîne-i Samsun'a muzâfe Çarşamba kazâsı kurâsından İrikum karyesinden iken (2) bundan akdem vefât eden Ali bin Abdullah'ın tahmînen sekiz yaşında sulbiye-i sagîre kızı

Şeker'in emmisi Ali (3) ibni Musa, medîne-i mezbûre temyîz meclisinde ma'kûd-ı huzûr-ı şer'îmizde medîne-i mezbûre mahallâtından Cami-i Kebîr mahallesi (4) sâkinlerinden medîne-i mezbûrede Aramsaz asâkir-i şâhâne sevk me'mûru rıf'atlû İbrahim Efendi'nin zevcesi (5) iş bu ba'isetü'l-kitâb Kamer Hanım ibneti Mehmed Ağa tarafından vekîl-i müseccel-i şer'îsi zevci mûmâ-ileyh İbrahim Efendi (6) ibni İsmail mahzarında bi'l-vekâle ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb velî-i akrebi olduğum sagîre-i hâzire-i mezbûre (7) Şeker'i infâk ve eksâba iktidârım olmayub muhtâc olmamla sagîre-i hâzire-i mezbûreyi beher şehr on beşer guruş (8) ücret kavliyle vekîl-i mezbûrun müvekkilesi zevce-i mûmâ-ileyhâ Kamer Hanım'ı bi'l-velâye îcâr ve teslîm eylediğimde oldahî (9) ber-vech-i muharrer müvekkiline izâfetle bi'l-vekâle istîcâre eyledikden sonra beher şehr kavl olunan ücret-i mezkûrenin (10) on üç guruşunu sagîre-i mezbûrenin nafaka ve kisve ve sâir levâzım zarûriyesine harc ve sarf ve hıfz iki (11) guruşunu dahî sagîre-i mezbûrenin vakt-ı reşîde ve sedâdına değin yedinde hıfz müvekkiline mûmâ-ileyhâya bi'l-velâye (12) emr ve tevkîl eyledim dedikde ol dahî ber-minvâl-i muharrer müvekkile-i mûmâ-ileyhâya izâfetle harc ve sarf ve hıfz bi'l-vekâle (13) müte'ahhid olmağın mâ-vaka' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâdis 'aşer min-Muharremi'l-haram li-sene râbi' ve (14) tis'în ve mi'eteyn ve elf" (1775 No'lu SŞSD, Vr. 14b-3).

"Akalan Karyesinde Ömer bin Hasan'ın on yaşındaki kızını yirmi beş kuruş ücret ile Refik Bey'in hânesine vermesi" şeklindeki bir başka örnek de bu durumu desteklemektedir (1787 No'lu SŞSD, Vr. 23b-1). Bu kayıtlardan hareketle varlıklı ailelerin büyük konaklarında işlerin görülmesi için belirli bir ücret karşılığında hizmetçi veya işçi statüsünde bu küçük yetim çocukların çalıştırıldığını ifade edebiliriz.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan 30 Eylül 1883 tarihli bir belgede anne ve babası öldüğü için yetim ve öksüz kalan müslüman bir kız çocuğunun çeşitli entrikalarla hıristiyan bir aile tarafından sahiplenilerek hıristiyan yapıldığı ve adının Binnaz iken Mariya'ya çevrildiği ve daha sonra birtakım ahlak dışı davranışlara zorlandığını gösteren bir belge bulunmaktadır (CDABOA, Y.PRK.ZB, 2/39).

Bu ve benzeri durumların yaşanmasını engellemek ve toplumun emaneti olarak yetimlere sahip çıkılması amacıyla Osmanlı devletinde yetimlerle ilgili bir idari birim olarak eytâm müdürlüğünün kurulduğunu biliyoruz. Eytâm, yetimin çoğuludur, kız olsun, erkek olsun babası ölen çocuklar için bu ifade kullanılmaktadır. Eytâm müdürü, Osmanlıların, son asrında çeşitli şehirlerde vakıfların veya devlet yetkililerinin gayretleriyle çeşitli sebeplerle muhtaç duruma düşen yetim ve öksüz çocukların korunması için kurulan yurtların ve pansiyonların başında bulunan görevlidir (Kaya, 2015:49).

Yetim mallarını korumak için vasîliğe atanan eytâm müdürlerine satım için vekâlet verildiğini görüyoruz. 1787 no'lu SŞS defterinde "Amasyalı Ligonbedi'nin Yani'den alacağının eytâm müdürü Süleyman Efendi'ye teslîm edilmesi" şeklindeki kayıt bu kanaatimizi doğrulamak için yeterlidir (1787 No'lu SŞSD, Vr. 30b-2).

Aynı şekilde sosyal bir devlet olan Osmanlı Devleti'nde eytâm müdürlerinin yanı sıra kadıların görevlerinden birisinin, velisi ve vasîsi olmayan küçükleri evlendirmek, yetimlerin ve kayıp kişilerin mallarını muhafaza etmek, vasî ve vekilleri tayin etmek olması bu kanaatimizi güçlendirmektedir (Aydın, 2003:27/344).

Yetimlerin korunması ve topluma kazandırılması yönünde devletin ciddi ve kalıcı adımlar attığına dair 22 Ocak 1900 tarihli belge, ebeveyni hac dönüşü Cidde'de ölen Hüseyin adlı çocukla bu durumda olanların Darüşşafaka Mektebi'ne kaydedilmesi için mektep müdüriyetine gerekli tebligatın yapıldığını göstermektedir (CDABOA, DH.MKT, 2298/67).

Yukarıda sadece bir kısmına yer verebildiğimiz arşiv belgeleri Osmanlı Devleti'nin tüm sınırlarında olduğu gibi Samsun ve çevresinde de yetimlere sahip çıkıldığını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin her tarafında olduğu gibi Samsun sancağında da vasî tayini uygulamasıyla devlet, hem yetim kalan çocukların haklarını devlet güvencesi altına almış hem de

bu yetim çocukların başkalarına muhtaç duruma düşmelerini engellemeye çalışmıştır. Böylece devlet, bu uygulamayla kardeşlerin ya da ailenin diğer fertlerinin baskılarından küçük yetimleri kurtarıyor ve onların hayatlarını teminat altına alıyordu sonucuna varılabilir.

Vasî tayinlerinde ve diğer hukuki davalarda sık sık vekâletle işlem yapılıyor, yetimlerin vasîliğini yapan eytâm müdürlerine de satım için vekâlet veriliyordu. Yeri geldiğinde müslüman birisi herhangi bir konuda gayr-ı müslim birisini kendisine vekil olarak atayabiliyordu. Aynı şekilde bir gayr-ı müslim de müslüman birini vekil tayin edebiliyordu. Gayr-ı müslim bir vatandaş yine bir başka gayr-ı müslimi vekil tayin edebiliyordu. Canik sancağında gayr-ı müslim bir vatandaşın devletten alacağı olan hakkını alabilmek için vekil tayin ettiğine de şahit oluyoruz.

Bu dönemde yeni kurulan mahkemeler ile şer'î mahkemelerin yargı alanı kısıtlanarak bugünkü noterlerin yaptığı vekâlet işlerini takip etme ve tereke taksimi gibi konuları kapsayacak şekilde daraltıldığını söyleyebiliriz.

Osmanlı devletinde sosyal hayatta çeşitli nedenlerle yetim kalan çocukların mallarını korumak, bilgi ve onayları dâhilinde menfaatlerine uygun şekilde tasarrufta bulunmak üzere Beytülmâl emîni görevlendirilmişti. Genelde Osmanlı devletinde özelde Samsun ve çevresinde yetimlere ve yetimlerin mallarının korunmasına büyük önem verildiğini söyleyebiliriz. Osmanlı arşiv belgeleri Osmanlı Devleti'nin tüm sınırlarında olduğu gibi Samsun ve çevresinde de yetimlere sahip çıkıldığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

1760 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

1764 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

1769 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

1775 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

1776 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

1782 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

1787 No'lu Samsun Şer'iyye Sicil Defteri.

AKGÜNDÜZ, A. (2002). "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", (Ed.) GÜZEL, H. C. vd., Türkler içinde, 10, (54-67), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

AYDIN, M. Â. (2003). "Mahkeme", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 27/341-344. TDV Yayınları, Ankara.

BARDAKOĞLU, A. (2013). "Vesayet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 43/66-70. TDV Yayınları, İstanbul.

CDABOA, DH.MKT (Dahiliye Evrakı Mektübi Kalemi).

CDABOA, Y.PRK.ZB (Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Kalemi).

DEVELLİOĞLU, F. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara.

FIRAT, N. (2013). 1875–1878 Yıllarına Ait Samsun Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Belgelerin Transkiripsiyon ve Tahlîli, Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

KAYA, A. (2015). 1787/33 Numaralı Samsun Şer'iyye Sicilinin (Var. 1a-50b/S. 1-100) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H. 1315/M. 1897-1898), Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

KESKİOĞLU, O. (1999). Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, DİB Yayınları, Ankara.

KÖSTÜKLÜ, N. (1996). Sosyal Tarih Perspektifinden Yalvaç'ta Aile, Güney Yayınları, Konya.

PAKALIN, M. Z. (1971). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Makale id= 99

Sözlü Sunum

Fizik Öğretmen Adaylarının Isı, İş, Enerji ve Sıcaklık Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları

Prof.Dr. Şebnem Kandil İngeç[1] , Aslı Şavuk[1]
[1]*Gazi Üniversitesi*

Özet: *Bu araştırma, fizik öğretmen adaylarının "enerji", "ısı", "iş", "sıcaklık" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, termodinamik dersini almış, gönüllü olan 17 fizik öğretmen adayından oluşmuştur. Katılımcıların her birinin "Isı……. gibidir; çünkü……....", "İş……. gibidir; çünkü……....." ve "Sıcaklık……. gibidir; çünkü……....." cümlelerini tamamlamasıyla elde edilen ham veriler nitel veri çözümleme teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; öğretmen adayları toplam 46 adet geçerli metaforlar üretmişlerdir. İncelenen kavramlar bazında geçerli olan metafor sayısının enerji için 14, iş için 8, sıcaklık için 10 ve ısı için 13 olduğu görülmüştür. Bu metaforlar enerji kavramı için ortak özellikleri bakımından 6, iş için 8, sıcaklık için 7 ve ısı için 6 farklı kategori altında toplanmıştır. Elde edilen bu bulgularda dikkat çeken nokta "iş" için üretilen geçerli metafor sayısının en az oluşudur. "İş" öğrenim hayatımızın pek çok kademesinde karşımıza çıkan aşina olduğumuz bir kavram olmasına rağmen bu kavrama ilişkin üretilen geçerli metafor sayısının düşük olması, metafor üretme açısından enerji ve ısı kavramlarına göre bir zorluk yaşandığını düşündürmektedir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının iş kavramını hareket gerektiren, eylem gerçekleştiren, verim sağlayan ve yol aldıran şeklinde; ısı kavramını dengeleyici unsur, aktarım, etkileşim, gözlemlenebilir olay; enerji kavramını fayda sağlayan, ürün oluşturan, yaşam için gerekli olan; sıcaklık hissedilen, ölçülebilir olan, moleküler hareketlilik olarak algıladıkları görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Metafor, Isı, İş, Sıcaklık, Enerji*

Metaphoric Perceptions of Pre-Service Physics Teachers About Heat, Work, Energy and Temperature Concepts

Abstract*: This research was conducted to determine the metaphors that of pre-service physics teachers have about the concept of "energy", "heat", "work", and "temperature". The research study group is based on 17 pre-service physics teachers who took the thermodynamics course and volunteered. In order to collect data participants were asked to complete the prompt "Energy is like ... because ...", "Heat is like ... because ...", "Work is like ... because ...", and "Temperature is like ... because ...". Quantitative procedures were utilized to analyze the data. According to the findings obtained from the research; Pre-service teachers produced 46 valid metaphors in total. On the basis of the concepts examined, it was seen that the valid number of metaphors was 14 for energy, 8 for work, 10 for temperature and 13 for heat. Based on these metaphorical images, 6 conceptual themes (or categories) were identified for the concept of energy, 8 conceptual themes were identified for work, 7 conceptual themes were identified for temperature, and 6 conceptual themes were identified for heat. The striking point in these findings is that the number of valid metaphors produced for "work" is the lowest. Although "work" is a concept we are familiar with in many stages of our education life, the low number of valid metaphors produced for this concept suggests that there is a difficulty in producing metaphors compared to the concepts of energy and heat. As a result of the research, the pre-service teachers' concept of work as requiring action, taking action, providing efficiency and getting ahead; heat as balancing factor, transference, interaction, observable event; energy as benefits, creates products, necessary for life; temperature as observed, sensible, measurable molecular mobility.*

Keywords: *Metaphor, Heat, Work, Temperature, Energy*

1. GİRİŞ

Enerji, ısı, iş ve sıcaklık fen alanında önemli ve birleştirici kavramlar arasında yer almaktadır. Bu kavramlar hem fizik, kimya, biyoloji hem fen bilgisi derslerinde hem de termodinamik, fizikokimya, insan anatomisi ve fizyolojisi gibi farklı öğretim kademelerinde ve farklı dersler içinde yer alan temel konulardandır.

Alan yazın incelendiğinde "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" konularının sıklıkla ele alındığı görülmektedir (Uzoğlu ve Aktürk, 2019; Kızılcık ve Tan, 2018; Kızılcık ve Tan, 2017; Acemioğlu ve Doğan, 2019; Duman ve Ayvacı, 2016; Bayram, 2010; Akgül, 2010; Aydoğan, Güneş ve Gülçiçek, 2003). Bu araştırmalarda "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" kavramlarının öğrenilmesi konusunda zorluklar yaşandığına vurgu yapılmakta ve anlaşılması zor olan kavramlar olarak işaret edilmektedir (Karakuyu, 2006; Carlton, 2000: Kesidou ve Duit, 1993: Tiberghien, 1985). Fen derslerinde kavramların öğretimi oldukça önemlidir. Fen öğretiminin amacına ulaşması kavramların doğru öğrenilmesi ile ilişkilidir. Bu çerçevede "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" kavramlarına ilişkin öğrencilerde var olan zihinsel algıların ortaya konulmaya çalışıldığı araştırmaların fen öğretiminde yol gösterici yol üstleneceği açıktır.

Zihinsel algıları anlamanın yollarından biri metaforlardır. Metaforlar alan yazında bir olguyu anlama ve açıklama açısından güçlü zihinsel araçlar olarak görülmektedir (Kurt ve Sarı, 2018; Yalçın-Wells, 2015). Metafor, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen bir düşünce biçimi olarak tanımlanabilir (Morgan, 1998: 14). Bu çerçevede fen eğitiminde metaforlar aracılığı ile öğrencilerin kavramlara karşı zihinsel algıları öğrenilmekle beraber öğrencilere metaforlar aracılığı ile kavram öğretimi de yapılabilmektedir. Bu açıdan metaforlar önemli araçlardır.

Metaforlar, öğrencilerin "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" kavramlarını nasıl gördüklerine ilişkin düşünce ve inançlarının anlaşılmasını sağlayabileceğinden bir araştırma aracı olarak kullanılabilir. Alan yazında metaforların araştırma aracı olarak kullanıldığı çok sayıda farklı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle sunulan bu çalışmada metaforlar araştırma aracı olarak kullanılmıştır.

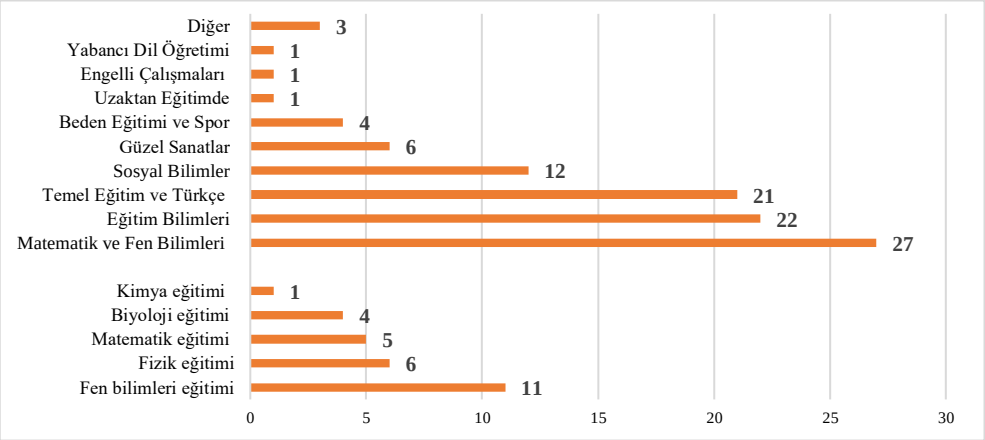

Şekil 1. Metafor ile ilgili yüksek lisans çalışmaların bölümler bazında dağılımı

Metaforlar ile ilgili alan yazın incelendiğinde 2002-2020 yılları arasında 103 adet araştırma makalesi olduğu belirlenmiştir. Ulusal Tez Merkezi (YÖK) veri tabanında "metafor", "metaforik algı", "metaforlar" gibi anahtar kelimeler girilerek 2007-2020 yılları arasında ise yayınlanan 98 teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerin bölümlere göre dağılımı Şekil 1'de verilmiştir. Şekil 1 incelendiğinde dikkat çeken husus; Matematik ve Fen Bilimleri Bölümünde 27 tez bulunmasına rağmen branş bazında bakıldığında Fen Bilimleri ağırlıklı olup diğer branşlarda dağılımın az oluşudur. Fizik eğitimcileri olarak metafor çalışmalarına odaklanılmadığı söylenebilir. Bu alana dikkat çekmek açısından sunulan bu çalışmanın önem arz ettiği ve alan yazındaki boşluğa katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmanın fizik alanında çalışanlara önemli bilgiler ve perspektif sunacağı düşünülmektedir.

1.2 Çalışmanın Önemi

"Isı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" kavramlarına yüklenen anlamların metafor aracılığıyla ortaya çıkarılması ve bu anlamların değerlendirilmesi, zorlanılan kavramların ilgili konular kapsamında öğretiminde hem öğretmenlere hem de program geliştirme çalışmalarına önemli veriler sunacağı düşünülmektedir. Birleştirici kavram olma özelliği açısından "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" ye yönelik metafor çalışmaları durumu nitel olarak sentezleyen bir araştırma olması açısından önemlidir. Durumu nitel olarak ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın sonuçları alana katkı sağlayacak nitelikte olup, alan yazındaki boşluğu doldurma niteliği taşımaktadır.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, fizik öğretmen adaylarının "enerji", "ısı", "iş", "sıcaklık" kavramına ilişkin oluşturdukları metaforları toplamak ve toplanan metaforları kavramsal kategoriler altında sınıflandırarak, öğrencilerin "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" kavramlarını algılama biçimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde;

- Öğretmen adayları "ısı", "iş", "sıcaklık" ve "enerji" kavramlarına ilişkin algılarını hangi metaforlar ile açıklamaktadır
- Öğretmen adaylarının sahip oldukları metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

sorularına cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

2.1 Çalışmanın Metodu ve Deseni

Çalışmada nitel araştırma metodunun olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmayı sağladığından fenomenleri araştırmayı amaçlayan araştırmalara uygun bir zemin oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

2.2 Çalışma Grubu

2019-2020 eğitim öğretim yılında Ankara da bulunan bir devlet üniversitesinde fizik öğretmenliği lisans programında öğrenimine devam eden, termodinamik dersini almış, araştırmaya gönüllü olarak katılan 13 kadın (%76,5), 4 erkek (%23,5) olmak üzere toplam 17 fizik öğretmen adayından oluşmuştur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak açık uçlu metafor ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte öğrencilere; "Isı…….gibidir; çünkü…..", "İş…….gibidir; çünkü…..", "Sıcaklık…….gibidir; çünkü…..", "Enerji…….gibidir; çünkü……..." soruları verilerek boşlukları doldurmaları istenmiştir. Formdaki "gibi" kelimesi katılımcıların metaforun kaynağı ve metaforun konusu arasındaki ilişkiyi belirtmeleri, "çünkü" kelimesi ise üretilen metaforlara mantıksal bir gerekçe sunmaları için kullanılmıştır (Saban, 2009).

2.4.Verilerin Analizi

Verilerin analizinde öncelikle fizik öğretmen adaylarından yazılı olarak toplanan veriler 1'den 17'ye kadar numaralandırılmıştır. Katılımcıların geliştirdiği metaforlar; metaforların belirlenmesi ve eleme aşaması, metaforların sınıflandırılıp kategorileştirme aşaması ve geçerlik ve güvenirlik sağlama aşaması olmak üzere üç aşamada analiz edilmiştir. İlk aşamada katılımcılar tarafından üretilen metaforların açık bir şekilde dile getirilip getirilmediğine bakılarak araştırılan kavramların anlaşılmasına katkı sağlamayacak, metaforun konusu ile kaynağı arasındaki bağın net olmadığı metaforlar ayıklanarak analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Daha sonra, geriye kalan metaforlar içerik analizi yapılarak mantıksal açıklamalarına göre ortak özellikleri

bakımından sınıflandırılarak kategorileştirilmiştir. Son aşamada; iki araştırmacı tarafından eşzamanlı olarak ayrı ayrı yapılan analiz sonuçları daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek belirlen kategoriler tekrar gözden geçirilmiş, "görüş birliği" ve "görüş ayrılıkları" olan ifadeler tam mutabakat sağlanıncaya kadar tartışılarak gerekli düzenlemeler yapılmış böylece geçerlik ve güvenirlik düzeylerine ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

3.BULGULAR

3.1. "Enerji", "ısı", "iş", "sıcaklık" kavramına ilişkin oluşturulan metaforlar

Fizik öğretmen adaylarının "enerji", "ısı", "iş", "sıcaklık" kavramına ilişkin oluşturdukları metaforların geçerli olma durumları Tablo 1'de özetlenmiştir. Tablo 1'de açıkça görüldüğü gibi dokuzuncu katılımcının tüm cevapları analizden çıkarılmıştır.

Tablo 1. Katılımcı metaforlarını ayıklama tablosu

KATILIMCI	ISI	SICAKLIK	İŞ	ENERJİ
K1	✓	–	–	✓
K2	✓	✓	✓	✓
K3	✓	✓	✓	✓
K4	✓	✓	–	✓
K5	✓	✓	✓	
K6	✓	✓	✓	✓
K7	✓	✓	–	✓
K8	✓	✓	✓	–
K9	–	–	–	–
K10	✓	–	✓	✓
K11	✓	–	✓	✓
K12	✓	–	✓	✓
K13	–	–	–	✓
K14	–	–	–	–
K15	✓	✓	✓	✓
K16	–	✓	–	✓
K17	✓	✓	–	✓
TOPLAM	13	10	9	14

Katılımcılar "ısı" için 13, "sıcaklık" için 10, "iş" için 9, "enerji" için 14 olmak üzere toplamda 46 metafor üretmişlerdir. Analizden çıkarılan metaforlarda dikkati çeken nokta öğretmen adaylarının kavramlara ilişkin tanımı içeren cevaplar verme eğiliminde olmalarıdır. Bu bulgu araştırmanın en önemli bulguları arasındadır.

3.2. "Enerji" kavramına ilişkin ortaya çıkan metaforlar ve bu metaforlara ait kavramsal kategoriler

Fizik öğretmen adayları "enerji" kavramına ilişkin 14 farklı metafor üretmişlerdir. Tablo 2'de de açıkça görüldüğü gibi bu metaforlar yiyecek, duygu, organ, cansız nesneler içeren metaforlardır. Enerji ile ilgili metaforlar "yaşam için gerekli olan", "farklı biçimleri barındıran", "tüketilen olan", "ürün oluşturan", "biçim değiştiren" ve "fayda sağlayan" olmak üzere 6 farklı kategoride toplanmıştır.

Tablo 2. Enerji için elde edilen metaforların kategori ve tür tablosu

	ENERJİ		
Katılımcı	Metafor	Kategori	Tür
K1	Sıkıştırılmış tel	Farklı biçimleri barındıran	Soyut
K2	Gösterdiğimiz çabalar	Fayda sağlayan	Somut
K3	Dönüşüm	Biçim değiştiren	Soyut
K4	Aile	Yaşam için gerekli olan	Somut
K5	Vücuttaki kalp organı	Yaşam için gerekli olan	Somut
K6	Toplantı odası	Farklı biçimleri barındıran	Somut
K7	Hal değişimi	Biçim değiştiren	Somut
K8	–	–	–
K9	–	–	–
K10	Şarj cihazı	Yaşam için gerekli olan	Somut

K11	Heves	Tüketilen olan	Soyut
K12	Hareket	Ürün oluşturan	Somut
K13	Zıplayan top	Farklı biçimleri barındıran	Somut
K14	–	–	–
K15	Sevgi	Biçim değiştiren	Soyut
K16	Uçak	Farklı biçimleri barındıran	Somut
K17	Yemek	Yaşam için gerekli olan	Somut

Öğretmen adaylarının enerji kavramıyla ilgili ürettikleri metaforların kategorilere göre frekans dağılımı Şekil 2'de verilmiştir. Frekansın en yüksek olduğu kategori "farklı biçimleri barındıran" kategorisi olmuştur. "Yaşam için gerekli olan" ve "biçim değiştiren kategorilerinde frekanslar eşit olup ikinci sırada yer almıştır.

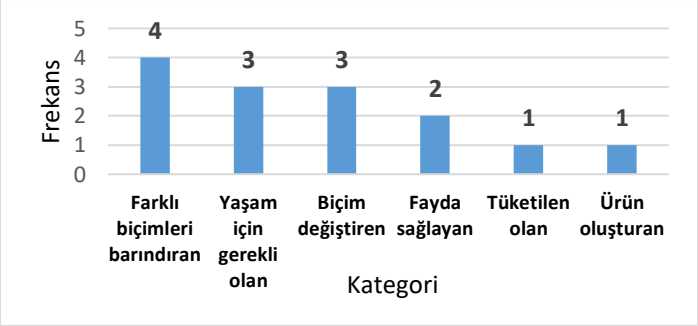

Şekil 2. Enerji ile ilgili metaforların kategorilere göre dağılımı

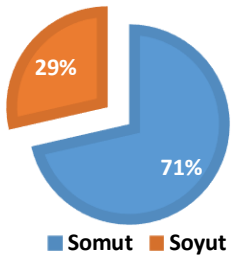

Şekil 3. Enerji kavramına ilişkin metaforların tür değişkenine göre dağılımı

Fizik öğretmen adaylarının enerji ile ilgili ürettikleri metaforların somut ve soyut olma durumuna göre yüzde dağılımı Şekil 3'te sunulmuştur. Şekil 3'te soyut bir kavram olan enerjinin %29 oranında yine soyut metaforlar yardımıyla, %71 oranında ise somut metaforlar yardımıyla açıklandığı görülmektedir.

3.3. "Isı" kavramına ilişkin ortaya çıkan metaforlar ve bu metaforlara ait kavramsal kategoriler

Fizik öğretmen adayları "ısı" kavramına ilişkin 13 farklı metafor üretmişlerdir. Tablo 3'te de açıkça görüldüğü gibi bu metaforlar yiyecek, duygu, canlı, cansız nesneler içeren metaforlardır. Isı ile ilgili metaforlar "dengeleyici unsur", "enerji aktarımı", "sıcaklık farkından kaynaklanan", "etkileşim", "difüzyon" ve "gözlenebilir bir olay" olmak üzere 6 farklı kategoride toplanmıştır.

Tablo 3. "Isı" için elde edilen metaforların kategori ve tür tablosu

	ISI		
Katılımcı	Metafor	Kategori	Tür
K1	Odanın içindeki sıcak patates kabuğu	Enerji aktarımı	Somut
K2	Toplumdaki eşitlik	Dengeleyici unsur	Soyut
K3	Çıkarma işlemi	Sıcaklık farkından kaynaklanan	Soyut
K4	Aile fertleri arasındaki etkileşim	Etkileşim	Soyut
K5	Kardeş	Dengeleyici unsur	Soyut
K6	İyi bir dostun arkadaşlığı	Difüzyon	Soyut
K7	Adalet	Dengeleyici unsur	Soyut
K8	Kötü gün dostu	Difüzyon	Soyut
K9	–	–	–
K10	Soba	Enerji aktarımı	Soyut
K11	Düşünce	Gözlemlenebilir bir olay	Soyut
K12	Meraklı bir insan	Sıcaklık farkından kaynaklanan	Soyut
K13	–	–	–
K14	–	–	–
K15	Güneş	Enerji aktarımı	Somut
K16	–	–	–
K17	Aşk	Etkileşim	Soyut

Katılımcıların ısı kavramıyla ilgili ürettikleri metaforların kategorilere göre frekans dağılımı Şekil 4'te verilmiştir. Frekansın en yüksek olduğu kategori "dengeleyici unsur" ve "enerji aktarımı" kategorileri olup eşit frekanslıdır. En düşük frekanslı kategori "gözlenebilir bir olay" kategorisidir.

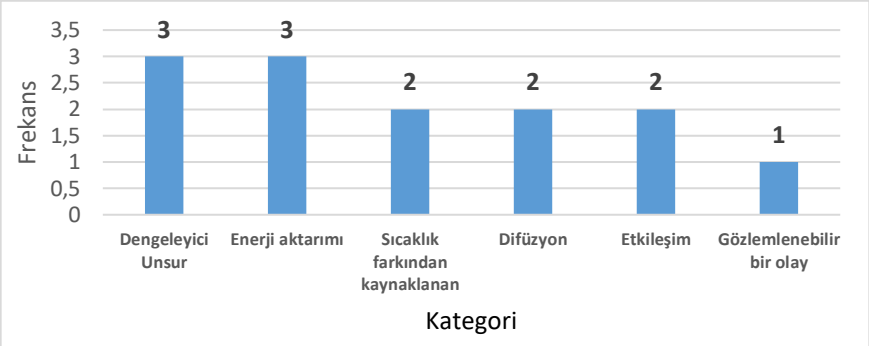

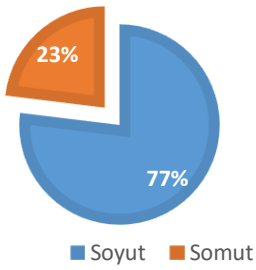

Şekil 4. Isı ile ilgili metaforların kategorilere göre dağılımı

Şekil 5. Isı kavramına ilişkin göre metaforların tür değişkenine göre dağılımı

Fizik öğretmen adaylarının enerji ile ilgili ürettikleri metaforların somut ve soyut olma durumuna göre dağılımı Şekil 5'te sunulmuştur. Şekil 5'te soyut bir kavram olan ısının %77 oranında yine soyut metaforlar yardımıyla, %23 oranında ise somut metaforlar yardımıyla açıklandığı görülmektedir. Bu bulgu oldukça ilgi çekicidir. Genel beklenti somut bir metafor ile ısı kavramının açıklanmasıdır.

3.4. "Sıcaklık" kavramına ilişkin ortaya çıkan metaforlar ve bu metaforlara ait kavramsal kategoriler

Katılımcılar "sıcaklık" kavramına ilişkin 10 farklı metafor üretmişlerdir. Tablo 4'te de açıkça görüldüğü gibi bu metaforlar duygu, cansız nesneler içeren metaforlardır. Sıcaklık ile ilgili metaforlar "ölçülebilir olan", "hareketle orantılı olan", "önemli olan", "ortalama değer olan", "moleküler hareketlilik", "hissedilen" ve "yaşam için gerekli olan" olmak üzere 7 farklı kategoride toplanmıştır.

Tablo 4. "Sıcaklık" için elde edilen metaforların kategori ve tür tablosu

	SICAKLIK		
Katılımcı	Metafor	Kategori	Tür
K1	–	–	–
K2	Bir cismin uzunluğu	Ölçülebilir olan	Somut
K3	Hareket	Hareketle orantılı olan	Somut
K4	Banka hesabımız	Önemli olan	Somut
K5	Misafir	Önemli olan	Somut
K6	Bir ayna	Hissedilen	Somut
K7	Kütle	Ölçülebilir olma	Somut
K8	Hayvanın insana karşı sevgisi	Ortalama Değer Olma	Soyut
K9	–	–	–
K10	–	–	–
K11	–	–	–
K12	–	–	–
K13	–	–	–
K14	–	–	–
K15	Nabız	Hareketle orantılı olan	Somut
K16	Pencere	Moleküler hareketlik	Somut
K17	Güneş	Yaşam için gerekli olan	Somut

Katılımcıların sıcaklık kavramıyla ilgili ürettikleri metaforların kategorilere göre frekans dağılımı Şekil 6'da verilmiştir. Şekil 6'da açıkça görüldüğü gibi kategoriler iki farklı frekans değerinde dağılım göstermiştir.

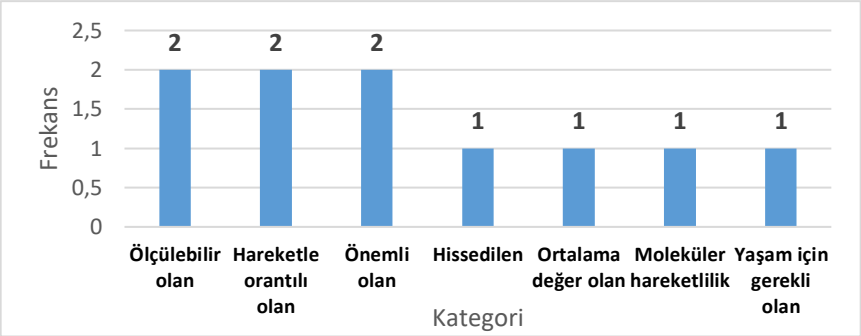

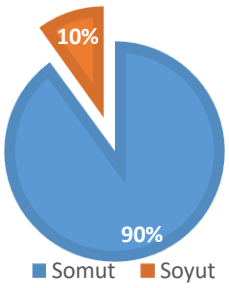

Şekil 6. Sıcaklık ile ilgili metaforların kategorilere göre dağılımı

Şekil 7. Sıcaklık kavramına ilişkin metaforların tür değişkenine göre dağılımı

Fizik öğretmen adaylarının sıcaklık ile ilgili ürettikleri metaforların somut ve soyut olma durumuna göre dağılımı Şekil 7'de sunulmuştur. Şekil de soyut bir kavram olan ısının %10 oranında yine soyut metaforlar yardımıyla, %90 oranında ise somut metaforlar yardımıyla açıklandığı görülmektedir. Bu bulgu beklenen bir bulgudur. Genel beklenti somut bir metafor ile sıcaklık kavramının açıklanması yönündedir.

3.5. "İş" kavramına ilişkin ortaya çıkan metaforlar ve bu metaforlara ait kavramsal kategoriler

Katılımcılar "iş" kavramına ilişkin 9 farklı metafor üretmişlerdir. Tablo 5'de de açıkça görüldüğü gibi bu metaforlar duygu, cansız nesneler içeren metaforlardır. İş ile ilgili metaforlar "Sistem sınırında anlamlı olan", "Enerjiye ihtiyaç duyulan", "Hareket gerektiren", "Yol aldıran", "Kuvvet uygulamayı gerektiren", "Eylem gerçekleştiren". "Enerji dönüşümü" ve "Verim sağlayan" olmak üzere 8 farklı kategoride toplanmıştır.

Tablo 5. "İş" için elde edilen metaforların kategori ve tür tablosu

	İŞ		
	Metafor	Kategori	Tür
K1	–	–	–
K2	Banka kartı	Sistem sınırında anlamlı olan	Somut
K3	Kuvvet	Enerjiye ihtiyaç duyulan	Soyut
K4	–	–	–
K5	Spor yapmak	Hareket gerektiren	Somut
K6	Makine	Enerjiye ihtiyaç duyulan	Somut
K7	–	–	–
K8	Bisiklet sürmek	Yol aldıran	Somut
K9	–	–	–
K10	Pazar torbası	Kuvvet uygulamayı gerektiren	Somut
K11	Seyahat etmek	Eylem gerçekleştiren	Somut
K12	Dönüşüm makineleri	Enerji dönüşümü	Somut
K13	–	–	–
K14	–	–	–
K15	Toprak	Verim sağlayan	Somut
K16	–	–	–
K17	–	–	–

Fizik öğretmen adaylarının iş kavramıyla ilgili ürettikleri metaforların kategorilere göre frekans dağılımı Şekil 8'de verilmiştir. Şekil 8'de açıkça görüldüğü gibi kategoriler iki farklı frekans değerinde dağılım göstermiştir. Bu bulguda ilgi çeken nokta neredeyse metafor sayısı kadar kategori sayısı olmasıdır.

Katılımcıların iş ile ilgili ürettikleri metaforların somut ve soyut olma durumuna göre dağılımı Şekil 9'da sunulmuştur. Şekil 9'da soyut bir kavram olan ısının %11 oranında yine soyut metaforlar yardımıyla, %89 oranında ise somut metaforlar yardımıyla açıklandığı görülmektedir. Bu bulgu beklenen bir bulgudur. Genel beklenti somut bir metafor ile iş kavramının açıklanması yönündedir.

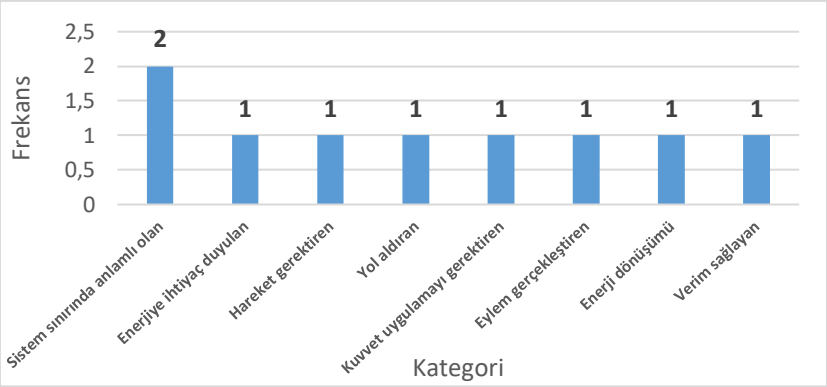

Şekil 8. İş ile ilgili metaforların kategorilere göre dağılımı

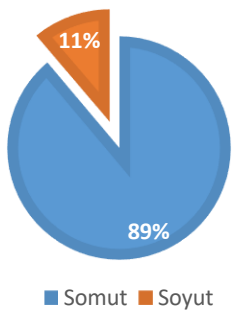

Şekil 9. İş kavramına ilişkin metaforların tür değişkenine göre dağılımı

4. SONUÇ YORUM

Bu araştırmada fizik öğretmen adaylarının "enerji", "ısı", "sıcaklık" ve "iş" kavramlarına yönelik sahip oldukları algılar metaforlar aracılığı ile belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda öğretmen adaylarının "enerji" kavramı için 14, "ısı" kavramı için 13, "sıcaklık" kavramı için 10, "iş" kavramı için de 9 adet olmak üzere, toplam 46 adet metafor geliştirdiği görülmüştür.

Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının enerjiyi yaşam için gerekli olan, fayda sağlayan, tüketilen, biçim değiştiren, farklı biçimleri barındıran ve ürün oluşturan olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Fizik öğretmen adaylarının "enerji" kavramını açıklamak için enerjinin işlevleri ve biçimleri ile ilişkilendirme yaparak metaforlar kurdukları belirlenmiştir. Üretilen metaforlarda genel eğilimin, tür olarak somut olduğu görülmüştür.

Enerji ile ilgili metaforlara ait kavramsal kategoriler incelendiğinde bir kısmının birbiriyle uyumlu olduğu, bir kısmının ise çelişkili gibi göründüğü tespit edilmiştir. Örneğin "tüketilen olan" ve "ürün oluşturan" kategorileri çelişki yaratıyor gibi görünse de hedef kavramın farklı yönlerini vurgulamaktadır ve bu nedenle tamamen örtüşmesi beklenmemelidir. Soyut bir kavram olan enerjinin 6 farklı kategoride metafor içermesi de karmaşık bir yapıya sahip olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Elde edilen bu sonuç alan ayazınla uyumludur. Lakoff ve Johnson (1980) enerji gibi birçok soyut kavramın tek bir metaforla tanımlanamayacak kadar karmaşık olduğuna vurgu yapmaktadır. Fizik öğretmen adaylarının enerjinin farklı yönlerini vurgulayacak şekilde farklı kategorilere ait metafor üretmeleri Lakoff ve Johnson (1980)'nın enerjinin karmaşık olduğu yönündeki vurgusunu destekler niteliktedir.

Yapılan analizler sonucunda öğretmen adaylarının sıcaklığı; yaşam için gerekli olan, moleküler hareketlilik, ortalama değer, hareketle orantılı, önemli, ölçülebilir ve hissedilen nicelik olarak algıladıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının "sıcaklık" kavramını açıklamak için sıcaklığın tanımı, işlevi ve yaşamımızdaki yeri ile ilişkilendirme yaparak metaforlar kurdukları belirlenmiştir. Soyut bir kavram olan sıcaklığın 7 farklı kategoride metafor içermesi hedef kavramın farklı yönlerinin vurgulandığını ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunun bir göstergesi olarak düşünülmüştür. Üretilen metaforlarda genel eğilimin, tür olarak somut olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda fizik öğretmen adaylarının "ısı" kavramını; dengeleyici unsur, enerji aktarımı, sıcaklık farkından kaynaklanan, etkileşim, sıcaklığı yüksek olandan düşük olana doğru enerji akışı, gözlenebilir bir olay olarak algıladıkları görülmüştür. Katılımcıların "ısı" kavramını açıklamak için ısının tanımı, kaynağı ve işlevi ile ilişkilendirme yaparak metaforlar

kurdukları belirlenmiştir. Soyut bir kavram olan ısının 6 farklı kategoride metafor içermesi hedef kavramın farklı yönlerinin vurgulandığının bir göstergesidir. Üretilen metaforlarda genel eğilimin, tür olarak soyut olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının "iş" kavramını; sistem sınırında anlamlı olan, enerjiye ihtiyaç duyulan, hareket gerektiren, yol aldıran, kuvvet uygulamayı gerektiren, eylem gerçekleştiren. enerji dönüşümü ve verim sağlayan olarak algıladıkları belirlenmiştir. Fizik öğretmen adaylarının "iş" kavramını açıklamak için işin tanımı, kaynağı ve işlevi ile ilişkilendirme yaparak metaforlar kurdukları belirlenmiştir. Soyut bir kavram olan işin 9 farklı kategoride metafor içermesi hedef kavramın farklı yönlerinin vurgulandığının bir göstergesidir. Ayrıca bu kavramın karmaşık bir yapıya sahip olduğu da söylenebilir. Bu yorumu "iş" için üretilen geçerli metafor sayısının incelenen diğer kavramlara göre en az olduğu bulgusu destekler niteliktedir. "İş" öğrenim hayatımızın pek çok kademesinde karşımıza çıkan aşina olduğumuz bir kavram olmasına rağmen bu kavrama ilişkin üretilen geçerli metafor sayısının düşük olması, metafor üretme açısından enerji ve ısı kavramlarına göre bir zorluk yaşandığını düşündürmektedir. Üretilen metaforlarda genel eğilimin, tür olarak somut olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bulgularda dikkat çeken bulgulardan biri "iş" için üretilen geçerli metafor sayısının en az oluşudur. "İş" öğrenim hayatımızın pek çok kademesinde karşımıza çıkan aşina olduğumuz bir kavram olmasına rağmen bu kavrama ilişkin üretilen geçerli metafor sayısının düşük olması, metafor üretme açısından enerji ve ısı kavramlarına göre bir zorluk yaşandığını düşündürmektedir.

Araştırma sonucunda; metaforların fizik öğretmen adaylarının enerji, ısı, sıcaklık ve iş kavramına ilişkin sahip oldukları kişisel algıları ortaya çıkartmada ve anlamada güçlü bir araştırma aracı olarak kullanılabileceği görülmüştür. Anlaşılması güç konularda metaforların kullanılabileceği sonucu literatürle uyumludur (Kalyoncu, 2012; Saban, Koçbeker ve Saban 2006; Yob, 2003). Kalyoncu (2012) da yapmış olduğu araştırmada, Görsel Sanatlar Öğretmenine ilişkin sahip oldukları kişisel algıları ortaya çıkarmada katılımcıların sahip oldukları zihinsel imgeleri anlamada metaforların birer araştırma aracı olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın tür açısından sonuçlarına genel olarak bakıldığında; iş, enerji ve sıcaklık kavramlarında büyük oranda fizik öğretmen adaylarının somut metaforlar ürettiği tespit edilmiştir. Bu sonuç alan yazınla benzerlik göstermektedir (Gürkan, Özgün ve Kahraman, 2017). Gürkan, Özgün ve Kahraman (2017) da çalışmalarında "bilim" ve "bilim insanı" kavramları ile ilgili olarak öğretmen adayları büyük oranda somut metaforlar ürettiklerini belirlemişlerdir. Isı kavramında ise büyük oranda soyut metaforlar üretildiği görülmüştür. Fizik öğretmen adaylarının soyut bir kavram olan ısının soyut metaforlar aracılığıyla açıklanma eğiliminde olmaları dikkat çeken bir bulgudur. Çünkü, genel beklenti katılımcıların somut bir metafor ile ısı kavramının açıklanma eğiliminde olmalarıdır.

5. ÖNERİLER

Belirlenen sonuçlar yönünde öneriler maddeler halinde sunulmuştur:

- Yapılan araştırma 17 fizik öğretmen adayı ile sınırlıdır. Daha fazla katılımcı ile benzer çalışmalar yapılabilir ve yapılan bu çalışmalar araştırmanın genellenebilirliğine katkı sağlayabilir.
- Fizik öğretmen adaylarının; sıcaklık ve iş kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforlarda tanıma dayalı olarak oluşturmaları nedeniyle geçersiz metafor üretmeleri, bu bağlamda az sayıda metafor üretmeleri incelenmeye değer bir konu olarak görülebilir.
- Metaforlar somut, soyut açısından incelendiğinde aslında ısı kavramını öğrencilerin yine soyut metaforlarla açıkladığı gözlemlenmiştir. Bu kavramın anlatımında uzman kişiler tarafından hazırlanan ısı metaforları kullanılabilir. Örneğin fizikteki "elektrik alan çizgisi" kavramı, soyut olan elektrik alanı daha anlaşılır hale getirebilmek için çizgi kavramından yararlanılmıştır.

- Metaforların bireylerin olgulara ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri açığa çıkarmada araştırma aracı olarak kullanıldığı bu çalışmada olduğu gibi fizik alanında farklı kavram ve olgulara ilişkin metafor analizi çalışmaları yapılabilir.
- Araştırmacılara, ısı, sıcaklık, enerji ve iş kavramlarına ilişkin algılarda farklılıklar olup olmadığını ortaya çıkarmak için farklı öğrenim düzeylerinde araştırmalar yapması önerilebilir.
- Araştırmacılara, ısı, sıcaklık, enerji ve iş kavramlarına yönelik uzmanlar tarafından üretilen metaforlar ile çeşitli araştırmalar tasarlanarak ilgili kavramları algılama ve anlama düzeylerinde farklılıklar olup olmadığına yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

ACEMİOĞLU, R. ve DOĞAN, Y. (2019). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Isı ve Sıcaklık Konusundaki Kavram Yanılgılarının İncelenmesi*. Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 54 – 67.

AKGÜL, P. (2010). Üstkavramsal Faaliyetlerle Zenginleştirilmiş Kavramsal Değişim Metinlerinin Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının "Isı ve Sıcaklık" Konusundaki Kavramsal Anlamalarına Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

AYDOĞAN, S., GÜNEŞ, B. ve GÜLÇİÇEK, Ç. (2003). *Isı ve Sıcaklık Konusunda Kavram Yanılgıları*. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2).

AYTEKİN, Ü. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerin Isı-Sıcaklık Konusundaki Bilgilerin Belirlenmesi Ve Bu Bilgilerin Günlük Hayata Uyarlama Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

CARLTON, K., 2000. Teaching About Heat And Temperature, Phys. Educ. 35, 101-5.

DUMAN, M. Ş. ve AVCI, G. (2016). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin maddenin halleri ve ısı ünitesine yönelik kavram yanılgıları.* Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2(3), 129-165.

GÜRKAN,G., ÖZGÜN, B. B., ve KAHRAMAN, S. (2017). Öğretmen Adaylarının Bilgi Kavramına İlişkin Metaforik Algıları, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(8), 1-18.

KALYONCU, R. (2012). Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının "Öğretmenlik" Kavramına İlişkin Metaforları Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 471-484.

KARAKUYU, Y. (2006). Lise ve dengi okul öğrencilerinin ısı ve sıcaklık öğreniminde karşılaştığı kavram yanılgıları. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

KESIDOU, S & DUIT, R. (1993). Student' Conceptions of The Second Law of Thermodynamics- An İnterpretative Study. Journal of Research in Science Teaching, 30: 85-106.

KIZILCIK, H. Ş. & TAN, M. (2018). A Qualitative Research of The Conceptual Learning Process Of The Heat Concept. Asia-Pasific Forum on Science Learning and Teaching, 19(1), Article 14.

KIZILCIK, H. Ş. & TAN, M. (2017). Bir durum çalışması: Isı, sıcaklık ve ısıl enerji kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Sözlü Bildiri, III. Ulusal Fizik Eğitimi Kongresi, Ankara-TÜRKİYE.

KURT, H. S., SARI, M. (2018). Metaphorical Perceptions Of Physics Teacher Candidates About Some Concepts of Electricity. *Erciyes Journal of Education, 2*(1), 64-90.

MORGAN, G., (1998). Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor, (G. Bulut, Çev.), MESS Yayın: İstanbul.

SABAN, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Olduğu Zihinsel İmgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281-326.

SABAN, A., KOÇBEKAR, B.N., ve SABAN, A. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 6(2), 461-522.

TIBERGHIEN, A., 1985. 'Heat and temperature: Part B. Trends in Science Education Research In Driver, R., Guesne, E. and Tiberghien, A., (Eds) Children's Ideas in Science, Milton Keynes, Open University Press, pp. 67 – 84.

UZOĞLU, M. ve AKTÜRK, F. (2019). *Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Isı ve Sıcaklıkla İlgili Kavram Yanılgılarının Belirlenmesinde Mektup Yazma Aktivitesinin Kullanılması*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 27 (5), 2043 – 2055.

YALÇIN-WELLS, Ş. (2015). Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Öğretmen ve Sanatçı Algısına İlişkin Metafor Analizi (A Study of Trainee Visual Arts Teachers Metaphorical Perception of the Concept of 'The Teacher' and 'The Artist'). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30(3): 160-175.

YILDIRM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2018). Soysal Bilimlerde Nitel Araştırıma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

YOB, I. M. (2003). Thinking Constructively With Metaphors. Studies in Philosophy and Education, 22, 127- 138.

Makale id= 79

Sözlü Sunum

Çarlık Rusya Tarafından Fergana'da Gerçekleştirilen Toprak Reformu ve Arazi Kullanımına İlişkin Düzenlemeler (1867- 1886)

Dr. Öğretim Üyesi Aysel Erdoğan[1]
[1]*Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi*

Özet: *Çarlık Rusya'nın Türkistan'ı işgalinden sonra oluşturmuş olduğu Türkistan Genel Valiliği ve ona bağlı idari kurumlar aracılığı ile bölgeyi Rus kolonisine çevirmek için yeni idari düzenlemeler gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu dönemde Türkistan şehirlerinde toprak mülkiyet haklarının kullanımına ilişkin önemli değişiklikler gerçekleştirilmiş olup bu konuda gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, özellikle yerli halk üzerinde etkili olmuştur. Yerli halk, tarım topraklarında işgücü olarak kullanıldığı gibi toprak üzerinden alınan vergiler, sulama kanallarının ve yolların bakımı- onarımı, gerekli malzeme desteğinin sağlanması gibi ağır yükümlülükler altında kalmıştır. Vergi sisteminde görülen denetimsizlik ve eksiklikler bu konuda çok sayıda suiistimalin yaşanmasına yol açmıştır. Türkistan'ın Müslüman kırsal nüfusunun toprak haklarını kontrol altına almak ve arazi üzerinden alınan yerel vergileri arttırmak isteyen Rus yöneticileri bu amaçlarına ulaşabilmek için alternatif politikalar geliştirmişlerdir. Çalışmada, Çarlık Rusya yönetimi tarafından Türkistan'da toprak kullanımına ilişkin gerçekleştirilen düzenlemeler ve bu düzenlemelerin bir parçası olarak toprak üzerinden alınan vergiler ele alınmıştır. Yerli ve yabancı kaynaklardan istifade edilerek yapılan çalışma, yerli halkın Rus yönetiminin keyfi toprak düzenlemelerinden kaynaklanan rahatsızlıklarının haklı gerekçelere dayandığını göstermesinin yanı sıra toprak üzerinden yapılan düzenlemelerin sınıf farklılıklarının artmasına yol açtığını göstermiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkistan, Rusya, Toprak, Vergi.*

Land Reform and Land Use Regulations by Tsarist Russia At Fergana (1867-1886)

Abstract *: It was seen that Tsarist Russia made new administrative arrangements to turn the region into a Russian colony through the General Governorship of Turkestan and the administrative institutions affiliated to it which was established after the invasion of Turkestan. During this period, important changes were made regarding the use of land ownership rights in Turkestan cities, and the legal regulations made in this regard were particularly effective on the local population. The indigenous people were used as labor force in agricultural lands, as well as under heavy obligations such as taxes on land, maintenance and repair of irrigation canals and roads, and providing necessary material support. Lack of inspection and deficiencies in the tax system has led to a large number of abuses in this regard. Russian administrators who want to control the land rights of the Muslim rural population of Turkistan and increase the local taxes on the land have developed alternative policies in order to achieve these goals. In the study, are discussed the regulations on land use in Turkestan by the Tsarist Russian administration and the taxes collected over the land as a part of these regulations. The study, which was carried out by using domestic and foreign sources, showed that the disturbances of the indigenous people arising from the arbitrary land arrangements of the Russian administration were justified, as well as the land arrangements led to an increase in class difference.*

Keywords: *Turkestan, Russia, Land, Tax.*

Batı Türkistan'ın Çarlık Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra Rus yönetimi tarafından, bölgedeki idari yapının nasıl olacağı ve kalıcı Rus yönetiminin nasıl sağlanacağına ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Mackenzie, 1967: 266). Çarlık Rusya tarafından işgalinden sonra bölgede yeni bir idari düzen ve askeri- sömürge rejimi kurulmuştur (Ömurbekov, 2002: 622). Batı Türkistan'ın Buhara ve Hive'den başka diğer bölümlerine Ruslar, Orenburg'a tabi olmak üzere "Türkistan Vilayeti" şeklini vermişlerdir. Sonrasında ise Fergana, Semerkant, Sır Derya, Yedisu

ve Zakaspi olmak üzere beş bölgeyi kapsayan "Türkistan Genel Valiliği" oluşturulmuştur (Togan, 1981: 261).

İşgalden sonra Ruslar tarafından Türkistan'da başlatılan toprak reformu hareketi, 1867 yılında kurulan Türkistan Genel Valiliği'ne ilk vali olarak atanan K.P. Kaufmann öncülüğünde gerçekleştirilmiş olup 1886'da "Türkistan Bölgesi İdare Nizamnamesinde" yer almıştır (Williams, 1974: 382). Genel Vali K. P. Von Kaufmann (1867- 1882) tarafından hazırlanan geçici nizamnamenin yürürlüğe girmesi ile Sultan, Biy[16], Manap ve diğer temsilciler, Volost yöneticiliği, Aksakal ve Kadı gibi görevler yapmaya başlamıştır (Karımov, 2019: 67). Genel Valilik, köylülerin yönetimi için kullanılan aynı idari birimlerden, yani "oblastlar", "uezd" ve "volostlar" dan oluşturulmuştur (Akıyama, 2015: 629). Rus idaresinin alt basamaklarında, kaymakamların önerisi ve bölge askeri valilerinin atamasıyla göreve gelen bölge polis komiserleri yer almıştır. Haklarından tamamen mahrum bırakılan yerli halk ise sömürge yönetiminin en alt basamağında yer alan yerel bucak (volost) idaresi dışında hiçbir yönetim birimine girememiştir (Sabirova, 2002: 622-623). Nitekim Rus imparatorluğunun hukuki ve politik yapısının dışında bırakılan Rus işgali altındaki Batı Türkistan, hukuki olarak yerel özelliklerine dayalı, kendi tüzüğü altında yönetilmiştir. Yerli halkın statüsü hiçbir zaman emperyal rütbe ve sıralamalar sistemine [soslovija i sostojanija] dâhil edilmemiş, yerel seçkinler de soylular sınıfından sayılmamıştır (Khalid, 2009: 418).

12 Haziran 1886 tarihli nizamnameye göre Türkistan Genel Valiliği, Türkistan Krayı adını almış olup yeni idare; Sır Derya, Fergana ve Semerkant olmak üzere üç oblasttan oluşmuştur. Bu düzenleme ile Fergana Oblastı; Hokand, Fergana, Andican, Namangan ve Oş uyezdlerinden oluşmuştur. (Karımov, 2019: 68-69). Tüm bu dönem boyunca, Türkistan Guberniyası teşkilatına getirilen gerçek değişiklikler bölgesel kalmıştır. 1869-1885 yılları arasında işgal edilen ve ilk başta Genel Valinin yetkisi altına alınan Transhazar bölgesi, 1890'da ondan alınarak savaş bakanının doğrudan gözetimi altına verilmiştir. 1898'de, General Kuropatkin, Türkistan Guberniyası örgütünü baştan aşağı yeniden düzenlemiştir. Yeni düzenleme sonucunda Sır Derya, Fergana, Semerkand, Semireçe ve Transhazar olmak üzere beş bölgeden oluşan bir Türkistan Guberniyası meydana getirilmiştir. Taşkent, hem guberniyaların hem de Sır Derya'nın başkenti olmuştur. Bozkır guberniyası bir kez daha Akmolinsk ve Semipalatinsk bölgelerine indirgenirken, Turgay ve Uralsk'ın ayrı ayrı yönetilmesi ve içişleri bakanına tabi olması kararlaştırılmıştır. Buhara ve Hive, himayeci statüsünü korumuştur. Bu bölgesel organizasyon 1917'ye kadar devam etmiştir (D'encausse,1994: 157).

Rusya'nın ticari ve politik çıkarlarının Taşkent üzerinde yoğunlaşması nedeniyle Taşkent'te oluşturulan merkezi idarenin altında, iki bölgenin (Sır Derya ve Semireçe Oblastı) her birinin, başkanı olan bir il yönetim kurulu tarafından desteklenen, askeri ve sivil otoriteye sahip bir vali tarafından yönetilmesini öngörmüştür. Her bölge, biri yerli olmak üzere iki yardımcısı olan bir komutan tarafından yönetilen bölgeleri (uezd) kapsarken başlıca şehirlerin (Taşkent, Vernyi), şehir komutanları altında ayrı yönetime sahip olması planlanmıştır. Köyler (auly) ve küçük kırsal bölgelerin (volosti) yerliler tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır (Mackenzie, 1967: 267-269). Bu süreçte, volostlar halinde örgütlenecek yerli nüfusun yönetimi, Rusya tarafından "Büyük Reform" adı altında gerçekleştirilecek mevcut sosyal grupların eşitlenmesi ilkesine göre, manaplar gibi mevcut yerel kabile reislerinin yerine, "sıradan halk (narod)" tarafından seçilen volost yöneticilerinin, Rusya'nın doğrudan yönetimi için yeni resmi aracıları olarak görev yapmaları kararlaştırılmıştır. Volost yöneticileri, etnik olarak Rus olan uezd

[16] Sömürge öncesi dönemde "biy" hem klan lideri hem de geleneksel yargının bir parçası olarak devletin kontrolü altında olup doğrudan devlet tarafından atanan diğer ileri gelenlerle aynı statüye sahiptir. HokandHanlığı'nın merkezi idaresi tarafından atanan biylerin, hukukçular veya devlet memurları gibi diğer idari görevlilerin faydalandıkları mali ayrıcalıklardan (vergi muafiyeti) faydalandıkları ve hasatın bir kısmının kendilerine tahsis edildiği bilinmektedir (Sartori, 2008: 93).

komutanlarının idaresi altına alınmıştır. Diğer bir deyişle, volost yöneticileri, temel sorumluluğu Rus askeri otoritesinden gelen direktifleri uygulamak olan, taban düzeyinde sömürge yönetiminden sorumlu yerel hükümet memurlarıdır (Akıyama, 2015: 629). Türkistan'ın yerli nüfusu birkaç istisna dışında yasal olarak yabancı (inorodcy) olarak sınıflandırılmış, birçok anlama sahip bu terimin kullanımı zamanla genişletilmiştir. Türkistan'ın işgali sırasında, yabancı terimi, imparatorluğun genel kanunlarına tabi olmayan ve belirli yerel gelenekleri muhafaza eden ve askerlikten muaf tutulan az sayıda grubu ifade etmek için kullanılmıştır. Türkistan'ın yerleşik nüfusunun yabancı olarak imparatorluğa dâhil edilmesi "yüksek kültüre" sahip yerleşik bir nüfusun yabancı olarak görülmesinin ilk örneği olmuştur. Türkistan'ın yerli halkına ait geleneksel mahkemeler devam ederken 1886 Türkistan statüsüne göre, imparatorluğun tüm Hristiyan olmayan halklara tek başına Türkistan'da toprak sahibi olma hakkı tanınmıştır. (Khalid, 2009: 418- 419).

Fergana'da Toprak Reformu ve Arazi Vergilerine Yönelik Düzenlemeler

Rusya'nın işgal edilen bölgelerdeki toprak mülkiyetini düzenlemesine ilişkin çalışmalarına bakıldığında eski sistemi yeni sistemle uyumlu hale getirmeye çalıştığı görülmektedir (Penati, 2010: 744). İşgal edilen bölgelerin idari ve ekonomik olarak düzenlenmesi Genel Valinin sorumluluğunda olup, 1866-67 tarihlerinde Kaufmann öncülüğünde oluşturulan Bozkır komisyonu Fergana'yı dolaşarak yerel gelenekler ve sosyal yapı hakkında bilgi edinmiştir (D'encausse,1994: 157). Hokand hanlığının merkez bölgesi olan Fergana Vadisi, zengin bir tarım arazisine sahip olup oldukça kalabalık bir nüfusu bulunmaktadır. Fergana'nın, yerleşik nüfusu temelde Sart olarak bilinen yerleşik Türklerden ve Tacikler'den meydana gelmektedir. Hanlık ayrıca Fergana'nın doğu kesiminde dağların yakınında Namangan, Andican, Oş ve Margilan gibi şehirlerde yoğunlaşan büyük bir göçebe ve yarı göçebe Türk nüfusu olan, Kıpçak ve Kırgızları da kapsamaktadır. Fergana, yaklaşık 60.000 nüfusa sahip Hokand ve doğudaki daha küçük şehirler olan Andican, Margilan ve Namangan gibi çevre bölgelerle, özellikle de Doğu Türkistan ile aktif bir şekilde ticaret yapan bazı bölgeleri içerisine almaktadır. Bu nedenle, köylü, göçebe ve dağcı topluluklara ek olarak, Fergana'da büyük bir zanaatkâr nüfus ve zengin bir tüccar sınıf bulunmaktadır. (Manz, 1987: 269). Nitekim Fergana vadisinin yanısıra Taşkent'i de kontrol eden Hokand Hanlığı Rusya için önemli bir ticaret ortağı olmuştur (Raymann, 2014: 126-127). Rusların Türkistan'ı işgal etmesi ve hâkimiyeti altına alması, hanlıklara imzalanan ticaret anlaşmaları ile düşük gümrük vergili ucuz tarım ürünlerini almalarına yardımcı olmuştur (Yetişgin, 2014: 240). Çarlık Rusya tarafından XIX. yüzyılın son çeyreğinde Hokand Hanlığı topraklarının işgalinin tamamlanmasından sonra hanlık toprakları, Fergana bölgesi adıyla Türkistan Bölgesi Genel Valiliğine bağlanmıştır (Güngör, 2011: 44).

Hanlıklar döneminde Türkistan'daki toprak mülkiyetine bakıldığında; Timuroğullları döneminde burada egemen olan sosyo-ekonomik yapıyı olduğu gibi alan Özbek topluluklarında Toprak mülkiyeti sisteminin Timuroğulları ve hatta daha erken dönemlerdeki kaldığı, eski sistemin değişmediği anlaşılmaktadır (Ivanov, 1958: 57). Rus işgallerinden önce Türkistan'daki araziler; devlet arazisi (memleke), özel arazi (mülk), hayırsever bağışları ile oluşan (vakıf) araziler olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır (Sartori, 2010: 45). Toprakların büyük bir kısmı memleke-i padişah veya memleke-i sultan kategorisine giren topraklardan oluşmuştur. Memleke toprakları içerisinde sadece tarım toprakları değil aynı zamanda önemli oranlarda şehir pazarlarının ve diğer şehir yapıların olduğu arazilerin de bulunduğunu bilinmektedir. Bu tür toprakları elinde bulunduranlar bir süreliğine toprak haklarından yararlanan kiracı konumunda olup bu kişilerin bu toprakları satmaları, hediye etmeleri ya da vakıflara vasiyet etmeleri yasaklanmıştır. Gerçekte ise memleke topraklarının alım satım sözleşmeleri sürekli yapılmıştır. Ancak bu sözleşmelerde toprağın kendisinin alım satımı değil toprak üzerinde olan dikili ağaçlar, sulama kanalları, binalar gibi mülk sahibinin kendi çabasıyla yapılmış olan mallar gösterilmiştir. Memleke topraklarının bu şekildeki sözleşmeleri, toprakların ara vermeden işlenmesi amacı ile yapılmış olup işlenen toprakların bir şekilde yeniden taksim edilmesi amaçlanmıştır (Ivanov, 1958: 57-58). Mülk toprak

sahipleri bu toprakları vakıf yapma, satma veya çocuklarına miras bırakma gibi haklara sahip olmuştur. Bu toprakların büyük bir kısmı Han'a ve devlete ait olup sipahiler tarafından kontrol edilmiştir. Üçüncü kategoride yer alan vakıf toprakları ise büyük ölçüde; cami, medrese, yol, köprü, okul gibi birçok sosyal düzenleme için kullanılmıştır (Yetişgin, 2014: 243). Vakıf arazilerinin bir kısmı (ak vakıf) vergiden muaf tutulurken bir kısmı (kara vakıf) vergilendirilmiştir. (Penati, 2010: 744).

Türkistan yöneticileri, örf ve adet hukukunun tanımsız niteliği nedeniyle tebaalarından vergi alma konusunda her zaman sınırsız bir yetkiye sahip olmuşlardır. Geleneksel kanunların yanı sıra şeriat, hanların konularına ağır vergiler koymaları için ek yetki sağlamıştır (Yetişgin, 2014: 273). Schuyler, Hokand Hanlığında vergilerin çoğunun beyler tarafından toplanarak idari teşkilat ve orduda kullanıldığı ve bu vergiler hakkında hana bilgi vermek zorunda olmadıklarını belirtmiştir. Diğer yandan hana ait de belirli vergilerin olduğunu belirten Schuyler bu vergilere de kimsenin dokunamadığına dikkat çekmiştir. O, hanlığa ait yolların onarımını yapmak, kanal kazmak, han için ev inşa etmek gibi görevler için köylülerin mecbur bırakıldıklarını, görevini yapmayanların cezalandırıldığını belirtmiştir (Schuyler, 1877: 57). Köylüler memleke toprakların işlenmesi ile ilgili feodal yükümlülükleri yerine getirmenin yanı sıra büyük mülk sahiplerine yeni ek vergiler de vermek zorunda kalmışlardır. Aracısız üreticinin memleke topraklarındaki sömürüsünün temelinde yüzyılın ortalarında genel olarak haraç olarak adlandırılan rant vergisi yer almıştır. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda "haraç" terimi kullanılmamıştır. Bu döneme ait belgelerde bu terime karşılık sürekli olarak "malvacihat" terimine rastlanıldığı belirtilmiştir. Malvacihat, köylünün devlete karşı yükümlülüklerinin en başında gelen rant vergisinin temelini oluşturmuştur (Ivanov, 1958: 57-58).

Türkistan'da arazi üzerinden alınan vergiler devletin başlıca gelir kaynağını oluşturmuş olup bu vergilerin ekilebilir arazilerin mahsulü üzerinden alındığı ve %30 ile %40 oranı arasında değiştiği bilinmektedir. Bu oran, tüm arazi kategorileri için tek bir şekilde "Haraç" olarak toplanmıştır. Bunların dışında; malların transit geçişinde alınan Tamga (gümrük vergisi), göçebe ve yerleşik nüfusun esnaf ve zanaatkârlarından sığır vergisi olarak alınan Zekât ve şehir vergisi olarak da adlandırılan, tüccarlardan, bir bölgeden diğerine taşıdıkları ve hatta komşu şehirlerden taşınan mallar üzerinden alınan Baj gibi vergiler de bulunmaktadır (Haider, 1971: 313-315). Ayni olarak ödenen Haraç genellikle hasadın onda biri ile üçte biri arasındaki bir miktarı kapsamıştır. Tanap, verimliliği kolaylıkla değerlendirilemeyen bahçe, meyve bahçesi, çayır ve benzeri topraklar üzerinden alınmıştır. Hive'de ayrıca topraksız hanelere uygulanan salgıt isminde bir vergi bulunuyordu. Zanaat, ticaret ve sermaye, en azından teoride ticaret cirosunun veya sermayenin kırkta birine tekabül eden zekât ile vergilendirilmiştir. Zekât uygulamada ticari ürünlerin hareketliliği üzerinden alınan bir vergi olup ticaret merkezlerinde toplanmıştır. Sulama sistemlerinin bakımı için, pazarda satılan malların değeri üzerinden yapılan vergilendirmeye birçok özel madde eklenmiştir (Williams, 1974: 382).

Hokand Hanlığında sulanabilen arazilerdeki toprak mülkiyet hakkı, diğer Türkistan hanlıklarındaki tarımsal bölgelerdeki uygulamalardan farklı değildir. Arazinin büyük bir kısmı hana ait olup buradan elde edilen gelirin büyük bir kısmı, haraç (mahsul vergisi) ve tanap (ekili arazi üzerinden) arazi vergisi olarak hana ve beylerine gitmiştir. (Bababekov, 2003: 81).Tanap vergisi daha fazla emek ve uzun vadeli yatırım isteyen meyve bahçeleri, bahçeler ve üzüm bağları üzerinden alınmakla birlikte tahıl mahsulünden daha fazla kazanç sağlamıştır. Ruslar tarafından hanlıklar döneminde iki ana arazi vergisi olan haraç ve tanap vergilerinin devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu dönemde yeni bir vergilendirme sistemi için bir girişim gerçekleştirilmemiştir. Arazi vergisi, her ailenin büyük ölçüde kendi sorumluluğunda olan bireysel bir vergi olmakla birlikte verginin toplanmasında, mirab veya köy aksakalından ve bey'e kadar değişen çok sayıda aracı bulunmaktadır. Bu kişiler devletin vergi memurlarından farklı olarak genellikle topladıkları vergi miktarı üzerinden ücretlendirilmişler ve farklı faydalar da sağlayabilmişlerdir. Fergana'da pamuk ve kavun ekiminden alınan vergilerin dışında ruhsat ve

evlilik sözleşmeleri gibi diğer hizmetlerden alınan vergilerin de olduğu görülmektedir. Fergana'da toprak üzerinden alınan vergiler, yalnızca ekilen ürüne ya da ürünün suni sulamasına bağlı olmayıp toprağın hukuki durumuna da bağlı olmuştur (Penati, 2010: 742- 744). XIX. yüzyılda sulanabilen toprakların genişlediği Fergana bölgesinde hanın elindeki topraklarda da artış olmuştur. Arazi kullanım hakkı büyük ölçüde geleneksel hukuka (adet) göre şekillenmiş olup göçebe toplulukların yerleştikleri toprakların kullanım hakkı süresiz olarak onlara bırakılmıştır. Hayvancılıkla geçinebilecek düzeyde olmayan yoksul insanlar ise başkalarının topraklarında işçi olarak çalışmak durumunda kalmıştır (Bababekov, 2003: 81).

Çarlık Rusya tarafından oluşturulan sistemde Fergana'dan elde edilen gelirler; tahıl olarak ödenen haraç veya toprak vergisi, bahçe ürünleri ve meyve ağaçlarından alınan tanap, göçebelerden sığır üzerinden kırkta bir oranında alınan zekât, ticaret izni, ithalat ve ihracat üzerinden alınan vergiler gibi çok sayıda kalemden oluşmuştur (Trotter, 1894:75). Yerli köylüler için Türkistan'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra gelenekten ciddi bir kopuş olmamıştır. İşgalden önce Han veya Emirin idaresi altında toprak üzerinden alınan vergiler ilk Genel Vali K.P. Kaufmann idaresinin ilk yıllarında aynı şekilde toplanmaya devam etmiştir. Çarlık yönetimi, bölgede Rus hukuk sistemini uygulamak yerine barışı korumanın uygun bir yolu olarak vergiler ve haraç yolu ile çoğulcu hukuk rejimini uygulamak istemiştir. Nitekim İmparatorluk sınırlarının genişletilip yeni toprakların ele geçirilmesi ile devlet sistemine dâhil edilen bölgelerde yerel hukuk organlarını imparatorluk yönetimine dâhil etmek, ayrıca yerli geleneklere uygun olarak hak ve yükümlülükleri tanımak şeklinde bir politika uygulanmıştır. Türkistan'ı yönetmek için tasarlanan kanunun ilk taslağında Türkistan'ın İmparatorluk hazinesine yük olmasının önüne geçmek ve Rus anlayışını yerli halk arasında yaymanın bir yolu olarak yerli halkın yasal işlerde kısmi olarak bazı haklarını sürdürmesini sağlamak istenmiştir (Sartori, 2008: 80-81). Nitekim Rus Çarlığı tarafından 1867 yılında başlatılan toprak reformunda, işgalden önceki toprak düzenini anlamaya çalışan Çarlık yönetimi tarafından hanlıklar döneminden gelen vergilendirme devam etmiştir (Güngör, 2017: 54).

Arazilerin yeniden değerlendirilmesi ve vergilendirilmesi ilk Genel Vali yönetiminde olan Rus yönetiminin önemli girişimlerinden biri haline gelmiş, bu görev için devlet kurumları oluşturulmuştur. Taşkent, Semerkant ve Fergana gibi yerlerde görev yapan temsilciler araziyi kimin sürdüğünün belirlenmesi, ekilen mahsulün ve mali birimlerden alınacak verginin hesaplanması hakkında ayrıntılı bilgi sağlayabilecek kadastro bürolarının kurulmasında etkili olmuştur (Sartori, 2016: 192). Hanlıklar döneminde vergiler serkar ve emlakdarlar tarafından toplanırken Ruslar, vergi miktarını belirlemek için bahçelere ve arazilere gidecek kendi vergi tahsildarlarını çalıştırmaya çalıştırmak istemişlerdir (Yetişgin, 2014: 273-274). 1869 yılında serkar ve emlakdarlıklar lağvedilmiş, serkara bağlı görev yapan mirab ise yalnızca su ve sulama işleri ile sorumlu tutulmuştur. Su işlerinde görevli "arık aksakal" ve "tugançı" lar ise devam ettirilmiştir. Vergiler arıktaki "emin" ve "ilikbaşı" olarak adlandırılan görevliler tarafından toplanmıştır (Togan, 1981: 261). Gerekli vergi miktarını hesaplama görevi; ekili arazi miktarı, önceki beş yıldaki ortalama hasat ve ana mahsulün son on yılda yerel olarak geçerli fiyatı esas alınmak üzere yerel hazine odasına bırakılmıştır. Arazi mülkiyetini belirleyen yetkililerin aynı zamanda bu bilgileri toplaması gerekmiştir. Bu yetkililer, bu bilgilere ek olarak "genel ekonomik veriler" olarak adlandırılan değişen iklim koşullarına göre mahsullerin büyüme hızı, ekim sistemi, toprak türü, sulama yöntemi, pazarlara erişim kolaylığı ve benzeri bilgileri de toplamakla görevlendirilmiştir. Uygulamada ise hazine odasındaki görevli yetkililer tarafından halktan talep edilen vergilerin halkın ödeme gücünün çok daha üstünde olduğu görülmüştür. Ücretsiz memurlar tarafından toplanan bu vergilerin tahsilâtında suiistimaller yaşanmıştır. (Williams, 1974: 382-383). Vergi tahsildarlarının rüşvete yönelik yolsuzlukları ve yerlilerin hasadının gerçek boyutunu gizleme çabaları Rusların vergi sisteminin başarısız olmasına yol açmıştır. Bunun neticesinde Ruslar vergi toplama görevini yeniden yerlilere bırakmıştır (Yetişgin, 2014: 74).

Vergilendirme konusunda başlangıçta "deneme verim sistemi" adı verilen, hasat veriminin, her deneme için desyatina*nın altıda birinden az olmayan bir alan alınarak iyi, ortalama ve kötü topraklardaki ana mahsulün bir kısmının verimliliğinin ölçülmesini sağlayan bir sistemle hesaplanması planlanmıştır. Ancak kısa bir süre içerisinde bu sistemin çok zahmetli olduğu ve uzun zaman alacağı görülmüş, yetkililer vergilendirilecek tüm arazinin üretkenliği hakkında fikir verecek bir alan bulmakta zorluk yaşamışlardır. Nitekim başlangıçta uygulanması hesaplanan bu kural, nihayetinde sadece 'vergilendirmeye tabi arazideki ortalama hasat, bir deneme alanından verim ölçülerek belirlenir' denilene kadar giderek daha az katı hale getirilmiştir. Vergi hesaplama sistemindeki bu ciddi eksikliklere rağmen daha iyi bir sistem tasarlanmamasından dolayı bu sistem, arazi vergisini değerlendirmek için gerekli bilgileri elde etmenin başlıca yöntemi olarak kalmaya devam etmiştir. Verim hesaplaması ise yerli memurlara bırakılmıştır. Yerli memurların vergi müfettişleri tarafından denetlenmesi gerekirken bu yetkililerin, bölgelerinin her yerinde hasat verimini kontrol etmekle meşgul olmaları neticesinde süreç tamamen yerel idarenin eline bırakılmıştır (Williams, 1974: 383- 386).

Arazi vergilerinin eski yöntemle sürdürülmesinin "tanapkeş" olarak adlandırılan arazi üzerinde inceleme yapmakla görevlendirilen yerel aracılar tarafından sistemin sömürülmesinin devamına yol açacağı görülmüştür. 1871 ve 1873'te Von Kaufman, Türkistan Krayı için yeni projelerin düzenlenmesini teşvik etmiştir. 1873 yılında düzenlenen projenin başkanlığını sonradan Fergana'ya ilk askeri vali olarak atanan A. K. Abramov yapmıştır. 1873 projesi, Zerefşan, Amu Derya ve Fergana'da uygulanan düzenlemelerin temelini oluşturmuştur. 1867'den sonra işgal edilen bu topraklar, Bozkır Komisyonu Geçici Statüsü'nün yetki alanına girmemiştir. Fergana'da gerçekleştirilen arazi kullanımına ilişkin düzenlemeler daha önce oluşturulan Bozkır komisyonu tarafından önerilmiş, nihai olarak onaylanmasa da 1870'li yıllardan itibaren komisyon tarafından Fergana bölgesine özgü düzenlemeler yapılmıştır. Türkistan Krayı'na eklenen son bölge olan Fergana'da, Ruslar anlayabildikleri kadarı 1879'a kadar ile Hokand hanlığının idaresi altında uygulanan vergi sistemini sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte Fergana'da arazi vergilerinin arttırılması ve toprak mülkiyeti konusunda yetkilerini arttırmak için yeni adımlar atılmıştır. 1875-76 yılları arasında Amu Derya utdelinde Fergana için düzenlemeler gerçekleştiren komisyon ilk olarak Hokand'da sonrasında da Fergana'nın diğer illerinde faaliyet göstermiştir. Saint Petersburg Maliye Bakanlığı tarafından baskı altına alınan Von Kaufman aynı zamanda ekonomik endişelerle yeni düzenlemeler yapmıştır. Türkistan'daki mevcut yönetimin yalnızca kendi kaynakları ile beslenmesinin gerekli olduğu bu dönemde Von Kaufman, yeni işgal edilen Fergana, Kulca ve İli nehri vadisindeki toplanan gelirlerin tamamından sorumlu olmuştur (Penati, 2010: 745-748).

Rus askeri ve sivil personelinin aralıklı görev yapması ve alınan birçok önlemin geçici nitelikte olması Fergana'da sürekli olarak farklı idari uygulamaların gerçekleşmesine yol açmıştır.1877 yılında komisyon tarafından düzenlenen dosyada; tüm köylerin toprak sahiplerinin tam bir tablosu, isimleri, tanap'taki arazi miktarı (bahçelere, işlenmiş tarlalara ve verimsiz toprağa bölünmüş) ve ikamet yerleri belirtilmiştir. Her hane tarafından ödenecek vergi miktarına karşılık gelen sütunlar daha sonraki hesaplamalar için boş bırakılmıştır. Toprak sahipleri; Arazinin yanı sıra köyde ev sahibi olanlar; toprak sahibi olup köyde yaşayanlar, ancak kendi evlerinde olmayanlar ve köyde yaşamayıp orada arazi sahibi olanlar şeklide farklı kategorilerde sınıflandırılmıştır (Penati, 2010: 749-750).

Genel olarak vergi tahsilâtına ilişkin süreçte denetim eksikliği sorunu görülmüştür. Vergi hesaplamaları sırasında vergi miktarı belirlenen ürünler arasından pamuğun çıkarılması vergi oranlarının düşmesine sebep olmuştur. Başlangıçta yerli köylüleri pamuk üretimine teşvik etmesi amacıyla planlanan bu düzenleme, mahsulün gerçek değerinin anlaşılmasının ardından hükümetin aleyhine gelişmiştir. Net gelir yerine brüt gelir üzerinden yapılan vergi değerlendirmeleri zaman

* Desyatina, Eski Rusya'da 1, 09 hektarlık araziyi ifade etmektedir (Ziyayev, 2007: 323).

içerisinde halkın gerçek ekonomik durumundan aykırı olarak yapılmıştır. Geleneksel anlayışa bağlılık gösteren köy halkı için başlangıçta kendi toprağında çalışan küçük bir çiftçi olması yeterli iken bu durum zaman içerisinde değişmiştir. Demiryollarının inşası ve dünya pazarında talep gören pamuk ve diğer mahsullerin yetiştirilmesi gibi gelişmeler, yerel ekonominin temelini değiştirmeye başlamış, en azından nüfusun en yoğun olduğu bölgelerde, büyük toprak sahipleri sınıflarını ortaya çıkarmıştır (Williams, 1974: 385).

Fergana'da arazi vergilerinin düzenlenmesi konusundaki girişimlerden sonra vergi toplanma şeklinin hemen değişmediği görülmüştür. Şubat 1879'da, Fergana askeri valisi, devlete ait vergilerin önemli bir kısmının vergi tahsildarlarının yolsuzlukları sebebiyle azalması, vergi tahsildarlarının yaklaşmakta olduğunu duyduklarında köylüler tarlalarında olgunlaşmamış tahıl hasadın toplanması gibi verginin toplanmasıyla ilgili sorunları tartışmak için tüm bölge komutanlarını toplamıştır. Bu toplantıda önerilen ve Genel Vali tarafından onaylanan ve 1879 yazında uygulanan yöntem ile yetkililerin ürün miktarını belirleyebilmesi ve devlete ait payı alabilmesi için ilk olarak ilkbaharda, tek tek ekilen yüzeyin; ikinci olarak da hasat sırasında tahıl olgunlaştığında olmak üzere iki ölçümün yapılmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda, Rus yönetimi vergi tahsildarları üzerindeki kontrolünü artırmış, yerel müftüler ve mirzalar da dâhil olmak üzere yerel aracıların ilk ölçümü yaptıktan sonra sonuçlarını bir sicile ve her vergi mükellefi için ayrı makbuzlara yazması sonra bu kayıtların miktarı belirleyecek olan bölge yetkilileri tarafından kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu sistemle vergi tahsildarlarının yolsuzluklarının engellenmesi, diğer yandan arazinin büyüme mevsiminden önce ve sonunda ölçülmesi ile olgunlaşmamış tahılların hasadının engellenmesi de planlanmıştır. Von Kaufman tarafından "arazi vergisi reformu" olarak adlandırılan yeni sistemin asıl amacı; hanlık idaresi altında ödenen arazi vergilerinin Rus obrok (obrok Rusya'da kendilerine ait olmayan toprakları işleyen serflerin ödediği para) ile ikame edilmesidir (Penati, 2010: 753-757).

1886 yılına kadar Türkistan Krayı'nda vergiler, eski sisteme bağlı olarak sürdürülmüş olup arazi tahakkuku ve vergi konusunda ortak bir uygulama sağlanamamıştır. Sır Derya ve Semireçe vilayetleri 1867'deki Bozkır statüsünü sürdürmüş, sonrasında işgal edilen Semerkant ve vergiler ise Buhara Emiri ve Hokand Hanı döneminde uygulanan vergi sistemi yok edilmeden basitleştirilmiştir. Fergana'da ise iddialı ancak sonuçta etkisiz bir arazi değerlendirme projesi, 1880'den itibaren obrok adı altında % 10 arazi vergisinin uygulanmasına yol açmıştır (Penati, 2011: 2). Ruslar tarafından oluşturulan Bozkır komisyonu tarafından düzenlenen ve toprak vergileri için bir taban sağlayan "Türkistan Nizamnamesi" 1886 yılında kabul edilmiştir (Yetişgin, 2014: 24). I886'da Türkistan yönetimi, bu tarım reformu modeli için Hindistan'daki İngiliz yönetiminin uygulamalarını incelemiştir. Nitekim K. K. Pahlen'in Türkistan'ın iç reformu konusundaki tavsiyelerinin de İngiliz Hindistan örneğinden büyük ölçüde etkilendiği, Hindistan'da İngilizler tarafından geliştirilmiş Kamu Hizmetlerini, Rusların Türkistan'daki tecrübesiz askerler tarafından yürütülen yozlaşmış ve aşırı merkezileştirilmiş sistemi reform etme girişimleri için model olarak gösterdiği belirtilmiştir (Morrison, 2006: 688). 1886 yılında "Türkistan Vilayetinin Yönetimi" konusunda yapılan yeni bir düzenleme ile devlet topraklarının vakıf ve halka ait diğer toprakların istimlak edilerek genişletilmesine dair kanun kabul edilmiştir (Ziyayev, 2007: 323). 1867'de Batı Türkistan'ın bir parçası olarak kurulan Türkistan Genel Valiliği, 1886'da Türkistan Askeri Bölgesi'nin bir parçası olarak "Türkistan Krayı" şeklinde düzenlenmiştir (Salamov, 2015: 36).

1886 yılındaki düzenleme ile Türkistan'daki şehirler "bölge ve ilçe idarelerinin merkezi" olarak kabul edilmiştir. Buna göre Taşkent, Sır Derya bölgesinin, Verny - Semireçhe bölgesinin, Fergana, Fergana bölgesinin, Semerkant, Semerkant bölgesinin, Aşkabat, Trans-Hazar bölgesinin idari merkezi olarak belirlenmiştir (Yevgenevna, 2015: 111). 1886 yılındaki yeni toprak düzenlemesi ile toprak sisteminde Rus Çarlık sistemine geçilmiş, arazi kayıtlarının düzenlenmesi ve bu şekilde vergilerin arttırılması ile geleneksel ekonomik yapı değişmiştir (Güngör, 2017: 54). Bu tarihten itibaren eski vergi sistemi Ruslar tarafından büyük ölçüde değiştirilmiştir (Togan,

1981: 261). Yeni vergi kararının alınmasından sonra, Hazine odasının görevliler aracılığıyla vergi mükelleflerine vergi taleplerini göndermesi ile paranın fiziksel olarak toplanması başlamıştır. Bu süreçte köylerin tahsisi, her ev sahibinin maddi gücüne göre verginin hesaplanması ve nihai değerlendirmelerin vergi görevlisinin onayına sunulması görevi köy meclisine bırakılmıştır. Ev sahiplerinden verginin tahsilatı, kendisine teslim edilen tüm paranın resmi makbuzunu vermesi görevi köyün büyüğüne bırakılmıştır. Ancak halkın büyük bir kısmının okuma yazma bilmemesinden dolayı vergileri toplamak için geçici memur çalıştırmak zorunda kalan köy büyükleri olduğu gibi makbuzların gerçekte alınan ödemeden daha az bir meblağ karşılığında kesilmesi gibi olumsuzluklar yaşanmıştır (Williams, 1974: 384). "Kırsal toplumun" üyeleri tanımlanırken farklı yerlerde yaşayan ya da Müslüman Türkistan tebaası olmayanların bireysel toprak sahipleri olarak dikkate alınmalarından dolayı bu ayrım 1886 sonrası arazi vergisi sisteminde zorunlu hale getirilmiştir. Tüm köy için toplam vergi hesaplanırken komisyon tarafından buğday, pirinç, pamuk ve mısır veya sorgum ekilen alan belirlendikten sonra tanap başına ortalama üretkenliği belirlenmiş, alınacak işlenmiş arazilerin, pirinç, sorgum, buğday vb. (Bahçe ve meyve bahçeleri hariç olmak üzere)şekillerde kalitesine göre üç kategoriye ayrıldığı görülmüştür. Bu uygulama sonraki yıllarda da Fergana'daki vergi tahsilâtında sürdürülmüştür. Bu tarihte halkın Rus tarzı ölçüm ve haritalama imkânlarından faydalanamadığı, köydeki arazi miktarının Rus yetkililerden öğrenildiği ve bu alanın sözde olarak listedeki toprak sahipleri arasında paylaştırıldığı görülmüştür (Penati, 2010: 749-750). Nitekim vergilendirme sistemindeki bu eksiklik vergi memurlarının görevlerini suiistimal etmesine imkân sağlamış, toplanan vergiler ile kayda geçirilen vergiler arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Türkistan'da yerli halkın vergilendirilmesi, İmparatorluğun kurumlarının tanıtılmadığı bölgelerinde yürürlükte olan yasalara dayanmıştır. Vergiler para ödemeleri dışında, işçilik hizmetleri şeklinde de yapılmıştır. Vergi miktarı veya hizmetler, oblast'ın idari kurulları tarafından belirlenirken yerel fonların ve çalışma hizmetlerinin kullanımının genel denetimi, genel vali konseyinin sorumluluğuna bırakılmıştır. İmparatorluğun kanunlarına göre, toprak, hane halkı veya mülk üzerindeki ana eyalet vergileri, toplam gelirin yüzdesine göre belirlenmiş olup bu konuda kesin bir kural belirlenmemiştir. Eyalet vergileri, yerel idari yetkililerin (volost muhtarları, köy büyükleri, kâtipleri ve habercileri) ve ayrıca sulama sistemlerini denetleyenlerin (arık aksakal) maaşlarını sağlamak için kullanılmıştır. Türkistan statüsünde bu maaşların sadece alt ve üst sınırları belirlenmiş olup gerçekte ödenen miktar ve verginin boyutu yerel toplulukların kendileri tarafından belirlenmiştir. Rus vergi memurları ayrıca Türkistan halkından, 'Rus-yerli' okulların desteklenmesi, bekçi ve küçük sulama memurlarının (mirab) kiralanması gibi amaçlarla 'zorunlu olmayan' vergiler alma hakkına sahip olmuşlardır (Williams, 1974: 388).

Rus yönetiminin işgal sonrasında bölgede gerçekleştirdiği toprak kullanımı ve vergi sistemine yönelik çalışmaları aynı zamanda yerli halkın işgücü olarak kullanılmasını da kapsamıştır. Türkistan halkının işçi hizmetlerinde kullanılması İmparatorluğun genel yasalarına göre belirlenmiştir. Bu hizmetler; sulama sistemlerinin bakım ve onarımını, yoğun kar yağışı zamanlarında yol işaretlerinin korumasını ve genel olarak birliklere çadır ve nakliye sağlanmasını kapsamıştır (Williams, 1974: 389). Rus yerleşiminden sonra Fergana Vadisi'nde, Zerefşan boyunca, aşağı Amu Derya'da, Murgab'da ve Tejen'de ve Kopet Dağ'ın eteklerinde bulunan vahalarda yaygın kanal ağları, Kara Derya ve Çirçik'te daha küçük sulama ağı geliştirilmiştir (Matley, 1994: 266-267). Türkistan'ın sulama sisteminde gerekli tüm bakım çalışmaları ve malzeme temini yerli halk tarafından sağlanmıştır. Suyun kutsal kabul edildiği Fergana'da toprak hakkındaki davalar, siyasi entrikalar, kültürel ilerleme, iş kolları gibi birçok iş ve faaliyetlerin su temini sorunu ile yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bölgedeki her köyde sulamayla ilgili tüm konularda hakemlik yapan ve kararına karşı temyiz olmayan "aksakal" olarak adlandırılan uzman bir kişinin olduğu belirtilmektedir. Bu görevliler Rus işgallerinden uzun yıllar önce kışlaklar ve köyler tarafından bazı istisna durumlarda ise Han veya Emir tarafından seçilmiştir. Pahlen, sulama meselesinin hayati olarak taşıdığı önemden dolayı, zorunlu olarak çalıştırılan yerli halkın bazı durumlarda gönüllü dahi olabildiğini belirtmiştir. Su kanallarının

teftiş ve kontrolü, hükümet tarafından görevlendirilen baş aksakalların idaresindeki aksakallar tarafından gerçekleştirilmiştir (Pahlen, 1964: 88- 89).

Fergana'da su kanallarının düzenli temizliği için çalışmalar uyezd komutanına gerekli işçi ve malzeme temini sağlayan arık-aksakal tarafından başlatılmıştır. Bu görevli hangi köylerin hangi işlerden sorumlu olacağını tespit ettikten sonra her köy kendisine tahsis edilen görevi kendi sakinleri arasında bölmekten sorumlu tutulmuştur. Rus yönetimi, sulama sistemlerinin bakımının yerli nüfusa gerçek maliyetini hesaplayamamış olup köy yetkilileri tarafından işçilik ve malzeme maliyeti tahmini olarak hesaplandıktan sonra bu maliyetin karşılanması için tüm su kullanıcılarına ortak bir vergi uygulanmıştır. Ancak verginin miktarı konusunda bir standart olmadığı ve vergi ödeyenlere makbuz verilmediği görülmüştür. İşgücü hizmetleri tarafından bakımı yapılan yollar çoğu durumda işi denetleyecek gerekli teknik bilgiye sahip kimsenin olmayışından dolayı genellikle kötü durumdadır. Avrupa Rusyasında çoktan terk edilmiş olmakla birlikte Batı Türkistan'da Rus yönetimi tarafından uygulanan sulama kanallarının bakımı ve onarımı, çekirge istilalarına karşı önlem alınması gibi işçi hizmetleri yerli halk arasında şikâyetlere yol açmıştır (Williams, 1974: 389- 391). Rus sömürge yönetimi tarafından topraklarından mahrum bırakılan, baskıya maruz kalan ve ağır vergiler ödemek zorunda kalan yerli halk tarafından çok sayıda ayaklanma gerçekleştirilmiştir. 1885 yılında idarecilerin görevlerini kötüye kullanmalarının etkisiyle gerçekleşen ayaklanmalar; 1893'te Hokand Andican, Margilan ve Namangan başta olmak üzere tüm Fergana'da yayılmıştır (Salamov, 2015: 77).

SONUÇ

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Türkistan'ı işgal eden Çarlık Rusya tarafından bölgede Rus idaresini oluşturmak ve bölgenin zirai ve ticari olanaklarından en üst seviyede faydalanmak için belirli düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan Türkistan Genel Valiliği, gerçekleştirdiği idari düzenlemelerde kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda bölgenin yönetimini kolaylaştırmak için yerli üst düzey kişileri aracı olarak kullanmıştır. Genel Valinin isteklerine bağlı olarak hareket eden yerel idareciler, halk üzerinde ağır bir baskı oluşturmuştur. Türkistan'ın en kalabalık nüfusa sahip ve verimli toprakların yer aldığı Fergana vadisi, Türkistan Genel Valisi V.V. Kaufmann tarafından oluşturulan Bozkır komisyonu tarafından yapılan inceleme sonucunda gerçekleştirilen idari düzenlemelerle Fergana'da sınıfsal ayrım hız kazanırken halkın ekonomik durumu kötüleşmiştir. Fergana'da arazi üzerinden alınan geleneksel vergiler büyük ölçüde sürdürülürken yerli halka arazi kullanımına ve mülkiyetine ilişkin sınırlamalar getirilmiştir.

1867'den 1886 yılına kadar Türkistan'da Hanlıklar dönemindeki vergilendirme sistemi büyük ölçüde sürdürülürken bu tarihten itibaren yayınlanan nizamname ile Rus tarzı vergilendirme sistemine geçilmiştir. Tarım topraklarının işletilmesinde işgücü olarak kullanılan halk, bunun dışında sulama kanallarının ve yolların bakımı, onarımı gibi işlerde de kullanılmıştır. Vergi sistemindeki belirsizliklerin ve vergilerin toplanmasına ilişkin usulsüzlüklerin yerli halk arasında rahatsızlık yarattığı bu süreçte, Rusya'nın göçmen politikası sonucunda verimli toprakların Rus göçmenlerine verilmesi ve ağır vergiler sonucunda yerli halkın ekonomik durumu kötüleşmiştir. Verimli topraklardan ve hükümetin kendisine sağladığı olanaklardan faydalanan Rus göçmenlerle, mevcut hakları ellerinden alınan yerli halkın ekonomik durumu arasında ciddi farklılıklar ortaya çıkmıştır. Rus ekonomi politikasının bir uzantısı olarak Türkistan'da ekilebilir toprakların pamuk üretimine ayrılmasının da etkisiyle Rusya için hammadde üreten bir bölgeye dönüşen Türkistan'da 1891 yılında ağır bir kıtlık yaşanmıştır. Halkın ekonomik durumundaki kötüleşmenin yanı sıra Rus yönetiminin kontrolünde olan yerli idarecilerin halk üzerindeki baskıcı tutumu neticesinde, XIX. yüzyılın sonlarında Fergana'da çok sayıda ayaklanma yaşanmıştır. Bu ayaklanmaların büyük bir kısmının da Rusya'nın toprak reformuna ilişkin düzenlemelerinden kaynaklandığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

AKIYAMA, T. (2015). Why Was Russian Direct Rule Over Kyrgyz Nomads Dependent On Tribal Chieftains "Manaps"?, Cahiers du Monde russe , Médiateurs d'empire en Asie centrale (1820-1928), 56 (4): 625-649.

BABABEKOV, H.N. (2003). The Khanates of Khiva And Kokand And The Relations Between The Khanates and with Other Powers, Ferghana and the Khanate of Kokand, History of Civilizations of Central Asia, v.5, Unesco Puplishing, Paris, 73-83.

BUTTİNO, M. (1965). Turkestan 1917 la révolution des Russes, Cahiers du Monde russe et soviétique; En asie centrale soviétique: Ethnies, nations, états, 32 (1): 61-77.

D'ENCAUSSE, H. C. (1994). " Organizing and Colonizing the Conquered Territories", Central Asia 130 Years of Russian Dominance, A Historical Overview, Ed. Edwarth Allworth, Duke University Press.
GÜNGÖR, E. (2011). Türkistan'da Fikir Akımları, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

GÜNGÖR, E. (2017). 1898 Fergana Olaylarının Ekonomik Sebepleri, Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi , 2 (2): 35-65.

HAİDER, M. (1971). Taxation System in the Uzbek Khanates. Proceedings of the Indian History Congress , (33): 313-319.

IVANOV, P.P. (1958). " Oçerki Pa İstorii Sredney Azii (XVI. Seredina XIX. V), İzdatilstva, Vostoçnoy Litaraturi, Moskva.

KARIMOV, H. (2019). Türkistan İdaresi Hakkında Yeni Nizamname Çalışmaları (1886-1908), Kare, (8): 65-80.

KARİMOV, H. (2019). Türkistan Genel Valiliği'nde İdari Sistemin Oluşumu ve Gelişim Süreci (1865-1897), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 317s.

KHALID, A. (2009). « Culture and Power in Colonial Turkestan », Cahiers d'Asie centrale, 17 (18): 413-447.

MACKENZİE, D. (1967). Kaufman of Turkestan: An Assessment of His Administration 1867-1881, Slavic Review , Jun., 1967, 26 (2): 265-285.

MANZ, B.F. (1987). Central Asian Uprisings in the Nineteenth Century: Ferghana under the Russians, The Russian Review, 46 (3): 267-281.

MATLEY, I. M. (1994). "Agricultural Development (1865-1963)", Central Asia 130 Years of Russian Dominance, A Historical Overview, Ed. Edward Allworth, Duke University Press Durham and London.

MORRİSON, A. (2006). Russian Rule in Turkestan and the Example of British India, c. 1860-1917, The Slavonic and East European Review , Oct., 84 (4): 666-707

ÖMURBEKOV, T. (2002). Sömürge Döneminde Kırgızlar, çev. Liliye Sabirova, Türkler, C.18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 616-626.

PAHLEN, Count K.K. (1964). Mission to Turkestan Being the Memoirs of Count K. Pahlen 1908-1909, Ed. Richard A. Pierce, Trans. N.J. Couriss, Oxford University Press: London, New York and Toronto.

PENATİ, B. (2010). “Notes on the Birth of Russian Turkestan's Fiscal System: A View from the Fergana Oblast”, Journal of the Economic and Social History of the Orient , 2010, 53 (5): 739-769.
PENATİ, B. (2011). “Beyond Technicalities Land Assessment and Land-Tax in Russian Turkestan (ca. 1880- 1917)”, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas , 2011, Neue Folge, 59 (1): 1-27.
RAYMANN, K. L. (2014). Securitization of Islam: A Vicious Circle, Counter-Terrorism and Freedom of Religion in Central Asia, Transcript Verlag.
SALAMOV, Ş. N. (2015). Turkestan i Yujnıy Kavkaz XIX-XX v.v., Taşkent.

SARAY, M. (2002). Rusya’nın Türkistan’da Yayılması, Türkler, C.18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 571-576.

SARTORİ, P. (2008). Judicial Elections as a Colonial Reform: The "Qadis" and "Biys" in Tashkent, 1868-1883, Cahiers du Monde russe, Vol. 49 (1): 79-100.

SARTORİ, P. (2010). “Colonial Legislation Meets Şhari’a: Muslims Land Right in Russian Turkestan, Central Asian Suırvey, 29 (1): 43-60.

SARTORİ, PAOLO (2016). Visions of Justice, Shari’a and Cultural Change in Russian Central Asia, Brill.

SCHUYLER, E. (1877). Turkistan Notes of A Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara and Kuldja, (2), Scribner, Armstrong& Co., New York.

TOGAN, A.V. (1981). Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi, Enderun Kitabevi, İstanbul.

TROTTER, V. (1894) “Ferghana” (The Encyclopaedia Britannica: A Dictionary of Arts, Sciences, and ..., Philadelphia: Maxwell Sommerville (XI): 75-76.

WİLLİAMS, D. S. M. (1974). Fiscal Reform in Turkestan, The Slavonic and East European Review , 52 (128): 382-392.

YETİŞGİN, M. (2014). A History of Turkistan in the Nineteenth Century: Motives, Process And Aftermath of Russian İnvasion, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

YEVGENEVNA, Ş.M. (2015). Organizatsiya Upravleniya Turkestanom v naçele XX veka, RGGU, Rossiyskiy Gosudarstvennyy Gumanitarnyy Universitet (RGGU), Dissertatsiya na Soiskaniye Uçenoy Stepeni Kandidata İstoriçeskih Nauk, Moskva.

ZİYAYEV, H. (2007). Türkistan’da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele (XVIII.- XIX. Asır Başları), Çev. Ayhan Çelikbay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Makale id= 56

Sözlü Sunum

Sanal Mallar Fiziksel Karşılıkları İile Aynı Değere Sahip Midir' Hazcı ve Faydacı Değerler Bazında Karşılaştırma

Dr. Öğretim Üyesi Ayşegül Sağkaya Güngör[1] , Dr. Öğretim Üyesi Tuğçe Ozansoy Çadırcı[2]

[1]*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

[2]*Yıldız Teknik Üniversitesi*

*Corresponding author: Ayşegül Sağkaya Güngör

Özet: Sanal ürünler de geleneksel muadilleri gibi belirli bir düzeyde hedonik ve faydacı değer sunar. Bu araştırma, tüketicilerin sanal ürünlerle ilgili deneyimlerini ve temsil ettikleri değerleri, sanal ürünler ve geleneksel muadillerini tüketici algısı açısından karşılaştırarak ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Amaca ulaşmak için 86 yüksek lisans öğrencisi kullanılmıştır. Sorulan soruları cevaplayacak şekilde sanal ürünlerle yaratılan değer algıları ve geleneksel muadilleriyle aralarındaki farklılıklar hakkında düşündüklerini yazmaları istenmiştir. Sonuçlara göre, katılımcıların çoğu, sanal ürünlerin satın alınması ve tüketilmesinin yarattığı faydacı değeri ifade etmiştir. Bunlar, ürünü edinme ve kullanım konusunda yüksek düzeyde kolaylık, ürün çeşitliliği, ekonomik verimlilik ve bulunabilirlik olarak; çoğunlukla faydacı değerle ilgilidir. Katılımcıların çoğu kitap ve plak gibi ürünlere gelince geleneksel ürünleri sanal olana tercih ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, sadece taşınabilirliği daha kolay olduğu için, bu ürünlerin sanal kopyalarını da tuttuklarını belirtmişlerdir. Tüketim nesnesinin yarattığı haz sorgulandığında, geleneksel ürünlerin, kitap gibi, sanal ürünlerden üstün olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak sonuçlar, bir ürünün hedonik veya faydacı değer sağlayan iki alternatifi varsa (örneğin, kitaplar), faydacı değerin sanal forma atfedildiğini, hedonik değerin ise geleneksel forma atfedildiği anlaşılmıştır. Ve bir çok ürün için, tüketiciler her iki forma da sahip olmak istemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Dijital Tüketim, Hazcı Değer, Faydacı Değer, Sanal Mallar

Are Virtual Goods Equal in Value to Their Material Counterparts' Comparison Based On Hedonic and Utilitarian Values

Abstract: Virtual goods also present a certain level of hedonic and utilitarian value like their traditional counterparts. This research aims to discover consumers' experiences of virtual goods and the values they represent by examining consumers' perceptions with a distinction between virtual and material goods. To reach the aim, 86 graduate students were recruited. They were asked to write narratives about their perceptions of created value with virtual goods and the differences they have with their material counterparts. Most of the participants expressed the utilitarian value that was generated by the purchase and consumption of virtual goods. These included a high level of convenience in terms of acquirement and use, product variety, economic efficiency, and availability; mostly related to utilitarian approaches. Most of the participants state that when it comes to products like books and records, they prefer the material goods to the virtual one. They also hold virtual copies of these goods only because they provide a higher level of mobility. When the gratification, the consumption object creates, was questioned, material goods are superior to virtual ones, especially for products like books. In general, the results assert that if a product has two alternatives providing hedonic or utilitarian value (e.g., books), utilitarian value is attributed to the virtual form, whereas hedonic value outweighs the utilitarian for the material form. And most of the time, consumers want to own both forms.

1. INTRODUCTION AND AIM OF THE RESEARCH:

Consumers' demand for virtual goods is an expanding phenomenon. Especially young consumers are storing e-books, mp3s, videogame commodities, electronic photographs in clouds, and online social networking instead of their material counterparts (Denegri-Knott, Watkins and Wood, 2012). Virtual goods offer different opportunities and experiences to consumers (Lin, 2008). Like their traditional counterparts, virtual goods also present a certain level of hedonic and utilitarian value (Denegri-Knott and Molesworth, 2010). This research aims to discover consumers' experiences of virtual goods and the values they represent by examining consumers' perceptions with a distinction between virtual and material goods.

2. LITERATURE REVIEW

Hirschman and Holbrook (1982) state that consumers receive value with two different dimensions before, during, and after their purchases: They either receive intrinsic values (utilitarian) or extrinsic values (hedonic) during the consumption process of products and services. Different studies have uncovered utilitarian (e.g. To, Liao and Lin, 2007; Chaing and Dhlokia, 2003; Scarpi, Pizzi and Visentin, 2014) and hedonic values (e.g. To, Liao and Lin, 2007; Kim and Shim, 2002; Denegri-Knott and Molesworth, 2010) associated with digital consumption and shopping.

The most distinctive difference of virtual goods in their value is mostly associated with the virtual environment they are purchased, consumed, and used within (Mantymaki and Salo, 2011). Lehdonvirta (2009) defines the digitalization of consumption through three approaches: Economic, structural, and hedonic. The first is mostly related to the economics and marketing perspective and includes the functional drivers behind the purchase and consumption of virtual goods. The second refers to "consumption as social signification", which mostly presents impression management and the identity construction of individuals via their virtual possessions. The last one is mostly related to the emotional dimension of consumption that represents gratification and joy behind the consumption. As a result, like material goods, virtual goods are expected to be purchased and consumed for similar reasons (Landay, 2008; Lehdonvirta, 2009; Lehdonvirta, 2010; Mantymaki and Salo, 2011).

3. RESEARCH METHODOLOGY AND DESIGN

To understand utilitarian and hedonic values associated with virtual goods a group of participants was recruited from graduate programs. They were asked to write narratives about their perceptions toward virtual goods according to their value creation and the differences they have with their material counterparts. Data was collected with the critical incident method (Wolfinbarger, 1990). The method of narratives, which was used by many researchers (e.g. Belk, 1976), was the primary source for the study. We pursued an exploratory approach to create a more detailed point of view about the perceived value generated by virtual goods. The participants were all virtual good users. Their age ranged from 20 to 30. A total of 86 responses were collected. They were to answer the following questions:

- What kind of feelings do you associate with your experiences with virtual goods?
- When you compare virtual goods and material goods what kind of advantages and disadvantages each have?

- If you were to select one form which would you choose? Provide examples.

- When you consider your purchase decisions which type provide more alternatives? Provide examples from different purchase situations. Participants were asked to provide the adjectives that they associate with the following words:

- E-book, physical books, Spotify, records, traditional money, bitcoin

Furthermore, participants were asked to complete the following sentences:

- To have a large collection of books…….

- To have a large collection of e-books …..

- To have a large Spotify library …..

- To have a large collection of records …..

- In the last section they were asked to compare the two alternatives using adjectives for each product option.

Their answers were analyzed and interpreted to uncover several perceptions toward the hedonic and utilitarian value of digital consumption.

4. RESEARCH FINDINGS

Research findings support similar outcomes with earlier studies that examined virtual consumption. Most of the participants expressed the utilitarian value that was generated by the purchase and consumption of virtual goods. These included a high level of convenience in terms of acquirement and use, product variety, economic efficiency, and availability. These motivations are mostly related to utilitarian approaches. Most of the participants state that when it comes to products like books and music (records) they prefer the material goods to the virtual option. At the same time, they stated that they also hold virtual copies of these goods because they have a higher level of mobility and easier to carry around. When the gratification, the consumption object creates, is questioned, material goods are superior to virtual ones, especially for products like books and analog records. They even think of CDs as a digital copy of the real product when they think about music consumption.

To give more concrete examples about the perception of virtual goods and their material counterparts, narratives about paper books and e-books, records and digital music files (Spotify), digital money (Bitcoin), and traditional money were compared. These products were selected as examples because they were recurrently mentioned in the narratives. According to the results, e-books are perceived as easily accessible from different devices, i.e., mobile phones, tablets, computers, etc., convenient to reach, convenient to carry (specifically stated, at public transportation, while moving away from home (e.g. to holiday)), economically more feasible and convenient in the purchase. On the other hand, traditional books are regarded as gratified, make the reader feel alive and connected. They like the feeling of touch and smell of the book. While the participants perceive the digital books as utilitarian objects, the perceptions related to the physical books are all reflecting hedonic values.

Another example given by the participants was music files. They compared analog music with digital. Spotify was the digital brand that they mostly mentioned in their narratives. Regarding the analog counterpart, records were in their concern. Comparing the two, they stated that with digital music they get a higher quality. Moreover, it is easy to buy and carry. And, in addition to the affordability of the music files (usually subscription-based pricing models are used), they have many alternatives at the expense of the user when they subscribe to a digital music platform. On the other hand, analog music files make the listener live a completely different experience. They ascribe a meaning to the records as being nostalgic, and sophisticated. If they are listening to records, they feel cultured and connected with the music which they do not mention for the digital. They think that records somehow reflect the personality of the owner. And this personality is cool, classic, and special. As a drawback, some participants stated that analog music is nice but not useful. When the value that the analog music provides was questioned, no utilitarian value is ever mentioned in narratives. But the youngsters still want to have them for the purely hedonic value that they provide. According to narratives, participants have digital music files as a means to obtain utilitarian benefits. On the other hand, they value pleasant sensations and sophistication in their wish to have analog music.

The third example is to compare digital and traditional money. Money is a tool that is used totally for the utilitarian value it provides to the owner. It was the Bitcoin that reminds the digital money to the participants. They stated the easiness of earning Bitcoin (since it is earned through digital digging), no risk of physical theft, and being international, innovative, and technological as the prominent features. They thought that digital money is the future of money. As the drawbacks, they stated that digital money is risky because it could be stolen easily in the digital world. When the physical money is considered, participants perceived it as more reliable, important but difficult to earn. However, it gives a sense of security although they mentioned the risk of physical theft. All narratives mention utilitarian values related to money regardless of the form being physical or digital. There is no direct comparison between digital and traditional money in terms of the value they provide. They are almost perceived as the same by the participants, except for security issues.

In general, the results assert that if a product has two alternatives providing hedonic or utilitarian value (e.g., books), utilitarian value is attributed to the virtual form, whereas hedonic value outweighs the utilitarian for the material form according to consumers. And most of the time, consumers want to own both forms. They want to have the virtual alternative of the product because of the functional drivers and economic reasons. And, they want to own the material counterpart because of the emotional dimensions of consumption which are joy and gratification. On the other hand, if a product is utilitarian dominant, having it in the material form is more valuable to the owner of the product.

The findings are surprising in the sense that Generation Y and the following generations (Gen Z and alpha) are characterized as digital affluent. Since they were born in digital, it is quite common that we, as marketers, think that they do not aware of the material as much as digital goods. Surprisingly, the findings revealed that, in certain cases, they still value material goods over digital. They still want to feel the connection with the world through material goods and want to have the sensory advantages of physical ownership. In their consumption patterns, they want to enjoy the advantages of both sides.

To conclude, it would be correct to say that virtual goods are not equal in value to their material counterparts.

5. CONCLUSION AND LIMITATIONS OF THE STUDY

This paper attempts to identify the key values associated with the consumption of virtual goods while comparing them with their material counterparts. The results are consistent with previous research findings concerning "digital consumption". The present study has shown that even though consumption objects have changed with the evolution of technology, certain material goods still have a relevant role in consumers' consumption patterns. In this paper virtual consumption was examined through virtual goods with a comparison to their material counterparts. A different approach to understanding the value of virtual goods might focus on the consumption of such goods in social networking sites and especially in virtual worlds like games. In terms of analyzing consumers' behavior in "digital consumption", the most significant question is the possible effects of the consumption of virtual goods on our material (real) world. The most important limitation of the study is relying on the narratives as the data collection method. Narratives are suitable for exploratory studies of which this study aimed.

REFERENCES

Belk, R. W. (1976). It's the thought that counts: A signed digraph analysis of gift-giving. *Journal of Consumer Research*, *3*(3), 155-162.

Chiang, K. P., & Dholakia, R. R. (2003). Factors driving consumer intention to shop online: an empirical investigation. *Journal of Consumer Psychology*, *13*(1-2), 177-183.

Denegri-Knott, J., Watkins, R., & Wood, J. (2012). Transforming digital virtual goods into meaningful possessions. *Digital Virtual Consumption*, *23*, 76-91.

Denegri-Knott, J., & Molesworth, M. (2010). Concepts and practices of digital virtual consumption. *Consumption, Markets and Culture*, *13*(2), 109-132.

Hirschman, E. C., & Holbrook, M. B. (1982). Hedonic consumption: emerging concepts, methods and propositions. *Journal of Marketing*, *46*(3), 92-101.

Kim, Y. M., & Shim, K. Y. (2002). The influence of Internet shopping mall characteristics and user traits on purchase intent. *Irish Marketing Review*, *15*, 25-34.

Landay, L. (2008). Having but Not Holding: Consumerism & Commodification in Second Life. *Journal for Virtual Worlds Research*, *1*(2).

Lehdonvirta, V. (2009). Virtual item sales as a revenue model: identifying attributes that drive purchase decisions. *Electronic Commerce Research*, *9*(1-2), 97-113.

Lehdonvirta, V. (2010). Online spaces have material culture: goodbye to digital post-materialism and hello to virtual consumption. *Media, Culture & Society*, *32*(5), 883-889.

Lin, A. C. (2008). Virtual consumption: A second life for earth. *Brigham Young University Law Review*, 81-100 (Available at https://escholarship.org/content/qt78w9821s/qt78w9821s.pdf), 4.12.2020.

MäNtymäKi, M., & Salo, J. (2011). Teenagers in social virtual worlds: Continuous use and purchasing behavior in Habbo Hotel. *Computers in Human Behavior*, *27*(6), 2088-2097.

Scarpi, D., Pizzi, G., & Visentin, M. (2014). Shopping for fun or shopping to buy: Is it different online and offline?. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *21*(3), 258-267.

To, P. L., Liao, C., & Lin, T. H. (2007). Shopping motivations on Internet: A study based on utilitarian and hedonic value. *Technovation*, *27*(12), 774-787.

Wolfinbarger, M. F. (1990). Motivations and symbolism in gift-giving behavior. *Advances in Consumer Research, 17*, 699-706.

Makale id= 39

Sözlü Sunum

Türk Tarihçi Erdoğan Merchil'in Eserlerinde Büyük Selçuklu Devleti

Doç.Dr. Bayramov Müşfiq Cabir [1]
[1]*Lankaran Devlet Universitesi*
**Corresponding author: Mushfiq*

Özet: *Türk tarih örgütünün fahri üyesi, tanınmış Türk tarihçisi Profesör Erdoğan Merchil, hayatının çoğunu Selçuklu Devleti tarihi çalışmalarına adamış ve bu konuda çok sayıda araştırma yapmıştır. Bu makalede E.Merchil'in Selçuklu Devleti tarihi yazımındaki faaliyetleri incelenmiştir. Tarihçinin Orta Çağ'ın en büyük devletlerinden biri olan Seçuklu imperiyası haqqında yazdığı: Selçuklularda saraylar ve saray teşkilatı", "Selçuklular zamanında divan teşkilatı (merkez ve eyalet divanları)", "Büyük Selcuklu devleti", "Alp Aslan və Malazgirt", "Selçuklularda hükümdarlık alametleri", "Türkiye selçuklularında meslekler", "Kirman Selçukluları", "Müslüman türk devletleri tarihi" Eserleri, çok sayıda makale ve tezi değerlendirilerek Ortaçağ'ın en büyük devletlerinden biri olan Selçuklu Devleti tarihinin incelenmesindeki onların rolü tespit edilmişdi.*

Anahtar Kelimeler: *Selçuklu Devleti, Tarih Yazımı,malazgird, Sultan, Orta Çağ*

The Great Seljuk State in the Works of Turkish Historian Erdogan Merchil

Abstract*: An honorary member of the Turkish history organization, a well-known Turkish historian, Professor Erdoghan Merchil devoted most of his life to the study of the history of the Seljuk State and wrote numerous research works on this subject. In the current article, E.Merchil's activities in the historiography of the Seljuk State have been investigated. The author's works such as "Palaces and palace organization in Seljuks", "Divan (selected poems of a poet) organization in the Seljuks period (central and provincial divans)", "Great Seljuks State", "Alp Aslan and Malazgirt", "Signs of reign in the Seljuks", "Occupations in Turkey Seljuks", "Kirman Seljuks", "History of Muslim Turkish States", numerous articles and theses have been reviewed and their role has been determined in the study of the history of the Seljuk State, one of the largest states of the Middle Ages.*

Keywords: *Seljuk State, Historiography, Manzikert, Sultan, Middle Ages*

Introduction: Studying the history of the Seljuk state, which has a special place in the history of Turkish statehood, has always been a topical issue in the Turkish historiography. Although a number of scholars in Turkish historiography have studied the history of the Seljuk state, unfortunately, some of the problems of the Seljuk state have not been adequately studied.Until now numerous scientific research works are devoted to various problems of the Seljuk state in Turkish historiography. Although the study of this problem in Turkish historiography began a little late, the level of study of the history of the Seljuk state can be considered satisfactory.

Safar Solmaz divides the study of the Seljuk state in Turkish historiography into 4 stages. 1.Age of Ascension, 2. Period of Foundation, 3. Pause Period. 4. Revival. During this periods, numerous scientific research works were written on the political, administrative, economic and cultural life of the Great Seljuk state and of the Iraq, Kerman and Syria Seljuk states which created by representatives of the Great Seljuk family.

In the study of the history of the Seljuk state, the services of Turkish historians: M. F. Köprülü, M. H. Yinanç, O. Turan, İ. Kafesoğlu, M. Koymen, F. Sümer, N. Kaymaz, C. Alptekin,

A. Sevim, E. Mercil, F. Ş. Arik, Z.V.Togan, A.Y.Ocak, A. Ozaydin's are extremely great (Özgüdenli, 2013).

This article is devoted to the study of the historiography of the Seljuk state based on Erdogan Merchil's numerous works, who spent most of his life researching the history of the Seljuk state.

Erdogan Merchil, an honorary member of the Turkish Historical Society, has written numerous scientific works on many topics covering various historical stages of the Seljuk state. The researcher's scientific works: "Palaces and palace organization in the Seljuks", "The Great Selcuk state", "The Divan organization in the Seljuk period (central and state divans)" (İstanbul, 2011), "Alp Aslan and Manzikert", “Persian Atabegs Salgurlular” (Ankara, 1991), "Signs of domination in the Seljuks", "Professions in the Turkish Seljuks" (Ankara, 2000), "The Kerman Seljuks", "History of the Muslim Turkish states" (İstanbul, 2019) are very important in the study of the many problems of the Seljuk state.

The historian's work entitled "Professions in the Turkish Seljuks" published in 2000 attracts more attention. In Turkish historiography before E. Merchil also were given information about the Seljuk Turkish professions. For example, in the work of Prof. A. Taneri entitled "Cultural Life of Turkish Seljuks" written in 1977, were given names of forty-five professions, Ali Torun's work entitled "Study of Turkish futuvvetnames in Turkish literature" written in 1998, were given names of fifty-eight professions. The significance of Erdogan Mercili's work is that he devoted a separate work to this problem. Using numerous works of medieval historians, geographers, writers, Sufi thinkers, and travelers from various sources he has given names of about 250 professions in the Seljuk state.

Although the author provided information about the activities of these professions from various sources, he mentioned only the names of some of them. The vast majority of professional names in the work are in Arabic and Persian. For example ahangar, attar, birinj-furush, hizum-furush, hizum-kesh, gavhare-ger, helva-ger, kefsh-ger, kuze-furush, kuze-ger, etc(Merchil, 2002).

Some of the professional names given here are shepherds, hairdresser, attar, tailor, porter, poultry farmer, veterinarian, painter, engineer, architect, broker, artist, moneylender, merchant, doctor, etc. is also used today.

One of the most notable works of Erdogan Merchil is "Palaces and palace organizations in the Seljuks." In this work, Erdogan Merchil examines administrative and social life of the Seljuk state, which little-studied in Turkish historiography.

The main theme of the work, published in 2011, is the palaces and their management, where the personal and official lives of the Turkish sultans took place. Information about the Seljuk palace administration is given in many scientific works in Turkish historiography. For example: in the work of Altay Koymen's entitled "The history of the Great Seljuk Empire Alp Arslan III and his time" published in 2001, in the work of Abdulkerim Özaydin "History of the Seljuk state in the period of Sultan Berkyarig", in the work of Ali Sevim co-authored with Erdoğan Merçıl "History of the Seljuk state: politics, organization, and culture." However, the information about the palaces and palace organization of the Seljuk state in the mentioned works is incomplete and does not cover all the Seljuk state. The peculiarity of this work is that, unlike those works, the information about the palaces and palace administration in the Seljuk state covers not only the period of one sultan, but the history of the whole Seljuk state.

In the work, the author gives extensive information about the palaces of the Great Seljuk Empire, of the Syrian Seljuk State, the Kerman Seljuk state, the Seljuk state of Turkey, the structure of the palaces and their activities. In the work, the author also provided information about all the officials working in the palace, as well as including the information he collected about the officials in historical sources.

The first section, called Seljuk palaces, contains information about the palaces of the Great Seljuk State, the Seljuk state of Iraq, Kerman, Syria, and Turkey.

The second section, called the Palace Organization, is divided into 4 sub-chapters. The first sub-chapter is called Palace Adults. Here the author gives information about high-ranking officials of the palace. Notes the following high positions in the palace.

Emir-i perdadar, Vekil-i Der, Vekil-i Has, Üstadüd -Dar, Emir-i Ahur, Emir-i Bar, Emir-i Alam, Emir-i Bar, Camedar, Chaşnigir, Han-Salar, Emir-i Hares, Emir-i Meclis, Emir-i Sİlah, Emir-i Shikar, Bazdar, Tashdar, Sharabdar and etc.

The second sub-chapter is called Palace Minors. Here he determination of the Palace Minors was made as follows: Sergeants, Sergeants' Military Duties in the Troops, Brides, Rikab-Dar, Munaccim, Ustad-ı Saray or Teacher, Ferrash, Firashxane, Emir-i Mahfil, Emir-i Meydan, Abdar, Ser-muzedar, Hadim, Vuşak, Mihmandar, interpreter, and etc.

The third half of this chapter is dedicated to the Haram, the fourth and last half to the artisans(Merhil, 2011).

One of Erdogan Merchil's works on the history of the Seljuk state is called "Kerman Seljuks." As it is known from historical sources, after the Dandanakan victory over the Ghaznavids in 1940, the Seljuks captured some territories of Iran along with other territories. The Turkish tribes that created an independent Turkic state, the Kerman Seljuk state, operated in this area for about a century. The foundation of the Kerman Seljuk state was laid by Kavurd, the eldest son of Chagri bey David, belonging to the Seljuk dynasty.

Citing written sources, the author gives the genealogy of the Kerman Seljuk dynasty, investigate how Kavurd came to Kirman, how he skillfully captured the neighboring territories along with Kirman, joined the struggle for power after his brother's death, defeated by his nephew Malikshah, the collapse of the Seljuk state of Kirman, etc.

The author notes that Sultan Kavurd was independent after the death of Togrul Bey. However, after the death of Togrul Bey, Sultan Kavurd read the sermon in the name of Alp Arslan, who first came to power in the Great Seljuk state, which suggests that the Kerman Seljuks accepted the supreme authority of the Great Seljuk state after Togrul Bey(Merchil, 1989).

E.Merchil's work "History of Muslim Turkic States", published in 2013, is one of the most valuable works in all-Turkish historiography, as it is dedicated not only to the history of the Seljuk state but also to the history of Muslim Turkish states. The book reflects the history of most Muslim Turkish states.

The work, which, beginning from the first Muslim Turkish states Kara-Khanid Khanate (840-1032) and the Ghaznavid dynasty (983-1186) states also covers the history of The Mughal Empire (1526-1857). However, it should be noted that the main part of the book is devoted to the history of the Seljuk Empire(Merchil ve Sevim, 1995).

One of his works dedicated to the history of the Seljuk state is the book "History of Seljuk states: politics, organization and culture" co-authored with Ali Sevim in 1995.

Written using numerous sources, this valuable work is the most significant work dedicated to the Great Seljuk Empire and covers the establishment, stages of development, disintegration, collapse, the organizational and cultural history of the Seljuk state.

The introductory part of the book describes the political situation in Central and Front Asia before the establishment of the Great Seljuk State, covered a large historical area from the Syrdarya River in the east to the Marmara Sea in the west, the Caucasus in the south, and Egypt in the north.

In the first chapter of the work are reflected the roots of the Seljuks, their appearance on the stage of history, their relations with the Samanids, Ghaznavids, and Garakhanids, the Battle of Dandanakan, Sultan Togrul visit Anatolia and Georgia, the Battle of Manzikert, the period of Sultan Börküyarık, the kingdom of Malik Tutuş, the disputes between Sultan Börküyarık and Mohammad Teper, the period of Sultan Mohammad Teper, the period of Sultan Sanjar and others.

The second chapter of the book is dedicated to the Seljuk state of Iraq, and the third chapter is dedicated to the Seljuk state of Kerman(Merchil, 2007).

The author's work "Signs of domination in the Seljuks" written in 2007 is also very valuable in terms of historiography of the Seljuk state. The work examines the signs of domination used in the Seljuk state. E.Merchil used the works of numerous Turkish historians: I.Uzuncharshili,

O.Turan, M.Koymen, F. Koprulu, and also used the middle Ages historical sources the author widely illuminated the signs of domination in Seljuks.

In the first chapter of the work, the author touches on the concept of power in the Seljuk states. He writes that the sultans took their power from God and that they must follow some rules - to be fair to the people, to feed the people, to hand over the rights of the oppressed, and to answer the questions of the people by participating in the divans.

In the second section, the signs of domination are worked out. They are divided into two parts. 1) Material signs of domination, 2) spiritual signs of domination. Material symbols include thrones, crowns, rings (seals) , coins, flags, tugras, tiraz. Among spiritual signs shown titles, nicknames, sermons, etc.

Professor Erdogan Merchil has also written numerous articles on the history of the Seljuk state. One of them is called "Hunting in the Seljuks." In this article, the researcher citing the historical sources writes that one of the Seljuks Sultans' favorite pastimes was hunting. The author writes that hunting was highly developed in the Seljuks, and the great Seljuk sultans -Alp Aslan, Sultan Malikshah, Sultan Muhammed Tapar, Giyasaddin Keykhosrov, Giyasaddin Keyqubad, Sultan Masud, and others attached great importance to hunting.

Historian Mehmet Ali Hacıgökmen confirms the views of Eroğan Mercil in his article "Hunting ceremonies in the Seljuks and Emir-i shikars" and states that the Oghuz beys the days which the did not go hunting, considered wasted. He writes that not only Seljuk sultans and princes but also emirs showed great interest in hunting and birds of prey in the Seljuk state(Hacıgökmen, 2018).

In the work it is reported that there was a person in the Seljuk palaces who looking after birds and birds of preys, was next to the sultan when he went hunting and was in charge of hunting works called "chief of hunting"- "Emiri Shikar", "Emiri Sayyad."

M. Hajigökmen noting that in her above-mentioned work that the people in charge of hunting in the Seljuk state of Turkey were named Emir Shikar he writes; The emirs who organized the Sultan's hunting in the Turkish Selcuk were called Emir-i Şikar. These emirs had titles such as "Sipeh salâr-ı Kebir", "Uluğ emîr es- Sayd", "hasbeg."

In the Great Selçuk, the officials in charge of hunting were called Emir-i Şikar or Bazdar. The term "Bazdar" is a Persian term. "Baz" means bird, "dar" means looking, that is, "looking at a bird, feeding a bird. The term likely originated in the Seljuk state of Kerman.

The author quotes that one of the Seljuk families who most fond of hunting was Malikshah.

İt is said that one of the legends about the death of Sultan Malikshah was connected with hunting. According to the legend, Sultan Melikshah went hunting in Baghdad during the month of Ramadan after the Eid prayers, during which he ate hunting meat, his temperature rose and he died.

Turkish historian Professor Mehmet Ali Hajigökmen writes in his article "Hunting ceremonies and Emir-i Shikars in the Seljuks" that the Seljuks, as in all Turkish states, went hunting before the war. From his point of view this was aimed at increasing the level of combat readiness of the army. The Sultans of Great Seljuk Empire Togrul Bey, Alp Arslan, Melik Shah, and Sultan of the Seljuk state of Anadolu Alaeddin Keyqubad preferred it more. M. Hajigökmen writes that Sultan Alp Arslan went hunting in 1071 before the battle of Manzikert (Hacıgökmen, 2018).

In another article written by E. Merchil in 2013 entitled "Rich emirs in the Seljuks", based on the sources of the time, the identities, activities, and possessions of wealthy emirs serving in the Great Seljuk state and the Anatolian Seljuk state were examined.

One of the rich emirs mentioned in the work is Atsiz Ibn Uwaq al-Khwarizmi, also known as al-Aqsis, Atsiz ibn Uvaq, Atsiz ibn Abaq. Atsiz ibn Uvaq was one of the Horseless Turkmen Beys, who conquered a large part of Syria and Palestine and conquered Jerusalem, one of the oldest cities in the world. Atsiz, one of the most valuable and experienced commanders of the Seljuk state, was nicknamed "Melikulmuazzam" for his conquests and good treatment of the people.

Referring to Revendy, the author said that at the time of Atsiz Bey's murder, a gold ruby weighing seventeen shekels, sixty pieces of pearls less than one shekel, ten thousand gold and two hundred gold coins and other valuables were found in his treasury.

The book shows Saif al-Din Ay-Aba as one of the richest emirs of the Seljuk state of Turkey. The author writes that he even overshadowed Sultan Aladdin I Keyqubad with his wealth and prestige.

Ording to historical sources, he writes that 80 or 100 sheep are consumed in his kitchen every day, and all tableware is made of gold and silver. All this allows us to say how great wealth he has.

Besides, Hasbey Belengeri, Emir Boz-aba, Emir Mengübars, Atabeg Ayaz, and others are mentioned in the work as rich Seljuk emirs. The work also reflects the reasons that led to the enrichment of the Seljuk commanders (Merchil, 2013).

One of his works dedicated to the history of the Seljuk state was the article "Members of the Seljuk dynasty in Byzantium." The article was based on written sources about Seljuk princes who fled the country as a result of political processes, including the Anatolian Seljuk state since the time of the Great Seljuk Empire, and took refuge in Byzantium, a rival of the Seljuk state.

In the end, the author divides the Seljuk princes who took refuge in Byzantium into three groups.

1.Those who left here and lived in Turkey until the end of their lives: Er. Basgan son of Yunus ibn Seljuk, Malik Constantine son of Izzeddin Keykavus II;

2. Those who led the Seljuk state for a while then fled from here took refuge in Byzantium and came to power again with their help: I Giyasaddin Keykhosrov, II Izzeddin Keykavus, Alaeddin Keyqubad;

3. Those who went to Istanbul to reach an agreement or ask for help: Abul Qasim, I Mas'ud, II Qilnj Aslan, Shahinshah ibn Mas'ud.

The author writes about the good behavior of the Byzantines to the Seljuk princes who took refuge in Byzantium, explaining this by the fact that they could fall into this situation as members of the dynasty (Merchil, 1990).

Another article written by Erdogan Merchil on the history of the Seljuk state is called "Emiri Dad" Institution in the Seljuk State. " The article is dedicated to "Emiri Dad", one of the main state institutions in the Seljuk state and later in the Ottoman state. The author researched written sources and gave information about Emir-i Dad in the works of earlier Turkish historians and writes that this position existed in the Seljuk state of Kerman and the Seljuk states of Turkey after the Great Seljuk State(Merchil, 1995).

Erdogan Merchil says, the information "Emiri Dad's leading the divani mazalim or acting as Minister of Justice" about "Emiri Dad given by prof. İ.H Uzuncharshili not true. He writes that Uzuncharshili mixes "Emiri Dad" with "Emiri Bar".

Unlike Erdoğan Merçil, Turkish historian Yaşar Bedirhan commented in his article entitled "The activities and policies of the Seljuk sultans of Turkey to develop interethnic trade" About the "Emiri Dad" organization on the Seljuk States. There are courts called "Divan-i adl" or "Divan-i mezalim". He states that these courts were formerly headed by the sultans themselves and that after Sultan Alaeddin Keyqubad I, a statesman with the title of "Emir-i Dad" or "Emir-i Adl" belonged to the divan was in charge it.

In addition to the above-mentioned works, E. Merchil also has several scientific articles, which are of scientific importance in the study of the Seljuk state.

Result: Thus, in Turkish historiography, Erdogan Merchil is one of the historians who extensively studied the Seljuk period. His research covers not only the Great Seljuk state but also its departments. Unlike most Turkish historians who have studied the Seljuk state, Erdogan Merchil research covers not only the political activities of the Seljuk state, but also its cultural, economic, and social activities. His works based on his historical sources are irreplaceable research works in the historiography of the Seljuk state.

References

1. ÖZGÜDENLİ, O. (2013) History of the Great Seljuk State (1040-1157), Istanbul

2. MERCHİL, E. (2000) Professions in the Turkish Seljuks. Ankara
3. MERCHİL, E. (2011) Palaces and palace organization in the Seljuks. Istanbul
4. MERCHİL, E. (1989) The Kerman Selcuks. Ankara
5.MERCHİL, E. SEVİM, A (1995) Sevim. History of Seljuk states: politics, organization and culture. Ankara
6. MERCHİL, E. (2019) “History of Muslim Turkish States” Istanbul
7. MERCHİL, E. (207) "Signs of domination in the Seljuks" Ankara
8. MERCHİL, E. (2018). Hunting in the Seljuks. 2018, pp.136-146
9. HACIGÖKMEN, M. (2018) Hunting ceremonies in the Seljuks and Emir-i shikars. Konya, 2018, pp.325-339
10. MERCHİL, E. Rich emirs in the Seljuks. Journal of Historical Reviews, 2013, p. 193-207
11. MERCHİL, E. Members of the Seljuk dynasty in Byzantium. Turkish History Congress, 1990, Ankara, pp.709-721
12. MERCHİL, E. (1995) Emir-i Dad Institution in the Seljuk State. pp.327-340
13.BEDİRHAN Y The activities and policies of the Seljuk sultans of Turkey to develop interethnic trade. International Journal of Social Research, 2016, pp. 83-502
14. SOLMAZ S. Passages of Selcuk History in Turkey from Yesterday to Today, Turkyeri, 2016

Makale id= 339

Sözlü Sunum

Yazmacılık Sanatının ; Atölye Ortamında Tahta Kalıp Baskı Yöntemiyle Geleneksel Motiflerin Çocuklara ve Yeni Nesillere Öğretilmesi.

Öğr.Gör. Berna Aybartürk[1] , Öğr.Gör. Şükran Tümer[1]
[1]Ege Üniversitesi Emel Akın Myo

Özet: *Geleneksel baskı tekniği, insanoğlunun örtünme ihtiyacı ile birlikte kullandığı kumaşları, medeniyetle birlikte estetik duygularla yapmaya ve sanatsal bir nitelikle süslemeye başlamıştır. Bu tür sanatlardan bir tanesi de yazmacılıktır. Yazmacılık; oyulmuş ahşap kalıplar kullanarak çeşitli boyalarla, genellikle pamuklu bazen de ipek kumaşlar üzerine elle çizilip resmedilerek veya basılarak yapılan bir kumaş süsleme sanatıdır. Yazmalar genel olarak iki türde yapılır: Kalem iş yazma ve baskı iş yazma. Günümüz baskı tekniği, geleneksel tekniklerden ilham alarak renk ve desen zenginliği ile duygulara hitap eden, farklılık yaratan, yenilikçi yaklaşımlar üzerine geliştirilmiştir. Dijital dünyada genç nesiller, bilgisayar ortamında üretilen sanat yerine, tahta kalıp baskı ile kumaş yüzeyine tasarımlar yaparak hem değerlerimizi öğrenmekte hem de uygulamalar yapma fırsatı bulmaktadırlar. Günümüzde gençler ve çocuklar ile yapılan atölyeler ile; pratik ve ilham verici bir teknik olan yazmacılık sanatını atölye ortamında çalışırken yaratmaya, keşfetmeye, yeni beceriler edinmeye ayırabilmektedir. Böylece de geleneksel değerler ve motiflerine sahip çıkmak adına önemli bir adım olacaktır. Geleneksel baskı tekniklerinden yazmacılık sanatının; geleceğin gençleri olan çocuklara ve bugünün gençleri olan üniversite gençliğine anlatılması gerekmektedir. Tahta kalıp baskı yöntemleri ile çeşitli atölyeler ile gerçekleştirmekteyiz. Bazen bir ilköğretim sınıfı , bazen üniversitenin bahçesi bazende okulumuzun kantini bir tasarım alanı olabilmektedir. Yapılan çalışmalar ile geleneksel motiflerimizin ve el emeği zanaatlerimizin ve sanatlarımızın gençlere aktarılması hedeflenerek değerlerimize sahip mümkün olabilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Sanat, Tasarım, Yazmacılık Sanatı , Geleneksel Tahta Kalıp Baskı*

Art of Writing; Teaching Traditional Motifs to Children and New Generations with Wooden Mold Printing in the Workshop.

Abstract*: The traditional printing technique has begun to decorate the fabrics used by mankind whit the need for covering with the aesthetic senses with civilization and with an artistic quality.One of these kinds of arts is writing.Printed Scarves;is an art of fabric decoration using variously painted wooden molds,usually drawn by hand or by drawing on cotton or sometimes silk fabrics.There are two types of head scarfes in general:kalem işi head scarfes and printed headscarfes Today's printing technique is based on innovative approaches that appeal to emotions with color and pattern richness inspired by traditional techniques. In the digital world, young generations both learn our values and find the opportunity to make applications by making designs on the fabric surface with wood plate printing instead of the art produced in computer environment. Nowadays, with workshops with young people and children; It is able to devote the art of writing, which is a practical and inspiring technique, to creating, exploring and acquiring new skills while working in the workshop environment. Thus, it will be an important step in protecting traditional values and motifs. One of the traditional printing techniques, the art of writing; It should be explained to the children of the future and the university youth, who are today's youth. We carry out with wooden mold printing methods in various workshops. Sometimes a primary school classroom, sometimes the garden of the university and sometimes our school canteen can be a design area. With the work done, it is possible to have our values by aiming to transfer our motifs and handcrafts and arts to the younger generations.*

Keywords: *Art,design,headscarfes,traditional Printing*

YAZMACILIK SANATI ve TARİHÇESİ

Yazma, kumaş yüzeyine oyulmuş ahşap kalıplarla baskı tekniği ile basılarak ya da elle

boyama tekniği kullanılarak çeşitli motiflerle ve boyalarla yapılan süsleme sanatı.
Yazmacılık bir yüksek baskı tekniğidir. Baskı malzemesi olarak kullanılan ağaç yüzeyine resim oyularak elde edilir. Boya alınması istenmeyen yer oyulur, yüksekte kalan kısma boya verilir. Ağaç blok uygulanılacak alan üstüne serilir ve üzerine basınç uygulanır. Desen ağaç kalıptan yüzeye ayna görüntüsü şeklinde transfer edilir. Bu işlem kullanılacak diğer renkler için tekrar edilir. Her tahta kalıp bir renk için kullanılır.Ağaç kalıp olarak şimşir, Frenk çınarı, ıhlamur, kiraz, armut, elma ve akça ağaç en çok kullanılan kalıp çeşitleridir. İnce izler kazımak için ağacın liflerine dikey kesitten elde edilen tahtalar kullanılır. Büyük izli oymalar için liflere paralel kesilmiş tahtalar kullanılmaktadır. [17]

Yazmacılık, çok eskiden beri dokuma sanatı ile beraber yürüyüp gelen, insanoğlunun süsleme ve süslenme ihtiyacı ile başlayan ilk el sanatlarından biridir. Yazmacılık sanatı ile ilgili yazılı ve yazısız kaynakların olmasına rağmen, bu sanatın tam olarak başlangıç yeri ve zamanı hakkın da kesin bilgiler bulunamamaktadır. Bu konudaki yazılı kaynaklar ve arkeolojik çalışmalar, yazma sanatının bir baskı tekniği olması nedeniyle bizi tarih öncesi çağlara yontma taş ve bronz dönemine götürmektedir.

Baskı biçiminin başlangıcı olarak kap kaçağa basılan şekiller görülür. Anadolu Çatalhöyük arkeolojik kazılarda. M.Ö7000'ler de Hitit sanatına ait pişmiş kilden çok sayıda mühür damgalarına rastlanmıştır. Yine Mısırlılar da görülen mumlu gizleme tekniğiyle kumaşı önce balmumu ile desenlendikten sonra boyadıkları görülmüştür.

Asur işi taş silindirler, roma, yunan devrine ait bronz çömlekçi damgaları yine bu ilk bulgular arasında yer almaktadır. M.Ö. IV yy da Rusya'nın Kuban bölgesinde savaşçının tabutu üzerindeki resimli örtü, resimle kumaş baskı tekniğinin öncüleri olduğunu gösteriyor.M.Ö484-425,Hazar Denizi kıyılarında yaşayan ulusların,doğal bitkilerden elde etikleri boyalarla kumaş üzerine hayvan figürleri çizerek,bunlardan yapılmış giysileri kullandıkları bilinmektedir.
Kumaşı fırça ile boyama ve kalıpla basarak desenlendirme Mısır da Abbasi ve Fatımiler de de görülür.
Avrupa da tahta kalıp baskı tekniğindeki ilk gelişmeler 11ve 12 yy larda Ren bölgesinde görülmüştür. Ticaret bölgesi üstünde olan bu bölgede baskılı kumaşlara çok rastlanır. Bu bölgede yer alan manastırın iç duvar süslemelerinde tahta kalıp ile basılmış kumaşların kullanıldığı görülmektedir. [2]

YAZMA DESEN ÖZELLİKLERİ

Yazmacılığın Avrupa kıtasındaki ilk belirtilerinin 12.yy dan önce görülmektedir.İlk örneklerin desen ve kompozisyon özelliklerine bakıldığında, doğu egemenliğinin etkileri olduğu görülmektedir. Desenlerde en çok tercih edilen motiflerin başında doğadan esinlenmelerden oluşan motiflerle, meyvelerin sıkça kullanıldığı bunların içinden nar ve kuş motiflerinin öne çıktığı görülmektedir. İlerleyen yıllarda doğu etkileri olmakla birlikte Avrupa da gelişen sanat akımları etkisi ile zaman içerisinde bu baskı tekniği kendi özelliğini bulmuştur.

Anadolu da kullanılan desenlerde açık ve hareketli hayvan figürlerine, özellikle geyik figürleri ile meydana gelmiş kompozisyon çalışmalarına çok sık rastlanmaktadır. Türk yazmacılık veya basmacılık sanatının en zengin örnekleri İstanbul yazmacılığına aittir. Türk yazmacılık sanatının bugün elimizde kalan örnekleri, Osmanlı imparatorluğu döneminin 16.17.18 ve 19.yy larına ait örnekleridir. Buna ait en eski bilgiler; III. Murat zamanında 1574-1595 İbrahim paşa sarayında şehzade IV Mehmet'in sünnet törenindeki geçitte"basmacı esnafı" adını taşıyan minyatürde görülmektedir.[18]

Halen yurdumuzda çeşitli bölgelerde yazma sanatı devam etmektedir. Bu çevrelerde yapılan yazmalar, kompozisyon ve renk yönünden bölgesel olarak farklılık gösterirler. Çalışmaların genelinde rahat ve akıcı bir kompozisyon hâkimdir. Her yüzey yerleşiminde

[17] Öznur ENES, **Tekstil Tarihi, Ağaç Baskı,** İzmir,2011
[2] Kemal TÜRKER, **Ağaç Baskı Tokat Yazmaları,** Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Nisan 1996,s1
[18]Kemal TÜRKER, **Ağaç Baskı Tokat Yazmaları,** Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Nisan 1996,s1
[3] Fatma ABİL, **Türk Yazmacılık Sanatı,**Şadırvan dergisi,1mart1978,8.sayı,1.cilt, s.18

motiflerin sıralanmasındaki mesafe gözü yormayacak niteliktedir. Her yazmacı kullandığı motiflerinde bulunduğu bölgeden ilham alarak ve içinde bulunduğu duygu ve düşünceleri katarak kendine özgü farklı motifler olarak baştan yaratır. [3]

ANADOLUDA YAZMACILIK ve YAZMA BASKI TEKNİKLERİ

Ülkemizde bir halk sanatı olarak gelişmiş en güzel örneklerini 17. 18. ve 19. yy. İstanbul yazmaları ile vermiştir. 17. ve 18.yy.da ustaların elinde yazmacılık her yönü ile aşamasını yaparak saraya girmiştir. Özellikle Boğaziçi'nin kıyı köylerinde öncelikle Kandilli, Yeniköy ve Üsküdar 'da yapılan yazmalar boyası, deseni, malzemesi, dayanıklılığı ile bu halk sanatı türünde görülen en canlı ve tipik örneklerdir. Türk halkının hayatına her yönüyle karışmıştır. Yemeni, yastık örtüsü, bohça, yorgan yüzü, mendil, sedir örtüsü, kavuk örtüsü ile evlerin gözde eşyaları arasından yer almıştır. Türklerde de yer alarak halkın yaşantısını yansıtmıştır.

Orta Anadolu (Tokat bölgesi);Tokat yazmaları teknik yönden "kalıpla"yazma grubuna girerler. Desen ve kompozisyon yönünden Tokat yazmalarında doğal bir görünüş hâkimdir. Tokat yazmasının karakteristik yönü, desenin kumaş yüzeyini doldurmasıdır. Bu tip yazmalara "içi dolu" veya "dokuzdallı" denilir. [3]Karadeniz bölgesi Kastamonu yazmalarının desen ve kompozisyon açışından özelliği; kompozisyonların genellikle merkezden başlayarak dışa doğru geliştirilmesi ve daire biçimini almasıdır.Güney Doğu Anadolu Bölgesi;Desen ve kompozisyon yönünden çok dekoratif bir görünümde olup aşındırma basma tekniği ile dayanıklı keten kumaş üzerine basılmaktadır.Marmara Bölgesi;Baskı sanatının diğer klasik ve halk sanatı türlerinin desenlerinden esinlenildiği görülmektedir. Çini süslemelerinde çoğunlukla kullanılan lale ve karanfil motifleri değişik şekillerde yazmacılıkta da kullanıldığı görülmektedir. İstanbul yazmaları Boğaz içi Kandilli Yeniköy ve Üsküdar yörelerinin ürünleri olmak üzere desen ve kompozisyon yönünden bu halk sanatı türünde görülen en canlı ve tipik örneklerdir. [3]İstanbul Yazmaları;Batik tekniği ile renklendirilmiş sırma işlemeli başörtüleri, yas mendilleri, yorgan yüzleri, bohçalar, başörtüleri, yastık yüzleri, seccadeler olmak üzere 7 grupta kullanım şekliyle değerlendirilir.Ege Yazmaları;Kalıp örnekleri genellikle İstanbul etkilerini taşır.19.yy.dan sonra çiçeklerle karmaşık görüntüler başlamış ve ne olduğu belirsiz birkaç tür çiçek ve yaprak bir arada kullanılmıştır.

Yazmacılık, karmaşık teknikleri nedeniyle büyük beceri ve ustalık gerektiren bir el sanatıdır. Yazmalar, kullanılan araç gerece ve uygulanan tekniklere göre elle yapılan boyalı dokumalar ve kalıpla yapılan baskılı dokumalar olarak yer alırlar. Yazmacılıkta geleneksel tekniklerin yanı sıra, ustaların geliştirdikleri pek çok teknik vardır. Fakat, tek renkli dokumaların boyanmasında genellikle üç temel teknik uygulanır; fırçayla yapılan kalem işi, kalıp kalem yazma, kalıpla yazma dır.

Kalem İşi Yazma; Birer sanat eseri diyebileceğimiz en kıymetli yazmalardır. Desen önce kalemle kâğıt üzerine resmedilir. Kumaş "gergef" adı verilen ayaklı çerçeve üzerine gerilir. Desen kumaşın altına konulup kâğıttan göründüğü şeklide kopya edilmek suretiyle önce konturlar çizilir. Daha sonra çeşitli renklerdeki boyalarla renkli kısımları kapatılarak bütün yüzey tamamlanır. Eski Boğaziçi'nde ''Kandilli''de yapılan bu tür yazmalar özellikle malzemelerin dayanıklılığı, renklerin haslığı ile ün yapmışlardır. Kalem işi el yazmalarını kompozisyonlardaki rahatlık ve serbestlik ile çizgilerindeki akıcılık bakımından hemen tanıyabilmek mümkündür. Kalem işi eski İstanbul yazmaları artık günümüzde hiç yapılmadığı gibi eski örneklerine de pek ender rastlanmaktadır.[19]

Kalıp Kalem Yazma; Bu sistemde konturlar önce kalıpla basıldıktan sonra desendeki renkli kısımlar fırça ile boyanır. Eski İstanbul Kalamış yazmaları çoğunlukla bu tür baskı sistemi ile basılmıştır.

Kalıpla Yazma;Bu sistem ise tahta üzerine oyulmuş kalıplarla desenlendirilen yazmalardır. Kalıpların rölyef kısımları desene göre önce siyah kontur olarak basılır. Desendeki diğer renklerin baskısı da yine kalıpla basılır. Bugün geleneksel bir halk sanatı olarak devam eden yazmacılık sanatında bu teknik geçerlidir.

---

[19] Fatma ABİL, **Türk Yazmacılık Sanatı,**Şadırvan dergisi,1mart1978,8.sayı,1.cilt, s.18-19

[4]Reyhan KAYA, **Türk Yazmacılık Sanatı,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,cilt15

YAZMACILIKTA KULLANILAN TEZGÂHLAR ve KUMAŞLAR

Geleneksel Yazmacılık tekniğinde kullanılan yöntemlere bağlı kalarak, çocuklara ve yeni nesillere tanıtmada, masa üzerine keçe kaplıdır. Keçenin üstüne muşamba ve en üstüne de bir kumaş kaplanır. Tahtadan yapılmış boya teknesi yerine keçe yüzey masa üzerine sabitlenir, üstüne boya boşaltılır. Boyaya batırılarak, boya alan kalıp tezgâh üzerine gerilmiş kumaşa basılır.

Yazmacılıkta bugün kullanılan pamuklu boyayı hemen kumaşlar tercih edilmektedir. Bugün beyaz kumaş yerine açık renk zeminli kumaşlar tercih edilmesi nedeniyle polyester kumaş da tercih edilmektedir. Yazmacılıktaki kumaşların nitelikleri, kullanma amaçlarına ve motifler, renkleri yansıtma biçimlerine göre farklılıklar gösterirler.

YAZMACILIKTA KULLANILAN KALIPLAR VE ARAÇLAR

Geleneksel Tahta Kalıplar; Yazma kalıpları ıhlamur, armut ve çam ağaçlarından yapılmaktadır. Ihlamur yumuşak, kolay oyulabilir, iyi boya tutan bir ağaç olması nedeniyle kalıpçılar tarafından en çok kullanılan ağaç olmuştur. Ihlamur, oyarken istenmeyen biçimde yarılmalar yapmaz, budaklı, yarık ve yaş olmayan onun yerine fırınlanmış ve balmumunda tutulmuş ağaç böylelilikle suya daha dayanıklı olur. Bu sayede yumuşak olan ağaç, oyma ustası tarafından daha kolay oyulur. Ihlamur ağacı oyma esnasında kolaylık sağlaması için lifleri yönünde boyuna kesilmesi gerekir. Aksi durumunda oyma işlemi güçleşir. Desen özelliğine göre tek renk kalıp hazırlanır. Günümüzde ise Çocuklara ve yeni nesillere Ihlamur ağacı yerine kalıp oymada strafor, linol ve benzeri güncel boya emen bir malzeme ahşap üzerine tutkal yardımı ile yapıştırılmaktadır. Yapıştırılan malzeme üzerine elle çizilen desen kopyalama yöntemi ile malzeme üzerine aktarılmaktadır. Aktarılan desen gretuvar yardımı ile kesilerek elde edilmektedir. Bu sayede boya alacak yer yüksek baskı tekniği şeklinde elde edilmektedir.

GÜNÜMÜZ ÇOCUKLARINA VE YENİ NESİLLERE YANSIMALARI

Yazmacılık sanatı günümüze yorumlayarak yeniden yaşatılmaya çalışılmaktadır.
Ege Üniversitesi Emel Akın Meslek Yüksekokulunda yazmacılık sanatını
yaygınlaştırmak için yapılan çalışmalarda gençlere kalıp sanatı ile ilgili tarihsel süreç ve teknik bilgiler aktarılmaktadır. Yapılan Desen araştırmaları sonucunda her biri kendi duygu ve düşünceleri ile aktardığı motiflerden baskılar gerçekleştirilmektedir. Çalışmalar moda eğilimlerine uygun, güncel ve ihtiyaçlara uygun olarak şekillenmektedir. Yazlık tunik, elbise, şal, bez çanta ve benzeri çalışmalar ile kendi özgün yüzey tasarımları ile farklılık kazanmaktadır. Çok uygulanıp, kullanılmadığı için eskisi gibi yaygın olmayan yazmacılık sanatı, günümüz modasına uygun özgün desenlerle, farklı tasarımlarla yeniden yorumlanmaktadır. Bu yönde çocuklara ve yeni nesillere geleneksel yazmacılık sanatının yaygınlaşması ve tanıtılması için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Gittiğimiz platformlarda kurduğumuz atölyelerde, bazen unutulmaya yüz tutmuş bir kartpostal çalışması ile sevdiklerine ‘‘kendi kartpostalını ve zarfını tasarla’’ sloganıyla, bazen çevre kirliliğine dikkat çekmek için ‘‘kendi bez çantanı tasarla’’ ile kendi deneyimlerini kullanarak sevdiği renklerle hayalindeki tasarımı gerçekleştirme süreci sağlanmaktadır. Kendilerine özgün kalıplar ve özgün desen çalışmaları nasıl yapabilecekleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu sayede boya, keçe, linol gibi farklı malzemeler ile tanışan çocuklar ve yeni nesil kendi platformunu kurup süreci deneyimle imkanı bulmaktadır. Günümüz koşullarında gelişen teknoloji ile fazla içi içe olan çocuk ve yeni nesillerin deneyimlemenin içinde olmak istemesi ve bu süreçte harcadığı enerji, mutluluk, keyif hatta ellerinin kirlenmesi ve sonucunda kendi yaptığı ürüne sahip olarak süreci deneyimlemesi önem teşkil etmektedir. Günümüz Tahta kalıpları ile yapılan özgün ve geleneksel desenler ile bu süsleme sanatını çocuklara ve yeni nesillere yaygınlaştırmaya çalışılmaktadır.

SONUÇ

Geleneksel baskı tekniklerinden yazmacılığın üretimi sırasında, günümüz malzemeleri yeri geldiğinde bir araç ya da bir tasarım alanı olabilmektedir.
Yapılan çalışmalarda her yaştan çocuğun ve yeni neslin tahta kalıba ilgi gösterdiği gözlemlenmiştir.

Boya ile iç içe olmak ya da boya ya temas etmemek istense de hoşlarına giden geleneksel bir motifi bir yüzeyde hatta kendilerine ait bir yüzeyde görme heyecanı yaşadıkları gözlemlenmiştir. Kendi hayal gücü ile bir yüzey düzenlemesi yapmaktan keyif ,hatta mutlu olduğu gözlenmiştir. Atölye ortamını ve kalıp yapımının evde gerçekleştirilme koşulları sorgulanmıştır.
Bu konuda yapılacak çalışmalar teknoloji ile iç içe olan yeni neslin geleneksel el sanatlarımızı koruyarak, ellerindeki imkanlar doğrultusunda sanata farklı bir yorum katacaklarına hiç şüphe yoktur.
Geleneksel sanatların korunmasında çocuklara ve yeni nesillere aktarılmasında bu işe gönül veren kişiler ve kurumlar etkili olmuştur. Geleneksel el sanatları üzerinde çalışanlar sosyokültürel değişimleri yakından takip etmesi, toplumun beğenisi doğrultusunda, moda eğilimlerini takip eden ve motiflerde uyarlayabilen çalışmalarla ,yapılan uygulamalar ile daha çok kitleye ulaşmak hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

KAYA, Reyhan ; **Türk Yazmacılık Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları N:140, Sanat Dizisi:15,İstanbul,1988

TÜRKER, Kemal; Ağaç **Baskı Tokat Yazmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Nisan 1996

TÜRKOĞLU, Sabahattin; **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, Garanti Bankası, İstanbul, 2002

Dergiler

AKBİL, Fatma **; Türk Yazmacılık Sanatı,** Şadırvan Dergisi ,sayı:8,1 Mart 1978

TÜRKOĞLU, Sabahattin; **Tarih Boyunca Anadolu'da Kadın Giyimi**, Antik Dekor Dergisi, Sayı: 24, 1994

TEZEL, Zeynep; **Yazmacılık Sanatında Desenleme Teknikleri** , Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı: 25, s.27-40, 2009

YAZKAÇ,Pınar; **Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Yadigarı Kalamış Yazmaları,** İsmek El Sanatları Dergisi, sayı :17 , s.86-95,2014

AKAN,Meral; **Yazmacılık Sanatı ve Konya'daki İzleri**,İsmek El Sanatları Dergisi, sayı :3 ,s.134-136,2007

ENES,Öznur; **Modanın Vazgeçilmezi 'Geleneksel Tekstil Teknikleri' Göz Kamaştırıyor**, Adres Dergisi, sayı Eylül-Ekim/Kasım-Aralık 2015,s76-81

Resim:1-Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi Bahçesi- Yaz Okulu Geleneksel Tahta Kalıp Sanatını Tanıtımı Atölye Çalışması-İzmir 2019

Resim:2-Bornova STK kuruluşları ile Suriyeli Gençlere Türk Kültürünü Tanıtımı Geleneksel Tahta Kalıp Baskı, Kartpostal Atölye Çalışması-İzmir 2019

Resim:3-Ege Üniversitesi Köyümüzde Projesi, Geleneksel Tahta Kalıp Baskı, Bez Çanta Atölyesi-Çınardibi Köyü,İzmir 2019

Makale id= 34

Sözlü Sunum

Çok Boyutlu Benlik Teorisi Kapsamında Şiddet Mağduru ve Sığınmaevlerinde Kalan Kadınların Güçlendirilmesi

Arş.Gör.Dr. Beyhan Doğan[1]
[1]*Bingöl Üniversitesi*

Özet: *Çok boyutlu benlik teorisi feminist düşünceler içerisinden türemiş, her farklı feminizm türünün bir bileşenini yada eleştirisini içeren, benliği açıklamaya çalışan bir teoridir. Çok boyutlu benlik teorisine göre, tüm feminizm çeşitlerinin erkek egemenliğinin nasıl devam ettiğini anlatmak için açıklama getirdiği ancak bunların son derece önemli olan benlik ve insan eylemi hakkında kapsayıcı ve anlaşılır bir betimleme sunmadığı savunulmaktadır. (Donovan, 1997) Bu teorilerin açıklığa kavuşturamadığı kadının benlik gücü ve bunun neler yapabileceği çok boyutlu benlik teorisi kapsamında tartışılacaktır. Bütün feministler –hangi feminizm akımından olursa olsun- kadınların benliklerinin ve bireysel güçlerinin erkek egemen toplum tarafından zayıflatıldığını savunmaktadır. Bu erkek egemen düşünce sistemi aynı zamanda bizlere kadınları küçümseyen imajları içselleştirmemizi empoze etmektedir. Erkek egemen toplum tarafından böylesine köşeye sıkıştırılmış olan kadın benliğinin güçlenmeye ihtiyacı vardır. Ancak bu şekilde her kadın kendini tam anlamıyla gerçekleştirmiş olacaktır. Böylelikle kadınlar benlik bütünlüklerini ve değerlerini geliştirme fırsatını yakalayacaklardır. Kadınlara bu emellerini gerçekleştirebilmeleri ve güçlenebilmeleri için ayrıca eğitimler de verilmelidir. Çok boyutlu benlik teorisinin savunduğu kadın benliğinin güçlendirilmesi düşüncesinin önemli bir amacı da her kadını benlik değerinden yoksun olmaktan kurtarmaktır. Çünkü benlik değerinden yoksunluk tüm insanları çekingen ve risk almaktan korkak hale getirmektedir. Böyle bir yapıya sahip olmak ise kişinin istediği hedefe ulaşmasını imkânsız hale getirmektedir. (Ferguson, 1996) Çok boyutlu benlik teorisi kendi savını feminist teorisyenlerin oluşturduğu iki benlik teorisinin eleştirisi üzerinden ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da çok boyutlu benlik teorisi tarafından bahsi geçen iki benlik teorisine de konunun daha iyi anlaşılması amacıyla yer verilecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Güçlendirme, Çok Boyutlu Benlik Teorisi, Feminist Teori*

ÇOK BOYUTLU BENLİK TEORİSİ

Çok boyutlu benlik teorisi feminist düşünceler içerisinden türemiş, her farklı feminizm türünün bir bileşenini ya da eleştirisini içeren, benliği açıklamaya çalışan bir teoridir. Çok boyutlu benlik teorisine göre, tüm feminizm çeşitlerinin erkek egemenliğinin nasıl devam ettiğini anlatmak için açıklama getirdiği ancak bunların son derece önemli olan benlik ve insan eylemi hakkında kapsayıcı ve anlaşılır bir betimleme sunmadığı savunulmaktadır. (Donovan, 1997)

Bu teorilerin açıklığa kavuşturamadığı kadının benlik gücü ve bunun neler yapabileceği çok boyutlu benlik teorisi kapsamında tartışılacaktır. Bütün feministler –hangi feminizm akımından olursa olsun- kadınların benliklerinin ve bireysel güçlerinin erkek egemen toplum tarafından zayıflatıldığını savunmaktadır. Bu erkek egemen düşünce sistemi aynı zamanda bizlere kadınları küçümseyen imajları içselleştirmemizi empoze etmektedir. Erkek egemen toplum tarafından böylesine köşeye sıkıştırılmış olan kadın benliğinin güçlenmeye ihtiyacı vardır. Ancak bu şekilde her kadın kendini tam anlamıyla gerçekleştirmiş olacaktır. Böylelikle kadınlar benlik bütünlüklerini ve değerlerini geliştirme fırsatını yakalayacaklardır. Kadınlara bu emellerini gerçekleştirebilmeleri ve güçlenebilmeleri için ayrıca eğitimler de verilmelidir. Çok boyutlu benlik teorisinin savunduğu kadın benliğinin güçlendirilmesi düşüncesinin önemli bir amacı da her kadını benlik değerinden yoksun olmaktan kurtarmaktır. Çünkü benlik değerinden yoksunluk tüm insanları çekingen ve risk almaktan korkak hale getirmektedir. Böyle bir yapıya sahip olmak ise kişinin istediği hedefe ulaşmasını imkânsız hale getirmektedir (Ferguson, 1995).

Çok boyutlu benlik teorisi kendi savını feminist teorisyenlerin oluşturduğu iki benlik teorisinin eleştirisi üzerinden ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da çok boyutlu benlik teorisi tarafından bahsi geçen iki benlik teorisine de konunun daha iyi anlaşılması amacıyla yer verilecektir. Rasyonel hesaplayıcı (artırmacı) benlik teorisine göre kadınlar eğer eşit fırsat verilirse ve dışsal baskılar olmazsa kendi yaşamıyla ilgili tüm kararları alabilme yeteneğine sahiptirler. "Rasyonel artırmacı benlik görüşüne göre kadınlar erkeklerden kişisel kimlikleri ve akla uygun hedefler ve araçları seçmeyi mümkün kılan insani yetenekleri yönünden farklı değillerdir." (Ferguson, 1996) Bu teori kadınların da erkekler gibi yüksek eğitim alabileceğini, kariyer sahibi mesleklere yönelebileceğini ileri sürmektedir. Ancak gerçeklikte her şey teoride olduğu kadar kolay ve pürüzsüz işlememektedir. Bir kadın eğer erkek işini yapıyorsa aşırı cinsiyetçilikle yüz yüze gelme ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların doğuştan yada toplumsallaşma sonucu anne ve eş olmak gibi sahip oldukları iç güdüleri onları iş yaşamında erkeklerle rekabet içerisindeyken daha fazla çaba göstermeye itmektedir. Dolayısıyla kadınların büyük bir çoğunluğu toplumda itibar kazandıran işlerle uğraşamamaktadır. Bu da kadınların genelinin benlik değeri düşük olarak görülmelerine neden olmaktadır. Rasyonel artırmacı benlik teorisini savunan feministler kadınların bu benlik değerinden yoksun bırakılmalarına çözüm olarak destekleyici eylem programlarıyla kadınlara erkek işlerini öğretmeyi ve onları bilinç yükseltme içeren eğitimlerle ataerkilliğin dayattığı benliklerini zayıflatan becerilerden kurtarmayı hedeflemektedir. Yani en önemli feminist hedef kadınların annelik ve kariyeri aynı anda yapabileceği ortam ve politikalar üretmektir. Çok boyutlu benlik teorisinin rasyonel artırmacılığa getirdiği eleştiri gerçeklikte rasyonel artırmacı olamayan durumların da varlığıdır. Yani bazı kadınlar ayrıcalıklı konumda oldukları halde erkeklere –kocasına- boyun eğmektedir. Hatta kendi ayrıcalığına rağmen bazı kadınlar eş ve anne olmakla yetinmeyi tercih ederler. İnsanlar üzerinde daha çok sosyal etki yapabilecekleri meslekleri ya da olayları tercih etmezler. Bu olayı ne kadınlar için ne de dışarıdan kazanç sağlayıcı gözükmese bile onların bu tercihlerinin altında yatan nedeni rasyonellikle açıklamak mümkün olmamaktadır. (Çakır, 1996)

Üzerine eleştiri getirilerek çok boyutluluğa ulaşmayı sağlayan bir diğer teori de farklılık teorisidir. Bu teoriye göre kadınların erkeklerle hedeflere ulaşma konusunda özde aynı olduğunu savunan teorinin tam tersine cinsler arasında aşırı derecede kişilik ve beceri farklılıklarının bulunduğu savunulmaktadır. Her iki cinsin de sahip olduğu bu farklılıkların doğuştan geldiği ya da toplumsallaşma ile kazanıldığı ancak asla değiştirilemeyeceği öne sürülür. Temelde kadın ve erkeğin birbirinden farklı olduğu iki ekolü ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki biyolojik deterministlerdir ve kadın ve erkek doğasının hormonlarla düzenlendiğini ileri sürerler. Testosteron hormonunun kadınları kollayıcı –anne- erkekleri saldırgan –hükmedici- yapmaktadır. İkinci grup ise kadın ve erkeğin birbirinden farklı olduğunu, bu farklılıkların değiştirilemeyeceğini ancak bunun biyolojik değil de toplumsal temelli özellikle çocuk bakımı sırasında cinsel iş bölümü sayesinde aktarıldığını savunmaktadırlar. Bu teori üzerine Gilligan gibi birçok önemli feminist yazar çalışmalarda bulunmuş ve kayda değer katkı sağlamıştır. Farklılık teorisine getirilen eleştiri ise kadın ve erkeklerin ayrı alanları tercih etmesinin nedenini kadın ve erkek doğasının farklılığı ile yorumlamasına karşın neden bugün hala bu bariz farklılığa rağmen kadınlar erkek alanına girip onlarla aynı işi yapmaktadır sorusuna cevap getirmemektedir. Dolayısıyla her iki teori de kadınlara ait bazı hallere cevap vermediği için sıkıntılı bulunmuştur. Çok boyutlu teori ise cevap bulunamayan soruların sıkıntısının benliği statik ve özcü bir karakterde görüyor olmasından kaynaklandığını savunmuştur. Aslında benlik bizim yapmak istediklerimiz ve çevrenin kısıtlamaları arasında kalan sürekli bir sosyal süreç olarak tanımlanmalıdır. Çok boyutlu benlik teorisi kişilerin temel değerleri ve benlik duygusunun farklı zamanlar ve bağlamlarda geliştiğini savunmaktadır. Yani bir kadın içinde bulunduğu olay ve duruma göre farklı benlik çeşitlerini sergileyebilmektedir. Örneğin çocuğuna şiddet uygulayan bir babanın saldırganlığına karşı onu koruyan kadın, annelik içgüdüsü ile bunu yapmaktadır. Oysa aynı kadın kendisi bir cinsel tacizle karşı karşıya geldiğinde verdiği tepki annelik içgüdüsü ile değil kendini koruma amacıyladır. Bu nedenle kadınlarla yapılacak olan çalışmalarda ve onların güçlendirilmesinde çok boyutlu benlik teorisi olaylara farklı açılardan bakılmasını sağlayacaktır.

(Ferguson, 1996) Bu çalışmada da şiddet mağduru kadınların güçlendirilmesi çok boyutlu benlik teorisi kavramları çerçevesinde yapılacaktır.

Şiddet Mağduru ve Sığınmaevlerinde Kalan Kadınların Çok Boyutlu Benlik Teorisi Kapsamında Güçlendirilmesi

Kadına yönelik şiddet Türkiye'de uzun yıllar evin dört duvarı arasında kalan mahrem alana dahil olan bir konu olduğu için bunun ilk olarak sosyal bir sorun ve yasalar karşısında bir suç olarak algılanması 1980'li yıllarda başlamıştır. Konunun bu kısmı şiddete uğrayan kadınlar için güçlendirme uygulamasında özellikle önemlidir. Çünkü burada hakim olan bir söylem vardır ve bu söylem yıkılmadan ezilen grup için bir güçlendirme yapılması mümkün görünmemektedir. Feminist hareket tarafından 1980'lerde verilen mücadele ile özel olanın politikleştirilmesi ve kadına yönelik gerçekleştirilen erkek şiddetinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan patriyarkal dinamiklerinin görülmesini sağlanmıştır. Kadın şiddetinin toplumsal bir sorun olarak algılanmasıyla beraber kadının güçlenmesinin önündeki en önemli negatif söylemin etkilerinin zayıflatılmasına katkı sağlamıştır. (Paker, 1988)

Yapılan araştırmalar şiddete uğrayan kadınların benlik duygusunun bu olaydan olumsuz etkilendiğini utanma, suçluluk, kendini sorumlu tutma, çaresizlik, ümitsizlik, şiddet uygulayana mecburen boyun eğme gibi davranışlar sergilediğini ortaya koymaktadır. Şiddete uğrama kadının kendine olan öz güvenini sarsmakta ve daha da önemlisi hayatında onu güçsüzleştirmektedir. (Lenore, 1979) Kadın çalışmalarında ve kadının güçlenmesi için çalışırken birlikte hareket etmenin gerçekten kayda değer fayda sağladığı birçok kadın örgütlenmesi olayında görülmüştür. Bu anlamda feminist hareketin kadınların güçlenmesi için ortaya koyduğu çalışmalar öncelikle kadın hakkındaki hakim söylemi örgütlü ve toplu bir şekilde hareket ederek yıkmak üzerinedir. Foucault söylemi, sözü ve eylemi içine alan kamusal bir tasarım olarak tanımlayarak, buradan söylem üzerine özne ve nesneyi anlamamız gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu özne ve nesne ilişkisi açıkça bize "güç ilişkisinden", ezen ve ezilenden bahsetmektedir. Kadının güçlendirilmesinde önemli olan özellikle kişisel olanın politik olduğu düşüncesi ile hareket edilmesidir.

Kadınların şiddetle baş etme yöntemleri üzerine yapılan çalışmalarda kadınların sahip olduğu statü, sosyal güvence, yada destek mekanizmalarının önemi büyüktür. Ayrıca kadınların baş etme yöntemleri, içinde yaşadıkları kültür ve sosyal hayattan da etkilenmektedir. (Mieko, 2002) Şiddete uğrayan kadınların bir şekilde şiddetten kurtulduktan sonra kendilerini güçlendirmek için bir iş hayatına atıldıkları görülmüştür. (Chris, 2009) Şiddete maruz kalmış kadınların yeterli bir kariyer edinmeleri gerekliliği tezi sosyal bilişsel kariyer kuramı tarafından dile getirilmiştir. Bu kuram şiddet mağduru kadınların ilgi, yetenek değer, benlik algıları gibi durumlarla onları güçlendirme esasına dayanmaktadır. (Robert, 1994)

Kadınları güçlendirmede kullanılan bir başka kuram da öz yeterlilik kuramıdır. Buna göre; kişinin tehdit edici bir olay karşısında en etkin bir biçimde eyleme geçebilme yeteneğidir. Bu kuramda kişinin kendi yeteneklerine olan inancının önemi büyüktür. Sosyal çalışmacı kişide öz yetenek inancını destekleyici rolü ile beraber danışanın bu inancını harekete geçirecek pratiklerde bulunmalıdır.

Örneklerle Kadınların Güçlendirilmesi

Şiddet mağduru olan kadınlar öncelikle yaşadıkları bu durumun onlar için kötü anlam içeren bir eylem olduğu konusunda bilgilendirilmelidir. Birçok kadın beraber yaşadığı erkekten gördüğü şiddeti tanımlama noktasında yeterli bilgi ve cesarete sahip değildir. Kadınların uğradıkları bu şiddetin tanımlanması için yöntemin önemi çok büyüktür. Çünkü kimine göre şiddet sadece

fiziksel boyutlarıyla düşünülmektedir. Psikolojik, sözel, ekonomik şiddet gibi diğer türleri ise daha çok görmezden gelinmektedir. Sosyal çalışmacıların ilk olarak kişilerin şiddeti tanımlama ve bunu ifade gücüne katkıda bulunması gerekmektedir.
Bu anlamda şiddetin tanımlanmasında yöntemin nasıl olmasına ilişkin yapılan bir çalışmayı aktarmak isterim. Köln'de henüz kadınlar için bir sığınmaevi bulunmadığı yıllarda (ilk olarak 1976 yılında açılmıştır) bir grup feminist aktivist tarafından belediyeye kadınlara şiddet uygulandığı ve bunun için kadınların bir sığınmaevine ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Belediye yetkilileri kadınların bu isteğinin araştırılacağını ve gerekirse sığınmaevinin açılacağını söylemişlerdir. Yetkililer önce polise şiddete uğrayıp başvuranların istatistiği ve bilgisini sormuştur. Polise yansıyan rakamlarda şiddet mağduru olduğunu iddia edip başvuru yapanların sayısı yok denecek kadar azdır. Daha sonra yetkililer diğer istatistikleri de araştırıp feminist kadınlara bir dönüt yapmışlardır ve sığınmaevine ihtiyaç olduğu yönünde bir tespit elde etmediklerini belirtmişlerdir. Kadınlar da mecburen buradan olumlu bir eylem göremeden çıkmışlardır. Ama bu kadınlar yılmadan çalışmalarına devam etmişlerdir. Önce, anket yapan bir kuruluşla görüşüp kadınların şiddete uğrayıp uğramadıklarının araştırılması için bir nicel anket yaptırılmıştır. Erkek egemen anlayışla yapılan bu ankette kadınların şiddete maruz kalması signifikant bir değer vermemiştir. Kadınların şiddete uğradığından emin olan ve bunu ortaya çıkarmakta kararlı olan grup, şehrin belirli ve kalabalık yerlerinde "stand"lar açıp nitel araştırma yapmak üzere çalışmaya başlamışlardır. Bu "stand"larda kadınlarla derinlemesine görüşmeler yaparak ciddi bir şiddet mağduru kadın sayısına ulaşmışlardır. Daha sonra bu sonuçları bastırmak üzere bir yayıneviyle anlaşmaya çalışsalar da erkek egemen anlayış burada da karşılarına engel olarak çıkmıştır. Kadınlar daha sonra bu sonuçları kendi çabalarıyla yayına hazırlamış ve belediye yetkililerine ulaştırmıştır. Yetkililer durumu inceleyip sığınmaevi gerekliliğine karar vermişlerdir ve Köln'de bir kadın sığınmaevi böylelikle açılmıştır. Bu gerçek yaşanmış çalışmadan da anlaşıldığı gibi, bizler sosyal çalışmacı olarak kadınları güçlendirme aşamasına geçmeden önce onların problem tanımlama biçimlerine etki edebilmeliyiz.

Sığınmaevlerindeki şiddete maruz kalmış kadınların güçlenme çalışmalarına odaklandığım bu kısımda kabul edilmesi gerekli bir husus bulunmaktadır. Bir kadın uğradığı şiddetten dolayı sığınmaevine yerleşme kararı almışsa zaten güçlenme adına ilk adımını atmış demektir. Çünkü o, içinde bulunduğu durumu tanımlamış ve bu durumun ona zarar verdiğine kanaat getirmiş ve en önemlisi kendisine zarar veren bu durumdan kurtulmak için ona şiddet uygulayandan uzaklaşmıştır. Bu durumda şiddet mağduru kadınlarla çalışacak olan sosyal çalışmacıların öncelikle kendini güçlendirmiş olması gerekmektedir. Çünkü maruz kaldığı şiddetten kurtulmak adına çoğu zaman bir anlığına da olsa kendini güçlendirip bu adımı atmış olan kişilere yardım ederken onların sahip olduğu bu "kendi yeteneklerine inancını" köreltmeden daha da ileriye götürmeyi başarabilmeliyiz. Aksine bir durum söz konusu olursa, kişi kendine olan güvencinden tereddüt duymaya başlarsa, bu güçlenme önünde büyük bir engel olacaktır.

Şiddet mağduru kadınların güçlenme adına bu bir adım önde gibi görünen durumları sosyal çalışmacıları yanıltmamalıdır. Çünkü yapılan birçok çalışmaya göre şiddet mağduru kadınların özbenlik saygısı diğerlerine göre daha azdır ve bağımlı kişilik sergileyenlerin de çoğunlukta olduğu görülmektedir. (Akın, 2003) "Sağduyumuz, rutin bir şekilde haksız olduğunu düşündükleri hakaretler ya da fiziksel dayağa boyun eğmek zorunda olanların, ağır bir psikolojik bedel ödediklerini söyler" (Scott, 2014)

Şiddet mağduru kadınların yerleştirildikleri kadın sığınmaevleri, aslında amacına yönelik ve verimli bir şekilde yürütüldüğünde kadınların güçlenmesi için en ideal ortamlardan birisidir. Çünkü güçlendirmenin önemli basamaklarından biri de kişilerin kendileri ile aynı deneyimleri yaşayanlarla bir ortamda bulunması grup güçlendirmesinde önemli bir unsurdur. Kadın sığınmaevlerinde kalan kadınlarla bir güçlendirme çalışması yapılacaksa öncelikle bu sürecin ve içeriğin güçlendirme ilkelerine ve amaçlarına sahip olması gerekmektedir. Şiddet mağduru ve

sığınmaevinde kalan kadınların grup özelliklerinin güçlendirilmesi ve ayrıca grup çalışma becerilerinin de güçlendirilmesi yapılması zorunlu olan eylemler arasındadır. (Lee, 2001) "Kadına yaşadıklarını adlandırma, ne yapacağına karar verme, yalıtılmışlıktan, sosyal desteksizlikten kurtulma ve şiddete maruz kalan tek kadın olmadığını fark edebilme olanağı sağlayan sığınma evleri, kadınların kendi hayatları üzerinde bağımsız karar alma yetileri kazanarak güçlenmesini sağlamayı hedefler." (Ermiş, 2013)

Sığınmaevinde kalan kadınların güçlendirme uygulamasında sosyal çalışmacılar için en önemli veri kadınların benlik saygısının şiddet mağduru fakat sığınmaevinde kalmayan kadınlara göre daha yüksek olmasıdır. Genellikle yapılan araştırmalar bizi bu sonuca götürmektedir. Benlik saygısı yüksek kadınlar şiddetle baş etme yöntemlerini de daha rahat benimsemektedirler.

Sığınmaevleri her ne kadar şiddet mağduru kadınların güçlenebilmesi için önemli adımlardan ilki olmuş olsa da bazen kadınların burada deneyimledikleri güçsüzleşmelerine neden olabilmektedir. Bu yüzden sığınmaevlerinde görevli sosyal çalışmacıların bu gibi unsurları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Yapılan bir araştırmada sığınmaevi yöneticilerinden veya kadınların kendi içlerinde yaşadıkları sorunlardan dolayı güçlenmenin önünü kesen bulgulara ulaşılmıştır. Bazı yöneticiler kadınların içinde bulundukları zor durumları göz ardı edip onların psikolojik desteğe ve sosyal ilişkilere olan ihtiyacını kurumlarının "kötü adla!" anılmaması için destek çıkan, güçlenmelerini sağlayıcı uygulamalarda bulunmamışlardır. Hatta kurumda kadınlar arasında çıkan anlaşmazlıklar şiddet boyutuna dönüşse bile "kurumun iyiliği!" için olayı polise bildirmemişlerdir. Bu gibi olaylar kadınların durumunun daha da kötüleşmesine ve iyileşme halinin uzamasına neden olmaktadır. Bu gibi durumlar sığınmaevlerinin gerçek görevi olan, kişilerin bireysel güçlenmelerine olanak sağlamak bir yana onların durumunu daha da güvensiz hale getirmişlerdir.

Böyle durumlarda çok boyutlu benlik teorisi kişilerin benliğinin içinde bulunulan koşullara göre şekillendiğini savunduğu için sığınmaevinde kalan şiddet mağduru kadınların öncelikle şiddete meydan okuyup onları sığınmaevine başvurma aşamasına getiren özellikleri güçlendirme uygulaması için kullanılabilir. Örneğin yıllarca kendisi eşi tarafından şiddete uğramış ancak buna katlanmış bir kadının, eşinin çocuğuna da şiddet uygulamaya başlamasıyla sığınmaevine başvurduğu varsayılabilir. Bu kişi için güçlendirme çalışmalarının çocuğu üzerinden yapılması daha anlamlı olacaktır. Ya da ailede babası tarafından sürekli şiddet görmüş, aşağılanmış, eğitimi için engeller oluşturulmuş bir kız çocuğu tüm olumsuz şartlara rağmen liseyi bitirmiş ve üniversiteyi kazanmış olabilir. Babası ve ailedeki diğer erkekler tarafından üniversiteye gitmemesi için o güne kadar gördüğü şiddetin en "güçlüsünü" yaşamış ve artık dayanamayıp kadın sığınmaeevine gelmiş olabilir. Bu durumda böyle bir kadın için okumanın onda sahip olduğu anlama yüklenilen değer kullanılarak güçlenmesi sağlanabilir. Bazı durumlarda aynı durumu yaşamış olan kadınların gücü birleştirilerek daha çok güç elde edilebilir ve kadınların güçlenmesine bu şekilde katkıda bulunulabilir. Böyle durumlarda kadınların sahip olduğu bireysel güçler tek başına çoğu zaman bir anlam ifade etmezken birden fazla kadının gücü birleştiğinde güçlendirici etkisi gerçekten işe yarayabilir. Sığınmaevlerinde kalan kadınlarla çalışırken özellikle dikkat edilmesi gerekli hususlardan birisi de kadınların o güne kadar yaşadığı şiddeti deneyimlemelerinin onlarda yarattığı öğrenilmiş çaresizlik ve incinme duyguları ile nasıl baş edeceklerini bilememeleridir. Birçok kadın hayatında başlayacağı her yeni ilişkinin –bu iş ile ilgili bile olsa- onda başaramayacağı hissi ve insanların kendisini ezeceğini, aşağılayacağını düşünmektedir. Güçlendirme uygulamasında sosyal çalışmacı kendisi olaydan ayrıldığı zaman sürecin tamamlanmış olduğu yanılgısına kapılmamalıdır. Asıl hedef kişinin güçlenmesinin önündeki güç bloklarının kırılmasıdır. Bu güç blokları dış kaynaklı da olabilir, şiddet uygulayan bir babanın varlığı gibi, içsel de olabilir, umutsuzluk, öfke… gibi. (Lee, 2001) Danışan farkında değilse eğer, sosyal çalışmacı danışanın güçlerini fark etmesini sağlayabilir.

Sığınmaevlerindeki kadınların güçlenmesi için uygulamalarda bulunan sosyal çalışmacının aktif eylemlerde bulunması gereken bir diğer alanda kadınların sığınmaevinden sonraki yaşamları için uygun ortam ve gerekirse iş imkanı sağlamaktır. Çünkü sığınmaevlerinde kalan birçok kadın "gelecek beklentisi", "geleceğe dair plan yapamama", "geleceğin umutlu görünmemesi" gibi sorunlarla baş başa kalmakta ve bu durum onların yeniden güçsüzleşmesine ortam oluşturmaktadır. Sosyal çalışmacı burada öncelikle bağlantı kurucu rolü ile "müracaatçının durumunu ve kaynakları değerlendirme, havale etme, hizmet sunum sistemleri arasında bağlantı kurma ve bilgi verme işlev"lerini yerine getirmektedir (Duyan, 2014).

SONUÇ

Güçlendirme yaklaşımı sosyal çalışma uygulamalarında kullanılan en etkin metottur. Çünkü bu yöntem sorunla karşılaşmış kişinin kendini güçlendirmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kişinin özerklik ve kendini şekillendirme çabasının profesyonel korunması anlamına da gelmektedir. Güçlendirmeye dair en çok sevdiğim kapsam ise insan güçlerinin felsefesi olarak adlandırılmasıdır. Sığınma evinde kalan şiddet mağduru kadınların güçlendirilmesi olarak ele almaya çalıştığım bu çalışma ile de ortaya çıktığı üzere bireysel, aile-grup ve toplum olarak güçlenmenin etkileri hangi alandan olursa olsun olumlu sonuçlar doğurmuştur. Güçlendirme yaklaşımında benim hep dikkatimi çeken bir detay bulunmaktadır. Bu yönteme birçok bilim kurgu filmlerinde de rastlanılmaktadır. İnsanlar bir sorunla yüz yüzedir ve sorun o kadar çok büyümüştür ki artık ne yapılabileceği hiç kimse tarafından kestirilememektedir. Herkesin zihninin durduğu ve her şeyin bittiğinin düşünüldüğü bir anda birden bire doğanın gücü keşfedilir ve her şey normale döner. (Bir yanardağın patlama gücünün kullanılmasıyla Marsta mahsur kalan bir uzay gemisinin yakıtı olmadığı halde yeniden dünyaya gönderilmesi, Film Kesiti: Uzay Maymunları, bunun gibi birçok film ve sahne bulunmaktadır.)

Güçlendirme yaklaşımı da bana hep böyle gelmektedir. İnsanın içinde zaten bulunan güçlerin yeri geldiğinde ya da yaşamın her alanında kullanılmasıdır. Sorunlarla başa çıkma, ya da insanların "sorun" olarak nitelediği "söylemlerle" baş etme, kendi dinamiklerimizi ortaya çıkarma, ezen de ezilen de olmama, "Sufragette" (Diren) filminde kadınların oy hakkı için verdiği mücadele ile tahakküm ve direnişin genlerimizde kodlandığını gösterme gücü hepimizin içinde mevcuttur. Sosyal çalışmacılar olarak bu gücü adlandırma, dillendirme, gerektiğinde yazıya dökme, planlama, organize etme, uygulama gibi görevler de bize düşmektedir. Çalışacağımız insanlarla beraber güçlenmek, onların gücünden kendimize güç katmak, kendi gücümüzden onların gücüne eklemek ve " to build a beloved community" hayalimizi gerçekleştirmek için hepimizin içi boş, hakim, gücümüzü kıran ve bölen söylemlerden kurtulma ve güçlenme temennisi ile…

Kaynakça

Akın, S. v. (2003). "Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları". *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın.*, 231-241.

Chris, B. (2009). "Battered Women's Process of Leaving: A 2-Year Follow-Up". *Journal of Career Assessment*, 439.

Çakır, A. (1996). *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Donovan, J. (1997). *Feminist Teori.* (M. A. Aksu Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet, Temelelri, Yaklaşımları ve Müdahale Yöntemleri.* İstanbul: Sosyal Çalışma Yayınları.

Ermiş, E. (2013). Kadın Sığınmaevlerinde Kalan ve Kalmayan Kadınlarda Benlik Saygısı, Depresyon Düzeyi ve Psikosomatik Belirtiler: Bursa İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.*

Ferguson, A. (1995). Benliğin Cepheleri Üzerine Feminist Bir Teori. S. Çakır, & N. Akgökçe içinde, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (A. Durakbaşa, Çev., s. 188-200). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Ferguson, A. (1996). Benliğin Cepheleri Üzerine Feminist BirTeori. N. A. Serpil Çakır içinde, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (A. Durakbaşa, Çev., s. 188-189). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lee, J. (2001). *The Empowerment Approach To Social Work Practice.* New York: Columbia University Press.

Lenore, W. (1979). *The Battered Women.* Harper Collins E-Book.

Mieko, Y. (2002). "Battered Women's Coping Strategies and Psychological Distress: Differences by Immigration Status. *American Journal of Community Psychology*, 429.

Paker, B. (1988). Kadın Örgütlenmesinde Bir Dönüm Noktası; Dayağa Karşı Kampanya. *Kaktüs Dergisi*.

Robert, L. (1994). "Monograph: Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 79.

Scott, J. (2014). *Tahakküm ve Direniş Sanatları.* (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Makale id= 29

Sözlü Sunum

Sosyal Hizmette Mitolojik Kökler Bir Hak Savunucusu Olarak Prometheus

Arş.Gör.Dr. Beyhan Doğan[1]
[1]Bingöl Üniversitesi

Özet: *Bu çalışmanın amacı, sosyal çalışmacının rol ve işlevlerinden biri olan savunuculuk rolünü Antik Yunan mitolojisinde önemli yeri olan Prometheus efsanesi bağlamında ele almaktır. Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bu efsanenin hikayesinde Prometheus, ölümlülerden uzak tutulması gereken ateşi tanrılardan çalıp insanlara vererek Zeus'a isyan etmiştir. Zeus da bunun sonucunda Prometheus'u ağır bir cezaya çarptırmıştır. Ceza olarak Kafkas Dağları'nda büyük bir kayaya zincirlenen Prometheus'un karaciğeri, her gün bir akbaba tarafından sökülüp yenmekte, sökülen ciğer gece kendini yenilediği için işkence böylece devam etmektedir. Sosyal hizmet disiplininde, sosyal çalışmacılara yönelik uygulamada rol ve işlevler belirlenmiştir. Bu rollerinden biri de savunuculuk rolüdür. Savunuculuk rolünde, sosyal çalışmacıların her türlü baskı gruplarına karşı müracaatçı ve müracaatçı gruplarının haklarını savunma, politika geliştirme ve onları ihmallere karşı bilgilendirme görevi bulunmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, sosyal çalışmacılar Prometheus efsanesinde kendilerini görebilmektedirler. Nasıl ki Prometheus Zeus'a (erk) karşı insanlardan taraf olmuşsa sosyal çalışmacının savunuculuk rolünde de sosyal çalışmacılar, erke karşı toplumun haklarını savunmaya çalışır. Bunun yanı sıra Prometheus efsanesinde, insanlardan gizlenen ateşi (bilgi) tanrılardan çalıp insanlara ulaştırmış ve böylece insanlar gerçeklerin farkına varmışlardır. Aynı zamanda sosyal çalışmacıların savunuculuk rolünde toplumu kendi hakları konusunda bilgilendirme görevleri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Prometheus tanrılardan ateşi çalarken bunun çok büyük bir suç olduğunu bildiği halde çalışmıştır. Bu durum sosyal çalışmacılar için de geçerlidir. Sosyal çalışmacılar hassas gruplarla çalışmakta ve bu grupların sorunlarını baskı gruplarını rahatsız etse de bunu gündem haline getirmek görevleri bulunmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Mitoloji, Sosyal Hizmet, Prometheus, Savunuculuk*

Mythological Roots in Social Work Prometheus As a Rights Defender

Abstract*: The aim of this study is to discuss the role of advocacy, one of the roles and functions of the social worker, in the context of the Prometheus myth, which is important in Ancient Greek mythology. The story of this myth, which is frequently used in social sciences, goes like that: Prometheus rebelled against Zeus by stealing the fire that should be kept away from the mortals, from the gods. As a result of this, Prometheus was sentenced by gods. Prometheus was shackled by a large rock in the Caucasus Mountains and eaten by a vulture every day. In social work discipline, roles and functions have been determined. One of these roles is the role of advocacy. In the role of advocacy, social workers have a duty to defend the rights of the client and client groups against all types of pressure groups, to develop policies and to inform them of negligence. In this context, social workers can see themselves in the legend of Prometheus. Just as Prometheus supported people against Zeus (power), in the context of the advocacy role social workers protect the rights of society against the power. In addition, in the legend of Prometheus, the fire (information) which was concealed from the people stole from the gods and delivered to the people so that people realized the facts. Therefore, social workers have a duty to inform society about their rights in the role of advocacy. Furthermore, Prometheus worked while he knew that it was a great crime when he was stealing fire from the gods. This also applies to social workers. Social workers work with vulnerable groups; despite the problems of these groups disturb the pressure groups social workers have to bring them to their agenda.*

Keywords: *Mythology, Social Work, Prometheus, Advocacy*

Bir Disiplin, Meslek Ve Sanat Olarak Sosyal Çalışmanın Ortaya Çıkışı

Araştırmanın bu kısmında sosyal çalışmanın ortaya çıkış sürecinin uzun uzadıya ele alınması yerine kısaca değinilmesi ve ana konumuzdan sapmadan gerekli bilgilerin sunulması

amaçlanmıştır. Sosyal çalışma disiplininin ortaya çıkışı sosyal refah sistemi ve farklı sosyal refah kurumlarının ortaya çıkışından sonrasında gerçekleşmiştir (Duyan, Sayar, & Özbulut, Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak , 2008). Sosyal refah sistemi içerisinde bireylerin sorunlarının çözümüne yönelik sosyal çalışma dışında başka meslekler de bulunmaktadır. Ancak sosyal refahın ortaya çıkmasından sonraki süreçte insan sorunları değişmiş ve farklılaşmıştır. Bu da sosyal refah sistemindeki diğer mesleklerin ve kurumların bu değişen ve farklılaşan insan sorunlarının çözüme kavuşturulmasında yetersiz kalmıştır (Kut, 1988).

Sosyal çalışmanın ortaya çıkışı her ne kadar insanlık tarihi kadar eski olan hayırseverlik ve dayanışmaya dayandırılsa da bu alanda ortaya konulan araştırmalar sosyal çalışmanın meslek olarak modern ve bilimsel bir temelden geldiğini göstermektedir (Acar & Duyan, 2003). Tüm bu bilgiler ışığında sosyal çalışmanın modern ve bilimsel temelinin sanayileşme ve bununla birlikte ortaya çıkan kentleşme süreçlerinden etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Sanayileşmenin getirdiği kapitalist toplum düzeni yaşanan bireysel ve sosyal sorunları daha da belirginleştirmiştir. Bu sonuca istinaden sosyal çalışmanın ilk çalışma alanları başında işsizliğin geldiği söylenebilir.

Bu bağlamda sosyal çalışmanın eleştirel geçmişi olarak kabul edilen ve Amerika Birleşik Devletlerinde 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Settlement House hareketi her ne kadar orta sınıfla işçi sınıfı arasında oluşan uçurumu kapatmayı hedeflemese de bu uçurumdan duyulan rahatsızlığı ifade etmeye çalışması dikkatleri yoksulluk –işçi sınıfının yoksulluğu- üzerine çekmiştir (Akbaş, 2017). Settlement House hareketiyle orta sınıftan insanların işçi sınıfının haklarının savunuculuğunu yapması beklenmiştir.

Settlement Houses hareketi örneğinde olduğu gibi sosyal çalışmada da kendini sorunların ve cezaların önüne siper eden yüce gönüllü insanlar her zaman var olmuşlardır. Zaten sosyal çalışmanın var olmasını sağlayan, meslek ve bilim olarak insanlığın hizmetine sunanlar da yine bu insanlardır.

Aslında bu araştırmaya konu olarak ele aldığım Zeus ve Prometheus efsanesi de bu yüce gönüllü insanların hizmetinin ne denli zor olduğunu, bizlere hangi zorluklarla hamurunu yoğurdukları sosyal çalışmayı bıraktıklarını ortaya çıkarmak içindir. Nitekim sosyal çalışmanın sosyal sorunları birey merkezli görmesi o denli sorunlu bir bakış açısıdır ki mesleğin ortaya çıkış amacı ve sorun çözme yöntemine oldukça aykırıdır.

Çünkü sosyal çalışmanın öncülerinden olarak kabul edilen, bu alana vefa borcu olarak asla unutmamamız gereken birkaç önemli ismin yaşadıkları dönemdeki insanların tepkilerini göze alarak giriştikleri süreç tam da bu bireysel bakış açısının karşısındadır. Açıkçası bu önemli şahsiyetler sosyal sorunların bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesi gerekliliği ile mensubu oldukları orta sınıftan insanları işçi sınıfının sorunlarıyla hemhal etmeye çalışmışlardır (Akbaş, 2017).

İşte bu minvalde şekillenerek meslek, bilim dalı ve sanat olarak karşımıza çıkan sosyal çalışmanın sahip olduğu birçok farklı işlevler arasından en önemli olanı savunuculuktur. Bu çalışmada da sosyal çalışmanın savunucu rolü mitolojik ve metaforik bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

Sosyal Çalışmanın Savunucu İşlevi/ Sosyal Çalışmacının Savunucu Rolü

Sosyal çalışma, geçmişi incelendiğinde öyle sancılı süreçlerden geçerek bugününü almış bir meslektir ki bu tarihi süreci anlayamadan ve anlamlandıramadan mesleği icra etmeye çalışmak hiç de adil olmayacaktır. Çünkü bir yanda yüzyıllarca köylüyü sömürerek her geçen gün yoksullaştıran feodal düzenin yıkılışı diğer yandan da bu feodalizm halkasından koparak kapitalizme zincirlenen aynı köylünün imdat çığlıkları duyulmaktadır (Şeker, 2004).

Yoksul her dönemde yoksuldu. Yoksul bir çevreye doğan her birey de bu yoksulluğu ömrünün sonuna kadar deneyimlemeye mahkumdu. Bu sarmaldan kurtulmak için yoksul bireyin ihtiyaç duyduğu şey, onun sorunlarıyla ilgilenecek güçlü bir eldir. Günümüzde sosyal çalışmayı,

sanayileşmeyle beraber daha da görünür olan bu yoksulluk ve sefalet sarmalına uzatılan bir el olarak algılamak istiyoruz.

Yeni kurulan bir dünya düzeni ve bu düzen içerisinde kendine haklı bir yer bulmaya çalışan yeni bir meslek ve bilim dalı… Sosyal Çalışma…

İşte bu haklı yer bulma çabası içerisinde sosyal çalışmanın savunucu işlevi araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Sosyal çalışmacılar savunucu rolünde tek bir danışanın savunuculuğunu yapabileceği gibi vaka ya da sınıf savunuculuğu işlevi de görebilmektedirler (Duyan, 2010).

Sosyal çalışma uygulamalarının yapı taşlarını da bu savunucu rolünde bulmak mümkündür. Çünkü sosyal çalışmacılar dezavantajlı gruplarda bulunan insanların sosyal işlevselliğinin arttırılması ve toplumla uyumunun kolaylaştırılması için onlar adına ve çoğu zaman da onlarla birlikte savunuculuk etkinlikleri ortaya koymayı amaçlamaktadırlar (Yolcuoğlu, 2012). Sosyal çalışmacılar savunuculuk rollerini sosyal refah politikalarında savunuculuk olarak da yürütmektedirler.

Bu tür savunuculuk çalışmaları sosyal haklarda eşitlik, sosyal adaletin sağlanması gibi çalışmaları da gündeme getirmektedir. Sosyal haklarda eşitlik ve sosyal adaletin sağlanması, sosyal refah politikalarında savunuculuk gibi hususlar sosyal çalışmacıların sosyal çalıma değerleri kapsamında insan haklarına riayet edilmesini sağlamayla da yakından ilgilidir. Sosyal çalışmanın bu savunuculuk işlevi özellikle hassas grupların haklarının aranmasında ve kendi adına konuşamayan kişilerin savunuculuğunda öne çıkmaktadır (Yıldırım & Aslan, 2019).

Bu da bizlere sosyal çalışma uygulamalarının kimi durumlarda gücün karşısında duran bir yapı sergilemesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Sosyal çalışmanın genel olarak devlet –yani erk- ile beraber çalışarak sosyal refah üretimi ve dağıtımında aktif rol üstlendiği bilinmektedir. Ancak hassas grupların savunucusu olarak sahaya inmek söz konusu olduğunda ise sosyal çalışmacıların insan hakları ve sosyal adaleti esas aldığı görülmektedir (Tuncay & Erbay, 2006).

Bu duruma istinaden sosyal çalışmanın bazı durumlarda ise erk tarafından uygulamaya konulmuş olan politikaları eleştirmek ve düzeltmek için onun karşısında duracağı ifade edilebilir. İşte savunucu rolündeki sosyal çalışmacının karşılaştığı en büyük zorluklardan birisi de gücün karşısında durarak güçsüzün sesinin duyulmasını sağlamak, güçsüze güç ve ses olmak, onun güçlenmesi için ona bilgi sunmak ve onu insan hakları ve sosyal adalet çerçevesinde savunabilmektir.

Sosyal çalışmanın üzerine kurulduğu, mesleğin olmazsa olmazı olarak bilinen, sosyal çalışma mesleğinin dayandığı felsefesi olarak kabul edilen birkaç düşünce akımı bulunmaktadır. Bunların başında sosyal adalet ve insan hakları bu alanla ilgilenen hemen hemen herkesin aklına gelebilecek ilk kavramlardandır. Sosyal refah savunuculuğu da bu iki önemli düşüncenin yerine getirilmesi, sosyal çalışmanın özününün ortaya çıkarılması, mesleğin amacına, vizyonuna uygun hareket edilmesi için son derece önemli ve gereklidir.

Aslında bu anlayış çerçevesi sosyal çalışma mesleğinin neredeyse bütün amaç, yöntem ve yaklaşımlarının temelini de oluşturmaktadır. Öyle ki, sosyal refah savunuculuğu sosyal çalışma için oldukça önemli olan "çevresi içinde birey" anlayışına vurgu yaparak bu anlayışın yerindeliğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü savunuculuk yaparken insanların karşılaştıkları sorunları kişisel meseleler olarak değil de sosyal meseleler olarak anlarız. Sosyal refah uygulamalarındaki eksiklikleri gücü karşımıza alarak güçsüzün savunuculuğunu yapmak için dile getiririz. Böylelikle hem hak ihlallerini önlemeye hem de sosyal adaleti sağlamaya çalışırız (Dağdelen, 2016).

Bir Hak Savunucusu Olarak Prometheus

Sosyal çalışmada kullandığımız hak savunuculuğunun karşılığını en güzel ortaya koyabilecek örneklerden biri de Prometheus efsanesidir. Yunan mitolojisinden alınan bu efsaneye göre Prometheus titan soyundan gelen ve kelime anlamı olarak önceden gören anlamına sahiptir. Genel

olarak mitolojideki olayların ve bu olayları gerçekleştiren kahramanların yaşanılan dönemlerde bir karşılığının olduğuna inanılmaktadır. Prometheus'un günümüz dünyasında yerleşik düzene başkaldıran bir mitolojik kahramana dönüştüğü düşünülmektedir. Bu çalışmada ise Prometheus'un yaptığı karşılığında ceza alacağını, hayatına mal olabileceğini düşünmesine rağmen insanlık yararına onlara ateşi vermesi konu edinilmiştir. Prometheus'un mitolojideki ateşi aslında bilim, uygarlık ve aydınlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Yunan Mitolojisi, 2007).

Çalışmanın bu kısmında Prometheus efsanesinin ana hatlarına değinerek anlatılması sosyal çalışmacıların hak savunuculuğunu ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Prometheus, Yunan mitolojisinde ölümlü titan soyundan gelen bir tanrıdır. Zeus ise Olympos dağlarında ölümsüzlerin arasında bulunmaktadır. Titan soyundan gelen Prometheus'un diğer kardeşleri Zeus'a isyan eder ve ona savaş açarlar. Prometheus'da her ne kadar Zeus'a karşı kardeşleri ile beraber başkaldırmak istese de geleceği önceden görebildiği için kardeşlerinin yenileceğini anlaması üzerine bundan vaz geçmiştir.

Ancak hak savunuculuğu düşüncesini asla bırakmayacağı için Zeus ile olan mücadelesinde farklı bir yol izlemeye karar vermiş ve Zeus'un hükmettiği ateşi ondan çalarak insanların hizmetine sunmuştur. Ateş ise Zeus'un sahip olduğu bilgi gücünü temsil etmektedir. Prometheus, gücü tek başına elinde bulunduran ve bunu adaletsiz bir şekilde kullanan Zeus'un karşısında durarak onun gücünün paylaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Prometheus, Zeus'a karşı gerçekleştirdiği bu hak savunuculuğunun cezasız kalmayacağını bilmektedir. Ceza olarak Zeus onu Kafkas dağlarına zincirlemiştir. Zeus'un bu dağda her sabah bir kartal tarafından karaciğeri didiklenmekte ve gece karaciğer kendini yenilemektedir. Bu işkence efsaneye göre 30 yıl sürmüştür (Psikomitoloji, tarih yok).

Prometheus'un özgürleşmiş insanların teknik rasyonalitesini temsil ettiği düşünülmektedir. Prometheus'un ateşi, doğa ve kültür arasında, modern öncesi standartlara göre benzer şekilde ortaya çıkan bir tehdidi temsil eden devrilme olgusudur (Tepe, 2012).

Prometheus efsanesinde kahramanın Zeus'a karşı (erk) mücadele ederek bilgiyi insanlarla paylaşması ve insanlık üzerinde köklü değişimleri oluşturması sosyal çalışmanın hak savunuculuğu işlevi ile eş görülmüştür. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise hak savunuculuğu hem Prometheus'un efsanesinden hem de sosyal çalışmanın temel felsefesinden yola çıkarak açıklanacaktır.

Hak Savunuculuğunda Sosyal Çalışma Ve Değişim

Nasıl ki Prometheus ateşi insanlara vererek onların hayatını etkiledi ve onları değiştirdiyse sosyal çalışma da bunu insan davranışını yönetme şeklinde gerçekleştirmektedir. İnsanların davranışlarını etkileyerek, şekillendirmekte ve onları yönlendirmektedir. Böylelikle sosyal çalışma, danışanları gücün yanına alabilmek için kayda değer bir vazife görmektedir. Bunu yaparken de bireylerin yaşamlarına ve öznelliklerine yatırım yapmaktadır (Akbaş, 2017). Prometheus ise insanların bilgiye sahip olmasını sağlayarak yatırım yapmaktadır.

Aslında bu çalışmada sosyal çalışmanın hak savunuculuğunun Prometheus efsanesine gönderme yapılarak aktarılmasının en önemli nedeni ortaya çıkacak değişimlerin karşılığında birilerinin bedel ödemesi gerekliliğidir. İnsanlık üzerinde yapılacak değişimler ancak ödenecek bu bedellerin bir karşılığı olarak sunulmaktadır. Galileo ve Copernicus da kilisenin katı düşüncelerine karşı koyarak onlara direnmemiş midir? Kilisenin ay merkezli dünya görüşüne karşı güneş merkezli bilgilerini insanlığa duyurmaya çalışmamışlar mıdır? Galileo'nun ve Copernicus'un aldığı cezaların insanlara yeni ufuklar açan Reform ve Rönesans gibi önemli süreçlere hazırlık yaptığı düşünüldüğünde, onların ödedikleri bedelin insanlık tarihinde meydana gelecek olan büyük değişimler için olduğunu anlamak çok da zor olmayacaktır. Martin Luther King'in kutsal olan dini dogmaları akılla yorumlamayı öne sürmesi de onun yaratacağı değişime karşılık ceza almasını gerekli kılmamış mıdır? Sosyal çalışmanın hak savunuculuğu işlevi birçok

anlamda değişim faili rolüyle aynı şeyi ifade edebilmektedir. Bu bağlamda sosyal çalışmacı da değişim faili rolünde danışanlarının hak savunuculuğunu üstlenmektedir (Akbaş, 2017).

Peki sosyal çalışmanın bu değişim faili olarak rol alması nereye kadar meşruluk göstermektedir? Tabi ki sosyal çalışmacı gerçekleştirecek olduğu değişimde mesleğin temel ilkelerine riayet ettiği sürece meşruiyette bir sorun yaşanmayacaktır. Sosyal adalet ve insan hakları temeli sosyal çalışmanın değişiminin esas unsurları olmalıdır. Zaten bu temeller sosyal çalışma mesleğini etik olarak ayakta tutan ilkelerdir.
Sosyal çalışmacının hak savunucusu olarak gerçekleştirdiği değişim özellikle daha etkili bir hizmet politikası ortaya konmasını sağlamak içindir. Var olan kurumlar, danışanların ihtiyaç duyduğu anlarda onlara cevap vermediğinde sosyal çalışmacı danışanların ihtiyacının karşılanması için orada olacaktır. Bazı durumlarda ise hizmet sunan kurumlar danışanlara karşı açık bir şekilde olumsuz ya da düşmanca tavır sergileyebilmektedirler. Sosyal çalışmacı bu gibi durumlarda da danışanının savunuculuğunu üstlenebilmelidir. Savunucu rolündeki sosyal çalışmacı kurumların danışanlara karşı bu kayıtsızlığı ve adaletsizliği ile mücadele etmek için vardır. Bu bağlamda çalışmacı aktif ve yol gösterici bir şekilde yaşanan durumlarla ilgili bilgi toplamaya koyulmalıdır. Sosyal çalışmacının buradaki amacı kurumun eleştirisini yapmaktan öte, danışanların hakkını savunmak, onlar adına konuşmak, onları güçlendirmek ve hizmet almalarını sağlamaktır (Duyan, Sayar, & Özbulut, Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak , 2008).

Sosyal çalışma mesleğinin tarihi süreci incelendiğinde de meslekle uğraşanların yoğun olarak gerçekleştirdikleri rolünün savunuculuk olduğu göze çarpmaktadır. Jane Adams Settlement Houses hareketinde halkın yoksul kesiminin haklarının aranması için önce kendi onların savunuculuğunu üstlenmiştir. Ardından da halkın zengin kesimini yoksulların hak arayışı sürecine dahil ederek savunuculuğu toplumsallaştırmaya çalışmıştır. Prometheus örneğinde olduğu gibi erke karşı durmak için hem kendini bu uğurda adamıştır hem de halkın erke karşı durabilmesi için onları da bilgilendirmeye çalışmıştır. İşte bu tür savunuculuk faaliyetleri sosyal çalışmanın meslekleşmesinde ve insanlar üzerinde değişimi gerçekleştirmesinde oldukça önemlidir.

Bununla beraber Alice Salomon da kendisi iyi bir yaşam standardına sahip olmasına rağmen yoksul kesimdeki kadınların haklarının savunuculuğunu üstlenmek adına hayatını adamıştır. Onların haklarını aramak ve savunmak için birçok güce karşı direnmiştir. Alice Salomon'un Nazi dayatması sonucu bu güce karşı savunmak istediği insanların daha iyi korunabilmesi amacıyla Amerika'ya yerleşmek zorunda olması ve burada tek başına bir otel odasında günler sonra cenazesinin bulunması hepimizin yapabileceği türden fedakarlık değildir. Yine birçok eserinin ise yayınlanmadan ortadan kaldırılmasını izlemek zorunda kalması aslında bizlere hak savunuculuğunu yaparken feragat edebileceklerimizi göstermesi açısından önemi oldukça büyüktür.

Sosyal çalışmada savunuculuğu yapılan hak arayışı aslında sosyal adalet savunuculuğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal adalet öncelikle toplumdaki her kesimin toplum süreçlerine aktif katılımını ve bireylerin eşit imkanlara sahip olması için yürütülen çalışmaları gerekli kılmaktadır. Bunların yanı sıra çeşitlilik ve farklara saygı duyulması da sosyal adalet kavramının kullandığı yöntemlerdendir. Tüm bunlarla toplumda adil bir sistem oluşturulması ve bireylerin öz saygılarının arttırılması hedeflenmektedir (Özdemir & Duman, 2020).

Sosyal adalet her toplumda ve zamanda farklı tanımlanan bir kavramdır. Çünkü sosyal adaletin gerçekleşmesi için yapılması gereken işler çok yönlü karmaşık dinamiklere sahip olmakla birlikte toplumların ihtiyaçları sosyal adalet kavramının gelişip değişmesine zemin hazırlamaktadır. Sosyal adalet de bu toplumdaki fırsat eşitliğini sağlamaya çalışmak olduğuna göre sürekli değişen koşullara işaret edilmektedir (Özdemir & Duman, 2020).

Nitekim Prometheus efsanesinde insanlara ateşi vererek onların bilgiye ulaşmasını sağlamak savunuculuk olurken günümüzde aile içi istismara karşı savunmasız bir çocuğun hak arayışı için

mücadele etmek savunuculuk olacaktır. Nihayetinde ortaya çıkacak olan değişim bizlere sosyal adalet savunuculuğunun sonucunda kazanılan gelişme olarak geri dönecektir.

Günümüz Sosyal Çalışmasında Hak Savunuculuğu Bağlamında Sosyal Adalet ve Sosyal Refah Politikaları Savunuculuğu

Sosyal çalışmadaki savunuculuk faaliyetlerinin sosyal adalet bağlamında yürütülebilmesi için öncelikle bu etkinliklerin düzenli, sistemli ve belli bir amaca hizmet ediyor olması gerekmektedir. Sosyal çalışmanın her alanında olduğu gibi sosyal adalet savunuculuğunda da mikro, mezzo ve makro düzeylerde çalışılması gerekmektedir. Sosyal adalet savunuculuğunun önemi ise toplumsal konularda söz sahibi olan, kanun, yönetmelik ve yasal belge çıkarabilen karar vericilerin ve politika yapıcıların düşüncelerini etkilemeyi hedeflemesidir (Hoefer, 2016).
Bu bağlamda ortaya konan uygulamalar hak arayışı konusunda kamuoyunu bilgilendirerek bilinçlendirme, sosyal politikaların oluşturulması için değişimi başlatma, dezavantajlı grupların sorunları için her düzeyde çözüm önerileri oluşturma gibi çalışmalardır.
Sosyal çalışmanın gerek meslekleşme döneminden önce gerekse dayanışma faaliyetlerinin yürütüldüğü dönemlerde değişimin başlatılması için odaklandığı alanların başında her zaman yoksulluk gelmektedir. Çünkü insanların temel gereksinimlerinin karşılanabilmesi için öncelikle kendi yaşadığı toplum içerisinde yoksulluk sınırı altında olmaması gerekmektedir. Yoksulluğa karşı yapılan savunuculuğu işsizlik takip etmektedir. Ardından bireylerin hak savunuculuğu ayrımcılık ve diğer sosyal adaletsizliklere odaklanılması gelmektedir (Ethics, 2017).
Sosyal çalışmanın bu odak noktaları ele alındığında savunuculuğun mesleğin özünü oluşturduğu tekrardan göze çarpmaktadır. Nitekim bireylerin asgari bir yaşama ve eşit fırsatlara sahip olması için sosyal politikaları etkilemek ve değiştirmek insanı merkeze alarak insana yakışır bir yaşam ve toplum düzeni hedeflemektedir. Bu da sosyal çalışmacılar için sosyal adalet bağlamında değişim ortaya koymanın çalışmacının sadece yöntemi olarak görülmeyip mesleki sorumluluk olarak kabul edilmektedir (Özdemir & Duman, 2020).

Sosyal çalışmacılar Prometheus gibi gücün karşısında durarak yaptıkları savunuculuk sonucunda toplumsal açıdan eşitsizliklerle boğuşan grupların haklarını aramak için değişimi başlatmaya gönüllülerdir.

Sosyal refah politikaları savunuculuğu ise yine sosyal adalet savunuculuğunda olduğu gibi mesleğin özünü oluşturan temel görevlerdendir. Nasıl ki sosyal çalışma meslek olarak insan haklarının savunuculuğu ve sağlanması için çalışıyorsa sosyal refah politikalarında savunuculuk yapması da sosyal adaletin sağlanması ve eşitsizliklerin kaldırılması için çalışmacıya bir araç sunacaktır (Yıldırım & Aslan, 2019).
Sosyal refah politikaları savunuculuğu aynı zamanda sosyal çalışmada kullanılan ve önemli bir yaklaşım olan güçlendirmeye de vurgu yapmaktadır. Sosyal çalışmanın savunuculuk rolü zaten başlı başına insanların kendi adına konuşabilmeleri için güçlendirilmesi anlamını içinde barındırmaktadır. Bu da sosyal refah politikaları savunuculuğu yaparak güçlendirmek istenilen bireylerin önündeki engellerin kaldırılması adına önemli bir adımı ifade etmektedir (Yıldırım & Aslan, 2019).
Sosyal refah politikaları savunuculuğu hak ihlallerinin önüne geçmek ve sosyal adaleti sağlamak için sosyal çalışmacının yerine getireceği önemli mesleki görevlerdendir (Özdemir & Duman, 2020).
Aslında sosyal refah politikaları savunuculuğu sosyal çalışmacının en çok makro anlamda çalışma yapabileceği alanların başında gelmektedir. Bununla beraber bir sosyal çalışmacı sosyal refah politikası savunuculuğu yaparken savunuculuğunu yaptığı bireyin sorunlarının kökeninin kişisel sorunlardan kaynaklanmadığını bunun yerine çevresel ve sosyal etkenlerin bireysel sorunları daha çok etkilediğini kabul ettiği için "çevresi içinde birey" yaklaşımının önemini de ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım da yine sosyal çalışmanın özünü oluşturan anlayışlar arasında kabul edilmektedir. Gerek hak savunuculuğu gerekse sosyal refah politikaları savunuculuğu bu bağlamlarda düşünüldüğünde sosyal çalışmanın temel amaçları ile de uyumluluk göstermektedir.

SONUÇ

Sosyal çalışmanın savunuculuk işlevinin hem Prometheus efsanesi hem de hak ve sosyal refah politikaları savunuculuğu bağlamında ele alındığı bu çalışma bizlere savunuculuk faaliyetlerinin meslek için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Çünkü sosyal çalışmanın henüz meslek olarak kabul edilmediği ve temel felsefesinin sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya dayandırıldığı, din temelli hizmet anlayışının hakim olduğu dönemlerde bile savunuculuk faaliyetlerinin mesleğin temelini oluşturduğu görülmektedir.

Sanayileşme ile sosyal sorunların daha da görünür olması sosyal çalışma mesleğine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Böylelikle meslekleşme sürecinde önemli yol kat eden sosyal çalışma için dezavantajlı grupların savunuculuğunu üstlenmek mesleğin özünü oluşturan kavramlar arasında yerini almıştır. Prometheus efsanesini temel alarak metaforik bir anlamda insanların kullanımına sunulan ateş, sosyal çalışmada bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ile karakterize olmaktadır. Bu bağlamda insanlığa bilgiyi, uygarlığı kendi canı pahasına olsa bile türlü işkenceleri göze alarak sunan Prometheus, çalıştığı kurumun politikalarını yararlanıcılar adına eleştirebilmeyi göze alan ve onların haklarını arayan sosyal çalışmacı ile eş değer görülmektedir. Sosyal çalışma mesleğinin insan hakları ve sosyal adalet temeline dayandığı düşüncesi de göz önünde bulundurulduğunda çalışmacıların savunucu rollerinin önemi artmaktadır. Sosyal çalışma, gücün karşısında duracağını bilse dahi, gereksinim içinde olan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması adına sosyal politikaları değiştirmek ve politika yapıcıları etkilemek için savunuculuk faaliyetlerini her zaman sürdürecek, insan hakları ve sosyal adaletin toplumun bütün kesimlerine ulaşmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, H., & Duyan, G. Ç. (2003). Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1-19.

Akbaş, E. (2017). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler.* Ankara: SABEV.

Dağdelen, G. (2016). Sosyal Sorunlar ve Sosyal Çalışma. İ. Cılga, E. Erkul, B. Yıldırım, & İ. B. Adıgüzel içinde, *Sosyal Çalışma ve Sosyal Politika Yazıları* (s. 61-82). Ankara: Bellek.

Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Duyan, V., Sayar, Ö. Ö., & Özbulut, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak* . Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Ethics, N. C. (2017). National Association of Social Workers.

Hoefer, R. (2016). Advocacy Practice for Social Justice/ https://books.google.com.tr/books. New York.

Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri.* Ankara.

Özdemir, R., & Duman, N. (2020). Sosyal Hizmet ve Sosyal Adalet Savunuculuğu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Psikomitoloji. (tarih yok). http://psikomitoloji.com/attachments/article/79/Prometheus.ve.efsanesi.pdf adresinden alındı

Şeker, A. (2004). *Küreselleşen Dünyada Geleceğin Sosyal Hizmeti.* Ankara : SABEV.

Tepe, P. (2012). Grundmodul: Aktuelle Ansaetze literaturwissenschaftlicher Mythosforschung. *Heinrich Heine Universitaet*. Düsseldorf.

Tuncay, T., & Erbay, E. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: Sosyal adalet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 53-69.

Yıldırım, B., & Aslan, H. (2019). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Ortak Bir Kader Mümkün mü? Nasıl Bir İlişki, Ne Çeşit Bir Etkileşim. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 643-664.

Yolcuoğlu, İ. G. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş* . Ankara: SABEV.
Yunan Mitolojisi. (2007, Eylül 25). http://yunanmitolojisi.blogspot.com/2007/09/prometheus.html adresinden alındı

Makale id= 46

Sözlü Sunum

Li Xiaofeng ve Giyilebilir Seramikler

Öğr.Gör. Burak Yıldırım[1]
[1]*Trakya Üniversitesi*

Özet: *Günümüzde hemen hemen tüm sanat dallarında olduğu gibi seramik sanatı alanında da, sanatçıların pek çoğu; salt kendi sanat malzemelerinin yanı sıra faklı malzemeler kullanarak ya da kendi sanat malzemelerini yüzyıllardır süregelen kalıbın dışında birçok farklı alanlarda kullanarak daha özgün ve alışılmışın dışında eserler üretme eğilimi içerisindedir. "Giyilebilir Seramik" tabiri; son yıllarda dünya çapında yaygınlaşmaya ve adından söz ettirmeye başlamıştır. Li Xiaofeng; seramik malzemenin kendi sanat alanı dışına çıkarılması ile oluşturulan bu tabirin, modern anlamdaki ilk ve en önemli uygulayıcılarından olarak kabul edilmektedir. Çin'li modern seramik sanatçısı Li Xiaofeng; seramik(porselen) malzeme kullanılarak üretilmiş takılar vb. giyim aksesuarlarının yanı sıra bilhassa ayakkabılar ve elbiseler/kıyafetler gibi gerçek anlamda giyilebilir seramik eserleri ile tanınmaktadır. Sanatçı giyilebilir seramik eserlerini; kırılmış ya da özenle kesilmiş küçük seramik parçalarına minik delikler açarak ve bu deliklerden geçirdiği metal, deri vb. iplikler ile ilgili parçaları belirli bir düzene/plana göre birbirine ekleyerek oluşturmaktadır. Li Xiaofeng'in eserleri; alışılmışın dışında, ülkemizde daha önce yapılmış örneklerine rastlanmayan tarzda ve tam anlamıyla özgün çalışmalardır. Seramik malzeme ile alternatif ya da disiplinler arası arayışlarda bulunarak eserler üreten/üretmek isteyen, seramik sanatı ile ilişkili bireylere yeni ufuklar sunmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Seramik Tasarımı, Li Xiaofeng, Giyilebilir Seramik, Seramik Elbise, Moda Tasarımı*

Li Xiaofeng and Wearable Ceramics

Abstract*:As with almost all art branches today, in the field of ceramic art, many artists tend to produce more original and unorthodox works using only their own art materials as well as different materials, or by using their own art materials in many different fields other than the pattern that has been going on for centuries. The term "Wearable Ceramic" has become widespread worldwide in recent years and has started to make a name for itself. Li Xiaofeng is considered to be one of the first and most important practitioners of this expression, which was created by taking ceramic material out of his field of art. Chinese modern ceramic artist Li Xiaofeng is known for jewelery and clothing accessories produced using ceramic (porcelain) material, as well as truly wearable ceramic works such as shoes and dresses/clothes. The artist creates wearable ceramic works by drilling tiny holes into broken or carefully cut small ceramic pieces and adding pieces related to metal, leather, etc. threads that are passed through these holes according to a certain order/plan. The works of Li Xiaofeng are extraordinary, completely unique and unprecedented in our country. They offer new horizons to individuals who are producing/interested in producing works by seeking alternative or interdisciplinary searches with ceramic material and who are related to ceramic art.*

Keywords: *Ceramic Design, Li Xiaofeng, Wearable Ceramic, Ceramic Dress, Fashion Design*

1. GİRİŞ

Günümüzde hemen hemen tüm sanat dallarında olduğu gibi seramik sanatı alanında da, sanatçıların pek çoğu; salt kendi sanat malzemelerinin yanı sıra faklı malzemeler kullanarak ya da kendi sanat malzemelerini yüzyıllardır süregelen kalıbın dışında birçok farklı alanlarda kullanarak daha özgün ve alışılmışın dışında eserler üretme eğilimi içerisindedir.

Birçok seramik sanatçısı, plastik sanatların diğer disiplinleri ile ilgilenirken, farklı disiplinlerden sanatçılar da seramik malzemeye ilgi duymuşlar ve eserler üretmişlerdir (Karayel

Gökkaya, 2013: 27). Daha açık bir ifade ile son yıllarda, sanat alanlarının nerdeyse tümünde, disiplinler arası etkileşime giderek artan şekilde önem verilmektedir. Sanatçılar kendi sanat malzemelerini; kalıplaşmış düşüncelerin dışına çıkarak, hakkında fikir ya da eğitim sahibi oldukları farklı sanat alanlarında kullanmaktadır. Ayrıca kendi sanat malzemelerinin yanı sıra farklı sanat malzemelerini de aynı bünyede kullanarak karma(hibrit/melez) sanat eserleri üretmektedirler. Belirli bir sanat malzemesinin farklı bir sanat alanında kullanılarak ya da birden fazla sanat malzemesi ile karma sanat eserleri üreterek, farklı sanat disiplinleri arasında oldukça önemli bağlar kurulmakta, adeta kalıplaşmış sınırlar gittikçe azaltılmaktadır. Son yıllarda; tekil olarak bilinen sanat anlayışlarının yerini hızla çoğul sanat arayışları almakta, disiplinler arası etkileşim sonucu üretilen ve birden çok sanat dalını kapsayan karma sanat eserleri en popüler eserler olarak kabul edilmektedir.

Disiplinlerarası yaklaşımlar, biçimsel ve düşünsel açıdan sanatçıya sınırsız bir özgürlük alanı sunulmasının önünü açmaktadır. Bu bağlamda, seramik malzemenin kullanım alanının genişletilmesi ve teknik anlamda özgün denemelerin varlığı, seramik sanatının gelenekselden çağdaş sanata uzanan yolculuğuna katkı sağlamıştır (Tonza Helvacıkara ve Ayvaz Tunç, 2019: 1472).

Latince "Modus" yani oluşmayan sınır ya da sınırlanamayan anlamına gelen Moda'nın sözlük anlamı; "değişiklik ihtiyacı veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik, belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük, geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygunluk, yaygın duruma gelmek ve herkesçe kabul edilmek" şeklinde ifade edilmiştir (http://www.tdk.gov.tr, 2020). Moda en yaygın anlamıyla değişimi ifade etmekle birlikte giyim-kuşamla özdeşleştirilen bir kavramdır. Aslında moda dönemin düşünce ve yaşam tarzlarına göre estetik değerleri oluşturan, sonrada o estetik değerlerden vazgeçilip yeni önerilerle değişen bir döngüdür (Aktepe, 2011: 55).

Günümüz dünyasında moda denince giyim-kuşamın ana malzemesi olan tekstil ürünlerin dışında, plastik, ahşap, değerli/yarı değerli/değersiz metaller-taşlar-madenler, led ışıklar-ekranlar gibi teknoloji ürünleri ve kompozit malzemeler kullanılarak üretilen; elbise, ayakkabı ve çeşitli giyim aksesuarları da akla gelmektedir. Tüm bunların yanı sıra seramik(porselen) malzemeler kullanılarak üretilen; takılar vb. çeşitli giyim aksesuarlarının ardından, son yıllarda ayakkabılar ve hatta elbiseler/kıyafetler sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. Li Xiaofeng; seramik tasarımı alanı ile moda tasarımı alanını, disiplinler arası etkileşime dayalı güçlü bir bağla birleştirebilmiş olan ve bu bağlamda örnek gösterilen önemli seramik sanatçılarındandır.

2. Lİ XİAOFENG VE GİYİLEBİLİR SERAMİKLER

"Giyilebilir Seramik" tabiri; son yıllarda dünya çapında yaygınlaşmaya ve adından söz ettirmeye başlamıştır. Li Xiaofeng; seramik malzemenin kendi sanat alanı dışına çıkarılması ile oluşturulan bu tabirin modern anlamdaki ilk ve en önemli uygulayıcılarındandır. Yaşadığımız çağda "giyilebilir seramik" denildiğinde daha çok seramik takılar vb. giyim aksesuarları akla gelmektedir. Ancak Li Xiaofeng vb. bazı sanatçılar; son yıllarda bu tabirin kapsamını genişletmiş, gerçek anlamda giyilebilir seramikler(giyilebilir seramik elbiseler/kıyafetler ve ayakkabılar) üretmeye başlamışlardır.

Resim 1: Li Xiaofeng (https://www.redgategallery.com/content/li-xiaofeng)

Resim 2: Li Xiaofeng'in giyilebilir seramik elbiselerinden örnekler (https://mymodernmet.com/li-xiaofeng-porcelain-dresses/)

Çin'li modern seramik sanatçısı Li Xiaofeng(1965-…); 2002 yılında Pekin Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olmuştur. Sanatçı halen Pekin'deki atölyesinde sanatsal üretimlerine devam etmektedir. Xiaofeng; seramik(porselen) malzeme kullanılarak üretilmiş elbiseler, ayakkabılar ve takılar gibi giyilebilir seramik eserleri ile tanınmaktadır (https://www.chinesenewart.com/chinese-artists11/lixiaofeng.htm, 2020).

Çin'de orijinal seramik kostümleriyle tanınan Li Xiaofeng, özgün aynı zamanda giyilebilir kostümleri oluşturmak için kırık porselen parçalar kullanmaktadır. Parçaların yan yana gelişinde biçimsel uyuma da dikkat ederek bir bütün oluşturmaktadır. Sanatçı bazı tasarımlarını da başlık gibi aksesuarlarla tamamlamaktadır. Sanatçının bu kostümleri ağır olsa da giyilebilmektedir (Martinez, 2012: 172). Sanatçı, giyilebilir seramik eserlerini oluşturan parçaları; Song, Ming, Yuan ve Qing gibi Hanedanlık dönemlerinden kalma kırılmış seramik eserlerin yanı sıra kendisi ürettiği seramikleri kırarak ya da keserek temin etmektedir (https://hifructose.com/li-xiaofeng-makes-clothing-from-broken-porcelain/, 2020). Bazı kırık ya da kırılmış parçaları kullanarak oluşturduğu eserleri olduğu gibi, sadece su jeti ile belirli bir düzene/plana göre keserek oluşturduğu giyilebilir seramikleri de mevcuttur.

Resim 3: Li Xiaofeng tasarımı giyilebilir seramik elbise ve başlık (https://artjouer.wordpress.com/artists/li-xiaofeng/)

Resim 4: Li Xiaofeng'in giyilebilir seramik eserlerini yapım aşamaları örnekleri (https://www.youtube.com/watch?v=AzVRY7zxft0)

Giyilebilir seramik eserlerini; kırılmış ya da özenle kesilmiş küçük seramik parçalarına minik delikler açarak ve bu deliklerden geçirdiği metal, gümüş, deri vb. iplikler ile ilgili parçaları belirli bir düzene/plana göre, metal vb. basit bir yapay manken üzerinde birbirine ekleyerek

oluşturmaktadır. Seramik elbiselerin ve ayakkabıların iç yüzeylerini kullanıcıya rahatsızlık vermemesi amacıyla deri parçalar ya da uygun nitelikte kumaşlar ile kaplamaktadır.

Resim 5: Li Xiaofeng tasarımı giyilebilir seramik ayakkabı (https://artjouer.wordpress.com/artists/li-xiaofeng/)

Tamamen kendi ürettiği ayakkabıların taban kısımlarında; kırılma ve kullanıcı yaralanması riskini ortadan kaldırmak için kauçuk vb. malzeme kullanmakta, taban dışındaki üst kısımlarında seramik kullanmaktadır. Ayrıca hazır ayakkabıların taban kısmı dışındaki, ayağı kapsayan üst kısımlarına; kırılmış/kesilmiş seramik parçaları metal, deri vb. iplikler ile birbirine ve ilgili ayakkabı derisine/kumaşına bağlayarak kaplama yapmaktadır.

Resim 6: Li Xiaofeng'in giyilebilir seramik elbiselerinden detaylar (https://mymodernmet.com/li-xiaofeng-porcelain-dresses/)

Xiaofeng, kırık ya da özenle kesilmiş seramik parçaları birleştirerek daha çok; Çin'in binlerce yıllık geleneksel kıyafetlerini ve askeri üniformalarını, giyilebilir seramikler olarak

yeniden üretmektedir. Sanatçının giyilebilir seramikleri hem bir zırh hem de heykelsi bir şaheser izlenimi vermektedir.

Resim 7: Li Xiaofeng'in; Çin geleneksel kıyafetleri ve askeri üniformalarını örnekleyen giyilebilir seramik elbiseleri (https://tr.pinterest.com/idmenchina/li-xiaofeng/)

Bir dönem Lacoste ve Alexander McQueen gibi moda devleriyle işbirliği yapan sanatçının bazı eserleri Metropolitan Sanat Müzesi başta olmak üzere dünya çapında pek çok müzede belli dönemlerde veya kalıcı olarak sergilenmektedir.

Resim 8: Li Xiaofeng'in, Alexander McQueen için ürettiği giyilebilir seramik elbise ve ayakkabı (https://tr.pinterest.com/idmenchina/li-xiaofeng/)

Resim 9: Li Xiaofeng'in, Lacoste markası için ürettiği giyilebilir seramik prototipleri (https://tr.pinterest.com/idmenchina/li-xiaofeng/)

Lacoste firması tarafından porselen polo tişört tasarlaması istenen sanatçı Li Xiaofeng, bu siparişi 2010 tatil koleksiyonerleri serisi için üretmiştir. Lacoste'un logosunu da içeren porselen ürünler özel olarak üretilmiş ve kırıldıktan sonra aynı yöntemle birleştirilerek klasik polo tişört biçimine getirilmiştir. Lacoste'un en pahalı ve en ayrıcalıklı tişörtü olan bu ürün extravagant bir türün tek örneği olma özelliğini de taşıyan bir eser olmuştur (Martinez, 2012: 173).

Resim 10: Li Xiaofeng'in giyilebilir seramik elbiselerinden örnekler (https://tr.pinterest.com/idmenchina/li-xiaofeng/)

3. SONUÇ

Günümüzde pek çok sanat dalında olduğu gibi seramik alanında da; daha önce yapılmış örneklerine rastlanmayan tarzlarda, farklı arayışlarda bulunan eserler dikkat çekici ve değerli bulunmaktadır. Geleneksel/klasik anlayış ile üretilen eserlerin her çağda belirli bir değeri olsa da, yaşadığımız çağda; tam anlamıyla özgün, tasarım ve/veya kavram yüklü, estetik kaygı güdülerek üretilmiş sanat eserlerine hem sanatçılar hem de sanatseverler tarafından çok daha fazla kıymet verilmektedir.

Li Xiaofeng; seramik alanında farklı arayışlarda bulunarak seramik sanatını, moda tasarımı/kıyafet tasarımı alanına başarılı şekilde adapte edebilmiş çok değerli bir sanatçıdır. Bu şüphesiz ki günümüzde sıklıkla üzerinde durulan; disiplinler arası etkileşimin ve hibrit(karma/melez) sanat yaklaşımlarının bir sonucudur. Yaşadığımız yüzyılda, farklı sanat disiplinlerinin birbirinden ayrı düşünülmemesi, sürekli bir etkileşim içinde bulunmaları, bu doğrultuda sanat disiplini, malzeme ve/veya kavram anlamında karma sanat eserleri üretilmesi son derece değer verilen bir durum olagelmiştir.

Xiaofeng'in eserleri; disiplinler arası etkileşimin sonuçlarına örnek olarak gösterilebilecek oldukça nitelikli eserlerdir. Disiplinler arası ve farklı, özgün tasarımlar üretmek isteyen sanatçılara yeni ufuklar sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Aktepe, Ş. (2011). *Moda ve Tekstil Tasarımı Sürecinde Sanat/Sanatçı İlişkisi,* Akdeniz Sanat Dergisi, Sayı:7.

Hakan Verdu Martinez, E. (2012). *Moda Tasarımında Sanatsal İfade Önerisi Olarak Alternatif Malzemeler: Seramik Elbiseler,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Sanat ve Tasarım Dergisi, Sayı: 3.

Karayel Gökkaya, E. (2013). *Disiplinlerarası Sanatsal İfade: Ressam Seramikçiler-Seramikçi Ressamlar,* Sanat Dergisi, Sayı: 24.

Tonza Helvacıkara, F., Ayvaz Tunç, Ö. (2019). *Sanatta Disiplinlerarası Bir Yaklaşım: Seramik ve Animasyon,* İdil Dergisi, Sayı: 63.

https://artjouer.wordpress.com/artists/li-xiaofeng/

https://www.artspace.com/artist/li-xiaofeng

https://coleccionsolo.com/artists/li-xiaofeng/

https://www.chinesenewart.com/chinese-artists11/lixiaofeng.htm

https://hifructose.com/li-xiaofeng-makes-clothing-from-broken-porcelain/

https://mymodernmet.com/li-xiaofeng-porcelain-dresses/

https://tr.pinterest.com/idmenchina/li-xiaofeng/

https://www.redgategallery.com/content/li-xiaofeng

http://www.tdk.gov.tr

https://www.youtube.com/watch?v=AzVRY7zxft0

https://www.youtube.com/watch?v=diNigCjpYyE

Makale id= 45

Sözlü Sunum

Çağdaş Hibrit Seramikler ve Örnek Bir Sanatçı: Tal Batit

Öğr.Gör. Burak Yıldırım[1]
[1]*Trakya Üniversitesi*

Özet: *"Hibrit Seramik" terimi her ne kadar son yıllarda kullanılmaya başlanan yeni bir tabir olsa da, tarihsel açıdan bir araştırma yapıldığında; hibrit seramiklerin yüzyıllardır üretilmekte olduğu görülecektir. Hibrit seramikler denildiğinde çoğunlukla; yüzyıllardır klasik örnekleri, günümüzde ise çağdaş örnekleri üretilen, mitolojik temelli-insan ve hayvan birleşiminden oluşan figüratif seramikler akla gelmektedir. Ancak günümüzdeki çağdaş anlamıyla "hibrit seramikler" ifadesi; iki veya daha fazla birbirinden tamamen farklı formun aynı bünyede birleşiminden oluşan, figüratif ya da figüratif olmayan her türlü seramik objeyi kapsamaktadır. Ayrıca tek bir eseri oluşturmak için aynı bünyede/yüzeyde kullanılan, birden fazla birbirinden farklı türde çamurun, desenin ya da sır vb. herhangi bir süsleme unsurunun da ilgili eseri hibrit seramik tanımlamasına dâhil ettiği söylenebilir. İsrailli çağdaş seramik sanatçısı Tal Batit; hibrit seramiklerin sadece insan ve hayvan birleşiminden oluşan figüratif seramiklerden ibaret olmadığını, hibrit kelimesinin anlamı doğrultusunda salt seramik malzeme, sadece herhangi bir malzeme ya da birden fazla malzeme ile pek çok farklı hibrit/melez/karma çalışmanın yapılabileceğini kanıtlar nitelikte özgün seramik eserler üretmektedir. Yaşadığımız çağda seramik vb. tek bir sanat malzemesi ile form ya da desen/süsleme anlamında birbirinden tamamen farklı, birden fazla unsurun aynı bünyede/yüzeyde bir araya getirilmesiyle oluşturulan her bir çalışma; hibrit eser olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra örneğin; seramik, metal ve ahşap gibi iki ya da daha fazla farklı sanat malzemesinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan her bir sanatsal objede hibrit eser olarak adlandırılabilir.*

Anahtar Kelimeler: *Hibrit Seramik, Melez Seramik, Tal Batit, Hibrit Sanat, Melez Sanat*

Contemporary Hybrid Ceramics and a Sample Artist: Tal Batit

Abstract*: Although the term "Hybrid Ceramic" is a new term that has been used in recent years, when a historical research is made, it will be seen that hybrid ceramics have been produced for centuries. When it comes to hybrid ceramics, figurative ceramics, which have been produced for centuries, and today are contemporary examples, mythological based-human and animal combination come to mind. However, in its contemporary sense, the term "hybrid ceramics" includes all kinds of figurative or non-figurative ceramic objects, which are the combination of two or more completely different forms in the same body. In addition, it can be said that more than one different type of mud, pattern or glaze, etc. used on the same body/surface to create a single work, includes the related work in the definition of hybrid ceramics. Israeli contemporary ceramic artist Tal Batit produces original ceramic works that prove that hybrid ceramics are not just figurative ceramics consisting of a combination of man and animal, but that only ceramic material, only any material or multiple materials and many different hybrid/crossbred/mixed works can be done in accordance with the meaning of the word hybrid. In our age, each work created by bringing together a single art material such as ceramics and multiple elements in terms of form or pattern/decoration can be considered as hybrid works. In addition, each artistic object created by bringing together two or more different art materials, such as ceramics, metal and wood, can also be called hybrid works.*

Keywords: *Hybrid Ceramic, Crossbred Ceramic, Tal Batit, Hybrid Art, Crossbred Art*

1. GİRİŞ

Günümüzde oldukça yeni bir terim olan hibrit(melez) seramikler; daha çok mitolojik temelli-insan ve hayvan birleşiminden oluşan figüratif seramikler olarak düşünülmektedir. Ancak

yaşadığımız çağda, sanat alanlarında pek çok tanımın kapsamı giderek artan şekilde genişletilmekte ve sınırlar ortadan kaldırılmaktadır.

TDK'na göre "Hibrit" kelimesi: 'melez' ve 'iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması' ifadeleri ile "Melez" kelimesi ise: 'değişik ırkta ana-babadan doğmuş olan kimse' ve 'karışık-katışık' şeklinde tanımlanmaktadır.

Kelime kökenine inecek olursak 'melez' kelimesi, Latince "hibrida" kelimesine karşılık gelmektedir ve "karıştırılmış bir şey" anlamında kullanılmaktadır. İki farklı türün bir araya gelmesiyle oluşan yeni bir tür de denilebilir (Selçuk, 2017:60). Etimolojik olarak "hibrit" kelimesi incelendiğinde ise; Cambridge Sözlüğe göre, hibrit kelime anlamı olarak: "iki ya da daha fazla farklı bir şeyin bir araya gelerek oluşturduğu yeni bir şeydir" (Çağırkan, 2016:6).

Bu tanımlardan hareketle günümüzde "hibrit(melez) seramikler" denildiğinde; aynı özden olmayan, tamamen farklı iki unsurun bir araya getirilmesiyle oluşan seramikler akla gelmelidir. Daha açık bir ifade ile iki veya daha fazla birbirinden tamamen farklı formun birleşiminden oluşan, figüratif ya da figüratif olmayan her türlü seramik obje; "hibrit seramik" olarak kabul edilmelidir. Hatta form/biçim dışında da, aynı seramik yüzey üzerine uygulanan, birden fazla farklı tür desen veya her türlü dekor/süsleme kombinasyonları için hibrit desen/dekor/süsleme tanımlaması yapılabilir. Aynı zamanda iki farklı çamurun karışımından üretilen tek bir klasik seramik form da hibrit olarak adlandırılabileceği gibi, seramik eser üretiminde herhangi bir yabancı malzeme kullanılması durumu, örneğin; seramik, metal ve ahşap malzemelerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulan bir eserde hibrit eser kabul edilebilir.

Aslında disiplinler arası yapılan, genel anlamda tüm sanat çalışmaları da doğrudan "hibrit sanat" çalışmaları olarak adlandırılabilir. Yaşadığımız çağda hibrit sanat; disiplinler arası çalışmalara hız verilmesi ve disiplinler arasındaki sınırların yok olmaya başlamasıyla giderek artan şekilde gelişme alanı bulmuştur.

Üretiminde, sunulmasında ya da okunmasında en az iki disiplinin bir araya getirilmesi ile oluşturulan, bir tek sanat disipliniyle tanımlanamayan, yapısında bulundurduğu birden fazla dinamikle zengin ve kompleks bir özelliğe sahip olan sanat uygulamaları, bu gibi bütünleşik yapısından dolayı, melez(hibrit) sanat olarak adlandırılır (Kaya, 2017:178).

2. TAL BATİT VE ÇAĞDAŞ HİBRİT SERAMİKLERİ

İsrailli çağdaş seramik sanatçısı Tal Batit(1988-…); Holon Teknoloji Enstitüsü Endüstriyel Tasarım Bölümü mezunudur (https://www.batitstudio.com/about, 2020). Üniversite ikinci sınıfta iken tamamen seramik sanatı alanına yönelen sanatçı; form, renk ve doku anlamında geleneksel süreçleri bozmaya çalışmış, değiştirerek ve yeni değişkenler ekleyerek hibrit seramikler oluşturmuştur (https://www.designboom.com/design/tal-batit-hybrids-ceramic-vase-collection, 2020). Batit; normalde bir araya getirmeyi düşünmeyeceğiniz malzemelerin, şekillerin, renklerin ve dokuların beklenmedik şekilde yan yana getirilmesiyle, ilk bakışta oldukça uyumsuz parçalar gibi görünen objelerden oluşan hibrit seramikleri ile tanınmaktadır (https://design-milk.com/hybrids-a-collection-of-vessels-by-tal-batit/, 2020).

Resim 1: Tal Batit ve çağdaş hibrit seramiklerinden örnekler (https://www.batitstudio.com/, 2020)

Resim 2: Tal Batit'in çağdaş hibrit seramiklerinden örnekler (https://www.batitstudio.com/, 2020)

Tal Batit, çağdaş hibrit seramik eserlerini; üç boyutlu yazıcılardan yararlanarak model-kalıp-düküm tekniği ile oluşturmaktadır. Bir eserini oluşturacak olan birden fazla ve birbirinden tamamen farklı formda olan parçaları, farklı özelliklerde çamurlar ile ayrı ayrı şekillendirmekte, tasarımına/planına göre sır kullanmamakta ya da sadece bazı parçaları farklı özelliklerde sırlar ile renklendirmektedir. Farklı özelliklerde çamurların ve sırların küçülme/genleşme oranları farklıdır. Yaş ya da yarı yaş halde iken farklı çamurlardan üretilen parçalar arasında yapıştırma/ekleme esnasında kaynaşma problemleri doğabilmesi muhtemeldir. Sanatçı bu nedenle herhangi bir eserini oluşturacak olan tüm parçaları; bisküvi ve sırlı fırından sonra, üçüncü pişirimde farklı özelliklerdeki pek çok çamura uyumlu şeffaf bir sır ile tasarımına/planına uygun şekilde birbirleri üzerine yapıştırarak eserlerinin nihai kaynaşmasını/bütünleşmesini sağlamaktadır.

Resim 3: Tal Batit'in çağdaş hibrit seramiklerinden örnekler (https://www.batitstudio.com/, 2020)

Batit'in, sırsız salt kırmızı ve beyaz çamurlar ile şekillendirilmiş, iki farklı çamurun ve formun birleşiminden oluşan hibrit seramikleri olduğu gibi, bunun yanı sıra aynı zamanda; aynı formu/eseri oluşturan bir parçanın tek renk ya da çok renkli sırlı diğerinin ise sırsız olduğu çağdaş hibrit seramik eserleri de mevcuttur. Sanatçı çoğunlukla; kırmızı çamur ile tüm ya da yarım görünümde sırsız geleneksel/klasik formlar, beyaz çamur ile de şeffaf veya değişik desenlerde/renklerde sırlanmış çağdaş formlar üretmektedir. Daha sonra pek çok türde çamura uyumlu bir sırı, adeta bir tutkal gibi kullanarak, kırmızı ve beyaz çamurlardan ürettiği birbirlerinden tamamen farklı formları üçüncü bir pişirimle birbirleri ile kaynaştırıp bütünleştirerek oluşturduğu yeni bir form olan; hibrit seramik eserini ortaya koymaktadır.

Resim 4: Tal Batit'in kırmızı ve beyaz çamur ile şekillendirilmiş sırsız çağdaş hibrit seramiklerinden örnekler (https://www.batitstudio.com/, 2020)

Resim 5: Tal Batit'in kırmızı ve beyaz çamur ile şekillendirilmiş sırlı ve sırsız çağdaş hibrit seramiklerinden örnekler (https://www.batitstudio.com/, 2020)

Resim 6: Tal Batit'in çağdaş hibrit seramiklerinden örnekler (https://www.batitstudio.com/, 2020)

3. SONUÇ

Hibrit seramik tabiri çok yeni bir terim olsa da, özellikle insan ve hayvan formlarının birleşiminden oluşan hibrit/melez/karma seramikler yüzyıllardır üretilmektedir. Bu nedenle oldukça yeni bir tanımlama olmasından hareketle "hibrit seramikler" teriminin; figüratif ya da Tal Batit örneğinde görüldüğü gibi figüratif olmayan çağdaş hibrit seramik esreleri tanımlamak için kullanılması belki de daha doğru olacaktır. En azından hibrit seramikler tanımlamasının sadece insan ve hayvan formunun birleşiminden oluşturulan figüratif eserler ile sınırlandırılmaması, bunun yanı sıra hibrit kelimesinin anlamına tam uygun şekilde; birbirlerinden tamamen farklı türlerdeki çamurların, formların, desen-sır vb. süsleme unsurlarının birleşiminden oluşan tüm seramikleri kapsaması gerektiği oldukça açıktır.

Tal Batit'in hibrit seramikleri ilk bakışta uyumsuz ya da ilginç gibi görünse de, dikkatle incelendiğinde bu kanıların yanı sıra aynı zamanda sanatsal gaye arayışıyla ve estetik kaygı güdülerek, tam olarak "çağdaş hibrit seramikler" tanımına uygun şekilde yapılmış öncü eserler olduğu görülecektir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde ve ülkemizde pek çok sanatçı; benzer ya da farklı tarzlarda çağdaş hibrit seramikler üretmektedir. Ancak ilgili konuyu, araştırmanın okuyucuya verilmek istenen ana fikrini oldukça iyi açıklayıcı, öncü ve önemli bir örnek olacağı düşüncesiyle Batit'in eserleri sunulmuştur.

Sanatta disiplinler arası yakınlaşmalar hızla devam etmekte ve dolayısıyla kalıplaşmış sınırlar giderek artan şekilde yok olmaktadır. Disiplinler arası yakınlaşmalar, doğru orantılı olarak hibrit sanatı tetiklemektedir. Sınırların hızla ortadan kalkmasıyla yeni terimlere ve tanımlamalara daha çok ihtiyaç duyulur hale gelecektir. Hibrit sanat ve hibrit seramik tanımlamaları aslında sanatta dalları arasındaki disiplinler arası yakınlaşmaların da bir sonucudur.

KAYNAKÇA

Çağırkan, B. (2016). *Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumlar-Yeni Kimlikler,* İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8) 2613-2623.

Kaya, Y. (2017). *Güncel Sanatta Yeni Bir Yaklaşım Olarak Melezlik,* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, (20), 165-183.

Selçuk, E. (2017). *Sanatta Kültürel Melezleşme,* Tyhke Sanat ve Tasarım Dergisi, 2(2), 57-70.

https://www.batitstudio.com/about

https://www.designboom.com/design/tal-batit-hybrids-ceramic-vase-collection

https://design-milk.com/hybrids-a-collection-of-vessels-by-tal-batit/

http://www.tdk.gov.tr

Makale id= 44

Sözlü Sunum

Öğrencilerin Yalnızlık Düzeyinin Yordanmasında Olumsuz Değerlendirilme Korkusu İle İnternet Bağımlılığının Rolü

Uzman Büşra Ergüt[1] , Doç.Dr. M. Yüksel Erdoğdu[1]
[1]İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
**Corresponding author: Mustafa Yüksel Erdoğdu*

Özet: *Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin yalnızlığının yordanmasında olumsuz değerlendirilme korkusu ve internet bağımlılığının rolü incelenmiştir. Araştırma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Fatih ilçesindeki liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmaktadır. Seçkisiz (random) olarak belirlenen iki resmi okul araştırmanın yapılması amacıyla belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise evren içerisinden çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 320 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada İnternet Bağımlılığı Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği ile araştırmacının hazırlamış olduğu Kişisel Bilgi Formu öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmada iki değişken puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için t testi, ikiden fazla puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için tek yönlü varyans analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki rolünü ortaya koymak amacıyla da çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda internet bağımlılığı bileşenlerinden sosyal ilişkilerde olumsuzluğun ve olumsuz değerlendirme korkusunun yalnızlığın anlamlı yordayıcısı olduğu ve öğrencilerin sosyal ilişkilerinde olumsuzluk algıları ve olumsuz değerlendirme korkuları artıkça yalnızlık algılarının anlamlı bir şekilde arttığı tespit edilmiştir. İnternet bağımlılığı ve alt ölçekleri ile yalnızlık düzeylerinin erkek öğrencilerin lehine kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Olumsuz değerlendirme korkusu cinsiyete ve internette kalma süresine göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar göstermemektedir. İnternet bağımlılığı ve alt ölçek puanları da internete 7 saat ve üstünde girenlerin lehine daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yalnızlık ölçek puanları da internette kaç saat bulunduğuna göre gruplar arasında anlamlı farklılık göstermemektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Yalnızlık, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu, İnternet Bağımlılığı*

The Role of Internet Addiction and the Fear of Negative Evaluation for Prediction of Stundent's Level of Loneliness

Abstract*: The aim of this study was to examine the role of fear of negative evaluation and internet addiction in predicting the loneliness of high school students. The research was carried out in correlational model. The population of the study consists of students studying in high schools in Fatih district of Istanbul in the 2018-2019 academic year. Two official schools, determined as random, were determined for the purpose of conducting the research. The sample of the study, on the other hand, consisted of 320 high school students from the universe who agreed to participate in the study. In the study, Internet Addiction Scale, UCLA Loneliness Scale, Fear of Negative Evaluation Scale and Personal Information Form prepared by the researcher were applied to the students. In the study, the t test for the significance of the difference between the mean scores of two variables, one-way analysis of variance for the significance of the difference between the mean scores of more than two, the Pearson moments product correlation coefficient to examine the relationship between the two variables, and the multiple regression analysis to reveal the role of the independent variables on the dependent variable. used. As a result of the research, it was determined that negativity in social relationships and fear of negative evaluation, which are among the components of internet addiction, are significant predictors of loneliness, and as the negativity and negative evaluation fears increase in students' social relationships, their perceptions of loneliness increase significantly. It was observed that Internet addiction and its subscales and loneliness levels were higher in favor of male students than female students. Fear of negative evaluation does not show significant differences between*

groups according to gender and duration of internet stay. Internet addiction and subscale scores were also observed to be higher in favor of those who use the Internet for 7 hours or more. Loneliness scale scores do not differ significantly between the groups according to the number of hours on the internet.

Keywords: *Loneliness, Fear of Negative Evaluation, Internet Addiction*

Giriş

Bireylerin yaşam halkalarından geçerken şekil aldığı en önemli periyot olan ergenlik, yalnızlık duygularının derinden hissedildiği bir dönemdir. Literatürde konu hakkında araştırma yapılmış olan pek çok çalışmada yalnızlığın, ergenlik döneminde diğer gelişim dönemlerine göre daha fazla ve etkili bir biçimde hissedildiği belirtilmiştir (Crosnoe, 2000; Demir ve Tarhan, 2001; Özatça, 2009;Goosby, Bellatorre ve ark,.,2013). Perlman ve Peplau (1984) bireylerin yalnızlık duygusunu yaşamasındaki temel olgularını; bireyin kendinin sevilmediği hissine kapılması gibi olumsuz bilişsel bir tecrübeye, çevresindeki bağlı olduğu insanlar tarafından dışlanması sonucu yaşadığı hoş olmayan bir deneyime, kurmuş oldukları ilişkilerde sürdürülebilirlik sağlayamamasının eksikliğine ve arkadaş edinememe gibi problemlere endekslemişlerdir. Ergenlerde yaşanan yalnızlığın gelişimsel, sosyal, kültürel, kişisel özellikler olmak üzere birçok nedeni bulunmaktadır. Brennan (1982) ergenlik döneminde yoğun olarak yaşanan yalnızlığın nedenlerini üç kategoride sınıflandırmıştır. Birinci neden olarak bireyin karakteristik özelliklerini (utangaçlık, zayıf sosyal becerileri, düşük benlik saygısı) göstermiştir. İkincisini bireyin gelişimsel değişimlerine(fiziksel gelişim, kimlik arama süreçleri vb.) bağlamıştır. Üçüncü neden olarak ise bireyin ait olduğu toplumdaki sosyal ve kültürel yapıların etkili olduğunu belirtmiştir(Akt; Özatça, 2009).

Toplumsal boyutta birçok kişilik bozukluğunun ve ruhsal bunalımının hazırlayıcısı olduğu varsayılan yalnızlığın depresyon (Wilbert ve Rupert, 1986; Ceyhan ve Ceyhan 2011), stres (Demirtaş, 2007;Yarcheski ve Mahon, 2011) olumsuz değerlendirme korkusu (Yasmin ve Firdous, 2020), internet bağımlılığı (Sanders, Field ve ark,., 2000; Castells, 2005; Durak Batıgün ve Hasta, 2010) ile pozitif, sosyal kaygı (Jones, Rose ve Russel, 1990; Cavanugh ve Buehler,2016), sosyal destek (Kozaklı, 2006; Duru, 2008) ve düşük benlik saygısı ile negatif yönde ilişkili olduğu gözlenmektedir.

Artan internet kullanım süreleriyle birlikte hayatımıza yeni bir bağımlılık kavramı olarak giren internet bağımlılığı kavramı genel olarak; bireyin internette geçirdiği çevrimiçi süreyi denetleyemeyeceği seviyede yoğun şekilde kullanması ve bunun sonucunda mesuliyetlerini devam ettirememesi ve çevresiyle olan sosyal bağlarında problem yaşaması olarak ifade edilmektedir (Zorbaz,2014).

Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu 2019 yılında yaptığı hane halkı bilişim teknolojileri kullanımı verilerine göre; 16-24 yaş aralığındaki gençler için internet kullanım oranı %93 olarak belirlenmiştir (TUİK,2019). Patolojik internet kullanımı bireylerin yaşam sürecinde her yaş aralığında, eğitim seviyesinde ve ekonomik düzeyde karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte, özellikle ergenlik döneminin görüldüğü 12-18 yaş aralığı en riskli dönem olduğu bildirilmektedir (Milani, Osualdella ve Di Blasio, 2009; Akt: Zorbaz, Tuzgöl Dost, 2014). Günümüzde yapılan araştırmalar Z kuşağı bireylerinin içinde yer aldığı lise öğrencilerinin yaşamış oldukları yalnızlık problemlerinin artmasında yüz yüze etkileşimi azaltması nedeniyle problemli internet kullanımın önemli bir faktör olduğu ortaya konmaktadır (Sanders, Field ve ark.., 2000; Castells, 2005; Durak Batıgün ve Hasta, 2010; Çağır,2010; Karapetsas, Zygourıs vd., 2015; Döner,2018; Genç, Durğun vd. 2018; Singh, Suchandra vd., 2019; Musetti, Corsana vd.,2020).

Literatürde internet kullanımı konusunda yapılmış araştırmalar irdelendiğinde, internet bağımlısı olarak tarif edilen bireylerin diğer bireylerle aralarındaki ilişkilerde problemler yaşadıkları ve sosyal ilişkilerinin azaldığı tespit edilmiştir. Çevrimiçi internet kullanım süresi fazla olan

bireylerin arkadaşları ve aileleriyle daha az iletişim kurdukları ve onlara çok fazla süre ayırmadıkları belirtilmektedir (Durak Batıgün ve Hasta, 2010).

Suhail ve Bargees (2006) araştırmalarında günlük internet kullanım süresi fazla olan genç ve çocukların yalnızlık düzeylerinin giderek yükseldiğini ve çevreleriyle iletişim kurma konusunda problem yaşadıkları belirlemiştir. İnternet teknolojilerinin ortaya çıkardığı çevrimiçi uygulamalar, sosyal medya hesapları vb. uygulamalar bireyler arasında yüz yüze iletişimi olumsuz etkileyerek gençlerin yaratıcılıklarını azalttığı, birey üzerinde öz güven problemleri yaşatarak olumsuz değerlendirilme korkusu gibi sorunları ortaya çıkardığı ve yalnızlık seviyelerini artırdığı söylenebilir.

Sosyal kaygıya eşlik eden olumsuz değerlendirilme korkusu kavramı; kişilerin diğer insanların kendisi hakkında sürekli ve aşırı bir şekilde düşmanca ve kötüleyici şekilde duygularla davranış sergilediğini, düşünerek kaygı duyması olarak ifade edilmiştir (Leary, 1983). Bulunmuş olduğu sosyal çevreden kaynaklı olumsuz değerlendirilme korkusu yaşayan kişiler genel olarak, kendilerinin sürekli başarısız olduğunu, her yaptıkları işte düşmanca ve kötüleyici bir şekilde olumsuz bir tepki alacaklarını düşünerek, süregelen bir endişe hali taşımaktadırlar. Bu sebeple bu özellikteki kişiler kendilerini başaramama duygularıyla şartlandırmaktadır. Örneğin, olumsuz değerlendirilme korkusu yaşayan kişiler genellikle katılmış oldukları sosyal aktivitelerde ortamda kendilerini dışlanmış olarak hissederek, istenilmeyen ve hoşlanılmayan biri olarak değerlendirildiği düşüncesine inanmaktadırlar. Bu şekilde aşırı kaygı yaşama hissi normal bir insanın sergileyeceği davranışlardan değildir. (Çetin ve ark.,. 2014).

Literatürdeki olumsuz değerlendirilme korkusu ile ilgili yapılan araştırmalar irdelendiğinde olumsuz değerlendirme kavramının çok farklı değişkenlerle ele alındığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda olumsuz değerlendirilme korkusunun; iletişim endişesiyle (Deffenbacher ve Payne, 1978), sosyal görünüş kaygısı (Ben, 2017öznel iyi oluş düzeyleri ve sanal zorbalık düzeyleri (Avcı,2019) akıllı telefon bağımlılığı, (Gültekin,2019) ile anlamlı pozitif ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Benlik saygısıyla (Khanam ve Moghal, 2012; Şimşek,2018) negatif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yalnız yaşayan bireylerin özelliklerini bulmaya yönelik bir araştırmanın bulgularına göre, kendini yalnız hisseden bireyler, yalnız hissetmeyen bireylere göre daha fazla olumsuz değerlendirilme korkusu yaşadığı ortaya konulmuştur (Cacioppo, Hawkley vd., 2006; Yasmin, Firdous vd.,2020).

Yukarıdaki araştırma sonuçlarında belirtildiği üzere sürekli gelişen teknolojiye, cebe sığan iletişim araçlarına ve her an sesli hatta görüntülü etkileşim sağlayacak pek çok sosyal medya ve mobil uygulamalarının olmasına rağmen Z kuşağı döneminde bulunan liseli öğrencilerin yalnızlık probleminin yordanmasında hangi etkenlerin önemli olduğunun araştırılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

1. İnternet Bağımlılığı, Yalnızlık Ölçeği ve Olumsuz Değerlendirme Ölçeği puanları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

2. İnternet bağımlılığı ve alt ölçekleri ile olumsuz değerlendirme korkusu yalnızlığı anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

3. Yalnızlık, olumsuz değerlendirilme korkusu ve internet bağımlılığı ölçek puanları cinsiyet ve internette bulunma süresine göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada lise öğrencilerinde öğrencilerin yalnızlık düzeyinin yordanmasında olumsuz değerlendirme korkusu ve internet bağımlılığının rolünü belirlemek amaçlandığından araştırma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok

sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2016).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Fatih ilçesindeki liselerde öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada seçkisiz (random) olarak belirlenen üç okul araştırmanın yapılması amacıyla belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemi ise Fatih içe sınırları içinden random olarak tespit edilen 2 resmi lisede okuyan ve araştırmaya katılmaya gönüllü 320 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin %70,9'u kız, %29,1'ise erkek, %17,2'sinin dokuzuncu, %15,6'sının onuncu, %44,1'inin on birinci ve %23,1'inin on ikinci sınıfta öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Öğrencilerin %36,3'ü 1-3 saat, %42,2'si 4-6 saat ve %21,6'sı ise 7 saat ve daha fazla günlük internet kullanmaktadır. Örneklemin seçiminde uygun (kolaycı) örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

İnternet Bağımlılığı Ölçeği

Hahn ve Jerusalem tarafından bireyin internet bağımlılığı düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen, Şahin ve Korkmaz tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek 19 maddeden oluşmuştur. Faktör analizi sonucunda ölçeğin "kontrol kaybı", "daha fazla online kalma isteği" ve "sosyal ilişkilerde olumsuzluk" olmak üzere üç alt boyutu olduğu tespit edilmiştir. Kontrol kaybı, bireyin internet erişim süresinin normalin üstünde olmasını, aşırı kullanmasını ve bu hareket tarzından bir türlü vazgeçememesi sonucunda çeşitli problemler yaşamasını belirtir. Daha fazla online kalma isteği, internet erişiminde kişinin harcamış olduğu zamanı gösterir ve bireyin interneti ilk kullanmaya başladığı dönemiyle kıyaslandığında aşırılığın ne seviyeye geldiğini açıkça ortaya koyar. Sosyal ilişkilerde olumsuzluk ise bireyin ölçüsüz internet erişimi sağlaması nedeniyle akranları, ailesi, eşi ve çevresindeki diğer insanlarla arasında meydana gelen sorunları ifade eder. İnternet bağımlılığı ölçeğinin güvenirliğini belirlemek üzere ise iç tutarlılık düzeyi hesaplanmıştır. Yapılan çalışmada internet bağımlılığı ölçeğine ait iç tutarlılık katsayısı değeri $\alpha = 0.86$ olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada, internet bağımlılığı ölçeğinin Kontrol kaybı, Daha fazla online kalma isteği, Sosyal ilişkilerde olumsuzluk faktörleri ve ölçeğin geneli için hesaplanan alfa katsayıları sırasıyla 0.86, 0.89, 0.91 ve 0.95'tir.

Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği

Leary (1983) tarafından 30 maddelik olarak geliştirilen ve daha sonra 12 maddeye indirgenen "Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği" Türk kültürüne Çetin ve arkadaşları (2010) tarafından uyarlanmıştır.. 5'li Likert tipinde geliştirilmiş ölçekte yer alan maddelerin 8 tanesi düz, 4 tanesi ise ters puanlamaya tabi tutulmaktadır. Ölçeğin güvenirliğini belirlemek üzere ise test-tekrar test, iç tutarlık (Cronbach Alpha) ve test yarılama yöntemleriyle güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan çalışmada olumsuz değerlendirilme korkusunu ölçeğine ait iç tutarlılık katsayısı değeri $\alpha = 0.84$ olarak bulunmuştur. Bu araştırmada, olumsuz değerlendirme korkusu ölçeği için hesaplanan alfa katsayısı 0.88'dir.

UCLA Yalnızlık Ölçeği

Bireyin yaşamış olduğu genel yalnızlık halini ve seviyesini tespit etmeyi hedefleyen UCLA Yalnızlık Ölçeği toplam 20 maddeden oluşan bir ölçme yöntem olup ilk defa Russell, Peaplau ve Ferguson(1978) tarafından geliştirilmiştir. UCLA Yalnızlık Ölçeği dört dereceli likert tipi hazırlanmış bir öz değerlendirme ölçeğidir. Ölçekten alınan puanın seviyesi yükseldikçe, kişinin yalnızlık seviyesi de yükselmektedir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0,96, test tekrar test korelasyon katsayısı ise 0,94 olarak bulunmuştur (Demir, 1989).

Bu araştırmada, UCLA yalnızlık ölçeği için hesaplanan alfa katsayısı .90'dır. Alfa katsayısının .80 ile 1.0 arasında değerler alması iç tutarlılığa bağlı güvenirliğin yüksek düzeyde olduğunu işaret etmektedir (Tavşancıl, 2005). Elde edilen katsayılar ölçme aracının güvenirliğinin yüksek düzeyde olduğunu işaret etmiştir.

3.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Ölçeklerden elde edilen puanların dağılımının normalliğini belirlemek için çarpıklık ve basıklık katsayıları temel alınmıştır. Bu katsayıların ±1.5 aralığında yer alması, verilerin normale oldukça yakın dağıldığını işaret etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Araştırma kapsamında, internet bağımlılığı ölçeğinin çarpıklık değeri .68, basıklık değeri -.32, UCLA yalnızlık ölçeğinin çarpıklık değeri .35, basıklık değeri -.75 ve olumsuz değerlendirme ölçeği puanlarının çarpıklık değeri .31, basıklık değeri -.33 hesaplanmış ve elde edilen değerlere göre verilerin normal dağılım gösterdiği gözlenmiş ve veri analizinde parametrik testler kullanılmıştır.

Araştırmada iki değişken puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için t testi, ikiden fazla puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için tek yönlü varyans analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki rolünü ortaya koymak amacıyla da çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada kullanılan İnternet Bağımlılığı, UCLA Yalnızlık ve Olumsuz Değerlendirme Ölçeği puanları arasındaki ilişkilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. İnternet Bağımlılığı, UCLA Yalnızlık ve Olumsuz Değerlendirme Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiler

	Değişkenler	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.	Yalnızlık	-					
2.	Kontrol kaybı	,21**	-				
3.	Daha fazla online kalma isteği	,23**	,79**	-			
4.	Sosyal ilişkilerde olumsuzluk	,37**	,72**	,75**	-		
5.	İnternet bağımlılığı toplam puan	,29**	,90**	,90**	,92**	-	
6.	Olumsuz değerlendirme korkusu	,39**	,27**	,17**	,22**	,25**	-

**p<0,01; N=320

Tablo incelendiğinde, yalnızlık puanları ile Kontrol kaybı (r=0,21; p<0,01), Daha fazla online kalma isteği (r=0,23; p<0,01), Sosyal ilişkilerde olumsuzluk (r=0,37; p<0,01), İnternet bağımlılığı toplam (r=0,29; p<0,01) ve Olumsuz değerlendirme korkusu (r=0,39; p<0,01) puanları arasında düşük ve orta düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı ilişkilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin kontrol kaybı, daha fazla online kalma isteği, sosyal ilişkilerde olumsuzluk, internet bağlılığı ve olumsuz değerlendirme korkusu puanları arttıkça yalnızlık puanlarının da arttığı belirlenmiştir.

İnternet bağımlılığı ve olumsuz değerlendirme korkusunun yalnızlık üzerindeki etkisini belirlemek için gerçekleştirilen regresyon analizine Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. İnternet Bağımlılığı ve Olumsuz Değerlendirme Korkusunun Yalnızlık Üzerindeki Yordama Gücü Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	t	P

(Sabit)	1,08	0,11		9,51	<0,01
Kontrol kaybı	-0,09	0,06	-0,13	-1,56	0,12
Daha fazla online kalma isteği	-0,03	0,05	-0,06	-0,69	0,49
Sosyal ilişkilerde olumsuzluk	0,27	0,05	0,42	5,40	<0,01
Olumsuz değerlendirme korkusu	0,24	0,04	0,35	6,72	<0,01
R=0,49, R^2=0,24, F=25,30; *p*<0,01					

Tablo 2 incelendiğinde, regresyon modeline göre; kontrol kaybı, daha fazla online kalma isteği, sosyal ilişkilerde olumsuzluk ve olumsuz değerlendirme korkusu birlikte yalnızlık ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir (R=0,493; F=25,30; p<0,01). Yalnızlık algısındaki değişimin %24'ü internet bağımlılığı ve olumsuz değerlendirme korkusu tarafından açıklanmıştır. Standardize beta katsayılarına ait anlamlılık değerlerine göre, bağımsız değişkenlerden sadece sosyal ilişkilerde olumsuzluğun (β=0,42; p<0,01) ve olumsuz değerlendirme korkusunun (β=0,35; p<0,01) yalnızlığın anlamlı yordayıcısı olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin sosyal ilişkilerde olumsuzluk algısı ve olumsuz değerlendirme korkusu yalnızlık algılarını pozitif yönde etkilemektedir.

Yalnızlık, olumsuz değerlendirilme korkusu ve internet bağımlılığı ölçek puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına dönük analiz Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. İnternet Bağımlılığı, UCLA Yalnızlık ve Olumsuz Değerlendirme Ölçeği Puan Puanlarının Cinsiyete göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	**Cinsiyet**	**N**	**Ort±Ss**	**Sd**	**t**	**p**
Olumsuz değerlendirme korkusu	Kız	227	2,77±0,91	318	-0,87	0,39
	Erkek	93	2,87±0,91			
Kontrol kaybı (İnternet bağımlılığı)	Kız	227	2,32±0,89	318	-2,35	0,02
	Erkek	93	2,58±0,90			
Daha fazla online kalma isteği (İnternet bağımlılığı)	Kız	227	2,26±1,12	318	-3,05	<0,01
	Erkek	93	2,69±1,20			
Sosyal ilişkilerde olumsuzluk (İnternet bağımlılığı)	Kız	227	1,89±0,91	318	-4,21	<0,01
	Erkek	93	2,37±1,00			
İnternet bağımlılığı toplam puan	Kız	227	2,12±0,86	318	-3,61	<0,01
	Erkek	93	2,52±0,92			
Yalnızlık	Kız	227	1,95±0,63	318	-1,84	0,07
	Erkek	93	2,09±0,59			

Tablo incelendiğinde, olumsuz değerlendirme korkusu [t(318)=-.87, p>.05] ve yalnızlık [t(318)=-1.84, p>.05] puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Yani yalnızlık ve olumsuz değerlendirilme korkusu; erkek ve kadınlarda birbirine yakın düzeyde tespit edilmiş, cinsiyetin bunları anlamlı olarak farklılaştırıcı bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Bununla birlikte, kontrol kaybı [t(318)=-2.35, p<.05], daha fazla online kalma isteği [t(318)=-3.05, p<.05], sosyal ilişkilerde olumsuzluk [t(318)=-4.21, p<.05] ve internet bağımlılığı toplam puan [t(318)=-3.61, p<.05] ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Erkek öğrencilerin; kontrol kaybı ($\bar{x}$=2.58), daha fazla online kalma isteği ($\bar{x}$=2.69), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($\bar{x}$=2.37) ve internet bağımlılığı toplam puan ($\bar{x}$=2.52) ortalamalarının, kız öğrencilerin kontrol kaybı ($\bar{x}$=2.32), daha fazla online kalma isteği ($\bar{x}$=2.26), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($\bar{x}$=1.89) ve internet bağımlılığı toplam puan ($\bar{x}$=2.12) ortalamalarına göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Günlük internet kullanım süresinin olumsuz değerlendirilme korkusu ve internet bağımlılığı üzerindeki rolünü tespit edebilmek amacıyla varyans analizi (ANOVA) uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre İnternet Bağımlılığı, UCLA Yalnızlık ve Olumsuz Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Günlük internet	N	Ort±Ss	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kare. Ortal.	f	p
Olumsuz değerlendirme korkusu	1-3 saat	116	2,80±0,93	Gruplararası	1,95	2	0,97	1,19	0,31
	4-6 saat	135	2,73±0,88	Gruplariçi	260,01	317	0,82		
	7 saat +	69	2,94±0,90	Toplam	261,953	319			
Kontrol kaybı	1-3 saat	116	1,99±0,67	Gruplararası	51,03	2	25,51	38,79	<0,01
	4-6 saat	135	2,40±0,85	Gruplariçi	208,52	317	0,66		
	7 saat +	69	3,07±0,94	Toplam	259,549	319			
Daha fazla online kalma isteği	1-3 saat	116	1,86±0,81	Gruplararası	89,95	2	44,97	41,87	<0,01
	4-6 saat	135	2,37±1,08	Gruplariçi	340,53	317	1,07		
	7 saat +	69	3,30±1,27	Toplam	430,48	319			
Sosyal ilişkilerde olumsuzluk	1-3 saat	116	1,59±0,66	Gruplararası	60,01	2	30,00	40,53	<0,01
	4-6 saat	135	2,02±0,88	Gruplariçi	234,68	317	0,74		
	7 saat +	69	2,77±1,09	Toplam	294,691	319			
İnternet bağımlılığı toplam puan	1-3 saat	116	1,79±0,62	Gruplararası	62,19	2	31,09	50,77	<0,01
	4-6 saat	135	2,23±0,81	Gruplariçi	194,15	317	0,61		
	7 saat +	69	2,99±0,96	Toplam	256,338	319			
Yalnızlık	1-3 saat	116	1,97±0,63	Gruplararası	0,73	2	0,37	0,96	0,39

4-6 saat	135	1,97±0,61	Gruplariçi	121,30	317	0,38
7 saat +	69	2,09±0,61	Toplam	122,03	319	

Tablo 4 incelendiğinde, olumsuz değerlendirme korkusu [f(2-317)=1.19, p>.05] ve yalnızlık [f(2-317)=.96, p>.05] puan ortalamalarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, kontrol kaybı [f(2-317)=38.79, p<.05], daha fazla online kalma isteği [f(2-317)=41.87, p<.05], sosyal ilişkilerde olumsuzluk [f(2-317)=40.53, p<.05] ve internet bağımlılığı toplam [f(2-317)=50.77, p<.05] puan ortalamalarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Scheffe testi sonuçlarına göre, günlük 7 saat ve daha fazla internet kullanan öğrencilerin; kontrol kaybı ($\bar{x}$=3.07), daha fazla online kalma isteği ($\bar{x}$=3.30), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($\bar{x}$=2.77) ve internet bağımlılığı toplam ($\bar{x}$=2.99) puan ortalamaları, günlük 1-3 ve 4-6 saat internet kullanan öğrencilerin; kontrol kaybı ($\bar{x}_{1-3}$=1.99, $\bar{x}_{4-6}$=2.40), daha fazla online kalma isteği ($\bar{x}_{1-3}$=1.86, $\bar{x}_{4-6}$=2.37), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($\bar{x}_{1-3}$=1.59, $\bar{x}_{4-6}$=2.02) ve internet bağımlılığı toplam ($\bar{x}_{1-3}$=1.79, $\bar{x}_{4-6}$=2.23) puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir.

Günlük 4-6 saat internet kullanan öğrencilerin ise kontrol kaybı ($\bar{x}$=2.40), daha fazla online kalma isteği ($\bar{x}$=2.37), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($\bar{x}$=2.02) ve internet bağımlılığı toplam ($\bar{x}$=2.23) puan ortalamaları, günlük 1-3 saat internet kullanan öğrencilerin kontrol kaybı ($\bar{x}$=1.99), daha fazla online kalma isteği ($\bar{x}$=1.86), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($\bar{x}$=1.59) ve internet bağımlılığı toplam ($\bar{x}$=1.79) puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir. Öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri arttıkça kontrol kaybı, daha fazla online kalma isteği, sosyal ilişkilerde olumsuzluk ve internet bağımlılığı toplam puan ortalamalarının arttığı gözlenmiştir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin yalnızlığının yordanmasında olumsuz değerlendirilme korkusu ve internet bağımlılığının rolünü incelemektir

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin internet bağımlığı, olumsuz değerlendirilme korkusu ve yalnızlık ölçeği puanları arasında pozitif yönde korelayonlar bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile öğrencilerin internet bağımlılığı ve kendin dönük olumsuz değerlendirme duygu ve düşünceleri arttıkça öğrencilerin kendilerini yalnız hissettikleri görülmektedir. Zamanın çoğunu internette sanal dünyada geçiren öğrencilerin ister istemez arkadaşlarına ayıracakları zamanın sınırlı olması bu nedenle yalnızlık duygusu çektikleri düşünülmektedir. Bununla birlikte kendisi ile ilgili olumsuz değerlendirmeleri olan öğrencilerin sosyal çevrede yeterince saygınlık bulamaması, gruptan dışlanmaları gibi nedenlerle yalnızlık duygusu yaşadıkları düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda da araştırma bulgularına benzer şekilde internet bağımlılığı olan bireylerin daha fazla yalnızlık duygusu yaşadıkları (Aydoydu, 2020; Topçu, 2020), daha düşük düzeyde akran ilişkilerine sahip oldukları (Savcı , 2017) görülmektedir. Bununla birlikte olumsuz değerlendirme korkusunu yoğun yaşayan öğrencilerin sosyal ilişkilerden geri çekilme (Teachman, Allen, 2007), sosyal anksiyete yaşama ((Ben, 2017; Levinson, Rodebaugh, 2012), olumsuz davranışlar sergiledikleri görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre yalnızlığı en yüksek düzeyde yordayan değişkenlerin sosyal ilişkilerde olumsuzluk ve olumsuz değerlendirilme korkusu oldukları görülmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın yalnız kalması düşünülemez. Bu bağlamda elde edilen bu bulgu bireyi yalnızlığa iten nedenlerin arkadaşlık ilişkilerinin sorunlu olması ve kendine dönük değerlendirmelerin olumsuz olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Yapılan araştırmalar sosyal destek beklentisi yüksek olanların daha çok yalnızlık yaşadıkları (Schinka ve ark.,2012), sosyal kaygısı yüksek olanların daha çok yalnızlık duygusuna sahip oldukları (Moore ve Schultz , 1983), sosyal destek ile yalnızlık arasında negatif yönde korelasyon olduğu (Duru, 2008; Kozaklı, 2006) , sosyal medyayı daha sıklıkla kullananların yalnızlık düzeylerinin daha yüksek

olduğu (Doğan ve Karakuş, 2016; Yu ve ark., 2015; Savcı ve Aysan, 2016; Yang, 2016.) görülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre yalnızlık ve olumsuz değerlendirilme korkusu; erkek ve kadınlarda birbirine yakın düzeyde tespit edilmiş, cinsiyetin bunları anlamlı olarak farklılaştırıcı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Literatür irdelendiğinde cinsiyet değişkeninin olumsuz değerlendirilme korkusunu etkilemediği sonucuna benzer bulguların elde edildiği çalışmalar (Çam, Sevimli ve Yerlikaya, 2010; Karabulut ve Bahadır, 2013; Yokuş, 2013; Irmak, 2015; Alkan, 2015; Köse vd., 2016; Büyükateş 2018; Gültekin, 2019; Çelik ve Atilla,2019) bulunmaktadır ve bu araştırmada elde edilen bulguyu desteklemektedir. Literatür irdelendiğinde cinsiyet değişkeninin yalnızlık düzeyini etkilemediği sonucuna benzer bulguların elde edildiği çalışmalar (Moore ve Schultz 1983, Roscoe ve Skomski 1989, Russell ve ark. 1980, Brage ve ark. 1993;Akt: Duyan vd.,2008) bulunmaktadır ve araştırmada elde edilen bulguyu desteklemektedir. Türkiye'de yapılmış birçok çalışmada cinsiyet değişkeninin yalnızlık düzeyini etkilemediği belirlenmiş (Eren,1994; Pancar,2009; Demirtaş, 2007) ve araştırmada elde edilen bulguyu desteklemektedir.

Bu sonuçlara göre bireyin psiko-sosyal dünyasının çekirdeğini oluşturan yalnızlık ve olumsuz değerlendirilme korkusunun, cinsiyetin kız ya da erkek olduğu fark etmeksizin tüm insanlar için evrensel kavramlar olduğunu, herkeste görülebileceğini ve bu kavramların derinliğinin altında farklı değişkenlerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular irdelendiğinde erkek öğrencilerin kontrol kaybı, daha fazla online kalma isteği, sosyal ilişkilerde olumsuzluk ve internet bağımlılığı toplam puan ortalamalarının, kız öğrencilerin puan ortalamalarına göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Literatür irdelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar (Bayraktar, 2001; Yang ve Tung, 2007; Ceyhan, 2008; Mottram ve Fleming, 2009; Gürcan, 2010; Batıgün ve Kılıç, 2011; Berber-Çelik ve Odacı, 2012; Gündoğmuş,2017) bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) 2019 hanelerde bilişim kullanım oranları istatistiği irdelendiğinde erkeklerin (%82) kadınlara (%70) oranla daha fazla internet kullandığı tespit edilmiştir (TUİK,2019).

Bu sonuçlara göre erkek ve kız öğrenciler arasında bu farklılığın oluşmasında Türkiye'de toplum içerisindeki cinsiyet rol-görev dağılımındaki değişkenliğin etkili olduğu söylenebilir. Buna kapsamda irdelendiğinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre internet teknolojilerine daha fazla merak duymaları, yazılım-uygulama teknolojilerini daha çok takip etmeleri, oyun teknolojilerine daha fazla süre ayırmaları gibi etkenlerden ötürü erkek öğrencilerin günlük internet kullanım süresinin kız öğrencilere göre daha fazla görülebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, olumsuz değerlendirme korkusu ve yalnızlık puan ortalamalarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri arttıkça kontrol kaybı, daha fazla online kalma isteği, sosyal ilişkilerde olumsuzluk ve internet bağımlılığı toplam puan ortalamalarının arttığı tespit edilmiştir.

Zorbaz ve Tuzgöl Dost (2014) Araştırmalarında elde edilen bulgular incelendiğinde, lise öğrencilerinde olumsuz değerlendirilme korkusunun, problemli internet kullanımını pozitif ve anlamlı yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu kapsamda irdelendiğinde internet ortamının yargılama içermemesi, kişiye daha özgürce düşüncelerini paylaşma imkânı vermesi ve anonim olabilme özelliği tanıması gibi nedenlerle olumsuz değerlendirilme korkusu bulunan lise öğrencilerinin internet erişim süresinin daha fazla olabileceğini öngörmüşlerdir. Ancak, lise öğrencileri ile yürütülen bu araştırmada, öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri ile olumsuz değerlendirilme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmaması araştırmaya katılan öğrencilerin interneti sadece olumsuz değerlendirilme korkusunu bastırmak için değil, farklı amaçlarda (ders, araştırma, oyun, alışveriş vb.) kullandıkları düşünülmektedir.

Yalnız olan bireyler ve yalnız olmayan bireylerin internet erişim düzeylerinin kıyaslandığı araştırmada, yalnız olan bireylerin internete daha fazla zaman ayırdıkları, interneti sosyalleşmek ve duygusal destek almak için daha fazla kullandıkları tespit edilmiştir. Yalnız olan bireylerin yüz yüze iletişimden hoşlanmadıklarını daha çok çevrim içi iletişimi tercih ettiklerini ve gizlilik duygusundan hoşlandıklarını belirtmişlerdir (Morahan-Martin ve Schumacher, 2003). Ancak, lise öğrencileri ile yürütülen bu araştırmada, öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri ile yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmaması araştırmaya katılan öğrencilerin interneti sadece yalnızlık duygularını bastırmak için değil, farklı amaçlarda (ders, araştırma, oyun, alışveriş vb.) kullandıkları düşünülmektedir.

Literatürde yapılmış tüm bu araştırma verileri günlük internet kullanım süresi artıkça, internet bağımlılığını artırdığı verisini desteklemektedir. Cao vd. (2007) araştırmalarında Çin'de 2620 ergende yaptığı çalışmada internet bağımlılarının haftalık 11,1 saat, bağımlı olmayanların ise 3,1 saat internet kullandığı belirtilmiştir. Niemz vd. (2005) araştırmalarında haftalık 10-14 saat ve daha fazla internet kullanımının patolojik internet kullanımına yatkınlık oluşturduğunu, ayrıca haftada 20 saat üzeri kullanıcıların yarısının internet bağımlılığı olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak yalnızlık, öğrencilerin internet kullanımı ve kendilerine dönük olumsuz değerlendirme korkuları ile ilişkilidir. Bu bağlamda öğrencilerin internet bağımlığını giderici çalışmaların yapılması, farkındalıkların oluşturulması ve olumsuz değerlendirme korkusu yüksek olan öğrencilerin belirlenmesi ve bunun nedenlerine dönük çalışmaların yapılması önemli görülmektedir. Bu araştırmanın verileri sınırlı sayısı okullardan elde edilmiştir. Bu bağlamda araştırma sonuçlarının genellenmesi için bu ve benzeri araştırmaların farklı örneklem grupları üzerinde gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir.

Kaynakça

Avcı, M. (2019). *Lise Öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Düzeyleri Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Sanal Zorbalık Düzeyleri Arasındaki Yordalayıcı İlişkiler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydoğdu, S. (2020). *Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı Sıklığı, Yalnızlık Ve Depresyonla İlişkisinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı.

Batıgün Durak, A. ve Hasta, D. (2010). İnternet Bağımlılığı: Yalnızlık ve Kişilerarası İlişki Tarzları Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikayatri Dergisi*, 11:213-219.

Batıgün A.D. ve Kılıç N. (2011), "İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler", Türk Psikoloji Dergisi, 26:(67), 1-10.

Bayraktar, F. (2001). *İnternet Kullanımının Ergen Gelişimindeki Rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Ben, S. (2017). *İstanbul'da Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Anksiyete Düzeyleri İle Beden Algısı, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu, Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Berber-Çelik, Ç. ve Odacı, H. (2011). Kendilik Algısı ve Benlik Saygısının Problemli İnternet Kullanımı Üzerindeki Yordayıcı Rolü. E-Journal of New World Sciences Academy, 7:(1), 389-403.

Bridget J. *Goosby* and Anna *Bellatorre* (2013). Adolescent Loneliness and Health in Early Adulthood. Sociological Inquiry. 83(4), 505-536.

Büyükateş, V. (2018). *Mükemmeliyetçilik, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

Cacioppo J.T. , Hawkley L.C. , Ernst J.M. , Burleson M. , Berntson G.G. ve Nouriani, B. (2006). Loneliness within a nomological net: An evolutionary perspective. *Journal of Research in Personality,* 40:1054–1085.

Cao F, Su L. (2007). Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child: care, health and development*, 33(3):275-81.

Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi - Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* (Çev. E. Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cavanaugh, A. M. ve Buehler, C.(2016). Adolescent loneliness and social anxiety: The role of multiple sources of support. 33(2):149-170 .

Ceyhan, E. (2008) Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 15: 109-116.

Ceyhan, E. ve Ceyhan, A.A.(2011). Üniversite Psikolojik Danışma Merkezine Başvuran Öğrencilerin Yalnızlık ve Depresyon Düzeyleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 31(160):81-92.

Crosne, R. (2000). Friendships in childhood and adolescence: The life course and new directions. *Social Psychology Quarterly*, 63(4), 377-39.

Çağır, G. (2010). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Problemli İnternet Kullanımları ile Algılanan Esenlik Halleri ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Çelik, Y. ve Atilla, G. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Kendini Sabotaj, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Benlik Saygısı. https://www.researchgate.net/publication/338231315 [02.05.2020].

Çetin, B., İlhan, M. ve Yılmaz, F. (2014). Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ve Akademik Risk Alma Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyonla İncelenmesi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi,* 14 (1): 135-158.

Çetin B. , Doğan T. ve Sapmaz F. (2010). Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(156): 205-216.

Demir, A. ve Tarhan, N. (2001). Loneliness and social dissatisfaction in Turkish adolescents, *The Journal of psychology*, 135(1).

Demir, A. (1989). UCLA Yalnızlık ölçeğinin geçerlilik ve güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7 (23): 14-18.

Deffenbacher, J.L. ve Payne, D.M.(1978). Relationship of apprehension about communication to fear of negative evaluation and assertiveness. *Psychological Reports, 42*(2), 370.

Demirtaş, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Doğan, U. ve Karakuş, Y. (2016). Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanımının Yordayıcısı Olarak Çok Boyutlu Yalnızlık, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 6(1), 57-71.

Döner, M.(2018). *Özel Lise Öğrencilerinin Yalnızlık ve Umutsuzluk Düzeyleriyle İnternet Bağımlılığı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gelişim Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Duru, E. (2008). Üniversiteye uyum sürecinde yalnızlığı yordamada sosyal destek ve sosyal bağlılığın doğrudan ve dolaylı rolleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 13-24.

Duru, E.(2008). Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61):15-24.

Duyan, V. , Çamur Duyan, G. Vd.(2008). Lisede Okuyan Öğrencilerin Yalnızlık Durumlarına Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 33(150): 28-40.

Eren, A. (1994). *Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ve psikolojik ihtiyaçlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Genç, Y., Durğun, A., Kara, H. Z., Çakır, R. (2018). İnternet Kullanımın Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Algılarına Etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*,13(2):301-336.

Gültekin, Ş. (2019). *15-18 Yaş Grubunda Ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gündoğmuş, G. (2017). *Yalnızlık Düzeyinin Yordanmasında Anne Baba Tutumları ve Okul Tükenmişliği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürcan, N. (2010). Ergenlerin problemli internet kullanımları ile uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya

Irmak M. (2015). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Öğrenmeye İlişkin Tutumlarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Jones, W.H., Rose. J.ve Russel D. (1990). Loneliness and Social Anxiety. In: Leitenberg H (eds) *Handbokk of Social and Evaluation Anxiety*.

Karabulut, E. O., ve Bahadır, Z. (2013). Ümit milli judo takımının olumsuz değerlendirilmekten korkma ve empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi,* 7 (2): 108-115.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karapetsas, V.A., Zygourıs, C. N. ve Fotıs, I. A. (2015). Internet addiction and loneliness. Encephalos. 52: 4-9.

Khanam, S. and Moghal, F.(2012). Fear of Negative Evaluation and Social Anxiety in Young Adults. *Pakistan Journal of Psychology. 43(1):91-100.*

K. Niemz, M. Griffiths, and P. Banyard.(2005).Prevalence of pathological Internet use among university students and correlations with self-esteem, the general health questionnaire (GHQ), and disinhibition. CyberPsychology & Behavior, 8:(6), 562-570

Kozaklı, H. (2006). *Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin karşılaştırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Köse, E.,Bayköse. Bal Turan, E. ve Yerlisu Lapa, T. (2016). Düzenli Egzersiz Yapan Bireylerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Vücut Algılarını Belirlemedeki Rolü. *Akademik Beşeri Bilimler Dergisi,* 6(2):351-360.

Leary, M. R. (1983). A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. Personality and Social Psychology Bulletin, 9, 371-376.

Levinson, C., Thomas L. Rodebaugh (2012). Social Anxiety And Eating Disorder Comorbidity: The Role Of Negative Social Evaluation Fears. Eating Behaviors, 13. (1), 27–35.

Milani, L., Osualdella, D. ve Di Blasio, P. (2009). Quality of interpersonal relationships and problematic internet use in adolescence. *Cyberpsychology & Behavior*, 12(6): 681-684.

Moore, D., & Schultz, N. R. (1983). Loneliness at adolescence: Correlates, attributions, and coping. *Journal of Youth and Adolescence*, 12(2), 95-100.

Morahan-Martin, J. Ve Schumacher, P. (2003). Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior*, 19(6):659-671.

Mottram, A.J. and Fleming, J.F.(2009). Extraversion, Impulsivity, and Online Group Membership as Predictors of Problematic Internet Use. CyberPsychology & Behavior, 12(3):319-321

Musetti, A. , Corsano, P., Boursier, V. ve Schimmenti, A.(2020). Problematıc Use Internet Use In Lonely Adolescents: The Medıatıng Role Of Detachment From Parents. *Clinical Neuropsychiatry,* 17 (1): 3-10.

Özatça, A.(2009). "*Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri"* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Pancar, A. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yalnızlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Russell, D., Peplau, L. A., & Ferguson, M. L. (1978). Developing a measure of loneliness. *Journal of Personality Assessment, 42*(3), 290–294.de

Sanders, C.E., Field, T.M., Diego, M. ve Kaplan, M. (2000). "The Relationship of Internet to Depression and Social Isolation Among Adolescents", Adolescence, 35 (138):237-242.

Savcı, M. (2017). *Ergenlerin sosyal zekâ, sosyal kaygı, akran ilişkileri, internet bağımlılığı ve sosyal bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiler.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Savcı, M., ve Aysan, F. (2016). Relationship between Impulsivity, Social Media Usage and Loneliness. Educational Process: *International Journal*, 5(2), 106-115

Schinka, K.C., VanDulmen, M.H.M., Bossarte, R. and Swahn, M. (2012). Association between loneliness and suicidality during middle childhood and adolescence, longitudinal effects and the role of demographic characteristics. *The Journal of Psychology*, 146, 105-118.

S. C. Yang and C.J.Tung(2007).Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. Computers in Human Behavior, 23:(1), 79-96

Singh, L. K., Suchandra, K. and Pattajoshi, A. vd. (2019). Internet addiction and daytime sleepiness among professionals in India: A web-based survey. *Indian journal of psychiatry*, *61*(3), 265–269.

Suhail, K. and Bargees, Z. (2006). Effects of Excessive Internet Use on Undergraduate Students in Pakistan. *Cyber Psycohology&Behavior*. 9(3): 297-30.

Şimşek, M. (2018). *Lise Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışları ile Mükemmeliyetçilik ve Olumsuz Değerlendirme Korkusu Arasındaki İlişkilerde Benlik Saygısının Aracı Rolü (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Tabachnick, B.G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics.* Allyn & Bacon/Pearson Education.

Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Teachman, Joseph P. Allen (2007). Development Of Social Anxiety: Social İnteraction Predictors Of İmplicit And Explicit Fear Of Negative Evaluation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35 (1), 63–78.

Topçu, E. (2020). *14-16 yaş arası ergenlerde internet bağımlılığı ile yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zorbaz, O. ve Tuzgöl Dost, M.(2014). Lise Öğrencilerinin Problemli İnternet Kullanımının Cinsiyet, Sosyal Kaygı ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 298-310.

Wilbert, J.R ve Rupert, P.A.(1986). Dysfunctioanal attitudes, loneliness and depresssion in college students. Cogn Ther Res, 10:71-77

Yang, C. C. (2016). Instagram use, loneliness, and social comparison orientation: Interact and browse on social media, but don't compare. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *19*(12), 703-708.

Yarcheski, A. and Mahon, N.E. (2011). Stress, Hope, and Loneliness in Young Adolescents. Psychological Reports, 108(3), 919–922.

Yasmin, S., Firdous, S., Saqib, S. ve Khatoon, T.(2020). Fear of Negative Evaluation, Loneliness and Life Orientation of Never Married Men and Women. *Journal of Health, Medicine and Nursing.* 71:26-48.

Yu, S., Wu, A. M. S., ve Pesigan, I. J. A. (2015). „Cognitive and Psychosocial Health Risk Factors of Social Networking Addiction", *International Journal of Mental Health and Addiction,* 14(4), 550–564.

Makale id= 117

Sözlü Sunum

İspanyol Edebiyatında Alman Düşünür Karl Chrıstıan Frıedrich Krause'nin İzleri

Dr. Öğretim Üyesi Ceren Çerçioğu[1] , Arş.Gör.Dr. Derya Perk[1]
[1]*Ankara Üniversitesi*

Özet: *19. yüzyıl Alman idealizminin önemli gelişim noktalarından biri olan Jena Üniversitesi'nde Hegel, Schelling ve Fichte gibi düşünürlerden ders alan ancak çalışmalarıyla Almanya'da onların gölgesinde kalan Karl Christian Friedrich Krause fikirleriyle İspanyolca konuşulan ülkelerdeki yazarları ve düşünürleri derinden etkilemiştir. 19.yüzyılın ikinci yarısında İspanyol düşünürlerin Kant felsefesini temel alan Alman felsefesine ilgi duymaya başlaması ile dogmatizm içermeyen ve panenteist bir ruhla yeni bir hümanizmi savunan Krause'nin eserleri İspanyolcaya çevrilmiş, hızla ve tartışmalı olarak yayılmaya başlamıştır. Düşüncenin yenilenmesini savunan İspanyol Krausizmi liberal düşünce ile bağlantılı olarak ideolojik alanda hümanizmi ve hoşgörülü bir tavrı önermekteydi. Ayrıca İspanyol Krausizmi özellikle eğitimde yenilenmeyi ve laikliği ön plana çıkarmasının yanı sıra bireyin içinde yaşadığı toplumu iyileştirmek amacıyla hareket etmesi gerektiğine dikkat çekiyordu. İspanya'nın Modernleşme ve yeniden yapılanma sürecindeki en önemli akımlarından biri olan Krausismo, Antonio Machado, Juan Ramón Jiménez, José Ortega y Gasset ve Américo Castro gibi ünlü İspanyol yazar ve düşünürlerin çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Krause'nin İspanya'daki ve İspanyol ve Latin Amerikalı düşünürler üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Karl Christian Friedrich Krause, Krausismo, İspanya*

The Traces of the German Philosopher Karl Christian Friedrich Krause in Spanish Literature

Abstract*: lthough Karl Christian Friedrich Krause attended the lectures of Hegel, Schelling and Fichte at the University of Jena, one of the most important hubs of development of German idealism in the 19th century, his works were overshadowed by them in Germany. Whereas in the Spanish-speaking world, writers and thinkers were deeply influenced by his ideas. In the second half of the 19th century, when Spanish thinkers became interested in German philosophy, Krause's works were translated into Spanish and started circulating around quickly and controversially, since his works didn't contain dogmatism and advocated a new form of humanism with a panenteistic spirit. In conjuction with the liberal thinking, Spanish Kraussism advocated the renewal of thought and proposed a humanistic and a tolerant attitude in the ideological field. Morevover, Spanish Kraussism stressed the significance of reform and secularism in education, as well as the need for individual initiative in order to improve the society. Krausismo is one of the most significant movements in the modernization and restoration process of Spain, and accordingly it had been considered crucial for many prominent Spanish writers and thinkers such as Antonio Machado, Juan Ramón Jiménez, José Ortega y Gasset and Américo Castro. This study discusses the effects of Krause in Spain, as well as upon Spanish and Latin American thinkers.*

Keywords: *Karl Christian Friedrich Krause, Krausismo, Spain*

1781 yılında Thüringen'de doğan ve 1832 yılında Münih'te vefat eden Krause, 1797-1800 yılları arasında Jena'da teoloji ve matematik eğitimi alır. Burada Krause, Fichte ve Schelling gibi dönemin önemli düşünürlerinden de ders aldığı felsefe alanına yoğun olarak ilgi gösterir. Felsefenin tek gerçek ilkesinden yola çıkarak tüm bilimleri tek bir sistemde organik kurallara göre inşa etmeye çalıştığı *„De philosophiae et matheseos notione et earum intima coniunctione"* başlığını taşıyan teziyle doktor unvanı alır. Üç doçentlik çalışmasına rağmen (Jena 1802, Berlin 1814, Göttingen 1824) profesör olmayı başaramayan Krause, özel dersler vererek ve serbest yazar olarak hayatını sürdürür. Krause'nin kapsamlı çalışmalarının genelde düzenlenen konferanslardan ortaya çıktığı ve düşüncelerini etkileyenlerin arasında Platon ve Aristoteles gibi

Antik Yunan düşünürlerinin olduğu söylenebilir (Deutsche Biographie, 2020). Krause, dönemin diğer önemli düşünürleri göz önünde bulundurulduğunda sıradan kabul edilir. Özellikle Johann Gottlieb Fichte'nin çalışmalarını yakından takip etmiş, ancak Jena'da öğrencisi olduğu Fichte ile hiç bir zaman eşdeğer görülmemiştir. Krause felsefi sisteminin oldukça özgün bir şekilde ortaya çıktığını vurgulasa da, çalışmaları incelendiğinde günümüzde hala Hegel ve Schelling gibi "tartışmasız düşünürler" arasında anılan Fichte'den oldukça etkilendiği anlaşılmaktadır (Groß, 2011:9).

Krause'nin felsefesi Hegel, Schelling ve Fichte gibi kapalı bir felsefi sisteme dayalıdır. Krause, içeriğin her şeyden önce gerçeği aramaya hizmet eden bir bilim sistemiyle ilgili olduğunu savunur. Bilimin belli bir bilginin bütünü olması gerektiği şartı, burada bilimin bir sistem olması gerektiği gerçeğiyle daha ayrıntılı olarak açıklanır. Sistemin, parçaların sadece yan yana durduğu bir bütünden oluşmadığını, aksine tüm parçaların iç içe geçtiğini savunur. Bu bütün olma gerekliliğini ise *organizma* kavramıyla ifade eder. Kendi içinde bir bütüne bağlı olan her öz *organizma*dır. Bu özler kendi başlarına bir anlam taşımakla beraber, asıl anlamını *organizma*yı oluşturan diğer özlerle olan bağlantısıyla ve etkileşimiyle kazanır. Krause'nin *organizma* kavramı bilimsel olmaktan ziyade, felsefenin gelişimi için büyük önem taşıyan kapsamlı felsefi-metafiziksel bir kavramdır. Bu sebeple Krause felsefesi fenomenolojik ilerlemeyi savunmasına karşın, sistemi metafiziksel – aprioriktir; zira Dünyanın temel mantıksal yapılarını çözümlemek için "nihai, koşulsuz gerçeği" açıklamayı amaçlar. Sistemin başlangıç ve bitiş noktası ise insan bireyi, yani ben'dir (*Alm.* das Ich) (Schmitz, 2000: S.13-15).

Almanya'da diğer ünlü düşünürlerin gölgesinde kalan Krause'nin İspanya'da tanınması ve hatta ülke için önemli değişimlere sebep olması Julián Sanz del Río sayesinde olur. 1843'te Madrid'te yeni kurulmuş olan Felsefe Fakültesi'nin Felsefe Tarihi Kürsüsünde öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Sanz del Río, dönemin Kalkınma Bakanı Pedro Gómez de la Serna tarafından edebiyat ve felsefe üzerine araştırma yapmak üzere Almanya'ya gönderilir (Estaban 97). Sanz del Río'nun profesörlük başvurusunda bu yeni Alman düşünüre ve felsefesine olan ilgisinin altını çizer. Sanz del Rio Krause'nin çalışmalarını öncelikle kendi arkadaş çevresiyle paylaşır ve Krause'nin akademik çevrelerde tanınmasında önemli rol oynar. Öyleki Sanz del Rio'nun yakın arkadaşı Ruperto Navarro Zamorano, Krause'nin öğrencisi Heinrich Ahrens tarafından 1841'de kaleme alınmış *Hukuk ve Felsefe üzerine bir yazı* başlıklı çalışmayı İspanyolca'ya tercüme eder.

Esasen söz konusu dönemde İspanya, Fransız felsefesinin etkisi altındadır. Ancak Brüksel'de Ahrens ile bir araya gelen Sanz del Rio, doğa bilimci ve metafizikçi Leonhardi ve hukukçu Rôder gibi isimlerin ders verdiği ve Krausist felsefenin merkezi olan Heidelberg Üniversitesi'nde çalışmalar yapmaya karar verir. Eğitim Bakanlığı'da Daire Başkanı olarak görev yapan José de la Revilla'ya mektupta seçimini şu şekilde savunur: '*Edinmiş olduğum az miktardaki bilgiye dayanarak mantıken daha tutarlı, daha eksiksiz ve daha fazlasını bulduğum ve uygulamaya geçilmeye daha elverişli bulduğum Krausismo'yu seçtim* (Posada, 1981: 24)..., *ülkenin entelektüel ihtiyaçlarını karşılayacak doktrinin başka hiçbir özelliği olmamalıdır* (Esteban 97).' Sanz del Rio'nun bu fikirlerini Krausizmin İspanya'da bir "kurtarıcı" (Esteban 97) olarak benimsenmesinin ve kabulünün açık bir tezahürü olarak kabul edebiliriz. Aynı mektubun ilerleyen kısımlarında Sanz del Rio, İspanya'ya uygun ve faydalı olacak şekilde bütün gücünü Krause'nin doktrinini araştırmaya, açıklamaya ve yaymaya çalışacağını ve bu konudaki kararının kesin olduğunu belirtir (Posada, 1981: 24 -25).

Yıllar sonra İspanya'ya dönen Sanz, kendisine üniversitede teklif edilen görevi henüz hazır olmadığı gerekçesiyle reddeder ve Illescas'a döner (Schmitz, 2000: 16-18). Burada Krause'nin *Urbild der Menschheit*'ın bir çevirisi olup olmadığı uzun süre tartışılan *Ideal de la humanidad para la vida* adlı çalışmayı kaleme alır. Kendini mesleki olarak hazır hissettiği 1854 yılında Madrit'te üniversitedeki görevinin başına geçer ve derslerinde özellikle Krause'nin felsefesinden ve fikirlerinden yola çıkarak oluşturduğu çalışması üzerinde durur (a.g.e. 2000).

İspanya'da Krausizmin tanınması, Julián Sanz del Río'nun 1857-58 akademik yılında Madrid Merkez Üniversitesi'nde yaptığı konuşma ile başlar. Yukarıda belirtildiği gibi Sanz del Rio Krausizmi sosyal değişime yönelik bir kurucu eylem olarak kabul ediyordu. Bir manifesto niteliğindeki bu konuşmada, toplumdaki değişim arzusunu, antropolojik bir temelden yola çıkarak uygulamalı felsefe ve pedagoji alanlarında yapılacak bir dizi yeniliğin uygulanmasına dayandırıyordu. Bu yenilikler ise vatanseverlik, ulusal tarihe önem verilmesi, ulusal birliğin savunulması gibi İspanyol olmaya değer katan düşüncelerden oluşuyordu (Heredia Serrano, 1990: 111-117).

Sanz del Río'dan sonra İspanya'da Krausist felsefenin en önemli takipçilerinden ve ateşli savunucularından bir başkası olan Francisco Giner de los Ríos, Krause'nin C*ompendio de Estética* başlıklı çalışmasını İspanyolcaya çevirmiş ve bir dergide yayımlamıştır. 1883'te ise aynı çalışmanın yine Giner tarafından *Müzik Teorisi*'nden parçalar eklendiği bağımsız bir baskı yapılmıştır. Ayrıca aynı dergide yayınlanan ve eleştirmenler tarafından sık sık unutulan Psişik Antropoloji'den kısa bir parça ve Krausist yönelimli dergilerde yer alan biri dil diğeri ahlaki teorisi üzerine olan iki makalesi de bulunmaktadır (Gonzalo Capellán, 2015: 27).

Son olarak, Krause'nin *Matematiğin felsefi sisteminin temelleri*nden ve *İnsanlığın Yaşamının Günlüğü* başlıklı çalışmalarından parçalar da çeşitli yerlerde yayımlanmıştır (Gonzalo Capellán, 2015: 28). Bu eserlerin yanı sıra 1860 yılında Sanz del Rio, çevirdiğinden söz ettiğimiz *Ideal de la Humanidad para la vida* ve *Sistema de la Filosofia. Metafisica* adlı iki eseri yayımlar, ancak bu iki eser de Krause'nin doktrinini temel alan Sanz del Rio'nun yorumları ve açıklamalarıyla harmanlanmış birer çalışmadır (Posada, 1981: 25). Esasında Sanz del Rio'nun Krausist felsefesi, bu felsefe alanındaki diğer iki önemli ismi Ahrens ve Tiberghein'in yorumlarıyla bütünleşiktir. Başka bir ifadeyle Sanz del Río'nun ve Giner'in İspanyol Krausizmi temelde Krause felsefesinin Ahrens ve Tiberghein'ın yorumlarından yola çıkarak bu felsefeyi İspanyol toplumuna adapte etmesiyle şekillenir. Almanya'da idealizm ve materyalizm arasında bir orta yol bulmayı amaçlayan Krausizm, gelenekçilik ile modernizm arasında sıkışıp kalmış dönemin İspanyasında bu çatışmanın yumuşatılması için aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

Toplumun sekülerleştirilmesi, hukukun üstünlüğü, eğitimin pedagoji odaklı olması gibi kamusal reformların yanı sıra kültürel anlamda İspanya'nın diğer Avrupa ülkelerinin seviyesine ulaşabilmek için daha geniş ve evrensel bir bakış açısının gerekliliği de Krausizmin temellerini oluşturuyordu. Bu anlamda *Institución Libre de Enseñanza* (Özgür Öğretim Enstitüsü) ve *Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas* (Bilimsel Çalışmaların ve Araştırmaların Geliştirilmesi Birliği) gibi yeni kurumlar aracılığıyla eğitimde, bilimde ve sanatta bir yeniden yapılanma hedefleniyordu. Okullarda ve üniversitelerde öğretimi devlet baskısından korumayı amaçlayan ve eğitimde pedagojik düşünceyi temel alan *Institución Libre de Enseñanza*'yı Giner de los Rios 1876 yılında kurar. İspanyol Krausizmi, tüm geleneksel konumların ve inançların tarafsız ve eleştirel incelenmesine ve İspanya'nın modernleşmesi ile ilgili tartışmalara ivme kazandırmasına karşın büyük ölçüde felsefi-teorik düzeyde kalır. Bu bağlamda özellikle *Institución Libre de Enseñanz*a'nın bir uzantısı olan Madrit'teki *Residencia de estudiantes* oldukça ünlenmiş, hatta 1920'lerde Lorca'dan Dali'ye avangardın en önemli temsilcilerinin buluştuğu yer haline gelmiştir (Stenzel: 2010 , 246).

Giner'in 1881 yılında ise tekrar Üniversiteye dönmesinin ardından, ilk etapta, buradaki çevresi ve *Instituto Libre de Ensenanza*'daki öğrencileri bu yeni felsefeyle yakın temas kurmaya başlarlar. Aralarında İspanya'da realizmin en önemli temsilcilerinden olan Leopoldo Alas, Clarin'in ve 98 Kuşağının önemli isimlerinden Antonio Machado (Machado'nun dedesi ve babası da Krausist felsefenin takipçileridir), Juan Ramon Jimenez, Miguel de Unamuno (kendisi Ensititü'de ders almamasına karşın hem Giner'e hem de diğer yazarlara olan yakınlığından dolayı Krausizmden etkilenmiştir.), Jose Ortega y Gasset, Gregorio Maranon ve Americo Castro gibi isimlerin bulunduğu yazarlar Krausizmin toplumun çeşitli tabakalarına yayılmasına katkıda bulunurlar.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında İspanya'da iki akım göze çarpar entelektüel ve politik bir hareket olarak ortaya çıkan Rejenerasyonizm (İspanyolca: Regeneracionismo) ve '98 Kuşağı. İspanya'nın bir ulus olarak gerilemesinin nedenlerini objektif ve bilimsel bir şekilde incelemeye ve çareler önermeye çalışan Rejenerasyonizm, İspanya'nın ulusal değerlerine sahip çıkarken nesnel ve bilimsel olmayı hedefler. '98 Kuşağı Rejenerasyonizm'le İspanya'nın gidişatına dair benzer bir olumsuz yargıyı paylaşırken, daha edebi, öznel ve sanatsal bir akım olmaya meyillidir. Bu sebeple Rejenerasyonizm, politikacılar ve bilim insanları tarafından benimsenirken, edebi çevreler '98 Kuşağı etrafında toplanmıştır. Her iki akımda da Krausizm yanlılarının bulunması sebebiyle Krausizm etkisi her iki akımda da yoğun bir şekilde hissedilir.

Çağın romantik ideallerinden beslenen liberallerin ve sanayi devriminin ardından sayıları gittikçe artan işçi kitlelerinin hak ve özgürlükler mücadelesiyle öne çıkan 19. Yüzyıl Avrupa'sında İspanya önemsiz ve yetersiz bir konuma düşmüştür. Amerika'nın fethiyle başlayan yükselişinde ele geçirdiği sömürgelerinden geriye sadece Porto Riko, Küba ve Filipinler kalmıştır. Bu kayıpların sebebiyse İspanya'nın iç huzurunu bir türlü sağlayamaması ve liberaller ve muhafazakarlar arasındaki taht kavgasıdır. 19. yüzyıl boyunca devam eden bu karışık süreçte Karlist Savaşlar olarak anılan bir iç savaş dönemiyle karşılaşılır. II. Isabel'in 1868 yılında *Revolución Gloriosa* adı verilen bir hareketle tahttan indirilmesinin ardından, 1873 yılında Cumhuriyet ilan edilir ve 1876 Anayasasının kabulüyle şiddetlenen Karlist Savaşın sona ermesini sağlanır.

1898 yılında son sömürgelerinin de bağımsızlıklarını ilan etmesiyle İspanya'da imparatorluk devri kapanır ve İspanya'nın hedefi artık iç huzur ve istikrarlı bir ekonomidir. Huzursuzluk, kin ve endişe dönemi olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde yaşananlar *tembel İspanya'nın vücudunda ölümcül bir yara gibidir* (Terrero; Regla, 2004: 309). Ancak '98 Kuşağı ile modernleşme ve yenilenme dönemi başlamış olur.

Daha önce belirtildiği gibi, İspanyol Krausizminin hedeflerinden biri İspanya'yı diğer Avrupa devletlerinin seviyesine çıkarabilmektir. 19.yüzyıl boyunca siyasi entrikalarla uğraşmış olan İspanya için toplumsal, siyasi ve ekonomik yenilenme kaçınılmazdır bu dönemde ve özellikle Giner'in Instiuto *Libre de Enseñanza* okulu eğitimde sekülerleşmenin ilk adımlarından biridir. Giner'in öncülüğünde gerçekleşen eğitimde yenilenme süreci *liberal eğitim almış aydın bir burjuvazi yetişmesini sağlamıştır* (Asuero, 2006: 272).

Pek çoğunu bu yeni aydın sınıfın oluşturduğu '98 Kuşağı yazarları öncelikle Realizmden etkilenmişlerdir, ancak sonraki yıllarda dönem yazarlarında Modernizmin izleri görülmektedir. Ancak Modernizmin özelliklerini tam olarak benimsemek yerine İspanya'nın kendine has özelliklerine odaklanmayı ve özlerine dönmeyi tercih ederler.

İspanya'nın yaşadığı sorunları analiz ederek denemeler ve eleştiriler kaleme alan yazarların amacı da bu sorunlara çözümler bulmak ve İspanya'nın özünü kaybetmeden modern dünyaya ayak uydurmasını sağlamaktır. Bireye ve bireyselliğe odaklanması, öznelliğe yer vermesi ve mevcut düzene karşı başkaldırıyı ön plana çıkarması gibi özelliklerinden dolayı bazı araştırmacılar tarafından Krausizm, İspanyol Romantizmi (King, 1962:9-11) olarak nitelendirilir.

'98 Kuşağı yazarları, Krausizmin etkisiyle eserlerinde dini-mistik olanla yüzleşirken onu eleştirel ve rasyonel ile ilişkilendirmeye çalışır. Eserlerde inanç ve akıl, mistisizm ve felsefe gibi karşıtlıklar bulunurken, bunlara diyaloğa teşvik eden bir bakış açısı hâkimdir.

İspanyol Krausisizmi, insanları eğitmek ve bilgilendirmek amacıyla sanat yapılmasına, başka bir deyişle toplum için sanat anlayışına karşıdır. Sanat içten gelen bir dürtü iken, beğenilme kaygısıyla ya da bir takım amaçlar doğrultusunda yazmak sanatın işlevlerinden biri olarak kabul edilemezdi. Krausizm, güzelliğin potansiyelini sanat yoluyla ortaya çıkarmayı öneriyor ve bunun kendi başına bir amaç olarak görülmesi gerektiğini savunuyordu.

'98 Kuşağının sanatsal yaratımını şekillendiren kavramlar şu şekilde özetlenebilir:

Sanatçının amacı güzel olanı gerçekleştirmektir.

Kanon dışı kuramlara el atmak gerekir.

Şiirsel sanatının öğretici veya aşkın amacı her zaman ikincil olmalı ve salt sanatsal olanın altında olmalıdır.

Sanat eserine hayat veren fikir değil, içinde hayat bulan ve güzel biçimde yansıyan duygudur (Gómez-Martínez).

Dönemin sanat anlayışında sadece sanat teorisinde değil, eserlerin konu seçiminde de Krausizmin izleri görülmektedir. Özellikle bireyselliğe yönelen yazarlar, anlatılan öykülerde bireyin öznel bakış açısına odaklanırlar. Bu şekilde İspanyol Krausizminin temellerinden biri olan etik sorunsalı, dönemin yazarlarının da en tercih ettikleri konulardan biriydi. İyiliğin, adaletin ve bireyselliğin vurgulandığı eserler her ne kadar modernizmle harmanlanmış olsa da, özünde hep İspanya'ya, İspanyolluğa ve İspanyol olmak sorunsalına bağlanıyordu.

Görüldüğü üzere İspanya'da siyaset ve eğitim gibi alanların yanı sıra sanatta, özellikle İspanyol edebiyatında Krausizm yön verici olmuştur. Etkisini uzun bir süre devam ettiren Krausizmin, daha yakın dönemde farklı ülkelere de sıçradığı veya şekil değiştirdiği görülebilir. *Institución Libre de Enseñanza*'nın işleyişine ve çalışmalarına hâkim olan çok sayıda İspanyol Krausist İspanyol İçsavaşı döneminde Meksika'ya göç etmiş ve böylece Krausizmin pedagojik eğitim düşüncesi burada da büyük yankı uyandırmıştır. Hatta bu ilgi neticesinde Meksikalı öğretim üyeleri ve öğrencilerle birlikte, göçmen çocuklarının ve birçok Meksikalı'nın da eğitim gördüğü İspanyol enstitüsünün eğitim yönergelerine uygun ve yoğun olarak Alman düşünürlerin etüt edildiği eğitim kurumları kurulmuştur (Krumpel: 1999, 133). 1970'lerde ise Fransa'dan İspanya'ya gelen pozitivizm teorisi liberaller tarafından kabul görmüş ve Krausizmle birleştirilerek Krausopositivismo adı verilen bir akım doğmuştur. Krausopositivismo'da doğa ön planda tutulurken psikolojik süreçler yalnızca bedenin etkileri olarak tanımlanır. Bu düşüncesinin amacı ise materyalizm ile idealizm ya da bilim ve din arasındaki egemen antitezi aşmaktır (Müller, 2005: 13).

Son olarak, büyük bir İmparatorluktan bir yarımada devletine dönüşen İspanya'nın en büyük kaygısı, kalan toprağını da kaybederek tarih sahnesinden silinmektir. Bu sebeple kendi geleneklerine, geçmişine dönük İspanya'nın modernleşen Avrupa'ya ayak uydurmasını sağlamak gerekmektedir. Bahsi geçen zamanda bir yenilenme döneminden geçmekte olan ülkenin bütün dertlerine çare olarak kabul edilen Krausizm hem siyasi ve toplumsal reformlarda hem de dönemin sanat anlayışında kendini gösterir. Bu dönemin yazarlarının pek çoğu Krausizmin sanat anlayışına ve bakış açısına uygun, özellikle etik sorunsalına değinen eserler verirler. Yazar ve eserinin arasına hiç bir şeyin girmemesi gerektiğine inanan bu sanat anlayışı yazarın sanatsal dehasını özgür bırakmaya teşvik eder. Ayrıca, gerek roman, tiyatro gerekse deneme alanında bu dönemde çok sayıda eser verilmiş olması, yazarların entelektüel birikimi ve değişik türlerde eserler vermiş olmaları sebebiyle İspanyol edebiyat tarihinde bu dönem "Gümüş Çağ" olarak da adlandırılır.

Kaynakça:

ASUERO, P. M. (2006). "İspanya - Türkiye, 1700 - 1923". (Editör: Pablo Martin Asuero). *İspanya – Türkiye, 16.Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*. Kitap Yayınevi, İstanbul.

GONZALO CAPELLÁN de, M. (2006). *La España Armónica. El proyecto del krausismo español para una sociedad en conflicto*. Editorial Biblioteca Nueva, S. L., Madrid.

GROß, S. (2011). *Die Philosophie Karl Christian Friedrich Krauses im Kontext des deutschen Idealismus*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.

KRUMPEL, H. (1999). *Die deutsche Philosophie in Mexiko: ein Beitrag zur interkulturellen Verrständigung seit Alexander von Humboldt*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.

MÜLLER, I. (2005). *Naturalismus und Dialogizität im Roman von Benito Pérez Galdós*. Grin Verlag. (Eberhard - Karls- Universität Tübingen, Yüksek Lisans Tezi)

POSADA, A. (1981). *Breve historia del krausismo español*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Oviedo: Oviedo (1 junio 1981).

SCHMITZ, S.(2000). *Spanischer Naturalismus*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.

STENZEL, H. (2010). *Einführung in die spanische Literaturwissenschaft*. Springer Verlag, Stuttgart.

TERRERO, J.; REGLA, J. (2004). *Historia de España de la Prehistoria a la Actualidad.* Editorial Optima: Barselona.

Internetten Kullanılan Kaynaklar

DEUTSCHE BIOGRAPHIE (2020). https://www.deutsche-biographie.de/sfz44956.html, son erişim: 05.12.2020

ESTEBAN, L. El Krausismo En España: Teoría Y Circunstancia (I)* https://gredos.usal.es/bitstream/handle/10366/79385/El_krausismo_en_Espana_Teoria_y_circunst.pdf;jsessionid=1EFB298DA65B100320DF6BF7D9D2C372?sequence=1, Son erişim: 05.12.2020

GÓMEZ-MARTÍNEZ, J. L. "Krausismo, Modernismo Y Ensayo" https://www.ensayistas.org/jlgomez/estudios/modernismo.htm, Son erişim: 4.12.2020

HERREDIA SERRANO, Antonio (1990). «El Krausismo español y la cuestión nacional». Enrahonar: an international journal of theoretical and practical reason. Enrahonar 16, 1990, 105-121. https://ddd.uab.cat/pub/enrahonar/0211402Xn16/0211402Xn16p105.pdf, Son erişim: 04.12.2020

KING, Edmund L. (1962). What Is Spanish Romanticism? *Studies in Romanticism*, Autumn, 1962, Vol. 2, No. 1 (1-11) The Johns Hopkins University Press. http://www.jstor.com/stable/25599568, Son erişim: 02.12.2020

Makale id= 82

Sözlü Sunum

Kıbrıs'ta İngiliz Yönetiminin Tesisinde Ermenilerin Rolü (1878-1900)

Dr. Öğretim Üyesi Cemil Çelik[1]
[1]*Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*

Özet: *Bildiride, Kıbrıs Adası'nın İngiltere tarafından ele geçirilişinden sonra yaşanan en önemli problemlerden birisi olan dil problemi ve İngiliz yönetimi bünyesinde görev yapabilecek insan sorununun çözümünde Ermeni toplumunun rolü ele alınacaktır. Çalışmada; Kew/Londra'da National Archive'de mevcut yazışmalardan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşivi'nde bulunan raporlardan ve ilgili döneme ait Şer'iyye Sicilleri/Zabıt Defterleri'nden ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. 1878 yılında İngiltere'nin Kıbrıs adasını ele geçirmesinden sonra, kısa süre içerisinde kendi yönetimlerini adada tesis etmek isteyen İngilizler başta dil problemi olmak üzere çeşitli sorunlarla karşılaştılar. Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinden ve adada yaşayan çeşitli unsurlardan tercümanlar ve memurlar temin etmek suretiyle hızlı bir süreçte kendi idarelerini tesis etmişlerdir. İngilizler Kıbrıs adasında hâkimiyetlerini tesis ederken Ermenilerden istifade etmiş, adanın genel nüfusunda çok az bir orana sahip olan Ermenilerde yeni yönetimde görev alarak, yönetime yakın olmuş, bir şekilde varlıklarını ve menfaatlerini koruyabilmişlerdir. Burada dikkate değer bir hususta İngiliz yönetiminin ilk yıllarında adada toplam nüfusu 174 olan Ermenilerin 16'sının İngiliz yönetiminde görev alması ve bunların 8'inin tercüman olmasıdır.*

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs, Ermeni, Tercüman*

The Role of the Armenıans in the Establishment of the British Rule in Cyprus (1878-1900)

Abstract*: In this paper the problem of the language that was one of the most significant problems encountered after the capture of the Island of Cyprus by the British and the role of the Armenians in solving the problems of recruitment of staff for the British rule will be discussed. In this study, we have used the correspondences in the Kew/London National Archive, the reports found in the National Archive of the Turkish Republic of Northern Cyprus, Şeriye Sicilleri, the Minute Books and the documents of the Ottoman archives. After the capture of the Island of Cyprus by the British in 1878, the British government that wanted to establish their rule in the Island encountered several problems such as the foreign language. They established their rule on the Island in a short time by assigning interpreters and officers of different nationalities living in the Island and different parts of the Ottoman State. While carrying out this process, the British benefited from the Armenian. Although their number was highly low in the Island they approached the government by serving in these positions. And thus, they tried to safeguard their existence and interests in the Island. Another important issue here is that 16 of the Armenians whose total numbers were 174 during the first years of the British rule in the island served under the British rule and 8 of them were appointed as interpreters.*

Keywords: *Cyprus, Armenıan, Interpreter*

GİRİŞ

Kıbrıs adasına Ermenilerin yerleştirilmesi; Bizans İmparatorluğu'nun VI. yüzyılın ortalarında Ermenistan'ı işgali ile orada yaşayan Ermenilerin bir kısmının Kıbrıs'a sürülmesiyle başlamıştı. (Hill, I, 1972: 281) Kıbrıs Ermenilerinin kökeni ise Kilikya ve Suriye ile İran Ermenilerine dayanmakta idi. (Jennings, 1993:165; Erdoğru, 2008: 55; Özkul, 2007: 353) XI. yüzyılda Kilikya Ermeni Prensliği güçlenmiş ve Kıbrıs ile ilişkiler yoğunlaşmıştı. Bizans hâkimiyetindeki adaya, 1099 yılında Kilikya Ermeni Prensi ile Antakya Haçlı Kralı Reneud de Chalitton saldırıp işgal etmişlerdi. (Yuvalı, 1993: 37-38) Arslan Yürekli Richard ile İsakios Komnenos arasındaki mücadelede de Ermeni kökenliler asker olarak orduda görev almıştı. (Hill,

II, 1971: 2; Coureas, 2014: 75-76) 1375 yılında Kilikya Ermeni Prensliğinin yıkılmasıyla burada yaşayan Ermeniler de başta Kıbrıs, Rodos, Girit, İzmir olmak üzere değişik bölgelere göç etmişlerdi. (Günay, 2007: 120; Keser, 2015: 52)

Osmanlı yönetimi sırasında Kıbrıs adasında Ermeni nüfusun çoğunluk teşkil etmediği bilinmekteydi. Ancak belgelerde Ermenilerden "*Ermeni tâifesinden"* diye bahsedilmesi bir millet örgütlenmesi oluşturacak orana ulaştıklarını göstermekteydi. (Erdönmez, 2004: 41) Tanzimat Döneminde adada yaşayan gayrimüslimlerin temsilcilerinden birisi olarak 1860-1861 yıllarında Melik Harabet, 1865, 1866 ve 1867 yıllarında ise Mardiros Agobyan isimli Ermeniler Kıbrıs Liva Meclisinde üye olarak görev yapmıştı. (Samani, 2006: 31-32) Kıbrıs'ta yaşayan Ermenilerin önemli bir kısmının ticaret ve esnaflıkla meşgul olduğu, birçoğunun zengin ve seçkin insanlardan oluştuğu seyyahlar tarafından müşahede edilmişti. (Dinç, 2010: 182)

Osmanlı Devleti'nde Ermeniler çeşitli kurumlarda görevlendirilmişlerdi. Bu görevler arasında öne çıkan işlerden birisi de tercümanlık idi. Daha 1640'lı yıllarda Ermenilerden Sarkis Çelebi tercümanlık yapmıştı. (Balcı, 2006: 54) Ermenilerden, XVIII. yüzyılın başında Fransa Kralı tarafından masrafları karşılanmak üzere Cizvitlerin yanına "*din, edebiyat ve doğu dillerini öğrenmek üzere"* on iki Ermeni genç gönderilmişti. (Polatçı, 2009: 42)

Yunan isyanına kadar tercümanlık görevi özellikle Divan-ı Hümayun Baştercümanlığı Rumların elinde idi. Bu tekel 1821 yılında II. Mahmud tarafından sonlandırılmıştı. (Orhonlu, 1979: 178; Bağış, 1983: 21) Divan Tercümanlığına Yahya Naci Efendi görevlendirilmiş ve Babıâli Tercüme Odası kurulmuştu. (Findley, 1980: 132-133) Avrupa'da eğitim almış ve birkaç dil bilen Zenop Manesseh isimli Ermeni yardımcı tercüman olarak istihdam edilmişti. (Findley, 1980: 134; Bilim, 1990: 35-36) Zenop Efendi yeni kurulan lisan odasında on kişiye dil eğitimi verse de bu konuda yeterli başarı elde edilememiş ve Babıâli'ye gelip gitmesi sakıncalı bulunan Zenop Efendi İstanbul'dan uzaklaştırılmıştı. (Akyıldız, 2011: 504; Balcı, 2008: 84-85)[20] İsyan sonrasında Rumların bu görevlerden alınmaları ile başlangıçta Müslüman Türkler bu görevlere getirilmişti. Özellikle Islahat Fermanı'nın ilanı ile gayrimüslimler yüksek seviyede devlet kadrolarında görev almaya başlamıştı. (Dadyan, 2014: 133-134) Âli Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Tercüme Odası'nda Ermeniler de görevlendirildi. Burada bulunan Ermeni tercümanlar kendileri ile aynı fikre sahip olmayan Ermenileri buradan uzaklaştırarak kendi düşüncelerinde olan Ermenileri almışlardı. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde yönetiminin temel felsefesi; memurlarının kabiliyetleri ile görev ve sorumluluklarını yerine getirebilme yeteneklerine göre seçilmesiydi. Ancak görevini iyi yapanlar olduğu gibi bunu siyasi Ermeni çıkarları için kullanan Ermeni tercümanlarda mevcuttu. Bu kişilerin Ermeni meselesinin siyasallaşmasında ve batılı devletlerin meseleye müdahil olmalarında etkili oldukları tespit edilmişti. (Ahmet Cevdet Paşa, 1980: 1-2; Aydın, 2007: 63; Şahin, 2008: 68-70) [21] Bununla birlikte devlete sadık Ermeniler, aralarında sarayda tercümanlık görevinin de bulunduğu pek çok devlet kadrosunda yer almışlardı. (Akyıldız, 2004: 175)[22]

1.KIBRIS'IN İNGİLİZ İDARESİNE GEÇİŞİ VE İLK TEŞKİLATLANMA

XIX. yüzyıla gelindiğinde İngiltere'nin en önemli sömürgesi Hindistan'dı. Hindistan ve ona giden yol İngiltere için ayrı bir öneme sahipti. Bu doğrultuda oluşan İngiliz politikası, Hindistan yolunun emniyeti ve bölgedeki hâkimiyetini tehlikeye düşürebilecek değişikliklere karşı koymak üzerine tesis edilmişti. (Özyüksel, 1988:146) İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarında da bu düşünce önemli oranda belirleyici olmuştu. Genel itibariyle Hindistan yolu üzerinde kendisine problem çıkarmayan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü

[20] Diğer bir çalışmada Zenop Efendi'nin azlinden sonra uzun bir süre Ermenilerin Tercüme Odası'nda görevlendirilmediğine dair tespitte bulunulmuştu. (Kılıç, 2012: 97).

[21] Bu duruma örnek İngiltere'nin Van Konsolos tercümanı Nişan Efendi'nin tutumu sonucu Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında kriz çıkmasında oynadığı rol hakkında bk. (Yeşilyurt, 2014: 261-282).

[22] II. Abdülhamid'in hususi dairesinde Babıâli'de yetişmiş, Fransızca ve Türkçeye hâkim olan Nişan Efendi isimli Ermeni Avrupa gazetelerini okuyarak devletle ilgili makalelerin tercümelerini yapmıştı. Yapılan bu tercümeler diğer ajans tercümeleri ile birlikte günü gününe II. Abdülhamid'e arz edilirdi. Nişan Efendi'nin vefatından sonra yerine kardeşi Sefer Efendi görevlendirilmişti. (Tahsin Paşa, 1996: 27)

politikasını savunan İngiltere bu politikasını 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonuna kadar devam ettirmişti. İngiltere savaş sonrasında Osmanlı Devleti ile bu politikasını devam ettiremeyeceğini anlamış ve Rusya'nın İstanbul'a kadar gelmesi üzerine Hindistan yolu üstünde önemli bir konumda olan Kıbrıs adasını Osmanlı Devleti ile yaptığı savunma anlaşması ile ele geçirmişti.[23]

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan 4 Haziran 1878 savunma anlaşması ve 1 Temmuz eki 15 Temmuz 1878 tarihinde bütün işlemleri tamamlanarak yürürlüğe girmiş ve Kıbrıs adasının devri gerçekleştirilmiş oldu.

Londra Yönetimi, Kıbrıs'ın Hindistan yolu üzerinde olan stratejik değeri konusundaki düşüncelerinden dolayı İngiltere'nin yetenekli askerlerinden Sir Garnet Wolseley'i Yüksek Komiser olarak görevlendirdi. (Lawrence, 1935: 49)

Londra yönetimi ile Babıali arasında yapılan 14 Ağustos 1878 tarihli anlaşmayla Kıbrıs'ta her alanda hâkimiyetini tesis etmek için gerekli yetki alınmıştı. Böylece Wolseley tarafından idarî atamalar yapılmaya başlandı. (Çelik, 2012: 67)

Osmanlı yönetiminde kazaların idaresinden sorumlu olan kaymakamların yerine Komiserler görevlendirildi. Bunlar, Albay R. Biddulph 7 Ağustos 1878'de Lefkoşa'ya, Yüzbaşı A.G. Wauchop 1 Ağustos 1878'de Baf'a, Teğmen W. H. Holbech 1 Ağustos 1878'de Girne'ye, Üsteğmen H.G. White 21 Ağustos 1878'de Larnaka'ya, Üsteğmen F.G.E. Warren 1 Ekim 1878'de Limasol'a, Yüzbaşı J.A.S. Inglis 6 Kasım 1878'de Mağusa'ya atandı. Komiser yardımcıları olarak; Teğmen M.B. Seager 1 Ağustos 1878'de Lefkoşa'ya, Teğmen A.G. Duff 1 Ağustos 1878'de Baf'a, Teğmen E.L. Braitwaite 28 Ağustos 1878'de Limasol'a, C.D. Cobham 1 Ekim 1878'de Larnaka'ya, Teğmen J.N.S. Grant 6 Kasım 1878'de Mağusa'ya görevlendirildi. (The Cyprus Gazette, 1878: 1)

Yüksek Komiser Wolseley, adanın yönetimi amacıyla teknik ve idari işler için nitelikli personel ihtiyacı duymuştu. Bu amaçla Londra yönetiminden acilen farklı alanlarda görevlendirilmek üzere çeşitli alanlarda uzman memur talebinde bulundu. Başlıca ihtiyaç duyulan uzmanlık alanları; hukuk danışmanı, gümrük uzmanı, finans uzmanı, kamu işlerinde istihdam edilmek üzere mühendis, liman uzmanı, posta teşkilatı için görevliler, adanın ölçümlerinin yapılması için harita mühendisi, orman memuru v.b. idi. (Çelik, 2012:112-113)

Kraliçe tarafından Kıbrıs adasında İngiliz yönetimini tesis etmek amacıyla 14 Eylül 1878'de emirname yayımlandı. Bu emirname gereğince adada Kavanin[24] ve Yürütme Meclisleri teşkil edilmesi gerekmekteydi. Bu doğrultu da çalışmalara başlanmış ve adı geçen meclisler oluşturulmuştu. (Samani, 2007: 51-53; Çelik, 2012: 103)

2.KIBRIS'TA ERMENİ NÜFUSU, MEZHEP VE ANA DİLLERİ

Kıbrıs'ta nüfusun çoğunluğunu Rumlar oluştururken ikinci büyük nüfus oranına Türkler sahipti. Ayrıca adada Maronitler, Ermeniler gibi küçük gruplar da vardı.

İngiliz yönetiminin ilk aylarında Lefkoşa merkezinde Ermeni nüfusu 150 olarak tespit edilmişti. (Savile, 1878: 41) Bu nüfus Ermeni kilisesinin etrafında kurulan Ermeni mahallesinde (Zabıt Defteri, Nr. 21, 74/1) ve Girne'de bulunan Ermeni Manastırı civarında yoğunlaşmıştı. **(**1879 tarihli Şer'iyye Sicili, 16/2) Sayıları az olmakla birlikte Lefkoşa'nın bazı mahallelerinde de ikamet etmekteydi. (Zabıt Nr. 21, 106/1)

Kıbrıs Ermenilerinin büyük kısmı Gregoryan mezhebine bağlı bulunurken, çok az bir kısmı ise Katolik mezhebine inanmakta olup, Kudüs Latin Patrikhanesine bağlı idi. İngiliz yönetiminde iken Ermenilerin kendilerine ait Lefkoşa'da Surp Asdvadzadzin isimli bir kilisesi ve Girne'de Surp Magar isimli bir manastırları ve şapelleri bulunmaktaydı. (Cyprus Blue Book, 1900-1901: 256-257; 1906-1907: 220; 1914-1915: 228)

[23] Kıbrıs adasının İngiltere tarafından ele geçirilmesi ve adada kurulan İngiliz İdarisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cemil Çelik (2012) **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)**, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

[24] Kavanin Meclisi ile ayrıntılı bilgi için bk. Meltem Onurkan Samani, (2007) Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi : (1882-1931), Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Ankara.

İngiliz İdaresinin başlaması ile Kıbrıs İngiliz yönetimi, ada nüfusunu tespit etmek için kazaların nüfus sayımını yaptırmaya başlamıştı. Yüksek Komiser tarafından verilen talimat doğrultusunda, 31 Ocak 1879 tarihi itibariyle Lefkoşa Komiseri Albay Bidullph tarafından yaptırılan sayımda Lefkoşa merkezinin 11.197 olan nüfusunun ancak 166'sı Ermeni idi. (N.A., CO., 69/4, 1879: 451; Baker, 1879: 65) Adanın yönetim merkezi olan Lefkoşa Ermenilerin en yoğun yerleşim yeri olmasına rağmen Ermeni nüfus oranı % 1.5 'den azdı.

1881 tarihinde yapılan nüfus sayımında ise adanın genel nüfusu 186.084 idi. Bu sayımda adada yaşayan Gregoryanların nüfusu Lefkoşa merkezi, 88, Dağ 5, Değirmenlik, 2 olmak üzere Lefkoşa 95, Girne 37, Larnaka 14, Limasol, 6; Magosa 1, Baf 1 olmak üzere toplam 154'tü. (N.A., CO., 883/2/4, 1881: 2[62]; The Cyprus Gazette, 1882: 151) Katolik Ermeniler de dâhil edildiğinde bu rakam 174 idi. (Papadopoullos, 1965: 79) Genel nüfusa göre Kıbrıs Ermenilerinin oranı binde birden daha az gibi çok küçük bir orandı.

1891 tarihli nüfus sayımında da toplam nüfus 209.291 idi. (The Cyprus Gazette, 1891: 1777; N.A., CO., 883/4/22, 10) 1891 tarihli nüfus sayımında Ermeni Kilisesi'ne bağlı olan 280[25] kişinin ana dilleri ise 205'i Ermenice, 62'si Türkçe, 4'ü Rumca, 9'u Arapça olarak beyan edilmişti. (N.A., C.O., 883/3/22: 61) Ermeni Kilisesi'ne dâhil olanların yaklaşık % 25'i ana dilini Türkçe olarak ifade etmişti. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere artık Osmanlı idaresinde olmasa da adada yaşayan Ermenilerin ana dillerini Türkçe olarak ifade etmesi Türkçeyi kendilerine mal ettiklerini göstermektedir.

Kıbrıs adasında Ermeni nüfusunun genel nüfusa oranı çok azdı. Anadolu'da yaşanan Ermeni isyanları sırasında Kıbrıs adası Ermeniler tarafından Avrupa ve Amerika'ya geçiş için kullanılmıştı. Bunun yanında Ermeni çeteciler Anadolu'ya yönelik yapmayı planladığı saldırılar için adayı üs olarak görmüştü. Ayrıca isyancıların ailelerinin bir bölümünün adaya gelmesi Ermeni nüfusunu arttırmıştı.[26]

3. DİL PROBLEMİ VE ERMENİ MEMURLAR

Kıbrıs adasının İngiliz yönetimine geçişi ile İngilizler kendi yönetim yapılarına uygun olacak şekilde idari yapılanmaya gitmişti. En kısa sürede adada kendi idare sistemini kurmak isteyen İngiliz yönetimi çeşitli problemlerle karşılaşmıştı. Bu problemlerin en önemlilerinden birisi de dil problemiydi. 1879 yılında İngiliz yönetimi tarafından Kraliçeye sunulmak için hazırlanan raporda; adaya geldiklerinde hiçbir Türk memurunun İngilizce bilmediği, bütün adada ancak 2-3 tane vasat seviyede Fransızca bilen kişi olduğu ifade edilmişti. Bu sebeple işlerin aksaklığa uğradığı ve gecikmeler yaşandığı ilave edilmişti. Bu eksikliği gidermek amacıyla Doğu Akdeniz'in birçok bölgesinden Kıbrıs'a tercüman getirildiği, ancak onların çoğunluğunun da yetersiz seviyede olduğu da eklenmişti. İngiliz yönetimi raporlarına, hem Türkçe hem de İngilizce yazıp okuyabilen profesyonel deneyimli tercüman bulmanın zorluğu yansımıştı. İngiliz yönetimi dil problemini çözmek için Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan, zaten gelenek olarak dil konusunda yetenekli olan ve tercümanlık yapabilecek seviyedeki kişilerden istifade etme yolunu tercih etmişti. İstanbul'dan yetkili tercüman gelene kadar problem devam etmiş, (Cyprus Report, 1880: 6-7; NA. CO., 883/2, 1882: 82) ve bu eksikliği gidermek için Apisoghom Utidijan[27] İstanbul'dan tercümanlık yapmak üzere Kıbrıs'a getirilerek (Hadjilyra, 2009: 14), 21 Ağustos 1878'den itibaren İngiliz yönetimi tarafından tercümanlık görevine atanmıştı. (The Cyprus Gazette, 1879: 4) Apisoghom Utidijan 16 Aralık 1878 tarihinde Kavanin Meclisi'nin ikinci oturumundan itibaren tercüman olarak mecliste görev almıştı. (N.A., CO., 69/1) 1879 tarihli raporda adaya gelen tercümanların İngiliz yönetimine büyük yardımları olduğu ve içtenlikle hizmet ettikleri bildirilmişti. (Cyprus Report, 1880: 245) Çoğunluğu Ermeni olan tercümanlara

[25] Bu sayının 269'u Gregoryan kilisesi, 11'i ise Katolik kilisesine mensuptu. (Mavrogordato, Cyprus, Report 1901:10)

[26] Kıbrıs adasının Ermeni çeteler tarafından üst bölgesi olarak kullanılması ve Anadolu'daki Ermeni olaylarına etkileri için bk. (Demiryürek, 2006: 115-136; Günay, 2007: 115-126; Şahin, 2012: 57-81; Ulutaş, 2013: 85-93; Özcan ve Bozkuş, 2017: 1163-1170)

[27] Kıbrıs'ta İngiliz yönetiminde görev yapan Ermenilerin isimleri İngiliz arşiv belgeleri ve İngilizce basılmış eserlerden tespit edildiği için İngilizcedeki karşılığı kullanılmıştır.

1881 yılı ada bütçesinden 4.885 pound'luk bütçe tahsisi yapılmıştı. (NA. CO., 883/2,1882: 82; Dinç-Çelik, 2012:50) İngiliz yönetiminin Ermenilerden tercüman olarak istifade etmesi ise adada yaşayan Rum ileri gelenleri tarafından tepki ile karşılanmıştı. Ermenilerin tercümanlık görevinde istihdam edilmesinin şikâyet edilmesi üzerine ada yönetimi konu hakkında yaptığı açıklamada; tercümanlık işlerine Ermenilerin alınmasının sebebinin Türkçe ve İngilizceye olan hâkimiyetlerinden kaynaklandığı ifade edilmişti. (MMA, 174/002, 1879: 38)

İngiliz yönetiminin ilk günlerinden itibaren ada yönetiminin idari görevlerinde birçok Ermeni yer almıştı ve bunlar arasında aileleri geniş arazilere sahip olan Ermenilerde mevcuttu. İngiliz yönetiminde Kıbrıs adasının ilk Yüksek Komiseri olan Garnet Wolseley 11 Ekim 1878 tarihli günlüğünde; kendilerine tercümanlık yapan Michael isimli Ermeni'nin ailesinin yaşadığı, Girne'de bulunan büyük bir vadi içerisinde geniş arazilere sahip olan evinde öğle yemeği yediğini ifade etmişti. (The Journal of Sir Garnet Wolseley, 1991: 105-106) Aynı dönemde adaya gelen İngiliz seyyah Annie Brassey eserinde; İngiliz askerlerin bulunduğu kampta tercüman olarak görev yapan bir Ermeni'nin günlük olarak 7 şilin 6 peni ücret aldığını, ayrıca subaylarında günlük işlerini yaptığını ifade etmiş ve Ermenilerin kural olarak para kazanmak için her şeyi yaptıklarını hatta kişisel gururlarını dahi feda ettiklerini ilave etmişti. (Brassey, 1880, 274-276)

1880 yılında Yüksek Komiser Biddulph tarafından Lordlar Kamarasına sunulan memur listesindeki toplam 16 Ermeni memur bulunurken bunların yarısı tercüman olarak görev yapmaktaydı. Ermeni Memurların görev yerleri ve aldıkları maaşlar şöyle idi:

Tablo 1: 1880 yılında İngiliz Yönetiminde Görev Yapan Ermeniler

Adı Soyadı	Görevi	Maaşı (Yıllık)
A. Utidijan	Baş Müsteşarlık Resmi Yazışmalar Tercümanı	£ s d 300 0 0
A. Sarafian	Baş Müsteşarlık Türkçe ve Rumca Evrak Memuru	180 0 0
Y.Yazijian	Defter-i Hakani'de Şef	228 2 6
G.Elygrozelian	Hukuk ve Yargı Departmanı (Lefkoşa)Tercüman	160 0 0
A. Morton	Memur	140 0 0
E.E.H. Atkin	Memur	120 0 0
J. Arivian	Tercüman	182 10 0
D. Osgan	Tercüman	150 0 0
A. Carabetian	Kurye/Müstahdem	27 0 0
Boghos Eramian	Veznedar	132 0 0
G.G. Amiraian	Larnaka Kazası Tercüman	180 0 0
J. Barbikian	Magosa Kazası Tercüman	105 12 0
Y. Iplikjian	Baf Kazası Tercüman	182 10 0
C.S. Divatzian	Girne Kazası Tercüman	136 7 7
C. Papazian	Magosa Kazası Öşür Kontrolörü	120 0 0
E. Jilajian [28]	Kadastro Memuru	168 0 0

Kaynak**: (**N.A., FO., 78/3374, 23 Temmuz 1880).

Adadaki Ermeni toplumu kısa süre içerisinde yeni yönetime uyum sağlamış ve genel nüfusa göre sayıları az olmasına rağmen tercümanlık başta olmak üzere farklı alanlarda çeşitli memurluk görevlerinde istihdam edilmişlerdir. Bu ise Kıbrıs Ermenilerinin eğitim oranının yüksekliğinin ve kısa süre içerisinde yeni yönetimle uyum içerisinde bulunduklarının bir göstergesiydi. 1881 nüfus sayımında adada erkek ve kadın olmak üzere toplam 174 Ermeni bulunurken bunların yarısının kadın ve bir o kadarının da memuriyet yaşı dışında olduğu düşünüldüğünde 16'sının memur olması dikkat çekicidir.

İngiliz yönetiminde adada bulunan Ermeniler yeni yönetim ile uyum içerisinde bulunmakta idi. 3 Ocak 1881'de adada İngiliz okulunun açılış töreni yapılmış ve adadaki Ermenilerin dini lideri de Yüksek Komiser Biddulph'un da bulunduğu katılımcılar arasında yerini almıştı.

[28] Enoch Jelacian isimli Ermeni 1880-1883 yılları arasında adanın yeni haritasını çıkarmak amacıyla görevlendirilen Teğmen Horatio Herbert Kitchener'in ekibinde görev almıştı. (Hadjilyra, 2009: 14).

Başlangıçta 26 öğrencisi bulunan okulun bir öğrencisi de Ermeni idi. (N.A. FO., 78/3374, 1881: 55) Kısa bir süre içerisinde okulun öğrenci sayısı artarken nüfuslarına oranla en fazla katılımı Ermeni topluluğu yapmıştı. Ağustos 1881 tarihli rapora göre İngilizce kitaplarla eğitimin icra edildiği okulda toplam 58 öğrencinin 7'si Ermeni'ydi. (Cyprus Report, 1882: 68) Adada yaşayan Ermeni çocuklar sadece İngiliz okulunda eğitim görmemekteydi. Bu okulunun yanı sıra 1880 yılında açılışı yapılan (Weir, 1952: 266) Lefkoşa Bölgesinde bulunan Ermenilerin yardımları ve yönetim tarafından desteklenen Ermeni okulunda 23'ü Erkek 28'i kız olmak üzere 51 öğrenci eğitim görmekteydi. Lefkoşa Ermeni okulunda 1'i kadın olmak üzere Haroutioun Astvadzadourian ve Maria Beylerian isimli iki öğretmen görev yapmaktaydı. Ayrıca Girne'de bulunan Manastırda 10 erkek öğrenci, bir öğretmen (Lutfik Kırmızian) gözetiminde

eğitim almaktaydı. (Cyprus Blue Book, 1900-1901: 276-277) XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde adada bulunan okullardan 3'ü Ermenilere aitti. (BOA., HR.SYS., 900/24) Ermeni nüfusuna oranla okullarda eğitim gören Ermeni öğrenci sayısı Ermeni toplumunun eğitime verdiği önemi göstermektedir. Özellikle adada kendi düzenlerini tesis etmek için eğitimli ve dil bilen kişilere olan ihtiyaç yüzünden İngiliz yönetimi Ermenilerden bu konuda istifade etmiştir.

Tablo 2: 1886-1887 Yıllarında İngiliz Yönetiminde Görev Alan Ermeniler

Adı Soyadı	**Bölümü ve Görevi**	**Göreve Başlama Tarihi**	**Çalıştığı Yerde Göreve Başlama Tarihi**	**Maaşı £ s d**
Stephen Haicus Apisoghom Utidjian[29]	Başmüsteşarlık'ta Baştercüman	21 Ağustos 1878	21 Ağustos 1878	300
Miuas Cricorian[30]	Matbaa kısmında Türkçe yazı işlerinden sorumlu memur	4 Mayıs 1885	4 Mayıs 1885	60
Melcon Krikorian[31]	Vergi Dairesi Başkanlığında Posta Görevlisi	9 Kasım 1880	9 Kasım 1880	27
Enooch Miguirdich Jeladjian[32]	Tapu ve Kadastro Kayıt Dairesinde Memur ve Tercüman	14 Nisan 1880	1 Nisan 1881	168
Joseph Yazidjian[33]	Tapu ve Kadastro Kayıt Bürosunda Başkâtip	8 Ağustos 1878	30 Ekim 1880	228
Bedros Garabed Amirayan[34]	Orman Departmanında Memur ve Tercüman	27 Ağustos 1886	21 Ekim 1886	90
Krikor Husepian[35]	Orman Departmanı muhafıza Memuru	14 Eylül 1882	14 Eylül 1882	42
Paul Odajian [36]	Lefkoşa Kazası Memur ve Tercüman	22 Aralık 1879	1 Mart 1882	109 10 0
Boghos Eramian[37]	Lefkoşa Kazası Hazine Memuru	22 Ağustos 1878	1 Nisan 1883	132
Agop S. Levendian[38]	Lefkoşa Kazası Tapu Dairesi Geçici Memur	25 Kasım 1886	25 Kasım 1886	48
Ohannes Papagian[39]	Limasol Kazası Öşür Baştahsildar	1 Mayıs 1879	1 Mayıs 1879	120
Gregory Toundjian[40]	Baf Kazası Memur ve Tercüman	7 Temmuz 1881	5 Kasım 1886	132
Mihram Gregory Dervishian[41]	Larnaka Kazası Gümrük ve Vergi Departmanı Baş Memur ve Tercüman	12 Ağustos 1878	12 Ağustos 1878	220
Melcon Krikorian[42]	Vergi Dairesi Başkanlığında Posta Görevlisi	9 Kasım 1880	9 Kasım 1880	27

Kaynak: Cyprus Blue Book 1886-1887**,** Goverment Priting Office, Nicosia 1887.

[29] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 152-153.
[30] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 156-157.
[31] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 166-167.
[32] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 180-181.
[33] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 180-181.
[34] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 184-185.
[35] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 190-191.
[36] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 196-197.
[37] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 198-199.
[38] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 210-211.
[39] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 226-227.
[40] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 244-245.
[41] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 260-261.
[42] **Cyprus Blue Book 1886-1887**, 166-167.

XX. yüzyılın başına gelindiğinde Kıbrıs'ta yaşayan Ermeniler İngiliz yönetimi bünyesinde görevlerine devam etmişlerdir. İngiliz yönetimi tarafından 1900 yılına ait Ermeni memurlar hakkında bilgiler şu şekildedir:

Tablo:3 1900 Yılında İngiliz Yönetiminde Görev Alan Ermeniler

Adı Soyadı	Bölümü ve Görevi	İngiliz Yönetiminde Göreve Başlama Tarihi	Çalıştığı Yerde Göreve Başlama Tarihi	Maaşı £ s d
Haig Apisoghom Sdepan Utidjian[43]	Başmüsteşarlık'ta Baştercüman	21 Ağustos 1878	21 Ağustos 1878	300 (Kavanin Meclisi'ndeki görevinden yıllık 25 £ almaktaydı)
Cricore H. Toundjian[44]	Yardımcı Türkçe Tercümanı	Mart 1879	24 Şubat 1892	150
Meas Krikorian[45]	Matbaa kısmında Türkçe yazı işleri memuru	4 Mayıs 1885	4 Mayıs 1885	66
Artin Papazian[46]	Matbaa kısmında Türkçe yazı işleri s stajer (yardımcı)	1 Nisan 1899	1 Nisan 1899	9 2 4,5
Melcon Krikorian[47]	Vergi Dairesinde Posta Görevlisi	9 Kasım 1880	9 Kasım 1880	30
Enoch Miguirdich Jelajian[48]	Vergi Dairesinde Posta Görevlisi	14 Nisan 1880	23 Temmuz 1898	220
Bedros Garabet Amirayan[49]	Baş memur ve tercüman	18 Aralık 1885	23 Temmuz 1898	220
Hampartsoum Kevorkian[50]	Baş memur Kaza Şubesi	24 Şubat 1890	29 Ağustos 1898	72
Seropé Boudaghian[51]	Tapu ve Kadostro Memuru	6 Kasım 1888	23 Nisan 1894	48
Hohannes Kalemkerian[52]	Baf Kazası Memur	15 Şubat 1892	15 Şubat 1892	48
Mihran Gregory Dervishian[53]	Baş memur ve Tercüman	12 Ağustos 1878	12 Ağustos 1878	220
Gaspard Garabed Amirayan[54]	Yargı Baş tercüman ve kayıt memuru	26 Ekim 1878	1 Mart 1883	250
Duross H. Bairamian[55]	Sağlık Departmanı	16 Aralık 1899	16 Aralık 1899	80
Artin B. Eramian[56]	Polis Müfettişi	2 Ocak 1888	22 Ağustos 1895	127 15
Agop Ohannes[57]	Yerel Polis	3 Aralık 1879	1 Ocak 1884	54 15

Kaynak: Cyprus Blue Book 1900-1901, Goverment Priting Office, Nicosia 1901.

[43] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 136-137.
[44] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 136-137.
[45] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 140-141.
[46] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 142-143.
[47] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 144-145.
[48] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 158-159.
[49] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 158-159.
[50] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 158-159.
[51] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 160-161.
[52] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 184-185.
[53] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 188-189.
[54] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 206-207.
[55] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 220-221.
[56] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 228-229.
[57] **Cyprus Blue Book 1900-1901**, 228-229.

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde Kıbrıs'ta yaşayan Ermeniler İngiliz yönetiminde başta tercümanlık olmak üzere polis, doktor, vergi dairesi, tapu kadastro, öşür tahsildarlığı gibi değişik kademelerde ve farklı birimlerde görev almıştı. Ermeni memurların birçok alanda hizmet ettikleri anlaşılmaktadır. Ermeni memurlar arasında görevini suiistimal edenler de bulunmuştu. Her ne kadar incelenen dönemde tespit edilememişse de ilerleyen dönemde böyle bir örnek mevcuttu. İngiliz idaresi sırasında Kıbrıs'ta bir Cüzzam Çiftliği vardı ve yönetimin aldığı kararla cüzzamlı hastalar çiftlikte hayatlarına devam ediyorlar, sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere bütün ihtiyaçları İngiliz yönetimi tarafından karşılanıyordu. Böyle olmasına rağmen cüzzamlı bir hastayı tedavi eden Ermeni Doktor Bairamian hastanın tedavisi için gerekli olan ilaçları para karşılığında hastaya vermiş ve bu durum İngiliz yetkililere şikâyet edilmişti. Konu Yürütme Meclisi'nde gündeme gelmiş ve Ada Baştabibi doktorun ceza alması için teklifte bulunmuştu. (N.A., CO., 69/14: 28-29; Dinç, 2015: 297)

SONUÇ

Kıbrıs adasında Ermenilerin varlığı nüfusları az olmakla birlikte VI. yüzyıl ortalarına kadar dayanmaktadır. Adanın Osmanlı Devleti tarafından fethi ile ada Ermeni toplumuna Osmanlı yönetimi tarafından toprak tahsisi yapılmış, huzurlu bir ortam içerisinde hayatlarına devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti bünyesinde farklı birçok görevde Ermeniler istihdam edilmiştir. Bu görevler arasında tercümanlık öne çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında imzalanan 4 Haziran 1878 tarihli İttifak Anlaşması ile Kıbrıs adasının idaresi geçici olarak İngilizlere bırakılmıştır. 12 Temmuz 1878 tarihinde adaya çıkan İngilizler vakit geçirmeden adada kendi idari sistemlerini kurmak için faaliyetlere başlamıştır. Ancak bu dönemde İngilizler birçok zorlukla karşılaşmışlardır. Bu zorlukların en önemlilerinden birisi de dil problemidir. İngilizler bu engeli aşmak için dil bilen kişilere ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçlarını karşılamak için adada yaşayan ahaliden özellikle de Ermenilerden ve yine Osmanlı coğrafyasındaki dil konusunda yetenekli olan Ermenilerden istifade edilmiştir. Ermenilerin bu görevlerde istihdam edilmesi adada çoğunluğu teşkil eden Enosis fikrine sahip olan Rumları rahatsız etmiş ve konu İngiliz yönetimine şikâyet edilmiştir.

İngilizler, özellikle ada dışından gelen Ermeni tercümanlar sayesinde dil problemini çözmüş ve kısa süre içerisinde kendi idari sistemlerini adada tesis etmişlerdir. Ermeniler tercümanlık görevi dışında da adada başta gümrük ve vergi, yargı, polis, posta, orman, tapu ve kadastro, sağlık teşkilatlarında görev almışlardır. Adanın genel nüfusuna oranla çok az bir nüfusa sahip olan Ermenilerin İngiliz yönetiminde yoğun bir şekilde görev almaları dikkat çekicidir. Bunu Ermeniler arasında okuma yazma ve eğitim oranının yüksekliği, farklı dilleri bilmelerine dayandırmak mümkündür. Bilindiği gibi Ermenilerin özellikle daha fazla kâr getiren ticaretle meşgul iken İngiliz idaresinde görev yapmayı tercih etmeleri yeni yönetimle yakın ilişkiler kurarak, adada azınlık olmaları sebebiyle varlıklarını garanti altına alma ve eski faaliyetlerine rahatlıkla devam edebilme düşüncesinden kaynaklandığı değerlendirilebilir. İngilizler kendilerine hizmet etmeye gönüllü Ermenilerden yeteri kadar istifade etmişler ve adada kısa sürede kendi sistemlerini kurmuşlardır.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları
a)National Archive Kew/Londra (N.A)
CO., 69/1;69/4; 69/14; 883/2; 883/3; 883/4.
FO., 78/3374.
b) Kıbrıs Milli Arşivi Girne/KKTC (MMA)
Zabıt Defteri, Nr. 21, 74/1, 18 Receb 1309, (17 Şubat 1892); 106/1, 6 Mart 1894.
1879 tarihli Şer'iyye Sicili, 16/2, 1 Mart 1879
Nadir Eserler, 174/002.

Cyprus Report by Her Magesty's High Commissioner for the Year 1879, Printed By Harrison and Sons London 1880.
Cyprus Report by Her Magesty's High Commissioner for the Year 1881 (C. 3385), (1882), Prited by George E. B. Eyre and William Spottiswoode, London.
Cyprus Blue Book 1886-1887, (1887) Printed at the Government Printing Office, Nicosia.
Cyprus Blue Book 1900-1901, (1901) Printed at the Government Printing Office, Nicosia.
Cyprus Blue Book, 1906-1907, (1907) Printed at the Government Printing Office, Nicosia.
Cyprus Blue Book 1914-1915, (1915) Printed at the Government Printing Office, Nicosia.
The Cyprus Gazette, Nr. 1, 5 Kasım 1878.
The Cyprus Gazette, Nr. 3-4, 1 Ocak 1879.
The Cyprus Gazette, Nr. 82, 3 Mart 1882.
The Cyprus Gazette, Nr. 341, 15 Mayıs 1891.
c) Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
BOA., Y.PRK.HR., 4/22.
BOA., Y.PRK.MK., 4/53.
BOA., HR.SYS., 900/24.
B-Araştırma Eserleri

Ahmed Cevdet Paşa (1980) Ma'rûzât, Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı, İstanbul.
AKYILDIZ, A. "Tercüme Odası", DVİA, 2011 (40): 504-506.
AKYILDIZ, A. (2004) Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme, İletişim, İstanbul.
AYDIN, B. "Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Diplomasideki Yerleri", Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2007 (XXIX): 41-86.
AYTEKİN, H. (2000) Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı, TTK, Ankara.
BAĞIŞ, A. İ. (1983) Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Kapitilasyonlar- Avrupalı Tücccarları-Beratlı Tüccarlar-Hayriye Tüccarları (1750-1839), Turhan Kitabevi, Ankara.
BALCI, S. "Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi", Tarih Araştırmaları Dergisi, 2008, (27/44): 77-98.
BALCI, S. (2006) Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
BAKER, S. W. (1879) Cyprus As I Saw It in 1879, Macmillan and Co, London.
BİLİM, C. "Tercüme Odası", OTAM, 1990, (1): 29-43.
BRASSEY, A. (1880) Sunshine and Storm in the East, or Cruises to Cyprus and Constantinople, Longmans, Green, and Co, London.
COUREAS, N. (2014) "Friend Or Foe? The Armenians In Cyprus As Others Saw Them During The Lusignan Period (1191-1473)", La Méditerranée des Arméniens: XIIe-XVe siècles, Paris, 75-83.
Cyprus 1878 The Journal of Sir Garnet Wolseley, (1991) Ed. Cavandish A., Cyprus Popular Bank Culturel Centre, Nicosia.
ÇELİK, C. (2012) İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914), Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
DADYAN, S. (2014) "Sultan Abdülaziz Döneminde Gayrimüslimlerin Üst Düzey Memuriyete Kabulü ve Sultan Abdülaziz Döneminin Gayrimüslim Nazır ve Müsteşarları", Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013, 2, TTK, Ankara, 127-147.
DEMİRYÜREK, M. "Ermeni Olayları ve Kıbrıs (1888-1912)", Ermeni Araştırmaları Dergisi, 2006, (20-21): 115-136.
DİNÇ, G. "Cyprus Leper Farm in the British Period (1878-1955)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2015, (8/39): 292-309.
DİNÇ, G. and ÇELİK, C. "Cyprus Court Interpreters during the Ottoman Period", Mediterranean Journal of Humanities, 2012, (II/2): 45-55.
DİNÇ, G. (2010) Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839), Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
ERDOĞRU, M. A. (2008) Kıbrıs'ta Osmanlılar, Galeri Kültür, Lefkoşa.

ERDÖNMEZ, C. (2004) Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856), Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

FİNDLEY, C. V. (1980) Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire the Suble Porte 1789-1922, Princeton University Press, New Jersey.

GÜNAY, N. "Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi", Gazi Akademik Bakış, 2007, (I/1): 115-126.

HADJİLYRA, A. and M. (2009) The Armenians of Cyprus, Published by Kalaydjian Foundation.

HİLL, G. (1972) A History of Cyprus, Vol. I, II, Cambridge at University Press.

JENNİNGS, R. C. (1993) Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640, New York University Press, New York and London.

KESER, U. "Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış 1915-1963", Tesam Akademi Dergisi, 2015, (2/1): 51-88.

KILIÇ, M. "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hariciye Nezâreti'nin Ermeni Memurları", Tarih Araştırmaları Dergisi, 2012, (31/51): 93-124.

LAWRENCE, L. E. (1935) The British Administration of Cyprus (1878-1914), Phd Thesis, University of Wisconsin, Wisconsin.

MAVROGORDATO, A (1901) Cyprus, Report and General Abstracts of the Census of 1901, Printed at the Government Printing Office, Nicosia.

ORHONLU, C. "Tercüman", MEB İslam Ansiklopedisi, 2. B, 1979, (12/I): 175-181.

ÖZCAN, A. ve Bozkuş, Y. D. (2017) "İngiliz İdaresi Döneminde Kıbrıs'ta Ermeni Faaliyetlerinin İlk Yıllarına Bir Bakış", 1163-1170 (Ed. Köse O.) Tarihte Kıbrıs, İlkçağlardan 1960'a kadar), II, İmak Ofset, İstanbul.

ÖZKUL, A. E. (2007) "XVIII. Yüzyıl Kıbrıs Ermenilerinin Sosyo Ekonomik Durumları", 353-364, (Haz. Hülagü M. M.–Demirci S.–Batmaz Ş.-Alan G.) Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği, Erciyes Ünv. Yay., Kayseri.

ÖZYÜKSEL, M. (1988) Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu-Bağdat Demiryolları, Arba, İstanbul.

PAPADOPOULLOS, T. (1965) Social and Historical Data on Population (1570-1881), Texts and Studies of the History of Cyprus -I-, Cyprus Research Centre, Nicosia.

POLATÇI, T. (2009) Osmanlı Devleti'nde Sefaret Tercümanları, Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

SAMANİ, H. (2006) Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878), Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SAMANİ, M. O. (2007) Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi: (1882-1931), Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SAVİLE, A. R (1878) Cyprus, Printed under the Superintendence of Her Majesty's Stationery Office, London.

ŞAHİN, G.; "Osmanlı Devleti'nde Ermeni Tercümanlar", Ermeni Araştırmaları, 30, (2008), 59-84.

ŞAHİN, İ. "Ermeni olayları Sırasında Kıbrıs Adası'nın Rolü (1878-1900)", Uluslararası Hukuk ve Politika, 2012, (8/31): 57-81.

Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid, (1996), 4. B., Boğaziçi, İstanbul.

ULUTAŞ, S. (2013) "Çukurova Bölgesi Ermeni Olaylarında Kıbrıs'ın Rolü", 85-93, 3. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Mersin.

VİZETELLY, E. (1901) From Cyprus to Zanzibar by the Egyptian Delta, C. Arthur Pearson Limited Henrietta Street, London.

WEİR, W.W. (1952) Education in Cyprus, American Academy, Larnaka.

YEŞİLYURT, Y. "Osmanlı Devleti'nde Ermeni Tercümanların Rolü: Luigi Damoto Vakası", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2014, (20): 261-282.

YUVALI, A. (1993) "Selçuklular Döneminde Kıbrıs'ın Anadolu ile Siyasi Ticari İlişkileri", 37-43, Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Gazi Mağusa 28 Ekim-2

Kasım 1991, Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yay., Ankara.

Makale id= 42

Sözlü Sunum

Almanya, Avusturya ve İsviçre Arşivlerinden Osmanlı Devleti İle İlgili 19. Yüzyıla Ait Lâyiha Örnekleri

Arş.Gör.Dr. Çiğdem Dumanlı[1]
[1]*Hacettepe Üniversitesi*

Özet: *Bilindiği üzere arşiv belgelerinin temel oluşum sebebi kurum içi bilgilenme ve bu bilgiyi kayıt etmedir. Kurum içi bilgi akışının yazılı kayıtları olarak bu evrakların öncelikli amacı, kurum yetkililerini çeşitli durum ve konular hakkında bilgilendirmektir. Bu raporların muhtelif örnekleri bilinmekle birlikte, bir de kurumun en üst düzey yetkilisini veya bizzat devlet yöneticisini bilgilendirme amacı taşıyan, onun için yazılmış, oldukça uzun ve hacimli örnekleri mevcuttur. Bu türden metinler Türkçe kaynaklarda lâyiha olarak bilinmektedir ve haklarında önemli araştırmalar yayınlanmış ve yayınlanmaya devam etmektedir. Yabancı devlet arşivlerinde de bu tür uzun metinler mevcuttur. Bu arşiv belgelerinde amaç, yazıldığı yetkili şahsı kendi görev başlangıcından öncesi veya esnasında cereyan eden konular hakkında bilgilendirmek, dönem itibariyle uygulanabilecek veya uygulanamayacak bir siyaset hakkında fikir vermektir. Nitekim 2012-2019 yılları arasında Viyana, Berlin, Münih ve Bern'de bulunan arşivlerde yapılan çalışmalarda, bahse konu belge türüne yönelik çok sayıda evrak elde edilmiştir. Bu bildiride 19. yüzyıl temel alınarak Almanya, Avusturya ve İsviçre arşivlerinde bulunan lâyiha türü raporlara değinilecektir. Bu şekilde bahse konu dönemin siyasetini belirleyenler ile onları bilgilendirenler arasındaki bilgi alışverişinin düzeyi ve şekilleri açıklığa kavuşturulacak, bununla Osmanlı Devleti'ni etkileyen dönem siyaseti hakkında bilgi verilecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Lâyiha, 19. Yüzyıl, Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya, İsviçre.*

Samples of Explanatory Reports On the Ottoman Empire From the 19th Century At German, Austrian and Swiss Archives

Abstract *As known, the root cause for occurence of archival documents is to inform in-house and to save this information. The primary purpose of these written records of the information flow in-house is to inform authorities in-house on the situation and issues. Besides knwon miscellaneous examples of these raports, there are also long and voluminous examples, which aim to inform and which are written for the top official of an institution or even the head of the state. Those kind of explanatory documents are called lâyiha in Turkish and some very significant research has been done and continues to be written on them. Such long texts can also be found at foreign archives as well. It aims to inform the official concerned on the events before or while his or her term of office, to give an idea of the politics that can or cannot be implemented. Thus, in studies carried out between 2012-2019 in archives in Vienna, Berlin, Munich and Bern, numerous documents of the mentioned type has been acquired. In this paper, based on the 19th century, these lâyihas from the archives in Germany, Austria and Switzerland are going to be examined. In this respect, the content of information exchange between policy makers of the mentioned era and those who inform them will be clarified, with this, a knowledge about the policy of the mentioned period which effect the Ottoman Empire will be given.*

Keywords: *Lâyiha, 19th Century, Ottoman Empire, Germany, Austria, Switzerland.*

GİRİŞ

Bilindiği üzere, kurumsal evrakın temel oluşum sebebi, kurum görevleri ile ilgili yine kurum içi bilgilenmeyi sağlama ve bu bilgiyi kayıt etme sebebiyledir. Bu tür evrakın muhtelif örnekleri mevcuttur. Örneğin bir Hâriciye Nâzırlığı esas alındığında, bulundukları şehirlerde yaşanan meseleler hakkında günlük bilgiler veren elçilik raporları bu tür kurum evrakının önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Yine bu elçilik raporlarına, cereyanlar hakkında günlük bilgi veren

evrakın dışında, şehrin ileri gelenleri ile yapılan görüşme raporları da dâhildir. Bir anlaşma, sözleşme veya bir karar üzerinde yapılacak düzenlemelere ilişkin evraklar, kurumdan çıkan veya kuruma gelen evraklar veyahut doğrudan kurum çalışanlarının kendi meslekî faaliyetleri ve görevleri hakkında oluşan evrakların tamamını, hem kuruma hem de ilgili kurumun arşivine göre çeşitli şekillerde kategorize etmek mümkündür. Bu evrakı, üzerinde içeriğine ilişkin bilgi verici bir başlıktan veya bu tür bir bilgi mevcut değilse, kullanılan kâğıt türünden veya şeklinden de anlamak mümkündür.

Tüm bu evraklar içerisinde, bir de kurumun veya yöneticisinin herhangi bir meselede izlemesi gereken stratejiyi, uygulaması gereken politikayı veya alması gereken pozisyonu değerlendiren evraklar vardır. Bunlara Türkçede "lâyiha" denir. Türk Dil Kurumunun *Osmanlı Lügati*'ne göre "bir husus hakkında mülahazât ve izahatı havi yazılan varaka"; ve "İzâh-ı madde için yapılan risale" (Nazîma ve Reşad, 2005:223) anlamına gelen lâyiha, aynı kurumun Türkçe sözlüğüne göre de "Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı" ve hukukî bir terim olarak "tasarı" (Akalın vd., 2005:1302) anlamına gelmektedir. Ferid Devellioğlu'nun *Lûgat*'inde "lâyıha" olarak yazılan kelime, "düşünülen bir şeyin yazı hâline getirilmesi" ve yine hukukî bir terim olarak "tasarı" anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1999:544). Makalede Almanca belgeler kullanılacak olması sebebiyle, kelimenin Almanca karşılığına da değinmekte fayda vardır. Lâyihanın Almanca karşılığı, plan, proje, taslak, tasarı veya bir meselenin esas çerçevesi dâhilinde yazılı hale getirilmesi anlamına gelen "Entwurf" veya muhtıra ve takrir anlamına gelen "Exposé" olarak belirtilebilir (Denker, 1973:57, 85; Taşpınar, 1981:370; Önen ve Şanbey, 1993:285).

Bu açımlamalardan yola çıkarak, kısaca, bir cereyan hakkında durum tespiti yapan veya bilgi veren bir elçilik raporundan ziyade, bir husus hakkında bir planın, projenin veya tasarının yazılı hale getirilmesi olarak belirtilebilecek lâyihanın Osmanlı tarihinde de örnekleri mevcuttur. Mesela Sultan III. Selim, 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yenilgisi karşısında ordu üzerinde kapsamlı bir reform düşünmüş ve bu bağlamda çeşitli lâyihalar hazırlanmasını istemiştir. Kapsamlı *Nizâm-ı Cedid* yeniliklerinin temeli bu lâyihalarla atılmıştır (Beydilli, 2009:425-426).

Bu makalede, yazıldığı yetkili şahsı kendi görev başlangıcından öncesi veya esnasında cereyan eden konular hakkında bilgilendirme, dönem itibariyle uygulanabilecek veya uygulanamayacak bir siyaset hakkında fikir verme amacını taşıyan, herhangi bir mesele hakkında bir plan, proje veya tasarı ortaya koyan belgelere değinilecektir. Bu bağlamda, yazıldığı tarih sırasına göre, ilk olarak Avusturya'da bulunan Viyana Saray ve Devlet Arşivinden, ikinci olarak İsviçre Federal Arşivinden (Bern) ve üçüncü olarak da Berlin'de bulunan Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasî Arşivinden lâyiha örnekleri verilecektir.

1. Viyana Saray ve Devlet Arşivinden Osmanlı İle Hudut Muamelesine İlişkin Bir Lâyiha Örneği (1844)

İlk lâyiha örneği (Abschrift, 1844:114) Avusturya'da bulunan Viyana Saray ve Devlet Arşivindendir ve 15 Mart 1844 yılında, Saray Savaş Dairesi (Hofkriegsrath) tarafından[58] dönemin Şansölyesi Prens Klemens von Metternich'e sunulmuştur. Bazı isim ve başlık belirtmeyen lâyihaların aksine bu bilgileri evrakın üst yazısından elde etmek mümkündür. On bir sayfalık belgede, Osmanlı toprağı Eflak ile buna komşu topraklar olan ve Avusturya'ya bağlı bulunan Banat ile Transilvanya arasındaki sınır muamelesinin resmî olarak yeniden düzenlenmesi değerlendirilmektedir. Buna göre, yeniden düzenleme talebi Osmanlı Devleti tarafından gelmiştir ve Savaş Dairesi, böyle bir düzenlemenin mümkün olup olmadığı, eğer bir düzenleme yapılırsa Avusturya lehinde veya aleyhinde gelişebilecek meselelerin ne olduğunu irdelemektedir.

[58] Belgenin üzerinde ad geçmemektedir fakat dönemin Savaş Dairesi Başkanı Johann Ignaz Graf von Hardegg-Glatz und im Machlande (1772-1848)'dir. Bkz. (Wurzbach, 1861:359 vd.).

Dönemin Eflak Voyvodası Prens II. Alexandru Ghica'nın 1841 yılında aynı talepte bulunmuş olması ve fakat bunun o vakit dikkate alınmadığı, ne var ki bu sefer doğrudan Osmanlı Devleti'nden gelen talebin değerlendirilmeden bırakılmayacağı bilgisi yazının henüz başında ifade edilmektedir. Buna göre, Savaş Dairesince hem Eflak'a sınır olan Transilvanya'da bulunan 1. Eflak Hudut Alayı hem de Banat Hudut Alayı sorgulanmış ve verdikleri cevaplara bakarak böyle bir düzenlemenin gerekli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu iki merkezden gelen cevaplara göre, bilhassa Eflak sınırlarında olmak üzere genel olarak yeni bir sınır düzenlemesi yapmak mühim görünmektedir. Keza bu şekilde zaman içerisinde bölge halklarının ihlalleri ile meydana gelmiş ve belirsizleşmiş sınırlar kesin olarak engellenebilecektir. Ne var ki yeniden resmî bir muamelenin Avusturya aleyhinde doğurabileceği sonuçlar bu lehte etkilerden daha fazla görünmektedir. Banat Hudut Alayı'nın bu bağlamda verdiği ifadeye göre, Eflak-Banat Hudut Alayı o sıra tam da olması gerektiği ve herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak sınırları dâhilindedir. Tuna'daki Wodicsa Değirmeninden Metsch'e kadar uzanan bu sınır dâhilinde Avusturya sınır birlikleri güvenli bir sahadadır. Yine Metsch ile Skerischora arası bölge şartları gereği uzun üç saatlik mesafe yerine, Eflak toprakları üzerinden gerçekleşen devriyeye de Eflak'taki yetkililer müsaade etmektedir. Yeni ve resmî bir muamele bu sebeple bu izni de ortadan kaldıracaktır ve Avusturya hudut alayı için güvenliksiz bir devriyeyi söz konusu edebilecektir. Bu sebeplerle Banat Hudut Alayının yeni ve resmî bir düzenlemeyi pek tasvip etmediği anlaşılmaktadır (Abschrift, 1844:114-115).

Yine Transilvanya hududundan da, yeni bir düzenlemeyi tasvip etmeyen gerekçeler öne sürülmüştür. Bu gerekçelerden birincisine göre, Türk müfettişlerle birlikte yapılacak bu tür düzenlemeler sorunludur, zira bu kimseler böylesi bir girişim için gereken "yeteri talimat" ve "entelektüel vasıflara" sahip değillerdir ve bu yüzden "abartılı endişeli ve şüpheci" davranmaktadırlar. Bunun yanı sıra, 1792 ve 1839 yıllarına ait sınır muameleleri bazı tartışmaları ve sorunları beraberinde getirmişlerdir. Bu sorunlara göre, başta Eflaklı mülk sahipleri Ghica ve Bibescu aileleri ile Nicola Olteleschanu adlı Boyarın Avusturya toprakları üzerine düşen hak iddiaları söz konusudur. Yeni bir düzenleme bu sebeple yeni davaları beraberinde getirecek, resmî ve bir komisyona dayalı yeni bir muamele ile Avusturya toprakları büyük bir ihmalle genişlemeyecek, tam aksine küçülecektir. Savaş Dairesince bu bağlamda iletilen gerekçelerden bir diğerine göre Eflak ile sınırlara yönelik bu tür bir düzenleme gerçekleşirse, yine çok bir zaman geçmeden Buğdan sınırları için de aynı talep gelebilecektir. Hâlbuki bu sınırlara yönelik de Buğdan tarafınca çok sayıda şikâyet söz konusu olmuştur ve yeni bir düzenleme bu sebeple Avusturya açısından olumlu ve arzu edilebilir bir şey değildir (Abschrift, 1844:115-116).

Sonuç itibariyle Savaş Dairesi, Avusturya lehine sonuçlanmayacak bu gibi sebepler dolayısı ile bu sınır düzenlemelerine ilişkin taleplere yönelik, "mümkün olabildiğince uzun bir müddet reddetmek veya en azından daha olumlu bir zamanı beklenmek" gerektiği önerisini getirmiştir (Abschrift, 1844:118 as.). Evrakların devamına baktığımızda, sınırlara yeni bir düzenleme getirilmediği için sorunların devam ettiği, hâliyle, Savaş Dairesinin önerdiği şekliyle bir muamelede bulunulduğu anlaşılmaktadır.

2. İsviçre Federal Arşivinden Osmanlı'nın Emlak Protokolüne İlişkin Lâyihalar Örneği (1868)

İkinci belgeler bütünü Bern'de bulunan İsviçre Federal Arşivindendir ve Osmanlı'nın 7 Safer 1284/ 16 Haziran 1867 tarihli, yabancıların Osmanlı topraklarında taşınmaz edinebilmesine ilişkin, "*Tebaayı Ecnebiyenin Emlake Mutasarrıf Olmaları Hakkındaki Kanun*"unu ele almaktadır (B.Präs., 19. August 1868:s.b.).[59] Vatandaşları Osmanlı topraklarında emlak sahibi olmak isteyen ülkeler bahse konu bu kanunun ekinde yer alan protokole dâhil olmak zorundaydı. O vakte kadar Fransa, Belçika ve İsveç bu protokole dâhil olmuş, Ağustos 1868'de ise İsviçre

[59] Kanun tarihi belgeden farklı olarak birçok makalede 1868 olarak geçmektedir. Halbuki doğrusu 1867 olması gerekir. Bu sebeple belgedeki tarih esas alınmıştır.

meseleyi görüşmeye başlamıştır. Bu amaçla İsviçre Konfederasyonu Başkanı[60], Ticaret Direktörlüklerine, Glarus Ticaret Komisyonuna ve Zürih Ticaret Odasına kanuna ilişkin nasıl bir strateji veya yöntem belirlenmesi gerektiğini sormakta ve onlardan layihalar almaktadır. Kanunun bazı kısıtlamaları söz konusudur: emlake mutasarrıf olma hakkı Hicaz arazisi için geçerli olmayacaktır ve yine evvelce Osmanlı vatandaşlığından çıkmış ve farklı bir vatandaşlığı kabul etmiş olanlar bu haktan yararlanamayacaklardır. Bunun dışında, emlak sahibi olmak isteyen yabancılar bu haktan yararlanıp taşınmaz edindiklerinde Osmanlı yargısına tabi olacaklardır (Güven, 2011:204). Hâliyle, bu kısıtlamalar ayrıca değerlendirilmiş ve gelen cevaplarda genel olarak kanunun olumlu olduğu ifade edilmiştir.

Glarus Ticaret Komisyonunun verdiği rapordan, kanun Osmanlı Devleti ile ilişkileri bulunan sanayicilere sorulduğu anlaşılmaktadır. Bu kimselerden gelen cevaplara göre, İsviçrelilerin de Osmanlı topraklarında emlake mutasarrıf olabilmeleri arzu edilebilir bir şeydir. Ne var ki, emlak sahibi olacak kimselerin Osmanlı yargısına tabi olacak olmaları sorunlu bir meseledir. Söz konusu bu yargının sadece emlak üzerinde geçerli olması gerektiği, diğer her konuda İsviçre vatandaşlarının kendi ülkelerinin yargısından istifade etmeleri gerektiği bu soruna çözüm olarak sunulmuştur (Handels-Comission, 3. September 1868:s.b.) Aynı Ticaret Komisyonundan daha ileri bir tarihte gelen bir diğer cevaptan anlaşıldığına göre, komisyon meseleyi Borsa derneğine de sormuş, onlar da bu anlaşmaya yine bazı şartlar altında olumlu bakmışlardır. Bu bağlamda anlaşma sadece emlak ile sınırlı kalmalı, İsviçre ile Osmanlı arasındaki anlaşmalarca belirlenmiş diğer her mesele ise bu anlaşmadan bağımsız muhafaza edilmelidir (Handels-Comission, 21. October 1868: s.b.).

En olumsuz cevap, kanuna ilişkin, St. Gallen'de bulunan Ticaret Direktörlüğünden gelmiştir. Bu cevaba göre, mesele İzmir ve İskenderiye'de bulunan St. Gallenli vatandaşlara sorulmuş ve İsviçre'nin bu protokole dâhil olmasının sadece gereksiz değil aynı zamanda zararlı olduğu yönünde bir kanaat oluşmuştur. Zira Osmanlı topraklarında bulunan İsviçreliler kendilerini, Avusturya, Fransa veya Amerika gibi diğer bazı dost ülkelerin koruması altında göstererek zaten o ülkelerin vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olabilirler ve bu haklara sahip olmaktan da mutlular. İsviçre'nin bu protokole dâhil olmasıyla hem emlak dışındaki bu haklardan mahrum kalacaklardır hem de mesele bu anlaşma ile sınırlı kalmayıp İsviçre ile Osmanlı arasında daha farklı anlaşmalar bütününe sebebiyet verecektir (Das kaufmännische Directorium, 30. October 1868:s.b.).

Meseleye ilişkin Zürih'ten gelen cevaba göre, kanun Selanik, İstanbul ve İskenderiye'de bulunan İsviçrelilere sorulmuş, onlar da İsviçre'nin protokole dâhil olmasını olumlu bulmuşlardır. Bilhassa İstanbul'daki İsviçreliler protokole dâhil olunmasını desteklemişlerdir. Zürih Ticaret Odasının verdiği bilgiye göre, sadece İzmir'de yaşayan İsviçreliler bu protokol ile haklarını kaybedecekleri endişesini taşımakta ve mevcut durumun devamından yana bir tavır sergilemektedirler. Bu tutuma yönelik yapılan değerlendirmede, protokole ilişkin tavrın yanlış olduğu, zira protokole dâhil olmanın İsviçre'ye avantajlar sağlayacağı ifade edilmiştir (Die Direction der Finanzen, 5. Februar 1869:s.b.).

Özetle, belgelerin devamına da bakıldığında, yabancıların Osmanlı topraklarında emlak sahibi olabilmelerine ilişkin kanunun ve İsviçre'nin buna dâhil olup olmaması gerektiğinin daha uzun yıllar tartışıldığı anlaşılmaktadır. İsviçrelilerin kendilerini Alman ve Fransa korumasında göstererek bu protokolün tanıdığı haktan yararlandıkları anlaşılmaktadır (Erdost, 2020:64 vd.).

3. Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasî Arşivinden Almanya'nın Girit Meselesindeki Tutumuna İlişkin Lâyiha Örneği (1897)

[60] Dönem itibariyle Jakob Dubs (1822-1879)'dur. Bkz. (Jorio, 2004).

Bir diğer lâyiha örneği Berlin'de bulunan Siyasî Arşivden bir belgedir. O tarihte yeniden alevlenen Girit meselesinde izlenecek strateji belirlenmekte, Girit'in Yunanistan'a ilhakı meselesi değerlendirilmektedir (Promemoria, 1897:1-9).[61]

Promemoria başlığı ile kaleme alınmış dokuz sayfalık belgede, ne Petersburg'daki kabine Girit'i Yunanistan'a vermeye karar verdiğinde ne de Şark meselesi ile ilgili diğer herhangi bir durumda Almanya'nın diplomatik muhalefeti ile karşılaşır denmektedir. Öyle ki, Rusya eğer Avrupa içi barışı tehdit edecek bir harekete girişse dahi, sadece yapılması gereken, yani, Rusya'nın girişiminin oluşturacağı sonuçların Almanya'yı bağlamasını engellemekle kendimizi sınırlandırırız denmektedir (Promemoria, 1897:1-2).

Lâyihada dikkat çekici bir diğer değerlendirme, Almanya diğer devletlerin yanında Girit meselesine neden dâhil olduğuna yöneliktir. Buna göre Almanya, bir Balkan Savaşı tehlikesini engellemek için meseleye dâhil olmuştur. Ne var ki, Girit'in Yunanistan tarafından ilhakının söz konusu olduğu süre boyunca da Bulgaristan ve Sırbistan Osmanlı topraklarından pay almak amaçlarını sıcak tutmuşlardır. Hâliyle, bir ilhak durumunun tekrar söz konusu edildiği o süreçte diğer Balkan Devletleri de bu amaçlarından geri durmayacaklardır. Bu bağlamda Karadağ'dan da, Prens'in Balkan dâhilinde ve dışındaki diplomatik faaliyetlerine yönelik haberler alınmaktadır. Promemoria'da belirtildiğine göre, bu sebeplerden Almanya'nın başlangıçta Balkan Savaşı'nı engellemeye dönük çabası da anlamsızlaşmaktadır, zira "bir Balkan yangını tehdidi, Girit'in Yunanistan tarafından ilhakından ayırt edilemez durumdadır." (Promemoria, 1897:2-5).

Belgede, Girit'in Yunanistan değil, İngiltere tarafından ilhakı durumu da gözden geçirilmektedir ve bunun iki sebepten imkânsız olduğu belirtilmektedir. İngiltere böyle bir durumda evvela ve tam da Akdeniz politikası sebebiyle ihtiyaç duyduğu Yunanlıların telafisi imkânsız düşmanlığını üzerine çekecektir. İkinci olarak İngiltere, Güney Afrika ve Doğu Asya'ya yönelik bir siyaset gütmektedir, bu sebeple Girit gibi ufak bir sebepten başrolünü çekeceği bir savaşa sebebiyet vermek istemez. Aksine, kıta devletlerini meşgul edecek bir Balkan Savaşı, İngiltere'ye Güney Afrika ve Doğu Asya'da bağımsız hareket alanı sağlayacaktır. Bu amaçla İngiltere, diğer devletlerde, sanki Girit'i kendisi ilhak edecekmiş gibi endişeler yaratmakta, böylelikle baş sorumlu olacağı bir savaşı değil, diğer devletleri meşgul edeceği bir savaşın projesini çizmektedir. Belgedeki değerlendirmeye göre, dönemin Başbakanı Lord Salisbury'nin Girit'e sadece İngiliz kuvvetlerini yerleştirme önerisi de, İngiltere'nin diğer devletleri sanki Girit'i kendisi ilhak edecekmiş gibi gösterip meşgul etme stratejisi açısından ele alınmalıdır. Zira bu teklifin hemen akabinde Rusya ve Fransa tarafından geri çevrileceği, Lord Salisbury için de muhakkak olması gerekirdi (Promemoria, 1897: 5-9).

Kısaca, henüz daha 1897 yılında, Almanya'nın Rusya'daki elçisine, Hugo von Radolin'e de önerdiği anlaşılan siyaset ve strateji budur. Kimi kaynaklar 1897 Girit Meselesinde Almanya'nın Osmanlı lehine bir siyaset güttüğünü ve bunun Osmanlı-Alman yakınlaşmasının başlangıcı olduğunu ifade etse de (Duman, 2018: 407-421), Girit'in yıllar sonraki ilhakına giden süreçte cereyanlar bu kurum içi stratejiye sadık kalındığını göstermektedir.

SONUÇ

Netice itibariyle, lâyihaların 19. yüzyıl Avrupa siyasetinde ve bu siyasetin Osmanlı ile ilişkileri belirlemede önemli bir pay sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda makale içerisinde Almanya, Avusturya ve İsviçre'den verilen örnekler, kurum içi karar alma süreçlerinde bu metinlerin etkisini göz önüne sermektedir.

[61] Dönemin Alman Şansölyesi Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst tarafından yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Belgede bu konuda bilgi veren ilgili kısım anlaşılamamıştır. Bunun dışında isimsizdir.

Bu bağlamda verilen örnekler içerisinde;

Avusturya'nın, Osmanlı Devleti'nin talebi doğrultusunda Eflak ve Buğdan'da gerçekleştireceği yeni bir sınır muamelesine, bu sınırlarda bulunan birliklerden gelen cevaplar doğrultusunda sıcak bakmadığı söylenebilir. Avusturya'nın bu kararında, o vakte kadar kendi sınırları dışında gayr-ı resmî olarak kazandığı hakları yitirme endişesinin ve yine Eflaklı mülk sahiplerinin hak iddialarıyla sınırların kendisi aleyhinde çizilebileceği endişesinin bilhassa etkili olduğu anlaşılmaktadır.

İsviçre'nin, yabancıların Osmanlı topraklarında emlak sahibi olmalarına ilişkin protokolü çok uzun bir müddet tartıştığı ve uzun uzun değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan İsviçrelilerden protokolün sağlayacağı yararlar ve zararlar hakkında alınan kanaatlerle, İsviçre'nin protokole dâhil olmakta çekinceli davrandığı söylenebilir. Bu kararında, en olumsuz cevabın geldiği St. Gallen'de bulunan Ticaret Direktörlüğünün bilhassa etkili olduğunu değerlendirmek pek yanlış olmaz. Buradan gelen ve Zürih Komisyonunca da doğrulanan bilgiye göre İzmir'de yaşayan İsviçreliler, farklı ülkelerin korumasında kazandıkları hakları kaybedecekleri endişesiyle protokole sıcak bakmamışlardır. Osmanlı topraklarında bulunan İsviçreliler, kendilerini protokole dâhil olmuş farklı bir ülkenin koruması altında göstererek emlak sahibi olmaya devam etmişlerdir.

Almanya'nın Girit Meselesinde en başından belirlediği stratejiye sadık kaldığı anlaşılmaktadır. Bu stratejiye göre, bir Balkan Savaşı'nı engelleme amacı, Girit'in Yunanistan'a ilhakıyla zaten anlamsızlaşacaktır. Zira bu durumda diğer Balkan Devletleri de Osmanlı topraklarından hak talep etme amacını güdeceklerdir ve bu da bir şekilde bir Balkan yangına sebebiyet verecektir. Promemoria'da yapılan İngiliz stratejisi değerlendirmesi ise bir hayli ilginçtir. Keza Almanya'nın henüz daha 1897 yılında Girit'in Yunanistan tarafından ilhakına giden süreçte tüm ihtimalleri doğru değerlendirdiği ve buna göre bir pozisyon belirlediği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere, kurum içi günlük bilgi akışını sağlayan raporların ötesinde lâyihalar, bilhassa dış politik strateji belirlemede önemli bir etkiye sahiplerdir. Bu makale ile söz konusu etkiyi farklı örnekler üzerinden değerlendirecek ve 19. Yüzyıl Avrupa-Osmanlı İlişkilerinin daha geniş bir zaman dilimi açısından ortaya koyacak çalışmalara bir temel oluşturmak amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri:

Viyana Saray ve Devlet Arşivi (Haus-, Hof- und Staatsarchiv HHStA)

"Abschrift eines Schreibens des Hofkriegsrathes an S. Durchlaucht den Herrn k.k. Haus-, Hof- und Staatskanzler Fürsten von Metternich", Dto. Wien am 15. März 1844, Praes. No. 85/b 32, **HHStA AB VIII 7 4 Türkei VIII Karton 34**, s. 114- 119.

İsviçre Federal Arşivi (Schweizerisches Bundesarchiv)

B.Präs., "Hg. allen Kaufmännisches Direktorium, Glarus Handelskommission, Zürich Handelskammer", Bern, 19. August 1868, (E17/529): **E13-100038-529: Verhandlungen mit der Türkei betr. Den Abschluss eines Handels-, Niederlassungs- und Konsularvertrages 1868-1870**; s.b.

Das kaufmännische Directorium an Bundespräsident, St. Gallen, 30. October 1868, (E17/529): **E13-100038-529: Verhandlungen mit der Türkei betr. Den Abschluss eines Handels-, Niederlassungs- und Konsularvertrages 1868-1870**; s.b.

Die Direction der Finanzen und dieHandelskammer des Kantons Zürich an Bundesrath, Zürich, 5. Februar 1869, (E17/529): **E13-100038-529: Verhandlungen mit der Türkei betr. Den Abschluss eines Handels-, Niederlassungs- und Konsularvertrages 1868-1870**; s.b.

Handels-Comission an Bundespräsident, Glarus, 3. September 1868, (E17/529): **E13-100038-529: Verhandlungen mit der Türkei betr. Den Abschluss eines Handels-, Niederlassungs- und Konsularvertrages 1868-1870**; s.b.

Handels-Comission an das politische Departement der schweizer Eidgenossenschaft in Bern, Glarus, 21. October 1868, (E17/529): **E13-100038-529: Verhandlungen mit der Türkei betr. Den Abschluss eines Handels-, Niederlassungs- und Konsularvertrages 1868-1870**; s.b.

Alman Dişişleri Bakanlığı Siyasî Arşivi (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts)

"Promemoria", Berlin, 19. April 1897, A 5175 pr. 20. April 1897, **R12252 Die Insel Kreta (Griechisch-türkischer Krieg)**, s. 1-9.

Kitap ve Makaleler:

AKALIN, Ş. H. vd. (Haz.) (2005). **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu, Ankara.

BEYDİLLİ, K. (2009). "Lâyiha", **TDVİA**, Yıl 2009, Cilt 36, s. 425-426.

DENKER, A. C. ve DAVRAN B. (1973). **Almanca-Türkçe Büyük Lügat**, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, F. (1999). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 16. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

DUMAN, M. (2018). "Almanya'nın Şark Meselesi'ne Bakışı Çerçevesinde Osmanlı Devleti ve Girit Meselesi (1896-1908)", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)**, Yıl 6, Sayı 80, s. 407-421.

ERDOST M. İ. (2020). "Osmanlı'dan Günümüze Yabancılara Taşınmaz Satışı. Yasallaşma Süreçleri ve Sonuçları", **Memleket Siyaset Yönetim (MSY)**, Sayı 33, s. 57-97.

GÜVEN P. (2011). "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Yabancı Uyruklu Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz ve Sınırlı Ayni Hak Edinmesinde Tapu Kanunu 35'inci Maddesinde Değişiklik Öngören Kanun Tasarısının Değerlndirilmesi", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 31, Sayı 2, s. 203-300.

JORIO, M. (2004) "Jakob Dubs", **Historisches Lexikon der Schweiz (HLS)**, https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/003625/2004-04-16/, (Erişim Tarihi: 20.12.2020).

NAZÎMA, A. ve REŞAD, F. (2005). **Mükemmel Osmanlı Lügati**, Necati Birinci, Kâzım Yetiş, Fatih Andı vd. (Haz.), Türk Dil Kurumu, Ankara.

ÖNEN, Y. ve ŞANBEY C. Z. (1993). **Almanca-Türkçe Sözlük 1: A-N**, Türk Dil Kurumu, Ankara.

TAŞPINAR, A. H. (1981). **Technisches Wörterbuch**, Deutsch-Türkisch, 2. Auflage, Taşpınar Verlag für Technische Werke, İstanbul.

WURZBACH, C. v. (1861). "Hardegg-Glatz und im Machlande", **Biographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich**, Siebenter Theil, Aus der kaiserlich königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien.

Makale id= 93

Sözlü Sunum

12 Eylül Askeri Yönetiminin Gölgesinde Gazeteci Bülent Ecevit

Dr. Öğretim Üyesi Deniz Güner[1]
[1]*Kırklareli Üniversitesi*

Özet: *12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından Bülent Ecevit, genel başkanlığını yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılmıştı. Bülent Ecevit'in istifa mektubunu yayımlamak isteyen Anadolu Ajansı Milli Güvenlik Kurulu engeliyle karşılaşmış ve istifa mektubuna yayın yasağı getirilmişti. Mevcut siyasi ortam içerisinde demokrasinin gerçekleşemeyeceğini öngören Bülent Ecevit siyaseti bırakmaya karar vermişti. Ecevit, Kendi deyimiyle 55 yaşında sıfırdan başlayacaktı. Bülent Ecevit "gazeteci" kimliğini kullanarak yeniden bir siyasi mücadele başlatmak niyetiyle "Arayış" dergisini çıkartmaya başlamıştı. Türkiye'nin sorunlarına özgürlükçü demokrasi ve sosyal adalet içinde çözüm yolları aramayı hedefleyen derginin ilk sayısı 21 Şubat 1981'de yayınlandı. Arayış'ın altıncı sayısında Bülent Ecevit imzalı "Türkiye'de Rejimin Geleceği" başlıklı yazı Milli Güvenlik Kurulunun tepkisiyle karşılandı ve Ecevit'in üzerindeki baskıyı arttırdı. Bu yazının amacı siyaseti bırakıp gazetecilik mesleğine dönen Bülent Ecevit'in uğramış olduğu sansürü Arayış dergisindeki yazılarını inceleyerek ortaya koymaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Bülent Ecevit, Sansür, Yasak, Arayış Dergisi*

Journalıst Bülent Ecevit Under the Pressure of the military Rule of 12 September

Abstract*: After the military coup d'état on September 12, 1980, Bülent Ecevit left the Republican People's Party, which he chaired. The Anadolu Agency, which wanted to publish Bülent Ecevit's resignation letter, was dettered by the National Security Council and a broadcast ban was imposed on this letter. Considering the current political environment, Bulent Ecevit anticipated that democracy could not be realized and decided to quit politics. As he put it in his own words, Ecevit would start from scratch at the age of 55. Bülent Ecevit started publishing the magazine "Arayış" with the intention of starting a political struggle again using his "journalist" identity. Aiming to seek solutions to Turkey's problems by means of social justice and libertian democracy, first issue of the magazine was published in the February 21, 1981. In the sixth edition of the "Arayis", the article titled "The future of the regime in Turkey" with Ecevit's sign got the attention of The National Security Council, rising the pressure on Ecevit. The purpose of this article is to reveal the censorship of Bülent Ecevit, who left politics and returned to the journalism profession, by examining his articles in Arayış magazine.*

Keywords: *Bülent Ecevit, Censor, Ban, Arayış Magazine*

1-Bülent Ecevit'in Gazetecilik Mesleğine Başlaması

Mustafa Bülent Ecevit, 28 Mayıs 1925'te İstanbul Beşiktaş'ta dünyaya geldi. Yazı yazmaya Robert Kolej'de okuduğu sırada arkadaşlarıyla beraber çıkarttıkları "İzlerimiz" adlı öğrenci dergisiyle başladı ve yine aynı yıllarda farklı edebiyat dergilerinde 12 adet şiiri yayınlandı.

Daha sonra Basın Yayın Genel Müdürlüğünde tercümanlık yaptı. Bir süre yurtdışında kalıp Türkiye'ye döndü ve "Ulus" gazetesinde yazmaya başladı. Böylelikle Bülent Ecevit, 25 yaşında profesyonel gazetecilik mesleğine adım atmış oldu (Ecevit, 2011: 5).

Bülent Ecevit, Ulus gazetesinde çeviriler yapıyor ve sanat yazıları yazıyordu. Bu sırada Türkiye'de Demokrat Parti (DP) iktidarı vardı. DP'nin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) mallarına el koymasıyla Ulus gazetesi kapatılmıştı. Bu durumun yarattığı stres siyasetten uzak duran, çoğunlukla edebiyat ve sanat ile ilgilenen Bülent Ecevit'in siyasete ilgi duymasına neden

oldu ve 1954 yılında CHP'ye kaydoldu. Aynı dönemde Bülent Ecevit Demokrat Parti'ye muhalifliği ile bilinen Forum dergisinde de yazılar kaleme alırken Amerika'ya gidip (1954) Winston-Salem Journal adlı bir gazetede konuk gazeteci olarak çalışmaya başladı (Ecevit, 2011: 6).

Bülent Ecevit, Türkiye'ye dönüşü sonrasında, 1957 seçimleriyle milletvekili olmuştur. Siyasete ilk başladığı yıllarda sert çıkışları olmayan Bülent Ecevit, çoğunlukla İsmet İnönü'ye çevirmenlik yapıyor ve Ulus gazetesinde yazmayı sürdürüyordu. Bülent Ecevit'in Ulus gazetesinde 1957'ye kadar kaleme aldığı yazılar, Bülent Ecevit'in sadece "gazeteci" kimliğini yansıtıyordu. Ancak 1957'de TBMM'ye girdikten sonra kaleme aldığı yazılarda gazetecilik kimliğinin yanına "siyasetçilik" kimliği de ekleniyordu. Ecevit'in 1957-1960 yılları arasında Ulus'ta çıkan yazıları incelendiğinde CHP tezlerini savunduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu tezleri savunurken de demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerden taviz vermemektedir. 1961 Anayasası'nı hazırlayan Kurucu Meclis'te CHP adına yer alan Bülent Ecevit, 1961 seçimlerinde CHP'nin aldığı yüzde 36'lık oy sonrası yeni kabinede Çalışma Bakanı olmuş ve bu görevde 3,5 yıl kalmıştır (Ecevit, 2011: 6).

1966 yılına gelindiğinde Ecevit parti genel sekreterliğine seçilmiştir. 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında İsmet İnönü ile ters düşen Bülent Ecevit, parti genel sekreterliği görevinden istifa etmiştir (Vural, 2019: 269). 6 Mayıs 1972 tarihindeki CHP kongresinde İsmet İnönü'ye rakip olmuş ve onun 33 yıllık liderliğini sona erdirerek parti lideri olarak 1973 seçimlerine hazırlanmaya başlamıştır (Ecevit, 2011: 6). 1973'den, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar geçen süre içerisinde Türk siyasetinin en etkin isimlerinden olan Bülent Ecevit darbe sonrası diğer siyasi liderler gibi gözaltına alınmış ve Gelibolu yakınlarındaki Hamzakoy'da bir aylık zorunlu ikamete maruz kalmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde yayınlanan Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) 1 Numaralı Bildirisi ile ülkedeki bütün siyasi faaliyetler durdurulmuştur.

"...Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurtta sıkıyönetim ilân edilmiştir..." (Resmî Gazete, 1980: 6).

2- 12 Eylül 1980 Sonrası Bülent Ecevit'in İcraatları ve Uğradığı Sansürler

Bülent Ecevit Hamzakoy'daki zorunlu ikameti sonrası Ankara'ya getirilmiş ve kendisine bir tebligat imzalatılmıştır. Buna göre siyasi faaliyetler yasaklanmış olduğundan; Bülent Ecevit siyasi amaçlı ve yönlendirici faaliyetlerde bulunmayacak, beyanat vermeyecek, evinde bu amaca yönelik toplantı yapmayacak, siyasi toplantılara katılmayacak, şehir içinde lehte ve aleyhte toplantı ve gösterilere neden olabilecek faaliyetlerde bulunmayacaktır. Ayrıca Ankara dışı, yurtiçi seyahatlerini güvenlik önlemleri için sıkıyönetim komutanına bildirmesi gerekmektedir (Evren, 1991: 114).

Bu dayatma şeklinde imzalatılan tebligat sonrasında siyasi kimliğinin artık kendisini sınırlandırdığına karar veren Bülent Ecevit partisinden istifa etmiştir. Söz konusu bildiri ile ilgili olarak da daha sonradan Arayış dergisinde şu satırlara ver vermiştir:

> "Bazı çevreler, Gelibolu'da veya Gelibolu'dan Ankara'ya dönüşte benim, beyanat vermeyeceğime, herhangi bir konuda görüş belirtmeyeceğime dair imzalı taahhütte bulunduğum izlenimini edinmişler... Böyle bir taahhüt söz konusu olmamıştır. Bana, neler yapıp neler yapamayacağımı belirten bir tebligatta bulunulmuştur. Tebligat siyasi faaliyetlerin yasaklanması dolayısıyla bir parti genel başkanına yönelikti. Ben aktif politikadan ayrıldım. Şimdi, herhangi bir yurttaşın, gazetecinin veya yazarın yararlanabileceğini izlediğim özgürlükleri kendi sorumluluk anlayışım içinde kullanıyorum" (Arayış, 1981/9: 13).

Bülent Ecevit'in istifa mektubunu yayımlamak isteyen Anadolu Ajansı, MGK engeliyle karşılaşmış ve istifa mektubuna yayın yasağı getirilmiştir (Özdemir, 2004: 23). Böylelikle Bülent Ecevit, 12 Eylül yönetiminin ilk sansürüne maruz kalmıştır. Bülent Ecevit'in istifa bildirisi Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin Kıbrıs ve ilk taşra baskılarında yayınlanmış, Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana şehir baskılarında ise hiç yer almamıştır. Ancak, yabancı haber ajansları Bülent Ecevit'in istifasını yayınlamıştır. BBC, Bülent Ecevit'in CHP genel başkalığından istifasına tüm

haber bültenlerinde yer vermiştir (Özdemir, 2004: 24). Daha sonradan Bülent Ecevit bu konuyla ilgili üzüntüsünü şu sözlerle ifade etmiştir: "İstifa mektubumu bile duyuramamıştım. Aslında yayımlanması zaten yasaklanmıştı. İstifam MGK Genel Sekreterliğinin bir açıklaması ile duyuruldu. Hiçbir gerekçe belirtilmeksizin..." (Arcayürek, 1986: 85). Kenan Evren'in anılarında aktardığına göre kendisine bir mektup yollayıp askeri müdahale sonrası tavsiyelerini sıralayan Vehbi Koç da Bülent Ecevit'in istifa mektubuna uygulanan sansürden duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir. (Evren, 1991: 119).

Bülent Ecevit "gazeteci" kimliğini kullanarak yeniden bir siyasi mücadele başlatmak niyetiyle vakit kaybetmeden "Arayış" dergisini çıkartmak için hazırlıklara başlamıştır. Dergi çıkartma girişiminde bulunduğunda kendisine "daha neyi arıyormuş" ithamlarında bulunulmasına rağmen o yayın ekibini olabildiğince akademisyenlerin oluşturduğu bir dergi çıkartmayı hedeflemiştir. Böylelikle siyaset yaptığına dair suçlanamayacağını düşünmekteydi. Arayış dergisinin kadrosunu kurmak için pek çok akademisyene mektup yazan Bülent Ecevit pek azından geri dönüş aldığını söylemiş, buna rağmen pes etmemiş ve "Arayış Yayıncılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi" 6 Şubat 1981 tarihinde tescil edilmiş ve Ticaret gazetesinde şirket sözleşmesi yayınlanmıştır (Özdemir, 2004: 33).

Türkiye'nin sorunlarına özgürlükçü demokrasi ve sosyal adalet içinde çözüm yolları aramayı hedefleyen dergi, 21 Şubat 1981'de yayın hayatına başlamıştır. Bülent Ecevit'in dergi çıkartacağı haberi aynı istifa mektubu gibi The New York Times gazetesinde "Türkiye'nin eski Başbakanı gazetecilik mesleğine dönüyor" başlığı ile duyurulurken Türk basını[62] bu haberi neredeyse görmezden gelmiştir (Arayış, 1981/1: 21). Bu durum 12 Eylül yönetiminin basın üzerindeki baskısının göstergesi olmasının yanı sıra Bülent Ecevit'e uygulanan dolaylı da olsa ikinci sansürdür.

Kenan Evren anılarında MGK'nın Arayış dergisinin çıkmasına müsaade etmesinin nedenini, Bülent Ecevit'in askeri yönetimle basın yoluyla mücadele etmeye çalışacağını bilmelerine rağmen, yine de dergiyi izleyip olacakları görmek olarak belirtmiştir. Nitekim derginin üçüncü sayısında Bülent Ecevit'in kaleme aldığı "Daraltılmış Değil Genişletilmiş Demokrasi" başlıklı yazı (Arayış, 1981/3: 4) üzerine Kenan Evren *"Ne yapalım, bazı bu gibi yazılara sinirlenmekle beraber 'La havle' çekip üzerine gitmiyoruz. Ama bundan cesaret alarak dozunu gittikçe artırırsa elbette ona da müsaade etmeyiz"* demiştir (Evren, 1991: 251).

Bülent Ecevit'in bu dönemde uğradığı bir diğer sansür de Arayış dergisinin basımı için kullanılan Milliyet matbaasına yapılan baskıdır. Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Recep Ergun matbaa sahibi Aydın Doğan'a *"Arayış'ı neden çıkarıyorsun?"* Sorusunu yöneltmiştir. Aydın Doğan, derginin kendisine değil Bülent Ecevit'e ait olduğunu ve kendisinin sadece basım ve dağıtım işini yaptığını söylemiştir. Bunun üzerine Sıkı Yönetim Komutanı "Biz bilmiyor muyuz ne olduğunu; madem öyle sen de artık basma, hatta kapat," demiştir (Duru, 2012: 172). Bu konuşmanın üzerine ilk 13 sayısı Milliyet Gazetecilik A.Ş. tesislerinde basılan derginin 14. Sayıdan itibaren Daily News Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş. tarafından basıldığı görülmektedir (Arayış, 1981/14: 3).

Arayış dergisinin altıncı sayısında Bülent Ecevit imzalı "Türkiye'de Rejimin Geleceği" başlıklı yazı (Arayış, 1981/6: 4) MGK'nın tepkisiyle karşılanmış ve Bülent Ecevit Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na çağrılmıştır. Kendisine Hamzakoy dönüşü imzalattırılan tebligat hatırlatılmış ve Alman dergisi Der Spigel'e verdiği röportaj hakkında Sıkıyönetim Komutanlığı'nın tedirgin olduğu iletilmiştir (Arcayürek, 1986: 99).

Siyasetçilerin ve dolayısıyla Bülent Ecevit'in maruz kaldığı bir diğer sansür de TRT'de kendini göstermiştir. MGK, TRT'de eski siyasetçilere yönelik haberlerin çıkmasına çoğunlukla yasaklama getirmiştir. Bülent Ecevit'in gazeteciliği de eski bir siyasetçi olduğu için bu durumdan

[62] Arayış dergisinin yayınlanacağını Yeni Asır, Son Havadis, Milliyet, Tercüman, Yankı Dergisi ve Ulusal Basın Ajansı haber yapmıştır (Arayış, 1981/1: 32).

etkilenmiş ve Arayış dergisinin 6. sayısının tanıtımı için TV'ye verilmek istenen reklam TRT tarafından geri çevrilmiştir. Arayış dergisi bu durumu okurlara "Televizyon ve Denetim" başlıklı yazı ile duyurmuştur (Arayış, 1981/7: 2).

> *"TRT'de yayınlanan reklamlar hiç dikkatinizi çekti mi? Çoğu faizlere dayalı, ya da gerçeklere uygunluğu kuşkulu, aşırı tüketimi karşılayıcı reklamlar. Zaman zaman şunun veya bunun yaşam öyküsünü konu alanları da çıkıyor. Arayış geçtiğimiz cuma günü için TRT Kurumu'na başvurarak, 'Bülent Ecevit'in Rejimle ilgili Görüşleri Arayış'ta' sözcüklerini kapsayan bir spot vermek istedi. Ne var ki, Muhasebe Müdürümüze bu spotta 'rejim' sözcüğü geçtiği için TRT Denetim Kurulu'nun bu reklamı kabul etmediği bildirildi" (Arayış, 1981/7: 2).*

Arayış dergisinin bir sonraki reklam girişimi ise 12. sayı öncesi sonuçsuz kalacaktır. TRT, Arayış dergisinin vermek istediği reklamı bu defa reklamda Bülent Ecevit'in ismi geçtiği için reddetmiştir. Arayış dergisi yazı işleri, TRT Genel Müdürlüğüne bunun nedenini yazılı olarak sormuş fakat TRT'den bir cevap alamamıştır (Arayış, 1981/15: 3).

Arayış dergisinin 4 Nisan 1981 tarihinde yayınlanan 7. sayısı, 7 Nisan 1981 tarihinde mahkeme kararıyla toplatılmıştır. Derginin toplatılma nedeni Bülent Ecevit'in "İşkence" (Arayış, 1981/7: 5) başlığıyla kaleme aldığı yazıdır (Arcayürek, 1986: 98). Böylelikle Arayış dergisine yargısal anlamda ilk müdahale gerçekleşmiş, dergi toplatılmış ve Bülent Ecevit'e dava açılmıştır. Davanın gerekçesi olarak "İşkence" başlıklı yazısında Bülent Ecevit'in emniyet kuvvetlerini tahkir ve tezyif etmesi gösterilmiştir (Özdemir, 2004: 60). Derginin toplattırılmasına karşın açılan dava 7 Temmuz 1981'de sonuçlanmış ve toplattırılma kararı kaldırılmıştır (Özdemir, 2004: 61).

Bülent Ecevit Arayış dergisinin 30 Mayıs 1981 tarihli 16. sayısında "Adalete Karşı Adaletsizlik" başlığını taşıyan bir yazı kaleme almıştır (Arayış, 1981/16: 4). Yazıda Bülent Ecevit, Yüksek Hakimler Kurulu'nun kaldırılmasına ilişkin görüşlerini açıklamış ve adaletin sağlanmasının karşısındaki engelleri maddeler halinde sıralamıştır.

> *İç güvenlik kuvvetleri adalete gereğince yardımcı olamıyordu. İç güvenlik kuvvetleri bölünmüştü; üstelik eğitim düzeyi ve teknik olanakları bakımından çok yetersizdi. Terörü kışkırtanlar devlet kadrolarına da sızmışlardı. Bu durumda sanıkların yakalanması zorlaştığı gibi, mahkemelere genellikle yeterli kanıtlar da sunulamıyordu.*
>
> *Soruşturma ve sorgulamada savcılarla iç güvenlik kuvvetleri arasında yeterli iş birliği ve dayanışma genellikle kurulamıyordu.*
>
> *Türk yargı sisteminde kanıt toplamayla, kovuşturma ve sorgulamayla ilgili etkin yöntemler geliştirilememişti ve adli kolluk kurulamamıştı.*
>
> *Yargılama sistemimizin yöntem kurallarındaki aksaklıklar ve gedikler davaların süründemede bırakılmasını kolaylaştırıyordu.*
>
> *Terörün örgütlü ve yaygın olmasına karşın her mahkeme ayrı ayrı eylemlerle ilgili davalara birbirinden kopuk olarak bakıyordu. O yüzden eylemler arasındaki örgütsel bağlantılar ortaya çıkarılamıyordu. Bu bağlantıların ortaya çıkarılmasını kolaylaştırıcı bilgi sistemi de oluşturulmamıştı.*
>
> *Teröristler yargıçları, savcıları, avukatları ve tanıkları tehdit ediyor, hedef alıyorlardı. Birçoklarının canına kıyılmıştı. Mahkemelerde bile her zaman yeterli güvenlik sağlanamıyordu. O yüzden mahkemeler rahat rahat görev yapamıyordu.*
>
> *Ekonomik ve sosyal düzendeki, hukuk düzenindeki ve kamu yönetimindeki aksaklıklar nedeniyle ülkemizde dava sayısı çok kabarıktır. Bu taşınmaz yükün altında bulunan mahkemeler, çoğu kez çaresizlikten terörle ilgili davaları ertelemek ve uzun bir zamana sermek zorunda kalıyordu"*(Arayış, 1981/16: 4-5)

Yazının sonunda Bülent Ecevit, "Türk toplumunun ve demokrasinin bunalıma sürükleniş nedenleri üzerinde dururken, adalete karşı adaletsizlikten sakınılmalıdır. Adalet dağıtanlara, devlette ve toplumda, İngiliz tarihçinin deyimiyle, üzerlerine iktidar gölgesinin düşmeyeceği kadar 'yüksek ve onurlu bir yer' sağlanmalıdır" (Arayış, 1981/16: 6) demiştir. Bu yazı MGK kararlarını ihlal etmese de 12 Eylül yönetimini rahatsız etmiş olmalı ki, 6 Haziran 1981 tarihinde piyasaya çıkacak olan on altıncı sayının hazırlandığı 2 Haziran 1981 günü MGK bir bildiri

yayınlamıştır. Bu bildiride[63] Bülent Ecevit'in adı zikredilmese de "eski siyasetçiler" denilerek Bülent Ecevit kastedilmiştir. Böylelikle, 12 Eylül yönetimi doğrudan Bülent Ecevit'in yazılarına sansür getirmiştir. Çünkü o dönemde Bülent Ecevit dışında fikirlerini yazı yoluyla açıkça beyan eden "eski siyasetçi" yoktur. (Özdemir, 2004: 80-81).

Kenan Evren, anılarında 52 Numaralı Bildirinin yayınlanmasıyla ilgili olarak:

> "Mevcut siyasi partilerin durumunu ele alacak olursak Cumhuriyet Halk Partisi ilk günden itibaren daima bizim karşımızda oldu. Parti başkanı olarak Bülent Ecevit bizimle rahat mücadele edemeyeceğini anlayınca, parti başkanlığından istifa etti. Arkasından Arayış isimli bir dergi çıkarmak suretiyle yönetimle mücadeleye girişti. Bir süre ses çıkarmadık. Doğru yolu kendiliğinden bulur dedik. Ama gördük ki, mücadelesini gittikçe sertleştirmeye başladı. İcraatımızı, aldığımız kararları acı acı tenkit etti. Bu bir askeri idaredir ve Türkiye'nin her tarafında da sıkıyönetim vardır. Elbette buna müsaade edemezdik. Bildiğiniz gibi Milli Güvenlik Konseyi'nin 52 Numaralı Bildirisini yayınlayarak adı geçen derginin yayınına son verdirdik" (Evren, 1991: 411).

Bu bildirinin açıklanmasıyla, o hafta yayınlanacak 16. sayı da dâhil olmak üzere dergide Bülent Ecevit'in yazıları artık yayımlanmayacaktı. Bülent Ecevit'in veda ettiğinin açıklandığı 16. sayıda 12 Eylül yönetimine üstü örtülü bir mesaj vermek adına Bülent Ecevit'in çevirmiş olduğu Rudyard Kıplıng'in "Adam Olmak" adlı şiiri yayınlandı. Ancak yayınlanan bu şiir 12 Eylül yönetimini fazlasıyla rahatsız etti.

Çevrende herkes şaşırsa bunu da senden bilse

Sen aklı başında kalabilirsen eğer

Herkes senden kuşku duyarken hem kuşkuya yer bırakır

Hem kendine güvenirsen eğer

Bekleyebilirsen usanmadan

Yalanla karşılık vermezsen yalana

Kendini evliya sanmadan

Kin tutmayabilirsen kin tutana

Düşlere kapılmadan düş kurabilir

Yolunu saptırmadan düşünebilirsen eğer

Ne kazandım diye sevinir ne yıkıldım diye yerinir İkisine de vermeyebilirsen değer

Söylediğin gerçeği eğip büken düzenbaz

Kandırabilir diye safları dert edinmezsen

Ömür dediğin işler bozulsa da yılmaz

Koyulabilirsen işe yeniden

[63] 52 Numaralı Bildiri: "...Eski parlamenterlerin, siyasi parti yöneticilerinin ve mensuplarının dünkü, bugünkü ve gelecekteki durumları konu yaparak beyanlarda bulundukları, yorumlar ve yayınlar yaptıkları görülmekte, umumi yerlerde siyasi gösteri izlenimi veren özel toplantılar düzenleyerek bunu siyasi amaçlarla kamuoyuna yansıttıkları izlenmektedir… Bu nedenlerle 12 Eylül Harekatının amaçlarına bir an önce ulaşmasını sağlamak maksadıyla her kademede, her türlü siyasi parti faaliyetleri ile birlikte aşağıda açıklanan hususlar yasaklanmıştır. Faaliyetleri yasaklanmış bulunan siyasi partiler ve parti mensupları arasındaki siyasi çekişmelerin sürdürülmesi, 11 Eylül 1980 tarihinde parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye'nin geçmiş ve gelecek hukuki veya siyasi yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü ve yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmaları, Sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin olarak Sıkıyönetim Komutanlarının koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması Kamu davası açılıncaya kadar haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan siyasi parti, işçi teşekkülleri, meslek kuruluşları, dernek ve siyasi kişilerle ilgili olarak kamuoyunu yanıltıcı ve ilgilileri etkileyici yazı yazmak, sözlü ve yazılı beyanda bulunmak, yorumlar yapmak, Açılan kamu davalarında verilecek olan mahkumiyet veya beraat kararları kesinleşinceye kadar ilgilileri suçlayıcı veya savunucu herhangi bir yorum ya da yayında bulunmak (Sadece açık cereyan eden duruşma safhaları doğru olmak şartıyla tam yahut özet olarak yayınlanabilir.) Bu kararla konulan yasaklara uymayanlar hakkında, fiilleri başka bir suçu oluştursa dahi, ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 16'ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacaktır" (Resmî Gazete, 1981: 2).

Döküp ortaya varını yoğunu

Bir yazı-turada yitirsen bile

Yitirdiklerini dolamaksızın dile

Baştan tutabilirsen yolunu

Yüreğine sinirine dayan diyecek

Direncinden başka şeyin kalmasa da Herkesin bırakıp gittiği noktada

Sen dayanabilirsen tek

Herkesle düşüp kalkar erdemli kalabilirsen

Unutmayabilirsen halkı krallarla gezerken

Dost da düşman da incitmezse seni

Ne küçümser ne büyültürsen çevreni

Her saatin her dakkasına

Emeğini katarsan hakçasına

Her şeyiyle dünya önüne serilir

Üstelik oğlum adam oldun demektir

Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Recep Ergun, Yazı İşleri Müdürü Nahit Duru'yu çağırarak "Adam Olmak" adlı şiirden duyulan rahatsızlığını açıkça ortaya koydu ve derginin kapatılmasını istediklerini ancak dergi kapatan bir rejim olarak görünmek istemediklerinden bu nedenle derginin kendi kendisini kapatmasını talep ettiklerini aktardı (Duru, 2012: 150).

Bülent Ecevit'in yazmasının yasaklanmasının ardından derginin satışları düşmüş olsa da kamuoyu Arayış dergisini Bülent Ecevit'in dergisi olarak adlandırmaya devam ediyordu. Bu nedenle 12 Eylül yönetimi dergiyi yakından takip etmeyi sürdürdü ve Arayış dergisi 2 Mart 1982 tarihinde yayınlanan 54. sayısı sonrası kapatıldı.

Bülent Ecevit'in 12 Eylül yönetimi altındaki gazetecilik faaliyetleri 52 Numaralı Bildiri ile sonlandırılmış olsa da Bülent Ecevit'in üzerindeki baskı ortadan kalkmamıştır. MGK, 16 Ekim 1981 tarihinde, 12 Eylül 1980'de faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yasayı onaylamıştır. Konuyla ilgili olarak Kenan Evren Bülent Ecevit'i hedef alan bir konuşma yapmış ve Bülent Ecevit'in yabancı basına verdiği demeçleri "jurnal" olarak değerlendirerek "yalan haberlerle halkı yanılttığını" söylemiştir. Bunun üzerine Bülent Ecevit kendisine cevap hakkı doğduğunu belirterek TRT'ye noter kanalıyla bir açıklama göndermiştir (Özdemir, 2004: 88). Bülent Ecevit'in bu açıklaması TRT'de yayınlanmadığı gibi bu açıklamanın yabancı basında yer alması nedeniyle kendisine dava açılmıştır[64] (Arcayürek, 1986: 64). Sıkıyönetim Komutanlığı'nın, Bülent Ecevit'e MGK'nın 52 Numaralı Bildirisine muhalefetten açtığı dava sonucu Bülent Ecevit 3 Kasım 1981 tarihinde fiilen 2 ay 10 gün hapis cezasına çarptırılmıştır (Özdemir, 2004: 88).

1 Şubat 1982 tarihinde tahliye olan Bülent Ecevit, bu tarihten itibaren 12 Eylül yönetimi tarafından, yabancı basının kendisine duyduğu ilgiden ve hakkında yazılan yazılardan dolayı defalarca göz altına alınmış hatta tutuklanmıştır.

3-Sonuç

[64] Bülent Ecevit kendisine cevap hakkı doğmasına rağmen TRT'nin bunu yayınlamaması üzerine dava açmış, davanın sonucunda kendisine cevap hakkı doğmadığına metnin yayınlamasına gerek olmadığına karar verilmiştir. Bunun üzerine Bülent Ecevit'in bu mektubu yabancı basında kendine yer bulmuştur.

Bülent Ecevit'in siyasi hayatı boyunca savunduğu demokrasi, özgürlük ve insan hakları konularındaki hassasiyeti siyasi faaliyetlerin yasaklandığı 12 Eylül döneminde de sürmüştür. İnandığı değerleri savunmasının önündeki engeli siyasetçi kimliği olarak gören Bülent Ecevit, bu engeli ortadan kaldırmak adına parti başkanlığından istifa etmiş, mücadelesini Arayış dergisindeki yazıları aracılığıyla bir gazeteci olarak sürdürmeye çalışmıştır. Ancak Bülent Ecevit'in bu çabası MGK yönetiminden tepki görmüş ve yayınlanan 52 Numaralı Bildiriyle Bülent Ecevit'in gazeteciliği sansürlenmiştir.

Kendisine uygulanan sansüre rağmen Bülent Ecevit demokrasinin geri gelmesi adına verdiği mücadelesini, yabancı basının kendisine olan ilgisinden faydalanarak sürdürmeye çalışmış ve bu tutumu nedeniyle hapse mahkûm olmuştur.

Bülent Ecevit Arayış dergisinden ayrıldıktan sonra dergi yayın çizgisinde değişiklik yapmamış Bülent Ecevit'in savunduğu fikirlerin arkasında durmuş ve MGK tarafından 2 Mart 1982 tarihinde kapatılmıştır.

4-Kaynakça

Arayış, (1981). "Daraltılmış Değil Genişletilmiş Demokrasi", S. 3.

Arayış, (1981). "Türkiye'de Rejimin Geleceği", S. 6.

Arayış, (1981). "Televizyon ve Denetim", S. 7.

Arayış, (1981). "Taahhüt Değil Tebligat", S. 9.

Arayış, (1981). S.14.

Arayış, (1981)."TRT ve Arayış", S. 15.

Arayış, (1981). "Adam Olmak", S. 16.

Arcayürek, C. (1986). Hapishanedeki Ecevit, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Duru, N. (2012). Arayış, İmge Kitabevi, İstanbul.

Ecevit, B. (2011). Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Evren, K. (1991). Kenan Evren'in Anıları 2, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Özdemir, V. (2004). 12 Eylül Darbesi ve Özgürlüğün Bedeli Arayış, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Resmî Gazete, (1980). MGK 1 Numaralı Bildiri, S. 17103.

Resmî Gazete, (1981). MGK 52 Numaralı Bildiri, S. 17361.

Vural, M.K. (2019). "Gazeteci Bülent Ecevit'in Kaleminden Kıbrıs Meselesine Bakmak" Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XIX/38, 267-292.

Makale id= 22

Sözlü Sunum

Türkçe Amaç Cümlelerinde Denetleme

Dr. Öğretim Üyesi Duygu Özge Gürkan[1]
[1]Hacettepe Üniversitesi
**Corresponding author: Duygu Özge Gürkan*

Özet: *Denetleme genel olarak sözdiziminde mastar ya da ulaç cümleleri gibi bitimsiz / çekimsiz cümlelerin yorumlanmasıyla ilgilidir. Denetleme, bitimsiz bir cümlenin gizli öznesiyle temel cümledeki bir ad öbeği arasındaki eşgönderim ilişkisi olarak tanımlanabilir. Üretici sözdiziminde, denetleme kuramı, ADIL'ın gönderimsel özelliklerini açıklayan bir kuramdır. ADIL, geleneksel dilbilgisinde gizli özne terimiyle adlandırılırken üretici sözdiziminde Büyük ADIL ve küçük adıl ayrımı yapılır. "ADIL ya da Büyük ADIL, kişi ve sayı uyum eki almamış olan bağımlı cümlelerde belirtilmemiş ama anlaşılan öznedir. Adıl ya da küçük adıl ise kişi ve sayı eki almış olan eylemin bulunduğu temel cümle ya da bağımlı cümledeki öznedir" (Özsoy vd., 2012: 186-187). Bu çalışmada Türkçe amaç cümlelerinde denetleme konusu ele alınacaktır. Türkçede amaç cümleleri denetleme açısından denetleme kuramıyla benzer görüngülere sahiptir. Denetleme, zorunlu ve zorunlu olmayan denetleme olmak üzere iki şekilde incelenir. Amaç belirten cümleler sözdizimsel olarak seçimliktir. Bununla beraber Türkçede amaç cümleleri genellikle zorunlu denetleme özelliği sergiler. Landau (1999), Hornstein (1999), Culicover ve Jackendoff (2001), Polinsky ve Potsdam (2002) ve Slodowicz (2007) gibi çalışmalarda denetleme türleriyle ilgili çeşitli betimleme denemeleri yapılmıştır. Bu çalışmada dilbilimsel yöntemler çerçevesinde, Landau (1999) model alınarak Türkçede amaç cümlelerinin hangi denetleme türlerine izin verdiği üzerinde durulacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Denetleme, Amaç Yan Cümleleri, Sözdizimi, Adıl, Türkçe*

Control in Purpose Clauses in Turkish

Abstract*: Control is generally concerned with the interpretation of the nonfinite clauses such as infinitive or converb clauses in syntax. Control can be defined as the coreferential relationship between the null subject of an nonfinite clause and a noun phrase in the main clause. In generative syntax, control theory is a theory which explains referential properties of PRO. While PRO is named with the term null subject in traditional grammar, in the generative syntax, big PRO and small pro are distinguished. PRO or big PRO is the subject understood but not specified in subordinate clauses that don't have a person and number agreement marker (Özsoy etc., 2012: 186-187). In this study, the subject of control in purpose clauses in Turkish will be discussed. Purpose clauses in Turkish have a similar phenomena with the control theory in terms of controlling. Conrol is analyzed in two ways as obligatory and non-obligatory. The clauses indicating purpose are syntactically optional. However, purpose clauses in Turkish generally exhibit feature of obligatory control. In studies such as Landau (1999), Hornstein (1999), Culicover and Jackendoff (2001), Polinsky and Potsdam (2002) and Slodowicz (2007), various descriptive attempts have been made on types of control. In this study, within the framework of linguistic methods, Landau (1999) will be modeled and it will be focused on which types of control allow purpose clauses in Turkish.*

Keywords: *Control, Purpose Clauses, Syntax, Pro, Turkish*

1. GİRİŞ

Bu bildirinin konusu Türkçe amaç cümlelerinde denetleme üzerinedir. Burada öncelikle amaç cümlelerinden ne anlaşıldığı tanımlanacaktır. Amaç cümleleri, zaman, neden, koşul cümleleri gibi belirteç cümlelerinin bir alt türüdür. Belirteç cümleleri ise herhangi bir niteleme ilişkisiyle temel cümleye bağlanan yapılardır. Dilbilimsel açıdan amaç cümleleri, genellikle bir temel ve yan cümleden oluşan girişik cümlelerle (complex sentences) ifade edilir. Aşağıdaki cümle bunu örneklendirmektedir:

(1) [[Ankara'dan telefon edeceğim]$_{TC}$ [seni görmek için]$_{AC}$]$_{GC}$.

Türkçede, genel olarak, yan cümle eylemine getirilen *-mAK* ve *-mA* mastar işaretleyicileri ve *-(y)AyIm, -(y)AlIm* gibi gönüllülük kipi işaretleyicilerinin *için* ve *diye* ilgeçleriyle birlikte oluşturduğu yapılar amaç bildirmektedir:

(2) [Beni hoşnut etmek için] ne mümkünse yaptı.
(3) [Susması için] Veli'ye göz kırptım.
(4) [Çiftliğe bir bakayım diye] gitmiştim.
(5) [Adamı fazla masrafa sokmayalım diye] uğraşıyoruz.
(6) Tarihten bilerek size misaller verdim, [bugünlerle karşılaştırasınız diye].

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere, amaç cümleleri sözdizimsel açıdan (4), (5) ve (6)'daki gibi bitimli veya (2) ve (3)'teki gibi bitimsiz olarak üst cümleye bağlanabilirler. Dolayısıyla amaç cümleleri bitimsiz ve bitimli olmalarına göre de sınıflandırılabilmektedir.

Bu bildiriye dair yapılan literatür taramasında, amaç cümlelerinin, belirteç cümlelerinden bağımsız olarak incelenmediği, belirteç cümlelerinin zaman, neden, koşul, karşılaştırma bildiren diğer türleri gibi anlambilimsel açıdan en genel özellikleriyle ele alındığı görülmüştür.

Bu bildiri Türkçe amaç cümlelerinde denetleme görüngüsünü dilbilimsel yöntemlerle ele alan bir ayrıntı çalışmasıdır. Çalışmanın örneklem kısmı, Mersin Üniversitesinde yürütülmüş olan *Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar* adlı derlem veritabanına dayanmaktadır.

2. DENETLEME NEDİR?

Dilbilimde denetleme iki üye arasında gerçekleşen eşgönderim ilişkisi olarak tanımlanır. Bu üyeler denetleyen ve denetlenen olarak adlandırılır. Denetleme birinin diğerine bağımlı olduğu iki cümle arasında gerçekleşir. Bağlı olan cümlenin eşgönderim ilişkisini sağlayabilmesi için üst cümleden bağımsız bir öznesi olmaması gerekir. Yani bağımlı olan cümle bitimsiz olmak zorundadır. Bu bağımlılık genellikle mastar ve ulaç cümlelerinde gerçekleşir:

(7) Çocuklar$_i$ [ADIL$_i$ saklambaç oyna-mak] istiyorlar.
(8) Duru$_i$ [ADIL$_i$ koş-arak] okula gitti.

Yukarıda (7) bir mastar cümlesidir. (8), ulaç cümlesidir. Hem mastar cümlesinin hem de ulaç cümlesinin öznesiyle temel cümlelerin özneleri ortaktır, yani eşgönderimseldir.

Üretici Dönüşümsel Dilbigisinde üst cümle eylemi, bağımlı cümle eyleminin temel üyelerini denetler. Üretici Dönüşümsel Dilbilgisine göre, denetlenen öge, genellikle bir boş kategori (empty category) olarak temsil edilen ADIL (PRO) ile gösterilir. ADIL, Geleneksel Dilbilgisinde gizli özne diye adlandırılır. Söz konusu denetleme ilişkisinde, ADIL, *denetlenen*, eşdizinli (coindexed) olduğu öge de *denetleyen*dir. Yani, yan cümledeki ADIL, temel cümledeki bir öncülle (antecedent) eşdizinlenir ve böylece denetleme gerçekleşir (Carnie, 2013: 444-446). Örneğin, tekrar (7)'ye dönecek olursak, *çocuklar,* 'öncül' / 'denetleyen', *ADIL* ise 'denetlenen'dir.

3. AMAÇ CÜMLELERİNDE DENETLEME NASIL GERÇEKLEŞİR?

Erguvanlı-Taylan (1996:48-49), Türkçede denetleme yapılarını dört alt maddede toplamıştır:

I. Nesne işlevli ad-eylem cümlelerinde denetleme (Control in object complements)

Tolga$_i$ ban-a$_i$ [Ø$_i$ sigara-yı bırakmağ-a] söz ver-di.

II. Özne işlevli ad-eylem cümlelerinde denetleme (Control in subject complements)

[Ø Burada durmak] tehlikeli.

III. Amaç cümlelerinde denetleme (Control in purpose clauses)

Müdür [Ø$_j$ bu sınıf-a ders ver-mek üzere] Ahmet Bey'i$_j$ seç-ti.

IV. Ulaçlarda denetleme (Control in gerunds)

Çocuk$_i$ [Ø$_i$ ağla-yarak sınıf-tan çık-tı.

Burada bizi ilgilendiren kısım madde III'tür.

Türkçede amaç cümleleri temel cümle içerisinde seçimlik özellik sergiler. Yani cümlede bulunma zorunlulukları yoktur. Bu yüzden eklenti görevi görürler.

Denetleme, *zorunlu* ve *zorunlu olmayan denetleme* olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Türkçede amaç cümlesi yapıları büyük olasılıkla *zorunlu denetleme* özellikleri sergiler. Bununla ilgili aşağıdaki örneği inceleyelim:

(9) Sonra ben$_i$ eve geldim [ADIL$_i$ çalışmak için].
Ben: özne / denetleyen / öncül

ADIL: denetlenen

$_i$: eşdizin

(9)'da amaç cümlesi ve temel cümle arasındaki denetleme ilişkisinde 'ben' öznesi denetleyen, ADIL ise denetlenendir. Her iki üye eşdizinlidir. Dolayısıyla temel cümle öznesi amaç cümlesinin ADIL görünümündeki öznesini zorunlu olarak denetlemektedir.

4. DENETLEME TÜRLERİ NELERDİR?

Landau (1999), Hornstein (1999), Culicover ve Jackendoff (2001), Polinsky & Potsdam (2002) ve Slodowicz (2007) gibi çalışmalarda denetleme türleriyle ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu araştırmada, bunların içerisinde, amaç cümleleri açısından Türkçeye uygulanabilen en uygun modelin Landau (1999) olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1. Landau (1999) Tarafından Önerilen Denetleme

DENETLEME			
Zorunlu Denetleme (Obligatory Control)		Zorunlu Olmayan Denetleme (Non-obligatory Control)	
Kapsamlı Denetleme (Exhaustive control)	Kısmi Denetleme (Partial control)	Uzaktan Denetleme (Long Distance Control)	Soyut Denetleme (Arbitrary Control)

3.1. Zorunlu Denetleme

Burada Türkçe amaç cümlelerinde zorunlu denetlemenin nasıl gerçekleştiği ele alınacaktır. Amaç cümlelerinde zorunlu denetleme, özne denetlemeli ve nesne denetlemeli amaç cümleleri olmak üzere iki ana gruba ayrılır:

3.1.1. Özne Denetlemeli Amaç Cümleleri

Temel cümlenin öznesiyle amaç cümlesinin öznesi eşdizinlidir. Yüzey yapıda amaç cümlesinin öznesi görünmez fakat dilbilimde, sözdizimi çalışmalarının fonolojik içeriği olmayan bir unsuru olan 'boş kategori' adıyla temel cümle öznesi tarafından denetlenir.

(10) Padişah$_i$, karaya çıktığı vakit, [ADIL$_i$ ata bin-mek için] o iskemleye basacaktır.

(10)'da, temel cümle ve amaç cümlesinin öznesi (padişah) ortaktır. Yüzey yapıda yer almayan amaç cümlesi öznesi, derin yapıda, fonolojik içeriği olmayan bir unsur olarak 'boş kategori' görünümünde var olur ve temel cümle öznesi, *padişah* tarafından zorunlu denetim altındadır.

3.1.2. Nesne Denetlemeli Amaç Cümleleri

Temel cümlenin nesnesi amaç cümlesinin öznesidir. Aşağıdaki örnekte temel cümlenin nesnesi, *genç araştırmacı* amaç cümlesinin ADIL konumundaki öznesini denetlemektedir. Eşdizinleme ilişkisine göre amaç cümlesi eyleminin edicisi 'agent', *Bilim kurulu* olarak kabul edilseydi cümle dilbilgisi dışı olacaktı:

(11) Bilim kurulu$_i$ genç araştırmacıyı$_j$ [ADIL*$_{i/j}$ konuşma yapmak üzere] kürsüye davet etti.

(11)'de amaç cümlesi *üzere* ilgeci aracılığıyla kurulmuştur. Burada, *üzere* ilgecini amaç cümlelerinin kuruluşunda merkezi bir rol oynayan *için* ilgeciyle değiştirdiğimizde cümlenin dilbilgiselliği bozulmaktadır. Çünkü *-mAk üzere* yapısı geleceğe yönelik amaç bildirmekle beraber anlamsal açıdan her zaman *-mAk için* yerine kullanılamaz:

(12) Bilim kurulu$_i$ genç araştırmacıyı$_j$ [ADIL$_j$ konuşma yap-mak için] kürsüye davet etti.

Ancak aynı cümlede amaç cümlesi eylemine uyum işaretleyicisi getirdiğimizde edicinin kim olduğu daha da netleşmektedir ve cümle yine dilbilgisel olmaktadır. Burada denetlenenin *küçük adıl* olduğuna da dikkat çekmek gerekmektedir. *Küçük adıl,* temel cümle ya da bağımlı cümledeki eylemin kişi ve sayı ekiyle işaret edildiği öznedir.

(13) Bilim kurulu$_i$ genç araştırmacıyı$_j$ [adıl$_j$ / genç araştırmacı-nın konuşma yap-ma-sı için] kürsüye davet etti.

3.2. Zorunlu Olmayan Denetleme

Bu denetleme türünde, ADIL, cümle içinden bir denetleyen tarafından denetlenmek zorunda değildir. ADILın denetleyeni bağlı olduğu temel cümlenin öznesi ya da geneli işaretleyen soyut bir özne olabilir. Landau (1999) bu denetleme türünü uzaktan denetleme ve soyut denetleme olmak üzere iki gruba ayırır. Ancak Türkçe uzaktan denetlemeye izin vermediği için burada bu denetleme türünden söz edilmeyecektir. Yalnızca soyut denetlemeden bahsedilecektir.

3.2.1. Soyut Denetleme

Denetleyenin cümle içerisinde temel üye konumunda açıkça yer almadığı, denetlenenin ise genel bir yorumlamayla cümle dışına gönderimde bulunduğu denetleme türüdür. Bunu Türkçe üzerinden örneklendirelim:

(14) [ADIL$_{soyut}$ Böyle bir hastayı zorla-mak] doğru değildir.

Aşağıda amaç cümlelerinde soyut denetleme örneklendirilecektir:

(15) [ADIL$_{soyut}$ Herhangi bir mutluluğu elde et-mek için] birçok şeyden feda etmek gerekiyor.

(16) [ADIL$_{soyut}$ Birşeyi iyi sevebil-mek için] çok tatmış olmak lazım gelir.

4. SONUÇ

Bu bildiri, Üretici ve Dönüşümsel Dilbilgisinde denetleme kuramını model alarak Türkçe amaç cümlelerinde denetlemenin nasıl gerçekleştiği ve amaç cümleli kuruluşların ne tür denetleme türlerine izin verdiği üzerinedir. Denetlemenin gerçekleşmesi için temel ölçüt yan cümle ve temel cümle arasında eşdizinleme ilişkisinin olmasıdır. Bu ilişkiye göre yan cümlenin ADIL görünümündeki öznesi, temel cümle öznesinin veya nesnesinin denetimi altındadır.

Bu bildiride Türkçede amaç cümlelerinin genellikle zorunlu denetleme özelliği sergilediği görülmüştür. Buna göre özne denetlemeli veya nesne denetlemeli amaç cümleleri olmak üzere iki ana gruba ayrılmışlardır. Bunların dışında amaç cümlelerinin zorunlu değil seçimlik olarak da denetlemeyi gerçekleştirebildiği gözlemlenmiş, bu tip yapılar da soyut denetlemeli amaç cümleleri olarak değerlendirilmiştir.

KISALTMALAR

TC: Temel Cümle

AC: Amaç Cümlesi

GC: Girişik Cümle

KAYNAKÇA

CARNIE, A. (2013). Syntax. A Generative Introduction. 3. Baskı, Wiley-Blackwell, Oxford.

CULICOVER, P. W. ve JACKENDOFF, R. (2001). "Control is Not Movement", Linguistic Inquiry, 32 (3): 493–512.

HORNSTEIN, N. (1999). "Movement and Control ". Linguistic Inquiry 30 (1): 69–96.

LANDAU, I. (1999). Elements of Control, Doktora Tezi, Massachusetts Institute of Technology, Boston.

ÖZSOY, S., BALCI, A. ve TURAN, Ü. (2012). Genel Dilbilim I, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

POLINSKY, M. ve POTSDAM, E. (2002). "Backward Control", Linguistic Inquiry 33 (2): 245–282.

SLODOWICZ, S. (2007). "Complement Control in Turkish", ZAS Papers in Linguistics 47: 125-157.

Makale id= 91

Sözlü Sunum

Covid- 19 Pandemisi Sırasında Türkiye'de Turizm Süreci ve Cari Açık

Dr. Öğretim Üyesi Eda Dineri[1]
[1]Hasan Kalyocu Üniverstesi İisbf İktisat Bölümü

Özet: *Son yıllarda dünyada hızla gelişen ve büyüyen turizm sektörü 2019 yılının sonunda ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı saran COVİD-19 salgını ile sekteye uğramıştır. Salgın döneminde ülkelerin korumacılık içgüdüsü ile birçok alanda kısıtlamaya gidilmiştir. Bu dönemde ülkeler arasındaki kısıtlamaları ve evde kalma emirleri sonucunda küresel turizm yavaşlamıştır. Turizm sektöründe meydana gelen yavaşlama özellikle turizm gelirleri yüksek olan ülke gruplarında doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı olan tüm sektörleri ve ülke ekonomilerini etkilemiştir. Özellikle ara mal, hammadde ve ithal bağımlılığı yüksek olan ülkeler için ihracat kalemi içerisinde önemli bir yer tutan turizm gelirlerinin düşmesiyle ülkelerin gelir kaynağında azalmalar meydana gelmiştir. Bu çalışmada COVİD-19 sürecinde turizm gelirlerinin düşmesi ile cari açığın finansmanı arasındaki ilişki teorik olarak incelenmektedir. COVID-19 salgınından kaynaklanan yenidünya düzeninde turizm sektörünün geleceği ve kronik cari açık sorununun finanse edilmesi için ne tür uygulamalar yapılması gerektiği tartışılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Pandemi, Turizm, Cari Açık, Türkiye*

The Process of Tourism and Current Account Deficit During Covid-19 Pandemic in Turkey

Abstract*: The rapidly developing and growing tourism sector in the world in recent years has been interrupted by the COVID-19 pandemic that emerged at the end of 2019 and spread all over the world in a short time. During the pandemic period, restrictions have been made in many areas with the protectionist instinct of the countries. In this period, global tourism has slowed down as a result of travel restrictions among countries and ordered stay at home. The slowdown in the tourism sector has affected all sectors and economies that are directly or indirectly linked, especially in the country groups with high tourism revenues. Especially for countries with high intermediate goods, raw materials and import dependency, tourism revenues, which have an important place in the export item, caused a decrease in the income sources of the countries. In this study, the relationship between the decrease in tourism revenues and the financing of the current account deficit will be examined theoretically during the COVID-19 period. In the new world order resulting from the COVID-19 pandemic, the future of the tourism sector and what kind of applications should be made to finance the chronic problem of the current account deficit will be discussed.*

Keywords: *Pandemic, Tourism, Current Account, Turkey*

GİRİŞ

Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan şehrinde deniz ürünleri ve hayvan pazarında çalışan kişilerde Aralık ayının sonunda ateş, öksürük, nefes darlığı gibi belirtilerle ortaya çıkan ve etiyolojisi bilinmeyen hastalık 31 Aralık 2019 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirildi. 7 Ocak 2020'de SARS – CoV virüsü ile aynı aileden gelen yeni bir tür korona virüsü belirlenmiş ve 2019-nCoV olarak adlandırılmıştır. Kuluçka süresinin 2 -14 gün arasında olan hastalığın damlacık yolu ile bulaştığı tespit edilmiştir. Salgında ilk ölüm Wuhan şehrinde 11 Ocak 2020 tarihinde meydana gelirken ilk importe vakalar da Ocak ayı içerisinde Wuhan şehrine seyahat eden Tayland ve Japonya'dan bildirilmiştir. Kısa sürede tüm dünyaya yayılan COVİD-19 hastalığı 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Bulaşıcı hastalık, hane halklarını, iş alemini, politikacıları hazırlıksız yakalarken pandemiler üzerinde çalışan sağlıkçıları ve ekonomistler için kentleşme, küreselleşme, hayvan proteinlerinin artan insan tüketimi gibi ekonomik eğilimler nedeniyle sürpriz olmamıştır

(Hilsenrath, 2020). Nitekim 2013 -2016 Afrika'da ortaya çıkan Ebola virüs hastalığından bu yana ABD Ulusal Tıp Akademisi diğer bulaşıcı hastalıklara ve pandemilere hazırlıklı olması gerektiğini ve yatırımların arttırılması gerektiğini vurgulamışlardır (Fan vd., 2018). Ancak COVİD-19 salgın süreci, dünyanın ekonomik ve sosyal açıdan hazırlıksız olduğunu göstermiştir. Ülkeler salgının önlenmesinde aldıkları sağlık önlemlerini almakta yetersiz kalmışlardır ve sağlık tehdidi dışında ülke ekonomileri için de koruyucu önlemlere başvurmuşlardır. Salgının küresel düzeyde etkilemesi birey- devlet ve uluslararası düzeyde dünyada yeni bir değişimin tetikleyicisi olmuştur (Arslan ve Karagül, 2020:4).

Küresel salgın öncesinde dünya ekonomisi toparlanma yolunda, ticaret ve siyasi gerilimler kötü değil iken büyüme beklentileri yüksek ve finans piyasaları normal rayında olduğu görülürken COVİD- 19 pandemisi dünya ekonomisini rayından çıkardı (Baldwin, 2020:1). COVİD- 19 pandemisi geleneksel bir doğal afet şokunun aksine arz, talep ve üretkenlik kanallarını eş zamanlı olarak kesintiye uğratan sağlık, sosyal ve ekonomik sonuçları olan bir olaydır (Ludvigson, 2020:1). COVİD- 19 salgınının yayılmasını önlemenin en önemli yöntemi insanların birbirleri ile temaslarının kontrol altına alınmasıydı. Bu yüzden insanların birbirleri ile temaslarını azaltmak ve sosyal hayattan izole etmek için kısıtlamalar getirildi. Okulların kapatılması, toplu etkinliklerin ve faaliyetlerin yasaklanması, yurtiçi ve yurt dışı girişlerin kapanması ve evde kalma emirleri ile sosyal izolasyonun sağlanması hedeflendi. Ülkelerin sınırlarını kilitlemesi mal, sermaye ve insan akışını engelleyerek iş ve üretimin durmasına neden olmuştur (Barua, 2020:2). İş ve üretimin durması ile ofisler ve fabrikalar kapandı ve işsizlik rakamları Büyük Buhran döneminden bile daha yüksek düzeylere çıkmıştır. Küresel hava taşımacılığı ile virüs tüm kıtalara taşındığı (Gössling, 2021:1) için seyahat kısıtlamaları getirilmiş ve uçuşlar yasaklanmıştır ve uluslararası hareketlilik durmuştur.

Sosyal mesafenin etkileri hizmet sektöründe daha belirgin hissedilmiştir. "Bacasız sanayi" olarak adlandırılan turizm sektörü gün geçtikçe hızla büyüyen sektörler arasında yer alırken pandemi döneminde darbeye uğramıştır. Turizm sektörü terör saldırıları, siyasi olaylar ve salgın hastalıklar gibi aniden ortaya çıkan ve istenmeyen olaylar karşısında kırılgan bir durum sergilemektedir (Acar, 2020:8). COVİD- 19 salgının diğer salgınlardan farkı etki alanının çok geniş olmasıdır. Küreselleşme, ekonomilerin bütünleşmesi, uluslararası hareketliliğin artışı salgının kısa sürede hızla yayılmasına ve ekonomik etkisinin de ülkelerin birbirine bağımlı olması nedeni ile diğer ülkelerde de hızlıca hissedilmesidir. Örneğin son olarak 2003 yılında yine Çin'in güneyinde Guandong eyaletinde ortaya çıkan SARS salgın hastalığında Dünya Sağlık Örgütü Çin'deki bazı bölgeleri yüksek riskli turizm destinasyonları olarak ilan etti ve uluslararası turistleri ziyaretleri konusunda uyarırken, Çinli ziyaretçilerin ülkelere girişi kısıtlandı (Zeng vd., 2005). SARS salgınının etkisi COVİD- 19 salgınındaki etki kadar olmamıştır. COVİD-19'un küresel olarak etkisi daha geniş olmuştur ve küresel turizm hacminde ciddi daralmalara sebep olmuştur.

Talebin olası olumsuz durumlardan hemen etkilenmesi hizmet sektörü olan turizm sektöründe sadece sektörü değil sektörle dolaylı ve dolaysız bağlantılı endüstrileri ekonomik ve istihdam açısından uzun dönemde toparlanmayacak şekilde etki etti (ILO, 2020:2). Turizme dayalı büyüyen ülkelerde uluslararası seyahat kısıtlamaları ve tüketicilerin hastalığın bulaşma riski, turizm gelirlerini düşürmüştür (IMF, 2020). Özellikle gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde döviz gelirlerinde ve istihdam rakamlarında azalışa neden olmuştur. Bu ülkelerin ayrıca ham madde ve ara mal ithalatında dışa bağımlılık yüksek olduğu için döviz girişlerinin azalması ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Reel ekonominin yanı sıra finansal piyasaları da olumsuz etkileyerek, borsalarda büyük düşüşler yaşanmıştır. Pandeminin ne zaman biteceği ve aşının bulunmasının ve uygulamalarının etkilerinin bilinmemesi belirsizliği daha da artırmıştır.

Türkiye'de ise ilk COVİD- 19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde, ilk ölüm 17 Mart 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de bu süreçte yurt

içi ve yurt dışı seyahat kısıtlamaları, sınırların kapatılması ve seyahat yapanlarda 14 günlük karantina uygulamasının getirilmesi dünyada turizm sektörünü büyük ölçüde etkiledi. Türkiye'ye giriş yapan turist sayısı diğer ülkelerde başlayan kısıtlamalar nedeni ile Şubat ayında azalmaya başlarken Türkiye'de vakaların görüldüğü aydan itibaren keskin bir düşüş yaşandı. Çin'de başlayan salgın önce Avrupa'da sonra Amerika'da hızla yayılmaya başladı. Avrupa 'dan birçok ziyaretçi kabul eden Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı son on yıla göre belirgin bir şekilde düşmüştür.. Tablo 1'de 2020 Ocak ayından itibaren Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısının bir önceki yıla göre değişimine yer verilmektedir.

Tablo 1. 2020 yılı Türkiye'de Yabancı Ziyaretçi Sayısı ve Bir Önceki Yıla Göre Değişimi

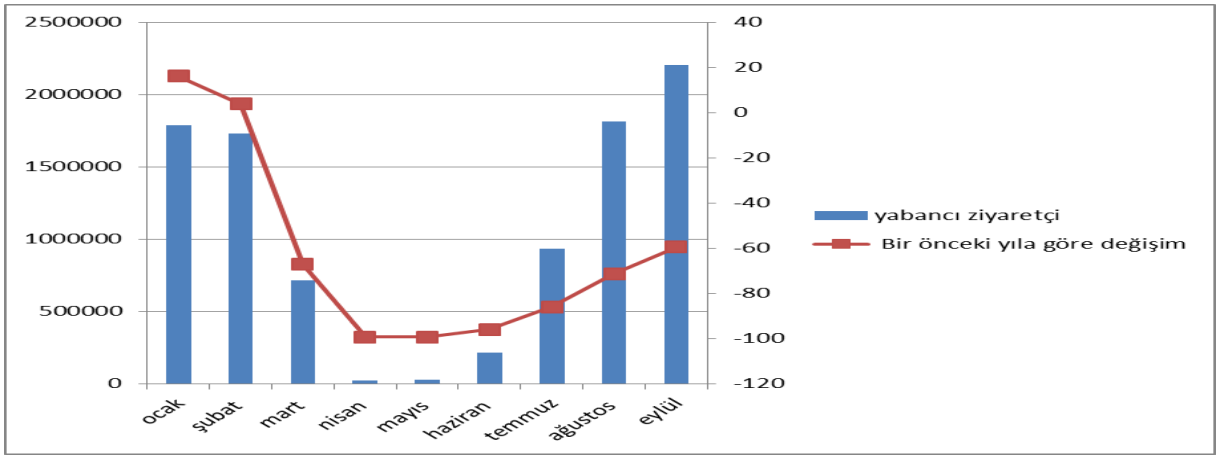

Kaynak: https://yigm.ktb.gov.tr/

Tablo 1'de gösterildiği gibi COVİD- 19 vakasının Türkiye'de açıklandığı Mart ayından itibaren yabancı ziyaretçi sayısı giderek azalmaya başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın raporuna göre Mart 2020 yılında Türkiye'ye giren yabancı ziyaretçi sayısında bir önceki yıla -67.83 oranında azalma meydana gelmiştir. Değişim yüzdesinin payı Eylül 2020 tarihine kadar giderek artmaya başlamıştır. Özellikle yaz aylarından güneş ışınları açısından tercih edilen Türkiye'de Nisan ayından itibaren bir önceki yıla göre önemli düşüşler yaşanmaya başlanmış ve Ocak – Eylül 2020 döneminde toplam yabancı ziyaretçi sayısı 9.458.589'dur. 2019 yılında ise yabancı ziyaretçi sayısı 45.058.286'dır. Bir önceki yıla göre aynı dönemler arasında Türkiye'de yabancı ziyaretçi sayısı %74.3 azalmıştır. Dünya Turizm Örgütü Aralık 2020 raporuna göre ise uluslararası turist sayısı %65 oranında düşmüş ve ihracat gelirleri yaklaşık 460 Milyar ABD Doları azalmıştır. Türkiye'de de ziyaretçi sayısının azalması, Türkiye'nin hizmet sektöründen elde ettiği ihracat gelirleri keskin bir şekilde düşürmüştür. 2001 yılından itibaren ülkeye giren yabancı turist sayısı ve turizm geliri dip noktasını COVİD-19 pandemisinde tanık olmuştur. Tablo 2'de 2001- 2019 yıllar itibari ile turizm gelirlerine yer verilmektedir.

Tablo 2. Yıllar itibari İle Türkiye'de Turizm Gelirleri

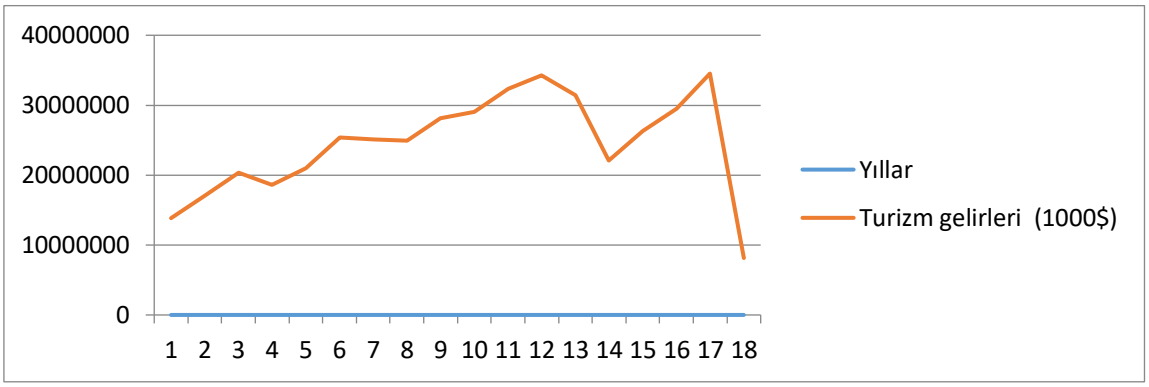

Kaynak: https://yigm.ktb.gov.tr/

Turizm sektörünün ülkelere ekonomik, sosyal ve kültürel birçok katkısı bulunmaktadır. Ancak turizm faaliyetlerinin normal bir seyirde yapılabilmesi için öncelikle ülkenin veya destinasyonun bölge güvenliği ve kişisel güvenliği olmalıdır (Sönmez ve Ertaş, 2020: 869). Türkiye'nin turizmde tarihsel olarak geçmişini incelediğimizde coğrafi olarak yakın bölgede olan 1991 Körfez Savaşı'ndan etkilendiğini görmekteyiz. Savaşın ülkeye yakın bir alanda olması turist sayısının ve dolayısıyla da ülkeye giren döviz girişlerinin azalmasına neden olmuştur. 1999 yılında ekonomik kriz ve Ağustos ayından yaşanan depremin etkisi ile turist sayısının bir önceki yıla göre %24 azalmasına neden olmuş ve turizm gelirleri 7 808 milyon $'dan 5 203 milyon $'a düşmüştür (Gökçen vd. 2011: 502-504). 2008 -2009 küresel ekonomik krizde dünyada uluslararası turist girişleri %4, uluslararası turizm gelirleri %6 azaldı. 2015 yılında Türkiye'nin Rusya ile yaşadığı kriz sonucunda Rusya'dan gelen turist sayısının düşmesi turizm gelirlerinde ciddi bir azalmaya neden olmuştur. 2020 yılı Ocak – Eylül döneminde küresel salgından dolayı elde edilen toplam turizm geliri 8.415.561 ABD Dolarıdır. Ocak – Eylül 2019 döneminde ise elden edilen gelir 34.550.332 ABD Doları olup yüzdelik değişim bir önceki yıla göre %69,4 azalmıştır. COVİD-19 salgını süresince ödemeler bilançosunda hizmetler kalemi içerisinde yer alan turizmin önceki yıllara göre katkısı ciddi anlamda azalmıştır. Tablo 3'de salgının dünyada başladığı Aralık 2019 tarihinden itibaren hizmetler gelir – gider dengesi gösterilmektedir.

Tablo 3. Hizmetler Gelir- Gider Dengesi (Aralık 2019- Ekim 2020)

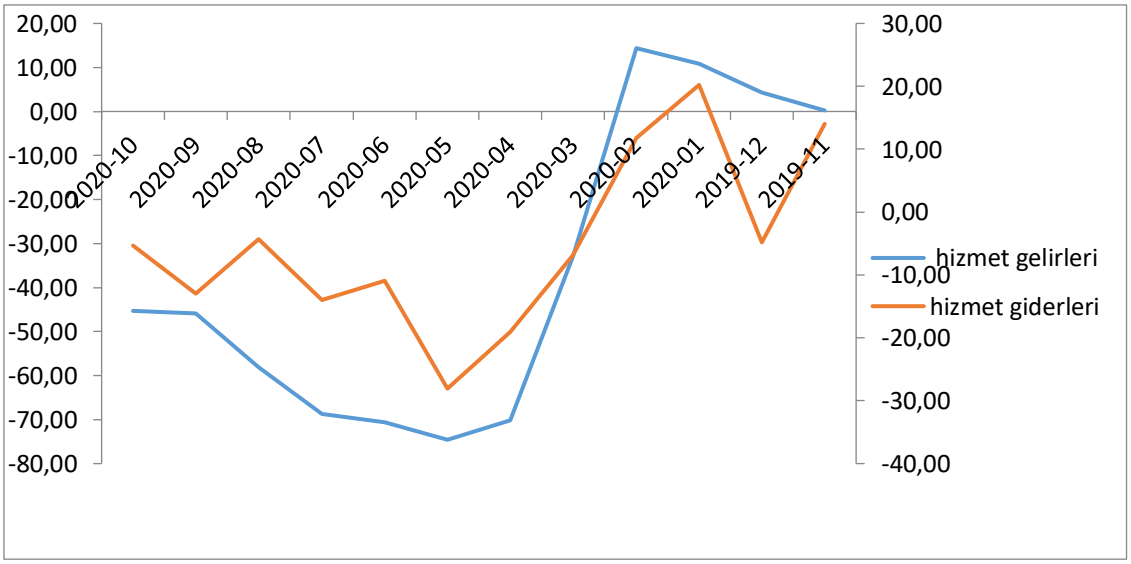

Kaynak: https://www.tcmb.gov.tr

Ödemeler dengesi genel bir ifade ile bir ülkedeki yerleşiklerin, dünyanın geri kalanı ile belirli bir dönem boyunca yaptıkları ekonomik işlemlerin tümüdür. Ödemeler dengesinin ana kalemlerinden biri cari işlemler hesabı olup, bir ülkenin belirli bir dönemde mal ve hizmet ihracat ve ithalatının kaydedildiği hesaptır. Cari işlemler hesabında hizmetler kalemi içerisinde turizm gelirleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin enerjide %70'lere varan dışa bağımlılığı nedeni ile ülkeye giren döviz girişleri cari işlemler açığını azaltmada kilit rol oynamaktadır. Tablo 3 'de salgının etkilerinin Türkiye'de hissedilmeye başladığı Mart 2020 tarihinden itibaren cari işlemler açığı artmaya başlamıştır. Ocak 2020 tarihinde cari işlemler dengesinde 1,6 milyar dolar açık verilmiştir. Şubat ayında ise cari açık 1,2 Milyar dolardır. Ocak ve Şubat aylarındaki cari açıktaki artış dış ticaret dengesindeki bozulmalardan kaynaklanmaktadır. Uluslararası hizmetler sektörünün cari açık üzerindeki etkisi henüz hissedilmeye başlamamıştır. Mart ve Nisan aylarında cari işlemler açığı giderek artmaya başlamıştır. Hizmet gelirlerinin en çok düştüğü Nisan ayında cari işlemler hesabı, Nisan ayında 5 milyar 62 milyon dolar açık verirken, 12 aylık cari açık 3 milyar 291 milyon dolar oldu. Cari açık artışında Mart ayından itibaren dış ticaretteki bozulma ile birlikte hizmetler gelirlerindeki azalma da eşlik etmektedir. Turizm mevsiminin yoğun olduğu Ağustos ayında Cari işlemler hesabı Ağustos ayında 4 Milyar 631 Milyon dolar açık vermiştir ve geçen yılın aynı dönemine hizmetler dengesi kaynaklı net girişler 4 Milyar 602 milyon dolar azaldı. (https://www.tcmb.gov.tr/). TCMB 2020 Ekim raporunda ödemeler dengesi 273 Milyon ABD doları açık vermiştir. Cari işlemler hesabında hizmetler dengesi kaynaklı net girişler 2019 yılın aynı ayına göre 1.931 milyon ABD doları azalmıştır. Hizmetler dengesinde oluşan azalma seyahat kalemi gelirlerinden kaynaklı olmaya devam etmiştir. Turizm gelirlerindeki bu azalma dış ticaret açığını karşılama oranını da düşürmektedir. Tablo 4 turizm gelirlerinin dış ticaret açığını karşılama oranını gösterilmektedir.

Tablo 4. Turizm Gelirlerinin Dış Açığı Karşılama Oranı (2001- 2017)

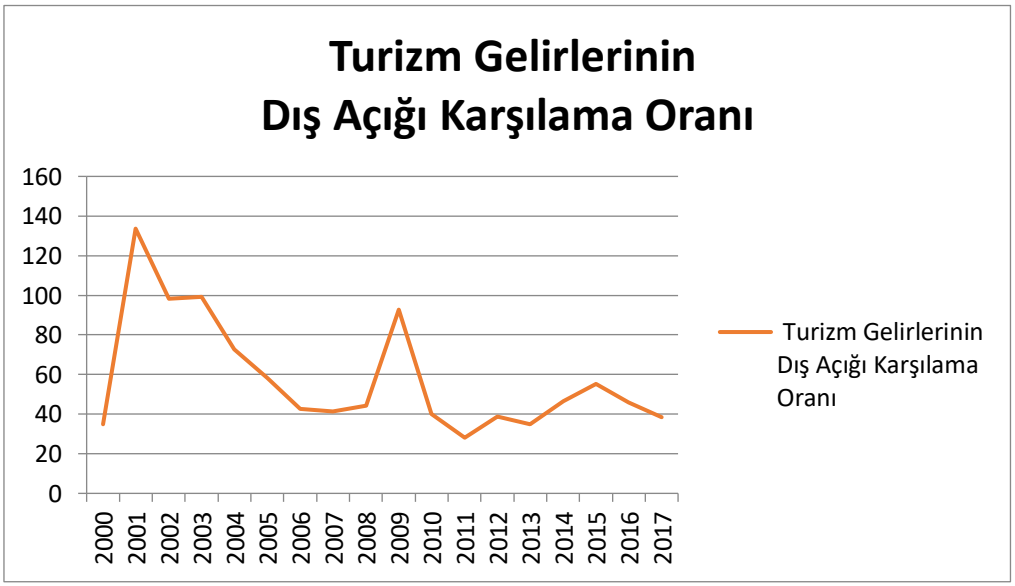

Kaynak: https://www.tursab.org.tr/

Tablo 4'de 2001 ve 2008 krizlerinde turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapama payı yüksek olduğu gözlemlenmektedir. 2001 yılını takiben 2002 ve 2003 yıllarında da turizm gelirleri dış ticaretteki açığın kapanmasında kilit rol oynamaktadır. 2004 -2017 yılları arasında 2009 yılı hariç bu bant aralığı %35 - % 59 arasında değişmektedir. 2020 yılında Ocak – Eylül döneminde

bu oran ancak %25'ler düzeyinde beklenmektedir. Bu durum turizm gelirlerinin dış ticaret açığını karşılamada önemini göstermektedir

SONUÇ

COVİD -19 salgını, küresel sağlık yanında ekonomik ve sosyal hayat üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur. Salgının hızla yayılmasıyla uluslararası ticaret ve sermaye akımları yavaşlamaya başlamıştır. Turizm sektörü savaş, terör, iç karışıklıklar, doğal afetler, salgın, politik krizler, ekonomik krizler vb. durumlar karşısında kırılgan bir yapıya sahip sektördür (Köşker, 2017:216). Küresel salgında da görüldüğü gibi turizm sektörü salgın haberinin ortaya çıkması ile hemen tepkisini göstermiş ve birçok seyahatler iptal edilmeye ve ertelenmeye başlamıştır (Uğur ve Akbıyık, 2020:1). Son yıllarda hızla büyüyen turizm sektöründe küresel hacimde daralma meydana gelmiştir. Türkiye'de de cari açığın kapatılmasında önemli bir rol oynayan turizm sektörü gelirlerinde ciddi azalmalara neden olmuştur. Kronik cari açık sorunu olan Türkiye ekonomisinde turizm gelirlerinde azalma cari açık finansmanı sorununu daha da artırmıştır. Küreselleşmenin etkisi ile ülkelerin iç ya da dış olumsuz durumlardan etkilenmesi giderek artmaktadır. Türkiye'nin de bu doğrultuda olası risklere karşı ekonomik büyüme hızını düşürmeyen ve cari açık sorunu giderebilecek alternatif alanlara yönelmelidir. Çünkü turizm sektörün hassas bir sektör olması olası olumsuz olaylarda turizm gelirlerinde düşmeye neden olmaktadır. Kronik cari açık sorununun azaltılması için ülkenin turizm gelirleri önemli bir gelir kaynağıdır ancak ithalat – ihracat dengesizliğini aşmak için sürdürülebilir gelirler yaratılmalıdır. Pandemi öncesinde ağırlık kazanmaya başlayan enerji alanında yatırımlarını hızlandırılması gerekmektedir. Cari açığın azaltılmasında yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yatırımları artırarak döviz kaybı önlenebilir.

Turizm gelirlerindeki eski ivmeleri kazanmak için normalleşme döneminde değişen yeni düzene uyum sağlamak gerekmektedir. COVİD-19 salgını ile ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan yeni bir düzen anlayışına geçirmiştir. Normalleşme döneminde bireylerin turizme yönelik tercihlerinde farklılaşmaya başlamıştır. Küresel salgın sonrası turizm sektöründe hem yerli ve yabancı ziyaretçiler için sağlık ve hijyen konusu daha önemli değişkenlerden biri haline gelmektedir. Bu yüzden turizm sektörünün talepteki canlanmanın eski seviyelerine dönebilmesi ve daha da artması için öncelikle hizmet alanında sundukları kalitenin artırılması gerekmektedir. Salgının getirdiği en önemli değişim dijitalleşme sürecine hızlı bir giriş yapılmasıdır. Kıvılcım (2020)'nin çalışmasında belirttiği gibi turizmde de dijitalleşme artacaktır ve bu dönemden itibaren dijital uygulamalar, dijital yapı ve dijital işgücü imkânları artacaktır. Destinasyonlarda kişisel temasın azalması için akıllı destinasyon ve akıllı şehir uygulamaları faaliyete geçirilecektir (Atay, 2020: 171). Türkiye'nin de dijitalleşme sürecini turizm sektörünün her aşamasına entegre etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR. Y. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 7-21.

ARSLAN; İ., KARAGÜL,S. (2020). Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:10, s. 1-36.

BALDWİN, R., WEDER di Mauro, B. (2020). *Economics In The Time Of COVID-19:* A new eBook. *VOX CEPR Policy Portal*.

BARUA, S. (2020). Understanding Coronanomics: The Economic Implications Of The Coronavirus (Covid-19) Pandemic.
https://mpra.ub.uni-muenchen.de/99693/

FAN, V. Y., JAMISON, D. T., SUMMERS, H. L. (2018). Pandemic Risk: How Large Are The Expected Losses?, *Bulletin of the World Health Organization*, ss.129-131.

GÖÇEN S., YİRİK, Ş. ve YILMAZ, Y. (2011). Türkiye'de Krizler Ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, *16*(2).

HİLSENRATH, J. (2020). Global Viral Outbreaks Like Coronavirus, Once Rare, Will Become More Common, The Wall Street Journal (2020), 6 Mart 2020. **https://www.wsj.com/articles/viral-outbreaks-once-rare-become-part-of-the-global-landscape-11583455309**

KIVILCIM, B. (2020). Covıd-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergis*i, 4 (1): 17-27.

KÖŞKER, H. (2017). Krizlerin Turizm Sektöründeki Etkileri Üzerine Bir Araştırma: 2016 Yılı Türkiye Örneği, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 62 Temmuz-Ağustos, 216- 230.

LUDVİGSON, S. C., MA, S., ve NG, S. (2020). Covid19 And The Macroeconomic Effects Of Costly Disasters (No. W26987). *National Bureau of Economic Research.*

The Impact Of COVID-19 On The Tourism Sector, ILO Sectoral Brief, May. 2020. COVID-19 and the tourism sector (ilo.org) . Erişim Tarihi: 15.12.2020
.
Ödemeler Dengesi Gelişmeleri - Eylül 2020 https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Odemeler+Dengesi+Istatistikleri/ Erişim Tarihi: 10.12.2020

Ödemeler Dengesi Gelişmeleri - Ekim 2020
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Odemeler+Dengesi+Istatistikleri/ Erişim Tarihi: 10.12.2020

SÖYLER, S., ERTAŞ, M. (2015). *Suriye Savaşının Turizme Etkisi: Sınır İlleri Üzerinde Bir Araştırma*, 16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Detay Yayıncılık, Çanakkale: 869-884.

Turizm İstatistikleri 78391,turizmistatistikleri2020-3-ceyrekpdf.pdf (ktb.gov.tr) Erişim Tarihi: 10.12.2020
Turizm Gelir ve Giderleri TURİZM GELİRLERİ VE GİDERLERİ (ktb.gov.tr) Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapatmadaki Payı, https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/dis-ticaret-aciklarinin-kapatmada-payi Erişim Tarihi: 12.12.2020.

UĞUR, N. G., AKBIYIK , A. (2020). Impacts Of COVID-19 On Global Tourism Industry: A Cross-Regional Comparison. *Tourism Management Perspectives*, 36, 100744.

Economic Crisis, International Tourism Decline and its Impact on the Poor, International Labour Organization, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/--sector/documents/publication/wcms_214576.pdf. Erişim Tarihi: 19.12.2020

World Economic Outlook A Long and Difficult Ascent (2020). International Monetary Fund, https://www.imf.org/ Erişim Tarihi: 19.12.2020

YANG, Y., ZHANG, H, . CHEN, X. (2020). Coronavirus Pandemic And Tourism: Dynamic Stochastic General Equilibrium Modeling Of Infectious Disease Outbreak, *Annals of Tourism Research*, 83.

ZENG, B., CARTER, R.W. ve DE LACY, T. (2005), Short-Term Perturbations And Tourism Effects: The Case Of SARS In China, *Current Issues in Tourism*, Vol. 8 No. 4, pp. 306-322

Makale id= 116

Sözlü Sunum

Ahmed Adnan Saygun'un Opus 2 Piyano İçin Süit'inin İncelenmesi ve İlk Seslendirilme Süreci

Doç.Dr. Elif Önal[1]
[1]*Ankara Üniversitesi*
**Corresponding author: Elif Önal*

Özet: *Ahmed Adnan Saygun, Çağdaş Türk Müziği'ni uluslararası platformda sergileyen bestecilerin başında gelmektedir. Dönemin yeni akımlarından etkilenmiş ve bunları geleneksel Türk müziği unsurlarıyla harmanlayarak kendi özgün stilini oluşturmuştur. Saygun'un 1931 yılında piyano için bestelediği Opus 2 Süit (Piyano için Beş Parça), Barok Dönem dans süitini çağrıştıracak şekilde Preludio, Canzone, Ostinato, Canone ve Tema con Variazioni başlıklı beş bölümden oluşmaktadır. Hemen her bir bölümün farklı bir tarzda yazılmış olduğu eser, Saygun'un Paris'te geçirmiş olduğu üç yıl boyunca etkisinde kaldığı yeni müzik unsurlarını yansıtmaktadır. Bu bildiride Saygun'un piyano için Opus 2 Süit'i, 2016 yılındaki ilk seslendirilişine dair bilgiler ışığında incelenecektir. Bu çalışma ile Saygun'un bugüne kadar çok icra edilmemiş olan bu eserinin tanınması ve piyano repertuvarlarına katılması amaçlanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Ahmed Adnan Saygun, Süit, Piyano*

Analysis of Ahmed Adnan Saygun's Opus 2 Suite for Piano and the First Performance Process

Abstract*: Ahmed Adnan Saygun is one of the leading composers who performed Contemporary Turkish Music on the international platform. He was influenced by the new movements of the period and created his own unique style by blending them with traditional Turkish music elements. Opus 2 Suite (Five Pieces for Piano), composed by Saygun for piano in 1931, consists of five parts titled Preludio, Canzone, Ostinato, Canone and Tema con Variazioni, reminiscent of the Baroque Period dance suite. The work, in which almost every part was written in a different style, reflects the new musical elements that Saygun has influenced during the three years he spent in Paris. In this paper, Saygun's Opus 2 Suite for piano will be examined in the light of information about its first performance in 2016. With this study, it is aimed to recognize Saygun's work, which has not been performed much until today, and to add in piano repertoires.*

Keywords: *Ahmed Adnan Saygun, Suite, Piyano*

1. GİRİŞ

2. Dünya Savaşı sırasında müzikal etkinlikler dünya çapında yarıda kaldı ve savaş sebepli harabiyet, bestecileri besteleme stillerinde yeni yönler keşfetmeye teşvik etti. Savaş sonrası dönemde serial teknikte gelişme, elektronik müzik devrimi ve olasılık ile doğaçlamanın kabulü gibi birkaç yeni gelişme meydana geldi (Ishii, 2005:96). Ayrıca besteciler müziğin, melodi ve armoni gibi birçok geleneksel öğesinin önemini azaltarak, tınıya (ses rengine) daha da önem verdiler ve geleneksel enstrümanlarla yeni ses renkleri üretmenin yollarını araştırdılar. Böylelikle bir enstrüman olarak piyanonun potansiyel limitleri genişletilmeye başlandı (Ishii, 2005:95).

20. yüzyıl avangard müzik eserlerine baktığımızda, hiçbir enstrümanın "enstrüman yapısı" olarak ve "çalma teknikleri" açısından, piyano kadar radikal bir şekilde değiştirilmediğini söyleyebiliriz (Read, 1993:205). Piyano üzerinde yapılan ilk deney ve yenilikler, piyanonun geleneksel piyano çalma tekniğinden çok farklı bir şekilde çalınmasını gerektirmektedir.

John Cage'in de öğretmeni olan Henry Cowell, "ses salkımı" adını verdiği, bitişik ikili aralıklardan oluşan mikro ya da makro akorları avuç içi, yumruk, önkol ve çift önkol ile çalma tekniklerini geliştirmiştir. Aynı zamanda Cowell, tını çeşitliliğini oluşturmak için direkt tellerin

kullanılması tekniğini de geliştirmiş ve bu tekniğe "string piyano" ismini vermiştir. Teller, farklı efektlerin üretilmesi için parmağın çeşitli kısımları veya tırnak ile çalınabilmektedir. Piyanoda bu tel çalma tekniklerinin kullanımı, piyanonun olanaklarını genişletmiş ve yeni olanaklara kapı açmıştır. Öğretmeni Cowell ile ilk adımları atılan bu tel teknikleri Cage'e ilham vermiş ve hazırlanmış piyano[65] deneylerini direkt etkilemiştir (Ishii, 2005:12).

2. HAZIRLANMIŞ PİYANO

John Cage 1930'larda alışılmadık seslerle çalışıyor ve daha önce müzikal olmayan enstrümanlarla müzik yaratıyordu. Önceleri konserve kutuları, radyo, araba parçaları ve mutfak gereçleri gibi eşyalardan oluşan orkestralar yaratarak perküsyon müziğine yoğunlaşmıştı. Müziğe getirdiği yegane şeyin "buluşçulukta" olduğunu sıkça belirten Cage, işte bu dönemde deneysel tutumunu göstermeye başlamıştır (Rich, 2008:103).

Modern dans gösterilerindeki koreografiler için müzikler yazdığı bir dönemde, koreograf Syvilla Fort, John Cage'den, *Bacchanale* adlı bir dans koreografisi için müzik yazmasını istemiştir. Afrika müziğinin karakteristiğini yansıtan *Bacchanale* için en uygun müzik perküsyonla sağlanabilirdi. Fakat dansın sergileneceği salonda perküsyon grubu için yer yoktu ve sadece küçük bir kuyruklu piyano vardı. Cage bestesini "piyano için" yapmak zorundaydı (Tyranny, 2003:2).

> "...Weiss ve Schoenberg'le çalışmanın yanı sıra Henry Cowell'la da çalışmıştım. Sıklıkla onun kuyruklu piyanoda telleri parmaklarıyla çekerek ve susturarak çaldığını duymuştum. *The Banshee*'yi çalışı özellikle hoşuma giderdi. (...) Martha Graham dans grubundan Syvilla Fort'un *Bacchanale* koreografisine uygun bir müzik yapmak amacıyla piyanonun sesini değiştirmeye karar verdim. Mutfağa gidip bir tabak aldım, oturma odasına getirdim ve piyano tellerinin üzerine koydum. Birkaç tuşa bastım. Piyanonun tınısı değişmişti ama tabak titreşimlerle tellerin üzerinde zıplayıp yer değiştiriyordu. Teller arasına çivi gibi daha küçük şeyler yerleştirmeyi denedim; onlar da tellerin arasından kaydılar. Sonra, vida veya cıvatanın sabit kalacağını düşündüm ki öyle de oldu. Artık elde ettiğim seslerden son derece hoşnut olmuştum..." (Cage, 1961:19)

1938 yılında *Bacchanale* eseri için, Cowell'ın genişletilmiş piyano deneylerinden ilham alarak perküsif sesler üretmek üzere 12 notaya ait tellere pencere şeridi yerleştiren Cage, böylelikle "hazırlanmış piyano" fikrinin ilk tohumunu atmıştır.

Hazırlanmış piyano, içine çeşitli tahta, metal, lastik ve keçe nesnelerin yerleştirildiği bilinen bir kuyruklu piyanodur (Şekil 1). Bu nesneler ve hazırlıklar piyanonun çeşitli telleri arasına konur ve tek tek her notanın sesini değiştirir. Genellikle perdeleri engelleme veya kısma, ses rengi verme ve sesin perküsif niteliklerini vurgulama işlevleri vardır.

Şekil 1: Bir Hazırlanmış Piyanonun İçi

[65] ing. prepared piano

Hazırlanmış piyano eserlerinin notası, bildiğimiz geleneksel piyano notası gibi yazılmıştır. Ama yapılan hazırlık nedeniyle, çalgıdan çıkan sesler, normal bir piyanodan çıkması gerekene de, notada yazan seslere de tam olarak benzemez. Yerleştirilen nesnenin cinsine göre çınlayan, kuru veya metalik tınılar çıkar. Telde yerleştirildiği yere göre de o sesin çeşitli armoniklerini verir.

John Cage 1938-1954 yılları arasında çok sayıda hazırlanmış piyano eseri yazmıştır. Bu eserleri iki gruba ayırabiliriz: Modern dans koreografileri için yazılmış olanlar ve konserlerde icra edilmek için yazılmış olanlar.

Modern dans koreografileri için yazılmış hazırlanmış piyano eserleri:

• Bacchanale, 1938

• Totem Ancestor, 1942

• And the Earth Shall Bear Again, 1942

• Primitive, 1942

• In the Name of the Holocaust, 1942

• Our Spring Will Come, 1943

• Tossed As It Is Untroubled, 1944

• A Valentine Out of Season, 1944

• Root of an Unfocus, 1944

• Spontaneous Earth, 1944

• The Unavailable Memory of, 1944

• Triple-Paced No.2, 1944

• Mysterious Adventure, 1945

• Daughters of the Lonesome Isle, 1945

Konser eserleri:

• A Book of Music, 1944 (İki hazırlanmış piyano için)

• Prelude for Meditation, 1944

• The Perilous Night, 1944

• Three Dances, 1945 (İki hazırlanmış piyano için)

• Sonatas and Interludes, 1946-1948

• Concerto for Prepared Piano, 1950-1951

• Two Pastorales, 1951-1952

• 34'46.776" for a Pianist , 1954

• 31'57.9864" for a Pianist, 1954

Dans müziği olarak planlanan eserler, hazırlığı daha az materyal gerektiren, dolayısı ile daha az ses rengi çeşidine sahip ve basit bir yazı dokusundadırlar. Konserlerde icra edilmek için yazılmış olan eserler ise daha çok hazırlık gerektiren, dolayısı ile daha çok ses rengi çeşidine sahip ve daha komplike eserlerdir. Hazırlanmış piyano için konser eserlerinden biri olan ve içlerinde en kapsamlı, uzun ve önemli olanı, 1946-1948 yılları arasında bestelediği *Sonatlar ve İnterlüdler*[66]'dir.

3. SONATLAR VE İNTERLÜDLER

Sonatlar ve İnterlüdler'in içeriği, Cage'in ilgi duyduğu Doğu felsefesinde bir Hindu estetik teorisi olan Rasa üzerine kurulmuştur. Rasa'yı "duygusal durum" olarak ifade edebiliriz. Dokuz tane sürekli duygusal durum, yani Rasa vardır. Bunlardan dördü aydınlık duygular (kahramanlık, merak, erotizm ve neşe) ve dördü de karanlık duygulardır (tiksinme, öfke, korku ve keder). Dokuzuncu durum ise "sükunet", yani bu sekiz duygu arasında dengeye ulaşıldığında çıkan sonuçtur. Bu teoriye göre bir sanat eserinin görevi, sükunete ulaşmak için doğru bir dengeye ulaşmış bu sürekli duygusal durumları betimlemektir (Kostelanetz, 2003:67). Toplam 20 bölümden oluşan *Sonatlar ve İnterlüdler*'de Cage, hangi sonatın veya interlüdün hangi duyguyu ifade ettiğini belirtmemiştir. Fakat genel kanı, eserdeki duygusal iniş ve çıkışların sona yaklaşırken yatışmakta olduğu ve sonunda hepsinin dokuzuncu Rasa olan dinginliğe eriştiği yönündedir (Gann, 1997:131).

Sonat ve İnterlüdler'i oluşturan 20 kısa bölümün 16 tanesi sonat ve 4 tanesi interlüddür. Bu sonat ve interlüdler, dört adetlik sonat bloklarının arasında bir veya birkaç interlüd olacak şeklinde sıralanmışlardır (Şekil 2).

Şekil 2: *Sonatlar ve İnterlüdler*'in Bölümleri

Sonat I-V
Birinci İnterlüd
Sonat V-VIII
İkinci ve Üçüncü İnterlüdler
Sonat IX-XII
Dördüncü İnterlüd
Sonat XIII-XVI

Cage'in bu eserdeki sonatları, Domenico Scarlatti'nin (1685-1757) birkaç sayfadan oluşan tek bölümlü ve iki kesitli sonatlarına benzer bir şekilde, erken dönem piyano (klavye) sonatı biçimindedir. Bu sonatlar, ileride gelişerek daha ayrıntılı bir yapıya dönüşecek olan klasik sonat formuna benzemezler ve her bir kesitin röpriz ile tekrar edildiği AB formundadırlar. Bu eserdeki sonatların üç tanesi dışında hepsi bu şekilde iki kesitli olup, sadece IX, X ve XI numaralı sonatlar

[66] ing. *Sonatas and Interludes*

üç kesitli formdadır (ABC). İnterlüdler ise birbirleri ile aynı formlarda olmayıp ilk ikisi serbest formda, diğer ikisi ise her kesitin tekrar edildiği dört kesitli formdadır (ABCD).

Şekil 3: *Sonatlar ve İnterlüdler*'in Bölümlerinin Formları

Sonat I	A(A)B(B)
Sonat II	A(A)B(B)
Sonat III	A(A)B(B)
Sonat IV	A(A)B(B)
Birinci İnterlüd	Serbest
Sonat V	A(A)B(B)
Sonat VI	A(A)B(B)
Sonat VII	A(A)B(B)
Sonat VIII	A(A)B(B)
İkinci İnterlüd	Serbest
Üçüncü İnterlüd	A(A)B(B)C(C)D(D)
Sonat IX	A(A)B(B)C(C)
Sonat X	A(A)B(B)C(C)
Sonat XI	A(A)B(B)C(C)
Sonat XII	A(A)B(B)
Dördüncü İnterlüd	A(A)B(B)C(C)D(D)
Sonat XIII	A(A)B(B)
Sonat XIV	A(A)B(B)
Sonat XV	A(A)B(B)
Sonat XVI	A(A)B(B)

Eserin performansı 1 saatten fazla sürmektedir. Eser için toplam 45 notaya ait tellerin hazırlanması gerekmektedir. Tellerin arasına 23 tane vida, 5 farklı boyda 25 tane cıvata, vida ve cıvatalara takılacak somunlar, silgi, plastik ve kauçuk parçaları yerleştirilir. Verdiği yönergede Cage (Şekil 4, 5 ve 6), bunların tam olarak hangi tellerin arasına ve telin neresine yerleştirileceğini çok ayrıntılı bir şekilde tarif etmektedir. Nesneleri doğru yere yerleştirmek çok hassas bir işlemdir, çünkü yerlerindeki 1 milimetrelik fark bile, bambaşka sesler çıkmasına sebep olabilir.

Bu eser için hazırlanmış olan piyanoyu ince, orta ve kalın sesler olmak üzere 3 tınısal kısma ayırabiliriz. Piyanonun en ince seslerine ait olan teller, aynı sese ait 2. ve 3. telin arasına yerleştirilen tek bir cıvata veya vida ile hazırlanır (Şekil 4).

Şekil 4: Hazırlık Tablosu (Table of Preparations), İnce Sesli Kısım

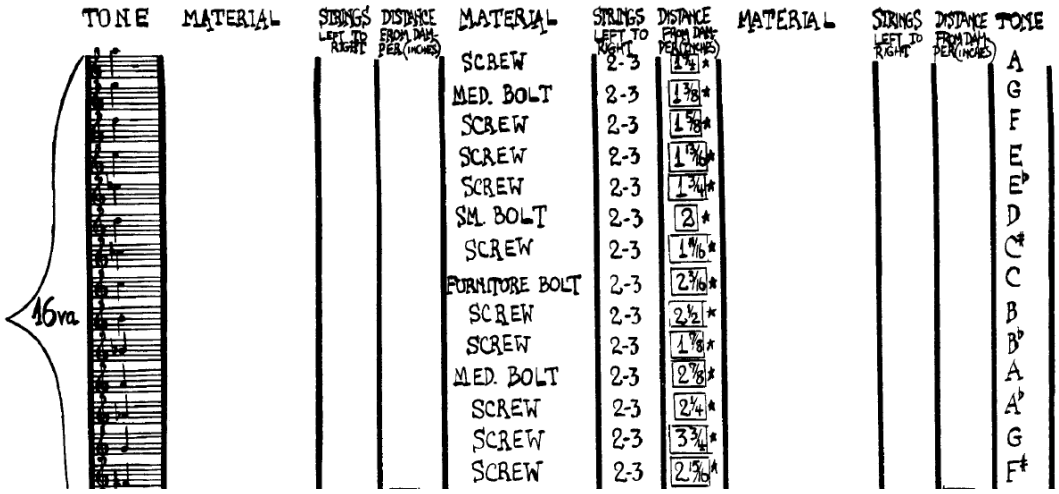

Cıvatalar ve vida gibi metal nesnelerin nispeten hafif hazırlanması, orijinal perdede minimum farklılığa neden olur ve yalnızca cızırtılı bir ses rengi katar. Sonuç olarak bu ince kısmın tınıları metalofon, gong, zil ve çan sesine benzer şekilde hafif ve yankılıdır (Bunger, 1973:11). Çünkü sadece 2 tel hazırlanmıştır ve aynı sese ait hazırlanmamış olan 1. tel, hazırlanmış diğer teller ile birlikte, değişime uğramadan tınlar.

Piyanonun en kalın seslerine ait olan teller, orta ve ince seslere ait tellerden çok daha yoğun bir şekilde hazırlanmıştır ve orijinal ses perdelerinin çoğu kaybolur. Aynı sese ait tüm teller cıvata, vida, plastik, kauçuk ve silgi gibi iki veya üç malzemenin birleşimi ile hazırlanmıştır (Şekil 5). Plastik ve silginin çıkan sesleri emmesi, sonucun davul ve tahta bloklara benzer sesler olmasını sağlar.

Şekil 5: Hazırlık Tablosu (Table of Preparations), Kalın Sesli Kısım

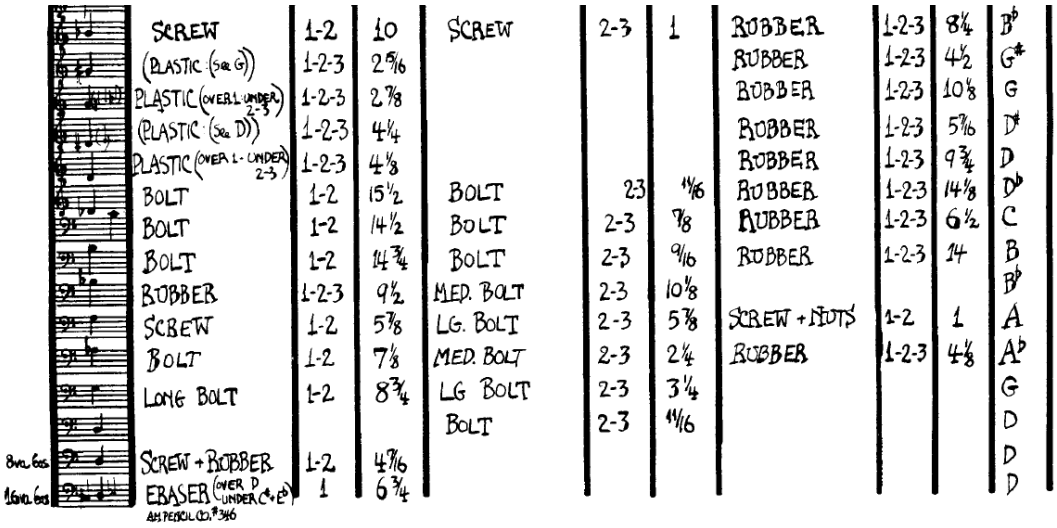

Piyanonun orta seslerine ait olan teller, kalın seslere ait olan tellerden daha hafif, ancak ince seslere ait tellerden daha yoğun hazırlanmıştır (Şekil 6). Bu orta sesler, kalın seslerin daha ağır ve gürültülü tınıları ile, ince seslerin daha hafif ve zil benzeri tınıları arasında tınısal bir geçiş niteliğindedir.

Şekil 6: Hazırlık Tablosu (Table of Preparations), Orta Kısım

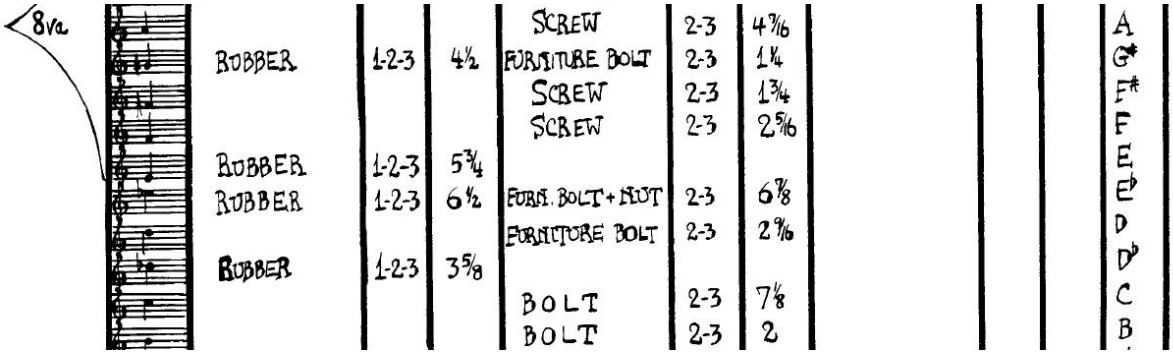

Eserin belirlenmiş yerlerinde sağ pedal kullanımının yanı sıra una corda pedalı (sol pedal) kullanımı da istenmektedir. Una corda pedalı basıldığında piyanonun iç mekanizması sağa kayar ve 2 teli olan seslerde çekiç yalnızca sağdaki tele, 3 teli olan seslerde ise sağdaki 1 ila 2 tele vurur. Böylece sadece 2. ve 3. telinin arasına malzeme konarak hazırlanmış seslerde una corda pedalına basıldığı zaman, çekiç sadece hazırlanmış olan 2. ve 3. tele vurur ve hazırlıksız olan 1. telin tınısı ortadan kalkar. Kısaca, aynı hazırlanmış sese una corda ile veya una cordasız basıldığında farklı iki tını ortaya çıkmaktadır.

Piyanonun hazırlanmasında kullanılan yabancı nesnelerin yerleştirme, performans ve çıkarma işlemleri sırasında çalgıya zarar verebileceği düşünülebilir. Uygulama tekniklerinde doğru yöntem bilgisi olmazsa, piyanistin çalgıya zarar vermesi olasıdır. Ancak doğru yöntemlerle ve titizlikle yapılan işlemlerin, çalgıya zarar vermediği gözlemlenmiştir.

İki telin arasına bir nesne yerleştirileceği zaman, Şekil 7'de gösterildiği gibi plastik tornavida benzeri bir alet tellerin arasına sokulup (1) döndürülerek (2) iki telin arası açılmalı, bu açıklığa nesne yerleştirildikten sonra (3) tornavida yavaşça çevrilerek (4) çıkarılmalı (5) ve nesne tellerin arasında sıkışmış olarak bırakılmalıdır. Aynı işlem plastik tornavida yerine parmak kullanılarak da yapılabilir. Fakat parmak yardımıyla tellerin arasını açmak için ister istemez tellere yukarıdan bir baskı uygulanacaktır. Bu da piyanoya minimum da olsa zarar verebilir.

Şekil 7: Vida Yerleştirme Yöntemi (Ishii, 2005:37) ve Yerleştirilmiş Hali

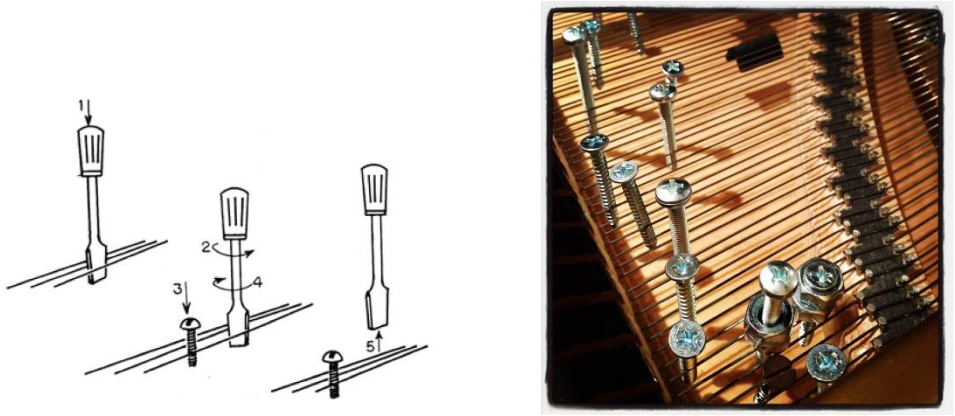

Cage *Sonatlar ve İnterlüdler*'i piyanist Maro Ajemian'a ithaf etmiştir. Ajemian eserin ilk çalınışını 12 Ocak 1949'da New York Carnegie Hall'de gerçekleştirmiştir.

SONUÇ

Hazırlanmış piyano, piyanonun telleri arasına metal, kauçuk ve plastik gibi yabancı nesnelerin yerleştirilmesi ile sesinin değiştirildiği ve perküsif bir nitelik kazandığı bir kuyruklu piyanoyu ifade etmektedir. Amerikalı avangard besteci John Cage tarafından müzik dünyasına katılmıştır. Cage'in hazırlanmış piyano için bestelediği ilk eser 1938 tarihli *Bacchanale* olup, en önemli ve en kapsamlı eseri 1946-1948 yılları arasında bestelediği *Sonatlar ve İnterlüdler*'dir.

16 sonat ve 4 interlüdden oluşan bu eserdeki sonat formu, her kesitin tekrar edildiği 2 veya 3 kesitli ve klasik sonat formu kavramından önceki tek bölümlü sonat formudur. İnterlüdler ise 4 sonatlık grupların arasında ara müzik işlevi görmektedir.

Hazırlanmış piyano eserleri için piyanonun hazırlanması hassas bir işlemdir. Nesnelerin yerlerindeki en ufak bir kayma bile sesin tınısını tamamen değiştirebilir. Bu sebeple John Cage *Sonatlar ve İnterlüdler*'de olduğu gibi bütün hazırlanmış piyano eserlerinde çok ayrıntılı bir hazırlık tablosu vermiştir.

Hazırlanmış piyano için olan eserlerde kullanılan yabancı nesnelerin çalgıya zarar verebileceği düşünülse de, uygulama tekniklerinde doğru yöntemler kullanıldığında piyano zarar görmemektedir.

Her piyanonun yapısı (tel uzunlukları, marka ve modelleri) birbirinden farklı olduğu için, bu eserdeki kadar detaylı bir hazırlık yönergesi bile, bestecinin amaçladığı sesin üretimini garantileyemez. Üstelik bir de, önündeki piyanonun yapısına göre kararlar alacak ve bu hazırlığı uygulayacak bir "insan faktörü" vardır. Sonuç olarak, *Sonatlar ve İnterlüdler*'in bütün icraları birbirinden oldukça farklıdır ve bu çok normaldir.

Bu çalışmayla piyanistlerin, piyano öğretmenleri ve öğrencilerinin, piyanoda genişletilmiş teknikler konusunda farkındalıklarının artması ve repertuvarlarına bu eserleri de katmaları amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

BUNGER, R. (1973). The Well-Prepared Piano. Foreword by John Cage, with Numerous Drawings by the Author and Photos by Rod Butler, Colorado College Music Press, Colorado Springs.

CAGE, J. (1972). Sonatas and Interludes, Edition Peters, USA.

CAGE, J. (1961). Silence: Lecture and Writings, Wesleyan University Press, Middletown Connenticut.

GANN, K. (1997). American Music in the Twentieth Century, Schirmer Books, New York.

ISHII, R. (2005). The Development of Extended Piano Techniques in Twentieth-Centurt American Music, Doktora Tezi, The Florida State University College of Music, Florida.

KOSTELANETZ, R. (2003). Conversing with John Cage, Routledge.

READ, G. (1993). Compendium of Modern Instrumental Techniques, Greenwood Press, Westport.

RICH, A. (2008). American Pioneers: Ives to Cage and Beyond, Phaidon Press, London.

TYRANNY, G. (2003). "88 Keys to Freedom: Segues through the History of American Piano Music", New Music Box, 2003 (10):3.

Makale id= 95

Sözlü Sunum

Kâsımî Mecmûası'nda Feyzî ve Feyzî-i Bağdâdî Başlıklı Şiirler

Dr. Öğretim Üyesi Emrah Bilgin[1]
[1]*Ardahan Üniversitesi*
**Corresponding author: Emrah Bilgin*

Özet: *Edebî metinlerin değerlendirilmesi ve sonraki nesillere aktarılması çok önemli bir vazifedir. Bu hizmeti üstlenmiş olanların bir kısmını mecmûa tertip eden kimseler oluşturmuşlardır. Eserlerin henüz yazma suretinde çoğaltıldığı bir dönemde derlenmiş olan bu mecmûalardan biri de 17. yüzyılın ilk yarısında tamamlandığı düşünülen ve içerisinde adı olarak Mecmû'atü'l-letâyif, Bahrü'l-ma'ârif ve Sandukatü'l-ma'ârif gibi isimler kayıtlı olan Kâsımî'nin mecmûasıdır. Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Salonu'nda Agâh Sırrı Levend yazmaları arasında bulunan ve ASL 625 Mec 83 numarası ile kayıtlı olan bu mecmûada çok sayıda şairin şiirlerinden örnekler yer almaktadır. Genellikle şairlerin mahlaslarının başlık olarak verildiği mecmûada Feyzî başlıklı altı ve Feyzî-i Bağdâdî başlıklı bir şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin altısı gazel ve biri rubâî nazım şeklinde yazılmışlardır. Kaynaklarda "Feyzî" mahlaslı pek çok şair bulunması şairlerin kim olabileceğinin tespitini zorlaştırmıştır. Yapılan taramada mecmûada yer alan şiirlerden birinin üç beytinin bazı kaynaklarda "Feyzî" mahlaslı İstanbul'da doğmuş ve 1115/1703'te vefat etmiş bir şaire atfedildiği görülmüştür. Ancak bu şiirlerin bu mahlası kullanmış başka bir şaire ait olduğu anlaşılmıştır. Mecmûada "Feyzî" ve "Feyzî-i Bağdadî" başlıklı şiirlerin yer alması da bu tespiti desteklemektedir. Bu noktada bu çalışmanın amacı da öncelikle mecmûada mahlası geçen bu şairlerin kimler olabileceğinin kısaca tartışılması ve Kâsımî Mecmûası'nda Feyzî ve Feyzî-i Bağdadî başlıklı şiirlerin ortaya konmasıdır.*

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk Edebiyatı, Mecmûa, Şiir Mecmuaları, Kâsımî, Feyzî.*

Poems Titled Feyzī and Feyzī-i Bağdādī in the Compilation of Kāsımī

Abstract*: It is a very important task to evaluate literary texts and transfer them to next generations. Some of those who undertook this service were the ones organizing compilations. One of these journals, which were compiled at a time when the works were reproduced in the form of writing, is the collection of Kāsımī, which is thought to have been completed in the first half of the 17th century. Names such as Mecmū'atü'l-letāyif, Bahrü'l-ma'ārif and Sandukatü'l-ma'ārif are registered as the name of this compilation. This compilation, which is among the Agâh Sırrı Levend manuscripts in the Seyfettin Özege Writing Hall of the Erzurum Atatürk University Central Library and registered with the number ASL 625 Mec 83, contains examples of the poems of many poets. In the magazine, where the pseudonyms of poets are generally given as the title, there is a poem titled Feyzī and a poem titled Feyzī-i Bağdādī. Six of these poems were written in ghazal form and one in rubai verse. The presence of many poets with the pseudonym "Feyzī" in the sources makes it difficult to determine who the poet might be. In the literature review, it was seen that one of the three couplets of one of the poems in the compilation was attributed to a poet who was born in Istanbul and died in 1115/1703 with the pseudonym "Feyzī" in some sources. However, it was understood that these poems belonged to another poet who used this pseudonym. The presence of poems titled "Feyzī" and "Feyzī-i Bağdādī" in the compilation also supports this determination. At this point, the aim of this study is to briefly discuss who these poets might be whose pseudonym is mentioned in the compilation and to reveal the poems titled Feyzī and Feyzī-i Bağdādī in the compilation of Kāsımī.*

Keywords: *Classical Turkish Literature, Compilation, Poetry Compilations, Kāsımī, Feyzī.*

Giriş

Bir derleyici tarafından manzum ya da mensur pek çok eserin bir araya getirilmesiyle tertip edilmiş olan mecmûalar, edebiyat tarihine kaynaklık etmeleri yönünden önemli eserler arasında

sayılmaktadırlar. Bir yönüyle antoloji mahiyeti taşıyan mecmûalarda çok sayıda şair ya da yazara ait farklı biçim veya türlerde eserler yer almaktadır. Mecmûaların bu yönü, edebiyat tarihi içerisinde bir devirde eser vermiş; ancak herhangi bir eseri günümüze ulaşmamış veya az sayıda eserinden haberdar olunan şairler hakkında bilgi içermesi bakımından çok mühimdir.[67]

Türk edebiyatı tarihi içerisinde kaleme alınmış olan pek çok şiir mecmûasından biri, 1034/1625 yılında tamamlandığı düşünülen ve *Mecmû'atü'l-letâyif, Bahrü'l-ma'ârif* veya *Sandûkatü'l-ma'ârif* gibi isimlerle de anılabilecek olan *Kâsımî Mecmûası*'dır. Bu mecmûada da biyografik kaynaklarda haklarında bilgi yer alsa da şiirleri bugüne ulaşmamış veya adına rastlanılamayan şairlerin şiirlerinden örnekler de vardır. Mecmûada yer alan şair isimleri ve şiirler en geç 17. asrın ilk çeyreğindendir. Çeşitli nazım şekilleri ile yazılmış şiirler yer almakla birlikte eserin en çok gazelleri ihtiva ettiği görülmektedir. Ayrıca pek çok kıta, rubâî ve matla beyti de verilmiştir. Mecmûada şairlerin mahlasları genellikle şiirlere başlık olarak verilmiştir. Bununla birlikte başlıksız da pek çok şiir vardır.

Bu çalışma, Feyzî ve Feyzî-i Bağdâdî başlıklı şiirlerden aynı mahlası kullandıkları anlaşılan iki şairin kim olabileceklerinin tartışılması ve şairlerin mecmûada yer alan şiirlerinin ortaya konması üzerinedir. Mecmûadaki şiirler arasında "Feyzî" başlıklı altı ve "Feyzî-i Bağdâdî" başlıklı bir şiir yer almaktadır. Biyografik kaynaklarda bu mahlası şiirlerinde kullanmış pek çok şair hakkında bilgi verilmiştir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde "Feyzî" mahlaslı bu iki şairin hâl tercümelerinden elde edilen bilgilerden hareketle kimler olabileceği hakkında kısaca bilgi verilecek ve ikinci bölümde ise bu şairlerin *Kâsımî Mecmûası*'ndaki şiirlerinin transkripsiyonlu metni ortaya konulacaktır.

1. Mecmûada Adı Geçen Feyzî ve Feyzî-i Bağdâdî'nin Kimler Olabileceğine Dair

Kâsımî'nin mecmûada şiirleri yer alan "Feyzî ve "Feyzî-i Bağdâdî" mahlaslı şairleri, ikinci şairin mahlasıyla oluşturduğu terkipteki "Bağdâdî" nispetiyle ayırdığı anlaşılmaktadır.

Biyografik kaynaklarda "Feyzî" mahlasını kullanmış olan çok sayıda şairden söz edilmiştir. Şairlerin hayatları ve edebî şahsiyetleri ile ilgili verilen bilgilerden sonra bilindiği üzere şiirlerinden örnekler verilmiştir. Bu mahlası şiirlerinde kullanmış olan şairlerin şiirleri tetkik edildiğinde mecmûadaki "Feyzî" mahlaslı şiirlere dair önemli bir tespitte bulunulmuştur. Mecmûanın 41a sayfasında yer alan beş beyitten müteşekkil gazelin ikinci, üçüncü ve beşinci beyitleri, bazı biyografik kaynaklarda Ali Ağa diye bilinen, İstanbul'da doğmuş, meslek olarak cebeciler kâtipliği yapmış ve 1115/1703 senesinde vefat etmiş olan yine Feyzî mahlaslı bir şaire atfedilmiştir. Mîrzâzâde Mehmed Sâlim Efendi'nin (2005, ss. 573-574) *Tezkiretü'ş-şu'arâ*'sında, Mehmed Sirâceddîn'in (2018, s. 25) *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* adlı eserinde ve ayrıca Mehmed Nâil Tuman'ın (Yuvacı, 2014, s. 124) *Tuhfe-i Nâilî*'sinde geçen bu bilgi, elbette mecmûada bahsi geçen "Feyzî" başlıklı şairin Ali Ağa olduğunu düşündürmektedir. Ancak mecmûanın 1034/1625 senesinde tamamlandığı düşünülürse bahsi geçen Feyzî'nin Ali Ağa olması ihtimali de bir hayli zayıflayacaktır. Bu nedenle bu mahlası kullanmış diğer şairlerin şiirleri taranmış ve mecmûada şiirleri yer alan Feyzî'nin üç şiirinin Kırım'ın Kefe şehrinde doğmuş, kaynaklarda ismi Feyzullah, Feyzî ve Mehmed Feyzî olarak geçen ve şiirlerinden 16. asrın ikinci yarısında doğmuş olduğu anlaşılan (Eflatun, 2003) başka bir şaire ait olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, şairin divanına dair yapılmış tez çalışmasında yer almayan Feyzî başlıklı diğer iki gazel ve bir rubâînin de Feyzî-i Kefevî'ye ait olabileceğini düşündürmüştür. Ancak mecmûalarda verilmiş şiirlerin her birinin atfedildiği şaire ait olamayabileceği de hesaba katılarak bu kaydın kesinliği konusunda yine de bir ihtilaf olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

Mecmûada tek bir şiiri bulunan Feyzî-i Bağdâdî'nin kim olduğu ile ilgili ise iki ihtimal üzerinde durulmaktadır. Mecmûanın tertibinden önceki dönemde biyografik kaynaklarda bu

[67] Mecmûaların önemi, edebiyat tarihine katkısı ve tasnifi hakkında bilgi için bk. Kılıç, 2012; Köksal, 2011; Köksal, 2012; Gürbüz, 2012; Kurnaz & Aydemir, 2013.

mahlası kullanmış olan şairler bulunmasına rağmen Bağdat doğumlu olan bir şaire rastlanmamıştır. Bu nedenle bu noktada kaynaklarda hakkında bilgi verilmemiş başka bir Feyzî mahlaslı şairden bahsedilebilir. Diğer yandan Ahdî'nin (Solmaz, 2005, ss. 190-191) *Gülşen-i Şuʿarâ*'sında Yavuz Sultan Selim zamanında saray çeşnicilerinden biri olan ve Bağdat tımar defterdarlığı görevinde bulunmuş bir Feyzî'den daha bahsedilmiştir. Bu şairin doğum yeri ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Az bir ihtimal olsa da Bağdat'ta bulunmuş olmasından ve mecmûada Irak bölgesinde yetişmiş bazı şairlerden önemli sayıda şiir örneğinin yer almasından dolayı adı geçen Feyzî-i Bağdâdî'nin Yavuz Sultan Selim ve Kânûnî Sultan Süleymân devri şairi olduğu anlaşılan (Yuvacı, 2014, s. 130) Feyzî Çelebi olma ihtimali de vardır.

2. Kâsımî Mecmûası'nda Feyzî ve Feyzî-i Bağdâdî Başlıklı Şiirler

2.1. Feyzî Başlıklı Şiirler

Feyzî'nin beşi gazel ve biri rubâî olmak üzere mecmûa içerisinde altı şiiri yer almaktadır.[68] Gazellerin tamamı Türkçe ve rubâî ise Farsçadır.

2.1.1. Gazel (Feyżī başlıklı, Türkçe, 8b/k, 5 beyit)

(fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün)

Āşıḳ-ı bīçāre rāh-ı menzil-i cānan arar

Ṭālib-i dārü'ş-şifādur[69] derdine derman arar

Āyet-i ruḫsāruña eyā naẓar itmez mi hīç

Şol baṣarsuz kim vücūdı ḳatline[70] bürhan arar

Laʿlüñi gözler sevād-ı ḫaṭṭuñ içre can müdām

Ḫıżr-veş ẕulmetde gūyā çeşme-yi ḥayvan arar

Herkesüñ gözine göñline girür bir ḥāl ile

Bu dil-i āşüfte kim ehl-i naẓar bir can arar

Feyżi-yi bī-dil gezer vīrāneden vīrāneye

Bir ʿaceb dīvānedür gencīne-yi pinhan arar

2.1.2. Gazel (Feyżī başlıklı, Türkçe, 9b/k, 4 beyit)

(feʿilātün mefāʿilün feʿilün)

Severüz dilberi vebāl[71] ise de

Umaruz luṭfını muḥāl ise de

[68] Şairin *Kâsımî Mecmûası* içerisinde bulunan şiirleri K ve divanı üzerine yapılan çalışma D nüshası olarak görülmüş ve metinlerdeki farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.
[69] dārü'ş-şifādur K: dārü'ş-şifāyı D
[70] vücūdı ḳatline K: vücūdı Ṣāniʿa D
[71] vebal K: vü bāl D

Vuṣlat endīşesiyle eglenürüz
Gerçi bīhūde bir ḫayāl ise de

Ele al serverā başup geçme
Dil-i üftāde pāymāl ise de

[Fāriġ olma hevā-yı zülfüñden
Murġ-ı cānum şikeste-bāl ise de][72]

Ṭaġlar çekmedügi bārı çeker
Feyżi-yi ḫaste bī-mecāl ise de

2.1.3. Gazel (Feyżī başlıklı, Türkçe, 41a, 5 beyit)
(mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün)
Dil-i bī-ʿaşḳ şāhum mülke beñzer yer meliksüzdür
Ġam-ı bīhūde bir ḫıdmetdurur kim düşelüksüzdür

Lebüñ ḥakkāk eli ṭoḳınmamış bir laʿl-i raḫşāndur
Muṣaffā dişlerüñ bir[73] dürre beñzer kim delüksüzdür

Kelāmı şuʿbelendürme[74] uzatma gel maḳāmātı
Göñül āvāze-yi ḥüsni o şūḥuñ būseliksüzdür

Libās-ı şiʿri[75] ġayruñ gerçi derme çatmadur ammā
Benüm bünyān-ı ebyāt-ı ṣafā-baḫşum[76] heliksüzdür

Hemān bir tīġ-ı cevherdāra beñzer nükte-yi **Feyżī**
Beterdür gerçi taʿn-ı düşmen[77] ammā kim çeliksüzdür

[72] Bu beyit mecmûada yer almamaktadır. Beyit, tez çalışmasından alınarak şiir tamamlanmıştır (Bk. (Eflatun, 2003, s. 530)
[73] bir K: şol D
[74] şuʿbelendürme K: şuʿbelendürse D
[75] Libās-ı şiʿri K: Serāy-ı şiʿri D
[76] bünyān-ı ebyāt-ı ṣafā-baḫşum K: bünyād-ı ebyāt-ı feraḫ-baḫşum D
[77] gerçi taʿn-ı düşmen K: taʿn-ı düşmen gerçi D

2.1.4. Gazel (Feyżī başlıklı, Türkçe, 54a-54b, 5 beyit)

(mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün)

Yā Rab ḳalur mı böyle bu aḥvāl-i rūzgār
Herkes şikeste ḫāṭır u maḫzūn-ı dil-fikār

Dānā ayaḳda ḳaldı ve ednā celīl-i ḳadr
Oldı emīr meclise her ḳande bir feşār

Ðarb-ı nacaḳ ḳaçurdı bu ḫalḳı bucaḳ bucaḳ
Ḳalmadı bir ocaḳ ki yıḳılmadı tārumār

Cāhil ṣafāda ʿāḳil ü kāmil cefādadur
Senden ʿināyet isterüz ey yār Kirdgār

ʿĀlem eger ki ḳalsa bu ḥāliyle **Feyżi**yā
Yıllarla āh u nāle ile aġla zār zār

2.1.5. Gazel (Feyżī başlıklı, Türkçe, 113b, 5 beyit)

(fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün)

Ebr-i nīsān ile gülzār oldı ṣaḥrālar yine
Ġonçe eṭfāli giyindi sebzi ḫārālar yine

Sünbüli āşüfte gülbergin perīşān gördiler
Nāleye başladılar murġ-ı ḫoş-elḥānlar yine

Gül gibi açıldı ġonçe el ele urdı çenār
Seyr-i gülzār itdi beñzer māh-sīmālar yine

Serv-i ʿarʿar el ṣalup nergis göz eyler ġonçeye
Baġda niyeki ʿaceb bu remz ü īmālar yine

Yāsemen baḥr-ı sefīd oldı yem-i aḫḍar çemen
Jāleden **Feyżī** dürin ʿarż itdi deryālar yine

2.1.6. Rubâî (Feyżī başlıklı, Farsça, 189b-190a)

ای عشق نواز کعبه تراشیده ضنم را

پیمانهٔ می ساخته قندیل حرم را
یاقوت فروشان همه الماس شکستند
تا قدر بیفرد دیکر کاوی غم را[78]

2.2. Feyzî-i Bağdâdî Başlıklı Şiir

Mecmûada Feyzî-i Bağdâdî'nin tek bir gazeli yer almaktadır.

2.2.1. Gazel (Feyżī-i Baġdādī başlıklı, Türkçe, 102b, 5 beyit)

(feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün)

Beñzedelden ruḫ-ı cānā yine kendin lāle
Gülşen içre aña ter düşdi elinden jāle

Devr-i rūyunda görenler ḫaṭṭ-ı yārı didiler
Ḳaplamışdur yine eṭrāfını māhuñ hāle

Zülf-i müşgīnini ger ʿārıżı üstünde göre
Zühdini bāda vire zāhid-i penceh-sāle

Kūy-ı meydān-ı sitem derdine bu dil n'itsün
Türktāz-ı hevesüñ anı ḳodı bu ḥāle

Şöyle alışdı ġam-ı yārile **Feyżī** ki daḫı
Biñ cefā görse eger etmeye terk-i nāle

Sonuç

Mecmûada mahlası geçen Feyzî'nin Mîrzâzâde Mehmed Sâlim Efendi'nin *Tezkiretü'ş-şu'arâ*'sında, Mehmed Sirâceddîn'in *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* adlı eserinde ve Mehmed Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde geçen Feyzî olmadığı anlaşılmıştır. Bu vesile ile bu kaynaklardaki hatalı bilgi tespit edilmiştir. Feyzî mahlaslı başka bir şair olan Feyzî-i Kefevî'ye ait olduğu anlaşılan bu şiirin tespitinden sonra yapılan taramada mecmûadaki şiirlerden üç gazelin de şairin divanı üzerine hazırlanan tez çalışmasında yer aldığı farkedilmiştir. Bu şiirler,

[78] Bu rubâînin ilk iki mısrası iki farklı şekilde okunabilir: İlk okuyuş, "Ey senin aşkınla Kabe'den putlar yonttuğum sevgili! Senin aşkından haremin kandilleri tıpkı mey peymanesi gibi beni mest etti." şeklindedir. İkinci okunuşa göre ise "Ey aşk! Sen Kabe'den sanem yonttun. Haremin kandili ile peymane yaktın. (Farsçada fiillerin ettirgen anlamı da düşünülebildiği için yaptırdın, yontturdun şeklinde de okunabilir.) Diğer iki mısraya ise "Gamla yarılmış ciğerin değerini artırmak için yakut satıcıları bütün elmasları kırdılar." veya "Bütün yakut satıcıları elmas kırdılar. Ta ki onun ciğeri gama değer katsın." şeklinde anlam verilebilir. Bu mısralara bir başka anlam olarak "Senin aşkının gamıyla yarılan, dolan ciğeri gören yakut satıcıları bütün elmaları kırıp o ciğeri aldılar. [Zira] gamla dolu olan ciğer elmastan çok daha üstündür." manası da verilebilir.

mecmûadaki şiirler farklı bir nüsha olarak düşünülerek nüsha farklılıkları da ortaya konarak tekrar verilmiştir. Mecmûada bulunmasına rağmen tez çalışmasında yer almayan iki gazel ve bir Farsça rubâî de yine şairin yeni tespit edilen şiirleri olma ihtimali ile transkripsiyonlu metin olarak sunulmuştur.

Mecmûada geçen bir başka şair olan Feyzî-i Bağdâdî ise kesin olarak tespit edilememiştir. Bu nedenle mecmûada Bağdatlı olduğu belirtilen şairin şimdilik tespit edilen yeni bir şair olup olmadığı ile ilgili kesin bir hükme varılamamıştır.

Hem Feyzî hem de Feyzî-i Bağdâdî'nin tertip edilmiş başka mecmûalarda şiirlerinin yer almış olması ihtimali vardır. Feyzî-i Bağdâdî'nin başka şiirlerinin olup olmadığı ve onun kim olabileceği hakkında bilhassa Irak bölgesinde düzenlenmiş mecmûalardan bilgi edinilebileceği düşünülmektedir.

Feyzî ile ilgili biyografik eserlerde yukarıda bahsedildiği şekliyle bir sorunla karşılaşılması, bu kaynaklar hakkında önemli bir hususu akla getirmiştir. Bu husus da aynı mahlası seçmiş şairlerin eserlerde verilmiş olan şiir örneklerinin o şaire ait olup olmadığıdır. Bu noktada bu tür şairlerin hayatları ve şiirleri üzere elde edilen veriye şüphe ile yaklaşılması, daha sonra oluşabilecek bilgi hatalarının da önüne geçilmesini sağlayabilecektir. Aynı durumun mecmûalarda da geçerli olduğu unutulmamalıdır. Zira mecmûalarda şairlere dair verilmiş olan şiir örneklerinin kesin olarak bahsi geçen şaire ait olduğu da düşünülmemelidir.

Kaynakça

Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eflatun, M. (2003). *Feyzî-i Kefevî Dîvânı: Tahlil-Metin* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, M. (2012). Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi. İçinde *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (ss. 97-113). Turkuaz Yayınları.

İçli, A. (2018). Kasımî Mecmuası'nın İçerik Analizi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, *40*, 468-499. https://doi.org/10.17498/kdeniz.483603

Kanar, M. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü.* İstanbul: Say Yayınları.

Kâsımî. *Kâsımî Mecmû'ası*. Erzurum: Seyfettin Özege Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Asl 625 Mec 83, ts.

Kılıç, A. (2012). Mecmûa Tasnifine Dair. İçinde *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (ss. 75-96). Turkuaz Yayınları.

Köksal, M. F. (2011). Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshâk-zâde Fevzi Mecmuası. İçinde *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (ss. 449-468). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Köksal, M. F. (2012). Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP). İçinde *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (ss. 409-431). Turkuaz Yayınları.

Kurnaz, C., & Aydemir, Y. (2013). Mecmualara Sorulması Gereken Sorular. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *8*(1), 51-64.

Mehmed Sirâceddîn. (2018). *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* (M. Arslan, Ed.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58597,mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba-pdf.pdf?0

Mirzazade Mehmed Salim Efendi. (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'ara Salim Efendi* (A. İnce, Ed.; 1. Basım). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Solmaz, S. (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Yuvacı, B. (2014). *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhtevâ (II. Cilt s. 735-999)* [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tıpkıbasım Metin Örnekleri

Ek 1. Gazel (Türkçe, 41a, 5 beyit)

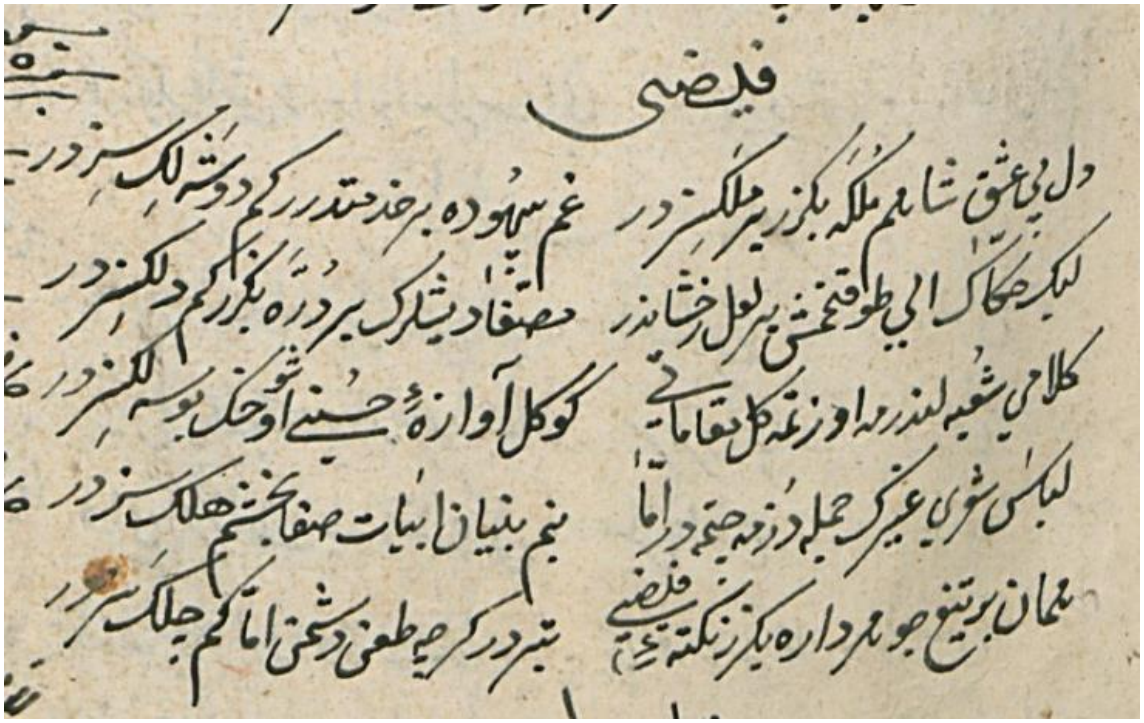

Ek 2. Gazel (Türkçe, 54a-54b, 5 beyit)

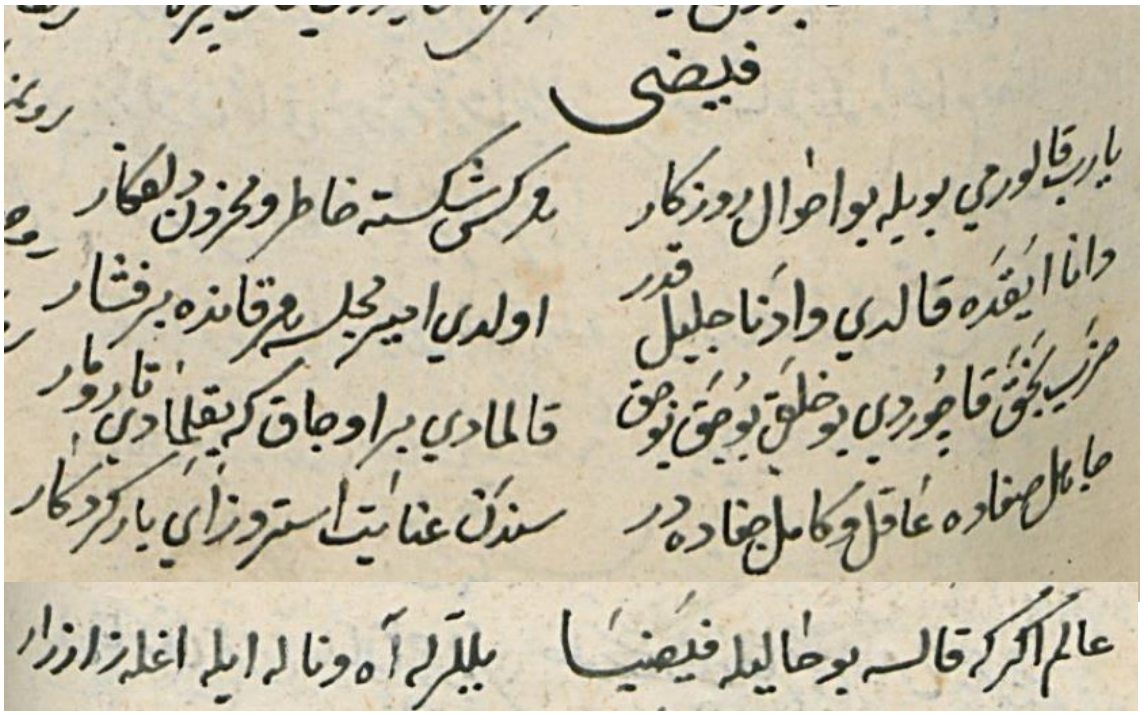

Ek 2. Gazel (Türkçe, 113b, 5 beyit)

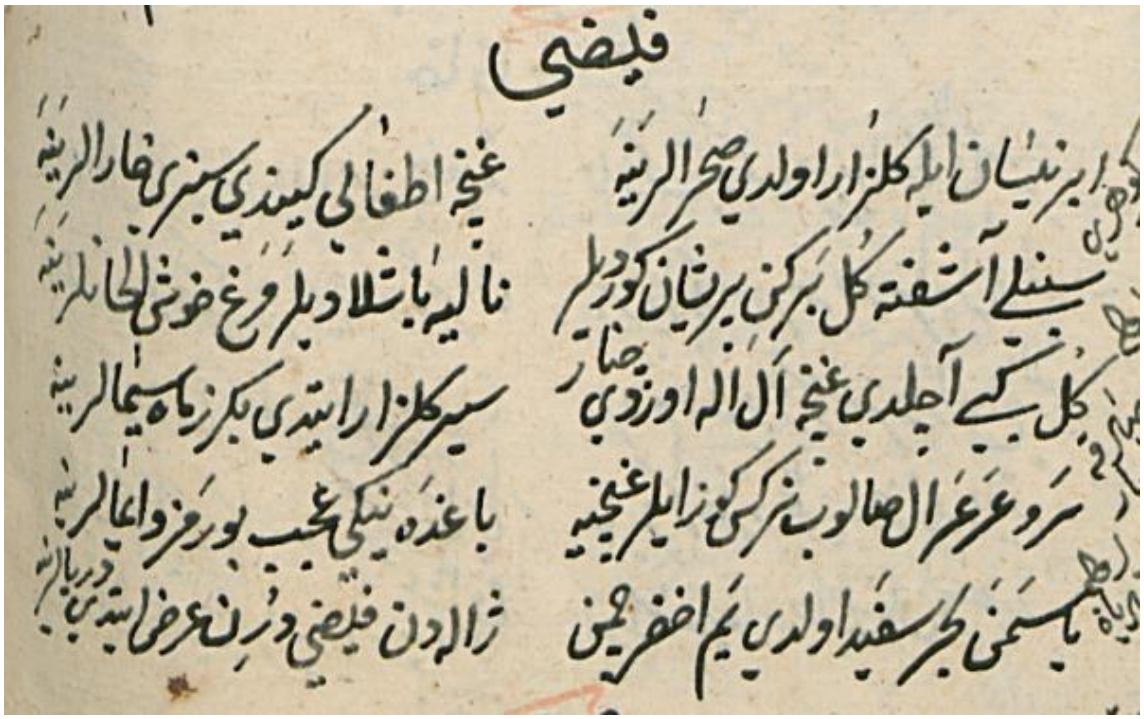

فیضی

ابر نیسان ایله گلزار اولدی صحرا الرینه — غنچه اطفالی گیندی سبزی خارا الرینه

سینه‌لی آشفته گل برگین پریشان کوردیلر — ناله باشلادیلر مرغ خوش الحانلرینه

گل گیبی آچلدی غنچه آل اله اوزدی چنار — سیر گلزار ایتدی بگر زیبا سیمالرینه

سرو عرعر آل صالوب نرگس کوزایلر غنچه‌یه — باغده نیکی عجب بورمز واعالرینه

یاسمنی بحر سفید اولدی یم اخضر چمن — ژاله‌دن فیضی درین عرض ایتدی دریالرینه

Ek 3. Gazel (Türkçe, 102b, 5 beyit)

Makale id= 36

Sözlü Sunum

The Effect of Emotional Valence On L2 Word-Image Matching Performance: An Eye-Tracking Study

Dr. Öğretim Üyesi Emrah Dolgunsöz[1]
[1]Bayburt Üniversitesi
**Corresponding author: Emrah Dolgunsöz*

Özet: *In our daily life, our personal experiences prove us that our emotions affect our memory performance in any given situation. It is generally easier to remember a very sad funeral than what we ate for dinner weeks ago. We have abundant evidence proposing that the strength of emotions felt during a situation predicts its further recall. This study aimed to examine emotion, attention and memory performance of EFL learners in the context of L2 vocabulary process. 15 learners of EFL were shown slides including neutral and emotionally loaded images taken from IAPS with L2 words while their eye movements were recorded. The results have shown that participants attended and revisited emotional images more than neutral ones. Additionally, participants showed more tendency to match words with emotional images and did not show the same behavior for neutral images. The results were discussed in terms of attention, emotion and L2 vocabulary.*

Anahtar Kelimeler: *Eye Tracking, Emotion, L2 Vocabulary, Memory*

The Effect of Emotional Valence On L2 Word-Image Matching Performance: An Eye-Tracking Study

Abstract*: In our daily life, our personal experiences prove us that our emotions affect our memory performance in any given situation. It is generally easier to remember a very sad funeral than what we ate for dinner weeks ago. We have abundant evidence proposing that the strength of emotions felt during a situation predicts its further recall. This study aimed to examine emotion, attention and memory performance of EFL learners in the context of L2 vocabulary process. 15 learners of EFL were shown slides including neutral and emotionally loaded images taken from IAPS with L2 words while their eye movements were recorded. The results have shown that participants attended and revisited emotional images more than neutral ones. Additionally, participants showed more tendency to match words with emotional images and did not show the same behavior for neutral images. The results were discussed in terms of attention, emotion and L2 vocabulary.*

Keywords: *Eye Tracking, Emotion, L2 Vocabulary, Memory*

1. INTRODUCTION

For several decades, researchers obtained a large amount of evidence proposing that emotional experiences are retained and recalled stronger than neutral events. This effect has been vividly observed in flashbulb memories where people remember a clear and nearly photographic memory of an emotionally loaded event (Heuer & Reisberg, 1990; Neisser& Harsch, 1992). These individuals often reported that they recalled emotionally loaded events in detail with vividness while several other neutral events lacking emotional intensity tended to decay quickly (Conway, 1990). Related examinations of emotional enhancement on memory was examined in numerous studies in which words, pictures or slides have been used (Hamann, 2001). In this respect, learners of a second language (L2) are expected to remember emotional stimuli easier and tend to match them with linguistic counterparts in comparison to neutral stimuli. This study aimed to examine word-image matching preferences of EFL (English as a Foreign Language) learners and to scrutiny attention processes by using eye tracking.

1.2. Literature Review

Attention is a cognitive component which can directly be affected by emotional arousal. Noticing hypothesis (Schmidt, 1990) proposes that attentional mechanisms are responsible for allocating the cognitive resources which lead to noticing linguistic input and encoding in memory. Robinson's Hierarchical memory model (1995) which was based on Cowan's (1988) memory model confirms this proposal by arguing that attention acts as a medium which triggers input encoding in working memory. Sufficient rehearsal leads the encoding of the linguistic input which can later be recalled when needed. When the effect of emotional intensity on attention taken into consideration, emotional stimuli can be hypothesized to be attended more. Several studies confirmed this modulation role of emotion on attention (Oatley & Jenkins, 1996; Eastwood et al., 2001; Fox et al., 2001). People mostly detect emotionally loaded stimuli faster such as angry faces, a spider or a gruesome accident (Mather & Knight, 2006). Furthermore, some eye tracking and fMRI argued that people initially attend emotional stimuli first and spend more time on them (Rosler et al., 2005; Nummenmaa, Hyöna & Calvo, 2006) since emotions and attention share some of the same neural components such as the amygdala, portions of the frontal lobes and the anterior cirgulate cortex (Vuilleumeir, 2005).

Related studies in L2 research are rare. This study utilized eye tracking to see the relationship between attention and emotion as eye movements can present valuable clues about visual processing. Our eyes act as a bridge between our environment and cognition. The play a crucial role on how we perceive the world around us. People use their eyes and employ eye movements voluntarily or involuntarily for various purposes in daily life. However, physiologically, our peripheral vision is not without limits. We can observe our environment in about 180° of angle but only the 2° of this vision is crystal clear and the rest is mostly blurred which causes us to move eye eyes for clearer vision. Additionally, eyes are quite active organs, they never stand still and even at the most stable position, eyes still make micro movements. The analysis of these movements is made via eye tracking technique which is an interdisciplinary technique. This technique is used mainly in the field of experimental psychology for a century adopting a more developed progress with advancements in technology. It basically works with the infrared illumination reflected on cornea at a proper angle and distance. Then this reflected infrared ray is reflected again on a monitor and eye movements are analyzed with a dedicated algorithm. Answers for the following research questions were sought:

1) How negative emotional valence affect attention on images areas?

2) Does negative emotional valence affect L2 word-image matching preferences of learners?

2. METHOD

2.1. Design

This study is a within subject design in which all participants were tested under the same conditions.

2.2. Participants

17 learners of English as a Foreign Language (EFL) within age range of 19 to 21 voluntarily participated in this study (12 females and 5 males) and received course credit for their participation. 2 learners had serious optical issues and they were excluded from the analysis. All other learner had normal or corrected to normal eyesight.

2.3. Materials

As the visual stimuli, a slideshow including emotional and neutral images along with L2 words were prepared. Emotionally loaded images were taken from IAPS (The International Affective Picture System). The International Affective Picture System (IAPS) provides normative ratings

of emotion (pleasure, arousal, dominance) for a set of color photographs that provide a set of normative emotional stimuli for experimental investigations of emotion and attention. For this study, images loaded with negative valence value over 6 were randomly chosen by considering ethical issues. Any image including sexual, horrific, bloody or pornographic content were excluded. The slideshow included 3 sets of activities. In each set, firstly learners have observed a neutral and emotional picture along with L2 word and after 3 different observations, learners were asked to match the word with an image. In this step, a non-existed generic image was given as a distractor. Each set included 3 different observed slides and 3 tests for them. Please see Figure 1 and 2 for details.

Figure 1. Observed Slide

Figure 2. Test Slide

2.4. Apparatus

The eye movements were recorded via remote GP3 eye tracker with a 60hz speed. GP3 can register a sample every 16 milliseconds with 0.5–1° of visual angle accuracy and a 25 cm (horizontal) x 11 cm (vertical) head movement flexibility. Eye tracking data was analyzed with GP3 Professional Software.

2.5. Data Analysis

For eye movement data analysis, AOIs (areas of interests) were drawn for emotional image areas, neutral image areas and word areas. In each area total fixation duration and revisit counts were analyzed. As a common eye movement index, total fixation duration refers to the sum of all fixation duration on the related AOI regardless of their type of fixation. Total fixation duration is calculated by summing up any fixation duration on the related AOI by dismissing their characteristic features such as being a regression or second pass. Revisit counts refer to how many times a participant exited the related AOI and re-entered it.

FINDINGS

Eye movement data on image and word AOIs were analyzed regarding total fixation duration and revisit counts. Firstly, Figure 1 below demonstrates gaze plot samples:

Figure 3. Gaze Plot Samples

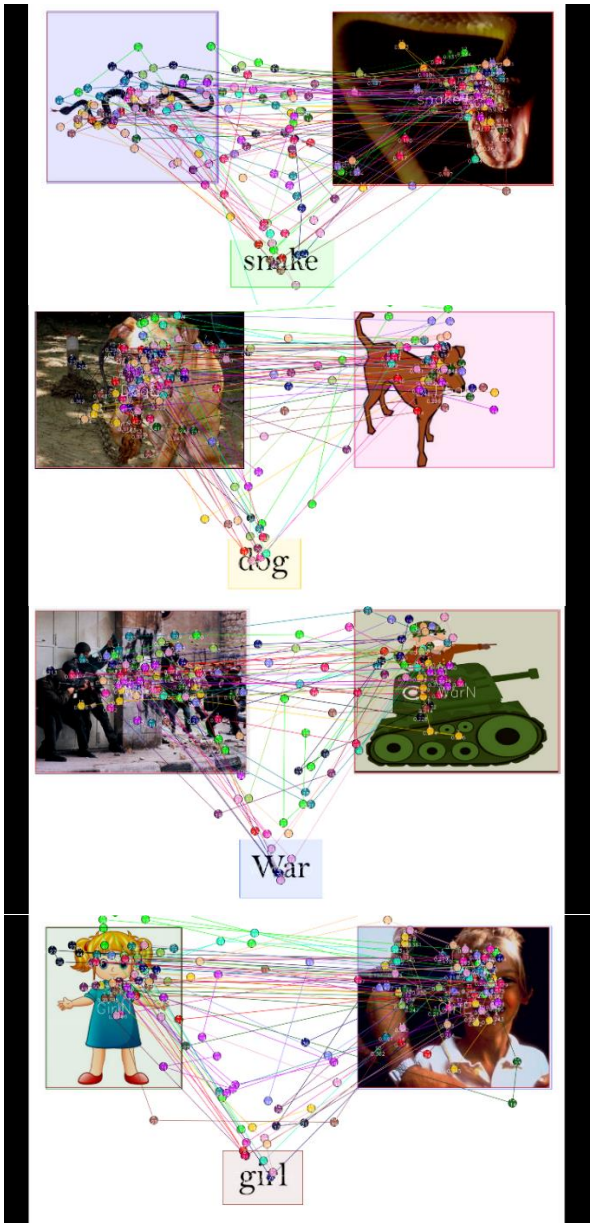

In these samples, it can be observed that fixations are slightly more intense on emotional images when compared to neutral images. Words also were not skipped and attended by the participants. Table 1. below showed total fixation values on emotional image, neutral image and word areas.

Table 1. Total Fixation Duration

Condition	Min/max	Mean (seconds)	SD
Emotion	2,86/5,16	3,7660	,59689
Neutral	2,42/3,33	2,9120	,23707
Word	,00/9,00	4,1333	2,97289

According to the Table 1, learners spent most time (M=4,13; SD=2,97) on word areas. Between neutral and emotional image areas, learners attended emotional images more (M=3,76; SD=,59) when compared to neutral images (M=2,91; SD=,23). Hence, we can conclude that emotional images attracted learners more than neutral images did. Table 2 below demonstrates revisit counts on each AOI type.

Table 2. Revisit counts

Condition	Min/max	Mean (count)	SD
Emotion	,66/2,22	1,5440	,47677
Neutral	,44/2,11	1,2793	,54878
Word	,00/,77	,1313	,20035

Table 2 showed that word areas were not revisited much (M=,13; SD=,20). The results showed that emotional images were revisited slightly more (M=1,54; SD= ,47) than neutral image areas (M= 1,27; SD=,54). Thus, it can be inferred that learners tend to re-look the emotional images more when compared to word and neutral image areas.

Apart from eye movement data, learner posttest matching preferences were analyzed. The results have shown that 65% of the learners preferred emotional images and matched them with the words. Only 35% of them matched neutral images with related words. Depending on these results, it can be concluded that emotional images attracted more attention and preferred more in word-image matching activities.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The current findings showed that emotionally loaded stimuli attracted more attention and learners tended to match words with them instead of neutral images. Some previous related eye tracking studies showed that attention might have a facilitative role on remembering new words and their meanings (Dolgunsöz, 2015; Godfroid et. al., 2018) Regarding the predictive role of attention on recall performance, it can be hypothesized that emotion can play a mediation role between attention and matching performance. The results of the current study coincide with several other studies arguing that memory performance can be promoted by emotional arousal (Seli et al., 2016; Finn and Roediger, 2011; Dolgunsöz, 2019). Especially, the results by Finn and Roediger (2011) were confirmed. They examined the predictive role of emotional priming on vocabulary retention with Swahili learners. In the first experiment, the participants were asked to fill a cued-recall test including 10 pairs of Swahili vocabulary after a short examination of words. After a successful recall, each vocabulary item was primed with a blank screen, a neutral and a negative picture. After a failed retrieval attempt, participants were presented with either a blank screen or a neutral picture, but never with an emotional picture. In second experiment, all procedures were the same but post-retrieval events were presented 2 seconds late. The results of the experiments revealed that Swahili learners showed significantly best performance after being exposed to negative pictures. My results in the current study confirmed the enhancing effect of negative emotional arousal on matching performance which could also be considered as a retention activity.

In classroom, negative valence is not preferred. The results of this study do not propose their usage in formal education; however, for self-study, learners can benefit more from negative valence. Today, not all learners learn a language throughout formal education; some people prefer self-study due to various reasons. As an implication, these learners can read or watch language-aid materials with horror and thriller themes. Such themes can cause some beneficial negative valence which can later be related to target linguistic items and provide better retention.

References

Conway, M. A. (1990). *Autobiographical memory: An introduction*. Philadelphia: Open University Press.

Cowan, N. (1988). Evolving conceptions of memory storage, selective attention, and their mutual constraints within the human information-processing system. *Psychological Bulletin*, 104, 163 – 191.

Dolgunsöz, E. (2015). Measuring attention in second language reading using eye-tracking: The case of the noticing hypothesis. JEMR, 9(5):4, 1-18 DOI 10.16910/jemr.8.5.4

Dolgunsöz, E. (2019). The Effect of Taboo Content on Incidental Vocabulary Acquisition in a Foreign Language: A Facial Expression Analysis Study. Studia Psychologica, 61(1), 3-16. doi: 10.21909/sp.2019.01.768

Eastwood, J.D., Smilek, D., & Merikle, P.M. (2001). Differential attentional guidance by unattended faces expressing positive and negative emotion. *Perception & Psychophysics*, 63, 1004–1013.

Finn, B., & Roediger, H. L. (2011). Enhancing retention through reconsolidation: Negative emotional arousal following retrieval enhances later recall. *Psychological science*, 22(6), 781-786.

Fox, E., Russo, R., Bowles, R., & Dutton, K. (2001). Do threatening stimuli draw or hold visual attention in subclinical anxiety? *Journal of Experimental Psychology: General*, 130, 681–700.

Godfroid, A., Ahn, J., Choi, I., Ballard, L., Cui, Y., Johnston, S., & Yoon, H. J. (2018). Incidental vocabulary learning in a natural reading context: an eye-tracking study. *Bilingualism: Language and Cognition*, 21(3), 563-584. DOI: https://doi.org/10.1017/S1366728917000219

Heuer, F., & Reisberg,D. (1990).Vivid memories of emotional events: The accuracy of remembered minutiae. *Memory & Cognition*, 18, 496-506.

Mather, M., & Knight, M.R. (2006). Angry faces get noticed quickly: Threat detection is not impaired among older adults. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 61, P54–P57. https://doi.org/10.1093/geronb/61.1.P54

Neisser, U., & Harsch, N. (1992). *Phantom flashbulbs: False recollections of hearing the news about Challenger.* In E. Winograd & U. Neisser (Eds.), Affect and accuracy in recall: Studies of "flashbulb" memories (pp. 9-31). Cambridge: Cambridge University Press.

Nummenmaa, L., Hyona, J., & Calvo, M.G. (2006). Eye movement assessment of selective attentional capture by emotional pictures. *Emotion*, 6, 257–268. DOI: 10.1037/1528-3542.6.2.257

Oatley, K., & Jenkins, J.M. (1996). *Understanding emotion*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

Rosler, A., Ulrich, C., Billino, J., Sterzer, P., Weidauer, S., Bernhardt, T., Steinmetz, H., Frohich, L., & Kleinschmidt, A. (2005). Effects of arousing emotional scenes on the distribution of visuospatial attention: Changes with aging and early subcortical vascular dementia. *Journal of the Neurological Sciences*, 229–230, 109–116.

Schmidt, R. W. (1990). The role of consciousness in second language learning. *Applied linguistics*, 11(2), 129-158.

Seli P., Wammes J. D., Risko E. F., Smilek D. (2016). On the relation between motivation and retention in educational contexts: the role of intentional and unintentional mind wandering. *Psychon. Bull. Rev*. 23 1280–1287. DOI 10.3758/s13423-015-0979-0

Vuilleumier, P. (2005). How brains beware: neural mechanisms of emotional attention. *Trends in cognitive sciences*, 9(12), 585-594.

Makale id= 58

Sözlü Sunum

Irak Türkmen İnternet Basını Üzerine Bir Çalışma

Najemaldeen Abdullah Alıabbas[1] , Doç.Dr. Erol İlhan[1]
[1]Ankara Hacı Bayram Veli Üniveristesi

Özet: *İnternet siteleri, sosyal medya uygulamaları ve bloglar, arkasındaki örgütlü çıkarlar ile günümüz bireyinin yaşamında hegemonyasını her geçen gün artırmaya devam ediyor. Bugün dünyada milyonlarca insan evlerinden, işyerlerinden ve mobil olarak, haber siteleri ya da sosyal medya mecralarıyla milyonlarca insana ve güncel habere ulaşabiliyor. İletişim ve medya teknolojilerindeki gelişmeler, sosyal medyanın hızla yaygınlaşması, gazetecilik meslek pratikleri, haber toplama, işleme ve dağıtma yöntemlerini de değiştirmiş, meslek dijital gazetecilik sürecine evrilmiştir. Bu süreçte enformasyon, yayınlanan, saklanan, depolanan ve istenildiği zaman tekrar kolayca çağrılabilen bir yapıya bürünmüştür. Dijital yayınların gazetecilik mesleğinde yaptığı değişimler çalışmada, Irak'ta faaliyet gösteren iki internet gazetesi özelinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında Irak'ta yayınlanan iki yerel internet gazetesi (bizturkmeniz.com ve afkarhura.com) örnekleme dahil edilmiş, ardından yapılandırılmış analiz formu kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas belirlenerek internet sitelerinde yayınlanan haberler; doğruluk, yansızlık, kapsam, haber yazım kurallarına uygunluk ve dil kullanım ölçütleri kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, her iki sitenin doğruluk, yansızlık, kapsam ölçütleri dikkate alındığında ciddi eksiklikleri olduğu görülmüştür. Haber yazım kuralları ve dil kullanımı başlığı altındaki ifadelerde genel olarak bizturkmeniz.com sitesinin, afkarhura.com sitesine göre daha müspet gazetecilik yaptığı tespit edilmiştir. Özellikle, sitelerde yayınlanan haberlerde imla hatalarına, gereğinden uzun ya da eksik içerikli paragraflara rastlanırken, başlık-spot-haber metinlerinin temel habercilik kurallarına uyma konusunda beklenilen düzeyin altında olduğu görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Yeni Medya, İnternet Gazeteciliği, Sosyal Medya, Haber Blogları*

A Study On Iraqi Turkmen Internet Press

Abstract*: Web sites, social media applications and blogs are in continuous increase of their hegemony in the life of today's individual. Today, millions of people around the world can reach millions of people and current news to their homes, workplaces, and mobile sites through news sites or social media. Developments in communication and media technologies, rapid dissemination of social media, journalistic profession practices, have changed news gathering, processing and distribution methods. And the profession has evolved into digital journalism process. In this process, information has become a structure that is published, stored, and recalled easily at any time. This study analyzes, the changes introduced by digital publications in the profession of journalism in the context of two internet newspapers in Iraq. The study included two local internet newspapers (bizturkmeniz.com and afkarhura.com) published in Iraq. Content analysis was performed using a structured analysis form. Data collection phase depends on four main criteria; accuracy, impartiality, scope, compliance with news, writing rules and language usage criteria. The result shows that both sites have serious deficiencies in terms of the accuracy, impartiality and scope criteria. In terms of news writing rules and language usage, bizturkmeniz.com was more successful web site than afkarhura.com. Specifically, spelling errors, long or incomplete paragraphs were found in the published news on the sites, while headline-spot-news texts were below the level expected to comply with the basic reporting rules.*

Keywords: *New Media, Internet Journalism, Social Media, News Blogs*

1. Giriş

Tarih şeridinde 20. yüzyılı geride bırakırken toplumsal hayata girmeye başlayan internet, gündelik rutinler kadar, gazetecilik mesleği ve pratiklerini de derinden etkilemiştir. Bugün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Irak'ta da bir zamanlar gözde olan televizyon ve gazetelerin izleyici ve okuyucu kitleleri hızla azalmaktadır. Güncel haberleri ve olayları takip etmek için cep telefonu ve tablet gibi mobil cihazların artan kullanımı hem içerik hem de format açısından yeni yaklaşımlar ve eğilimler ortaya çıkarmıştır.

Geleneksel gazetecilikte haberin sağlanması, yayınlanması ve dağıtılması zaman almakta iken, internetin gelişimi ve yaygınlaşması ile bu süreç hız kazanmıştır(Tokgöz, 2015: 74). İnternet ve arkasındaki örgütlü yapılanma, günümüzde toplumun her alanını dönüştürürken, medya sektöründe de günün gereksinimlerine uygun olarak geleneksel gazeteciliğin, yayın aksamaları, ekonomik verimlilik ve rantabilite ilişkisi gereği daha az tercih edildiği görülmektedir.

Gazetecilik kurumları haberin online yayınlanmasını basın sürecinin rasyonalitesi içinde gerekli görmüş ayrıca reklamlar aracılığı ile kâr marjını yükseltmişlerdir. Okuyucuların beklentisi karşısında geleneksel gazeteciliğin sektörde yarattığı ekonomik sorunlar, internet gazeteciliği ile büyük oranda aşılmıştır. Ve giderek artan bilişim okuryazarlığı ile özellikle gençler online gazete tüketimini daha çok tercih etmektedir.

Dünyada bir salgın halini alan internet gazeteciliği ve sosyal medya uygulamaları artık Irak'ta ve yakın coğrafyada da kendinden sıklıkla söz ettirmeye başladı. Bugün dünyada milyonlarca insan; evlerinden, iş yerlerinden haber siteleri ve bloglar aracılığıyla ya da sosyal medya mecralarıyla milyonlarca kişi ve güncel habere ulaşıyor. 21. yüzyılda medya ile birlikte tüm toplumsal kurumlar internet üzerinden şekilleniyor. İşte bu yüzden hemen her gün binlerce blog ve yüzlerce haber sitesi doğuyor. Toplumda hemen her kesimden, her milletten, her düşünceden, her dinden birey, internetin sunduğu bu sürekli gelişen ve yenilenen ortamda buluşuyor(Atikkan &Tunç : 2011).

İnternet teknolojilerinin ortaya çıkışı ve gelişim sürecinde yaşananlar işletmeler ve bireyler için yeni fırsat ve krizlerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Günümüzde çok yüksek yatırımlar yapılmadan, her gün binlerce insanın ziyaret ettiği bir blog oluşturmak için teknolojik alt yapı söz konusudur. Bloglar aracılığıyla yeni insanlarla tanışma, bireysel veya kurumsal faaliyetleri tanıtma ve hatta reklamlardan para kazanma da görece kolay bir süreç haline gelmiştir. Benzer şekilde, bir internet gazetesine sahip olmak da artık düşünüldüğü kadar zor değildir. Ne kadar yaygın ve etkili olduğu tartışılsa bile çok düşük bir sermaye ile tüm dünyaya ulaşılabilecek bir internet gazetesinin kurulması, bireylerin kendi platformlarının sahibi olmalarının yolu aralanmış durumdadır. Günümüzde, tüm dünyanın hemfikir olduğu noktalardan biri de tüm basılı yapılanmanın, internet ortamına taşınacak olmasıdır.

Bu nedenle, içinde bulunulan değişim ve dönüşüm sürecinin tüm yönleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma, söz konusu değişim ve dönüşüm sürecini Irak'ta faaliyet gösteren iki internet gazetesi özelinde ortaya koymak ve analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır.

2. Irak Türkmen Basını

Irak Türkmenleri, bugün Irak topraklarında yaşayan milletler içerisinde yaklaşık üç buçuk milyon nüfusuyla üçüncü sırada yer almaktadır(Saatçi, 2009). Irak'ta Türkmenlerin varlığı ve yaşadıkları bölge Musul Vilayeti diğer adı ile Türkmeneli'dir. Irak Türkmenleri, bu bölgeye Emeviler ve Abbasiler döneminde büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanında büyük gruplar halinde yerleşmeye başlamışlardır. Mondros Mütarekesi'nden sonra ise Türkmeneli bölgesi, İngiliz işgaline uğramıştır. Türkiye bu işgali kabul etmemiş ve iki ülke arasında önemli tartışmalara yol açan Musul Sorunu çıkmıştır. Lozan Antlaşması'nda ise Musul, kapsam dışı tutulmuş, Ankara Antlaşması ile Musul vilayeti yani Türkmeneli bölgesi Irak sınırları içinde bırakılmıştır. Bu durumda Türkmenler, kurucu asli unsur sayılmadıkları gibi azınlıkta

sayılmamıştır. Böylece Türkmenler, ulusal yasa ve uluslararası antlaşmalara göre korunma hakkından yoksun kalmıştır (Güngör, 2014: 16-17).

Türkmeneli bölgesi 1950'lere kadar daha çok Arapların, bu tarihten sonra ise hem Araplar hem de Kürtlerin yoğun iskânına açılmıştır. Irak'ın ABD tarafından 2003'te işgal edilmesinden sonra ise bu işgal ve saldırılar devam etmiş, en son IŞİD, Türkmeneli bölgesinin önemli yerleşim yerlerini istila ve tahrip etmiştir. Günümüzde Türkmenler, bir beka sorunu ile karşı karşıyadır. Bundan dolayı medya aracılığı ile insanlara haber ulaştırmak, Türkmenler açısından büyük önem taşımaktadır.

1911 yılında yayın hayatına başlayan *El Havadis Gazetesi*, ilk Türkmen gazetesi olarak kabul edilmektedir (Küzeci, 2009:42). Bu nedenle her yılın Şubat ayının 25'i, Türkmen Basın Günü olarak kutlanmaktadır. İmtiyaz sahibi Muhammet Zeki Kudsizade olan gazete, ilk olarak Türkçe yayınlanmaya başlamış, 1918 yılında Kerkük'ün İngilizler tarafından işgaline kadar yayın hayatına devam etmiştir (Garip, 2019).

El Havadis Gazetesinde günlük olaylara, kültür ve edebiyat makalelerine ve Kerkük Belediyesi duyurularına yer verilmektedir. 1913 yılında yayın hayatına başlayan *Al Maarif Dergisi* ise sadece kültür ve edebiyat konularında Türkmence yayın yaparak bölge gençlerinin daha eğitimli ve kültürlü yapılmasını hedeflemektedir. Ayda iki kere yayınlanan dergi 11 sayı basıldıktan sonra 1913 yılında kapatılmıştır. Kısa bir yayın hayatı olmasına karşılık dergi, Irak edebiyat tarihinde önemli bir yer almıştır (Küzeci, 2019a). Al Maarif dergisinin kapatılmasından sonra 1915 yılında *Kevkeb-i Marif dergisi* yayınlanmaya başlamıştır. Müdafa-i Milliye Cemiyeti'nin bir yayın organı olan dergi, Kerkük'te yayınlanan ikinci kültür ve edebiyat dergisi olma özelliğini taşımaktadır (ORSAM, 2011: 7). Bu yayınları 1926 yılında Kerkük Belediyesi'nin Türkçe ve Arapça olarak yayınladığı haftalık Kerkük gazetesi takip etmiştir. Kerkük gazetesi, 1918 yılında İngiliz işgal güçleri tarafından önce Arapça *El Necme* adıyla yayınlanan, sonradan Kerkük bölgesinin Türkmen olduğunu gören işgal gücünün "El" ekini kaldırmasıyla *Necme* adıyla Türkçe basılan gazetenin Kerkük Belediyesine devredilmesi ile bu adı almıştır. *Necme* gazetesinin kurulduğu dönemdeki iddialarına karşı koymak üzere 1920 yılında ilk sayısını çıkartan *Tecedüd Gazetesi*, kısa bir dönem yayınlanmış ve 1921 yılında kapatılmıştır. 1935 yılında ise Türkçe ve Arapça yayınlanan *İleri Gazetesi* yayın hayatına başlamıştır (www.turkmenelitv.com).

Küzeci (2019b) Irak'ta Türkmen basın hayatının Osmanlılar zamanında 1869 yılında Bağdat Valisi Mithat Paşa'nın Fransa'dan aldığı matbaa ile başladığını ileri sürmektedir. Matbaada *Zevra* adıyla basılan ilk gazetenin ana dili Türkçe'dir. Başlangıçta 2 sayfalık Arapça eki ile yayınlanan gazete, daha sonra sadece Türkçe yayınlanmış, 1908 yılında ise tekrar Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmaya devam etmiştir. 1869 ile 1918 yılları arasında Irak'ta 49 gazete ve dergi yayınlanmıştır. İngilizlerin 1918 yılında Irak'ı işgalinden sonra bütün gazete ve dergilerle birlikte *Zevra* gazetesi de kapatılmıştır.

1920 sonrası Irak'ta yayınlanan gazete ve dergilerle ilgili genel bilgiler, yıllara göre gruplandırılarak aşağıda listelenmiştir (Küzeci, 2019b):

1920-1958: Kraliyet dönemi olan bu yıllar arası Irak'ta 18 gazete ve dergi çıkartılmıştır. 1933 yılında Musul'da yayınlanan *Yeni Irak* gazetesinin ve 1935 yılında Kerkük'te yayınlanan *İleri* gazetesinin yayın dili Türkçe'dir. 1953'te haftalık *Afak* gazetesi, Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmaya başlanmış, 1959 yılına kadar yayınlanmaya devam etmiştir.

1958-2003: Cumhuriyet dönemini içeren bu yıllarda çeşitli alanlarda yaklaşık 50 gazete ve dergi yayınlanmıştır. Türkmen basını ile ilgili olarak yayınlanan gazete ve dergilere *Yurt Gazetesi, Birlik Sesi Dergisi ve Kardaşlık Dergisi* örnek olarak verilebilir. Bunların dışında Kerkük'te basılan ve haftalık Türkçe ve Arapça yayınlanan *Beşir* gazetesi, Türkmen kamuoyundan büyük destek görmüş ve yüksek tirajlara ulaşmıştır. Halkın isteklerine yer veren gazete, askeri genel komutanlığının kararıyla 1959'da kapatılmıştır (ORSAM, 2011: 8). 1991 yılı ile 2003 yılları

arasında Kuzey Irak'ta güvenlik bölgesi olarak ilan edilen alanda 20'ye yakın Türkçe gazete ve dergi yayınlanmış, televizyonda *TERT TV* yayına başlamış, ayrıca *TERT FM* Erbil'de, Kifri'de ve Süleymaniye'de radyo yayınları yapmıştır.

2003 Sonrası: 2003 yılında Saddam döneminin bitmesiyle beraber Irak'ın genelinde 100'ün üzerinde televizyon kanalı, 500'e yakın gazete ve dergi yayın hayatına girmiştir. Bu dönemde Türkmenlerde 5 gazete ve dergi çıkartılmıştır.

İnternet sitelerinin açılışı 2000 yılına dayanmaktadır. Halen yayında olan ve etkin şekilde takip edilen Türkmen haber sitelerine *www.bizturkmeniz.com* ile *www.afkarhura.com* örnek olarak verilebilir. Yayınlarına devam eden gazete, dergi, televizyon kanalları ve radyolar ise şu şekildedir(Küzeci, 2019b): *Gazeteler:* İnci Diyale, Aksu, Türkmeneli, Kerkük Sabahı, Irak, Yurt, Delil, Doğuş, Türkmen, Kale, Altun Köprü, Karar, Aksu, Sadık, Talefer, Masir, Şafak, Tercüman, Meclis, Vefa, Hakikat, *Dergiler:* Kardaşlık, Türkmen Yazarı, Türkmeneli, Muharip, Fener, Kurtuluş, Yeni Irak, Irak, El-Turas el Şabi, Birlik Sesi, Kerkük, Altun Köprü, Türkmen Bahçası, Laali Kerkük, Avrak Turkmanya, Talefer İli, Işık, Sarıkahya, Seyüdetül Nisa, Avukatlık, Baba Gurgur, Muharib, Türk Dili, Mizan, Kalem, Kültür, Türkmeneli Edebiyat ve Sanat, Sümer, Doğru, Barış, Atabey, Yurt, *Basın Ajansı:* Türkmen Basın Ajansı, Erbil, *Televizyon Kanalları:* Türkmeneli, El-Türkmaniyye, TERT, *Radyolar:* Türkmeneli FM, TERT FM, Yusuf El Sıddık, Babagürgür, Erbil FM.

Irak Türkmen basınının üzerinde sürekli bir kontrol ve sansür durumu söz konusudur. 1959 yılında Kerkük'te Türkçe ve Arapça olarak yayınlanan haftalık *Beşir* gazetesi kapatılmış, yazarları sürgüne gönderilmiştir. 1961 yılında yayın hayatına başlayan *Kardaşlık* dergisinin her sayısı sansürden geçmek durumunda kaldığı için dergiyi yayınlayanlar, kendi kendilerine oto sansür uygulamak durumunda kalmışlardır (Saatçi, 2017: 193).

3. Araştırmada Kullanılan Haber Siteleri

Araştırmada, haber sitesi olarak en fazla takip edilen *www.afkahura.com* ve *www.bizturkmeniz.com* siteleri kullanılmıştır. Diğer haber sitelerinin kapsam dışı bırakılma nedenleri ise ziyaretçi sayılarının az olması, güncel haber yükleyememeleri ve sitelerde yaşanan yayın aksamaları olarak belirtilebilir.

3.1. www.afkahura.com

Petrol Mühendisi Amir Karanaz tarafından 2010 yılında kurulan site Danimarka'dan yayınlanmaktadır. Amir Karanaz site fikrinin Türkmen medyasının çeşitli nedenlerle zayıf ve pasif kalmasından, Arap toplumuna hitap eden çok az site olmasından çıktığını ifade etmektedir. Herhangi bir kurum veya kuruluşa bağlı olmadıklarını belirten Karanaz, tek başına siteyi yönetmekte ve en büyük eksikliklerinin mali kaynak sıkıntılarından dolayı muhabir çalıştıramamak olduğunu söylemektedir. Site sıralama indeksi Alexa'da 200 milyon site içerisinde 845.000. sırada yer alan siteyi bir ajansa çevirme düşüncesinde olan Karanaz, halen aktif olarak 4 haber sitesinin bulunduğunu, rekabetin milli menfaatler içerisinde olduğunun altını çizmektedir. Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yayın yapan sitede ortak haberler dışında herhangi bir haber hem Arapçaya hem de Türkçeye çevrilerek okuyucuya sunulmaktadır.

Görsel 1. www.afkahura.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Arapça)

Görsel 2. www.afkahura.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Türkçe)

Görsel 1 ve 2'de görüldüğü üzere Türkçe ve Arapça siteler, birbirinden farklı olarak yayınlanmaktadır. Sitenin ziyaret edildiği 10.09.2020 tarihi itibarı ile Arapça yayınlanan siteye günlük erişim 5440, toplam erişim 12.415.071, Türkçe yayınlanan siteye ise günlük erişim 300, toplam erişim 112.514'dür.

3.2. www.bizturkmeniz.com

Bilgisayar Mühendisi Şükran Kayacı tarafından 2002 yılında kurulan site, Danimarka'dan yayın yapmaktadır. Hedefinde Türkçe ve Arapça okuyan kişiler bulunmakta, bağımsız bir kuruluş olarak yayınlanmakta ve herhangi bir yerden maddi yardım almadan kendi olanakları ile yayın hayatına devam etmektedir. Kayacı, site kuruluş fikrinin Danimarka'da ikamet eden Türkmenlerin oluşturdukları lobiden geldiğini belirtmekte, amaçlarının Türkmenleri ilgilendiren her çeşit haber ve makaleyi elektronik ortamda yayınlamak olduğunu ifade etmektedir. Başlangıçta 3-4 kişi ile yürütülen sitenin artık tek kişi tarafından yönetildiğini belirten Kayacı, bunun büyük bir risk olduğunu, ancak kaynak sıkıntısı yüzünden birden fazla kişiyle çalışma olanaklarının olmadığını belirtmektedir. Sitenin günlük ortalama 10.000 kişi tarafından ziyaret edildiğini, ancak sosyal medyanın günlük ziyaretçi sayısını düşürdüğünü, buna karşılık belirli bir dönem için sitenin büyük bir boşluğu doldurduğunu söyleyen Kayacı, Türkmen basınının

genellikle gönüllü ve ferdi çabalar ile yürütüldüğünü, işlerin de amatörce yapıldığını ileri sürmektedir.

Görsel 3. www.bizturkmeniz.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Arapça)

Görsel 4. www.bizturkmeniz.com sitesinin açılış ekran görüntüsü (Türkçe)

Görsel 3 ve 4'te görüldüğü üzere Türkçe ve Arapça siteler, birbirinden farklı olarak yayınlanmaktadır. Sitede günlük ve toplam ziyaretçi sayıları bulunmamaktadır. Günlük ziyaretçi sayısı bilgisine website.informer.com sitesi üzerinden bakıldığında, 09.09.2020 günü için günlük ziyaretçi sayısının 534 olduğu görülmüştür.

4. Yöntem

Çalışma kapsamında Irak'ta yayınlanan iki yerel internet gazetesi (bizturkmeniz.com ve afkarhura.com) örnekleme dahil edilmiş, ardından yapılandırılmış analiz formu kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Her bir internet sitesi için 150'şer haber başlığı ve içeriği 2013-2016 yılları arasında incelenmiştir. İçerik analizi çalışmalarda, metin içeriği toplayarak analiz etme tekniği şeklinde kullanılmaktadır(Gökçe, 2006: 33).

Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas belirlenerek internet sitelerinde yayınlanan haberler; doğruluk, yansızlık, kapsam, haber yazım kurallarına uygunluk ve dil kullanım ölçütleri kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın veri analizinde haberlerin *Doğruluk Ölçeği, Yansızlık Ölçeği, Kapsam Ölçeği, Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Ölçeği* olmak üzere toplam 4 ölçek esas alınarak yazılı haberlerden elde edilen verilerin IBM SPSS 21 programı yardımı ile analizleri yapılmış ve Microsoft Excel 2010 yardımı ile de görsel tablolar hazırlanmıştır.

Yorumlama aşamasında içerik çözümlemesinin genel teorisine uygun olarak dar anlamda tanımlayıcı açıklamalar yerine betimsel sonuçlar çıkarmak üstüne odaklanılmıştır. Toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaya çalışmak ana hedef olarak kurgulanmıştır.

Çalışmamızın veri toplama aşamasında 4 ana kıstas altında toplanan 18 ifade; 1-Çok düşük, 2-Düşük, 3-Orta, 4-Yüksek, 5-Çok Yüksek, Likert ölçeği ile puanlanmaya tabi tutulmuştur. Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas, internet sitelerinde yayınlanan haberlerin; Doğruluk ölçütleri 2. Yansızlık ölçütleri 3. Kapsam ölçütleri 4. Haber Yazım Kurallarına Uygunluk ve Dil Kullanım ölçütleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Doğruluk ölçütü kapsamında; Haber kaynakları belirtilmiş mi? Haber ajanstan mı alınıyor? Haber başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte mi? Haber, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılmış mı? Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) ne düzeyde? *Yansızlık* ölçütü kapsamında; Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabiliyor mu? Haber yapısı doğru ve açık anlamaya uygun mu? Haber tüm detayları ile veriliyor mu? *Kapsam* ölçütünde; Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı var mı? Özel / araştırma dosyalarına yer verilmiş mi? Haber dışı konulara yer verilmiş mi? (Hobi, oyun, e ticaret, vb. bölümler var mı?) Anket, test vb. okur katılımına yönelik olanaklar nasıl? *Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı ölçütü kapsamında;* Haber, yazım kurallarına uygun yazılmış mı? Gramer kullanımı doğru mu? Noktalama işaretleri doğru mu? İmla hataları var mı? Uzun ve eksik paragraflar var mı? Haber; başlık-spot (haber özeti)-haber metni olarak verilmiş mi? başlıkları üzerinde veriler analiz edilmiştir.

5. Bulgular

Yapılan analiz sonucunda görülmektedir ki, haber kaynaklarının doğruluğu başlığı genel ortalaması bizturkmeniz.com sitesi için 5 puan üzerinden 3,59, afkarhura.com sitesi için ise 3,50 puan olarak gerçekleşmiştir. Doğruluk ölçeği altında yer alan 5 ifade ise her iki internet gazetesi için aşağıdaki gibi şekillenmiştir.

Bizturkmeniz.com sitesinin haber kaynaklarının belirtilmesi 3,88 puan, haberlerin ajanstan alınıyor olması 3,03 puan, yayınlanan haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabiliyor olması 2,69 puan, haberlerin gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılıyor olması 4,17 puan, yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) 4,17 puan olarak gerçekleşmiştir. Görüleceği gibi doğruluk ölçeğinde haberlerin ajanstan alınma durumu ve haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabilme durumlarının düşük puan aldığı ve geliştirilmesi gereken alanlar olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Afkarhura.com internet sitesinde ise haber kaynaklarının belirtilmesi 4,57 puan, haberlerin ajanstan alınıyor olması 1,67 puan, yayınlanan haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabiliyor olması 3,63 puan, haberlerin gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılıyor olması 3,85 puan, yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği) 3,77 puan olarak ortaya çıkmıştır. Doğruluk ölçeğinde haberlerin ajanstan edinme durumunun çok düşük puan aldığı ve geliştirilmesi gereken bir alan olduğu görülmektedir.

	Site Adı

		bizturkmeniz		afkarhura.com	
		Ort.	**SS.**	**Ort.**	**SS.**
Doğruluk Ölçeği	S1 - Haber kaynaklarının belirtilmesi	3,88	1,80	4,57	1,21
	S2 - Haber ajanstan mı alınıyor?	3,03	2,01	1,67	1,50
	S3 - Haber başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte mi?	2,69	1,96	3,63	1,70
	S4 - Haber, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılmış mı?	4,17	1,46	3,85	1,46
	S5 - Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği)	4,17	1,22	3,77	1,56
	Doğruluk Genel Toplam	**3,59**	**1,34**	**3,50**	**0,91**
Yansızlık Ölçeği	S6 - Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabiliyor mu?	4,68	1,04	4,06	1,68
	S12 - Haber yapısı doğru ve açık anlamaya uygun mu?	4,71	0,85	4,11	1,26
	S17 - Haber tüm detayları ile veriliyor mu?	4,32	1,35	4,24	1,26
	Yansızlık Genel Toplam	**4,57**	**0,69**	**4,14**	**1,12**
Kapsam Ölçeği	S7 - Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı var mı?	2,43	1,92	1,81	1,60
	S8 - Özel / araştırma dosyalarına yer verme	1,72	1,52	1,27	1,00
	S9 - Haber dışı konulara yer verme (Hobi, oyun, e ticaret, vb. bölümler var mı?)	1,09	0,58	1,03	0,33
	S10- Anket, test vb. okur katılımına yönelik olanaklar	1,00	0,00	1,00	0,00
	Kapsam Genel Toplam	**1,56**	**0,69**	**1,28**	**0,55**
Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Ölçeği	S11 - Haber, yazım kurallarına uygun yazılmış mı?	4,18	1,44	3,81	1,31
	S13 - Gramer kullanımı doğru mu?	4,27	1,36	3,99	1,12
	S14 - Noktalama işaretleri doğru mu?	4,30	1,36	3,68	1,16
	S15 - İmla hataları var mı?	4,29	1,38	2,30	1,53
	S16 - Uzun ve eksik paragraflar var mı?	4,15	1,53	2,55	1,78
	S18 - Haber; Başlık-spot (haber özeti)-haber metni olarak verilmiş mi?	4,93	0,44	4,70	0,96
	Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Genel Toplam	**4,35**	**1,05**	**3,51**	**0,80**

Çizelge 1. Ölçek ifade ortalama ve standart sapmaları

İncelenen haberlerin türlerine göre dağılımları incelendiğinde 4 ayrı sınıflandırma altında toplandıkları görülmektedir. Güncel, kitap, tarih ve siyasi kategorileri altında toplanan haberlerin her iki internet gazetesi içinde yüksek oranlarda güncel başlığı altında toplandığı görülmüştür.

S1 - Haberlerin türlerine göre gruplandırılması	**Site Adı**

	bizturkmeniz		afkarhura.com	
	n	%	N	%
Güncel	57	38,0%	113	75,3%
Kitap	0	0,0%	1	,7%
Tarih	0	0,0%	1	,7%
Siyasi	93	62,0%	35	23,3%

Çizelge 2. Haberlerin türlerine göre gruplandırılması

5.1.Doğruluk Ölçeği Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen internet gazetelerinde yayınlanan haberlerin %80,3 gibi yüksek bir oranda haber kaynaklarının belirtilmiş olduğu görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S1 - Haber kaynaklarının belirtilmesi	Çok Düşük	42	28,0%	14	9,3%	56	18,7%	19,3%
	Düşük	0	0,0%	2	1,3%	2	,7%	
	Orta	0	0,0%	1	,7%	1	,3%	,3%
	Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	80,3%
	Çok Yüksek	108	72,0%	133	88,7%	241	80,3%	

Çizelge 3. Haber kaynaklarının belirtilmesi - %

Haber sitelerinde analize tabi tutulan haberlerin toplamda %68,3'ünün ajanslardan alınmadığını, %33,7'sinin ise ajanslardan derlenen haberler oluştuğu görülmektedir. afkarhura.com sitesinin %83,3 gibi yüksek oranında ajanslardan edinilmeyen haberlerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Bizturkmeniz.com sitesinin oranı ise %49,3 düzeyinde ajanslardan alınmayan haberlerden oluşmaktadır.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S2 - Haber ajanstan mı alınıyor?	Çok Düşük	74	49,3%	125	83,3%	199	66,3%	66,3%
	Düşük	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	Orta	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	,0%
	Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	33,7%
	Çok Yüksek	76	50,7%	25	16,7%	101	33,7%	

Çizelge 4. Haberlerin ajanstan alınma durumu - %

Haberlerin başka kaynaklarca doğrulanabilir özellikte olması bir diğer değişken olarak incelenmiştir. Bizturkmeniz.com sitesinin %56,7 oranında başka kaynaklarca doğrulanabilir özellikte olmadığı, afkarhura.com sitesinin ise %52,7 oranında başka kaynaklarca doğrulanabilir bir yapıda olduğu görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S3 - Haber başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte mi?	Çok Düşük	85	56,7%	39	26,0%	124	41,3%	42,7%
	Düşük	1	0,7%	3	2,0%	4	1,3%	
	Orta	1	0,7%	12	8,0%	13	4,3%	4,3%
	Yüksek	2	1,3%	17	11,3%	19	6,3%	53,0%
	Çok Yüksek	61	40,7%	79	52,7%	140	46,7%	

Çizelge 5. Haberlerin başka kaynaklardan doğrulanabilirlik durumu - %

Her iki internet sitesinde yüksek oranda haber yazım dilinin, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırıldığı görülmektedir. Toplamda %61,3 oranında yazım hatalarından arındırılmış bir Türkçe ile yayınlandıkları görülmektedir. Bizturkmeniz. com sitesinin %73,3 oranında, afkarhura.com sitesinin ise %49,3 oranında hatalardan arındırıldığı görülmektedir. Afkarhura.com sitesinin gramer, hece ve yazım hataları noktasında eksiklikleri olduğu görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S4 - Haber, gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılmış mı?	Çok Düşük	19	12,7%	24	16,0%	43	14,3%	17,3%
	Düşük	7	4,7%	2	1,3%	9	3,0%	
	Orta	13	8,7%	21	14,0%	34	11,3%	11,3%
	Yüksek	1	0,7%	29	19,3%	30	10,0%	71,3%
	Çok Yüksek	110	73,3%	74	49,3%	184	61,3%	

Çizelge 6. Haberlerin gramer, hece ve yazım hatalarından arındırılma durumu - %

Bir diğer belirleyici değişken olan yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği durumu her iki internet sitesi için toplamda %57,7'lik bir oranda çok yüksek seviyede çıkmıştır. Bizturkmeniz sitesinde bu oran %64,0 iken afkarhura internet sitesinde %51,3 olarak ölçülmüştür.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S5 - Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği (profesyonelliği)	Çok Düşük	7	4,7%	28	18,7%	35	11,7%	16,7%
	Düşük	8	5,3%	7	4,7%	15	5,0%	
	Orta	34	22,7%	14	9,3%	48	16,0%	16,0%
	Yüksek	5	3,3%	24	16,0%	29	9,7%	67,3%
	Çok Yüksek	96	64,0%	77	51,3%	173	57,7%	

Çizelge 7. Yazarların uzmanlığı ve konuya yetkinliği durumu - %

5.2. Yansızlık Ölçeği Bulgular

Haber kavramının toplumsal yapının sadece bir parçasına, bir grubuna yönelik hazırlanarak sunulması durumunda, bu kaynağın varlığını sürdürmesinin olanaksızlaştığı bir durum ortaya çıkacaktır. Bu nedenle haberin yansızlık ve nesnellik ilkelerine dikkat edilerek oluşturulması ve sunulması gerekir (Karakuşçu, 2003: 52).

Yansızlık ölçeği olarak belirlenmiş olan haberlerin reklam ve yorum yazılarından bağımsız olma durumu bir diğer değişken olarak incelenmiştir. İncelenen internet gazetelerinin toplamda %82,7'sinde haber içeriğinin, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayırt edilebilir bir düzende olduğu görülmüştür.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S6 - Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabiliyor mu?	Çok Düşük	9	6,0%	34	22,7%	43	14,3%	15,3%
	Düşük	3	2,0%	0	0,0%	3	1,0%	
	Orta	1	0,7%	1	0,7%	2	0,7%	,7%
	Yüksek	1	0,7%	3	2,0%	4	1,3%	84,0%
	Çok Yüksek	136	90,7%	112	74,7%	248	82,7%	

Çizelge 8. Haber içeriği, reklam ve yorum yazılarından kolaylıkla ayrılabilirlik durumu - %

Haberlerin yapısının doğru ve açık olması ve anlamaya uygun yapıda yazılması durumu bir diğer değişken olarak kurgulanmıştır. Bizturkmeniz sitesinin %88 ile afkarhura sitesinin ise %58 ile bu özellikleri sağladığı görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S12 - Haber yapısı doğru ve açık anlamaya uygun mu?	Çok Düşük	3	2,0%	11	7,3%	14	4,7%	9,0%
	Düşük	5	3,3%	8	5,3%	13	4,3%	
	Orta	6	4,0%	21	14,0%	27	9,0%	9,0%
	Yüksek	4	2,7%	23	15,3%	27	9,0%	82,0%
	Çok Yüksek	132	88,0%	87	58,0%	219	73,0%	

Çizelge 9. Haber yapısının doğru ve açık anlamaya uygunluk durumu - %

Diğer bir yansızlık değişkeni olarak haberin detayları ile verilmesi durumudur. Bu durum habercilik etiği düşünüldüğünde yansız bir habercilik yapılabilmesinde etkili bir değişkendir. İncelenen her iki internet haber sitesinin de haberlerin detaylı olarak verilmesi noktasında yüksek

oranlara sahip oldukları görülmüştür. Bizturkmeniz sitesinin %77,3 ve afkarhura sitesinin ise %65,3 oranında haberleri tüm detayları ile verdiği görülmüştür.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S17 - Haber tüm detayları ile veriliyor mu?	Çok Düşük	15	10,0%	12	8,0%	27	9,0%	13,3%
	Düşük	6	4,0%	7	4,7%	13	4,3%	
	Orta	11	7,3%	12	8,0%	23	7,7%	7,7%
	Yüksek	2	1,3%	21	14,0%	23	7,7%	79,0%
	Çok Yüksek	116	77,3%	98	65,3%	214	71,3%	

Çizelge 10. Haberlerin tüm detayları ile verilmesi durumu - %

5.3. Kapsam Ölçeği

Kapsam ölçeği altında 4 adet alt değişken söz konusudur. Bunlardan ilki haber kaynaklarına ilişkin sayfalarla bağlantıların olup olmadığı durumudur. Her iki site içinde bu durumun toplamda %71,7 oranında çok düşük seviyede olduğu görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S7 - Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı varmı?	Çok Düşük	96	64,0%	119	79,3%	215	71,7%	72,0%
	Düşük	0	0,0%	1	0,7%	1	0,3%	
	Orta	1	0,7%	0	0,0%	1	0,3%	,3%
	Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	27,7%
	Çok Yüksek	53	35,3%	30	20,0%	83	27,7%	

Çizelge 11. Haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı olma durumu - %

Kapsam itibari ile işlenen ve yayınlanan haberlerde özel araştırma dosyalarına yer verme durumunun her iki site için çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bizturkmeniz sitesi için bu oran %81,3 iken afkarhura sitesi için %93,3 oranında gerçekleşmiştir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S8 - Özel / araştırma dosyalarına yer verme	Çok Düşük	122	81,3%	140	93,3%	262	87,3%	87,3%
	Düşük	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	Orta	2	1,3%	0	0,0%	2	0,7%	,7%
	Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	12,0%
	Çok Yüksek	26	17,3%	10	6,7%	36	12,0%	

Çizelge 12. Özel /Araştırma dosyalarına yer verme durumu - %

Kapsam ölçeği altında incelenen bir diğer başlık ise internet gazetelerinin haber dışı konulara yer verme, hobi, oyun, e-ticaret vb. bölümlerin haber olarak işlenme durumları olmuştur. Toplamda %98,3 oranında çok düşük olarak bu tür haberlere yer verildiği görülmüştür.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S9 - Haber dışı konulara yer verme (Hobi, oyun, e ticaret, vb. bölümler var mı?)	Çok Düşük	146	97,3%	149	99,3%	295	98,3%	98,3%
	Düşük	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	Orta	1	0,7%	0	0,0%	1	0,3%	,3%
	Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1,3%
	Çok Yüksek	3	2,0%	1	0,7%	4	1,3%	

Çizelge 13. Haber dışı konulara yer verme durumu - %

Her iki sitenin incelenmesi sonucunda yayınlanan haberlerin içeriğinde veya haber sonrasında okur algısını ölçebilmek adına anket, test vb. okur katılımlarına yönelik uygulamaların hiç kullanılmadığı görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S10 - Anket, test vb. okur katılımına yönelik olanaklar	Çok Düşük	150	100,0%	150	100,0%	300	100,0%	100,0%
	Düşük	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	Orta	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	,0%
	Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0,0%
	Çok Yüksek	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	

Çizelge 14. Anket, test vb. okur katılımlarına olanak sağlama durumu - %

5.4. Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı Ölçeği

Medya çalışmalarında haberin stili/biçimi olarak ifade edilebilecek olan haber dili, yapılan haberlere birtakım özellikler kazandırmasına rağmen bazı sınırlandırmalar da getirebilmektedir. Günümüzün hızlı yaşam koşullarında haber yazım ve kitlelere ulaştırma aşamalarında zamana karşı bir yarış içine girilmiş ve genellikle hata yapma olasılığını en aza indirgeyecek biçimde kısa/net ve anlaşılır biçimler seçildiği görülmektedir. Haberin kitlelere hızlıca ulaştırılmasının yanı sıra etkili bir dilbilgisi kullanımının büyük önem taşıdığı bu aşamada cümlelerin bir anlam karmaşasına yol açmaması için birçok teknik kullanılabilmektedir. Bu tekniklerle anlaşılırlık en üst seviyelerde tutulmakta bu durumda haberin kitleye doğru aktarılmasının yanı sıra takip oranlarını da etkilemektedir (Özerkan, 2001: 129). Bu kurallara uyum, haberin bir bütünlük içerisinde, ayrıntılarıyla kitlelere ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Haber dilinde anlaşılırlık açısından sadelik ön planda tutulmaktadır. Bu yüzden tüm bu ayrıntılar habere açıklık kazandırma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak belirli kalıplarla verilen haberde bir tekrar söz konusu olabilmektedir. Bu da haber dilinin kurulması sürecinde ortaya çıkabilen olumsuz durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan haberlerin; %57 ile çok yüksek oranda, %13 ile yüksek oranda, %13,7 ile orta oranda, %5,3 ile düşük ve %11 oranında da çok düşük oranda yazım kurallarına uygun yazıldıkları görülmektedir. bizturkmeniz.com sitesinin afkarhura.com sitesine oranla daha yüksek seviyede yazım kurallarına uygun haberler barındırdığı görülmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S11 - Haber, yazım kurallarına uygun yazılmış mı?	Çok Düşük	18	12,0%	15	10,0%	33	11,0%	16,3%
	Düşük	7	4,7%	9	6,0%	16	5,3%	
	Orta	14	9,3%	27	18,0%	41	13,7%	13,7%
	Yüksek	2	1,3%	37	24,7%	39	13,0%	70,0%
	Çok Yüksek	109	72,7%	62	41,3%	171	57,0%	

Çizelge 15. Haberlerin yazım kurallarına uygun yazılma durumu - %

Yayınlanan haberlerin gramer açısından dikkatli incelenmesi sonucunda toplamda her iki site içinde %58,3 oranında gramer kullanımının çok yüksek oranda doğru olduğu görülmüştür. %26,7 oranında ise yüksek seviyede gramer doğruluğu göze çarpmaktadır.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S13 - Gramer kullanımı doğru mu?	Çok Düşük	14	9,3%	9	6,0%	23	7,7%	11,7%
	Düşük	8	5,3%	4	2,7%	12	4,0%	
	Orta	14	9,3%	28	18,7%	42	14,0%	14,0%
	Yüksek	1	0,7%	47	31,3%	48	16,0%	74,3%
	Çok Yüksek	113	75,3%	62	41,3%	175	58,3%	

Çizelge 16. Doğru gramer kullanım durumu - %

Noktalama işaretlerinin doğru bir şekilde kullanımı okuyucunun haberi anlamasında ve yanlış anlaşılmaları engelleme noktasında etkili bir yazım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan analiz sonucunda her iki sitede de noktalama işaretlerinin doğru biçimde kullanılma oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bizturkmeniz sitesinde %76,7 ile çok yüksek oranda ve afkarhura sitesinde ise %52 ile yüksek oranda noktalama işaretlerinin doğru kullanıldığı görülmüştür.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S14 - Noktalama işaretleri doğru mu?	Çok Düşük	15	10,0%	15	10,0%	30	10,0%	15,0%
	Düşük	7	4,7%	8	5,3%	15	5,0%	
	Orta	11	7,3%	18	12,0%	29	9,7%	9,7%
	Yüksek	2	1,3%	78	52,0%	80	26,7%	75,3%
	Çok Yüksek	115	76,7%	31	20,7%	146	48,7%	

Çizelge 17. Noktalama işaretlerinin doğruluğu durumu - %

İmla hataları internet gazeteciliğinde konunun doğru şekilde anlaşılmamasına neden olduğu için önemli bir diğer noktadır. Bizturkmeniz internet gazetesinde %77,3 ile imla hatasının yüksek seviyede olduğu, bu oranın afkarhura sitesinde ise %19,3 oranında olduğu görülmektedir.

bizturkmeniz.com sitesinin imla hataları noktasında daha dikkatli incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S15 - İmla hataları var mı?	Çok Düşük	16	10,7%	67	44,7%	83	27,7%	40,7%
	Düşük	6	4,0%	33	22,0%	39	13,0%	
	Orta	12	8,0%	17	11,3%	29	9,7%	9,7%
	Yüksek	0	0,0%	4	2,7%	4	1,3%	49,7%
	Çok Yüksek	116	77,3%	29	19,3%	145	48,3%	

Çizelge 18. İmla hatalarının olma durumu - %

İnternet gazeteciliğinin göze hitap eden, okuyucuyu yormayan, görsel olarak daha ergonomik bir görünüm ve yapıda olması önemli bir diğer değişkendir. Bizturkmeniz sitesinde %74 oranında ve afkarhura sitesinde ise %31,3 oranında çok yüksek seviyede uzun ve eksik paragraflar barındırdığı görülmektedir. Bizturkmeniz sitesinin yine bu noktada daha detaylı ve organize bir görünüme kavuşması gerekliliği görülmüştür.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S16 - Uzun ve eksik paragraflar var mı?	Çok Düşük	24	16,0%	74	49,3%	98	32,7%	39,0%
	Düşük	3	2,0%	16	10,7%	19	6,3%	
	Orta	11	7,3%	10	6,7%	21	7,0%	7,0%
	Yüksek	1	0,7%	3	2,0%	4	1,3%	54,0%
	Çok Yüksek	111	74,0%	47	31,3%	158	52,7%	

Çizelge 19. Uzun ve eksik paragrafların olma durumu - %

Haber yazım kuralları ve dil kullanımı ölçeğinin son değişkeni ise haber başlık spot-haber metni olarak verilme durumu oluşturmaktadır. Her iki site için de bu değişkenin gerçekleşme durumunun yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Bizturkmeniz sitesi %97,3 ile çok yüksek oranda ve afkarhura sitesi %88,7 ile yine çok yüksek oranda haber başlığı-spot haber metni olarak verilmektedir.

		Site Adı						Top2 Bottom2
		Biz türkmeniz		afkarhura.com		Toplam		
		n	%	n	%	n	%	
S18 - Haber; Başlık-spot (haber özeti)-haber metni olarak verilmiş mi?	Çok Düşük	1	0,7%	8	5,3%	9	3,0%	3,7%
	Düşük	1	0,7%	1	0,7%	2	0,7%	
	Orta	1	0,7%	2	1,3%	3	1,0%	1,0%
	Yüksek	1	0,7%	6	4,0%	7	2,3%	95,3%
	Çok Yüksek	146	97,3%	133	88,7%	279	93,0%	

Çizelge 20. Haber başlık-spot (haber özeti) haber metni olarak verilme durumu - %

6. Sonuç

Dijital yayınların gazetecilik mesleğine yaptığı değişimler çalışmamızda Irak bölgesinde faaliyet gösteren iki internet gazetesi özelinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında Irak'ta faaliyet gösteren 2 yerel internet gazetesi(bizturkmeniz.com ve afkarhura.com) örnekleme dahil edilerek, yapılandırılmış içerik analizi gereklerine uygun olarak oluşturulmuş gözlem formu ile verilerin toplanmasına çalışılmıştır.

Verilerin toplanma aşamasında 4 ana kıstas belirlenerek internet sitelerinde yayınlanan haberler; doğruluk, yansızlık, kapsam, haber yazım kurallarına uygunluk ve dil kullanım ölçütleri kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur.

Elde edilen verilere göre incelenen haberlerin türlerine göre dağılımları incelendiğinde 4 ayrı sınıflandırma altında toplandıkları görülmektedir. Güncel, kitap, tarih ve siyasi kategorileri altında toplanan haberlerin her iki internet gazetesi içinde yüksek oranlarda güncel başlığı altında toplandığı görülmüştür.

Doğruluk, Yansızlık ve Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı ölçeklerinde her iki sitenin de yüksek puanlar aldığı ancak kapsam ölçeğinde her iki sitenin de puanlarının düştüğü görülmektedir. Doğruluk ölçeği içinde yer alan ifadelere bakıldığında "Haberin başka kaynaklardan doğrulanabilir özellikte olma" ifadesinin düşük değer aldığı ve bu alanda bizturkmeniz.com sitesinin iyileştirmelere ihtiyacı olduğu net olarak görülmüştür. Doğruluk ölçeği içindeki "Haber ajanstan mı alınıyor" ifadesinin ise afkarhura.com sitesinin düşük puan aldığı görülmüş ve bu noktada iyileştirmelere ihtiyacı olduğu ortaya konulmuştur.

Her iki sitenin de yansızlık başlığı altındaki ifadelerde yüksek puanlar aldığı ve yansızlık ölçek ifadelerinin iki sitenin güçlü yanlarından biri olduğu tespit edilmiştir.

Kapsam ölçeği altındaki, haber kaynaklarına ilişkin sayfalara bağlantı olması durumu, özel / araştırma dosyalarına yer verme durumu, haber dışı konulara yer verme (Hobi, oyun, e ticaret, vb.) durumu ve anket, test vb. okur katılımına yönelik olanakların sağlanması noktalarında her iki sitenin de eksikleri olduğu görülmektedir. Bu noktaların mutlaka geliştirilmesi ve medyanın geldiği teknolojik olanaklardan yararlanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Haber Yazım Kuralları ve Dil Kullanımı ölçeği altındaki ifadeler bakıldığında genel olarak bizturkmeniz.com sitesinin afkarhura.com sitesinden daha başarılı olduğu görülmüştür. Özellikle, sitelerde yayınlanan haberlerin içeriğinde imla hatalarına, uzun ve eksik paragraflara dikkat edilmesine ve haber; başlık-spot (haber özeti)-haber metni verme durumlarına dikkat edilmesi ve bu noktalarda iyileştirmelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Dil konusunda bir başka sorun, Türkiye Türkçesinin Irak Türkmenlerinin ikinci dili olmasından kaynaklanmaktadır. Türkçe metinlerde bir takım imla ve yazım hatalarının bulunması, Türkiye Türkçesinin ikinci dil olmasından kaynaklanmaktadır.

Sitelerde yer alan haberlerin çeşitlilik anlamında genişletilmesi gerektiği de bir diğer önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak Türkmen basınının genel sorunlarına yönelik olarak aşağıdakiler söylenebilir:

Bağımsız yayın organlarının en büyük sıkıntısı, finansal sorunlardır. 2003 yılı sonrasında yayınlanan gazete ve dergilerin genel olarak siyasi partiler ve örgütler tarafından finanse edilmesi, bu yayınların belirli fikirlere hizmet etmesi anlamına gelmektedir. Finansal sorunlar, incelenen web siteleri için de ciddi bir sorun teşkil etmekte, bu sorundan dolayı site yöneticileri, muhabir çalıştıramadıklarını ve tüm işleri kendi başlarına yapmak durumunda kaldıklarını belirtmektedirler. Finansal sorunlardan dolayı istenilen kadroyu kurmak çok mümkün olmamakta, detaylı inceleme ve araştırma yapılması gereken haberlere yer verilememektedir.

Basın alanında çalışmak belirli bir eğitim almayı gerektirmektedir. Ancak Türkmen basın kuruluşlarında genellikle gazetecilik eğitimi almamış kişilerin çalıştığı görülmektedir.

Kaynakça:

Atikkan, Z. ve Tunç, A. (2011). Blogdan al haberi: Haber blogları, demokrasi ve gazeteciliğin geleceği üzerine, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Garip, A. M. (2019). Kerkük'te Türkmen Basın Günü Kutlandı. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kerkukte-turkmen-basin-gunu-kutlandi/1402641. (Erişim Tarihi 06 Eylül 2020).

Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güngör, F. (2014). OrtaOrdoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği. Uluslararası *Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 14-41.

Karakuşcu, G. (2003). Özel televizyon haberlerinde terörizm, Kanal D ve Show TV ana haber bültenleri içerik analizi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Küzeci, Ş.(2009). Irak Basın Tarihi(1869-2009).Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı No:22, Ankara.

Küzeci, Ş. (2019a). Osmanlı'dan günümüze Irak'ta yayımlanan Türkçe dergiler-2, 108(387). Erişim adresi: https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=4914. (Erişim Tarihi 06 Eylül 2020).

Küzeci, Ş. (2019b). Şemsettin Küzeci`den Türkmen basın tarihi. Erişim adresi: https://yenicag.info/semsettin-kuzeciden-turkmen-basin-tarihi/. (Erişim Tarihi 07 Eylül 2020).

ORSAM (2011). Irak’ta Türk Basını, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 34, Nisan 2011.

Özerkan, Ş. A. (2001). Medya, dil ve iletişim, İstanbul: Martı Yayınları.

Saatçi, O. Ö. (2017). Irak Türkmenlerinin ana dilleri Türkçeyi ve Türk kimliğini yaşatma süreçleri. Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Dil, Tarih ve Edebiyat) 30-31 Ekim 2017, 172-202.

Tokgöz, O. (2015). İletişim kuramlarına anlam vermek -başlangıçtan günümüze Anglo Amerikan iletişim kuramı. Ankara: İmge Yayınevi.

www.turkmenelitv.com (Erişim Tarihi 08 Eylül 2020).

İncelenen İnternet Siteleri

www.afkahura.com

www.bizturkme

Makale id= 119

Sözlü Sunum

Bir Trilojinin Temsil Denemesi: Tek Metinden Üç Mekana

Arş.Gör. Esin Yılmaz[1]
[1]*Yıldız Teknik Üniversitesi*

Özet: *Aristotales'in Poetikasından günümüze kadar gelen tüm tiyatro oyunlarının ve onların temsil mekanlarının dönemsel tiyatro kuramlarına göre şekillendiği bilinmektedir. Dramatik tiyatro kuramının benimsendiği o dönemlerde seyircinin oyuncu ile özleşleştiği dolayısıyla mekanla özdeşleştiği gerçeğini 20. yüzyıla gelindiğinde, Epik Tiyatro kuramının kurucusu Bertolt Brecht, yabancılaştırma efekti ile kökten sarsmıştır. Epik – Diyalektik kuram, politik sembollerle seyirciyi sürekli manipüle eden ve mekansal aidiyetsizliğinin farkındalığını diri tutan bir tarafta mekanı deneyimlemeye teşvik eder. Bugüne gelindiğinde ise Deneysel tiyatro kuramı 20. Yüzyıl ve öncesindeki keskin kuralları yumuşatır ve yeni söz söylemek için 'deneyimleme'yi ön planda tutar. Bu çalışmada, John Gay'in kaleminden çıkan ve 1728 yılında yönetmen John Rich tarafından sahnelenen "Dilenciler Operası" müzikal oyunu, seyirci ve oyuncuların sahne mekanındaki devinimlerinin ve bu devinimlerin ürettiği mekanların günümüze değin geçirdiği değişimler aktarılmaktadır. Brecht'in 'Üç Kuruşluk Opera' ismiyle Epik tiyatroya uyarladığı bu oyunun yeni yönetmeni, 2016 yılında İKSV işbirliği ile İstanbul'a gelen ve aynı zamanda mimar olan Robert Wilson'dur. Metin ve karakterler aynı kalsa da dönemlerin ve kuramların değiştiği bu ortamda sahne mekanı da kendi karakterini değiştirmektedir. Bugün Deneysel tiyatro düşüncesi için mekan üreten Wilson, oyuncu bedenlerini mekanın üretim mekanizmalarından birine dönüştürdüğünü de eklemektedir. Bu çalışma; bir oyunun, üç dönemin, üç kuramcının ve üç ayrı mekansal üretimin, bedensel ve duyumsal temsil ile oyuncu ve seyirci bağlamında 'trilojik bir deneme'ye dönüşümünü hikayeleştirir.*

Anahtar Kelimeler: *Tiyaro-Metin Mekanları, Performatif Mekan, Sahne Tasarımı, Tiyatro Mekanları, Üç Kuruşluk Opera*

The Represatation of a Trilogy: From a Theater Script to Three Spaces

Abstract*: It is known that all theater plays and their spaces from Aristotle's Poetics to the present day are shaped according to periodic theater theories. In the 20th century, Bertolt Brecht, the founder of the Epic Theater theory, radically shaken the fact that the audience identified with the actor at that time when the dramatic theater theory was adopted. Epic - Dialectical theory encourages the audience to experience space with political symbols while constantly manipulating the audience and keeping alive awareness of spatial non-belonging. As for today, the Experimental theater theory softens the strict rules of the 20th century and before, and prioritizes "experiencing" to say new words. In this study, the musical play "The Beggars Opera", which was written by John Gay and staged by the director John Rich in 1728, the movements of the audience and the players on the stage and the changes that the spaces produced by these movements have been transferred to the present day. The new director of this play, which Brecht adapted to the Epic theater with the name "The Three Penny Opera", is Robert Wilson, who is also an architect who came to Istanbul in 2016 in cooperation with IKSV. Although the theater script and characters remain the same, the stage space changes its own character in this environment where periods and theories change. Wilson, who produces the space for the idea of experimental theater today, adds that he transforms the actor's bodies into one of the production mechanisms of the space. This work; It narrates the transformation of a play, three eras, three theorists and three separate spatial productions into a "trilogical experiment" in the context of bodily and sensory representation and player and audience.*

Keywords: *Theater Script Spaces, Performative Space, Stage Design, Theater Spaces, Three-Penny Opera*

1. ÜÇ KURUŞLUK OPERA'NIN TARİHSEL DİZİNİ

Aristotales için bir tragedyanın estetiğini karakterize eden şey katharsinin -seyircilerinin ruhsal arınmasının – mimesis kavramından yararlanılarak gerçekleştirilmesidir (Aristotales,

1987:102). Söz gelimi katharsis, doğanın kendisinin idealize edilerek oyuncu tarafından seyirciye sunulması, bunu gerçekleştirirken seyircinin duygulanımını hipnotize ederek etkisi altına alması, seyircinin izlek mekanından kahramının sahne mekanında kahramanın görebildiklerini görmesi ve duyduklarını duyması ile tüm oyunu sınırlandırır. Oyun biter ve herşey yok olur.

Bertolt Brecht için sahne *'dünyayı simgeleyen dekorlar' – ' büyülü bir alan'*- değil, bir temsil mekanıdır (Benjamin, 2018: 16). Seyirci hipnotize edilmiş sessizce onun adına karar verilmesini bekleyen bir topluluktan ziyade kendi taleplerini özgürce dile getiren bir bilince sahiptir. Metinden üretilen mekan ve oyun, zamansal açıdan değişken, kesintili ve kendi potansiyelinin keşfine açık bir mafsal noktasındadır. Oyuncu sözlerini, jestlerini, oyununu ve seyirci ile iletişimini yönetmenin gölgesinde yapmaz. Oyuncu yaratır, yönetmen tez geliştirir. Oyun bitmez çünkü seyirci başından beridir uyanıştadır.

Robert Wilson için oyunun yaratıldığı sahnede ışık mekanla, edimsellik zamanla çarpışır. Metindeki dili dekonstrüktivize ederek yerine tiyatrodaki doğaçlama tekniğini montaj tekniği olarak kullanır. Dilin içeriğinden ziyade tınısı ve özünün temsilini ayıklar ve onun evrensel boyutu ile ilgilenir. Deneysel Tiyaro başlığında incelenen bu çalışmalardan Robert Wilson kendi deyişiyle Otistik Tiyatro'yu tercih eder. İmge tiyatrosu da denilen bu tekniğe, görsel, işitsel kolajlar ve gerçeküstü göstergeler de eklenerek aktarılır. Oyunun ne anlam aktardığından ziyade seyircinin üretkenliği ve yaratım gücünün algısal katılımı oyunu yönetir.

1.1 Burjuvazinin Kendi Ürettiği Sanat: Dramatik Tiyatro

Aristotales İ.Ö. 4. yüzyılda tiyatro kuramı üzerine söylem geliştirmiş ve bu söylemler asırlar boyunca dünya tiyatro tarihine yön vermiştir. Dramatik Tiyatro kuramı üzerinden sahnelenen oyunların yorumlamalarında ve mekanlarında Aristotales'in izleri görülmektedir. Bu bağlamda Poetika (İ.Ö. 4. yy) tiyatro kuramları üzerine yazılmış ilk yapıt olma özelliğini taşır.

Dramatik tiyatro sanatı politik çevrelerce üretilen, burjuvazinin üretim toplumu üzerindeki etkisinin bir göstergesi olarak sunulan, söz gelimi manipüle eden tarafın sanatı olarak bilinmektedir. Dramatik tiyatro, metine bağlı konuşmalar ve devinimlerle üretilen mekanda oyuncuların ve seyircilerin birbirlerine algısal olaak dönüşerek aynı çerçeveden bakmaları söz gelimi bir bütünün parçaları olmalarını hedefler.

Sanatın ve politikanın insanlık tarihi kadar eski olduğu gerçeği bilinmektedir. Öyle ki birbirlerini sürekli etkileyen bu iki olgu dramatik tiyatroda, 'özdeşleşme[79]'yi kendilerine temel almıştır. Aristotales'in tiyatro sanatına adadığı üç birlik kuralı özdeşleşmenin içeriğine de değinmektedir. Tek bir olayın, tek bir yerde ve oyunun süresi içerisinde başlayıp gerçekleşmesini içerir. Epik tiyatroyla tanışılana kadar bu üç birlik kuralı asırlar boyunca tiyatro kuramlarında etkisini sürdürmüş ve oyun mekanlarına yansımıştır. Aynı zaman diliminde yaşanan, aynı olayın mekanı da, sürekliliğini 'gerçekçilik' için koruyamaktadır. Söz gelimi dramatik diyatroda özdeşleşmeyi amaçlayan oyuncu ve seyircinin mekansal bütünselliği ve algıları duygulanımı 'gerçek' kılar. Duyguları manipüle eden bir oyun 'gerçek'leri yansıtabilir mi? Tam bu noktada Bertolt Brecht yeni bir söylem geliştirir; *gerçek olan yabancılaşandır.*

1.2 Burjuvazinin karşısında üretilen sanat: Epik Tiyatro ve Erwin Piscator'un İzleri

20. yüzyılda Almanya'da sanayi devriminin etkilerinden biri olarak üretimin eskisi gibi tekelleşmesi söz konusu değildir. Ekonomik olarak özgürleşen üretken bireyler, sınıf ayrımlarının meydana getirdiği burjuvazi toplumunun sanatına da muhtaç değildir. Bu bağlamda Epik Tiyatro'nun yapı taşlarının yavaş yavaş atıldığı ve Aristotalesçi söylemlerin tozlu raflara kaldırıldığı Erwin Piscator'un tiyatro kuramı olan Politik Tiyatro'dan bahsetmek gereklidir.

Bir Politik Tiyatro'da ya da Bertolt Brecht'in Üç Kuruşuk Opera'sında montaj tekniği ön plandadır (Brecht, 2011:81). Öğretici öğeler oyun içine gerekli görüldüğü yerlerde

[79] Seyircinin oyuncunun algısal olarak yerine geçmesi, oyuncunun mekanında, oyuncunun zaman aralığında oyuncunun yaşadığı olayı deneyimlemesi.

montajlanmış ve seyircinin mekansal bütünlüğe olan aidiyetini olanaksız kılmak amaçlanmıştır. Öğretici şarkılarla oyun sahnesinin orta yerinde oyunu kesen ve seyircide duş etkisi yaratan bu durumlar aynı zamanda seyirciye başka bir eğlenme biçimi de sunar. Kuramsal olarak eğlendiren ve öğreten tiyatro olma hali, sahnedeki devinimler ve mekansal algıları 'gerçeklik karşıtı' kavramı ile gerçeğe dönüştüren bir taraftadır.

1.3 Metinsel anlamın yitirilmesi ile edimsel sanat: Deneysel Tiyatro – İmge Tiyatrosu

1917 yılındaki Rus Devrimi'nden sonra Stanislavski'nin doğalcı anlatımına karşı deneysel söylemler geliştirilmeye başlanmıştır. 1921'de Bağımsız Deneysel Tiyatro kuran Anton Giulio Bragaglia deneysellikle izlenebilirlik arasında bir denge oluşturmaya çalışmıştır (BRAGAGLIA, 1911:363). Fütürist söylem ve uygulamalar geliştiren Bragaglia, çağdaş tiyatronun geleneksel esinlerine kendini kapatmaması gerektiğini de iletmiştir. Çağdaş tiyatro için getirdiği mekansal yeniliklerden en önemlisi sahnenin servis mekanı olan kulisi kaldırması olmuştur. Bu da sahne mekanın yeniden başka mekansal öğeleri de içermesini ve potansiyel mekan üretimlerini gerektirmiştir. Adolphe Appia'nın ışık yönetimini benimseyen Bragaglia; mekanik, hızlı, fütüristik ve çok katmanlı sahne tasarımlarının oyun içerisinde devinimlerini işlemiştir (ALİYAZICIOĞLU, 2010:25).

21. yüzyılda Brecht'in oğlunun ısrarı üzerine Üç Kuruşluk Opera'yı yeniden yorumlayan Robert Wilson'un deneysel tiyatrosunda ise uzamsal ve imgesel göstergeler yer almaktadır. Sahne mekanı seyircilerin yorumlamasına açık mekansal göstergeler içeririr.

2. ÜÇ AYRI DÖNEMİN TEMSİLİNDE MEKÂNSAL ALGI: ÜÇ KURUŞLUK OPERA

- ***Dilencilerin Operası (Üç Kuruşluk Opera) 'nın Hikayesi:***

Müzikli oyun olarak 1728 yılında John Gay'in kaleme alıp yönettiği, müziklerini Johann Christoph Pepusch'un bestelediği Dilencilerin Operası, Londra'da Newgate Hapishanesi'nde bulunan hayat kadınlarının ve hırsızların yaşamlarını söz gelimi pastoral kırsalı konu alır. Oyun, dönemin sosyal eşitsizliğini, yer altı suç örgütü olan karakterler üzerinden irdeler. Karakterlerin hayat kadınları, katiller ve hırsızlar olarak seçilmesi burjuvazinin kendisinin sosyal statüsüne direkt bir göndermedir. Oyunda anlatılan eşitsiz gelir dağılımları hayat kadınları, dilenciler evi ve hırsızların mekanlarında da hissedilir. Bertolt Brecht'in 1928 yılında Üç Kuruşluk Opera ismiyle yeniden uyarladığı oyunun metninde ufak tefek değişiklikler yer almaktadır.

- ***Oyun Karakterleri*** (Hecht vd., 1998:8):

Jonathan Jeremiah Peachum	→	Dilenci Evi'nin sahibi, yüksek otoriteye sahip hırsız
Celia Peachum	→	Dilenci Evi'nin sahibinin eşi, Polly'nin annesi
Polly Peachum	→	Peachum'ların kızı, Macheat'in sevgilisi
Macheath	→	Haydutlar Çetesinin Başı
Lucy Lockit	→	Hapishane başgardiyanın kızı
Filch	→	Peachum'ların hizmetçisi
Başgardiyan	→	Londra Newgate Hapishanesi'nin çalışanı
Jenny	→	Macheat'e aşık hayat kadını
Hayat Kadınları Korosu		
Macheat'in Eşkiya Çetesi		

Şekil 1. Üç Kuruşluk Operanın Dönemsel Yorumlamaları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

DİLENCİ OPERASI, 1728	ÜÇ KURUŞLUK OPERA, 1928	ÜÇ KURUŞLUK OPERA, 2016
Aristotalesçi Tiyatro	Brechtyen Tiyatro	Wilson'un Tiyatrosu
Dramatik Tiyatro	Epik Tiyatro	Deneysel Tiyatro

Düğün Sahnesi Temsili, yak. 1728
John Gay, İngiltere

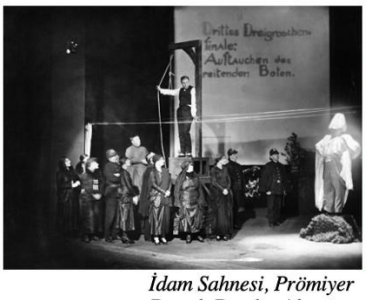

İdam Sahnesi, Prömiyer
Bertolt Brecht, Almanya

İdam Sahnesi
Robert Wilson, Türkiye

2.1 Aristotales'ten Güç Alan Dilencilerin Operası

1728'de Dilencilerin Operası, ilk müzikli tiyatro örneklerinden olan Ballad Tiyatrosu'nu oluşturmuştur. Oyunun hicvi adında gizlidir. Suçlular dünyasının arya söylemesindeki çelişki, dramatik bir tiyatro olsa da o günden belki de epik irdelemenin sinyallerini vermektedir. 300 yıl öncesinde de bugün de olduğu gibi toplumdaki tüm katmanların yaşantıladığı ahlak çerçevesi farklıdır. Oyunda, ahlakın içinde yaşamak yerine onun sırtından geçinerek, eylemsel olmayıp sadece söylemde kalan bir ahlak düsturunu benimseyen politikacıların dünyası anlatılmaktadır. Biçimsel olarak bakıldığında bir dramanın içinde yer alan opera ne kadar eğreti duruyorsa dönemin İngiliz politikacılarının yer altı suç örgütü olarak tasvir edildiği hırsızlar ve haydutların opera yapması da o kadar eğretidir. 3 perdelik oyunun sahneleri de 3 ayrı mekan olarak tasvir etmiştir:

1. Peachum'ların Dilenci Evi,
2. Haydutlar Çetesin Macheat ve gangsterlerin saklandıkları mekan ve son olarak
3. Jenny ve diğer hayat kadınlarının evidir.

Oyunun ilk ve son sahnelerinde tüm oyuncular bir araya gelerek Üç Kuruşluk Opera'yı özetleyecek operalarını sunarlar. Ardından sahneler ve mekanlar dramatik tiyatro kurallarına göre işler.

Epik Tiyatro ve Deneysel Tiyatro'da kullanılan ve Dilencilerin Operası'nda olmayan önemli bir detay vardır. 1728 yılında John Gay Aristotales'in dramatik oyunu, ampülün icadından önce sergilenmiştir. Dolayısıyla sahne ve mekanın ışık kavramı üzerinden değerlendirilmesi yetersiz kalmaktadır. Işık konusu Brecht ve Wilson'un sahnelerinde daha detaylı irdelenmektedir.

Şekil 2. Dilencilerin Operası'nın Prömiyer Temsili, Ressam: William Hogarth, 1728

2.2 Bertolt Brecht'in Üç Kuruşluk Opera Çıkışı

1898 – 1954 yılları arasında yaşayan şair, tiyatro yazarı, tiyatro yönetmeni ve Epik Tiyatro kuramcısı Bertolt Brecht, sahne mekanında köklü değişikliklerde bulunmuştur. Sahnelenen oyundaki dördüncü duvar[80]ın kaldırılması ile geliştirdiği yeni kuramsal bakış olan yabancılaştırma efekti[81] Aristotales'in özdeşleşme kavramının tam olarak karşında yer almıştır. Brecht'e göre mekanla özdeşleşme, mekana ait hissetme ve oyuncunun yerine onun hissettiklerini hissetme seyircinin bir nevi plastik bir dünyaya itilmesine sebebiyet vermektir. Çünkü bu durumda, yaratım; seyircinin algısından uzaklaşıp burjuvazinin manipülatif isteklerine yaklaşmaktadır. Sanatın varlığı ve seyircide uyandırdığı şeyin anlamı, bu bağlamda sorgulamayı gerektirir. Brecht'e göre yabancılaştırma efekti ile seyirci bir tiyatro mekanında aktarılan tüm hikayeyi içselleştirmediği için eleştirel bir gözle değerlendirmektedir. Sanat eleştirilmekten beslenir.

Şekil 3. Macheat'in İdam Sahnesi, 1928

Epik sahne mekanı Piscator'un da benimsediği Neher İlkesi'ne göre dekore edilmiştir. Sahne dekoratörü olan Caspar Neher, Mies Van der Rohe'nin 'Less is more[82]' söylemini benimseyerek sahnelerini tasarlamıştır. Sahne mekanındaki yaşamı plastik bir şekilde olduğu gibi yansıtmak ya da bir takım simgelerle dekor yaratmaktan kaçınan Neher, yalnızca oyunun içerisinde işlevi olan dekor parçalarına ve eşyalara yer verir. Mekan için tüm dekor, oyuncunun direkt oyununda yer verdiği araçlardan oluştuğu için oyuncunun gestusu, edimselliği ve bedensel ölçülerine göre tasarlanır. Epik Tiyatrodaki sahne, mekan olarak 'güzel' ya da 'göz alıcı' gibi betimlemelerden kaçınılarak seyircide yaratılma ihtimali olan her türlü yanılsamadan uzak taraftadır.

Brecht, sahnede projeksiyon perdesinden ayrı iki perde kulanmıştır. Dekor değişimlerinin şeffaf bir şekilde yapılmasını -yabancılaştırma efektine de hizmet ettiği için- benimseyen Brecht, bir yarım perde bir de sahne arkasını koruyan arka fon perdesi kullanmıştır. Metni öncelikle çözümleyen ve oyuncular için gerekli aksesuvarları tamamlayan Brecht, bunları sahnede olmaları gereken yerlere yerleştirerek sahne tasarımını tamamlamıştır.

Metinde yapılan bir takım doğaçlamalar ve teknikler yabancılaştırma efekti bağlamında yansıtılmıştır. Metni üçüncü kişiye çevirme tekniği, sözgelimi 'o' zamirinin kullanılması ile yaratılmıştır ve oyuncu metni oyundan yer yer kopararak seyirciye iletmiştir. Bazen bu koparmalara parantez içindeki açıklayıcı cümlelerin dahi replik olarak sunulması örnek gösterilebilir.

[80] Tiyatroda dördüncü duvar diye bahsedilen kavram, seyirciler ve oyuncular arasındaki görünmez ayrımdır.

[81] Egemen sınıfların kendi istekleri doğrultusunda seyircilerin dünyaya bakışını yönlendirmesine karşı kurulan kuramsal bir tavırdır. Oyuncunun dekor ve sahne ile, seyircinin de oyun ve mekân ile uzaklaşmasını sağlar. Bu durumda seyirci daima etkindir, olayların içinde değil, karşısında yer alır. İyi bir gözlemci olduğu için iyi bir eleştirmen konumundadır.

[82] Az çoktur.

20. yüzyılda ışık teknikleri, 1728'de sahnelenen Dilencilerin Operasındakine göre teknolojinin gelişimi sebebiyle farklılık göstermiştir. Tekniğe bağlı bu farklılık ışığın mekandaki kullanımına da yeni potansiyeller aralamaktadır. Brecht, ışık kaynaklarını dramatik tiyatrodakinden farklı olarak seyircilerin gözleri önüne sermiştir (NUTKU, 2008:202). Işık öncesinde oyuncu mimikleri ve edimsellikleri için önem arz ederken, Brecht ışığı anlatılmak istenen olayın önemine dkkat çekmek ve seyircilere bunu açıklamak için kurulmuş mekanı ve oyunu algılatmak için kullanmıştır. Bu cümleyi şöyle sürdürmek gerekir: seyirci ışık kaynaklarıyla görsel iletişime geçtiğinde de mekandan ve oyundan yabancılaşmıştır.

2.3 Robert Wilson'a Bayrak Teslimi

1941 yılında Teksas'ta doğan, tiyatro ve ışık kuramcısı, yönetmen, ve mimar kökenli Robert Wilson çok yönlü ve transdisipliner bir yaşamı benimsemektedir. Wilson'un Brecht ile karşılaşması ilginçtir: Oyunlarından birini izleyen Bertolt Brecht'in oğlu onun Üç Kuruşluk Opera'yı yeniden yorumlaması için ikna eder ve İmge Tiyatro'sunun Üç Kuruşluk Opera ile yolu bu şekilde kesişi. (İKSV, 2016).

'Bir eser üzerine çalışıyorsanız önce bir yapı oluşturmalısınız.' sözünden sıkça bahseden Wilson'un, 21. yüzyılın deneysel tiyatrosunun yorumu ise kendi dönemindeki tiyatro kuramları arasında yeni bir devrim yaratmıştır. Genç yaşına kadar konuşma güçlüğü yaşayan Wilson, dans hocasının yardımıyla atlattığı bu süreci, başka zihinsel engelli çocuklarda da uygulamıştır. Bedensel ve edimsel derslerle atölyesindeki sağır-dilsiz bir çocuğun seslerini ve jestlerini oyuncularını eğitmek için kullanmıştır. Otistik bir çocuğun gündelik söylemleri bozup parçalara ayırması ve yeni kodları her seferinde yeniden oluşturması ile yaratılan sonsuz potansiyelleri tiyatrodaki dil için kullanmıştır. Dilin bozuma uğratılmasıyla imgesel algıların ön plana çıktığını ifade eden Wilson, oyunda ve mekanda soyut bir anlatım belirlemiştir (İKSV, 2016).

O oyuncuları, nesneleri, ışığı, tasarımı, sessizlikleri, sesi, müziği, sözcükleri mekansallaştırır. Sahne tasarımlarında kendisi gibi ışık kuramcısı ve mimar olan Adolpe Appia'dan etkilendiğini dile getirmektedir. Öyle ki oyuncuların üzerine yansıtılan ışık ile yer yer onların bir mimari silüete dönüşmesi ve tablolaşması sağlanırken, yer yer de özneleşir ve seyirciyle iletişime geçen aktif bir sahne dekoruna dönüşür. Bu bağlamda diyebiliriz ki, Robert Wilson oyunu sadece sahnelemez, yeniden yaratır.

Sahnede zaman ve mekan algısıyla oynamayı sever. Zamanı ve mekanı farklı iki oyuncuyu aynı anda sahnede gösterebilir. Işık ile mekansal ve zamansal aidiyeti kurgulayarak seyirciye mekan ve zamana dair ipuçları iletir. Işık bu bağlamda kütleleşir, mekansallaşır ve sonrasında zamansallaşır. Işık kaynaklarının seyirciler tarafından algılanmasını isteyen Brecht'in tavrının yanında Wilson, ışığı dekorun kendisi yapar.

2.3.1 Oyunun Sahne-Mekan Çözümlenmeleri

Şekil 4. Macheat'in Opera Sahnesi, 2016

1. Sahne uzamını tanımlamak için sahnenin soyutlanması ve çizgilerle çerçevesinin çizilmesini sağlar. Sahnede bazen oyuncular mimari silüet oluşturur, mekansallaşır (Şekil 4.).
2. Wilson için iki çizgi vardır: düz çizgi ve kavisli çizgi. Mekansal ve anlamsal durumlara göre sahne yaratımında kullanılır.
3. Ön oyun, binbir rengi barındıran tüm karakterlerin olduğu sahne, karnaval havasında yaratılmak istendiği için o sahneye özgü, kavis çizgilerden oluşan aydınlatma kullanılır. Son sahnede de tüm karakterler bir araya gelecektir. Ancak idam sahnesini Brecht'in yorumlamasına atıfta bulunmak adına aynen korumaktadır. Son sahnedeki bol dökümlü kırmızı perde (eğri/kavisli çizgiler) ile soyutlanmıştır (Şekil 5.).

Şekil 5. Macheat ve Jenny'nin Opera Sahnesi, 2016

4. Bunun dışında kalan sahnelerde karakterlerin kendisellikleri içinde gruplanmaları söz konusu olduğu için farklı düz çizgisel aydınlatmalardan yararlanılır.
5. 1. perde 1. sahnede Dilenci Evi düşey ve yatay ışık konfigürasyonlarına sahiptir. Sebebi mekan biçimlerinin giysi askısı (yatay düz çizgiler) olarak da kullanılmasıdır (Şekil 6.).

Şekil 6. Peachumlar'ın Dilenci Evi, Elbise Askılığı

6. 1. perde 2. sahnede Sohonun Kuytuları sahnesinde ahır mekanının soyutlamasının belli belirsiz gelen ışığı ve sahne sonunda metinde yer alan ay ışığına dönüşümünü (diyagonal belirsiz düz çizgiler) ile ifade eder (Şekil 7.).

Şekil 7. Macheat ve Polly, Sohonun Kuytularında

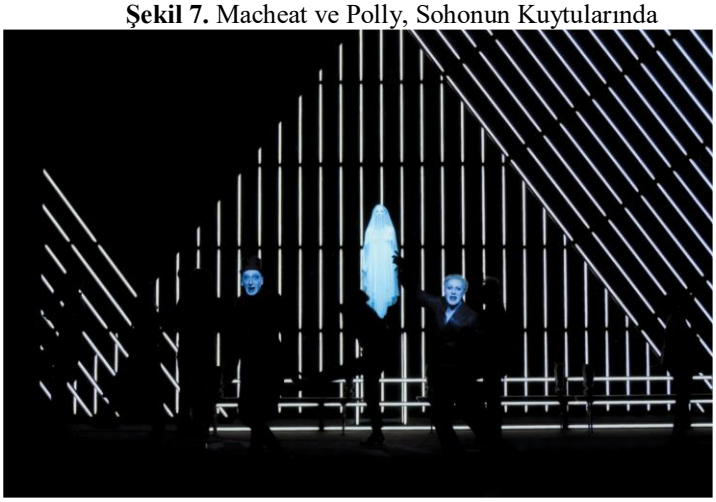

7. 2. perdede ara oyunda Jenny'nin sessiz çığlığının soyutlaması olarak kırmızı florasanların arasında şarkı söylemektedir.
8. Macheat'in hapse götürülüşünde herkes silüet olarak görünürken Jenny sadece ön plandadır. Çünkü Jenny onu ihbar eden kişidir (vurguda mekansal yararlanım).

Şekil 8. Macheat ve Jenny, farklı mekan ve zamanlarda, aynı sahnede

9. Son sahnede 1928'deki orijinal Brecht'in kullandığı darağacının aynısı silüet olarak kullanılmıştır.
10. Polly ve Sustalı Macheat'in dışında herkes siyah giyinir ve mimari silüet öne çıkarılır. Polly gelinlik, Sustalı Macheat ise beyaz takım elbise giymektedir.
11. Beyaz supra maske üzerine gözleri ön plana çıkarmak ışığın Wilson için kutsallığını oyuncu makyajında da nasıl ortaya çıkardığını anlatır niteliktedir.

2.3.2 Adolpe Appia'nın Işığının Mekansal Kuramı

Deneysel tiyatro üzerinde etkili olmuş kuramcıların başında, İsveçli mimar ve ışık kuramcısı Adolphe Appia gelir. Appia (1862-1928), dramatik tiyatroda gerçekçilik atmosferi veren ve benimsenen 'gerçekçi' dolayısıyla plastik dekorların sahne mekanından arındırılmasını istemiştir. Yalın ve modern mimarların geliştirdiği kuramsal yaklaşımların[83] benzerlerinin aynı dönemlerde tiyatro kuramları açısından da örnek alındığını söylemek mümkündür. 20. Yüzyılın son çeyreğinde konuşulmaya başlanan Genius Loci[84] (yerin ruhu) kavramının benzerini Adolpe

[83] Adolf Loos: Süsleme cinayettir.
Ludwig Mies van der Rohe: Az çoktur. vd.
[84] Norberg-Schulz, C. (2019). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture (1979). Historic Cities: Issues in Urban Conservation, 8, 31.

Appia daha öncesinde sahne mekanının nasıl olması gerektiğini dile getirirken iletmiştir: Oyunun "ruhunu" ortaya koyacak yalın bir sahne düzeni olmalı ve ışık mekanı yönetmelidir.

Şekil 9. Adolphe Appia'nnın Nötr Mekan ve Işık İlişkisi, yak. 19. yy

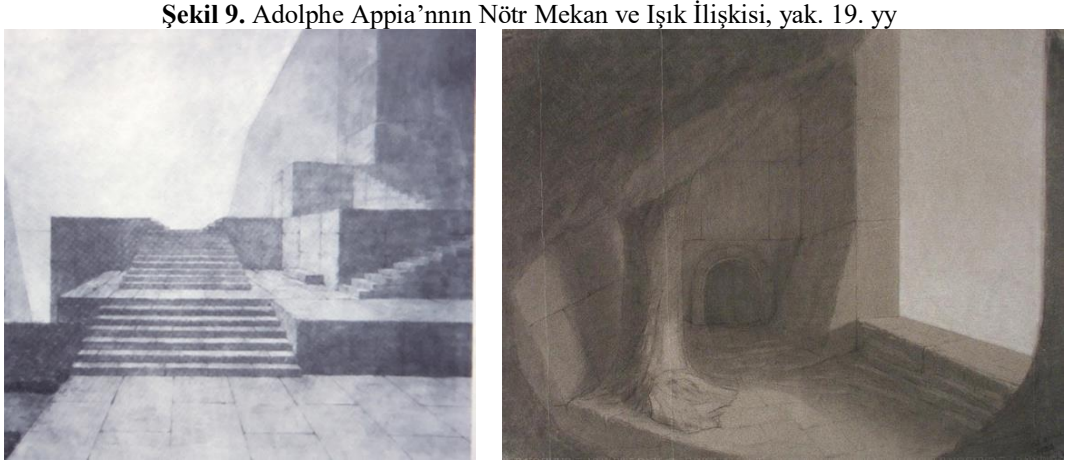

3. SONUÇ YERİNE: TRİLOJİK BİR DENEME

Bir oyunun üç ayrı dönemde, üç ayrı kuramcıyla, üç ayrı mekansal algıyı ilettiği görülmektedir. Dramatik Tiyatro'nun öğeleri arasında sergilenen Dilencilerin Operası ile Brecht'in Üç Kuruşluk Opera yorumu aynı metni korumasına karşın mekansal ve algısal farklılıklar açısından iyi ayrı uç örnektir. İmge Tiyatro'sunun önemli ismi Wilson ise, metni parçalara bölerek metnin gücünü oyundan çıkartmış ve yerine göstergelerin gücünü eklemiştir. Bu bağlamda diğer iki örneğin ne karşısında ne de tarafında yer almıştır. Bu üç mekanın üçü de Üç Kuruşluk Opera'nındır.

300 yıllık bir metin bugüne değin sergilenmekte ve yorumlanmaktadır. Çalışmayı gerekli kılan nokta da, bu eskimeyen anlatının yaratım sürecindeki karşılaştığı isimler ve onların bu anlatıya kattıklarıdır. Kendi dönemlerindeki özgünlüklerini koruyan tiyatro kuramcıları transdisipliner bağlamda geliştirdikleri bakışları ile oyuncu – seyirci -sahne mekanı arasında trilojik bir deneme kurgulamışlardır. Şekil 10'da bir metnin üç temsili görülmektedir. Yalnız birer görselden mekansal ve algısal çıkarımları edinmek güç olsa da görsellerdeki karakterlerin mekansallığını irdelemek mümkündür: Wilson sahnedeki karakterleri mimari bir üslupla irdeler, Brecht anlatımın kendisine odaklanır, John Gay ise klasik dönem tiyatrosu sunmaktadır. Trilojik denemenin karşılaştırılmalı denemesi aşağıda tablolaştırılmıştır.

Şekil 10. Üç Kuruşluk Operanın Dönemsel Anlatıları ve Yorumlamaları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

DİLENCİ OPERASI, 1728	ÜÇ KURUŞLUK OPERA, 1928	ÜÇ KURUŞLUK OPERA, 2016
Aristotalesçi Tiyatro	Brechtyen Tiyatro	Wilson'un Tiyatrosu
Dramatik Tiyatro	Epik Tiyatro	Deneysel Tiyatro
Düğün Sahnesi Temsili, yak. 1728 John Gay, İngiltere	*İdam Sahnesi, Prömiyer* Bertolt Brecht, Almanya	*İdam Sahnesi* Robert Wilson, Türkiye

Şekil 10'nun devamı. Üç Kuruşluk Operanın Dönemsel Anlatıları ve Yorumlamaları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Dramatik Tiyatro	Epik Tiyatro	Deneysel Tiyatro
Eylemler ön plandadır.	Anlatım ön plandadır.	Edimsel arayışlar ön plandadır.
Seyirci sahne üzerindeki aksiyonla özdeşleşir, üzerinde duygulanım gerçekleşir ve olaya dahil edilir.	Seyirci sahne üzerindeki aksiyonla yabancılaştırılır, seyirci olayın karşısında tutulur ve dünya görüşü sunulur.	Sahne mekanı parçalıdır. Seyirciye aynı sahnede mekânsal ve anlamsal süreksizlik sunulur.
İdeal seyirci, özdeşleşen	İdeal seyirci, yabancılaşan	İdeal yazar, yabancılaşan: Tiyatronun metinden yönetmene yaklaşması.
Dünyanın varlığı statik yorumlanır.	Dünya olasılıklarıyla-dinamik-yorumlanır.	Dili görselleştirir. Anlamı bozar.
Duygular, katarsis ön plandadır.	Akıl ön plandadır.	Dili dekonstrüktivize eder. Sahne de aynı doğrusallıkla parçalanır.
İdea'lar ve ideoloji estetik varoluşun temelidir: Felsefi İdealizm	Tarihsel gerçeklik – olaylar- estetik varoluşun temelidir: Materyalist diyalektik	Gerçeküstü figürler ve masalsı karakterler estetik varoluşu temellendirir : Artaud esintili
Zaman doğrusal bir akış içerisindedir. Sahne mekânsal ve zamansal olarak bu akışa dahildir.	Zaman kurgusaldır. Her sahne mekânsal ve zamansal olarak bağımsızdır.	Sahne mekanı metinden uzaklaşır. Kadın-erkek, gece-gündüz kavramları iç içedir. Zaman yoktur.
Finale odaklı bir oyun ve algı söz konusudur.	Her sahne her an önemli ve kendi içindeki algısallığı biriciktir.	Sahnede 'öz' ön plandadır. Metin ikinci plana düşer.

4. KAYNAKÇA

ALİYAZICIOĞLU, Ö. (2010). "Fütürizm'in Sahne Tasarımına Getirdikleri", Yedi, DEÜ GSF Dergisi, (4): 17-28

ARİSTOTALES (1987). Poetika, (Çev.) TUNALI, İ., Remzi Kitabevi A.Ş. Yayınları, İstanbul.

BENJAMIN, W. (2014). Brecht'i Anlamak, (Çev.)BARIŞCAN, H. ve IŞISAĞ, G., Metis Yayınları, İstanbul.

BRAGAGLIA, A.G. (1911). Futurist Photodynamism, (Çev.) RAINEY, L., (2008), S.363-379, The Johns Hopkins Press, Baltimore, ABD.

BRECHT, B. (2011). Epik Tiyatro, (Çev.) ŞİPAL, K., Agora Kitaplığı, İstanbul.

HECHT, W. (1998). " Bertolt Brecht Bütün Oyunları", s.8, (Ed.)

NUTKU, Ö. (2008). Dünya Tiyatrosu Tarihi 2, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul.

İSTANBUL KÜLTÜR SANAT VAKFI (2016). "Robert Wilson ile Söyleşi / Panel with Robert Wilson / 20. İstanbul Tiyatro Festivali", https://www.youtube.com/watch?v=WJYKzlKRceg, 19.12.2020.

Görsel kaynakçalar:

Şekil 2. https://tr.qaz.wiki/wiki/The_Beggar's_Opera 19.12.2020

Şekil 3. https://www.bl.uk/collection-items/premier-of-brechts-musical-the-threepenny-opera-at-the-theatre-am-schiffbauerdamm-berlin 19.12.2020

Şekil 4. https://www.artfulliving.com.tr/kultur-ve-yasam/uc-kurusluk-opera-yeni-bir-yorumla-istanbulda-i-4948 19.12.2020

Şekil 5. https://www.artfulliving.com.tr/kultur-ve-yasam/uc-kurusluk-opera-yeni-bir-yorumla-istanbulda-i-4948 19.12.2020

Şekil 6. https://www.artfulliving.com.tr/kultur-ve-yasam/uc-kurusluk-opera-yeni-bir-yorumla-istanbulda-i-4948 19.12.2020

Şekil 7. https://www.artfulliving.com.tr/kultur-ve-yasam/uc-kurusluk-opera-yeni-bir-yorumla-istanbulda-i-4948 19.12.2020

Şekil 8. https://www.artfulliving.com.tr/kultur-ve-yasam/uc-kurusluk-opera-yeni-bir-yorumla-istanbulda-i-4948 19.12.2020

Şekil 9. http://socks-studio.com/2013/12/13/a-revolution-in-stage-design-drawings-and-productions-of-adolphe-appia/

Makale id= 103

Sözlü Sunum

İbn Rüşd Düşüncesinde İlahî Adalet Sorunu

Dr. Öğretim Üyesi Fatih Aydın[1]
[1]*Düzce Üniversitesi*

Özet: *İslâm düşünce geleneğinde ilahî adalet sorunu, gerek filozoflar gerekse kelamcılar tarafından Allah'ın adaleti, iyi oluşu ve evrenle ilişkisi bağlamında tartışılan temel bir problemdir. Teistlere göre her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve iyi olan bir yaratıcı varsa evrende adalet de olmalıdır. Çünkü mükemmel vasıflarla donanmış yaratıcının varlığı ile evrendeki adaletsizliğin oluşu bir arada düşünülemez. Bu durumda yaratıcı var ise evrende ya kötülük yoktur, ya da var olan kötülükler tevil edilebilmelidir. Bu bildiride Endülüslü düşünür İbn Rüşd'ün (ö.1198) Allah'ın varlığıyla evrendeki kötülükleri uzlaştırma çabası, ilahî adalet hakkında ileri sürdüğü görüşlerin felsefî düşünce içerisindeki yeri ele alınmıştır. İbn Rüşd konuyu iki boyutuyla ele almaktadır. Birincisi evrende görünen kötülüklerin te'vili noktasındaki değerlendirmesidir. Düşünür, evrendeki düzenden ve varlıkların en güzel şekilde yaratılışından hareketle Allah'ın varlığını ispatlar. Bu nedenle evrende adalete uygun olmayan bir durum, yaratıcıya nispet edilecek bir kötülük söz konusu değildir. Filozof rasyonel bir tutumla iyilik ve kötülüğün, varlığın kendi özlerinden kaynaklandığını ileri sürer; bu konuda Eş'arî kelamcılara eleştiri getirir. İkinci olarak Allah'ın insanlara karşı adaletinin ne şekilde ortaya çıktığı meselesidir. Bu konuda filozof Allah'ın insanlara karşı her durumda adaletli olduğu, yarattığı varlıklara karşı zulme razı olmayacağı ön kabulünden hareket eder. Bununla birlikte düşünür Allah'ın hikmeti ve adaletinin gereği olarak insanlar arasında tabiatı itibariyle kötülük içinde bir topluluğun olmasının lüzumuna dikkati çeker. Sonuç olarak İbn Rüşd kozmos düzeninde ve insanlar âleminde var kabul edilen az düzeyde kötülüğü genel varlık planındaki iyilik ve adaletin ortaya çıkması için gerekli görür.*

Anahtar Kelimeler: *Felsefe, İbn Rüşd, İlahî Adalet, Kötülük, Evren*

The Divine Justice Problem in the Thought of Averroes

Abstract*: The problem of divine justice in the Islamic thought tradition is a fundamental problem discussed by both philosophers and theologians in the justice, justice of God and its relationship with the universe. According to theists, if there is a creator who is omnipotent, omniscient and good, there must be justice in the universe. Because the existence of a creator equipped with perfect qualities and the existence of injustice in the universe cannot be considered together. In this case, if the creator exists, either there is no evil in the universe, or the existing evils must be interpreted. In this article, the efforts of the Andalusian philosopher Averroes to reconcile the evil in the universe with the existence of God and the place of his views on divine justice in philosophical thought are discussed. Averroes deals with the issue in two dimensions. The first is the evaluation of the evils that appear in the universe at the point of interpretation. The thinker proves the existence of God based on the order in the universe and the most beautiful creation of beings. For this reason, there is no unfair situation in the universe, no evil to be attributed to the creator.The philosopher rationally argues that good and evil originate from the essence of being; criticizes the Ash'ari theologians on this issue.Secondly, its the question of how God's justice against people is revealed. In this regard, the philosopher acts on the premise that God is just towards human beings in all situations and that he will not be willing to oppress the creatures he created. As a result,Averroes sees the little evil that is considered to exist in the order of the cosmos and in the human realm as necessary for the emergence of goodness and justice in the general plan of existence.*

Keywords: *Philosophy, Averroes, Divine Justice, Evil, Universe*

GİRİŞ

Felsefî düşüncede kötülük (şer) problemi, filozoflar arasında Tanrının adaleti, iyi oluşu ve evrenle ilişkisi bağlamında tartışılan problemlerin başlıcalarındandır. Kötülük doğadan kaynaklı ya da bilinçli insan eyleminin bir sonucu olarak insanın varlığına ve bu dünyadaki yaşamında kendisine büyük zarar veren durum, oluşum yada şeye genel çerçevede verilen addır. İnsanoğlu tarihî süreç içinde depremler, savaşlar, kıtlıklar ve soykırımlar gibi pek çok felaketlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar her ne kadar fizikî dünyada kötülük olarak görülse de bu kadar kötülüğün bir nedene bağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kötülükler doğal nedenlerle izah edilse de kötülüğün karşısında insanın nasıl olup da mutlak iyi olan bir Tanrı'nın varoluşuna inanabileceği yanıt bekleyen bir soru olarak kalmaktadır (Cevizci, 2000:574).

Evrendeki kötülüklerin iyi bir Tanrı ile bağdaşmasının mümkün olmadığı iddiası üzerine kurulan kötülük problemi üzerine tartışmalar felsefe tarihinde çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Platon'un ve sonraki pek çok düşünürün eserlerinde teodise düşüncesinin izlerini görmek mümkündür. Bu problemi mantıksal bir delillendirme formu içerisinde ilk kez Epikür'ün (M.Ö. 341-270) ortaya attığı bilinmektedir. Ona göre âlemde kötülüğün varlığı evrenin tanrısal bir varlık tarafından vücuda gelmediğini gösterir (Topaloğlu, 2004:105-106). Felsefî düşüncede kötülük genel olarak tabiî (doğal, fiziksel) ve ahlâkî (moral) olarak ikiye ayrılır. Ahlâkî kötülük insanların meydana getirdiği, acımasız, adaletsiz ve saldırgan düşünce ve eylemleri ifade eder. Doğal kötülük ise insan iradesinin dışında meydana gelen depremler, fırtınalar, kuraklıklar gibi kötülüklerdir (Yaran, 1997:25). Görünen bu kötülükler Tanrı'nın adaleti ile ilişkilendirilerek tartışılmış ve tanrısal adalet noktasında teistler tarafından savlar geliştirilmiştir. Adalet noktasında bu şekilde savlar geliştirilmesine düşünce geleneğinde teodise denilmektedir. Tanrı'nın adaleti anlamına gelen Yunanca "theos" ve "dike" sözcüklerinin birleşiminden oluşan kelime evrendeki kötülük kabulleriyle Tanrı'nın varlığı hakkındaki itirazlara karşı Tanrı'nın adaletini savunma çabası olarak anlaşılabilir. İlk kez Leibniz tarafından kullanılan teodise kavramıyla fizikî ve ahlâkî kötülüklerin kaynağı ele alınmıştır.

Müslüman filozoflar bu probleme ilâhî inayet, hikmet, lütuf, nizam gibi kavramlar çerçevesinde çözüm üretmeye çalışmışlar; batı düşüncesinde de Platon'dan itibaren modern dönemlere kadar teist ve ateist düşünürler tarafından kötülükle birlikte Tanrı'nın varlığı ve yokluğu tartışılmıştır. Süreç içerisinde kötülük problemi mantıkî açıdan üç önermeyle ifade edilmiştir. "Güç sahibi bir ilah vardır. Bu ilah tamamıyla iyidir. Evrende kötülük vardır." Bu önermelerden ikisi doğrulandığında üçüncüsünün yanlışlanması gerekir (Mackie, 1955:200). Zira ateist düşünürler kötülüğün dünyadaki oluşunun, mutlak iyilik sahibi bir Tanrı ile çelişmekte olduğu iddiasındadırlar. Onlara göre her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve sonsuz iyi olan bir Tanrı var ise evrende yüzbinlerce insanın hayatına mâl olan depremler ve diğer felaketler nasıl izah edilebilir? Tanrı bu doğal âfetlere, savaşlara, hastalıklara neden izin veriyor? Bu durumda Tanrı ya iyi değildir, ya kötülüğü engelleyecek gücü yoktur, ya da kötülüğün önüne geçecek bilgi donanımına sahip değildir. Bütün bunların dışında da onların tezini destekleyecek bir ihtimal de Tanrı'nın olmadığı iddiasıdır. Bu iddialar temelde evrendeki kötülüğün gerçek varlığı üzerine kurulmaktadır. Dolayısıyla kötülükten yola çıkarak Tanrı inancını eleştiren ateistik düşünce, evrendeki kötülüğün ontolojik gerçekliğini teistik inanç için temel bir sorun olarak görmektedirler. Zira mükemmel vasıflarla donanmış Tanrı'nın varlığı ile kötülüğün bir arada düşünülmesi mantıksal açıdan çelişkiye neden olmaktadır (Pereboom, 2005:149).

Teist düşünürler ise her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve iyi olan bir Tanrı varsa evrende kötülüğün olmadığını ya da yorumlanabilir bir kötülüğün olduğunu dile getirirler. Bu minvalde teistlerin bir kısmı kötülüğün reel varlığını inkar ederken, bazıları evrende aslolanın iyilik olduğunu, belli nispetteki kötülüğün estetik düzeni tamamlamak için bulunduğunu, kimileri de şeylerin ancak zıtları ile bilinebileceğini; dolayısıyla evrende iyinin olması için mantıken kötünün de bulunması gerektiğini söylemişlerdir(Taylan, 1998:143).

İslâm düşünce geleneği özelinde konuyu ele alacak alırsak, kötülük problemiyle ilgili tartışmaların Allah'ın mutlak kudret ve iyiliği kabulü çerçevesinde ele alındığını görmekle birlikte Allah'ın adaleti ile insan iradesinin sınırlılıkları noktasında bir takım tartışmaların

olduğunu da bilmekteyiz. İslâm filozofları kötülük problemine inayet ve Allah'ın evrene koyduğu düzen üzerinden yaklaşmaktadır. Buna göre yaratıcının sıfatları ve âlemde düzenin ve sürekli yaratılışın olması âlemde aslolanın iyi olduğunu göstermekte olup kötülük aslında iyiliğin eksikliğidir. Meselâ Fârâbî (ö. 950) problemi evrendeki düzen bağlamında ele alırken kötülük diye nitelenen hususların maddenin Allah'ın koyduğu düzeni yansıtma gücünü haiz olmamasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Evrendeki fiziksel kötülük olarak görülen deprem, sel gibi âfetler aslında maddenin ilâhî nizamı kabul edemeyişinden ileri gelmektedir. Aynı şekilde ahlâkî kötülük de bedenin nizamı/düzeni kabule potansiyeli olmadığından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2001:154). İbn Sînâ'ya (ö. 1037) göre kötülük, varlıkta yetkinliğin olmayışıdır. Ateşin yetkinliği yakma özelliği olduğu halde bazı durumlarda ateşin yakmasının zararlı sonuçları olabilir. Bu durumda "yakma" ateşten zarar gören için kötü bir durum olur. Tanrı kötülüğün bulunmadığı bir âlemi yaratabilirdi, ancak âlemde aslolan kötülüğün bulunması değil kötülüğün araç olarak bulunmasıdır. Zira bazı iyiliklerin ortaya çıkması, kötülüğün varlığını gerektiriyorsa kötülük bulunmalıdır (İbn Sînâ, 2005:162-165).

Bu çalışmada farklı dönemler ve düşünce ekollerine mensup olmakla birlikte evrendeki kötülükleri Tanrı'nın yetkinlik sıfatlarıyla uyumlu bir şekilde çözme konusunda birbirini destekler mahiyette teoriler geliştiren Endülüslü İbn Rüşd (ö. 1198) ile Yeniçağ filozofu Gottfried Leibniz'in (ö. 1716) teodise/kötülük problemi hakkındaki yaklaşımlarının değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

1. İBN RÜŞD'DE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

Endülüslü filozof İbn Rüşd, Tehâfüt et-Tehâfüti'l-Felâsife, el-Keşf an Menâhici'l-Edille ve Metafizik Şerhi gibi eserleri başta olmak üzere pek çok eserinde kötülük problemini farklı boyutlarıyla ele almıştır. Onun konuyla ilgili açıklamaları kendinden önceki Meşşâî filozoflarla paralellik arz etmektedir.

İbn Rüşd kötülük problemini yaratıcının sıfatları, âlemle ilişkisi, ilahî hikmet, irade ve sürekli yaratılış gibi inayet kavramının mefhumu bağlamında ele alır. Ortaya koyduğu teodise yaklaşımında ilk olarak Tanrı-âlem ilişkisi çerçevesinde âlemin bir yaratıcısının olduğunu, bu yaratıcının âlemin yetkinleşmesinden ziyade âlemi yokluktan varlığa çıkaran ve sürekli yaratan bir fâil olduğunu vurgular. Esasında filozofun bu savlarında asıl vurgu evrende her şeyin insanın varlığına uygun olduğu ve bu uygunluğu irade eden bir fâilinin olmasının zorunluluğudur. Çünkü âlemdeki her bir varlık yaratıcının meydana getirdiği düzen ve tertip sayesinde hem kendi varlığını devam ettirmekte hem de insanın yaşamını sürdürmesine uygun özellikleri taşımaktadır. İbn Rüşd dinî metinlerden referansla evrendeki düzen ve ahengin çok çeşitli örneklerini vererek bütün bunların Allah'ın hikmet ve inayetinin örnekleri olduğunu hatırlatır (İbn Rüşd, 2012:210-213). Ona göre inayet, ilâhî irade tarafından yaratılan her şeyin insan yaşamına uygun olduğuna, evrendeki nedensellik neticesinde her varlığın belli yasalar çerçevesinde vücuda geldiğine, yani başıboş olmadığına işaret eder (Akgün, 2013:194-197).

Bu manasıyla inayetin iki yönü bulunmaktadır. Birincisi insana hayatın verilmesi ve hayata uygun bir ortamın sağlanmasıdır. Bu yönüyle evren en güzel şekliyle düzenlenmiş olup güneş, ay ve diğer bütün varlıklar kendilerine verilen görevleri eksiksiz olarak yerine getirmektedirler. Âlemdeki bütün hareketler, oluş-bozuluşlar, semavî varlıklar, hayvanlar ve bitkiler gibi bütün varlıklardaki düzen inkâr edilemez. Dolayısıyla yaratıcı yarattığı varlıkları en güzel şekilde yaratmış olup, onların yaratılışında yaratıcıya nispet edilecek bir kötülük söz konusu değildir (İbn Rüşd, 2012:210-213). İkincisi yeryüzündeki varlıklar, varlıklarına zarar verecek şeylere karşı, kendilerini koruyabilecek ve hayatını devam ettirebilecek özelliklerle donatılmıştır. Filozofa göre âlemi sürekli olarak yaratan fâil ve ilk sebep olan yaratıcı en yetkin varlık olmasının yanı sıra âlemi yokluktan varlığa çıkarandır. Onun, eseriyle sadece yaratmakla sınırlı kalmayan bir ilişkisi ve sürekli devam eden bir yaratıcılık özelliği vardır (Sarıoğlu, 2017:604-605) Yeryüzünde var olan salt iyilik Allah'ın iradesiyle meydana gelmiştir. Zira bu iyilik olmasaydı âlemdeki her bir

varlığın hayata gelmesi ve hayatını sürdürmesi mümkün olmazdı. Dolayısıyla yeryüzünde iyilikle vasıflanan işler Allah'ın iradesiyle vücuda gelmekte, kötülükler ise maddenin zorunluluklarından kaynaklanmaktadır (İbn Rüşd, 2004:147). Filozof bu şekilde maddenin eksikliğinden kaynaklı kötülüğün Tanrı'nın iyi oluşu ve inayetinde bir eksikliğe neden olmayacağını düşünür.

Filozofun muhatap kitlesi her ne kadar farklı olsa da Allah'ın varlığının ve birliğinin delillendirilmesi, yaratıcı-evren ilişkisi, evrendeki kötülüklerin yorumlanması noktasında özellikle Eş'arî kelamcıları eleştirmekte; onların dinî metinlere aykırı, akla uygun olmayan açıklamalar yaptığını düşünmektedir. Zira Eş'ariler mantıkî bir çıkarım olarak görünmeyeni görünene benzetmek suretiyle (kıyasu'l-gâib ale'ş-şâhid)[85] adalet vasfına sahip olan yaratıcı ile potansiyel itibariyle zulme eğilimli insanı karşılaştırmaktadır. Ancak bu, kabul edilmesi mümkün olmayan bir karşılaştırmadır. İbn Rüşd'e göre şâhidin/görünenin adalet ve zulüm gibi potansiyel özellikleri fiillerinin sınırlı oluşundan kaynaklanmaktadır. Ancak fiillerinde sınırlılık olmayan Allah hakkında zulümden bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla yetkin ve sonsuz iyi olan bir yaratıcı ile yaratılan arasında benzerlik noktası bulunmadığından Allah'ın varlığı ile kötülük arasında da bir bağın kurulması yanlışlanmış olacaktır. Ona göre Allah'ın adaleti O'nun zâtı itibariyle iyi olması Âdil olması ve zulümle vasıflanmaması anlamında olup bu ise O'nun için sınırlılığı gerektirecek bir özelliğinin olmamasındandır. Bu nedenle Allah için bütünüyle adalet vasfı, sınırlılıkla muttasıf insan için adalet ve zulüm söz konusu olduğu bilinmelidir. Zira semantik anlam çerçevesinde sınırlılık, iyilikle birlikte kötülüğü; sınırsızlık ise, bütünüyle iyiliğe ve adil olmaya karşılık gelmektedir (İbn Rüşd, 2012:252; Karakaya, 2019:498).

İbn Rüşd'ün problem çerçevesinde temas ettiği bir husus da kötülüğün kaynağı hakkındadır. Bu konuda filozof, Eş'arî kelamcıların görüşlerine eleştiri getirir. Zira Eş'arîler iyi ve kötünün Allah tarafından hükme bağlandığını, insanın dince iyi kabul edilen fiili yaptığında âdil, din tarafından kötü görülen bir fiili yaptığında zâlim olduğunu kabul eder (el-Eş'arî, 1991:26; İbn Rüşd, 2012: 249). Dolayısıyla Eş'ariler fiillerin iyi ve kötü oluşlarını Allah'ın emir ve yasaklarıyla ilişkilendirmektedir. Bu nedenle emir ve yasaklara nispet yoksa hiçbir fiil hakkında iyi ya da kötü hükmü verilemez. Allah'ın fiilleri ise iyi ve kötü olarak vasıflandırılamaz. İbn Rüşd Eş'arîler'in ileri sürdüğü bu fikirleri ve varlıkların kendisinde iyilik ve kötülük özelliği olmadığı iddiasını saçma ve kabul edilemez görür. Zira ona göre iyi kendinde iyilik özelliği olduğundan, kötü de kendinde kötülük özelliği olduğundan dolayı bu ismi alır. Dolayısıyla her şeyin kendine has bir tabiatı bulunmaktadır. Kelamcılar bir kimsenin dinin iyi gördüğü bir fiili yapmasıyla âdil, kötü saydığı bir fiili yapması halinde de zâlim olduğunu söyler. Halbuki âlemde adaletin haddizatında iyi, zulmün bizatihi kötü olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Eğer ki onların ifadeleri kabul edilecek olursa şirk (Allah'a ortak koşmak) sadece din açısından kötü sayılır. Eş'arîler'in bakış açısıyla değerlendirildiğinde şayet din şirki emretseydi bu durumda şirk din açısından adalet, aksi ise zulüm olurdu. Bu nedenle iyilik ve kötülüğü Allah'a isnat etmek doğru değildir. Bu durum akıl ve mantık açısından geçersiz olduğu gibi dinin özüne de uygun değildir. Bu nedenle evrendeki iyi-kötü, güzel-çirkin şeklindeki nitelemeler eşyanın özünden kaynaklı nitelemelerdir. İbn Rüşd, evrende adaletin bizzat iyilik/hayr zulmün de bizzat kötülük/şer olduğunu ve evrendeki varlıkların kendinde iyi özelliği taşıdığından dolayı hayr ya da şer şeklinde nitelendirildiğini vurgulamak suretiyle rasyonel bir tutum sergiler (İbn Rüşd, 2012:249-250).

Bu temellendirmeden sonra İbn Rüşd kötülüğün varlığının dolaylı olarak iyilik olduğunu, kötü görünen şeylerin içinde iyi bulunduğundan dolayı onun da iyilik olduğunu belirtir (Küken, 1996:132-135). Dolayısıyla âlem iyilik üzere vücuda getirilmiştir. Kötülük kendinde eksikliğin olduğu, kendi başına bir öze sahip olmayan, bir yararın olmaması anlamına gelmektedir (İbn Rüşd, 1986:166). Allah iyiliği iyiliğin kendisi için, kötülüğü de iyiliğin ortaya çıkması için yaratmıştır. Bu durumda gayeye götüren şeyler iyi, gayeye ulaşmaya engel olan ise kötüdür. İbn

[85] Bu kıyasa İbn Rüşd ciddî eleştiriler getirmiştir. Çünkü bu kıyas bir tikelin tikele kıyası ya da tümelin tikele kıyası gibi eksik bir çıkarımdır. Çünkü gayb âlemi ile şahâdet âlemi birbirinden ayrı âlemler olup bu iki âlemin kendine has doğası vardır. İbn Rüşd mutlak anlamda birbirinden farklı iki evrenin kıyaslanmasının halkı saptırmaktan başka bir işe yaramadığını dikkat çeker (Erkol, 2009:29-31).

Rüşd bu şekilde kötülüğün ontolojik bir gerçekliğinin olmadığını iddia etmektedir. Mesela ateş, kendinde ilintisel olarak bir kötülük içerse de pek çok hayrı içinde barındırır. Zira kendi varlığı ona bağlı olanlar için ateş hayırdır. Ancak ateşin bazen varlıkların yapısını bozması varlığın eksikliğinden ileri gelmektedir. Durumun böyle olması ateşin yaratılmasının değil, yanlış kullanılmasının kötülük olduğu anlamına gelir. Bu ise ondaki hayrın daha fazla olduğunu, dolayısıyla varlığının yokluğundan hayırlı olduğu anlamına gelir (Leaman, 1998:47-49). İbn Rüşd Tehâfüt'te ilahî hikmet gereğince iyiliklerin bir kısmının kötülükle karışık olduğunu, az kötülük karışmışsa da iyiliğin miktar bakımından çok olarak bulunmasının zorunlu olduğunu belirtir. Bunu eski filozoflara atfen azı kötülük çoğu iyilik olan varlıkların hiç yaratılmayacak olması mı yoksa kötülüğüyle iyiliğin birlikte yaratılmış olmasının mı hikmete daha uygun oluşunu değerlendirir. Filozof devletlerin idaresinde erdemli yöneticilerin koymuş olduğu cezalar gibi her varlıkta aslolan iyilik olmakla birlikte evrenin düzeni için az da olsa kötülüğü gerekli görür (İbn Rüşd, 1986: 97).

İbn Rüşd'e göre iki husustan birinin olması kaçınılmazdır. Birincisi ya azında kötülük, çoğunda iyi bulunan varlık türleri hiç yaratılmayacak. Bu durumda az olan kötülükten dolayı bütün hayırlar da yok olmuş olacak. Ya da az kötülükle birlikte çok hayır bir arada olması gerekecektir. Böyle olduğunda az kötülük ile çok olan hayrın bulunması, az kötülük sebebiyle çok hayrın yok olmasından daha iyidir. İnsanın ve diğer var olanların her birinde iyilik ve kötülük özelliği bulunmakla birlikte ilahî hikmet gereği yaratıcı iyiliği ağır basan şeyin kötülüğünden dolayı yokluğuna değil, varlığına hüküm vermiştir (İbn Rüşd, 2012:252). Görünen o ki filozof evrende ya da insanlık âleminde kötülük olarak vasıflanan durumlar içinde hayrın mevcut olduğu ve bunun da O'nun hikmetinin gereği olarak anlaşılması gerektiği kanaatindedir. Dolayısıyla kötülüğün bizzat varlığı Allah'ın inayet ve adaletinin gereğidir.

İbn Rüşd kötülük probleminin diğer bir yönü olarak ilahî adalet konusunu ele alır. "Allah Âdil'dir. O dilediğini dalâlette bırakır, dilediğini de hidayete erdirir (Müddessir, 74/31), "Dileseydik herkesi hidâyete erdirirdik" (Secde, 32/13) gibi ayetler ilk bakışta Allah'ın adaletiyle çelişiyor gibi görünmektedir. Ancak İbn Rüşd bu ayetleri literal olarak anlamanın imkânsızlığı üzerinden durur. Ona göre bu ayetler Allah'ın zulme razı olmayacağına dair olan ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde Allah'ın kullarını adalete uymayan bir tarzda dalâlete düşürmeyeceği sonucu çıkmaktadır (İbn Rüşd, 2012:250; Karakaya, 2019:502-503). Filozof beşerî adaletle ilahî adaleti birbirinden ayırmakta, insanın adaleti talep nedeninin mutlak âdil olan Allah'ın kendisine bir hayır dokundurması arzusundan, ilahî adaleti ise O'nun zatının kemalinden geldiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte düşünür Allah'ın hikmeti ve adaletinin gereği olarak insanlar arasında tabiatı itibariyle dalalet içinde olan bir topluluğun olmasının lüzumuna da dikkat çeker (İbn Rüşd, 2012:252). Bu ifadeden filozofun adaleti tesis için dalaletin gerekliliğine işaret ettiğini anlamak mümkündür. Dolayısıyla kozmos planında iyinin varlığı maddenin kısmen kötülüğünü gerektirdiği gibi insan âleminde de adaletin tesisi için dalalette olan az bir topluluğun olması gerekmektedir. Bu bağlamda yaratılanların tabiatları itibariyle dalalet için hazırlanmış bir topluluğun olmasının zulüm olup olmamasını değerlendiren filozof, bu konuda insanlar içerisinde tabiatları itibariyle dalalet için hazırlanmış bir zümrenin bulunmasının ilahî adaletin gereği olduğunu başka türlü olmasının asıl zulüm olacağını ifade eder (İbn Rüşd, 2012:251-252).

İbn Rüşd kötülük problemi çerçevesinde insan fiillerinin sonucunda ortaya çıkan kötülükleri ele alır. Bu konuda insanın özgürlüğü ve sorumluluğuna temas eden eden filozof, Allah'ın sınırsız ve mutlak iradesinin yanında insan iradesinin konumunu doğru belirlemek gerektiğine vurgu yapar. Dinî metinlerde insanın özgürlüğü konusunda ilk bakışta çelişkiler var görünse de dikkatli bir incelemeyle insanın zorlama olmaksızın fiillerinde özgür olduğu vurgusu vardır. Zira kimi ayetlerde her şeyin kaderle yaratıldığı (el-Kamer 54/49) kimi ayetlerde de insanın başına gelenlerin kendi elleriyle yaptıklarının karşılığı olduğu (Âl-i İmran 3/182) belirtilir. İbn Rüşd bu ayetlerden hareketle insanın kendi fiilini kendi kesb ve iradesiyle yaptığına ve fiillerinde bir mecburiyet altında olmadığına vurgu yapar. İnsanın fillerinde özgür olduğu kabul edildiğinde Allah'ın iradesi dışında gelişen bir takım fiillerin olduğu anlamını çıkarmak

mümkündür. İnsan fiillerinde özgür değil dediğimizde fiillerinin kendi iradesi dışında zorunluluk sonucunda meydana geldiği anlamı çıkar. Eğer insandan sâdır olan fiiller iradesi dışında ve mecburî ise o durumda sorumlulukların güç yetirilemez cinsten olması gerekir. İnsan güç yetiremeyeceği şeylerle sorumlu olduğunda da cansız bir madde ile kendisi arasında bir fark kalmamış olur. Bu yönüyle düşünür insanda müstakil bir irade ve özgürlüğün olmadığını iddia eden yaklaşımları açıkça eleştirir. Bu durumda insan hangi noktaya kadar iradesinde özgürdür? İbn Rüşd konuyu ilahî inayet bağlamında ele alarak âlemin düzeni ve dış dünyadaki sebeplerin irademize uygun oluşu çerçevesinde insanın özgür olduğunu belirtir (İbn Rüşd, 2012:237-240).

Sonuç olarak İbn Rüşd inayeti Allah'ın varlığı için bir delil olarak görmesinin yanında kötülük probleminin çözümünde de anahtar kavram olarak görür. Evrende madde ile kötülüğün varlığı gözlense de cömertçe sürekli kesintisiz bir şekilde yaratılış ve varlıkların yaşamını devam ettirmesi iyiliğin mutlak, inayetin sınırsız olduğunu göstermektedir.

2. LEİBNİZ DÜŞÜNCESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

Kötülük problemi konusunda esaslı görüşler ortaya koyan batı dünyasının önemli filozoflarından biri Leibniz'dir. Mutlak kudret, bilgi ve iyilik sahibi olan Tanrı'nın varlığı ile evrendeki kötülük arasındaki çelişkiyi gidermeye çalışan filozofun teodise yaklaşımını ontoloji, kozmoloji ve ahlâk görüşleriyle bir arada değerlendirmek gerekir. Felsefesini sonsuz cevher teorisine dayandıran filozof evrenin monad adını verdiği sonsuz sayıda cevherden oluştuğunu ve bu cevherlerden herbirinin bölünmez bir cevher oluşturduğunu kabul etmektedir. Monadlarda her ne kadar çokluk gözükse de onlar çokluğun birliğini sağlayan unsurlardır. Âlemin bir aynası olmasından ve özünde diğer monadları da temsil etmesinden dolayı âlemin bütününü kendi bünyesinde taşır. Hiyerarşik bir düzene tabi olan monadlarda en altta tasavvurları açık-seçik olmayan, pasif madde yer alırken, sıralamanın en üstünde tasavvurları açık-seçik ve aktif durumda, her yönüyle yetkin ve varlığın kaynağı olan Tanrı yer alır. Bir ve tek olan Tanrı ile diğer monadlar arasında sonsuz sayıda monadlar yer almaktadır (Gökberk, 1980: 314-315). Monadlardan oluşan cisimleri ne kadar tahlil edersek edelim her bir unsurunda aynı düzeni ve organizmayı görmek mümkündür. Evrendeki düzeni monadların hareketlerinin uyumuyla bu şekilde yorumlayan Leibniz, içinde kaosa yer olmayan bu düzenin sonsuz güce sahip hikmetli bir yaratıcıdan çıkacağını ifade eder. (Leibniz, 1946:2).

Evrendeki düzenin bir yaratıcıdan südûru aslında yaratıcının bu dünyayı imkân halindeki sonsuz dünyalar arasında en iyisi olarak yarattığını göstermektedir. Zira sonsuz kudret ve hikmet sahibi ve sınırsız iyilik vasıfları olan Tanrı, hikmetinin gereği olarak mevcut yaratılandan daha iyisinin yaratılamayacağı bir dünya meydana getirmiştir. Leibniz'e göre en mükemmel sıfatlara sahip olan Tanrı elbette yarattığı evreni en güzel şekilde yaratacaktır. Bu dünya Tanrı açısından daha iyisi yaratılamayacak bir dünya olduğu gibi, bizim açımızdan bakıldığında da daha iyisi arzu edilemeyecek bir dünyadır. Onun ifadesiyle eğer her şey bize iyi bir şekilde bildirilseydi, Tanrı tarafından yaratılmış olandan daha iyi bir dünyanın arzu edilemeyeceği açıkça görülürdü. Leibniz'in metafizik düşüncesinin temelinde Tanrı'nın varlığı olduğu gibi O'nun en mükemmel sıfatlara sahip oluşu üzerinden bir kozmoloji kurgusu vardır. Onun kozmolojik delillendirmesine göre varlıkların son ve yeter sebepleri, bütün varlıkların sebebi olan zorunlu varlıktır (Leibniz, 1988:10). Tanrı en mükemmel ve sonsuz iyi olduğundan dolayı her zaman iyiyi seçer, kendisinden iyilik ve adalete uygun olmayan bir şey çıkmaz. Dolayısıyla O'nun yarattığı âlem de iyi olmalıdır (Leibniz, 1949:1-2). Görüldüğü üzere filozofun teodise anlayışı evrenin yaratıcısının Tanrı olduğu ve evrenin bu şeklinden daha iyi olmasının mümkün olmadığı ön kabulüne dayanır. Bu durumda evrende kötülüğün olduğuna dair düşünce yanlış bir düşüncedir. Zira Tanrı'dan ancak iyilik ve adalete uyan şeyler vücuda gelir. Bu itimat, Tanrı'nın yarattığı her şeyi gerektiği şekilde yaptığı ve evrenin başka türlüsünün olamayacağı sonucuna çıkmaktadır (Leibniz,

1946:49-50). Bu şekilde filozof kötülük problemini varlıkların mahiyetinden değil, Tanrı'nın özelliklerinden yola çıkarak çözmeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte filozof âlemdeki kötülükle ilgili akla gelebilecek soruları sormakta ve çözümler üretmektedir. Yaşadığımız dünyada kötülüklerin olduğu açıktır. Her varlığın Tanrı'dan geldiğine inandığımız zaman kötülük nereden kaynaklanmaktadır? Evrenin yaratıcısı Tanrı ise evrendeki bu kötülükler nasıl var oluyor? Mutlak güç ve kudret sahibi ve mutlak iyi olan Tanrı bu kötülüğe neden izin veriyor? (Leibniz, 1989:113) Filozofa göre kötülük esasında kendinde bir vücudu olmayan, etken nedenin ortaya çıkarmadığı bir durum olup sadece iyinin eksik oluşudur. O, kötülüğü ahlâkî, fiziksel ve metafiziksel olmak üzere üç kategoride ele alınır. Fiziksel kötülük depremler, fırtınalar, hastalıklar gibi insana dokunan acı ve kederler, ahlâkî kötülükler bilinçli insan eyleminin sonucu olan günaha neden olabilecek kötü davranışlar; metafiziksel kötülük ise yaratılanlardaki aslî kusurlardır. Metafiziksel kötülük bir şeyin formunun yetkinlikten ve tamlıktan yoksun olmasıdır. Esasında bu yönüyle fiziksel ve ahlâkî kötülüklerin nihaî kökeni metafiziksel kötülüktür. Zira fiziksel ve ahlâkî kötülükler metafiziksel bir eksiklikten dolayı sonlu monadların bulanık tasavvurlarından kaynaklanmaktadır. Kötülüğü izah noktasında bazı düşünürler gibi Leibniz de özellikle metafiziksel kötülük üzerinde durmuştur. Ona göre varlıklardaki mükemmeliyet iyi oluşu, eksiklik ise kötülüğü gösterir. Dolayısıyla kötülük aynı zamanda yetkin olmayış anlamında olup yaratılmış varlıkların sınırlılığından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde mutlak bilgi, kudret ve iyilik sahibi Tanrı ile O'nun eseri olan evrendeki kötülük arasındaki uzlaşmazlığı gidermeye çalışan Leibniz kötülüğün Tanrı'dan bağımsız bir şekilde maddede aranması gerektiğini vurgular. Zira yaratılmış olan varlıklar doğası gereği sınırlı olup sınırlılık onda aslî bir eksikliktir (Leibniz, 1989:114-116).

Filozof metafiziksel kötülük ile varlıktaki aslî eksiklik arasında bu şekilde bir ilişki kurmak suretiyle kötülüğün mahiyetini ve nedenlerini açıklar. Ona göre bütün mükemmellikleri kendisinde barındıran Tanrı bütün güzel şeylerin sebebi olduğu gibi, kötülüğün kaynağı olan sınırlılık ve kusurlar ontolojik açıdan farklı statüde olan varlıklar için söz konusudur. Sınırlı olmak yaratılmış varlıkların özlerinden gelen zorunlu bir özelliktir. Zira yaratılmış olmak güç, bilgi ve diğer mükemmel özellikler konusunda sınırlılığı gerektirmektedir. Bu nedenle mutlak güç ve bilgi sahibi ve mutlak iyi olan Tanrı'nın dışındaki bütün varlıklar sınırlıdır. Bu sınırlılıklarından dolayı varlıklar aslı itibari ile noksandır. Bu noksanlığın oluşu da kötülük olarak isimlendirilmektedir. Sınırlılık aynı zamanda fizikî ve ahlâkî kötülüklerin oluşmasına neden olan metafizik kötülüğün de ayırıcı özelliğidir. Dolayısıyla Tanrı'da var olan mükemmel özellikler, ontolojik yapısı itibariyle farklı olan diğer varlıklarda eksiklik olarak kendini gösterecektir. Mümkün varlıklar ontolojik doğası itibariyle yetkinliğin ve her şeyin bilgisinin kendisinde olmadığı yetersiz varlıklardır. Bu durumu filozof bir metaforla açıklar. Buna göre yüklü bir geminin bir nehirde hareket ettiğini varsayalım. Nehir geminin yükünün ağırlığına bağlı olarak hız sınırını belirlemektedir. Böyle bir durumda geminin hızının nehre bağlı olduğu söylenebilir. Fakat geminin hızını sınırlayan şey nehrin kendisi değil, geminin taşıdığı yükün miktarıdır. Eğer gemiyi hızlı hareket ettirme gereği söz konusu olsaydı gemi ya taşıdığından daha hafif olmalıydı ya da nehir düşük olan hızından daha hızlı seviyede akmalıydı. Aynı şekilde yaratıkların aslî kusurları ve sınırlılıkları onların bir takım olguları tam olarak anlamalarına engel olmakta ve onların bir takım kötülüklerden kaçınmalarına imkân vermemektedir (Leibniz, 2008:156; Aktürk: 2014:152). Kısaca kötülük varlıklardaki sınırlılıktan kaynaklanan kusurun zorunlu kıldığı bir şeydir.

Bu şekilde düşünür varlıktaki eksiklik ve kusurun sebebini Tanrı'yla ilişkilendirmemektedir. Zira Tanrı, zihnindeki idea nasılsa varlığı o şekilde aktüel kılmıştır. Dolayısıyla kötülüğün kaynağı yaratılanın ideal mahiyetinde yani Tanrı'nın müdrikesindedir. O'nun iradesinden bağımsız olan ezelî hakikatler Tanrısal müdrikededir. Bundan dolayı kötülük idealardaki kökensel sınırlılıktan kaynaklanmaktadır (Çınar, 2005:167). Sınırsız bir dairenin imkânsız oluşu gibi mutlak anlamda yetkin olan bir yaratılmış varlık da imkânsızdır. Çünkü yaratılmış varlık özü itibariyle yetkin olmayan sınırlı bir varlıktır. (Yaran, 1999:84) Bu durumda

yaratılmış olanlar yetkinliğini Tanrı'dan, yetkin olmayışını sınırsız olma kabiliyetinden uzak olan kendi tabiatlarından alır.

Leibniz Tanrı'nın mutlak gücü ve mutlak iyiliği ile varlıkta kötülüğün olmasını ilk bakışta çelişir gibi görünmekte olduğunu kabul eder. Zira mutlak iyilik sahibi olan Tanrı'nın kötülüğün vücut bulduğu bir dünya yerine, kötülüğün olmadığı bir dünyayı ve günah işleme özelliği olmayan varlıkları yaratması mümkün değil miydi? Leibniz'e göre bu ihtimal, ancak insanların iradelerini özgür oluştan mahrum bırakmak suretiyle mümkün olur. Zira irade günah işleme imkânını zorunlu hale getirmektedir (Kolakowski, 1993:18; Özdemir, 2000:232). "Tanrı günah hakkında bilgi sahibi olduğu halde insanların kötülüğü işlemeleri için onlara imkânlar vermek suretiyle kötülüğe katkıda bulunmuş olmaz mı?" şeklinde bir soruya da filozof Tanrı'nın iyi oluşu ile günaha izin vermesi arasındaki uzlaşmazlık olduğu iddiası üzerinde durur. Bu iddiaya göre Tanrı insanın günah işleyeceğini önceden bilmesine ve bunu önleyecek güce sahip olmasına rağmen bu günahın işlenmesi konusunda neden ihmalde bulunmuştur? Bu durum bir insan için düşünüldüğünde, insan başkasının hatasına müdahale etmemesi durumunda kendisinden beklenen iyi davranışı ortaya koymamış olurdu. Bu nedenle eleştiri getirenler Tanrı'nın günaha izin vermesinin O'nun iyiliğine olan inançla bağdaştırılamayacağını düşünmektedir (Leibniz, 2008:153). Leibniz burada Tanrı'nın mutlak iyi oluşunun kötülüğü bizzat yapmasıyla değil olsa olsa günaha engel olmamasıyla ilişkilendirilebileceğini belirtir. Bunu da mahkeme metaforuyla açıklar. Mesela bir kimse, suçun işleneceğini önceden görse ve müdahale etmemiş olsa mahkeme onu, bu durumundan dolayı suç ortağı olarak görmeyecektir. (Leibniz, 1946:33) Dolayısıyla insanın özgür iradesiyle günaha meyletmesi ve Tanrı'nın bunu bilmesi suç ortağı olması anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte günah ve kötülükler özü itibariyle Tanrı'nın bu dünyayı en iyi olarak yarattığı şeklindeki kanaata zarar vermemektedir. Çünkü bazı kusurlar ve bozukluklar doğru kullanıldığında bütünde uyumun sağlanmasına ve genel düzendeki bozuklukların ortadan kalkmasına katkı sağlar. Dolayısıyla kötülükler daha büyük iyiliklere katkı sağlamak için vardır. Ve bu düzeydeki kötülük evrenin kötü olduğu, yaratıcının olmadığı gibi bir sonuca ulaşmak için yeterli değildir. Zira dünya iyilik ve kötülüklerin içinde bulunduğu bir bütün olarak yaratılmıştır. İyiliğin bilinmesi için kötülüğün olması, çok sayıda iyiliğin gerçekleşmesi için az sayıda kötülüğün olması gerekir. Meselâ Tanrı'nın Adem'in yasak elmayı yiyeceğini bilmesine rağmen ona müdahale etmemesi daha büyük bir iyiliği elde etmek içindir. Çünkü Adem cennetten kovulmasaydı İsa dünyaya gelmeyecekti. Adem'in günahı Tanrı'nın oğlunun bedene bürünmesi gibi daha büyük bir iyiliği netice vermiştir (Leibniz 2008:152-153) Bu nedenle bir miktara kadar kötülüğe imkan tanımamak daha büyük iyiliklere imkan vermemek anlamına gelir ki bu da Tanrı için düşünülemeyecek bir durumdur. Görüldüğü üzere Leibniz Tanrı'nın daha ileri düzeyde iyilikleri elde etmek için kötülüklere izin verdiğini düşünmektedir.

Problemin bir başka yönü olarak ahlâkî kötülüğe temas eden düşünür, konuyu insan hürriyeti ve özgür irade bağlamında ele alır. Ona göre Tanrı bu dünyayı insanların iradesiyle ahlâkî gelişimlerini sağlayabilecekleri bir alan olarak yaratmıştır. Bunun yanında her ne kadar özgürlüğün olduğu bir dünyada yaşıyor olsak da varlık sahasına gelişimiz kendi irademizle olmamıştır. Bu nedenle Ona güvenerek iradesine saygı duymaktan başka tercih edilebilir bir yol yoktur. İnsanın yaptığı iyilikler ve işlediği güzel davranışlar karşılıksız bırakıldığı zaman Tanrı'yı suçlamak mümkündür. Ancak bunun dışında başka bir durumda suçlamanın hiçbir haklı gerekçesi olamaz. O'nun adalet ve merhameti iyi olanlara mükafat vermeyi kötü olanlara ise ceza vermeyi gerektireceğinden dolayı günahların bağışlanacağı müjdesini veren Tanrı nasıl olur da merhametsiz ve adaletsizlikle vasıflandırılabilir (Özdemir, 2000:235). Bunun yanında meydana gelen olayların Tanrı tarafından önceden biliniyor olması insanların özgürlüklerini ortadan kaldıracak bir zorunluluk oluşturmaz.

Leibniz'e göre Tanrı, iradesiyle içinde hiçbir kötülük içermeyen bir evren yaratabilirdi aynı şekilde evreni hiç yaratmayabilirdi. Ancak Tanrı'nın mutlak iyi ve bilgelik sahibi oluşundan dolayı onun yarattığı bu dünyadan daha iyisi düşünülemez. Her ne kadar yaratılması mümkün dünyalar sonsuz olsa da Tanrı kendi hikmetiyle, uygun düşmeyen bir ihtimali tercih etmez. Bu

nedenle kötülüklerine rağmen bu dünya, mümkün dünyaların en iyisidir (Hick, 2010:159). Kötülükten dolayı evrenin hiç yaratılmaması teklifi ise anlamlı değildir. Çünkü hiçliği idrak etmediğimizden ve hiçlikte var olup da şu andaki varlığımızla onu kıyaslamamız imkânsız olduğundan dolayı bu ihtimal son derece saçma olur. Bundan dolayı Leibniz'in belirttiği gibi özgürlüğün bulunduğu bir dünyada kötülük kaçınılmazdır (Özdemir, 2000, 234-235). Ancak Tanrı kötülükleri bizzat murat etmemiş, onlardan daha büyük iyilikler murat ettiğinden dolayı kötülükleri vücuda getirmiştir. Leibniz bu dünyanın mümkün dünyaların en iyisi olduğunu söylerken, bu düşüncenin bizim kavrayış ve anlayışımızı aşan bir mahiyeti olduğunun da farkındadır. Zira yaratılan varlıklar kendilerinde özü gereği var olan sınırlılığı ve bu sınırlılığın sonucu olarak kötü görünen şeylerin hakikatini kavrayabilecek düzeyde değildir. Eğer ki insanda sınırlılık olmasaydı insan kötülük zannettiği şeylerin seçilenlerin en mükemmeli olduğunu idrak edebilirdi. Dolayısıyla insan, doğası itibariyle sınırlı oluşundan dolayı bilgi açısından yetersiz olup mevcut âlemin mümkün âlemler içinde en iyisi olduğunu kavrayamaz. Yine yaratılmış oluşundan ve sınırlılığından dolayı varlıklar Tanrı'nın sahip olduğu mükemmelliklere sahip olamazlar. Bundan dolayı reel dünyada kötülüğün nedeni varlıklarda bu aslî eksikliklerdir.

DEĞERLENDİRME

Düşünce tarihinde Tanrı'nın varlığına dair ortaya konulan değerlendirmelerde kötülük eksenli iki yaklaşım görülmektedir. Bunlardan biri varlıklardan yola çıkarak evrendeki görünen kötülüklerin iyilik sahibi bir yaratıcı olmadığı ihtimalini güçlendirdiği şeklindeki yaklaşım, diğeri ise mutlak iyi ve kudretli bir Tanrı'dan hareketle yaratılan âlemde görünen kötülüklerin olmadığı ya da yorumlanabilir bir kötülüğün olduğu şeklindeki yaklaşımdır. Görüşlerini ele aldığımız İbn Rüşd ve Leibniz âlemde var olan kötülüklerin yorumlanabilir mahiyetinin olduğunu hatta âlemde yaratıcının iyi oluşuna halel gelmeyecek düzeyde kötülüğün bu dünyadaki düzen ve uyumu tamamlayan bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir.

İbn Rüşd evrendeki düzen ve uyumdan hareketle Allah'ın varlığını ve O'nun inayetiyle de evrendeki her şeyin sebep-sonuç ilişkisi bağlamında iyi ve güzele giden bir gayeyi taşıdığını vurgular. Leibniz monadlar ve onların sıralanışından yola çıkarak evrenin Tanrı'nın koyduğu determinizme dayalı, belli bir gayeye doğru hareket ettiğini vurgular. İki filozof da gayeye ulaştıran her şeyi iyi ve güzel, gayeye ulaşmayı engelleyen şeyleri ise çirkin görerek kötülüğü tanımlamaya çalışır. Yine Tanrı'nın her açıdan yetkin bir varlık olduğunu evrende yaratılan her şeyin de bu anlamda en yetkin olması gerektiğini düşünürler. Bu durumda kötülük kendinde bir özü olmayan, eksiklik barındıran şeydir. Metafizik kötülük şeklinde de isimlendirilebileceğimiz bu tür kötülük Leibniz tarafından özellikle dile getirilmiş olup onun düşüncesinde fiziksel ve ahlâkî kötülükler de metafizik kötülüğe indirgenmiştir. Aynı zamanda âlemde kötülüğün olduğunu hâkim unsurun ancak iyilik olduğunu, kötülüğün varlığının Tanrı'nın inayetinde ve iyiliğinde bir eksilmeye neden olmayacağını dile getirir. Leibniz bu dünyanın mümkün dünyaların en iyisi olduğunu ileri sürerken kötülüğün de iyinin ortaya çıkması için gerekli olduğunu kanaatindedir.

İbn Rüşd'e göre kötülüğün tezahürünün bir yönü de yetkinlik açısından eksik olan maddedir. Bu nedenle Allah'ın dışında bütün varlıkların yetkin olmaması nedeniyle madde âleminde eksiklikten kaynaklı kötülük söz konusudur. Leibniz de aynı şekilde Tanrı'nın sahip olduğu özellikleri itibariyle mutlak iyi ve mükemmel bir varlık olduğunu, buna karşın yaratılan varlıkların sınırlı ve sonlu özellikleri nedeniyle yetkinlik noktasında eksik varlıklar olduğu kanaatini taşır. Dolayısıyla her iki filozof da kötülüğün evrende bulunmasını varlıkların ontolojik kökenleriyle açıklamakta ve daha büyük iyiliğin koşulu olarak görmektedir.

İbn Rüşd ve Leibniz'in Tanrı'nın iyi ve kudretli oluşu ön kabulünden hareketle ortaya koyduğu teodise, Tanrının adaletli oluşunu ortaya koyan optimist bir karakter taşır. Her iki filozofun teodise anlayışı çerçevesinde ele alınan ilahî adalet sorunu Tanrı'nın inayeti ile insanın özgürlüğü bağlamında çözüme kavuşturulmaktadır. Bu konuda iki filozofun da kötülüğün

nedenini doğrudan Tanrı'nın iradesine bağlamaktan kaçınması dikkat çekicidir. Filozoflar varlık âleminde az da olsa görünen kötülükleri, insanların çektiği sıkıntıları, karşılaştığı olumsuzlukları daha iyi bir düzen için gerekli görür. İbn Rüşd insanlık âleminde kötülük olarak kabul edilen kötü fiillerin yapılmasını ve günah gibi hususları insanın özgürlüğü ve kader ilişkisi çerçevesinde ele almakta olup bu konuda akıl ve naklin birbiriyle çelişmediğini ileri sürmekte, dinî metinler bütüncül bir bakışla incelendiğinde çelişir gibi görünen hususların aslında uzlaştırılabilir olduğunu ifade etmektedir. Leibniz de konuyu özgür irade ve insan hürriyeti bağlamında ele alıp ahlâkî kötülükleri insanın özgür iradesine bağlayarak Tanrı'nın iyi oluşu ve hikmete uygunluğu ile çelişmediğini belirtmektedir. Filozoflar insanın özgür bırakıldığı ve iradesini kullandığı bu alanlarda Tanrı'nın sorumluluğu olmadığı kabulüyle kendi içinde tutarlı bir teodise kurmuştur.

İbn Rüşd ve Leibniz'in inayet, ilahî adalet ve özgür irade kavramları çerçevesinde kötülük problemine çözüm ürettikleri görülmektedir. İlahî adaletin bir gereği olarak evrende iyinin çoğunlukta, kötünün ise azınlıkta olması gereklidir. Düşünürler Tanrı'nın sahip olduğu mükemmel vasıfların yaratılan diğer varlıklarda olmasının imkânsızlığına dikkat çeker. Zira varlıklarda, yaratılmış olduklarından dolayı aslî kusurlar ve eksiklikler bulunmakta olup bu sınırlılıklar insanın evrendeki muhteşem düzeni kavrama noktasında yetersiz oluşuna neden olmaktadır. Zira fiziksel açıdan kötü olarak görünen hususlar evrendeki yasaların yeterince bilinmemesi ya da varlıkların yetkinliği tam olarak kabul edemeyişinden kaynaklanmaktadır. Yine bu dünyadaki her şeyde mükemmel bir düzen bulunduğundan dolayı her şey sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde anlaşılabilir. Bu evren sadece iyinin hâkim olduğu değil, mümkün olan sonsuz evrenler içerisinde en iyi olan evrendir. Görüldüğü üzere her iki düşünürde evrendeki düzen Tanrı'nın kudreti ve iyi oluşunu açıklamak için yeterli görülmektedir.

Netice itibariyle her iki filozof dünyada kötülüğün mutlak bir mahiyetinin olmadığını, kötülük olarak görülen hususların maddenin sınırlı oluşu nedeniyle eksikliğinden kaynaklandığını, kötülüğün daha yüce bir iyiliğin ortaya çıkmasına katkı sağlayan arızî bir unsur olduğunu, ahlâkî kötülüklerin insanın özgürlüğünün neticesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle filozofların mutlak iyi, kudretli ve âdil bir Tanrı'nın dünyadaki fizikî, ahlâkî ve metafiziksel düzlemde kötülükleri yorumlama tarzlarının optimist bir karakter taşıdığını ve probleme kendi içinde tutarlı bir çözüm ürettiklerini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

AKGÜN, T. (2013). *Gazali ve İbn Rüşd'e Göre Yaratma,* Akçağ Yayınları, Ankara.

AKTÜRK, E. (2014). "Metafiziksel bir sorun olarak Kötülük" Felsefe Dünyası, 59/(1): 150-167.

AYDIN, M. (2001). Din Felsefesi. İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir.

CEVİZCİ, A. (2000). Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

ÇINAR, A. (2005). "Leibniz'de Kötülük Problemi ve Teodise", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (1): 161-177

el-EŞ'ARİ, (1991). el-İbâne fil usûli'd-diyane, Dârü'l-Kâdirî, Beyrut.

ERKOL, A. (2009). "Felsefeden Kelama Yöntem ve İçerik Eleştirisinde İbn Rüşd'ün Kelam Karşıtlığı", Şarkiyât İlmî Araştırmalar Dergisi, (1): 24-44.

GÖKBERK, M. (1980) Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, 1980.

HİCK, J. (2010). Evil and the God of Love, Palgrave Macmillan, New York.

İBN SÎNÂ. (2005). Kitabu'ş- Şifa: Metafizik II, (Çev.) DEMİRLİ, E.-TÜRKER, Ö. Litera Yayıncılık, İstanbul.

İBN RÜŞD. (2012). el-Keşf an Minhâci'l-Edille. (Çev.) ULUDAĞ, S. Dergâh Yayınları, İstanbul.

İBN RÜŞD. (2004), Telhisu ma Ba'de't-Tabia (Metafizik Şerhi), (Çev.) MACİT, M. Litera Yayıncılık, İstanbul.

İBN RÜŞD. (1986). Tutarsızlığın Tutarsızlığı, (Çev.) IŞIK, K.- DAĞ, M., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Basımevi, Samsun.

KARAKAYA, M. M., (2019). "İbn Rüşd Felsefesinde Kötülük", Beytulhikme, 9(2): 493-514.

KOLAKOWSKİ, L. (1993). Religion, If There is No God, Fontanal Press.

KÜKEN, G. (1996). Doğu ve Batı Felsefesinde İbn Rüşd ve St. Thomas Aquinas Felsefelerinin Karşılaştırılması, Alfa Yayınları, İstanbul.

LEAMAN, O. (1998). Averroes and His Philosophy, Curzon Press.

LEİBNİZ, G.W. (2008). "Theodicy: A Defence of Theism", (Ed.) POJMAN, L. P.-REA M, Philosophy of Religion: An Anthology, Wadsworth Publishing Company.

LEİBNİZ, G.W. (1989). Philosophical Essays, (Ed., Çev.) ARİEW, R.-GARBER, D., Hackett Publishing Company , İndianapolis and Cambridge.

LEİBNİZ, G.W. (1988). Monadoloji, (Çev.) YETKİN, S. K., M.E.G.S.B. Yayınları, İstanbul.

LEİBNİZ, G.W. (1949). Metafizik Üzerine Konuşma, (Çev.) HIZIR, N,. İstanbul.

LEİBNİZ, G.W. (1946). İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma, (Çev.) BATU, H., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

MACKİE, J. L. (1955). "Evil And Omnipotence", Oxford Journals, (254):200-212

ÖZDEMİR, M. (2000). "Kötülük Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım", Cumhuriyet İlahiyat Fakültesi Dergisi, (4): 225-257.

PEREBOOM, D. (2005). "The Problem of Evil", The Blackwell Guide to the Philosophy of Religion, ed. William E. Mann, Blackwel, Oxford.

SARIOĞLU, H. (2017). "İbn Rüşd", 7:577-606, (Ed.) BEKİRYAZICI, E., Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni, İnsan Yayınları, İstanbul.

TAYLAN, N. (1998). Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu, Ayışığı Kitapları, İstanbul.

TOPALOĞLU, A. (2004). "Tanrısal İnâyetin Felsefi Anlamı ve Tarihsel Arka Planı", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (2): 105-119.

YARAN, C. S. (1999). "Leibniz'de Teodise ve Savunma", Felsefe Dünyası (1): 72-88.

YARAN, C. S. (1997). Kötülük ve Teodise: Batı ve İslam Din Felsefesinde "Kötülük Problemi" ve Teistik Çözü

Makale id= 13

Sözlü Sunum

Dijital Hikaye Geliştirme: Matematik Öğretmen Adayları ile Bir Çalışma

Dr. Öğretim Üyesi Funda Erdoğdu[1] , Doç.Dr. Özlem Çakır[2]
[1]Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
[2]Ankara Üniversitesi

Özet: *Bu çalışmanın amacı, dijital hikâye hazırlamayı deneyimleyen öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inanç düzeylerinin, dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya ilişkin güvenlerinin ve dijital hikaye hazırlamaya ilişkin yeterliliklerinin belirlenmesidir. Araştırmada hem nitel hem nicel veriler kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz döneminde 2. sınıfta öğrenim gören 32 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada nicel verilerin toplanmasında "Web 2.0. Hızlı İçerik Geliştirme Ölçeği Özyeterlilik İnanç Ölçeği" kullanılmıştır. Nitel veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Matematik dersi öğretim programından öğretmen adaylarının seçtikleri kazanımlara öğretme-öğrenme sürecinde, ASSURE öğretim tasarım modeli uygulanmıştır. On haftalık uygulama sürecini kapsayan araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre dijital hikaye hazırlamayı deneyimleyen öğretmen adaylarının içerik geliştirme öz yeterlik inanç düzeyleri "yüksek" olarak belirlenmiştir. Araştırmanın nitel bulgularına göre dersin sonunda; öğretmen adayları dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik kendilerine güvedikleri, dijital hikaye hazırlama deneyimine ilişkin kendilerini yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının derslerinde Web 2.0. araçlarını kullanarak uygulamalı çalışmalar gerçekleştirmeleri önerilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Dijital Hikaye, Web 2.0 Hızlı İçerik Oluşturma Öz Yeterlilik, Dijital Hikaye Yeterlilik*

Digital Story Development: A Study With Candidate Mathematics Teachers

Abstract

The aim of this study is to determine the Web 2.0 rapid content development self-efficacy belief levels of pre-service teachers who experienced digital story preparation, their confidence in using the digital story preparation tool, and their competence in digital story preparation The qualitative and quantitative research methods were used. The study group of the research consists of 32 second-grade teacher candidates in the fall semester of the 2018-2019 academic year. In collecting quantitative data in research, "Web 2.0. Quick Content Development Scale Self-Efficacy Belief Scale "was used. Qualitative data were collected through a semi-structured interview form developed by the researchers. In the teaching-learning process, the ASSURE teaching design model was applied to the acquisitions chosen by the prospective teachers from the mathematics curriculum. According to the findings obtained as a result of the research covering the ten-week application process, the content According to the qualitative findings of the research, at the end of the course; The pre-service teachers stated that they were confident in using the digital story preparation tool and found themselves competent in the digital story preparation experience.development self-efficacy belief levels of the teacher candidates who experienced the digital story preparation were determined as "high". Web 2.0 in the lectures of pre-service teachers of Education Faculties. They are recommended to carry out applied studies using tools.

Keywords: *Digital Story, Web 2.0 Practical Content Development Self-Efficacy, Digital Story Competence.*

1.GİRİŞ

Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencilerin derse katılımını, motivasyonunu, başarısını arttıracak farklı öğretim materyallerine gereksinim duymuştur (Chinien ve Boutin, 1994). Eğitimde Web 2.0 araçlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte öğretme-öğrenme ortamlarında kullanılan

öğretim materyallerinden biri dijital hikayelerdir. Dijital hikaye yazılan bir öyküye video, resim, müzik gibi çoklu ortam öğeleri eklemeye imkan tanımaktadır (Dupain ve Maguire, 2005). Matematik gibi soyut kavramların bulunduğu bir derste öğrencileri de öğrenme sürecine dâhil ederek ilgili kavramların açıklanmasını kolaylaştıran dijital hikayeler, (Albano ve Pierri, 2014) öğrencilerin hayal güçlerine ve duygularına hitap ederek, öğrenmelerini daha anlamlı hale getirmektedir (Goral ve Gnadinger, 2006).

Öğretmenlerin rollerini nitelikli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için öncelikle alanlarında iyi eğitim almış olmaları gerekmektedir. Bu da üniversite eğitimi sırasında etkili ve yeterli düzeyde alan ve eğitim derslerini almış olmaları, uygulama olanaklarından yeterince yararlanmaları, derslerde gerekli öğretim teknolojileri ve materyalleri kullanmaları ile mümkün olabilmektedir (Büyükgöze Kavas ve Bugay, 2009). Matematik Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri kapsamında ele alınan 'Matematik Öğretim Durumlarını Planlama ve Düzenleme' yeterlik alanı kapsamında 'Matematik Öğretiminde Teknolojik Kaynakları Kullanabilme' yeterliği incelendiğinde de öğrenmenin daha etkin gerçekleşebilmesi için yazılımlardan yararlanma, teknolojik kaynakları değerlendirerek sistematik olarak kullanma, mevcut olanakları göz önünde bulundurularak öğrencilerin teknolojik kaynaklardan faydalanabilmeleri için uygun ortam hazırlama ve matematik öğreniminde ihtiyaç duyulan teknolojik kaynakları çeşitlendirme gibi göstergelerin bulunduğu görülmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008).

Öğretmen yetiştiren kurumlardan, dijital hikayeler üretebilen ve eğitim ortamlarına entegre edebilen öğretmenler hazırlamaları beklenmektedir (Incikabi, 2015). Web 2.0 araçları kullanıcılar arasında iletişimi ve geliştirilen içeriğin kolay paylaşımını sağlamaktadır. Geleceğin öğretmeni olarak görev yapacak öğretmen adaylarının Web 2.0 araçlarını kullanarak içerik geliştirebilmeleri ve içerik geliştirme öz-yeterlik inanışlarının yüksek olması beklenmektedir (Birişçi, Kul, Aksu, Akaslan ve Çelik, 2017).

Alan yazın incelendiğinde yabancı dil eğitimi Tatlı ve Aksoy (2017), fen eğitimi Korucu (2020); okul öcesi eğitimi Karoğlu (2016), Türkçe eğitimi Özerbaş ve Öztürk (2017); Yılmaz, Üstündağ, Güneş ve Çalışkan (2017), ana dil eğitimi (Kurudayıoğlu ve Bal, 2014), matematik eğitimi Özpınar (2017); Dinçer ve Yılmaz (2019) alanlarında çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda dijital hikayelerin öğrenme çıktılarını olumlu etkilediğine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarının dijital hikaye geliştirebilmede içerik geliştirme, aracı kullanmaya ilişkin güven ve dijital hikaye oluşturmaya yönelik yeterliliklerini belirleyecek çalışmanın yaygınlığının artması için önemli olduğu düşünülmektedir. Yine soyut ve karmaşık olan matematik eğitimi alanında dijital hikaye geliştirecek öğretmen adayları ile gerçekleştirilen çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu çalışmanın ulusal ve uluslar arası alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle bu araştırmanın amacı Öğretim Teknolojileri dersinde Matematik dersi öğretim programında yer alan kazanımlara uygun dijital hikâye hazırlamayı deneyimleyen öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inanç düzeylerinin; dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik kendilerine olan güvenlerinin; dijital hikaye hazırlamaya ilişkin yeterliliklerinin belirlenmesidir.

Araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Dijital hikaye uygulaması kullanan öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik inançları ne düzeydedir?
2. Dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik kendine olan güven algısı nasıldır?
3. Dijital hikaye hazırlama deneyimine ilişkin yeterlilik algısı nasıldır?

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nicel ve nitel veri toplama yöntemleri birlikte kullanılarak araştırma sonuçlarını bütünleştiren karma yöntem kullanılmıştır. Her iki yöntemin kullanılmasının amacı, nitel ve nicel araştırmaların avantajlarını artırıp dezavantajlarını ise azaltmaktır (Creswell, 2003).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Matematik Öğretmenliği bölümü 2. sınıfta öğrenim gören ve Öğretim Teknolojileri dersini alan 32 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nicel verilerin toplanmasında "Web 2.0. Hızlı İçerik Geliştirme Ölçeği Öz yeterlilik İnancı Ölçeği" kullanılmıştır.

Nitel verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

2.3.1. Web 2.0. Hızlı İçerik Geliştirme Ölçeği Öz yeterlilik İnaç Ölçeği

Bu ölçek, öğrencilerin Web 2.0 hızlı içerik geliştirme teknolojilerini kullanabilme yeterliklerini belirlemek amacıyla Birişçi, Kul, Aksu, Akaslan ve Çelik (2017) tarafından geliştirilmiştir. 21 maddeden oluşan ölçek, 5'li likert tipindedir. Ölçeğin kategorileri "tamamen yetersizim", "yetersizim", "orta düzey yeterliyim", "yeterliyim" ve "tamamen yeterliyim" seçeneklerinden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 21 ve en yüksek puan 105'tir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı α =0,955'tir. Ölçek öğretmen adaylarına uygulamanın bitiminde uygulanmıştır.

2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın nitel boyutu kapsamında öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançlarına yönelik düşüncelerini öğrenmek için araştırmacılar tarafından iki adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu soruların iç geçerliğini sağlamak için doktorasını Eğitim Teknolojileri alanında tamamlamış alan uzmanlarının görüşü alınmış, gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır.

1. Dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik kendine olan güvenini nasıl değerlendiriyorsun?
2. Dijital hikaye hazırlama deneyimine ilişkin yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsun?

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen nicel veriler yüzde, frekans ve aritmetik ortalama gibi betimsel istatistikler; nitel veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi ile veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinde temel yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışmada nitel verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yaklaşımı esas alınmıştır. Bu yaklaşımda amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi ile veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinde temel yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Öğretmen adaylarının nitel sorulara verdikleri yanıtlardan alt temalar oluşturulmuş; alt temaların hangi sıklıkta tekrar ettiği hesaplanarak frekans halinde tablo oluşturulmuştur. Öğretmen adaylarının görüşme sorularına verdikleri yanıtlar doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan açık uçlu soruya verilen yanıtlar iki araştırmacı tarafından incelenerek veri setinin benzerlik oranı hesaplanmıştır. Bu benzerlik oranı nitel araştırmanın güvenirliğini belirlemektedir. Miles ve Huberman (1994) modelinde önerdiği güvenirlik formülü kullanılmıştır. İçsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik: Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı). Araştırmacılar tarafından "görüş birliği" ve "görüş ayrılığı" olan konular tartışılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır (Baltacı, 2017). Hesaplama sonucunda araştırmanın güvenirliği ilk soru için .90, ikinci soru için .86 olarak bulunmuştur. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir. Elde edilen sonuç, araştırma için güvenilir kabul edilmiştir.

2.5. İşlem ve Uygulama

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Matematik dersi öğretim programındaki kazanımlar içinden öğretmen adayları geliştirecekleri dijital hikayeye uygun kazanımları belirlemişlerdir. Belirlenen kazanımı öğrenciye kazandırmak için hazırlayacakları dijital hikaye için senaryo oluşturmuşlardır. Öğretmen adayları hazırladıkları senaryoyu çoklu ortam öğelerini kullanarak dijital hikaye oluşturmuşlardır. Öğretmen adayının belirlediği kazanıma uygun öğretme-öğrenme süreci, ASSURE öğretim tasarım modeline (öğrenenlerin analizi, hedef ve kazanımların belirlenmesi, öğretim yöntem, medya ve materyallerinin seçimi, medya ve materyallerin kullanılması, öğrenen katılımının sağlanması ve değerlendirme-gözden geçirip düzeltme) uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. ASSURE modeli (A: Analyze Learner,S: State Objectives, S: Select Methods, Media and Materials , U: Utilize Media and Materials, R: Required Learner Participation, E : Evaluate and Revise) Heinich, Molenda, Russell ve Smaldino (1999) tarafından oluşturulmuştur.

ASSURE modeli, öğretimin önceden sistematik olarak planlanması ve materyal seçiminde ve kullanımında verimi arttırmayı hedefleyen bir modeldir. Bu modelde 6 basamak vardır. İlk basamakta öğrenenler analiz edilir. Bu aşamada öğrenenlerin genel özellikleri, ön yeterlikleri, öğrenme stilleri belirlenir. İkinci basamakta hedefler belirlenir. Bu basamakta beklentiler, performans durumları, kabul edilebilir performans dereceleri kestirilir. Üçüncü basamakta öğretim yöntem, medya ve materyalleri seçilir. Materyal seçiminde elde edilebilirlik, mevcut olanların gözden geçirilmesi, yenilerinin tasarlanır. Dördüncü basamakta medya ve materyaller kullanılır. Bu basamakta materyallerin ön izlemesi, bu doğrultuda materyal ve ortamın hazırlanması ve öğrenme deneyimlerinin sağlanması gerçekleşir. Beşinci basamakta öğrenenlerin aktif katılımı söz konusudur. Son basamakta ise öğretim öncesi, sırası, sonrasında; ayrıca öğrenen, medya ve yöntemler değerlendirilir (Akkoyunlu, Altun ve Yılmaz, 2008; Reigeluth, 1992).

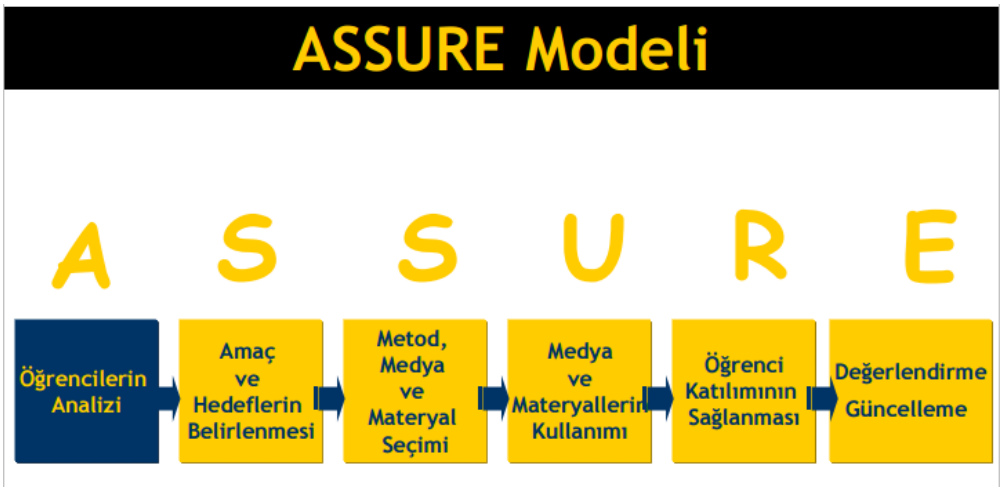

Şekil 1. ASSURE öğretim tasarımı modeli görseli

Öğretmen adayları yapılacak çalışma hakkında bilgilendirilmişlerdir	1. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli/ Öğrenen Analizi: Öğrencilerin özellikleri analiz edilmiştir. Öğrencilerin yaşa bağlı bilişsel gelişim düzeyi, öğrenme stilleri, öğrenme hızı.	2. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli/ Hedef ve Kazanımların Belirlenmesi: Öğrenme hedef ve kazanımları öğrenme alanı dikkate alınarak analiz edilmiştir.	3. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli/ Yöntem, Medya ve Materyallerin Seçimi: Ele alınan kazanımın öğretiminde işe koşulacak yöntemler belirlenmiştir. Medya ve materyal seçimi yapılmıştır.	4. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli/ Medya ve Materyallerin Kullanılması: Web 2.0 araçlarından Powtoon aracının kullanımı öğrenilmiştir.	5. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli / Öğrenci Katılımının Sağlanması: Öğretmen adayları geliştirecekleri dijital hikayelere uygun senaryolar (planlama, fikir üretme, fikirleri organize etme, düzenleme ve düzeltme) hazırlamışlardır.	6. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli / Öğrenci Katılımının Sağlanması: Powtoon aracı, seçilen yöntem/yöntemleri kullanarak dijital öğretim materyali geliştirilmiştir.	7. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli / Öğrenci Katılımının Sağlanması: Powtoon aracı, seçilen yöntem/yöntemleri kullanarak dijital öğretim materyali geliştirilmiştir.	8. Hafta
ASSURE Öğretim Tasarımı Modeli/ Değerlendirme ve Güncelleme: Öğretmen adayı tarafından sürecin/ürünün eksik/aksayan yönlerinin belirlenmesi yapılmıştır. Eksiklikler tamamlanmaya çalışılmıştır.	9. Hafta
Öğrencilerin ortaya koydukları dijital hikayeler öğretim elemanı tarafından değerlendirilmiştir. Geri bildirimler sunulmuştur. Öğretmen adayları düzenlemeleri yapmış, materyale son şekli verilmiştir. Web 2.0 hızlı içerik geliştirme ölçeği uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır.	10. Hafta

3.BULGULAR

3.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular

3.1.1. Web 2.0 Hızlı İçerik Geliştirmeye İlişkin Bulgular

Tablo 1. Öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik algı toplam puanlarına ait aritmetik ortalama, standart sapma ve minimum ve maksimum değerleri

	N	En düşük puan	En yüksek puan	$\bar{X}$	$\bar{X}/m$	Ss
Hızlı İçerik Geliştirme Öz yeterlilik İnanç	32	63	94	81,03	3,85	6.41

Tablo 1'deki sonuçlara göre öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik algı puan ortalaması 81.94, standart sapması 6.74, en yüksek puanı 94, en düşük puanı 63'dir. Birişçi, Kul, Aksu, Akaslan ve Çelik'e (2018) göre ölçekten alınan toplam puanın madde sayısına bölümü neticesinde elde edilecek ortalama puan değerlerine göre bireylerin Web 2.0 araçlarını kullanmaları noktasında öz-yeterlik inanışlarının; 2.6 puanın altındaysa düşük, 2.6- 3.4 arası orta ve 3.4 değerinin üzerindeyse yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik algı puanının "yüksek" düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da öğretmen adaylarının eğitsel olarak web 2.0 araçlarını kullanmaları noktasında öz yeterlik algılarının yüksek düzeyde olduğu anlamına gelmektedir.

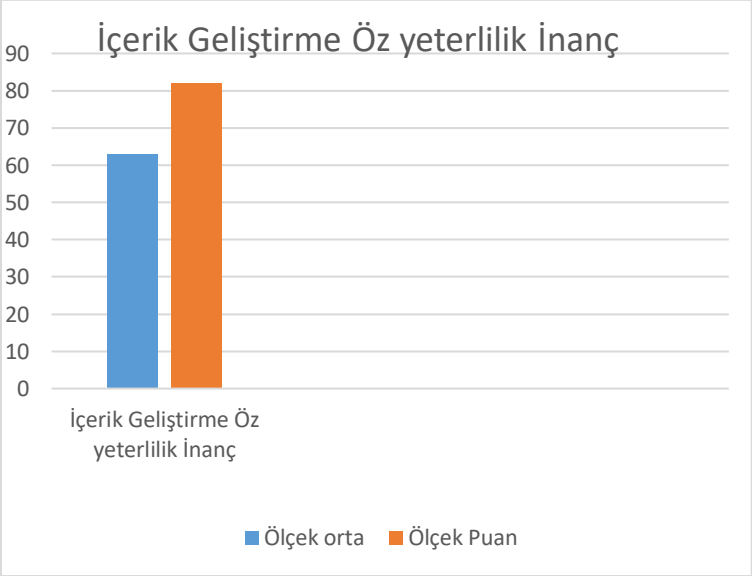

Şekil 2. Web 2.0 hızlı içerik geliştirme ölçeğine ilişkin orta puan ve öğretmen adaylarının içerik geliştirme öz yeterlilik inanç puanları

Şekil 2'de ölçekten alınan hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik inancı orta ve ortalama puanları görülmektedir. Öğretmen adaylarının ölçekten aldıkları ortalama puanları ölçek orta puanlarından fazladır. Hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik inancı yüksek düzeydedir.

3.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular

1. "Dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik kendine olan güvenini nasıl değerlendiriyorsun?" Sorusuna ilişkin aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 2. Dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik kendine olan güvenini nasıl değerlendiriyorsun? sorusuna ilişkin frekans değerleri

Kategori	Kod	N
Olumlu	Güveniyorum	24
Olumsuz	Güvenmiyorum	8

Öğretmen adaylarının vermiş olduğu yanıtlardan örnekler şöyledir:

- *Derse başladığımızda güvenim yoktu. Bilgisayara ve teknolojiye çok yakın bir insan olmadığımdan kaynaklanmış olabilir. Dersin sonunda ön yargılarım yıkıldı. Dijital hikâye hazırlama konusunda kendime olan güvenim arttı.*
- *Başlarda çok zor geldi yapamam, olamaz gibi düşündüm. İlerledikçe yapabildiğimi gördükçe bir öz güven geldi.*
- *Başlarda hiç bilmediğim için yapamayacağımı düşünüyordum. Fakat daha sonrasında hocanın da yardımıyla kendime güvenim geldi ve baş ettiğimi düşünüyorum.*
- *Çeşitli programlar sayesinde kolayca dijital hikaye hazırlayabilirim.*
- *Başlangıçta biraz tereddüt etmiştim. Ama hazırladıktan sonra kendime olan güvenim arttı.*
- *Eskisine nazaran daha iyi olduğumu düşünüyorum. Bu yüzden de kendime olan güvenimin de arttığını düşünüyorum.*
- *Yardım aldım.*
- *Yalnız başıma yapabileceğime güvenmiyorum.*

2. "Dijital hikaye hazırlama deneyimine ilişkin yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsun?" Sorusuna ilişkin aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 3. Dijital hikaye hazırlama deneyimine ilişkin yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsun? sorusuna ilişkin frekans değerleri

Kategori	Kod	N
Olumlu	Yeterliyim	27
Olumsuz	Yetersizim	5

Öğretmen adaylarının vermiş olduğu yanıtlardan örnekler şöyledir:

- *Dersin başında dijital hikaye hazırlama açısından yetersiz olduğumu düşünüyordum. Fakat şuan bilgisayar ortamında kolayca hazırlayabilirim.*
- *Yeterli olduğumu düşünüyorum.*
- *Oldukça yeterli buluyorum.*
- *Yeterliyim.*
- *İyi bir seviyede olduğumu düşünüyorum.*
- *Başlangıçta yaşadığım deneyim olumsuz olsa da şuan kendimi dijital hikaye hazırlama konusunda yeterli buluyorum.*
- *Tam anlamıyla yeterli olduğumu düşünmüyorum.*
- *Öğrenme kazanımını senaryoya dönüştürmede ve bilgisayara aktarmada zorlandım. Yeterli olduğumu düşünmüyorum.*

4.TARTIŞMA VE SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın ilk araştırma sorusu olan öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançları "yüksek" olarak belirlenmiştir. Öğretmen adayları kazandırılacak kazanıma uygun içeriği geliştirebilmektedirler. Hung, Hwang ve Huang (2012) tarafından yapılan çalışmada dijital hikayeler öğrencilerin motivasyonlarının, akademik başarılarının ve problem çözme yeteneklerininin gelişimine olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir. Kahraman'ın (2013) fizik dersinde dijital öykü kullanımı ile ilgili yaptığı çalışmada dijital öykülerin fizik dersini görsellerle destekleyerek daha eğlenceli ve ilgi çekici hale geldiğini, günlük hayatla ilişkilendirerek ve soyut kavramları somutlaştırarak öğrencilerin başarılarının arttığı ve böylece daha kalıcı bir öğrenme sağladığını ortaya koymuştur.

Dijital hikayeler karmaşık ve soyut olan matematik konularının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarının derslerinde Web 2.0 araçlarını kullanarak kendi branşlarında yer alan kazanımlara uygun dijital hikayeleri geliştirebilme yeterliliği kazanmaları; hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik inançlarının yüksek olması karmaşık ve soyut konularda kullanımının yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

Araştırmanın ikinci ve üçüncü alt problemi olan nitel bulgulara göre dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya yönelik dersin sonunda kendilerine güvedikleri ve dijital hikaye hazırlama deneyimine ilişkin yine dersin sonunda kendilerini yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adayları öğretme-öğrenme sürecinde kendi alanlarına uygun dijital hikayeleri geliştirmeye yönelik yüksek düzeyde öz yeterlilik inancına sahip oldukları; dijital hikaye hazırlama aracını kullanmaya ilişkin kendilerine güvendikleri; dijital hikaye hazırlamaya ilişkin kendilerini yeterli buldukları sonuçları elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Eğitim Fakültelerinde ders içeriği olarak öğretmen adaylarının sosyal ağlarda branşına uygun içerik geliştirme/hazırlamaya ilişkin uygulamalı derslere yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Geliştirilen içeriğin kalitesinin değerlendirilmesi de önemlidir. Alan uzmanları ve Eğitim teknolojisi alan uzmanları ile birlikte çalışılarak hazırlanacak olan kontrol listeleri geliştirilebilir ve dijital hikayelerin uygunluğuna ilişkin kontrol mekanizması oluşturulabilir. Geleceğin öğretmen adaylarının Web 2.0 araçlarını kullanarak hızlı içerik geliştirebilmeleri, sınıf dışı ortamlarda öğrencileri ile etkileşimde bulunmaları, öğrencilerinin öğrenmeye ilişkin motivasyonlarını ve öğrenme çıktılarını arttıracağı için de önemlidir.

Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının dijital hikaye oluşturmaya ilişkin, hızlı içerik geliştirmeleri ve yeterliliklerini artırmak için derslerde uygulamalı çalışmalar

gerçekleştirmelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının kendi alanlarına uygun içerik geliştirmeye yönelik Web 2.0 araçlarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Böylece Web2.0 araçlarının kullanımına ilişkin güvenleri artacak kendilerini yeterli hissedeceklerdir.

EKLER:

1. Dijital Hikaye Örnekleri

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B., Altun, A. ve Yılmaz, S.M., (2008). *Öğretim tasarımı*. Maya Akademi, 1. baskı, Ankara, 141-180.

Albano, G. ve Pierri, A. (2014). *Digital storytelling for improving mathematical literac*y. In S. Carreira, N. Amado, K. Jones ve H. Jacinto (Eds), Proceedings of the Problem@Web international conference: technology, creativity and affect in mathematical problem solving, 23–34. Faro: Universidade do Algarve.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde miles-huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3 (1), 1-15.

Birişçi, S., Kul, Ü., Aksu, Z., Akaslan, D. ve Çelik, S. (2017). web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz-yeterlik algısını belirlemeye yönelik ölçek (w2öyaö) geliştirme çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama,* 8(1), 187-208.

Büyükgöze Kavas, A. ve Bugay, A. (2009). Öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimlerinde gördükleri eksiklikler ve çözüm önerileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 13-21.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Chinien, C. & Boutin, F. (1994). A framework for evaluating the effectiveness of instructional materials. *Performance Instruction,* 33(3), 15-18.

Creswell, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative And Mixed Methods Approaches.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Dinçer, B. ve Yılmaz, S. (2019). Matematik dersinde dijital hikaye anlatımının açıklık kavramı öğretimine etkisinin incelenmesine yönelik deneysel bir çalışma. *International Journal of New Trends in Arts, Sports &Science Education. 8(2), 49-57.*

Dupain, M., & Maguire, L. (2005). *Digital storybook projects* 101*: How to create and implement digital storytelling into your curriculum.* In 21st Annual Conference on Distance Teaching and Learning, 6, 1-4.

Duman, B. ve Göçen, G. (2015) The Effect of The Digital Storytelling Method on Pre-Service Techers' Creative Writing Skills. *Anthropologist,* 20(1- 2). 215-222.

Frazel, M. (2010). *Digital storytelling guide for educators*. Washington, DC. *International Society for Technology in Education* (ISTE).

Goral, M. B. ve Gnadinger, C. M. (2006). Using storytelling to teach mathematics concepts. *Australian Primary Mathematics Classroom,* 11(1), 4.

Heinich, R., Molenda, M., Russell, J.D. & Smaldino (1999*). Instructional media and technologies for learning* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Hung, C. M., Hwang, G. J., & Huang, I. (2012). A Project-based digital storytelling approach for improving students' learning motivation, problem-solving competence and learning achievement. *Educational Technology & Society,* 15(4), 368-379.

Incikabi, L. (2015). *Teaching history of mathematics through digital stories: A technology integration model.* In J. Keengwe (Eds.), Handbook of research on educational technology integration and active learning (pp.162-176.). Hersley, PA: IGI Global.

Kahraman, Ö. (2013). *Dijital Hikayecilik Metoduyla Hazırlanan Öğretim Materyallerinin Öğrenme Döngüsü Giriş Aşamasında Kullanılmasının Fizik Dersi Başarısı ve Motivasyonu Düzeyine Etk*isi. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Karoğlu, A.C. (2016). Okul Öncesi Eğitimde Teknoloji Entegrasyonu: Dijital Hikâye Anlatımı Üzerine Öğretmen Görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*. 7(1), 175-205.

Korucu, A.T. (2020). Fen Eğitiminde Kullanılan Dijital Hikâyelerin Öğretmen Adaylarının Akademik Başarısı, Sayısal Yetkinlik Durumları ve Sorgulama Becerileri Üzerindeki Etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 28(1), 352 - 370.

Kurudayıoğlu, Bal, M. (2014). Ana Dili Eğitiminde Dijital Hikâye Anlatımlarının Kullanımı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 28, 74-95.

Özerbaş, M.A. ve Öztürk, Y. (2017). Türkçe dersinde dijital hikâye kullanımının akademik başarı, motivasyon ve kalıcılık üzerinde etkisi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(2), 102-110.

Özpınar, İ. (2017). Matematik Öğretmeni Adaylarının Dijital Öyküleme Süreci ve Dijital Öykülerin Öğretim Ortamlarında Kullanımına Yönelik Görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 1189-1210.

Reigeluth, C.M., (1992). Elaborating the elaboration theory. Educational Technology, *Research and Development*, 40(3), 80-86.

Tatlı, Z. ve Aksoy, D.A. (2017). Yabancı dil konuşma eğitiminde dijital öykü kullanımı. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 45, 137-152

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. Bsk.), Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz Y., Üstündağ, M.T., Güneş, E. ve Çalışkan, G. (2017). Dijital hikayeleme yöntemi ile etkili türkçe *öğretimi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 7(2), 254 – 275.

Ek-1

DijitalHikaye Örneği-1

https://www.powtoon.com/online-presentation/eZAOLgXkqq9/?utm_medium=SocialShare&utm_campaign=copy%2Bshare%2Bby%2Bowner&utm_source=player-page-social-share&utm_content=eZAOLgXkqq9&utm_po=27075743&mode=movie

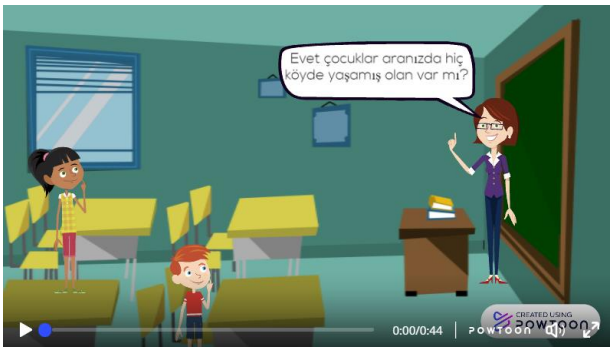

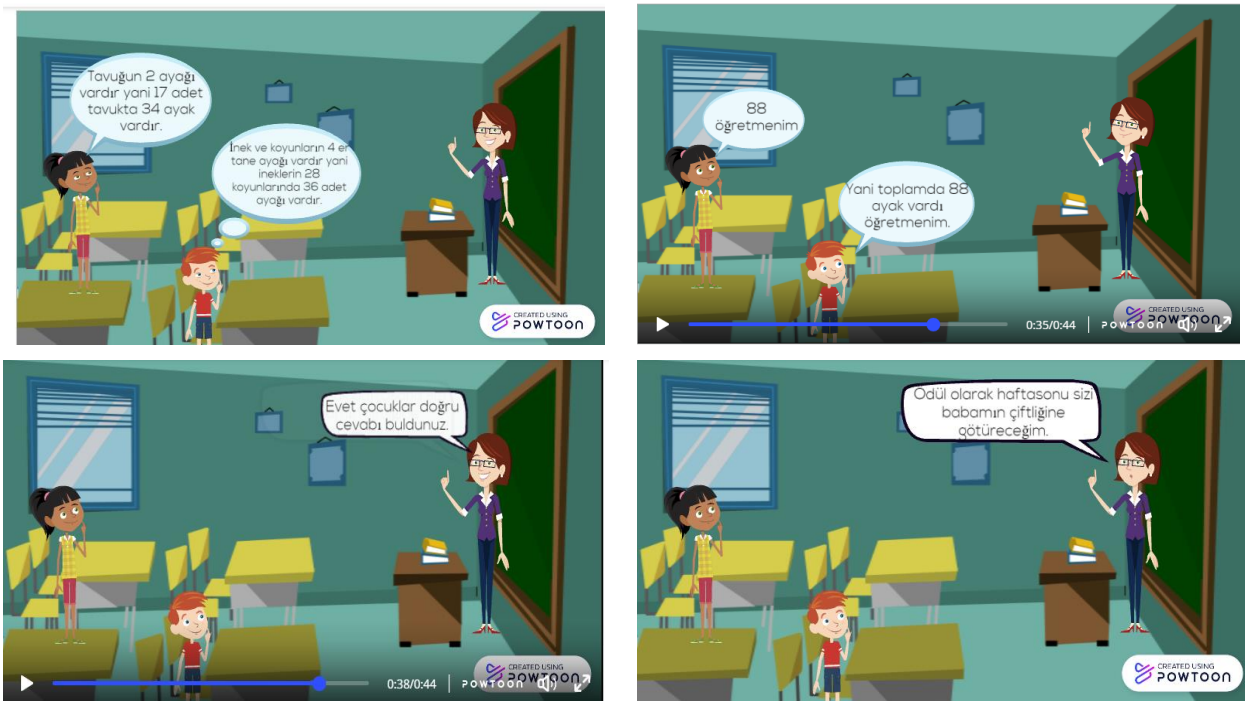

Dijital Hikaye Örneği-2

https://www.powtoon.com/online-presentation/bFx1CpG5D6o/?utm_medium=SocialShare&utm_campaign=copy%2Bshare%2Bby%2Bowner&utm_source=player-page-social-share&utm_content=bFx1CpG5D6o&utm_po=27075752&mode=movie

Teşekkür ederim Ninecim. Tam 10 lt süt çıktı.
Aferin Niloya çok güzel süt sağdın.
0:25/0:53
Evet Niloyacım şimdi bu 10 lt sütü 250 ml lik şişelere dolduracağız.
Hadi bakalım depodan şişeleri getir. Peki kaç tane şişe getirmen gerekir Niloyacım?
0:33/0:53
Hmm!! 1 lt, 1000 ml ye eşit olduğuna göre 1 lt den 4 tane 250 ml lik şişe çıkar o zaman 10 lt den de 40 tane şişe .çıkar.
Evet Niloyacım şimdi bu 10 lt sütü 250 ml lik şişelere dolduracağız.
Hadi bakalım depodan şişeleri getir. Peki kaç tane şişe getirmen gerekir Niloyacım?
Hmm!! 1 lt, 1000 ml ye eşit olduğuna göre 1 lt den 4 tane 250 ml lik şişe çıkar o zaman 10 lt den de 40 tane şişe .çıkar.
250 ml lik süt şişesi
Evet Niloyacım şimdi bu 10 lt sütü 250 ml lik şişelere dolduracağız.
Hadi bakalım depodan şişeleri getir. Peki kaç tane şişe getirmen gerekir Niloyacım?
CREATED USING POWTOON

Makale id= 38

Sözlü Sunum

Güney Kafkasya'ya Yönelik Bölgesel Dönüşümün Dağlık Karabağ'a Yansıması

Dr. Öğretim Üyesi Göknil Erbaş Doğan[1]
[1]Mersin Üniversitesi
*Corresponding author: göknil erbaş doğan

Özet: *Dağlık Karabağ, hem bölge aktörlerinin hem de bölge dışı aktörlerin etkisine açık, çok taraflı husumet ve işbirliği dinamiklerinin bulunduğu bir coğrafyada, Güney Kafkasya'da yer almaktadır. Sorun, tarihsel olarak çok eskilere dayanmakla beraber, yaklaşık 30 yıl önce Ermenistan'ın haksız ve hukuksuz bir şekilde Azerbaycan topraklarını fiilen işgal etmesiyle başlamıştır. Dağlık Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgali, 1990'ların başındaki uluslararası ve bölge dinamiklere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda, söz konusu alanlardaki dönüşüm uyuşmazlığın seyrine farklı bir boyut kazandırmıştır. İşgalden beri sayısız defa toplanan Minsk grubunun çalışmalarına ve BM kararlarına rağmen değişmeyen fiili durum, Azerbaycan'ın topraklarını geri almak için başlattığı harekat neticesinde artık farklı bir noktadadır. Azerbaycan bundan önce de topraklarını geri almak mücadele etmiş, fakat ilk kez bu kadar net bir başarı elde etmiştir. Bu başarısında, Türkiye'nin desteği ve Rusya'nın kısmen müdahaleden çekinen tavrı etkili olmuştur. Bu çalışmada, Dağlık Karabağ'ın işgali ve gelinen noktada Azerbaycan'ın hamlesi, karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Her iki dönemin bölge devletleri ve bölge devletlerinin uluslararası güçlerle ilişkisi analiz edilerek, uluslararası politikada Dağlık Karabağ sorunun nasıl tezahür ettiği anlatılacaktır. Azerbaycan'ın ilerlemesinin sadece bir askeri üstünlük konusu olmadığı aynı zamanda çeşitli aktörlerin bölgeye yönelik pozisyonlarındaki dönüşümün de bir sonucu olduğu, çalışmada sav olarak öne sürülecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Dağlık Karabağ, Kafkasya, Azerbaycan, Ermenistan*

Transformation in Southern Caucases and Its Reflections On Nagorno-Karabakh

Abstract

Nagorno-Karabakh is located in the South Caucasus, a region that is exposed to the influence of both regional and extra-regional actors and hosts a variety of hostility and cooperation dynamics. While the roots of the conflict can be traced back to the past, the actual conflict started with the unjust and illegal invasion of the Azerbaijani territories by Armenia approximately thirty years ago. The Armenian invasion of Nagorno-Karabakh has taken place within the context of the international and regional dynamics of the beginning of the 1990s. The recent transformation in these dynamics has resulted in a new dimension for the course of the conflict. The conflict, which remained stagnant despite the efforts of the Minsk group and the UN resolutions, has passed into a new and different phase after Azerbaijan launched an operation to retake its occupied territories. Azerbaijan had launched similar attempts in the past, yet it is the first time that it has made significant gains on the ground. Its success is likely influenced by Turkey's support and Russia's abstaining attitude. This study will handle the invasion of Nagorno-Karabah thirty years ago and the latest Azerbaijani operation in a comparative manner. The course of the conflict will be analyzed with reference to the policies of the regional states and international politics of the both periods. This study argues that the progress achieved by Azerbaijan is not only related to military superiority but also a consequence of the transformation in the positions of various actors toward the region.

Keywords: *Nagorno-Karabakh, South Caucasus, Azerbaijan, Armenia,*

1.GİRİŞ

Dağlık Karabağ, Güney Kafkasya'da 1990'larda ortaya çıkan donmuş çatışma alanı olarak tanımlanan bölgelerinden biri olarak uluslararası politikada yer almıştır. 28 yıl boyunca

Ermenistan'ın işgali altında kalan Dağlık Karabağ, BM kararlarına, AGİT Minsk Grubu çözüm önerilerine ve arabuluculuk girişimlerine rağmen çözümsüz bir şekilde kalmış, 2020 yılında Azerbaycan'ın askeri çözüme başvurması kararı vermesine kadar bu durum sürmüştür. 1990'larda Azerbaycan'ın topraklarını kaybetmesi ile 2020 geri alması arasında bölgesel ve uluslararası konjonktürde önemli farklar vardır. Söz konusu makale bu farklılıkları ele almaktadır.

2.SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSLARARASI ORTAM

1990'ların ilk yarısı genel olarak, uluslararası ilişkilerde yaşanan sistem değişimi nedeniyle devletlerin temkinli hareket ettiği yıllar olmuştur. SSCB'nin dağılmış olması, yeni ortaya çıkan devletler arasında toprak sorunlarının ve çatışmaların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Dönemin uluslararası güçleri SSCB ardılı bu coğrafyalarda Avrupa kıtası haricinde kalan yerlerde çok hızlı hareket etmemiş, gelişmeleri BM ya da AGİT gibi uluslararası örgütler aracılığıyla takip etmiştir.

Uluslararası aktörlerin değişen sistemde nasıl yol alacakları konusunda belirsizlik yaşadığı ve uluslararası örgütlerin ön planda olduğu bir dönem olmuştur. Devletler değişen uluslararası sistemde nasıl bir politika izleyecekleri karmaşası içindeyken birtakım bölgesel sorunlar, uluslararası örgütlerin başarısız girişimlerine bırakılmıştır. Karabağ sorununun Minsk grubuna bırakılmış olması temelde bununla alakalıdır. Minsk grubunun etkisizliğe terk edilmesi sorunu çözümsüz bırakırken aynı zamanda boyut değiştirmesine de yol açmıştır.

SSCB'nin çöküşü ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemde Rusya yanlısı Mutttalibov yönetimi iktidarda bulunmaktaydı. Dolayısıyla Azerbaycan'ın dış politikasındaki en önemli aktör olan Rusya'nın politikaları önem kazanmaktaydı. Bu nedenle ülkenin iç siyasetini, dolayısıyla dış politikasını doğrudan etkileyen, Karabağ sorununun çözülmesinde de etkin rol Rusya'ya düşüyordu. (Yılmaz, 2013, s.79).

Sovyet sonrası dönemde Azerbaycan'ın ilk demokratik seçimlerini Ebulfez Elçibey kazanmıştır. Bu dönemde Elçibey, Azerbaycan'dan Sovyet ordusunu çıkarmak ve Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek gibi politikalar izlemiştir. Bu politika Rusya ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı birlikte hareket etmesini hızlandırmıştır. Elçibey yönetiminin gayretleriyle uluslararası alanda elde edilen olumlu sonuçlara rağmen, Azerbaycan Karabağ'da mağlubiyet yaşamıştır. Ermeniler sağlanan ateşkesi ihlal ederek Azerbaycan topraklarını işgal etmeye başlamış, bu olumsuz durum karşısında Elçibey yönetimi sıkıntıya düşmüştür.

Ermeniler, bu dönemde bağımsız bir devlet olmalarını takiben Rusya'dan yoğun bir şekilde destek görmüştür. Azerbaycan ise Türkiye dışında hiçbir bölgesel güçten destek görememiştir. Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsız olduktan sonra Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olmaları ile konu uluslararası platformlara taşınmıştır. Bununla birlikte, konunun taraflarının uluslararası politikada kendilerine yeni yön arayışlarına geçmesi, Rusya'nın 1994'te Çeçen savaşına yoğunlaşmış olması ile başlamıştır. Bununla birlikte Azerbaycan'ın bu dönemde topraklarını kaybetmiş olması, bölgenin geleceğini ve bölgeye yönelik politikaları temelinden değiştirmiştir.

Rusya'nın dış politikasındaki değişimin başlaması, doğalgaz piyasasının gelişmesi ve Azerbaycan'ın önemli bir aktör olarak görülmeye başlanması ile Karabağ sorununu farklı bir boyuta taşıyacaktır. 1990'ların ortasındaki ateşkesten sonra Karabağ sorununa uluslararası bakış ancak 2001'de uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm ile mümkün olmuştur. 11 Eylül sonrasında büyük güçlerin Azerbaycan'la ilişkilerinde değişimler gözlemlenmektedir. Özellikle Azerbaycan'ın uluslararası terörizmle mücadeleye tam destek vermesinin bu değişimde etkisi büyük olmuştur (Yılmaz, 2013, s.86). Bununla birlikte Ermeni lobilerinin Amerikan iç siyasetini etkilemeye yönelik girişimleri 2001 sonrasında da etkili bir şekilde devam etmiştir.

Dağlık Karabağ sorunu uluslararası platforma taşınırken durumdan en fazla rahatsız olan Rusya Federasyonu olmuştur. Savaşın başından itibaren Ermenileri destekleyen Rusya, ABD ve Türkiye'yi bölgeden uzak tutmak için çaba sarf etmiştir. Ateşkes anlaşmasından sonra da Ermenistan'a olan desteğini sürdürmüştür. (Gökçe, 2011, s.1117). Bu süre zarfında Türkiye'nin

Ermenistan'la sınır kapıları karşılıklı olarak kapatılmıştır. İki ülke arasında, Karabağ sorunu başta olmak üzere sözde soykırım suçlamaları, ASALA terörü gibi sorunlar yaşanmış ve yaşanmaktadır.

3. SON DÖNEME GETİREN GELİŞMELER

Bölgesel sorunların çözülmesi adına 2004 yılında Türkiye öncü bir rol oynamak istemiştir. Türk kamuoyunda "Ermeni açılımı"nın başlangıç yılı olarak kabul edilen 2004'te İstanbul'daki NATO zirvesinde Ermenistan ile ilişkileri geliştirmek isteyen Türkiye, Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan'ı davet etmiş, fakat Ermenistan zirveye katılmamıştır. Bunun haricinde, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan'a gönderdiği mektubuna yanıt olarak olumsuz bir cevap alınmıştır. Diplomatik kaynaklar, mektubun bu haliyle Erivan yönetiminin mevcut pozisyonundan vazgeçme niyetini taşımadığını ve iki ülke ilişkilerini ileriye götürebilecek bir açılım içermediğini belirtmişlerdir. (Hürriyet, 2005). Türkiye'nin tüm adımları Ermenistan tarafından reddedilmiş ve Ermenistan kendini bölgesel yalnızlığa doğru itmiştir.

Nisan 2004'te Minsk Grubu Eşbaşkanlarının girişimiyle, dönemin Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov ve dönemin Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan'ın Cumhurbaşkanlarının Özel Temsilcileri sıfatıyla Prag'da biraraya gelmeleriyle sorunun çözümü sürecinde yeni bir müzakere dönemi başlamıştır. Prag süreci olarak anılan bu süreç çerçevesinde en önemli aşama, Eşbaşkanların Kasım 2007'de Madrid'de taraflara tevdi ettikleri Temel İlkeler Kağıdının (Madrid Prensipleri) oluşturulmasıdır. (Gülşen, AVİM, 2011).

Bu süre içinde Rusya'nın da dahil olduğu karşılıklı görüşmelerde kamuoyuna yansıdığı kadarıyla imzalanan tek belge, Rusya Devlet Başkanı Boris Medvedev'in arabuluculuğuyla Kasım 2008'de gerçekleştirilen görüşme sonrasında kabul edilen Moskova Bildirisi'dir. Bu bildiride, çözüm için askeri yola başvurulmayacağı belirtilmekteydi. Aynı yıl Ağdere çatışmalarından sonra, BMGK tarafından 62/243 sayılı karar alınmıştır. Karar, Azerbaycan'ın uluslararası kabul görmüş sınırları içindeki egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı ve desteğin sürdüğünü yineleyerek, Ermeni kuvvetlerinin Azerbaycan'ın işgal altındaki tüm topraklarından derhal, tam ve koşulsuz geri çekilmesini talep etmekte ve hiçbir devletin Azerbaycan topraklarının işgalinin sürdürülmesine yardımda bulunmaması gerektiğini vurgulamaktaydı.

Madrid Prensipleri, henüz görüşmeler devam ederken 2009 yılında güncellenmiştir. Buna göre; Yukarı Karabağ'ı çevreleyen işgal altındaki Azerbaycan topraklarının iadesi, Yukarı Karabağ'a güvenlik ve otonom yönetim garantileri sağlayan geçici statü verilmesi, Ermenistan ve Yukarı Karabağ'ı birbirine bağlayan bir koridorun (Laçin Koridoru) tahsisi, bağlayıcı irade beyanı yoluyla Yukarı Karabağ'ın nihai statüsünün gelecekte belirlenmesi, yerlerinden edilmiş kişilere geri dönüş hakkı verilmesi ve barışı koruma misyonu da içeren uluslararası güvenlik teminatı verilmesini kapsamaktadır.

Birinci Karabağ Savaşı'nın otuzuncu yılına yaklaşırken tüm diplomatik girişimler, Azerbaycan toprakları üzerindeki Ermeni işgalini sonlandırmayı başaramamıştır. Azerbaycan'ın, başta Rusya Federasyonu ve diğer Minsk Grubu Eşbaşkanı ülkeler olmak üzere uluslararası kamuoyunun Ermenistan'a yeterince baskı yapmamasından, "toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı ve uluslararası hukuka aykırı kuvvet kullanımıyla toprak elde edilmesinin kanunsuzluğu" gibi ilkelere yeterince vurgu yapmamasından rahatsızlık duyması son derece olağandır. Sözde Dağlık Karabağ Cumhurbaşkanı'nın RF, ABD ve Fransa'ya yaptığı ziyaretlerin (Eurasianet, 2018) Minsk Grubu Eşbaşkanlarınca teşvik edilmesi de sorunun diğer bu devletlerce nasıl çözümsüzlüğe itildiğinin göstergesidir. Rusya Federasyonu gerek Azerbaycan üzerindeki etkisi gerek Ermenistan'daki askeri ve ekonomik hakimiyeti bağlamında ihtilafın çözümünde en önemli aktör konumunda olmakla birlikte, çözüm konusunda samimi çaba göstermekten kaçınmıştır. Bununla birlikte, Nikol Paşinyan'ın Nisan 2018'de Ermenistan'da iktidara geldikten sonra dış politika ile ilgili farklı bir izlenim vermesi, Rusya açısından soru işaretlerine yol

açabilecek bir gelişme olmuştur. Bu bağlamda, Dağlık Karabağ bölge politikalarına nüfuz sağlamak amacıyla "yönetilebilir donmuş ihtilaf/sürdürülebilir kriz" olarak kalmasının Rusya açısından tercih edilir bir opsiyon olacağı bu tarihe kadar yapmış olduğu politikalar göz önüne alındığında beklenebilir bir durumdur. Fakat durum, bu şekilde gelişmemiştir. Rusya, görece olarak daha önceki dönemlere göre "sessiz" bir politika izlemiştir. Bu gelişme, Azerbaycan'ın kararlı duruşu ve uluslararası sistemdeki güçlü pozisyonu ile Türkiye'den aldığı destekle de doğrudan ilgilidir.

ABD açısından Dağlık Karabağ ihtilafı, birincil derece önemli konular içerisinde yer almamaktadır. Bu durum, ABD'nin bu bölgeyi Rusya'nın nüfuz bölgesi olarak görmesi şeklinde yorumlanmasına neden olmaktadır. Minsk Grubu Eşbaşkanı olmasına rağmen ABD soruna çözüm arayışlarında ön plana çıkmamıştır. Bununla birlikte, yakın dönemde önceki ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton ve diğer bazı üst düzey ABD'li yetkililerin kısa aralıklarla bölge ülkelerini ziyareti, ayrıca, ABD'nin eski Ermenistan Büyükelçisi Richard Mills'in, ABD'deki kuvvetli Ermeni diasporasının tepkisini çekmek pahasına, işgal altındaki toprakların Azerbaycan'a geri verilmesiyle Dağlık Karabağ sorununun çözülebileceği şeklindeki beyanda bulunması, ABD'nin Ermenistan'daki erken seçimler sonrasındaki yeni dönemde politikasında bir miktar hareketlilik olmasına neden olmuştur. Fakat ABD, son gelişmelerde de soruna doğrudan müdahil olmaktan çekinmiştir.

Eşbaşkanlar içide yer alan Fransa ise, sorunun çözümü yönünde tarafsız bir politika izlemekte zorlanmıştır. Sayısı yaklaşık 500 bini bulan Ermeni diasporasının ülke siyaseti üzerinde ciddi bir etkisi bulunmakta, diasporanın sadece Ermenistan'a değil, Dağlık Karabağ'a da ekonomik destek sağladığı bilinmektedir. (DW, 2020) Bununla birlikte Fransız petrol şirketi Total, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattında %5'lik bir paya sahiptir. Dolayısıyla Azerbaycan'ın ekonomik olarak dünya için önemli bir ülke haline gelmesiyle birlikte Fransa'nın da soruna müdahalede daha tarafsız bir tutuma yönelmesi mümkün olmuştur.

Bununla birlikte, son dönemde Fransa'nın açıklamalarında, Ermenistan'a destek veren ve Türkiye'yi de suçlayan bir söylem görülmüştür. Bu bağlamda, Suriyeli savaşçıların Türkiye üzerinden Azerbaycan'a sevk edildiği yönünde asılsız iddialar ortaya atılmıştır. (TASS, 2020) Benzer iddialar Rusya ve İran makamlarınca da gündeme getirilmiştir. Bu iddiaların Ermeni tarafınca desteklendiği ve amacının Azerbaycan'a destek veren Türkiye'yi sıkıştırmak olduğunu anlamak çok da zor değildir.

Ayrıca, Fransa Senatosu 25 Kasım 2020 tarihinde, sözde "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"nin bağımsızlığının Fransız Hükümeti tarafından tanınmasını talep eden bir karar kabul etmiştir. Fransa Ulusal Meclisi 3 Aralık 2020 tarihinde, "Ermeni halkı ile Avrupa ve Doğu Hristiyanları topluluklarının korunması" başlıklı karar kabul etmiştir. Tüm bunlar Fransa'nın son gelişmelerde Ermenistan'ı doğrudan desteklediğini gösteren gelişmelerdir.

Son gelişmeler yaşanırken Dağlık Karabağ sorunun çözüm sürecini desteklemesi gereken AGİT Minsk Grubunun da etkisizliği görülmüştür. AGİT çerçevesinde kurulan Minsk Grubunun Eş-Başkanı ülkelerin ve diğer üye ülkelerin beyanları, acil ateşkes, müzakerelere dönüş ve üçüncü tarafların müdahalesinin engellenmesinden ibaret olmuştur. İşgalden kurtarma operasyonunun devam ederken, Eş-başkanların çatışmaların sonlandırılmasına yönelik hızlı ve somut adımlar atmamışlardır.

Rusya son gelişmelerde o zamana kadar izlediği en düşük profili sergilemiştir. Yapılan açıklamalar da doğrudan Ermenistan'ı güçlendirecek şekilde olmamıştır. RF Devlet Başkanı Putin 7 Ekim günü yaptığı beyanla, RF'nin Ortak Güvenlik Antlaşması Örgütü (OGAÖ) müttefik üyesi olarak Ermenistan'a karşı yükümlülüğünü her zaman yerine getireceğini, bununla birlikte, çatışmaların Ermenistan topraklarında gerçekleşmediğini kaydetmiştir. (Hürriyet, 2020) Dolayısıyla Rusya üstü kapalı olarak söz konusu toprakların Azerbaycan'a ait olduğunu kabul etmiştir.

Bölgede İran'ın tavrı ise sorunun başladığı dönemden beri Ermenistan'a daha yakın olmuştur. Bunun ilk ve öncelikli nedeni, etnik Azerbaycanlı vatandaşlarının yaşadığı sınırında Azerbaycan'ın kontrolü sağlamasından rahatsızlık duymasıdır. Son gelişmelerde çözüm sürecinin bir parçası olmaya çalışmış fakat önerileri kendine yer edinememiştir. Sonuç itibariyle çözüm sürecinin bir parçası olamamıştır.

4. SONUÇ

Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın öz yurdu olarak 28 yıl Ermenistan işgalinde kaldıktan sonra 2020 yılında Azerbaycan'ın askeri çözümü gündemine almasıyla başlayan çatışmalar neticesinde büyük ölçüde işgalden kurtarılmıştır. Tüm bu gelişmeler esnasında bölgeye yönelik politika geliştiren devletlerin tavrına bakmakla birlikte bunun konjonktürel bir gelişme olduğu da aşikardır. Nasıl Ermenistan, Azerbaycan'ın güçsüz olduğu ve Rusya'nın bu bölgeyi kontrolünde tutmak istediği bir dönemin koşullarından yaralanarak bu toprakları işgal ettiyse, Azerbaycan da askeri ve ekonomik açıdan güçlü olduğu, Türkiye'nin tam desteğini aldığı ve Rusya'nın Ermenistan ile arasında sıkıntıların olduğu bir dönemde toprakları geri almaya başlamıştır.

Azerbaycan ile Ermenistan arasında Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ içindeki Şuşa şehrini alması sonrasında Rusya'nın çatışmaları durdurma çabaları güçlenmiş ve Azerbaycan, Rusya ve Ermenistan tarafından imzalanan, ateşkes 10 Kasım 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Buna göre aşağıdaki kararlar alınmıştır:

- Azerbaycan ve Ermenistan'ın halihazırdaki mevzilerinde kalacaklar

- Kelbecer'in 15 Kasım, Ağdam Rayonu ve Kazah'da Ermeni tarafının kontrolündeki bölgelerin 20 Kasım, Laçın'ın ise 1 Aralık 2020 tarihine kadar Azerbaycan'a iade edilecek

- Rusya Federasyonu'na ait bir barışı koruma gücünün, Dağlık Karadağ'da temas hattı ve Laçın koridoru boyunca konuşlandırılacak

- Rusya Fedarasyonu barışı koruma gücünün, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin çekilmesiyle eşzamanlı olarak, 5 yıl süreyle konuşlandırılacak

- Ateşkesin denetimi amacıyla bir Barışı Koruma Merkezi kurulacak

- Azerbaycanlı yerinden edilmiş kişiler ve mültecilerin BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin denetimi altında Dağlık Karabağ ve çevresindeki rayonlara geri dönebilecek

- Savaş esirleri, rehineler ve diğer tutuklular ile cenazelerin taraflar arasında değişim sağlanacak

- Şuşa şehrini etkilemeyecek şekilde Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında bağlantı sağlayacak, Laçın Koridoru'nun Rus barışı koruma gücünün kontrolü altında kalacak

- Ermenistan'ın, Azerbaycan'ın batısı ile Nahçıvan arasındaki ulaştırma bağlantısının engelsiz şekilde sağlanması temin edilecek ve güvenlik Rusya Federal Güvenlik Servisi Hudut İdaresi tarafından sağlanacak

Türkiye bu süreçte Azerbaycan'a kesintisiz bir şekilde destek vermiştir. Azerbaycan'ın belirleyeceği yerde Rusya Federasyonu'yla birlikte kuracağı ortak merkezde ve bu merkezin icra edeceği faaliyetlerde, "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" çerçevesinde sivil personel ve Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin görev yapmasına yönelik Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi, TBMM'de 17 Kasım 2020 tarihinde onaylanmıştır. Dolayısıyla Türkiye, ateşkes sonrası dönemde de bölge politikasında etkin rol oynayacağını göstermiştir.

Dağlık Karabağ sorunu, gelinen noktada artık sorun olmaktan çıkmıştır. Ateşkesin barış antlaşmasına dönüşmesi konusunda sıkıntılar yaşanması mümkün olmakla birlikte 28 yıl süren

bir haksız işgalin sona erdirilmiş olması, Güney Kafkasya açısından önemli bir değişimdir. 1990'larda yaşanan Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali sonrasında bölge devletleri arasında yaşanan husumet, Güney Kafkasya'nın gelişmesi önündeki en büyük engellerden biridir. Ermenistan yapmış olduğu hamle ile kendi gelişim sürecini de engellemiştir. Günümüzde bölgesel işbirliğine dayalı kalkınma modelleriyle gelişen birçok bölge olmasına rağmen Kafkaslar bunun dışında kalmıştır. Azerbaycan kendi kalkınmasını sağlayarak bir süre sonra işgal altındaki topraklarını da kurtarmayı başarabilmiştir. Tüm bu süre içinde bölgeye yönelik devletlerin politikalarında çok büyük farklılıklar yaşanmamakla birlikte Türkiye ve Azerbaycan'ın aktif işbirliği de sorunun çözümüne önemli katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

DW Haber Ajansı, https://www.dw.com/en/armenians-in-france-plead-for-nagorno-karabakh-intervention/a-55335674 (01.11.2020 tarihinde erişilmiştir.)

Eurasianet, https://eurasianet.org/nagorno-karabakh-leader-makes-unprecedented-visit-to-washington
(15 Mart 2018)

GÖKÇE M. (2011). "Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 6/1 Winter 2011 (6/1): 1111-1126.

GÜLŞEN H.(2011) "Madrid Prensipleri Çözüm Getirmiyor", AVİM Rapor, No:20, 2011.
Eurasianet, https://eurasianet.org/after-bolton-takes-aim-at-russia-and-iran-is-armenia-the-collateral-damage
(30 Mart 2018)

Hürriyet, 27.05.2005, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kocaryandan-erdogana-yanit-var-acilim-yok-314966 (18.11.2020 tarihinde erişilmiştir.)

Hürriyet, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/putin-orasi-ermenistan-topragi-degil-41630585 (22.11.2020 tarihinde erişilmiştir.)

TASS Haber Ajansı, https://tass.com/world/1207491 (22.11.2020 tarihinde erişilmiştir.)

YILMAZ, R. (2012). "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu", Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2012 (1): 71-90.

Makale id= 129

Sözlü Sunum

Covıd-19 Pandemi Sürecinde Tüketicilerin Korku Düzeyi ve Davranış Farklılıkları

Dr. Öğretim Üyesi Gul Ekinci[1]
[1]*Gaziantep Üniversitesi*
**Corresponding author: Gul Ekinci*

Özet: *Bu çalışmada tüm dünyayı etkisi altına alan Dünya Sağlık Örgütü (WHO) rakamlarına göre Aralık 2020 tarihi itibariyle dünya çapında 1,523.583 ölüm ve 65.870.030 kayıtlı vaka sayısı olan Covid-19 pandemisinin tüketiciler üzerinde yarattığı korku, düşünce ve davranışları incelemek üzere yapılmıştır. Bu amaçla sosyal ağlar (Twitter, LinkedIn) üzerinde online anket tekniği kullanılarak likert ölçeği ve açık uçlu sorulara dayalı anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket Google form platformu anket portal üzerinden tüketicilere ulaştırılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında Anova, Regresyon istatistiki analiz yöntemleriyle test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda tüketicilerin COVID-19 virüsünün bulaşmasından korktukları, dünyayı büyük felaket beklediğine inandıkları, ülke ekonomilerinin durgunlaşacağına (resesyona gireceği) ve bunun uzun süre devam edeceği yönünde beklentilerinin yoğun olduğu görülmüştür. Ayrıca tüketicilerin Covid-19 pandemisi nedeniyle günlük harcamalarını azalttıkları, özellikle lüks ürünlerle moda ürünlerine yönelik daha az harcama yapmayı planladıkları, önümüzdeki on iki ay içerisinde ekonominin daha iyiye gideceği konusunda büyük bir kesimin kararsız kaldığı tespit edilmiştir. Covid-19 denildiğinde tüketicilerin aklına ilk gelen şeyler arasında en çok "ölümcül virüs, karantina, ekmek, tuvalet kağıdı" gibi*

Anahtar Kelimeler: *Covid-19, Pandemi Tüketici Davranışı, Korku, Harcama*

Fear and Behavior Differences in Consumers During Covid-19 Pandemic

Abstract*: This study was conducted to examine the fear, thoughts and behaviors of the Covid-19 pandemic, which has 1,523,583 deaths and 65,870,030 registered cases worldwide as of December 2020, according to the figures of the World Health Organization (WHO), which has affected the whole world. For this purpose, a questionnaire based on Likert scale and open-ended questions was prepared using online survey technique on social networks (Twitter, LinkedIn). The prepared questionnaire was delivered to consumers through the Google form platform survey portal. The obtained data were tested in SPSS program with Anova and Regression statistical analysis methods. As a result of the analysis, it has been observed that consumers fear the transmission of the COVID-19 virus, believe that a great disaster awaits the world, that the country's economies will stagnate (enter recession) and that this will continue for a long time. In addition, it has been determined that consumers have reduced their daily expenditures due to the Covid-19 pandemic, they are planning to spend less on fashion products, especially luxury products, and that the economy is undecided that the economy will improve in the next twelve months. Among the first things that come to mind of consumers when Covid-19 is mentioned, the presence of concepts such as "deadly virus, quarantine, bread, toilet paper" has been found striking."*

Keywords: *Covid-19, Pandemic, Customer Behavior, Fear, Spending*

1. GİRİŞ

Koronavirüsler tek RNA sarmalı içeren solunum salgınlarının ana patojenleri olarak bilinmektedir. Covid-19 ise ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde bir balıkçı pazarından tüm dünyaya yayılmış ve ateş, öksürük, nefes darlığı ve solunum güçlüğü gibi semptonlara neden olan şiddetli akut solunum yolu küresel salgındır (WHO, 2020a). Küresel boyutta gerçekleşen pandemi insanların sağlıklarını, ekonomoyi, turizmi, siyaseti ve diğer yandan tüketicilerin tüketim alışkanlıklarını etkilemiştir. Bu noktada yeni dünya düzeninde

pazarlama stratejileri geliştirebilmek için tüketici davranışlarının çok iyi analiz edilmesi ve yorumlanması gerekmektedir.

2. COVID-19 VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

Tüm dünya etkisi altına girdiği pandemi rüzgârıyla birlikte oluşan panik ve korkunun tetiklediği hedonik ve faydacı hızlı satın alımlara yönelmekte, dolayısıyla irrasyonel tüketimler gerçekleştirmektedir (Cialdini, 2015:294-334). Tüketiciler belirsizlik teoreminde olduğu gibi sezgi ve önyargıya dayalı (Kahneman ve Tversky, 2002) panik alımlar yapmaktadır. Tüketicilerin kendini gerçekleştirmeye yönelik hareket ve teknolojilerin ön plana çıktığı bir süreçte aniden patlak veren pandemi tüm insanlığı Maslow hiyerarşisindeki piramidin en altındaki basamağına yuvarlamayı başarmış görünmektedir.

Ortaya çıkan pandemi korkusuyla insanlarda var olan sürüngen beyin (bilinçsiz kararlarımızın çoğunu almamızı sağlayan R kompleksi) satın alma davranışlarında ve diğer karar alma anlarında etkinliği artmıştır. Temel ihtiyaçlarda aşırı alım ve stoklamalar yapılmaya başlanmış ve ilkel beynin hareketleri yönettiği görülmüştür. Tüketiciler stres altında iken bazen tepki olarak herhangi bir eylemde bulunmayarak pasif kalmaya (Henry, 1992), bazen tüketimi azaltmaya (Torres ve Nowson 2007) bazen de artırmaya (Duhachek ve Kelting 2009) yönelik davranışlar sergilemeye başlamışlardır.

Covid-19 sürecinde tüketiciler korku ve stresle birlikte karantinaya ve sosyal mesafenin korunmasına dayalı olarak çevrimiçi satışlara ve tüketimi artırmaya yönelmişlerdir. Bu durum cinsiyetler üzerinde de kendisini farklı şekillerde göstermiştir. Bu çalışmada da Türkiye'deki Covid-19 süresince tüketim kalıplarında meydana gelen davranış değişikliklerinde ortaya çıkan korkunun etkisi araştırılmaya çalışılmış ve aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H_1: Covid-19 pandemisi ile korku arasında ilişki vardır.
H_{1a}: Covid-19 pandemisi ile aktivite korkusu ile arasında ilişki vardır.
H_{1b}: Covid-19 pandemisi ile genel virüs korkusu ile arasında ilişki vardır
H_2: Covid-19 korkusu ile tüketici harcamaları arasında ilişki vardır.

2.1. Covid-19 Tüketici Davranışında Cinsiyetin Rolü

Cinsiyet; ilişkileri, sosyokültürel normlar, bilgi, çevre, teknoloji ve davranışları şekillendirmede önemli bir faktör olarak bilinmektedir (Oertelt-Prigione, 2020:3). Pazarlama araştırmalarında tüketici davranışlarının incelenmesine yönelik olarak cinsiyet farklılığı ön plana çıkmaktadır (Aytekin ve Ekinci, 2014). Özellikle kriz anlarında verilebilecek tepkiler cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde farklı olabilmektedir. Genel olarak pandemi krizinde sağlık, ekonomik ve lojistik kaynak sağlama gibi sosyal ve sistemik zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlardan daha fazla akut problemlere dayalı olarak öldüğü saptanırken uzun dönemde ise kadınların sosyal, ekonomik, sağlık açısından daha çok etkilendiği görülmüştür (Oertelt-Prigione, 2020:3).

Covid-19'un etkileri, doğası ve büyüklüğü demografik ve sosyo kültürel özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Nitekim salgınlar erkekleri, kadınların hayatlarını cinsiyetlerine dayalı fizyolojik ve psikolojik olarak farklı şekillerde etkilemektedir. Bu nedenle COVID-19'un etkilerini anlamada ve bunlara yanıt vermede cinsiyetin önemli rolü bulunmaktadır (European Parliament, 2020; WFP Cinsiyet Office, 2020).

Satın alma gücü açısından ise dünya genelinde erkeklerin daha fazla ekonomik kaynaklara sahip olduğu ve bu kaynaklara daha kolay ulaştığı bilinmektedir. Dolayısıyla kadınlar temel ihtiyaçlarının karşılanmasında (yiyecek ve diğer temel ev eşyaları gibi) dahi daha fazla zorlukla karşılaşmaktadırlar (WFP Cinsiyet Office, 2020). Bununla birlikte kadınların bazı ürünleri daha fazla kullandıkları da bilinmektedir. Covid-19 süresince Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada erkek tüketicilerin yüzde 41'i ve kadın tüketicilerin yüzde 49'u koronavirüs salgını

nedeniyle dezenfektan gibi temizlik ürünlerine daha fazla harcama yaptıkları görülmüştür (Statista, 2020).

Bu çalışmada kadın ve erkek tüketicilerin tüketim kalıpları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma Türkiye'de kadın ve erkeklerin temizlik, sağlık, lisanslı ürünler, koruyucu sağlık ürünleri, taze, organik sebze, meyve, vitamin, mineral ve gıda alımı, tatil, seyahat, toplu taşıma, giyim, telefon, eğitim, elektronik, ev, mobilya, dekorasyon, ev satın alma, kiralama konularında farklılıklarını görebilmek adına yapılmıştır. Aşağıda buna bağlı olarak geliştirilen hipotezlere yer verilmiştir:

H_3: Tüketici harcamaları(genel) demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir

H_{3a}: Tüketici harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3aa}: Temizlik ürünleri harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir

H_{3ab}: Koruyucu sağlık ürünleri harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3ac}: Tekel ürünleri harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3ad}: Taze/organik gıda&vitamin/mineral harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3ae}: Eğlence/(seyahat/tatil/toplu taşıma harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3af}: Giyim harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3ag}: Eğitim harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3ah}: Cep telefonu harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3aj}: Elektronik harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{4ak}: Ev mobilya dekor harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{3al}: Ev Satın alma, kiralama, kredi harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_4: Covid-19 korkusu demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Kabul

H_{4a}: Virüs genel korkusu cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H_{4e}: Aktivite korkusu cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

3. METHOD

Bu araştırma sosyal ağlar (Twitter, LinkedIn) üzerinde online anket tekniği kullanılarak likert ölçeği ve açık uçlu sorulara dayalı anket hazırlanmıştır. Hazırlanan 385 adet anket Google form platformu anket portal üzerinden tüketicilere ulaştırılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında Anova, Regresyon istatistikî analiz yöntemleriyle test edilmiştir.

3.1. Analiz ve Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıda Tablo 3. 1. de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Demografikler

Yaş	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
18-25(Z Kuşağı)	281	73	73
26-40 (Y Kuşağı)	84	21,8	94,8
41-54 (X Kuşağı)	17	4,4	99,2
55+ Baby Boomers	3	,8	100
Total	385	100	
Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	156	40,5	40,5
Kadın	229	59,5	100,0
Total	385	100	
Eğitim düzeyi	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Lise ve altı	74	19,2	19,2
Üniversite öğrencisi	194	50,4	69,6
Meslek Yüksek Okulu	29	7,5	77,1
Lisans derecesi	63	16,4	93,5
Master degree	18	4,7	98,2
Doktora	7	1,8	100
Total	385	100	
Gelir	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç geliri yok	49	12,7	12,7161
2500 TL veya altı	161	41,8	54,5
25001-5000 TL	66	17,1	71,7
5001-7500 TL	59	15,3	87,0
7501-10000 TL	21	5,5	92,5
100001 TL ve üzeri	29	7,5	100
Total	385	100	

Bu çalışmanın %40,5'ini erkekler % 50,5'ni ise kadınlar oluşturmaktadır.
Aşağıda yapılan faktör analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo. 3.2. Faktör Analizi Sonuçları (Scale's Croanbach's Alpha:0,934

HARCAMA	Harcama	Korku
	Cronbah's Alpha **,943**	Cronbah's Alpha **,974**
Araç/Toplu Taşıma/Tatil/Eğlence/Şans Oyunu	,816	
Covid-19 pandemisi nedeniyle son üç ay içerisinde aşağıdaki harcamalarınızda hangi yönde değişim oldu? 1= Çok azaldı 2= Azaldı, 3= Değişmedi, 4= Arttı, 5= Çok arttı		
H15F. Araç/Otomobil	,878	
H15L. Şans oyunlarına	,878	
H15M. Seyahat	,877	
H15P. Toplu taşıma	,876	
H15R. Kamu hizmetleri	,874	
H15S. Tatil ve eğlence	,876	
Taze Gıda ve Temizlik Ürünleri	**,620**	
H16B	,871	
H16C	,870	
H16D	,872	
Giyim(Kadın, Erkek,Çocuk)	**,874**	
H15AA	,877	
H15BB	,875	
H15CC	,877	
*KORKU 1=Kesinlikle Katılmıyorum 2= Katılmıyorum 3= Kararsızım 4= Katılıyorum 5= Kesinlikle Katılıyorum		,974
Virüs Genel Korkusu		**,870**
K2. En çok Covid-19 virüsünün bulaşmasından korkuyorum		,883

K4. Dünya Covid-19 pandemisi nedeniyle ciddi tehlike altındadır		,871
K5. Covid-19 pandemisinden dolayı kalabalık yerlerden olabildiğince kaçmaya çalışıyorum.		,870
K6. Covid-19 pandemisi günlük yaşamımı değiştirmeme neden oldu		,895
Aktivite Korkusu (Alışveriş/Seyahat/Eğlence/Dışarı Çıkma)		**,974**
K12. Aşağıdaki günlük aktiviteleri yapmaktan endişe duyuyor musunuz?		,970
A.Uluslar arası seyahat etmek		,969
B.Yurt içi uçuş		,966
C.Gemi yolculuğu		,969
D.Otobüs, tranway veya tren yolculuğu		,970
E.Otelde kalmak		,970
F.Taksiye binmek		,971
G.Restorana gitmek		,972
H.Mağazalara gitmek		,972
M.Eğlence merkezlerine gitmek		,974

Total Variance Explained: % 70,533 Varimax Method: Main Components Analysis, Rotation Method : Varimax Rotation (KMO)

Araştırmada kullanılan tüm ölçeklere olarak faktör analizi yapılmış ve değişkenler harcama ve korku olarak 2 faktöre yüklenmiştir

Tablo 3.3. Güvenilirlik Korelasyonu, Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Analizi

	Alpha	Mean	S.Dev.	Korku	Harcama
Korku	0,974	3,8553	,83876	1	,-360
-Genel virüs korkusu	0,821	4,0470	,90216		,368
-Aktivite korkusu	0,821	3,8528	1,21407		-,149
-Harcama	0,943	1,9473	,43824	,-360	1

Tablo.3.3.'de araştırma değişkenlerine ait güvenilirlik (alfa değerleri), ortalama, standart sapma ve korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. 4. Regresyon Analiz Sonuçları (Covid-19 Korku için)

Independent Variables	Standardized Coefficients Beta(β)	Sig. (ρ)
Korku	0,748	0,000
Harcama	0,592	0,000

F :204,269 R^2: ,517 Adjusted R^2: 0,514 ρ: 0,000 Std. Error of the Estimate: 0,77975 Durbin-Watson: 1,794

Bu çalışmanın Covid-19 korkusu ile harcama arasındaki ilişkinin regresyon analizi Tablo 3.4.'de verilmiştir. Analiz sonuçlarında p> 0,05 seviyesi, F değeri 15,967; düzeltilmiş R kare değeri 0,517 elde edilmiştir. Modele göre Covid-19 korkusu ve harcama arasında ilişki vardır. Bu nedenle hipotezler;

H_1: Covid-19 pandemisi ile **korku** arasında ilişki vardır. Kabul

H_{1a}: Covid-19 pandemisi ile aktivite korkusu ile arasında ilişki vardır. Kabul

H_{1b}: Covid-19 pandemisi ile genel virüs korkusu ile arasında ilişki vardır Kabul

H_2: Covid-19 korkusu ile tüketici harcamaları arasında ilişki vardır. Kabul

edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda tüketici davranışında cinsiyet faktörünün harcama ve korkuya dayalı ilişkileri ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 3.5. Cinsiyete dayalı harcama ve korku t tesleri

Harcama//Korku T-Tests						
	N	**Mean**	**Std. Dev.**	**df**	**t**	**Sig.**
Temizlik Malzemesi Harcamaları						
Kadın	229	3,8603	,67912	383	2,508	**0,013**
Erkek	156	3,6619	,86965	277,923	2,395	**0,017**
Koruyucu Sağlık Ürünleri Harcamaları						
Kadın	229	3,9803	,83288	383	1,855	,064
Erkek	156	3,7981	1,09217	273,009	1,764	,079
Lisanslı Ürün Harcamaları						
Kadın	229	2,4061	,97498	383	-1,372	,171
Erkek	156	2,5481	1,02828	321,12	-1,358	,175
Taze/Organik Gıda&Vitamin/Mineral Harcamaları						
Kadın	229	3,5721	,73056	383	3,134	**0,002**
Erkek	156	3,3243	,80498	311,142	3,077	**0,002**
Reklam/Seyahat/Tatil/Taşıma Harcamaları						
Kadın	229	1,7915	,83241	383	-,002	,998
Erkek	156	1,6769	,75179	354,104	-,002	,998
Giyim Harcamaları						
Kadın	229	2,3947	,96766	382	1,225	,221
Erkek	156	2,2756	,88583	351,454	1,246	,224
Eğitim Harcamaları						
Kadın	229	2,7083	,70821	382	1,175	,241
Erkek	156	2,6186	,77275	313,621	1,156	,249
Cep telefonu Harcamaları						
Kadın	229	2,9298	1,05023	382	1,091	,276
Erkek	156	2,8141	,97587	348,544	1,106	,269
Elektronik Harcamaları						
Kadın	229	2,5461	,99617	382	,264	,792
Erkek	156	2,5192	,95357	342,504	,266	,791
Ev/Mobilya/Dekorasyon Harcamaları						
Kadın	229	2,2390	,94385	382	-,393	,694
Erkek	156	2,2756	,82167	360,547	-,403	,687
Ev alma/kiralama Harcamaları						
Kadın	229	2,2632	,94382	382	-,862	,389
Erkek	156	2,3462	,90092	343,088	-,870	,385
Genel Virüs Korkusu						
Kadın	229	4,2522	,72054	383	5,692	**0,00**
Erkek	156	3,7372	1,05525	276,355	5,310	**0,00**
Aktivite Korkusu						
Kadın	229	4,0223	1,05350	383	5,137	**0,00**
Erkek	156	3,3953	1,33556	279,682	4,914	**0,00**

Yapılan analiz sonucunda aşağıdaki hipotezlerin kabul veya reddine karar verilmiştir. Buna göre:

H_3: Tüketici harcamaları(genel) demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir Kabul

H_{3a}: Tüketici harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Kabul

H_{3aa}: Temizlik ürünleri harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir Kabul

H_{3ab}: Koruyucu sağlık ürünleri harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3ac}: Tekel ürünleri harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3ad}: Taze/organik gıda&vitamin/mineral harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Kabul

H_{3ae}: Eğlence/(seyahat/tatil/toplu taşıma harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3af}: Giyim harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3ag}: Eğitim harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3ah}: Cep telefonu harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3aj}: Elektronik harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{4ak}: Ev mobilya dekor harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_{3al}: Ev Satın alma, kiralama, kredi harcamaları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Red

H_4: Covid-19 korkusu demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Kabul

H_{4a}: Virüs genel korkusu cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Kabul

H_{4e}: Aktivite korkusu cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Kabul

edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Özetle bu araştırmada H1, H1a, H1b, H2, H3, H3a, H3aa, H3ad, H4, H4a, H4e hipotezleri kabul edilirken H3ab, H3ac, H3ae, H3af, H3ag, H3ah, H3aj, H3ak, H3al hipotezleri red edilmiştir. Araştırmaya katılan erkek ve kadın tüketicilerin harcamaları (genel), koruyucu sağlık ürünleri harcamaları, tekel ürünleri harcamaları, eğlence/seyahat/tatil/toplu taşıma harcamaları, giyim harcamaları, eğitim harcamaları, cep telefonu harcamaları, elektronik harcamaları, ev mobilya dekor harcamaları, ev satın alma, kiralama, kredi harcamaları, tüketici tasarrufu arasında cinsiyetler açısından istatistiksel olarak farklılık göstermemiştir. Buna göre her iki grup(kadın ve erkek) bu harcama alanlarında cinsiyetler açısından farklı harcama davranışları sergilememektedir. Bahsi geçen harcama konularında işletmelerin cinsiyetler açısından farklı reklam ve tanıtım stratejilerini ön plana çıkarıp vurgu yapmalarının markalar açısından çok büyük ihtiyaç olmadığını öngörebiliriz. Ayrıca sağlık alanındaki koruyucu ürünlerde harcama farkına rastlanmamış olması her iki cinsin de sağlıklı kalmaya aynı oranlarda önem ve öncelik verdiğinin birinin diğerine üstün olmadığının göstergesi sayılabilir.

Araştırmada temizlik ürünleri harcamaları, taze/organik gıda&vitamin/mineral harcamaları, virüs korkusu ve aktivite korkusu cinsiyetler açısından farklılık göstermiştir. Sosyolojik açıdan bu durum değerlendirildiğinde kadınların temizlik ürünleri ve taze/organik gıda&vitamin/mineral harcama ortalamasının erkeklerinkinden yüksek olmasının nedeni Türk toplumunda mutfak alışverişinin genel olarak kadınlar tarafından yapılmasından kaynaklanmış olabilir. Bunun tüketim farkından kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusu ise bir başka araştırma konusu yapılabilir.

Virüs genel korkusu ve aktivite ortalamalarında ise kadınların daha fazla korkmalarının nedeni aile bireylerini anaç yapılarından dolayı daha fazla önemsemelerinden kaynaklanmış olabilir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular Covid-19 pandemi sürecinde yaşanan korku, harcama ve tüketim davranışı bakımından daha önce insanlığın başına gelen epidemi(bölgesel salgın) ve pandemilerden (küresel salgın) çok da farklı olmadığı görülmektedir. Bu çalışma salgın ve krizlerin yol açtığı değişim ve eksen kaymalarının yüzyıllar geçse de sürüngen beyin(R komplex) aracılığıyla tüketicilerin tutum ve davranışlarına yansıyarak devam ettiğinin kanıtı olarak görülebilir.

.

KAYNAKÇA

Aytekin, M. & Ekinci, G. (2014). Demographic Characteristics Of Consumer Buying Behavior Effects of Environmentally Friendly Products and an Application in Gaziantep. *The Business & Management Review*, 5(1), 72-82. Cambridge, United Kingdom.

Cialdini, R.B. (2015). Influence: *The Psychology of Persuasion* (Collins Business Essentials) Revised Edition, Kindle Edition.

Duhachek, Adam and Katie Kelting (2009), "Coping Repertoire: Integrating a New Conceptualization of Coping with Transactional Theory," *Journal of Consumer Psychology*, 19 (3), 473-85.

European Parliament, (2020). The gendered impact of the COVID-19 crisis and post-crisis period. The gendered impact of the COVID-19 crisis and post-crisis period https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658227/IPOL_STU(2020)658227_EN.pdf

Henry, James P. (1992), "Biological Basis of the Stress Response," *Integrative Physiological and Behavioral Science*, 27 (1), 66-83.

Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). 'Prospect Theory: Decision Making Under Risk. *Ecometrica* 47(2), 263-292. https://www.jstor.org/stable/1914185?seq=1#metadata_info_tab_contents

Oertelt-Prigione, S. (2020). H2020 Expert Group to update and expand. Cinsiyeted Innovation/Innovation Through Cinsiyet Strategic Chair of Cinsiyet in Primary Transmural Care. Case Study, Radboud University, Netherland

Statista (2020). Do you expect to spend more or less on home cleaning products such as disinfectants because of the coronavirus? https://www.statista.com/statistics/1104927/disinfectant-purchase-behavior-coronavirus-us-by-Cinsiyet/

Torres, S. J. and. Nowson, C. A. (2007). "Relationship Between Stress, Eating Behavior, and Obesity," *Nutrition*, 23 (November), 887-94.

WFP Gender Office (2020). Cinsiyet & COVID-19. https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000113724/download/

Makale id= 1

Sözlü Sunum

Çocuk İngilizce Öğrenicilerinin Öğrendiklerini Ölçme: Yabancı-Dil-Olarak İngilizce Öğretmen Adaylarının Konu ile Alakalı Fikirleri Nelerdir'

Dr. Öğretim Üyesi Gülten Koşar[1]
[1]Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
**Corresponding author: Gülten Koşar*

Özet: *Ölçme, öğretimin öğrencilerin ne kadar öğrendikleri üzerine etkisini ve öğrenme hedeflerinin ne ölçüde gerçekleştirildiğini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Literatür taraması, yabancı-dil-olarak İngilizce öğretmen adaylarının yabancı-dil-olarak İngilizce öğrenen çocukların ne kadar öğrendiklerinin nasıl ölçülmesi gerektiği konusundaki görüşlerinin ortaya konulabilmesi için daha fazla araştırmaya gerek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden, bu nitel durum çalışması, yabancı-dil-olarak İngilizce öğretmen adaylarının yabancı-dil-olarak İngilizce öğrenen çocukların ne kadar öğrendiklerinin nasıl ölçülmesi gerektiği ile alakalı fikirlerini araştırmaktadır. 57 3. sınıf yabancı-dil-olarak İngilizce öğretmen adayı ile yürütülen açık uçlu sorulardan oluşan anketten elde edilen verilerin tümevarımsal içerik analizinden elde edilen bulgular, çocukların özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının gerekliliğinin altını çizen katılıcıların, çocukların ne kadar öğrendiklerinin sadece klasik sınav yaparak ölçülemeyeceğini düşündüklerini işaret etmiştir. Bulgular, aynı zamanda, çalışma katılımcılarının alternatif ölçme araçlarını kullanılarak çocukların İngilizceyi ne kadar öğrendiklerini ölçmeye önem verdiklerini göstermektedir. Bulgular, yabancı-dil-olarak İngilizce öğretmen adaylarının gelecekte çocuk öğrenicilerinin İngilizceyi ne kadar öğrendiklerini ölçmek için sadece klasik sınav yapmaktansa farklı ölçme araçları kullanmak gerektiğine inandıklarından umut vericidir.*

Anahtar Kelimeler: *Ölçme, Yabancı-Dil-Olarak İngilizce Çocuk Öğrenicileri, Yabancı-Dil-Olarak İngilizce Öğretmen Adayları*

Assessing Young English Language Learners' Learning: What Are Pre-Service English-As-A-Foreign-Language Teachers' Viewpoints On İt'

Abstract*: Assessment in language learning performs a crucial role in determining the effect of teaching on student learning and the extent to which learning objectives have been fulfilled. The review of related literature uncovers that pre-service English-as-a-foreign-language (EFL) teachers' (PSEFLTs) conceptions of how young EFL learners' learning should be assessed is a topic requiring more research. Therefore, this qualitative case study examines PSEFLTs' views about the way young EFL learner assessment should be carried out. The data were collected through administering a questionnaire involving open-ended questions with 57 third-year PSEFLTs. The findings obtained from the inductive content analysis of the data indicated that the study participants, propounding the exigency of bearing in mind young learner characteristics, were against using solely pen-paper exams to gauge young EFL learners' learning. The findings also demonstrated that the PSEFLTs valued employing alternative assessment tools for measuring young EFL learners' learning. The findings seem to be promising in that taking into consideration their perceptions, the PSEFLTs are highly likely to use a variety of tools to assess their future young EFL learners' learning rather than firmly grounding their assessment in pen and paper exams.*

Keywords: *Assessment, Pseflts, Young Efl Learners*

Introduction

Assessment the purpose of which is denoted by Baird, Andrich, Hopfenbeck and Stobart (2017) as to explore "what people know and can do and to make decisions regarding whether they have learned what was expected" (p. 317) occupies a prominent place in teaching and learning. Assessment dealing with measuring the progress in student learning (Hunt, 2009) is conceived to

enable effective teaching for necessary fine-tuning in teaching is done seeing its outcomes (Montgomery, 1998). Given the vital role assessment performs in improving the quality of teaching and reinforcing student learning, language learning assessment has been also explored in a number of studies (e.g., Chik & Besser, 2011; Huang & Butler, 2020; Morgan, 2006; Massler, Stotz & Queisser, 2014; Wolf, Oh, Wang & Tsutagawa, 2018).

How language learning assessment is done is affected by a cohort of factors like language learning objectives, the pressure of high-stakes exams and the teacher. Language learning assessment is believed to be closely linked with language learning (Alderson, Brunfaut & Harding, 2017).Because the way English language teachers approach assessing young learners' English language learning impacts on how assessment is undertaken, EFL teachers need to be knowledgeable about effective ways of undertaking assessment. Pre-service EFL teacher education program can be conceived to be an arena for PSEFLTs to gain knowledge and skills of how young EFL learner learning can be assessed effectively. Review of related literature unravels that PSEFLTs' perceptions concerning effective assessment of young EFL learners have not been examined thus far. Thus, this qualitative case study aims at investigating PSEFLTs' perceptions of assessing young English language learners' progression.

Language learning assessment

Assessment is construed to encourage learning so long as a consistency is maintained between learning objectives specified in the curriculum and assessment methodology (Das, Shaheen, Shrestha, Rahman & Khan, 2014). Highlighting the effect to be wielded by assessment format on classroom practices, Sundrarajun and Kiely (2009) reported that academic oral presentation could create learning opportunities. In addition, adopting scenario-based assessment approach is suggested for assessing second language (L2) learners' communicative ability (Banerjee, 2019). The impact of different kinds of assessment on developing EFL learners' writing skills has been examined as well. For instance, the research by Birjandi and Tamjid (2012) demonstrated that peer and self-assessment, combined with teacher assessment, helped improve TEFLs juniors' writing skills more. Similarly, self-assessment was shown to be effective in developing college-level students' writing skills in Mazloomi and Khabiri's (2018) study. Micán and Medina's (2017) research revealed that when language learners assessed themselves, they could recognize their strengths and weaknesses better. Dynamic assessment, which is concerned with the emergence of new capabilities, is also examined within the framework of assessing second language learning (Poehner & van Compernolle, 2011).

In line with the growth in the use of technology in language teaching and learning, an increase in the use of technology in language learning assessment has been witnessed. Automatic speech recognition and spoken dialogue systems are used to assess students' speaking abilities (Litman, Strik & Lim, 2018). For example, web-based virtual learning environments are presented to be the platforms conducive to assess language learners' oral communication ability (Ockey, Gu & Keehner, 2017). Gregorio and Beaton's (2019) study illustrated that blogging could be a part of formative and summative assessment. A recent research undertaken by Bahari (2020) revealed that web 2.0 assessment tools were the most commonly applied ones in the studies carried out between 2002-2018, and interactive, dynamic and adaptive assessment strategies were the most widely used ones in computer-assisted assessment.

Personalized assessment, rather than comparing learners' progresses to each other, is posited to be better for students to motivate them to surpass their prior achievements (Bishop, 2008). Peer assessment is considered to develop students' skills of collaborative learning skills that could also develop their skills of objectivity, significant to conduct self-assessment (Black & Jones, 2006). Collaborative assessment in language learning assessment is also examined. For example, Chau's (2005) study showed that the university students who engaged in collaborative assessment stated being unfamiliar with collaborative assessment and time constraints as the difficulties they encountered in collaborative assessment, yet it contributed to converting passive learners into

active ones. The problem with peer-assessment is contemplated to be students' strongly held perceptions with respect to viewing the teacher as the sole authority on conducting reliable assessment (Chen, May, Klenowski & Kettle, 2014). To illustrate, Ghahari and Farokhnia's (2017) study demonstrated that peer assessment produced better results in regard to the improvement in the writing skill of foreign language learners aged 15-25 in comparison with teacher assessment and summative assessment; nevertheless, they preferred teacher assessment over peer assessment. However, the findings of the study by Jones (2010) indicated that pupils had positive perceptions of peer-assessment in that the ability to explain what was covered in the lesson to other pupils was believed to be an indicator of learning.

Assessing Young EFL Learner Learning

Concluding that teachers in Crotia, Czech Republic and Slovenia continued carrying out traditional assessment, the study by Brumen, Cagran and Rixon (2009) accentuated how assessment in young learner foreign language classes should be conducted had to be stated clearly, teachers should be trained in appropriately assessing young English language learners, and the need for the use of more naturalistic methods such as project-work in assessing their progress. Assessing young learners' interactional development through the medium of task-based paired-language assessments, Butler and Zeng (2015) indicated that sixth-grade students performed better and were more successful in assessing their own performance in task-based paired-language assessments than fourth-grade students, which could be interpreted as the ability of older young learners to assess their learning better. Portfolio assessment is considered to be a flexible assessment tool for providing evidence of young learners' progression in their intellectual and personal skills (Jones, 2012). The research carried out by Orth, Lopez and Tolentino (2019) examined the application of a dual language assessment task to assess the emergent literacy skills of native Spanish speaking kindergarten learners of English. The results indicated only a few learners could complete the tasks competently.

The results of the research by Choi, Wolf, Pooler, Sova and Bond (2019) revealed that young learners performed better in post-scaffolding retell task as opposed to the pre-scaffolding retell task, indicating the positive effect of scaffolding on young learners' speaking. Recording particular instances of learning of very young learners is recommended to assess their learning and to present it as the evidence of their learning when talking to their parents (Dunphy, 2010).

It is significant to develop teachers' skills of assessing young learners of English. To exemplify, the exploration by Qian (2014) revealed that participating teachers needed professional development in carrying out school-based English language assessment as a component of a high-stakes exam. In the same vein, the study by Brumen and Cagran (2011) exploring the experiences and expertise of teachers of young learners in assessing their foreign language development showed that the participating teachers had not received any training in assessing young learners' foreign language learning, yet they stated their wishes for receiving training in it. Test techniques used as assessing young learners influence their performance on tests. To illustrate, the study by Chou (2014) showed that higher grade level young learners performed better on memorizing spelling out new words in the test items than lower grade level young learners. A longitudinal study was carried out by Gu and Hsieh (2019) with a view to investigating young learners' performance on the spoken features of the rate of speech and the quality of speech content, and the results demonstrated that as their speaking proficiency improved, their performance on the stated spoken features improved concomitantly. Story construction activity conducted through picture books is suggested to be employed as a means of assessing young learners' constructive meaning processes and could be used to accompany traditional assessment of young learners' emergent literacy skills (van Kraayenoord & Paris, 1996). Emphasizing the importance of the correlation between the principles of the English language curriculum and the way young learner learning was assessed, Shaaban (2000) proposed assessing young learners' achievement through the use of portfolios and employing performance-based assessment because the curriculum adopted a thematic content-based approach. The success of young learners in self-assessment has

been examined, too. For instance, the research by Liu and Brantmeier (2018) showed that young learners aged 12-14 accurately self-assessed their reading and writing abilities. Exemplifying the use technology in assessing young learners of English, the research done by Forsyth et al. (2019) indicated that conversing with computer was as effective as conversing with a human in assessing 3th-5th grade students' English capabilities.

This study posed the following research questions:

1- What do PSEFLTs think about the use of pen and paper examinations in assessing young EFL learners' learning?
2- What do PSEFLTs think about how young EFL learners' learning can be assessed effectively?

Methodology

Research design and the context of the study

This study employs qualitative research design to learn about PSEFLTs' perceptions regarding how young English language learning should be assessed as qualitative research is considered to be the "research about persons' lives, lived experiences, behaviors, emotions, and feelings" (Strauss & Corbin, 1998, p. 11). In the context of the present study, PSEFLTs are trained for gaining knowledge of how to teach English to young learners by virtue of Teaching English to Young Learners I course offered in the fall term of the third academic year in the program and Teaching English to Young Learners II course in the spring term of the same academic year. In these courses, PSEFLTs learn about how young learners learn English and how teaching should be conducted to facilitate young learner English language learning through using a variety materials and activities conducive to them and how their learning can be assessed effectively.

Participants

A cohort of 57 junior PSEFLTs studying at a state university participated in this study. Of 57 participants, 46 were female and 11 were male. The mean age of the participants was 21.4. The participants were informed about the purpose of the study and their consent was obtained. To maintain anonymity in this study, participants' names will not be mentioned as sharing quotations from their responses; rather, they will be numbered and the numbers will be used to denote from whose answer the quotation was extracted.

Data Collection Tool and Analysis

Qualitative Questionnaire

A questionnaire comprising two parts and developed by the researcher was used to collect the data. Part A in the questionnaire catered for finding out demographic information concerning the participants, and in part B, two open-ended questions of what PSEFLTs think about the use of pen and paper examinations in assessing young learners of English and about how they could be assessed effectively. The collected data was analyzed adopting inductive content analysis. That is, participants' responses to the open-ended questions were read, and then, coding that targets figuring out "a word or short phrase that captures and signals what is going on in a piece of data in a way that links it to some more general analysis issue" (Rossman & Rallis, 2012, p. 282) was commenced. Following the completion of the process of coding, participants' responses were read iteratively in an effort to ensure no code was overlooked and to avoid overlapping codes. Afterwards, themes were developed from the codes.

Findings

PSEFLTs' Perceptions regarding the use of pen and paper examinations (traditional assessment) in young learner classes

Participants' responses to the question of what they thought about traditionally assessing young EFL learner learning showed that, except six participants, the other PSEFLTs stated that traditional assessment should not be conducted in young learner classes. The opponents of the use of pen and paper examinations expounded their viewpoints via addressing the features of young learners, which elucidates their objection against traditionally assessing young learners of English, and which led to the development of the theme of "unnatural way of assessing young EFL learners". The response of PSEFLT 35 exemplifies the points of view of the participants not finding traditional assessment as effective to assess young learners' progression in their journey of English language learning:

> *Assessing young learners traditionally is against their nature because they learn by playing, singing songs, exploring their environments, doing something together etc. If pen and paper examination is administered in young learner classes, this means that we do not assess them in the way they learn and I do not believe we can assess their progress accurately.*

It was also highlighted in their responses that administering only pen and paper examinations leading students to memorization wouldn't foster student learning and wouldn't encourage them to use English to communicate; on the contrary, would make them memorize words and grammar rules before taking exams. PSEFLT 14 explained his viewpoint by referring to his prior experiences of traditional exams: "When I was at primary and secondary school, my English teachers administered traditional exams to assess our learning, and I just memorized the words and grammar rules my teacher could ask on exams. After the exam, I forgot what I had memorized".

The proponents of carrying out traditional assessment in young learner classes stated that pen and paper examination could be administered in classes of 11-12-year- old-students. They highlighted that students had to take a high-stakes high-school entrance examination, which is also a traditional test; therefore, before they took that exam, they could begin to assess them administering pen and paper exams. However, they also noted that the way assessment in young EFL learner classes was carried out should go hand in hand with how teaching was conducted.

PSEFLTs' perceptions of how effective assessment could be carried out in young EFL learner classes

The findings obtained from the inductive content analysis of participants' responses to the question of how assessment in young EFL learner classes could be undertaken effectively developed the theme of "use a variety of assessment tools taking into account young learner characteristics". The participants accentuated in their responses that it is of high significance for the English language teacher to consider young learner characteristics in arriving at decisions on how young learners could be assessed effectively.

> Teachers should use a variety of tools to assess young learners because all assessment tools have their strengths and weaknesses. Assessing young learners by using the same tool like pen and paper exams may be boring for young learners. In addition, that conventional way of assessment can damage young learners' creativity and they can get bored easily in such exams because they have short attention span. (PSEFLT 16)

Likewise, PSEFLT 52 stated:

> English teachers of young learners must use different tools to assess how much young learners know and how much they don't know. Project work, self-assessment and portfolio assessment can be helpful in assessing how much they have learned. Using only one assessment tool could increase the level of anxiety among young learners. Because of that, different assessment tools should be used.

The participants also emphasized that young learners' learning styles should be taken into consideration as preparing exams for them. According to the participants stressing that young learners are visual and kinesthetic learners, English teachers should vary the assessment methodology they employ to assess how much young learners have learned and what they have not learned. PSEFLT 2 stated: "I believe that there should be a harmony between young learners' learning styles and how assessment is done. Therefore, I believe that project-work and portfolios are better tools to assess young learners."

Discussion

This study explored PSEFLTs' views about carrying out traditional assessment in young learner classes and how young English language learner learning could be effectively assessed. The findings indicated that the majority of the participants did not favor traditionally assessing young English language learners highlighting young learner characteristics and the way English is supposed to be taught to young learners. The findings indicated that the PSEFLTs were aware of young learners' characteristics and how they learn, and they believed there needed to be congruence between the way they learn English and how much they have learned is assessed, which could be promising for their future assessment practices. This finding is in line with the conceptions of Alderson, Brunfaut & Harding (2017) and Das, Shaheen, Shrestha, Rahman & Khan (2014) in that the researchers also maintained in their studies the necessity of the close connection between how the target language was taught, language learning objectives stipulated in the curriculum and how assessment was carried out.

The PSEFLTs pointed out the need for applying a number of tools other than pen and paper exams such as the use of portfolios, project-work and self-assessment to accurately assess young learners' learning of English. Participants' beliefs of the need for varying assessment tools requiring young learners to actively perform are congruent with what is suggested in Shaaban's (2000) research as to the significance of performance-based assessment in assessing young learner learning. Similar to the emphasis placed by the study participants on the use of portfolio-assessment, Jones (2012) also viewed it as a flexible medium of assessing young learners. Parallel to the results in Brantmeier's (2018) study, the PSELTs participating in this study also underscored the importance of promoting self-assessment amongst young learners.

Appropriate and effective assessment of young learners necessitates training English teachers of young learners in how to assess young English language learner learning (Brumen & Cagran, 2011; Qian, 2014). Such training in assessing young learners of English is not only necessary for in-service EFL teachers but also for PSEFLTs. For this reason, the lecturers teaching the courses of Teaching English to Young Learners I and II should focus on how progression in young learners' English language learning can be assessed properly so that PSEFLTs could be prepared in assessing young learners better. As well as Teaching English to Young Learners I and II courses, lecturers offering the course of Assessment and Evaluation in English Language Teaching programs have to shoulder responsibility for equipping PSEFLTs with the knowledge of effective ways of assessing young learners.

Conclusions

The current research could fill the gap in the literature in PSEFLTs' perceptions of traditionally assessing young English language learner learning and of how assessment in young learner English classes could be conducted. The findings indicated that the participants valued employing various assessment tools instead of grounding young learner assessment on pen and paper examinations. These findings could be viewed to be auspicious inasmuch as they signal the way they will conduct their future assessment in compliance with the way they will teach English to young learners and their characteristics. This research is not free of limitations. The data was collected from a qualitative questionnaire, but it would have been triangulated providing an interview had been carried out. Hence, future research needs to be done in which an interview will be conducted with PSEFLTs.

References

Alderson, J. C., Brunfaut, T., & Harding, L. (2017). Bridging assessment and learning: a view from second and foreign language assessment. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 24*(3), 379-387.

Bahari, A. (2020). Computer-assisted language proficiency assessment tools and strategies. Open Learning: *The Journal of Open, Distance and e-Learning*. Doi: 10.1080/02680513.2020.1726738

Baird, J. A., Andrich, D., Hopfenbeck, T. N., & Stobart, G. (2017). Assessment and learning: Fields apart? *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 24*, 317–350.

Banerjee, H. L. (2019). Investigating the Construct of Topical Knowledge in Second Language Assessment: A Scenario-Based Assessment Approach. *Language Assessment Quarterly, 16*(2), 133-160.

Birjandi, P., & Tamjid, N. H. (2012). The role of self-, peer and teacher assessment in promoting Iranian EFL learners' writing performance. *Assessment & Evaluation in Higher Education, 37*(5), 513-533.

Bishop, G. (2008). Innovative Practice Personalising Learning: Content, Assessment and Language Enrichment. *Innovation in Language Learning and Teaching, 2*(1), 83-100.

Black, P., & Jones, J. (2006). Formative assessment and the learning and teaching of MFL: sharing the language learning road map with the learners. *Language Learning Journal, 34*(1), 7-9.

Brumen, M., Cagran, B., & Rixon, S. (2009). Comparative assessment of young learners' foreign language competence in three Eastern European countries. *Educational Studies, 35*(3), 269-295.

Brumen, M., & Cagran, B. (2011). Teachers' perspectives and practices in assessing young foreign language learners in three Eastern European countries. *Education 3–13, 39*(5), 541-559.

Butler, Y. G., & Zeng, W. (2015). Young learners' interactional development in task-based paired-assessment in their first and foreign languages: a case of English learners in China. *Education 3-13, 43*(39, 292-321.

Chau, J. (2005). Effects of collaborative assessment on language development and learning. *Language Learning Journal, 32*(1), 27-37.

Chen, Q., May, L., Klenowski, V., & Kettle, M. (2014). The enactment of formative assessment in English language classrooms in two Chinese universities: Teacher and student responses. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 21*(3), 271-285.

Chik, A., & Besser, S. (2011). International Language Test Taking Among Young Learners: A Hong Kong Case Study. *Language Assessment Quarterly, 8*(1), 73-91.

Choi, I., Wolf, M. K., Pooler, E., Sova, L., & Bond, M. F. (2019). Investigating the Benefits of Scaffolding in Assessments of Young English Learners: A Case for Scaffolded Retell Tasks. *Language Assessment Quarterly, 16*(2), 161-179.

Chou, M. H. (2014). Assessing English vocabulary and enhancing young English as a Foreign Language (EFL) learners' motivation through games, songs, and stories. *Education 3-13, 42*(3), 284-297.

Das, S., Shaheen, R., Shrestha, P., Rahman, A., & Khan, R. (2014). Policy versus ground reality: secondary English language assessment system in Bangladesh. *Curriculum Journal, 25*(3), 326-343.

Dunphy, E. (2010). Assessing early learning through formative assessment: key issues and considerations. *Irish Educational Studies, 29*(1), 41-56.

Forsyth, C. M., Luce, C., Rivera, D. Z., Jackson, G. T., Evanini, K., & So, Y. (2019). Evaluating English language learners' conversations: Man vs. Machine. *Computer Assisted Language Learning, 32*(4), 398-417.

Ghahari, S., & Farokhnia, F. (2017). Triangulation of language assessment modes: Learning benefits and socio-cognitive prospects. *Pedagogies: An International Journal, 12*(3), 275-294.

Gregorio, L. D., & Beaton, F. (2019). Blogs in the modern foreign languages curriculum. A case study on the use of blogging as a pedagogic tool and a mode of assessment for modern foreign languages students. *Higher Education Pedagogies, 4*(1), 406-421.

Gu, L., & Hsieh, N. (2019). Distinguishing Features of Young English Language Learners' Oral Performance. *Language Assessment Quarterly, 16*(2), 180-195.

Huang, B. H., & Butler, Y. G. (2020). Validity Considerations for Assessing Language Proficiency in Young Language Minority Students. *Language Assessment Quarterly*. DOI: 10.1080/15434303.2020.1826486

Hunt, M. (2009). Progression and assessment in foreign languages at Key Stage 2. *Language Learning Journal, 37*(2), 205-217.

Jones, J. (2010). The role of Assessment for Learning in the management of primary to secondary transition: Implications for language teachers. *The Language Learning Journal, 38*(2), 175-191.

Jones, J. (2012). Portfolios as 'learning companions' for children and a means to support and assess language learning in the primary school. *Education 3-13, 40*(4), 401-416.

Litman, D., Strik, H., & Lim, G. S. (2018). Speech Technologies and the Assessment of Second Language Speaking: Approaches, Challenges, and Opportunities. *Language Assessment Quarterly, 15*(3), 294-309.

Liu, H., & Brantmeier, C. (2018). "I know English": Self-assessment of foreign language reading and writing abilities among young Chinese learners of English. *System, 80*, 60-72.

Massler, U., Stotz, D., & Queisser, C. (2014). Assessment instruments for primary CLIL: the conceptualisation and evaluation of test tasks. *The Language Learning Journal, 42*(2), 137-150.

Mazloomi, S., & Khabiri, M. (2018). The impact of self-assessment on language learners' writing skill. *Innovations in Education and Teaching International, 55*(1), 91-100.

Micán, A. D., & Medina, L. C. (2017). Boosting vocabulary learning through self-assessment in an English language teaching context. *Assessment & Evaluation in Higher Education, 42*(3), 398-414.

Montgomery, J. K. (1998). Assessing Talking and Writing: Linguistic Competence for Students at Risk. *Reading & Writing Quarterly, 14*(3), 243-261.

Morgan, C. (2006). Appropriate language assessment in content and language integrated learning. *The Language Learning Journal, 33*(1), 59-67.

Ockey, G. J., Gu, L., & Keehner, M. (2017). Web-Based Virtual Environments for Facilitating Assessment of L2 Oral Communication Ability. *Language Assessment Quarterly, 14*(4), 346-359.

Orth, D. A. G., Lopez, A. A., & Tolentino, F. (2019). Exploring the use of a dual language assessment task to assess young English learners. *Language Assessment Quarterly, 16*(4-5), 447-463.

Poehner, M. E., & van Compernolle, R. A. (2011). Frames of interaction in Dynamic Assessment: developmental diagnoses of second language learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 18*(2), 183-198.

Qian, D. D. (2014). School-based English language assessment as a high-stakes examination component in Hong Kong: insights of frontline assessors. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 21*(3), 251-270.

Rossman, G. B., & Rallis, S. F. (2011). *Learning in the field: An introduction to qualitative research*. Los Angeles: Sage Publications.

Shaaban, K. (2000). Assessment of young learners' achievement in ESL classes in the Lebanon. *Language Culture and Curriculum, 13*(3), 306-317.

Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research*. London: Sage Publications, Inc.

Sun, Z., Lin, C. H., You, J., Shen, H. J., Qi, S., & Luo, L. (2017). Improving the English-speaking skills of young learners through mobile social networking. *Computer Assisted Language Learning, 35*(3-4), 304-324.

Sundrarajun, C., & Kiely, R. (2009). The oral presentation as a context fo2r learning and assessment. *Innovation in Language Learning and Teaching,* 4(2), 101-117.

van Kraayenoord, C. E., & Paris, S. G. (1996). Story Construction from a Picture Book: An Assessment Activity for Young Learners. *Early Childhood Research Quarterly, 11,* 41-61.

Wolf, M. K., Oh, S., Wang, Y., & Tsutagawa, F. S. (2018). Young adolescent EFL students' writing skill development: Insights from assessment data. *Language Assessment Quarterly, 15*(4), 311-329.

Makale id= 27

Sözlü Sunum

Resim Sanatında Ayna Metaforu

Dr. Öğretim Üyesi Kemal Hakan Tekin[1] , Öğr.Gör. Kıvanç İlhan[1]
[1]İstanbul Rumeli Üniversitesi
**Corresponding author: Kemal Hakan Tekin*

Özet: *İnsanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran en önemli özellikler arasında olan "kendini tanıma" güdüsü ve kendisi hakkında daha çok şey bilme, "kendini keşfetme" düşüncesi, her zaman etkili olmuştur. Ayna, ilk örneklerinin ilk ortaya çıkışından itibaren, insanın merak duygusunu tatmin etmiş bir obje olarak kullanılagelmiştir. Güzellik duygusunun farklı şekillerde dışavurumunu sağlayarak, belki de ilk sanat eserlerinin ortaya çıkışına modellik yapmıştır. Perspektifin kullanımı konusunda mimariye hizmet etmiş, sanatın başka yönlerine kadar kullanılarak insanoğlunun önünü açmış, gözlerini doğru noktalara odaklamasını sağlamıştır. Bizi ilgilendiren resim sanat konusunda yaptığımız araştırmalar sonucunda, ayna kullanılan eserlerde görünenden farklı mesajlar verilmiş olduğu dikkatimizi çekmiştir. Çalışmada amacımız, sanatçıların ayna kullanımı ve yansıttıkları düşüncelerin izini sürmek ve eserlere farklı bir açıdan bakmak olacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Resim Sanatı, Sanat Tarihi, Ayna, Yansıma.*

Mirror Metaphor in Painting Art

Abstract*: One of the most important features that make human beings human and distinguish them from other living things, the "self-knowledge" motive and the thought of knowing more about themselves and "discovering oneself" have always been effective. The mirror has been used as an object that has satisfied the sense of curiosity of the human since the first examples of its first appearance. By expressing the sense of beauty in different ways, he perhaps modeled the emergence of the first works of art. It served architecture in the use of perspective, using it to other aspects of art, paving the way for human beings, enabling them to focus their eyes on the right points. As a result of our research on painting art, which concerns us, it has drawn our attention that different messages are given in the works that use mirrors. Our aim in the study will be to trace the use of mirrors and the thoughts they reflect and to look at the works from a different perspective.*

Keywords: *Painting Art, Art History, Mirror, Reflection.*

AYNALAR

İnsan aynada kendini tanıyabilen az sayıda canlıdan biri olup, ayna düşsel olanla simgesel olanı birbirinden ayıran, sınırları çizen bir olgudur.[86] Dünya üzerindeki farklı kültürlerin ayna ile ilgili inanışları, mitosları, hatta hala yaşatılan toplum içi ritüellerinin olduğu bilinmektedir. Ayna bazı kültürlerde korku, bazılarında saygı göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tüm içrek inanışlarda -yani üyelerini belli bir kabul süreci ve kendine has yöntemi içinde kabul eden topluluklarda- ayna, kendini bilmenin, kendini tanımanın ve kendi içinde yapacağı yolculuğun bir ömre sığmayacağının bir simgesi olmuştur. Özellikle tek tanrılı dinler öncesinde, ayna pek çok bölgede kutsal ve uğurlu sayılmış, aynanın kırılması ya da zarar görmesi, hem şamanlarda hem Roma'da hem de Anadolu topraklarında uğursuzluk olarak sayılmış ve bazı toplumlarda yedi yıl sürecek olan olumsuzluklara sebep olacağına inanılmıştır. Bu inanış bugün bile hem Anadolu'da

[86]UMBERTO, E. 1997 "OrtaçağıDüşlemek" Çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Can yayınları, 1997, s. 58

hem de Asya'nın ve Balkanların bazı bölgelerinde görülebilmektedir. Hitit medeniyetinde ve sanatında da ayna "kadınlığın" simgesi olmuştur[87].

Bugünkü Türkçe'de ayna telaffuzuyla kullanılan kelimenin aslı Farsça âyîne veya âyene olup âyen (âhen) "demir" kelimesinden türetilmiştir. Arkeolojik kazılarda çıkan bulgular, Anadolu'da, Eski Mısır'da, Türkistan'da, Mezopotamya'da, Roma, İskit, Etrüsk uygarlıklarında ve Çin'de tarih öncesinden beri aynanın varlığının bilindiğini, hatta yoğun olarak da kullanıldığını göstermektedir. Aynanın ilk kullanımı, yansıtıcı özelliği olan su, taşlar, tunç, volkanik doğal cam, kemik, bakır, bronz, altın, gümüş, bakır, kükürt alaşımı olan *niello* maddesi, teneke gibi çeşitli metaller, kristal top, fildişi, bıçaklar ve çeşitli yağlar üzerinde olmuştur. Yüzeylerin iyice zımparalanması ve parlatılmasıyla elde edilen aynaların yapımı ve kullanımı binlerce yıl öncesinden başlamış ve uzunca bir süre yaygın olarak kullanılmış. Tarih öncesinde genellikle dışbükey olarak kullanılan el aynalarının arka yüzlerine desenler oyulmuş, kendine bakan yüzlerin zenginliğinin dışa vurumu olmuş. Muhtemelen Mısır'dan başlayan bir süreç içinde halkla tanıştırılan aynalar birer sanat objesi olmuşlardır. Aynı zamanda aynanın sapı, arka tarafı ve kenarı o günden başlayan bir süreç içinde dekorasyonda kullanılmıştır[88]. Eski Mısır'da ve Yunanistan'da çeşitli madenlerden yapılan ayna diskleri genelde fildişi, kemik ya da metal bir sap takılarak kullanılırken, MÖ 5. ve 6. yüzyıllarda tutma yerleri heykellerle süslenmiş. İlerleyen yıllar içinde, kapaklı aynalar da yapılmış ve özellikle kadınların vazgeçilmezleri arasında yer almaya başlamıştır.

M.Ö. 287 – 212 yılları arasında yaşamış Sicilya doğumlu Yunan matematikçi, fizikçi, astronom, filozof ve mühendis Archimet'in, Roma generali Marcellus önderliğinde yapılan ünlü Sirakuza kuşatılmasında dev aynalar kullanmak suretiyle güneş ışınlarının yansısının yakıcı gücünü kullanarak Roma donanmasını yaktığı savı mitlerin günümüze yansısı olarak gelebilmiştir. Bu da bize mitlerin, kahramanlıkla beraber olarak objelerin de kültür tarihleri içinde bir önemli pencere olduğunu göstermektedir.

İyice parlatılmış obsidyen taşı kullanımı ile Sanayi devrimi öncesinde Paris'te sistematik olarak üretilen Gobelins fabrikası yapımı aynasına, oradan da günümüze kadar geçen süre içinde, insanoğlu aynadaki görüntüsünün mükemmele yaklaşması yönünde çok çaba sarfetmiştir. Tabii ki bu uğraşta cam üretim tekniklerinin de gelişimi etkin olmuştur, doğal olarak bu çabaların sonucunda, cam üretimindeki ilerlemeler, ayna üretimine de yansımıştır. Cam ayna kullanımı konusunda tarihte iki yazılı referans bulunmaktadır. MS III. yüzyılda, bugün Aydın ilinin sınırları içinde yer alan Afrodisyas'ta yaşayan İskender adlı kişinin yazılarında ve ondan önce de bu icadı Sidon'lulara mal eden Büyük Plinius'tan günümüze ulaşanlarda cam üstünde yansımanın yakalandığını, yani cam plaka üstünde ayna uygulamaya çalıştıklarını biliyoruz[89].

Ortaçağ'ın tüm tinsel literatüründe hiç eksik olmayan ayna, etkisini ve gelişmesini özellikle bu dönemde en önemli bilim olarak kabul edilen ve cam sanatıyla birlikte görülmemiş bir saygınlığa kavuşan optik bilimine borçlu olmuştur. Ortaçağ İslâm sanatlarında aynanın önemli bir yeri bulunmakta ve Eskiçağ dünyasında olduğu gibi bu alete dinî-sihrî bir değer verildiği görülmektedir. Halk arasında aynanın sahibine şans ve şifa verdiğine inanılmış ve döküldüğü alaşımı oluşturan madenlerin cins ve oranlarına göre etkili oldukları kabul edilmiştir. Bu madenler, yedi gezegenle ilgileri bulunduğuna inanılan altın (Güneş), gümüş (Ay), bakır (Venüs), kurşun (Satürn), kalay (Jüpiter), demir (Mars) ve civadır (Merkür)[90].

[87]SALTUK, S. 2010 "Geçmişten Günümüze Ayna, Her Alanda Her Anlamda." İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 39
[88]SALTUK, S. A.g.e. s.47
[89]MELCHIOR, S. 2007 "Boonet, Ayna Tarihi" Ankara: Dost Yayınevi. s. 26
[90] SİNEMOĞLU, N. A.g.e. s.260.

XII. yüzyıldan, XIV. yüzyıla kadar Grossetete, Pecham ve Bacon'ın, Polanyalı Vitellion'un optikle ilgili el kitapları, Arap El Hazan'ın yapıtlarının Latince çevirileri, Aristo'nun ve Eukleides'in verilerini yenilemiştir. Oxford Fransisken okulu, hareketin önderliğini üstlenir ve ayna görüntüsü bilginin ayrıcalıklı bir biçimi olarak kabul edilmiş. Ayna yapımdaki gizli bilgilerin yüzyıllarca saklanması ve usta çırak ilişkisi ile gelişmesinin arkasındaki gizi, biz bugün cam yüzeyini ayna haline getiren tabakaya *"sır"* diyerek yaşatıyoruz. Aynanın yapımın yüzyıllar boyunca gizli kalmış üretim gizlerini yine *"sır"* kelimesi ile hatırlıyoruz.

Ayna, 1420'li yıllarda, Filippo Brunelleschi'nin Floransa Katedrali'nde gerçekleştirdiği ünlü perspektif deneylerini literatüre aktarmasında da önemli bir araç oldu. Kendisinden önce perspektifi anlamaya çalışanların tecrübelerinden de yararlanarak yaptığı bu çalışmalarda kullandığı resimdeki gökyüzü, gümüş ayna sır'ı ile boyanmıştı. Brunelleschi daha sonra bu resmin perspektif kaçış noktasını delmiş, önüne bir ayna koymuş ve izleyicilerin, resmin arkasındaki bu delikten, resmin aynadaki yansısına ve aynanın arkasındaki genel manzaraya bakmasını sağlamıştır. İzleyici hem manzaranın bir bölümünü içine alan resmi gümüş ayna sırı ile boyalı yüzeyine yansıyan bulutların hareketiyle birlikte algılıyor hem de manzaranın diğer bölümlerini görüyordu. Brunelleschi bu resmi ayna kullanarak ve aynaya yansıyan imgenin genel çizgilerini ayna üzerinde kopya ederek yapmıştı. Deneyde ayna kullanmasının bir amacı da ilk önce ayna ile kopya edilen bu ters imgeyi düzeltmekti. Perspektif görüş noktası böylece ilk kez gerçekte olduğu gibi inandırıcı bir biçimde belirlenmiş oluyordu. Bu deney merkezi perspektif tarihinin ilk imgesi sayılsa da yüzyılları bulan bilimsel deneylerin ve isimsiz araştırmacıların çabalarının da bir izdüşümüdür. Perspektifin bulunuşu sonrasında gerek mimaride gerekse de resim sanatında figürlerin yerleştirilirken hesaba katılmayan derinlik öğesi, önem kazanmaya başladı[91].

Leonardo da Vinci de, günümüze kadar gelen ve sıra dışı olarak bilinen çalışmalarının içinde iki adet iç bükey ayna taslağı hazırlamış ve bunlar üzerinde çalışmalar yapmıştır. Birisi odağını geniş tuttuğu, diğeri de oldukça büyük olarak dizayn ettiği değirmene benzer şekilde olan ve dönebilen, etki alanı da oldukça geniş tutulan bir iç bükey aynadır. Da Vinci, sanatsal faaliyetlerini bilimsel gerçeklerin peşinde koşarken yaptığı çalışmalarda sorularına mantıklı cevaplar bulabilmek için aynayı ve lensleri kullanmıştır. Günümüze kadar gelen ve Da Vinci tarafından kullanılan kendine özgü yazım şekli, ayna yüzeyine düşen görüntünün yazımı şeklindedir ve sadece yazıya bir ayna tutularak okunabilir. Da Vinci'nin dehasını bir yana bırakırsak, insanın aynaları okumayı öğrenmesi için kaç bin yıl geçtiği gerçeği bile, kültür tarihi içindeki aşamaları göstermektedir[92]. Çizimlerinde olduğu gibi diğer sanatsal üretiminde de ayna öğesini fazlasıyla kullandığı bilinen Da Vinci; *"Ressamlar aynada gördüğümüz nesnelerden yansıyan cisimselliğin, canlılığın kendi resimlerinde bulunmadığını gördüklerinde çoğu kez çaresizliğe kapılırlar. Oysa her ikisine de bir gözümüzü kapayıp öyle bakmamız şıkkı dışında, bir tablo hiçbir zaman bir aynanın yansımasıyla aynı etkiyi taşıyamaz."* demiştir[93].

Barok Sanatın temsilcilerinden ressam Vermeer *"Camera Obscura"* denilen bir mekanizma sayesinde resimleyeceği görüntüyü karanlık kutunun içine yansıtarak doğayı kusursuz bir orantıyla betimlemiştir. 18. yüzyılda da bazı ressamlar *"Claude Lorain Aynası"* diye adlandırılan yüzeyi koyulaştırılmış bir küçültme aynasıyla doğanın çok renkliliğini bir dizi sınıflandırılmış tona dönüştürmeye çalışmışlardır. Bu gibi daha birçok konuda ressama hizmet etmiş olan ayna, icat edilişinden bu yana çeşitli konumlarda resmin de konusu da olmuştur.

1620'lerde Johannes Kepler de fotoğraf makinelerinin bulunması yolunda kendisinden önce başlayan bir süreçte araştırılan, yukarıda sözü geçen "cameraobscura" dizaynını geliştirmeye çalışmış ve araştırmalarında delikten geçen ve ters yansıyan imgelerin düzeltilmesi için ayna kullanılmasını tavsiye etmiştir.

[91]GÜVEMLİ, Z. 1960 "Başlangıçtan Bugüne, Türk ve Dünya Sanat Tarihi" İstanbul: Varlık Yayınları. s. 60
[92]UMBERTO, E. A.g.e. s.63
[93]GOMBRICH, E.H. 1992 "Sanat ve Yanılsama" Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Remzi Kitapevi. s.105

Geçmişine bakıldığında, çok eski dönemlerde de karşılaşılsa bile aynanın gelişim yolculuğu Rönesans'ın ve sanayi devriminin devinimi içinde geliştiği görülür. Araştırmacılar birbiri ardı sıra yaptıkları buluşlarla hem camın hem de aynanın gelişimine katkı verdiler. Her ikisinin de insanoğlunun günlük yaşamına girmesi ve vazgeçilmezleri arasında yer almasından sonra, üretim teknikleri gelişmiş, tipleri farklılaşmıştır.

Aynanın tarihsel yolculuğu, sanat tarihine yansımalarıyla göz önüne alındığında, ilk olarak 15.yüzyılın etkisi görülür. İlerleyen dönemlerde farklı sanatçıların bu konuda yaptığı eserlere rastlanır. Zira, insanın aynadaki yansıması en başından beri sanatçıların aklını başından almış, çok çeşitli uygulamalara konu olmuştur. İnsanlar yansımalarından her zaman etkilenmişlerdir. Görsel sanatta ayna, hayranlık ya da kendini beğenme, gizli nesneleri ya da insanları gösterme, farklı bir perspektiften gösterme aracı olarak yorumlanmış, aynı zamanda sanatçının resim yapma becerilerini göstermek için resimsel bir araç olarak kullanılmıştır. Aslında, ayna resim sanatında çok önemli bir unsurdur, çünkü ayna olmasaydı birçok ünlü otoportre var olmazdı.

Leonardo da Vinci aynayı *"ayna ressamın ustasıdır"*diyerek tanımlar. Ayna bir yandan ressamın zihninin metaforik bir uzantısı, diğer yandan resme mekânsal olarak katkıda bulunan önemli bir öğedir. Resimdeki ayna, bilmediğimiz ve o ayna olmasa göremeyeceğimiz bir durumu, bir açıyı görebilmemizi sağlamakta, resimsel gerçeklik üzerinde ikinci bir yanılsama alanı daha yaratmaktadır.

Resim 1- Parmigianino "Otoportre" 1524

Kronolojik açıdan bakıldığında aynanın sanat tarihinde kullanıldığı erken örneklerden biri, Parmigianino'nun "Dışbükey Aynadaki Kendi Portresi" isimli eseridir. Sanatçı kendi portresini her zaman yapıldığı gibi düz bir aynadan değil, görüntüsünün oranlarını değiştirmek, şeklini bozmak için bir dışbükey aynadan tasvir etmiştir. Parmigianino bu eserde sadece çarpık bir perspektif göstermekle kalmaz, aynı zamanda sanatçının işçiliği ve potansiyel işvereni Papa VII. Clement'e perspektifte mükemmel becerilerini göstermek ister Resmin konusu artık kendi görüntüsü olmaktan çıkmış, başka bir görüntü olmuştur. Bu otoportrenin sanatta maniyerizmin başlangıç noktası olarak yorumlandığına dikkat çekmek gerekir.

Resim2 - Holbein "Elçiler" 1553

Alman ressam Hans Holbein, "TheAmbassadors" (Elçiler) isimli yağlıboya tablosunda, kompozisyonun alt-orta kısmına yerleştirdiği anamorfik kafatası görüntüsü ile kendisine büyük bir ün kazandırmıştır. Holbein'in bu eseri hakkında çeşitli hipotezler bulunmaktadır. Bunlardan biri, eserin üç katmandan oluştuğudur. Birinci katman cenneti temsil etmektedir; Holbein ilk rafta çizilmiş olan usturlap ve diğer objeler ile cenneti sembolize etmiştir. İkinci katman yaşanılan dünyayı alt rafta bulunan enstrümanlar ve kitaplar ile işaret edilmektedir. Resmin alt-orta kısmında açısal bir yansıma şeklinde yerleştirilen kafatası ile imlenen üçüncü katman ise ölümü sembolize eder.

Özellikle mekânın kullanıldığı ve izleyicinin yer değiştirerek belirli bir perspektif yakaladığında farkına varabildiği bu görsel sürprizlere yer veren eserler, etkileşim kavramının etkisini ortaya çıkarır. Seyirci, duvarda asılı duran bir tablonun önüne geçerek izlemektense, her açıdan farklı bir görünüm sunan bu eserler ile mekânın sunduğu olanakları birleştirerek "keşfetme" duygusunu da tadar.

Resim 3- Diego Velazquez, "LasMeninas" 1656

Diego Velázquez'in resim sanatında ayna metaforunu en iyi temsil eden örneklerinden biri olan Las Meninas'ı inceleyecek olursak; bu eserdeki temel yapının eser içindeki figürlerin baktığı kişinin yani bakışlarınodağındaki kişinin bizzat "seyirci" olmasıdır. Bu noktada Velazquez'in

çizdiği resim içinde kendini resmetmesine ek olarak, bizi de görülen ve gören bileşenlerine "ayna" ile dahil etmesiyle üçlü bir anlamsal bütün yaratması eserdeki farklı düşünce anlayışını bir kez daha gözler önüne serer. Duvardaki farklı resimler arasında asılı olan aynada ise resmi yapılmakta olan kralın ve kraliçenin bir görüntüsü dikkat çeker. Resmin solunda ise sanatçı kendini büyük bir tuvalin önünde bir fırça ve bir palet tutarak tasvir etmiştir. Bu kült resim, başta Pablo Picasso olmak üzere birçok ressama referans ve fikir kaynağı olmuş ve çeşitli Las Meninas varyasyonlarına tanıklık etmemizi sağlamıştır.

Resim 4 - Diego Velazquez. "Aynalı Venüs" 1647-1651

Velazquez'in aynayı kullandığı tek resim Las Meninas ile sınırlı kalmayıp, sanatçı "Aynalı Venüs" resmi ile bu bütünlük ve yansıma çabasını göstermeye başlamıştır. İzleyicilerin göremeyeceği bir şey gösteren aynaların görüntülerini daha önce tartıştığımız gibi, var olan insanları sıra dışı bir perspektiften gösteren aynalarla yapılmış nü figürlerin en ünlü resimlerinden biri bu eser "Rocke by Venus" veya "Venus ve Cupid" olarak da adlandırılır. Bu resimde Venüs, aynadaki yansımasının tadını çıkarırken oğlu Cupid de aynayı tutmaktadır. Aynadaki görüntü oldukça bulanıktır, bu da modeli tanımamızı imkânsız hale getirir. Ayna, bize aksi gösterilmeyen yüzü yansıtsa ve önceki resimlerden farklı olarak perspektif biraz bozuk olsa da ayna bize modelden gizlenen insanları göstermek için kullanılmaz. Bunun yerine, modelin hayranlığı ve kendini beğenmesi için bir araç olarak kullanılır.

Resim ***Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı.****5 - Jan Van Eyck "Arnolfini'nin Düğünü" 1434*

Resim 6 - Detay "Arnolfini'nin Düğünü" 1434

1434 tarihli, Jan Van Eyck'ın çağımızın filmlerinde ve kitaplarında kendine yer bulan "Arnolfini'nin Evliliği" isimli eseri Bruegge'lü zengin tüccar Giovanni Arnolfini ve eşini konu almaktadır. Jan Van Eyck ayna ile Arnolfini ve eşini farklı boyutlardan görmemizi sağlıyor, tabii bu arada da kendini de aynanın içerisine yerleştirmekten de geri kalmıyor. Aslında bu resmi bu kadar farklı yapan en önemli detaylardan biri ise dışbükey aynanın hemen üzerindeki "*Jan Van Eyckfuithic.1434.*" (Jan Van Eyck buraya geldi) yazısı olarak karşımıza çıkmaktadır.Bu küçük yazı Van Eyck 'ın aynanın anlamını genişletmesi şeklinde yorumlanır[94]

Van Eyck'ın Kuzey Rönesans özellikleri taşıyan bu eseri yukarıda bahsettiğimiz özelliğinden ayrı olarak birçok alegorik ve sembolik öğeyi de içeriyor bünyesinde. Odanın içinde avizede yanan tek mum tanrıyı temsil ederken, aynanın yanında asılı olarak gördüğümüz tespih ise yakarışı temsil ediyor. Arnolfini'nin eşinin elinin karnında olması eşine soyunu devam ettireceğine dair bir söz olarak yorumlanırken pencerenin hemen kenarında gördüğümüz portakallar ise evin bereketini temsil etmesi için Van Eyck'ın yerleştirdiği objeler olarak yorumlanıyor. Tuvalin sınırladığı çerçeve içinde bizim göremediğimiz ikinci bir pencerenin aydınlığının vurduğu tahta takunyalarla ilgili üzerinde en çok ortak görüşe sahip olunan yorum ise bu takunyaların *Eski Ahit*'te, Musa'nın ikinci kitabı olan ve *Büyük Göç*'ü anlatan *Exodus*'a gönderme yaptığıdır ;

"*Ayaklarından ayakkabılarını çıkar, bundan sonra yolculuk bitti. Üzerinde durduğun yer artık senin evindir. Kutsal topraklar burası…*"

Ayrıca aynı anlamda arka planda görülen bir çift saten terliğe de aynı anlam yüklenir. Her iki çift terlik de durmayı, ulaşmış olmayı simgeleyecek şekilde içe dönük şekilde yerleştirilmiştir. Kısacası; artık yolculuk bitmiştir, kutsal ev burasıdır ve bundan sonra yaşam burada devam edecektir.

[94]BATUR, E. 2000 A.g.e. 24.

Resim 7–Degas "Dans Sınıfı" 1871

Dans Sınıfı Degas'nın 1872'den beri konunun daha küçük çalışmalarını yaptığı halde bale provasındaki dansçıları resmettiği ilk büyük ölçekli resmidir. Degas sonraki resminde de buna benzer bir konu ele almıştır;dansçılar stüdyoda duvarın önünde, provanın farklı aşamalarına göre sıralanmış bir şekilde tuvalde yerini alır. Degas'nın resim tekniği hassas desen çizimiyle görünmez eskizimsi detayları birleştirir. Dans sınıfı temalı eserlerinde aynaya sıklıkla yer veren Degas, hem dans sınıflarının ayrılmaz bir parçası olan aynayı kompozisyonunu birincil bir obje gibi yerleştirmiş hem de bu ayna yardımıyla gerek figürleri gerekse de iç mekânı boyutsal olarak zenginleştirip eserlerine anlamsal bir hacim katmıştır.

Resim 8 –EdouardManet "FoliesBergere Barı" 1882

Edouard Manet, ölmeden 1 yıl önce 1882'de "Folies Bergere Barı" adlı eserini tamamladı.İlkbakışta resmin odak noktasındaki kadının ardında geniş açıklıklı bir mekân olduğu düşünülse de kadının bileklerine doğru bakıldığında arkada altın varaklı bir çerçevenin devamı olduğu görülmektedir. Bundan anlaşılacağı üzere, kadının arkasında gördüklerimiz aslında bir aynanın yansımasıdır. Onun baktığı yönde, yani izleyici olarak bizlerin arkasında kalan bu alan hakkında bilgi edinmek için, elimizde sadece aynadan yansıyan görüntüler bulunmaktadır. Suzon isimli bu kadın dışında, mekânda bulunan diğer insanlar hakkında bilgi edinmek için tek referans noktamızın ayna olması, bu kişilerin gerçekçiliğine gölge düşürmektedir. Çünkü bu eserde de izlerine rastladığımız, gerçeklerden çok hissedilen duyguların ön planda olduğu İzlenimcilik

akımı göz önünde bulundurulduğunda Manet'nin hangisini yapmayı tercih ettiği tam olarak bilinmemektedir. Aynadan yansıyan mekânı dosdoğru yansıtmayı mı, yoksa hislerini ve düşüncelerini metaforlar yoluyla anlatmayı mı tercih etmişti? Manet resimde sadece natürmortlar konusunda değil, renkleri kullanış biçimiyle de oldukça başarılıdır. Aynanın solukluğu, ışığın rengi ve sıcaklığı, kullandığı renkler sayesinde belirgin bir şekilde vurgulanmıştır.

Resim 8 –Paul Delvaux "Aynadaki Kadın" 1936

Delvaux'nun 1936 yılının sonlarında yaptığı "Aynadaki Kadın" isimli eseri ressamın aynayı kullandığı bir başka çalışması olarak sembolizmin doruklarında bir örnek olarak sanat tarihinde yerini almıştır. Ayna sembolizmi, Konrad Schreumann'ın belirttiği gibi; batı resim tarihinde ve Delvaux için ortak bir alegorik cihazdır, "ayna bilginin kaynağı, bize vicdanımızı açıklayan araçtır". Ayrıca resimdeki genç kadın aynaya bakmıyor, ancak aynaya yansıyan kendi yüzünün görüntüsü, etrafına sarılmış bir dantel şeridi ile kadına bakıyor. Yani, her ikisi de gerçek varlıklardır, çünkü her biri kendi bakışlarına sahiptir. Delvaux için ayna, hayal gücünü gerçekliğin kendisinden daha gerçekçi bir dünyaya açmanın bir yolu olmuştur.

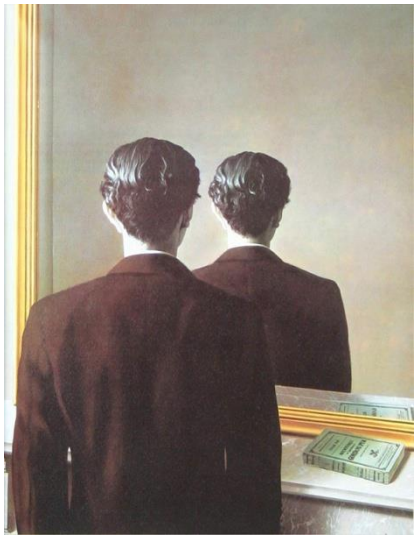

Resim 8 –RenéMagritte, "Çoğaltılması Yasaktır", 1937

Gerçeküstü çalışmaları ile ünlü René Magritte'in "Çoğaltılması Yasaktır" görüntüyü yansıtmak yerine tekrar ederek alışagelmiş düşünce kalıplarımızı yıkmaya çalışmıştır. Eserdeki tekrarın bu derece somut görünürken aslında bir o kadar da soyut yansıması yansımayanı yansıtan yapısıyla bu düşünsel kabullerimizi sorgulamaya yöneltmektedir. Aynametaforununoluşturduğu çift görüntü sorunsalına kendini kaptıran diğer ressamlar gibi Réne Magritte de "Çoğaltılması Yasaktır" eseri bu metaforu kullandığı tek eseri değildir. Orijinal adıyla *Les Liaisons Dangeureuses* olan, "Tehlikeli İşler" isimli çalışması da Magritte'in ayna kullandığı bir diğer denemesidir. Bu eserde çıplak bir kadın kendisini neredeyse tamamen gözden saklayan kocaman bir aynayı elinde tutar, gözleri hemen hemen kapalıdır, sanki görülmek ve görüldüğünü görmek istemiyormuş gibi başını sola çevirmiştir.

SONUÇ

Ayna, Batı sanatının ağırlıklı olarak kadına yakıştırdığı bir aksesuar olarak var olurken, kadın için bir özgüven, güvensizlik, deneysel drama, zamanı algılama ve teşhir alanı olarak yani kendisiyle tek göz göze gelebildiği alan ve bir hesaplaşma arenası olarak da yorumlanabilir.

Düzlem aynanın keşfi 1507 yılına denk düşmektedir. Önemli bir sembolik ve optik eleman olarak ayna kullanımı daha erken dönemlerde görülse de bu aynalar ya içbükey ya da dışbükey aynalardır. Özellikle bu tip dışbükey aynaların 15. yüzyıldan itibaren genellikle de Kuzeyli ressamlar tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Düzlem aynanın İtalya'da bulunmasından sonra kullanımı, dekoratif amaçlar yanında, sembolik ve optik olarak çok daha rahat kullanılmasına ve görüntüyü daha rahat yansıtmasına bağlı olarak artmıştır. Manierist ve Barok dönem sanatçılarının ayna kullanımına sıklıkla baş vurduğu ve espas problemlerini aşmaya çalıştıkları aşikardır.

16. ve 17. yüzyıllarda düzlem aynaya derin bir anlam ve optik işlev yüklenmiştir. İç ve dış gibi görüntü tespitinde ayna önemli bir işlev kazanmıştır. Tiyatro sahnelerindeki dekor gibi ve olayın geçtiği mekânda önem kazandığı için bu mekânın tespiti ve espasın teşkilinde ayna önemli bir optik araç olarak görüntüyü kurgulamak ve optik açılımlar yapmak için kullanılır olmuştur. Mekânın tespiti kadar, oluşan görüntünün boyutlarını ve olayın dinamiğini belirlemede, mekânın oluşumunu sağlamada, görüntüyü yakalamada aynadan yansıyan oluşum ön plana çıkmıştır.[95].

Yaptığımız araştırmalar sonucunda 20. yüzyılın ortalarına kadar bazı sanatçıların ayna yansımalarını tuvallerine taşıdığı dikkat çekicidir. Aynalara yansıyan görüntülerin muhataplarının önemli bir çoğunluğunun kadınlar olması doğal bir sonuçtur. Bazen güzelliğin, bazen de gizemin simgesi olarak resim sanatında aynalar karşımıza çıkmaktadır. Bazı sanatçıların eserlerinde ayna kullanıp fakat özellikle görüntüyü yansıdığı gibi gerçekçi kullanmamış oldukları da dikkat çekicidir. Tabii ki sanatçı çalışmalarına kendinden bir şeyler katmakta, kendi yorumunu çalışmalara yansıtmaktadır.

Birçok sanatçı ile birlikte özellikle Velazquez'in aynalara büyük bir ilgi duyduğunu bilmekteyiz. Bunun en güzel kanıtı ölümünden sonra atölyesinde yapılan sayım esnasında bulunan çok sayıda ve değişik boyutlardaki aynalardır. Sanatçının erken yaşlarından itibaren ayna ve aynalar kullanarak görsel bütünleşmeler sağladığını bilmekteyiz. Soyut ve somut gerçeği bütünleştirmeye, görünen anlamla, anlamsalın görüntüsünü kaynaştırmaya çalışan Velazquez için, ayna görüntüyü sağlayan görsel ve anlamsal bir dönüştürüm aracına dönüşmüştür.

[95]BEKSAÇ, E. 2004 "*LasMeninas Ya da IV. Felipe ve Ailesi: Anlam, İdeoloji ve Gerçek*" Sanat ve Bilgi, Sanat ve Plastik Sanatlar Eğitimi Dergisi. sayı 4.

KAYNAKÇA

ARTAN, T. 1995 "İstanbul Ansiklopedisi" İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

BAĞCI, ,S. 1998 "Gerçeğin suretinin saklandığı yer; Ayna, Sultanların Aynaları." Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.

Batur, E . 2000 "Başkalaşımlar I-X, Ayna." İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BEKSAÇ, E. 2004 "*Las Meninas Ya da IV. Felipe ve Ailesi: Anlam, İdeoloji ve Gerçek*" Sanat ve Bilgi, Sanat ve Plastik Sanatlar Eğitimi Dergisi. Sayı 4.

BULUT, S. 2018 "Hans Holbein" Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema Televizyon Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

BISCHOFF, U. 1994 " *Max Ernst 1891-1976."* Koln, Germany: Benedikt Taschen Verlag GmBH.

ERGİNSOY, Ü. 1998 " İslam Maden sanatında Ayna." Sultanların Aynaları .TC Kültür Bakanlığı Yayınları.

FOUCAULT, M. 1970 " The Order Of Things" , New York.

GÜVEMLİ, Z. 1960 "Başlangıçtan Bugüne, Türk ve Dünya Sanat Tarihi" İstanbul: Varlık Yayınları.

HOLLINGSWORTH, M. 2009,. "Dünya Sanat Tarihi" İstanbul: Inkilap Kitapevi.

MELCHIOR, S. 2007 "Boonet, Ayna Tarihi" Ankara: Dost Yayınevi.

MUGERAUER, R. 1994 "Interpretations on Behalf of Place: Environmental Displacements and Alternative Responses." Albany, NY: State University of New York Press.

RUSSEL, B. 1983 "Batı Felsefesinin Tarihi." İstanbul.

SALTUK, S. 2010 "Geçmişten Günümüze Ayna, Her Alanda Her Anlamda." İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

SHACKELFORD, G. 1985 "Degas The Dancers" National Gallery of Art, Washington.

TUNALI, İ . 2003 "Felsefenin Işığında Modern Resim." İstanbul: rh+Sanat Yayınları.

UMBERTO, E. 1997 " Ortaçağı Düşlemek" Çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Can yayınları.

Makale id= 48

Sözlü Sunum

1251 ve 1320 Pastoureaux Hareketleri ve Bunların Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi

Dr. Öğretim Üyesi Halil Yavaş[1]
[1]*Hitit Üniversitesi*
**Corresponding author: Halil Yavaş*

Özet: *Çalışmamızda 1251 ve 1320 Pastoureaux (çobanlar) hareketlerinin çıkış sebeplerini ve sonrasındaki seyir şeklini karşılaştırmalı olarak ele alacağız. Sözü edilen her iki olay arasında organik bir bağ bulunmasa da sebep sonuç ilişkisi noktasındaki benzerliklerini izaha çalışacağız. Fransa'nın kuzey bölgelerinde ortaya çıkan bu grupların başlangıçtaki amaçları Filistin'e gidip Kutsal Toprakları "kurtarmak" iken, sonrasında yön değiştirip 1251'de kiliseye, 1320'de ise Yahudilere saldırmaları dikkatimizi cezbetmiştir. Anladığımız kadarıyla olayların başlangıcında hem kraliyet hem de papalık gerekli tedbirleri almayarak trajedinin büyümesine sebep olmuştur. Hatta 1251'deki harekette Kraliçe Blanche, oğlu Kral IX. Louis'nin, başlatmış olduğu Haçlı seferi için Çobanlardan medet ummuş ve onları desteklemişti. Ancak Çobanlar, eylem ve söylem noktasında heretik bir yapıya bürününce, hem Kraliçenin hem de Papa'nın tepkisini çektiler. Bunun sebebinin, geçmişte kiliseyle sorun yaşamış olan liderleri Jacob olduğunu düşünmekteyiz. 1320'de ise Çobanlar Yahudilere saldırarak, yönetici erk'in ve Papalığın hedefi olmuşlardı. Kanaatimizce, 1320'de Yahudilere saldırılmasının arkasındaki sebep, toplumun o dönem onlara yönelik menfi bir bakış açısına sahip olmasıdır. Nitekim karizmatik bir liderden yoksun olan hareketin kolay bir şekilde bu yönde seyrettiği görülmektedir. Sonuç olarak "halk" merkezli yaşanan her iki olayda, sorunun sebebi olarak görülen unsurlar, toplum tarafından hedefe oturtularak aynı zamanda söz konusu problemlerin çözülmeye çalışıldığını görmekteyiz. Fransa'da ortaya çıkan olaylar büyük katliamlar neticesinde bastırılmışsa de ilerleyen süreçte benzer hareketler görülmeye devam edilecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Pastoureaux, Jacob, Haçlı Seferi, Kraliçe Blanche*

1251 and 1320 Pastoureaux Movements and a Comparative Evaluation of These

Abstract*: In our study, we will consider comparatively the reasons for the exit 1251 and 1320 Pastoureaux movements and their course of processing afterwards. We will try to explain their similarities at the point of cause and effect relationship although there is no organic link between both events. The initial aim of these groups, which emerged in the northern regions of France, was to go to Palestine and to save the Holy Land. But, it drew our attention that they changed direction and attacked the church in 1251 and the Jews in 1320. As far as we understand, at the beginning of the events, both the royal and the papacy did not take the necessary measures, causing the tragedy to grow. Even in the movement in 1251, Queen Blanche sought help from the Shepherds for the Crusade launched by her son, King Louis IX, and supported them. However, when the Shepherds took on a heretic structure at the point of action and discourse, they attracted the reaction of both the Queen and the Papacy. We think this is because their leader, Jacob, who had trouble with the church in the past. In 1320, the shepherds targeted the Jews and became the target of the ruling power and the Papacy. In our opinion, the reason behind the attack on Jews in 1320 was the negative view of the society towards them at that time.As a matter of fact, it is seen that the movement, which lacks a charismatic leader, easily proceeds in this direction. As a result, we see that in the people-centered events in both movements, the elements that are seen as the cause of the problem are targeted by the society and this problem is tried to be solved.*

Keywords: *Pastoureaux, Jacob, Crusade, Queen Blanche*

Giriş

Haçlı seferleriyle birlikte Avrupa'da toplumun alt sınıfında yoğun dini duygulara bağlı olarak dönem dönem önemli hareketler ortaya çıkmıştır. 1096 Halkın Haçlı seferi, 1212 Çocuk Haçlı seferi, 1251 birinci Çobanlar (pastoureaux) ve 1320 ikinci Çobanlar seferleri, bunlardan en bilinenleridir (Dickson, 1988: 250). 1096 Halkın Haçlı seferindekiler en azından İstanbul'a kadar ulaşmışlarken, 1212 Çocuk Haçlı seferinde çok az sayıda çocuk Mısır'a varabilmiş ancak onlar da perişan olmuşlardı (Munro, 1914: 519). 1251 ve 1320 Çobanlar hareketindekiler ise Güney Fransa'dan öteye ulaşamamışlardır. Dahası bu faaliyetler bir Haçlı seferi olarak başlamış fakat sonrasında bir isyana dönüşmüştür.

1212, 1251 ve 1320'deki girişimlerin ortak özelliği, başlamış olan bir Haçlı seferinin sonuçsuz neticelenmesi veya söz verilmiş olan seferlere çıkılamamasıdır. 1251'de IX. Louis'nin başlatmış olduğu Haçlı seferi Mısır'da Mansure yakınlarında alınan ağır yenilgi sonrasında büyük bir hüsrana dönüşmüştü (Runciman, 2009: 238). Ancak IX Louis, Kudüs'ü ele geçirmeden ülkeye dönmeye niyetli olmadığı gibi 10 Ağustos 1250'de mektuplarla Poitiers ve Anjou kontlarından yardım talebinde bulunmuştu (Dickson, 1988: 259; Bauer, 2014: 399). Onun çağrısı, muhataplarında gerektiği şekilde makes bulamamış ancak başka bir yerde harekete sebep oldu.

1251'in Paskalya'sında üç adam Haçlı seferi için Picardy'de vaazlar vermeye ve çevresine adam toplamaya başlamıştı. Bunlardan birisi, kendisini "Macaristan Üstadı" diye tanıtan Jacob idi. O, altmışlı yaşlarında, sakallı, uzun boylu ve solgun birisiydi. Matthew Paris'e göre etkili bir hitabete sahip olmasının yanı sıra Fransızca, Almanca ve Latince konuşabilmekteydi (Matthew Paris, 1854: 451). Karizmatik bir kişiliğe sahip olan Jacob'ın aslında Macar olup olmadığı tartışmalıdır. Bazı iddialara göre Brabant veya Flemenkli bir Sistersiyen tarikatı mensubu olup, sadece tarikat faaliyetleri için kısa bir süre Macaristan'da bulunduğu için bu lakap ile anılmaktaydı (Dickson, 1988: 257).

Jacob, vaazlarında Hz. Meryem'in kendisine göründüğünü ve ona bir mektup verdiğini ifade etmekteydi. Sonrasında hiç yanından ayırmadığı bu mektupta, Kutsal Toprakları ve oradaki esir Hristiyanları kurtarmakla görevlendirildiğini söylüyordu. Yani Fransa Kralı IX. Louis'nin başlatmış olduğu Haçlı seferine destek verilmesi gerektiğini ifade etmekteydi. Yine mektuba göre bunu çobanlarla birlikte yapması gerekmekteydi. Çünkü Tanrı'nın gösterişli ve kibirli Fransız şövalyelerinden hoşnut olmadığını ve bu görevi alçak gönüllü insanlara verdiğini bildiriyordu (Matthew Paris, 1854: 451). Bu arada I. Haçlı seferinden önceki Halkın Haçlı seferinde Pierre l'Ermite'in de benzer bir dokümandan söz ettiğini hatırlamakta fayda vardır (Cohn, 1970: 94). Jacob, "çobanlar"dan bahsederken aslında sadece onlarla sınırlı kalmıyor, yoksul ve toplumun alt kesimindeki herkesi bu çağrıya dâhil ediyordu. Bunu yaparken aynı zamanda soylulara ve şövalyelere yönelik derin hoşnutsuzluğunu da ortaya koymaktaydı. Bir yandan da köylü ve yoksulları sefer için teşvik etmekteydi. Onlara tevazuları ve sade yaşamları sayesinde Tanrı'nın kendilerine Kutsal Toprakları kurtarma gücü bahşettiğini söylüyordu (Matthew Paris, 1854: 451; Jordan, 1995: 712). Jacob'un amaçladığı şekilde çevresine toplumun alt kesiminden muhtelif insanlar toplanmaktaydı (Crusade and Christendom, 2013: 374). Bunlar tarım işçileri, topraksızlar, çobanlar, ahır çalışanları, ev hizmetçileri ve işsizlerdi (Dickson, 1988: 25). Çok geçmeden hırsızlar, fahişeler, haydutlar, kaçaklar, aforoz edilmiş kişiler ve katiller de onlara katıldı. Sonraki katılanlar da çoban gibi giyinmeye başlamışlardı. İçlerindeki çok sayıda genç, ebeveynlerinden izin almadan yola çıkmıştı. Çağdaş kaynaklara göre Çobanların sayısı kısa süre içinde 60.000'i buldu (Matthew Paris, 1854: 452; Cohn, 1970: 95).

Hareketin çıkış noktasıyla ilgili net bir şey söylenemese de genel itibariyle Brabant, Falndre, Henaut, Amiens ve Picardy olduğu dile getirilmektedir (Matthew Paris, 1854: 451; Dickson, 1988: 257). Dönemin tanıklarından yola çıkılarak hareketin Paskalya'da yani 16-23 Nisan arasında başladığı söylenebilir (Dickson, 1988: 255). Bunlar, ellerinde silah olarak yaba, balta, kama, kılıç ve basit mızraklar ile yaklaşık elli parçaya ayrılmış bir şekilde yola koyuldular. Bu durum geçtikleri köy ve kasabalardaki yetkilileri tedirgin etmekle birlikte, halk onlara çok

saygı duymaktaydı. Bir süre sonra kalabalık, XII. yüzyıldaki heretik liderler Tanchelm ve Eudes de l'Etoile'yi izleyen müritler gibi gözükmeye başlamıştı (Cohn, 1970: 95).

Çobanlar her ne kadar silahlı olsalar da ilk başlarda amaçları doğrultusunda hareket etmekte ve şiddete başvurmamaktaydılar. Bununla birlikte Louis'nin Haçlı seferinin başarılı olmamasının sebebi olarak, gerekli desteği vermediklerini düşündükleri kilise ve soyluları görmekteydiler. Onlara göre Kral Kutsal topraklar için savaşırken, kilise görevlileri ve soylular ülkelerinde rahat bir yaşam sürmekteydiler (Jordan, 1979: 114). Jacob artık dilenci tarikatlarına, Sistersiyenlere ve din adamlarına karşı sert sözler sarf etmeye başlamıştı. Fransisken ve Dominikenlere avare ve ikiyüzlü, Sistersiyenlere açgözlü diyordu. Katolik kilisesi de bu saldırılardan nasibini almak ve ayinleri hor görmekteydi (Hilton, 2003: 100). Artık mucizevî görüntülerin yanı sıra hastaları iyileştirebildiğini de iddia ediyordu. Nitekim birçok kişi, dokunması için hastasını ona getirmeye başlamıştı. Adamlarının önündeki yemek ve şarabın asla azalmayacağını, hatta yenildikçe ve içildikçe artacağını söylemekteydi. Yolculukla ilgili de müjdeler vermekteydi. Onlar daha sahile ulaşmadan denizin yarılmış olacağını ve ayaklarının çamur dahi olmadan Kutsal Topraklara ulaşacaklarını ifade ediyordu. Her türlü günahı affetme yetkisinin olduğunu, içlerinden dileyen kişileri evlendirebileceğini de ilan ediyordu (Cohn, 1970: 95).

Jacob yanındakilerle birlikte ilk olarak Amiens'e gitti ve burada çok coşkulu bir şekilde karşılandı. Kentliler yiyecek ve içeceklerini onlara ikram etmekteydiler (Cohn, 1970: 96). Amiens'ten sonra iki gruba ayrılmışlar ve bir grup Rouen'e yönelirken, Jacob'ın başında bulunduğu diğer grup Paris'e gitmişti. Rouen'e gidenler, burada başpiskoposun yönetimindeki bir toplantıyı dağıtıp, kiliseyi yıkmış ve başpiskoposun evini yağmalamışlardı (Crusade and Christendom, 2013: 378; Cohn, 1970: 96). Jacob ve beraberindekilere gelince Paris'te çok iyi bir şekilde karşılandılar. O artık piskopos gibi giyiniyor ve kiliselerde kendisine has ayinler yapıyordu. Bu arada Çobanlar şehirde din adamlarına yönelik tacizlerde bulunmaktaydılar. Hatta bazılarını Seine nehrinde boğmuşlardı (Cohn, 1970: 96). Bir süre sonra Amiens ve Picardy'den diğer gruplar da Paris'e ulaştılar (Dickson, 1988: 254; Jordan, 1995: 712).

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Paris'e ulaşana kadar kayda değer bir şiddet eyleminde bulunmamışlardı. Kral olmadığından ülkeyi yönetmekte olan Kraliçe Blanche da onların taca bağlılıklarına itimat etmekte ve onları desteklemekteydi. Kraliçe, Çobanların heretik ve saldırgan tavırlarından haberdardı ancak oğlunun zor durumda olması hasebiyle onun için yapılacak her türlü yardıma açıktı (Matthew Paris, 1854: 452; Jordan, 1979: 114; Dickson, 1988: 254; Jordan, 1995: 712). Kraliçenin de desteği sayesinde sayıları o kadar artmıştı ki Matthew Paris'e göre 100.000 kişiyi geçmişlerdi (Matthew Paris, 1854: 452).

O sırada Paris'te bulunan Fransisken tarikatı mensubu bir İngiliz olan Adam Marsh, Oxford'daki diğer tarikat üyelerine "Bunlar kiliseyi ve dinin emirlerini kökünden söküp atmak istiyorlar" diye yazmıştı. Lyons'dan İngiltere'ye dönmekte olan ve o günlerde Paris'te bulunan Canterbury başpiskoposu Boniface of Savoy da olayın tanıkları arasındaydı. O, Çobanların ve Kraliçe'nin heveslerini boşa harcanmış bir emek olarak görmekteydi (Hilton, 2003: 100; Dickson, 1988: 255).

Yollarına devam eden Çobanlar, Paris'ten sonra iki gruba ayrıldılar ve bir kısmı Tours'a giderken diğerleri de Orleans'e yürüdü (Jordan, 1979: 115). Jacob, Orleans'e giden grubun başında yer almaktaydı ancak ismi bilinmemekle birlikte diğer grubun başındakine de "üstat" demekteydiler (Crusade and Christendom, 2013: 378). Paris'ten ayrıldıktan sonra Çobanların saldırganlığı iyice artmıştı (Jordan, 1979: 116). Tours'a geldiklerinde Dominiken ve Fransiskenlerin yanı sıra bütün kilise görevlilerine saldırmaya başladılar. Tours'da Dominikenlerin oturdukları evler yağmalandı ve birçoğu öldürüldü (Crusade and Christendom, 2013: 378). Jacob'ın başında olduğu grubun Orleans'e doğru yola koyulduğunu öğrenen piskopos, şehrin kapılarını kapatmak istemiş lakin halk onu dinlemeyip, kapıları Çobanlara açmıştı (Cohn, 1970: 96). Matthew Paris'in bildirdiğine göre Jacob, bir peygamber gibi karşılandı (Matthew Paris, 1854: 453). Şehre girdikten sonra halka hitap etti. Devamında kendilerine karşı

çıkmış olan din adamlarının evlerine saldırıp, onları bulundukları yerlerden çıkardılar. Sahip oldukları eşyalar ateşe verilirken birçoğu baltayla öldürülmüş, kalanları da kovulmuştu. Ayrıca birçok üniversite öğrencisi ve şehrin ileri gelen yöneticileri katledildi (Cohn, 1970: 96). Orleans'deki grup, yoluna devam etmek üzere 11 Haziran 1251'de harekete geçti ve Bourges'a gitti (Dickson, 1988: 253). Burada başpiskopos onlara engel olmak istemiş ancak şehir halkı onu dinlememiş ve Çobanlarla birlikte hareket etmeye başlamıştı. Çobanların çoğu Jacob başlarında olmak üzere şehre girerken, kalanları şehir dışında kamp kurdular (Cohn, 1970: 97). Bourges'dan itibaren Çobanların hedefinde artık Yahudiler de vardı. Onların kutsal rulolarını yakıp, mülklerini talan ettiler (Crusade and Christendom, 2013: 374). Tamamen kontrolden çıkmış olan grup, hiçbir sınır tanımadan şehirdeki evleri yağmalayıp kadınlara tecavüz ediyordu (Cohn, 1970: 97).

Çobanların taşkınlık haberleri Paris'e ulaşınca Kraliçe Blancha mecburen onları kanun dışı ilan etti. Bu haber Bourges'a ulaştığında birçok Çoban endişeye kapılıp kaçtı. Ancak asıl tepkinin kaynağı Jacob'ın kendi yaptığı olmuştu. Bir gün halka yönelik yaptığı konuşmada yine din adamları hakkında sert ifadelerde bulunurken, kalabalığın içinden birisi ona karşı çıkmıştı. Bunu üzerine Jacob adamın üzerine yürümüş ve kılıcını çekip onu hemen oracıkta öldürmüştü. Bu olay Jacob'a ve beraberindekilere yönelik büyük bir tepkiye sebep olmuştu. Durumun vahametini kavrayan Jacob ve müritleri kaçmaya başlamışlar ancak o başaramamıştı. Yakalandıktan sonra halk tarafından parçalara ayrılarak öldürülmüştür. Devamında bölgede büyük bir Çoban avı başlamış ve birçoğu kralın adamları tarafından yakalanıp idam edilmişti. Daha öncesinde Güney Fransa'daki Marsilya ve Aigues Mortes'a gitmek için yola çıkmış olan bir grup hayattaydı. Bunların amacı gemilere binip Kutsal Topraklara gitmekti. Fakat onlar ulaşmadan evvel gelişmelerden haberdar edilen her iki şehir halkı, Çobanlar geldiğinde birçoğunu yakalayıp idam ettiler (Cohn, 1970: 97). Son kalan grup Bordeaux'a gitmiş lakin burada onları İngilizlerin Gaskonya dükü Simon de Montfort karşılayıp dağıtmıştır. Hatta liderleri gemiye binip kaçmak isterken gemiciler tarafından fark edilmiş ve boğularak öldürülmüştür (Matthew Paris, 1854: 454). Matthew Paris'e göre yaklaşık beş yüz kişilik bir Çoban grubu da İngiltere'ye gitmiş fakat halk tarafından öldürülmüşlerdi. Ancak bu bilgi başka kaynaklarda yer almamaktadır (Matthew Paris, 1854: 457).

1251 Pastoureaux hareketi son bulduktan sonra muhtelif söylentiler ortaya çıkmıştır. İddialardan birisine göre Memluk sultanı Aybeg, Jacob'a Hıristiyan genç erkek köle getirmesi için para vermişti. Kimisi de Jacob ve ekibindeki üst düzey kişilerin aslında Müslüman olduklarını ileri sürmekteydi (Matthew Paris, 1854: 451). Bazılarına göreyse bu eylemler, onların heretik öğretilerini yayma planının ilk aşamasıydı. Başarılı olsalardı rahipleri, keşişleri, şövalyeleri, soyluları ve liderleri katledip otoritelerini kuracaklardı. Sonrasında da sapkın öğretilerini dünyaya yayacaklardı (Cohn, 1970: 98).

1251'deki Pastoureaux hareketinden sonra Avrupalılar, Filistin'deki hâkimiyetlerini kaybetmeye devam etmişlerdi. Bunun için yeni seferler tertip edilmiş ancak sonuç alınamamıştı. Toplumun önde gelenlerinin Haçlı seferi vaatleri için vergi toplamalarına rağmen Kutsal Toprakları özgürleştirme hayalini gerçekleştirememeleri halkı bıktırmıştı. Dahası hiç bitmeyen yolculuk için ödeme yapmaktan usanmışlardı (Barber, 1981: 159). 1309'daki başarısız Haçlı çağrısının üzerinden 11 yıl geçmişti (Georgiou, 2018: 114). En son V. Philip 17 Şubat 1320'de bu konuda bir toplantı yapmış ve yeni bir sefer kararı almıştı (Barber, 1981: 161). Hatta ardından bu yönde peş peşe vaazlar yapılarak halkta bir coşku oluşturulmaya çalışılmaktaydı (Georgiou, 2018: 116). Bununla birlikte sefer için herhangi bir adım atılmayınca bu kez köylüler yine kendi aralarında birleşip yereldeki popüler isimler etrafında örgütlenmeye başladılar (Jordan, 1995: 712). Toplanan bu kalabalığın amacı yine denizi aşıp Kutsal Toprakları kurtarmaktı (Georgiou, 2018: 114).

Anlatılanlara göre katılımcılar, Kutsal Toprakların kurtarılmasına yardım etmelerini emreden bir melek gördüklerini iddia etmişlerdi. Samuel Usque isimli Portekizli bir Yahudi'nin 1553'te yazdığı *Consolação às Tribulações de Israel* isimli eserine göre ise meleklerin görülmesi olayı 17 yaşındaki bir İspanyol gence aitti. Bu anlatıya göre bir öğleden sonra söz konusu gencin

önce omzuna sonra da başına bir güvercin konmuştu. Genç, kuşu almak istediği anda kuş çok güzel bir bakireye dönüşmüş ve ona "Senin bir çoban olduğunu biliyorum. Gidecek ve Müslümanlarla (Moors) savaşacaksın. İşte bu gördüklerin de bunun işaretidir." demiştir (Samuel Usque, 2002: 186).

Paris Kroniği, hareketin 1320'nin Mayıs ayında Normandiya'da başladığını bildirmektedir (Bauer, 2014: 515). Birinci Pastoureaux hareketinde tek bir karizmatik lider varken bu seferki hareket tamamen öndersiz bir yapıdaydı (Bauer, 2014: 515). Jean de Saint-Victor ise Benediktin manastırından kovulmuş bir papazın aktif bir şekilde rol aldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Bernard Gui ve Amalric Auger ise hareketi lidersiz olarak tanımlamaktadır (Barber, 1981: 145).

Grubun üyelerine bakıldığında da 1251'deki hareket ile benzerlikler görülmektedir. Katılımcıların yaşı on dörde kadar inmekte olup, içlerinde çok sayıda çoban, işsiz ve yurtsuz vardı. Çocukların birçoğu yine ailelerinden izin almadan sadece azık çantaları ve ellerindeki sopalarıyla parasız bir şekilde yola koyulmuşlardı (Georgiou, 2018: 114; Barber, 1981: 145-157). Dominiken engizisyoncu Bernard Gui, grubun eylemlerinden istifade ederek muhtelif kötülük peşinde olan birçok kişinin Çobanlara katıldığını nakleder. *Paris Kroniği*ne göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmiş resminin tasvir edildiği bayrak taşımaktaydılar. Yolculuklarının başında ihtiyaçlarını dilenerek gidermekteydiler (Barber, 1981: 145).

Hızla sayısı artan Çobanlar, Paris'e doğru ilerlerken içlerinden bazıları silahlanmıştı (Barber, 1981: 157). 3 Mayıs 1320'de Paris'te St-Martin-des-Champs'da bir araya gelmeye başlamışlardı (Georgiou, 2018: 114). *Chronographia Regum Francorum*, Paris'e giren grubun 10.000 kişi olduğunu ve akabinde saraya yürüdüklerini bildirir. Burada yüksek sesle, kralın ordusuyla birlikte Hz. İsa'nın intikamını almak için "kâfirlere" karşı harekete geçmek istediklerini dile getirmişlerdi. Yukarıdaki anlatıda yer aldığı üzere bunu Tanrı adına onlara meleklerin bildirdiğini söylerler. Devleti idare edenlerden destek görmeseler de halktan birçok kişi onlara inanmıştı. Devamında Chatelet'deki hapishanenin kapılarını kırıp içerideki taraftarlarını serbest bıraktılar. Aslında söz konusu mahkûmlar gerçekten onların taraftarı olmayıp sonradan onlara katılan kişiler olduğunu düşünmekteyiz (Barber, 1981: 146; Jordan, 1995: 712). Artık şiddet olayları başlamıştı. Sayılarının kalabalık olmasının da etkisiyle kendilerine o kadar güvenmekteydiler ki Parisli yetkilileri takmamaya başlamışlardı (Georgiou, 2018: 114). Hedef listesinin başında papazlar ve durumu iyi olan manastırlar vardı. O sırada Flandre ile meşgul olan Kral V. Philippe, yağmacıları cezalandırmak için bir şey yapmayınca sayıları daha da arttı (Bauer, 2014: 515). Bernard Gui, onları "rahatsız edici, yeni bir veba" diye tanımlıyordu (Dickson, 1999: 273). Çobanlar sonrasında kayda değer bir engelle karşılaşmadan Paris'ten ayrılıp Cahors, Toulouse, Albi ve Carcassonne istikametinde ilerlemeye başladılar (Weakland, 1976: 74). *Paris Kroniği,* bazılarının gemiyle Kutsal Topraklara geçebilmek için Güney Fransa'da Marsilya'ya gittiklerini, bir kısmının ise papayla buluşmak için Avignon'a yöneldiğini nakleder. Aynı dönemde bir kısmı da Akitanya'ya doğru yola koyulmuşlardı (Barber, 1981: 146). Kanaatimizce amaçları ülkenin belli başlı bölgelerini dolaşarak sayılarını olabildiğince artırmaktı.

Yine 1251 Pastoureaux hareketinde olduğu gibi Paris'ten ayrıldıktan sonra şiddet olayları iyice artmış ve yeni bir boyuta taşınmıştı. Artık kilise ve manastırlara yönelik rahatsız edici haydutluktan, Fransa'nın Yahudi nüfusunun katline girişmişlerdi (Dickson, 1999: 273). Harekâtın başlangıçtaki amacının Kutsal Topraklara gidip Müslümanlarla savaşmak olduğundan şüphe yoktu. Fakat Paris'ten ayrıldıktan sonra hedeflerine Yahudileri de koydular. Halkın Haçlı seferinden beri bu tip eylemlerde Yahudi karşıtı davranışlar sık rastlanılan bir durumdu. Harekâtın dindar yapısının, Yahudi karşıtlığının sebebi olduğu düşünülmektedir. Muhtemelen bundan dolayı başlama tarihi olarak Paskalya dönemi seçilmişti. Ayrıca Yahudilerin hedef seçilmesindeki bir diğer etken, toplumda ulaşabilecekleri tek Hristiyan dışı unsurun onlar olmasıdır. Yaşanan ekonomik yetersizlikler ve yoklukların üzerine, Yahudilerin parayla yakın ilişkisi bir diğer sebep olmuştur. Çünkü özellikle soylular başta olmak üzere birçok kişi onlara borçlu durumdaydı. Onlara göre bu borçlardan kurtulmanın kolay yanlarından birisi de savunmasız olan Yahudilerin ülke dışına sürülmesiydi. Örneğin Languedoc'da Perpignan'daki Yahudiler neredeyse tamamen

kredi vererek yaşamlarını sürdürmekteydiler (Barber, 1981: 157-164). Katılımcılarının kıtlık ve yoksulluk karşısında çektikleri acı, Yahudilerin yanı sıra servet sahibi herkese karşı nefret duyulmasına neden oldu (Georgiou, 2018: 116).

Philippe'in babası 1306'da Yahudiler için sürgün kararı almıştı. Ama bazıları kalmayı başarmış ve bir kısmı da geri dönmüştü (Goodich, 1998: 40-41). Paris'teki yetkililerin sessiz kalmalarından cesaret alan Çobanlar önlerine gelen Yahudileri öldürüp mallarına el koymaya başlamışlardı. Jean de Saint-Victor bu olayın özellikle Akitanya'ya girilmesinden sonra yaşandığını bildirir. Toulouse, Bordeaux, Cahors, Albi ve bir düzine kadar başka küçük kasabada çok sayıda Yahudi'yi öldürdüler (Barber, 1981: 147). Onları bir araya toplayıp zorla vaftiz ettiler (Goodich, 1998: 40-41).

Gecikmeli olarak durumu fark eden kraliyet görevlileri Çobanları kontrol altına almaya çalışmıştı. Bu sırada yakalanan birçok Çoban yargılanmak üzere yirmi dört araba ile Toulouse'a götürülmüştü. Ancak arabalar kente girerken son arabadaki bir kişi, kendilerinin Hz. İsa'nın öcünü almak istedikleri için yakalanıp hapsedildiklerini haykırarak halktan yardım istemişti. Nitekim bu talep hemen orada yankı bulmuş ve halk arabaları tutan ipleri kesip Çobanların serbest kalmalarını sağlamıştı. Serbest kalan Çobanlar kalabalığın içinde "Ölüm! ölüm! Yahudilere ölüm!" diye bağırmaya başlamışlardı. İlerleyen günlerde bölgede büyük bir Yahudi takibatı başlamıştır. Öyle ki Toulouse'da bir günde 150 Yahudi'nin öldürüldüğü iddia edilmektedir (Ülgen, 2017: 82). Amalric Auger, Çobanların Yahudi öldürmelerinin yanı sıra çok sayıda kiliseyi de yağmaladıklarını bildirir (Barber, 1981: 147).

Bu süreçte hareketin birden çok grup halinde ilerlemesi muhtemeldir. Toulouse'da birçok Yahudi, Verdun-sur-Garonne'da olduğu gibi isyancıların önünden kaçıp kraliyet kalelerine sığınmıştı (Barber, 1981: 147). Çobanlar kaleyi ele geçirip Yahudileri öldürmek isterken, içerideki kraliyet görevlileri onları korunaklı bir yere alıp savunmaya çalışmaktaydı. Bu sırada Çobanların saldırısına karşı ellerine geçen taş ve odun gibi her şeyi atarak kaleyi savunmaya çalışmışlar ancak sonuç alamayacaklarını anlayınca esir düşmektense intihar etmeye karar vermişlerdi. Bunun üzerine içlerinden birisini diğerlerinin boğazını kılıçla kesmesi için görevlendirmişler. Fakat görevli kişi yaklaşık elli kişiyi öldürmüştü ki Çobanlar Yahudileri ele geçirmişler ve akabinde bu kişiyi parçalara ayırarak öldürmüşlerdi. Çocuklara dokunmayıp onları vaftiz etmişlerdi. Katliamlar burayla sınırlı kalmamış Montclus'da 337, Castelsarrasin'da ise 152 Yahudi katledilmişti (Goodich, 1998: 41; Barber, 1981: 147).

Bu olaylarda çok fazla geçmiş döneme ait anlatıların kopyalandığı tahmin edilmektedir. Mesela teslim olmaktansa içlerinden birisi tarafından boğazlanarak intihar etmeleri, Josephus'un *Yahudi Savaşları* isimli eserinde Masada'nın düşüşünü naklinde karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir etkileşim 1190'da York'taki Yahudi katliamında da görülmektedir. Aynı şekilde her iki anlatıda da hayatta kalan çocuklardan ve yine hayatta kalıp olayı nakleden bir yetişkinden söz edilir. Sadece Masada'da olayı anlatan yaşlı bir kadındır (Barber, 1981: 156).

Carcassone'da da çok sayıda Yahudi'yi kadın, çocuk, yaşlı ve hasta demeden öldürmüşlerdi. Bazılarının cesetleri bile gömülememiş ve hayvanların yemesi için oldukları yere bırakılmıştı (Samuel Usque, 2002: 187). Ancak Carcassonne lordu Aymery de Cros, onların Toulouse'daki gibi eylemler yapmasına izin verme niyetinde değildi. Jean de Saint-Victor'un bildirdiğine göre Yahudileri koruma altına almıştı. Çevresinden yeterli destek alamamışsa da askeri bir birlik oluşturmuş ve Çobanları durdurup birçoğunu asmayı başarmıştı (Barber, 1981: 148).

Bu taşkınlıklar üzerine Papa XXII. John bir uyarı göndermiştir. 19 Haziran - 7 Temmuz 1320 tarihleri arasında Narbonne, Arles ve Toulouse başpiskoposlarına, Çobanlara karşı halkı uyarmaları için vaaz vermeleri hususunda özel görevler vermişti. Ayrıca V. Philip'in barışçıl bir şekilde Haçlı seferi hazırlıkları yapmasını istemekteydi (Weakland, 1976: 74; Samuel Usque, 2002: 188). Kanaatimizce isyancıların halk nezdinde gerekçesiz bırakılması için bu kararı almışlardı. 9 Temmuz 1320'de birçok prens, kont ve diğer üst düzey soyluya Yahudileri

korumaları için mektuplar gönderdi. Mesajında, "Efendimiz İsa adına hepinizden talep ediyoruz ki Yahudilere yardım edin. Mallarının ve kendilerinin zarar görmemesini sağlayın." diyordu (Weakland, 1976: 75).

Temmuzun ikinci haftasında, mektuplar tüm ülkeye dağılmış ve yetkililer eyleme geçmişti. Artık Fransa'da Çobanlara karşı toplu bir hareket başlamıştı. Hatta halkın onları öldürmelerine ruhsat verilmişti (Samuel Usque, 2002: 189). Binlerce Çoban, Careassanne halkı tarafından kuşatılıp kılıçtan geçirilmişti. Öndersiz durumdaki hareket neredeyse bir anda çökmüştü (Weakland, 1976: 75). Bu süreçte birçoğu Toulouse ve Narbonne arasında yok edilmiş, kalanlar ise Pireneleri aşıp İspanya'ya kaçmıştı (Cohn, 1970: 104).

İspanya'ya gidenler dört gruba ayrılarak Valencia, Barselona, Jaca ve Monserrat'a vardılar. Jaca'ya ulaşan Çobanlar, 17 Temmuz sabahında bir ayin sırasında burada 400 Yahudi'yi öldürmüşlerdi. İçlerinden sadece on tanesi kurtulup kaleye sığınabildi. Barbastro'a giden 1500 kadar Çoban, oradaki Yahudiler korku ve panik içinde kaçışmışlardı (Samuel Usque, 2002: 188). Pirenelerin eteklerinde Sobrarbe eyaletindeki Yahudileri öldürmüşler ve mallarına el koymuşlardı. Bu bir çok yerde uygulanmıştı (Barber, 1981: 148). Kısa süre sonra çok büyük kalabalıklar Tudela'da toplanıp Yahudilere saldırmışlardı. Samuel, burada iki yüz Yahudi'nin kılıçla öldürüldüğünü bildirir. Bu eylemler karşısında Aragon kralı II. James sessiz kalmamış ve oğlu Alfonso'yu Çobanların üzerlerine göndermişti. Yeni katılımlarla birlikte Çobanların sayısı iyice artmış olsa da Alfonso onları dağıtmış ve birçoğunu ya asarak veya kazığa geçirerek idam etmişti. Böylece Pastoureaux hareketi tamamen sona ermiş oldu (Samuel Usque, 2002: 187; Barber, 1981: 148). Ancak bu olaylardan dolayı Philip ve Papa XXII. John'un Haçlı seferi planı suya düşmüş oldu. Dahası Papa, buna açıkça karşı çıkmak zorunda kalmıştı (Georgiou, 2018: 117).

Sonuç

1251 ve 1320 Pastoureaux hareketleri sebep sonuç noktasında ele alındığında birbirinden bağımsız iki olay gibi gözükmektedir. Mesela bazı araştırmacılar 1320'deki Pastoureaux hareketini 1315-1320 yılları arasında yaşanan kıtlık ve akabindeki ekonomik yıkımla ilişkilendirmektedir. Ancak her iki olayda da yaşananlara baktığımızda ortaya çıktığı koşullar itibariyle birbirlerine çok benzedikleri görülmektedir. Öncelikle her iki hareketin de temelinde yoğun dini duygunun olduğu açıktır. Nitekim ikisinde de olaylar baharda paskalya döneminde başlamıştır. En önemlisi de gayelerinin meşruiyetinin sorgulanmasını engelleyecek mucizevî görüntüler eşliğinde mesaj aldıklarını iddia etmeleridir. Niyetleri açıktır. Olabildiğince destekçi toplamak, güneyde Akdeniz sahillerine ulaşıp gemilerle Kutsal Topraklara giderek, oraları tekrar ele geçirmek.

Olayların seyrinde de çok önemli ortak noktalar bulunmaktadır. Genel olarak Fransa'nın kuzeyinde başlayan yürüyüşlerin Paris'e ulaşana kadar Haçlı seferi amacıyla halkı galeyana getirmek olduğu görülmektedir. Ancak kanaatimizce Paris'te yetkililerin onları desteklemesi veya en azından olumsuz eylemlerine, karşı çıkmamalarının verdiği özgüven sayesinde harekâtın şekli değişmeye başlamıştır. Bu aşamalarda katılımcılar asıl sorun olarak dönemin en önemli iki aktörü olan kiliseyi ve soyluları hedeflerine koymuşlardır. Bunlara ilaveten, yaşanan her felakette olduğu gibi Yahudiler de söz konusu saldırılara uğramışlardır. Fakat dikkatimizi çeken husus 1251'deki harekette Yahudilere karşı çok yoğun bir saldırı yok iken 1320'de Paris'ten sonra olay neredeyse tamamen onların çevresinde dönmüştür. Kanaatimizce bunun sebebi, 1251'deki hareketin liderinin kiliseyi kendisi için daha büyük bir tehdit olarak görmesidir. 1320'deki olaylarda ise karizmatik bir liderden yoksun olan halk, toplumsal hafızasıyla hareket etmiş ve öfkesini en yakınındaki hedef olan Yahudilere yönlendirmiştir. Pastoureaux hareketlerinin bir diğer özelliği toplumun alt sınıfının tamamından katılımcı devşirmiş olmasıdır. Nitekim bu özelliğinden dolayı maalesef dönem kronikleri olayları naklederken yanlı bir tutum sergilemiştir.

Sonuç itibariyle her iki Pastoureaux hareketini üç aşamalı olarak değerlendirebileceğimizi düşünmekteyiz. Başlangıcından Paris'e gelene kadarki süreci bir Haçlı seferi yürüyüşü olarak

görebiliriz. Paris ve çevresindeki faaliyetlerini ise daha ziyade kilise ve soylulara karşı bir protesto eylemi olarak ele alabiliriz. Son olarak katılımcıların güney yönündeki faaliyetlerinin ise artık bir isyan hareketi olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynak

BARBER, M. (1981). "The Pastoureaux of 1320" Journal o f Ecclesiastical History 32, PP. 143-66.

BAUER, S. W. (2014). *Rönesans Dünyası*, (Çev.) Moralı, M. Alfa, İstanbul.

COHN, N. (1970). *The Pursuit of the Millennium*, New York, Oxford University Press

Crusade and Christendom Annotated Documents in Translation, (2013). (Edit.) Bird, J., Peters E., Powell J. M., Philadelphia, University Of Pennsylvania Press.

DANA C. M. (1914). "The Children's Crusade", *The American Historical Review*, Vol XIX, pp. 516-524.

DICKSON, G. (1999). "Encounters in Medieval Revivalism: Monks, Friars, and Popular Enthusiasts", Church History , Vol. 68, No. 2, pp. 265-293.

DICKSON, G. (1988). "TheAdvent of the Pastores (1251)" Revue belge de philologie et d'histoire, 66, pp. 249-67.

GEORGIOU, C. (2018). *Preaching the Crusades to the Eastern Mediterranean*, Abingdon, Routledge.

HILTON, R. (2003). *Bond Men Made Free*, London, Routledge.

JORDAN, W. C. (1995). "Pastoureaux", *Medieval France an Ancyclopedia*, (Edit.) Kibler, W. W., Zinn, G., New York, Garland Publishing.

JORDAN, W. C. (1979). *Louis IX And The Challenge Of The Crusade*, Princeton, Princeton University Press.

MATTHEW PARIS, (1854). *English History*, Vol II., (Trans.) Giles, J. A., London, Enry G. Bohn,.

MICHAEL, G. (1998). *Other Middle Ages*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

RUNCIMAN, S. (2009). *Haçlı Seferleri Tarihi III*, (Çev.) Işıltan, F., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SAMUEL USQUE'S, (2002). *Consolation for Tribulations of Israel*, (Trans.) Cohen, M. A., Illinois, Varda Books.

ÜLGEN, P (2017). *Ortaçağ Avrupa'sının Ölümle Dansı*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2017.

WEAKLAND, J. E. (1976). "Pastorelli, Pope, and Persecution: A Tragic Episode in 1320", Jewish Social Studies, Vol. 38, No. 1, pp. 73-76.

Makale id= 89

Sözlü Sunum

Yan Haklar Uygulamalarının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi

Araştırmacı Hilal Özdemir[1] , Doç.Dr. Osman Bayraktar [1]
[1]*İstanbul Ticaret Üniversitesi*

Özet: *Bu çalışmada, örgütlerdeki yan haklar uygulamaları tahmin değişkeni, çalışanların işten ayrılma niyeti sonuç değişkeni olarak ele alınmıştır. Araştırmanın ana hipotezi, "yan haklar uygulamalarının, işten ayrılma niyetine etkisi" olarak belirlenmiştir. İlave olarak yaş, cinsiyet ve medeni durum demografik kontrol değişkenlerinin tahmin ve sonuç değişkenleri ile ilişkisine ilişkin hipotezler test edilmişidir. Yan hak uygulamaları ölçeği, alan yazından yararlanarak tarafımızdan geliştirilmiş, işten ayrılma niyeti kavramsal yapısını ölçmek için ise Landau ve Hammer (1986) Jackosfy ve Slocum (1987) tarafından geliştirilen iki ölçekten yararlanılmıştır. Araştırma verileri İstanbul ve Ankara'da faaliyet gösteren hizmet işletmelerinde çalışan beyaz yaka grubundan İnternet üzerinden toplanmıştır. Elde edilen anketlerin 164 adedi analiz için uygun nitelikte bulunmuştur. Veriler IBM SPPS 25 yazılım programı ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, yan haklar uygulamalarının işten ayrılma niyetini etkilediği hipotezi doğrulanamamıştır. Demografik kontrol faktör faktörlerinden yaş ve cinsiyet düzeyleri ile tahmin ve sonuç değişkenleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Medeni durum faktörü düzeyleri ile işten ayrılma niyeti değişkeni arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişiklinin varlığı kanıtlanmıştır. Alan yazında yan haklar uygulamaları ile işten ayrılma niyeti ilişkisini test eden araştırmaya rastlanmamıştır. Bu yanıyla araştırmamızın alan yazına orijinal katkı sunduğu değerlendirilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Yan Haklar, İşten Ayrılma Niyeti, Demografik Değişkenler.*

The Effect of Fringe Benefits On the İntention to Leave the Job

Abstract *: In this study, the fringe benefits implementations in organizations were designed as an estimation variable and employees' intention to leave the job as an outcome variable. The main hypothesis of the study was determined as '' the effects of fringe benefits on the intention to leave the job''. In addition, the hypothesis related to the relationship between age, gender and marital status demographic control variables with predictive and outcome variables were tested. The fringe benefits scales was developed by us using the literature, and two scales were used by Landau and Hammer (1986) Jackosfy and Slocum (1987) to measure conceptual structure of the intention to leave the job. Research data were collected over the Internet from the white collar group working in service businessess operating in Istanbul and Ankara. 164 of the obtained questionnaires were found suitable for analysis. Data were analyzed with IBM SPPS 25 sotfware program. As a result of the analysis, the hypothesis that fringe benefits impacts intention to leave the job could not be confirmed. There was no statistically significant relationship between demographic controls, age and gender levels, and predictive and outcome variables. It was proved that*

there was a statistically significant relationship between marital status factor levels and variable of intention to leave the job. In the literature, no research testing the relationship between fringe benefits and intention to leave the job has been found. In this respect, it is considered that our research made an original contribution to the literature.

Keywords: *Fringe Benefits, İntention to Leave the Job, Demographical Variables.*

1. GİRİŞ

Yan hak uygulamaları ücret yönetiminin en önemli alanlarından birisidir. Yan hakların ücret bileşeni içindeki payı bazı işletmelerde yüzde 30 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. İşletmeleri, ücret bütçesinin önemli bir bölümünü yan haklara ayırmasının, vergi avantajı sağlama, işveren markasının değerini artırarak işletmeyi daha cazip hale getirme, bazı ödeme kalemleri üzerinden vergi avantajı sağlama, esnek yan hak uygulaması ile çalışanların beklentilerini daha fazla karşılama, dolayısıyla çalışan motivasyonu ve bağlılığını artırma gibi farklı amaçları bulunmaktadır. Bu çalışmada yan hak uygulamalarının işten ayrılma niyetini nasıl etkilediği araştırılmaktadır.

1.1. Yan Haklar Kavramı

Öncelikle olarak kavramın içinde bulunduğumuz iş dünyası ve koşullarına paralel olarak giderek önem kazandığı görülmektedir. Yan hak uygulamaları, iş görenler tarafından oldukça cazip görülmekte ve önemle takip edilmektedir. Alan yazında yan hak kavramına dair özellikle gelişim süreci ile alakalı tanımlamalar ve analizler bulunmaktadır. Araştırmanın bu kısmında yan hak kavramı ile birlikte değişim ve dönüşüm aşamasında ortaya çıkan ve günümüz örgütlerinde sık bir şekilde karşılaştığımız esnek yan kavramı da incelenmeye çalışılmıştır.

Alan yazında yan haklarla ilgili farklı tanımlamalar yapılmaktadır. "Yan hak terimi, yevmiye ya da maaş adı altında yapılan ödemeye ek olarak çalışanlara sağlanan çeşitli ekstra imkânlardır. Bu haklar, çalışanın üretim performansı, hizmet ya da özveri anlayışı dışındaki her türlü ücret olarak da tanımlanabilir" (Küçüklerli, 2019: 22). Dolayısıyla, yan hak kavramının tanımına baktığımızda bir zorunluluk arz etmediğini görmekteyiz. Ücret ya da maaş gibi iş görenlerin gelirlerine ek olarak bütünüyle çalışanlara sağlanan faydalar olarak görüldüğünden temelde rekabet piyasasına uyum sağlamak ve nitelikli iş gücünü elde tutmak gibi amaçları ön plana çıkmaktadır.

Yan haklar uygulamasından beklenen bir diğer yarar, çalışanların motivasyonunu artırmasıdır. "Çalışan memnuniyeti düzeyini attırmak, çalışanların hayatını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını karşılamak ve onların daha sosyal ve performansı yüksek bireyler haline gelmeleri için, maaş vermenin yanında çeşitli olanaklar oluşturmaktadırlar" (Yücesan, 2019: 22).

Yan haklar ya da diğer bir tabir ile ek faydalar ya da dolaylı faydaların oluşum sürecinde ülkemiz nezdinde sendikaların rolü oldukça fazladır. Sendikaların, işçi, işveren ve kamu alanındaki sahip oldukları kapsayıcılık özellikleri ve dolayısıyla da daha geniş kitlelere hitap etmeleri, toplu iş sözleşmeleri süreçlerinde yan haklar uygulamalarının da gündeme gelmesine neden olmuştur. "Yan haklar, temel ücrete ilave her türlü menfaati kapsamasından dolayı, ücretin, emeğin karşılığı olarak kabul edilen görüşten "toplumun ve işletmenin bir üyesi olarak işçiye sağlanan bir gelir" şeklinde düşünülmesini sağmaktadır'' (Şardan, 2012:39).

Yan haklarla ilgili tanımalara ve sürecin gelişimine baktığımızda; ücret yönetim sisteminin en önemli bileşenlerinden birisi olan yan haklar paketinin güncel tutulması önem arz etmektedir. Çünkü iş görenlerin iş hayatlarına paralel olarak idame ettirdikleri sosyal ve ekonomik hayatları da mevcuttur. Bu iki bileşen değişim ve dönüşüm evresine giriyorken, yan haklar paketinin de bu sürece cevap vermesi, iş görenlerin motivasyonu ve bağlılığı açısından oldukça faydalı olmaktadır. İnsan kaynaklarının, insan yönetimi evresinde de tüm bu sürecin hesaba katılması ve dolayısıyla da daha geniş bir bakış açısıyla ilerlenmesi hem kuruma hem de iş görenlere pozitif kazanımlar sağlayacaktır.

Yan haklar, iş görenlerin temel ücretlerinin yanında kurumları tarafından sunulan ek faydalar oldukları için, iş görenlerin algısında farklılıklar oluşabilmektedir. Bireylerin algıları yaşam standartları ile sınırlı olduğundan, sunulan fırsatlara da gösterecekleri tepkiler de bu doğrultuda olacaktır. Öte yandan, yan haklar bir denge unsuru olarak görülmektedir. Kimi çalışanlar bu denge unsurunu iş yaşamları ile bütünleştirerek ilerliyor kimi çalışanlar da sosyal yaşamlarına adapte edebilecekleri bir yan hak ya da yan haklar arayışı içerisine girebiliyorlar. Bu noktada kişilerin sosyal statüleri ön plana çıkmaktadır. Örneğin kişilerin bulundukları yaş grubu ya da ilişki düzeyleri yan hak taleplerini şekillendirme de önemli göstergelerden olabilmektedir (Erozan, 2019).

1.2. Yan Hak Kavramının Tarihçesi ve İnsan Kaynakları Yönetimindeki Yeri

Araştırmanın bu kısmında, yan hak kavramının tarihçesi ile birlikte insan kaynakları sürecindeki yeri analiz edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle, yan hak kavramının ortaya çıkışı ya da tarihçesi modern olarak yorumlayabileceğimiz yakın bir geçmişten ziyade daha eski zamanlara dayanmaktadır.

1.2.1. Yan Hak Kavramının Tarihçesi

Yan hak kavramı, ABD'de İkinci Dünya Savaşı sırasında ücret ve tazminat kavramları ile bağdaştırılarak, enflasyonist politikaların zararlarını azaltmak amacıyla Savaş Emek Kurulu isimli kurum tarafından ortaya çıkartılmıştır. Kavramın İngilizceden Türkçeye çevrilmesinde ortaya "saçak" sözcüğü çıkmaktadır. Ancak, dilimizde saçağın manası korumak fiili ile ilişkilendirildiğinden, yan hak olarak evirilmesi de bir anlam bütünlüğü oluşturmaktadır (Economic Discussion, 2019). Ortaya çıkış noktası ve amacına baktığımızda; yan hak, ücret gibi zorunluluk teşkil etmeyen ancak fazladan fayda sağlamayı amaçlayan ve bunu amaçlarken de iş görenlerin refah düzeyinin önemsendiği bir olgudur.

1930 ve 1940'lı yıllarda ABD'de ortaya çıkan yan hak kavramı aynı süre zarfında toplu pazarlık süreçleri ile birlikte daha yaygın hale gelmeye başladı. Yan haklar, çalışma koşullarının iyileştirileceğine dair iş görenlere bir güvence unsuru olarak sunuldu. Savaş dönemini takip eden 40'lı ve 50'li yıllarda ise güçlü sendikal faaliyetlerde devlet tekelinde olduğundan, şirketlerin ücretlendirme politikaları üzerindeki kontrolleri azalmıştı. Bu nedenle, şirketler bir çıkış yolu aradığından koruyucu ve güven duygularını arttırıcı uygulamalara yöneldiler. Bu uygulamaların bütününe de yan haklar denmekteydi.

Çalışanların işe alım ve ödüllendirilme süreçlerinde yan haklar önem arz etmekteydi. 50'li yıllarda sayıca daha baskın olan mavi yakalı işçilere yönelik yan haklar ödemeleri %17 oranında, 80'li yıllarda ise %30 oranında seyretmekteydi. 90'lı yıllara gelindiğinde ise; yan hak paketi uygulamaları daha basitleştirilmiş ve yenilikçi süreçleri içermekteydi. Örneğin, kulüp üyelikleri, yasal hizmetler ve ev ofis tarzı çalışmalar görülmekteydi. Literatürde 90'lı yıllar boyunca göze çarpan ilginç bir nokta ise; borsada meydana gelen patlamalar sonucunda, yan hak olarak sunulan hisse senedinin bazı çalışanları maddi anlamda oldukça yüksek bir seviyeye çıkardığıdır (Gale Encyclopedia of U.S. Economic History, 2019).

1.2.2 Yan Hak Kavramının İnsan Kaynakları Yönetimindeki Yeri

İnsan kaynaklarında, yan haklar genel olarak ücretlendirme sistemlerinin oluşum aşaması ile beraber ele alınmaktadır. Bu nedenle yan haklar kavramını ücretten ayrı analiz etmeye çalışmak yanıltıcı olabilmektedir. Özellikle objektiflik ve buna bağlı olarak adalet algısının üst düzey işlediği süreçler etrafında şekillenen ücret sistemleri, yan haklar paketinin oluşturulma aşamasını da kolaylaştırabilmektedir. Yan haklar uygulamaları oluşum aşamasında da birtakım amaçlar gözetmektedir. Bu amaçlara baktığımızda; sağlam endüstriyel ilişkiler yaratmak ve geliştirmek, çalışanları motive etmek, kaza ve meslek hastalıkları gibi tehditlere karşı çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumak, çalışan refahını teşvik etmek, yaşlılık yardımları ve doğum yardımları gibi sosyal risklere karşı güvenlik sağlamak ve aidiyet duygusu yaratmaktır (Micredits, 2016).

Yan haklar, insan kaynakları politikaları çerçevesinde, örgüt bütçesi içerisinde maliyet kalemlerinden birisidir. Çalışanlara daha iyi bir yaşam standardı sunduğu gibi işverene daha fazla üretkenlik sağlamada ve üretime sahip olmada da faydalıdırlar. Ek olarak, yan haklar paketinin bu tarz amaçlar doğrultusunda genişletmeyi göze almanın da yarar güttüğünün belirtilmesi önemlidir. Bu nedenle insan kaynakları politika ve prosedürlerinde yan haklar süreci ile alakalı olarak bu tarz atıfların olması pozitif bir imaja yol açma konusunda önemli bir adımdır (Economic Discussion, 2019).

1.3. İşten Ayrılma Niyeti

İş görenlerin işten ayrılma niyetlerinin oluşumu ve davranışa dönüşme süreci farklı bileşenleri bünyesinde barındırmaktadır. Temelde, bireyin kendi zihinsel sorgulamaları ile oluşan işten ayrılma niyetinde, örgütsel ve çevresel faktörlerin de rolü önem arz etmektedir.

1.3.1. İşten Ayrılma Niyetinin Tanımı

"İşten ayrılma niyeti, çalışanın mevcut işinden veya işyerinden belli bir zamanda ayrılmasına kadar geçen sürede ayrılma plan ve düşüncesine sahip olarak tanımlanmaktadır" (Yenihan vd., 2014:40). Diğer bir tanımlamada ise işten ayrılma niyetinin çeşitleri üzerinde durulmuştur. Bu çeşitlendirme sürecinde gönüllü ve gönülsüz olma kavramları ön plana çıkmaktadır. İçeriğe baktığımızda; "Gönülsüz işten ayrılma; emeklilik, ölüm ve işten çıkarılma durumlarını kapsayabildiği gibi, çalışanın hasta olan bir aile üyesinin bakımı nedeniyle istifa etmesini de içermektedir. Gönüllü işten ayrılma sürecinin en önemli aşamalarından biri ise, işten ayrılma niyetidir" (Bayarçelik ve Fındıklı, 2017:19).

1.3.2. İşten Ayrılma Niyetini Etkileyen Faktörler

Niyet, soyut bir kavramdır. Bu sebepten ötürü, somut olarak algıladığımız birçok şeyi tek bir nedene indirgemekte bile zorluk çekerken, soyut ve dolayısıyla zihinsel süreçlerin devreye girdiği bir kavramı, tek bir boyuta indirgemek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle işten ayrılma niyeti sürecini bireysel, örgütsel ve çevresel faktörler nezdinde analiz etmek süreci çok boyutlu görmemize ve anlamlandırmamız açısından oldukça faydalı olacaktır.

Bireysel faktörler çerçevesinde incelediğimizde; iş görenlerin, işten ayrılma niyetlerinde belirgin rol oynayan bireysel faktörlerin genel olarak ilişkilendirildikleri değişkenler; stres ve iş tatmini kavramlarıdır. Stres, hayatın her alanında karşımıza çıkabilecek ve yerleşebilecek türden bir psikolojik süreçtir. Stres, her bireyde farklı şekillerde seyretmekte ve etkilerini göstermektedir. Bu çerçevede, iş görenler üzerinde de stresin sebep olabileceği alanlar; monotonluk, rol belirsizliği ya da rol çatışması olarak alan yazında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Monotonluk kökeni gereği tekrarlanan süreçlere işaret etmektedir. Bu noktada, iş görenler üzerinde stres gibi olumsuz bir etkisi olduğu gibi iş sürecini pekiştirme gibi olumlu bir etkisi de olabilmektedir. Rol belirsizliği ve çatışma süreçlerinde ise kurumun insan kaynakları departmanına önemli bir görev düşmektedir. İnsan kaynakları birimindeki iş görenler, kurumun politika, prosedür ve kültürü çerçevesinde oluşan ihtiyaçla birlikte görev tanımları hazırlamaktadırlar. Oluşturulan görev tanımları ile ihtiyaç duyulan personelin istihdamı sağlanmaktadır. Sonuç itibari ile, rol belirsizliği ve çatışmasından uzak bir sürecin temeli atılmış olunmaktadır.

Örgüt düzeyinde alan yazında göze çarpan faktörler; ücret algısı, kariyer fırsatları, yönetici ile olan olumsuz ilişkiler ve örgütsel adalet kavramları olarak görülmektedir. Bireysel faktörlerde işin kendisiyle alakalı olarak bireyde meydana gelen duygu durumları göze çarpmaktayken, örgütsel faktörler de ise ücret ve ek ödenekleri, terfi süreçleri ve buna bağlı olarak adalet algısı ön plana çıkmaktadır.

Ücret ve yan haklar konusunda etkin olan psikolojik süreç ise; iş görenlerin somut olarak elde ettikleri gelir ve bir de arzulanan gelirdir. Bu ikilem, işten ayrılma niyetini tetikleme de öncü bir rol oynamaktadır. "Benzer bir şekilde terfi fırsatının eksikliği ve ücretin düşüklüğü çalışanda işten ayrılma niyetinin oluşmasına sebep olabileceğinden, bununla birlikte, asıl problemin yalnızca

ücret düzeyi değil, aynı zamanda eşit ücret düzeyi olarak algılandığına dikkat çekilmektedir" (Soylu, 2019: 30).

Terfi ve örgütsel adalet süreçlerine değindiğimizde ise; iş görenlerin göstermiş oldukları performansın somut bir çıktısını alma istekleri terfi süreçlerini de beraberinde getirir. Bu noktada, adalet ve objektiflik kavramları oldukça önem arz etmektedir. Öte yandan, ücretlendirme ve yan haklar paketinin oluşum sürecinde de örgütsel adalet kavramına atıfta bulunulmalı ki iş görenler üzerinde pozitif bir algı oluşumu sağlanabilsin.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, ''Yan haklar uygulamalarının işten ayrılma niyeti üzerine etkisidir. Bir etki var ise de, bu ilişkinin derecesi istatiksel verilerle analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan alan yazın taramasında, yan hakların işten ayrılma niyetine olan etkisine dair bir araştırmaya rastlanmamıştır.

3. YÖNTEM BİLİM

Araştırmanın bu kısmında temel hipotez, demografik değişkenlere ait hipotezler, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin analizi ve bulgular gibi alt başlıklara değinilmiştir.

3.1. Hipotezlerin Oluşturulması

Alan yazın taramasında, yan haklar kavramı tek başına oldukça az sayılabilecek seviyede incelenmiştir. Genellikle, ücret kavramının bir bileşeni olarak araştırmacılar tarafından tercih edildiği gözlemlenmiştir. İşten ayrılma niyeti ile olan ilişkisi de yine ücret kavramı temel alınıp analiz edilmeye çalışılmıştır.

Mevcut araştırmanın konu belirleme sürecinde ise, alan yazında temel alınan ücretlendirme sürecinin aksine, yan haklar kavramı temel alınmış olup direkt olarak işten ayrılma niyeti ile olan ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada, alan yazına daha önce katkı sunulmamış bir konu olarak ön plana çıkabilmektedir. Demografik değişkenler ücret kavramının temel alındığı yan haklar ve işten ayrılma niyeti ile ilgili araştırmalarda karşımıza çıkmış olsa da, temel araştırma konusu daha önce analiz edilmediğinden, değişkenlerin de farklı bir katkı sunacağı ön görülmüştür.

Araştırmanın temel hipotezi

H_1: Yan hak uygulamalarının işten ayrılma niyetine etkisi vardır.

Demografik kontrol faktörlerine ilişkin alt hipotezler

H_2: Katılımcıların yaş düzeylerine göre işten ayrılma niyeti algısı puan ortalamaları arasında fark vardır.

H_3: Katılımcıların cinsiyetlerine göre işten ayrılma niyeti algısı puan ortalamaları arasında fark vardır.

H_4: Katılımcıların medeni durumlarına göre işten ayrılma niyeti algısı puan ortalamaları arasında fark vardır.

3.2. Çalışma Grubu ve Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, ilgili işletmelerin insan kaynakları yöneticilerinden izin alındıktan sonra, İstanbul ve Ankara'da hizmet sektörü çalışanlarından İnternet yoluyla toplanmıştır. Anketler 171 kişi tarafından doldurulmuş, ancak 164 adedi istatiksel açıdan analiz edilebilir nitelikte bulunmuştur. Veri toplamada kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmamızda iki ölçek ve katılımcıların demografik durumlarına ilişkin bir form bulunmaktadır.

Yan hak uygulamaları algısını ölçmek için, alan yazından yararlanılarak tarafımızdan oluşturulan ölçek kullanılmıştır. Ölçekte 5 İfade yer almaktadır. İşten ayrılma niyeti kavramsal yapısını

ölçmek için ise Landau ve Hammer (1986) ve Jackosfy ve Slocum (1987) tarafından geliştirilen iki ölçekten yararlanılmıştır. Her iki ölçek 5 ifadeli olup, Likert şeklindedir.

3.3. Verilerin Analizi

Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek için Cronbah'a Alpha testi kullanılmıştır. Yan Haklar Ölçeği Cronbach Alpha değeri *0,60*, İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği Cronbach Alpha değeri *0,88* olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Yan Hak Uygulamaları Öz değere Dayalı Varyans Oranları

Bileşenler	Özdeğerler	Varyans Yüzdeleri	Kümülatif
1	1,921	36,400	36,400
2	1,652	25,174	61,574
3	1,432	20,648	82,222
4	1,221	10,062	92,284
5	1,032	7,716	100,000

Elde edilen bulgular incelendiğinde ölçek bileşenlerinin hepsini özdeğer > 1 koşulunu sağladığı görülmektedir.

Tablo 2. Yan Hak Uygulamaları Ölçeği Faktör Yükleri

Bileşenler	Faktör Yükleri
1	0,795
2	0,668
3	0,727
4	0,566
5	0,568

Faktör yükleri incelendiğinde orta derecede bir yüklenmeye işaret etmektedir.

Tablo 3. İşten Ayrılma Niyeti Özdeğerlere Dayalı Varyans Dağılımı

Bileşenler	Özdeğerler	Varyans Yüzdeleri	Kümülatif
1	3,352	67,040	67,040
2	0,572	11,448	78,488
3	0,532	10,632	89,120
4	0,310	6,195	95,315
5	0,234	4,685	100,000

Elde edilen bulgular incelendiğinde İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği'nin birinci özdeğer olarak diğer sorulardan ayrışmaktadır.

Tablo 4. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği Faktör Yükleri

Bileşenler	Faktör Yükleri
1	0,812
2	0,857
3	0,882
4	0,810
5	0,725

Faktör yükleri incelendiğinde yüksek derecede bir yüklenmeye işaret etmektedir.

Demografik değişkenleri tahmin ve sonuç değişkenleri ile olan ilişkisini test etmek için Demografik faktörlerin tahmin ve sonuç değişkenleri ile ilişkisini test etmek için T-Testi ve Tek Yönlü Anova testleri gerçekleştirilmiştir

Tablo 5. Demografik Değişkenlerin Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	106	64
	Erkek	58	36
Medeni Durum	Bekar	88	54
	Evli	76	46
Yaş	20-24	13	8
	25-35	96	59
	36-45	43	26
	46-60	12	7
Toplam		164	100

Araştırma ölçeklerinin demografik değişkenlerle olan analizleri aşağıda yer alan tablolarda analiz edilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkeni ve Araştırma Ölçekleri Ortalama Farklılıkları

	Cinsiyet	Ortalama	SS	t	Sig
Yan Hak Uygulamaları	Kadın	17,25	2,89	-1,605	0,111
	Erkek	17,97	2,47		
İşten Ayrılma Niyeti	Kadın	52,11	9,00	0,431	0,667
	Erkek	51,45	10,24		

Cinsiyet değişkeni ile araştırma ölçekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilememiştir (sig>0,05).

Tablo 7. Medeni Durum Değişkeni ve Araştırma Ölçekleri Ortalama Farklılıkları

	Cinsiyet	Ortalama	SS	t	Sig
Yan Hak Uygulamaları	Bekar	17,42	2,82	-0,396	0,693
	Evli	17,59	2,71		
İşten Ayrılma Niyeti	Bekar	50,45	10,77	-2,102	**0,037**
	Evli	53,53	7,32		

Medeni Durum değişkeni ile İşten Ayrılma Niyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiş (sig<0,05) ve bu farklılığın kaynağı incelendiğinde evli katılımcıların (53,53±7,32) Bekar katılımcılardan (50,45±10,77) daha yüksek bir İşten Ayrılma Niyetine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Yaş Değişkeni ve Araştırma Ölçekleri Ortalama Farklılıkları

	Yaş	Ortalama	SS	F	Sig
Yan Hak Uygulamaları	20-24	18,23	3,19	2,287	0,081
	25-35	17,03	2,74		
	36-45	18,12	2,77		
	46-60	18,25	1,71		
	46-60	13,25	4,73		
İşten Ayrılma Niyeti	20-24	51,62	12,12	1,204	0,311
	25-35	50,91	9,62		

36-45	53,09	8,48
46-60	55,58	7,28

Yaş faktörü düzeyleri ile tahmin ve sonuç değişkeni puanları arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

3.4. Bulgular

Hipotezlere ilişkin bulgulara baktığımızda; araştırma kapsamında ön görülen yan hak uygulamalarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır varsayımını doğrulanamamıştır. Demografik değişkenlere ilişkin bulgulara baktığımızda; yaş ve cinsiyet değişkenleri ile yan hak uygulamaları ve işten ayrılma niyeti ölçekleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. İşten ayrılma niyeti ölçeği puanları ile medeni hal değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yan haklar uygulamalarının iş görenlerin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi olduğu varsayılarak yapılan araştırmada, hipotez doğrulanamamıştır. Bu süreçte, deneyimlenen pandemi sürecinin etkisi öncelik arz etmektedir. Nitekim, bireylerin mevcut standartlarını koruma ve kimi zaman düşük seviye de tutma arzusundan ötürü hipotezin doğrulanamadığı varsayılmaktadır. Araştırmanın başlangıç süreci pandemi öncesine dayandığından, sonuçlar üzerinde beklenenden farklı bir etki alınmıştır.

H_0 hipotezlerini reddetmedeki başarısızlık, pandemi koşullarında geniş bir örneklem grubuna ulaşılamamış olması ile yorumlanabilir. Esnek yan haklar kavramı ile yerel kurumlarla çalışma seviyesinde kalınmayıp, ülkeler arası bir kıyaslamaya gidilmesi, alan yazına hiç denenmemiş bir katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Bayarçelik, E. B., & Fındıklı, M. (2017). İş Tatminin, Örgütsel Adalet ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisindeki Aracılık Rolü. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(1), 19.

Economic Discussion. (2019, Aralık 23). *Fringe Benefits in HRM: Meaning, Objectives, Importance and Types.* Aralık 23, 2019 tarihinde economicdiscussion.net: http://www.economicsdiscussion.net/human-resource-management/fringe-benefits-in-hrm-meaning-objectives-importance-and-types/31633 adresinden alındı

Erozan, E. (2019). *Garip, Cazip, Acayip Yan Haklar.* Ekim 23, 2019 tarihinde datassist.com.tr: http://datassist.com.tr/ adresinden alındı

Gale Encyclopedia of U.S. Economic History. (2019, Kasım 17). *Fringe Benefit.* Aralık 23, 2019 tarihinde encyclopedia.com: https://www.encyclopedia.com/social-

Küçüklerli, M. A. (2019). *Esnek Yan Hak Uygulamalarının İşgören ve İşveren Açısından Avantaj ve Dezavantajları Üzerine Görgül Bir Araştırma.* İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Micredits. (2016, Eylül 10). *Fringe Benefits, Need for Fringe Benefits, It's Objectives and Types.* Aralık 23, 2019 tarihinde micredits.wordpress.com: https://micredits.wordpress.com/2016/09/10/fringe-benefits-need-for-fringe-benefits-its-objectives-and-types/ adresinden alındı

Soylu, A. (2019). *Psikolojik Sermayenin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Birey Örgüt Uyumunun Aracılık Rolü.* Gaziantep: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şardan, S. (2012). *Çimento Sanayinde Ücret Yönetimi; Karşılaştırmalı Bir Analiz.* İstanbul: ÇEİS.

Yenihan, B., Öner, M., & Çiftyıldız, K. (2014). İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Otomotiv İşletmesinde Bir Araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 5*(1), 40.

Yücesan, E. (2019). *İşveren ve Çalışanlar İçin Maaş Dışı Yan Hakların Önemi.* İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Makale id= 15

Sözlü Sunum

Xi Jinping Dönemi Yeni Çin Diplomasisini Anlamak

Dr. Hüseyin Korkmaz[1]
*Corresponding author: Hüseyin Korkmaz

Özet: *Dış politikasında temkinli bir yaklaşımı takip eden Çin, 2012 yılında göreve gelen Devlet Başkanı Xi Jinping ile beraber daha proaktif bir yaklaşımı tercih etmeye başlamıştır. Bu değişikliğin arkasında ABD ile yaşanan büyük güç rekabetinin de büyük bir etkisi vardır. Bu çalışmanın amacı son dönemde ortaya çıkan proaktif diplomatik eğilimin karakteristiklerini ortaya koymaktır. Kavramsal bir çerçeve oluşturmak için Çin'in geçmiş dönemde ortaya koyduğu 'barışçıl yükseliş' ve yeni dönemde ortaya çıkan 'savaşçı kurt diplomasisi' gibi kavramlara başvurulacaktır. Çalışma nitel araştırma yöntemi üzerinden ilerleyerek söz konusu dönemde Çin liderliği tarafından ortaya konulan söylemsel yapının analizine odaklanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın vakası Xi Jinping dönemi Çin liderliğinin ve bürokrasisinin diplomatik alandaki söylemsel yapısıdır. Çin'in diplomatik eğilimlerinin değişmesi aynı zamanda büyük güç rekabetini de etkileyecek bir seviyeye yükselmiştir. Bu nedenle büyük güç rekabeti ile koşut bir biçimde incelenmesi katkı açısından önemli görülmektedir. Bu çalışmada Çin'in son dönemde uluslararası ortam içerisinde izlediği diplomatik eğilimin sertleşmekte olduğu ve daha milliyetçi bir karakter kazandığı savunulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Çin, Büyük Güç Rekabeti, Diplomasi, Xi Jinping, Savaşçı Kurt Diplomasisi.*

Understanding China's New Diplomacy Under the Xi Jinping Administration

Abstract*: After a cautious approach in foreign policy, China started to prefer a more proactive approach with President Xi Jinping who took office in 2012. One of the most important reasons behind this change is the great power competition with the U.S. that has intensified in recent times. The aim of this study is to reveal the characteristics of the proactive diplomatic tilt that has emerged recently. In order to create a conceptual framework, concepts such as "peaceful rise" introduced by China in the past and "wolf warrior diplomacy" that emerged in the new period will be used. The study proceeds through the qualitative research method and focuses on the analysis of the discursive structure put forward by the Chinese*

leadership in that period. In this context, the case of the study is the discursive structure of the Chinese leadership and bureaucracy in the diplomatic field during the Xi Jinping period. The change in China's diplomatic tendencies has also reached a level that affect the great power competition. Therefore, it is considered important in terms of contribution to be examined in the context with great power competition. In this study, it has been argued that the diplomatic tendency that China has recently followed in the international environment has become tougher and has gained a more nationalist character.

Keywords: *China, Great Power Competition, Diplomacy, Xi Jinping, Wolf Warrior Diplomacy.*

1.GİRİŞ

Çin'in dış politikası "barışçıl" bir çerçeve üzerine kurgulanmıştır. Gerek barışçıl bir arada yaşamanın beş ilkesi (China, The Five Principles of Peaceful Coexistence, 2014) gerekse yine bu ilkeler üzerinden kurgulanmış "barışçıl yükseliş" ve "barışçıl kalkınma" (Okuda, 2016) gibi kavramlar Çin'in çatışmacı bir rekabetten kaçınma isteğini göstermektedir. Çin, bu tarz bir güç rekabetinden arınarak daha çok ticarete dayalı ve işbirliğini ön plana koyan "sessiz bir yükselişi" tercih etmiştir. Bu yükseliş Mao döneminden Xi Jinping'e kadar benzer bir hat üzerinden ilerlemiştir. Mao'nun da politik hayatında çatışmadan ziyade stratejik manevralar ile yapılan işbirliği ön plana çıkmaktadır. Bunun en bariz örneklerinden birisi 70'li yıllarda ABD ile inşa edilen ilişkiler (Schwartz, 2008) ve SSCB'den uzaklaşan eğilimdir. Deng Xiaoping dönemi ile başlayan dönemde "gücünü saklayan ve zamanını bekleyen" (Heydarian, 2014) bir düstur üzerinden yapılanan Çin dış politikası sürekli şekilde daha rahat manevra yapabileceği bir güç esnekliğine kavuşacağı günleri beklemiştir. Jiang Zemin ve Hu Jintao dönemlerinde de "barışçıl" dış politika ilk öncelik olmaya devam etmiştir. 'Barışçıl kalkınma' (FMPRC, 2011) olarak adlandırılan yaklaşım ile beraber Hu Jintao'nun yönetimde olduğu yıllarda Çin'in küresel ekonomiye eklemlenmesi hususunda pratik anlamda büyük ilerleme kaydedildiği görülmüştür. Fakat ABD tarafından Çin'in bir tehdit olarak inşa edilmesi ve bunun bir algıya dönüşmesi ABD Başkanı Trump yönetimi sırasında iyice belirgin bir hale gelmiştir.

Pekin uluslararası ortamdaki ivmelenen yükselişi sırasında sistemik anlamda dikkat çekmek istememekte fakat Çin diplomasisi tarafından bunun yapılma şeklinin değiştiği görülmektedir (Zhang, 2015). Bu dönemde ortaya konulan yaklaşım Çin'in dış politikası çerçevesinde "barışçıl yükseliş 2.0" şeklinde tanımlanabilir (Korkmaz, 2020). Xi Jinping ile beraber bu yaklaşım barışçıl çekirdeğini korumasına rağmen daha milliyetçi ve sert bir tutum almaya başlamıştır. ABD ile keskinleşen küresel rekabet ve Çin'in hem ekonomik hem de diplomatik alanlarda ilk sıralara yükselmesi gücün yönetişiminde farklı algıların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmanın amacı son dönemde ortaya çıkan proaktif diplomatik eğilimin karakteristiklerini ortaya koymaktır. Kavramsal bir çerçeve oluşturmak için Çin'in geçmiş dönemde ortaya koyduğu 'barışçıl yükseliş' ve yeni dönemde ortaya çıkan 'savaşçı kurt diplomasisi' gibi kavramlara başvurulacaktır. Çalışma nitel araştırma yöntemi üzerinden ilerleyerek söz konusu dönemde Çin liderliği tarafından ortaya konulan söylemsel yapının analizine odaklanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın vakası Xi Jinping dönemi Çin liderliğinin ve bürokrasisinin diplomatik alandaki söylemsel yapısıdır.

Çin'in dış politikasında son dönemde barışçıl yükselişten ve riskten kaçınan yöntemlerden uzaklaşıldığı görülmüştür. Bu nedenle söz konusu kavramsal çerçevenin anlamlandırma açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Çalışmada Xi Jinping dönemine ait birincil kaynaklar kullanılmıştır. Xi'nin dış politika ile ilgili söylemleri ve demeçleri öncelikli olarak kullanılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili daha önce yapılmış bilimsel çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemi üzerinden ilerleyerek söz konusu dönemde Çin liderliği tarafından ortaya konulan söylemsel yapının analizine odaklanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın vakası Xi Jinping dönemi Çin liderliğinin ve bürokrasisinin diplomatik alandaki söylemsel yapısıdır.

2.XI JINPING DÖNEMİNDE ÇİN'İN DIŞ POLİTİKASI VE KÜRESEL REKABET

Xi Jinping yönetimindeki Çin'in dış politikasının daha proaktif hale geldiği genel bir kanaat olarak yaygındır (Zhang, 2015:6). Bu proaktif politikanın Çin'li diplomatların ve bürokratların söylemlerine de yansıdığı görülmektedir (Yi, 2013). Çin'in Xi Jinping yönetiminde ortaya konulan iddialı ve atılgan dış politikanın Çin'in ulusal yenilenmesine elverişli bir uluslararası bir çevre ile sonuçlandığını söylemek mümkündür (Xuetong, 2014). Bu her ne kadar ABD ile keskinleşen rekabet sonucunda tıkanma noktasına gelse de Çin'in büyümesinde ve sorunların hızlı bir şekilde enterne edilmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Pekin'in bu atılgan ve iddialı yaklaşımı hem bölgesel istikrarı zayıflatmakta hem de Çin'in stratejik çıkarlarına zarar verdiği iddia edilmektedir. Hatta bazı uzmanlar bu durumu Çin'in "büyük stratejik felaketi" olarak yorumlamıştır (Glosserman, 2014). Xi Jinping'in 2012 yılında başa gelmesinin ardından ilk iş olarak yönetimde hızlı bir merkezileşmeye doğru yönlendiği görülmüştür. 2012 yılında yapılan 18. Çin Komünist Partisi (ÇKP) Ulusal Kongresi'nden kısa süre sonra siyasi güç hızla merkezileşmiştir. 18. Parti Kongresi çalışma raporu merkezi liderliğin desteklenmesine reform dönemindeki diğer raporlara göre daha fazla vurgu yapmıştır. Gücün merkezileştirilmesine dair yapılan bu tarz açıklamalar ÇKP'nin çalışma raporlarında tarihsel bir ilktir (Lee, 2017).

Xi Jinping döneminde geliştirilen iki büyük yaklaşım şu şekildedir: Birincisi 'yeni tür büyük güç ilişkisi' ikincisi ise diğer ülkelerle 'ortak kader topluluğu' oluşturmaktır. Bu girişimler Çin'in kalkınmasına ve stratejik çerçevede yükselişine elverişli bir uluslararası ortam oluşturmaya odaklanmıştır (Zhang, 2015:7). Bu iki yaklaşım her ne kadar barışçıl bir niyeti içerisinde barındırmasına rağmen ABD'nin söz konusu dönemdeki "agresif" tavırları ve küresel rekabetin geldiği "yeni tür bir soğuk savaş" eşiği, Çin'in dış politikasında bu iki ilkenin uygulanmasını zorlaştırmıştır. Özellikle ABD tarafından tahkim edilen Çin tehdidi algısının giderek geliştiği ve Çin tarafının bu algıyı kıracak bir anlatı inşa edemediği görülmektedir. Pandemi ile beraber uluslararası sistemde oluşan keskin tepkiler ise Çin'in dış politikasında çözülmesi gereken başka bir çelişkiye neden olmuştur.

Bazı uzmanlara göre ise Xi, 'oyun değiştirici' bir lider olarak kabul edilmektedir. Çünkü onun liderliği altında Çin'in iç politikasında ve dış politikasında bir dizi önemli değişikliğe yol açmıştır (Page & Wei, 2015). Xi'nin liderliğe geldikten sonra yoğun bir iç gündemi olmuştur. Parti devletini dönüştürmek için iddialı bir reform programı başlatmıştır. Xi'nin yönetimi sırasında en çok dikkat çeken şey yüksek derecede gücün merkezileşmesidir. Yaptığı bazı kurumsal reformlar sayesinde askeri, güvenlik, dış işleri ve ekonomik güç hiyerarşilerini doğrudan kontrol altına almıştır (Wang & Zeng, 2016, s. 2).

Xi Jinping dönemi ile Çin'in hem içerde hem de dışarda oluşmaya başlayan bu merkezi ve milliyetçi yaklaşımının giderek dışarda daha çok dikkat çekmeye başladığı görülmüştür. Özellikle devasa ölçekli projeler ile içerde oluşan ekonomik birikimini küresel ölçeğe çıkarmaya çabalayan Çin'in bu hamleleri ABD gibi ülkeler tarafından tepkisel bir şekilde karşılanmıştır. Çin'in Kuşak ve Yol girişimi, küresel rekabet bağlamda öne çıkmaktadır. Xi Jinping; "Kuşak ve Yol Projesinin amacının bir Çin kulübü oluşturmak olmadığını" defaatle belirtmek zorunda kalmıştır (Wong, 2018). Xi, Çin'in Kuşak ve Yol Projesine 60 milyar dolardan fazla yatırım yaptığını ve yerel lokasyonlarda iki yüz binden fazla istihdam sağlandığını belirtmiştir (Wong, 2018).

2019 yılında Pekin'de toplanan Kuşak ve Yol Girişimi forumunda yaptığı konuşmada Xi Jinping, katılımcı ülkelerin pratik işbirliğini arttırmayı hedeflediklerini belirtirken, kazan-kazan sonucu ortak bir gelişme sağlandığını vurgulamış ve korumacılığa karşı mücadele sözü vermiştir. Jinping ayrıca "Büyük nehirler ve okyanuslar derindir çünkü tüm sulara açıktır. Akarsular ve nehirlerin akışı kesilirse, büyük bir deniz bile er ya da geç kurur." diyerek Çin'in bu proje konusundaki "zorunluluğunun" altını çizmiştir (Ng & Jeong-ho, 2019).

Ancak her ne kadar Xi tarafından yapılan bu açıklamalar ortamı yumuşatmaya çalışsa da Çin'e yönelik özellikle ABD tarafından yapılan eleştiriler artarak devam etmiştir. 2010 yılında Çin'de yayınlanan "Çin Rüyası-The China Dream" (Mingfu, 2015) isimli kitap Çin'in küresel hegemon olduğunu söyleyen bir dünya vizyonu ile küresel ve keskin bir tartışma başlatmıştır. 2015 yılında İngilizce baskısı da yapılan bu kitap bir bakıma Çin'in Xi dönemindeki atılgan ve iddialı yaklaşımını simgelemektedir.

Bütün bu tartışmaların ışığında Xi Jinping Yeni Ekonomi Forumunda önemli bir konuşma yapmıştır;

> "Çin rüyası kesinlikle 'hegemonik' bir rüya değil. Hiç kimsenin yerine geçmek gibi bir planımız yok. Ama Çin'in itibarını ve konumunu geri kazanmasına izin verin. Kırk yıllık reform ve açılım sürecinde kendimize olan güvenimiz yerine geldi ve bu yolda devam edeceğiz. Kuşak ve Yol Girişimi ortak inşa çabalarıyla verimli geçti. Kuşak ve Yol Girişimi karşılıklı yarar sağlıyor. Yavaşlamayacak. Doğru yolda ilerlemeye devam edecek. Çin, ABD ile bir ticaret anlaşması imzalamak istiyor ancak gerekirse direneceğiz ve misillemeden çekinmeyeceğiz. Karşılıklı saygı ve eşitlik" temelinde bir anlaşma için çalışıyoruz (Wu, Lee, & Moon, 2019)."

Çin-ABD arasında Xi döneminde de ticaret yoğun bir şekilde devam etmiş fakat 2018 yılında başlayan ticaret savaşlarının sonrasında ABD'nin yüksek oranda tarifeleri artırması iki ülke ticaretine olumsuz anlamda ciddi zarar vermiştir. Bunun sonucunda özellikle 2018 yılı sonrasında ihracat oranlarında bir düşüş yaşanmış ve ABD ile ikili müzakereler "İlk Aşama Anlaşmasına (phase one deal)" kadar getirilse de 2020 yılının başlarında ortaya çıkan küresel salgın sonrasında söz konusu anlaşma uygulanma şansı bulamamıştır. Bu anlaşmanın uygulanma şansı bulamamış olmasında Çin'in eskisine nazaran daha sert bir dış politika izlemesinden kaynaklanmaktadır. Önceki yıllarda gerçekleşen bu tarz krizlerde ya da müzakerelerde alttan alan Çin diplomasisi yerine daha üst perdeden konuşan ve sorunları çözerken kendi ulusal çıkarlarından kesin kez taviz vermeyen yeni bir yaklaşım belirmeye başlamıştır.

3.'SAVAŞÇI KURT DİPLOMASİSİ' VE ÇİN'İN MİLLİYETÇİ DÖNÜŞÜ

Son döneme kadar daha çok resmi demeçler üzerinden hareket eden Çin diplomasisi daha çatışmacı bir dil kullanmaya doğru yönlenmiştir. Bu eğilim aynı zamanda Xi Jinping'in liderliğinde ortaya çıkan milliyetçi dönüşün bir işareti olarak öne çıkmaktadır. Çin'in temkinli ve seçkin diplomat ekolünün zarar görmesi Çin tehdidi teorisi çerçevesindeki algıyı daha da keskinleştirebileceği gibi yumuşak gücünde de bir erozyona neden olmuşur. ABD cenahında yer alan Wall Street Journal gibi medya organlarının "Asya'nın hasta adamı" (Mead, 2020) şeklinde attığı manşetler batının Çin'e yönelik yaklaşımını iyice alevlendirmiştir. Buna karşılık olarak Çin'in diplomatik dilinde yaşanan dönüşüm ve "savaşçı kurt diplomasisine" (Westcott & Jiang, 2020) yönelik tartışmalar giderek artmaya başlamıştır.

Bu konuda yapılan eleştiriler Çin bürokrasisi tarafından daha fazla savunma ile karşılanmıştır. Örneğin Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin "savaşçı kurt diplomasisi" ile ilgili "Çin asla kavga etmeyi ya da başkalarına zorbalık yapmayı seçmedi. Çin'in ilkeleri ve cesareti var ve ulusal haysiyetini kararlı bir şekilde savunmak için kasıtlı hareketleri geri püskürtecektir" (Wendy, 2020) şeklinde söz konusu eğilimi desteklediğini göstermesi örnek olarak gösterilebilir.

Diğer taraftan Çin'in İngiltere Büyükelçisi Liu Xiaoming'in aşağıdaki gibi bir söylemde bulunması Çin'in söz konusu diplomatik yaklaşımı "resmileştirmeye" başladığının bir işareti olarak görülebilir:

> "Etrafınızda kurtlar olduğu sürece onlarla savaşmak için kurt savaşçılar olmalı. Kurtlarla karşı karşıya kaldığımızda güçlü bir şekilde mücadele etmeliyiz; ama halkla karşılaştığımızda onlara gösterdiğimiz şey barışçıl, işbirliğine dayalı ve dostça bir Çin olacaktır (Xiaoming, 2020)".

Söz konusu "Kurt Savaşçı" (Wolf Warrior) kavramının Çin'de son zamanlarda popüler olan ve Çin özel kuvvetlerini anlatan bir film serisinden esinlendiği belirtilmektedir (Zu, 2020). Çin'de bu diplomatik yaklaşımın ve söylemin özellikle twitter gibi sosyal medya platformlarında yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2020). Diğer yandan Xi Jinping'in son dönemde "savaş ruhundan" özellikle bahsetmesi de dikkat çekmektedir. Kore Savaşı'nın (ABD Saldırganlığına Karşı Direniş Savaşı) 70. yılı münasebetiyle konuşan Xi Jinping'in şu sözleri söz konusu diplomatik söylemi ne kadar sertleştiğine önemli bir işaret olarak okunabilir:

"İşgalcilerle bildikleri dilde konuşmak gerekiyor. Şiddete şiddetle karşılık vermek gerekir. Çin asla hegemonya ya da genişleme arayışında olmayacak ve güç politikasına kesin olarak karşıdır. Tek taraflılık, korumacılık ve aşırı egoizmin peşinde koşmak hiçbir yere götürmez. Şantaj, abluka ve azami baskı hiçbir işe yaramayacak. Herhangi bir hegemonya ve zorbalık eylemi hiçbir yerde işe yaramayacak tüm bunlar sadece bir çıkmaza yol açacak (Global, 2020)."

Çin, diplomaside sürdürdüğü sert tutumu Avustralya gibi ülkelere karşı da ortaya koymaktadır. İki ülkenin çok büyük bir ticaret hacmine sahip olmasına rağmen COVID-19 pandemisinin ardından başlayan tartışma ve Avustralya'nın Çin'in söz konusu salgın ile ilgili uluslararası bir soruşturma geçirmesi gerektiğine dair açıklamaları (Dziedzic, 2020) Çin'in sert tepkilerine neden olmuştur. Çıkarlarına meydan okuyan ülkelere karşı daha agresif bir duruş sergileyen Çin, Avustralya'ya karşı ticari üstünlüğünü kullanmaktan çekinmemiş ve Avustralya'dan aldığı birçok ürüne kısıtlamalar getirmiştir (Zheng & Lo, 2020).

Son olarak Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklığı'nın (RCEP) imzalanmasının ardından konuşan Xi Jinping'in Çin'i serbest ticaret politikalarının bir şampiyonu ve "küresel büyümenin öncüsü" olarak tanımlaması (Coonan, 2020) aynı zamanda Çin'in söz konusu diplomatik yaklaşım ile beraber büyük bir özgüvenin eşlik ettiği yeni hegemon bir dili inşa etmeye çabaladığını göstermektedir. Söz konusu "savaşçı kurt" diplomasisine yönelik endişelerin batıda giderek artması Çin tarafında da belirgin bir tepkiye neden olmuş durumda. Çin medyasında çıkan yorumlara göre "Çin'in diplomatik tarzı, Batı'nın ithamları ve kışkırtıcı davranışları ile karşı karşıya geldiği için giderek daha iddialı ve kendinden emin hale gelmektedir (Yang Sheng, 2020).

Bu yaklaşımın Çin sosyal medya ağlarında önemli oranda beğeni topladığı belirtilirken özellikle gençlerin Çinli diplomatların sadece mütevazı açıklamalarla veya hareketsiz sessizlikle değil, aynı zamanda Batılı suçlamalara yanıt vermesini isteyen bir dil geliştirmesi gerektiğini istedikleri vurgulanmaktadır. Bu noktada özellikle Dışişleri bakanlığı sözcüleri Hua Chunying ve Zhao Lijian'ın açıklamaları ve sosyal medya kullanımları ön plana çıkmaktadır. Çinli analistler ve akademisyenler, böyle bir değişimin milliyetçilik olmadığını, Çin ile Batı arasındaki güç dengesinin değişmesi ve Çin'deki "savaşçı kurt duyarlılığının" söz konusu bu yükselişin ortasında beliren ve zamanın ruhunu yansıtan yeni bir tarz olduğunu söylemektedir (Yang Sheng, 2020).

Yine Çin ve Avustralya arasında son dönemde yaşanan bir başka olay söz konusu diplomatik dilin iyice sertleşmesine neden olmuştur. Avustralya Başbakanı Scott Morrison, ülkesinin askerlerini rencide eden bir fotoğrafın Çin dışişleri sözcüsü tarafından sosyal medyada yayınlanmasını kabul edilemez bulduğunu açıklayarak Pekin'den özür dilemesini istemiştir. Bunun üzerine Çin Dışişleri Bakanlığı'nın baş sözcüsü, Morrison'ın "doğru ve yanlış duygusu"ndan yoksun olup olmadığını sorarak tartışmanın iyice alevlenmesine neden olmuştur (Bloomberg, 2020). Uzmanlar bu stratejinin daha çok "iç kamuoyunu" memnun etmekle ilgili olduğunu düşünmektedir. Küresel olarak Çin'in imajını inşa etme açısından işe yaramadığı iddia edilmektedir (Bloomberg, 2020).

Bütün bu verilerin ışığında son dönemde Çin dış politikasında iyice belirginleşen bu yaklaşımın hem içerde kamuoyunu konsolide ettiği hem de dışarda daha uzlaşmaz ve pazarlıkçı bir söylemin yerleşmesine yardım ettiği görülmektedir. Bu söylem değişikliğinin altında yatan en büyük nedenlerden birisinin ülkenin ekonomik yükselişinde yakaladığı önemli ivme ve bu ivmenin

getirdiği büyük güç olma hissiyatından kaynaklandığını söylemek mümkün. Ayrıca ABD ile devam eden küresel rekabetin söz konusu dili keskinleştirdiği de görülmektedir. Buna karşılık benzer ve çok daha sert bir dilin ABD tarafından Çin'e yönelik kullanıldığını da not etmek gerekmektedir. Dolayısı ile Çin'de söylemsel açıdan daha sert ve milliyetçi bir dilin oluşmasının ABD ve Çin arasında devam eden ilişkilerin 'diyalektik gelişiminde' yattığını söyleyebiliriz.

4.SONUÇ

Çin'in diplomatik eğilimlerinin değişmesi aynı zamanda büyük güç rekabetini de etkileyecek bir seviyeye yükselmiştir. Bu nedenle büyük güç rekabeti ile koşut bir biçimde incelenmesi katkı açısından önemli görülmektedir. Bu çalışmada Çin'in son dönemde uluslararası ortam içerisinde izlediği diplomatik eğilimin sertleşmekte olduğu ve daha milliyetçi bir karakter kazandığı savunulmuştur. Dış politikasında temkinli bir yaklaşımı takip eden Çin, 2012 yılında göreve gelen Devlet Başkanı Xi Jinping ile beraber daha proaktif bir yaklaşımı tercih etmeye başlamıştır.

Bu değişikliğin arkasında ABD ile yaşanan büyük güç rekabetinin de büyük bir etkisi vardır. Kavramsal bir çerçeve oluşturmak için Çin'in geçmiş dönemde ortaya koyduğu 'barışçıl yükseliş' ve yeni dönemde ortaya çıkan 'savaşçı kurt diplomasisi' gibi kavramlara başvurulmuştur. Dış politikasında temkinli bir yaklaşımı takip eden Çin, 2012 yılında göreve gelen Devlet Başkanı Xi Jinping ile beraber daha proaktif bir yaklaşımı tercih etmeye başlamıştır.

Araştırmanın temel sorusu söz konusu dönemin Çin'in dış politikasında yaşanan değişimlere etkisi nedir? şeklinde yapılandırılmıştır. Bu soru etrafında taranan literatür sonucunda elde edilen bulgular ABD-Çin arasında şekillenen büyük güç rekabetinin Çin'in dış politikasındaki söylemsel değişikliği etkilediği ve söz konusu söylemsel yapıyı sertleştirdiği sonucuna işaret etmektedir. Konu ile ilgili devam eden sürecin ve diplomatik dilin detaylı analizleri Çin'in söylemsel yapısındaki değişikliklerin takibi ve dönüşümü konusunda büyük bir önem arz etmektedir.

Kaynakça

Bloomberg. (2020, December 1). *China's Wolf Warrior Diplomats Slam Australia, Win Fans at Home.* Bloomberg: https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-01/china-s-wolf-warrior-diplomats-slam-australia-win-fans-at-home adresinden alındı

China. (2014, 07 30). *The Five Principles of Peaceful Coexistence.* fmprc: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbd_665378/t1179045.shtml adresinden alındı

Coonan, C. (2020, November 25). *China bares teeth in 'Wolf Warrior' trade diplomacy.* DW: https://www.dw.com/en/china-bares-teeth-in-wolf-warrior-trade-diplomacy/a-55720212 adresinden alındı

Dziedzic, S. (2020, Mayıs 20). *Australia started a fight with China over an investigation into COVID-19 — did it go too hard?* ABC: https://www.abc.net.au/news/2020-05-20/wha-passes-coronavirus-investigation-australia-what-cost/12265896 adresinden alındı

FMPRC. (2011, 09 15). *China Is Committed to the Path of Peaceful Development*. fmprc: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t860218.shtml adresinden alındı

Global Times. (2020). *War must be fought to deter invaders, Chinese nation will never cower before threats: Xi.* Global Times: https://www.globaltimes.cn/content/1204422.shtml adresinden alındı

Glosserman, B. (2014, Mayıs 20). *China's Grand Strategy Disaster.* National Interest: http://nationalinterest.org/ feature/chinas-grand-strategy-disaster-10492 adresinden alındı

Heydarian, R. J. (2014, November 21). *'Hide your strength, bide your time'*. Al Jazeera: https://www.aljazeera.com/opinions/2014/11/21/hide-your-strength-bide-your-time adresinden alındı

Korkmaz, H. (2020). Teori ve Pratik: Çin'in Barışçıl Yükselişi Üzerine. *DS Journal*, 3-11.

Lee, S. (2017). An Institutional Analysis of Xi Jinping's Centralization of Power. *Journal of Contemporary China*, 325-336.

Mead, W. R. (2020, February 3). *China Is the Real Sick Man of Asia.* WSJ: https://www.wsj.com/articles/china-is-the-real-sick-man-of-asia-11580773677 adresinden alındı

Mingfu, L. (2015). *The China Dream: Great Power Thinking and Strategic Posture in the Post-American Era.* Beijing: CN Times Beijing Media Time United Publishing Company Limited .

Ng, T., & Jeong-ho, L. (2019, April 26). *Six key takeaways from Xi Jinping's Belt and Road Forum speech to world leaders.* SCMP: https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3007758/xi-jinping-delivers-shorter-belt-and-road-forum-keynot adresinden alındı

Okuda, H. (2016). China's "peaceful rise/peaceful development": A case study of media frames of the rise of China. *Global Media and China*, 121-138.

Page, J., & Wei, L. (2015, August 15). *Crises Put First Dents in Xi Jinping's Power.* WSJ: https://www.wsj.com/articles/crises-put-first-dents-in-xi-jinpings-power-1440977618 adresinden alındı

Schwartz, T. A. (2008). Legacies of détente: a three-way discussion. *Cold War History*, 513-525.

Wang, Z., & Zeng, J. (2016). Xi Jinping: the game changer of Chinese elite politics? *Contemporary Politics*, 469-486.

Westcott, B., & Jiang, S. (2020, May 28). *China is embracing a new brand of foreign policy. Here's what wolf warrior diplomacy means.* CNN: https://edition.cnn.com/2020/05/28/asia/china-wolf-warrior-diplomacy-intl-hnk/index.html adresinden alındı

Wong, C. (2018 , August 27). *Xi Jinping says belt and road plan isn't about creating a 'China club".* SCMP: https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2161580/xi-jinping-says-belt-and-road-plan-isnt-about-creating adresinden alındı

Wu, W. (2020). *Chinese Foreign Minister Wang Yi defends 'wolf warrior' diplomats for standing up to smears.* SCMP: https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3085856/chinese-foreign-minister-wang-yi-defends-wolf-warrior adresinden alındı

Wu, W., Lee, A., & Moon, L. (2019, November 22). *China wants a US trade deal – but will fight back if necessary, says President Xi Jinping.* SCMP:

https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3038922/china-wants-us-trade-deal-will-figh adresinden alındı

Xiaoming, L. (2020). *Ambassador Liu Xiaoming Gives Exclusive Interview on CGTN's Agenda.* Chinese Embassy: http://www.chinese-embassy.org.uk/eng/ambassador/t1784598.htm adresinden alındı

Xuetong, Y. (2014). From Keeping a Low Profile to Striving for Achievement. *Chinese Journal of International Politics No: 2*, 153–84.

Yang Sheng, H. Y. (2020, August 08). *China's 'wolf warrior sentiment' shows confidence, correction to 'irrational worship of the West'.* Global Times: https://www.globaltimes.cn/content/1209277.shtml adresinden alındı

Yi, W. (2013, December 16). *CEBU.* Embark on a New Journey of China's Diplomacy Address by Foreign Minister Wang Yi at the Symposium "New Starting Point, New Thinking and New Practice 2013: China and the World: http://cebu.china-consulate.org/eng adresinden alındı

Zhang, J. (2015). China's new foreign policy under Xi Jinping: towards 'Peaceful Rise 2.0'?". *Global Change, Peace & Security, 27:1*, 5-10.

Zheng, S., & Lo, K. (2020, December 20). *China-Australia relations: Beijing's trade restrictions are meant as a warning to Canberra, but will they work?* SCMP: https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3114635/china-australia-relations-beijings-trade-restrictions-are adresinden alındı

Zu, Z. (2020, May). *Interpreting China's 'Wolf-Warrior Diplomacy'".* The Diplomat: https://thediplomat.com/2020/05/interpreting-chinas-wolf-warrior-diplomacy/. adresinden alındı

Makale id= 25

Sözlü Sunum

Osmanlı Son Döneminde Hayvan Hırsızlıkları ve Alınan Tedbirler

Dr. İbrahim Yılmaz[1]
[1]*Emniyet Genel Müdürlüğü*
**Corresponding author: İbrahim Yılmaz*

Özet: *Tarihin her döneminde görülen hırsızlık, özellikle Osmanlı gibi tarım toplumlarında daha çok hayvan hırsızlığı olarak kendini göstermekte olup devletin çözüm bulması gereken asayiş problemlerinin başında gelmektedir. Bu çalışma, XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyıl başlarını kapsamakta olup, bu dönemde hayvan hırsızlıklarını önlemek ya da hayvan hırsızlarını cezalandırmak adına çıkarılan mevzuat, vilayetlerde ve ülke çapında meydana gelen hayvan hırsızlıklarının sayısı, vilayetlerin hayvan hırsızlıklarını önlemek amacıyla hayata geçirmeyi planladıkları tedbirler, bu tedbirlere merkezi idarenin yaklaşımı ortaya çıkarılması hedeflenen konulardır. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgeleri ile ikinci el kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışma sonunda hırsızlık suçu işleyenlerin cezalandırılmaları amacıyla ceza kanununa gerekli maddelerin konulduğu, hayvan hırsızlığının önlenmesi amacıyla gerekli idari düzenlemelerin yapıldığı ortaya konulmuştur. Ayrıca taşra idarecilerinin hayvan hırsızlıklarını önlemek adına daimi bir arayış içerisinde oldukları, vilayetlerinde kolluk kuvvetlerinin artırılması veya mevzuatta yeni düzenlemeler yapılması için merkezi idareye taleplerde bulundukları, merkezin mevcut mevzuatı yeterli gördüğü, kolluk kuvvetlerinin artırılmasının ise mümkün olmadığı ortaya çıkarılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Asayiş, Suç, Hırsızlık, Hayvan.*

Animal Theft and the Measures Taken in the Last Period Ottoman

Abstract*: The theft seen in every period of history, especially in agricultural societies such as the Ottoman Empire, manifests itself as animal theft, and it is one of the problems for which the state needs to find a solution. This study, which covers the period between the second half of the XIX. century and the beginning of the XX. century, aims to reveal the legislation enacted during that period to prevent animal theft or to punish animal thieves, the number of animal thefts occurred in the different provinces across the country, the measures taken to prevent animal theft, and the approach of the central administration to these measures. Presidency Public Records Directorate's Ottoman Archive documents and second-hand sources were used in the study. At the end of the study, it was revealed that the necessary articles were included in the penal code in order to punish those who committed theft crime, and that the necessary administrative arrangements were made to prevent animal theft. Additionally, it was revealed that the provincial administrators were in a constant search to prevent animal theft, they made demands to the central administration to increase the law enforcement forces in their provinces or to make new regulations in the legislation, the center deemed the current legislation sufficient, and it was not possible to increase the law enforcement forces.*

Keywords: *Ottoman, Public Order, Crime, Theft, Animal.*

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Osmanlı Devletinin sosyal, siyasal, ekonomik, askeri açılardan büyük çalkantıların içerisinde olduğu bir dönem olmuştur. Bu tür sıkıntıların iç güvenliğe yansıması kaçınılmazdır. Osmanlı Devleti, bu dönemde, yaşadığı sıkıntılara çözüm bulmak adına çeşitli alanlarda ıslahat yapmaya başlamıştır. Yeni bir askeri düzenin kurulması, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanı, meşruti idareye geçilmesi gibi dönüm noktalarıyla görünür hale gelen bu ıslahat hareketlerinin, alt katmanlarını, hukuk, idare, eğitim, ekonomi, iç güvenlik gibi birçok alanda yapılan yeni düzenlemeler oluşturmaktadır.

Bu dönemde iç güvenlik alanında yapılan çalışmalar temel olarak zaptiye teşkilatının kurulması ve devamında polis teşkilatına geçilmesi olarak kendini göstermektedir. Bu alandaki düzenlemelerin temel karakteristiği, iç güvenliğin tarihsel olarak askeri olan yapısının mülki idarenin yönetiminde sivil hale getirilmesi olmuştur. Devletin içinde bulunduğu sıkıntıların asayişi olumsuz etkilemesi beklenilen bir sonuçtur. Devlet yeni anlayış ve sistemiyle kamu düzenini sağlamaya çalışmaktaysa da geniş imparatorluk topraklarında, gün geçtikçe zayıflayan idari sistemiyle bunu başarması her zaman mümkün olamamaktaydı. Geleneksel olarak bir tarım toplumu olan Osmanlıda bozulan kamu düzeninin en çok etkilediği gruplardan birisini de hayvan hırsızlıklarından muzdarip olan köylüler oluşturmaktaydı. Hayvanlarının çalınması onlar için bir maddi kayıp olmanın yanı sıra aynı zamanda üretim araçlarının da kaybolması anlamına geldiği için gelecekteki gelirlerinin de etkilenmesi anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla idarenin tüm hırsızlıklar için duyarlı olması şart olmakla birlikte hayvan hırsızlıkları konusunda daha da dikkatli olması gerekmekteydi.

1- HAYVAN HIRSIZLIKLARINI ÖNLEMEK VE HAYVAN HIRSIZLARINI CEZALANDIRMAK AMACIYLA ÇIKARILAN MEVZUAT

Osmanlıda hırsızlık suçunun, şer'i literatür haricinde devletin çıkardığı kanuni metinlerde yer bulması ilk defa Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleşmiştir. Aslında Fatih, yürürlükte olan kural ve uygulamaları ilk defa kanun olarak yazılı hale getiren bir hükümdardır. *Fatih Kanunnamesi* olarak bilinen düzenlemenin 3.faslı hırsızlık suçlarına ayrılmıştır. II.Bayezid devri kanunnamelerinde de hırsızlık suçuna yer verilmiş olup Yavuz Sultan Selim dönemi kanunnamelerinde ise hırsızlara sürgün cezası verilebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu dönemde hırsızlık suçunu işlediği tespit edilen kişiye ölüm, kürek, kalebentlik, sürgün, hapis, para cezası gibi oldukça geniş bir yelpazede ve suçun ağırlığına göre değişebilen cezalar uygulanmaktaydı. Klasik dönem Osmanlı kanunnamelerinde şer'i hukukta hırsızlık suçu için belirlenmiş olan el kesme cezasının sıkça uygulandığını söylemek doğru olmayacağı gibi nadiren uygulandığını veya hiç uygulanmadığını söylemek de mümkün değildir (Bardakoğlu, 1998; 394, 395).

Klasik dönemden, konumuzun alanını teşkil eden XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde durum oldukça farklı bir boyut kazanmıştır. Bu konuda altının çizilmesi gereken ilk husus Osmanlının Batı hukukunu benimsemeye başlamasıdır. Bu dönemde hayvan hırsızlıklarıyla ilgili olarak üç temel hukuki metinden bahsedilebilir. Bunlar; 1858 tarihli *Ceza Kanunname-i Hümayunu'*nun ilgili maddeleri, *Hayvanat Sirkatinin Men'i İçin İttihaz olunan Usule Dair Nizamname* ve 19 Nisan 1913 tarihli *Hayvan Sirkatinin Men'i Hakkında Kanun-u Muvakkat* (Hayvan Hırsızlığının Önlenmesi Hakkında Geçici Kanun) isimli kanundur.

1858 tarihli Osmanlı ceza kanununun 2. babının 7. faslında hırsızlık suçu düzenlenmiştir. Kanunun 224. maddesi hayvan hırsızlıklarıyla birlikte hırsızlığa konu olabilecek başka mallardan da bahsetmektedir. Madde "*Her kim at vesair yük ve araba ve binek hayvanatı ve kezalik davar ıtlak olunan büyük ve küçük hayvanatı veyahut ziraate müteallik alat ve edavatı, bey' ve füruht* (satış) *olunmak üzere kesilüp tehyie* (hazırlama) *olunmuş olan hatab* (odun*) ve keresteyi ve taş ocaklarından kırılmış taşları ve dalyanlarda balıkları ve göllerde olan sülükleri sirkat eyler ise bir mahdan* (ay) *bir seneye kadar hapis ile mücazat olunur ve mal-ı mesruk* (çalınmış mal) *mevcut olduğu halde aynen sahibine red kılınır ve mevcut olmadığı surette dahi tazmin ittirilir"* şeklindedir. Görüldüğü gibi madde, hayvan hırsızlığını cezalandırmakla birlikte ziraata ilişkin alet ve edevatı, kesilmiş odunları, taş ocaklarında kırılmış taşları, balık ve sülükleri de kapsamakta olup bu gibi malları çalanların bir aydan bir seneye kadar hapse çarptırılmalarını hükme bağlamaktadır

Ceza Kanunname-i Hümayununun 224. maddesi hırsızlık suçunun en yalın halini kayıt altına alırken kanunun diğer maddelerinde hırsızlık suçunun daha ağır cezaları gerektiren nitelikli halleri de sayılmaktadır. Bu kanuna göre hırsızlık suçunun beş adet nitelikli hali bulunmaktadır: Bunlardan birincisi hırsızlığın gece vakti yapılması, ikincisi iki veya daha fazla kişi tarafından yapılmış olması, üçüncüsü hırsızlardan en az birisinin silahlı olması, dördüncüsü, içinde oturulan

her nevi mahallin duvarını yıkarak veya duvarından merdivenle aşarak veya kapısını kırarak veya kapı kilidini açarak veya devlet memuru kıyafetine girerek veya sahte emir göstererek içeriye girmek, beşincisi ise şiddet kullanarak veya silah teşhir ederek hırsızlık yapmaktır. Bu beş şartın hepsi birarada işlenen hırsızlık suçunun cezası müebbeden kürektir (Ceza Kanunname-i Hümayunu, madde 217).

Geceleyin, iki veya daha fazla kişiyle, şiddet uygulanarak veya duvar delerek, merdiven ile aşarak, özel aletlerle kapı kilidi açılarak hırsızlık yapanların süreli olarak küreğe konulmaları gerekmektedir. Gece birkaç kişi yol keserek hırsızlık yapanlar için müebbeden kürek cezası uygun görülmüştür (Ceza Kanunname-i Hümayunu, madde 218, 219, 220).

Görüldüğü gibi Osmanlı ceza kanununda hırsızlık suçu işleniş şekillerine göre sınıflandırılmış ve ayrı ayrı cezalar belirlenmiştir. Kanunun 224. maddesi hırsızlığın en basit halini tanımlanmakta olup çalınan malın ele geçirilmesi halinde sahibine iadesini, ele geçirilememesi halinde tazminini ve faillere bir aydan bir seneye kadar hapis cezasını öngörmektedir. Konuyla ilgili diğer maddelerde ise hırsızlık suçunun nitelikli halleri düzenlenmekte ve oldukça ağır cezalar öngörülmektedir.

Hayvan hırsızlığının önlenmesi amacıyla ceza kanununda yapılan düzenlemelere ilaveten idari olarak da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda altı maddeden oluşan bir nizamname hazırlanarak Düstur'da yayınlanmıştır. Bu nizamname hayvan alım satımına bazı kurallar koymakta ve bu kuralları ihlal edenlere müeyyideler getirmektedir. Buna göre: Hayvan satacak kişi, mahalle veya köy muhtarına başvurarak satacağı her hayvan için cinsini, yaşını ve alametlerini gösterir bir tezkere alacaktır. Bu tezkere, satılacak hayvanın satıcıya ait olduğunu gösterdiğinden alıcı, hayvanı satın aldığında bu tezkereyi de almaya ve saklamaya mecburdur. Pazarda satılan hayvanların vergisini toplamakta olan mültezimler de bu tezkereyi soracak ve mühürleyecektir. Tezkeresiz satılan hayvanat, hırsızlık malı sayılarak el konulacağından zaptiyeler, teftiş memurları, mültezimler ve kaymakamlar satılığa çıkarılan hayvanlar ile kasaphane ve mezbahalara götürülen hayvanları kontrol edecek tezkeresiz hayvanlara el konulacaktır. Muhtarlar bir hayvan için tezkere vereceğinde, o hayvanın tezkere isteyen kişinin malı olduğunu bilmesi, bilmiyorsa layıkıyla araştırması ve ona göre tezkere vermesi gerekmektedir (Hayvanat Sirkatinin Men'i İçin İttihaz olunan Usule Dair Nizamname, madde 2-6).

19 Nisan 1913 tarihli *Hayvan Sirkatinin Men'i Hakkında Kanun-u Muvakkat* toplam 20 maddeden oluşmakta olup hayvan satmak isteyenlere muhtardan tezkere almayı zorunlu kılan nizamnamedeki uygulamayı devam ettirdiği görülmektedir. Kanun, hayvan çalındığında sahibini, köyün çobanına, muhtarına ve en yakın karakola haber vermekle, yetkilileri ise çalınan hayvanın miktarını, evsaf ve eşkalini, diş yapısını mümkün olduğunca kayda geçirerek çevre yerleşim yerlerinin muhtar, nahiye müdürü ve karakollarına bilgi vermekle sorumlu tutmaktadır. Köy bekçi ve muhtarları ile jandarma, hırsızlıktan haberdar olunca hemen çalınan hayvanın izlerini takibe başlayacak, izlerin bir köy, aşiret, çiftlik, hane veya mandıraya ulaştığı görüldüğü takdirde o yer sakinleri ya söz konusu izin kendi sınırları dışına çıktığını ispat veya hırsızı ihbar veyahut hayvanın bedelini tazminle mükelleftirler. Çalınan hayvanın bedelinin köy veya mahalle ahalisine taksimi nahiye müdürü veya vekilinin nezaretinde ihtiyar heyeti tarafından yapılacak ve zabıta tarafından tahsil edilecektir. Şayet hisselerine düşen tazminat miktarını ödemekten kaçınanlar olursa bunların mallarına el konulacaktır. Çoban olmadan başıboş hayvan salıvermek de yasaktır. Bu şekilde bulunan hayvanlar görevlilere teslim olunacak ve çalınmış hayvan muamelesi yapılacaktır Ayrıca hayvan hırsızlığı yaptıklarından şüphelenilenlerin, haklarında mahkemelerin verecekleri karar üzerine altı ay müddetle başka bir vilayete sürgüne gönderilmeleri de kanunda yer bulmuştu (BOA.PRK.ASK 199/53).

2-HAYVAN HIRSIZLIKLARININ SAYISAL VERİLERİ

Osmanlı vilayetlerinde meydana gelen suçlar 1878'den itibaren aylık olarak matbu bir cetvel kullanılarak merkeze bildirilmekteydi (Gül, 2013: 6, 7). Bu cetveller *ceraim-i umumiye*

(genel suçlar) ve *cinayet* (ağır cezalık suç, Develliöğlu, 1986; 174) *cetvelleri* olarak iki ana kategoride toplanmıştı. Ceraim-i umumiye cetvellerinde vilayet genelinde işlenmiş olan tüm suçlar gösterilmekte, cinayet cetvellerinde ise bu suçların içinde olan ağır cezalık suçların olay yeri, olay tarihi, faili, mağduru, failin yakalanıp yakalanmadığıyla ilgili ayrıntılar kaydedilmekteydi (BOA.DH. EUM. EMN 43/19, 6/1; BOA.DH. EUM. MTK 28/10 29/23, 38/4).Ceza Kanunname-i Hümayununun hırsızlık suçuyla ilgili yaptığı sınıflandırma, kolluk kuvvetlerinin ceraim umumiye cetvellerinde de aynı şekilde kendisine yer bulmuştur. Bu cetveller incelendiğinde hırsızlık suçlarının, devlet malı üzerinde hırsızlık, adi hırsızlık, adiyen hayvan hırsızlığı, gece toplu olarak yolda hırsızlık, meskun mahalde duvar delerek ya da kapı kırarak hırsızlık, geceleyin silahlı olarak duvar aşarak ve cebir şiddet göstererek hırsızlık, hayvan ve mahsulat hırsızlığı olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2017;162-164; BOA.DH. EUM. ADL.46/09).Bu cetvellerde hayvan hırsızlığıyla ilgili en net veriye ceza kanununun 224. maddesinde düzenlenen ve hayvan hırsızlığının en yalın halini tanımlayan adiyen hayvan hırsızlığı maddesinde ulaşılabilmektedir. Tablo 1'de vilayetlerde bir aylık sürelerde meydana gelen adiyen hayvan hırsızlığı sayılarından örnekler verilmektedir.

Tablo1: Vilayetlerde Bir Aylık Sürelerde Meydana Gelen Adiyen Hayvan Hırsızlığı Sayılarından Örnekler

Vilayet	**Yıl/ Ay**	**Olay**		**Fail**	
		Faili Belli	Faili Meçhul	Yakalanan	Firar
İstanbul	1330 Mayıs (1914 Mayıs /Haziran)	3	1	3	0
Adana	1332 Haziran (1916 Haziran/ Temmuz)	2	0	2	0
Ankara	1332 Haziran (1916 Haziran/ Temmuz)	13	0	26	0
Aydın	1330 Eylül (1914 Eylül/ Ekim)	4	0	39	0
Bağdat	1327 K.E. (1911/12 Aralık/ Ocak)	2	0	4	0
Beyrut	1332 Mart (1916 Mart/ Nisan)	1	0	0	1
Bitlis	1330 Ağustos (1914 Ağustos/ Eylül)	0	0	0	0
Cezayir-i Bahri Sefid	1327 Şubat (1912 Şubat/ Mart)	1	0	1	0
Diyarbekir	1331 Mart (1915 Mart/ Nisan)	2	0	3	0
Edirne	1331 Temmuz (1915 Temmuz/ Ağustos)	2	2	5	1
Erzurum	1329 Mayıs (1913 Mayıs/ Haziran)	11	0	20	12
Halep	1330 Mart (1914 Mart/ Nisan)	9	1	7	9
Hüdavendigar	1330 Mayıs (1914 Mayıs/ Haziran)	11	1	27	0
Kastamonu	1332 Temmuz (1916 Temmuz/ Ağustos)	5	0	8	0
Konya	1332 Mart (1916 Mart/ Nisan)	14	0	50	0
Mamüratü'l Aziz	1330 Nisan (1914 Nisan/ Mayıs)	1	1	1	0
Musul	1331 Haziran (1915 Haziran/ Temmuz)	2	0	2	0
Selanik	1328 Nisan (1912 Nisan/ Mayıs)	9	1	13	0
Sivas	1332 Şubat (1917 Şubat)	2	0	0	2
Suriye	1332 Mayıs (1916 Mayıs/ Haziran)	1	0	1	0
Trabzon	1328 K.E. (1912/1913 Aralık/ Ocak)	5	0	7	4
Toplam		**100**	**7**	**219**	**29**

(DH.EUM.ADL.3/4, 7/4,24/5, 24/27,25/38, 26/2, 26/3, 26/6, 26/20, 30/19, 30/30; DH.EUM.EMN. 3/21;DH.EUM.MTK.1/28, 20/18, 28/10, 35/1, 37/17, 38/4, 39/5, 64/37; Yılmaz 2017, 164)

Tablo 1'de görüldüğü üzere birer aylık örneklerde en çok adiyen hayvan hırsızlığı 14 olayla Konya Vilayetinde meydana gelmiş olup Bitlis Vilayetinde ise 1330 yılı Ağustos ayında adiyen hayvan hırsızlığı meydana gelmemiştir. Yine örnek verilen vilayetlerde bir aylık sürede toplam 107 hayvan hırsızlığı meydana gelmiş olup bunlardan 100'ünün failleri belirlenmiştir. Bu durumda adiyen havyan hırsızlıklarının % 93,4'ü aydınlatılmış, tespit edilmiş olan toplam 248 failden 219'u (% 88) yakalanarak adli makamlara teslim edilmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığından kolluk kuvvetlerinin meydana gelen hayvan hırsızlıklarının takibatında oldukça başarılı oldukları sonucuna varılmaktadır.

Üzerinde tarih bulunmayan, fakat vilayetlerdeki suç istatistiklerinin 1877'den sonra merkeze gönderilmeye başlandığı göz önüne alındığında muhtemelen bu tarihten sonra olması gereken bir belgeye göre ise, tüm Osmanlı ülkesinde bir yıl içerisinde 943 adet adiyen hayvan hırsızlığı meydana gelmiştir (BOA.DH. EUM. ADL. 46/09). 1 Eylül 1913 tarihli bir başka belgede ise R.1329 yılı başlangıcından (14 Mart 1913) aynı yılın Eylül ayı sonuna kadar (13 Ekim 1913) tüm vilayetlerin ceraim-i umumiye cetveli verilmektedir. Vilayet ve müstakil sancaklarda meydana gelen ve 58 kalemden oluşan suç sayılarının kayda geçirildiği tabloda adiyen hayvan hırsızlığı sayıları tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2: Vilayet ve Sancaklarda Meydana Gelen Adiyen Hayvan Hırsızlığı Sayıları (14 Mart 1913-13 Ekim 1913).

Vilayet/ Müstakil Sancak	**Adiyen Hayvan Hırsızlığı Sayısı**	**Vilayet/ Müstakil Sancak**	**Adiyen Hayvan Hırsızlığı Sayısı**
İstanbul	37	Kastamonu	
Edirne	78	Konya	
Erzurum		Mamuratü'laziz	
Adana		Musul	
Ankara	190	Van	
Aydın	122	Urfa	
Bitlis		İzmit	23
Basra		Bolu	
Bağdat		Canik	
Beyrut		Zor	2
Halep		Karesi	26
Hüdavendigar	52	Kudüs-ü Şerif	37
Diyarbakır		Kale-i Sultaniye	21
Suriye		Menteşe	12
Sivas		Çatalca	29
Trabzon	2	Kayseri	
Toplam	**631**		

(BOA.DH.EUM.MTK 5/43)

Tablo 2'de görüldüğü gibi yedi aylık sürede tüm Osmanlı ülkesinde 631 adet adiyen hayvan hırsızlığı meydana gelmiştir. Fakat ilgili belge incelendiğinde bazı vilayet ve müstakil sancaklardaki adiyen hayvan hırsızlıkları hususunda herhangi bir kayıt düşülmeyerek, sıfır da yazılmadan boş bırakıldığı görülmektedir. Bu durum 19 vilayet/müstakil sancak için ve cetvelde sıralanan 58 suç açısından geçerlidir. Toplam 19 vilayet veya müstakil sancakta yedi aylık zaman diliminde hiçbir suçun işlenmemiş olması mümkün olmadığından belgede bilgi eksikliği olduğu sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla belgeyi adiyen havyan hırsızlığı sayılarının kaydedildiği vilayet ve sancaklar için doğru, kaydedilmeyen vilayet ve müstakil sancaklar için eksik kabul etmek gerekecektir. Böyle değerlendirildiğinde bile bu belgedeki toplam adiyen hayvan hırsızlığı sayısı, üzerinde tarih bulunmayan ve yukarıda bahsedilen belgedeki yıllık 943 rakamıyla kıyaslandığında 1913 yılında hayvan hırsızlıklarının oldukça arttığı sonucuna varılabilir.

Hırsızlık suçunun nitelikli halleri işlenerek yapılan hayvan hırsızlıklarını ortaya çıkarabilmek için cinayet cetvellerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu cetveller hazırlanırken, suça konu maldan ziyade suçun işleniş şekli öne çıkarılmakta olup bazı cetvellerde suça konu mal hakkında bilgi verilmekle birlikte bazılarında sadece *sirkat* (hırsızlık) denilerek suç tarihi, suç mahalli ve failler hakkında bilgiler verilmekte, hırsızlığa konu mal hakkında bilgi verilmemektedir. Bu durumda vilayetlerde meydana gelen ağır cezalık hayvan hırsızlıkları hakkında sayılara ulaşmak zorlaşmaktadır. Tablo 3'te bazı vilayet ve sancaklarda birer aylık sürelerde meydana gelen ağır cezalık hayvan hırsızlıkları görülmektedir.

Tablo 3: Vilayet ve Sancaklarda Bir Aylık Sürelerde Meydana Gelen Ağır Cezalık Hayvan Hırsızlığı Sayılarından Örnekler

Vilayet/ Sancak	**Yıl/ Ay**	**Ağır cezalık hayvan hırsızlığı sayısı**

Adana	1329 Haziran (1913 Haziran/ Temmuz)	0
Basra	1327 Haziran (1911 Haziran/ temmuz)	0
Edirne	1323 Kanun-ı Evvel (1907 Haziran/ Temmuz)	**3**
Hicaz	1330 Mart (1914 Mart/ Nisan)	0
Kastamonu	1328 Mayıs (1912 Mayıs/ Haziran)	0
Kastamonu	1329 Kanun-u Sani (1914 Ocak/ Şubat)	0
Manastır	1319 Haziran (1903 Haziran/ Temmuz)	**5**
Sivas	1328 Mart (1912 Mart/ Nisan)	0
Suriye	1328 Nisan (1912Nisan/ Mayıs)	0
Van	1329 Kanun-u Evvel (1913/1914 Aralık/ Ocak)	0
Bolu	1329 Şubat (1914 Şubat/ Mart)	0
İzmit	1329 Şubat (1914 Şubat/ Mart)	0
Kale-i Sultani	1328 Teşrin-i Evvel (1912 Ekim/ Kasım)	0
Karesi	1329 Haziran (1913 Haziran/ Temmuz)	0
Kudüs-ü Şerif	1329 Şubat (1914 Şubat/ Mart)	**2**
Zor	1329 Temmuz (1913 Temmuz/ Ağustos)	0
Toplam		**10**

(BOA.DH.EUM.EMN. 3/38, 6/1, 8/3, 43/19; 56/9, 59/7, 59/15, 61/4, 67/6; BOA.DH.EUM. KADL. 22/69; BOA.TFR.I. ED. 9/283; BOA.DH.EUM. MTK. 15/16, 19/18, 21/11, 29/23, BOA.TFR.I. MN. 14/1346)

Tablo 3'te görüldüğü gibi ağır cezalık hayvan hırsızlıkları, doğal olarak, adiyen hayvan hırsızlıklarından oldukça az sayıda meydana gelmektedir.

3- VİLAYETLERİN HAYVAN HIRSIZLIKLARINI ÖNLEME ÇABALARI

Hayvan hırsızlıklarını önleme konusunda mülki idareciler çeşitli tedbirler planlamakta olup bunları, hukuki düzenlemeler, kolluk kuvvetlerinin artırılması talepleri ve diğer talepler olarak sınıflandırmak mümkündür. Aşağıda bu tür taleplerden örnekler verilmektedir.

Hayvan hırsızlıkları Tuna Vilayetinde çiftçilerin önemli sıkıntılarındandı. Vilayetin, 5 Mayıs 1871 tarihinde, merkeze yazdığı yazıda hayvan hırsızlarına yönelik olarak ceza kanununda bulunan müeyyidelerin yetersiz kaldığı, hırsızların toplu ve silahlı olarak köylere ve ahırlara girerek hayvanları gasp ettikleri, çift hayvanlarını sahiplerinin ellerinden zorla aldıkları, elde ettikleri menfaate mukabil bir sene hapsi kolaylıkla kabullendikleri, cezaların artırılması gerektiği ifade edilmekteydi. Tuna Vilayetinin bu yazısı Şuray-ı Devlete kadar ulaşmış ve 9 Mayıs 1871 tarihinde verilen cevapta şu görüşlere yer verilmiştir: Ceza kanununun hırsızlar için koyduğu bir sene hapis, cezanın artırılmasını gerektirmeyen adiyen hırsızlık olayları içindir. Halbuki kanunun 219. maddesinde geceleyin yol keserek ve birkaç kişi tarafından, 220. maddesinde kapalı ve duvarla çevrili yerlerin duvarını delerek veya özel alet ile kapısını açarak hırsızlık yapanlar, 221. ve 222. maddelerinde gece vakti iki veya daha fazla kişiyle ve meskun mahalde, silahlı olarak hırsızlık yapanlar hakkında artırılmış cezalar bulunmaktadır. İşlenen hırsızlık suçlarının bu maddelerde sayılan şartlarla uyumlu olduğu durumlarda hırsız, bu maddelerdeki cezalardan kurtulamaz. Bu durumda cezaların artırılmasına gerek yoktur (BOA.ŞD 2079/ 16).

Tuna Valiliği aynı yılın Kasım ayında Dahiliye Nezareti'ne bir kez daha başvurarak vilayette hayvan hırsızlıklarının devam ettiğini, satılacak hayvanlar için tezkere alınması usulünün suiistimalden uzak olarak uygulanmasının mümkün olamadığını, ceza kanununda hayvan hırsızları için bir takım cezalar belirlenmiş olsa da bu hükümlerin ancak hırsızlığı ispat edilebilmiş kişilere uygulanabildiğini, oysa insanlar için önemli olanın hayvan hırsızlığının önünün kesilmesi olduğunu belirtmekteydi. Valilik yazısının devamında, bu amacın gerçekleşmesinin hırsızlara fırsat bırakmamak için zaptiyelerin devamlı olarak devriye gezmesine bağlı olduğunu fakat zaptiye sayısının yetersizliği sebebiyle bunun mümkün olamadığını, konunun çözümünün masrafları Menafi Sandıklarından karşılanmak üzere Zaptiye Nezareti'ne bağlı ve sadece bu konuda çalışacak görevliler tayin edilmesinde görüldüğünü ifade etmekteydi (BOA.ŞD. 2080/2).

Tuna Valiliği yazısının devamında, görevlendirilecek memurların görevlerinin ziraatın vazgeçilmez yardımcıları olan hayvanların muhafazası olduğu için çiftçilerin menfaatlerini korumak için kurulmuş olan Menafi Sandığı gelirlerinin bu iş için kullanılmasında hiçbir sakınca bulunmadığını da dile getirmişti. Ayrıca söz konusu görevlilerin halk tarafından seçilip, özel bir kıyafet giyeceklerini, görev ve yetkilerinin özel bir talimatla belirleneceğini, küçük kazalar için reisleriyle beraber beşer kişilik bir süvari kolu, büyük kazalar için ise üçer kişilik iki süvari kolunun yeterli görüldüğünü, bu tedbirin uygulanmadığı sürece hayvan hırsızlıklarının önlenemeyeceğini ifade ediyor ve bu uygulamanın hayata geçirilebilmesi için izin talep ediyordu. Tuna Vilayetinin bu talebi Şuray-ı Devlet'in Dahiliye Dairesinde görüşülmüş ve asayişin sağlanmasının merkezi idarenin yetkisinde olduğu, yerel idarenin kontrolünde bir kolluk gücü oluşturulmasının ve Menafi Sandığı gelirlerinin bu iş için sarf edilmesinin uygun olmayacağı, kolluk kuvvetlerinin seçimi ve görevlendirilmesinde ahaliye söz hakkı verilmesinin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca hayvan hırsızlıklarının önlenmesi için, önceden belirlenmiş olan tedbirlerin titizlikle uygulanmasına devam edilmesi, muhtar ve nahiye müdürlerinden, mutasarrıflara varıncaya kadar tüm görevlilerin görevlerini bihakkın yerine getirmeleri, zaptiyelerin yanı sıra gerektiğinde askeriyeden de yardım alınması talimatı verilmiştir (BOA.ŞD. 2080/2).

1893 yılının kurak geçmesinin sebep olduğu geçim sıkıntısı sebebiyle Erzurum Vilayetinin her tarafında hayvan hırsızlığı artmıştı. Bu hırsızlıkların önüne geçmek amacıyla askeriyeden süvari kolları oluşturularak vilayet genelinde devriyeler çıkartıldıysa da süvari askerinin tabi olduğu mevzuat asayiş hizmetlerinde görevlendirilmelerini kısıtladığından beklenen sonuç elde edilememişti. Bunun üzerine Erzurum Valiliği, 6 Temmuz 1893 tarihinde, Dahiliye Nezareti'nden, vilayette yetersiz olan jandarmaya 100 süvarinin ilave edilmesini talep etmiştir. Erzurum Valiliği'nin bu talebi Meclis-i Vükela'da görüşülmüş ve jandarma mevcudunun artırılmasının mümkün olmadığı, konunun Dördüncü Orduyla görüşülerek çözümlenmesi tavsiye edilerek reddedilmiştir (BOA.DH.MKT.81/44).

Kıbrıs Mutasarrıfının 19 Aralık 1871 tarihinde merkeze yazdığı yazıya göre adadaki hayvan hırsızları adiyen hırsızlık yapan kişiler olmayıp, genellikle silahlı olarak dağlarda ve meralarda gezen, çobanları darp edip el ve ayaklarını bağlayarak gözlerinin önünde sürülerinden seçtikleri hayvanları alıp götüren kişilerdi. Bu tür olayların önüne geçmek amacıyla iki takım zaptiye kolu görevlendirilmiş, bu sayede birçok hırsız yakalanmış ve hayvan hırsızlıklarının önü bir nebze de olsa kesilmişti. Kıbrıs Mutasarrıfı, bu bilgileri verdikten sonra adada, silahlı olarak gasp tarzında da yapılsa hayvan hırsızlarının adi hırsız olarak hüküm giydiklerini, içlerinden bazılarının hapisten çıktıktan sonra da hırsızlığa devam ettiklerini, silahlı olarak ve cebir şiddet kullanarak hırsızlık yapanların adi hırsızlıktan mı yoksa gasptan mı yargılanmaları gerektiğinin bildirilmesini istemekteydi. Mutasarrıfın bir talebi de hayvan hırsızlığından hüküm giyenlerin Akka Kalesinde cezalarını çekmeleriydi. Böylece kendileri ıslah, potansiyel hayvan hırsızları da caydırılmış olacaktı (BOA.ŞD. 2379/30).

Kıbrıs Mutasarrıfının yazısı da Şuray-ı Devlet'in Dahiliye Dairesinde görüşülmüştür. Kıbrıs'a verilen cevapta, dağ ve meralarda silahlı olarak dolaşıp, çobanları darp edip hayvanlarını gasp edenlerin yol kesen eşkıya olarak görülmeleri ve ceza kanununun 217. ve 218. maddelerine göre yargılamalarının yapılarak suçun derecesine göre kürek cezasına çarptırılmaları gerektiği, silahsız olarak hayvan sahiplerinin haberi olmadan hırsızlık yapanların ise aynı kanunun 224. maddesine göre yargılanarak hak ettikleri cezalara çarptırılmaları gerektiği ifade edilmiştir (BOA.ŞD. 2379/30).

Girit Valiliği'nin 10 Aralık 1889 tarihinde idare meclisinde görüşerek oluşturduğu ve onay için merkeze gönderdiği *Hayvan Sirkatine Dair Tedabir-i Fevkalade* isimli tasarı incelendiğinde dönemin taşra idarelerinin hayvan hırsızlığı konusuna yaklaşım tarzları ve alınan tedbirlerin hukukun genel kuralları karşısındaki durumu daha iyi anlaşılmaktadır. Girit Valiliğinin tasarısına göre; Hayvan hırsızlığıyla itham edilenler *Usul-ü Muhakeme-i Cezaiyye Kanunnamesinin* ilgili hükümlerine bakılmaksızın tutuklanacak, tutukluluklarına itiraz yolu da kapalı olacaktı. Bu

kişilerin sorgusu *Usul-ü Muhakeme-i Cezaiyye Kanununda* gösterildiği üzere aleni değil gizli olarak yapılacak, sorgusu bitinceye kadar zanlı başkalarıyla görüştürülmeyecekti. Ayrıca hayvan hırsızları, çaldıkları havyanın kıymeti, 100-200 kuruş arası ise bir sene, 200-500 kuruş arası ise bir buçuk sene, 500-1.000 kuruş arası ise iki seneden üç seneye kadar, 1.000-5.000 kuruş arası ise üç seneden beş seneye kadar hapis cezası, 5.000 kuruştan fazla ise 5 ile 15 sene arası kürek cezası ile yargılanacaklardı. Hayvan hırsızlarına yardım ve yataklık edenler de aynı cezaya çarptırılacaklardı (BOA.A.}MTZ.GR.1/17).

Girit Valiliğinin bu tasarısı üzerine merkezden verilen cevapta, tasarının usul hukukuna ve hukukun genel kurallarına aykırı olduğu, suçun cinsi ne olursa olsun, şüphelinin birkaç günden ziyade başka insanlarla görüştürülmemesinin hiçbir medeni ülkede olamayacağı, birkaç baş hayvan çalmakla suçlanan birisinin sorgusu devam ettiği bahanesiyle aylarca kimseyle görüştürülmemesinin çok ağır bir ceza olacağı, çalınan hayvanların kıymetinin 5.000 kuruştan fazla olduğu durumlarda 15 seneye kadar kürek cezası verilmesinin hiçbir şekilde caiz olamayacağı ifade edilmekte (BOA.A.}MTZ.GR.1/17) böylece tasarı sonuçsuz kalmaktaydı.

1890'lı yıllarda Yanya Vilayetindeki hayvan hırsızlıklarının failleri genel olarak vilayetin Aydonat ve Margaliç kazalarındandı. Bu kişiler çaldıkları hayvanları deniz yoluyla Korfu veya Yunanistan'ın çeşitli yerlerine götürerek satmaktaydılar. Yakalanan hırsızlar hakkında gerekli takibat yapılmakta ise de bu suçların genellikle başka başka kazalarda ve geceleyin işlenmesi kanunen ispatını zorlaştırmakta ve faillerin cezalandırılmaları mümkün olmamaktaydı. Bu durum hem bu suçu işleyenleri hem de potansiyel suçluları cesaretlendirmekte olduğundan Yanya Valiliği, 10 Ocak 1896 tarihinde Dahiliye Nezaretine başvurarak hırsızlık yaptıkları bilinen ve on kişi civarında olan bu kişilerin idareten ve siyaseten bir müddet tutuklanmaları veya geçici olarak vilayete bağlı Berat Sancağına sürgün edilmeleri için izin talep etmekteydi (BOA.ŞD.2100/13). Yanya Valiliği'nin bu talebi de Şuray-ı Devlet'e ulaşmış ve hayvan hırsızlığı gibi takibatı mümkün olan bir konuda bu tarz hareketlerin doğru olmayacağı ifade edilerek uygun bulunmamıştır (BOA.BEO.757/56763).

1900'lü yılların başlarında Erzurum Vilayetindeki ağır cezalık suçlar genellikle iki sebeple meydana gelmekteydi. Bunlardan birisi arazi anlaşmazlıkları, diğeri ise hayvan hırsızlığı veya ticaretinden doğan ihtilaflardı. Erzurum Valiliği Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda vilayette çeşitli sıkıntılara sebep olan hayvan hırsızlıklarının önlenmesi amacıyla daha önceden hazırlanarak onay için gönderilmiş olan ve halen Şuray-ı Devlet'te incelemede bulunan nizamname layihasının bin an önce onaylanarak gönderilmesini talep etmiştir (BOA.DH.MKT.578/28).

Arşiv belgeleri arasında söz konusu layihaya henüz ulaşılamamıştır. Ancak 25 Ağustos 1902 tarihinde Sadaretin Dahiliye Nezaretine yazdığı bir yazıdan konunun Şuray-ı Devlet'te görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Şuray-ı Devlet'e göre; hayvan hırsızlığının meni için mevcut kanunlar haricinde idareten yahut adliyece alınması gerektiği ifade edilen tedbirler bazen zan ve şüphe ile bir takım kişilerin mağduriyetine ve bazen ahalinin gereksiz zararına sebep olmakta olup bu durum adalete aykırı olmanın yanı sıra esas maksadın gerçekleşmesine de yeterli değildir. Alınacak yeni tedbirler *vahdet-i kanun* kaidesine de aykırıdır. Yine suç ile ceza arasında adil bir oran bulunması gerekir. Ayrıca mahiyeten adli makamların yetkisindeki bir işin mülki makamlara verilmesi, yürürlükteki kural ve kanunlara da aykırıdır. Suçun önlenmesi, cezanın artırılmasıyla değil suçluların cezadan kurtulamayacakları fikrinin toplumda yaygınlaşmasıyla mümkün olabilecektir. Bunun yanı sıra suçun işlenmesini önleyecek idari tedbirler de alınmalı, bilhassa hayvan hırsızlığı çok olan yerlerde daimi jandarma müfrezeleri bulundurulmalıdır. Tüm bunlara rağmen meydana gelen hırsızlıkların ise en iyi şekilde araştırılarak suçluların yakalanıp adliyeye teslim edilmeleri önemlidir (BOA.DH.MKT. 578/28). Şura-yı Devlet'in bu cevabı incelendiğinde Erzurum Valiliği layihasının da diğer vilayetlerin almayı düşündüğü tedbirlere benzer tedbirler içerdiği, ceza artırımı ve adli makamlara ait olan bir takım yetkilerin mülki makamlara devredilmesini öngördüğü sonucuna varmak mümkündür.

Söz konusu dönemdeki hayvan hırsızlıklarının önlenmesi amacıyla radikal tekliflerden bir diğeri de Aydın Vilayeti halkından gelmiştir. Mayıs 1910'da Nazilli'nin Çobanisa köyünde Ali isimli bir kişi, geceleyin, 18 lira değerindeki iki kısrağı çalarak daha önceden hayvan hırsızlığı yaptıkları bilinen kişilere 3 mecidiyeye satmıştır. Muhtar ve köy halkı, Ali ve diğer kişileri yakalayarak devlet görevlilerine teslim etmişlerse de daha önceki tecrübelerine dayanarak, etkili bir sonuç alamayacakları kanaatindeydiler. Çözümün bu kişilerin divan-ı harpte yargılanmalarında olduğunu düşünen köy halkı bu taleplerini Aydın Valiliği'ne iletmiş, Valilik ise 10 Mayıs 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda, her ne kadar mevzuat bu kişilerin divan-ı harbe gönderilmelerine müsait değilse de ilgili kanunların ıslahına kadar, insanların hayatlarını devam ettirmeleri hususunda en önemli unsur olan tarım sektörünü bu sıkıntılardan kurtarmak amacıyla hayvan hırsızlarının geçici bir müddet için divan-ı harplerde muhakeme edilmeleri teklifinde bulunmaktaydı. Dahiliye Nezareti ise hayvan hırsızlarının divan-ı harbe verilmesi bu mahkemelerin kuruluş amaçlarına uygun olmadığı gibi asıl görevlerinin aksamasına da sebep olacağı gerekçesiyle teklifi uygun bulmamıştır (BOA.DH.MUİ. 97/33).

Aydın Valiliğinin Dahiliye Nezaretine yazdığı 17 Eylül 1883 tarihli yazıda hayvan hırsızlıklarının devam etmesinde mültezimlerin de ihmalleri olduğu ifade edilmektedir. Buna göre; mültezimler, pazarda hayvan satmak isteyen kişilerden, satılacak hayvanın kendi malı olduğuna dair tezkere sormaları gerekirken, daha çok vergi toplamak amacıyla, bu tezkereyi sormamaktadırlar. Yazıda, hayvan hırsızlığının önüne geçebilmek için bu verginin mültezimlere ihalesinden vazgeçilerek doğrudan devletin toplaması, mevcut ihale süresi bitinceye kadar ise mültezimlerin satıcılardan tezkere talep etmelerinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir (BOA.ŞD. 297/31).

Sivas Valiliği de 10 Aralık 1889'da merkeze yazdığı yazıda vilayette halkın hayvan hırsızlığından muzdarip olduğunu, hırsızların yakalandığından gerekli muhakemelerin yapılarak hak ettikleri cezaya çarptırılsalar da çiftçinin tutar eli mesabesinde olan hayvanı çalındığında yapılan takibat ve diğer tedbirlerin bir anlamının kalmadığını, dolayısıyla önemli olanın hırsızlığın önünün alınması olduğunu ifade etmekteydi (BOA. ŞD 1790/6).

Sivas Valiliği vilayetteki hayvan hırsızlıklarıyla ilgili tespitleri yaptıktan sonra konuyla ilgili çözüm önerilerini de yazmaktaydı. Buna göre: Vilayet dahilinde bir yerden bir yere hayvan götürenler muhtardan mühürlü tezkere almaya devam etmelidirler. Bunun yanı sıra koyun ve keçi hariç tutularak diğer hayvanlara birer damga vurulursa hayvan hırsızlığı % 60, 70 oranında azaltılabilir. Örneğin, Sivas sancağı için S harfini, bağlı Hafik kazası için de H harfini esas alarak SH sembolüyle damgalanan bir hayvan nerede görülürse görülsün Sivas Sancağına tabi Hafik kazasından getirildiği anlaşılacaktır. Satılmak için pazara getirilen böyle bir hayvan belediye kolcularının, polisin ve zabıtanın hemen dikkatini çekecektir. Bu şekilde damgalanmış bir hayvan çalındığında kolayca sahibi bulunup teslim edilebilir. Bu uygulamanın faydasını gören ahali, okuma yazma bilmese bile harflerin eşkalini kısa zamanda öğrenerek ihbar edecektir. Diğer sancaklardaki hayvanlar için de bu uygulama yapılabilir (BOA.ŞD.1790/6).Sivas Valiliği'nin bu önerisi de Meclis-i Vükela'da görüşülmüş, bu tedbirin hayvan hırsızlığını önlemede faydasının olmayacağı, ayrıca hayvanların damgalanmasının hayvan sahiplerini yeni bir masrafa sokacağı için sıkıntı oluşturacağı, bunun yerine mevcut mevzuatın iyi bir şekilde uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır (BOA.MV.62/92).

SONUÇ

Görüldüğü üzere Osmanlı son döneminde genelde hırsızlık, özelde ise hayvan hırsızlığıyla ilgili hem cezai hem de idari düzenlemeler yapılmış durumdadır. Ceza kanununda hırsızlık suçu, yalın ve nitelikli hali olmak üzere ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve bir ay hapisten müebbeden kürek cezasına varan müeyyideler konmuştur. Fakat valilik ve mutasarrıflıkların merkezle yaptıkları yazışmalardan hırsızların az bir cezayla kurtulup, aldıkları cezayı çektikten sonra tekrar hırsızlığa devam ettikleri yönünde genel bir rahatsızlık olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, soruşturma aşamasında suçun tam olarak delillendirilerek ceza kanununun hangi maddesine

girdiği ortaya konulamadığından olabileceği gibi muhakeme aşamasındaki aksaklıklardan da meydana geliyor olabilir.

Ülke genelinde hayvan hırsızlıkları devam edip ahaliyi sıkıntıya soktuğundan valilikler çeşitli arayışlara girmişlerdir. Bu arayışlar çerçevesinde vilayet idare meclislerinde çeşitli kararlar alınmakta bazen kendi vilayetlerinde uygulamaya geçirilmesi konusunda merkezden izin istenmekte, bazen de ülke çapında hayata geçirilmesi teklif edilmektedir. Bu kararlar Meclis-i Vükela ya da Şuray-ı Devlet'te görüşülmekte genellikle de bir takım eksiklikleri ya da hukuka uygunsuzlukları sebebiyle olumsuz karşılanmaktadır.

Hayvan hırsızlıklarının devam etmesinde hırsızların az bir cezayla kurtulmalarının yanı sıra kolluk kuvvetlerinin sayıca yetersizlikleri de etkili olmaktadır. Taşra idareleri tarafından merkeze yapılan kolluk kuvvetlerinin artırılması talepleri de muhtemelen devletin içinde bulunduğu mali sıkıntılar sebebiyle olumsuz karşılanmaktadır. Yine de mülki idarenin, ahaliyi sıkıntıya sokan hayvan hırsızlıklarının önlenmesi konusunda ciddi bir arayış içerisinde olduğu, Kıbrıs örneğinde olduğu gibi zaman zaman olumlu sonuçların alındığı da görülmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

BOA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi).
A.MTZ.GR. (Sadaret Eyalet-i Mümtaze Girit evrakı)1/17
BOA. BEO. Bab-ı Ali Evrak Odası evrakları, 757/56763, 3976/ 298161
BOA.DH (Dahiliye Nezareti) EUM. (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti) ADL.(Takibat-ı Adliye Kalemi evrakı). 3/4, 7/4, 24/25, 24/27, 25/38, 26/02, 26/3, 26/6, 26/20, 30/19, 30/30, 46/09).
BOA.DH.EMN.(Emniyet Şubesi evrakı). 3/21, 3/38, 6/1, 8/3, 43/19, 56/9, 59/15, 59/17, 61/4, 67/6, 80/20
BOA.DH.EUM. KADL. (Kısm-ı Adli Kalemi evrakı) 22/69;
BOA.DH. EUM. MTK.(Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti evrakı)1/28, 5/43, 15/16, 19/18, 20/18, 21/11, 28/10, 29/23, 35/1, 38/4, 37/17, 39/05, 64/37,
BOA.DH. MKT. (Mektubi Kalemi evrakı) 81/44, 578/28, 2562/55
BOA.DH.MUİ. (Muhaberat-ı Umumiye İdaresi evrakı) 97/33
BOA.MV (Meclis-i Vükela evrakı) 62/92)
BOA.PRK.(Yıldız Perakende evrakı)ASK. (Askeri Maruzat evrakı). 199/53
BOA.ŞD (Şuray-ı Devlet evrakı). 297/31, 1790/6, 2079/16, 2100/13, 2379/30
BOA.TFR.I. ED. (Rumeli Müfettişliği Edirne evrakı) 9/283;
BOA.TFR.I. MN. (Rumeli Müfettişliği Manastır evrakı) 14/1346;

Kitap ve Makaleler

BARDAKOĞLU, Ali (1998). Hırsızlık, *TDV İslam Ansiklopedisi,* Cilt: 17, İstanbul, s. 384-396
Ceza Kanunname-i Hümayunu, *Düstur 1/1*, (537-597). Matbaa-i Amire, 1289.
DEVELLİOĞLU, Ferit (1986). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Ankara:
GÜL, Abdulkadir (2013). Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği), *EÜHFD,* cilt: XVII, s. 1-29
Hayvan Sirkatinin Men'i Hakkında Kanun-u Muvakkat
Hayvanat Sirkatinin Men'i İçin İttihaz olunan Usule Dair Nizamname, *Düstur 1/1*, (743, 744). Matbaa-i Amire, 1289.
YILMAZ, İbrahim (2017). *Selanik Polis Tarihi* (1876-1912). Yayınlanmamış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Makale id= 10

Sözlü Sunum

İş Süreçlerinde Dijitalleşmenin Önündeki Engeller: Üçüncü Parti Lojistik Hizmet Sağlayıcıları Üzerine Bir Araştırma

Arş.Gör. İpek Akman Durgut[1] , Arş.Gör. İlke Sezin Ayaz[1] , Arş.Gör. Esra Baran Kasapoğlu[1]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi

**Corresponding author: İlke Sezin AYAZ*

Özet: *Küreselleşen ve gelişen lojistik sektöründe dijitalleşme iş dünyasının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu çalışmada Türkiye'de lojistik sektöründe dijital sistemlere geçiş konusunda karşılaşılan engeller araştırılmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak sektördeki uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre karşılaşılan engeller örgütsel, yönetsel, teknik, finansal ve müşteri beklentilerinden kaynaklanan engeller olmak üzere beş grup altında toplanmıştır. Engellerin en çok örgütsel, yönetsel ve finansal konular ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Katılımcılar tarafından en çok tekrarlanan engel dijital sistemlerin başlangıç yatırım maliyetlerinin yüksek olması olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra yerleşik kültür ve geleneksel yönetim anlayışının dijital sistemlere geçişte engel yarattığı belirtilmiştir. Bu ön çalışma ile Türk lojistik sektöründe dijitalleşmenin önündeki engeller belirlenerek literatüre katkı sağlanması beklenmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Dijitalleşme, Engeller, Lojistik, Lojistik Hizmet Sağlayıcıları*

Barriers to Digitalization in Business Processes: A Research On Third Party Logistics Service Providers

Abstract*: IIn the globalized and developing logistics industry, digitalization has become an indispensable part of the business world. In this study, barriers encountered in the transition to digital systems in the logistics sector in Turkey were investigated. In the study, the opinions of experts in the sector were consulted using the semi-structured interview method. According to the obtained results, the barriers encountered are categorized under five groups as organizational, managerial, technical, financial and the barriers arising from customer expectations. It has been determined that the barriers are mostly related to organizational, managerial and financial issues. The mostly mentioned barrier by the participants was cited as the high initial investment costs of digital systems. In addition, it has been stated that the established culture and traditional management approach cause barriers in transition to digital systems. With this preliminary study, it is expected to contribute to the literature by determining the barriers to digitalization in the Turkish logistics sector.*

Keywords: *Digitalization, Barriers, Logistics, Logistics Service Providers*

1. INTRODUCTION

One of the most important concepts that entered our lives with the development of technology was digitalization. Digitalization is described as one of the main trends that change society and businesses in the short- and long-term future (Tihinen and Kääriäinen, 2016: 1). As this trend begins to affect our lives, the concepts of "digitization", "digitalization" and "digital transformation" appear as confused concepts. Therefore, it is important to define these related concepts correctly.

The concept of digitization indicates that *"the action or process of digitizing; the conversion of analogue data (esp. in later use images, video, and text) into digital form".* When the literature is examined, it has been seen that digitalization, or digital transformation, defined

as *"the changes associated with the application of digital technology in all aspects of human society"* (Stolterman and Fors, 2004). Digitalization is also described as "*the pace of change in society driven by digital technological development, involving multiple technologies at different stages of maturity that will converge and create new technologies"* (McAfee, 2009). And also, according to Parviainen et al. (2007), digital transformation interpreted as the variances in the form of works, and the business opportunities because of the digital technology adaptation in a company, or in the external environment of the company.

The logistics industry is shown as one of the three sectors that will develop in the world in the 21st century, together with information technologies and gene technologies. It is quite evident that this sector, which is open to development, is affected by innovations in information and communication technologies, and in the light of this, it must constantly change and renew itself. With the effect of the rapid advancement in technology, in the logistics sector where there is an intense competitive environment, logistics companies cannot remain indifferent to these developments for their customer demands and needs. Thus, new distribution, transportation and logistics models are on the agenda (Gülenç and Karagöz, 2008: 74).

One of the important concepts that came up with the reflection of technological developments in the logistics industry is e-logistics. E-logistics, it is an advanced form of traditional logistics, where more information and services are provided. More clearly, e-logistics is the system in which traditional logistics business processes (purchasing, storage, customer service etc.) are based on internet technologies and digital systems. When the traditional logistics and e-logistics are compared, it is seen that the main difference is experienced in the change of perceptions about logistics. In addition to receiving fast delivery of goods, customers now request their own, flexible, and high-speed service delivery in some cases. Thereby, developments in electronic commerce affected the development of e-logistics services, and this created a significant growth in the logistics industry (Bayles, 2001:3; Gülenç and Karagöz, 2008: 79).

Today, industry 4.0 is one of the most talked concepts about technology. The concept of Industry 4.0, which spread rapidly all over the world after its emergence in Germany, has quickly become important in the logistics sector, just like all other sectors where competition is at the forefront (Saatçioğlu et al., 2018: 1684). Logistics 4.0 can be defined as the integration of whole highly linked processes, data, and systems of all companies in the supply chain, from manufacturers to customers via third-party logistics companies (Schiemann, 2016: 7). The fourth phase of Industry 4.0 revolution continues to take place today and deepens of the digitalization of logistics processes (Yılmaz and Duman, 2019). Because of these reasons, it is very important to examine and comprehend the issue of digitalization in the logistics industry. Digitalization helps to provide services with increased efficiency, improved job security and new opportunities that do not exist before in logistics sector as in many industries (Aksu, 2018: 362). However, there are some barriers in the digitalization of logistics service providers' business processes. For this reason, this research is aimed to examine the barriers encountered by logistics service providers.

2. LITERATURE REVIEW

Digitalization and Industry 4.0 concepts are frequently studied in recent years. When the literature is examined, it can be seen that the studies started with the importance of digitalization and digitalization processes with the logistic industry, after that studies have intensified in the fields of industry 4.0 and logistics 4.0 in recent years.

Gülenç and Karagöz (2008) investigated how logistics firms are affected by use of electronic applications in their activities. According to the results of the study that emphasized the scope and importance of e-logistics activities, digitalization in the logistics sector has many benefits, such as ensuring customer satisfaction for companies, providing flexibility in the ordering system, reducing the level of inventory in warehouses. Authors also stated that, logistics firms don't give the necessary importance to e-logistics activities, but it is thought that it will have a significant impact on the competitiveness of the logistics industry. In the current situation, the

use of information technologies is seen as an additional cost to businesses, but these activities will become a necessity in the future. In another study, Görçün (2019) evaluated that how the robots and robotic systems will be functional and what will be happening in the future of logistics industry. According to the Görçün (2019), robots are used limitedly as expensive semi-autonomous systems for now but in the future robots are become the most important component of faster, effective and optimized logistics processes. Especially, in the future, there will be no labor force for any work that robots can do in warehouses and distribution centers. Öztemel and Gürsev (2018), examined the impact of the Industry 4.0 and the impact of innovations on logistics management in their study with the help of questionnaire. Results showed that technologies such as internet of things, robotics, data mining, warehouse automation systems are sufficient to meet the needs of the logistics industry as components of Industry 4.0. Cyber physical systems, 3D printers and other technologies in Industry 4.0 models are not effective and efficient for the logistics industry. Aylak et al. (2020) investigated the popular technological developments in the logistics sector in Turkey via a questionnaire with 65 companies including different technologies, logistics, services, IT supply and retail sector. According to results of the study, popular technological developments in logistics sector in Turkey are Supergrid Logistics autonomous logistics, robotics and automation, the Internet of Things, Cloud Logistics, Big Data and e-commerce.

There are also many studies on related topics in foreign literature. For example, Maslaric et al. (2016) investigated the "physical internet" which is one of the concepts that changed the logistics sector with the Industry 4.0. Their study includes the definition of Physical Internet, Industry 4.0 effects on the logistics area, obstacles in the practice and suggestions. In another study, Hofmann and Rüsch (2017) focused on the opportunities of Industry 4.0 in logistics sector. Authors evaluated the practices such as Just-in-Time, Just-in-Sequence and Kanban System with different fields and scenarios. According to results of the study; decentralization, efficiency and self-regulation are Industry 4.0 opportunities. Also, Wang et al. (2016) and Sanders (2014) are examined and categorized Big Data usage and strategies in logistics and supply chain management literature. Neradilova et al. (2017) used Automated Guided Vehicles (AGV), Additional Programming and supply simulations to digitalize logistics activities in their study. Edirisuriya et al. (2018) examined the green and lean supply chain aspects for logistics 4.0 in their study. According to the authors, difficulties encountered in transformation of the traditional logistics concept to Logistics 4.0 are training and development issues, development of infrastructure and network facilities, technological adaptability, standardization, coordination, and regulation.

3. METHODOLOGY

In order to achieve the objective of the research, the ideas and experiences of the participant mostly in the senior management positions from the logistics service provider sector were consulted. From the qualitative research methods, semi-structured interview data collection method was conducted. Using the purposeful sampling method, semi-structured interviews were conducted with people who are experienced in the sector and especially in the managerial positions.

The sample of the study consists of 19 participants and the profile information of the participants is detailed in the Table 1.

Table 1: Profile Information of Participants

Age		Education		Department		Position	
25 – 29	6	Bachelor's degree	18	Operation	13	Manager	7
30 – 35	8	Master's degree	1	Business Development	3	Team leader	5
36-40	5			Sales Support	3	Specialist	4
						Customer Representative	3
Total work experiences (year)		**Work experiences in logistics industry (year)**		**Work experience in the same company (year)**			
1-5	4	1-5	5	0-5	15		
6-10	8	6-10	10	6-10	4		
11-15	5	11-15	3	11-15			
16-20	1	16-20	1	16-20			
Over 20	1						

4. FINDINGS

The barriers in the digitalization processes according to third party logistics service providers are summarized in the Table 2. As shown in the Table 2, barriers are categorized into five groups as organizational barriers, managerial barriers, technical barriers, financial barriers and barriers from customer expectations.

In the organizational barriers, the most mentioned barrier in this category is resistance to technological change. One of the reasons of this barrier is described as below:

> *"We cannot keep up with technology because working people are generally old. The established culture also has an impact on this situation. (Participant 10)"*

In the managerial barriers, the most mentioned barrier is established culture and traditional management style. The reason for this situation is thought to be a reflection of the desire to retain power and control in the Turkish culture. In the technical barriers category, the most mentioned barrier is security concerns such cyber security. Second mentioned barrier is difficult and time-consuming system integration process. Participants also mentioned that accuracy of data transfer to digital systems and difficulty in data transfer. In the financial barriers, the most mentioned barrier is high initial investment costs. One of the reasons of this barrier is described as below:

> *"Many of the digital systems that should be used are quite expensive and therefore companies have to allocate high budgets at the beginning". (Participant 14)*

Second most mentioned barrier in this category is lack of equipment and technological infrastructure. Because of the high investment costs for computers, internet infrastructure, and etc; companies cannot provide the necessary budget. As a result of this situation, lack of equipment and technological infrastructure problems are occurred.

In the last category which is the barriers from customer expectations, the most mentioned barrier is past experiences and habits of customers/ exporters. Difficulty in adaptation to new systems is another barrier for customers. And also willingness to communicate with someone about problems or requests are another mentioned barrier in this category. Statement of the participant according to this barrier is summarized below:

> *"Generally, customers want to contact with someone personally about their problems or extra requests instead of an online system". (Participant 17)*

In the study, the participants were also asked about the digital and online systems they use in their business processes. According to the answers, the most used digital systems are SOFT, CARGOWISE, INTRA, ULUKOM, SIBER, WEBCOST, SHIPSGO and also carriers' online web site and tracking systems.

Table 2: Barriers in the Digitalization Processes

Barriers		P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15	P16	P17	P18	P19	Total
Organizational (Employee-related) Barriers	Resistance to technological change (due to the age range of employees)										+			+			+		+		**4**
	Lack of qualified personnel	+															+				**2**
	Commitment to manpower							+													**1**
	Unemployment concerns (loss of employment)								+												**1**
	Lack of training/education about digital systems																	+			**1**
Managerial Barriers	Established culture and traditional management style	+		+		+				+	+	+					+	+			**8**
	Operational differences in multinational companies (foreign branches)				+																**1**
	Bureaucracy in organization													+							**1**
Technical Barriers	Security concerns / cyber security			+												+				+	**3**
	Difficult and time-consuming system integration process				+														+		**2**
	Accuracy of data transfer to digital systems						+														**1**
	Difficulty in data transfer										+										**1**
Fin anc ial	High (initial) investment cost			+	+	+		+	+	+		+	+	+	+						**10**

	Lack of equipment and technological infrastructure	+								+	+	+					+	+			**6**
	High employee training costs																	+			**1**
Barriers from Customer Expectations	Past experiences and habits of customers/exporters	+					+										+		+		**4**
	Difficulty in adaptation to new systems																+		+		**2**
	Willingness to communicate with someone about problems or requests																	+			**1**

5. CONCLUSION

Digitalization is one of the most important concepts affecting our lives today. As in other industries in the logistics sector, which is an international sector, it is known that digital systems are of great importance in increasing the quality of the services provided. It can be said that there are some obstacles in practice in front of digitalization that may increase customer satisfaction and service quality in the logistics sector. In order to overcome these barriers, it is of great importance to clearly identify the problems encountered in the sector. Therefore, as a preliminary study, it was aimed to clearly present the existing barriers by making interviews with the participants from the sector.

In the light of the findings, it was determined that most of the barriers stated by the participants were related to managerial and organizational issues. Moreover, participants are reached a consensus on cost related and financial barriers. Apart from the managerial, organizational, financial and technical problems of companies, it has also been observed that the requests and expectations from customers create some barriers to digitalization.

The study has some limitations in terms of the sample. However, in the respect of Turkey's logistics sector, this preliminary study is expected to contribute to the literature.

REFERENCES

AKSU. H. (2018). Dijitopya, Dijital Dönüşüm Yolculuk Rehberi, Pusula Yayıncılık, İstanbul.

AYLAK, B. L., KAYIKCI, Y., and TAŞ, M. A. (2020). "Türkiye'de Lojistik Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Dijital Trendlerinin İncelenmesi", *Journal of Yaşar University*, 15(57): 98-116.

BAYLES, D. L. (2001). E-Commerce Logistics & Fulfillment Delivering the Goods, Prentice Hall PTR, London.

EDIRISURIYA, A., WEERABAHU, S., and WICKRAMARACHCHI, R. (2018). "Applicability of Lean and Green Concepts in Logistics 4.0: A Systematic Review of Literature." In 2018 International Conference on Production and Operations Management Society (POMS) (pp. 1-8). IEEE.

GÖRÇÜN, Ö. F. (2019). "Lojistikte Teknoloji Kullanimi ve Robotik Sistemler-Technology Utilization in Logistics And Robotic Systems", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(24): 351-368.

GÜLENÇ, İ. F., and KARAGÖZ, B. (2008). "E-Lojistik ve Türkiye'de e-lojistik uygulamaları", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (15): 73-91.

HOFMANN, E., and RÜSCH, M. (2017). "Industry 4.0 and the Current Status as well as Future Prospects on Logistics, Computers in Industry, 89: 23-34.

MASLARIĆ, M., NIKOLIČIĆ, S., and MIRČETIĆ, D. (2016). "Logistics Response to the Industry 4.0: The Physical Internet", Open Engineering, 6(1): 511-517.

MCAFEE, A. (2009). Enterprise 2.0: New collaborative tools for your organization's toughest challenges, Harvard Business Press Boston.

NERADILOVA, H., and FEDORKO, G. (2017). "Simulation of the supply of workplaces by the AGV in the digital factory", Procedia Engineering, 192: 638-643.

ÖZTEMEL, E., and GÜRSEV, S. (2018). "Türkiye'de Lojistik Yönetiminde Endüstri 4.0 Etkileri ve Yatırım İmkanlarına Bakış Üzerine Anket Uygulaması", Marmara Fen Bilimleri Dergisi, 30(2): 145-154.

PARVIAINEN, P., TIHINEN, M., KÄÄRIÄINEN, J., and TEPPOLA, S. (2017). “Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice”, International journal of information systems and project management, 5(1): 63-77.

SAATÇIOĞLU, Ö.Y., TUĞDEMIR KÖK, G. and ÖZISPA, N. (2018). “Endüstri 4.0 ve Lojistik Sektörüne Yansımalarının Örnek Olay Kapsamında Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (23): 1675-1696.

SANDERS, N. R. (2014). Big Data Driven Supply Chain Management: A Framework for Implementing Analytics and Turning Information into Intelligence. Pearson Education.

STOLTERMAN, E. and FORS, A. C. (2004). “Information Technology and the Good Life”, pp. 687-692, (Eds). KAPLAN, B., TRUEX, D.P., WASTELL, D., WOOD-HARPER, A.T., , DEGROSS, J. Information Systems Research: Relevant Theory and Informed Practice, Kluwer Academic Publishers , London, UK.

TIHINEN M and KÄÄRIÄINEN J (2016). “The Industrial Internet in Finland: on route to success?”https://cris.vtt.fi/en/publications/the-industrial-internet-in-finland-on-route-to-success, 23.09.2020.

WANG, G., GUNASEKARAN, A., NGAI, E. W., and PAPADOPOULOS, T. (2016). “Big Data Analytics in Logistics and Supply Chain Management: Certain Investigations for Research and Applications”, International Journal of Production Economics, 176: 98-110.

YILMAZ, Ü.,and DUMAN, B. (2019). “Lojistik 4.0 Kavramına Genel Bir Bakış: Geçmişten Bugüne Gelişim ve Değişimi”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1): 186-200.

Makale id= 112

Sözlü Sunum

Yasama Uzman Yardımcılığı Eğitiminin Yetişkin Eğitimi Bağlamında Değerlendirilmesi

Dr. Kahan İnal[1]

[1]Emniyet Genel Müdürlüğü

**Corresponding author: Kahan İNAL*

Özet: *Devletin temel görevlerinden birisi de toplumsal alandaki ihtiyaçları karşılayabilmek için gerekli olan hukuki düzenlemeleri yazılı hale getirmek ve uygulamaktır. Bu temel fonksiyonların yerine getirilmesi ve vatandaşların beklediği kalitede devlet hizmetinin sunulabilmesi ise ancak kaliteli bir yasama faaliyeti ile mümkün olabilecektir. Hedeflenen seviyede yasama faaliyetinin yürütülebilmesi kanun yapım sürecinde görevli olan kişilerin, kurumların niteliğine ve bunlar arasındaki iletişim, uyum ve işbirliğinin seviyesiyle ilişkilidir. Türkiye'de Anayasa, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ve yürürlükte olan ilgili mevzuatla düzenlenen kanun yapım süreci pek çok teknik detayı içeren ciddi bir süreçtir. Araştırmanın amacı bu süreçte görev alan ve bir kariyer mesleği olarak tanımlanan yasama uzmanlığıyla ilgili; mesleğe alınma, uygulanan giriş sınavı, yetiştirilme esasları, hazırlanacak tez, yeterlik sınavı ile yurt içi ve yurt dışı eğitimleri yetişkin eğitimi bağlamında değerlendirmektir. Bu araştırmada, betimleyici araştırma metodu kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak belgesel kaynak tarama yöntemi ve gözlem kullanılmıştır. Veriler yetişkin eğitimi ilkeleri çerçevesinde daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılmış, özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda yasama uzmanlarının yetiştirilme sürecinde öğrenenlerin yetişkin birer birey olarak değerlendirildiği bir süreçle karşılaşılmıştır. Sürecin yetişkinlerin bilme gereksinimini karşılayacak şekilde düzenlendiği ve şeffaflığa azami özen gösterildiği, eğiticilerin kolaylaştırıcı yönlerinin ön planda tutulduğu anlaşılmıştır. Öğrenmeye yönelim, deneyimlerin önemi ve öğrenenlerin benlik algısıyla ilgili çıkarımlarda bulunulmuş ve bu doğrultuda öneriler getirilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Yetişkin, Yasama Uzmanı, Mesleki Eğitim*

Evaluation of the Legislative Expert Training in the Context of Adult Education

Abstract*: One of the basic duties of the country is to put in writing and implement the necessary legal regulations in order to meet the needs in the social field. The fulfillment of these basic functions and the provision of the quality country service that citizens expect will only be possible with a quality legislative activity. The execution of legislative activity at the targeted level depends on the quality of the persons and institutions involved in the law-making process and the level of communication, harmony and cooperation between them. The constitution in Turkey , Rule of Grand National Assembly of Turkey and the law-making process regulated by the relevant regulations in force is a serious process involving many technical details. The aim of the research is related to the legislative expertise involved in this process and defined as a career profession; to evaluate the employment, the entrance exam applied, the principles of training, the thesis to be prepared, the qualification exam and the domestic and international education in the context of adult education. In this study, descriptive research method was used. The descriptive research method is used in most educational research to describe and interpret a situation. Observation and documentary source scanning method were used as data collection methods in the research. The data are classified, summarized and interpreted according to pre-determined themes within the framework of adult education principles. As a result of the research, a process in which learners are evaluated as adults during the training process of legislative experts was encountered. Inferences were made about learning orientation, the importance of experiences, and the self-perception of learners, and suggestions were made in this direction.*

Keywords: *Adult, Legislative Expert, Vocational Education*

1. GİRİŞ

Türkiye'de yasama faaliyetlerinin çatısı altında yürütüldüğü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) görev, yetki ve yapısıyla kanunların yapımı ile denetim süreçleri Anayasa, Meclis İçtüzüğü ve ilgili mevzuatla düzenlenmiştir. Bütün bu hukuki düzenlemelerin yanı sıra teamüller de yasama çalışmaları için yol gösterici konumundadır (Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı, 2018:13). Şüphesiz kanun yapım süreci pek çok teknik detayı da içeren zorlu bir süreçtir. Kanun tasarılarının hazırlandığı bu ciddi süreçte ilgili kurum ve kuruluşlar görev almaktadır. Toplumsal alanda düzeni, barışı, güvenliği, eşitliği, özgürlüğü sağlamak ve toplumsal ihtiyaçları karşılamak hukukun temel fonksiyonlarıdır. Bu temel fonksiyonların yerine getirilmesi devletin görevleri arasındadır. Devlet tüm unsurlarıyla bu görevleri en hızlı, en ulaşılabilir ve kaliteli olarak yerine getirme gayreti içerisindedir. İşte beklenilen kalitedeki bir devlet hizmetinin sunulabilmesi ise ancak kaliteli bir yasama faaliyeti ile mümkün olabilecektir. Nitelikli yasama faaliyetinin yürütülebilmesi temelde kanun yapım sürecinde rol oynayan kişiler ve kurumlar ile bunlar arasındaki doğru iletişim ve işbirliğine bağlıdır (Çiçek, 2011:5).

Türkiye'de kamu personel sistemini düzenleyen 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine göre tüm kamu hizmetleri; sözleşmeli personeller, memurlar, geçici personeller ve işçiler eliyle gördürülmektedir (DMK, 2020: md.4). Yine aynı kanunda, devlet memurluğuna ilişkin düzenlemeler; memuriyete girişi ve hizmet sınıfı içindeki ilerleme ve yükselmeyi bilgi, görgü, beceri ve eğitim düzeyini esas alan *"Liyakat"* ilkesi, kamuda hizmetleri görevlerin ve bu görevi yürüten devlet memurlarının görevlerin gerektirdiği niteliklere ve mesleklere göre ayrılmasını öngören *"Sınıflandırma"* ilkesi ve devlet memurlarının, yürüttükleri hizmetler için gereken bilgi ve yetişme şartları dairesinde, yer aldıkları sınıfta en yüksek dereceye kadar ilerlemesinin güvence altında olduğunu ifade eden *"Kariyer"* ilkesi üzerine inşa edilmiştir (DMK, 2020: md.3).

Nitelikli ve donanımlı insan gücü yetiştirmeye yapılan yatırımlar, ülkelerin geleceklerini güvence altına almaları yolunda atılmış çok önemli bir adımdır. Bu nedenle son yıllarda Türkiye'de özel sektörde olduğu gibi kamuda da faaliyet alanların tamamında yüksek nitelikli, iş için gereken donanıma, bilgi ve beceriye sahip, yetenekleri belirli uzman personelin istihdamına önem verilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, TBMM'de de uzman personel istihdamına yönelik adımlar atılmıştır (Aydın, 2006:146,147). Türk kamu yönetiminde pek çok kamu kurum ve kuruluşunda kendine yer bulan kariyer uzmanlık meslekleri bürokrasinin işleyişinde önemli etkiye sahiptir. Bazılarının ihdası oldukça eskilere dayanırken bu meslek türlerinden bir kısmı ise 2011 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen idari reform çalışmaları ile oluşturulmuş, dolayısıyla bu meslek türlerinin bürokraside edindiği yer oldukça genişlemiştir. Yeni kurulan kamu kurumlarında ya da halen varlığını sürdüren bazı kamu kurumlarında ilk defa istihdam edilecek kariyer uzmanlık meslek türleri nedeniyle hem kariyer uzmanlık meslek türleri, hem de meslek mensuplarının sayısı her geçen gün artmaktadır (Söyler, 2019:53).

657 sayılı kanunun 36 ncı maddesi gereğince bir mesleğe alım için özel yarışma sınavı uygulanıyor ve yapılan özel yeterlik sınavlarında başarılı olanlar bu mesleği yapabiliyorsa uygulamada bu gruplar kariyer meslek mensubu olarak nitelendirilmektedir. Uzmanlık ta bu meslekler arasında sayılmaktadır. Bu çerçevede *uzman personel*, Türk kamu mevzuatındaki düzenlemeler dikkate alınarak; özel bir yarışma sınavında başarılı olmaları sonucu mesleğe alınan, hazırlanan bir yetişme programına göre eğitilen ve yetiştirme programı sonrası bir yeterlik sınavına

tabi tutulan personel olarak tanımlanır (Aydın, 2006:151). 657 sayılı kanun Ek Madde 41 de uzman istihdamına ilişkin;

> "Bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilatlanmalarına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde öngörülmesi kaydıyla kurumun görev alanına giren konularda çalıştırılmak üzere merkez teşkilatlarında, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığında, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarının merkez karargâhlarında uzman ve uzman yardımcısı istihdam edilebilir"

hükümlerine yer verilmiştir. Devlet Memurları Kanunuyla belirlenen hizmet sınıflarından TBMM'de (İdari Teşkilat) asli ve sürekli olarak çalışanların unvan, derece, kadro, intibak ve diğer haklarının belirlenmesi, kullanılması konularında yetki Türkiye Büyük Millet Meclisi özelinde Başkanlık Divanına aittir (DMK, 2020: 36. md. - f). 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda uzmanların ve uzman yardımcılarının mesleğe girişleri, bu personelin yetiştirilme süreçleri, uygulanacak yeterlik sınavları ve içerikleri ile uzmanlar ve uzman yardımcılarını ilgilendiren diğer hususların, yetkili makamdan görüş alınmak suretiyle kurumların hazırlayacakları yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanmıştır (DMK, 2020: Ek md.41- 6. fıkra).

Bu kapsamda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yasama Uzman Yardımcılarının mesleğe alınması esaslarını, giriş sınavını, yetiştirilme şekillerini, uzmanlık tezlerinin hazırlanması ve uygulanacak yeterlik sınavının yapılış esasları ve Yasama Uzmanları ile Yasama Uzman Yardımcılarının görev, sorumluluk, çalışma esasları ile yurt içi ve dışı eğitimlerinin düzenlenmesi amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanlığı Yönetmeliği yayımlanmıştır.

2. YASAMA UZMANLIĞI VE YASAMA UZMAN YARDIMCILIĞI

TBMM'de görevli Yasama Uzmanları, TBMM İçtüzüğü ve ilgili mevzuat gereği belirlenen görevleri ifa etmek, TBMM'nin yasama hizmetleri, denetim faaliyetleri ve dış ilişkiler alanlarındaki çalışmaların; düzenli, etkin, süratli ve ekonomik olarak yürütülebilmesi için gereken araştırma ve incelemelerde bulunmak, belge, bilgi ve dokümanları temin etmek ve TBMM Başkanlığınca yürütülmesi gereken çalışmalarda ihtiyaç duyulan uzmanlık hizmetlerini yerine getirmekle yükümlüdür (TBMM, 2020: md.32). Yasama Uzman Yardımcılarının görevi ise çalışmakta olduğu birimin amirleri ile refakatinde çalıştığı Yasama Uzmanlarınca verilen görevleri yerine getirmektir (TBMM, 2020: md.31).

TBMM'de Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Bütçe Başkanlığı ile Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı Yasama Uzmanları ve Yasama Uzman Yardımcılarının görevlendirilebileceği birimlerdir (TBMM, 2020: md.32). Yasama Uzman Yardımcılarının mesleğe başlamadan önce girecekleri sınav, yetiştirilmeleri, hazırlayacakları tezler, yeterlik sınavları, göreve ilişkin esaslar, sorumlulukları ile yurt içinde ve yurt dışında katılacakları eğitimler Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanlığı Yönetmeliği (R.G. 01.07.2015 – 29403) ile düzenlemiştir (TBMM, 2020: md.1).

TBMM'ye Yasama Uzman Yardımcısı olarak atanabilmek için TBMM Başkanlığı tarafından belirlenecek şekilde gerçekleştirilen yazılı[96] ve sözlü sınavlarda veya sadece sözlü olarak gerçekleştirilecek giriş sınavında başarılı olmaları gereklidir (TBMM, 2020: md.4). Bu giriş sınavına katılacakların: 657 sayılı kanununun 48 inci maddesi ile düzenlenen genel şartları taşımalarının yanı sıra, belirli alanlarda en az dört yıllık lisans eğitimi veren yükseköğretim kurumlarından mezun olmaları, gerekli yaş şartına uymaları, KPSS'den (Kamu Personeli Seçme Sınavı) ilgili puan türünden

[96] Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Yasama Uzman Yardımcılığına girişte adaylara uygulanacak yazılı sınav, TBMM Başkanlığı ile ÖSYM arasında yapılan protokol çerçevesinde ÖSYM'ye yaptırılır. Bu soruların puanlandırılmasında alan bilgisi %70 hukuk %30 ağırlığa sahiptir (TBMM, 2020: md.10).

belirtilen asgari puanı almış olmaları ve TBMM Başkanlığınca gerekli görülmesi durumunda belirlenen yabancı dil yeterlilik puanına sahip olmak gereklidir (TBMM, 2020: md.6).

Yapılacak sözlü sınava, Yasama Uzman Yardımcısı alımı için yapılan yazılı sınavdan yüz puan üzerinden en az yetmiş puan alan adaylar arasından, en yüksek puan alandan başlayarak ilan edilen kadro sayısının dört katına kadar aday çağrılır. Sözlü sınavda başarılı olmak için ise sınav kurulunun adayın Yasama Uzmanlığına uygunluğu ile yasama hizmetlerinin gerektirdiği nitelikleri taşıyıp taşımadığına yönelik ayrı ayrı yapacakları yüz tam puan üzerinden değerlendirme puanlarının aritmetik ortalamasının en az yetmiş olması gerekir. Yasama Uzman Yardımcısı Giriş Sınavını kazananların listesi gerçekleştirilen yazılı ve sözlü sınavların aritmetik ortalaması alınarak oluşturulur (TBMM, 2020: md.12) ve bu başarı listesinde yer alanlar Yasama Uzman Yardımcısı olarak atanırlar (TBMM, 2020: md.13).

2.1. Yasama Uzman Yardımcılığı Eğitimleri

Giriş sınavında başarılı olarak Yasama Uzman Yardımcısı olarak atananlara; görevlerini yerine getirirken gereken beceri, bilgi, etik değerleri kazandırmak amacıyla ilgili birimlerin görüşü de alınarak TBMM İnsan Kaynakları Başkanlığı tarafından hazırlanan ve TBMM Genel Sekreterliği'nin onayladığı takvime göre en az üç yıl süren ve üç dönemini içeren eğitimler verilir. Hazırlanacak; en çok altı ay devam edecek mesleğe hazırlama temel eğitimini kapsayan birinci eğitim dönemini, Yasama Uzman Yardımcılarının, araştırma, inceleme yapmaları, birimlerde görev alarak gerekli mesleki uygulamaları öğrenmelerinin sağlandığı on sekiz aylık ikinci eğitim dönemini ve Yasama Uzman Yardımcılarının görevlendirildikleri yerdeki çalışmaları, tez hazırlama inceleme ve araştırma çalışmalarını yürütecekleri en az on iki aylık süreyi kapsayan üçüncü eğitim dönemini kapsayan takvim birinci eğitim dönemi başlarken Yasama Uzman Yardımcısına bildirilir. Bu takvimin içerdiği eğitim dönemlerinde TBMM Yasama Uzmanları, İdari Teşkilatın yöneticileri ile birlikte konusunda uzman kişilerce görev alanları ile ilgili olarak Yasama Uzman Yardımcılarına eğitim verilmektedir (TBMM, 2020: md.14).

TBMM İnsan Kaynakları Başkanlığı sorumluluğunda, ilgili Yasama Uzman Yardımcısının görevlendirildiği birimden bir Yasama Uzmanı refakatinde yürütülen (TBMM, 2020: md.15) birinci eğitim dönemdeki çalışmalarda İnsan Kaynakları Başkanlığının ilgili birimlerle iş birliği yaparak hazırladığı programa göre; Türk Anayasa Sistemi, TBMM İdari Teşkilatının yapısı, Devlet Memurları Kanunu, Türk dış politikası, TBMM'nin dış ilişkileri ve parlamenter diplomasi, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlar, kanun yapım tekniği ve süreci, Komisyonlar ve komisyonların işleyişi, Genel Kurul çalışmaları, yazışma, rapor yazma, araştırma teknikleri, protokol ve sosyal davranış kuralları ve TBMM Başkanlığı tarafından belirlenen ilgili diğer konularda eğitimler verilir (TBMM, 2020: md.15). Yasama Uzman Yardımcıları, bu eğitim döneminin tamamlanmasını takip eden bir hafta içinde sonuçları yeterlik sınavının sözlü aşamasında dikkate alınacak olan ve eğitim programında yer alan konuları içeren yazılı sınava tabi tutulur (TBMM, 2020: md.15).

Yasama Uzman Yardımcılarına eğitimin ikinci döneminde birimlerince uygun olduğu değerlendirilen yurt içi ve yurt dışındaki seminer, staj, kurs ve konferans gibi eğitim faaliyetlerine katılma imkânı sunulur. Birim amirinin sorumluluğunda ve Yasama Uzmanı refakatinde yürütülen ikinci eğitim dönemi çalışmalarında Yasama Uzman Yardımcısı üç ayrı Yasama Uzmanı refakatinde altışar aylık periyotlarla çalışır. Her periyot süresi sonunda Yasama Uzmanı tarafından ilgili Yasama Uzman Yardımcısı için bir değerlendirme raporu düzenlenir (TBMM, 2020: md.16).

Yasama Uzman Yardımcıları, bu eğitim döneminin ikinci altı aylık süresinde akademik esaslar çerçevesinde bir makale ya da bir araştırma raporu hazırlar. Hazırlanan makale hakemli bir dergide yayımlandığında çalışma yeterli olarak değerlendirilirken, araştırma raporu ise birim amiri tarafından görevlendirilen üç yasama uzmanı tarafından belirli esaslara göre yeterli ya da yetersiz şeklinde değerlendirilir. Yasama Uzman Yardımcıları ile ilgili hazırlanan değerlendirme raporları ile hazırlanan araştırma raporu ve makaleler Yeterlik Sınav Kurulunun değerlendirmesine sunulmak üzere muhafaza edilir (TBMM, 2020: md.16).

Üçüncü eğitim döneminde Yasama Uzman Yardımcıları belirleyecekleri ve uygun bulunan tez konularıyla ilgili çalışmalarını kendi görüşleri ve değerlendirmelerini içerecek şekilde, akademik tez yazma usulleri çerçevesinde ve bilimsel etik kurallara bağlı olarak yürütürler (TBMM, 2020: md.17, md.19). Bir öğretim elemanının, Yasama Uzmanlığı geçmişi olan bir yöneticinin veya bir Yasama Uzmanı danışmanlığında yürütülen uzmanlık tezleri hazırlama çalışmalarında (TBMM, 2020: md.20) Yasama Uzman Yardımcısının daha verimli çalışabilmesini sağlamak için birim amirleri de gerekli kolaylığı sağlamakla görevlidir (TBMM, 2020: md.21).

Yasama Uzman Yardımcıları tarafından hazırlanan uzmanlık tezleri en az yüksek lisans eğitimini tamamlamış Yasama Uzmanları ile Yasama Uzmanlığı geçmişi olan idareciler arasından Genel Sekreterce oluşturulan Tez Değerlendirme Heyeti tarafından değerlendirilir. (TBMM, 2020: md.22). Süreç sonunda Heyetinin yeterli olarak değerlendirdiği tezler kabul edilir ve hazırladığı tez yeterli bulunan Yasama Uzman Yardımcısı yapılacak olan yeterlik sınavına alınır (TBMM, 2020: md.23).

2.2. Yeterlik Sınavı ve Atanma

Yasama Uzman Yardımcılarına yönelik yeterlik sınavı TBMM Başkanı'nın onayı ile oluşturulan Yeterlik Sınavı Kurulu tarafından, tez değerlendirme sonuçlarının açıklanmasını takip eden üç aylık süre içinde önce yazılı, sonra sözlü olacak şekilde iki aşamalı olarak gerçekleştirilir (TBMM, 2020: md.24). En az üç yıl görev yapan Yasama Uzman Yardımcıları, hazırladıkları uzmanlık tezlerinin de yeterli olarak değerlendirilmiş olması şartıyla yeterlik sınavına alınırlar (TBMM, 2020: md.25).

Yeterlik sınavının yazılı aşamasında; Anayasa, İçtüzük, TBMM ile ilgili mevzuat, 657 sayılı Kanun, Parlamento hukukuyla ilgili konular ile ilgili birimlerin görevlerini içeren konular çerçevesinde mesleki bilginin ölçülmesi amaçlanmıştır. Yeterlik Sınavı Kurulu üyeleri tarafından cevap kâğıtlarının değerlendirilmesi sonucunda notların aritmetik ortalaması alınır ve değerlendirme notu ortaya çıkar. Yazılı sınavdan başarılı olmak için yüz tam puan üzerinden en az yetmiş puan almak gerekir (TBMM, 2020: md.26).

Gerçekleştirilen yeterlik sınavının ilk aşaması olan yazılı aşamasında başarılı olduğu değerlendirilen Yasama Uzman Yardımcıları, sınav sonuçlarının açıklanmasını takip eden yirmi gün içinde oluşturulan Yeterlik Sınavı Kurulu tarafından yapılacak sözlü sınava alınırlar. Yasama Uzman Yardımcısının, yazılı sınavdaki konulardan sorumlu olduğu sözlü sınavda; birinci eğitim döneminin tamamlandığında uygulanan yazılı sınav sonucu, akademik kriterlere göre yazılan makale ya da hazırlanmış olan araştırma raporu ile çalışmalarında Yasama Uzman Yardımcısına refakat eden Yasama Uzmanınca düzenlenen değerlendirme raporları da dikkate alınır. Sözlü sınavın değerlendirmesi, Yeterlik Sınavı Kurulu üyeleri tarafından yüz tam puan üzerinden verilen puanların aritmetik ortalaması alınarak yapılır. Yasama Uzman Yardımcılarının girdiği sözlü sınavda başarı puanı yüz tam puan üzerinden en az yetmiş puan olarak belirlenmiştir (TBMM, 2020: md.27).

Değerlendirmeye esas yeterlik sınavı puanı, Yasama Uzman Yardımcısının aldığı yazılı ve sözlü sınav notlarının aritmetik ortalamasıdır (TBMM,2020: md.28). Yeterlik sınavında başarılı olan

Yasama Uzman Yardımcıları belirlenen dil yeterliği şartını yerine getirdikten sonra Yasama Uzmanı kadrosuna atanabilirler (TBMM, 2020: md.29).

3. YETİŞKİNLERDE ÖĞRENME VE EĞİTİM

Eğitim; bireylerin, grupların veya toplulukların bilgi, beceri ve tutumlarındaki değişiklikleri etkilemek için tasarlanmış bir veya daha fazla aracı tarafından üstlenilen veya başlatılan bir faaliyettir. Bu terim eğitimciyi, öğrenme için uyaran ve pekiştirici sunan ve değişimi teşvik etmek için faaliyetler tasarlayan değişimin temsilcisi olarak tanımlar (Knowles vd., 2015: 22,23). Çağdaş anlamda eğitim, insanların davranışlarının belirlenmiş amaçlar doğrultusunda değiştirilmesini içermektedir. Eğitimi bir davranış değişikliği yaratma süreci şeklinde tanımlamak eğitim programlarının sürekli yaşantılar bütünü şeklinde değerlendirilmesini ve eğitimde program geliştirme çabalarında önceliğin, öğretme ve öğrenme üzerinde yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir (Fidan, 1986:3). Eğitim sözcüğünün tek başına kullanımı, eğitim (*training*) ve öğretim (*education*) kavramlarını bir arada ifade etmektedir. Ancak, eğitim kavramı daha çok mesleki eğitimin (*vocational training*) kapsadığı faaliyetleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Eğitim ve öğretim kavramlarının hem İngilizcede hem de Türkçede çoğunlukla eğitim kelimesiyle ifade edildiği görülmektedir. Oysa öğrenme kavramı, eğitim ve öğretimden çok daha geniş bir alanı ifade etmektedir. Eğitim ve öğretim kavramları daha çok yapılandırılmış ortamlarda yürütülen faaliyetleri ifade etmekte kullanılırken, öğrenme kavramı sadece yapılandırılmış (*formal*) ortamlardaki faaliyetlerle değil, yarı yapılandırılmış (*nonformal*) ve yapılandırılmamış (*informal*) ortamlardaki faaliyetlerle ilgili de kullanılabilmektedir (Toprak ve Erdoğan, 2012:71).

Formal öğrenme, eğitim ve öğretim kurumlarında gerçekleşir ve diploma ile ilgili resmi makamlar tarafından tanınan diğer niteliklerin elde edilmesini sağlar. *Formal* öğrenme, müfredat ve öğretme - öğrenme gereksinimleri gibi eğitim düzenlemelerine göre yapılandırılır (Singh, 2015:20). *Formal* eğitim, belirlenen amaçlara yöneliktir ve daha önce hazırlanan programlara göre planlı şekilde yürütülürken, öğretim yoluyla gerçekleştirilir. Tüm süreç öğretmenlerce planlanıp, uygulanıp, izlenirken; eğitimin başından bitişine kadar özel olarak oluşturulmuş bir çevrede kontrollü şekilde yürütülür. Süreçte belirli aşamalarda ve aşamalar sonunda değerlendirme işlemi söz konusudur (Fidan, 1986:6; Sağlam, 2014:7).

Nonformal öğrenme, örgün öğrenmeye ek veya alternatif olan öğrenmedir. Bazı durumlarda, eğitim ve öğretim düzenlemelerine göre, ancak daha esnek bir şekilde yapılandırılır. Genellikle toplum temelli ortamlarda, işyerinde ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri aracılığıyla gerçekleşir (Singh, 2015:20). *Nonformal* eğitim ve öğretim, *formal* eğitim sistemi dışındaki herhangi bir organize ve sürdürülebilir öğrenme etkinliği olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede *nonformal* eğitim hem eğitim kurumlarının içinde hem de dışında gerçekleşir ve her yaştan insana hitap edebilir. Okuryazarlık, yaşam becerileri, iş becerileri ve genel kültür kazandırma eğitimlerini ve programlarını kapsar (EC, 2020).

İnformal öğrenme, günlük yaşamda, ailede, işyerinde, topluluklarda ve bireylerin ilgi alanları ve etkinlikleri aracılığıyla gerçekleşen öğrenmedir (Singh, 2015:20). *İnformal* öğrenme daha az organize edilmiş ve daha az yapılandırılmıştır. Kasıtlı olan ancak kurumsallaştırılmayan öğrenme biçimleri olarak tanımlanır. Ailede, işyerinde ve her kişinin günlük yaşamında meydana gelen öğrenme olaylarını içerebilir (EC, 2020).

Eğitimin tanımının içerdiği anlam çerçevesinde iki kategoride toplandığı görülmektedir. Bireye odaklanan tanımlara göre eğitim, bireyde davranış değişikliğine neden olan süreç iken, toplumsal yaşama odaklanan tanımlara göre ise eğitim, bireyin topluma uyum sürecidir. Eğitimle ilgili tanımlamalar, eğitimin bir süreç olarak görüldüğü, bireyin bilgi ve davranış açılarından yeterli sayılabilecek bir düzeye gelmesinin gerektiği ve öğrenme açısından olumlu yönde bir değişimi

içerdiği noktalarında birleşmektedir (Aküzüm,2013:3). Ertürk tarafından *"bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen yönde değişme meydana getirme süreci"*(Büyükkaragöz ve Çivi, 1996'dan aktaran: Sağlam, 2014:6) olarak tanımlanan eğitim *gelişme ödevleri*[97] bağlamında değerlendirildiğinde, yetişkin bireyler için mesleki ve teknik yönden bir ihtiyaç olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitim, bireylere meslekleriyle ilgili alanlarda bilgi, beceri ve davranış kazandırarak, yeteneklerini geliştirmek suretiyle toplumda sosyal ve ekonomik yönden güç kazandıran süreç olarak tanımlanabilir (Köstereliogu,2020:22). Yetişkinlerin meslekle ilgili gelişme ödevleri; çalışma hayatına başlama, iş yeterliklerini geliştirme, ilerleme ve belli ekonomik düzeye erişme, gerektiğinde iş ve meslek değiştirme ve emekliliğe uyum sağlama olarak sayılabilir (Miser,1999:23).

Yetişkin bireylerin ihtiyaç duyduğu konular ve ilgi alanlarıyla ilgili bilgi ve becerilerin yetişkin eğitiminin kapsamını oluşturduğu söylenebilir. Çok önemli kuramsal işlevleri de olan yetişkin eğitiminin işlevlerinin genişlemesi içeriğinin de genişlemesine neden olmuştur (Lowe, 1985:19). Bu genişleme yetişkin eğitiminin kapsamı doğrultusunda sınıflandırılmasını beraberinde getirmiştir. Yetişkin eğitiminin aşağıdaki sınıflandırması uluslararası kabul görmektedir (Lowe, 1985:61; Bülbül, 1991:80,81):

- Tamamlayıcı eğitim
- Mesleki ve teknik yeterlilik eğitimi
- Sanat eğitimi
- Yurttaşlık eğitimi
- Öz doyum eğitimi

Yapılan bu sınıflandırma yetişkin bireylerin eğitime neden katıldıkları sorusunun cevabı niteliğindedir. Bu sınıflandırmada *mesleki ve teknik yeterlilik* için eğitim, yetişkin bireylerin işe başlaması, yeni bir iş için hazırlanması ya da yetişkin bireye işiyle veya mesleğiyle ilgili gelişmeler noktasında bilgi kazandırmaya yönelik etkinlikler olarak değerlendirilebilir. Yetişkin bireylerin öğrenme süreciyle ilgili olarak etkili öğrenmelerine katkı sağlayacak temel ilkelerin farkına varmak, yetişkinlerde öğrenmeye motive eden diğer kaynakların belirlenmesinin yanında üzerinde durulması gereken bir husustur. Çünkü yetişkinlerin eğitimden beklentileri, öğrenmeleri, öğrenme özellikleri, motivasyon kaynakları ve öğrenme ihtiyaçları çocuklardan farklıdır. Çoğunlukla sadece öğrenmek istedikleri için öğrenme ortamında oldukları değerlendirildiğinde yetişkin eğitiminin bir sistem olarak kuramsal temellere dayandırılması ve uygulanmanın bu çerçevede gerçekleşmesi gereği gündeme gelmektedir (Köstereliogu, 2020:45,46).

Yetişkinlerin ve çocukların farklı şekilde öğrendiğini savunan *"Andragoji"* kavramı 1970'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde Malcolm Knowles tarafından ilk kez tanıtıldığında, çığır açıcı bu fikir fazla sayıda araştırma ve tartışmaya yol açmıştır (Knowles vd., 2015:16). Adı ne olursa olsun, "*andragoji, öğrenciye odaklanmak için dürüst bir girişimdir. Bu anlamda, metodoloji merkezli öğretim tasarımı perspektifine bir alternatif sağlar*" (Feur ve Gerber, 1988'den akt: Knowles vd., 2015:16). Yıllarca süren eleştiri, tartışma ve meydan okumalara rağmen, andragojinin geliştirdiği yetişkin öğreniminin temel ilkeleri varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Davenport ve Davenport, 1985; Hartree, 1984; Pratt, 1988'ten akt: Knowles vd., 2015:16). Çok az sayıda yetişkin öğrenimiyle ilgilenen akademisyen, Knowles'ın fikirlerinin gözlemine katılmazken, özellikle yeni başlayan yetişkin eğitimcileri, bu temel ilkeleri, yetişkinler için öğrenme sürecini şekillendirmenin pratik zorluklarıyla başa çıkmada paha biçilmez olarak değerlendirmişlerdir (Knowles vd., 2015:16).

[97] *Gelişme ödevi*, zamanla değişen rollere ve umutlara karşılık verme sorumluluğudur (Miser, 1999, 22).

Andragojik model, pedagojik modelinkilerden farklı birkaç varsayıma dayanmaktadır (Knowles vd., 2015:47-50):

1.Bilme Gereksinimi. Yetişkinlerin, bir konuda öğrenme faaliyetine başlamadan önce neden öğrenmeleri gerektiğini bilmeleri gerekir.
2.Öğrenenlerin Benlik Kavramı. Yetişkinler, kendi kararlarından, kendi yaşamlarından sorumlu olmakla ilgili bir benlik kavramına sahiptir. Bu benlik kavramına ulaştıklarında başkaları tarafından kendi kendini yönetme yeteneğine sahip olarak muamele görmek için derin bir psikolojik ihtiyaç geliştirirler.
3.Öğrenenlerin Deneyimlerinin Rolü. Yetişkinler, eğitim faaliyetlerine gençlerden daha fazla ve farklı deneyim kalitesine sahip olarak girerler. Bu nedenle, yetişkin eğitiminde öğretme ve öğrenme stratejilerinin bireyselleştirilmesine daha fazla önem verilmektedir.
4.Öğrenmeye Hazır Olma. Yetişkinler, gerçek hayat durumlarıyla etkili bir şekilde başa çıkabilme noktasında bilmeleri gereken ve yapabilecekleri şeyleri öğrenmeye hazır hale gelirler.
5.Öğrenmeye Yönelim. Çocuklar ile gençlerin öğrenmeye yönelik konu merkezli yönelimlerinin aksine (en azından okulda), yetişkinlerin öğrenme yönelimleri yaşam merkezlidir. Dahası, gerçek hayattaki durumlara uygulama bağlamında sunulduğunda yeni anlayış, bilgi, tutum, anlayış, beceri ve değerleri en etkili şekilde öğrenirler.
6.Motivasyon. Yetişkinler, daha iyi iş, terfiler, daha yüksek maaş ve benzeri bazı dış motivasyonlara duyarlı olsa da en güçlü motivasyon unsurları iç baskılardır (artan iş tatmini, özgüven, yaşam kalitesi ve benzeri).

Amerika Birleşik Devletleri'nde Yetişkin eğitimi alanının en önemli düşünürü olduğu değerlendirilen Lindeman, eğitimin hayat olduğu ve bütün hayatın öğrenme olduğunu savunmaktadır. Lindeman'a göre öğrenme sonu olmayan bir süreçtir ve bu sürecin adı halk eğitimidir. Lindeman, 1926 yılında yayınlanan Yetişkin Eğitiminin Anlamı adlı kitabında halk eğitimine dair görüşlerine yer vermiştir (Bilir, 2004:18).

Lindeman'ın yetişkin öğrenciler hakkındaki temel varsayımları aşağıdaki gibidir (Knowles, vd.,2015:30,31):

1. Yetişkinler, öğrenmenin tatmin edeceği ihtiyaçları ve ilgi alanlarını deneyimledikçe öğrenme motivasyonları artar; bu noktalar yetişkin öğrenme etkinliklerini düzenlemek için uygun başlangıç yerleridir.
2. Yetişkinlerde öğrenme yönelimi yaşam merkezlidir; bu sebeple, yetişkin öğrenimini organize etmek için uygun birimler eğitim konuları değil, yaşam durumlarıdır.
3. Deneyimleri, yetişkinlerde öğrenim için en zengin kaynaktır; bu sebeple, yetişkin eğitiminin temel metodolojisi deneyimin analizidir.
4. Yetişkinlerin kendi kendilerini yönetmeye derin bir ihtiyaçları vardır; bu nedenle öğretmenin rolü, bilgisini onlara aktarmak ve sonra ona uygunluklarını değerlendirmekten daha fazla onlarla karşılıklı bir araştırma sürecine girmektir.
5. İnsanlar arasındaki bireysel farklılıkların yaşla birlikte arttığı unutulmamalıdır; bu sebeple yetişkin eğitimi, öğrenme tarzı, zamanı, yeri ve hızındaki farklılıklar için en uygun koşulları sağlamalıdır.

Tüm yetişkin öğrenenleri birbirine bağlayan ortak bağ onları bir miktar daha iyileştirme, geliştirme veya ilerleme fikirlerinin etrafında toplamaktadır (Connolly, 2008:1). Yetişkin öğrenmesi elbette yeni bilgiye ulaşmakla ilgilidir, ancak bu süreç kendimizi bir şekilde değiştirmeyi de içeren yeni bakış açılarını gerektirir.

4. YÖNTEM

4.1. Çalışma Yöntemi

Araştırma tarama modelinde bir araştırmadır. *"Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır"* (Karasar, 1991:77). Bu araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemleri temel alınarak desenlenirken belge/doküman incelemesi araştırma modeli kullanılması konuya uygun görülmüştür. Doküman incelemesini, araştırmaya ilişkin verilerinin birincil kaynağı olarak dokümanların toplanması ve incelenmesi, verilerin sorgulanması ve analizi olarak tanımlamak mümkündür (O'leary,2004:177'den akt: Özkan,2019:5). Mertens'e göre (2010:366) araştırmacı, nitel araştırma çalışmalarının aracıdır.

Başka bir deyişle, veri toplamak için bir görüşme formu veya anket kullanmak yerine, araştırmacı, araştırma ortamında kayıtları, belgeleri ve diğer eserleri gözlemleyerek, görüşerek, inceleyerek veya bu yöntemlerin bazı kombinasyonlarını kullanarak veri toplayan araçtır.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Türkiye'de (kamu) kariyer meslek grubu olarak uzmanlık müessesesi ve yetiştirilme süreci oluşturmaktadır. Örneklem ise Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzman Yardımcılığı eğitimidir.

4.3. Verilerin Toplanması

Alan yazın taranmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'yle ilgili mevzuat, kurumsal yayınlar, uzmanlık tezleri, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, ilgili makaleler incelenmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yasama Uzmanlığı Yönetmeliği'ndeki eğitsel öğeler esas alınarak belirlenen kategoriler bu çalışmada araştırma aracı olarak kullanılmıştır.

4.4. Verilerin Analizi

İncelenecek doküman çeşitleri olarak yasal metinler, anayasa ve yönetmelikler, kitaplar, dergiler, mektuplar, günlükler, çizelgeler, haritalar, istatistikler, fotoğraflar, gazeteler, röportajlar, okul kayıtları, sağlık ve kamu kayıtları ve benzerleri sayılabilir (Kıral,2020). Doküman analizi süreci; dokümanların dâhil edileceği kriterlerin belirlemesi, dokümanların toplanması, analiz alanlarının belirlemesi, kodlama işlemi, doğrulamanın yapılması ve analiz etme olarak sınıflanmaktadır. (Altheide, 1996'dan akt: Kıral,2020). Bu çalışma kapsamında yapılan taraması sonucunda bir kariyer mesleği olan yasama uzmanlığına yönelik eğitimler ilgili mevzuat ve akademik çalışmalar dâhilinde genel hatları ile incelenmiş, eğitim süreci uygun kategorilere ayrılmış ve yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda çıkarımlar yapılmıştır.

5. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanlığı Yönetmeliği bu araştırma için belirlenen ölçütler doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiş, ardından eğitim süreci *giriş sınavı, yasama uzman yardımcılığı eğitimleri, yeterlik sınavı ve atanma* ve *genel hususlar* kategorilerine ayrılarak yetişkin eğitimi ilkeleri bağlamında tartışılmıştır.

5.1. Giriş Sınavıyla İlgili Bulgular ve Değerlendirme

Yasama Uzman Yardımcılarının mesleğe alımına ilişkin sınav süreci, eğitimlerin içeriği, çalışma esasları ile yurt içi ve yurt dışı eğitimlerine ilişkin hususların çok net, herkes tarafından kolayca anlaşılacak şekilde mevzuatla düzenlenmiş ve yayımlanmış olmasının yetişkin öğrenenlerin *bilme gereksinimini* fazlasıyla karşılayacağı değerlendirilmektedir. Bu şeffaflık aynı zamanda kendi yaşantısı hakkında söz sahibi olmak isteyen yetişkinlerin değerlendirme ve karar alma süreçlerinde kolaylık sağlayacaktır.

5.2. Yasama Uzman Yardımcılığı Eğitimleriyle İlgili Bulgular ve Değerlendirme

Yasama Uzman Yardımcısı olarak atanma sonrası mesleğin gerektirdiği yeterliklere sahip olunması amacıyla hazırlanan ve belirli bir takvim çerçevesinde yürütülen eğitime ilişkin tüm detaylar bireylere eğitim sürecinin başında tebliğ edilmektedir. Sistemdeki bu yaklaşım yetişkin öğrenen için benliğine, kişiliğine verilen değer olarak algılanacaktır. Yetişkinin bir öğrenme faaliyetine başlamadan önce süreçten haberdar edilmesinin önemini ifade eden yetişkinlerin *bilme gereksiniminin* bu noktada yeterince karşılandığı görülmektedir.

Planlanan eğitimlerin her döneminde yöneticilerin, yasama uzmanlarının ve alanında uzman kişilerin Yasama Uzman Yardımcılarının eğitiminde görev alıyor olması ve eğitim sürecinde sağlanan Yasama Uzmanı refakati bir yetişkin eğitimi faaliyeti olarak gördüğümüz Yasama Uzman Yardımcılığı eğitiminde *deneyimlerin önemi ve rolünün* önemsendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yaklaşım gelecekte de adayın bilgi ve tecrübelerinin değer göreceği anlamı taşıması nedeniyle de bir *motivasyon* kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu eğitim sürecindeki yetişkin birer öğrenen olan Yasama Uzman Yardımcıları için TBMM'de görev yaptıkları birimlerce uygun olarak değerlendirilen yurt içi ve yurt dışında düzenlenen seminer, kurs, staj, konferans ve benzeri eğitim çalışmalarına katılma imkanının varlığı başka bir *motivasyon* kaynağı olarak görülmektedir.

Yasama Uzman Yardımcılığı eğitim sürecindeki diğer bir bulgu süreçte görev alan eğiticilerle ilgilidir. Bu eğitimde görev alan eğiticilerin kendilerini bilginin kaynağı ve aktarıcısı olarak görmedikleri, daha çok rehberlik, danışmanlık yoluyla *kolaylaştırıcı* rolü üstlendikleri anlaşılmaktadır.

5.3. Yeterlik Sınavı ve Atanmayla İlgili Bulgular ve Değerlendirme

Yasama Uzman Yardımcılarının Yasama Uzmanı olarak atanmadan geçmeleri gereken diğer aşama yeterlik sınavıdır. En az üç yıl süre ile Yasama Uzman Yardımcısı olarak görev yapan yetişkin bireyin bu süre zarfında geçtiği tüm aşamaların da değerlendirildiği bu sınav dönemi gerçek manada *deneyimlerin* önemini bir kere daha ortaya koymaktadır. Giriş sınavıyla başlayan bu süreçte her Yasama Uzman Yardımcısına birey olarak değer verilmekte ve eğitim sürecinde kendi kararlarını almaları desteklenmekte ve uygulama konusunda da doğru rehberlik hizmeti sunulmaktadır. Üç yılı aşan bu sürecin planlanmasında bireylerin öğrenme tarzı, hızı, zamanı ve yeri gibi farklılıklar göz önünde tutularak uygun koşulların sağlandığı ve zaman geçtikçe artan *bireysel farklılıkların* önemsendiği anlaşılmaktadır.

5.4. Genel Hususlarla İlgili Bulgular ve Değerlendirme

Knowles (1973:166), eğitimin çoğunun bireyin çalışma alanı dışında bir yerde gerçekleşmesinin eğitim ortamının yeniden inşası ve işe geri dönme sorunlarını ortaya çıkardığını öne sürmektedir. Bu bağlamda Yasama Uzman Yardımcılığı eğitiminin iş yerinde yapılıyor olması öğrenme iklimi için bir avantaj olarak değerlendirilmiştir. Yasama Uzman Yardımcılarının karşılaşabilecekleri sorunlarla başa çıkma yöntemlerinin gerçek çalışma ortamında sunulmasının, eğitimde *yaşam merkezli* eğilimi olan yetişkinlerin *öğrenmeye hazır olma* durumlarını olumlu yönde etkileyeceği anlaşılmaktadır. Bu durum, Yasama Uzman Yardımcılığı eğitiminde öğrenmenin *formal* ortamların yanında, *nonformal* veya *informal* ortamlarda da gerçekleşebileceği bir imkân sunmaktadır.

Yasama Uzmanları ve Yasama Uzman Yardımcıları görevleri ve sorumluluklarıyla ilgili bilgilerini arttırmak, görev alanındaki değişikliklere ve gelişmelere uyum sağlamak, hizmet verimini arttırmak amacıyla yurt içinde dil eğitimi, lisansüstü eğitim, kurs, sempozyum, seminer, panel ve benzeri etkinliklere gönderilebilirler (TBMM, 2020: md.34). Yasama Uzmanlarının mesleklerine ait hizmetlerde yetiştirilmek, bilgi ve görgülerini arttırmak, mesleki yabancı dil sevilerini geliştirmek amacıyla yurt dışına gönderilebilme; lisansüstü öğrenim görmek üzere yurt dışına gönderilebilme ile çalışma alanıyla ilgili olarak diğer ülke parlamentolarında ve uluslararası kuruluşlarda staj yapma imkânlarının varlığı Yasama Uzman Yardımcılarının eğitimlerini başarıyla tamamlayarak atanmalarının gerçekleşmesi durumunda karşılarına çıkacak fırsatları göstermesi noktasında öğrenme *motivasyonunu* arttıracak unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

6. SONUÇ

Bir kariyer mesleği olarak Yasama Uzmanı yetiştirmek üzere oluşturulan eğitim ve öğretim sürecinde, içinde bulunulan mimari yapıdan yöneticilere, eğiticilerden materyallere kadar Yasama Uzman Yardımcılarına her yönüyle yetişkin eğitimine uygun bir öğrenme ortamı ile iyi planlanmış bir eğitim süreci sunulmaktadır. Ancak daha da önemlisi; psikolojik iklimin yetişkinlerin kabul edileceği, saygı duyulacağı ve destekleneceği şekilde hazırlanmış olmasıdır. Yasama Uzman Yardımcılarıyla danışmanlar ve eğiticiler arasında karşılıklılık olarak ortak bir araştırmacı ruhun var olduğu görülmektedir.

Yapılması gereken kendi öğrenmesi hakkında söz sahibi olan Yasama Uzman Yardımcılarına öğrenmeyle ilişkili olarak sunulan imkan, teknik ve stratejilerin yaygın hale getirilmesidir. Geleneksel kamu hizmet içi eğitim sisteminin yönetici - öğretmen yönelimli ve konu merkezli yaklaşımlarının aksine, ayırt edici bir andragoji pratiği olan Yasama Uzman Yardımcılığı eğitimi süreç olarak yaygınlaştırıldığında hem hizmeti veren hem de alan için tatmin edici sonuçlar ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA

AKÜZÜM, C. (2013). 'Eğitim ve Teknoloji İle İlgili Temel Kavramlar'. (1.Bölüm). (Ed.), SEVER, R. ve KOÇOĞLU, E., Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Ankara, Pegem.

AYDIN, M.A.(2006). "Bir Kariyer Meslek Grubu Olarak Uzmanlık ve TBMM Örneği: Yasama Uzmanlığı", Yasama Dergisi, Sayı: 2, (Temmuz, Ağustos, Eylül 2006):146-164. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1121583, 10.04.2020.

BİLİR, M. (2004). "Çağdaş Yetişkin Eğitimi Liderlerinden Eduard Christian Lindeman (1885-1953)". Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 37, Sayı: 2, 15-25.

CONNOLLY, B. (2008). Adult Learning in Groups, McGraw-Hill Education.

ÇİÇEK, C. (2011). "Önsöz", 5-6, (Ed.) NEZİROĞLU, İ. ve BAKIRCI, F., Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanun Yapım Süreci Sempozyumu - 17/01/2011, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/Kanun_Yapim_Sureci_Sempozyumu/sempozyum.pdf, 12.05.2020.

DMK (2020). Devlet Memurları Kanunu, Kanun Numarası: 657, Kabul Tarihi: 14.7.1965 Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih: 23.7.1965, Sayı: 12056 - https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf, 15.02.2020.

EC (2020).https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Adult_learning_statistics, 14.04.2020.

FİDAN, N. (1986). Okulda Öğrenme ve Öğretme, Ankara, Kadıoğlu Matbaa.

KARASAR, N. (1991). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara.

KIRAL, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, 170 - 189. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1156348, 12.10.2020.

KNOWLES, M. (1973). The Adult Learner: A Neglected Species, http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED084368.pdf, 02.10.2019.

KNOWLES, M. S., HOLTON III, E. F. and SWANSON, R. A. (2015). The Adult Learner, Eight Edition. London and New York, Routledge.

MERTENS, D. M. (2010). Research and Evaluation in Education and Psychology : Integrating Diversity with Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods, SAGE Publications.

MİSER, R. (1999). Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması – 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÖZKAN, U. B. (2019). Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi, Ankara: PEGEM

SAĞLAM, M. (2014)."Bölüm 1. Eğitimle İlgili Temel Kavramlar." (Ed. A.Ç.SAĞLAM), Eğitim Bilimine Giriş, Ankara, Maya.

SINGH, M. (2015). Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning, Springer International Publishing.

SÖYLER, Y. "Kariyer Uzmanlık Statüsü Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle Düzenlenebilir mi?", Yasama Dergisi, Sayı: 39, (Ocak-Haziran 2019): 51-104.

TBMM (2018). Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı, 1. Baskı, Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı (Temmuz 2018), Ankara, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi.

TBMM (2020). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yasama Uzmanlığı Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarih: 01.07.2015 Sayı: 29403 - https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150701-2.htm, 10.03.2020.

TOPRAK, M. ve ERDOĞAN, A. (2012). "Yaşamboyu Öğrenme: Kavram, Politika, Araçlar ve Uygulama". Yükseköğretim ve Bilim Dergisi - Cilt/Volume 2, Sayı/Number 2, Ağustos/August 2012; Sayfa/Pages 69-91 (DOI: 10.5961/jhes.2012.036).

Makale id= 338

Sözlü Sunum

X ve Z Kuşağı Açısından Çalışma Yaşamı: İşletmeler İçin Pandemiyi Fırsata Dönüştürmek

Dr. Öğretim Üyesi Kemal Çiftyıldız[1]
[1]*Bandırma Üniversitesi*

Özet: *Kuşak; birbirine yakın ya da aynı yıllarda doğmuş, aynı dönemin koşullarında yaşayarak benzer koşullarda yetişen kişileri ifade etmektedir. Bu durum farklı zaman dilimlerinde doğup büyümüş olan kişilerin hayata farklı pencerelerden bakıyor olması da ister istemez beraberinde getirmektedir. X, Y ve kuşaklarından oluşan üç farklı kuşağın bir arada iş yaşamında bulunduğu bir ortamda da görüş farklılıklarının olması çatışma yaşanması kaçınılmazdır. Bu araştırma kapsamında insan kaynakları bölümü çalışanları açısından daha önce incelenmemiş olan bu konunun irdelenmesi ve çalışanlar açısından çatışmanın boyutları ile çalışanlar üzerimdeki etkilerini ortaya koyabilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Sakarya ilindeki büyük işletmelerde çalışıp X, Y ve Z kuşaklarını temsil eden 35 kişi ile (%30'u Y kuşağı temsilcisi, %35'i X kuşağı temsilcisi, %35'i se Z kuşağı temsilcisi) mülakat yapılarak çalışma yaşamında kuşağa bağlı görüş farklıkları nedeniyle yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlarının işe ve kendilerine yansıması konusunda görüşleri alınmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı, Kuşak Çatışması, İnsan Kaynakları*

Workıng Lıfe in Terms of the X and Z Generatıon: Turnıng the Pandemy Into Opportunıty for Busınesses

Abstract*: Generation; Express that people who were born in the same year or close to each other as birth date, living conditions in the same period refers to people who grew up in a similar way. In this case, also bring back the people who were born in a different time zone, look at life from a different Windows inevitably. X, where Y and Z generations consisting of three different generations to work together to have a life in an environment bring backs confrontation. İnevitably. Within the scope of this research, it is aimed to examine this issue, which has not been examined before in terms of human resources department employees, and to reveal the dimensions of the conflict in terms of employees and their effects on me. In this context, 35 people (30% Y generation representatives, 35% generation X representatives, 35% Z generation representatives) who work in large enterprises in Sakarya province and represent generations. Their opinions were taken on the problems they faced due*

Keywords: *X Generation, Y Generation, Z Generation, Generation Gap, Human Resources*

GİRİŞ

Çatışma kavramı; birbirine uymayan veya zıt potansiyel etkilerin ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Yaşamının devamı için gerek fizyolojik gerekse sosyal-psikolojik ihtiyaçların giderilmesi kaygısı insanı diğer birey ve gruplar ile doğal bir çekişme içine itmektedir (Evcimen, 2007). Kuşak farklıkları da bu çatışma nedenlerinden önemli birini teşkil etmektedir. Kuşak çatışmaları sadece aile içinde değil toplumun her alanında sıklıkla karşılaşılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletme çalışanları arasında da benzer şekilde kuşak farklıklarına bağlı anlaşmazlıklar ve görüş ayrılıkları yaşanabilmektedir.

İnsan Kaynakları bölümü ise hem kendi iç değişim süreci hem de değişen kuşakların farklılıklar itibariyle kendine özgü daha ileri boyutlarda görüş ayrılıkları ve çatışmalarına sahne olabilmektedir.

Etkin bir insan kaynakları yönetimi değişen çevrede organizasyonun ihtiyaçlarının yanında eskisinden farklı beklentilere, değer yargılarına ve bilinç düzeyine sahip bir iş gücünün de ihtiyaçlarını göz önüne almayı gerektirmektedir (Sadullah, 2010: 21).

Yetişme tarzları ve içinde bulundukları ortam değişiklikleri nedeniyle kuşak olarak ta adlandırılan nesiller arasında gerek karakter, gerek çalışma yöntemleri ve gerekse işyerinden beklentilerde önemli farklılıklar gözlenmektedir (Keleş, 2011: 129). Halen birçok işletmede insan kaynakları yöneticiliği görevi yapan kişilerin X kuşağı mensubu oldukları ve altında hem Y hem de Z kuşağını temsil eden çalışanları idare etmeye çalışıldığı düşünüldüğünde çatışmanın boyutlarını tahmin edebilmek ve konunun önemini anlamak mümkün olmaktadır. Kuşak kavramı ele alınırken literatürde x kuşağı kendi içinde farklı alt başlıklarda incelenebilirken ele alacağımız çalışmada X kuşağı'nın kendi içinde benzer koşullar sergilediği ve çalışmaya dahil olan çalışanların x kuşağı tanımı içerisinde kalmaları nedeniyle kuşak kavramı X, Y ve Z olarak irdelenmiştir.

1. Çalışma Hayatında Kuşaklar

İşletme denildiğinde, birbirinden farklı kültürlerden ve yaş gruplarından insanların bir araya gelerek emeklerini ortaya koydukları bir mekan akla gelmektedir. Özellikle farklı yaş grupları söz konusu olunca bir kuşak çatışması kavramı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmaların özünü anlamak ve özellikle Z kuşağı açısından durumu daha net ortaya konulabilmesi için üç farklı kuşağın özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

1.1. X Kuşağı

Bu kuşak, 1980 yılından önce doğmuş olan ve demografik olarak benzer özellikleri sergileyen insanlardan müteşekkil olan kuşak olarak tanımlanmaktadır.

Mengi (2009)' un tanımına göre X kuşağının temsilcileri iş yerlerine sadık, kanaat duyguları yüksek ve aynı işte uzun yıllar çalışmış bireyler olarak nitelendirilmektedirler. Bu kuşağın üyeleri özgürlüklerine düşkündürler ve bir önceki kuşak olan bebek patlaması kuşağı gibi vefalı değillerdir. X kuşağı üyeleri kendi sorumluluklarını erken yaşta alarak kendi kendilerine büyüdükleri için çalışma ortamında da yönetilmekten çok yaratıcılıklarını kullanarak ulaşacakları hedefler istemektedirler. X kuşağı üyeleri, geleneksel iş odaklı çalışma biçimlerinden çok sınırların daha az belirgin olduğu çalışma ortamlarında çalışmak istemektedirler. (Buckley,2001;81).

Bugün kullanılan anlamıyla, ilk kişisel bilgisayarın satışının bu kuşak dönemine rastlaması, bu kuşağın gelişen teknoloji alışkanlıklarının altyapısını oluşturduğu izlenimini vermektedir. Dolayısıyla iş yaşamında X kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: mobil yakalılar kuşağı yönetici konumuna geldiğinde bilgi ve iletişim teknolojileri hızla gelişmiş ve etkileri kuşaklar üzerinde köklü değişimlere yol açmıştır (Yelkikalan ve Altın, 2010). Hali hazırda kıdem durumu itibariyle üst konumunda olan x kuşağı temsilcisi bilişim altyapısı yeterli olmayan bu tip yöneticiler ile Y ve Z kuşağı temsilcisi astları arasında anlaşmazlıklar kaçınılmaz olmaktadır.

1.2. Y Kuşağı

1980 sonrası ve 2000 yılları arasında doğmuş olan insanların oluşturduğu kuşağa verilen isimdir. Modern çağın iletişim araçlarını ve kullanımlarını yakinen bilip aynı zamanda bunların çok sınırlı oldukları zamanları da büyük oranda hatırlayabilen bir gruptur.

Y kuşağını temsil eden kişilerin genel özellikleri; teknolojiyi yakından takip eden, aile odaklı, başarıyı hedefleyen aynı zamanda bu başarının görünür olmasını da isteyen, takım çalışmasına yatkın, ilgi odağı olmayı seven, belirgin ve sert kurallardan kaçınarak esnekliği seven, kimliklerini ortaya koyarak, çevrelerinden farklılaşmak için markaları kullanma olarak özetlenebilmektedir. Y kuşağının içinde yaşadığı hayat çok boyutlu, çok aktörlü, daha hızlı, zaman ve mekândan bağımsız, hiyerarşilerden çok ağ örgütlenmelerinin esas olduğu, duyarlılıkların-kimliklerin-taleplerin-tüketimin

farklılaştığı ve çoğaldığı, karmaşıklığın ve belirsizliğin hâkim olduğu zamanlardır. Y kuşağı gençler doğrudan bu hayata, bu teknolojilere doğdular. Onlar için teknoloji takip edilmesi ya da edilmemesi tercih meselesi olan bir şeyden ziyade bedenin bir uzvu kadar doğallaşmış durumdadır (Ağırdır, 2013). Bu kuşak için teknoloji hayatlarındaki pek çok şeyin simgesi durumunda olup, Y kuşağının X kuşağına göre en üstün olduğu konulardan birisidir (Mengi, 2011). Bununla beraber Y Kuşağı işyerlerinde takım içinde bireyselliği tercih eder, ayrıca rekabet konusunda da kendilerine çok güvenirler(Cekada,2012:40).

Y kuşağı temsilcileri arasındaki ekonomik durum incelendiğinde, alım gücü açısından temsilciler arasındaki farkın şimdiye kadar incelenen tüm kuşaklar arasındaki en büyük fark olduğu ortaya konmuştur (Toruntay, 2011: 77).

1.3. Z Kuşağı

araştırmalara göre önceki nesillere nazaran daha zeki çocuklardan oluşan 2000 yılı sonrasının çocuklarını anlatan nesildir. Bu kuşağın temsilcisi olan gençler teknolojinin göbeğinde doğmuş olup daha önceki X ve Y kuşağının aksine sokakta oyun, yüz yüze yapılan sosyal aktiviteler gibi kavramlardan uzak, İnternet ve bilişim teknolojileri odaklı bir yaşam tarzına sahiptirler. Teknoloji bu grupta yer alan kişiler için ekmek ve su kadar elzem ve olmazsa olmaz bir anlam ve önem taşımaktadır.

Bu kuşakta yer alan çalışanların iş hayatına hem olumlu hem de olumsuz yansımaları mevcut olup bunları şu şekilde özetlemek mümkündür (Mesutoğlu; 2016; www.kigem.com.tr):

Z kuşağının olumlu yönleri:

- Daha iyi eğitimli olacaklar.
- Bireysel ve bağımsız olmaları yaratıcılığı artıracak.
- Doğruyu çekinmeden söylemeleri motive edici bir ortam oluşturacak.
- Nesiller arası farklar azalacak.
- Sosyal ve iletişime açık olmaları müşterileri ve birbirlerini kolay anlamalarını sağlayacak.
- İnternet ile coğrafi sınırları kaldırmaları güvenlerini arttıracak.
- Komplekssiz oldukları için kendilerini rahat ifade edebilecekler.

Z kuşağının olumsuz yönleri:

- Sadakatsiz olmaları şirketleri zorlayacak.
- Azimli ve hırslı olmamaları, kriz dönemlerini olumsuz etkileyecek.
- Hep yükselmek istemeleri nedeniyle "yıldız savaşları" yaşanabilir.
- Çabuk vazgeçmeleri nedeniyle şirketlerin yetenekleri tutmaları zorlaşacak.
- Standart işleri yaptırmak zorlaşacak.
- Zaman ve emek gerektiren meslek dalları değer kaybedecek.
- Her şeyi kişiselleştirmek istemeleri, zengin - fakir uçurumu yaratacak.

2. Çalışma Hayatında Yeni Normaller

İçinde bulunduğumuz dönemde her üç kuşağın aynı anda iş hayatında beraber görev aldıklarını görmekteyiz. X kuşağı temsilcileri daha çok müdür ve üzeri , Y kuşağı temsilcileri şef ve üzeri pozisyonlarda karşımıza çıkarken, Z kuşağı temsilcileri ise daha çok başlangıç seviyesi pozisyonlarda

kendilerine yer bulabilmektedirler. Hayata bakış açıları birbirinden çok farklı olan bu grupların bir arada uyum içerisinde çalışması noktasında insan kaynakları birimlerine ciddi sorumluluklar düşmektedir. Hali hazırda yönetilmesi oldukça güç olan bu duruma ilave olarak 2020 yılının ortalarında ortaya çıkan Covid 19 hastalığının pandemiye dönmesi ayrı bir karmaşıklık katmıştır.

İşletmeler üretim, satış ve pazarlama konularında çok ciddi sıkıntılar yaşamakta ve geleceğe dair plan yapmakta güçlük çekmektedirler. Hastalık ile mücadele çerçevesinde devlet otoritesi tarafından çeşitli kısıtlamalar devreye girdikçe insanların sosyal yaşam biçimleri değişimlerde uğramaktadır. İşletmelerin çalışma biçimleri de otomatik olarak bundan etkilenmekte ve alınan önlemlerin ruhuna uygun çalışma biçimleri gündeme gelmektedir. Tabi bu durum birçok insanın işinden olmasına ya da işverene tanınan kısa çalışma imkanı ile asgari ücretin bile altında olan ve ciddi bir tartışma konusu olan kısa çalışma ödeneği ile yaşamlarını idame ettirmesine sebep olmuştur. Tabi işletmeler de bu durumdan nasibini alarak bazıları faaliyetlerine ara vermek ya da daha ağırı işletme faaliyetlerini sonlandırmak durumunda kalmışlardır.

Oldukça karanlık, kestirilmesi zor ve alışılmadık bu durum karşısında alışılmadık birtakım çalışma metotları kullanmak ta kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Birçok işletme alternatif çalışma yöntemlerini yasal ya da sektörel zorunluklardan dolayı uygularken bazı işletmeler ise bu uygulamaları deneyimleyip başarılı bularak pandemi süreci sonrasında da devam ettirmeyi düşünmektedirler.

11.10.2020 tarihli bir radyo programına katılan yaşı itibariyle x kuşağı temsilcisi otomotiv sektöründen bir iş adamı canlı yayında pandemi süreci ve yeni uzaktan çalışma hakkında çarpıcı nitelikte şu ifadeleri kullanmıştır: " Pandemi süreci bize çok şey öğretti. Eskiden bize evden çalışma deseler sadece satışçılar için kısmi bir şekilde bu sistemi hayal edebilirdik. Örneğin bir tasarımcı için evden çalışma deseler hadi ordan be derdik. Ama bugün gelinen noktada bunun eldeki mevcut imkanlar ve kitle iletişim araçları ile çok rahat başarılabildiğine şahit oluyoruz. Hatta firma olarak pandemi süreci sonrası da çalışmalarımızın bir bölümünü uzaktan çalışma olarak gerçekleştirmeyi planlıyoruz ve bu çalışmaların çok verimli olduğunu gözlemliyoruz". Bu demeç bu tarz çalışmaların işverenlerce de günümüzde kabul görmeye başladığı fikrini vermesi açısından önemlidir.

Bir anlamda liretatürde mobil yakalı olarak ta adlandırılan daha çok z kuşağı temsilcilerinden oluşan bu grup; işyerinde, evde, seyahatte, otelde, ulaşımda ve sosyal alanlarda çalışmalarında mekan farkı gözetmeksizin devam edebilmektedir. Günümüzde insanların mekan farkı gözetmeden işlerini yapmak istemesi ve bunu yaparken de, çağın en değerli unsuru olan zamanı verimli ve etkin bir şekilde kullanmaya çalışması, iş yaşamında mobil teknoloji uygulamalarının etkin kullanımını gerektirmektedir (Adıgüzel vd. , 2014; 13).

Bu yaklaşım Z kuşağı ve beklentileri açısından umut verici bir cümledir. Ancak bunun münferit bir yaklaşım mı olduğu yoksa genele yaygın bir eğilim mi olduğunun detaylı bir araştırmaya tabi tutulması gerekmektedir.

2.1. Sakarya İli Otomotiv İşletmelerinde Uzaktan Çalışma Uygulamaları İncelemesi

Bu noktadan hareketle bu eğilimin yaygınlığını görebilmek adına Sakarya ilinde faaliyet gösteren ISO 500'e kayıtlı otomotiv alanında faaliyet gösteren firmalar ve onların çalışanları ile yüz yüze ve insan kaynakları yetkilileri ile de telefon ile konuya ilişkin bilgi alınmıştır. Görüşülen 5 işletmenin tamamı pandemi sürecinde esnek çalışma sistemini uygulamaktadır. Bu yönüyle otomotiv sektörü esnek çalışma modellerine geçiş sürecinde de diğer birçok alanda olduğu gibi lokomotif sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniliklere açıklık ve uyum sağlama konusunda otomotiv sektörü diğer birçok sektörün önünde yer aldığı bilinmektedir. Pandemi sürecine uyum konusunda alternatif çalışma sistemlerine geçişte de bu durumu izlemekteyiz.

5 işletmenin tamamı bu sisteme geçmiş olmasına rağmen pandemi sonrası mevcut esnek çalışma ya da evden çalışma sisteminin kullanılmaya devam etmesi hususunda aynı kararlılık gözlenememiştir. Hiçbir firma net olarak kesin bir şekilde bu sisteme pandemi sonrası da devam edileceği yanıtını vermemiştir. İçlerinden sadece 2 firma bunun ihtimal dahilinde olabileceği ve durumu daha sonra değerlendireceklerini ifade etmişlerdir.

Hastalık riski dolayısı ile çalışanlar ile temas kurmak oldukça zor ve riskli olduğundan iş çıkışında temsili olarak ilgili yaş gruplarını temsil ettiği düşünülen birkaç çalışan ile iş çıkışı ve servis hareket saati aralığında kısa görüşmeler yapılarak konu hakkında görüşlerine başvurulmuştur.

Bu görüşmeler neticesinde x grubunu temsil eden çalışanların özellikle evden çalışmaya çok sıcak bakmadıkları gözlenmiştir. Pandemi süreci sonrası daha önce olduğu gibi iş zamanı tamamen fiziki olarak işletme içerisinde yerine getirmeyi arzu etmektedirler. Bilgisayar kullanımı, internet ağı problemleri gibi konularda ciddi zorluklar yaşadıklarını bunların mevcut işlerini gerçekleştirmede olumsuz etkiler yarattığını ifade etmişlerdir. Bu gruptan sadece birkaç çalışan durumda hoşnut olduğunu ve bu çalışma sisteminin devamından yana olduğunu ifade etmiştir.

Z kuşağı temsilcileri ile görüşüldüğünde ise beklenildiği üzere bu çalışma tarzından oldukça memnun oldukları kanaatine varılmıştır. Pandemi sonrası süreçte de bu tarz çalışmanın iş tatminleri ve iş motivasyonları üzerinde olumlu etkiler oluşturacağını düşünmektedirler. Belli saat aralıklarında çalışmak ve görevi tamamen işletmede yerine getirmenin çok tercih etmedikleri bir yöntem olduğunu ifade etmişlerdir.

5 işletmenin yaklaşık olarak verilen oranlarına baktığımızda Z kuşağı temsilcilerinin hemen hemen işletmenin %45'ini oluşturduğunu görüyoruz ki bu ciddi bir rakama tekabül etmektedir. İşletmelerin hem oran olarak daha düşük hem de emekliliği yaklaşmış çalışanların beklentilerine uygun hareket etmesi ilk bakışta biraz ilginç gelmektedir Ancak bu grubun özellikle kilit konumdaki pozisyonlarda üst düzey yönetici konumunda oldukları düşünüldüğünde bu durum biraz daha açıklanabilir bir hale gelmektedir.

HR derginin bu konu da yaptığı çalışma da bu durumu destekler niteliktedir;

Tabloda görülen %59'luk payın büyük bir kısmının Z kuşağı ve Y kuşağı temsilcilerinden oluştuğunu söylemek çokta yanıltıcı bir iddia olmayacaktır. Keza durumu benimseyememiş olan %13 kısmından büyük çoğunluğu X kuşağı temsilcilerinden oluşacaktır. Toplamda ise %87'lik bir memnuniyet ortaya çıkmaktadır ki bu gerçekten bu alanda pandemi süreci sonrasının ciddi bir şekilde yeniden ele alınıp dizayn edilmesi gerektiği konusunda önemli bir fikir vermektedir (https://hrdergi.com/pandemi-sonrasi-calisma-hayati-beklentileri-arastirmasi, 09.10.2020; 21:45).

Yine aynı araştırmanın verilerine göre Nisan ve Haziran ayları arasında salgın sonrası yeni çalışma usullerinin çalışma hayatlarının nasıl etkilendiği sorusuna verilen yanıt 2 aylık süre zarfında olumsuzdan büyük oranda olumluya doğru kaymıştır.

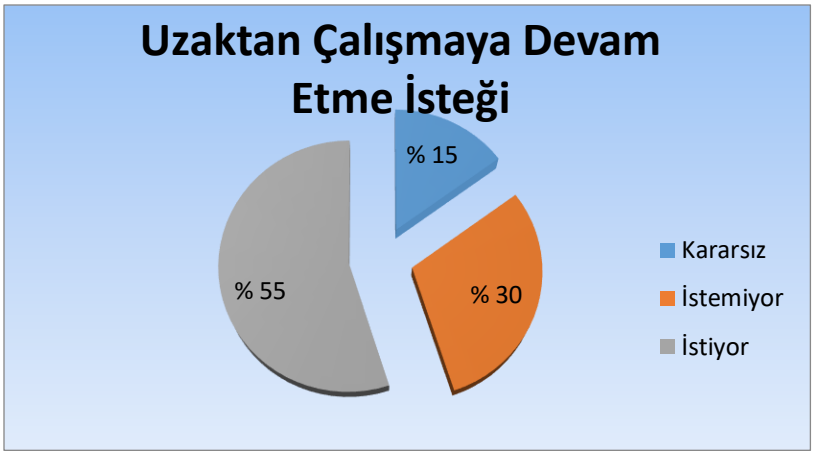

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi çalışmamızda çalışanların büyük bir kısmı pandemi süreci sonrasında da uzaktan çalışmaya devam etmeyi arzu etmektedir. Elde edilen veriler daha önce HR derginin yapmış olduğu çalışma ile paralellik göstermektedir. Kararsız görünenlerin tamamı zaman içerisinde netleşip tamamen negatif yaklaşıma dönseler bile çalışanların büyük çoğunluğunun bu yeni çalışma modeline sıcak baktığını söyleyebiliriz.

Tabi bu eğilimin X, Y ve Z kuşakları açısından ayrı ayrı eğilimlerini incelemek bu beklentiler arasındaki benzerlik ya da farkları ortaya koymada daha net bir fikir sağlayacaktır.

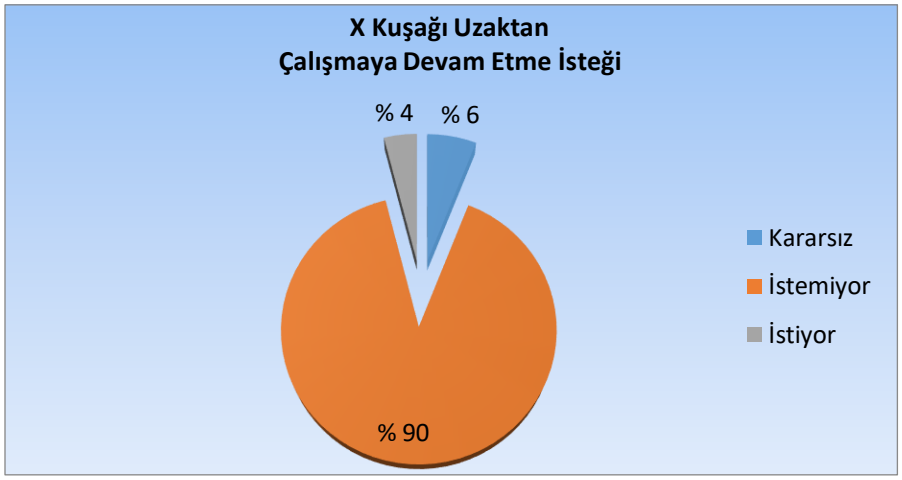

Araştırma öncesi beklendiği üzere çalışmaya katılan X kuşağı temsilcilerinin açık bir fark ile büyük bir çoğunluğunun bu çalışma metoduna karşı olduğu görülmektedir. Bu durum beklenmekle birlikte bu kadar büyük bir orana ulaşmasının biraz da ankete katılanların yaşlarının emekliliğe yakın büyük yaşlardan olmalarına bağlamakta mümkün olabilir.

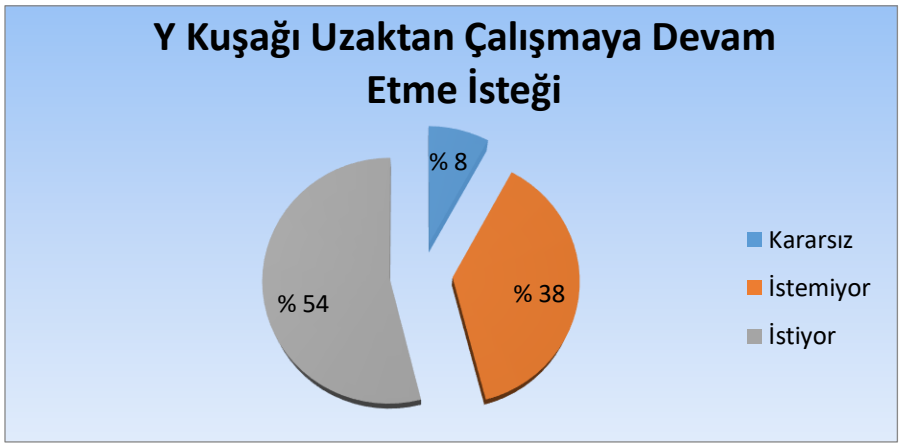

Y kuşağında ise çoğunluk bu çalışma tarzının devamına taraf olmakla birlikte önemli bir kısmının da eski sisteme dönme taraftarı olduğunu görmekteyiz. %8 'lik bir kesim ise henüz bu konuda net bir fikir ifade edememiştir.

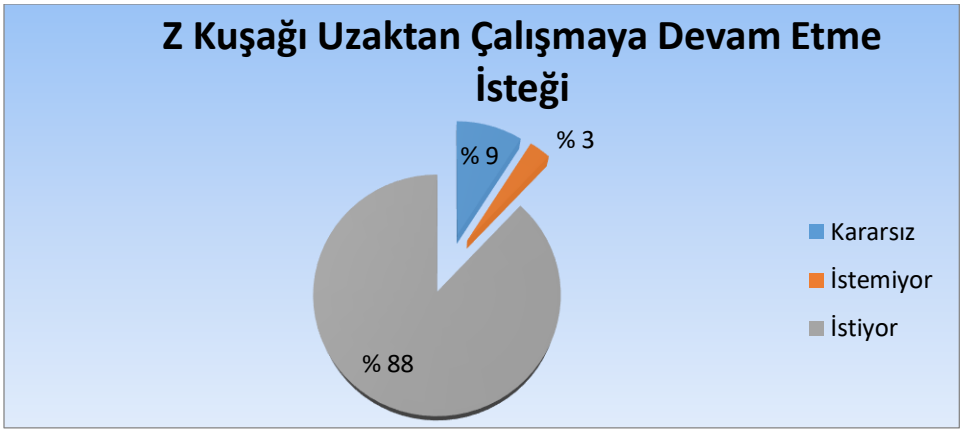

Z kuşağı temsilcilerinin de büyük bir oranda bu çalışma tarzının pandemi sonrası süreçte devamından yana olduklarını görmekteyiz. %88 gibi büyük bir oranda devam istenirken karşı çıkanların oranı ise sadece %3 ile sınırlı kalmıştır.

Özellikle x ve z kuşaklarının iş yaşamına ve sunduğu koşullara ne kadar farklı yaklaştıklarını göstermesi bakımından oldukça net bir durumu ortaya koyması açısından sonuçların çarpıcı olduğu değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Sanayi devrimi sonrası büyük işletmeler önem kazanmışken, globalleşme sonrası rekabetin artması ile değişen koşullara çabuk uyum sağlama ana düsturu ile küçük ve orta ölçekli işletmeler daha makbul bir görünüm kazanmıştır. İşletmeler için değişen koşullara uyum verimlilik için anahtar kriterlerden biri olduğuna göre günümüzde çalışma hayatında değişimin fitilini ateşleyen Covid 19 salgını esnasında ve sonrasında yaşanacak olan değişime ayak uydurmanın işletmeler için hayati bir öneme sahip olduğu aşikardır. Farklı sektörlerde birçok işletme ya yeni düzene uygun çalışma metodlarını hayata geçirerek ayakta kalmakta ya da bu değişimi başarı ile gerçekleştiremeyip ekonomik faaliyetlerini sonlandırmaktadırlar.

Otomotiv sektörü açısından bakıldığında ise durum görünenden çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. İnşaat ve eğitim gibi sektörler küçülme yoluna giderken tam tersi bir şekilde ülkemizde araç talebi kısa vadede ciddi bir artış göstermiştir. Kısa vadede olumlu bir durum gibi görünse de günümüzün işletmeler açısından olmazsa olmaz şartı sürdürülebilirlik penceresinden bakıldığında durum pekte parlak görünmemektedir. Bu durum hem sektör özelinde insan kaynakları planlaması sürecini hem de esnek çalışma ve evden çalışmayı kısa vadede güçleştirmektedir.

İşletmeler genelinde bu yeni çalışma metodlarına olan güven ve ilgi artış göstermektedir. Otomotiv sektörü için de durum bunu göstermektedir. Ancak hem işyükünün yoğunluğu hem de planlama güçlüğü nedeniyle bazı birimlerde kısmen de olsa bu yeni çalışma usullerine geçişte ayak diretildiği de görülmektedir. Şartlar ne olur ise olsun bu yeni metodların mevcut durumda uygulanması kaçınılmazdır.

Çalışanlarca ve özellikle de Z kuşağı temsilcileri olan çalışanlarca bu kadar benimsenen ve içselleştirilen uygulamaların sadece pandemi dönemiyle değil sonrası için de kullanılmaya devam etmesinin çalışan motivasyonu ve bağlılığı açısından getireceği artılar yadsınamaz.

Bu yöntemleri sadece içinde bulunduğumuz dönem ile sınırlı tutmayıp hastalık sonrası normalleşme döneminde de uygulamaya devam eden işletmelerin diğer işletmeler oranla verimlilik artışı sağlayıp rekabet avantajı elde edecekleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu yönüyle özellikle genç nesil istihdamı yüksek seviyelerde olan işletmeler, kriz durumunu fırsata çevirmek için bir ellerinde çok büyük bir imkana sahiptirler. Bu hamleyi yapan işletmeler fark yaratarak rakipleri karşısında öne geçmeyi ve krizden güçlenerek çıkmayı başarabileceklerdir.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Orhan., BATUR, H.Z., EKŞİLİ N., (2014), " Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çılan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü DergisiYıl: 2014/1, Sayı:19

AĞIRDIR, Bekir (2013), "Y Kuşağı mı Yeni Hayatın Yeni İnsanları mı?, T24, 11.09.2020, http://t24.com.tr/yazi/y-kusagi-mi-yeni-hayatin-yeni-insanlari-mi/7025

BUCKLY, M. Ronald, Danielle S. Beu, Milorad M. Novicevic ve Thomas D. Sigerstad (2001), ''Managing Generation Next: Individual and Organizational Perspectives,'' Review of Business, 22 (1/2): 81.

CEKADA, Tracey; (2012) "Training A Multigenerational Workforce", Professional Safety Review, March,p.40-43.

KELEŞ, H. N., (2011), "Y kuşağı çalışanlarının motivasyon profillerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma", Bahçeşehir Üniversitesi Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2), 129-131.

SADULLAH, Ömer (2010), "İnsan Kaynakları Yönetimi", Beta Basım, İstanbul Üniversitesi İşletme

Fakültesi, İstanbul.

TORUNTAY, H. (2011), "Takım Rolleri Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

MENGİ, Zeynep. "İş Başarısında Kuşak Farkı", www.kigem.com/content.asp?body,

YELKIKALAN, N., Altın E., "Farklı kuşakların Yönetimi", Yönetim Bilimleri Dergisi, 8(2) 2010.

(https://hrdergi.com/pandemi-sonrasi-calisma-hayati-beklentileri-arastirmasi, 09.10.2020; 21:45).

Makale id= 47

Sözlü Sunum

İlköğretim Okulları İkinci Kademede Görev Yapmakta Olan Beden Eğitimi ve Diğer Branş Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Etkileşimsel Davranışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Siirt Örneği

Murat Korkusuz[1] , Prof.Dr. Latif Aydos[1]
[1]Gazi Üniversitesi

Özet: *Laboratuvar, atölye ya da sınıf ortamında yürütülen zorunlu dersler ile genellikle bahçe gibi açık alanlarda ya da spor salonlarında yürütülen beden eğitimi ve spor dersi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara örnek olarak başta dersin işlendiği ortam olmak üzere, ders anlatım yöntem ve teknikleri, kullanılan araç-gereçler, kıyafet düzeni, hareket özgürlüğünün getirdiği rahatlık ve sorumlulukların yanı sıra kişilerin gelişiminde fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal yönlere önemli etkileri gösterilebilir. Eğitim sürecinde oluşan her bir farklılık sınıf yönetimi davranışları üzerine etki eder. Çalışmanın amacı beden eğitimi ve spor dersi öğretmenleri ile Milli Eğitim Bakanlığının Talim Terbiye Kurulunca belirlenen ders programında ilköğretim ikinci kademede en az üç sınıf düzeyinde okutulması zorunlu olan diğer branş ders öğretmenlerinin sınıf yönetimi ölçeği (Şahin ve Altunay,2011) alt boyutlarından olan etkileşimsel davranışlar bakımından karşılaştırılmasıdır. Şahin ve Altunay (2011) tarafından geliştirilen sınıfı yönetimi ölçeğinin sekiz maddeden oluşan etkileşimsel davranışlar alt boyutu değerlendirilecektir. Analizler istatiksel olarak branşlar arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak beden eğitimi öğretmenlerinin puanlarının Türkçe, fen bilimleri, müzik, sosyal bilgiler, görsel sanatlar, matematik, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Beden Eğitimi ve Spor, Sınıf Yönetimi*

Comparative Study of Interactive Behaviors in Classroom Management of Physical Education and Other Branch Teachers Who Work in Primary Schools in the Second Stage, a Sample of Siirt

Abstract*: There are differences between compulsory lessons in laboratory, atelier or classroom environment and physical education and sports lessons, which are usually carried out in open areas such as gardens or in sports halls. As an example of these differences, the environment in which the lesson is taught, the methods and techniques of lecture, the tools and equipment used, the dressing order, the comfort and responsibilities of freedom of movement, as well as the important effects on the physical, mental, emotional and social aspects of the development of individuals can be shown.Every difference that occurs in the educational process affects classroom management behavior. The aim of the study is to compare of in terms of interactional behaviors, which are sub-dimensions of the classroom manegement scale (Şahin & Altunay, 2011) between the teachers of physical education and sports lessons and other branch teachers who are obliged to be taught at the level of at least three grades in the second level of primary education in the curriculum determined by the Education Borad of the Ministry of National Education. Interactive behaviors sub-dimension consisting of eight items of classroom management scale developed by Şahin and Altunay (2011) will be evaluated.The analyzes revealed that there are statistically significant differences between the branches. As a result, it was observed that the scores of the physical education teachers were higher than the scores of Turkish, science, music, social studies, visual arts, mathematics, religious culture and ethics teachers.*

Keywords: *Physical Education and Sports, Classroom Manegement*

1. GİRİŞ

Bireylerin davranışında istenen yönde kalıcı değişiklikler oluşturmak adına yapılan etkinlikler genellikle okullar aracılığıyla gerçekleştirilir. Eğitim amacıyla oluşturulan ortamlarda belirli amaçlar doğrultusunda programlar uygulanır. Okul ve sınıf ortamlar haricinde hayatın kendisi bir eğitim süreci olsa da özel olarak belirli amaçlar doğrultusunda oluşturulan okul ve okulun içerisinde yer alan sınıf ortamlarında çok yönlü gelişim planlanır(Demirtaş,2005:3).

Sınıf öğrenenin yeni bilgilerle karşılaştığı ya da daha önce var olan bilgilerinin üzerine eklemeler ve ya düzeltmeler yaptığı bir ortamdır. Bu ortamı düzenleyerek öğrenenler üzerinde davranışsal değişikliklerin gelişmesine, kişilerin bireyselleşmesine olanak sağlayıp amaçlanan hedefe yaşantılar aracılığıyla ulaşılmasında sorumlu olan bir sınıf yöneticisi vardır. Bu yönetici ilgili konuda uzman, öğrenenlerin ilgi istek ve sorularına hitap eden bir öğreten, öğretmendir(Demirtaş,2005:5).

Öğretmenler, öğrencilerin birey olarak karakter özelliklerini, sınıfın genel olarak tüm öğrenciler bağlamında niteliğini, sınıftaki psikolojik, fiziksel, çevresel(okulun bulunduğu çevrenin coğrafi, kültürel, sosyo- ekonomik) koşullarını ne kadar iyi tanırsa yönetsel eylemini de daha bilinçli gerçekleştirir (Ottekin Demirbolat, 2018:5).

Sınıf yönetimini etkileyen pek çok boyut vardır. Dersin yürütüldüğü, öğrencinin öğrenme eylemini gerçekleştirdiği fiziksel ortam öğrencinin bütün motivasyonunu ve sergileyeceği davranışları etkileyebilmektedir. Sınıf organizasyonunu etkileyen faktörler arasında yoğunluk, aydınlanma, ısı, dış ve iç gürültü, kullanılan renkler, hijyenik kurallar, oturma düzeni gibi sabit ya da öğretmenin kontrolünde değiştirmeye elverişli olan faktörler sayılabilir(İşler, 2002:13).

Beden eğitimi ve spor dersi öğretmenleri için bu fiziksel ortam genel olarak okul bahçeleri gibi açık alanlar ve kapalı spor salonlarıdır. Dersin yürütülmesinde ortamın psikolojiye yansımaları sınıf yönetimini etkileyen davranışlar sergilenmesine sebebiyet verebilmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerden uygulanması beklenen aktivitelerin karmaşıklığı, sınıf içerisindeki tüm bireylerin birbirleriyle ve dersin yöneticisiyle etkileşimleri gibi etkenler de sınıf yönetimini etkileyebilmektedir (Ünlü ve Aydos, 2010).

Sınıf yönetimini etkileyen diğer boyutlar plan ve program hazırlanması, zaman yönetimi, öğrencilerle etkileşimin sağlıklı geliştirilmesi gibi boyutlardır (Başar, 2014:6-8).

İletişim hem kendini doğru ifade edebilmekle hem de karşı taraftaki birey ya da bireyleri dikkatle dinlemekle etkili bir hale gelir. İletişimde konuşma dilinin yanı sıra hitap edilen bireylerle ya da birebir muhatap alınan bireyle göz teması kurmak, beden dilini de etkin olarak kullanabilmek, duygu durumuna ve konuşma ortamına uygun jestlerin ve mimiklerin kullanılması gibi ilave etkileşimlerle daha güçlü hale getirilebilir. Empati kurmak, belirli ölçülerde şakalaşmak, espriler yapmak, herhangi bir sorun olması durumunda yol gösterici olmak gibi davranışlarda etkileşimi artırarak iletişimi güçlendirmektedir. Öğretilmek istenen ifadelerin ya da davranışlarının mümkünse görsel ya da işitsel araçlar yardımıyla desteklenmesi öğrencilerin zihninde canlandırması açısından faydalı olmaktadır (Başar, 2014:8-9, Çelik, 2012:111-119).

Etkili bir öğretmenin meslek hayatında karakter özellikleri ile genel kültür, branş bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi gibi mesleki nitelikler önemli bir rol oynar. Öğrencinin sadece derse değil okula yönelik olumlu ya da olumsuz bakış açısı geliştirmesinde öğretmenin bu karakter özellikleri ve mesleki nitelikleri etkilidir (İşler, 2002:58).

Beden eğitimi ve spor öğretmenleri ile diğer branş dersleri öğretmenlerinin sınıf yönetimi ölçeğine göre maddelendirilmiş etkileşimsel davranışları çalışma kapsamında irdelenecektir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, betimsel taramaya ve ilişkisel taramaya yönelik bir model kullanılacaktır. İki ve daha çok sayıdaki değişken arasında beraber değişim varlığını ve/veya derecesine belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli ilişkisel tarama modelidir (Karasar, 1994:81).

Araştırma evrenini Siirt ilindeki milli eğitim bakanlığına bağlı ilköğretim ikinci kademe beden eğitimi ve spor öğretmenleri ile Milli Eğitim Bakanlığının Talim Terbiye Kurulunca belirlenen ilköğretim kurumları haftalık ders çizelgesi, ilköğretim ikinci kademede en az üç sınıf düzeyinde okutulması zorunlu olan diğer branş ders öğretmenleri oluşturacaktır.

Araştırmanın örneklemini bu branşların her birinden rastgele seçilen otuzar kişilik gruplar oluşturacaktır.

Çalışmada tüm katılımcılardan "Sınıf Yönetimi Ölçeği" ve "Kişisel Bilgi Formu" doldurmaları istenecektir.

Kişisel bilgi formunda görev yaptıkları ilçe, hizmet yılı, cinsiyet, branş gibi bilgiler istenmektedir.

Çalışmada Şahin ve Altunay (2011) tarafından geliştirilen sınıf yönetimi ölçeğinin sekiz maddeden oluşan etkileşimsel davranışlar alt boyutunun beden eğitimi ve spor öğretmenleri ile diğer branş ders öğretmenleri arasındaki istatistiksel farklılıkları değerlendirilecektir. Ölçek 5'li likert ölçeğine göre değerlendirilmiştir. Maddelerin yanıt seçenekleri şöyle sıralanmaktadır:1) Hiç katılmıyorum, 2) Katılmıyorum, 3) Kararsızım, 4) Katılıyorum, 5) Tümüyle katılıyorum. Araştırmada elde edilen veriler "Statistical Package for Social Sciences (SPSS) for Windows" programı kullanılarak analiz edilecektir.

3. BULGULAR

Araştırmaya, fen bilgisi (%12,5), Türkçe (%11,9), yabancı dil (%10,8), müzik (%10,8), beden eğitimi (%10,8), sosyal bilgiler (%10,8), görsel sanatlar (%10,8), matematik (%10,8), din kültürü ve ahlak bilgisi (%10,8) alanlarından 165 kadın (%59,1) 114 (%40,9) erkek öğretmen katılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografk özellikleri

Değişken		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			
	Kadın	164	%59
	Erkek	114	%41
Branş			
	Fen Bilimleri	35	%12,5
	Türkçe	33	%11,9
	Yabancı Dil	30	%10,8
	Müzik	30	%10,8
	Beden Eğitimi	30	%10,8
	Sosyal Bilgiler	30	%10,8
	Görsel Sanatlar	30	%10,8
	Matematik	30	%10,8

	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	30	%10,8
Yaş			
	24 ve altı	42	%15,1
	25-32 arası	210	%75,5
	32-38 arası	23	%8,3
	39-45 arası	3	%1,1
Hizmet Süresi			
	1-2	119	%42,8
	3-6	139	%50
	7-10	14	%5,0
	11-15	4	%1,4
	16 ve üzeri	2	%0,7
İlçe			
	Merkez	83	%29,9
	Pervari	68	%24,5
	Şirvan	28	%10,1
	Kurtalan	30	%10,8
	Baykan	29	%10,4
	Tillo	10	%3,6
	Eruh	30	%10,8

Etkileşimsel davranışlar öğretmenin ders esnasında öğrenciyle çeşitli yollarla etkileşim içerisinde olduğu davranışları sekiz maddede değerlendirmeye tabi tutmaktadır (Şekil 1).

Analizler, etkileşimsel davranışlarda tüm branşlar arasında istatiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, beden eğitimi ve spor ile yabancı dil öğretmenlerinin likert ölçeğine göre etkileşimsel davranışlara matematik, sosyal bilgiler, fen bilimleri, Türkçe, müzik, görsel sanatlar, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinden daha yüksek puanlar verdiği görülmektedir (Tablo 2).

Şekil 1. Etkileşimsel davranışlar soruları ve yanıt yüzdeleri

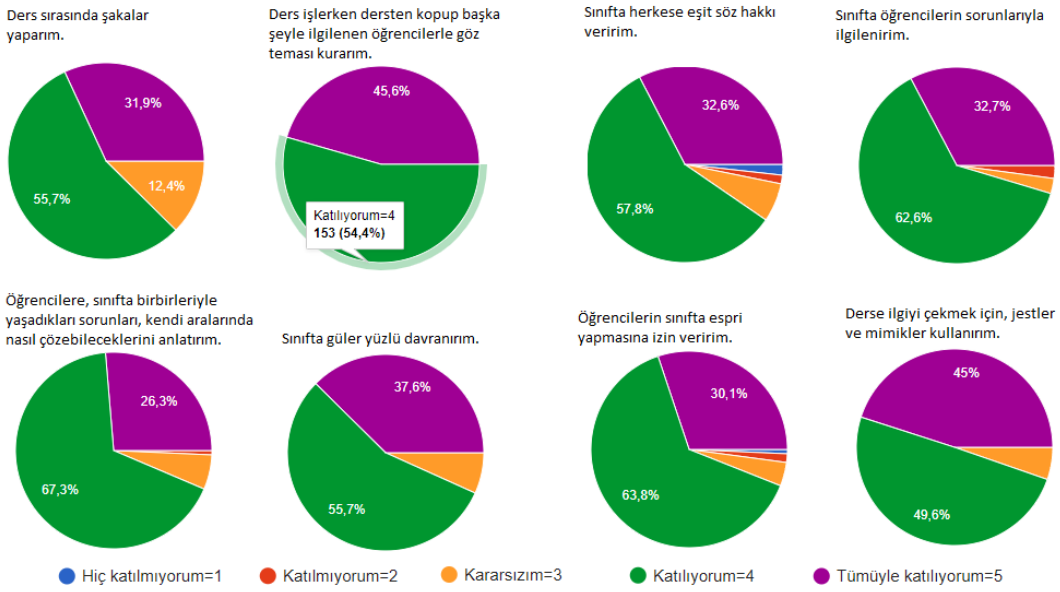

Tablo 2. Etkileşimsel Davranışlara Göre Branşlar Arasındaki Farklılığa İlişkin Analizler

		$\bar{X}$±SS	F	p	Post Hoc
Etkileşimsel davranışlar	1. Fen Bilimleri	4,28±,36	3,701	0,000	8<3, 8<5, 8<6
	2. Türkçe	4,27±,44			
	3. Yabancı Dil	4,40±,32			
	4. Müzik	4,28±,30			
	5. Beden Eğitimi	4,39±,35			
	6. Sosyal B. İnkılap Tar. Atatürkçülük	4,35±,50			
	7. Görsel Sanatlar	4,23±,22			
	8. Matematik	3,97±,30			
	9. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	4,26±,35			

4. SONUÇ

Sınıf yönetimi davranışları her branş içerisinde farklılıklar gösterebilir. Çalışmada farklı ortamlarda yürütülen dersler olması bakımından beden eğitimi ve spor dersi ile diğer branş dersleri arasında oluşabilecek farklılıklar içerisinden öğrenciyle iletişim ve etkileşime yönelik davranışlar arasındaki farklılıklar irdelenmiştir.

Bu davranışlar arasında ders esnasında şakalar yapmak, derse ilgisi azalan ya da biten öğrenciyi derse çekmek için göz temasında bulunmak, herkese eşit söz hakkı vermek, öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenmek, sorunlarını çözmeleri için yol göstermek, güler yüzlü olmak, öğrencilerin espri yapmasını hoş karşılamak, ilgiyi çekmek için jest ve mimikler kullanmak bulunmaktadır (Şahin ve Altunay, 2011).

"Ders işlerken dersten kopup başka şeylerle ilgilenen öğrenciyle göz teması kurarım" maddesi için tüm branş öğretmenleri olumlu yanıtlar verirken, "sınıfta herkese eşit söz hakkı veririm" ve "öğrencilerin sınıfta espri yapmasına izin veririm" gibi maddeler olumsuz yanıtlar da alan maddeler olarak öne çıkmıştır. Diğer beş maddede verilen cevaplarda olumlu yanıtların yanı sıra kararsızım yanıtı da yer almıştır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göstermektedir ki beden eğitimi ve spor dersi öğretmenleri ile yabancı dil öğretmenleri iletişime yönelik etkileşimsel davranışları sergilemekte genel olarak diğer branş öğretmenlerinden daha olumlu yaklaşım içerisindedirler.

KAYNAKÇA

Başar, H. (2014). Sınıf yönetimi, Anı, Ankara.

Çelik, V. (2012). Sınıf Yönetimi, Nobel, Ankara.

Demirtaş, H. (2005). Sınıf yönetiminin temelleri, (Ed.) Kıran, H. Etkili Sınıf Yönetimi, Anı, Ankara.

İşler, H. (2002). Sınıf ve sporda yönetim ile organizasyon. Hamle, Niğde.

Karasar N. (2003). Bilimsel araştırma yöntemi (12. Baskı) , Nobel, Ankara.

Ottekin Demirbolat A. (2018).Sınıfın doğasını anlamak, (Ed.) Ottekin Demirbolat A. Sınıf Yönetimi, Pegem, Ankara.

Şahin, İ.,Altunay, U. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi davranışları, İlköğretim Online, 10(3), 905-918.

Ünlü, H., Aydos, L. (2010). Beden eğitimi öğretmenlerinin sınıf yönetimi davranışları, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, XV(1), 45-56.

Makale id= 5

Sözlü Sunum

Türkçe Eğitimine Alımlama Estetiği Kuramı Açısından Yaklaşmak

Arş.Gör. Leyla Çimen[1]
[1]*Erciyes Üniversitesi*

Özet: *Okuma alışkanlığı kazandırmak için öğrencilerin metinle bağ kurmalarını ve metni kendilerince yeniden üretmelerini, yapılandırmalarını sağlayacak bir yaklaşım benimsenmelidir. Alımlama kısaca okurun dünya bilgisi ve düş gücü sayesinde metnin yeniden üretilmesi sürecidir. Metnin yazarı değil, okur tarafından gerçekleştirilen bir yapı anlamı ortaya koyar; bu anlam ise okurun içinde yaşadığı, düşündüğü tarihsel bağlama göre değişir(Sayın, 1999). Okurun beklenti ufku(Jauss, 1982) sayesinde önceki okumalarıyla metindeki göstergeler birleşip dönüşümler gerçekleşir ve böylece yeniden üretim sürecine geçilmiş olur. Türkçe eğitiminde "okumanın hedefi yazarın fikirlerinin ötesine giderek daha özerk, düşündürücü ve nihayetinde yazılı*

metinden bağımsız düşüncelere geçmektir"(Wolf, 2017, s.25). Bu nedenle ağırlıklı olarak zihinsel ve psikolojik süreçlere odaklanmak, okumanın amacının gerçekleşmesi bakımından mühimdir. Amaç metni tekrar eden öğrenciler yetiştirmek yerine metni tekrar yaratan, farklı ufukları olan öğrenciler yetiştirmektir. Okuma anlamlandırma sürecinde beklenti ufku nosyonu göz önüne alındığında metinden çıkarılan sonuç veya metine yönelik soruların cevapları farklı olacaktır; söz konusu farklılıklarla "beklenti eşleşmesi" ve "ufuk farklılaşması" (Tüzel, & Kurudayıoğlu, 2013) etkinlikleri yapılmalıdır. Alımlama estetiği yaklaşımıyla etkileşimli öğretim ortamı yaratılıp öğrenmeyi oyunlaştırılabilir; beklenti ufku sayesinde boşlukları doldurarak(Iser, 1980) metinle kendisi arasında bağ kuran öğrenci daha çok duygu hissedecek, istekli olacak; yorumlama, tahmin, yaratıcılık becerilerini geliştirecektir. Çalışmada alımlama estetiği, Türkçe eğitimi açısından; okuma, görsel okuma ve dinleme becerilerine sunabileceği katkılar ele alınmış; bu doğrultuda alımlama estetiği kuramcılarının çalışmaları (Fish, 1980; Iser, 1980; Jauss, 1982) ve bu kuramı Türkçe alan yazında ele alan çalışmalar (Sayın, 1999; Moran,2002; Genç, 2003; Tepebaşlı, 2006; Türkyılmaz vd. 2010; Özbek, 2013; Tüzer ve Kurudayıoğlu, 2013; Kavalcı, 2017; Göktürk, 2019; Köse, 2019; Özeskici, 2019) derlenmiştir. Alımlama estetiğinin Türkçe eğitimine katkısı (Sever, 2004; Ülper, 2010; Kurudayıoğlu, 2011; Onan, 2014; Wolf, 2017; Yalçın, 2018) değerlendirilmiş; alımlama estetiği ve Türkçe eğitimi hakkında kuramsal bilgiler, düşünsel oluşumlar aktarılırken konu hakkında kuvvetli ve güçlü taraflar da vurgulanıp böylece destekleyici bulgular ortaya koyabilme amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Alımlama Estetiği, Türkçe Eğitimi, Okuma Becerisi, Yapılandırmacı Yaklaşım, Okur Merkezli Eleştiri*

An Approach to Turkish Teaching in Terms of Reception Aesthetics Theory

Abstract*: In order to gain reading habit, an approach that will enable students to connect with the text and to reproduce and construct the text should be adopted. In short, reception is the process of reproducing the text thanks to the reader's world knowledge and imagination. A structure realized by the reader, not the author of the text, reveals the meaning; this meaning changes according to the historical context in which the reader lives and thinks. Thanks to the reader's expectation horizon, the signs in the text combine with the previous readings and transformations take place, thus the process of reproduction is started. In Turkish education, "the goal of reading is to go beyond the ideas of the author, to move beyond the ideas of the author to become more autonomous, thought-provoking and ultimately independent from the written text" (Wolf, 2017, p.25). For this reason, focusing mainly on mental and psychological processes is important for the realization of the purpose of reading. The aim is to train students with different horizons who recreate the text instead of training students who repeat the text. Considering the notion of the expectation horizon in the reading interpretation process, the results of the text or the answers of questions will be different; "Expectation matching" and "horizon differentiation" (Tüzel, & Kurudayıoğlu, 2013) activities should be conducted. Interactive teaching environment can be created with the approach and learning can be gamified by filling the gaps thanks to the expectation horizon. Aesthetics of reception's contribution to reading, visual reading and listening skills've been discussed. Studies of reception aesthetics theorists and studies that address this theory in Turkish literature've been collected. The contribution of reception aesthetics to Turkish education was evaluated. It aimed to reveal supportive findings by emphasizing the strong and strong sides about the subject.*

Keywords: *Reception Aesthetics, Turkish Education, Reading Skills, Constructivist Approach, Reader-Centered Criticism*

GİRİŞ

Türkiye'de 2005 yılında yürürlüğe giren yeni öğretim programı doğrultusunda yapılandırmacı yaklaşımla birlikte etkinlik temelli dil öğretimi benimsenmeye başlanmıştır. Bu yeni programla birlikte Türkçe eğitiminin etkinlik temeli beceri eğitimi olması ön plana çıkarılmıştır. Bundan sonraki 2015, 2017, 2018, 2019 programlarında da yapılandırmacı anlayış sürdürülmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşımda davranışçılığın aksine öğrenme sürecinde, öğrenci merkezdedir ve kâşif konumundadır. Ancak öğrencinin bu keşfetme eylemi var olan bir bilginin keşfi değil daha çok ekin bilgisine dayalı olarak öğrencinin kendi hazır oluşunda bulunan bilgilerin üzerine inşa ettiği, yapılandırdığı bilgi veya becerilerle gerçekleşir. Sosyal bir canlı olan insan doğumundan hemen sonra çevre ile etkileşimi sonucu konuşmayı, ailesini, kültürünü vs. edinmeye başlar. Dolayısıyla bu inşa sürecinde çevre büyük önem taşımaktadır. Bu sosyal süreçte öğretmenin görevi öğrenmeyi kolaylaştırmak, öğrenciye rehberlik yapmak için etkinlikler tasarlamak ve kullanılmaktır.

Türkçe dersinin temel materyali, ister ders kitabı metinleri ister ders kitabı dışında kullanılan metinler olsun, metin ve bu metinlerle yapılan etkinliklerdir. Güneş'in (2017) de belirttiği gibi etkinlikler, öğrenciler arasında işbirliği oluşmasını sağlamakta öğrenmeyi kolaylaştırmakta; dili, zihinsel ve sosyal becerileri geliştirmekte ve böylece güdüleyici, etkili ve kalıcı öğrenme sağlamaktadır.

Türkçe dersi ağırlıklı olarak, bilgiden ziyade beceri eğitimi odaklıdır. Bu beceriler anlama ve anlatma olarak üst başlıkları altında sırasıyla: dinleme ve okuma; konuşma ve yazmadır. "Piaget ve Vygotski'ye göre beceri, fiziksel ve sosyal etkileşim sonucu elde edilen bilgilerin ön bilgilere dayalı olarak zihinde yapılandırılmasıdır" (Güneş, 2011, s.139). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programına bakıldığında, okuma sayıca en çok kazanıma sahip olan beceri alanıdır. Okuma becerisine tanınan bu ağırlığın nedenlerinden biri, okuma becerisinin örgün eğitimle birlikte öğrenciye kazandırılmış olması nedeniyle bu becerinin geç kazanılmasıdır. Bir diğer neden ise öğrenciye Türkçe dersinin amacının okuma alışkanlığı ve okuma kültürü kazandırmak olmasıdır; üstelik okuma kültürü ayrıca bir tema olarak programda yer almaktadır. Bir okuma kültürü geliştirmek için öğrencinin metinle çok yönlü ilişki kurması, kendi okuma zevkini ve alışkanlığını oluşturması gerekmektedir. Piaget ve Vygotski'nin beceri tanımına göre de okumanın öğrencinin ön bilgilere dayalı olarak zihinde yapılandırılarak gerçekleşmesi gerekmektedir.

2019 Türkçe Öğretim Programında metni yorumlamaya, metinle ilgili sorular sormaya, okuma stratejilerini kullanmaya, metin sonunda ele alınan sorulara farklı çözümler üretmeye yönelik kazanımlar bulunmaktadır. Bu kazanımların alımlama estetiği kuramına yönelik kazanımlar olduğu ve alımlama estetiğinin Türkçe dersinde uygulanmasına elverişli oldukları görülmektedir.

Eğitimde yapılan çalışmalara bakıldığında alımlama estetiğinin yaratıcı drama uygulamalarında (Genç, 2003), edebiyat eğitimi uygulamasında (Türkyılmaz, Can, & Karadeniz, 2010; Tepebaşılı, 2006), Türkçe eğitiminde şiir türüyle kullanılmasında (Bahar, & Yüce, 2016) ve yabancı dil öğretimi açısından (Köse, 2019) ele alınan çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Ayrıca eğitim alanından olmasa da Özeskici'nin (2019) yapmış olduğu çalışma görsel sanatlarda da alımlama estetiğince incelemeler yapılabileceğini göstermektedir.

Alan yazında Türkçe eğitimine daha geniş bir alımlama estetiği perspektiften yaklaşan çalışmaların yürütülmediği görülmektedir. Alımlama estetiği okur merkezli bir yaklaşım olması nedeniyle okuma odaklı olmakla birlikte izleme ve görsel okuma becerilerini geliştirmek için de kullanılabilir. Ong (2013) da alımlama estetiği kuramının rahatlıkla radyo, televizyon (ve hatta telefon) iletişimine dek uyarlanabileceğini ifade eder (bkz. s.201). Bu doğrultuda, çalışmada Türkçe eğitiminde alımlama estetiğinden yararlanılması için derleme çalışması yapılmıştır. Derleme çalışmaları, okuyucuya belirli bir alan veya konu hakkında bilgi birikimleri ve düşünsel oluşumları aktarırken konunun kuvvetli ve güçlü taraflarını da vurgular böylece araştırmacının da kendi yaklaşımını destekleyecek bulgular ortaya koyabilmesini sağlar (Herdman, 2006).

BULGULAR

Türkçe eğitiminin amacı genelde öğrencilerin iletişim becerilerini (okuma, dinleme, konuşma, yazma) geliştirip hayata hazırlamakken; özelde ise okuma alışkanlığı kazandırmak, yaratıcılık ve girişimcilik gibi içerisinde yaşadığımız yüzyılın ihtiyaçları doğrultusunda birey yetiştirmektir. Okuma alışkanlığı kazanmak sadece okuma becerisinin gelişmesine değil aynı zamanda yaratıcılık, akıl yürütme, estetik algı oluşturma, dünya bilgisini geliştirme vb. katkı sağlamaktadır.

Alımlama estetiğinin Türkçe eğitiminde kullanılmasının etkili, eğlenceli, öğrenci merkezli bir eğitimi sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kuram öğrencinin metinde bulunan iletileri keşfetmesi, daha sonra bu iletileri kendi deneyim, birikim, düş dünyası, duygu ve düşünceleriyle yeniden yapılandırmalarını sağlayacak bu sayede iletilerin kalıcılığı artacak, bireye kendini ifade etme, akıl yürütme, değerlendirme, yaratıcılık imkânı doğacaktır. Aşağıdaki başlıklarda alımlama estetiği kuramını da içeren okur merkezli kuramlara değinilecek ardından alımlama estetiği ve onun okuma, görsel okuma, drama ile ilişkileri ele alınacaktır.

Okur Merkezli Kuramlar

Modern edebiyat kuramının tarihi kabaca üç aşamada dönemleşir (Eagleton, 2018) dolayısıyla yazınsal metnin incelenmesi/eleştirisi dönemin odağına göre merkezlenir. Eagleton (2018) bu üç aşamayı şu şekilde sıralar:

- Yazarın öne çıkarılması (romantizm ve XIX. Yüzyıl)
- Metin üzerine yoğunlaşılması (Yeni Eleştiri)
- Dikkatin okura odaklanması

Dikkatin okura kaymasıyla birçok okur merkezli yaklaşım ortaya çıkmıştır. Okur odaklı eleştiri kuramı 1920'lerde I. A. Richards'ın, 1930'larda D. W. Hardings'in ve Louise Rosenblatt'ın çalışmalarıyla başlamış ancak yirminci yüzyılın ortasında tekrar gündeme gelmiş, rağbet görmüştür (Guerin, Labor, Morgan, Reesman ve Willingham, 2005). Bu kuramın gelişimine bakıldığında, esere dönük Yeni Eleştiri, Rus Biçimciliği ve Yapısalcılık kuramlarına tepki olarak sıçradığı dile getirilmektedir (Guerin, Labor, Morgan, Reesman ve Willingham, 2005). Kısaca bu kuramların edebiyat eseri hakkındaki görüşlerinin "yazarından, okurundan ve yazıldığı tarihin toplumsal ve tarihsel koşullarından bağımsız, kendi başına yeterli olan, kapalı dilsel bir düzen" (Moran, 2002, s.160) olduğu söylenebilir. Ancak ne var ki, bu kuramlar yapıtların kendilerine yönelirken farklı amaçlarla yöneldikleri görülür: "Yapısalcılık Yeni eleştiri gibi tek tek yapıtları yorumlamak peşinde değil, yazınsallığın peşindedir. Bu bakımdan Rus Biçimciliği ile birleşirse de, dilbilimi kendine model seçtiği için bu kuramdan ayırlır" (Moran, 2002, s.192). Metin odaklı bu kuramların ortak olarak göz önüne almadığı potansiyeller postmodern edebiyat eleştirilerinin odağı ve çıkış noktası olacaktır.

Postmodernizm, tamamı olumsal olan ve diğerleri pahasına baskın bir sosyal grubun üyelerini güçlendirme işlevine hizmet eden rastyonalist Avrupa felsefesinin doğru kabul ettiği her şeyi sorgulamıştır (Guerin, Labor, Morgan ve Willingham, 2005). Bu akımın edebiyatta yansımaları ise 1980'lerin ortasında başlayan Postmodernizm ve yapıbozum gibi postyapısalcı edebiyat kuramı ile görülmüş; bu kuram, modernitenin tek sesli, radikal dil ve yazı nosyonlarını eleştirilmiştir. Julia Kristeva, Roland Barthes, Jacques Derrida gibi postyapısalcı edebiyat düşünürleri bu sorunsallar bağlamında dil ve metin üzerinden sabit anlam kurulmasına karşı çıkmış, birbiriyle iç içe geçen çoğul nitelikte metin düşüncesini ileri sürmülerdir (Demirtaş, 2015); sonuç olarak bu gelişmeler metinde çok seslilik/söyleşimcilik kavramının tanınmasını, öne çıkmasını sağlamıştır. Bakhtin'in Rusça разноречие (raznorechie) olarak adlandırdığı, İngilizceye heteroglossia olarak çevrilen çok seslilik kavramının, yazınsal yapıtlarda dilde çok yönlü etkileşimin sonucu gelişen anlatının işlerlik, geçerlik ve gerçeklik kazanmasını sağlayan farklı söylem katmanlarının üst üste geçmesiyle biçimlenen bir yapı olduğu söylenebilir (Bahar, 2016). Yazar açısından kırılan bu tek seslilik anlayışı, okur tarafından kurulan tek anlamlılık anlayışını da değiştirmiştir. Yapıtlar içinde çok sesli, katmanlı yapı

sergiledikleri için onları tek bir bakış açısıyla yorumlamak ve anlamlandırmak mümkün değildir. "Edebi bir çalışma kendi başına duran ve her dönemde her okuyucuya aynı görüşü sunan bir obje değildir. Sonsuz mahiyeti tek kişice ortaya çıkarılacak bir abide değildir" (Jauss, 1982, s.21).

Okur merkezli kuramlar modern çağın iki kutuplu düşünce anlayışına ve yazın eleştirisinde uzun süre benimsenmiş biçimsel yaklaşıma tepki olarak ortaya çıkmıştır. "Yapıtlar birden çok anlamlar içerirler; çok katmanlıdırlar onlar; bir veya birkaç perspektif onların çözümlenmesi için yeterli olamaz" (Özbek, 2013, s.11). Bu nedenle metnin yorumunu pek çok farklı şekilde ele alan; metinlerarasılık, alımlama estetiği, izlenimci, feminist gibi okur merkezli kuram ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmada Türkçe eğitiminde okuma becerisi için kullanılacak yazınsal metin, resim ve drama okura/öğrenciye dönük olarak ele alınacak olup okuma ve görsel okuma becerilerinin ve dramanın alımlama estetiği ile ilişkileri irdelenecektir.

Alımlama Estetiği

Alımlama kısaca okurun dünya bilgisi ve düş gücü sayesinde metnin yeniden üretilmesi sürecidir. Estetik sözcüğünün Yunanca kaynağına bakıldığında değerlendirici algı ya da duyuşsal biliş anlamlarına geldiği görülür (Sütterlin, 2003). Alımlama sırasında biliş, eserin belirli bir bilişini içeren ve mutlaka duygusal faktörleri dışlamayan edebi eserlerle bir tür ilişki anlamına gelmelidir (Ingarden 1973 s.6). Metnin yazarı değil, okur tarafından gerçekleştirilen bir yapı anlamı ortaya koyar; "bu anlam ise okurun içinde yaşadığı, düşündüğü tarihsel bağlama göre değişir"(Sayın, 1999). Metnin göstergesel özelliği onu yoruma açık hale getirir; diğer yandan alımlayıcının da sosyal ve göstergesel ön koşulları değişebilir bu nedenle tarihsel, toplumsal ve ruhsal koşulların bir sonucu olan yapıtın farklı zamanda ve ortamda yaşayan okura ulaşabilmesi için okurun bu göstergesel koşulları yeniden kurması gerekmektedir (Sayın, 1999).

Metnin göstergesel özelliklerini anlamlandırmak, okura zengin iletiler kurması için sınırları, kalıpları aşan özgür alanda dolaşma imkânı verir. "Dil, bir beden taşıyan somut bir şey olarak belirlenemez/kavranamaz; alımlayıcı dili hazırladığı kalıba döker; anlama denilen şey budur" (Humbouldt, akt. Kula, 2012, s.60). Anlama, okurun tecrit ettiği bir idrak (cognition), yerine getiridiği bir edim meselesi değil, tam da insnaın varoluşunun yapısının bir parçasıdır; varoluş ise hiçbir zaman bitmiş bir nesne olarak kavranabilecek bir şey değildir, her zaman yeni imkanlara açıktır (Eagleton, 2018). Bu nedenle metinlerin farklı düşünceler uyandırması, farklı okurlara farklı anlamlar sunması doğal bir süreçtir. Alımlama sayesinde okur yaratım sürecine katılır, yapıtı yaşam deneyimlerinden, duygu ve düşüncelerinden yararlanarak metni yeniden oluşturur; bu süreç sayesinde yapıt tarihselliğe veya biçimselliğe hapsolmadan sürekli yeniden inşa sürecine tabi tutulur.

Okurun metini yeniden inşa etmesini sağlayan Roman Ingarden'ın deyişiyle belirsizliklere/belirlenmemişliklere Iser'in adlandırmasıyla boşluk denmektedir ve birleştirilmesi gereken metnin farklı parçalarını gösterirler (Iser, 1980). Ingarden'a göre metindeki belirlenmemişliklerin doğru bir şekilde somutlaştırılması, doğmatik bir biçimde metindeki uyumu tamamlamak içindir (Eagleton, 2018). Ancak Iser, Ingarden'a göre daha esenk bir tutum sergiler. Okur basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru çeşitlenen bu boşlukları farkında olmadan tamamlar (Moran, 2002). Bu nedenle Iser metinden birden fazla anlam çıkabileceğini ve metni açıklamak için tek doğru bir yorumun olmayacağını düşünmektedir (Kavalcı, 2017). "Metin tek bir teolojik anlam yayan (Author-Tanrının mesajı gibi) kelimeler dizisi değildir bununla birlikte içinde hiçbiri orijinal olmayan çatışık ve karmaşık çeşitli yazılar içindeki çok boyutlu uzamdır" (Barthes, 1972, s.146). Alımlama estetiği belirli kurallar dayatarak alımlayanı sınırlandırmaz ancak metnin alımlanmasında psişik süreç sadece rastlantısal kişisel izlenimler aracılığıyla gerçekleşemez; yürütülen alımlama sürecinde, dilbilimsel olarak da tanımlanan, motive teşkil eden, tetikleyici işaretlere göre anlamlandırılabilecek özel yönergeler meydana gelir (Jauss, 1982). Bunlar metindeki karakterlerin

kişilik özellikleri, ruhsal durumları, dış görünüşleri vb. olabilir. Bu konuda Iser'in görüşü Jauss'a yakındır: ona göre okur metni tutarlı olacak şekilde inşa etmeli; parçalar bütünle tutarlı olacak biçimde uyarlanmalıdır böylece okur çok anlamlı anarşik potansiyeliyle başa çıkabilirdir (Eagleton, 2018).

Öne çıkan bir diğer alımlama estetiği kuramcısı Stanley Fish'in ise bu konuda görüşü oldukça esnektir. Ona göre "cümleler bağlamlar içinde meydana gelir ve bu bağlamlar içinde bir ifadenin kuralsal anlamı daima açık ya da en azından erişilebilir olacaktır, fakat bir başka bağlam içinde aynı ifade artık aynı değildir, daha kapalı, daha az erişilebilir bir başka kuralsal anlamı vardır" (Fish, 1980, s.307-308). Fish'in açısından bakıldığında okuma metnin ne anlama geldiğini keşfetme meselesi değil, okur olarak metnin size ne yaptığını deneyimleme sürecidir (Eagleton, 2018). Fish de diğer kuramcılar gibi yorumun anarşiye dönüşmemesi için metni yönlendirecek yorum stratejilerine bağlar. Sonraki başlıkta alımlama estetiği ile okuma eğitimi ve okuma stratejileri arsında ilişkilere değinilecektir.

Okuma Eğitimi ve Alımlama Estetiği

Öncelikle okuma fizyolojik, zihinsel süreçleri içeren karmaşık ve çok boyutlu bir beceri olması nedeniyle okuma eğitimi ele alınırken fizyolojik, zihinsel (Kurudayıoğlu, 2011; Yalçın, 2018) ve psikolojik (Hagbolt, 1930) boyutları incelenebilir. Okuma, toplumun uzlaşmış olduğu özel sembollerin duyu organlarıyla algılanıp beyin tarafından işlenip yorumlanmasıyla gerçekleşir. Sever'in (2004) de ifade ettiği gibi "sözcükleri, cümleleri oradan da paragraf ve metni görmek ve seslendirmek eyleminin ötesinde, düşünsel bir çabayı, anlamlandırmayı gerektiren bir düşünme sürecidir" (s. 14). Kula (2012)'da belirtildiği gibi anlama ise bir başkasının bilinç içeriğini kendi bilinç içeriği durumuna getirmedir. Buradan hareketle "okumanın hedefi yazarın fikirlerinin ötesine giderek daha özerk, düşündürücü ve nihayetinde yazılı metinden bağımsız düşüncelere geçmektir" (Wolf, 2017, s.25) denebilir. Dolayısıyla ağırlıklı olarak zihinsel ve psikolojik süreçlere odaklanmak, okumanın amacının gerçekleşmesi bakımından mühimdir.

Okumanın zihinsel unsurları 1. Görüntü, 2. Görüntü tanıma, 3. Görüntü Tanıma Yorum Alanı ve 4. Okuma olarak ele alınabilir (Yalçın, 2018). İnsan beyninin hâlihazırdaki yapıları arasında (görme, konuşma) yeni yapılar (sinaptik bağlantılar) kurma becerisiyle okuma öğrenilir. Zihinde yeni yapıların kurulmasında deklaratif bellek işe koşulur; bu belleğin oluşturulmasında değerlendirme, karşılaştırma ve bir araya getirme bilişsel işlemleri kullanılarak ön bilgiler ve algı yapımız şekillenir (Onan, 2014). Okumanın bilişsel semantik boyutu, beynin bir kelimenin sadece tek bir basit anlamını bulmasıyla yetinmeyip bu kelime ve onunla bağıntılı birçok kelime hakkında büyük bir bilgi hazinesine ulaşmasıyla gerçekleşir Wolf, 2017). Bundan dolayı okuma sırasında yığılan tüm bu dilsel ve kavramsal bilgileri birbirine bağlarken okur ön bilgilerini işe vurarak kendi çıkarım ve hipotezlerini yaratır. Böylece okurun tüm görsel, kavramsal, dilsel ve artalan bilgileri çıkarımlarla bütünleşir. Bu şekilde gerçekleşen okuma sürecini açıklayan yaklaşımı dış doğrultulu okuma olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre okuma sürecinde okur çıkarsamalar yapabilmesi birtakım bilgilere sahiptir ve metinden aldığı sınırlı düzeydeki bilgiden hareketle ağırlıklı ön bilgilerini kullanarak okuduğunu anlamaya çalışır. "Bu bilgiler, okurun zihninde bilgi ağlarından oluşan şemalar biçiminde yer alır" (Ülper, 2010, s.33).

Şema kuramı yaklaşım olarak dış doğrultulu okuma modeli ile örtüşmektedir, daha doğrusu dış doğrultulu okuma modeli şema kuramını da kapsayan daha geniş ele alınabilecek bir yaklaşımdır. Şema kuramı okurda üç şemanın olması gerektiğini öne sürer: dilsel şema, biçimsel (retorik) şema ve içeriksel şema (Singhal, 1998 akt. Ülper, 2010). Bu şemalardan içeriksel şema okurun metine önanlamalar getirecek konu veya dünya (artalan) bilgilerini içerir.

Şema kuramını da kapsayan dış doğrultulu okuma yaklaşımı Bahar (2020)'da da belirtildiği gibi okumayı değil, düşünme sürecini açıkladığı için kimi araştırmacılar tarafından absürt olarak değerlendirilmektedir. Dış doğrultulu okuma yaklaşımına getirilen bu eleştiri Fish'in okumaya olan bakış açısını hatırlatmaktadır: ona göre okuma metnin anlamını keşfetmek değil, metni deneyimleme sürecidir. O halde alımlama estetiğinin eğitimde daha etkin yararlanılması için farklı okuma yaklaşımları ile alımlama estetiğinin daha net şekilde ele alınabilir kılan açıklamalara odaklanılması gerekmektedir. Alımlama estetiğinin okuma/anlama ve estetik olarak iki boyuta odaklandığı göz önüne alındığında Rosenblatt'ın eytişimli dönüşümsel okuma yaklaşımının alımlama estetiğiyle daha uyumlu olduğu söylenebilir.

John Dewey'in pragmatist epistemolojisinden etkilenen Rosenblatt (2013), etki-tepki, özne-obje, birey-toplum gibi eski düalist düşünme alışkanlıklarının revize edilmesiyle ele alınan yeni dönüşümsel düşünme modelini dile ve okumaya uyarlamıştır. Ona göre insan aktiviteleri ve iletişimleri kültürel ve doğal faktörlerle kaynaşan bireysel ve sosyal unsurların dönüşümüdür. Ancak bu yeni dönüşüm kavramı, eski pozitivist paradigmanın element ya da birliği ayrı şekilde ele alması, şeye karşı dengeli şey ve onların etkileşimi ile ilgilenmez; bunun yerine dönüşüm durumun parçalanmamış gözlemlerinin tamamını işaret eder (Rosenblatt, 2013). Rosenblatt etkileşim ve dönüşüm kavramları arasındaki ayrımı şu şekilde ortaya koyar: "etkileşim birbirinden kopuk, yalnızca kendisiyle sınırlı bir varlığın başka bir varlık üzerinde oluşturduğu etki veya iki farklı nesnenin birbirine karşılıklı etkisini ifade ederken, dönüşümsel terimi süregelen bir devinimde birbirini tamamlayan unsurlar arasındaki ayrışmaz bağları vurgulamaktadır" (Damico, Campano ve Harste, 2009; akt. Bahar, 2020).

Bu yaklaşıma göre her okuma olayı, belirli bir okur ile belirli göstergelerden oluşan metni içeren, belirli bir zamanda ve bağlamda gerçekleşen dönüşümdür; başlangıçta metin ne kadar bulanık olsa da sentez, seçim ve organizasyonu içeren öz düzenlemeler içinde süreç gelişir (Rosenblatt, 2013). Bu yaklaşım içinde Rosenblatt, okuma edimini William James'in seçici dikkat kavramından F.C. Bartlett'ın şema kuramına değin ele alır ve okurun tutumunu bilgilendirici (yürütücü-efferent) ve estetik kavramalarıyla açıklar. "Bilgilendirici (efferent) terimi (Latince efferre'den gelir, uzaklaşmak, alıp götürmek anlamında), dikkatin ağırlıklı olarak okuma olayından sonra neyin çıkarılıp tutulacağına odaklandığı okuma türünü belirtir" (Rosenblatt, 2013, s. 932). Okurun bilgilendirici tepkisi ağırlıklı olarak gazete, ders kitabı gibi daha çok dikkatin "buzdağının görünen ucuna" odaklandığı bir okuma tepkisini gerektirir. Estetik okumada ise buzdağının görünen toplumsal kısmı aşılarak, okurun okuduğu sözcüklere göndermelerini içeren geçmiş psikolojik olayların kalıntıları olan duyumları, imgeleri, duyguları ve fikirleri de okuma olayına dahil olur. Tablo 2'de (Maley ve Prows, 2020, s.167) estetik ve bilgilerindirici okuma türleri arasındaki temel farklar verilmiştir.

Tablo 2 *Okuma türleri*

Bilgilendirici Okuma	**Estetik Okuma**
Çıkarım	Katkı
Ürün	Süreç
Cevaplar	Daha çok soru
Tarafsızlık	İlgi
Nesnel	Öznel
Analiz	Tepki
Doğrusal	Tekrarlı
Verim	Yansıtma
Bilgi	Yaratıcı yorumlama

Alımlama estetiği açısından bakıldığında, alımlama estetiği öne sürdüğü örtük okur profiliyle yukarıda değinilen, okuduklarının ötesine geçebilen, onu eleştirip tekrar yaratabilen öğrenci tipinin

geliştirilmesini sağlayabilir. Alımlama estetiğinde okuma edimi belli bir tür insan öznesi üretir, öte yandan bu türden bir özneyi de öngerektirir (Eagleton, 2018). Iser'in örtük okur kavramı çeşitli uğraşlarla metinde ve metinle ilerleyen okuru ifade etmektedir (Bahar ve Yüce, 2016). Bir başka deyişle örtük okur, metindeki anlam repertuvarından etkince yararlanabilen, bunun için okuma yöntem, tür, biçim, strateji, deneyim ve donanımları da güçlü olan okurdur.

Geleneksel yaklaşımın yoğun olarak üzerinde durduğu hatırlama bilişsel basamağının üzerine çıkamayan öğrenciler zihinlerinde yeni, özgül nörolojik yolaklar oluşturamayacaklardır. Yalçın'ın (2018) da altını çizdiği gibi metinler, öğrencinin yaş düzeyine göre hayal gücünü besleyici, yaratıcı düşünme becerisine katkıda bulunacak şekilde seçilmeli ve uygulanmalıdır. Metin sonrası soruların cevaplanmasında ve cevaplar arasında tartışmalar, fikir paylaşımları için alımlama estetiği yaklaşımıyla ders yürütmek oldukça etkili olacaktır. Bu nedenle metinlerin seçilmesinde okuyucuya doldurulacak boşluklar sunan, yoruma açık, yaratıcılığı tetikleyici metinlerin seçilmesi mühimdir. Öğrencilerin metinlerle konuşabileceği düşüncesi benimsenirse "metnin neyi betimlediği değil, ne etki yaratmak istediği önem kazanır" (Göktürk, 2019, 72); amaç metni tekrar eden öğrenciler yetiştirmek yerine metni tekrar yaratan, farklı ufukları olan öğrenciler yetiştirmektir.

Türkçe Öğretim Programında (2019) "T.5.3.17. Metni yorumlar" kazanımı öğrencinin metinle diyalog kurmasına ve metni yeniden üretmesine işaret eder. Metnin anlamının yeniden üretilmesinde metin, metin içi ve metnin dışında kalan ögeler büyük önem taşır. Bu durumun gerçekleşmesi için de ayrı bir kazanım bulunmaktadır: "T.5.3.19. Metinle ilgili sorulara cevap verir. *Metin içi ve metin dışı anlam ilişkileri kurulur*" (MEB, 2019). En önemli metin dışı unsur kabul edilebilecek artalan bilgisi kavramı, alımlama estetiğinde Jauss'un beklenti ufku kavramıyla açıklanabilir:

> "Edebi eser yeni olarak görünse bile, kendisini tamamıyla yeni bir şey olarak sunmaz... Önceden okunanlara dair belleği uyandırır, okura duygusal düşünceler getirir ve metnin türü ve tipinin özel kurallarına göre bütünün korunabilmesi veya dönüştürülmesi, yeniden düzenlenmesi ya da hatta ironik olarak tamamlanması için ileridekilerle ve sonla ilgili beklentiler meydana getirir" (Jauss, 1982, s.23).

Beklenti ufku bireyden dışa doğru gelişir, yani bireyin önce belleğindeki ön okumaları harekete geçer ardından bunlar metindeki göstergelerle bütünleşerek dönüşümler gerçekleşir. Yalçın (2018) okuma eğitiminin öğrenciden dışa doğru olması gerektiğini vurgular; bireysel problemlerden toplumsala doğru gerçekleştiğini ifade eder. Benzer şekilde Jauss da edebiyat yapıtını tarihsel ufkuna, içinde üretildiği kültürel anlamlar bağlamına yerleştirir; ardından yapıtın tarihsel okurlarının değişen ufukları arasındaki ilişkileri odaklanır (Eagleton, 2018). Beklenti ufku açısından bakıldığında "anlama olayı bizim tarihsel anlam ve varsayımlarımızın ufku, eserin kendisinin dahil edildiği anlam ve varsayımlar ufku ile kaynaştığı zaman gerçekleşir (Eagleton, 2018, s. 93). Dolayısıyla okurun veya öğrencinin anlamlandırması içinde bulunduğu tarihsel bağlam, toplumsal problemlerden etkilenecek; bunları ve bireysel beklentilerini kaynaştıracaktır.

Her öğrencinin kendine özgü bireysel ihtiyaçları ve birbirine benzemeyen özellikleri olabilir. Bir başka deyişle her öğrencinin beklenti ufku farklıdır. Okurların metinden beklentilerinin farklılaşmasının bir başka nedeni de yazarın anlatıda aşamalı olarak okuru her aşamada farklı beklentilere sokmayı istemesi olarak açıklanabilir (Tüzel, & Kurudayıoğlu, 2013). Okuma anlamlandırma sürecinde beklenti ufku nosyonu göz önüne alındığında metinden çıkarılan sonuç veya metine yönelik soruların cevapları farklı olacaktır. Bu farklılıklar metinlerin işlenmesi ve yorumlanmasında göz önüne alınmalı, farklılıkları avantaj olarak algılanmalı; öğretmen bir rehber olarak, öğrencilerin beklenti ufkuyla metin arasında bağ kurmasına yardımcı olmalıdır. Ortaya çıkacak söz konusu farklılıklarla "beklenti eşleşmesi" ve "ufuk farklılaşması" (Tüzel, & Kurudayıoğlu, 2013) etkinlikleri yapılmalıdır. Metinden çıkarılacak ortak düşünceler ise -ana fikir veya ana duygu gibi- yazar ile okuru birbirine yaklaştıracaktır. Bu durumun yine aynı şekilde yazar tarafından kasıtlı olarak iletinin edimsel boyutunu şekillendirmesi sonucu doğduğu söylenebilir.

Tüzel ve Kurudayıoğlu (2013) bu durumu "ufuk kaynaşması" olarak kavramlaştırmıştır. Derste metin ve okur arasındaki bu ilişkilere dikkat çekilebilir; mikro yapılar için paragraf veya bölüm sonrası karakterler, yer, zaman gibi unsurlar hakkında yorum yapma ve tahmin etmeye yönelik sorular sorulabilir; makro yapı için de metin sonunda kişisel düşünce, yorum, tahmin çalışmaları yapılabilir. Alımlama estetiğinin Türkçe eğitimine doğrudan eklemlenebilir ve okuduğunu anlama gelişimi için büyük potansiyel barındırdığı söylenebilir. Alımlama estetiği doğrultusunda metin işlenmesi ana fikir/ana duyguyu keşfetmekten öğrencinin metinde kendini bulmasına kadar birçok bilişsel süreçte izlek olacaktır. Bu doğrultuda işlenen ders geleneksel yaklaşımın aksine etkileşimli öğretim ortamı yaratacak, öğrenmeyi oyunlaştıracaktır.

Görsel Okuma ve Alımlama Estetiği

Ingarden, yazınsal yapıtlarda somutlaştırma/alımlama sürecini uzun uzadıya düşünülmüş göstergebilim birimlerine, diğer sanatalar yapıtlarına dek (tiyatral performanlar, müzikal, sinematorafik, mimari yapıtlar ve resimler), genişletmiştir. Ancak sözel olmayan diğer görsel yapıtlarda belirlenmemişliklerin alımlanması tek duyum yoluyla (görmek) algılanırken yazınsal yapıtlar okurda bütün duyuları uyandırır (Ingarden 1973). Chrzanowska-Kluczewska (2016) yazınsal ve görsel yapıtların alımlanmasındaki bu durumu sinestezi kavramıyla ele alır. Sinestezi Yunanca, syn (birleşik) sözcüğünün, aesthesis (algı) sözcüğü ile birleşmesinden meydana gelir ve birleşik/bütünleşik algı anlamındadır (Cankız-Elibol ve Boerescu, 2020). Yazınsal yapıtların sinestetik etkisi kısaca metin içinde dokunma, görme, tat, işitme ve koku duyularının uyandırılmasıyla gerçekleşir. Ingarden (1973)'ın görsel yapıtların tek duyumla alımlandığına ilişkin görüşü Gestalt çalışmalarınca reddedilebilir. Gestalt, bütünden bileşenlere ulaşmak anlamına gelmektedir ve yakınlık, benzerlik, ortak yönelim, simetri, paralellik, devamlılık, kapanma kurallarına dayanan temel bir algılama şeklidir (Çiftçi, 2018). Gestaltı görsel düşünmenin önemli bir ögesi olarak gören Arnheim (2007), izleyicinin bilgi birikiminden hareketle görüntülere ilişkin özgün algılama gerçekleştirdiğini öne sürer. Gombrich'in şema ve düzelti kavramları ile alımlayıcının görsel yapıtı algılama sürecinde aktifleşen bilgi birikimi ve alımlayıcıdan bağımsız görüntüyü açıklamak mümkündür. Gombrich şema kavramını alıcının algılarını düzenleyen bir süzgeçe benzetir; bu süzgeç algıları alışılmış (uzlaşımsal) bir eksen etrafında toplayabilmeyi sağlar (Göktürk, 2019). Sanatçı da yapıtını yaratırken bu tikel duruma, şemaya koşulludur. Şema her sanat yapıtının arkasında varlığını sürdürür ancak onun aracılığıyla dünya dile getirilir, yine onun aracılığıyla dile getirilen bu dünyanın kavranışı mümkündür. Şemanın kapsayamayacağı nitelikte yeni algı yaşantıları sanatçıyı, şemadan sapmaya veya bütünüyle şemayı düzelti işlemine iter (Göktürk, 2019). Dolayısıyla "yapıtın şemaya karşıtlığı, sanatçının kurduğu yeni anlamın da, bu anlamın kavranmasının da başlıca dayanağı olur" (Göktürk, 2019, s.111). Şema görsel yapıta ilişkin kesin mantıksal gönderge oluşturmaz ama onun anlamlandırılması bağlamında uzlaşımsal bir çerçeve sağlar. Bir başka deyişle "iki boyutlu figüratif imgeyi görsel dünyanın üç boyutlu tasvirine dönüştürmede ressamla işbirliği yapmakla kalmayız resmi şahsi bağlamımızda yorumlayıp böylece o resme anlam katarız" (Kandel, 2020, s.26). Gombrich bunu seyircinin payı olarak adlanırmaktadır.

Göz retinasına düşen iki boyutlu imgenin, nesnenin üç boyutunu doğrudan belirtmemesi bu imgeye ilişkin sayısız yorumu mümkün kılar. Bu durumun yarattığı güçlüğe ters optik problemi olarak nitelendirilmektedir (Kandel, 2020). Kandel (2020)'e göre ters optik probleminin nedeni retinaya düşen bir verili imgenin farklı boyut, fiziksel yönelim ve mesafede bulunmasıyla ilgilidir. Ters optik probleminin aşağıdan yukarı yönlü bilgi ve yukarıdan aşağı yönlü bilgi olarak iki tür bilgi sayesinde çözülmektedir. Doğumdan itibaren beyin bölgelerinin hesaplamalarını gerektiren aşağıdan yukarı yönlü bilgi, sözgelimi nesnenin dış hatları, kesişimleri, çizgilerin örtüşmesi, birleşmesi gibi fiziksel dünyadaki imgelerin önemli veçhelerini kavramamızı sağlar (Kandel, 2020). Yukarıdan aşağı

yönlü bilgi ise dikkat, imgelem, çağrışımlar, beklentiler gibi aşağıdan yukarı yönlü bilginin çözemediği, muğlaklığı çözümleyen yüksek düzey zihinsel işlevleri işe koşar (Kandel, 2020).

Aşağıdan yukarı yönlü bilgi ve yukarıdan aşağı yönlü bilgi ne ve nerede yolaklarıyla ilişkilidir. Ne yolağı ya da inferior yolak, beynin ilk görme bölgesi olan V1 primer görsel koteksten çıkıp V2 (şekil), V3 (çizgi/yön), V4 (renk) V5 (hareket) bölgelerine ve inferior temporal kortekse kadar uzanır (Albright, 2013; Armstrong, 2013; Zeki, 1999). Nesnelerin ya da yüzlerin şekil, renk, hareket, işlev ve kimlik niteliklerini işleyen bu yolak doğrudan hipokampusa erişir (Kandel, 2020). Nerede yolağı diğer bir adlandırmayla superior yolak, çoklu duyum bölgesi olan beynin üst (dorsal) kısımlarına uzanır ve nesnenin konumunu belirlemeye yaraya hareket, derinlik, uzam bilgisini işlemekle ilgilidir (Albright, 2013; Kandel, 2020). İnferior ve superior yolak arasındaki bu ayrım anatomik olarak doğrudur ancak normal koşullar altında sinyallerin görsel deneyim sağlamak için işbirliği yaptığı gerçeğini gizler (Albright, 2013). İnferior ve superior yolaklar alt, ara ve yüksek seviye olarak üç tür görsel işlemler gerçekleştirirler. Alt seviye işlem imgeleri saptamak için retinada gerçekleşir, ardından ara seviye görü primer görsel kortekste başlayarak yüzeylerin ve sınırların hangi nesneye ait olduğunu, nesnenin diğer nesnelerle ilişkisini, nesnenin arka plandan ayrımını belirler (Kandel, 2020). Bu iki seviye görü, birlikte işbirliği yaparak seyircinin yüksek seviye işleme yapmasına hazırlık yapar. Yüksek seviye işlemler ise görüntüdeki bilgiyi yorumlamak amacıyla dikkat, bellek gibi biliş işlemlerini gerçekleştirerek anlam çıkarmayı sağlar. Dolayısıyla sanat deneyimi anıları, başka sanat yapıtlarına ilişkin deneyimleri geri çağırarak tepkimizi etkiler. Armstrong (2013) görmenin doğuştan yorumlayıcı olduğunu ifade eder. Nöroestetik alanının öncülerinden Zeki (1999) görmenin ilk aşamalarında, beyinde sinyallerin henüz tam işlenmediği sırada bile, sıradan bir fotoğraf merceğinin aksine retinanın yüksek algı merkezi olan foveayı odaklanmak istediğimiz yere sabitleyerek bu yerin kortekste orantısız yükseklikte daha detaylı işlendiğini belirtir. Nörestetik alanındaki bu bilgiler, Armstrong (2013)'un yaptığı gibi alımlama estetiği ile derinlemesine ele alınabilirdir.

Beyinin görsel işlemlerinden eğitim alanına bakıldığıda Türkçe Öğretim Programındaki (2019) "T.5.1.1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur" "T.5.1.9. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar" "T.5.1.10. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir" "T.5.1.11. Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir" "T.6.3.30. Görsellerle ilgili soruları cevaplar" "T.6.3.15. Görselden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder" kazanımlarıyla önceden kurulmuş şemaları dayatmak yerine sanat aracılığıyla bu şemanın tikel görünümün bütün zenginliklerini edinmeleri sağlanabilir. Öğrencinin alımlama nesnesine ilişkin deneyimleri, artalanları anlamlı örüntülerin taşıyıcıları olarak geçerlilik kazanır ve böylece "sanat sadece görünümlerin çeşitliliğini yansıtmakla kalmaz bireysel görüş açısının geçerliliğini de olumlar" (Arnheim, 2007, s.333). Öte yandan yukarıda nöroestetik alanında ele alındığı gibi okuma da (Armstrong, 2013) görsel algıdan farklı olmayarak bir imgeyi, örüntüyü, dizgeyi bir diğeriyle ilişkilendirmeye çalışmak zorundadır. Bu açıdan alımlama estetiğinin ele alınan bilgilerle ele alınabileceği görülmektedir.

SONUÇ

Bilgiden ziyade beceri eğitimi odaklı olan Türkçe eğitiminin amaçlarından biri de okuma kültürü ve okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Okuma kültürünün geliştirmesi ise öğrencinin metinle çok yönlü ilişki kurmasını, kendi estetik zevkini ve kültürünü oluşturmasını gerektirmektedir. Bu nedenle öğrenciler çok kez okuma metniyle ilişki kurmalı, kendine bu metinlerde yer bulabilmeli ve onları kendi açısından yeniden üretebilmelidir. Bu doğrultuda alımlama estetiği kuramı gerek Türkçe eğitiminde okuma becerisine olumlu anlamda katkı sağlayabilir.

Alımlama yalnızca metin okunması ile kısıtlı kalmaz ayrıca dinleme ve görsel okuma açısından da ele alınabilir bir esneklik sunmaktadır. Alımlama estetiği içerisinde ele alınan beklenti ufku kavramını eğitimde sık sık kullandığımız öğrencinin artalan bilgisi ya da dünya bilgisi denilen kavramlarla kısmen örtüşmektedir. Beklenti ufku önceden okunanlara dair belleği uyandırır, okura metinin türüne ve özelliğine dair düşünceler getirir. Metinle veya görselle kendisi arasında bağ kuran öğrencinin daha çok duygu hissedecek ve istekli olacaktır. Alımlama estetiğinin yoruma açık oluşu, metnin boşluklarının okur tarafından doldurulduğu görüşü öğrencilerin yorum, yaratıcılık ve tahmin becerilerin gibi üst düzey beceriler açısından gelişmesini geliştirecek, bu becerilere ilişkin kazanımların gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

Kaynaklar

Albright, T. D. (2013). High-level visual processing: Cognitive influences. In E. R. Kandel et all (Eds.), *Principles of Neural Science*(pp.621-637). McGraw-Hill Education.,

Armstrong, P. B. (2013). *How literature plays with the brain: The neuroscience of reading and art*. The Johns Hopkins University Press

Arnheim, R. (2007). *Görsel düşünme*. Metis Yayınları

Bahar, M. A. (2020). *Okuma edimi*. Süreli Kitap (e-kitap). https://www.surelikitap.com/tr/kitap/okuma-edimi-9786051703800

Bahar, M. A. (2016). Alımlama estetiği ve gösterge bilim açısından Türkçe eğitiminde şiir türünden metinlerden yararlanmaya eleştirel bir yaklaşım. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi, 12*(5), 993-1010.

Bahar, M. A. (2016). Oğuz Tansel'in derlediği ve yazdığı masallarda çok söylemlilik. *İdil Dergisi, 5*(19), 75-103.

Barthes, R. (1972). The death of the author (S. Heath, Çev.). In D. Richter (Eds.), *Falling into Theory: Conflicting views of reading literature*. Fontana Press.

Cankız-Elibol ve Boerescu. (2020). Sanat ve tasarımda sinestezi etkisi: Çoklu algı yaratmak. *Sanat Yazıları, 42*, 119-140.

Chrzanowska-Kluczewska, E. (2016). Corporeal Imagination in the Reception of Verbal and Visual Artworks. In E. Chrzanowska-Kluczewska & O. Vorobyova (Eds.). *Language - Literature - The Arts: A Cognitive- Semiotic Interface* (pp. 71-94). Frankfurt am Main/Bern: Peter Lang.

Çiftçi, T. (2018). *Nöroestetik ve görsel düşünme perspektifinden sanatsal ve bilimsel yaratıcılık,* (Yayımlanmamış doktora tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.

Demirtaş, M. (2015). Postyapısalcı edebiyat kuramında metnin, okurun ve okumanın tekilliği. *monograf Edebiyat Eleştiri Dergisi, 4*, 65-90.

Eagleton, T. (2018). *Edebiyat kuramı giriş* (Çev. T. Birkan). Yarıntı Yayınları.

Fish, S. (1980). *Is there a text in this class? the authority of ınterpretive communities*. Harvard University Press.

Genç, H. N. (2003). Eğitimde yaratıcı dramanın alımlanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 24*, 196-205.

Göktürk, A. (2019). *Okuma uğraşı.* Yapı Kredi Yayınları.

Güneş, F. (2017). Türkçe öğretiminde etkinlik yaklaşımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(1), 48-64.

Hagboldt, P. (1930). Physiological and psychological aspects of reading. *Linguistic Society of America, 6*(4), 84-91.

Herdman, E. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 3*(1), 2-4.

Iser, W. (1980). *A theory of aesthetic response*. The Jhon Hopkins University Press.

Jauss, H. R. (1982) *Literary History as a Challenge to Literary Theory* (Çev.T. Bahti). University of Minnesota Press.

Kandel, E. R. (2020). *Sanatta ve beyin biliminde indirgemecilik* (Çev. M. Doğan). Koç Üniversitesi Yayınları.

Kavalcı, T. (2017). Üç önemli kuramcı üzerinden alımlama estetiğinin incelenmesi ve bir uygulama. *Söylem Filoloji Dergisi, 2*(3), 53–74.

Köse, B. (2019). Yabancı dil öğretimi açısından alımlama estetiği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(35), 338-346.

Kurudayıoğlu, M. (2011). Zihinsel ve fiziksel bir süreç olarak okuma. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(1), 15-29.

Maley, A., & Prows, P. (2020). Okuma (Ç. Kaygısız). B. Tomlinson (Ed.), (Çev. Ed. N. Yazıcı), *Uygulamalı dilbilim ve materyal geliştirme,* İçinde (ss.165-182). Nobel Akademik Yayıncılık.

MEB.(2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar).* Ankara.

Moran, B. (2002). *Edebiyat kuramları ve eleştirileri.* İletişim Yayınları.

Onan, B. (2014). *Anlama sürecinde Türkçenin yapısal işlevleri.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Ong, W. J. (2013). *Sözlü ve yazılı kültür sözün teknolojileşmesi* (Çev. S. P. Banon). Metis Yayınları.

Özbek, Y. (2013).*Postmodernizm ve alımlama estetiği*. Çizgi Kitabevi.

Özeskici, E. (2019). Yapıbozum ve alımlama estetiği bağlamında eser analizi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi, 8*(53), 59-64.

Rosenblatt, L. M. (2013). The transactional theory of reading and writing. In E. A. Donna, J. U Norman, & B. R. Robert (Eds.), *Theoreticaş models and processes of reading* (pp. 923-956) (6th Edition). International Reading Association, Inc.

Sayın, Ş. (1999). *Metinlerle söyleşi.* Multilingual.

Sever, S. (2004). Türkçe öğretimi ve tam öğrenme. Anı Yayıncılık.

Sütterlin, (2003). From sign and schema to iconic representation. In E. Voland and K. Grammer (Eds.), *Evolutionary Aesthetics* (pp. 131- 170). Springer-Verlag GmbH.

Tepebaşılı, F.(2006). Edebiyat öğretiminde Waldmann modeli. In K. Aktulum(Ed.), *VI. uluslararası, dil, yazın, deyişbilim sempozyumu* (ss. 605-617). Isparta, Türkiye.

Türkyılmaz, M., Can, R. ve Karadeniz, A.(2010). Alımlama estetiği ve okur merkezli yaklaşımın eski edebiyat eğitiminde uygulanması. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 29,* 153-172.

Tüzel, S., ve Kurudayioğlu, M. (2013). Alımlama estetiği kuramı doğrultusunda okurun beklenti ufkunun tespit edilmesi üzerine uygulamalı bir çalışma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(21), 101–123.

Ülper, H.(2010). *Okuma ve anlamlandırma becerilerinin kazandırılması*. Nobel Yayın Dağıtım.

Guerdin, W. L., Labor, E., Morgan, L., Reesman, J. C. ve Willingham, J. R. (2005). *A Handbook of Critical Approaches to Literature* (5th Edition). Oxford University Press.

Wolf, M. (2017). *Okuyan beynin bilimi ve hikâyesi Proust ve mürekkep balığı*(F. B. Aydar, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.

Yalçın, A. (2018). *Son bilimsel gelişmeler ışığında Türkçenin öğretimi yöntemleri.* Akçağ Yayınları.

Zeki, S. (1999). Inner vision: An exploration of art and the brain. Oxford University Press.

Makale id= 332

Sözlü Sunum

Johann Sebastıan Bach'ın Viyolonsel Süitlerinde Kullandığı Dans Formları ve İcraya Yönelik Etkileri

Doç.Dr. Mehmet Sinan Dizmen[1]
[1]*Ankara Üniveristesi Devlet Konservatuvarı*

Özet: *Süit; 18. yüzyılda Barok dönem bestecileri tarafından yaygın kullanılan bir enstrümantal müzik formudur. Rönesans dönemi, hayatın tüm alanlarına olduğu gibi müziğe de yenilikler katmış, gelişen enstrüman teknikleri sayesinde, devamında gelen Barok döneme bir çok yeni olanaklar aktarmıştır. İcra tekniklerinin gelişmesi bunların başında gelmektedir. Bu sayede oda müziğinden soloya yönelişler başlamış, Süit, Sonat ve Partita formları, besteciler için eserlerini dinleyiciye ulaştırmada en çok tercih edilen müzikal yapılar olarak yer almıştır. Süitler genelde ikiden çok bölümden oluşmaktadır. Her bölüm gerek tempo gerekse stil olarak birbirinden farklı 16. yüzyıl öncesi dans isimleri ile adlandırılmaktadır. Her dans farklı bir stil ve karaktere sahiptir. Bazı danslar ağır veya ölçülü bir tempoda iken, bazı danslar son derece neşeli ve hızlıdır. Bazı danslar asiller tarafından bazı danslar ise halk tarafından tercih edilen danslardır. Birbirine zıt karakterlere sahip oldukları gibi birbirine benzer yanları da olduğu bilinmektedir. Burada önemli olan dansların tempo hızlarını, ölçü birimlerini, ritmik vurgularını, taşıdıkları karakterlere göre nüanslarını bilerek icra etmek ve bölümler arası farklılıkları veya zıtlıkları olabildiğince ortaya çıkartmaktır. Bu bildiride çeşitli kaynaklardan yararlanılarak J.S. Bach'ın viyolonsel için bestelediği BWV 1007-1012 solo sütlerinde dans formlarını nasıl kullandığı ve solo süitlere icra sırasında nasıl yansıtılması gerektiği örneklerle verilerek anlatılacaktır. Bu bildirinin amacı Bach süitlerin dans bölümlerini icra etmek veya öğretmek isteyen eğitimcilere eserle ilgili tarihsel ve teorik bilgiler sunmaktır. Bildiride nicel araştırma tekniklerinden dökümantasyon incelemesi kullanılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Bach, Dans Formları, Viyolonsel*

Dance Forms Used by Johann Sebastian Bach Cello Suites and It's Performance Effects

Abstract*: Suite; It is an instrumental music form that widely used by 18th century Baroque composers. The Renaissance period brought innovations to music as well as to all areas of life, and thanks to the developing instrument techniques, it transferred many new possibilities to the following Baroque period. The development of performance techniques is one of the most important new possibilities. After these develpoments, the composition trend went towards to solo pieces. Suite, Sonata and Partita forms were the most preferred musical structures for composers to deliver their works to the audience. Suites generally consist of more than two movements. Each movement is named with pre-16th century dance names that differ from each other in both tempo and style. Each dance has a different style and character. Some dances are at a slow or measured tempo, while some dances are extremely cheerful and fast. Some dances are preferred by the nobility and some dances are preferred by the public. It is known that they have opposite characters as well as similar sides. What is important here is to know the tempo speeds, measurement units, rhythmic emphasis of the dances, the nuances according to the characters they carry, and to reveal the differences or contrasts between the sections as much as possible. This paper, J.S. BWV 1007-1012, which Bach composed for solo cello, will explain how Bach uses dance forms in his solo suits and how they reflect in solo suites during performance with examples. The aim of this paper is to provide historical and theoretical information about the work to educators who want to perform or teach the dance movements of Bach suites.*

Keywords: *Bach, Dance Forms, Cello*

GİRİŞ

Johann Sebastian Bach 1685-1750 yılları arasında yaşamış ünlü bir Alman bestecidir. Besteciliğin yanı sıra, kilise şarkıcısı, kemancı, org ve çembalo virtüözüdür. Müzisyen bir ailenin en önde gelen temsilcisidir. Müzikologlar tarafından da müzik tarihinin en büyük bestecilerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, müziğe getirdiği yenilikler ve günümüzde de kabul edilen teorik kuramlarıdır. Bestelediği eserler günümüze kadar tüm bestecileri etkilemiş ve onlara örnek olmuştur.

Bach'ın besteleri ölümünden sonra uzun süre neredeyse unutulmaya yüz tutmuştur. Bu süre içerisinde bazı el yazmaları da kaybolmuştur. Bach'ın tekrar hatırlanması ve eserlerinin gereken değeri görmeye başlaması, ünlü klasik dönem bestecisi Felix Mendelshonn Bartholdy'in Bach'ın "St. Matthew Passion" isimli orkestra ve koro eserini orkestra şefi olarak yönetmesi ile mümkün olur. Bu nedenle 19. yüzyıl ortalarının, Bach'ın yeniden hatırlandığı yıl olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bach'ın solo viyolonsel için süitlerini ne zaman bestelendiği tam olarak bilinmemektedir. Viyolonsel süitlerinin Bach'a ait eskiz el yazmaları ve temize çekilmiş kopyası halen kayıptır. Süitlerle ilgili günümüze dek gelebilen en önemli belge, ikinci eşi olan Anna Magdelena Bach'a ait el yazmalarıdır. J. S. Bach'ın temize çektiği nüshasından eşi Anna Magdelena tarafından 1727-1731 yılları arasında tekrar kopyalandığı düşünülen el yazmaları, zor okunmaları sebebiyle bazı nota bağlarının ve nota arızalarının tam olarak anlaşılamaması gibi tereddütleri de beraberinde getirmektedir. Ancak solo Viyolonsel Süitlerinin daha sonra başka kopyaları da keşfedilmiş ve yapılan karşılaştırmalar sonucunda okunaksız kısımlarda tereddütleri giderebilecek bazı bulgulara rastlanmıştır. Viyolonsel Süitleri, 1824 yılında ilk matbaa baskısı sonrasında uzun bir süre unutulmuştur. 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına dek çalındığına dair herhangi bir bilgi veya belgeye rastlanmamaktadır. Viyolonsel süitlerinin yeniden gündeme gelmesi, ünlü viyolonsel sanatçısı Pablo Casals'ın süitleri tekrar ele alması ve 1936-39 yılları arasında plağa kaydetmesi ile mümkün olmuştur. Bu tarihten günümüze dek süitler, viyolonselcilerin ve konser salonlarının vazgeçilmez repertuvarı arasına girmiştir.

Bach'ın viyolonsel süitleri, artarda yazılmış altı danstan oluşmaktadır. Süit, 18. yüzyılda çoğunlukla tercih edilen bir enstrüman formuydu. Barok dönemde süit bölümleri, genellikle dans isimleriyle bestelenmekte ve adını taşıdıkları dansların stil ve karakterlerine göre çalınmaktaydı. Bu sayede çalınan bölümün hem tempo hızı hem de dansın karakteristik hareketlerine göre müzikal vurgusu ortaya çıkıyordu.

1. BÖLÜM DANSLARIN AÇIKLAMALARI

Allamande, Courante, Sarabande ve Gigue dans formları, 18. yüzyılda Almanca konuşulan bölgelerde, süit dizininin temel yapısını oluşturmaktaydı. Bach, viyolonsel süitlerinde, Sarabande ile Gigue bölümleri arasına farklı dans biçimleri de ekleyerek çeşitliliği arttırmayı tercih etmiştir. Beş danstan oluşan her bölümün başına, serbest çalış niteliğinde giriş müziği olan *Prelude*'ü ekleyerek, bir süit oluşturmuştur.

Altı süitin bölümlerini oluşturan ortak dans karakterleri sırasıyla; 1. Bölüm: *Prelude*, 2. Bölüm: *Allemande*, 3. Bölüm: *Courante*, 4. Bölüm: *Sarabande* ve 6. Bölüm: *Gigue*'dir. Beşinci bölümler ise süitlere göre farklılık gösterir: I ve II. Süitlerde *Menuet*, III ve IV. Süitlerde *Bourre*, V. ve VI. Süitlerde *Gavotte* dansları görülmektedir.

1.1.Prelude

Sözcük olarak Fransızca kökenli olan *Prelude* kelimesi giriş anlamına gelmektedir. Barok öncesi dönemde icracıya doğaçlayarak çalma özgürlüğü sağlayan, 17. yüzyıldan itibaren ise notaya bağlı olmak şartıyla serbest yorum imkanı tanıyan bir müzik formu dur. 17. yüzyıldan itibaren dans süitlerinin başında kullanılarak, süitlerin giriş bölümünü oluşturmuşlardır. *Prelude*'lerin müzik yapısı *Toccata*'dır. *Toccata*'lar armonik bütünlük içerisinde arpej veya peşi sıra notalar ile virtüözite gerektiren müzik yapılarıdır. Dansların aksine, katı bir tempo zorunluluğu bulunmamakta, bu da çalıcıya serbestlik kazandırmaktadır. *Prelude*'lerde, danslarda rastlanan bir melodi yapısı ve ritmik karakter bulunmamaktadır. (Şekil 1)

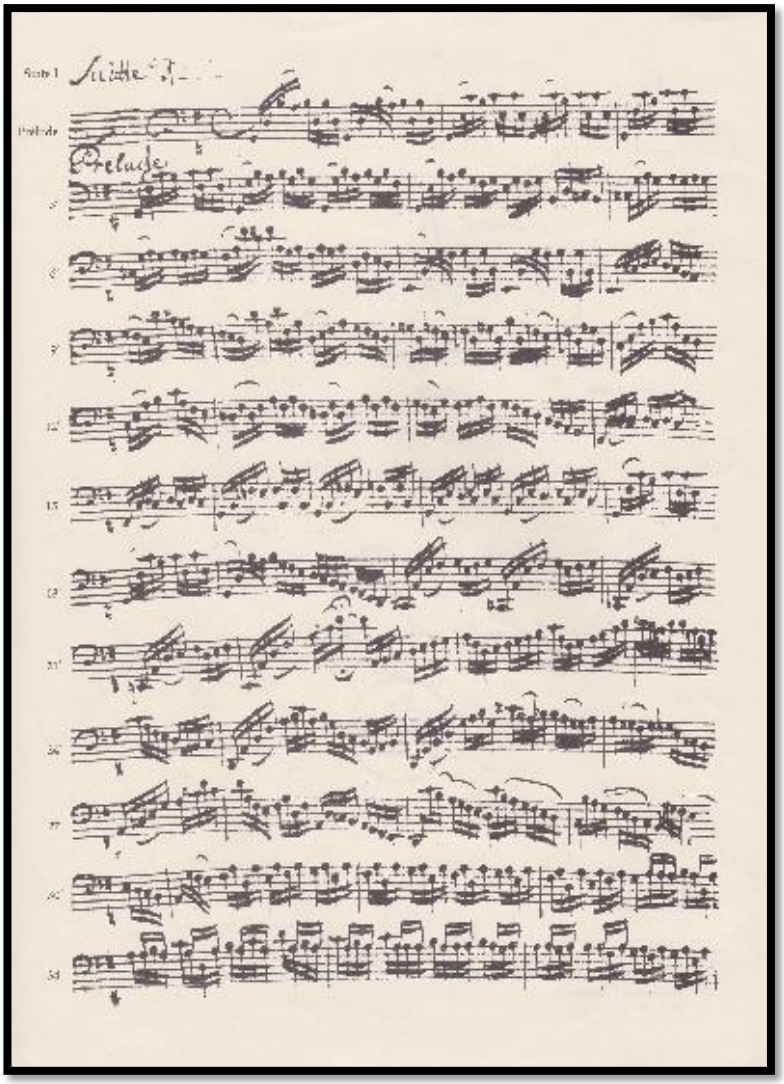

***Şekil 1**. Anna Magdelena Bach'ın el yazısı, Bach I. Viyolonsel Süiti BWV 1007, ilk sayfa, Prelude, (Barenreiter BA5215)*

1.2. Allemande

Barok çağ enstrüman müziğinin en popüler Alman dansıdır. *Auftakt* ile başlayan, vurguları birinci ve üçüncü vuruşlara denk gelen ve uzun adımlarla yapılan eşli bir dans türüdür. Sakin ama akıcı bir yapıya sahiptir. *Allemande'*larda, senkop kullanımından kaçınılır. Kısa motiflerle gelişerek hedef tonaliteye varılır. *Allemande*, enstrüman müziğinde daha çok konuşur gibi bir ifadeye benzetilir. Düzenli yapısı en dikkat çeken özelliğidir. Bu nedenle *Andante* bir tempo ile sakin çalınmalıdır. Genellikle 16'lık ve 8'lik nota değerleri kullanılır. Birinci ve üçüncü vuruşlar müzikal anlamda vurgulanarak çalınır (Şekil 2).

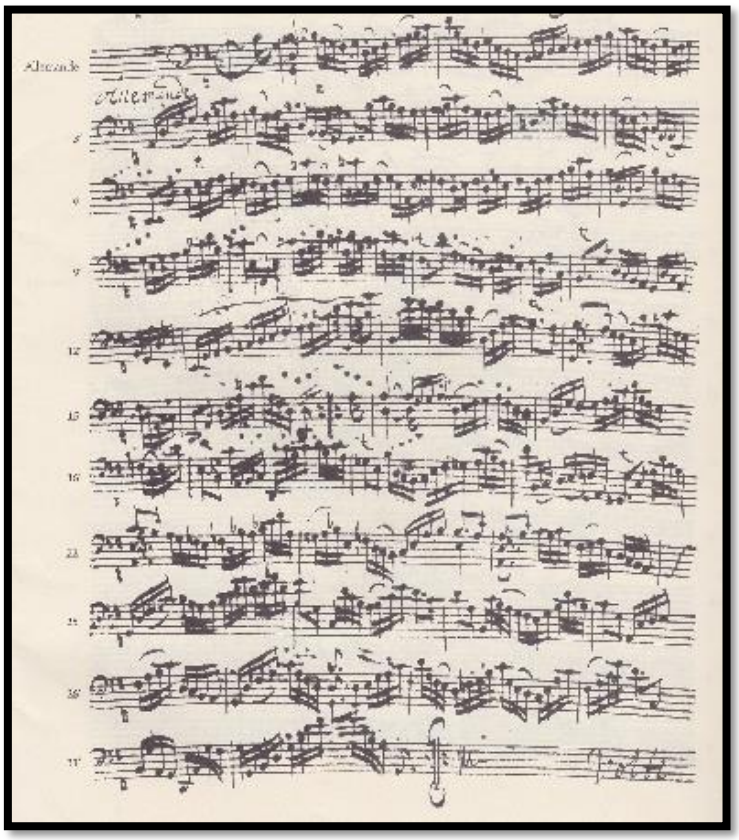

Şekil 2 *A.M. Bach'ın el yazısı, Bach I. Viyolonsel Süiti BWV 1007, ikinci sayfa, Allemande*

1.3. Courante

Kelime olarak hem İtalyancada hem de Fransızcada koşmak anlamına gelir. Avrupa'da 16. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın ortalarına kadar popüler bir dans türü olduğu bilinmektedir. Ölçü başlarına denk gelen vurgularla koşar adım yapılan bir dans türüdür. Enstrüman süitlerinde hızlı çalmayı ifade eder. Ölçü değeri, 3/4' lüktür. İki türü bulunmaktadır, Fransız tipi *Courante* ve İtalyan tipi *Corrente*. İtalyan *Corrente*'si daha hızlı çalınan, 3/4'lük veya 3/8 'lik bir danstır. Genellikle birbirine benzer nota değerlerinden oluşur. Benzer nota değerleri sayesinde İtalyan *Corrente*'si, daha akıcı ve süratlidir (Şekil 3). Fransız *Courante*'ı, 3/2'lik veya 6/4'lük ölçülerde karşımıza çıkar ve nota değeri bakımından İtalyan tipi *Corrente*'ye göre daha çeşitlidir. Senkoplar ve noktalı nota değerleri Fransız *Courante*'ının en belirgin unsurlarıdır. Fransız *Courante*'ı İtalyan *Corrente*'sinden biraz daha yavaş bir tempoda çalınır (Şekil 4).

Bach viyolonsel süitlerinde İtalyan tipi *Corrente*'yi, I. II. III. ve VI. süitlerinde, Fransız tipi *Courante*'ı da V. süitinde kullanmıştır. IV. Süitin *Corrente*'si her iki stile de uymamaktadır. Bach bu süitinde, 8'lik ve 16'lık nota değerlerinin yanı sıra *triole* nota değerlerine de yer vermiştir. Bu haliyle müzik çevreleri tarafından kendine has bir *Corrente* tipi olarak değerlendirilmektedir (Şekil 5). Günümüze ulaşan tüm kopya el yazmalarında bu bölümün başlığı Fransızca yazılışıyla *Courante* olarak işaretlenmiştir.

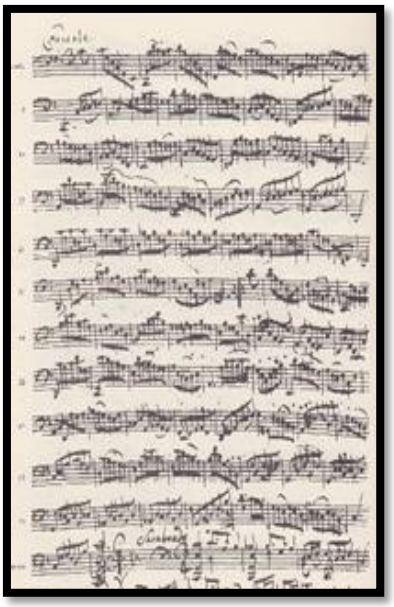

Şekil 3. *A.M. Bach'ın el yazısı,*
Bach III. Süit BWV 1009
İtalyan tipi Corrante

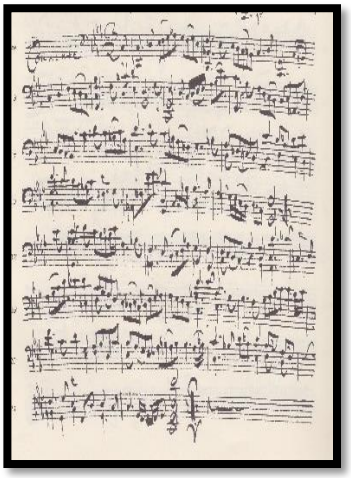

Şekil 4 *A.M. Bach'ın el yazısı,*
Bach V. Süit BWV 1011
Fransız tipi Courante

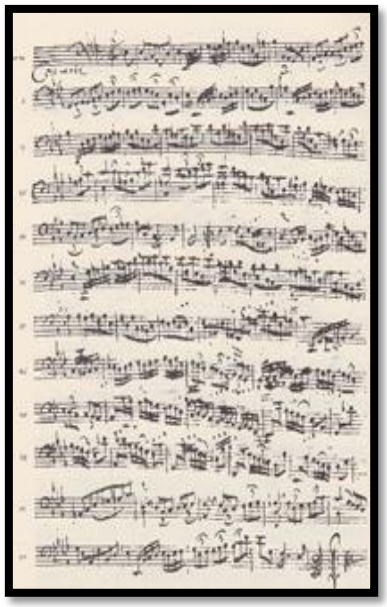

Şekil 5 *A.M. Bach'ın el yazısı,*
Bach IV. Süit BWV 1010
Her iki tipe uymayan Corrant

1.4. Sarabande

Dans Süitleri arasında, uzun adımlarla yapılan ağır dans türüdür. İlk kez 16. yüzyıl İspanya'sında görüldüğü tahmin edilmektedir. Ancak çoğunlukla Fransa'da saray çevrelerinde kullanıldığı bilinmektedir. Asil, ciddi ve ağırbaşlı bir danstır. Dans süitlerinde bölümün yavaş çalınmasını ifade eder. ¾'lük veya 3/2'lik ölçü değerlerinden birini taşır. İlk iki vuruş müzikal olarak vurgulanır, üçüncü vuruş ise hafif çalınır. Süit danslarının en ağırı olması nedeniyle hızlı bölüm aralarında, tempoda kontrast yaratmanın yanı sıra, icracıya ve dinleyiciye sükunet kazandırır (Şekil 6).

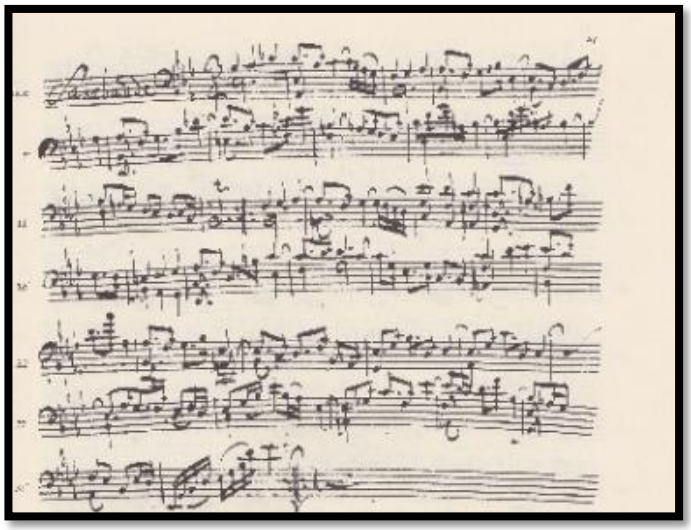

Şekil 6 *A. M. Bach'ın el yazısı, Bach IV. Süit BWV 1010, Sarabande*

1.5. Gigue

İlk görüldüğü yer İngiltere'dir. Çok hızlı ve sıçrayarak yapılan iki zamanlı bir danstır. Fransız ve İtalyan tipi olarak iki çeşidi vardır. Fransız tipi *Gigue*, 6/4 ya da 6/8'lik ölçü değeri taşır. Bütün bölüm, noktalı 8'lik 16'lık nota değerlerinden meydana gelir. Birbirini taklit eden ve düzensiz uzun cümleler, Fransız *Gigue*'nin en karakteristik özelliğidir. İtalyan *Giga*'i ise tercihen 12/8'lik ölçü değerindedir. Noktalı değerler olmaksızın yalın bir şekilde 8'lik nota değerleri ile dört ölçülük eşit cümle yapıları bu türün en belirgin özelliğidir (Şekil 7). Ancak Viyolonsel Süitlerinde Bach, bu yapıyı çeşitlendirerek 16'lık nota değerlerine de yer vermiştir. Almanca konuşulan bölgelerde, Fransız *Gigue*'i daha yavaş çalınır. İtalyan *Giga* ise oldukça hızlı çalınır ve virtüözite gerektirir. Bach viyolonsel süitlerinin yalnızca V. sinde Fransız tipi *Gigue* kullanmıştır (Şekil 8). Bach, süitlerin geri kalanında İtalyan tipi *Giga*'i tercih ettiği halde, günümüze ulaşan kopya el yazmalarında tüm başlıkların *Gigue* olarak Fransızca yazıldığı görülmektedir.

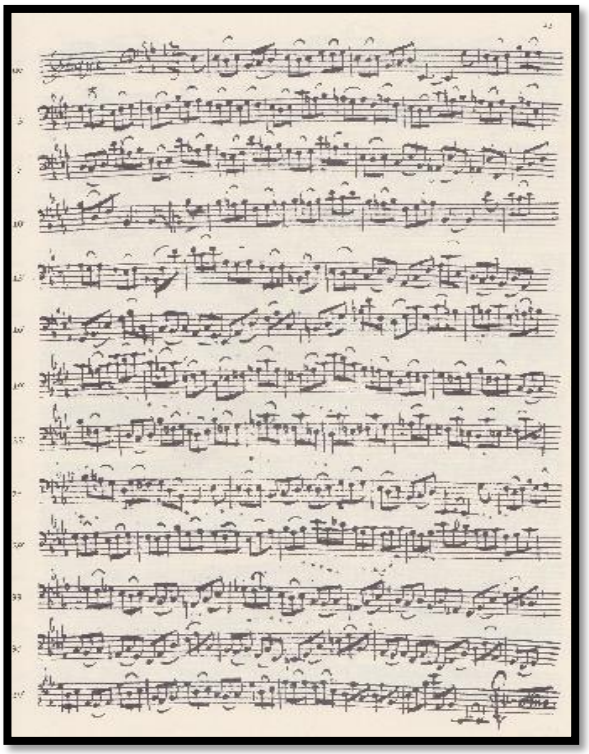

***Şekil 7**. A.M. Bach'ın el yazısı, Bach IV. Süit, BWV 1010,İtalyan tipi Giga*

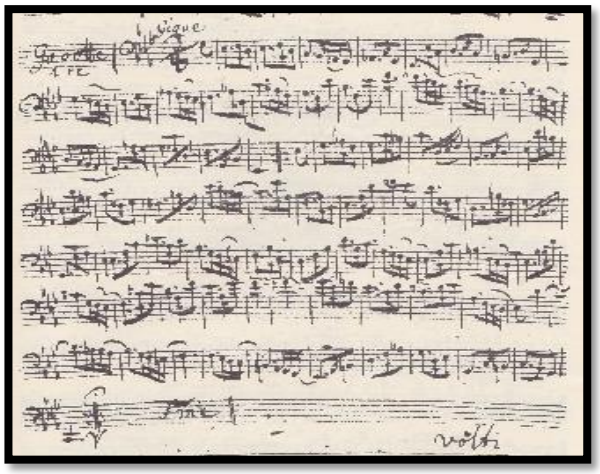

Şekil 8. A.M. Bach'ın el yazısı, Bach V. Süit, BWV 1011

1.6. Menuett

Bach'ın yaşadığı dönemde yapılan ve büyük ihtimalle kendisinin de gördüğü tek danstır. *Menuett*'ler Avrupa'da 18. yüzyıla kadar özel toplantıların, kutlamaların ve eğlencelerin vazgeçilmez dansıydı. Fransız kökenli olarak bilinen 3/4 'lük yapısıyla, 17. yüzyıl enstrüman müziğinde yerini almıştır. Günümüzde tempo hızı konusunda hala belirsizlikler sürse de temponun orta hızda olduğu tahmin edilmektedir. Fransa kökenli bir dans olması nedeniyle, Almanca konuşulan bölgelerde nispeten daha ölçülü ve sakin bir tempo ile çalınır. Birbirine paralel tonalitede tekrar edilen iki kısımdan oluşur. Bach, *Menuett* dansını, I. ve II. Süitleri'nde kullanmış, paralel ton farklılığı olan bölümleri *Menuett* I, *Menuett* II şeklinde iki kısma ayırmıştır. Menuett II çalındıktan sonra *Da Capo* ile başa dönülür ve *Menuett* I bu sefer tekrar edilmeden çalınır. *Da Capo* ile dönülen *Menuett* I'in sonu, bölümün de bitişi anlamına gelir (Şekil 9).

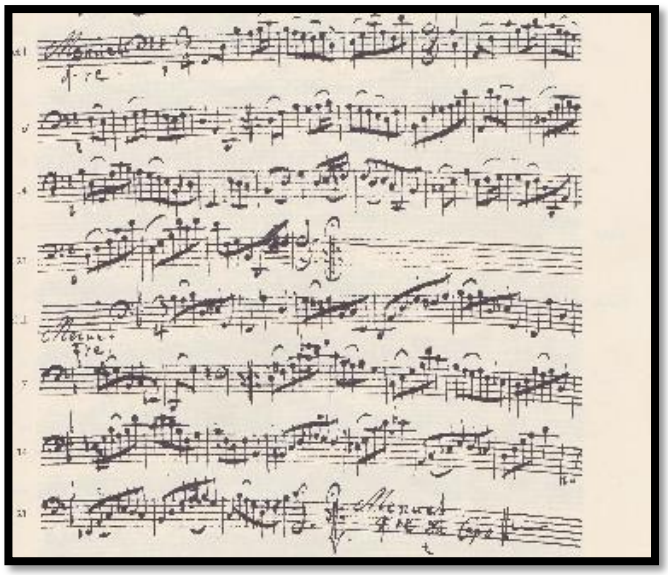

***Şekil 9.** A.M. Bach'ın el yazısı, Bach I. Süit BWV1007 Menuett*

1.7. Bourree

16. yüzyılda Fransa'da ortaya çıktığı tahmin edilen, çok hızlı olmayan bir halk dansıdır. Basit yapılı dört ölçülük cümlelerden oluşur. Sakin ama neşeli bir karaktere sahip dansın kısa ve hafif bir arşe ile çalınması tavsiye edilir. Bach, *Bourree*'yi, III. ve IV. süitlerinde kullanmış ve aynı *Menuett*'lerde olduğu gibi birbirine paralel ton yapıları ile iki kısma ayırmıştır. Çalınış düzeni *Menuett*'lerle aynıdır (Şekil 10).

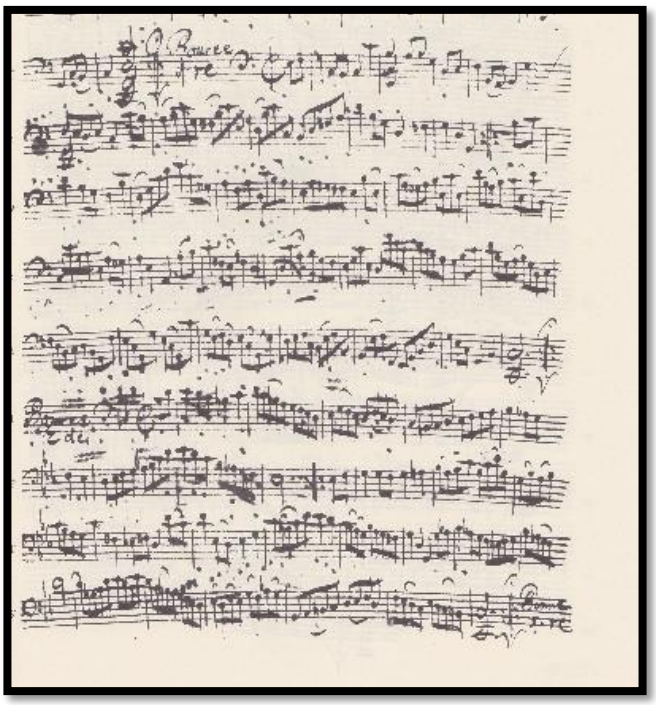

Şekil 10 *A.M. Bach'ın el yazısı, Bach III. Süit BWV 1009 Bourree*

1.8. Gavotte

16. yüzyıl Fransız halk dansıdır. Basit ölçü yapısı ve hızlı olmayan ölçülü bir tempo ile çalınır. Zarif ve ayakları yukarı kaldırarak yapılan bir danstır türüdür. Genellikle iki adet 4'lük notanın oluşturduğu *auftakt* ile başlayıp daha kısa nota değerleri ile devam eder. Bach V. ve VI. süitlerinde *Gavotte* dans formunu kullanmıştır. Aynı *Menuett*'lerde olduğu gibi birbirine paralel ton yapıları ile iki kısma ayırmıştır. Çalınış düzeni *Menuett*'lerle aynıdır (Şekil 11).

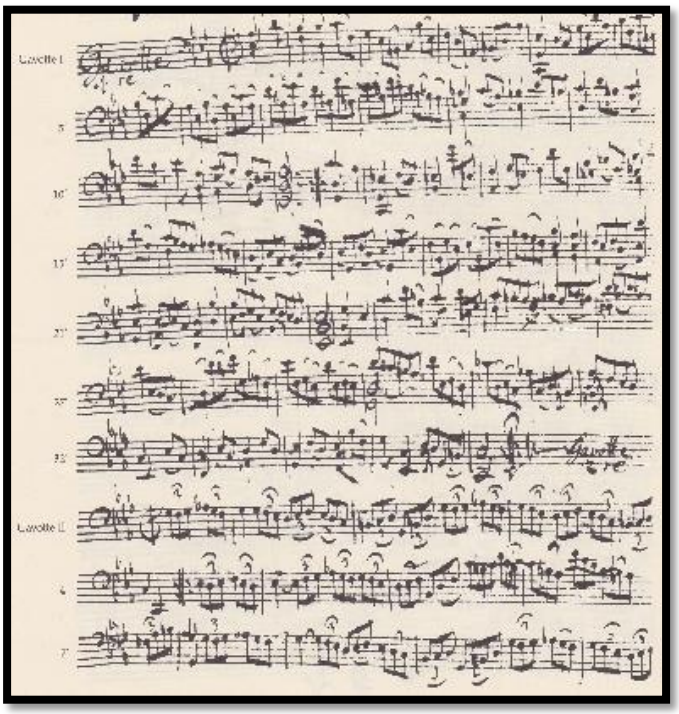

Şekil 11 A.M. Bach'ın el yazısı, Bach V. Süit BWV 1011 Gavotte

SONUÇ

Günümüzde bir yorumcu için çaldığı eserin üzerinde nüansların yazılı olması, bestecinin düşüncelerini ve duygularını anlamak için son derece önemlidir. Barok dönem eserlerinde nüans kullanımına pek rastlanmadığından yorumcular, daha serbest ve kişisel zevklerine uygun bir icra olanağına sahiplerdi. Elbette bu serbestlik, yaşadıkları dönemin müzikal stil gerekliliklerini göz ardı ettikleri anlamına gelmiyordu. Yorumcular, zaten yaşadıkları dönemin birer parçasıydı. Bu nedenle günümüzde yorumcular, çaldıkları eserlerin stillerini ancak öğrenerek ve öğrendiklerini uygulayarak gerçekleştirebilmektedirler. Bach'ın Viyolonsel Süitlerini, bestelendikleri dönemin stiline uygun yorumlayabilmek için, süitleri oluşturan dansları ve stillerini bilmek önemlidir. Bu bildiri,sayesinde yorumcular, Bach'ın Viyolonsel Süitlerinde kullandığı dans stillerini öğrenerek onun düşüncelerine bir adım daha yaklaşacaklardır.

KAYNAKÇA

BETTINA S. ve HARRIS D.W. (2000). J.S. Bach 6 Suites a Violoncello Solo senza Basso, Barenreiter, Kasel.

BETTINA S. ve HARRIS D.W. (2000). J.S. Bach 6 Suites a Violoncello Solo senza Basso, Barenreiter, Quelle A, Kasel

MIEHLING K. (1993). Das Tempo in der Musik von Barock und Vorklassik. Die Antwort der Quellen auf ein umstrittenes Thema, Wilhelmshaven.

RIEMANN H. (1922). Handbuch Der Musikgeschichte Zweiter Band Zweiter Teil, Breitkopf & Hartel, Leipzig.

Makale id= 331

Sözlü Sunum

Konservatuvar İle Müzik Eğitim Fakülteleri Arasındaki Farklar

Doç.Dr. Mehmet Sinan Dizmen[1]
[1]Ankara Üniveristesi Devlet Konservatuvarı
**Corresponding author: Mehmet Sinan Dizmen*

Özet: *Musiki Muallim Mektebi, 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk müzik eğitim kurumu olarak kurulmuş ve aynı yıl eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Müzik öğretmeni yetiştirmek amacı ile kurulan okul, daha sonraları Atatürk'ün çok sesli batı müziğinde ilerleme hedefleri doğrultusunda performans sanatçısı yetiştirme beklentisini yerine getirememiş, bunun sonucunda Alman besteci, eğitmen ve müzik insanı Paul Hindemith'in tavsiyeleri doğrultusunda 1936 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı kurulmuştur. Konservatuvarın kurulmasından sonra Musiki Muallim Mektebi, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'ne aktarılmış ve Gazi Orta Öğretmen ve Terbiye Enstitüsü Müzik Şubesi adını almıştır. 1981'de çıkarılan 2547 sayılı kanun gereğince, tüm yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplanmış; akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır. Müzik alanının iki farklı kolunda eğitim veren Müzik Eğitim Fakülteleri ile Konservatuvarların eğitmen kadroları ve eğitim alanları üniversite sistemine geçilmesinden sonra birbirine karıştırılmaya başlanmıştır. Ülkemizdeki Konservatuvarların, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda ve 2015 yılında Resmi gazetede yayınlanan Yükseköğretim Kurumları Devlet Konservatuvarları Müzik Ve Bale İlköğretim Kurumları İle Müzik Ve Sahne Sanatları Liseleri Yönetmeliği'nde eğitim amaç ve hedefleri belirtildiği halde bu hedeflerin dışında eğitim veren Müzik Eğitim Fakültesi mezunları da Konservatuvar eğitimi alanında istihdam edilmeye başlanmıştır. Bu bildiri iki kurum arasındaki müfredatları inceleyerek farkları ortaya çıkarmayı ve istihdam yanlışlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırma içerisinde ayrıca kanunlar, yönetmelikler ve mahkeme kararlarından yararlanılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Konservatuvar, Eğitim*

The Differences Between Conservatory and Music Education Faculties

Abstract*:Musiki Muallim Mektebi (School of Music Teaching) was established in 1924 as the first music educational institution of the Republic of Turkey. As a result, Ankara State Conservatory was established in 1936 in accordance with the recommendations of German composer, instructor and music person Paul Hindemith. After the establishment of the conservatory, the school of music was transferred to the Gazi Institute of Education and after transferred as a music branch of the Gazi Institute of Education. In accordance with the law No. 2547 issued in 1981, all higher education institutions were gathered under the roof of the Higher Education Council; also conservatories were converted to universities. After the transition, these two different educational systems, which are music education and conservatories began to be mixed together. In 2015, official gazette published a regulation about the state conservatories and clearly suggested that the music education departments' graduates can be music teachers at primary, middle and high schools, conservatory graduates are performers and can teach at conservatories. Nevertheless the music education graduates begun to be employed in the field of conservatory graduates. This paper aims to identify differences and identify employment mistakes by examining the curricula between the two institutions. Laws, regulations and court decisions will also be used to support the idea in this research paper.*

Keywords: *Music Education, Conservatory, Education*

GİRİŞ

Yükseköğretim Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul, bir süredir Konservatuvarlar ile Eğitim Fakültelerinin Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dallarını eş değer görmekte ve eğitim verdikleri temel alanları görmezden gelerek, öğretim elemanı istihdamı hususunda karışıklıklara veya hatalara sebep olmaktadırlar.

Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı tarafından düzenlenen Doçentlik unvan sınavları bu hataların en çok görüldüğü uygulamalardır. Bilinmektedir ki uzun süreden beri Eğitim Fakülteleri'nin Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalı mezunları, konservatuvar alanından doçentlik unvan sınavlarına başvurabilmekte, bununla beraber yine Eğitim Fakültelerinin Müzik Eğitimi/Müzik Öğretmenliği Anabilim Dallarında görev yapan Profesörler, Konservatuvar alanında gerçekleştirilen doçentlik sınav jürilerine seçilmektedirler. Aynı yanılgıya konservatuvarı olan üniversiteler, Profesörlük başvurularında jüri seçimi aşamasında da düşmektedirler.

Üniversitelerin öğretim görevlisi ve üyeliği ilanlarında ya da Üniversitelerarası Kurulun düzenlediği "doçentlik unvanı" sınav başvurularında hem dosya hem de jüri üyesi seçimi aşamasında, beklenen özenin ve dikkatin gösterilmediği bilinmektedir. Bu konuda gereken uyarılar, konservatuvar öğretim üyeleri tarafından ilgili mercilere yapıldığı halde, bu güne kadar her hangi bir olumlu sonuç alınamamıştır.

İki kurumun eş değer tutulmasının ve öğretim elemanı istihdamının bu eşdeğerlik çerçevesinde gerçekleşmesinin orta ve uzun vadede olumsuz sonuçları olacaktır. Bu sonuçların en başında, klasik batı müziği alanında sanatçı yetiştiren konservatuvarlarda eğitim kalitesinin düşmesi ve konservatuvar mezunlarının iş profillerini oluşturan orkestra ve opera bale kurumlarında beklenen ve hedeflenen sanatçı kalitesine ulaşılamaması gelecektir.

1. İKİ KURUMUN TARİHÇELERİ

Genç Türkiye Cumhuriyetinin ilk müzik eğitimi kurumu, 1924 yılında kurulan Musiki Muallim Mektebi'dir.(UÇAN, 2004) Ankara'nın Cebeci semtinde dört katlı bir apartman dairesinde eğitim hayatına başlayan mektebin ilk yasal düzenlemesi, 1925 tarihinde 18 maddeden oluşan "Musiki Muallim Mektebi Talimatnamesi"dir. Bu talimatnamede, mektebin "lise ve orta mektepler ile muallim mekteplerine müzik öğretmeni yetiştirmek" için kurulduğu açıkça belirtilmiştir. İkinci düzenleme ise, 1931 yılında çıkarılan, biri geçici 13 maddeden oluşan talimatnamedir. Zaman içerisinde ufak tefek değişiklikler yapılmışsa da bütün talimatnameler öz niteliklerini korumuşlardır (TANGÜLÜ ve BECERİKLİ, 2020:2).

1933-1934 yılları Atatürk Milli Eğitim Bakanlığı'ndan (Maarif Vekaleti) bir "**Millî Musiki ve Temsil Akademisi Kanununu"** hazırlanmasını istemiştir. Hazırlanan ve sunulan kanun meclisten geçmiş, ancak Atatürk tarafından uygulamaya konulmamıştır. O günlere tanıklık eden müzikolog ve sanatçı Cevdet Memduh ALTAR anılarında, Atatürk'ün hazırlanan kanunla ilgili en büyük çekincesinin, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bu alana hakim bir birim olmaması ve bu kanunun sadece bir kaç sanatçı ve sanat severin görüşleriyle hazırlanması olduğunu ifade eder. Atatürk, yeni çıkarılacak kanunun mutlaka bir uzman görüşü ile hazırlanmasını istediğini her fırsatta çevresindekilere söyler. Bu çekinceler gölgesinde 1934 senesinde "I. Musiki Kongresi" Ankara'da toplanır. Bu kongrede alınan kararlar doğrultusunda 1936 yılında Ankara Devlet Konservatuvarının kuruluşuna karar verilir. Kurulan Konservatuvar, Musiki Muallim Mektebinin Ankara/Cebeci semtinde, tasarımı İsviçreli mimar Ernst A. EGLI tarafından yapılan yeni binasında bütün sanat dallarıyla eğitim hayatına başlar. Bu arada Almanya'da yapılan görüşmeler sonucunda, Atatürk'ün istediği uzmanlar da bulunarak Türkiye'ye davet edilir. Bu uzmanlar Müzik Sanat Dalları için dünyaca ünlü Alman müzikolog ve besteci Paul HINDEMITH, Tiyatro Sanat Dalı için, **Carl EBERT'dir. İki ünlü sanatçı, günümüz Devlet Konservatuvarlarının eğitim temellerinin atılması ve müfredatının oluşturulmasında çok önemli rol oynamışlardır. Her iki sanat insanı Türkiye'ye gelir gelmez derhal çalışmalarına başlarlar ve bu çalışmaların raporlarını Atatürk'e sunarlar (ALTAR, 2020).**

Hali hazırda kurulmuş olan Konservatuvarın, bu raporlar sonucunda yeniden teşkilatlanması ve yeni müfredatın yürürlüğe girmesi ile paylaşılan binada yer sıkıntısı başlar. Bunun üzerine, Musiki Muallim Mektebi 1938 yılında "Gazi Orta Muallim ve Terbiye Enstitüsü" binasına taşınarak enstitüye bağlı bir şube statüsü ile eğitim faaliyetlerine burada devam eder (GAZİ, 2020).

Bu durum 1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim kanuna dek devam eder. Kanun gereğince, tüm yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplanmış; akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri Eğitim Fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır (YÖK, 2020).

2. KANUN VE YÖNETMELİKLERDE KONSERVATUVARLARA TANINAN AYRICALIKLAR

2547 sayılı Yükseköğrenim Kanununun "Tanımlar" alt başlıklı 3. Maddesinin, "h" bendinde, Konservatuvar için : *"Müzik ve sahne sanatlarında sanatçı yetiştiren bir yükseköğretim kurumudur"* tanımı yapılmaktadır. Adı geçen 2547 sayılı kanunda, özgün tanımı bulunan tek kurum "Konservatuvardır" (YÖK KANUNU, 1981).

Eğitim Fakülteleri için Kanunda veya açıklamalarda özel bir tanım bulunmamaktadır. Zira Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalları Eğitim Fakültesi altında eğitim veren bir bilim dalıdır. Bu durumda idari olarak Anabilim Dalı Başkanı tarafından yönetilirler. Konservatuvarlar ise meslek yüksek okulu kapsamında bir eğitim kurumu olup konservatuvar müdürü tarafından yönetilirler (YÖK KANUNU, 1981).

Bu nedenle bir anabilim dalıyla, yüksekokul sütsünde değerlendirilen Konservatuvarı eş değer görmek mümkün değildir.

Yine 2547 sayılı YÖK Kanunun "Tanımlar" alt başlıklı 3. Maddesinin e) bendinde Fakülte için: "Yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur" tanımı yapılmıştır (YÖK KANUNU, 1981).

Bu durumda 2547 sayılı kanunun "Tanımlar" alt başlığında iki kurum için de önemli bir fark bulunmaktadır. Bu fark; Fakültelerin görev tanımları arasında "bilimsel araştırma ve yayın yapmak" şartı bulunurken, Konservatuvarlar tanımında böyle bir şarta rastlanılmamasıdır. Bunun nedeni bilim ve sanat alanlarının kanun çerçevesinde farklı değerlendirilmesidir. 2547 sayılı kanun ile Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği incelendiğinde bölümlerin altında bulunan ana dalların anabilim ve anasanat dalı olarak ikiye ayrıldığı görülecektir. Anasanat Dalı (ASD) konservatuvarlarda kullanılmaktadır. Anabilim dalı (ABD) kavramı ise konservatuvar dışında özgün bilimsel araştırma ve buna yönelik yayın yapan fakülte ve diğer eğitim birimlerinde kullanılmaktadır (YÖK KANUNU, 1981).

Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalı, Eğitim Fakültesinin bir alt bilim dalıdır. Konservatuvarlarda ise, anasanat dalları müzik bölümü ve sahne sanatları bölümleri altında bulunurlar. Bunlar Müzik Bölümü altında; Yaylı Çalgılar ASD, Üflemeli Çalgılar ASD, Vurma Çalgılar ASD, Piyano ASD ve Sahne Sanatları altında Bale ASD, Opera ASD ve Tiyatro ASD'dır.

Görüldüğü gibi Konservatuvarın akademik şeması mesleki branşlaşmaya göre düzenlenmiştir.

3. EĞİTİM HEDEFLERİ VE MÜFREDATLARI:

1924 yılında kurulan ve Musiki Muallim Mektebi'nin devamı olan Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalının internet sitesinde "Hakkımızda" sekmesi altında mezun profili şu şekilde tarif edilmiştir:

> ……Programda "Müzik Alan bilgi ve becerisi", "Müzik Kültürü", "Öğretmenlik formasyonu" ve "Genel Kültür" derslerinden oluşan ve müziğin hemen bütün boyutlarını içeren zorunlu ve seçmeli dersler yer almaktadır…….. Anabilim Dalından mezun olan öğrenciler, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı

devlet veya özel okullarda öğretmen olarak çalışmakta; lisansüstü eğitim olanağı ile akademik kariyer imkanına sahip olabilmekte, ayrıca çeşitli kamu ve özel kurum/kuruluşlarda sanat danışmanı olarak da çalışabilmektedirler (GAZİ, 2020).

1936 yılında kurulan ve Ankara Devlet Konservatuvarı'nın günümüzde devamı olan Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı'nın mezun profili ise bölümlere göre şöyle tarif edilmiştir:

Müzik Bölümü için; "Yurt içi, yurtdışında faaliyet gösteren; Devlete bağlı ve özel orkestralarda (Senfoni, Opera, Üniversitelere bağlı akademik orkestralar, Oda orkestraları) orkestra üyesi veya solisti olarak; Özel ve Devlete bağlı Konservatuvarlarda Akademisyen olarak, finanse edilmiş oda müziği gruplarında grup üyesi olarak" (HACETTEPE. 2020),

Sahne Sanatları Bölümü, Opera Anasanat Dalı için: "Devlet veya özel opera sahnelerinde, korolarda, müzik eğitimi kurumlarında görev alabilir, bireysel olarak veya bir toplulukla birlikte konser ve resitaller gerçekleştirebilir, işitsel ve/veya görsel-işitsel medya kayıtları gerçekleştirebilirler." (HACETTEPE, 2020)

Ülkemizde Konservatuvar eğitimi, müzik bölümünün yukarıda sayılan tüm anasanat dalları ve sahne sanatlarından sadece Bale Anasanat Dalı için, 10 yıllık bir eğitim sürecini kapsamakta ve iki aşamalı bir yetenek sınavı ile 5. sınıf seviyesinde öğrenci kabul edilmektedir. Opera Anasanat Dalı ve Tiyatro Anasanat Dalı için özel yetenek sınavları lisans seviyesinde yapılmaktadır.

Eğitimi Fakültesi Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalına başvurmak için, lise mezunu olmanın yanı sıra, Temel Yeterlilik Testi (**TYT**) taban puanına sahip olma şartı aranır. Bu şartları sağlayan adaylara, konservatuvarlardakine benzeyen, ancak daha basite indirgenmiş bir kulak sınavı uygulanır. Ayrıca adaylardan bir enstrüman çalması ve Türk Halk Müziği veya Türk Sanat Müziği alanlarından bir şarkı seslendirmeleri beklenmektedir. (GAZİ, 2020)

3.1. Lisans Eğitimdeki Farklar

Ülkemizde Konservatuvar eğitimi, tamamen klasik batı müziği üzerinedir (Türk Müziği ve Türk Müziği Bölümü olan Konservatuvarlar hariç). Bir sanat dalında (enstrüman, opera, bale veya tiyatro gibi) uzmanlaşma esas alınmaktadır. Dersler seçilen her sanat dalının eğitim ihtiyacına göre farklılık gösterir. Örneğin[98,] bir enstrüman öğrencisi uygulamalı enstrüman derslerinin yanında, yine uygulamalı yapılan Korrepetisyon (Piyano Eşliği), Oda Müziği, Orkestra derslerini de almak zorundadır. Teorik olarak yapılan dersler ise: Solfej, Armoni ve Form Dersleridir. Piyano Sanat Dalı öğrencileri Orkestra dersi yerine Eşlik dersi alır (HACETTEPE, 2020).

Opera Anasanat Dalanında ise Şan Dersi ana meslek dersidir. Opera dilinin İtalyanca olması nedeniyle İtalyanca dersi, opera sanatının diğer önemli dili sayılan Fransızca ve Almanca için Diksiyon dersleri zorunludur. Opera Anasanat Dalının uygulamalı dersleri arasında; Sahne dersi, Sahne Repertuvarı, Lied Yorumu, Makyaj, Uygulamalı Şan Eşliği ve Foniatri dersleri, teorik derslerden ise Solfej, Armoni ve Form Bilgisi zorunludur (HACETTEPE, 2020).

Eğitim Fakültelerinin Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dallarında ise dersler, bir sanat dalında uzmanlaşma yerine, temel müzik bilgisine yönelik verilmektedir. Bu doğrultuda, her öğrenci bir bireysel çalgı dersi, bireysel ses eğitimi, Türk Halk Müziği Teorisi İşitme Eğitimi, Batı Müziği Teorisi İşitme Eğitimi, Türk Halk Müziği Koro, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Okul Çalgıları, Bireysel Bağlama, Eğitimde Bilişim Teknolojileri, Eğitim Müziği Dağarı Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Türk Halk Müziği Tür ve Biçim Bilgisi, Özel Öğretim Yöntemleri, Öğretmenlik Uygulaması, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Özel Eğitim, Batı/Türk Müziği Orkestra ve Oda Müziği Yönetimi derslerini alır. Görüldüğü üzere Müzik

98 Konservatuvar için örnekler, kıyaslanan kurumun müzik eğitimiyle ilgili olması nedeniyle sadece Müzik ve Opera alanlarından verilmektedir.

Eğitimi Fakültelerinde Türk Müziği ve Batı Müziği temel derslerinin yanı sıra pedagojik formasyona dayalı dersler de bulunmaktadır (GAZİ, 2020).

3.2. Lisansüstü Eğitimde Farklar

Konservatuvarlarda lisansüstü eğitim de lisans eğitiminde olduğu gibi seçilen sanat dalında uzmanlaşmaya yöneliktir.

Yüksek Lisans sonrası "Doktora" programı yerine "Sanatta Yeterlik" programı bulunmaktadır. 2547 sayılı Kanunun 3. Maddesinin "Tanımlar" alt başlığında Sanatta Yeterlik programı şöyle tarif edilmiştir:

> "Lisansa dayalı en az altı, yüksek lisansa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlayan doktora düzeyinde lisans üstü bir yükseköğretim eşdeğeridir" (YÖK KANUNU, 1981).

Bu tanımda önemli ve dikkat çeken husus, kullanılan "müzik ve sahne sanatları" vurgusudur. Bu vurgulama, Konservatuvarların "Akademik Şemalarında" adı geçen Müzik ve Sahne Sanatları Bölümlerini işaret etmektedir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun tanımına göre, "Sanatta Yeterlik" programı sadece Konservatuvar ve Güzel Sanatlar Fakültelerinin bağlı olduğu enstitülerde uygulanan bir program olup, Doktora programı gibi bilimsel araştırma ve yayın ilkelerini hedeflemeyi değil, seçilen sanat dalında uygulama ve yaratıcılık becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Eğitim Bilimlerine bağlı tüm alanlarda ise yeni bilimsel bir yenilik getirmeyi amaçlayan Doktora programı uygulanmaktadır (YÖK KANUNU, 1981).

4. DOÇENTLİK BAŞVURU ŞARTLARI ÇERÇEVESİNDE İKİ KURUM ARASINDA FARKLAR VE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR:

Üniversitelerarası Kurul her yıl iki kez doçentlik sınavı açmaktadır. (ÜAK, 2020) Sınavın başvuru şartlarında, Konservatuvar mezunları ile Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalı mezunlarının işaretleyecekleri alanlar açıkça belirtilmiştir.

Konservatuvar Müzik Bölümü Çalgı Anasanat Dalı mezunu olup Sanatta Yeterliğini bu alanda tamamlamış olan adaylar "*40111 kodlu Güzel Sanatlar Temel Alanı Müzik Alanı Klasik Batı Müziği (Yorumculuk)"* anahtar kelimesini seçmelidir. Yorumculuk anahtar kelimesinin başvuru şartları açıklamasında;

> Klasik Batı Müziği alanında başvurduğu Piyano-Arp-Gitar, Yaylı Çalgılar. Üfleme ve Vurma Çalgılar Anasanat Dallarının değişik dönemlerine ait Klasik üslup ve/veya Yenilikçi Tutarlı Teknik ve Yorumlar kabul edilebilir düzeydeki seçkin eserlerinden oluşan solo. oda müziği ve en az biri orkestra eşliğinde çalınmış konçerto olmak üzere en az üç saatlik müzik kaydının (en az bir eser Türk bestecilerine ayrılacaktır) sunulması istenir. Radyo ve/veya televizyonda yayımlanmış konserler ile yurt içinde ve yurt dışında seçkin kurumlarda vermiş olduğu konserler İle ilgili yayımlanmış kriterler, varsa ödüller ve ilgili kurumlardan alınmış görsel, işitsel ve/veya yazılı belgeler jüri üyelerine gönderilecek dosyada yer almalıdır. Aşağıdaki çalışmalara verilen birim puanlar esas alınarak adayın en az 100 puan karşılığı etkinlikte bulunması ve en az 90 puan karşılığı çalışmanın doktora/sanatta yeterlik unvanının alınmasından sonra gerçekleştirilmiş olması gerekir. *(Bu madde kapsamında tüm şartlar zorunludur.)* (ÜAK, 2020).

açıklaması bulunmaktadır.

Sahne Sanatları Opera Anasanat Dalı mezunu olup, Sanatta Yeterliğini bu alanda yapmış olan adaylar, "40205 kodlu, Güzel Sanatlar Temel Alanı, Sahne Sanatları Alanı, Opera Şarkıcılığı ve Rejisörlüğü" anahtar kelimesini seçmelidir. Başvuru şartlarının açıklama kısmında "Opera Şarkıcılığı ve Rejisörlüğü" anahtar kelimesi için:

> "Başvurulan sanat dalının değişik dönemlerine ait seçkin eserlerinden oluşan en az iki saatlik görsel ve/veya işitsel canlı veya stüdyo kaydını sunmak (Herhangi bir radyo veya TV kanalında yayımlanmış resital, gösteri veya seçkin kurumlarda yapılmış en az dört sahne etkinliği ile ilgili yayımlanmış kritikler, varsa ödülleri ile ilgili kurumlardan alınmış görsel, işitsel veya yazılı belgeler jüri üyelerine sunulacak dosyada yer alacaktır) (Bu madde kapsamında tüm şartlar zorunludur.) (ÜAK, 2020).

açıklaması yapılmıştır.

Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalı mezunları ve Doktorasını bu alanda yapmış olan adaylar ise, doçentlik başvurularında, "Eğitim Bilimleri Temel Alanı, 11006 kodlu Temel Eğitim Bilim Alanı, Eğitim Müzik Eğitimi" anahtar kelimesini seçmelidir. Burada Müzik Eğitimi anahtar kelimesi için ayrı bir açıklama bulunmamaktadır. Tüm eğitim birimleri için yapılan ortak açıklamada, adaylardan, "Uluslararası Makale, Ulusal Makale, Lisansüstü Tezlerden Üretilmiş Yayın, Kitap, Atıf" seçenekleri içerisinden beklenen zorunlu puanı yerine getirmeleri beklenmektedir (ÜAK, 2020).

Görüldüğü üzere Müzik Eğitimi/Öğretmenliği Anabilim Dalından mezun adaylardan sanatsal bir aktivite veya performans benzeri bir sunum istenmemektedir.

5. SONUÇ

Yapılan açıklamalar sonucunda, iki kurumun kuruluş aşamasından itibaren müzik öğretmenliği ve icra sanatçısı yetiştirmek gibi iki farklı konuda eğitim verdikleri, ve günümüzde bu hedef ve amaçlar doğrultusunda eğitim vermeye devam ettikleri görülmüştür. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda da bu konuda bazı açıklamalara yer verildiğinden bahsedilmiş ve iki ana kurumun müfredatları, kısaca ele alınmıştır.

Üniversitelerarası Kurul tarafından düzenlenen "Doçentlik Sınav" başvurularında yapılan bazı hatalardan bahsedilmiş ve doğru başvuruların nasıl olması gerektiği gerekçeleri ile açıklanmıştır.

Son olarak konuyla ilgili bir mahkeme kararını sunuyorum. Yükseköğretim Kurumunun taraf olduğu bir davada Danıştay 8. Dairesi 1999 karar yılı ve 4323 esas no lu kararında;

> ….Olayda davacının konservatuvar mezunu olmayıp Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi Bölümü, Şan Anasanat Dalından mezun olduğu görülmektedir. Eğitim Fakültelerininin doğrudan öğretmen yetiştirmeyi, konservatuvarların ise öncelikle sanatçı yetiştirmeyi amaçlayan eğitim kurumları olmasından dolayı, konservatuvarlar ile Eğitim Fakültelerinde sürdürülen lisans eğitimlerinin amaçları birbirinden farklıdır. Ayrıca bu iki kurumda sürdürülen ders programları arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumda, konservatuvarlar ile Eğitim Fakültelerinin mezunları eşdeğer kabul edilemeyeceğinden, eğitim fakültesi mezunu olan davacının sözleşmeli sanatçı öğretim elemanı olarak çalıştırılması isteminin reddedilmesine ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmamaktadır (HUKUKMEDENİYETİ, 2020).

denilmekte ve konu hukuken de netlik kazanmaktadır.

KAYNAKÇA:

ALTAR C.M. (1988). "I. Müzik Kongresi, Cevad Memduh Altar'ın İrticalen Yaptığı Konuşma", http://cevadmemduhaltar.com/1-muzik-kongresi-konusmasi.html, 04.12.2020.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ MÜZİK EĞİTİMİ ANABİLİM DALI, "Tarihçe", http://gef-guzelsanatlar-muzik.gazi.edu.tr/posts/view/title/tarihce-26429, 04.12.2020

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ MÜZİK EĞİTİMİ ANABİLİM DALI, "Hakkımızda", http://gef-guzelsanatlar-muzik.gazi.edu.tr/posts/view/title/hakkimizda-26518, 04.12.2020

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİ İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI, "Duyurular", http://ogris.gazi.edu.tr/posts/view/title/2019-2020-ozel-yetenek-sinavi-ile-ogrenci-alimi-ilani-228666, 05.12.2020.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ DEVLET KONSERVATUVARI "Bologna", https://bilsis.hacettepe.edu.tr/oibs/bologna/#, 06.12.2020.

HUKUK MEDENİYETİ, "T.C. Danıştay 8. Daire Esas No. 1997/1749, Karar No: 1999/4323", https://www.hukukmedeniyeti.org/karar/761331/sozlesmeli-ogretim-elemani-sozlesmeli-ogretim-elem/, 06.12.2020

TANGÜLÜ Z. ve BECERİKLİ S. (2020) ."Musiki Muallim Mektebi (1924-1937)" https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1132367, 02.12.2020.

UÇAN A. (2004). "Musiki Muallim Mektebi ve Müzik Eğitimi" http://www.musikidergisi.net/?p=593, 03.12.2020

ÜNİVERSİTELERARASI KURUL BAŞKANLIĞI, "Doçentlik Başvuru Şartları (2020 Ekim Dönemi) Güzel Sanatlar Temel Alanı", https://www.uak.gov.tr/temelalan/TA_Tablo4_2020E_10032020.pdf, 06.12.2020.

ÜNİVERSİTELERARASI KURUL BAŞKANLIĞI, "Doçentlik Başvuru Şartları (2020 Ekim Dönemi) Eğitim Bilimleri Temel Alanı", https://www.uak.gov.tr/?q=node/105#2020E, 06.12.2020.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU (1981), "Tarihçe", https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce, 04.12.2020.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU (1981), "Yükseköğretim Kanunu", https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf, 05.12.2020.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU (1981), "Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği", https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10127&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, 05.12.2020

Makale id= 128

Sözlü Sunum

Pandemi Döneminde Devlet Teşvik, Destek ve Yardımları: Uygulama ve Hedefler

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Aydıner[1]
[1]*A. Adnan Menderes Üniversitesisi*

Özet: *Bu çalışmanın amacı Covid-19 salgını döneminde devlet tarafından sağlanan teşvik, destek ve yardımları ve bu desteklerin etkilerini incelemektir. Bu çalışmanın yapıldığı günlerde en şiddetli şekilde devam etmekte olan Covid-19 salgını 2020 yılının başından bu yana tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de arz ve talep şoklarına sebep olurken, tedarik zincirlerinin kırılmasına sebep olmuştur. Üretimdeki daralma talep daralması ile birleşince mal ve hizmet sektöründeki çoğu işletme üretimini durdurmuş, dış ticaret hacmi düşmüş, enflasyonda belirgin bir artışın yanında işsizlik artmıştır. Pandeminin sebep olduğu belirsizlik ortamında özellikle finansal piyasalarda sert düşüşler ve kayıplara yaşanırken çok sayıda işletme iflas etme noktasına gelmiştir. Bu şartlar içinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Devlet ekonomiyi ayakta tutma adına değişik alanlarda çok sayıda teşvik, destek ve yardım paketini uygulamaya sokmuştur. Bu çalışmanın yapıldığı tarihe kadar bakıldığında bu teşvik ve desteklerin kısmen yararlı olduğu ancak bazı alanlarda yetersiz kaldığı görülmektedir. Salgın sürecinin şiddetlenerek devam ediyor olması söz konusu teşvik, destek ve yardımların ekonomik sorunların çözülmesinde yeterli olup olmayacağı konusunda tahmin yapmayı zorlaştırmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Pandemi, Covid-19, Teşvik*

Government Incentives, Supports and Aids During Outbreak Period: Applications and Targets

Abstract*: This paper examines and evaluates the types and effectivines of the incentives, supports and aids provided by government to cope with economic problems resulting from Covid-19 Outbreak. Although it started at beginning of 2020, the Covid-19 Outbreak stil continues to cause main economic problems beside heavy health problems in the world. In addition to uncertainity and pessimistic expectations, interrruptions in supply and demand chains caused many businesses and firms to cut their production size therefore prices of commodities went up and many employees lost their jobs. As it is in the World at the early stage of the Outbreak, Government in Turkey announced many aid and stimilus packages to support businesses and people in the country. As of the time of this study, It seems some of these incentives worked well but some of them were insuffecient to fulfill the needs of businesses and citizens. Since the devastating effects of the outbreak worsen day by day, it is diffucult to evaluate and predict the exact impacts of government incentives on economy today.*

Keywords: *Covid-19, Outbreak, Incentives*

1. GİRİŞ

Çin'de başlayan kısa sürede tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgını Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Pandemi" olarak ilan edilmiştir. Bu çalışmanın yapıldığı Aralık 2020 tarihi itibariyle 1.6 milyon kişi hayatını kaybederken 70 milyon'dan fazla insan bu salgından etkilenmiştir.

Salgın ölümlere ve ağır sağlık sorunlarına sebep olurken dünya genelinde tüm ülkelerde sosyal ve ekonomik hayata da ağır bir darbe vurmuştur. Salgın sürecinde arz ve talep zinciri koparken, çok sayıda işletme ya faaliyetine ara vermek ya da tamamen kapanmak zorunda kalmıştır. İşletmelerin ve işyerlerinin faaliyetlerini sürdürememesi veya mal ve hizmet üretimini sürdürseler bile talep düşüklüğüne bağlı olarak satışların azalması çok sayıda insanın işsiz kalmasına sebep olmuştur.

İşletmeler açısından bakıldığında çok sayıda işletme tamamen kapanmak zorunda kalırken geçici olarak kapanan işletmeler için de salgın sürecinin uzaması nedeniyle tamamen kapanma tehlikesi belirmiştir. Bu durum hem üretimin düşmesine hem de çok sayıda insanın işsiz kalması tehlikesini ortaya çıkardığından salgının ekonomik ve sosyal etkilerini azaltmak, işletmelerin ve insanların bu süreci en az zararla atlatabilmelerini sağlamak amacıyla tüm dünya ülkelerinde destek ve yardım paketleri ilan edilmiştir. İlan edilen destek ve yardım paketlerinin tutarları ABD'de 3 trilyon doları aşarken Avrupa Birliğinde de 3 trilyon Euro düzeyindedir. Almanya, Avrupa Birliğinden ayrı olarak salgının ilk aylarında kendi içinde hemen 120 milyar Euro tutarındaki paketi uygulamaya başlamıştır.

Salgın döneminde Türkiye de işletmelere, esnaflara, çalışanlara ve toplumun değişik kesimlerine yönelik destek, teşvik ve yardım paketi açıklamıştır. Bu yardım paketinin bazı kalemleri vergi indirimi gibi uygulamalardan oluştuğu için paketin tam tutarını bilinmemekle birlikte toplam tutarın 400 milyar TL civarına ulaşacağı tahminleri vardır.

Bu çalışmada salgın döneminde Türkiye'de uygulanan teşvik, destek ve yardımlar incelenmiştir. Tam tutarları tespit edilememekle birlikte bu destek ve yardımların amaçları ve sonuçları analiz edilmiştir.

2. TÜRKİYE'DE DEVLET TEŞVİK, DESTEK, HİBE ve YARDIMLAR

Türkiye'de başta yatırımların artırılmasına yönelik ana bir teşvik sistemi olmak üzere değişik mevzuatlar kapsamında çok sayıda Bakanlık ve kamu kurumu tarafından sağlanan teşvik, destek, hibe ve yardım bulunmaktadır. Bu bağlamda 20'den fazla kanun ve alt düzenleme kapsamında sağlanan teşvik, destek ve yardımlar şunlardır:

1. Genel Teşvik Sistemi.

- Genel Yatırım Sistemi:

Türkiye'nin gelişmişlik düzeyine göre 6 teşvik bölgesine ayrılarak uygulanan, vergi istisna ve muafiyeti, sigorta ve faiz desteği ile ücretsiz yer tahsisi gibi destekleri içeren teşvik sistemin kapsamı aşağıdaki tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo1: Genel Teşvik Sistemi

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikli Yatırımların Teşvik	Stratejik YatırımlarınTeşviki
KDV İstisnası	•	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	•	✓	✓	✓
Vergi İndirimi	•	✓	✓	
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	•	✓	✓	
Gelir Vergisi Stopajı Desteğ	•	✓	✓	✓
Sigorta Primi Desteğ	•	✓	✓	
Faiz veya Kar Payı Desteği	•	✓	✓	
Yatırım Yeri Tahsisi	•	✓	✓	
KDV İadesi	•			

2. KOSGEB Teşvikleri

- KOBİ Proje Destek Programı
- Tematik Proje Destek Proğramı
- İşbirliği – Güçbirliği Destek Proğramı
- Araştırma – geliştirme, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Proğramı
- Girişimcilik Destek Proğramı

- Genel Destek Proğramı
- Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Proğramı

3. **İŞKUR Teşvikleri**

- Aktif istihdam Politikaları
- Pasif istihdam politikaları
- SGK Prim teşvik Uygulaması (6111 Sayılı Kanun)

4. **TÜBİTAK Teşvikleri**

- Araştırma destek Proğramları Başkanlığı (ARDEB) Teşvikleri
- Teknolojik ve yenilik Destek Proğramları Başkanlığı (TEYBED) Teşvikleri
- Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı (BİDEB) Teşvikleri
- EUREKA Projeleri Teşvikleri

5. **AR-GE Teşvikleri**

- Ar-Ge İndirimi
- Gelir Vergisi Stopajı
- Sigorta Primi Teşviki
- Damga Vergisi İstinası
- Teknogirişim Sermaye Desteği

6. **San-Tez Teşvikleri**

- Teknoloji tabanlı yeni ürün ve/veya üretim yöntemi ile sonuçlanacak, üniversite ve sanayici işbirliği ile hazırlanan, **yüksek lisans** ve/veya **doktora tezi** olarak yürütülecek Ar-Ge projeleri çerçevesinde **Sanayi Tezleri** teşviklerini içerir.

7. **Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknokent) Teşvikleri**

- Gelir ve Kurumlar Vergisi Stopajı Teşviki
- Personel ücret Vergileri (Stopajı) Teşviki
- Katma değer Vergisi Teşviki
- Sigorta Primi Teşviki
- Atık Su Teşviki
- Diğer Destekler

8. **Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Teşvikleri**

- Ar-Ge Proje Destekleri
- Çevre Projeleri Destekleri

9. **Serbest Bölge Teşvikleri**

- Serbest Bölgedeki İmalatçı Firmalar için Vergi Avantajlarından Yararlanma İmkanı
- Orta ve Uzun Vadeli Faaliyet Ruhsatı Alabilme İmkanı
- Kar Transferi İmkanı
- Ticaret Kolaylığı İmkanı

- Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkanı
- AB ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım Belgelerinin Temini İmkanı
- Pazar İhtiyaçlarına ve Şartlarına Göre Belirlenecek Ticari Faaliyet İmkanı
- Gerçekçi Bir Enflasyon Muhasebesi İmkanı
- Yerli ve Yabancı Tüm Pazarlara Ulaşım İmkanı
- Azaltılmış Bürokratik Prosedür ve Dinamik İşletme Yönetimi
- Stratejik Avantaj
- Her Türlü Ticari ve Sınai Faaliyete Uygun ve Ucuz Altyapı İmkânı
- Tedarik Zinciri İmkanlarından Yararlanma Kolaylığı

10.**OSB Teşvikleri**

- OSB Tüzel Kişiliğine Sağlanan Vergi Muafiyetleri
- OSB'lerde Yer Alan İşetmelere Sağlanan Teşvik ve Muafiyetler
- OSB'lerde Kısmen veya Tamamen Bedelsiz Arsa Tahsisi

11.**Kültür ve Turizm Yatırımları Teşvikleri**

- Turizmi teşvik Kanunu İle Sağlanan Teşvikler
- Kültür Yatırımları ve Girişimcilerini Teşvik Kanunu İle Sağlanan Teşvikler
- Enerji Desteği
- Sinema Filmlerine Yönelik Destekler
- Yabancı Sinema Yapımcılarına KDV Muafiyeti
- Kültürel Sponsorluklara sağlanan Vergi indirimi
- Yurt Dışı Turizm Fuarlarına Katılım İle Tanıtım ve Pazarlama Destekleri

12.**Tarım Teşvikleri**

- Alan Bazlı tarımsal destekler (mazot, Gübre, Organik Tarım v.s Destekleri)
- Fark Ödemesi Destekleri (Arpa, Aspiri Buğday, Mısır, Fasulye v.s Destekleri)
- Hayvancılık Destekleri (Küçük ve B.Baş Hayvanlar, Arı, İpek Böceği v.s. Destekler)
- Tarım Sigortası Destekleri (Bitkisel Ürün, Sera, Hayvan Hayat Sigortası Destekleri)
- Faiz İndirimli Tarımsal Krediler
- Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler

13.Kalkınma Ajansları Destek ve Hibeleri

- Doğrudan finansman desteği,
- Faiz desteği
- Faizsiz kredi

14.**Kırsal Kalkınma Teşvikleri**

- Ekonomik Yatırımlar Destekleme Proğramı
- Toplu Basınçlı Sulama Sistemleri Yatırımları
- Makine ve Ekipman Alımlarının Desteklenmesi Proğramı

14.**Tarımsal ve Kırsal kalkınmayı Destekleme Kurumu Teşvikleri**

- Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım
- Et Üreten Tarımsal işletmelere Yatırım
- Süt ve Süt ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi

15. **Dış Ticaret Teşvikleri**

- Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) yardımları
- Uluslar arası Nitelikteki Yurt İçi Fuarların desteklenmesi
- Yurt Dışı Fuarların Desteklenmesi
- Pazar Araştırması ve Pazarlama Desteği
- Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi
- İstihdam Yardımı
- Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi
- Uluslar arası rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi
- Tasarım desteği
- Turqualıty Desteği

16. Dahilde İşleme Rejimi Teşvikleri

- İthalatta Şartlı muafiyet
- İthalat Esnasında Alınan Vergilerin Geri Ödenmesi

17. İstihdam teşvikleri

- Malullük, yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Prim Oranının İşveren Hissesinden Yapılan Beş puanlık İndirim Uygulaması
- Özürlü İşçi Çalıştıranlara Yönelik İstihdam Teşviki
- İşveren Hissesi Sigorta Primi Teşviki (4447 Sayılı kanun)
- Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi

18. **Avrupa Birliği Fonları**

- Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)
- Avrupa Topluluğu Hibe Proğramları
- 7.Çerçeve Proğramının KOBİ'lere Sunduğu İmkanlar
- IPARD

19. Sosyal Yardımlar

Yukarıda sayılan ekonomik büyüme ve kalkınmaya yönelik ekonomik desteklerin yanında çok sayıda sosyal destek ve yardımlar bulunmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca sağlanan sosyal destekler şunlardır:

1. Genel Sağlık Sigortası Kapsamındaki Yardımlar

2. 2022 sayılı Kanun Kapsamı (Engelli, Bakıma Muhtaç, Yaşlılık yardımları
3. 2828 sayılı Kapsamı (Muhtaç Engelliler) Yardımları
4. Eğitim Yardımları
5. Sağlık Yardımları
6. Aile Destek Yardımları
7. Sosyal ve Özel Amaçlı Yardımlar
8. SYDT kapsamındaki Yardımlar

3. SALGIN DÖNEMİNDE SAĞLANAN DESTEK VE YARDIMLAR

1. **Pandemi Sosyal Destek Programı**

Bu program kapsamında kısa çalışma ödeneği / işsizlik ödeneğinden yararlanmayan, salgın nedeniyle işyeri kapanan ve etkilenen tüm esnaf ve sanatkârları ile yardıma muhtaç hane halkına 1000TL yardım yardım yapılmıştır.

2. Kısa Çalışma Ödeneği

Kısa Çalışma Ödeneği; iş yerinde mevcut çalışma sürelerinin geçici olarak azaltıldığı ya da tamamıyla durdurulduğu durumlarda, sigortalı çalışanlara çalışamadıkları dönem için 3 ayı aşmama koşulu ile devletin sağladığı bir gelir desteği uygulamasıdır. Bu uygulamanın temel amacı; mevcut istihdamı korumak, zorunlu sebeplerden ötürü işçi çıkarımlarının önüne geçmektir. Kısa Çalışma Ödeneği uygulamasından en fazla 3 ay süreyle yararlanmak mümkündür. Ancak, bu süre zorunlu hallerde Bakanlar Kurulu kararı ile 6 aya kadar uzatılabilmektedir.

Covid-19 salgını nedeniyle iş yerinde mevcut çalışma sürelerini geçici olarak 1/3 oranında azaltmak zorunda kalan ya da faaliyetlerini tamamıyla durdurmak zorunda kalan işverenler Kısa Çalışma Ödeneğinden yararlanmıştır. Bir işçinin Kısa Çalışma Ödeneği uygulamasından faydalanabilmek için aşağıdaki koşulların sağlanması gerekir:

- Kısa Çalışma Ödeneği uygulamasına başlanacağı tarihten önceki son 60 gün hizmet akdini yerine getirmiş olmak,
- Son 3 yılda en az 450 gün prim ödemiş olmak gerekir.

Bu iki temel koşulun yanında Covid-19 salgını ile gelen yeni düzenlemede işverenlere var olan istihdamın korunması şartı da getirilmiştir.

3.Asgari Maaş Desteği

Asgari Ücret Desteği, 5510 sayılı kanun kapsamında uygulanmaktadır. Bu desteğin uygulanabilmesi için işverende aranan şartlar şunlardır;

- Özel sektör iş yerine sahip işverenleri,
- 5018 sayılı kanuna ekli 1 sayılı cetvelde bahsi geçen kamu idareleri dışındaki diğer kamu iş yerlerinin işverenlerinin olması.
- 5510 sayılı kanun kapsamında uzun vadeli sigorta kollarına dahil olan sigortalı olunması şeklindedir.
- Asgari Ücret Desteği Ocak-Aralık dönemi boyunca 12 ay süre ile sağlanabilir.

2020 yılında istihdamı destekleyip iş gücü maliyetlerini mümkün olduğunca düşürebilmek adına sektör gözetilmeksizin Asgari Ücret Desteği sağlanması amaçlanmıştır. Devlet bu desteği İşsizlik Sigortası Fonu üzerinden karşılayacak şekilde planlamış ve Asgari Ücret Desteğini günlük 2,50 TL ve aylık 75 TL olacak şekilde belirlemiştir. Önceki yılların aksine 2020 yılında iş yeri bünyesinde çalışan işçi sayısına bakılmaksızın her iş yeri için Asgari Ücret Desteği tutarı sabitlenmiştir.

4. SGK Prim Ödemeleri

Salgın sebebiyle mücbir sebep kapsamında yer alan sektörler ile 65 yaş üzerinde olan kişiler ve kronik rahatsızlıkları bulunanların SGK primleri ertelenmiştir

5. Vergi Düzenlemeleri

Salgın destekleri kapsamında yapılan vergi düzenlemeleri şunlardır:

- SGK ve Muhtasar beyannameleri birleştirmesi 01.07.2020 tarihine ertelenmesi.
- Pandemi hastanesi olarak belirlenen özel hastanelere SGK'nın ödeyeceği tutarlar artırılması
- Konaklama vergisinin Kasım ayına kadar uygulanmamasına, Otel kiraları ile ilgili haklar ve ödemeler vergi düzenlemeleri kapsamında Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için 6 ay ertelenmesi
- Hava yolu taşımacılığı iç hatlarda 3 ay süresince KDV %1'e düşürülmesi
- Stopaj gibi kaynaktan yapılan kesintilere ait ödemelerin muhtasar beyannameleri 3 ay ertelenmesi
- Kurumlar vergisi tahakkuk ve ödemesi 30.04.2020 tarihine uzatılması
- Geri Kazanım Payı beyannameleri altı ayda bir verilmesi

6. Kredi-Finansman Desteği

Salgın döneminde işletmelere sağlanan devlet destekleri aşağıdaki gibidir:

- Salgın sürecine girilmesiyle birlikte ihracatta geçici bir yavaşlama ve kapasite kullanım oranlarını olumsuz etkilenmemesi için ihracatçıya stok finansmanı desteği verilmesi
- Firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemeleri en az 3 ay süreyle ertelenmesi ve gerekmesi halinde ilave finansman desteği verilmesi
- İşleri kötü etkilenen esnaf ve sanatkârlar, Halkbank'a olan kredi borçlarının Nisan, Mayıs ve Haziran anapara ve faiz ödemelerini 3 ay faizsiz olarak ertelenmesi
- Vatandaşlar için avantajlı olması kaydıyla sosyal amaçlı kredi paketleri oluşturulmasının teşvik edilmesi
- Kredi Garanti Fonu limiti 25 milyar TL'den 50 milyar TL'ye çıkarılarak, kredi önceliği, salgından olumsuz etkilenen ve likidite ihtiyacı ve teminat açığı oluşan firmalar ve KOBİ'lere verilmesi
- 500.000 TL'nin altında satışa sunulan konutlarda kredi verilecek miktar %80'den %90'a çıkarılarak asgari peşinat %10'a düşürülmesi
- Nisan, Mayıs, Haziran aylarında temerrüde düşen firmalara ait kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesi

7. Ticari Alacak Sigortası Desteği

Covid-19 salgını ile birlikte gelen yeni bir uygulama alacak sigortası desteğidir. KOBİ'leri kapsayan bu destek ile onların ticari alacaklarını garanti altına almak amaçlanmıştır. Bu kapsamda devlet destekli ticari alacak sigortasının şartları da genişletilerek kolaylaştırılmıştır. Devlet desteği kapsamında değişen şartlar ve getirilen yenilikler şöyledir.

- Yalnızca küçük ölçekli işletmelerin yararlanabildiği sigorta sisteminden bundan böyle orta ölçekli işletmeler de yararlanabilecektir.
- 25 milyon TL olan ciro sınırı 125 milyon TL'ye çıkarılmıştır

- KOBİ'nin ticari alacağını sigortalamak istemesi halinde, alıcı başına 750 bin TL'ye kadar teminat limiti sağlanacaktır. Tercih edilmesi halinde teminat tutarı artırılabilecek ve bu artırım için ek prim ödenmeyecektir.
- Bankalar ile finans kurumları, alacak sigortası poliçesi üzerinde söz sahibi olup poliçelerin takibini sağlayabilecektir.

3. SONUÇ:

Salgın döneminde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de devlet teşvik, destek ve yardım paketleri ilan etmiştir. Bu paketlerin temel amacı ülke ekonomisinin en az zararla bu süreci atlaması, toplumun salgından etkilen kesiminin korunmasına yöneliktir. Halihazırda uygulanan teşvik ve yardımları kapsamını genişleterek ve yardımların miktarını artırarak devam etmiştir.

Arz ve talep yönünde keskin ve ağır şokların ortaya çıkması nedeniyle ekonominin mevcut durumunu korumasının bir başarı kabul edildiği salgın döneminde tüm dünya ekonomisinde olduğu 2020 yılının 2. çeyreğinde ekonomi %9 civarında daralmasına karşın sonraki dönemlerde toparlanmıştır. Ancak çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla salgının giderek kötüleşmesi 2020 yılı için net bir değerlendirmede yapılmasına imkan vermemektedir.

Salgın dönemindeki işletmelere yönelik yardımlar daha çok işletmelerin varlıklarını sürdürmesine katkıda bulunmuş ancak yine de çok sayıda özellikle hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletme kapanmıştır. Aynı durum esnaf kesiminde de görülmektedir. Bu sebeple salgın dönemi teşvik, yardım ve destekleri ancak minimum seviyede varlığını sürdürmeye yardımcı olmuştur.

İşçi çıkarma yasağına devletin çalışanlara yönelik çok sayıda desteğine karşın işsizlik artma eğiliminde olup sağlanan destekler mevcut durumu koruma yetmemiştir. Bu bağlam kapanan işletmelerin yeniden açılmasının uzun zaman alacağı düşünüldüğünde hem üretimin hem de istihdamın eski düzeyine dönmesinin kısa vadede gerçeklemesi mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA:

https://ailevecalisma.gov.tr/

https://www.eximbank.gov.tr/

https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/

https://www.hmb.gov.tr/

https://www.ito.org.tr/tr/hizmetler/tesvik-ve-destekler/yatirim-tesvikleri

https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/turkiyede-saglanan-tesvik-ve-destekler

https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri

https://t

Makale id= 4

Sözlü Sunum

18.Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Malul Mürettebat ve Devletin Bunlara Yaklaşımı

Dr. Mehmet Taş[1]
[1]Hatay
**Corresponding author: Mehmet Taş*

Özet: *18.Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Malul Mürettebat ve Devletin Bunlara Yaklaşımı 18.yüzyıl Osmanlı donanmasının insan unsurunu mürettebat oluşturmaktaydı. Mürettebat ise savaşçı olan ve olmayan olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Savaşçı mürettebatın başında reisler, zabitler ve onların idaresinde bulunan leventler gelmekteydi. Savaşçı olmayan mürettebatı ise yelkenciler, marangozlar, burgucular, imamlar, katipler ve hekimler oluşturmaktaydı.18.yüzyılda kalyon dönemine geçmenin sonucunda gemilerde mürettebat sayısı artmıştır. Gemideki mürettebat hem geminin sevk ve idaresi hem de düşman unsurlarla mücadelede önemli bir işlev üslenmişti. Savaşçı olmayan mürettebat gemilerin günlük işleri ve bakımını üslenirken savaşçı olan mürettebat geminin askeri amaçlarını gerçekleştirebilmesi için kale kuşatmaları, düşman gemileriyle mücadele ve baskın harekâtları gibi görevleri icra etmekteydi. Aralarında işlevsel bir bütünlük bulunmaktaydı. Savaşçı olmayan mürettebat olmadan savaşçı mürettebatın görevini yapabilmesi ne kadar zorsa savaşçı mürettebat olmadan da sivil mürettebatın gemileri denize sevk ederek askeri görevler için yönetebilmesi o kadar zordu. 18.yüzyıl olarak nitelenen dönem Osmanlı Devleti için hem karada hem de denizlerde düşman devletlerle yoğun mücadeleyle geçmiş bir dönemdir. Karada İranlılar ve Avusturyalılar ile mücadele edilirken denizlerde Venedik ve Rusya ile mücadele etmiştir. Bu yüzyılın sonlarına doğru geleneksel müttefik Fransa ile Mısırın işgali sebebiyle ilişkilerin bozulması sonucunda Akdeniz'deki hasım devlet sayısı artmıştır. Denizde açık deniz donanması nehir ve göllerde ise ince donanma tarafından verilen mücadeleler sonucunda çok sayıda savaşçı ya da savaşçı olmayan mürettebat yaralanmış ya da hayatını kaybetmiştir. Gemicilik uzmanlık gerektiren bir meslek olduğu için yerini yeni uzman gemicileri ikame etmek hemen mümkün olmamıştır. Çünkü gemicilik uzmanlık bilgisi olmayan gemiciler için yapılması zor ve riskli bir meslektir. Bu zorluk ve riskler uzman gemiciler için de geçerlidir. Bu çalışmada 18.yüzyılda Osmanlı donanma gemilerinde yaralandığı ya da sakat kaldığı için iş göremez hale gelen mürettebatın durumları mercek altına alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada bu durumda bulunan mürettebata karşı özellikle devletin yaklaşımı belgeler ışığında ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun için Osmanlı arşiv belgeleri ile dönemin yazarları tarafından kaleme alınan eserler ve yabancı yazar ve gözlemcilerin eserlerinden yararlanılarak analitik bir bakış açısıyla bilgiler değerlendirilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Donanması,mürettebat,kalyon.*

Giriş

Osmanlı donanması 17. yüzyıl sonlarında kadırga türü gemilere dayalı donanma yapısında esaslı bir dönüşüm yaşayarak dönemin asıl savaş gemisi haline gelen kalyon türü gemilere doğru kesin bir geçiş yapmıştır. Bu geçiş, kalyon türü gemilerle savaşan Akdeniz ve Avrupalı ülkelere karşı denizlerde başarıyla rekabet edebilmek amacıyla ve usul yönünden belli bir döneme yayılmak suretiyle tedrici olarak gerçekleşmiştir. Avrupa'da denizcilik alanında yaşanan bir dizi bilimsel, ticari ve siyasi gelişmenin sonucunda ortaya çıkan "*kalyon teknolojisi*"nin kadırgaya karşı üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalan Osmanlılar, 1701 yılında yayınlanan Bahriye Kanunnamesi ile donanmalarında her sene belli bir sayıda kalyon bulundurmaya başlamışlardı. Toplam 40 kadar kalyonun donanmada görev yapması kararını icraya koymak için İstanbul, Sinop, Samsun, Rodos ve Gelibolu gibi tersanelerde yoğun bir kalyon inşa faaliyeti başlamıştır. Haliyle, 17. yüzyılda başlayıp 18. yüzyılda kesinleşen kalyona geçiş süreci mürettebat rejiminden lojistik ve bütçe imkanlarına kadar pek çok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Örneğin

kadırgada sayıca epey yekun tutan ve nispeten vasıfsız işgücüne tekabül eden kürekçilerin yerini kalyonda yelkenci, topçu, cerrah, dümenci, marangoz, kalafatçı ve urgancı gibi nitelikli işgücü almıştır. Ayrıca hem uzmanlık gerektiren işlerin sayısı artmış hem de mürettebatın nüfusu büyümüştür. Bu işgücünün yerel kaynaklardan temini, idamesi ve bunlara ödenen ücretler devlet açısından donanma maliyetini artıran bir unsur olmuştur. Çünkü bu durum özellikle Karadeniz bölgesinin batı, orta ve doğusu ile Anadolu'nun batı ve güney bölgesinde yer alan kazalardan bahse konu işgücünün temini hem bu bölgelerde uzman işgücündeki azalmaya bağlı olarak sivil denizcilik faaliyetlerinde bir duraklamaya hem de devletin bu iş için daha büyük miktarda kamu kaynaklarını seferber etmesini zorunlu kılmıştır.

Osmanlı Devleti açısından 18. ve 19. yüzyıllar uzun ve yıpratıcı savaşların birbirini takip ettiği ve varlığını muhafaza edebilmek için yabancı devletler ittifak ilişkileri kurarak varlığını sürdürmeye çalıştığı yüzyıllar olmuştur. Denizlerde Venedik ve Malta şövalyeleri gibi geleneksel düşmanlarına ilave olarak bu yüzyıllarda Rusya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı yeni rakiplerle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı hakimiyetindeki deniz ve toprakların Avrupalı büyük devletler açısından çıkarların kesişme noktasında yer alması onun bazen Çeşme Baskını'nda olduğu üzere Rusya gibi bir devlete karşı bazen de 1827 Navarin Baskını'nda olduğu gibi İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler koalisyonuna karşı mücadele etmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Ancak bu iki yüzyıl boyunca onun en yoğun mücadele etmek zorunda kaldığı devlet, varlığını idame ettirmek için "sıcak denizlere açılmayı" zorunlu görerek bunu değişmez bir devlet politikası haline getiren Rus çarlığı olmuştur.

Kaptan paşa tarafından yönetilen Osmanlı donanmasının 18. ve 19.yüzyıldaki başlıca görevi, Akdeniz'deki hac ve ticaret konvoylarını korumak, düşman donanmalarına karşı koymak, düşman devletlere yönelik akın ve saldırılar düzenlemek ve kara ordusunun ikmal ve lojistiğine yardımcı olmaktı. Gemi yönünden ise farklı tersanelerde inşa edilmiş çok sayıda kalyon, firkateyn, şıhtiye, kolik ve ateş gemisinden oluşmaktaydı. Donanma gemilerinde binlerce askerden oluşan mürettebat farklı isimde kaptanların komutası altında görev yapmaktaydı. 25 Ağustos 1795 tarihinde Tersane-i Âmire'de bulunan donanma gemileri ile bunlarda görev yapan mürettebatın sayısı dikkate alındığında donanma gemileri içerisinde kalyonlar ağırlıklı bir yer tutmaktaydı. Mürettebat sayısı genelde 50 ile 100 arasında değişmekteydi[99]. Bu rakamlar kalyonların askeri amaçların gerçekleştirilmesine olanak verecek şekilde tasarlandıklarını ve hantal kalmalarına yol açmaması için çok büyük hacimlerde inşa edilmediğini göstermektedir. Çünkü büyük ölçekli kalyonlar hantal yapıları nedeniyle açık denizde düşman takibi ve takipten kurtulma faaliyetlerinde küçük ya da orta ölçekli kalyonlara kıyasla daha zayıftırlar. Ayrıca artan tonajları dolayısıyla karaya oturma riski karşısında sığ denizler ile körfez, göl ve akarsu ağızlarına yanaşmaları zordur. Akdeniz ve Karadeniz gibi geniş su kütlelerini kontrol etmek için sayıca fazla, manevra yeteneği yüksek, ateş gücü fazla ve kıyıdan tersane ve limanlar vasıtasıyla desteklenen bir donanmaya ihtiyaç vardı. Sinop, İstanbul, Gelibolu, Rodos, Kıbrıs ve İskenderiye gibi tersaneler Osmanlı donanması için önemli ikmal ve dayanak noktalarıydı. Osmanlı donanmasının geniş bir alanı kontrol etmesi ve burada görevini çok sayıda devlete karşı ifa etmek zorunda olması gemilerdeki mürettebatın düşmanla mücadeleye girdiğinde yaralanma ya da malul kalarak iş göremez hale gelme riskini artırmaktaydı.

Osmanlı donanması 18 ve 19. yüzyılda dönemin emperyalist devletlerin donanmalarına karşı devleti ve ülkeyi savunma görevini ifa ederken bazen zafer kazanıp bazen yenilse de inkâr edilemeyecek olan husus onun görevini icra ederken pek çok ölü ve yaralı vererek mürettebat unsuru açısından zarar gördüğüdür. Yetişmiş denizci kaynağını tüketen bu olgu, gelişmiş bir denizcilik ekonomisi olmayan ülkede kaybolan bu iş gücünün yenisiyle ikame edilememesine ve dolayısıyla donanmanın sürekli olarak kan kaybetmesine sebep olmuştur. Örneğin 1770 Çeşme Baskını'nda 14-15,000 kişilik mürettebattan oluşan Osmanlı donanmasında bu mürettebatın en az yarısı ölmüş diğer yarısı ise yaralanmıştı (Panzac, 2014:203). 1827 Navarin Baskını'nda bu

[99] BOA.TSMA.E.646.14.

donanmanın zayiatı 3,000-4,000 kişi kadardı (Panzac, 2014:282). 1853 Sinop baskınında 4,200 kişilik toplam mürettebatın en az 2,000'i ölmüş yüzlercesi ise yaralanmıştı (Panzac, 2014:327). Bu rakamlara Tuna, Nil, Fırat ve Dinyester gibi nehirlerde görev yapan ince donanması mürettebatı dâhil değildir. Deniz kazası ya da iş kazası nedeniyle ne kadar mürettebatın yaralandığı ya da hayatını kaybettiği ise malum değildir.

Yaralanan denizcilerin iş göremez hale gelmesinin nedeni farklı farklıydı. Ancak en dikkat çekici olanları görme yeteneğinin kaybı[100], top atışı sırasında yüzün yanması ve gözlerin kör olması[101], köprücük kemiklerinin kırılması sonucu iş göremez hale gelme[102], savaş esnasında yaralanma[103], savaş sırasında vücudun yanması ve sair nedenlerdi[104]. Savaş sırasında ölen ve yaralanan mürettebatın diğer sağlam mürettebat üzerinde oluşturacağı yıkıcı etkiyi göz önünde bulunduran Katip Çelebi, "*Tuhfetü'l-Kibar, Fi Esfari'l-Bihar",* isimli eserinde bunların hemen kaldırılarak geminin ambarına nakledilmesini tavsiye etmektedir (Katip Çelebi, 1980:250).

Malul Mürettebata Karşı Devletin Duruşu

Yaralanma nedeniyle iş göremez hale geldiği için hayatını idame ettirmez duruma düşen mürettebatın bizzat kendisi ya da ölen mürettebatın yakınları yoksulluk gerekçesiyle padişaha başvurarak yardım talebinde bulunabilmekteydi. Donanma mürettebatı olmadığı halde donanmanın faaliyeti nedeniyle zarar görenler kişiler de devletten yardım talebinde bulunabilmekteydi[105]. 1853 Sinop Baskını'nda evleri yanan şehir ahalisinden bazıları kendilerine yardım edilmesi için padişaha başvurmuşlardı. Bu talepler karşısında padişah tersane emini ya da kaptan paşadan olayın aslını araştırmasını isteyerek donanma mürettebatından gerçek manada yardıma muhtaç olanlara yardım elini uzatmaktaydı. Onların durumu karşısında padişahın kayıtsız kalması ya da donanmaya emek vermiş bu kişi ve yakınlarının sefalet içinde yaşamalarına seyirci kalması mümkün değildi. Bu duruma her şeyden önce devletin temeli ve ruhu olarak kabul edilen adalet anlayışı izin vermezdi. Padişahın en önemli görevlerinden birisi daha Osman Bey (1299-1326) döneminden itibaren adaleti tesis etmekti. Adalet ise sadece suçluların layık oldukları cezaya çarptırılmaları değil aynı zamanda hak edenlere haklarının ne eksik ne de fazla olarak fakat tam olarak verilmesiydi (Unan, 2015:120). Yaralanan mürettebat devlet için görevini yerine getirirken vücut bütünlüğünü yitirmiş ya da bir uzvunu kaybetmişse devletin de onun bu fedakârlığı karşısında ona sahip çıkma yükümlüğü vardı. Başka bir cihetten bakılacak olursa İslamiyet öncesi dönemde cari olan Kut anlayışına paralel şekilde padişaha hükme yetkisi Allah tarafından verilmiştir. Öyleyse onun davranışları Allah'ın hükümlerine uygun olmalıdır. Allah ise kullarına merhametli olmayı emretmektedir. Eğer padişahın hareketleri Allah'ın hükümlerine uygun olmazsa kendisine verilen bu hükme yetkisi yine Allah tarafından geri alınabilir (Unan, 2015:123).

[100] Donanma gemilerinde 15 seneden fazla görev yaparken bir savaştan sonra gözlerine perde indiği için padişahtan yardım talep eden kalyoncu Ali'nin arzuhalini içeren 3 Recep 1213 (11 Aralık 1798) tarihli belge için bkz. BOA.C.BH.139.6704.1.

[101] Patrona gemisinde 2. reislik görevinde bulunan Rodoslu Halil Reis'in kaza sonucu sol kalçasında sızı ve yürümesinde sorun çıktığı gerekçesiyle kendisine yardım edilmesi konusunda talebini içeren 15 Safer 1209 (11 Eylül 1794) tarihli takrir hakkında bkz . BOA.AE.SSLM.III.266.15375.1.1.

[102] Muradiye kalyonunda günlük 30 akçe ulufe ile reis olarak görev yapan Mustafa Abdullah Kızılhisar'ın sol kolunun küreği üstü ve sinirlerinin kesilmesi ve ardından köprücük kemiğinin kırılması sonucu iş göremez hale gelmesi nedeniyle kendisine emeklilik hakkı verilesi konusundaki 1158 (1745/1746) tarihli talebi hakkında bkz. BOA.AE.SMHD.I.204.16116.1.

[103] 1853 yılında Sinop baskınında yaralandığı için emekli olması kararlaştırılan 25 denizci için bkz. BOA.MB.İ. 13.138.1.

[104] 1205 (1790/1791) yılında düşmanla yapılan savaşta vücudu yanarak yaralanan Hasan Süleyman'a İstanbul duhan gümrüğünden 15 sağ akçe ücret bağlanması hakkındaki 29 Zilhicce 1205 (29 Ağustos 1791) tarihli ferman için bkz . BOA.C.BH.33.1572.1.

[105] 1853 Sinop baskını sonrası Sinop'ta Ruslar tarafından çıkarılan yangın nedeniyle evleri yanan ve Sinopu terk etmek zorunda kaldığı için zor durumda kalan insanlar da padişaha başvurarak yiyecek ve içecek ihtiyaçlarının karşılanmasını ve ayrıca evleri yanan Sinopluların ülke içinde yeni yerlere iskan edilmelerini talep etmişlerdir . 1270 (1854/1855) tarihli arzuhal için bkz. BOA.İ.MVL.298.12132.

16. yüzyılın önde gelen ilmiye sınıfı mensuplarından birisi olan Kınalizade Ali Efendi, kaleme aldığı "*Ahlak-ı Alai"* isimli eserinde, adaleti 12 sınıfa ayırdıktan sonra bu sınıflardan birinin şefkat olduğunu bildirmektedir. Ona göre şefkat çevresindeki insanlara hoş olmayan bir olay isabet ettiği zaman bundan üzülmek ve bunların elemiyle elemlenmek ve onlara yardımcı olmaktır. Bu adil olmanın bir gereği ve sonucudur. Kınalızade Ali Efendi, İslam tarihini kaynak göstererek merhamet etmeye merhamet edilmeyeceğini bildirmekte ve Hz Peygamberin bilhassa zayıfları, fakirleri, yetimleri ve kimsesizleri koruyup gözetmesini merhamete örnek olarak göstermektedir (Kınalızade Ali Efendi, 115). Dolayısıyla Osmanlı padişahları Hz Peygamberin halifelik koltuğuna oturmuş olduklarına göre onun gibi hareket etmesi gerekmekteydi.

Adil olmayı hükümdarlığın bir şartı olarak telakki eden Osmanlı padişahları malul mürettebat için başvurdukları en büyük merci ve makam olmuştur. Yaralı mürettebatın durumlarını izah ettikleri arzuhallerinde geçen *"...Allah ve resulü aşkına, mübarek mevlüt-i şerif hürmetine*[106]*..., ...bu kullarına merhamet ve inayet ihsanı*[107]*, ...merhamet-i seniyyelerinden mercudur ki*[108]*. . ., ...emektarlığına merhameten*[109]*..., mebzul olan rahm ve şefkat-i şahane mucebince...*[110] *merhametli efendimizin irade-i âliyelerine ve re'y-i samilerine menuttur.* [111]*"* şeklinde doğrudan padişaha atıf yapan ifadeler padişahın yaralı ya da ölmüş mürettebatın yakınlarına yardım etme konusunda karar verici en büyük merciin olduğunun göstergesidir. Buna göre padişahın yaralı denizcilere yardım etme konusunda mutlak ve kesin bir hakkı vardır. Bu hakkı tasarruf yetkisi tamamen padişaha aittir. O, bu yetkiyi mürettebat lehine kullanabileceği gibi teorik olarak aleyhinde de kullanarak onun başvurusunu geri de çevirebilir. Ancak gerçek durumu araştırıldıktan sonra malul olduğu anlaşılan donanma mensubu için onun yaptığı başvuruyu padişahın reddettiği pek vaki değildir. Bu durum, padişahı devlet içinde karar verici en büyük ve son merci olarak tayin eden devletin monarşik yapısıyla da uyumludur.

Padişahın merhameti, sadece donanma gemilerinde görev yapan mürettebat değil aynı zamanda tersanelerde çalışan görevlileri de kapsamaktaydı. Burada çalışan mimar, usta ve işçiler de iş kazası, yaralanma ya da yaşlılık gibi gerekçelerle padişaha başvurarak yardım talebinde bulunabilmekteydi. Örneğin 18 Ağustos 1705 tarihinde Sinop tersanesinde çalışan mimarlardan biri olan Yanni ismindeki bir mimar, padişaha arzuhal sunarak kalyon inşası sırasında bir gözünün yaralandığını ve bu sebeple İstanbul gümrüğü mallarından kendisine ücret bağlanmasını talep etmişti[112]. Onun bu talebi kabul edilmişti. Dolayısıyla donanmanın ve mürettebatın devlet açısından arz etmiş olduğu önem dolayısıyla padişah tarafından ister sivil olsun isterse resmi nitelikli olsun yardım talepleri karşılanmaya çalışılmaktaydı. Devlet savaş zamanı veya barış zamanı olsun yaralanan donanma mensuplarına emeklilik hakkı verilmesi gibi yardımlarda oldukça geniş bir yardım anlayışına sahip olmuştur. Günümüzde devletin askeri, icrai ve idari faaliyetleri sırasında sorumluluğunu tayin eden "*kusursuz sorumluluk"* ilkesinin izlerine bu dönemlerde karşılaşılan münferit olaylarda rastlamak mümkündür. Buna göre donanma mensubunun sıradan bir donanma faaliyeti sırasında yaralanması bile onun malul sayılması için yeterli kabul edilmiştir. Örneğin 1859/1860 yılında Canikli Mehmet isminde bir donanma mensubu görev yaptığı brik gemisinde barış zamanı top ateşlerken sağ kolu sakat kaldığı için kendisine 200 kuruş emekli aylığı bağlanmasını talep ettiğinde onun bu talebi kabul edilmişti. Onun yaralanması savaş sırasında gerçekleşmemesine rağmen bu durumun hem askeri hizmet sırasında gerçekleşmesi hem de hayatını bu olaydan sonra tek başına kazanma imkanını yitirmesi

[106] BOA.C.BH.139.6404.1. /3 Recep 1213 (11 Aralık 1798)
[107] BOA.HAT.1455.41. /4 Zilkade 1208 (3 Haziran 1794)
[108] BOA.C.BH.123.5958.1.
[109] BOA.HAT.1492.13.
[110] BOA.HAT.323.18914-A.
[111] Giritli Baba Ali'nin konuyla ilgili dilekçesine 8 Rebiyülevvel 1220 (6 Haziran 1805) tarihinde verilen cevap için bkz . BOA.C.BH.50.2356.1.
[112] Mimar Yanni'ye İstanbul gümrüğünden günlük 30 akçe ücret ile İstanbul kasabbaşı tarafından günlük 1 vukıyye (1282 gram) et, tersane zindanından günlük 2 çift ekmek ve yine günlük yarım vukıyye (641 gram) zeytin yağı verilmesi için ilgili yerlere 2 adet tezkire gönderilmesine karar verilmişti. Konuyla ilgili 27 Rebiyülahir 1117 (18 Ağustos 1705) tarihli tezkire yazısı için bkz . BOA.MAD.d.3141.22.

emekli edilmesine yeterli gerekçe sayılmıştır[113]. Dolayısıyla donanma hizmetinde görev yaparken gemisi batan ya da zarar gören kişilerin yardım için başvurdukları kişi ya da kurum padişahın şahsında tecessüm eden devletin kendisiydi. Bu konuda devlete sık sık başvuruda bulunulmuş olması devletin bu yönde köklü ve yerleşik bir politikası olduğunu göstermektedir[114]. 20. yüzyılda da varlığını sürdürdüğü görülen bu politika daha sonra malul denizcilerin eş ve çocuklarını içine alacak biçimde genişlemişti. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarının getirdiği sosyal ve iktisadi buhranlar sırasında devletin bu politikası savaşın etkisini en yakından hisseden pek çok asker ailesinin can simidi olmuştur. Bu cümleden olarak yakınlarını kaybeden birçok bahriyeli ailesi yardım merci olarak gördükleri devletin kapısını çalmıştır. 1914/1915 yılında İstanbul Kasımpaşa'da Kulaksız Ahmet Kaptan Mahallesi Nalıncı Sokak 61 Numarada ikamet eden bir kadının yapmış olduğu bir başvuru bu durumun en somut örneğidir. İsmi bilinmeyen bu kadın, donanma çarkçı[115] kolağalığından emekli Ali Rıza bin Mehmet Efendi'nin eşidir. İddiasına göre kocası Akdeniz'de görevini yaptıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve ardından gambotlardan[116] birisine çarkçı başı olarak tayin edilmiştir. 1911 yılında İtalya ile Trablusgarp savaşı çıkınca 5 gemi ile birlikte Süveyş'e doğru hareket ederek Trablusgarp'ta Türk kumandanlar önderliğinde savaşan yerli ve Sünusi halka cephane ve mühimmat taşımıştır. Bu vazifesini tamamladıktan sonra İstanbul'a döndüğünde ise hükümetçe donanmada yapılan idari reformların bir sonucu olarak emekliye sevk edilmiştir. Emekli olmasına rağmen duyulan ihtiyaç üzerine bu defa Erdekli Rasim Bey'in kumandasındaki Bandırma vapurunun ikinci çarkçılığına atanmıştır. Bu geminin askeri nakliyatta kullanılmasına karar verilmesi üzerine gemi 5/6 defa hükümetçe belirlenen yerlere asker ve mühimmat nakli gerçekleştirmiştir. Bu görevin ifası sırasında gemi 28 Mayıs 1915 tarihinde Çanakkale'ye asker ve mühimmat taşırken Silivri açıklarında düşman denizaltıları tarafından batırılmış ve Ali Rıza Efendi bu olay sırasında hayatını kaybetmiştir. Geride onun eşi ile birlikte bir oğul ve iki kız çocuğu kalmıştır. Bu olaydan sonra devlet, ölen Ali Rıza Efendi'nin emekli aylığının yarısını çocuklarına yetim aylığı olarak tahsis etmiştir. Karısı ise bu duruma itiraz ederek kocasının şehit sayılarak şehit aylığı üzerinden yetim aylığı bağlanmasını talep etmiştir. Dilekçesinde geçen: *"...halbuki hükümet-i âdilemizin bu kere cidden biraz fedâkâri itmekte olan asker-i Osmaniye'nin gerek kendileri ve gerek aileleri hakkında her dürlü muâmele-i lütufkârânede bulunmakta dahi kömür nakleden gemiler amelesinin dahi bir kazaya duçar oldukları zamanda onlardan kazaya uğrayanlar için bile şehiden muamelesi yapılması ve o dereceden maaş tahsis edilmesi hakkında bile kanun tatbik edilmekte iken böyle hizmet-i vataniyesi esnasında şehiden vefat etmiş olan zevcemden dolayı tahsis edilmiş olan maaşın şehidin derecesine iblağ buyurulmasını..."* ifadesi dikkat çeken ayrıntılar içermektedir. Buna göre bu kadın " *her dürlü muamele-i lütufkârânede bulunmakta"* ifadesiyle devletin kendilerine karşı cömert ve karşılıksız yardımlarda bulunduğu gerçeğini teslim etmekte aynı zamanda devletçe emekli donanma mensupları ile emekli olmayan donanma mensuplarına yapılan yardımın miktarını ayırt edebilmektedir. Devlete yapmış olduğu başvuru hem yapılan bir

[113] BOA.İ.DH.418.27669/24 Rebiyülahir 1275 (1 Aralık 1858)

[114] Kara Harman ve Hızır İlyas Boğazı arasında batan bir şahtur gemisinin kaptanı tarafından 16 Muharrem 1184 (12 Mayıs 1770) tarihinde yapılan ve konusu batan şahturun battığı yerden çıkarılarak sahibine teslim olan arzuhal için bkz. BOA.AE.SMST.III.2.52.1. ,Beşiktaş açıklarında Selimiye kalyonunun gominasına takılarak batan bir adet safra kayığının sahibi tarafından yazılan konusu batan kayığın yeniden inşası olan 1237 (1822/1823) tarihli arzuhal için bkz. BOA.C.BH.123.5958.1., Derya beylerinden olan Ahmet'in saliyanesi başkasına verildiği için medar-ı maaşı olmaması dolayısıyla yardıma muhtaç hale geldiğini beyan eden 1 Recep 1220 (25 Eylül 1805) tarihli arzuhal için bkz . BOA.HAT.1492.13., tüccar kalyonlarından birine kaptanlık yapan Hacı Mustafa kaptanın Kumkapı sahilinde gemisi battığı için Tersane-i Âmire'de bulunan donanma kalyonlarından birisinin kendine verilmesi için yazmış olduğu arzuhal üzerine Hüma-i Bahri isimli kalyonun verilmesi hakkında13 Rebiülahir 1169 (16 Ocak 1756) tarihli ferman için bkz. BOA.MAD.d.10359 . 37 . , İstanköy'de sakin miri pargandi kaptanlarından Ahmet kaptanın 300 levent ile görevini ifa ederken hava muhalefeti nedeniyle gemisinin sütun, direk ve yelkenlerinin zarar görmesi üzerine bunların yenilenmesi hakkında yapmış olduğu başvurunun kabul edilmiş olduğu hakkındaki 21 Şaban 1178 (16 Şubat 1765) tarihli ferman için bkz . BOA.MAD.d.10376.51.

[115]Çarkçı buhar gücüyle hareket eden vapurlarda makine bölümünü yöneten görevlidir. (bkz. Metin Karayazgan, **Denizci Sözlüğü (Gemici Dili),** Karşıyaka,1981, s. 22.)

[116] Gambot, bir ya da birkaç topu olan ve genellikle karasularda kullanılan küçük savaş gemisidir. (bkz. Metin Karayazgan, age. , s. 45.)

yanlışın düzeltilmesi yönünde ona karşı beslemiş olduğu ümitten hem de hakkına kavuşma yolunda kendine duymuş olduğu özgüvenden kaynaklanmaktadır[117]. Bu iklimi yeşerten ise yine devletin bu yolda atmış olduğu adım ve almış olduğu tedbirlerdir.

Yardımın Türü

Devletin 18. yüzyıl ve 19 yüzyılda düşmanlarına karşı denizde yapmak zorunda kaldığı mücadele donanmanın ve bu donanmada görev yapan mürettebatın önemini daha çok artırmıştır. 19. yüzyılda Akdeniz ve Karadeniz'de faaliyet gösteren devlet sayısındaki artış, Süveyş Kanalı'nın açılması ve Akdeniz gibi Osmanlı Devleti'nin varlığı için hayati öneme sahip denizlerin emperyalist Avrupalı devletler açısından öneminin artması, Osmanlı donanmasına duyulan ihtiyacı artırmıştır. Osmanlı kara ordusunun 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım, Kafkasya ve Balkanlarda almış olduğu mağlubiyetler donanma faaliyetini daha çok ön plana çıkarmış, bu ise iyi mürettebat ve gemiler açısından iyi teçhiz edilmiş donanma ihtiyacını iyice acil hale getirmiştir.

Donamanın kendisinden beklenen yararı sağlayabilmesi için mürettebatın iyi eğitilmiş olmasının yanında iyi teçhiz edilmiş olması ve disiplin yönünden denetim altında bulundurulması gerektiği devlet erkanı tarafından bilinmekteydi. Bu sebeple kaptan paşalara sefer öncesi gönderilen hükümlerde gemilerin levent, levazım, mühimmat ve eşya yönünden hiçbir şeyin eksik bırakılmaması ve sefer tarihinden bir gün önce "*tertip ve tekmil*" edilmesi emredilmekteydi[118]. Gemiler yola çıktığı zaman mürettebatın ihtiyaç duymuş olduğu peksimet, pirinç, mercimek, sade yağ, zeytin yağı, sirke, soğan ve tuz gibi erzak malzemeleri gemiye depolanmış olmaktaydı[119]. Sefer bittikten sonra ise mürettebat ücretleri İstanbul'da kendilerine ödenmekteydi. Ayrıca disiplin yönünden kalyoncular sefer sonrası kontrol altına alınmaya çalışılmakta[120] Tersane-i Amire çalışanı olup da disiplinsiz hareket eden ise İstanbul dışına sürgün edilmekteydi[121].

Devletin ücret, teçhiz ve disiplin anlamında titiz davrandığı ve varlığına ayrı bir önem verdiği mürettebatı iş kazası ya da savaş sebebiyle malul kalmaları halinde gerek yönetim felsefesi yönünden ve gerekse de pratik ihtiyaçlar sebebiyle yalnız bırakması mümkün değildi. Dolayısıyla bu durumda olan kişilere emeklilik hakkı verme, nakdi yardımda bulunma, tedavi etme, ölüm halinde yakınlarına maaş bağlama ve elbise bedeli yardımı yapmak gibi birçok yardımda bulunmuştur. Donanma mensuplarına malul olmalarının dışında sağlıklı iken de müzayakaya düşmüş olmaları halinde devlet tarafından kendilerine yardım edildiğini gösteren örnekler vardır. Örneğin 1705/1706 yılında İstanbul'da kalyon inşasında çalışan Agusto isminde bir mimar yaşlanıp geçim zorluğu çekmeye başladığında bir arzuhal yazarak yardım talebinde bulunduğunda kendisinin İstanbul gümrüğünden günlük 6 akçe ücret ile Tersane fırınından günlük 4 çift ekmek, bir vukıyye (1282 gram) zeytinyağı ve İstanbul kasapbaşısı vasıtasıyla yine günlük olarak 2 vukıyye (2564 gram) et almaya hakkı olduğu bir fermanla belirtilerek ilgili yerlere kayıt düşülmesine karar verilmişti[122].

1. Emeklilik Hakkı

Emeklinin Osmanlı Türkçesi'ndeki karşılığı olan tekaüt kelimesi, Osmanlı bürokrasisinde devletten maaş alan veya maaş karşılığı farklı tahsisatı bulunan görevlilerin hizmet yapamayacak

[117] Başvuru dilekçesinin aslı için bkz. BOA.BEO.4413.330921.1.

[118] Kaptan-ı Derya el-Hac Hüseyin paşaya konuyla ilgili olarak Evail Receb 1109 (Ocak/Şubat 1698) tarihinde yazılmış olan hüküm için bkz . BOA.A.DVNS.MHM.d.110.130.

[119] BOA.D.BŞM.d.6696.

[120] Padişaha hitaben 29 Zilhicce 1215 (13 Mayıs 1801) tarihinde yazılan bir dilekçede kalyoncuların daima silahlı gezerek esnaf ve diğer insanlara tasallut ettikleri bu yüzden esnafın dükkanını açmaya cesaret edemediğinden bahsedilmektedir. Giydikleri kıyafet yüzünden diğer insanlardan ayırt edilemediği belirtilen kalyoncuların Tersane Emini marifetiyle tedip edilmeleri talep edilmektedir . bkz. BOA.TSMA.E.577.8.

[121] Kalafatçıbaşılardan Ahmet Kaptan, Burc-ı Zafer isimli kalyonun kalafatlanması sırasında dikkat ve özenle işini yapmadığı gerekçesiyle Evahir Recep 1241(Şubat/Mart 1826) tarihinde Konya'ya sürgün edilmesi emredilmiştir . bkz . BOA.AE.SMHD.II.23.1444.1.

[122] Konuyla ilgili 26 Safer 1117 (19 Haziran 1705) tarihli ferman için bkz . BOA.MAD.d.3141.22.

duruma gelmesini ifade eden bir terimdir. Tekaüt olan kimseye mütekait denmektedir (İpşirli, 2011:340). Osmanlı Devleti'nde emeklilikle ilgili düzenlemeleri Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Tanzimat öncesi dönemde emeklilik Fatih Kanunnamelerinde de bahse konu olan bir husustu. 16. yüzyılda Lütfi Paşa tarafından kaleme alınan Âsafname'de ilmiye ve seyfiye sınıfı mensuplarının alacakları emekli aylıklarından bahsedilmekte ve devlet adamlarına bu emekli aylıklarını hazine yerine başka kaynaklardan karşılamaları tavsiye etmektedir. Emekliye sevk edilen memurlara bu dönemde mukataa ya da gümrük gelirlerinden aylık bağlanmaktadır. Tanzimat döneminde ise emeklilik kurumsal bir yapıya kavuşturularak ordu ve mülkiye mensuplarının emekliliği ile bunların dul ve yetimlerine aylık bağlanması konusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1865'te emeklilik kanunu çıkarılırken 1880'de devlet memurları için Umum Tekaüt Sandığı kurulmuştur (İpşirli, 2011:341.

18. yüzyılda malul kalan donanma mensuplarının başvuruları üzerine emekliye sevk edildikleri ve İstanbul gümrüğü mukataasından ya da İstanbul duhan gümrüğü mukataası malından kendilerine aylık bağlandığı görülmektedir[123]. 1789/1790 yılında Kalyoncu İsmail adında bir donanma mensubu savaş sırasında kolundan yaralandığı için iş göremez hale gelmesini gerekçe göstererek padişaha yardım için başvurduğu zaman kendisine İstanbul gümrüğü mukataası malından günlük 10 akçe aylık bağlanmasına karar verilmişti[124]. Karar vermeden önce talebin doğruluğu kaptan paşa vasıtasıyla araştırılmış ve ondan adı geçen kişinin iddiası konusunda teyit istenmişti. Talep sahibi kişinin maluliyet iddiasının araştırılması hem iddianın gerçek olup olmadığının tespit edilerek hazinenin zarar görmesine engel olmak hem de maluliyet derecesinin tespit edilmesi açısından önem taşımaktaydı. Maluliyetin derecesi padişah tarafından yapılacak yardımın sınırını tayin etmekteydi. Orantılı biçimde rütbe, derece ve malullük büyüdükçe yardımın miktar ve çeşidi de büyümekteydi. Bu kural 18. ve 19. yüzyılda bu konuda devletçe alınan kararlarda etkisini gösteren sürekli bir kuraldı.

Bununla birlikte emekliliğe hak kazanmanın tek yolu malul olma değildi. Yaşı ilerlediği için güç ve kuvvetten düşmesi sebebiyle iş göremez hale gelenlere de bu hak verilmekteydi. Bu durum "*alîl ve ihtiyar olma"* tabiriyle ifade edilmekteydi[125]. 1789/1790 yılında donanma kaptanlarından Halil Reis ve Ramazan Reis isimli kaptanlar, 30 seneden fazla donanmaya hizmet etmeleri dolayısıyla emekli edilmelerini talep ettiklerinde durumları kaptan paşa tarafından etraflı biçimde tedkik edilmişti. Bunun sonucunda onların "*pir-i fâni, alîl ve emr-i ta'ayyüşünde âdimü'l-imkân"* oldukları anlaşılınca İstanbul gümrüğünden birine günlük 10 akçe diğerine ise 12 akçe bağlanarak emekli edilmişlerdi[126]. Bu durumun aksine bazen kişilerin emekli edilmesi için onların başvuruda bulunmaları beklenmezdi. Bazen Tersane-i Amire nazırı da yazacağı bir takrirle bunu padişaha arz edebilirdi. 1855/1856 yılında donanma mülazımlarından Osman Ağa'nın âmâ ve sakat olarak donanmada istihdam olunamayacağı yönünde Tersane-i Âmire nazırı tarafından ilam olunması üzerine aylık 90 kuruş aylık tahsisiyle emekli edilmesine karar verilmişti[127].

Emekli olanlara bağlanan emekli aylığı, onların emekli olmadan önce almış oldukları aylıktan daha düşük bir değere tekabül etmekteydi. Sülüsan olarak ifade edilen bu değer son aylığın 2/3'ü kadardı[128]. 1745/1746 yılında Muradiye kalyonunda görev yapan Mustafa Abdullah Reis, malullük nedeniyle emekli olmadan önce günlük 30 akçe ulufe alırken emekli olduğunda 20 akçe ulufe almaktaydı[129]. Bu durum donanma çalışanlarını emekli olmak yerine aktif olarak çalışmaya

[123] Hasan Süleyman isimli kalyoncuya, savaş sırasında yaralanarak iş göremez hale geldiği için 1790/1791 yılında İstanbul duhan gümrüğünden 15 sağ akçe emekli aylığı bağlanmasına karar verilmişti. bkz. BOA.C.BH. 33.1572.1.
[124] BOA.HAT.1388.55233.
[125] "Donanma-yı Hümayun kaptanlarından elli beş arşın kalyona süvari iken alil ve ihtiyar olup işe güce kudreti kalmadığı cendde kendüye tekaütlük ihsan olunması şürut ve nizama rabt olunan…" (bkz. BOA.C.BH. 167.7863.1.)
[126] BOA.HAT.1388.55233.
[127] Konuyla ilgili 1 Rebiyülahir 1271 (22 Aralık 1854) tarihli tezkire için bkz. BOA.İ.DH.311.19955.
[128] Rodoslu Halil Reis'e topçuluk hizmetinde iken yüzünü barut yaktığı için bir süre sonra vefat eden Niğbolulu Sudegabo Ahmet'in mutasarrıf olduğu 60 akçe günlük ücretinin 2/3'ü olan 40 akçe emekli aylığı olarak bağlanmıştı . bkz . BOA.AE.SSLM.III.266.15375.1.1.
[129] BOA.AE.SMHD.I.204.16116.1.

motive eden bir sebepti. III. Selim (1789-1808) döneminde ise Nizam-ı Cedid yeniliklerinin bir sonucu olarak savaş sırasında düşman kurşunuyla yaralanan ve sakatlanarak iş göremez hale gelen "*amel-mânde*" mürettebata eski aylığı kadar emekli aylığı bağlanması esası kabul edildi[130]. İster malullük sebebiyle olsun isterse yaşlılık sebebiyle olsun emekli edilen donanma mensubuna bazen emekli aylığının yanı sıra muayyen miktarda günlük olarak ekmek, yağ, pirinç ve et gibi erzak da tayin edilmekteydi[131]. Bu durum emeklilik hakkının birden fazla hakkı içinde barındıran çoklu katmanlardan oluştuğunu göstermektedir. Dolayısıyla devletin donanma mensuplarını emekliliklerinde mağdur olmadan yaşam sürmelerini sağlayacak bir yaşam düzeyini onlara sağlamaya çalıştığını göstermektedir.

Tanzimat döneminde yaşanan Avrupalılaşma çabalarının bir yansıması olarak malul olan donanma askerlerinin maluliyet derecesini tespit etmek üzere temelleri II. Mahmut (1808-1839) döneminde açılan Tıphane'ye dayanan Mektep-i Tıbbiye'nin, 19. yüzyılda mürettebatın emeklilik sürecinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Buna göre yaralandığı için deniz hastanesinde tedavi görev donanma askerleri Tersane-i Amire müsteşarının yazısı üzerine Mektep-i Tıbbiye'ye sevk olunmakta ve burada maluliyet dereceleri tespit edilerek rapor haline getirildikten sonra bu rapor Bahriye Nezareti'ne sunulmaktadır. Bu rapor üzerine nezaret tarafından emeklilik işlemi yapılmaktadır[132]. 1838/1839 yılında Vidin tersanesinde çalışan Mustafa oğlu Osman'ın top ateşlemesi sırasında yaralanması ve gözlerinin ama kalması üzerine emekliye sevk edilmesi 18. yüzyılda olduğu gibi 19. yüzyılda da emeklilik hakkının sadece donanma gemilerinde görev yapanları değil farklı tersanelerde çalışan kişileri de kapsadığını göstermektedir[133].

19. yüzyılda donanma çalışanlarının haklarında yapılan iyileştirmenin bir sonucu olarak malulen emekliliğe sevk ederek aylık bağlama uygulamasında yeni ölçüler belirleme çabasına rastlanmaktadır. Bu çaba, herkese eşit emekli aylığı yerine emekli aylığında maluliyete ve kıdeme bağlı olarak farklılaştırmaya giderek ücret adaletini sağlama amacına yönelikti. Bu konuda en temel ölçüt kişinin hizmet süresi ve kıdem derecesidir. Buna göre bağlanan emekli aylığı amiralden teğmene kadar farklılaşmakta ve onların en son görev yaptıkları kıdem ve dereceye göre tayin edilmekteydi. Ancak tek ölçüt kıdem ve derece değildi. Bir dönem savaşta kaybedilen uzvun sayısı da bağlanan emekli aylığının miktarını tayinde belirleyici rol oynamıştır. 1859/1860 yılındaki uygulamaya göre savaşta bir uzvunu kaybeden askere 1115 kuruş emekli aylığı tahsis edilirken 2 uzvunu kaybeden 2130 kuruş aylık tahsis edilmekteydi. Bu yıl içinde çıkarılan bir sadrazamlık tezkiresi ile savaş dışında gerçekleşen askeri faaliyet sırasında uzvunu kaybedenlere de maluliyete bağlı emekli aylığı bağlanmaya başlandı. Ancak savaş gibi belirleyici bir ölçüt belirlenerek bunlara savaşta yaralanarak uzuvlarını kaybeden askerlerin yarısı kadar emekli aylığı ödeme usulü benimsendi.. Buna göre savaş dışında bir sebeple gerçekleşen bir kaza sonucunda bir uzvunu kaybeden bir askere savaşta bir uzvunu kaybeden askere ödenen 1115 kuruşun yarısı iki uzvunu kaybeden askere ise 2130 kuruşun yarısı olan 1115 kuruşun emekli aylığı olarak bağlanmasına karar verilmişti[134].

2. Aylık Bağlama

Emeklilik hakkından farklı olarak bu hak sadece ücreti kapsamakta erzak ve iaşe yardımını kapsamamaktadır. Bu hakkın daha çok 18. yüzyılda malul olan mürettebat için kullanıldığı anlaşılmaktadır. 1793/1794 yılında Mehmet isimli bir donanma mensubu padişaha arzuhal sunarak donanma faaliyeti sırasında gözlerini kaybettiğini ve işe yaramaz hale geldiğini belirterek bir akçe geliri olmaması münasebetiyle kendisine yardım edilmesini talep ettiğinde gümrükten

[130] Nizam-ı Cedid şürutu olarak isimlendirilen bu uygulamanın 15 Safer 1209 (11 Eylül 1794) bir tarihli örneği için bkz. BOA.AE.SSLM.III.266.15375.1.1.
[131] BOA.C.BH.167.7863.1.
[132] Ereğlili Mustafa'nın malullük sebebiyle emekliliğe sevki konusunda 15 Cemaziyülahır 1271 (5 Mart 1855) tarihinde yazılan sadrazamlık tezkiresi için bkz. BOA. İ.DH.315.20353.
[133] BOA.HAT.323.18914-A.
[134] Tabdar isimli bir brikte görev yapan Canikli Mehmet'in top ateşlenmesi sırasında sağ kolu yaralanınca kendisine 557 kuruş emekli maaşı bağlanmasına karar verilmişti . (bkz. BOA.İ.DH.418.27669)

kendisine 40 akçe aylık bağlanmasına karar verilmişti[135]. 1853/1854 yılında ise Sinop baskınında yaralanan ya da hayatını kaybeden donanma mensuplarının ailelerine aylık tahsis edilmesine karar verilmişti[136].

3. Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetleri dendiğinde akla gelen ilk kavram deniz hastaneleridir. Bu minvalde donanma mensupları için kurulan ilk hastane, 1827 yılında Kasımpaşa'da Sakızağacı Camisi'nin bulunduğu sırtta hizmet vermeye başlamıştır. Hastanenin bulunduğu mevkii sebebiyle bu hastaneye Sakızağacı Bahriye Hastanesi, Tersâne-i Âmire Hastanesi ve Bahriye Hastanesi isimleri verilmiştir (Kurtaran,2015:128). Burası Tersane-i Âmire'ye uzak olduğu için yaşanan sorunlar nedeniyle daha sonra yine Kasımpaşa'da bulunan Bahriye Mektebi'ne taşınmıştır[137]. 1850 yılında Bahriye Mektebi de Heybeliada'da bulunan Bahriye kışlasına nakledilmiştir. 1892'de 600 yataklı bu hastanede göz, tifüs ve benzeri hastalıklar, frengi, uyuz ve çiçek-kızamık gibi döküntülü hastalara ayrılmış beş sağlık servisi bulunmaktaydı. Hastanede yaralı mürettebat için çeşitli protezler imal ediliyordu (Kurtaran, 2015:129). Mürettebata hizmet veren İstanbul dışında başka deniz hastaneleri de bulunmaktaydı. Örneğin önemli donanma üslerinin bulunduğu Girit, Basra ve Preveze'de bahriye hastaneleri faaliyet gösterdiği gibi Gemlik, İzmit, İznik, Rusçuk, Tulca, Vidin ve Süveyş tersanelerinde de çalışanları tedavi eden hastaneler bulunmaktaydı (Kurtaran,2015:130).

Donanma askerlerinin sağlıklarını korumak için devletçe önemli tedbirler öngörülmüştü. Örneğin 1849 tarihli Bahriye Nizamnamesi'ne göre donanma Beşiktaş ve Tersâne-i Âmire önünde demirli bulunduğu zaman görevli doktorlar, her sabah gemilerin nöbetçi subayları ile birlikte askerleri muayene edecek, Haliç'te dinlenmek için sancak çeken gemi personelinden hastalanan askerler, bahriye kışlasındaki nöbetçi doktor tarafından muayene edilecektir. Deniz askerleri iyileşmeden hastaneden çıkarılmayacak, hastalar iyileşene kadar bahriye kışlasındaki misafirhanede bir kaç gün kalacaklardır. Hastaneye gönderilen hasta erler, gerek gemilerden gerek kışla ve karakollardan olsun hamal arkasında taşınmayıp hastaneye ait arabalar ile gönderilecektir (Kurtaran, 2015:130).

Sağlık hizmeti sadece hastanede verilmeyip donanmadaki savaş gemilerinde de verilmekte ve bunlarda birer doktor bulunmaktaydı. Gemiyle birlikte sefere katılan bu doktorlar yaralanan askere anında tıbbi müdahalede bulunma şansına sahiptiler. Örneğin 1855 tarihinde Teşrifiye kalyonunda doktor olan Filip isminde bir personel gemide yer alan askerlerden iskorbüt[138] hastalığına yakalanan iki kişiyi ameliyata almış ancak mesleki tecrübesizliği nedeniyle ameliyatları sırasında bu askerlerin ayaklarından sakatlanmasına neden olmuştu(Kurtaran,2015:132).

19.yüzyılda günümüzün sosyal devlet uygulamalarını çağrıştıran uygulamalara tesadüf edilmekte ve malulen emekliye ayrılan donanma mensubu öldüğü zaman onun yetimlerine aylık bağlama imkanı veren yasal düzenlemeler yapılmaktaydı. Bu uygulamanın somutlaştığı yasal

[135] "…arzuhâl ı kullarıdır ki şevketli padişah efendimizin donanma-yı hümayunlarında sefer verip hin-i seferimizde gözlerim alil olup bir akçe yevmiyetim olmayıp her türlü merhamete şayeste olduğumdan bu kullarına merhamet ve ihsan…"(4 Zilkade 1208/3 Haziran 1794) (BOA.HAT.1455.41.)

[136] BOA.İ.MVL.298.12132 /2 Cemaziyülahir 1270 (2 Mart 1854)

[137] Bahriye mektebi, Cezayirli Gazi Hasan Paşanın teklifi üzerine Sultan III. Mustafa (1757-1774) döneminde 1776 yılında açılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Batı usulünde öğretim ve eğitim yapmak üzere kurulmuş olan ilk mekteptir. 1770 Çeşme baskınından sonra Osmanlı denizciliğinin birçok bakımdan çağının gerisinde kaldığının anlaşılması üzerine Avrupalı denizciler standardında uzman denizciler yetiştirmek maksadıyla açılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Emin Yakıtal, "*Bahriye Mektebi",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** Cilt 4. İstanbul, 1991, s. 509 .)

[138] Denizcilerin tüm vücutlarında oluşan kanamalar, ağrılar ve ateşle ölüme götüren bir hastalığa "iskorbüt" adı verilmiştir. Mazisi oldukça gerilere giden iskorbüt hastalığının M.Ö. 1500 yıllarından beri tanındığı yönünde bilgiler bulunmaktadır. Sebebi C vitamini eksikliğidir. C vitaminin kimyasal olarak vücut tarafından tanımlanmasından önce beslenme bozukluklarının bu hastalıkla ilgisi olduğu düşünülmüştür. Dünyada pek çok denizci topluluk bu hastalıktan kurtulmak için taze sebze ve meyve tüketimini artırma yoluna gitmiştir. bkz . Serap Toru- Selim Kadıoğlu-İlter Uzel-Nuran Yılmaz, "*Kırım Savaşında İskorbüt İlleti",* **Lokman Hekim Journal,** 2012;2 (2), s . 13 .

düzenlemenin başında gelen ise 1870/1871 tarihli *"Ümera ve Zabitan-i Askeriye Mütekâdini Eytamına Tahsis Kılınacak Maaşlara ve Buna Karşılık Tutulacak Mebaliğin İdare Mahsusuna Dair Nizamname*"ydi. 2 fasıl ve toplam 18 maddeden oluşan bu nizamnamenin birinci faslı vefat eden emeklinin yetimlerine ödenecek aylığın nispet ve tahsis biçimiyle ilgiliyken ikinci faslı bu aylığın karşılığı ve idaresi hakkındaydı. Nizamname kara ordusunun mensuplarını ilgilendirmesine rağmen Bahriye Nezareti bunun donanma mensuplarına da uygulanması için Şura-yı Devlet'e göndermişti[139].

Ölen emeklinin yetimlerine tanınan yetim aylığına hak kazanmak için oldukça uzun bir yasal süreç öngörülmüşse de 19. yüzyılın koşullarında bu durum ülke koşulları dikkate alındığında ileri bir devlet ve hizmet anlayışını yansıtmaktadır. Yetimlerin hayatlarını kolaylaştırması ve mağdur olmalarını önlemesi bir tarafa devletin donanma mensubuna ve onun ailesine verdiği değeri de göstermektedir. Bu uygulamanın varlığı donanma mensupları arasındaki dayanışmayı güçlendireceği gibi her bir donanma çalışanının özgüvenine katkı sağlayacağı aşikârdır.

19. yüzyılda aylık bağlama konusunda hizmet süresi ve kıdem derecesinin daha çok ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Derece büyüdükçe malul olan kişiye bağlanan emekli aylığı da artmaktadır. 1853 Sinop baskınında yaralandığı için emekliye sevk edilmesi kararlaştırılan 25 donanma mensubunun durumu görüşüldüğünde bunlardan kıdemi birinci derece olanlara 20 kuruş, ikinci derece olanlara 40 kuruş, üçüncü derece olanlara 60 kuruş, dördüncü derece olanlara 80 kuruş ve beşinci derece olanlara 100 kuruş emekli aylığı bağlanması kararlaştırılmıştı[140].

Yardımın Kaynağı

Malul donanma mürettebatı ile onun ailesine yapılan yardımı devletçe yapılan yardım ve ahali tarafından yapılan yardım şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Devletçe yapılan yardımın kaynağını İstanbul gümrük ve İstanbul duhan gümrüğü mukataası malları ile hazine kaynakları oluşturmaktaydı. Bunlardan İstanbul gümrüğü; madenler, darphaneler, dalyanlar vb. gibi mukataa şeklinde örgütlenmişti. Tıpkı diğer mukataalar gibi emanet veya iltizamla idare edilmekteydi. Bu usulde gümrükte çalışanların maaş ve aylıkları, kira, kırtasiye, temizlik ve yakacak masrafları ile ödenmesi planlanan tophane, baruthane, kale neferlerinin ulufeleri gibi harcamalar çıktıktan sonra artan para merkeze yollanmaktadır (Taş, 2019:163). Malul donanma mensuplarına bağlanan aylıklar merkeze yollanmadan önce elde kalan meblağdan karşılanmaktaydı. İstanbul duhan ya da tütün gümrüğü mukataası da devlete gelir sağlayan önemli gümrüklerden birisiydi. Tütün gümrüğü mukataası, tek unsurlu bir mukataa olarak imparatorluğun tamamını kapsamak üzere sadece on kadar mukataa halinde örgütlenmişti (Taş, 2019:167). Buradan tahsil edilen gelirlerin bir kısmı 18.yüzyılda malul askerlerin emekli aylıklarının idame edilmesinde kullanılmaktaydı. 19. yüzyılda ise II. Mahmut döneminde başlayan idari ve mali merkezileşme çabalarının bir sonucu olarak merkezi bütçe gelirleri daha yoğun biçimde bu harcamaları karşılamak için kullanılmaya başlanmıştır. Bütçenin başlıca gelir kalemlerini ise aşar, ağnam, gümrük, cizye, haraç ve bennak gibi geleneksel vergiler oluşturmaktaydı. Bu durum malul asker emeklileri için yapılan ödeme ve yardımların mali yükünün tüccarlar dahil olmak üzere daha geniş bir toplumsal tabana yayılmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu durumu artan donanma ve mürettebat masrafları ile iktisadi koşulların baskısı sonucu paranın değer kaybı olgusundan bağımsız düşünmek çok da mümkün değildir.

Bunun dışında, Mütekaidin Eytam Sandığı örneğinde olduğu gibi örneğine ancak 19. yüzyılda rastlanan farklı bir yardım kaynağı daha vardı ki bu da donanma mensuplarının aylıklarından yapılan zorunlu kesintilerdi. Bu kesintiler belli bir gelir havuzunda toplandıktan sonra dul ve yetim aylıklarının karşılanmasında kullanılıyordu. Bunun dışında önemli bir yekûn tutmasa da ahali tarafından yapılan yardımlar bulunmaktaydı. Bu yardımlar nakit para üzerinden gerçekleşen bağışlardan oluşmaktadır. Bu bağışlardan bir tanesi 29 Haziran 1877 tarihinde gerçekleşmişti.

[139] Nizamnamenin tam metni için bkz. BOA.ŞD.1.9.3.
[140] Konuyla ilgili 18 Cemaziyülevvel 1270 (16 Şubat 1854) tarihli tezkire için bkz. BOA.MB.İ.13.138 .1.

İzmir'de bulunan tüccar ve önde gelen yabancı uyruklu kişiler tarafından yaralı askerler için toplanan yardım akçesi aşağıda verilen paralardan oluşmaktaydı[141]:

200 adet Osmanlı lirası

40 adet gümüş Mecidiye

20 adet Memduhiye altını

90 adet Fransız altını

10 adet şilin

Sonuç

Malul mürettebat konusu, 18. ve 19. yüzyılda yaşanan kara ve deniz savaşları dolayısıyla varlığına sıkça tesadüf olunan bir konu olmuştur. Hayatını devletin askeri, siyasi ve iktisadi çıkarları için feda eden ya da bir uzvunu kaybettiği için vücut bütünlüğü bozulan çok sayıda donanma mensubu olmuştur. Onların kendi canlarından ve vücutlarından vazgeçerek yapmış oldukları bu fedakârlık devlet katında anlaşılmış ve takdir görmüştür. Malul mürettebata bir anne şefkati ile yaklaşan devlet onları mağdur olmadan ortalama düzeyde bir yaşam sürmelerine imkân verecek emekli olma ve aylık bağlama gibi haklar sağlamıştır. Bu durum, mürettebat düzeyinde donanma mensuplarının devlete olan sadakatini perçinlerken özgüvenlerini artırmıştır. Avrupa'nın diğer denizci toplumlarıyla kıyaslandığında onlara sağlanan hakların türü ve niteliği tartışılabilir olmakla birlikte tartışma götürmeyen gerçek devletin bu malul mürettebata sahip çıkma yönündeki iradesinin varlığıdır. Bu iradeye binaen sahip olunan imkânlar nispetinde ve dönemin mali ve iktisadi koşulları çerçevesinde bu mürettebata devlet kol kanat germeye çalışmıştır. Trablusgarp, Balkan ya da I. Dünya savaşlarında donanma kendisinden beklenen performansı gösterememişse bunun sebebini devletin donanma mensuplarına göstermiş olduğu yakın ilgi ve alakada değil donanma yönetimi, taktik ve strateji, lojistik ve ikmal ya da mürettebat eğitimi gibi konularda yaşanan sorunlarda aramak daha isabetli olacaktır.

Osmanlı donanmasında yüzyıllar boyunca oluşan gelenekler ve uygulamalar daha sonra gelen donanma yöneticileri için yol gösterici olmuştur. Tarih denen zaman laboratuvarında acı tatlı binlerce hatıranın harmanlanmasıyla elde edilen bilgi ve tecrübeler daha sonraki yeni düzenlemelerin temel taşını oluşturmuştur. Dolayısıyla malul mürettebat konusunda yapılan düzenleme ve alınan tedbirler cumhuriyet döneminde bu konuda yapılan birçok düzenlemeye temel teşkil etmiştir. Bu temel üzerine yeni kararlar, yeni politikalar ve yeni stratejiler bina edilmiştir. Bu durum ise mevcut Türk donanmasını yüzlerce yıllık bir birikimin ürünü olan Türk denizcilik mirasının varisi haline getirmiştir.

Kaynakça

a.Osmanlı Arşiv Fonları

Ali Emiri:

III.Selim (SSLM III): 266.

I.Mahmut (SMHD I):204.

III.Mustafa (SMST III):2.

II.Mahmut: 23.

Babı-ı Âli Evrak Odası (BEO.):4413.

Cevdet (Bahriye): 19, 33, 41, 50, 123, 139, 167, 6704.

Dahiliye Nezareti (İ.DH.): 22, 45, 311, 315, 393,418, 498.

Hatt-ı Hümayun (HAT.): 323, 1388, 1455,1492.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.): 3141, 10359, 10376.

Meclis-i Vala (İ.MVL):298.

Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.):110.

[141] BOA.İ.DH.749.61183.

Şura-yı Devlet : 1.

b.Araştırma ve İnceleme Eserler
İPŞİRLİ, M. , (2011), "Tekaüt", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 40, İstanbul, 2011.
KARAYAZGAN, M., (1981), Denizci Sözlüğü (Gemici Dili), Karşıyaka,
KATİP Çelebi, (1980), Tuhfetü'l-Kibar, Fi Esfari'l-Bihar, Cild II, Tercüman 1001 Temel Eser 147, İstanbul,
KINALIZADE Ali Efendi, Ahlâk-ı Alâ'i, Hazırlayan Hüseyin Algül, Tercüman 1001 Temel Eser 30, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
KURTARAN, M. S. , (2015), Osmanlı Bahriyesi Askere Alma Sistemleri (1839-1908), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
ORAN, E. , (2012), Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
PANZAC, D. , (2014), Osmanlı Donanması (1572-1923), Çeviren: Ahmet Maden-Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
SÜLEYMAN Nutki, (2011), Kamus-ı Bahri, Hazırlayan: Mustafa Pultar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
TAŞ, M. , (2019), 18. yüzyıl Osmanlı Donanmasında Yelken ve Yelken Bezi, Kahramanmaraş
TORU S. - KADIOĞLU S. - UZEL İ. - YILMAZ N. , (2012), "Kırım Savaşında İskorbüt İlleti", Lokman Hekim Journal, 2 (2).
UNAN, F. , (2015), "Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet", Adalet Kitabı, Editörler: Bülent Arı-Selim Aslantaş, 2 . Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
YAKITAL, E. , (1991), "Bahriye Mektebi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 4. İstanbul.

Makale id= 343

Poster Sunum

Türk Göçü ve Dernek Kuruluşları Tarafından Ulusötesi Türk Kimliğinin İnşası

Uzman M. Meltem Aydoğan [1]
[1]Université Paris 8 Saint-Denis
*Corresponding author: Meltem Aydoğan

Özet: *Fransa'ya ilk Türk işçileri 1961'de göç etmişlerdir. 1970'li yıllara kadar yaklaşık bir milyon Türk nüfusu bulunurken, 2019'de Dışişleri Bakanlığına göre Fransa'da güncel sayı 700.000'dır. Aile toplama hakkıyla çoğalan bu göç, zamanla azınlık haline gelmiştir. Avrupa'da ve özellikle Fransa'da Türk azınlığı, diaspora şeklinde oluştuğu için çoğunlukla entegrasyon politikasını tercih etmiştir ve uygulamıştır. Asimilasyon politikasını ilk göç zamanlarında uygulamaya çalışan Fransız devletinin sömürge altında kalan ülkelerin göçmenlerinde başaralı olmasına rağmen, Türklerle etki etmemiştir. Sömürge ülkelerinden gelen göçlerinde farklı olan Türk işçi göçün, uzun yıllar ana vatandan uzak kalmayı düşünmemektedir. Fakat, yıllar içinde, Fransız topraklarında yerleşmiş bulunuyorlar. Öz kültürel ve dini değerlerini kaybetmemek için, dernek kuruluşlarıyla organize olmaya başlıyorlar. İlk nesil, işçi nesil, dini derneklerin ibadethane oluşumuyla başlamıştır. Ikinci nesilin Fransızca eğitim aldıklarından dolayı, sosyo-kültürel alanlarını geliştirmişlerdir. Fransa'da doğan, büyüyen ve eğitim gören üçüncü nesilin etkisiyle ulusötesi siyaset Türkiye'nin sınır dışında yerleşiyor ve en önemli evrimleşmeyi yaşanıyor. Türkiye'nin siyasi düşüncelerinin bölünmelerinin dernek kuruluş altında aynı mozaikliği bulunabilir. Hem dini hem kültürel*

hem siyasi dernek kuruluşların yardımıyla yetişen yeni nesillerin ulusötesi kimliklerin farklığını ve önemini görebileceğiz. İlk Türk işçilerin amacı sadece sosyo-ekonomik ise, çifte vatandaş olabilmiş nesillerin amaçları, Türklüklerini korumak ve yüceltmektir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Göçü; Fransa; Ulusötesi Kimlik*

The Construction of Transnational Turkish İdentity by Turkish İmmigration and Association Organizations

Abstract*: The first Turkish workers immigrated to France in 1961. Until the 1970s the population was approximately one million Turks, the current number in France is 700,000 in 2019, according to the Ministry of Foreign Affairs. This immigration, which has increased with the right to Family Life and Family Unity, has become a minority over time. The Turkish minority in Europe and especially in France mostly preferred and implemented the policy of integration in the form of diaspora. Although the French State, which tried to implement the assimilation policy in the early immigration times, succeeded in the immigrants of the colonized countries, it did not affect the Turks. Turkish workers, who differ in their migration from colonial countries, do not think of staying away from their homeland for many years. However, over the years, they have settled on French soil. In order not to lose their cultural and religious values, they are starting to organize with associations. The first generation, the working generation, started with the formation of places of worship by religious associations. Since the second generation received education in French, they developed their socio-cultural field. In recent years, the generation who born in France, also growing and studying, has a different impact of transnational politics during settle outside the borders of Turkey. We see that is one of the most important evolvement. The political division in Turkey is also represent as same mosaicism and political thought. We will be able to see the difference and importance of the transnational identities of the new generations that grow up with the help of religious, cultural and political associations and values. If the aim of the first Turkish workers was only socio-economic, the aims of the generations who were able to become dual citizens are to protect and glorify their Turkishness.*

Keywords: *Turkish Migration; France; Transnational İdentity*

Giriş

Türkiye Suriyeliler için göç toprağı olmadan önce, göç veren bir ülkeydi. Almanya'dan sonra en çok Türk göçü sayılan ülke Fransa'dır. 1999 yılında, Gaye Petek Fransa'da 350.000-400.000 arasında Türk sayarken, Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 359.000 olarak açıklamıştı. Ulusal İstatistik ve Ekonomik Çalışmalar Enstitüsü (INSEE: Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques) güncel sayılara göre sadece Türk vatandaşı olan ve oturma izini olanların sayısının 221.256 olarak açıklamıştır.

Fransa'ya göçen Türklerin çoğunun Anadolu topraklarından geldiklerini söyleyebiliriz. Sadece ekonomik nedenler için işçi olarak göç edenlerin yabancı topraklara yerleşmeleri yıllar içinde azınlık halinde ve diaspora halinde organize olmaya başlamışlardır. Riva Kastoryano ulusötesi milliyetçiliğin inşasını böyle tanımlamıştır: « Bölgesel bir topluluk oluşturmak için dilsel ve kültürel farklılıklara rağmen gruplanmış bir topluluk içinde hayali topluluğu bir araya getirecek bir bölgeye sahip olma arzusu ». Ilk nesilin böyle bir hedefi olmasa da, zamanla yerleşen o ulusötesi duyguların yansıtmasıyla ve dernek kuruluşların tarafından oluşmasıyla, diasporanın Türk kimliğinin ana vatandan uzak kalarak sabitlemesini ve farklı bir şekilde geliştirmesini sağlamıştır.

1901 dernek kanunun genişletilmesiyle, yabancı uyruklu kişilerin kendi adlarına artık dernek kurabilmeleri[142], öz kültürlerinin canlandırmasına neden olmaya başlayacaktır. Fransadaki Türk göçünü üç nesile ayırabiliriz. İlk nesil, işçi nesil, Türk vatandaşı kalmış, çoğunlukla oturum

[142] PONTY, Janine, Les étrangers et le droit d'association au XXe siècle. *Matériaux pour l'histoire de notre temps*. 2003 no 69, pp. 24-25.

iziniyle Fransa'da yaşamaya devam etmiştir. Bu nesilin amacı daha çok anadolu kültürünü unutmamak için dernek içinde din ve Türk kültürünü yaşatmak olacaktır. İkinci nesil aile toplama hakkıyla, işçilerin eşleri, Türkiye'de doğmuş çocukları, aile kavramını Fransa'da yaşatmakla gerçekleştirecektir. İkinci nesil eğitimlerini Fransa'da görmüş olsalar da, yüksek öğretimlere nadir ulaşmış olacaklar. Fakat dil konusunda kendilerini geliştirdikleri için, Fransa'ya adapte olmaya başlamışlardır, ikinci nesilin kendi sosyo-ekonomik alanlara ulaşmalarına ve yükseltme başlamıştır. Ulusötesi Turk kimliğinin inşasının en önemli nesli, üçüncü nesil. Fransa'da doğmuş, büyümüş ve eğitim almış Türk göçmen çocukları, Fransız vatandaşı olabilme hakkını daha kolayca kazanmakla, Fransız toplumuna entegrasyonlarını en iyi şekilde yapabilmişlerdir.

Ulusötesi kavramı en çok diaspora olan topluluklar için kullanabiliriz. Ana vatanlarından göçmüş bir toplumun, o topraklara bağlantı kurmalarına, kültürlerini yaşatmaya, farklı inanca sahip bir ülkede öz inançlarına sahip çıkmaya çalışanlar, ulusötesi kimlik oluşturmuşlardır. Bu kimliğin inşası zamanla, farklı kuruluşlar tarafından ortaya çıkmıştır. Yurt dışındaki derneklerin bu yönden önemi büyüktür. Fransa'da iş ve okul hayatlarında entegrasyon politikasını tercih eden Türkler, özel alanlarında, sosyal aktivitelerini Türk usulüne göre organize etmek yandaşı olmuşlardır. Türk kültürüne ve dini inançlarına ana vatanlarından uzaklaşmalarından dolayı, Anadolu topraklarında yaşadıkları ve öğrendikleri örf ve adetleri devam ettirme telaşına düşmüşlerdir. İlk zamanlarda sadece dinsel ve kültürel değerlerin etrafında kurulan bu derneklerin, son dönemlerde siyasileşmeye yol açıp, Fransa'da yaşayan göçmenlerin, farklı Türk ideolojilerinin olmasını sağlamıştır. Avrupa'da yaşayan Türklerin Türkiye ile bağlantılarının kopmaması ve asimilasyon yerine, entegrasyon politikasını tercih etmeleri, diasporanın hedeflerinin başarılı bir hale geldiğini görmekteyiz. Bu makalenin amacı, nesilleri ayırt edip, her neslin kendine göre bu ulusötesi kimliğinin inşasını ve gelişmesini anlamaktır.

Fransa'da en çok sömürge altında kalmış ülkelerden göç almıştır. Örnek olarak, Cezayir kökenli nüfusun önemli olması, 1830 ve 1962 arasında Fransız sömürgesi olduğundan dolayıdır. Altıncı nesile ulaşmış, çoğunlukla göçmen çocukları Cezayir arapçasını unutmuş, inançlarını Mağriplilere kurulmuş ibadethanelerde gerçekleştirmişlerdir. Asimilasyon politikasına daha yakın olduklarını görebiliyoruz. Fakat yeni nesilin bu konuda bir eksiklik olduğunu fark ettikleri için, asimilasyonu reddedip kendi öz kimliklerini bulmaya çalışmıştır. Fransa düşmanlığına yol açabilir. Türklerle kıyaslamak gerekirse, Türkler Fransız sömürgesi altında kalmamışlardır, Türk işçiliği için göç etmişlerdir, hedefleri geri dönmek olduğu için Fransa tarafından asimilasyon politikasını uygulamamışlardır ve en önemlisi, özel alanlarında Türklüklerini yaşadıkları için, özgürlük adına bir sorun olmamıştır.

Bu makalede Türk göçmenlerin İslamiyetin Fransa'daki Türk nüfusunun entegrasyon vektörü haline gelirken aynı zamanda baskın bir Batılı ve laik toplumda gençliğin dekültürasyonunu önlemenin bir yolu haline gelir. Din ile bağlantı, Türk yürütme politikasının merkezinde din meseleleri olmamasına rağmen, ağırlıklı olarak Müslüman olan menşe ülkesiyle olan bağlantıyı güçlendiriyor. Çok hızlı bir şekilde bu dini kimlik siyasi bir kimlikle birleştirilir. Türkiye'deki siyasi farklılıklar açısından, Türk gençliğine siyasi bir kimlik kazandıran ulusötesi siyasi farklılıklar Türk siyasi dernekleriyle bilinir hale getirilmektedir. Bu, Türk siyasi niteliklerinin Fransa'ya taşınmasına yol açar ve Türk diasporasını gittikçe daha fazla gelişen bir ululaşırılıkla beslemeye izin verir.

Fransa'da Türk göçü: Entegrasyon ve kültürel muhafazakarlık arasında

1961, Türk işçilerinin Batı Avrupa'ya gelişini işaret eden tarih, aslında 1970'e kadar dokuz yılda göçmen işçi sayısı neredeyse bir milyona ulaşmıştır[143]. Avrupa'da dikkate değer bir endüstriyel gelişme, kitlesel göçe izin vermiştir. 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması, Avrupa

[143] GÖKALP, Catherine. L'émigration turque en Europe et particulièrement en France. *Population.* 1973, numéro 2, p.341.

toplumu ile bir Ortaklık Antlaşması ile bağlantılı olan ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma arzusu taşıyan Türkiye'ye fayda sağlamıştır. Bu bakış açısıyla, anlaşmayı imzalayan iki ülke, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Türk işçilerinin serbest dolaşımını sağlamayı ve aynı zamanda Türklerin Avrupa'ya göçüne izin veren gümrük bariyerlerini azaltmayı kabul etmiştir. O zamanlar, Türkiye 1972'de endüstriyel Avrupa'ya işgücü ihraç eden ilk ülke olduğundan, esas olarak Almanya ve Belçika'ya göçle Türk göçü tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Ekim 1965'te Fransa ve Türkiye, 1969'da revize edilecek bir göç planı üzerinde anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalardaki iki aktör faydalarını bu göçlerde buldular. Türkiye ise daha düşük işsizlik, işgücü aracılığıyla Avrupa teknolojilerinin edinilmesi ve Batı ülkelerinde çalışma hayatıyla ilgili bilgilerin aktarılması talebinde bulunabilir, Fransa, dönüş tarihleri empoze edilmese de, bunun kısa bir süreliğine olmasını dileyerek ucuz işgücü ile kurtarabilir.

Ağırlıklı olarak Türkler İş Bulma Kuruluna başvurularda öncelikli kırsal alanlardan gelmişlerdir ve boşalan ekonomik büyüme yaşayacak sanayi bölgelerine yerleşmişlerdir. Altan Gökalp, Rotterdam'dan Milano'ya kadar uzanan, Ruhr ve Alsace sınırlarından geçen bu endüstriyel alanını « muz » şekilde tanımlıyor. Bu yerleşimlerin, bugün hala güçlü bir Türk nüfusu vardır.

İkinci nesil göç, kamu otoriteleri tarafından uzun süredir yasaklanan Fransız aile birleşimi politikasıyla işaretlenmiştir ve Avrupa yasalarına göre artık Fransız yasalarının bir parçasıdır. Gizli aile birleşimi 1974'te başlamıştır. Aileyle yaşama hakkı 1976'dan itibaren yetkilendirildi.

Bu aile birleştirme politikası, Türk göçmenler grubunun güçlenmesine izin verdi ve göçmenler arasındaki dayanışmayı arttırdı. Bu nedenle Fransa, Avrupa'da göçmen işçilerin serbest dolaşımına karşı sınırları kapatarak takip etti. Bir kez daha, aile birleşimi yoluyla, aynı zamanda sığınma başvuruları ve dolayısıyla siyasi koruma yoluyla Fransa'daki Türk nüfusunun artmasına izin verecek olan Türkiye'de bir darbedir. Nitekim 12 Eylül 1980, Türkiye'nin üçüncü darbesinin tarihini işaret ediyor, bu kez daha radikal ve daha uzun ve Türk nüfusuyla doğrudan bağlantılı[144]. 1974 petrol şoku, ülkenin bu büyük sanayi gruplarının çöküşünü gören birçok ekonomik istikrarsızlığının kökenindeydi. O sırada General Kenan Evren liderliğindeki ordu, siyasi partileri yasaklamak da dahil olmak üzere iktidara geldi. Bu yeni hükümetin kurulması çok zayıflamış bir sosyal bağlamda, aslında aşırı sol militanlar ile aşırı sağ militanlar arasında bir iç savaş sürdü: suikastlar, cinayetler, şantaj, yağma vs.. Yani bu, Türkiye'nin yavaşlayan ekonomisi ile Batılı ülkelere kıyasla arasındaki uçurumu bir kez daha genişletmiştir.

Bu nedenle Türkler arasındaki dayanışma, siyasi, sosyal ve ekonomik krizde Türkiye'ye dönmek yerine Avrupa'daki durumlarını istikrara kavuşturmak isteyen göçmenlerin planlarını arttırmış ve değiştirmiştir. İşçiler artık işçi olarak değil, gerçek göçmen olarak görülmüştür. O zamanlar göçmenlerin entegrasyonu siyasi soruların merkezinde yer alıyordu, bu kelime ilk kez 1974'te Fransa'da kamu yetkilileri[145] tarafından işçilere yönelik kabul politikası askıya alındığı için kullanıldı ve aile birleşimi politikasıyla değiştirildi. Bu nedenle Fransa, göçmenlerin artık geçici olmayan, ancak uzun vadeli profesyonel projelerini tanımlayan ve dönüş fikrinin giderek ortadan kalkmasıyla ilgili durumunun farkına vardı. Entegrasyon edinme yoluyla ilk adımda geçebilir, milli vatandaşlık, dolayısıyla Fransız, milliyet kodunda çifte vatandaşlığın gelişimi karşısında hiçbir değişiklik görmeyen Türkiye tarafından desteklenen bir süreçtir.

[144] BUREAU, Louis-Marie; DEGER, Lara; DOURNON, Thomas; DUCHESNE, Sandrine; KIRICI, Cagtay. Les coups
d'Etat en Turquie. *Le club des millénaires*. 2010. P. 5.

[145] BERTHOMIERE, William; MAUREL, Mathilde; RICHARD, Yann. Intégration des immigrés et associations en France. Un essai d'approche croisée par l'économie et la géographie. *Science de l'homme et de la société (HAL).*2015,document de travail du Centre d'Economie de la Sorbonne. P. 2.

Chicago okulun takipçisi Durkheim, entegrasyonu « bir bireyin veya bir grup bireyin bir toplumda kademeli olarak yer aldığı bir süreç » olarak tanımlar[146]. Durkheimian entegrasyon tanımını kullanan Dominique Schnapper'a gelince, bu kavramı « bütün olarak ele alındığında toplumsal beden için önemli bir siyasi mesele » olarak tanımlıyor[147]. Bu aile birleştirme politikasının uygulanması sırasında göç ve entegrasyonla ilgili tartışmalar önemlidir. Schnapper bu şekilde var olabilecek topluluk bağlantılarının oluşumuna karşı çıkıyor ve aynı zamanda siyasi tartışmalarda da sıkça görülen *Jus Soli* (droit du sol; doğuştan kazanılan hak) ve *Jus Sanguinis* (droit du sang;

kan bağlantısından kazanılan hak) bağlama oturtuyor.

Aile birleşiminin Fransa üzerinde doğrudan bir sonucu vardır ve onun demografisi, doğumlardaki artış ve kadın nüfusu önemini gösterir. Türk göçünde kadınlar 1975'te göçmen nüfusun %25.7'sinden 1996'da %46.4'e yükselmiştir[148]. Kadınların sayısı Türkiye'nin göçmen nüfusunun neredeyse yarısına ulaşmasına rağmen, Fransız toplumuna entegrasyonları düşünülmemiştir çünkü gördüğümüz gibi Türkiye'nin kırsal kesiminden gelen kadınların büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen ailelerdir ve dolayısıyla bu aileler kendilerini Fransız toplumunda nasıl konumlandıracaklarını bilmemektedir. Kadınlarla ilgili eylemler, entegrasyonla ilgili bilgiler, şu anda büyük bir yer işgal ettikleri Fransız toplumuna entegrasyonlarını kolaylaştırabilirdi.

Ancak ikinci nesil göçmenlerin, bu Türk ebeveyn işçilerden doğan çocukları da ilgilendirmektedir. Onlar, cumhuriyetçi kurumlar aracılığıyla, toplumda ebeveynlerinden daha iyi bir entegrasyon talep edebilirler. Çünkü kendilerini diptik diyagramda buluyorlar « göç-entegrasyon »[149]. Ana vatanın geleneklerini akıcı bir şekilde uygulayan, Türkçe konuşan, Türk değerlerini aktaran, aynı zamanda evde Müslüman dinini uygulayan ailelerdedirler. Ama aynı zamanda okulla ve Fransızca'yı, Fransa'nın tarihini, Avrupa eğitimiyle aktarılan cumhuriyetçi özgürlük, eşitlik ve kardeşlik değerlerini öğrenerek Fransız toplumundadırlar. Bu nedenle, bu iki düşünce tarzı arasında ve bir yabancı olma duygusuyla bölünmüşlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Fransız entegrasyonu, Türk nüfusu içinde varlığını sürdüren değerlerle uyumlu olması gerekmeyen, asimilist bir yönden geçmek istemiştir ve uygulamaya çalışmaya devam ettirmiştir.

Üçüncü nesil, iki ebeveynden en az birinin Fransa'da büyüdüğü ve Fransa'da doğan çocuklarla ilgilidir. Üçüncü nesil göçmenlere mensup her kişi için aile iklimi bu şekilde önemlidir. Ancak, bu atama artık adil veya geçerli değil, *Jus Soli* aracılığıyla Fransız vatandaşı olmuşlardır ve bu nedenle köklü Fransız vatandaşlarla aynı haklara ve görevlere sahiplerdir. Üçüncü nesil göçmenlerden bahsediyorsak, entegrasyon açısından ilk ikisinden ayırmak önemlidir. Bu Fransız-Türk gençliğinin entegrasyonunun daha kolay geliştiğini görebiliriz.

Bu genç Fransız-Türkler, göçmen « sosyal rollerinden »[150] çıkıp aktif Fransız vatandaş haline gelmektedirler. Tam Fransız vatandaşı olarak kabul edilmelerine rağmen, ebeveynleri tarafından aşılanan ahlaki ve kültürel temelleri nedeniyle hala muhafazakar kalmaktadırlar. Bu yeni neslin kimliğini ortaya koymasının aracılığı aileleridir. Bu nedenle, ebeveynlerinin Fransız toplumuna

[146] *a.g.e.*

[147] RHEIN, Catherine. Intégration sociale, intégration spatiale. *L'espace géographique*. 2002, tome 31. P. 199.

[148] SALOM, Gaye. Les femmes et le projet migratoire familial turc en France. IN : DUMONT Paul, JUND Alain, TAPIA
Stéphane de (dir). Enjeux de l'immigration turque en Europe. Les Turcs en France et en Europe. *Paris : éditions l'Harmattan et CIEMI.*1995. P. 250.

[149] KANCAL, Salgur. Emigration : source d'un désavantage ou d'un avantage ? IN : DUMONT Paul, JUND Alain, TAPIA Stéphane de (dir). Enjeux de l'immigration turque en Europe. Les Turcs en France et en Europe. *Paris : éditions l'Harmattan et CIEMI.* 1995. Collection « Migrations et Changements ». P. 48.

[150] ARMAGNAGUE-ROUCHER, Maïtena. Une jeunesse turque en France et en Allemagne. *Lormont : éditions LE BORD DE L'EAU 2016.* Collection « Clair et net ». P. 18.

entegrasyonuna bağlıdır. Aile iklimi, çocuklarının tam entegrasyonuna elverişli ise, bu gençler kendilerini iki toplum arasında bulabilir. Öte yandan, bu iklim entegrasyon için elverişsiz ise, bu ikinci nesil göçmenlerden gelen gençler daha muhafazakar olacak ve aile modelini takip edeceklerdir.

Altay Manço, kimlik davranışlarının var olduğunu ve ev sahibi topluma entegrasyonu sağladığını ve ergenlik döneminin kişinin kimliğini inşa etmek için en önemli dönem olduğunu açıklıyor[151]. Ebeveynlerinin ulusal bilinci onaylanırsa, onlarınki de onaylanır. Bu gençlerin entegrasyonunun daha bariz olduğunu görebilirsiniz çünkü Fransız toplumunda Fransızca dersleri ile eğitimle büyüyorlar ve bu nedenle daha Türk nüfusu arasında olmadan önce Fransız milli değerlerini öğrenmekle karşı karşıya kalıyorlar.

Üçüncü kuşaktan bu gençlerin yaşadığı iki alan heterojen olsa da, iki yaşam tarzını uzlaştırmanın bir yolunu buluyorlar. Gençler kendi bölgelerinden birinin gelişimini Türk toplumu aracılığıyla görürler, aslında onlar da bu nüfusun aktörleridir ve bu etnik gruba ait olmaktan gurur duyduklarını iddia edebilirler ve ayrıca kendi grubuna özgü kültürel homojenliği sürdürmek isteyebilirler. Öte yandan, cumhuriyet okulu bağlılıktan kaçınmaya çalışırken[152], muhalefet cemaatçiliğini, yani ev sahibi bir topluma entegre iki uluslu olduklarını görmüyoruz. Dolayısıyla, bu gençliğin her iki alana da katılımı, sosyal entegrasyonun ilk faktörlerinden biri olan eğitim ve ulusötesi Türk kimliğinin ilk referansı olan topluma sosyal katılım yoluyla, gençlerin katılımıyla mümkündür. Çoğunlukla liseye kadar olan gençlerin eğitimi, kendileriyle aynı durumda olmamak için çocuklarının sosyal entegrasyonuna izin vermek, yani yabancı gibi hissetmek isteyen aile tarafından teşvik edilmektedir. Fransız standartlarının ve aynı zamanda öğretimle üretilen değerlerin paylaşılması da ulusal dilin daha derin öğrenildiğini gösterir[153]. Ancak, bu bütünleşmeyi asimilist tanımıyla niteleyemeyiz çünkü onların özgün kültürlerindeki taahhütleri bu neslin dengesini oluşturur ve bu ergenlikten başarılı bir sosyalleşme ve kimlik inşasına izin verir.

Türk dernekleşmenin hareketinin başlangıcı. Dini kimlikle Türk kimliğinin oluşması.

Fransa'da Türk kimliğinin inşası ortak bir dini kimlik gerektiriyor. Bu kimlik, Türk nüfusu tarafından talep edilen ilkti. Fakat dinsel ve kültürel amaçlı bir çağrışım hareketine başlamadan çok önce, Türk toplumunun oluşumu esastır. Türk toplumunun ideolojiler ve uygulamalardaki farklılıklar arasındaki karmaşıklıkları ortaya çıkardığını ve bunun giderek dini derneklerin siyasallaşmasını oluşturmaya yöneldiğini göreceğiz.

Türk toplumu, göçmenlerin tecrit edilmesinden kaçınmak, göçmenler arasında paylaşımdan yararlanabilmek, aynı zamanda yalnızlık ve vatan sevgisini özleminin içinde birbirlerine yardımcı olmak için Fransa'daki Türk işçilerinin dostluk dedikleri ilk yapılarla oluşturulmuştur. Yabancıların « yabancıların ortak kurala uymasına göre örgütlenme özgürlüğüne ilişkin 1 Temmuz 1901 tarihli kanunun uzatılması: Madde 2: Kişi dernekleri önceden izin veya beyan olmaksızın özgürce kurulabilir ». Ancak, bu kanun 1939'da bir kanun hükmünde kararname ile değiştirildi ve 22. maddenin « İçişleri Bakanının önceden izni olmadan Fransa'da hiçbir yabancı dernek kurulamayacağını ve faaliyette bulunamayacağını söyledi.»[154].

[151] IN : Compétences interculturelles des jeunes issus de l'immigration. Perspectives théoriques et pratiques.
Condé-sur-Noireau : éditions l'Harmattan et IRFAM. 2002. Collection « Compétences interculturelles ».
[152] A RMAGNAGUE-ROUCHER, Maïtena. Une jeunesse turque en France et en Allemagne. *Lormont : éditions LE BORD DE L'EAU 2016*. Collection « Clair et net ». P. 65.
[153] KASTORYANO, Riva. Définition des frontières de l'identité : Turcs musulmans. *Revue française de science politique, 37ème année.* 1987, numéro 6. P. 846.
[154] PONTY, Janine. Les étrangers et le droit d'association au XXe siècle. *Matériaux pour l'histoire de notre temps.* 2003. No 23. P. 24

Yabancılar için örgütlenme özgürlüğüne bu şekilde izin verilir ve Türk cemaatçiliğinin oluşabileceği düşünebiliriz. Bu dernek ağları, karşılıklı yardımlaşmaya ve dini bilgilerinin gelecek nesillere ya da sırayla Fransa'ya gelecek Türk göçmen işçilere aktarılmasına olanak tanıyan bölgesel, etnik ve dinsel unsurlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu dernekler, 1905 yasasının laiklik kısıtlamaları yoluyla değil, 1901 yasası aracılığıyla sözde kültürel derneklere dönüştürülür. Bu dernekler kültürel olarak kabul edilmelerine rağmen, birincil amaçları Müslüman dininin uygulanması için bir ibadet yeri geliştirmektir. Bu kuruluşların ana vatan topraklarından farklı bir alanda kendilerini öne sürmeleri, ululaşırılığın 1980'lerde halihazırda gelişmekte olduğunu göstermektedir. Riva Kastoryano, « bir bölgeyi işaretleme yegane arzusu olan »« savunma gelenekselliğini »olarak tanımlamıştır[155]. « Diğer göçmenleri » ve kendileriyle aynı ülkeden gelenleri anlamak önemlidir. Ancak başka bir boyut dikkate alınmalıdır. O dönemde Fransa'da birkaç bin inanan insanı bir araya getiren İslamiyettir. Bu, Kuzey Afrikalılardan daha sonra gelen Türklerin, diğer göçmenlerle bağlantı kurarak Fransa'da onlar gibi tam bir topluluk oluşturmasına olanak tanır. Bu nedenle Türk toplumu, kimlik gücünü ev sahibi ülkede bile sürdürmek için göçmenler arasındaki destek yoluyla kültürel ve dini kuruluşların sorunları etrafında gelişmiştir. Birlik hareketi dini gruplarla başlamıştır, Türkiye'ye ve gayrimüslim bir ülkedeki Müslüman dinine bağlı olabilmişlerdir. Bu nedenle, Türk göçmenlerin doğal olarak Müslüman federatif kuruluşlarla başlamayı seçmeleri anlaşılabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin laik de olsa, Türk Devleti Diyanet İşleri Bakanlığı'nda olduğu gibi Devleti kültten ayırmadığı unutulmamalıdır. Bu bakanlık, Türkiye Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) gibi alt örgütleri içermektedir.Bu nedenle DİTİB, Fransa'daki Türk işçilerinin çağrışım hareketini başlatmalarına, yani ibadet alanları yaratmalarına, göçmenlerin çocukları için Kuran dersleri ve hatta Türk kahvehanesi gibi toplantı yerleri düzenlemelerine izin verir. Bu nedenle bu, ibadete adanmış aynı türden dernekler kurmayı mümkün kıldı.

Türk topluluklarının ortaya çıkışı aşağı yukarı yapılandırılmıştır. Türklük, Türk kültürü ve Müslüman dini etrafında sosyal ağlar oluşturulmuştur. Türkler, Türk gazeteleri, Türk radyoları, festivalleri ve Türk kültürel etkinlikleriyle bulunuyorlar. Aynı zamanda bu yaşlı Türk işçilerinin ekonomik ve mesleki ilerlemesinde, Türk gastronomisine adanmış restoranların açılması, ev sahibi ülkede kısa süreli kalışları kolaylaştıran seyahat acenteleri ve daha sonra siyasi faaliyetler gelişecektir. Geleneksel değerler bu şekilde aktarılır ve dini normlar yeni nesil göçmenler tarafından unutulmaz hale getirilmiştir. Bu çağrışımsal alanın merkezinde kafa karışıklığı olmasına rağmen, Türkler kültür, millet ve din gibi birkaç temel kavramı karıştırırlar. Bu kavramlar, Anadolu geleneklerini kendi sınırları dışında sürdürme fikri etrafında gelişmektedir, ancak yeni nesillerde bu kavramların sömürülmesi ve Türk toplumu için daha kolay tanınması söz konusudur. Bu birliktelik yapıları aynı zamanda Fransız yetkililer ile Türk toplumu arasında arabulucu rolü üstlenecek ve bu paradoksal olarak Türklerin egemen topluma entegrasyonunu davet edecektir.

İslamiyet, büyük Müslüman federatif dernekleri için bir kimlik kaynağı haline gelmiştir. Faaliyetleri Türk Müslüman toplumu tarafından yapılmaya devam edilmektedir. Çoğu zaman bu dernekler, büyüklerinin inşa ettiklerini sürdürdükleri üçüncü nesil gençlerden oluşur. Göçmenlikte mükemmel Türk kimliğini tanımlayan ulusal olgu ile bağlayıcı olgu arasında bir karışım olduğu görülmektedir. İslamiyet, çağrışımsal alan üzerinden bu topluluğun sosyal uygulamalarını düzenlemek için müdahale eder ve şimdi iddia edilen bu kimlikle grubun bir tasdikini gösterir. O halde paradoks, yalnızca ailede daha gerçekten ortaya çıkar, aynı zamanda gencin bağlı olduğu birliktelikte de ortaya çıkar. Nitekim, cumhuriyetçi ve seküler değerleri aşılayan entegrasyon okulu, Fransız, Fransız kültürü ve tarihini öğrenmek olan bu iki sosyalleşme alanı arasında paylaşılmaktadır. Öte yandan gençler, bir dönüm noktası olan ve kendisini din ile Türk kültürü arasında bir kimlik gerçeği içinde tutan bu ibadethaneye sık sık uğramaktadır.

[155] PETEK, Gaye. Le mouvement associatif turc en France. IN : PETEK Gaye (coordinatrice). Dossier : Les Turcs en France : quels ancrages ? *Hommes et migrations.* 2009, numéro 1280. P. 24.

Bu dini derneklerin eylemleri çeşitlidir, ancak yine de Batılı yaklaşımlarla genç kuşakların bu Müslüman kimliği alanında kalmasına izin verirler. Arapça Kuran dersleri verilse de, Kuran ayetlerinin öğrenilmesinin yanı sıra[156], Fransız-Türk gençlerin yoğun katılım gösterdiği, manevi eğitimlerin verildiği dini bayramlar da düzenlenmektedir. Bunun genç nesillerin davranışları üzerinde etkisi vardır. İslamiyet, aşırı davranışları ve mesela suç; agresif davranışı, yasadışı maddelere çekicilik, alkol tüketimi gibi hassas mahallelere yaşadıkları için yol açabilecek davranışlardan uzak kalmaya çalışırlar.

Bu nedenle, dini derneklerin siyasi hale geldiğini ve rakip olmalarına rağmen din, modernite vizyonlarını ilettiklerini görüyoruz. Bu, dini kimlik iddiaları ile siyasi kimlik iddiaları arasında birleşen Türk birliktelik örgütlerinin karmaşıklığını göstermektedir. Bununla birlikte, 1901 yasası kapsamında kar amacı gütmeyen kuruluşlar şeklinde, ancak ulusal ve özgün Türk kimliğinin gelişiminin ayrılmaz bir bileşeni olan Türk siyasi ideolojilerini Fransa'ya aktararak yeni dernekler ortaya çıkmaktadır.

Derneklerin ulusötesi bir kimliğe doğru siyasallaşması

Fransa'da dini hareketler hem egemen topluma entegrasyon sağlamak hem de ahlaki değerleri ve dini kimlikleri genç Türk kuşaklarına aktarmak için önemlidir. Ancak Türk toplumu için ulusal kimliğin temel ilkeleri siyaset aracılığıyla uygulanmaktadır. Milli tarihin ve Türkçü milli değerlerin iletişimine izin verir. Türk siyasi yelpazesinin Fransa'da ve Avrupa'da kendi yeniden üretimine sahip olduğunu ve Fransa'daki Türk toplumu için yeni meydan okumalar başlattığını göreceğiz. Fransa'da siyasi Türk dernekleri çoğalıyor ve iletişimsel siyasi eylemleriyle meşruiyet kazanıyor. Türk kimliğini korurken, hem Fransız toplumuna entegre olmak için alınacak örnek, hem de Türk gençliğinde eylemleriyle ortaya çıkan ve ululaşırı olarak nitelendireceğimiz birkaç siyasi dernek örneğini vereceğiz.

Üçüncü nesil, her ne kadar Fransa'daki göçmenlerin en iyi entegre çocukları olmak için en uygun araçlara sahip olduklarını görmemize rağmen, her şeyden önce Türk olarak tanımlanıyor. Juteau, « Türk olarak kendini tanımlamanın »[157] ya bir kimlik olduğunu ya da bir etnik grubu tanımlamak için özel merkezi kriter olduğunu açıklıyor. Bu nedenle, etnik grup içinde kendi etnik kimliğine ilişkin bir iddiayı şekillendirmesine izin verir. Bu üçüncü nesil, politik olarak en aktif nesildir. Bu derneklerin aktivistleri çoktur çünkü kendilerini aynı zamanda entegrasyon söylemi olan kimlik söylemlerinde bulurlar.

Türkiye tarihi, Türkler arasında milli kimliğin öğrenilmesinde esastır. Nitekim Türkiye'nin Batı kolonizasyonunu bilmeyen az sayıdaki ülkeden biri olması, genç nesillerin kendilerini diğer kökenlerden, özellikle de Kuzey Afrika'dan gelen göçmenlerin çocuklarından farklılaştırmalarına olanak sağlıyor. Fransa'daki Türk siyasi hareketleri bu nedenle tarihsel gurur kartını kullanıyor ve bunları üçüncü kuşaktan sorumlu tutuyor. Birinci ve ikinci kuşaklar çoğunlukla Türkiye'de yaşamış ve ülkelerinin tarihini kendi deneyimleriyle biliyorlar. Ancak Türk asıllı Fransız çocuklar bu deneyimleri orada bu derneklerde bulmaktadır.

Dernekler, ulusal ve geleneksel Türk festivallerine bu gençlerin katılımına izin veriyor. Üçüncü kuşaktan gençler, çocuk bayramı olan 23 Nisan ulusal bayramını büyükleriyle birlikte düzenler. Gençler dans etmeye, şarkı söylemeye veya şiir okumaya davet edilir ve genç yetişkinler gösteriyi koordine eder. Büyükler, tüm Fransız vatandaşlarının davet edildiği fuarların, çekiliş biletlerini ve reklam afişlerini organize ediyor. Bu nedenle, Türk kültürünü Fransız toplumuna yaymak amacıyla üç neslin birlikte etkileşimde bulunduğunu görüyoruz.

[156] ARMAGNAGUE-ROUCHER, Maïtena. Une jeunesse turque en France et en Allemagne. *Lormont : éditions LE BORD DE L'EAU 2016.* Collection « Clair et net». P. 48.

[157] ARMAGNAGUE-ROUCHER, Maïtena. Une jeunesse turque en France et en Allemagne. *Lormont : éditions LE BORD DE L'EAU 2016.* Collection « Clair et net». P.83.

Etnik ve etnolinguistik[158] bir gruba ait sosyal aidiyet, genç nesiller için esastır. Bu katılımcı eylem, kimlik araçlarını genç Türklere aktarmanın bir yoludur. Bu gençliğin kimliğe dönüşü, aynı zamanda ev sahibi ülke için bir eylem aracıdır. Ve paradoksal olarak, bu gençler Fransız vatandaşlığını almak için vatandaşlığa başvuruyorlar, ebeveynlerinin ikisi de Türkse, genç Türkler reşit olduktan sonra ya da isterlerse daha erken vatandaşlık alabilmektedirler. Bu girişim, siyasi dernekler ve Türk hükümeti tarafından yürütülüyor. Dolayısıyla bu genç çift vatandaşlar, çağrışımsal hareketin yardımıyla kimlik meseleleri etrafında bir milliyetçilik geliştirirken, aynı zamanda milli kimliklerini Türklük yoluyla, yani ulusal kimliklerini ortaya koymalarına imkan veren dini bir söylemle karşı karşıya kalıyorlar.

Bu homojen olmayan Türk toplumunda etnik, dilsel ve mezhepsel siyasi bölünmeler daha da sık görülmektedir. Etnik gruplar arasındaki bu farklılıklar, Türkiye'deki azınlıkların yoğunlaşmasının sonucudur ve Avrupa çapında göçmenlikteki siyasi yelpazenin[159] mükemmel bir şekilde yeniden üretimini gösteren siyasi ve dini bölünmeleri teyit etmektedir. Birinci nesil göçmenlerin dostane ruhundan uzak, bu dernekler rekabet ve rekabet içindedir, ortak projeler bulmamaktadır ve herhangi bir ücretlendirme mümkün değildir.

Avrupa'da Türk toplumunun Fransa'daki siyasi temsili zayıftır. Fakat Türk siyasetinde aktifler.

Türk göçmenlik tarihinde ilk kez Türk vatandaşları 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve 2015 Milletvekilliği seçimlerinde oy kullanma hakkını kazanmışlardır. Bu nedenle siyasi dernekler, kendilerine yakın siyasi partilere seçim kampanyalarına yardımcı olmuşlardır. Güncel seçimlerinde bu durum devam etmektedir.

Siyasi partiler, Avrupa siyasi hareketleriyle ilişkilendirilir ve meşruiyetlerini ulusötesi eylemleriyle bulurlar. Pek çok taraftar, Türk ulusal kimliğinin evriminin giderek daha fazla göründüğünü gösteriyor. Bununla birlikte, Türkiye ile özdeşleşmesine rağmen, Avrupa kültürü ve Avrupa vatandaşlığı ile ilişkili olduğu ve giderek homojen hale gelen iki heterojen alanı birbirine bağlama arzusunda güçlü bir ilerleme olduğu gerçeği kalır. Türk diasporasının ulusal seçimlere katılım stratejisi mevcut Türk hükümetine fayda sağlamıştır.

Sonuç

Fransa'ya Türk göçmenlik tarihi, nesile bağlı olarak kimlik sorunlarının farklı ele alındığını göstermektedir. Birinci ve üçüncü kuşak arasındaki uçurum, genç Fransız-Türklerin doğdukları toplumla bütünleşmeleri nedeniyle genişler. Aynı zamanda bu kuşaklar, kültürleşmeyi önlemek ve Fransa'nın asimiliasyonist politikasını engellemek için Türk birliktelik hareketlerinin yeniden yapılandırılmasında birbirlerine yardımcı oluyorlar. Türk diasporasının bir Türk toplumu olarak bu düşünce tarzı etnik, dilsel ve son zamanlarda dini ve siyasi farklılıklar arasında anlaşılmaktadır. Bu, toplum içinde farklılıklar yaratsa da, Türk kültürü, Türk tarihi ve Türk siyasetine ilişkin mükemmel bilgi esas olarak yeni nesiller arasında yoğunlaşmıştır. İdeolojik farklılıklar, Fransız-Türk düşünce ve uygulamasının gelişimini durduramaz.

Çoğunlukla okuma yazma bilmeyen, maddi amaçlarla gelen ilk Türk göçmenler, Türk dernekleri için temelleri inşa ettiler. Kültürel ve orijinal bilgilerinin aktarılması, dini ve politik aktivizmin sömürülmesinde sonraki nesillere fayda sağladı. Türk kimliğinin iki ana alanı farklılaştırılmış olsa da, günümüzde çeşitli Türk toplulukları arasında din ve siyaset birbirinden ayrılmamaktadır.

[158] TAPIA, Stéphane de. L'immigration turque en Europe. Communauté(s), populations immigrée(s) : grille de lecture des échelles géographiques et ses structures sociales. IN : GUILLOU Anne-Yvonne, TAPIA Stéphane de, WADBLEDPôleth M (dir). Migrations turques dans un monde globalisé. Le poids du local. *Rennes : édition Presses Universitairesde Rennes.* 2007. Collection « Essais». P. 33.

[159] AKGÖNÜL, Samim. Solidarités et rivalités : les associations culturelles turques en Alsace-Moselle. IN : GUILLOU Anne-Yvonne, TAPIA Stéphane de, WADBLED Pôleth M (dir). Migrations turques dans un monde globalisé. Le poidsdu local. *Rennes : édition Presses Universitaires de Rennes.* 2007. Collection « Essais ». P. 46.

Fransa'ya Türk göçmenlik tarihi, nesile bağlı olarak kimlik sorunlarının farklı ele alındığını göstermektedir. Birinci ve üçüncü kuşak arasındaki uçurum, genç Fransız-Türklerin doğdukları toplumla bütünleşmeleri nedeniyle genişler. Aynı zamanda bu kuşaklar, kültürleşmeyi önlemek ve Fransa'nın asimiliasyonist politikasını engellemek için Türk birliktelik hareketlerinin yeniden yapılandırılmasında birbirlerine yardımcı oluyorlar. Türk diasporasının bir Türk toplumu olarak bu düşünce tarzı etnik, dilsel ve son zamanlarda dini ve siyasi farklılıklar arasında anlaşılmaktadır. Bu, toplum içinde farklılıklar yaratsa da, Türk kültürü, Türk tarihi ve Türk siyasetine ilişkin mükemmel bilgi esas olarak yeni nesiller arasında yoğunlaşmıştır. İdeolojik farklılıklar, Fransız-Türk düşünce ve uygulamasının gelişimini durduramaz.

Türk milli kimliği, Türkiye Cumhuriyeti döneminde güçlü tarihi hatırlatmalarla ve Jön Türkler ile Atatürk'ün Türkçü siyasetiyle oluşturuldu, neredeyse bir asır sonra, bu fikirler hala geçerliliğini koruyor ancak farklı şekillerde çağrışıyor. Genç Türk nesilleri artık hem Fransız toplumuna en iyi şekilde entegre olmuş göçmen çocukları hem de iki milliyetleri nedeniyle siyasi fikirlerinin ulusal ve uluslar ötesi tutarlılığını iddia edebilecekleri için ellerinde tüm kartlara sahiptir. Bugün, dördüncü nesil göçmenler Fransa'ya gelmeye başlıyor, üçüncü nesil göçmenlerin çocukları artık entegrasyona düşman bir aile iklimine sahip olmayacaktır. Bu gelecek nesil, belki de Fransız ve Türk siyasetinde daha fazla temsilci olmak için Türk toplumunun ilk nesillerin önceden inşa edilmesinin tüm avantajlarından yararlanacaktır.

Kaynakça

- AKGÖNÜL, Samim. *Solidarités et rivalités : les associations culturelles turques en Alsace-Moselle.* IN : GUILLOUAnne-Yvonne, TAPIA Stéphane de, WADBLED Pôleth M (dir). *Migrations turques dans un monde globalisé.* Le poidsdu local. Rennes : édition Presses Universitaires de Rennes. 2007. Collection «Essais».
- ARMAGNAGUE-ROUCHER, Maïtena.*Une jeunesse turque en France et en Allemagne.*Lormont : éditions LE BORD DE L'EAU 2016. Collection «Clair et net».
- BERTHOMIERE, William; MAUREL, Mathilde; RICHARD, Yann. *Intégration des immigrés et associations enFrance. Un essai d'approche croisée par l'économie et la géographie.*Science de l'homme et de la société (HAL).2015,document de travail du Centre d'Economie de la Sorbonne.
- BUREAU, Louis-Marie; DEGER, Lara; DOURNON, Thomas; DUCHESNE, Sandrine; KIRICI, Cagtay. *Les coups d'Etat en Turquie.* Le club des millénaires. 2010.
- GÖKALP, Catherine. *L'émigration turque en Europe et particulièrement en France.*Population. 1973, no 2.
- GUILLOU Anne-Yvonne, TAPIA Stéphane de, WADBLED Pôleth M (dir).*Migrations turquesdans un monde globalisé. Le poids du local.*Rennes : édition Presses Universitaires de Rennes.2007. Collection «Essais».
- KANCAL, Salgur. *Emigration : source d'un désavantage ou d'un avantage ?* IN : DUMONT Paul, JUND Alain,TAPIA Stéphane de (dir).Enjeux de l'immigration turque en Europe. Les Turcs en France et en Europe.Paris : éditionsl'Harmattan et CIEMI. 1995. Collection «Migrations et Changements».
- KASTORYANO, Riva. *Définition des frontières de l'identité : Turcs musulmans.*Revue française de science politique, 37ème année. 1987, numéro 6.
- MANCO, Altay.*Compétences interculturelles des jeunes issus de l'immigration. Perspectivesthéoriques et pratiques.*Condé-sur-Noireau : éditions l'Harmattan et IRFAM. 2002. Collection « Compétences interculturelles».

- PETEK, Gaye. *Le mouvement associatif turc en France.* IN : PETEK Gaye (coordinatrice). Dossier : Les Turcs enFrance : quels ancrages ?Hommes et migrations. 2009, numéro 1280.
- PONTY, Janine, *Les étrangers et le droit d'association au XXe siècle.* Matériaux pour l'histoire de notre temps. 2003,no 69.
- RIBERT, Evelyne.*Liberté, égalité, carte d'identité. Les jeunes issus de l'immigration etl'appartenance nationale*. Paris : éditions La Découverte. 2006. Collection «Textes à l'appui :enquêtes de terrain».
- RHEIN, Catherine. *Intégration sociale, intégration spatiale.*L'espace géographique. 2002, tome 31.
- SALOM, Gaye. *Les femmes et le projet migratoire familial turc en France.* IN : DUMONT Paul, JUND Alain, TAPIAStéphane de (dir).Enjeux de l'immigration turque en Europe. Les Turcs en France et en Europe.Paris : éditionsl'Harmattan et CIEMI. 1995. Collection «Migrations et Changements».

TAPIA, Stéphane de. *L'immigration turque en Europe. Communauté(s), populations immigrée(s) : grille de lecturedes échelles géographiques et ses structures sociales.* IN : GUILLOU Anne-Yvonne, TAPIA Stéphane de, WADBLEDPôleth M (dir).Migrations turques dans un monde globalisé. Le poids du local. Rennes : édition Presses Universitairesde Rennes. 2007. Collection

Makale id= 333

Sözlü Sunum

Germinal Romanında Yoksulluk ve Varsıllıkta Ahlaki Düşkünlük

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Solmaz[1]
[1]*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu*
**Corresponding author: Mustafa SOLMAZ*

Özet: *Yaşamın ayrılmaz birer parçası olan yoksulluk ve varsıllık ile birlikte gayri meşru ilişkiler insanlık tarihi boyunca toplumların içerisinde her zaman var olmuş ve olmaya devam edecektir. Nedenler ayrı olsa da yaşamın farklı dönemlerinde karşımıza çıkan bu kavramlar edebiyat alanında kendisine yer bulmuş, Germinal romanında, hem yoksulluk hem de varsıllık üzerinden ahlaki düşkünlük etkili bir şekilde işlenmiştir. İncelememizde, yayımlandığı günden itibaren büyük ses getiren, gerçek bir olaydan yola çıkılarak kaleme alınan bu eserde ahlaki düşkünlüğün sadece yoksulluk nedeniyle değil varsıllık içerisinde de olabileceğini karşılaştırmalı olarak ele aldık. Romanda işlenen konu yaşanmış bir olaydan esinlenerek kaleme alındığı için on dokuzuncu yüzyıl Fransız toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri de gösterilmiştir. Ahlaki düşkünlüğün açlık sıkıntısında daha çok olduğu, bireylerin ahlaktan önce karın doyurma peşinde olduğu, ancak tok insanlarda da toplumun ahlak kurallarına aykırı olarak ahlaki düşkünlüğe başvurabileceği hatta en yakınındakini bile aldatmaktan çekinmeyeceği anlatılmıştır. Romanda; sakin, kendi halinde, kurulu düzene uyumlu bir şekilde yaşayan insanların bile yokluk ve yoksunluk hallerinde nasıl kendisini kaybederek başkaldırabildiği, insanlığını bir kenara bırakarak canavarlaştığı akıcı bir dille anlatılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Varsıllık, İhanet, Grev, Sendika*

Moral Decline in Poverty and Wealth in the Germinal Novel

Abstract*: Poverty and wealth, which are an integral part of life, as well as illegitimate relationships have always existed and will continue to be in societies throughout human history. Although the reasons are different, these concepts, which we encounter in different periods of life, have found their place in the field of literature. In the novel, Germinal, moral decline is effectively depicted through both poverty and wealth. In our study, we have comparatively dealt with the fact that moral decline can be not only due to poverty but also in wealth, in this work that has made a tremendous impact since the day it was published. The economic, social, and cultural aspects of nineteenth-century French society have also been shown, as the subject in the novel was inspired by an event that happened. It has been explained that moral decline is more in hunger trouble; individuals seek to be fed before morality, but even satiated people can resort to moral decline in violation of the moral rules of the society and will not hesitate to deceive even the closest. In the novel, it is clearly narrated that even people living calmly and in harmony with the established order can revolt by losing themselves in situations of poverty and deprivation, leaving their humanity aside and becoming monstrous.*

Keywords: *Keywords: Poverty, Wealth, Betrayal, Strike, Syndicate*

GİRİŞ

Konusunu insan yaşamından alan romanlar; yazıldıkları dönemdeki toplumun gelenek, görenek, kültür gibi yaşam biçimleri hakkında bilgiler aktarırlar. Bu yüzden sosyolojik çözümler bulmaya, çeşitli çıkarımlar yapmaya elverişlidirler. Yaşamın ayrılmaz birer parçası olan

yoksulluk ve varsıllık edebiyat ürünlerinin başkarakteri durumundadırlar. Hem Türk hem Fransız hem de diğer edebiyatlarda yoksulluk üzerine çok sayıda roman olmasına rağmen, karşıtı olan varsıllık, eserlerde özel olarak işlenmek yerine yoksunluğu belirginleştirmek için kullanılır. Günümüz toplumlarının yapısı ile onların belli başlı sorunlarını anlayabilmek için edebiyatçıların yanında iktisatçılar, toplumbilimciler tarafından sıkça ele alınan konulardan biri de yoksul ve yoksulluktur.

Bireyin hakları ve özgürlükleri arasında ilişkiler olan ve tarihin her döneminde görülen yoksulluk; genel olarak bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli düzeyde gelire sahip olamamaları durumunda toplumun asgari refah düzeyinin altında kalması olarak (Alagh, 1992:109) tanımlanabilir. Geçmişteki edebi eserlerde üzerinde fazla durulmamasına rağmen modern zamanlara gelindiğinde toplumsal bir sorun olarak sık sık işlenmeye başlanmıştır. Yoksunluğu ve mahrumiyeti kapsayan yoksulluğun belirlenmesinde yaşanılan toplum ve zamanın özelliklerini dikkate alan göreli yoksulluk, bireyin refah düzeyinin, toplumun genel refah düzeyi altında olmasını ifade etmektedir, (Streeten, 1994:18) Kimi toplumlarda asgari ihtiyaçlarını karşılayan birey yoksul olarak görülmezken, bazı toplumlarda, zorunlu ihtiyaçları dışında kalan eğlence, seyahat etme gibi gereksinimlerini karşılayamayan birey yoksul kabul edilebilmektedir.

Bazen yoksulluk, Fransa'da olduğu gibi, bir milletin kaderini değiştirecek güçte toplumsal bir değişime neden olabilir. Fransa'daki ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan 1789 devriminden önce, ekmek sıkıntısı had safhaya ulaşmıştır. Halktan kopuk bir halde yaşayan yönetim, bu durumu ciddiye almamıştır. Hatta XVI. Louis'nin taç giyme töreni sırasında ekmek bulamadıklarını, aç olduklarını haykıran halka, kraliçe Marie Antoinette'in, dilimize 'ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler' diye çevrilen 'qu'ils mangent de la brioche' dediği belirtilir. Yoksulluğun bu boyutlara ulaşması, ahlaki düşkünlüğü de beraberinde getirir. 1789 devriminden sonra durum değişmeye başlamasına rağmen bu, görünüşte olmuştur. Çünkü devrimden sonra yapılan koalisyon savaşları (1792-1801), İngiltere ile yapılan savaşlar (1793-1802), Napolyon savaşları (1800-1815) ülkeyi yıpratmıştır. Önceleri kazanan Napolyon, sonradan kaybeder ve sürgüne gönderilir, hanedan tekrar başa gelir, ülkedeki eski düzen devam eder.

Yaşanan savaş şartları ülkenin toplumsal dokusunu bozmuş, yaşam biçimini derinden etkilemiş, ahlaki düşkünlüğü had safhaya çıkarmıştır. XIX. yüzyıl Fransız toplumu; özellikle 1870 Fransa-Almanya savaşıyla, ağır bir bunalım dönemi geçirmiş, açgözlülük, ikiyüzlülük, burjuva ahlaksızlığı, aile başta olmak üzere toplumsal yapıların uğradığı yıkım yüzünden bireylerin günah işleme eğilimleri her tarafta hissedilmiş, romanların vazgeçilmez unsurları durumuna gelmiştir. Savaşın getirdiği zorluklardan dolayı, Fransız toplumu 1895 yılına kadar bunalımlı bir dönem yaşar. (Sunel, 1981:141) Savaş şartları ve insanları ahlaksız bir yaşam biçimine iten kapitalizm yüzünden toplumsal çözülmeler artmış, insan davranışları ile ilişkilerdeki bayağılıklar çoğalmış, bazıları kanunsuz yollardan vurgun yapıp zenginleşmiş ama aynı zamanda, yoksullarla birlikte ahlaki açıdan da bozulmuşlardır.

XIX. yüzyıl Fransız romanları incelendiğinde, genel olarak, ekonomik çalkantılardan dolayı halkın ezildiği, aile kurumunun çöktüğü, çarpık ilişkilerin doğurduğu yozlaşma ile birlikte ahlaki düşkünlüğün olduğu görülür. Victor Hugo'nun 'Sefiller', Gustave Flaubert'in 'Madame Bovary', Guy de Maupassant'ın 'Bel-Ami', Emile Zola'nın 'Germinal' romanları başta olmak üzere bu dönemde yazılan romanların büyük çoğunluğu, ahlaki çöküntünün ekonomik çaresizlikten dolayı sadece yoksullar arasında ortaya çıkmadığını, zenginler arasında da yaygın bir şekilde bulunduğunu gösterir.

Her toplumun kendine özgü kuralları vardır ve bunlar toplumlara göre farklılıklar gösterir. Ancak, kurallara uyabilmek için toplumsal yapının sağlam olması gerekir. Bu da, bireylerin ihtiyaçlarını karşılaması ile orantılıdır. Yoksunluğun artması ahlaki düşkünlüğü beraberinde getirmesine rağmen, bazen fazla zenginlik de aynı sonucu doğurabilir. Yaşam koşullarının zorlaşması, toplumsal olarak olumsuz olarak görülen bazı davranışların normal görülmesine ya da kanıksanarak görmezden gelinmesine yol açar. Amacımız yoksulluk ve

varsıllık ya da ahlaki düşkünlük üzerine bir araştırma değildir. İncelememiz; Fransız edebiyatının güçlü kalemlerinden Emile Zola'nın, 1885 yılında yazdığı Germinal adlı romanında güçlü bir şekilde betimlediği XIX. yüzyıl Fransız toplumundaki hem yoksulluk hem de varsıllık içerisindeki insanların ahlaki düşkünlüğünü göstermek ile sınırlıdır. Yapıt, dönemin Fransız toplumunun bulunduğu durumu göstermesi açısından önemlidir. Hermeneutik bir bakışla inceleyeceğimiz eser, yazıldığı dönemde büyük ses getirmiş ve kısa süre sonra farklı dillere çevirileri yapılmıştır.

Kendisi de yedi yaşında yetim kalıp yoksulluk içerisinde büyüyen Zola'nın birçok romanı olmasına rağmen en çok ses getiren eserleri; Meyhane (1877), Nana (1880), Germinal (1885) denebilir. Yazar; Meyhane adlı yapıtında Paris'in kenar mahallelerindeki yoksulluk, sefalet, yaşam kavgasını ele aldığı gibi Germinal'de de yine Fransa'nın kuzeyinde yer alan kömür madenindeki işçilerin, ülkedeki ekonomik sıkıntılardan dolayı, çektikleri sıkıntı ve ahlaki çöküntüyü kurgulamıştır. Zola gibi aynı dönemde yaşayan bir başka güçlü Fransız kalemi Guy de Maupassant da 'Bel-ami' adlı eserinde, bunalımlı dönemlerde gözlemledikleri olağandışı gelişmeleri ve çarpıklıkları eserine taşıyarak dikkatleri bu sorunlara çekmek istemiştir. Romanında Paris'in burjuva ortamında yaşanan ahlaksızlıkları yansıtmaya çalışmış, burjuva ahlaksızlığı, ikiyüzlülüğü ve açgözlülüğü, başta aile olmak üzere toplumsal kurumların uğradıkları erozyon ile kişilerin günah işleme eğilimlerini okura sunmuştur. (Özer, 1994:122,128)

GERMİNAL

Latince *germen* sözcüğünden türemiş; tohum, tomurcuk, filiz gibi anlamlara gelen ve romana adını veren, Fransızca bir sözcük olan Germinal, 1860'lı yıllarda Fransa'nın kuzeyindeki maden bölgesi Montsou'da uzlaşmaya yanaşmayan maden işçilerinin gerçek grev öyküsünden yola çıkılarak yazılmıştır. Bu sıkıntılı ortamda insanların ahlaki düşkünlüğü açık bir şekilde gözler önüne serilir. Romanın daha ilk tümcesinin; "*Zifiri karanlık ve yıldızsız bir gecede ...*" (Zola, 2003:5) diye başlaması, hemen ikinci paragrafta "*İşsiz, yemeksiz, evsiz işçinin beynini bir tek şey meşgul ediyordu; gün doğduktan sonra soğuğun bir parça azalacağı umudu.*" (Zola, 2003:5) diye devam etmesi, okuyucuyu, metnin ilerleyen kısımlarında kasvetin, yoksunluğun, umutsuzluğun, başkaldırının ve karamsarlığın olacağı düşüncesine sürükler.

Romanın başkarakteri Etienne Lantier, demiryolunda çalışırken ustasını tokatladığı için makinist şefliğinden atılır ve gecenin karanlığında açlıktan, soğuktan titrerken hem yeni bir iş bulmak hem de barınacak bir yer aramak amacıyla yaşam şartlarının zorlu olduğu Montsou'ya gelir. Bonnemort da denilen ihtiyar Maheu ile karşılaşır. İhtiyar, tüm ülkede olduğu gibi orada da işsizliğin had safhada olduğunu "*Bari ekmek bulabilsek!*" (Zola, 2003:9) sözüyle anlatır. Etienne, gidecek yeri olmadığı için sabaha kadar o civarda oyalanır. Herkes işbaşı yaptığı sırada çalışanlardan birisinin yatağında ölü bulunduğu haberi gelince, arkadaş olduğu Maheu sayesinde işe başlar. Etienne, kendisini idealist, çalışkan ama aynı zamanda ince yapılı kibar bir insan olarak gösterir.

Maheu ailesi, binlerce madenci gibi, zorunlu olarak küçük yaşta çocuklarını madende çalıştırmaya başlar. Boğaz tokluğuna çalışan aileler çocuklarına yeterince ve gerektiği kadar ilgi gösteremediklerinden, gençler serseri gibi hareket ederek, ahlak kurallarını tanımadan kendilerince bir yaşam sürdürürler. Yetişkinler ise; bütün fabrikaların çalıştığı, yoksulluğun olmadığı dönemlere hasret çekerek madende çalışmaya devam ederler. İşverenlerin bolluk içinde yaşadıklarını, kendilerinin ise açlıktan nefeslerinin koktuğunu düşünerek içten içe kabaran bir nefret duygusuyla dolarlar. İşçilerin ne kadar yoksul durumda oldukları "*Her gün karnımız yeterince doysa, öpüp de başımıza koyardık!*" (Zola, 2003:15), "*... açlığını bastırmak amacıyla günlerden beri sadece haşlanmış lahana yaprakları yemişlerdi.*" (Zola, 2003:22) şeklinde belirtilirken işverenin zenginliği de "*On bin işçi, altmış yedi bölgeye yayılan işletme alanı, günde beş bin tonluk üretim, (...) ayrıca atölyeler, fabrikalar!... Ah! Ah! Adamlarda bir para var ki, sorma gitsin!*" (Zola, 2003:14) biçiminde betimlenir.

Bazen evdeki yokluk, bazen çalışma vardiyaları bazen de bir başka olay kurgulanırken romandaki farklı kişiler aracılığıyla ahlaki düşkünlük hep vurgulanır. "*Her sabah komşularının üçlü yaşamıyla eğleniyorlardı; bir kazmacı, bir toprak kesitçisini evine kiracı almıştı, böylelikle de biri gecelik, öbürü gündüzlük iki erkeği olmuştu.*" (Zola, 2003:19) Bu tür olaylar herkes tarafından o kadar kanıksanmıştır ki, günlük yaşamın olağan durumları gibi, artık şaka yapma aracı olarak görülmeye başlar. Tek amaçları karınlarını doyurmak olan, maden bölgesinde çalışan insanlar buna benzer ahlaki düşkünlükleri umursamaz olmuşlardır.

Yazar; ortamdaki yokluğun, nefretin ve ahlaki düşkünlüğün esere hâkim olduğunu göstermek için olay kahramanlarının günlük yaşamından kesitler sunmaya devam eder. Madende çalışanların çaresizliği çare olarak gördüklerini, iş olup olmadığını soran, nereye gideceğini bilmeden yollarda sürten adam yanlarından ayrılınca Maheu'nün: "*Biz de bu durumlara düşebilirdik. Aman, hiç yakınmayalım sakın, canımıza okuyan bu işi bile herkes bulamıyor, görüyorsunuz.*" (Zola, 2003:29) demesinden anlaşılabilir. Diğer taraftan, aldıkları ücretin yetersiz olduğunu, karınlarını bile doyurmaya yetmediğini bildiği halde, çaresizlikten, durumuna razı olur. Zaten herkesin derdi biraz fazla kazanmak olduğu için kimse ahlak kurallarında da değildir. "*Moquette (...) Yazın buğday tarlalarında, kışın da bir duvar dibinde, o haftaki sevgilisiyle yaşamın tadını çıkarıyordu. Bütün maden böylece sıradan geçiyordu ...*" (Zola, 2003:30) Üstelik "*... kendine yeterince saygısı olduğunu, herhangi bir kimse onu bir kömür işçisinden başkasıyla gördüğünü kanıtlayabilirse, kolunu keseceğini haykırmıştı suratlarına.*" (Zola, 2003:30) tümcesi ile yaptığı gurur duyulacak bir işmiş gibi övünür.

Etienne, kendisi gibi madende çalışan Maheu'nün kızı Catherine'ine âşık olmasıyla da, onun sevgilisi Chaval ile olan ilişkisinin ortasına düşer. Mola verildiğinde ya da bir arada çalıştıklarında Catherine'e dik başlı olduğunu, alkolün etkisindeyken tutkulu hareket ettiğini anlatan Etienne kızla yakınlaşmaya başlar. Bu; usta işçi olan Chaval'in, sevgilisi ile arasına giren ve sinirine dokunan niteliksiz işçi Etienne'e fırsat buldukça kızıp sövmesine neden olur. O ise, "*... kürek mahkumlarına yaraşır bu işi bulduğuna bin şükrederek, ...* " (Zola, 2003:47) olanları sineye çekmek zorunda kalır. Üstelik Chaval: "*Etienne'e hiç mi hiç aldırış ettiği yoktu, kızın dudaklarını kaba bir öpücükle ezdi.*" (Zola, 2003:52) Madende bu tür davranışlar yadırganmaz ve artık olağan karşılanır hale gelmiştir. Hatta iş ile ilgili tartışmalarda bile ilk öne çıkan konu böyle ilişkilerdir. "*Eğer o Dansaert domuzu benimle yine geçen günkü tonla konuşursa, (...) Ben onun yumuşak tenli sarışın dilberlerle gönül eğlendirmesine engel olmuyorum.*" (Zola, 2003:55) Çünkü, "*Akşam iki vagon daha fazla yazdırmak için ...*"(Zola, 2003:56) her şey mubah hale gelmiştir. Öyle ki, kızını Etienne ve Catherine ile birlikte ahırda gören Mouque baba; "*Buraya erkek getiren şıllıklar sizi!... Yiyeceğiniz haltlar için benim tertemiz otlarımdan başka yer bulamadınız mı?*" (Zola, 2003:62) diyecek kadar kabullenmiştir. Etienne ise, bu ortamda, madencileri fazlasıyla saf, iyi yürekli buluyordu. Ancak yine de "*biraz fazla eğitim gördüğünden bu koyun sürüsünün yazgıya boyun eğişine katlanamıyordu*" (Zola, 2003:65) Eserde, kahramanımızın bu şekilde tanıtılması, ileride yapacakları için bir ön hazırlık niteliğindedir ve davranışlarının doğal görülmesine neden olur. Ancak onun romandaki ağırlığı, okuduğu sol görüşlü kitaplar ile Rus göçmen işçi olan Suvarin ile sıkı dostluğu sonucunda sosyalist görüşleri basitçe anlayıp prensiplerine sıkı sıkıya sarılması ile yavaş yavaş hissettirilir.

Zaman zaman, çalışma koşullarının zorluğu "*pancar tarlalarının altı yüz metre altında gece gündüz kayaları oyan insan-böcekler vardı*" (Zola, 2003:70) ve madenin eski olduğu: "*Kaplamaların yenilenmesi gerekir, çünkü her yandan su sızıyor ... İşte bakın! Sızıntı düzeyine geliyoruz, işitiyor musunuz?*" (Zola, 2003:35) gibi ifadelerle gösterilir. Bunun yanında müstehcenlik ve argo konuşmalar günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası şeklindedir. "*... incecik bir kız sesi işitildi: 'Oğlanlardan biri Mouquette'in üstüne çıktı mutlaka!'*" (Zola, 2003:46) Erkek ya da kadın herkes bu tür sözleri kullanmakta bir sakınca görmez. Ahlaki düşkünlük gibi bazı kurallar hemen bütün toplumlarda birbirine yakın olarak görülmesine rağmen yoksunluk ağırlaştıkça bireylerin toplumsal ahlak kurallarına uyma kabiliyetleri de azalmaktadır.

Etienne; madencilerin iş çıkışı, hem bira içmek hem de işlerinden şikâyet etmek için, uğrak yerleri olan Rasseneur'ün meyhanesinin üst katında kalmaya başlar. Böylece; sendika faaliyetleriyle ilgilenen Pluchart'dan gelen, diğer bölgelerde de işlerin iyi gitmediğinden söz eden mektup başta olmak üzere her tür olaydan haberi olur. Kendisiyle baş başa kalma fırsatı bulunca da başkaldırı rüzgârları yüzüne değmeye, içinde fırtınalar kopmaya başlar. Çünkü bu sömürü çakının kırılmasını, işçilerin hak ettiği ücreti almasını istemektedir.

İkinci bölüm madenin sahibi Gregoire'ların çiftliğinin tasviri ile başlar. Madenciler ile işverenin yaşamlarındaki yoksulluk ve varsıllık arasındaki uçurum, oturulan yerlerin karşılaştırması ile iyice belirginleştirilir. Maden işçilerinin evleri "*İşletmenin ucuza mal ettiği bu tuğla yapılar öylesine inceydi ki, soluk alsanız öte yandan duyuluyordu.*" (Zola, 2003:19) şeklinde betimlenirken işveren Gregoire'ların evinde "*Bütün evi ısıtan kaloriferden başka, salonda bir de kömür ateşi yanıyordu. (...) Büyük bir yemek masası, iskemleler, maundan bir büfe ...*" (Zola, 2003: 78) olduğu anlatılır. Oda paylaşımı madenci "*... Maheu'lerde yoğun karanlık, birinci kattaki tek odayı (...) yorgunluktan bitkin düşmüş, ağızları açık, balık istifi gibi yatan yaratıkları adeta eziyor gibiydi.*" (Zola, 2003:16) şeklinde iken Gregoire'ların kızı Cecile'in odasındaki "*... perdeler ve duvar kaplamaları mavi ipeklidendi; (...) Genç kız, perdenin aralığından sızan yarı aydınlıkta anlatılamaz beyazlıktaki yatakta, yanağını çıplak koluna dayamış, mışıl mışıl uyuyordu.*" (Zola, 2003:79) biçimindedir. Bayan Maheude "*...üstüne eski mavi bir eteklik geçirdi –en temizi buydu- sırtına da kurşuni yünlüden, bir gün önce iki yama vurduğu bir ceket ...*" (Zola, 2003:89) giyerken, Cecile için "*İkinci bir at, iki yeni araba, Paris'ten getirtilen giysiler ...*" (Zola, 2003:82) alınır. Gregoire'ların kızı Cecile çöreği "*... çikolatalı sütüyle yer ...*" (Zola, 2003:78) iken Maheu'lerin kızı Catherine "*dünden kalan kahve telvesinin üzerine ikinci kez sıcak su koydu, paslı bir suyu andıran bu açık kahveden üst üste iki kocaman tas*" (Zola, 2003:90) içer. Madencilerin durumu gün geçtikçe daha da kötüye gittiği için sabırları sınıra dayanmaya başlamaktadır.

Bayan Maheude paraları ve yiyecekleri bittiği için veresiye yiyecek almak umuduyla iki çocuğuyla birlikte etten bakkaliyeye, sebzeden meyveye kadar her tür malzemenin bulunduğu Maigrat'nın dükkânına gider. Ancak onun gönlünü hoş etmediği ve eski borçlarını daha ödemediklerinden, istediği iki ekmeği bile alamadan eli boş döner. Çünkü "*Bir kömür işçisi borcunun ertelenmesini istediği zaman kızını ya da karısını Maigrat'a göndermesi yeterliydi*" (Zola, 2003:94) Montsou'da yaşayanların çoğunun durumu bundan farklı değildir. Bazıları karın doyurmak için ahlaki değerlerden uzaklaşırken bazıları da zevkini sürdürmenin peşindedir. Oğlanlar ise hava kararır kararmaz;" *kızları hemen arabalığın alçak ve eğik damına yapıştırıyorlardı. (...) Requillart'a ya da buğday tarlalarına gitmeye üşendikleri zaman, ilk çocuklarına burada gebe kalıyorlardı*" (Zola, 2003:106) Aileler gençlerin yaptıklarına ses çıkarmıyorlar ancak bu işe erken başlamalarına kızıyorlardı. "*çünkü evlenen çocuğun eve yardımı dokunmuyordu artık*" (Zola, 2003:106), yoksa gençlerin ne yaptığını kimse umursamıyordu. Madencilerden bazıları gelir getirsin diye evlerinin bir odasını kiraya verirler. Ancak, "*Kiraya kadın da dâhildi, ...*" (Zola, 2003:108) Bazılarının biraz fazla kazanmak uğruna yapamayacağı şey yoktur, "*Pierron bununla evlenmeden önce işçibaşına tavşan verirdi. Şimdi karısını ödünç vermek daha ucuza geliyordur ona.*" (Zola, 2003:109) artık onlar için her şey mubahtır. Yoksunluk ve yoksulluğun omuzlara yüklediği ağırlık madencilerin bir kısmında ahlak, toplumsal kurallar diye bir şey bırakmamıştır.

Bütün bu zor koşullar altında madenciler yaşam mücadelesi verirken genel müdür Hennebeau'nun karısı, Paris'ten gelen misafirlere madenci mahallesini gösterir. Maheu'lerin evini gezdirir, işçi mahallesinde herkesin bahçeli evlerinde sakin, rahat, mutlu ve huzurlu bir şekilde nasıl yaşadığını anlatır. Bu duruma memnun olan misafirler keyifli bir şekilde oradan ayrılırlar. Ama burada yaşayanlar *"… iliğimizi, kemiğimiz sömüren bu alçakların karşısında insan böyle yaltaklanıp ezilir mi hiç!*" (Zola, 2003:126) diye isyanın başlangıcındadırlar ve aldıkları maaş yetmediği için evin önündeki küçük bahçeye patates, lahana, fasulye gibi sebzelerden ekmek zorundadırlar. Aileler aç kalmamak için para kazanmakla o kadar meşguldüler

ki, Maheu'lerin on bir yaşındaki oğulları Jeanlin'in, ailesinden gizlice arkadaşlarıyla tarlalardan topladıklar hindibaları burjuvalara satıp para kazandıklarını bilmiyorlardı. Üstelik o, kız arkadaşı Lydie'yi kadını olarak görüyor fırsat buldukça cüruf yığınını üzerine yatırıyordu. "*Her şeyi biliyorlardı ama, çok küçük olduklarından bir şey yapamıyorlardı, yaramaz köpek yavruları gibi birbirlerini mıncıklayarak sadece oynuyorlardı.*" (Zola, 2003: 130) Ahlaki düşkünlük yaşının oyun çağındaki çocuklara kadar inmesinin yeni olmadığı, eskiden de benzer olayların yaşandığı; "*Mouquette on yaşından beri yıkıntının her köşesinde önüne gelenle yatıp kalkıyordu. Babanın diyecek sözü yoktu, çünkü kız saygılı davranıyor, sevgililerini hiçbir zaman eve getirmiyordu. Ayrıca, adam böyle şeylere alışıktı.*"(Zola, 2003:132) tümcesinden rahatlıkla anlaşılabilir. Etienne ise bütün bu olanlara ancak üzülüyor, "*bütün kızlar o yolun yolcusuydu; mantıktan da, akıldan da güçlüydü bu*" (Zola, 2003:134) demekten başka bir şey yapamadığı için sadece içindeki isyan dalgasını büyütmeye devam ediyordu.

Üçüncü bölümde başkaldırının izleri hissedilmeye başlar. Artık madencilerde açlık, sefalet ve ağır çalışma koşulları altındaki yaşama karşı, homurtu ile de olsa, "*madende içten içe gizli bir hoşnutsuzluk kaynıyordu*" (Zola, 2003:142) ve artık bunu dillendirmekten çekinmiyorlardı. Madende çalışan işçilerle arkadaşlığını ilerleten Etienne, yeri geldikçe siyaset konuşmaya başlar. Etienne; Meyhaneci Rasseneur, ve Suvarin ile konuşurken sendikacı Pluchart'dan bir mektup aldığını, işlerin iyi gittiğini bildirdiğini söyler. Ancak; Rusya'da soylu bir ailenin çocuğu olan, tıp eğitimi aldığı sıralarda sosyalist düşünce içinde yer alan ve imparatora yapılan başarısız bir suikast girişiminin içinde bulunduğu için ailesinin kendisini reddetmesinden sonra ülkesinden kaçıp bu ülkeye yerleşen Suvarin aynı görüşte değildir. Direnişin hak almak için yeterli olmadığını, 1789'dan beri aslan payını alan burjuva sınıfının semirdiğini, ama emekçilerin olağanüstü artan zenginlikten pay alamadığını söyler. Ona göre:"*Her şeyi kökünden yıkıp yerle bir etmeli, yoksa açlık yeniden başkaldırır. Evet! Kargaşa, başka bir şey değil, yalnız kargaşa, toprak kanla yıkanıp yangınla temizlenmeli! ...*" (Zola, 2003:150) Ancak onun bu fikirlerine kimse sıcak bakmaz. Çünkü insanca yaşayabilecekleri koşulları örgütlü bir direnişle elde edebileceklerine inanmaktadırlar.

Montsou'nun koruyucusu ermişin günü de kabul edilen Temmuzun son pazarında yapılan bayramı fırsat bilen herkes gönlünce eğlenmektedir. Gençler sevgililerinin gönlünü avuturken Maheu; "*kızı ve sevgilisi, oğlu ve metresi*" (Zola, 2003:163) ile birlikte günü kutlamak için bira içmektedirler. Demosthenes'in (MÖ 384 - MÖ 322) "*Zevk için fahişelerimiz, iyi bakılmamız için nikâhsız karılarımız, bize meşru çocuk vermeleri için de eşlerimiz vardır*" (Bonnard, 2011:155) dediği, bazen köle, bazen zevk aracı, bazen de insan olup olmadığı tartışılan Batı uygarlığındaki kadın için değişen fazla bir şey olmamış, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen ona ihtiyaç gideren bir nesne gözüyle bakma şekli fazla değişikliğe uğramamıştır. Kızını sevgilisi ile birlikte gören Bayan Maheu'nün: "*... yüreğimi rahatlatan bir şey var, daha çocuğu olmaz! (...) eğer doğurur da onu evlendirmek zorunda kalırsam, halimiz nice olur? Ne yer, ne içeriz sonra!*" (Zola, 2003:166) diyerek, ahlaki düşkünlük olan, kızının gayrimeşru ilişkisinden rahatsız olmadığı, ancak onun evden ayrılması ile gelirleri düşeceği için üzüleceği anlaşılmaktadır.

Etienne, Montsou kömür işçilerinin toplu olarak bulunmasını fırsat bilir, yardımlaşma sandığı kurmaları fikrini ortaya atar ve herkesi ikna etmeye çalışır. Bazıları yoksunluktan kaynaklanan bozulmuşluğun önüne geçilebileceğini, "*... böyle birbiri üzerinde yaşamak herkese zararlı. Sonunda kızlar daha parmak kadar çocukken karınlarını şişiriyorlar, erkekler de ayyaş olup çıkıyorlar*" (Zola, 2003:172) diyerek bu fikre sıcak bakar. Ancak yine de, bu yüzden kömür işletmesinin kendilerini işten çıkarabileceğini burjuvaların kendileri gibi çalışmaya razı olmayacaklarını, söyleyerek temkinli yaklaşırlar. Çevrelerinde olup bitenleri yorumlarken, gelecekten umutları olmadığı gibi inançlarını da kaybettikleri papazla ilgili kullandıkları "*... yukarda cennette kendilerine iyi bir yer sağlayabilmek için ...*" (Zola, 2003:175) ifadelerinden anlaşılmaktadır. Etienne, kurulan sandığa genel yazman seçilince üye sayısını artırmak için propaganda faaliyetlerine hız verir ve daha fazla çalışmaya başlar.

İşçilerin geliri gittikçe azalmasına rağmen, işletme batmamak için yeni kemer sıkma önlemleri getirerek ücretleri daha da azaltmaya çalışır. Aylıklarını almaya giden işçiler, türlü bahanelerle kesilen cezalar nedeniyle ellerine geçen maaşlarının düşüklüğü karşısında hayal kırıklığına uğrarlar ve "*işçi mahallesinden aynı korkunç yoksulluk çığlığı*" (Zola, 2003:191) yükselir. Böylece Etienne'in ektiği başkaldırı tohumları artık yeşermeye başlamıştır. Çaresiz olan madenciler, bütün olanlara rağmen işbaşı yaptıktan birkaç gün sonra madende bir göçük olur, bir madenci ölür, Maheu'nün oğlu Jeanlin yaralanır. İşletmenin asıl canını sıkan ise, ölenden çok, göçükten dolayı ortaya çıkan zararı ödemek zorunda kalacağı masraflardır.

Dördüncü bölümde, bunca sıkıntıya daha fazla dayanamayan işçiler sonunda greve giderler. Maden ocağı genel müdürü Hennebeau'nun karısının, "*Greve gittiler demek. Eh, olsun varsın, bize ne bundan?... Onlar bıraktı diye yemek içmekten kesilecek değiliz ya?*" (Zola, 2003:206) sözleri, kendi dünyaları içine hapsolduklarını ve kendilerinden başkasının onları ilgilendirmediğini ortaya koyar. Ahlaki düşkünlüğün sadece yokluk içinde olanların değil, varsıllık içinde olanların da sorunu olduğu burada daha net ifadelerle gösterilir. Dürüst bir idareci olan müdür Hennebeau'nun, fabrikatör kızı olan karısı onda aradığını bulamayınca önce odalarını ayırırlar, sonra karısı kendisine bir sevgili bulur. Aldatıldığını fark eden müdür, hem deliler gibi sevdiği karısını yeniden kendisine bağlamak hem de onu hoşnut etmek için Paris'ten ayrılıp Montsou'daki maden ocağında genel müdür olmayı kabul eder. Ancak, aradan geçen zaman içerisinde aralarındaki soğukluk iyice artar. O sırada müdürün yeğeni Paul Negrel gelir, dayısı tarafından madene mühendis olarak alınır. Bayan Hennebeau onunla yakından ilgilenir. İlk aylarda bir ana gibi davranıp her işinde yardımcı olur, bir müddet sonra onun sevgilisi olur. Ancak, iki yıl kadar sonra, ilişkileri devam etmesine rağmen, onu Gregoire'ların kızı Cecile ile evlendirmek ister.

Yoksulluğun iyice arttığı, "*... soğuktan donan, açlıktan mideleri kazınan çocuklar...*" (Zola, 2003:88) ile ailelerinin dayanma güçlerinin tükendiği bu ortamda işçiler greve gittiği sırada Bay Hennebeau'nun karısı misafirlerine: "*Sizlere bugün istiridye sunmak istiyordum... aşçı kadını arabayla göndermeyi tasarlamıştım... Ama taşa tutarlar diye korktu, gitmek istemedi...*" (Zola, 2003:212) demesi, üstelik onları "*...hayvan sürüsü olarak*" (Zola, 2003:217) görmesi artık başkaldırı zamanının da geldiğinin habercisi gibidir. Çünkü Bay Gregoire da, "*Ne yapsalar, şu güzelim jambonun yüzünü göremeyecekler işte*" (Zola, 2003:213) diyerek yoksunluk içindeki insanları umursamadıklarını bir kez daha göstermiş olur. Diğer taraftan, mallarının soyulup yağmalanabileceği düşüncesiyle hepsi korkmaktadır.

İşçi temsilcileri, madenin müdürü Hennebeau'nun evine gelir, ancak yılların verdiği ezilmişlikle "*Kimileri yüreklilik gösterip iskemlelere oturdular, daha başkaları işlemeli ipeklerden çekinerek ayakta durmayı yeğledi*" (Zola, 2003:224). Ama yine de işveren karşısında dik durup "*ölmekse ölmek dedik ve çalışarak gebermektense hiçbir şey yapmadan ölmeye karar verdiğimizi söylemeye geldik*" (Zola, 2003:226) diyerek insanca yaşayacak ücret verilmezse grevde kararlı olduklarını göstermelerine rağmen istekleri kabul edilmez. On beş gün geçtikten sonra, sadece Montsou'daki madende değil bölgedeki diğer madenlerde de grev başlar. Ancak, Maheu'nün karısı gibi bazı insanlar, 1848 yılında yaşadıklarını anımsayarak, daha şimdiden "*Ağzımıza atacak bir lokma ekmeğimiz kalmamıştı, bütün ocaklar kapanmıştı. Yani, uzun sözün kısası, tıpkı bugünkü gibi, yoksul halk kırıldı!*" (Zola, 2003:237) deyip, grevin sonunda kazanacaklarına dair umutları olmadığını yansıtmaya başlarlar.

Greve katılmayan az sayıdaki çalışanı korumak için bölgeye jandarmalar getirilir. Aradan uzun zaman geçer, Etienne, meyhanede, Paris'ten gelecek olan Uluslararası İşçi Örgütü temsilcisi Pluchart'ın da katılacağı, özel bir toplantı düzenler. Sendikacının gecikmesi işçiler arasındaki huzursuzluk ve tartışmaya neden olur. Bunu gören Suvarin çözümü "*Her şeyi yakıp yıkmak ... Ne ulus, ne hükümet, ne mal mülk, ne Tanrı, ne inanç, hiçbir şey kalmayacak*" (Zola, 2003:252) şeklinde özetler. Pluchart gelir, o konuşurken jandarmalar toplantıyı basınca, apar topar oradan kaçar. İşçi temsilcileriyle tekrar bir araya gelen müdür Hennebeau karşılıklı tavizler vererek anlaşılabileceğini söyler, temsilciler kabul etmez.

Diğer evlerde olduğu gibi Maheu'nün evinde de yiyecek kalmayınca, kiracıları olan Etienne, kendisiyle birlikte olmak isteyen ancak yüz vermediği Mouquette kızın yanına gider, birlikte olduktan sonra bir miktar yiyecekle geri gelir. Artık, kadınlardan sonra erkeklerde de, karın doyurmak için bile ahlak kuralları yıkılıyordu. İşçiler; Etienne, Rasseneur, Maheu'nün öncülüğünde ormanda bir toplantı yaparlar, greve katılmayıp çalışanları engellemeye karar vererek, ayların verdiği açlık ve hınçla ocaklara doğru harekete geçerler.

Beşinci bölümde, greve giden işçiler çalışmak isteyenleri birçok maden ocağında engelleyince Jean-Bart kömür ocağının sahibi Deneulin gelir. İşçileri ikna edemez, ancak grevin öncülerinden Chaval'i maden çavuşu yapacağını söyleyerek grevi sonlandırması için işçileri ikna etmesini ister. İşçilerden bir kısmı greve devam için kararında direnirken diğerleri madene iner. Diğer taraftan Bayan Hennebeau; kocasının yeğeni ve kendisinin sevgilisi olan Negrel ile onun nişanlısı Cecile ile birlikte Bay Deneulin'in kızlarını da yanlarına alarak, olayın basit bir kargaşa olduğunu düşünerek, neşe içinde Vandame'a doğru yola koyulurlar.

Jean-Bart madeninde çalışan işçilerin bulunduğu damarlardaki sıcaklık artmış, bazı işçiler bayılmıştır. Bu arada, Montsou'dan gelen işçiler işi aksatmak için yukarıdaki kabloları keser. İşçiler panik içerisinde yukarıya çıkmak için merdivenlere hücum eder. Grevciler, farklı madenlerde işbaşı yapanları duyunca iyice öfkelenirler ve 'Ekmek isteriz' naraları ile önce Mirou madenine sonra diğer madenlere giderler. Etienne arkadaşlarına hâkim olamaz ve kalabalık Montsou'daki müdürün evine yönelir.

Aynı gecenin sabahı Bay Hennebeau, yeğeni Negrel'in karısı ile olan ilişkisini öğrenir. Karısının; yeğeni Negrel'i Cecile ile evlendirmeye çalışmasının bir aldatmaca olduğunu fark edince, bu ahlaki düşkünlük karşısında çılgına döndüğü esnada işçilerin her yeri yakıp yıkarak kendi evine geldiklerini öğrenir. Parisli Yönetim Kurulu üyeleri, Hennebeau'ya gönderdikleri mektupta, bir kargaşa durumunda olayın askerler aracılığıyla bastırılmasını yazıyorlardı. Bu arada askerler de madencilerin isyanını bastırmak için onların gittikleri ocaklar arasında gidip gelmeye devam ederler. İsyancıları yolda gören Bayan Hennebeau, Negrel ve nişanlısı Cecile ile Bay Deneulin'in kızları hep birlikte bir çiftliğe sığınırlar. Ancak her şeye rağmen eve gitmek zorunda olduklarından dönüşe geçerler ve araba müdürün evinin bahçesinin arka kapısı önünde durur. Evi taşlayan kalabalık içindeki kadınlar onları fark eder ve üzerlerine yürürler. Bayan Hennebeau ve yanındakiler açılan kapıdan girerler, ancak Cecile kalabalığın arasında kalır. 1789 devriminde olduğu gibi açlık ve sefaletten dolayı sarhoşa dönen insanlar genç kızı linç etmek üzereyken Etienne kalabalığı Maigrat'nın dükkânına yönlendirmeye çalışır ve bu esnada Bay Deneulin atıyla hızla aralarına dalarak kızı kurtarır.

Maigrat ise, sığındığı müdürün evinden mallarının yağma edilmesini önlemek için, kendi evine geçmek amacıyla çıktığı hangarın çatısından düşer ve ölür. Bunu gören, kinle, nefretle bir volkana dönen ve kendilerinden geçen kadınlar, çaresizlik ve yoksulluklarından yararlanan Maigrat'nın erkeklik organını kopartıp; "*Ah! Alçak herif, artık kızlarımızın karnını şişiremeyeceksin!*" (Zola, 2003:382) diye bağırarak zafer naraları atarlar. Bu esnada Chaval'ın haber verdiği jandarmaların geldiğini duyan Etienne oradan kaçar, güvenlik güçleri birkaç kişiyi tutuklayıp olayları yatıştırırlar.

Altıncı bölümde askerlerin gözetiminde çalışan işçilerin dışındaki madenciler açlık ve sefalet içerisinde grevlerine devam ederler. İki yıldır devam eden sanayi bunalımının neden olduğu Montsou kömür işçilerinin grevi bunalımı artırmış, grev sadece işçilerin sefaletine neden olmamış aynı zamanda bölgede bulunan un, şeker, cam, halat fabrikaları da etkilenerek kapanmıştır. Böylece yoksunluk, madencilerle birlikte bölgede yaşayan diğer sakinleri de etkilemiştir. Bu arada madenlerde oluşan çöküntüler ile su pompası gibi bazı aletlerin bozulması, üstelik kar yağması hem yaşamı hem de işleri daha zor hale getirir. Maheu'nün evinde, tıpkı birçoğununkinde olduğu gibi, yoksunluktan dolayı satılabilecek ne varsa satıldıktan sonra; "*vücutlarındaki deriden başka satılacak hiçbir şeyleri kalmamıştı, o da öylesine hor kullanılmış, öylesine yıpranmıştı ki, hiç kimse çıkarıp da bir metelik bile vermezdi*" (Zola, 2003:403).

Yoksulluk o denli artmıştır ki, Maheu'nün küçük kızı başta olmak üzere insanlar açlıktan ölmeye başlar.

Artık insanların kaybedeceği hiçbir şey kalmadığı için greve son verip işe dönülmesini teklif eden Etienne'e, daha önce kimsenin ölümünü istememek gerektiğini söyleyen Maheu'nün karısı bile şimdi herkesi öldürmekten söz ediyor; "*Gidip teslim olmaktansa, her şeyi yıkar, herkesi gebertirim daha iyi!*" (Zola, 2003:408) diyordu. Grev sona ermeyince, mühendis Negrel'in Belçika'dan işçi getirmesinin duyulması işçilerin sabrını taşıran son damla olur. Grevdeki işçiler madene giderler ve yeni gelen işçileri madene sokmadıkları için askerlerle aralarında arbede çıkar. Askerlerin ateş etmesiyle, Maheu ile birlikte ölenler ve yaralananlar olur.

Yedinci bölümde; on dört ölü ve yaralılardan başka tutuklananların da olması ortamın sakinleşmesine ama aynı zamanda işçilerin için için kaynamalarına neden olur. Bazıları, madencilerin ölmesinde suçlunun Etienne'e olduğunu söyleyerek taşlarlar, o da meyhaneye sığınır, daha sonra karanlık basınca oradan uzaklaşır. İşçilerin yaralarının sarılması zamanının geldiğini düşünen işverenler, açlıktan ölümün sınırına gelen işçilerin aksine, coşkulu bir şekilde "*fırında kızarmış kuzu ile*" (Zola, 2003:464) karınlarını doyururken ücret sorununun soğukkanlılıkla ele alınması gerektiğini kabul ederler.

İşverenden madende çalışma izin belgesini isteyen Rus devrimci Suvarin, karanlık çökünce kimseye görünmeden ocağa döner, su tulumbasını tahrip edip suları tutan kaplamaların köşebentlerini, vidalarını gevşetir, bazı tahtaları kesip yeniden yerine koyar, bir kısmını da delerek su sızmalarını artırır. Böylece, suları tutan kaplamalar yavaş yavaş yerinden oynayıp yıkılacak hale geldikten sonra oradan ayrılır. Sabaha doğru Suvarin, çalışmak için madene giden Etienne ve Catherine ile yolda karşılaşır, onlara ısrarla geri dönmelerini söylemesine rağmen ikna edemeyince karanlıkta gözden kaybolur.

İşçiler ocağa indikten sonra kesilen kaplamaların arasından yer altı suları sızar ve arkasından madenin girişi yıkılır, ocağa su dolmaya başlar. Arama çalışmaları sırasında grizu patlamalarının olması bazı ocakların girişini kapatır. Bu arada Bayan Gregoire ile Cecile işçilere moral olsun diye evleri ziyarete çıkarlar. Maheu'lerin evine uğradıklarında orada sadece Bonnemart babanın bulunduğunu görürler ve ona hediyeler bırakırlar. Herkes çıktıktan sonra büyükbabayla yalnız kalan Cecile onun gönlünü almaya çalışırken, o ana kadar bir heykel gibi kımıldamadan duran yaşlı Maheu, eliyle kızın boğazını sıkarak orada öldürür.

Kuyuda mahsur kalanları arama çalışmaları devam ettiği sırada, Etienne, yeraltından çıkmak için yol arar, tam bu esnada maden dehlizlerinde karşılaştığı Chaval ile kavga eder ve onu öldürür. Uzun bir uğraştan sonra arama ekibi göçükte kalanları kurtarır. Ancak Catherine dahil çok sayıda ölü vardır. Hastanede altı hafta tedavi gören Etienne; iki buçuk aylık grevden sonra kaybettiklerini, madenin tamir edildiğini, madencilerin ise işverenlerin isteklerini kabul ederek işe döndüklerini öğrenir. Grev sırasında ölen Maheu'nün, ailesinden "*madene ilk inmeye kalkanı kendi ellerimle geberteceğim*" (Zola, 2003:536) diyen karısı bile, yokluk ve çaresizlikten dolayı madende çalışmaya başlamıştır. Etienne, verdikleri hak alma mücadelesinde, çektikleri onca sıkıntı ve arkadaşlarının ölümleri sonrasında, yokluk ve yoksunluk içindeki madencilerin daha kötü şartlarda işe dönmelerinden duyduğu acı ile oradan ayrılır. Madende edindiği acı deneyimle olgunlaşıp sağlam düşünceli bir savaşçı gibi sendikacı Pluchart ile birlikte yapacakları mücadeleyi düşünerek Paris'e doğru yola koyulur.

SONUÇ

Yazıldığı dönemde çok ses getiren Germinal romanının ana teması yoksulluktan ve varsıllıktan kaynaklanan ahlaki düşkünlüktür. Dönemin Fransız ekonomisi içindeki sıkıntılar, ülkenin kuzey bölgesinde bulunan kömür işletmelerini etkiler ve bu durum, maden işçilerinin varlık ile yokluk arasında yaşam mücadelesi vermelerine neden olur. "*XIX. yüzyılda oluşan tarihi ve ekonomik koşullar insanların yaşama bakış açılarını değiştirir.*" (Raimond, 1988:84) Ancak

romanda, yoksunluk içinde yaşamını sürdürmeye çalışan insanların değersizliği, ölümlerinin bile bir kıymet ifade etmediği gözler önüne serilir. Camus'ye göre, hayat ne kadar değerliyse ölüm de o kadar değerlidir, çünkü ölüm insanı dünyaya bağlar. Önemli olan, somut ve bireysel yaşamdır. Bu durumda genel ve evrensel ahlak sisteminden bahsedilemez. (Camus, 2009:99) Zola, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kaleme aldığı bu romanında, ahlaki kuralların yok sayıldığı, ahlaki düşkünlüklerin sadece yoksulluktan kaynaklanmadığını, varlıklı insanlarda da olabileceğini gösterir. Romanda, yaşanan yasak ilişkilerdeki dikkat çeken bir diğer önemli nokta, kişiler arasında sevgi, aşk anlamında bir bağın bulunmayışıdır. Yaşanan ilişkilerde varılan yol dudaktan kalbe değil, cinselliğe giden yoldur. Bu ilişkilerdeki bağlar ise ya cinsel zevk ve hazlara, ya da değişik çıkarlara dayanmaktadır.

Her ne kadar romanda ahlaki düşkünlük işlense de, etkili bir şekilde eleştirilen diğer iki konudan birisi başkaldırı, diğeri insanlığın ölümüdür. Maden işçilerinin zor koşullar altında karın tokluğuna çalışırken işverenlerin şatafatlı bir yaşam sürmesi, ölen işçilerin dikkate bile alınmadan madendeki zararların ön plana çıkması, konunun etkili bir şekilde işlendiğini gösterir. Maden işçileri içinde bulundukları zor yaşam koşullarından kurtulup karınları tok yaşamak için yokluğa ve yaşadıkları düzene başkaldırırlar. Çünkü "*başkaldırma, aynı zamanda bir değer oluşturmadır ve bu ahlakî değerde ötekiler ya da başkalarına da ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda, başkalarına duyulan ihtiyaçla insan kendisini aşar.*" (Gündoğan, 1997:119) Ancak işçiler hep birlikte verdikleri mücadeleyi kaybederler ve eski yaşamlarından daha zor koşullarda çalışmaya devam etmek zorunda kalırlar. Buradaki grev esnasında ortaya çıkan dayanışma, Camus'nün ahlakî başkaldırı anlayışındaki gibi insanlık adına, bireyselcilikten uzaklaşılarak dayanışmayla birlikte bir hümanizm ortaya çıkarması değil, çıkar birlikteliğidir.

Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatında, Batı etkisi ile ortaya çıkan romanlarda en çok üzerinde durulan konulardan birisi de çarpık ilişkilerin doğurduğu yozlaşma ile ortaya çıkan ahlaki düşkünlüktür. Fransız edebiyatından derinden etkilenen Türk edebiyatında da 'yasak aşk' teması, Fatma Âliye'nin Muhadarat (1892), Mehmet Rauf'un 'Eylül' (1901), Halid Ziya Uşaklıgil'in 'Aşk-ı Memnu' (1900) romanları (Çetin, 2002:19-20) başta olmak üzere birçok yazar tarafından işlenmiştir. Çetin'e göre dönemin Türk romanlarında 'yasak aşk' konusunun ortaya çıkmasının nedenleri arasında, başta, Fransız realist romanların Türk yazarlara etkisi, okuyucunun gizli olana merakıdır. Germinal'de ise asıl neden olan yokluğun yanında, Bayan Hennebeau'nun kocasına olan soğukluğu ile kocasının yeğeni olan Negrel'in çapkınlığıdır.

KAYNAKÇA

ALAGH, K. (1992) "Problems of Employment and Poverty", Development Economies, vol. 30, no. 2, Elsevier Pub., New York

BONNARD, André (2011) Antik Yunan Uygarlığı 1,Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

CAMUS, A. (2009) Başkaldıran İnsan (7. Basım). Çev: YÜCEL, T., Can Yayınları, İstanbul.

ÇETİN, N. (2002) "II: Abdülhamit Dönemi Türk Romanında 'Aşk-ı Memnu' Teması" Türkoloji dergisi, cilt 15,

GÜNDOĞAN, A.Osman (1997) Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi (2. Basım), Birey Yayınları, İstanbul.

ÖZER, S. (1994) "Aydın Olabilmenin Bedeli: Maupassant Öyküsünde Yalnızlık, Korkular ve Delilik Temaları" Frankofoni, No:6, s.119-130. Şafak Matbaacılık, Ankara.

RAIMOND, M. (1988) Le Roman, Armand Colin, Paris.

STREETEN, P. (1994) Poverty Concepts and Measurement Poverty Monitoring: An International Concern, St. Martins's Press, London

SUNEL, A.Hamit, "Doğalcılık", Türk Dili aylık dil ve yazın dergisi, (Yazın akımları özel sayısı), Sayı:349, s.139-147, Ocak 1981

ZOLA, E

Makale id= 53

Sözlü Sunum

Pisa (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) Sonuçları Nasıl Yönetilmelidir'

Dr. Namık Kemal Demir[1]
[1]*Ankara Üniversitesi*

Özet: *Yönetimin en önemli görevi, kurumun amaçlarını gerçekleştirirken insanların daha iyi ve mutlu yaşamalarını sağlamaktır. Amaçlara ne kadar ulaşıldığını yapılan değerlendirmeler ortaya koyar. Değerlendirme sonucu yapılan çalışmalar, durumun insanlara ne kadar yansıdığını gösterir. Günümüzde değerlendirme, geliştirme odaklı bir çalışma olmalıdır. Eğitim kurumları değişen dünyaya uyum sağlayacak öğrencileri yetiştirmek zorundadır. Ülkemizde bunu ölçmek için yapılan çalışmalardan en önemlisi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde, 15 yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve becerileri değerlendiren bir araştırma olan PİSA'dır. Ülkemiz, 2003'ten bu yana katıldığı değerlendirmelerde, alanların büyük çoğunluğunda OECD ortalamasının altında puan almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bu başarısız sonuçları değiştirmek için 2012 yılında çalışmalar başlatmıştır. MEB, "devlet ve özel okullardan " belirli okulları seçerek, 2018 PİSA'da öğrenci puanlarının artması için diğer okullara sunulmayan olanaklar yaratmıştır. Seçilen öğrenci sayısı beşbin cıvarındadır. İdeal olarak bu tür çalışmaların tüm öğrencilere yansıtılması gerekirken sınava girecek beşbine yakın öğrenci üzerinde denenmesi, fırsat eşitsizliği olan eğitim sistemizde eşitsizliği iyice arttıracaktır. Yapılacak çalışmada, PİSA sonuçlarının, tüm öğrencilerimizi geliştirecek şekilde nasıl yönetileceği anlatılacaktır. Araştırma, "doküman analizi (incelemesi)" yönteminin kullanıldığı nitel bir araştırmadır.İlgili alan yazını taranmış ve verilere ulaşılarak, olası sonuçların ortaya konulması planlanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Yönetim, Eğitim Yöneticisi, Pisa, Değerlendirme.*

How to Administration the Results of Pisa (International Student Assessment Program)'

Abstract*: The most important task of the management is to ensure that people live better and happier while achieving the goals of the institution. The evaluations made reveal how much the goals have been achieved. Studies conducted as a result of evaluation show how much the situation reflects on people. Today, evaluation should be a development-oriented study. Educational institutions have to train students who will adapt to the changing world. The most important of the studies carried out to measure this in our country is PISA, which is a study by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) that evaluates the knowledge and skills acquired by 15-year-old students in three-year periods. Our country, in the evaluations it has participated since 2003, scores below the OECD average in most of the fields. The Ministry of Education started work in 2012 to change these unsuccessful results. By choosing certain schools from "public and private schools", MoNE created opportunities not offered to other schools in order to increase student scores in 2018 PISA. The number of students selected is around five thousand. Ideally, this kind of work should be reflected in all students, but testing it on up to five thousand students who will take the exam will further increase inequality in our education system with inequality of opportunity. The study will explain how PISA results will be managed in a way that will improve all our students. The research is a qualitative research in which the method of "document analysis (analysis)" is used. The related literature has been scanned and it is planned to reveal possible results by accessing the data.*

Keywords: *Administration, Education Administrator, Pisa, Assesment*

Giriş

Ülkelerin bilgi toplumuna dönüşmesiyle birlikte, meydana gelen hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeler, örgütlerin yapısında ve personelin görev ve rollerinde önemli değişmelere yol açmıştır. Sosyal değişmenin odak noktasını oluşturan eğitim örgütleri de bu hızlı değişmeden payını almıştır. Kuşkusuz eğitim yöneticisinin böyle bir değişmeden etkilenmemesi mümkün değildir. Eğitim yöneticisinin bu hızlı değişim sürecine uyum sağlaması, kendinden beklenen rolleri oynayabilmesine bağlıdır.

Eğitim yöneticisi bir yandan kendi alanındaki gelişmeleri yakından izlemek, diğer yandan hızlı değişim sonucu toplumun eğitim örgütlerinden beklentilerini karşılamak zorundadır. Bugün birçok alanda olduğu gibi eğitim yönetimi alanında da çok sayıda araştırma yapılmakta ve araştırmalardan elde edilen bulgular eğitim yönetiminin kuramsal ve pratik temellerini şekillendirmektedir. (Çelik, 1995, 47). Teknolojide son yıllarda ve hatta son günlerde yaşanan hızlı gelişim, kendisini yönetim bilimleri alanında da hissettirmektedir. Bu teknolojik gelişime paralel bir şekilde yönetim bilimi teknikleri de gelişme göstermekte ve yönetim açısından değişik alanlarda kolaylıklar sağlanmaktadır. Bilgisayar bilimlerindeki bu ilerleme, insan gibi düşünen ve davranan sistemlerin geliştirilmesine yönelik olarak, 1950'li yıllardan beri sürmektedir. Geçmişten günümüze gelen birikimle YZ hakkında şu tanımlamalar yapılmıştır: YZ, insan tarafından yapıldığında zeki olarak adlandırılan davranışların makine tarafından yapılmasıdır." "İnsan aklının nasıl çalıştığını göstermeye çalışan bir kuram" Yaz'ının amacı insan zekâsını bilgisayar aracılığıyla taklit etmektir." YZ, makineleri kontrol eden bilgisayar programları oluşturarak zekânın yapısını anlamaya çalışır (Pirim, 2006; Say, 2019). YZ olarak isimlendirilen bu alan, insan düşünme ve davranışlarını taklide yönelik olduğundan, farklı disiplinleri kapsayan geniş bir alana yayılmıştır. İnsan gibi düşünebilen ve davranabilen sistemlerin geliştirilmesi için yapılan çalışmalarda bugün için gelinen nokta, henüz YZ'nın tam olarak geliştirilememiş olmasıdır. YZ'nın yapılabilirliği üzerinde yapılan felsefi tartışmalar bir yana, düşüncenin salt fiziksel süreçlere indirgenebildiği kabul edilse bile, henüz beynin tüm fonksiyonları tam olarak çözülemediğinden, bugün için yapılabilmesi henüz mümkün gözükmemektedir. Fakat konu üzerinde yapılan çalışmalar farklı alanlarda hızla devam etmektedir (Altuntaş ve Çelik, 2020).

Eğitim yönetimi alanında YZ'nın kullanılması ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Makalemizde eğitim yönetimi alanında bilgisayar ya da YZ kullanımı geleceğe yönelik bir öngörü olarak yapılacaktır.

YZ çalışmalarının hemen her alanda hızla önem kazandığı bir dünyada, eğitim ortamlarının bu çalışmalardan etkilenmemesi düşünülemez. Bilgisayar destekli eğitim uygulamalarından olan Zeki Öğretim Sistemleri neyi, kime ve nasıl öğreteceğini bilen YZ teknikleri ile tasarlanmış bilgisayar sistemleridir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin davranışlarını ve zihinsel gelişimlerini taklit etmeye çalışan bilgisayar destekli eğitim sistemlerini YZ teknikleri kullanarak geliştirme fikri atmışlı yıllarda ortaya çıkmıştır. Yetmişli yılların sonlarına doğru ortaya çıkan Zeki Öğretim Sistemleri spesifik bir alanda kime, neyi, nasıl öğreteceğine ilişkin çıkarsama yapabilen ve bir bakıma uzman öğretmen davranışlarını taklit etmeye çalışan eğitim destek sistemleridir. Yapılan çalışmaların temel amacı, öğrencilere bireysel öğretim desteği ile geri bildirim sağlayan bilgisayar sistemleri geliştirmektir. Yirmi birinci yüzyıl öğrenenlerin kendi öğrenmelerini yönetebildiği, bireysel özellik ve hızlarına göre kendilerine özel öğrenme yöntemleri geliştirebildikleri bir yüzyıldır. Bu nedenle dünyanın birçok yerinde eğitim alanında kullanılmak üzere yapay zeka çalışmaları yapılmakta, birçok ülke öğrencilerinin gelişimlerini sağlamak için YZ uygulamalarını kullanmaktadır (Kayahan,2018).

Yapay Zeka

Fikir babası Alan Turing olmakla birlikte, "Yapay Zekanın" kavramsal temelleri dönemin bir grup öncü bilim insanı tarafından 1956 yılında Dartmount Koleji'nde düzenlenen konferansta atılarak "Artificial Intelligence: AI" şeklinde ifade edilmiş ve zeki bilgisayarların gerçekleştirilme olasılığının araştırılması önerilmiştir. Alan Turing 1950 yılında "Computing Machinery and Intelligence" isimli makalesinde "Makineler düşünebilir mi?" sorusunu sorarak bu alandaki tartışmaları başlatır.

Bunun gibi zekâ gerektiren oyunlarda YZ sistemlerinin insanın çözmekte zorlandığı problemleri çözmesi ve insanı yenmesi mümkün hale geldi. YZ sistemlerinin bu başarısı, hem bilgi işlemsel hesaplama avantajını kullanmaları hem de makine öğrenmesi ile önceki oyun deneyimlerini sonraki hamleleri öngörebilmek için kullanabilmelerine bağlıdır. Bu sistemlerin kuşkusuz olarak en ünlüsü olan IBM'in Deep Blue bilgisayarı, 1997 yılında dünya satranç şampiyonu Gary Kasparov'u yenerek YZ tarihindeki en önemli başarılardan birine imza attı. IBM'in insan zekâsına karşı geliştirdiği son YZ sistemi, Watson süper bilgisayarı Amerika'da "Jeopardy!", ülkemizde ise "Büyük Risk" adıyla bilinen yarışmada insanlara karşı aynı koşullar ve kısıtlar altında yarışarak verilen cevaplara uygun soruları insanlardan daha hızlı bularak yarışmayı kazandı. 2016 yılında Google Deep Mind şirketinden mühendislerin geliştirdiği AlphaGo adındaki program, satrancın uzak doğudaki rakibi olan Go oyununun, en iyileri olan, Li Sedol ve Ki Che'yi yenerek insanüstü bir seviyede olduğunu kanıtladı. (Adalı, 2017; Say, 2019; Şener, 2017). Aradan geçen 64 yıllık zaman diliminde bilgisayarların işlem hızındaki artış, YZ araştırmalarındaki gelişme ve sonuç olarak insan zekâsına yakın sistemlerin oluşturulmaya başlanmasıyla, bu uç teknolojiler yeni bir boyut kazanmıştır. Bilim insanlarının şimdiki hedefinde düşünen, anlayan, algılayan robotlar bulunmaktadır (Adalı, 2017; Say, 2019; Şener, 2017). Geçmişten günümüze gelen birikimle YZ hakkında şu tanımlamalar yapılmıştır: YZ, insan tarafından yapıldığında zeki olarak adlandırılan davranışların makine tarafından yapılmasıdır." "İnsan aklının nasıl çalıştığını göstermeye çalışan bir kuram" YZ'nın amacı insan zekâsını bilgisayar aracılığıyla taklit etmektir." YZ, makineleri kontrol eden bilgisayar programları oluşturarak zekânın yapısını anlamaya çalışır (Pirim, 2006; Say, 2019)." Günümüzde YZ, tıp, finans, trafik, sigortacılık ve süreç denetimi gibi alanlarda yoğun olarak kullanılmaktadır.

Dünya'da Eğitimde Yapay Zeka Uygulamaları

YZ, insanlar tarafından geliştirilen belli özelliklerin öğretildiği ve daha sonrasında bu öğretilerin kullanım alanlarına göre geliştirilerek insanlara sunulduğu bir teknoloji modelidir. Günümüzde YZ ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda; YZ'nın kendini geliştirebildiği, öğrenebilme yetisinin olduğu, üstün analiz yeteneği ile bir çok alanda kullanıldığını biliyoruz. Bilgiden beslenen ve her geçen gün kendini geliştirmeye devam eden YZ, artık öğrendiğini öğretiyor, öğrettikçe deneyim kazanıyor ve her geçen gün daha da iyi bir öğretmen haline geliyor. Bir çok ülkede, günümüzde YZ teknolojileri eğitim sektöründe 10 alanda kullanılmaktadır. Bunlar; temel eğitim aktivitelerini hızlandırma imkanı sağlar, eğitim yazılımlarını öğrenci ihtiyaçlarına göre kişiselleştirir, öğrencilerin eksiklerini daha iyi anlar ve gelişim için kişiye özel destek avantajı oluşturur, kişiselleştirilmiş çözümler sunar, faydalı geri bildirimler sunar, eğitim yapısını değiştirebilir, öğretmenlerin rolünü değiştirebilir, deneme yanılma öğrenimini daha aktif hale getirir, kendini sürekli geliştirir, YZ öğrencilerin öğrendikleri, onlara kimin öğrettikleri ve temel becerileri nasıl kazandıklarını değiştirebilir. Verilen maddeler doğrultusunda, önümüzdeki on yıl içerisinde eğitim alanında büyük değişiklikler beklenmektedir (Yazar kadrosu, 2018);(Fagella, 2019); (Schmelzer, 2019); (Johnson, 2019).

Ülkemizde Eğitimde Yapay Zeka uygulamaları

Ülkemizde eğitimde YZ uygulamaları başlangıç aşamasındadır. Eğitimde 1.Yapay Zekâ Çalıştayı, Deep Learning Türkiye ile Eğitim Sanayi ve Teknoloji Enstitüsü (ESTEN) işbirliğinde, 2018'de İstanbul'da Microsoft Türkiye Ofisi'nde gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonunda, özellikle üç nokta üzerinde önemle durulması gerektiği belirlenmiştir.

Veri Toplama:
Yapay zekâ algoritmalarının oluşturulabilmesinde en temel gereksinim, yeterli miktarda verinin sağlanmasıdır. Eğitim söz konusu olduğunda, bu süreç içinde; öğrenciler, öğretmenler, veliler, okul çalışanları, yöneticiler, işverenler gibi birçok eğitim paydaşından verilerin toplanması söz konusu olacaktır.

Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü:
Öğretmen öğretim sürecinde içerik hazırlama, pedagojik manevralarda bulunma ve değerlendirme aşamalarında çeşitli yazılım ve donanımlardan faydalanabilir. Buradaki amaç öğretmeni, şimdiki uygulayıcı boyutundan daha ileriye taşıyan; onu bir öğretim tasarımcısı hâline getirmektir.

Öğrenme Sürecinin Kişiselleştirilmesi:

Eğitimde YZ'nın potansiyel kullanım alanlarından biri olan kişiselleştirilmiş eğitim, öğrenen birey hakkında gelişiminin her yönüne dair veri toplanması ve bu verilerin öğretim içeriği, sürecinde kullanılmasıdır (Tunalı, 2018). Kapsamlı olarak toplanan bu veriler, hem eğitim politikalarına genel anlamada veriye dayalı politika yapma imkânı verecek hem de öğrenme süreci ve örüntülerine dair YZ ile geliştirilecek yazılımların temelini oluşturacaktır.

Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 hedefleri doğrultusunda eğitimde dijitalleşme öncelikli konular arasında yer alıyor. Eğitimde YZ sürecinin başlatılmasıyla okullardaki dersler, seminerler ve atölye kurulumları hız kazandı. Bu yıl eğitimde YZ'nın önemine dair farkındalık oluşturulması için tüm okullarda öğretmen, öğrenci ve velilere seminerler verilmeye başlanacak. Bunun dışında bazı özel liseler ve devlet üniversitelerinde YZ çalışmaları sürmektedir.

Türkiye'de Eğitim Yönetiminde Yöneticiler Karar Verirken Nelerden Yararlanmaktadır ?

Karasar'ın, (1991) yaptığı araştırmada problem çözmenin temel yaklaşımları, karar dayanakları dört grupta toplanmıştır. Bunlar "Örnek" aramak, "Otorite" figürlerine bakmak, "Şahsi tecrübe'lerini değerlendirmek ve nihayet "Bilimsel araştırma" sonuçlarını aramak ya da bizzat elde etmek olarak sıralanabilir. Demir'in (2019). Yaptığı araştırmada Özel lise yöneticileri çoğunlukla sorunlarını çözerken kendi tecrübesi değerleri ve alışkanlıkları doğrultusunda hareket etmektedirler. Beldağ ve Yaylacı'nın (2015) yaptığı araştırmada okul yöneticilerinin sorunlarını çözerken kendi değerlerinin doğrultusunda hareket ettikleri saptanmıştır. Bakioğlu, Ayşen ve Demiral, Seyhan'nın, (2011) yaptığı araştırmada,okul yöneticilerinin ilk olarak çevrelerindeki kişilere -başta müdür yardımcıları, diğer okulların idarecileri ve gerekli durumlarda öğretmenler olmak üzere- danıştıkları -ya da yaşadıkları duruma benzer örnekler arama yoluna gittikleri sonucuna ulaşılmıştır. Sezer'in,

(2016) yaptığı araştırmada, Okul müdürlerinin karar alma süreçlerini etkileyen faktörler arasında, müdür yardımcılarının görüş ve önerileri, üst kademe yöneticilerinin isteklerinin ön planda yer aldığı görülmüştür. Çelikten'in (2001) 21 okul yöneticisi ile yaptığı araştırmada ise okul müdürlerinin çoğunluğunun sorun çözme aşamalarını bilmedikleri, sorun çözmek için bilimsel olmayan yollara başvurdukları, bilimsel yöntemin aşamalarını kullanmadıkları saptanmıştır. Korkmaz (2006) tarafından yapılan araştırmada ise 97 yöneticisi ve 375 öğretmenden elde edilen veriler sonrasında eğitim yöneticilerinin kişilik özellikleri ile sorun çözme becerileri arasında bir ilişki olduğu, sorunların çözümünde ya da sorun yaşanma durumlarında kişisel farklılıkların da etkili olabileceği belirlenmiştir. Çınkır (2010) okul müdürlerinin yönetim sürecinde yaşadıkları sorunları, sorun kaynaklarını ve destek stratejilerini saptamak amacıyla yaptığı araştırmada 165 okul müdüründen veri toplamıştır. Araştırmanın sonucunda okul müdürlerinin yeterli beceriye sahip olmadan görevlerini sürdürdükleri için sorunların aşılmasının zorlaştığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar (Üstün ve Bozkurt, 2003; Çelikten, 2001, Akçadağ, 2013, Çınkır, 2010) eğitim yöneticisinin sorun çözme konusunda yeterlik kazanması gerektiğini göstermektedir. (Karakütük ve Özban, 2019). Araştırmalar incelendiğinde birçok okul müdürünün sorun çözme aşamalarını bilmediğinden bilimsel olmayan

yolları denediği, bilimsel yöntemin aşamalarını uygulamadıkları saptanmıştır. Bu nedenle birçok sorunun çözüme kavuşması gecikmekte ya da çözüme ulaşılamamaktadır (Karakütük ve Özban, 2019). Tüm bu sorunların üstesinden gelmek için YZ bir çok çözüm önerebilir.

Eğitim Yönetiminde Karar Aşaması

Yönetim eyleminde her sorun bir karar alma ve uygulama durumunu gerektirir. Birden çok seçenek düşünülür, zihinsel bir değerlendirme yapılır, gerektiği durumlarda ortak tartışmalar yapılır ve seçenekler arasından biri tercih edilerek karar verilir. Karar verme hakkı yöneticiye aittir. Yönetici sorun çözen yani sorunlara çözüm arayan kişidir. Karar verme sürecinde, sorun çözme sürecinde izlenen aşamaların izlenmesi gerekir. Karar verme sürecinin aşamaları aslında bilimsel araştırma sürecinin de aşamalarıdır. Sorunun anlaşılması, sorunla ilgili bilgi toplanması, bilgilerin çözümlenmesi ve yorumlanması, seçeneklerin değerlendirilmesi, en iyi seçeneğin bulunması, uygulama ve değerlendirme gibi aşamalar karar verme sürecinin aşamalarındandır (Bursalıoğlu, 2000, 86-91; Balcı ve Aydın, 2003, 72-74; Lunenburg ve Ornsteins, 2013, 137; Hoy ve Miskel, 2010, 300).

Karar verme süreci, başa dönmeyi, kontrol edilmeyi gerektiren bir süreçtir. Yöneticilerin etkili karar verebilmeleri için örgütün yapısını ve yönetim süreçlerini; (iletişim, planlama, örgütleme, etkileme, koordine etme ve değerlendirme) bilmesi gerekmektedir.

Karar verme sürecinde, örgütün yapısının (resmi ve resmi olmayan) ve yönetim süreçlerinin bilinmesi de yeterli olmamaktadır. Kişinin geçmiş yaşantıları, kişinin algılama biçimi, kişinin duyguları, kişinin değer yargıları, kişinin amaç ve beklentileri, örgütün bulunduğu çevrenin kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal özellikleri, örgüt ile ilgili yasal metinler bu süreci etkileyen temel noktalar olarak sıralanabilir (Bursalıoğlu, 2000, 88; Balcı ve Aydın, 2003, 73; Yılmaz, 2016, 137-138).

Eğitim yöneticisi kurumundaki bilgi ve teknolojinin yöneticisidir. Günlük hayatımızda her alanda karşımıza çıkan yapay zekâ teknolojilerinin eğitim yönetimindeki yeri ve önemini vurgulamadan önce teknoloji eğitiminin, bu eğitimin unsurlarının ve yapay zekâ tekniklerinin eğitimdeki uygulamalarının ele alınması gerekir. Teknoloji Eğitimi (TE), mühendislik eğitimi ile teknik eğitimin iç içe olduğu bir eğitim türüdür. TE, müfredatın teknolojik gelişmelere göre güncellenmesi gereken dinamik bir eğitim türüdür. ideal bir teknoloji eğitiminde temel teorik derslerin yanı sıra laboratuvar uygulamaları, simülasyonlar, proje çalışmaları, verimli bir staj dönemi ve en güncel teknoloji olan yapay zekâ teknolojileri (YZT)'nin bu müfredat kapsamına ne şekilde yansıtılacağı konusu çok önemlidir. Öncellikle bu eğitimi verecek öğreticiler ile yapay zekâ teknikleri ile ilgilenen veya YZT konusunda çalışan profesyonellerin bir program çerçevesinde TE müfredatını ülkemiz koşullarına göre yeniden gözden geçirmeleri ve dünya standartlarını yakalamak için bu eğitimi verecek tüm disiplinlere yaygınlaştırmaları gerekir. (Tektaş ve diğ. 2010). TE, araştırma-geliştirme yapabilen, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilen ve bilgilerini bu yönde güncelleştirebilen bireyi yetiştirmeyi hedefleyen bir eğitimdir. TE bu anlamda müfredatın teknolojik gelişmelere göre güncelleştirildiği, eğiticilerin öğreticilerin buna ayak uyduracak şekilde kurslarla yetiştirildiği, oryantasyon programları ve seminerlerle desteklendiği bir eğitim türüdür. Eğitim yöneticileri böyle bir programı yönetecekleri için en başta bu eğitimi almaları ve kendilerini sürekli geliştirmeleri gerekmektedir.

Eğitim yöneticisi YZ'yı nasıl kullanacaktır?

Bir sistem olarak okulun özelliklerini, aşağıda olduğu gibi sıralamak mümkündür:

Okulun girdi alması: Okul çevresinden önce temel girdisi olan öğrenciyi, sonra eğitim çalışanlarını, araç ve gereçleri, bilgiyi ve teknolojiyi alır. Bu girdileri sınıf ortamında işleyen girdi, okul çalışanları olarak öğretmenlerdir.

İşleme: Okulun temel girdisi olan öğrenci girdisini işlemesi üretim sürecini ifade eder. Bu süreç öğretmenler yoluyla öğrencide yeni davranışlar , değişmeler yaratılır, değiştirilir ve geliştirilir.

Okulun ürünü: Okulun ürünü, dönüştürülen, istenilen davranışlar kazandırılan öğrencidir.

Okulun ürününün bir kısmının yeniden girdiye dönüşmesi, yeniden sistemi aktif hale getirmesi:

Okulun ürünü olan öğrencilerden çoğu çevreye sunulur, bir kısmı da girdiye dönüşerekyeniden sistemi işletir.

Okulun girdi miktarını arttırması: Okul amaçlarına dönük faaliyetlerde bulunurken giderek enerji kaybeder, gücünden yitirir. Okulun yitirdiği gücünü kazanması için gereksinim duyduğundan fazla girdi alması gerekir.

Okulun dönüt alması: Okulun dönüt almadan hayatını devam ettirebilmesi olanaksız gibidir.Eğitimin, özellikle de üretim sürecinde ve ürün aşamasında beklentileri ne derce karşılayabildiği, aldığı dönütlerle ortaya çıkar.

Okulun girdilerini ayıklaması-seçmesi: Okul, başta öğrenci olmak üzere her tür girdisini seçerek alır. Okul, girdilerinde belli niteliklerin olmasını arar.

Okulun dengesini bozmadan değişme ve gelişmesi: Okulun her tür sorununu çözerken sıkıntı hatta bunalım yaşaması kaçınılmaz olur. Dengelenme, sistemin sorunlarını çözerek eski dengesine kavuşması çabasıdır. Denge okulun eskisine oranla ileri ya da geri yeni bir noktaya gelebilmesi halidir.

Okulun bir çevre içinde yaşaması: Okulun çevresi, okulun yaşamak için alışverişte bulunduğu üst eğitim örgütleri, diğer okullar, toplum, aileler, ilgili diğer örgütlerden oluşur.

Türk Milli Eğitim Sistemi; kamu kesimi olarak yönetim gücünü yasalardan ve yasal belgelerden almaktadır. Bunlar önem derecelerine göre Anayasa, eğitim-öğretim yasaları, bunlara dayalı olarak hazırlanan tüzük, yönetmelik, genelge ve yönerge olarak sıralanmaktadır. Türk Milli Eğitim Sisteminde her düzeydeki yöneticinin bu yasal dayanaklara göre birimlerini yönetmesi gerekmektedir (Balcı ve Pehlivan, 2003).

Bir okul örgütünde yerine getirilmesi gereken yönetim hizmetleri de vardır.

Personel (İnsan kaynakları) hizmetleri:

Bir okulda calışan bütün personelin göreve başladıkları andan, görevden ayrılıncaya kadar özlük işlerini yapmak üzere harcanan çabaların tümüne personel hizmetleri denir. Bir okulda gerçekleştirilen personel hizmetleri: Atama, nakil ve görevlendirme yapılması, stajyerlik ve adaylık işlemlerinin yapılması, personelin özlük haklarının sağlanması, sicil ve disiplin işlerinin yürütülmesi, sağlık, güvenlik ve askerlik işlerinin yapılması, devamlı izleme ve denetlemenin yapılması şeklinde sıralanabilir.

Öğrenci hizmetleri: Okulun temel görevlerinden biri, yetiştirmekle yükümlü olduğu öğrencilerin okula uyumu ve başarısı için, öğrencinin okula kaydolduğu andan, mezun olduğu ana kadar geçen sürede gerekli her türlü hizmeti sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında okulda okulda sunulan öğrenci hizmetleri: Öğrencilerin okula kaydedilmesi, öğrenci devamının izlenmesi, nakil işleri ve kayıt silme, sağlık ve güvenlik önlemleri alınması, kimlik, paso verilmesi, burs sağlanması, mezuniyet ve diploma işlerinin yapılması şeklinde sıralanabilir.

Eğitim-öğretim hizmetleri: Bir okulda eğitim ve öğretim hizmetlerinin düzenli olarak sunulabilmesi için yapılması gereken pek çok etkinlik vardır. Eğitim hizmetleri: Rehberlik hizmetleri, öğrenci disiplin işleri, nöbet işlerinin yürütülmesi, eğitici çalışmalar ve beden eğitimi

şeklinde sıralanabilir. Öğretim hizmetleri: Yıllık öğretim planının hazırlanması, öğretmenler kurulu toplantılarının yapılması, ders kitap ve araçlarının sağlanması, kütüphane ile ilgili işlerin yapılması, öğretimin yapılması.

Okul işletmesi: Eğitim için kullanılacak bina, tesis, ve araçların kullanıma hazır bulundurulması, okul bütçesinin yapılması ve maddi gereksinimlerin karşılanmasını kapsar.

Okul-halk ilişkileri: Bir okulun çevresini; okulu etkileyen varlıkların, olay ve olguların, düşüncelerin tümünü oluşturur. Çevresine en yakın olması gereken sistemlerden biri okuldur. Çünkü okul çevresi ve toplum için var olan bir kurumdur. Okulun, çevresini kalkındırmak gibi temel bir işlevi vardır. Bu nedenle okul yöneticileri, çevre ile olan ilişkilere gereken özen ve duyarlılığı göstererek planlı çalışmalar yapmak zorundadırlar (Taymaz, 2000).

Yönetimde karar verme ya da sorun çözme sürecinde bilgi nitelik ve niceliğinin; alınacak kararların verimini, derecesini etkileyeceği ortadadır. Özellikle bilginin yönetsel karar verme sürecinde etkili ve etkin kullanımı önem taşımaktadır.

Tüm bu görevlerin yanında yönetici bilginin uygulanmasından sorumlu olan kişidir. Yönetimde asıl kaynak bilgidir (Bursalıoğlu, 2000, 88). Okullar da yönetimin varlık nedenlerinin başında karar verme ve sorun çözme gelmektedir. Tüm toplumsal kurumlar gibi okullar da sosyal, ekonomik, kültürel, politik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden olumlu ve olumsuz yönde etkilenirler. Okulları bu değişme ve gelişmelere uyarlamak okul yönetiminin görevleri arasındadır. Bu bağlamda okul müdürlerinin karar verme ve sorun çözmede gerekli bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekmektedir (Çınkır, 2010, 1030). Ayrıca karar verme sürecini etkileyen temel unsurlardan kaynaklı olarak karar verme sürecini sınırlayan birtakım unsurlar da vardır. Karar verme sürecini sınırlayan etkenler bilgi eksikliği, yetki karmaşası, amaçların iyi anlaşılmamış ya da belirsiz olması, değerlendirme ölçütlerinin yanlışlığı, yetersiz zaman, önceden verilen sözler ve taahhütler, bireysel tercihler, daha önceki karar örneklerinin izlenmesi alışkanlığı, karara katılmaktan çekinmek, üst yönetimin çalışanları karara katmak istememesi, karar sürecinde beklenmedik gelişmeler, üst ya da alt basamaklardaki kişilerin eksik bilgilendirme yapması olarak sıralanabilir (Yılmaz, 2016, 138).

Karar verme sürecini sınırlayan en önemli unsur bilgi eksikliğidir. Bilgi eksikliği karar verme sürecinin başından itibaren sürecin yanlış işlemesini sağlar. Doğru kararların verilebilmesi için o konu hakkında yeterli ve doğru bilgilere sahip olmak gerekmektedir (Yılmaz, 2016, 138).

Yukarda sıralanan karar verme sürecini sınırlayan etkenler YZ'da olmayacaktır. Çünkü,

Yapay zeka kalıcıdır: İnsan öğrendiği ve deneyimlediği olay ve konuları, benzerlerini yaşamadığında zaman içinde unutabilir. Ancak yinelenen ve insan için önemli deneyimlere ilişkin bilgiler bellekte sürekli tutulmaktadır. Dolayısıyla bilgisayarın unutma yeteneği yoktur.

Yapay zekâ tutarlıdır: Aynı olay karşısında verilecek tepki insandan insana değişik olacaktır. Hatta benzer iki olayda, aynı insan farklı davranabilmektedir. Bunun nedeni insanların zekâ düzeylerinin farklı olması ve insan olmalarıdır. YZ sistemlerinde aynı ya da benzer olaylarda verilen tepki hep aynı olacaktır. Farklı zekâ düzeyindeki YZ sistemlerinden aynı olay karşısında farklı tepki görülmesi, zekâ düzeyi ile ilgilidir.

Yapay zekâ kayıtlıdır: Bir durum veya olay karşısında YZ tarafından üretilen tepki kaydedilmektedir. Dolayısıyla, benzer bir durumla karşılaşıldığında, eski kararlar gözden geçirilmekte ve en yakın olan tepki verilmektedir. Buna karşın insan, karşılaştığı her olayda, geçmişte yaşadığı benzer olayı aklına getirmekte ya da onu hiç düşünmeden yeni bir karar oluşturabilmektedir (Adalı, 2017). YZ sahip olduğu özellikler nedeniyle Eğitim yöneticisinin en büyük yardımcısı olacak, onun zamanını en verimli, üretken şekilde geçirmesini sağlayacaktır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Büyük bir değişiminin önünde duruyoruz. Yapay zekâ teknolojileri günlük hayatımızda. tıp, finans, trafik, sigortacılık ve süreç denetimi gibi alanlarda yoğun olarak kullanılmaktadır.

Bu tip uygulamaların büyük bir çoğunluğu ithal teknolojidir. Cep telefonları, bilgisayarlar, dokunmatik ekranlar yaşamımızın bir parçasıdır. "2018 sonbaharından başlayarak, Montour Okul Bölgesi, YZ'da yeni bir program başlatmıştır. Öğrenciler YZ'yı keşfetmek ve deneyimlemek için sayısız fırsat sunmuş, onun kullanımını artırmayı amaçlayan girişimleri geliştirmek, beslemek ve geliştirmek için kullanmıştır. YZ toplanan verilere dayandığı gibi, Montour YZ'nın başarısı da yüksek öğrenim akademisyenleri, topluluk liderleri, şirket yöneticileri, ebeveynler ve öğrenciler dahil olmak üzere ortak paydaşlardan oluşan bir koleksiyona bağlı olarak çalışmaktadır." Böyle bir çalışma neden bizim Meslek Yüksek okullarımızda olmasın. Öncelikle Milli Eğitim Bakanlığına büyük görevler düşmektedir:

bilgisayar destekli YZ'yı öğretim programlarına yansıtarak, değişimin getirdiği yenilikleri öğrencilere kazandırmalıdır. Meslek yüksek okulu yöneticileri, Meslek yüksek okullarından bazıları seçilerek tamamen bilgisayar, yazılım ve yapay zeka üzerinde çalışacak şekilde geliştirilmesine yardımcı olabilirler.

Eğitim yöneticileri: Öğrencilerin kazandıkları bilgiyi pratiğe aktaracak şekilde yeni bir öğrenim tarzı geliştirilmesine, öğreticinin burada rehber olarak görev yapmasıyla öğrenciye önem verilmesine, geleneksel öğrenim yönteminin bu anlayışa göre yeniden yapılandırılmasına, öğreticinin tecrübelerini aktarmada uygulamalı olarak teknolojik cihazları derslerinde kullanması ve bunu sağlayacak ortamların hazırlanmasına,

proje ve ödevlerle öğrencinin düşünme, araştırma ve uygulama yeteneğinin geliştirilmesi ve aynı zamanda öğrendiklerini pratiğe aktarmasına öncülük edebilir.

Eğitim yöneticisinin görev alanları çoktur. Aşağıda belirteceğimiz alanlarla ilgili yazılımlar hazırlanıp bilgisayar destekli YZ'ya yüklendiğinde iş yükü çok hafifleyecektir. Sonuçları rahatlıkla kontrol edebilecektir:

Okulun ayrıca yönetim hizmetleri alanlar vardır: Personel hizmetleri, öğrenci işleri, eğitim öğretim hizmetleri, okul işletmesi, okul-halk ilişkileri. En önemlisi okul yöneticileri okul yönetecek niteliklere sahip olacak biçimde eğitim almalıdır.

Gelecek on yıl ve sonrası için eğitim yöneticisi, okulunda çağın gerektirdiği teknoloji, bilgisayar teknolojisine dayalı YZ çalışmalarını bir an önce başlatabilir.

Bir çok ülkenin üniversitelerinde YZ konusunda Yüksek Lisans programları vardır. Aynı eğitim, Eğitim yöneticileri için bizim üniversitelerimizde de oluşturulabilir.

Kaynakça

Adalı, E. (2017). Yapay zekâ. *İTÜ Vakfı Dergisi. Ocak/Mart.1*(75).

Aglio, J. (2018) Coming This Fall to Montour School District: America's First Public School AI Program. *gettingsmart.com* adresinden 23.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Akçadağ, T. (2013). Okul yöneticilerinin bakış açılarıyla üst yönetimler: Sorunlar, çözümler, beklentiler, yansımalar. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 379-399.

Altuntaş, E.ve Çelik, T. (2020). Yapay Zekâ Nedir?, Temel Kavramlar,Uygulamalar. *members.tripod.com/~Bagem/bagem/index.html* adresinden 23.03.2020 tarihinde alınmıştır.

Bakioğlu, Ayşen ve Demiral, Seyhan. (2013). Okul Yöneticilerinin Belirsizlik Durumlarını Algılama ve Karar Verme Tarzları. *Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Dergis*i, (Cilt, 38, Sayı 6).

Balcı, A. ve Pehlivan, İ. A. (2003). *Eğitim yönetimi* (2. Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Beldağ, A. ve Yaylacı, A. (2015). Karar Verme Sürecinde Okul Yöneticileri ve Değerler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Cilt 11, Sayı1).

Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Başaran, İ. E ve Çınkır, Ş. (2013). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi.* 4. Bs. Ankara: Siyasal Kitabevi

Çelik,V. (1995). Eğitim Yöneticisinin Vizyon ve Misyonu. *Eğitim Yönetimi*. Cilt1, Sayı 1.

Çınkır, S. (2010). İlköğretim okulu müdürlerinin sorunları: Sorun kaynakları ve destek stratejileri. *İlköğretim Online*, 9(3), 1027-1036.

Demir, N. K. (2019). Özel Lise Yöneticilerinin Karar Verme Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Milli Eğitim.* Cilt: 48, Sayı: 223, (267-281).

Faggella, D. (2019). Examples of Artificial Intelligence in Education. *Emerj.com*. adresinden 23.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). *Eğitim yönetimi: Teori, araştırma ve uygulama* (7. Baskı) (Çev. Ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel.

Johnson. A. (2019) 5 Ways AI Is Changing The Education Industry**.** elearningindustry.com/ adresinden 23.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Karasar, N. (1991). *Araştırma Eğitimi ve Türk Üniversitelerinde Bir Tarama ve Düşündürdükleri*. Eğitimde Nitelik Geliştirme Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu Bildiri Metinleri. İstanbul.

Karakütük ve Özbal. (2019) Eğitim Yöneticilerinin Yaşadıkları Sorunlar İle Sorun Çözmede Kullandıkları Teknikler. *Milli Eğitim*. Cilt: 48, Sayı: 223, (33-60)

Kayahan, S. (2018) Eğitim uygulamalarında yapay zeka: Bir derleme. *6. Uluslararası Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Sempozyumu*. Trakya Üniversitesi, Edirne.

Korkmaz, M. (2006). Okul yöneticilerinin kişilik özellikleri ile liderlik stilleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, 12(2), 199-226.

Lunenburg, F. C. ve Ornstein, A. C. (2013). *Eğitim yönetimi: Kavramlar ve uygulamaları* (6. Baskı) (Çev. Ed. Gökhan Arastaman). Nobel: Ankara.

Pirim. H. (2006). Yapay zekâ. *Journal of Yasar University*, 1(1).

Sarıel, S. (2017). Günümüzde yapay zekâ. *İTÜ Vakfı Dergisi.* Ocak/Mart.1(75).

Schmelzer, R. (2019) AI Applications In Education. *Forbes.com.* adresinden 23.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Say, C. (2019). *50 Soruda yapay zekâ* (9. Baskı). İstanbul: 7 Renk Basın Yayın.

Sağır, M. ve Göksoy, S. (2012). Okul Yöneticilerin Örgütsel Problemlere Karşı Bilimsel Problem Çözme Süreç ve Tekniklerini Uygulama Düzeyleri. *Turkish Journal of Education*. (Cilt 1, Sayı1).

Şenol, S. (2016). Okul Müdürlerinin Görev Öncelikleri ve Karar Alma Süreçlerini

Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Cilt 17, Sayı 3).

Şener, S. M. (2017). İnsanlaşan makinalar ve yapay zekâ. *İTÜ Vakfı Dergisi*. Ocak/Mart.1(75).

Taymaz, A. H. (2000). *Okul yönetimi*. PEGEM yayınevi: Ankara.

Teach Tought Staff. (2018) 10 Roles For Artificial Intelligence In Education. teachthought.com adresinden 23.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Tektaş, M. ve diğ. (2010) *Web Tabanlı Yapay Zeka Teknikleri Eğitim Simülatörlerinin Hazırlanması.* Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı Proje Raporu.İstanbul

Tunalı, S. (2018). Eğitimde Yapay Zeka Çalıştayı. Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı Proje Raporu. İstanbul. *tasam.org*. adresinden 23.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Üstün, A. ve Bozkurt, E. (2003). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Kendilerini Algılayışlarına Göre Problem Çözme Becerilerini Etkileyen Bazı Mesleki Faktörler. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 11 (1), 13-20.

Yılmaz. K. (2016). *Yönetim süreçleri: Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* (Edt. H. B. Memduhoğlu; K, Yılmaz) 8. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Makale id= 114

Sözlü Sunum

Çağdaş Sanatta "Zaman" ve "Kimlik" Birlikteliği- Annegret Soltau'nun Otobiyografik Projeleri Örneği

Öğr.Gör. Nevin Engin[1]
[1]*Erciyes Üniversitesi*
**Corresponding author: Nevin Engin*

Özet: *Çağdaş sanat üretimlerinde bazı sanatçılar, günümüzün felsefi paradigmalarını yansıtırken, küresel ölçekte bazı sorunlara dokunmak için çıkış noktası olarak kendi otobiyografik durumlarından yola çıkmayı tercih etmektedirler. Bu tür çalışmalarda bazen bir çok farklı disiplin ve alandan ifade araçları ve yöntemlerinin, karışık teknik uygulamalarının kullanıldığını görmekteyiz. Çağdaş sanatın, metafor, parodi, ironi, yeniden biçimlendirmek, kavramsal kolaj, yapısöküm gibi kendine özgü stratejileri yardımıyla, bellek, kimlik, zaman, çirkin-güzel, psikotik gerçeklik gibi, toplumu ilgilendiren önemli kavramların çarpıcı şekilde irdelendiğini görmekteyiz. Almanya doğumlu sanatçı Annegret Soltau, performansları ve görsel projelerinde ağırlıklı olarak zaman ve kimlik kavramları üzerinde çalışmaktadır. Otobiyografik anlatımlar yaptığı performansında çekilen fotoğrafların üzerine aynı devinimi bu sefer basılı sureti üzerinde tekrar ipliklerle müdahale ederek, "kimlik", "güzel- çirkin" tartışmasını uyandırır; kendisini ve çocuklarının fotoğraflarını parçalayıp, farklı bir kavramsal bütün oluşturmak üzere dikerek bir birine tutturur ve "aile", "miras", "aidiyet" kavramlarını sorgular; kayıp babasını ararken kullanılan tüm yazışmaları ve savaşta öldürülen diğer askerlerin ailelerine giden evrakları parçalayıp tekrar dikerek büyük bir tragedyanın ifadesi olarak birleştirir; sahip olduğu tüm kimlik ve banka kartlarının parçalarını ipliklerle vesikalıklarına dikerek "Personal Identity" projesinde toplumdaki yerini sorgular. 11 Eylül Dünya Ticaret Merkezinin İkiz kuleleri saldırısında basında yer alan haberlerden bazı parçalar, sanatçının pasaport ve diş ameliyatları sırasında çekilmiş bazı karelerle birleştirip, bu dramatik toplumsal olayın acısını ifade etmek için bir birine dikilmiştir. Sanatçının tüm çalışmalarında hem ön, hem arka yüzü sergilenerek, aynı olaylara farklı bakış açıları ve yaklaşımların varlığı vurgulanmıştır. Genel olarak Soltau, kağıda basılmış belgeler, fotoğraflar*

ve plastik parçaları ipliklerle dikerek karışık teknik aracılığıyla kavramsal kolajlar oluşturmaktadır. Sonuç olarak, "zaman" ve "kimlik" kavramları çağdaş sanatta çok geniş şekilde ifade bulmaktadır. Alman sanatçı Annegret Soltau da, otobiyografik anlatımlarını global konularla bağdaştırarak, bu kavramlara özgün yorumunu katmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Çağdaş Sanat, Fotoğraf, Çağdaş Sanat Stratejileri, Zaman, Kimlik, Otobiyografi, Annegret Soltau*

The Union of "Time" and "Identity" in Contemporary Art - An Example of Annegret Soltau's Autobiographical Projects

Abstract*: While reflecting today's philosophical paradigms in contemporary art productions, some artists prefer to start from their autobiographical situation as a starting point to touch some problems on a global scale. In these kinds of studies, we sometimes see that expression tools and methods and mixed technique applications from many different disciplines and fields are used. With the help of contemporary art's strategies such as metaphor, parody, irony, reformatting, conceptual collage, deconstruction, we see that important concepts that concern society, such as memory, identity, time, ugly-beautiful and psychotic reality, are strikingly examined. German-born artist Annegret Soltau mainly works on the concepts of time and identity in her performances and visual projects. Soltau intervening with threads on the photographs taken in her performance of autobiographical narratives, awakens the discussion of "identity", "beauty-ugly"; she divides the photographs of himself and his children, stitches them together to form a different conceptual whole, and questions the concepts of "family", "heritage" and "belonging"; the artist combines all the correspondence used in search of his missing father and the documents sent to the families of other soldiers killed in the war, breaking up and stitching them together as an expression of this great tragedy; she questions her place in the society in the "Personal Identity" project by sewing all the pieces of identity and bank cards she owns. Some news in the press about the attack on the Twin Towers of the World Trade Center on September 11 were combined with some shots taken during the artist's dental surgeries and photos in her passport and were stitched together to express the pain of this dramatic social event. In all of the artist's works, both the front and the back of works are displayed, emphasizing the existence of different perspectives and approaches to the same events.*

Keywords: *Contemporary Art, Photography, Contemporary Art Strategies, Time, Identity, Autobiography, Annegret Soltau*

GİRİŞ

1964'de Andy Warhal "Brillo Kutusu"nu sergiledikten sonra, Arthur Danto "sıradan olanın başkalaşımı" tabirini kullanarak, "Abuse of Beauty" (Güzelliği Aşağılamak) yazısında, bir şeyin içine bir anlam yüklendiği zaman, o şeyin sanat eserine dönüştüğüne dair bir düşünce ileri sürmüştür (Danto, 2013). Bu açıdan bakıldığına da, günümüz sanatçıların maksadı saf estetik deneyim yaratmanın yanında, etkili ruh hallerini oluşturmayı da içermektedir (Artun, 2013).

Düşünür Richard Shusterman ve diğer Postmodernistler "sanatın ve estetiğin hayattan soyutlanamayacak kadar önemli olduğunu" ifade etmektedirler (Barrett, 2015). Bu açıdan bakıldığında, çağdaş sanatçılar gündelik hayattaki imgeleri beklenmedik ilişkiler içine sokmayı ve yeni anlamlar oluşturmayı sıklıkla tercih ederek, bilinen anlamları tamamen değiştirerek izleyicileri şok etmeyi, şaşırtmayı, seçmektedirler (Barrett,2015).

Uçar'a göre, çağdaş sanatçılar "kimlik, aidiyet, çok kültürlülük, imge, cinsiyet, feminizm, tarih, mit, süreç, bellek gibi dinamik ve devinimi olan" ve toplumsal olan konuları işeyen sanat eserlerinde belli düşüncelerin altını çizmeye çalışmışlardır. Yeni küresel paradigmalara uygun olarak, farklı malzeme ve sanatsal formları ifade etmek için geleneksel değil de, "sosyo-kültürel alt yapıya dayanan ve gündelik yaşamı özgün bir şekilde yorumlayabildikleri eserler üretmektedirler". Sanatçılar birer bilim adamı gibi araştırmalar yapıp, kendi hayatlarındaki birikimlerden ve anılarından faydalanarak, "yeni duyuş ve düşünme zamanı ve belleği yeniden tanımlamışlardır" (Uçar, 2014).

"Kapitalizm ve Şizofreni" eserinde Guattari ve Deleuze toplumlardaki kimlik arayışlarında yer alan çağdaş aile ve yersiz-yurtsuzlaştırma gibi bazı kavramlardan bahsetmektedirler (Şahiner, 2014). Çağdaş sanatçılar kendi pratiklerinde, yerel-ulusal, politik, cinsel, ırksal ve sınıfsal kimlikleri gibi bazı kavramları araştırmakta, flulaştırmakta veya vurgulamaktadırlar.

Trafi Prats'ın görsel kültürle ilgili araştırmalarından yola çıkarak, günümüz sanatçıların çalışmalarında, bilinen tarih kuramlarını zaman ve bellek kavramıyla yeniden yorumladıklarını, belleği sosyalleşmenin göstergesi olarak kullandıklarını ve alternatif tarih silsilelerini oluşturduklarını gözlemleyebiliriz. Sanatçılar sürekli üretilen fotoğraf, video ve belgesel filmlerinden imgeler kullanarak, alternatif gerçeklik yaratmayı, geçmiş ve şimdiki zamanı farklı bakış açısıyla ve farklı bağlantılarla ifade etmeyi, bazı popüler imgelerle travmatik anıları estetize etmeyi seçmektedirler (Trafi-Prats, 2009).

Yamaner'e göre, Postmodern sanatın ve yaşamın birleştirilmesine, seçkinliğin terk edilmesine, yeni kurmaca gerçekliğin ortaya koyulmasına şahit olmaktayız ve bunları yansıtmak için kullanılan kavramlardan bazılarını da; parodi, çift kodlama, pastiş, ironi, metafor, melezleşme, çoğulculuk, insansızlaşma, şizofreni, yapı-çözücülük olarak sıralayabilmekteyiz (Yamaner, 2007).

Çağımızın değişen paradigmalarında, sanatla ilgili yaklaşımlar ve uygulamalar da değişmektedir. Kavramsal sorgulamaların yapıldığı sanat üretimlerinde farklı **estetik** algıyla beraber, ifade araçları ve teknolojileri de değişim göstermektedir. Güncel bakış açılarını sergileyen sanatçılar, çağdaş sanata uygun farklı **yöntemler** uygulamaktadırlar.Günümüzün paradigmalarında, toplumsal ve kişisel **bellek**, **anılar** ve **hafıza** gibi kavramlar, sıkça **aidiyet** ve **aileyle** ilgili yansıtmalara dönüşmektedir. Çalışmalarında sıklıkla aile albümlerine başvuran sanatçılar, **fotoğrafları** çeşitli işlemlerden geçirerek, amaçladıkları mesajları vermek için sanatın stratejilerinden faydalanmaktadırlar.

Bazı sanatçılar, küresel ölçekteki sorunlara dokunmak için çıkış noktası olarak kendi **otobiyografik** durumlarından yola çıkmayı tercih etmektedirler. Bu tür çalışmalarda bazen bir çok farklı disiplin ve alandan ifade araçları ve yöntemlerinin ve karışık teknik uygulamalarının kullanıldığını görmekteyiz.

Çağdaş sanatta, metafor, parodi, ironi, yeniden biçimlendirmek, kavramsal kolaj, yapısöküm gibi kendine özgü **stratejilerin** yardımıyla, bellek, kimlik, zaman, çirkin-güzel, şizofreni, psikotik gerçeklik gibi, toplumu ilgilendiren önemli **kavramların** çarpıcı şekilde irdelendiğini görmekteyiz.

AMAÇ VE YÖNTEM

Sanatçı Annegret Soltau'nun sanat projelerindeki otobiyografik yaklaşımı çerçevesinde "zaman" ve "kimlik" kavramların yorumunu incelemek ve kişisel ve global konular çerçevesinde "zaman" ve "kimlik" kavramlarının birlikteliğine dair tespitlerde bulunmak.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, literatür taranmış ve konuyla ilgili bilgiler düzenlenerek, eser analizi yapılmıştır. Bu konuda Türkçe kaynaklı çalışmalara rastlanamadığından, alandaki sanat araştırmalarına faydalı bir katkı olacağı düşünülmektedir.

BULGULAR

1946 Almanya doğumlu sanatçı Annegret Soltau, bazı kaynaklarda sanat dünyasının Dr.Frankenstein'ı olarak tanımlanmaktadır.(i)

Çalışmalarında Soltau farklı imajların parçalarını bir birine dikerek, yeni anlamlar taşıyan ürkütücü mutasyonlar meydana getirmektedir. Annegret Soltau'nun yapıtlarında tespit edilen bazı çağdaş sanat **kavramları** arasında: zaman, bellek, aile, kimlik, ilişkiler tasarımı, depresyon, psikolojik rahatsızlıklar ve melezlik yer alırken, bunları ifade etmek ve vurgulamak için kullanılan çağdaş sanat **stratejileri** arasında ise: ritmik tekrar, ironi, parodi, yapısöküm, kültürel

eklektizm gibi yöntemler gözlemlenebilir. **Kavramsal kolajda**, bir araya gelemeyecek elemanları bir araya getirerek, izleyiciye aynı olaya, farklı bakış açılardan bakabilme fırsatı verilmektedir. Bu yaklaşımla, izleyicinin ipliklerin kırık çizgileriyle oluşturulan şekillere, iğnenin bıraktığı delme izlerine odaklanmasına, dikiş işlemine harcanan zamanı kavramasına da bir çağrıda bulunulur.

Sanatçının ilham kaynağı kendi hayatıdır ve dönemin kadın sanatçılarının desteklediği "Özel olan politiktir" sloganı, Annegret Soltau için de geçerlidir. Sanatçının mottosu "Sanat sürekli bir araştırmadır". İstenmeyen ve savaşta kaybolan bir asker olan babasını hiç tanımamış bir çocuk olarak büyüyen Soltau, bu olayların onu özgürlüğe ve cesarete ittiğini ve sanat üretimlerinde ilham verici olarak algıladığını anlayabilmekteyiz.

Genel olarak Soltau, kağıda basılmış belgeler, kendi ve ailesinin fotoğraflarını ile çeşitli plastik parçaları siyah ipliklerle dikerek, fotomontaj ve karışık teknik aracılığıyla kavramsal kolajlar oluşturmaktadır.

Sanatçıya göre Fotoğraf, yaş alma sürecimiz içinde bize tutulan bir ayna gibidir, zamanı ve değişen kimliğimizi vurgularken, insanlarla onların vücut parçaları arasındaki iletişimine de özellikle dikkat çekmektedir. Çalışmalarında sanatçı, insan hayatındaki aşamaların bir alegorisini yaratmaktadır - kendisini aynı anda farklı rollerde ifade eder: bir torun, kız ve anne olarak. Sanat üretimlerinde Soltau temel nesne olarak fotoğrafları kullanırken, onları parçalar ve parçaları ipliklerle dikerek yeni bir anlam oluşturmak amacıyla yeniden birleştirir. Sanatçının tüm çalışmalarında hem ön, hem arka yüzü sergilenerek, aynı olaylara farklı bakış açıların, yaklaşımların ve olasılıkların varlığı vurgulanmaktadır. Çalışmalarında, iki boyutlu fotoğrafın, iplik, kağıt ve plastik gibi farklı malzemelerle birleştirerek, üçüncü bir boyutun varlığına gönderme yapılmaktadır.

Araştırmada "kimlik" ve "zaman" kavramlarının birlikteliğini incelemek üzere, Soltau'ya ait dört proje sırasıyla ele alınmıştır: "Selbst" (Self), N.Y.FACES, "Motherhood", "Personal Identity".

1975-76 yılları arasında üretilen Selbst (Self) isimli deneysel çalışmasında, sanatçı kendi Özüyle ilgili araştırmalarda bulunmaktadır. Annegret Soltau yüzünü beyaz bir safa olarak görerek, üzerinde bir kadın olarak kendi hikayesini yazmaktadır. Bu hikayede aileye, çevreye, kadının tarihteki yerine, cinsiyetçi baskılara olan şiddetli tepkiler yansımıştır. İplikler yüzün hassas cildini kestiği ve şeklini bozduğu gibi aynı zamanda güzelliğinin de altını çizmektedir. Yıllar içinde sanatçının yüzü metaforik olarak, mektuplar, numaralar, kredi kartları pasaport, fatura parçaları gibi evraklara dönüşmektedir(ii).

Self projesinde Soltau önce kendi yüzünü, bir kozaya benzer şekilde saç telini çağrıştıran siyah ipek iplikleriyle sıkıca sararak, fiziksel olarak dokunma ve acı duyularımızı uyandıran fotoğraflar çeker, daha sonra ise iplikleri uzaklaştırılan yüzün fotoğraflarıyla da, deride ve hafızamızda kalan izleri, atılan bir maskenin anıları gibi, üzerimizden çıkarılan bir yük ya da çirkin bir suçlamadan serbest kalma duygusunu yaşattırır. Fiziksel güzelliğin bozulmasının, çevrenin baskısının ve insan kimliği üzerindeki sert müdahalenin en iyi ifadesi olarak sanatçı özellikle siyah iplikleri tercih etmektedir.

Son aşamada sanatçı, performansı sırasında çektiği fotoğrafların üzerinde tekrar siyah ipliklerle aynı izlerden dikişler atmaktadır. Böylece yüzeyde ve içimizde taşıdığımız bu izlerin, zaman içinde bir var olup, bir yok olduğunu vurgulamaktadır.

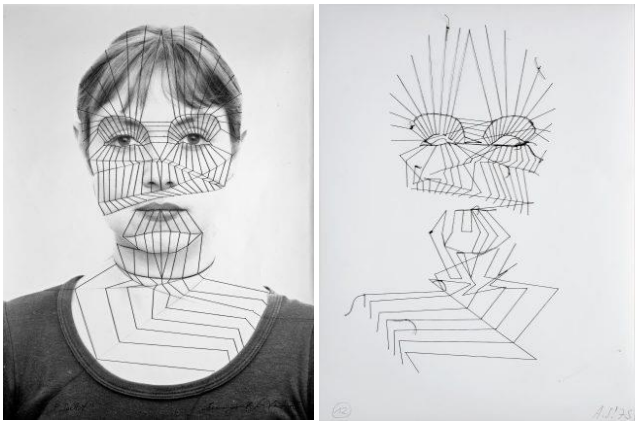

Resim 1 Resim 2

Self #12

1976, Photo Overstitching, 38.7 x 29.4 cm

Ön ve arka yüzü (iii)

Araştırmada yer alan N.Y.FACES – chirurgische Operationen (*N.Y. FACES – surgical operations*, 2001-02) projesinde iplikle işlenmiş 23 fotoğraf yer almaktadır.

11 Eylül Dünya Ticaret Merkezine gerçekleşen saldırılardan etkilenerek yapılan bu çalışmalar, pasaport fotoğrafları ve sanatçının diş ameliyatlarında çekilen fotoğrafları birleştiren kolajlardır. N.Y.FACES projesinde, dünyayla ilgili algımızı değiştiren ve bir "zaman portalına" dönüşen insanlığı şok eden birkaç saati, sanatçı kendi hayatında acı çektiği birkaç saatle ifade etmeyi, kişisel zamanında vücudundan eksiltilen parçaları, insanlığın kayıp ve acılarıyla bağdaştırılmış, ameliyat fotoğrafları metafor olarak kullanmıştır. Soltau, sanatın sağaltıcı gücüne inanmadığını, fakat paylaşılan sanatın teselli gücünü gördüğünü ifade etmektedir.

Resim 3 Resim 4

Surgical operations X, 21.11.2001

2001, Photo restitching, 39.5 x 31 cm

Ön ve arka yüzü (iv)

Kolajların arka yüzünde 11 Eylül saldırısı döneminde gazetelerde yer alan haberlerden bölümler vardır. Özellikle ağız, acı ve şiddeti ifade etmek için önemli rol oynadığından, sanatçı en yoğun duyguların göstergesi olarak sonuna kadar açık ağız imgelerini kullanmıştır.

Çağdaş sanatta acı ve psikolojik rahatsızlıklarını ifade etmek üzere sıkça başvurulan çirkinliğin ve iğrençliğin estetiğinin kullanımına da tanık olmaktayız. İmajlarda yansıyan acı ve şok ifadelerini, önceden parçalayıp, sonra birleştirmek, parçalanan ruhların da kendilerini tekrar bir bütün haline getirme ve sağaltma çabası olarak da görülebilir. Zaman içinde bu birleşme yaşanırken, izleri de asla silinmeyecek biçimde görünmeye devam etmektedir.

1977-1990 arasında oluşturulan “Motherhood" projesinde insan yüzüne yansıyan duygu ve yaşantıları üzerinden çözümlemelere giren sanatçı, aile ilişkilerini, "anne" rolünü, nesiller arasındaki rollerin hayattaki yansımalarını, genetik kodların aktarımı, aile içindeki farklılıkları, benzerlikleri ve bütünleştirici işlevini sorgulayan projesinde, kendine ve çocuklarına ait fotoğraflarından ayırdığı gözler, ağızlar ve burunları dikerek, ailesine özgü bir puzzle oluşturmaktadır. Aile üyelerinin farklı kimlikleriyle, bir çeşit ilişki yumaklarını kurgulayan Soltau, kendini bir kadın, anne, genetik mirasın aktarıcısı rolünde gösterirken, nesiller arasında taşınan anlamlı bir özün de vurgusunu yapmış sayılmaktadır.

Annelikle sanatçı kimliğinin bir arada olamayacağını ifade eden Tracy Emin ve Marina Abramoviç gibi bazı kadın sanatçıların aksine, Soltau bu riski aldığını ifade ettiğini ve iki çocuğuna hamilelik süreçlerini ayrıca farklı bir sanatsal proje olarak geliştirdiğini görmekteyiz (v).

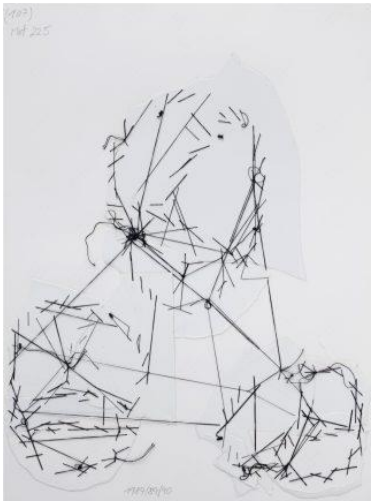

Resim 5 Resim 6

Motherhood 1989, Photo restitching,

Ön ve arka yüzü (vi)

Annegret Soltau'nun “Personal Identity” projesi halen devam etmektedir. Ömrü süresi içerisinde türlü türlü kimlik, bilinç ve fiziksel durumlarını ifade eden tüm belgeleri bir araya getiren Annegret Soltau, doğum belgesinden başlayarak, eğitim, çalışma ve medeni durumlarının süreç ve sonuçlarını tespit eden evrakları, çeşitli kimlik ve banka kartlarının parçalarını, vesikalık fotoğraflarının içine yerleştirmektedir.

Ömürlük bir proje geliştiren sanatçı, ölüm belgesinin de kızı tarafından projenin son noktası olarak eklenmesine vasiyet etmiştir. Böylece yaşadığı zaman dilimindeki toplumun bireyi olarak

kendi kişisel zaman çizgisini de işaretlerken, “kişisel olan politiktir” mottosunun devamını getiriyor gibidir.

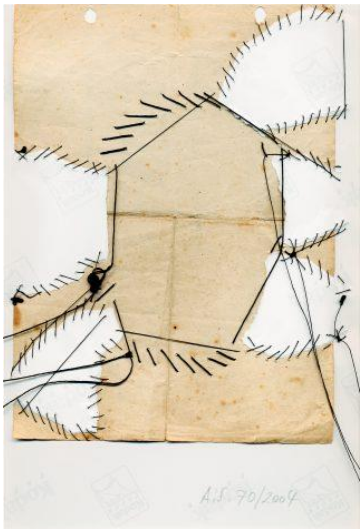

Resim **7** Resim **8**

Birth certificate, 70

2004, Photo restitching , 26.7 x 17.7 cm, Ön ve arka yüzü (vii)

Resim 9 Resim 10

SIM-Card#Debitel, 117

2007, Photo restitching, 10.3 x 8.8 cm, Ön ve arka yüzü (viii)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz sanatında dünyanın farklı paradigmalarını yakalayıp ifade etmek için, farklı stratejiler, çeşitli yöntem ve araçlar kullanılmaktadırlar. Çağdaş sanatın içinde çok önemli yer

kaplayan "bellek", "kişisel anılar" ve "kimlik arayışları“, “zamanın etkileri” gibi kavramların yorumları, Annegret Soltau'nun bir çok projesinde tespit edilebilmektedir.

Zaman ve kimlik kavramları Soltau’nun çalışmalarında çeşitli bakış açılarıyla, kişisel tecrübelerinden yola çıkarak, global dünyanın sorunlarıyla ilişkilendirilmiştir. Sanatçı, süreç içerisinde hayattaki rollerini sorgularken, sahip olduğu tüm kimliklerini, çevresinin üzerindeki izlerini ve kendisinin yaşamda bıraktığı izlerini, kavramsal kolajlarla yorumlamaktadır.

Projelerde, tesadüfen bir araya getirilen parçalar değil, özellikle konuya uygun kavramsal kolaj oluşturabilecek parçalar seçilmiş, amaçlanan mesajı iletmeye yönelik yerleştirilmiş ve bir birine dikilmiştir. Aynı zamanda iki boyutlu fotoğrafın, iplik ve kağıt ve plastik gibi farklı malzemelerle birleştirerek, üçüncü bir boyutun varlığına gönderme yapılmıştır.

Seriler şeklinde sergilenen eserlerin hem ön, her arka yüzleri de özellikler gösterilmeye dikkat edilmiştir. Eseri oluşturmak için harcanan fiziksel zamanla beraber, esere yüklenen kavramların yayıldığı dönemleri, yılları, anları veya dakikaların izlerine gönderme yapılmaktadır.

Zaman ve Kimlik kavramlarının yorumları farklı sanatçıların çalışmalarında inceleme yapılabilinir.

Zaman ve kimlik kavramları, çağdaş sanatta sıklıkla irdelenen diğer kavramlarla beraber farklı kombinasyon ve ilişkilerde inceleme konusu olabilir.

Annegrett Soltau’nun “Personal Identity” projesinin daha detaylı incelenmesi ve takibi yapılabilinir.

KAYNAKÇA

ARTUN, A., Örge, Nursu, (ed). (2013). "Çağdaş Sanat Nedir? Modernlik sonrası Sanat", İletişim yayıncılık, İstanbul.

BARRETT, T. (2015). "Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri", Hayalperest Yayınları.

DANTO, A. C. (2013). "Sanat nedir", Sel yayıncılık, İstanbul.

ŞAHİNER, R. (2014). "Çağdaş sanatta temsiliyet krizi", Ütopya Yayınları:251, Ankara.

TRAFI-PRATS, L. "Art Historical Appropriation in a Visual Culture-Based Art Education", Studies in Art EDucation, Vol.50, No.2 (Winter, 2009), pp.152-166.

UÇAR, A. (2014). "Çağdaş sanatta kimlik, süreç ve yaratıcılık", Nobel, Ankara.

YAMANER, G. (2007). "Postmodernizm ve sanat", Algı, Ankara.

Internet Bazlı Kaynaklar

(i) Pal, A."Annegret Soltau-Mutations and mutilations",

https://metalmagazine.eu/en/post/article/annegret-soltau-mutations-and-mutilations-amrita-pal,16.12.2020

(ii) https://en.wikipedia.org/wiki/Annegret_Soltau, 16.12.2020

(iii) https://www.annegret-soltau.de/cycle/self/, 16.12.2020

(iv) http://ambitmagazine.co.uk/reviews/william-davie-on-annegret-soltau, 16.12.2020

(v) https://www.annegret-soltau.de/cycle/motherhood/, 16.12.2020

(vi) https://www.annegret-soltau.de/cycle/n-y-faces/, 16.12.2020

(vii) https://www.annegret-soltau.de/cycle/personal-identity/, 16.12.2020

(viii) https://www.youtube.com/watch?v=8oHFzcD8_iY&feature=youtu.be, 16.12.2020

Makale id= 52

Sözlü Sunum

Halil Edîb'in "Yâdigâr" Şiirinde Gençlere Nasihatler

Dr. Öğretim Üyesi Nilay Kınay Civelek[1]
[1]*Hakkari Üniversitesi*

Özet: *Klasik Türk edebiyatının son döneminde yetişmiş bir şair olan Halil Edib 1859 yılında Bursa'da doğmuştur. Yazdığı manzum ve mensur eserlerle 19. yüzyıl Türk edebiyatı yayım hayatında yer almıştır. Şiirlerinde genellikle bulunduğu dönem şartlarında vatanın durumundan, dünyanın geçiciliğinden, âlimlere değer verilmesi gerektiğinden, okumanın öneminden bahsetmektedir. "Yâdigâr" şiirinde de oğlu Ömer Lütfullâh'ın şahsında ahlaklı bir toplum için idealize ettiği gençlere nasihatlerde bulunmuştur. Şair, şiirinde oğluna; zamanın geçici olduğu, bulunduğu ânı değerlendirme gerekliliği, okuma ve yazmanın faydaları, saygılı olma, doğruluk üzerinde olma, hürmetli olma, Allah'ın yolundan ayrılmama öğütlerinde bulunmaktadır. Türk edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren hem yazılı hem sözlü eserlerde nasihatlerde bulunmak, okuyucuyu uyarmak, yol göstermek gibi özellikler görülmektedir. Sanatçının bulunduğu dönem şartları, fikirleri, halkın istekleri, ihtiyaçları bu öğütleri şekillendirici rol oynamıştır. Cömertlik, doğruluk, iyilikseverlik, ahlaklı olma bu tür eserlerin esas konularını oluşturmaktadır. Edebi eserlerdeki nasihat kavramları; Kur'an-ı Kerim, hadisler ve din büyüklerinin sözleri, atasözleri ve deyimler, hikmetler, peygamber ve evliya kıssaları, babanın evladına verdiği öğütler şeklinde sınıflandırılabilmektedir. Dinî-ahlaki içeriğe sahip olan bu tür eserler müstakil bir eser olarak yazılabildiği gibi müfred bir beyitte de karşımıza çıkabilmektedir. Bu çalışmada Halil Edib Bey'in oğluna yazdığı Yâdigâr isimli şiirindeki nasihatler incelenmiştir. Şairin yaptığı nasihatlerin içeriği ve aynı türdeki eserler arasındaki yeri ele alınmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Halil Edib Bey, Nasihatname, Gençlik, Yâdigâr Şiiri, Öğüt.*

Advice to the Youth in the Poem "Yâdigâr" by Halil Edîb

Abstract*: Halil Edib, a poet who grew up in the last period of Classical Turkish literature, was born in Bursa in 1859. He took part in the 19th-century Turkish literature publication with his poetic and prose works. In his poems, he generally mentions the situation of the homeland, the temporality of the world's life, the necessity of valuing scholars, and the importance of reading. In the poem "Yâdigar", he advised the youth, whom he idealized for a moral society in the personality of his son Ömer Lütfullâh. In his poem, the poet preaches to his son about the fact that time is temporary, the importance of knowing the value of the moment, the benefits of reading and writing, being respectful and righteous, being honest, and staying in God's path. Since the first periods of Turkish literature, features such as giving advice, and warning and guiding the reader have been observed in both written and oral works. The conditions of the period when the poet lived, ideas, and wishes and needs of the people played a role in shaping this kind of advice. Generosity, righteousness, benevolence, morality rules are the main subjects of such works. Advice concepts in literary works can be classified as the Quran, hadiths and words of religious leaders, proverbs and idioms, pearls of wisdom, stories of prophets and saints, and advice given by the father to offsprings. Such works, which have a religious-moral content, can be written individually or appear in a single couplet.In this study, the advice in the poem named "Yâdigâr" written by Halil Edib Bey to his son was examined. The content of the advice given by the poet and its place among the works of the same genre were discussed.*

Keywords: *Halil Edib, Advisory, Youth, the Poem "yâdigâr", Advice*

GİRİŞ

Toplumu oluşturan insanlar arasında fizikî ihtiyaçlar dışında manevi olarak psikolojilerine de etki edecek ve yaşam kalitelerini yükseltecek olgulara ihtiyaç duyulmuştur. Kişinin öğrenme sonucu ulaşabildikleri değerler bunlardan biridir. Nasihat kelime anlamı olarak: öğüt, pend (Sami, 1992, s.1462); doğru yola, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma, akıl öğretme, yol gösterme, âşık edebiyatında öğretici, öğüt verici şiir türü (Doğan, 2001, s.990) şeklinde tanımlanabilir. Bununla birlikte nasihat için; kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak, iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek anlamlarındaki "nush" kökünden türemiştir (Çağrıcı, 2006, s.408) tanımı da bulunmaktadır.

1. Halil Edîb Bey Hayatı, Sanatı ve Eserleri[160]

Halil Edib Bey (1859-1912) Bursa doğumludur. Memurlukta maarif başkâtipliğine kadar yükselen Halil Edib lisan ve kitabet derslerini okutmuştur. Dergi ve gazetelerde yazarlık yapmıştır. Şiir ve düzyazılarının yanında tercüme ettiği eserler de bulunmaktadır. Kendisi de *Sa'y* ve *Hamiyyet* isimlerinde gazeteler yayımlamıştır. İbnü'l-Emin; şairin eski ve yeni tarzda söylenmiş defterler dolusu birçok şiiri bulunmasına karşılık basılmadığı için bunların kaybolduğunu ifade etmektedir. Halil Edib için "Muallim Naci merhuma –alaka derecesinde-muhinn ve hürmetkâr idi. Dâimâ onu müdâfaa ve kadrini ilâ ederdi." (İnal, 1999; s.412) cümleleri kullanılmıştır. Eserleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Terkib-i Bend: 20 sayfadan müteşekkil 110 beyitten oluşan manzumedir. Farklı dergi ve gazetelerde çok sayıda şiir neşretmesine rağmen şiir türünde yayımlanmış tek kitabı budur.
2. Âşıkâne Bir Dram
3. Mesîre-i Etfâl
4. Cümeli Hikemiyye-i Ecnebiye

Türkçeye tercüme ettiği eserler de şunlardır: A. Dumas-Fils'in *Gümüş Mahfaza, Bir Mektûb Paketi, Güvercin Mükâfatı, Sezarin*; Lamartin'in *Geneviéve* hikâyesi ile *İki Refîka yahud Bir Numûne-i İzdivâc, Ressam Roland, Paris Esrârı, 13 Numaralı Araba ve Zeyli, Jak Judie, Penbe Ev Fâci'aları, Mesîre, Mis Marie yahud Mürebbiye*.

2. Türk Edebiyatında Nasihâtnâme Örnekleri

İnsanları iyiye, doğruya yönelten; bunları ahlâki ögelerle destekleyen öğütler yazılı-sözlü eserlerde var olmuştur. Bilinen ilk yazılı kaynaklardan olan Orhun Yazıtları, Hükümdarın millete seslenişi ile başlamakta, nasihatler, tembihler, uyarı ve dua cümleleri ile devam etmektedir. Sözlü eserler arasında ise anonim halk edebiyatı ürünleri gösterilir: atasözleri, masallar, efsaneler, destanlar gibi hemen her sahada nasihat tarzı sözler milletin üzerinde aydınlatıcı rol oynamıştır. Eserlerdeki nasihatler, toplumun beklentisine göre içinde bulunulan dönemin ictimai, iktisadi, siyasi konuları üzerine şekillenmiştir. Dinî-ahlaki nasihatler içinde de daha çok erdemli olmak, dünyanın geçiciliği, dünyaya önem vermemek, sabırlı olmak, kötülükten sakındırmak, dua etmenin fazileti gibi özellikler bulunmaktadır. Nasihat içerikli eserler, 'İnsanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltmek, topluma ve devlete yararlı; İslamiyet'in erdemlerini şahsında yaşayan iyi ahlaklı fertler yetiştirmek amacı (Kaplan, 2008, s.1) gütmektedir.

Anadolu'da yazılan birçok önemli eserin yanı sıra Kâbusnâme, Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig, Risâletü'n-Nüshiyye gibi eserler nasihatnâme türünde verilmiş örneklerdendir. Ahmet Yesevî'nin ve onun yolunda gidenlerin çok sevilme nedenleri arasında "Kutadgu Bilig ile başlayan ve zamanla tamamen İran etkisine giren yüksek zümre edebiyatının sadece saray ve medrese mensuplarınca okunmasına karşı hikmet tarzında yazılan şiirlerin halkın anlayacağı

[160] Detaylı bilgi için bkz. Bahar Altıntaş, Halil Edip Bey Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri, Erciyes Üni., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2000; İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri I (Kemâlü'ş-Şuarâ) (Haz. Müjgan Cunbur), AKM Yay., Ankara 1999, s.410-414; http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/edib-halil-edib-bey (Erişim Tarihi: 29.10.2020).

tarzda işlenmesi ve bu şiirlerde vezin olarak milli vezin olan hece ölçüsünün kullanılması (Köprülü, 2007, s.170-175) sayılabilmektedir.

3. Halil Edîb'in Yâdigâr Başlıklı Şiiri[161]

Vezin: fe'ilâtün/mefâ'ilün/feilün

Oğlum Ömer Lütfullâh'a

1-Nûr-ı dîdem Ömer, güvenme zaman
Ediyor bak nehr gibi ceryân
2- Bir demi benziyor mu bir demine
Dalmış ancak o kendi 'âlemine
3- Sayf ü sermâsı bî-sebât ü direng
Nevbahârı, harîfi hem-âhenk
4- Buluyor az zamânda hepsi zevâl
Hûba benzer değilse nakş u hayâl
5- Görür, idrâk eder de kim güvenir
Güvenen âdeme düşün ne denir
6- Müttefikdir hükmde şeyh ile şâb:
Delidir şübhesiz o hâne harâb
7- Görüyorsun bu hâli sen de ayân
İ'timâda değer mi söyle zamân
8- Gel, otur, durdan anlasan da biraz
Daha dün bir çocuk idin yaramaz
9- Varsa zevkin yiyip içip yatmak
Oynamak, sıçramak, tutup atmak
10- Böylelikle geçirdiğin eyyâm
Sen de bildin ki oldu işte tamâm
11- Şimdi mâzî bütün o hoş evkât
Avdet eyler mi bir daha? Heyhât!
12- Sanki bir kuştu uçtu oldu nihân
Dem bu dem, gün bu gün, zamân bu zamân
13- Hele hiç etme, etme ömrü su'âl
Celbeder nice ye'si çünkü o hâl
14- Bir zamân ben bile şaşar idim ben
Doğrusun bilsen âh bilsen sen
15- Onu da haydi eyleyem ikrâr

[161] Beyânü'l-Hak, C.1; s.459. Halil Edîb'in şiir kitabı olarak basılmış ve adı 'Terkib-i Bend' olan eserinde bu şiire rastlanılmamıştır (Halil Edîb, Terkîb-i Bend, Mihrân Matbaası, İstanbul 1303).

Nehre benzer hayât da durmaz akar
16- Neyise bir âkile göre evkât
Aynıdır hiç tereddüd etme hayât
17- Bunu bilmektir işte varsa hüner
Bilmeyenler eder hayâtı heder
18- Aç gözün her demi ganimet bil
Girme feyfâ-yı cehle, girme çekil
19- Verme akvâl-i câhilâna kulak
Göreceksin ki hepsi cascavlak
20- Kalacaklar zavallılar bir gün
Şimdiden işte sen ol hâli düşün
21- Arkadaşsız mı kaldın işte kitâb
Ele al bak ne tatlıdır o hitab
22- Hâl ve mâzî ve tavr-ı istikbâl
Ne imiş anlatır sana o makâl
23- Bir kitab âdeme neler söyler
Ondaki remzi gûş-ı cân dinler
24- Dilerim Hak eriştire tevfîk
Her deminde kitâbı eyle refîk
25- Desinler yazık sana haylâz
Gece gündüz deme hemân oku yaz
26- Kalem olsun benânına mahrem
Yazılır şey değil füyûz-ı kalem
27- Şân verir asl-ı fıtrat u nesebe
Seyfe de çok zamân çalar galebe
28- Olma esrâr-ı kilke bîgâne
Pek kavî müttekâdır insâna
29- Feyze, in'âma, lutfa masdardır
Kasem-i Hakk'a çünkü mahzardır
30- Yaradır da öger ise Hallâk
Nasıl olmaz o mukassem erzâk
31- Düşer acz ü fütura da şimşîr
O eder hall ü fasl emr-i hatîr
32- Mahz-ı cândır o mihr-i âlemgîr
Şark u garb sâyesinde hep dil-sîr
33- Olma mağrûr devlet ü haşme
Hürmet et, hürmet et, âmân kılma

34- Onu elden bırakma hiçbir dem
O eder işte âdemi âdem
35- Bir yedinde kalem, bir elde kitâb
Et o suretle hürmet isticlâb
36- Kesb-i fazl u kemâle sâ'î ol
Budur insâna en münevver yol
37- Bu tarîk ka'be-i füyûza çıkar
Başka vâdîye sapma sen zinhâr
38- Câh u ikbâl-i dehre aldanma
Onu sen pâydâr olur sanma
39- O da fânî; nazarda ayn-ı serâb
Ya değilse serâb, nakş bir âb
40- Bâhusûs ey nihâl-i bâğ-ı emel
Şevkine verme hiç fütûr u kesel
41- Câhilânı görünce şîrîn-kâm
Bak neler bildirir sana encâm
42- Câhilin irtikâ-yı menzileti
Haşmeti, tavrı, ucbu, mes'adeti
43- En büyük, en güzîde ibrettir
Çünkü her vaz' u hâli cennettir
44- Kadri olsa ne mertebe-yi bâlâ
Az zamanda hazîzi eyler câ
45- Az zamanda evet, kalır mahrûm
Haşmeti, zâtı da olur ma'dûm
46- Cehl ile birleşir mi feyz-i bekâ
Bir düşün hiç zemîn olur mu semâ
47- İltifât etme öyle şeylere sen
Cehl ile zinde olmaz aslâ ten
48- Sağlığında olur daha câhil
Ölse de zindedir fakat kâmil
49- Hâsılı ey hulasâ-yı âmâl
Sen hemân durma eyle kesb-i kemâl
50- İntisâb eyle san'ata, hünere
Çatma dünyâ verilse derbedere
51- Eyle şâyet olur isen nâşâd
Der-i eltâf-ı Hak'dan istimdâd
52- Hak'dan ayrılma, Hakk'a ol meclûb

İncizâb eyledikçe Hakk'a kulûb

53- Neler ihsân eder neler Yezdân

Bu kadar ihsânına onun pâyân

54- Âleme sığmayan hükümdârân

Âstânında bendedir her ân

55- Bir kulun var iken öyle Mevlâsı

Abde lâyık mıdır temennâsı

56- Olmaz ey nûr-ı dîde-i dil ü cân

Bu esâslı mebâhise pâyân

57- Vardır icmâli hep Gülistân'da

Nice hikmet, hikâye var onda

58- Oku dikkatle eyle istiknâh

Ne diyor dinle Sa'dî-yi âgâh

59- O benim mürşid-i yegânemdir

Zîver ü şevk-i âşiyanemdir

60- Ona oldukça mün'atıf-ı enzâr

Dil döner bağ-ı hulde, güller açar

61- Bî-hazândır o gülşen-i hikmet

Dense şâyeste ravzâ-yı cennet

62- Yoktur emsâli bir hakikat bu

Bu da ol cümledendir işte oku

“نخورد شیر نیم خرده سک63[162]

وربسختی بمیرد اندر غار

(Aslan, mağarada açlıktan ölse bile köpek artığını (yemeğini) yemez.)

تن به بچاره کی و کر سنکی64

بنه ودست پیش سفله مدار

(Açlığa ve zorluklara göğüs ger ve elini namerde açma.)

کر فریدرن شود بنعمت و مال65

بی هنررا بهیچکس مشمار

(Faziletsiz (cahil, bilgisiz) kişi, mal-mülk sahibi olsa, Feridun bile olsa, onu sayma (güvenme, adam yerine koyma))

پرنیان ونسیج بر نا اهل66

“لاجور دوطلاست بر دیوار

(Kifayetsiz kişiye giydirilen ipek ve en kaliteli kumaş, duvara asılan lacivert (renkli sıradan bir giysi gibidir bir işe yaramaz) ve altın gibidir (altın insanın üzerinde güzeldir.))

4. Şiirde Bulunan Öğütlerin Tasnifi

Halil Edîb Yâdigâr isimli şiirini 62 beyit Türkçe; 4 beyit Farsça olarak oğlu Ömer Lütfullâh'a yazmıştır. Oğluna nasihatlerde bulunduğu bu şiir her bir beyti kendi arasında redifli olarak oluşturulmuştur. Farsça yazılan beyitler de Sâdî'nin 'Gülistan' isimli eserinden alıntılanmıştır. Şiirde verilen nasihatler şu şekildedir:

a) Zamana (Mevsimlere, Günlere) Güvenmeme Nasihati

Halil Edîb şiirini oluştururken oğluna kendi tecrübelerini aktarma gayesi gütmüştür. Yaşadığı hayatın acı-tatlı yanlarını sunmak ve oğlunun yaşamını güzelleştirmek istediği görülmektedir. Şiirde verdiği nasihatler içinde zamanın çok hızlı aktığını vurgular.

Zamanın bir nehir gibi durmadan aktığını, ona güvenmemek gerektiğini, mevsimlerin kararsızlığı ve değişkenliği durumlarının anlatıldığı beyitler şu şekildedir:

1-Nûr-ı dîdem Ömer, güvenme zaman

Ediyor bak nehr gibi ceryân

2- Bir demi benziyor mu bir demine

Dalmış ancak o kendi 'âlemine

3- Sayf ü sermâsı bî-sebât ü direng

Nevbahârı, harîfi hem-âhenk

7- Görüyorsun bu hâli sen de ayân

İ'timâda değer mi söyle zamân

15- Onu da haydi eyleyem ikrâr

Nehre benzer hayât da durmaz akar

38- Câh u ikbâl-i dehre aldanma

[162] Şeyh Sâdî-i Şirâzî, Bostan Gülistan, (tercüme eden: Kilisli Rıfat Bilge), Zafer Matbaası, İstanbul 1980, s.411.

Onu sen pâydâr olur sanma

b) Zamanın geçiciliği Nasihati

İnsanın içinde bulunduğu zamanın bir ganimet olduğu ve bunun fırsatının bilinmesi gerektiği, geçen zamanın bir daha geri gelmeyeceğinin idrakine varılmasının anlatıldığı beyitler şu şekildedir:

11- Şimdi mâzî bütün o hoş evkât

Avdet eyler mi bir daha? Heyhat!

12- Sanki bir kuştu uçtu oldu nihân

Dem bu dem, gün bu gün, zamân bu zamân

17- Bunu bilmektir işte varsa hüner

Bilmeyenler eder hayâtı heder

18- Aç gözün her demi ganimet bil

Girme feyfâ-yı cehle, girme çekil

c) Kitabın En İyi Arkadaş Olduğu Nasihati

Halil Edîb oğluna nasihat ederken geçmiş, bugün ve geleceği kendisine anlatacak en iyi arkadaşın kitap olduğunu vurgular. Hayatını heder etmek istemeyenlerin âkil davranması gerektiğinin anlatıldığı beyitler şu şekildedir:

21- Arkadaşsız mı kaldın işte kitâp

Ele al bak ne tatlıdır o hitap

22- Hâl ve mâzî ve tavr-ı istikbâl

Ne imiş anlatır sana o makâl

23- Bir kitap âdeme neler söyler

Ondaki remzi gûş-ı cân dinler

24- Dilerim hak eriştire tevfîk

Her deminde kitâbı eyle refîk

d) Okuma-Yazmanın Öneminin Nasihati

Şair, ideal bir toplumda içinde yaşayanların ilimle uğraşan, âkil, ahlaklı, çevredeki kötü yorumlara takılmayıp gece-gündüz çalışması gerektiği, sıfatlarına sahip olmasını istemektedir. Bunlar için yapılması gerekenlerin başında okumak ve yazmak gelmektedir. Sanat ile uğraşması için nasihatin de bulunduğu şiirde bu konuyla ilgili beyitler şu şekilde sıralanabilir:

25- Desinler yazık sana haylâz

Gece gündüz deme hemân oku yaz

26- Kalem olsun benânına mahrem

Yazılır şey değil füyûz-ı kalem

28- Olma esrâr-ı kilke bîgâne

Pek kavî müttekâdır insana

29- Feyze, in'âma, lutfa masdardır

Kasem hakka çünkü mahzardır

32- Mahz-ı cândır o mihr-i âlemgîr

Şark u garb sâyesinde hep dil-sîr

34- Onu elden bırakma hiçbir dem

O eder işte âdemi âdem

50- İntisâb eyle san'ata, hünere

Çatma dünya verilse derbedere

e) Doğruluk ve Hürmetli Olmanın Nasihati

Bir bireyin ahlaklı yetişmesi için hak yoldan ayrılmaması gerektiğinin altı çizilen şiirde asi olmamak, hürmetkâr olmak, doğruluk üzere olmak gerektiğinin önemi şu beyitlerle örneklendirilebilir:

33- Olma mağrur devlet ü haşme

Hürmet et, hürmet et, âmân kılma

35- Bir yedinde kalem, bir elde kitâp

Et o suretle hürmet-i isticlâb

52- Hak'dan ayrılma, Hakk'a ol meclûb

İncizâb eyledikçe Hakk'a kulûb

f) Câhilden Uzak Durmanın nasihati

Şiirde nasihat olarak ilim, irfan, bilgi sahibi olmanın önemi üzerinde durulurken bunun tam tersi olan bilgisiz kalmaktan, ilimden yoksun olan cahil insanlardan ve cahillikten uzak durmak gereğinden bahsedilmektedir. Bu konuyla ilgili beyitler şu şekilde verilebilir:

42- Câhilin irtikâ-yı menzileti

Haşmeti, tavrı, ucbu, mes'adeti

43- En büyük, en güzîde ibrettir

Çünkü her vuzu' vü hâli cennettir

44- Kadri olsa ne mertebe-yi bâlâ

Az zamanda hazîzi eyler câ

45- Az zamanda evet, kalır mahrum

Haşmeti, zâtı da olur ma'dûm

46- Cehl ile birleşir mi feyz-i bekâ

Bir düşün hiç zemîn olur mu semâ

47- İltifât etme öyle şeylere sen

Cehl ile zinde olmaz aslâ ten

48- Sağlığında olur daha câhil

Ölse de zindedir fakat kâmil

g) Allah'a Güvenmenin Nasihati

Halil Edîb oğlunun genel olarak 'güzel ahlak' sahibi olmasını istemektedir. Ahlak, toplumda yaşayan insanlar arasında bir ihtiyaçtır, denilebilir. Ahlaklı bir toplum için; iyi, doğru, akıllı, mutlu insanların yaşadığı toplum da denilebilir. 'Güzel ahlak' İslam dini üzerinden Allah ve Hz. Peygamber' bağlılık olarak düşünülebilir. Ahlak'ın tanımı için; "İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü; bunlarla ilgili ilim dalı[163]." denilebilir. Bu yüzden şaire göre de; ahlaklı insan inançlı insan demektir. Bu nasihat şiirde şu şekilde verilmiştir:

51- Eyle şayet olur isen nâşâd

Der-eltâf-ı Hak'dan istimdâd

52- Hak'dan ayrılma, Hakk'a ol meclûb

İncizâb eyledikçe Hakk'a kulûb

53- Neler ihsân eder neler Yezdân

Bu kadar ihsanına onun pâyân

54- Âleme sığmayan hükümdârân

Âstânında bendedir her ân

55- Bir kulun var iken öyle mevlâsı

Abde lâyık mıdır temennâsı

h) 'Sâdî'nin Gülistan'ı' Nasihati

Şair kendisinin de sıkça faydalandığı ve okuması için tavsiye ettiği kitap Sâdî-yi Şirâzî'nin 'Gülistan' isimli eserdir.

56- Olmaz ey nûr-ı dîde-i dil ü cân

Bu esâslı mübâhise pâyân

57- Vardır icmâli hep gülistânda

Nice hikmet, hikâye var onda

58- Oku dikkatle eyle istiknâh

Ne diyor dinle Sa'dî-yi âgâh

59- O benim mürşid-i yegânemdir

Zîver ü şevk-i âşiyanemdir

60- Ona oldukça mün'atıf-ı inzâr

Dil döner bağ-ı hulde, güller açar

61- Bî-hazândır o gülşen-i hikmet

Dense şâyeste ravza-yı cennet

[163] Mustafa Çağrıcı, 1989. "Ahlak", *Türkiye Diyanet* Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul. C.2, s.10.

Son kısımda yer alan 4 beyti şair, oğluna okuması için tavsiye ettiği Sâdî-yi Şirâzî'nin 'Gülistan' adlı eserden almıştır. Farsça yazılmış mısralara göre çok zor durumda kalınsa bile namerde el açmaması gerektiği, içi boş insanların dışlarını süsleseler bile yine de güvenilmeyip işe yaramayacaklarını öğütlemiştir.

SONUÇ

Türk edebiyatının yazılı ve sözlü alanlarında başlangıcından bu yana nasihat amacı güden eserler hep var olmuştur. Özellikle dinî-tasavvufi konulu nasihatler arasında hâlâ adından söz ettiren örnekler bulunmaktadır. Bunlar müstakil bir eser olarak yazılmış olmalarına karşın bir gazel, kaside ya da farklı bir başlık ile de yazılmış olabilirler. Amaçları çoğunlukla insanlara iyiyi, doğruyu, güzeli göstermek bunları tavsiye etmektir. İçinde bulunduğu toplumun değer yargılarını, birliğini, beraberliğini yükseltmeyi hedefleyen bu manzumeler ihtiyaçlar doğrultusunda büyük rağbet görmüşlerdir. Bu yazılanlar, tecrübeleri aktaran, ayet-hadis iktibasları ile dinî değerleri pekiştiren ve bunu insanlara aşılayan şiirlerdir.

Nasihat etmek için kendilerini temsilci gören sanatçılar, seçecekleri konu, verecekleri öğüt, kullanacakları dil gibi hususiyetlere çok dikkat etmişlerdir. Çalışmamıza konu olan Halil Edîb'in 'Yâdigâr' isimli şiirinde de şairin oğlu için verdiği nasihatler bulunmaktadır. Şairlerin oğullar üzerinden yazdıkları eserlerde asıl amaç toplumu ve bilhassa gençleri hedef almaktır. Nâbî'nin 'Hayriyye'sinde de Sümbülzâde Vehbî'nin 'Lutfiyye'sinde de bu özellik görülmektedir. Bu tür eserlerde; tasavvur edilen, geçerli olması beklenen ve ideal yaşam sunacak bir toplum ile o toplumda bulunanların sahip olması gereken maddeler belirtilmektedir. Yâdigâr şiirinde de şair oğlundan; doğruluk üzerinde, güzel ahlaklı, hürmetli olmasını istemektedir. Ayrıca dünyaya ve zamana güvenmemesi, Allah'a ve kitaplara bağlı olması gerektiğini öğütlemektedir. Türk edebiyatı nasihat geleneği içinde yazılmış eserler arasında sayılacak olan Halil Edîb'in Yâdigâr şiiri değerleri aktarması ve gençlere eğitim maksadı gütmesi bakımından örnek bir şiirdir.

KAYNAKÇA

Bahar Altıntaş, Halil Edip Bey Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri, Erciyes Üni., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2000.

Halil Edîb, Terkîb-i Bend, Mihrân Matbaası, İstanbul 1303.

Halil Edîb, "Yâdigâr", *Beyânü'l-Hak* I/20, 2 Şubat 1324.

İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri I (Kemâlü'ş-Şuarâ) (Haz. Müjgan Cunbur), AKM Yay., Ankara 1999.

M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yay., Ankara 2007.

Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Vadi Yay., Ankara 2001.

Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, AKM Yay., Ankara 2008.

Mustafa Çağrıcı, "Nasihat" TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2006, C 32.

Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Şeyh Sâdî-i Şirâzî, Bostan Gülistan, (tercüme eden: Kilisli Rıfat Bilge), Zafer Matbaası, İstanbul 1980

Hakan Yekbaş, http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/edib-halil-edib-bey (Erişim Tarihi: 29.10.2020).

Makale id= 55

Sözlü Sunum

Türkiye'nin En Çok Ziyaret Edilen İnternet Spor Sayfası Sporx'de Cinsiyet Eşitsizliği Analizi

Araştırmacı Nur Banu Demirci[1] , Araştırmacı Mehtap Pelin Yılmaz [1]
[1]*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

Özet: *Toplumsal normlar erkekliğe ayrıcalıklı bir konum sunmaktadır. Erkekler, fiziksel özelliklerinden dolayı, toplumda kendilerine atfedilen ağır işler sebebiyle bu ''ayrıcalıklı'' konumu hak ettiklerini düşünürler. İlk olarak ailede başlayan toplumsal cinsiyet öğrenimi, okul, sosyal çevre, toplum ve sosyal ilişkilerle devam ettirilir. Bu öğrenimi kitlelere yayan ve yeniden üretilmesini sağlayan medya, toplumsallaşma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle toplumumuzda hakim olan ataerkil sisteme dayalı toplum yapısı, cinsiyet temelli ayrımcılığın ortaya çıkmasındaki başlıca sebeplerden birisidir. Ataerkil yapılarda kadınlara biçilen rol anne, eş, ev işlerini yapan, evi çekip çeviren bir karakterdir. Bunun tam tersi olarak erkek ise gücün ve dayanıklılığın simgesi olarak görülür ve önemli işlerle görevlendirilir. Toplumun her alanında olduğu gibi kadınlar spor alanında da ikinci plana itilmektedir. Güç, rekabet, dayanıklılıkla özdeşleştirilen spor, erkekler kadar fiziksel güce sahip olmayan kadınları yok saymaktadır. Bu nedenlerden dolayı, spordaki kadın ve erkek eşitsizliği, bu çalışmanın odaklandığı temel noktadır. Bu bağlamda araştırmada Türkiye'nin en fazla ziyaret edilen SporX internet sitesinde kadın sporcuların temsilleri analiz edilmiştir. 6-12 Nisan 2020 tarihleri arasındaki bir haftalık dönemde sporcularla ilgili haberlerin incelenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları kadın sporcuların yeterince temsil edilmediklerini hatta neredeyse hiç yer verilmediklerini göstermiştir. Kadın sporcuların isimlerinin geçtiği haberlerin üçte birinde onların toplumsal cinsiyet rollerinin vurgulandığı saptanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Kadın, Spor, Cinsiyet Eşitsizliği, Spor Basını, Kadının Temsili.*

Giriş

Kadınlar tarih boyunca eşitsizliklerle mücadele içinde olmuşlardır. Ataerkil toplumlarda kadınlar erkeklerden sonra gelmekte, kadınlara ikincil bir değer atfedilmektedir. İş hayatında, aile hayatında kadının konumu toplumsal normlar çerçevesinde belirlenmiş ve kadınlardan biçilen bu rollere uygun bir şekilde davranması beklenmiştir. Biyolojik ve fizyolojik olarak farklılıklar gösteren kadın ve erkeğe yüklenen sorumluluklar her zaman farklı olmuştur. İlk olarak aile ve sosyal çevre tarafından başlatılan kadın ve erkek arasındaki ayrıştırma, medya tarafından devam ettirilmekte ve tekrarlar sayesinde pekiştirilmektedir. Medya, toplumsal cinsiyetlerin, kimliklerinin ve rollerinin bireyler tarafından benimsenmesi aşamasında önemli bir rol oynar. Medya, toplumu etkilemede oldukça güçlü bir etkiye sahiptir.

Toplumsal pek çok alanda gördüğümüz gibi sporda da açık ya da örtülü bir şekilde bireylere aşılanan birçok mesaj vardır. Bu mesajın büyük bir çoğunluğunu ise sporun erkek etkinliği olarak görülmesi ve sporun erkek egemen yapıda olduğunun zihinlere yerleştirilmesi oluşturmaktadır. Bu nedenden ötürüdür ki kadınlar sporda da ikincil konuma itilmiş, kendilerini sporda kanıtlayabilmek adına daha fazla mücadele etmiştir. Erkek hakimiyetinde olan sporda, spor branşları da erkeksi kadınsı olarak gelişim göstermiştir. Güç ve güçle ilişkili futbol veya boks gibi branşlar "erkek sporları" olarak görülürken, diğer yandan jimnastik veya yüzme gibi daha fazla esneklik ve çeviklik gerektiren sporlar "kadın sporları" olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde medya ve spor arasındaki ilişki medya alanındaki akademisyenler için üzerinde daha fazla çalışılması gereken bir alanı oluşturmaktadır. Medyada kadın sporcuların temsili, cinsiyet eşitsizliği, spor haberlerinde en çok futbola yer verilmesi, diğer branşlara o kadar yer verilmemesi gibi başlıklar alanda en çok tartışılan konuları oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı spor

haberlerinde yaşanan cinsiyet eşitsizliğinin irdelenmek istenmesidir. Bu anlamda kadınlar ve erkekler spor medyasında ne şekilde yer almış, tasvir edilmiş ve gösterilmiştir? Toplumdaki cinsiyet hakkında baskın fikirlerin üretilmesinde bu betimlemeler nasıl rol oynamıştır? sorularına çalışmada cevap aranmıştır. Bütün bunlardan hareketle çalışmanın ilk kısmında literatürle ilgili çalışmalara yer verilerek teorik kısım oluşturulmuştur. Teorik çerçeveyi oluşturmada tarama yöntemiyle konuyla ilgili yazılı kaynaklardan bilgi toplanmıştır. İkinci kısımda ise genel olarak araştırmanın nitel çalışma kısmına, elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tarihte Kadın ve Spor

Geleneksel toplumlarda savunma ve mücadeleye hazır hale gelmek ve halk arasında eğlenmek amaçlı uygulanan aktiviteler, zamanla düzenli oyunlar ve yarışmalar şeklinde yapılmaya başlanmıştır. On dördüncü yüzyılda İngiltere'de başlayan ulusallaşma hareketiyle ortaya çıkan 'spor' kavramının işaret ettiği anlamlara koşut etkinlikler antik çağa dayanmaktadır (Gürten, 2005, s. 138). Yine Yaprak'ın (2006, s. 15) belirtiğine göre antik çağda spora ilişkin etkinliklerin sadece elit tabaka ve aristokratlara ait olduğu, Yunan Olimpiyatlarına bir dönem kadınların izleyici olarak bile katılamaması gibi bazı geleneksel dönemlerde ve/veya toplumlarda spordan dışlananların varlığına işaret eden geçmişten günümüze aktarılan belgelerden, sporun başlangıçta da herkese ait olmadığı ve belirgin bir ayrımcılık alanı olduğu anlaşılmaktadır.

İlerleyen dönemlerde ise ''modern sporun 'demokratik ve endüstriyel Batı dünyası için bir örnek, sömürgeleri açısından da bir otorite durumundaki' İngiltere'de doğup tüm diğer Batı ülkelerine ve diğer kıtalara yayıldığı bilinmektedir'' (Amman, 2005, s. 55). Buradan şu sonucu çıkarabiliriz ki modern sporlara katılım gerçekleşse de kadınların geçmişte nadiren ya da güçlükle katılıp da günümüzde katılamadıkları geleneksel -güreş, beysbol gibi- sporlar da vardır. ''Geleneksel dönemlerde kontrol ve gücü elinde tutmak isteyen ataerkil ideolojinin uygulayıcıları, kadını güç, prestij ve kontrol gibi çıktıları belirgin spora önce her türlü katılımdan men ederken sonraları seyrine ve daha sonra ise sınırlı katılımına izin vermiştir'' (2005, s. 16). Bu engellemelerin nedenlerinin başında bedensel güç farklılıklarının geldiği pek çok kaynakta dile getirilmektedir. Bu farklarda daha çok kadının kırılgan, narin yapısının spora uygun olmayışı vurgulanmaktadır. Atalay (2005, s. 17) "Geçmişten Günümüze Geleneksel Türk Sporları" adlı yayınında Osmanlı'lardaki sporun karakteristiğinden bahsederken bireysel gücün geleneksel dönemlerdeki önemine dikkat çekmektedir: "Orta Asya kökenli ve Osmanlıya kadar ulaşan Türk sporlarında ferdi yetenek daima ön planda olmuştur."

Modern toplumlarda sporu inceleyen Amman (2005, s. 47) modern toplumun bir olgusu olarak sporun özelliklerini "Modernleşme Sürecinde Kadın ve Spor" çalışmasında şu on dört başlık altında açıklamaktadır: "Sporun kitleselleşmesi, örgütlenmesi, farklılaşması, küreselleşmesi, çeşitlenmesi, siyasallaşması, sekülerleşmesi, profesyonelleşmesi, endüstrileşmesi, ticarileşmesi, bilimselleşmesi, cinsiyetsizleşmesi, estetikleşmesi ve erotikleşmesi.'' Tarihsel süreçte sporun çıktılarından erkeklerin daha çok yararlandığı bir gerçektir ve zamanla sporun değişen ve eleştirilen ticari uygulanış biçimleri, yukarıda bahsedildiği gibi sporla daha çok ilişkide olan erkeklere mal edilmektedir. Örneğin sporda başarı yoluyla sınıf atlama, kadının dışlandığı Yunan Olimpiyatlarından Modern Olimpiyatlara ve günümüz toplumuna aktarılan erkeklere özgü ancak değişime uğrayan özelliklerden biridir (19, s. 172).

Tarih boyunca tüm toplumlarda kadınlar ve erkekler, temelde biyolojik olan ancak kültürel olarak yeniden üretilen rol farklılıklarıyla yaşamışlardır. Yeniden üretilen cinsiyet rollerinin, doğal farklılıkların ötesinde hiyerarşik bir görünüm arz edebilmektedir. Bu hiyerarşide yaygın olarak kadın genellikle 'eksik' olarak görülmüş, erkek kontrolünde ve erkekler tarafından belirlenen toplumsal yapı içerisinde ele alınmıştır. Spor, tarihsel süreçte çeşitli anlamlar yüklenilen ve farklı işlevlerine vurgu yapılan bir faaliyet olmuştur. Bir zamanlar üst tabakaya özgü, tembellik ve savurganlık göstergesi iken, teknolojinin gelişimine bağlı olarak geniş halk kitlelerinin katıldığı, "kaliteli yaşam"a katkı sağlayan bir faaliyete dönüşmüştür (Fişek, 2003). O

kadar ki, artık sporun "temel hak"lardan biri olduğu hukukçular arasında tartışılmaktadır (Erdemli, 2003). Bu açıklamalar bize spora katılım fırsatlarından yararlanmada kadınların erkeklere oranla daha olumsuz koşullar içinde olduklarını anlatmaktadır.

Türk Tarihinde Kadın ve Spor

Türkiye'de sporun tarihini anlatan Hiçyılmaz (1974, s. 138) ''Türkiye'de modern sporun ilk uygulayıcıları sadece erkekler olmamış; ancak Türkiye'de yaşayan Batılı kadınların öncülüklerine rağmen kadınların spora yeterli katılımı sağlanamamıştır. 1900'lerde hız kazanan yabancı, azınlık ve öğretim görevlilerinin ailelerinin katıldığı spor etkinliklerinin Türk kadınına uzak kalmasında 'dinî, politik, ekonomik ve sosyal etkenlerin ağırlığı' önemli rol oynamıştır'' sözleriyle Türk spor yaşamında da kadınların geri planda kaldığını aktarmıştır. ''Çin gibi Türkiye'de de kadının spora girmesi Cumhuriyet ile birlikte, sporun devlet tarafından desteklenip okullarda Beden Eğitimi derslerinin zorunlu kılınmasıyla olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra sayısı 14'e yükselen kulüplerde gerçek faaliyet gösteren 827 sporcu tespit edilmiş ve içlerinde paraşütçü, uçman dahil 52 kadın sporcu görülmüştür. Ancak daha önce bahsi geçen nedenlerle Türk kadının spora katılma isteklerini gerçekleştirmesi pek mümkün olmamıştır. Sadece 'arama bilincine erişmiş ve para kaygısını üzerinden atmış' olanlar, yükseköğrenimleri sırasında spora 'takım' olarak katılabilmişlerdir. Ayrıca spora katılabilen azınlıktaki kadınların ya eşleri ya da babaları sporda ün yaptığından mali olanakları ve çevre baskıları olmayan veya bu baskılarla başa çıkabilecek şartlarda kadınlar olduklarına dikkat çekilmektedir'' (1974, s. 139). Toplumda geleneksel sporlar da dahil olmak üzere sporun erkeğe ait bir alan olarak kurgulanması, bireyin kimlik gelişiminde ve kendini konumlandırmasında belirleyici rol oynamaktadır. Sporu, erkeğin biyolojik yapısıyla bütünleştirmek ve sadece ona özgü bir etkinlik olarak görmek, ataerkil zihniyetlerin anlayışıdır. Öğrenilmiş bu kimlik ile toplumda kadın ve erkeğin spora katılımları arasında bir bağ bulunmaktadır.

Türk Spor Basının Habere Yaklaşımı

Koca ve Hacısoftaoğlu'nun (2011, s. 70) dediği gibi ''spor, toplumsal yapının önemli ve ayrılmaz bir parçası olma özelliklerinin yanı sıra, toplumsal yapı içerisinde yer alan bireylerin, toplumsal yapıyı şekillendirmede etkili olabilecek seçimleri yapmalarında, toplumsal ve kültürel anlamları, değerleri ve sembolleri öğrenmelerinde önemli bir işleve sahiptir.'' Sporu içinde bulunduğu toplum yapısından ayrı olarak düşünümeyiz. Spor hem toplumdan etkilenir hem de bu toplumsal yapıyı etkiler. Toplumda egemen olan ideolojilerin ve kalıp yargıların en fazla yer bulduğu alanlardan biri de spordur. Egemen ideolojinin şekillendirdiği toplum yapısı spor alanına da bir şekilde etki etmektedir. İçinde yetişilen toplumun cinsiyetlerden beklentileri ve cinsiyete dair ayrıştırmaları spor alanında faaliyet gösteren her bireye ve kuruma izlemeleri gereken yolun rehberliğini yapmaktadır. Yaşamın her alanında olduğu gibi spor da bir çekişme ve mücadele alanıdır. Güce ve sert şartlara dayanmayı esas alan spor, diğer toplumsallaşma kurumları gibi iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir.

Türk spor basını, okuyucuların ilgisini çekmek ve heyecanı arttırmak için yazı dilini etkili bir haber diline dönüştürür. Sporun doğasından kaynaklanan kazanma hırsı, heyecan ve rekabet gibi insani duygular kelimelere dökülerek okuyucuya etki etmek istenilir. Spor basınında başarıyı temsil eden kelimeler; zafer, ezmek, parçalamak, dağıtmak vb. gibi kelimelerdir. Spordaki rekabetin dayattığı başarıya ulaşma zorunluluğu spor basınının da haber dilinde bu kavramları kullanmasına yol açmaktadır. Diğer bir kavram yumağı ise militarist kavramlardır. Sporun kazanma amacıyla yapılıyor olması hatta bu amaç dışındakilerin spordan sayılmaması, sporu bu tanımıyla işleyen spor basınının savaşa hazırlanan "silahlı kuvvetleri" motive etme amacı taşıyan kavramları kullanmasını meşru kılar. Sporun, savunma ve hücum amaçlı stratejileri, güce dayalı taktiksel gereklilikleri ve bunların katı bir disiplin içinde yapılma şartı, yine silahlı kuvvetler ile benzerlik gösterir. Kısaca spor basınının haber dilini oluşturan öğeler spor kavram ve söz dizilimleri, ulusal semboller, deyimler, militarist kavramlar, patolojik kavramlar, doğa

kavramları, ekonomi kavramları, mitolojik kavramlar, argo sözcük ve söz dizilimleri biçimindedir (Kaya, 2002, s. 143-148). Medya ve özellikle spor basınını cinsiyetçi söylemlerinin kaynağını içinde yaşadığımız toplumun dili olan Türkçeden alır. Dilimize yerleşmiş olan deyimler, deyişler ve atasözleri toplumsal cinsiyetin yüklediği anlamları taşır. Dilimiz, dilbilgisi seviyesinde olmasa da atasözleri ve deyimlerle cins ayrımını yansıtır. Kadının toplumdaki ve ailedeki konumu, yükümlülükleri ve özellikleri eğretilemeler ve ötekileştirmelerle açıkça ifade edilmektedir. Atasözlerimiz ve deyimlerimiz kadın ve erkeği birbirinin özellikleri ile betimlemektedir (Alagözlü, 2009, s. 41-13).

SporX İnternet Sayfasının Haberlerinin Analizi

Türkiye'nin en çok ziyaret edilen ve Alexa verilerine göre Türkiye'de en çok girilen siteler arasında otuz dokuzuncu sırada yer alan SporX internet sayfası, çalışmanın araştırma bölümünü oluşturması adına, 6 Nisan-12 Nisan 2020 arasındaki süreçte günlük akışları, Türk spor basının cinsiyete dayalı haber politikasını ortaya koyması ve genel bir görünüm vermesi amacıyla seçilmiştir. İnternet sayfaları anlık bilgilerle sürekli güncelleme içerdiği için araştırma kapsamında bir haftalık süreçte 10:00-20:00 arasında akışta olan haberlere yer verilmiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen haberlerde, cinsiyet ayrımcılığı öğeleri irdelenmek istenmiştir. Cinsiyetçi ayrışmaların spor basınındaki kullanımına SporX internet sayfasındaki haberler aracılığıyla değinilecektir.

Araştırmanın Bulgu ve Analizleri

Yapılan araştırma kapsamında incelenen haberlerin, spor dallarına göre dağılımı, cinsiyetlere göre dağılımı ve bu haberlerde kullanılan fotoğrafların cinsiyetlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Türk spor basınının habere bakış açısını, nicel verilere dayandırıp ortaya koymayı amaçlayan araştırmada, çalışma kapsamında uygulanacak olan söylem çözümlemesinin destekleyicisi olması açısından bu konu önemlidir.

	Haber Sayısı	**Yüzde**
Futbol	116	%89
Basketbol	10	%7
Voleybol	0	
Diğer	4	%3

Tablo 1. Spor Dallarına Göre Haber Dağılım Oranları

2020 yılının 6 Nisan-12 Nisan haftasındaki SporX internet sayfasında yer alan 130 haberin 116'sını futbolla ilgili haberler oluşturmaktadır. 10 haber basketbolla, 4 haber diğer spor dallarıyla ilgilidir. Haberlerin yüzdesel oranlarına bakıldığında, futbol diğer spor dallarına göre üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca futbolun organizasyon yapılarıyla ilgili haberlerde diğer spor branşlarına göre üstünlük göstermektedir. Yüzdesel oranlara göre futbol yine en büyük yüzdesel orana sahiptir. Futbolun en çok haberleştirilen spor dalı olduğu görülmektedir.

	Haber Sayısı	**Oranı**
Kadın	4	%82
Erkek	107	%3

Tablo 2. Haberlerde Kadın Erkek Sporcu Dağılımı

Kadın-erkek sporcuların yer verilme yüzdesine baktığımızda kadın sporcularla ilgili sadece 4 habere, erkek sporculara ilişkin 107 habere yer verildiğini görüyoruz. Geri kalan haber içeriklerini

ise futbol organizasyon yapılarıyla ilgili haberler oluşturmaktadır. Organizasyon haberleriyle ilgili dikkat çeken bir diğer nokta ise, yönetici pozisyonunda da genellikle erkek egemen bir yapı var olmakta, kadınlar üst düzeydeki görevlerde de var olmamaktadır. Haberlerin neredeyse tamamı erkek sporcuları ve erkek takımlarını kapsayan haberlerden oluşturulmuş, az sayıda yer verilen kadın haberlerinde de kadın sporcular ve kadın takımları, cinsiyet ayrımcılığı öğelerine maruz bırakılmıştır.

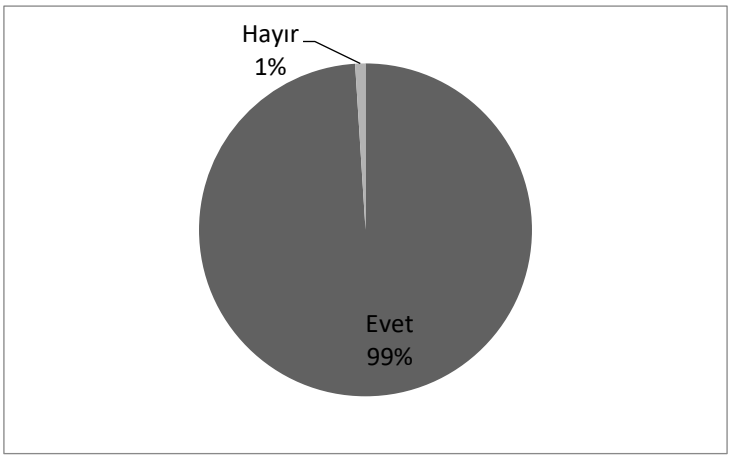

130 haberin 129'unda fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf kullanılmayan haberler ise video ile desteklenmiştir. Görseller haberin sunumu açısından önem arz etmektedir.

Tablo 3. Fotoğraf Kullanım Oranları

	Fotoğraf Sayısı	**Yüzde**
Kadın	5	%3
Erkek	100	%76
Genel	22	%16
Her İkiside	3	%2

Tablo 4. Fotoğrafta Yer Alan Aktör Oranları

İncelenen zaman aralığında yer alan haberlerde; 5 adet kadın fotoğrafına, 100 adet erkek fotoğrafına 22 adet genel fotoğraflara, 3 adet hem kadın hem erkeğin bulunduğu fotoğraflara yer verilmiştir.

	Haber Sayısı	**Oran**
Anne-Eş	3	%2
Cinsel Nesne	4	%3
Atletik	0	
Hepsi	0	

Tablo 5. Kadın Sporcuların İşlenişi

İnternet sayfasındaki haberler incelendiğinde spor basınının, kadınlığın genelde fiziksel özelliklerine göndermede bulunan, toplumsal cinsiyet kalıplarının kadınlar için biçtiği rollere uygun (anne, eş) ifadeler kullandığı görülmektedir. Eser miktarda olan kadın haberlerinde ise kadının anne-eş rolünün yansıtıldığı 3 habere, cinsel nesne olarak gösterildiği 4 habere

rastlanmıştır. Kadınların fiziksel gücünün değil de toplumsal cinsiyet kabullerinin kadınlıkla özdeşleştirdiği duygusallık, güzellik, zarafet gibi kadınlığın temel özellikleri sayılan bu sıfatların spor basını tarafından da işleniyor oluşu erkek egemen ideolojiye hizmet etmektedir.

İçeriğe dair analiz verileri bizlere, erkeklerin en çok ilgi gösterdiği spor dalının futbol olduğunu, bu nedenledir ki haberlerde en çok kaleme alınan konuyu oluşturmaktadır. Yüksek performans ve ileri derecede beden gücüne dayanan bir spor dalı olmasıyla, erkek egemenliğinin hakimiyetinde olan futbol, erkekliğin ispatlanma alanı olarak da medya söylemine yansımaktadır. Kadınların daha az beden gücüne ve daha çok esnekliğe dayanan spor dallarına yönlendirilmesiyle spordaki hakimiyetini ilan eden erkekler, spor basınında da en çok yer verilen aktör olmuşlardır. Haber sayılarına bakıldığında, erkek haberlerinin neredeyse tamamını futbol haberleri oluştururken, kadın haberleri diğer spor dallarını çerçevesinde oluşmuştur. Sayısal anlamda kadın haberlerine üstünlük kuran erkek haberleri, kadınların spor alanlarında olduğu gibi spor basınında da ikincil konumunu beslemektedir. Haber görselleri incelendiğinde, sayısal üstünlüğünün ötesinde, erkek fotoğrafları, erkek bedeninin gücünü simgeleyen güçlü ve kaslı yapısıyla sunulmuştur. Kadınların fotoğrafları ise daha çok kadının diğer toplumsal rolleri ile ilişkilendirilerek sunulmaktadır.

Sonuç

Medya, bugün toplumsal cinsiyetlerin benimsetilmesinde ve yeniden üretilmesinde etkili bir araçtır. Bireyler artık kadın veya erkek olmanın ne anlama geldiğini, özellikle de kadın erkek arasındaki cinsiyet ayrımcılığını; gazete, dergi ve son zamanlarda da internet aracılığıyla öğrenmektedir. Bu cinsiyetler arasındaki ayrım sporda da kendini göstermektedir. Her ne kadar kadın atletler ve sporcular müsabakalarda büyük başarılar kazansa da medya, erkek sporculara kıyasla kadınların bu başarılarına haberlerde yeteri kadar yer vermemekte ya da kadının atletik özelliklerinin yanı sıra onun toplumda edinmiş olduğu diğer sıfatları kullanarak kadınlara yer vermektedir. Badmintonda Neslihan Yiğit, voleybolda ve basketbolda 2012 milli takım kadroları, masa tenisinde Melek Hu, teniste Çağla Büyükakçay gibi kadın sporcularımız olmasına rağmen, kadınlar hala sporda ikincil bir konuma sürüklenmekte ve haberlerde daha çok fiziksel özellikleriyle işlenmektedir.

İnternet sayfasındaki haberler incelendiğinde spor basınının, kadınlığın genelde fiziksel özelliklerine göndermede bulunan, toplumsal cinsiyet kalıplarının kadınlar için biçtiği rollere uygun (anne, eş) ifadeler kullandığı görülmektedir. Kadınların fiziksel ya da bedensel gücünün değil; ataerkil bakış açısından gelen toplumsal cinsiyet ayrımının kadınlıkla özdeşleştirdiği duygusallık, güzellik, zarafet gibi kadınlığın temel özellikleri eser miktarda yer verilen kadın sporcuların, spor alanında ele alındığı tek başlık olmuştur. Böylece spor basını erkek egemen ideolojiye hizmet etmekte ve kadınların toplum tarafından erkeklere göre ikincilleştirilen pozisyonlarını desteklemektedir. Türkiye'de en çok takip edilen internet spor sayfası olan SporX'de yer alan haberlerin analizi sonucunda, haberlerde işlenen aktörlerin ezici bir üstünlükle erkekler olduğu gözlenmiştir. Yer alan haberlerin neredeyse tamamı erkek sporcuları ve erkek takımlarını kapsayan haberlerden oluşturulmuş, az sayıda yer verilen kadın haberlerinde de kadın sporcular, cinsiyet ayrımcılığı öğelerine maruz bırakılmıştır. Haberlerde kadın sporculara ya da başarılarına yer verilmemiş, kadın sporcular önemsizleştirilmiştir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer husus ise kadınların spor alanında erkeklere özgü fiziksel özellikler sayesinde var olabileceklerinin mesajının iletilmesi olmuştur.

Kadınlar fiziksel özelliklerden dolayı daha az beden gücü isteyen spor dallarına yönlendirilmiştir. Ancak sayfa incelendiğinde ''kadın sporları'' olarak nitelendiren diğer spor branşlarına ilişkinde haberlere de yer verilmediği görülmüştür. Haber görselleri incelendiğinde, sadece sayısal üstünlük olarak değil, ayrıca erkek fotoğraflarının erkek bedeninin gücünü simgeleyen güçlü ve kaslı yapısıyla sunulduğu diğer bir sonucu oluşturmuştur. Az sayıdaki kadın haberlerinin tamamına yakının, daha çok magazinel özellik taşıdığı ve sporla alakası olmadığı görülmektedir. Kadınlığın fiziksel özelliklerine göndermede bulunan, toplumsal cinsiyet

kalıplarının kadınlar için biçtiği rollere uygun niteleme sıfatlarının kullanıldığına SporX sayfasında da rastlamaktayız. Büyükafşar'ın dediği gibi (2016, s. 65) ''Eril söylemin erkekliği güç ve dayanıklılık özellikleriyle yücelttiği, kadınları ise toplumsal kabullere dayanan dişil lakaplarla ve sıfatlarla nitelendirdiği haberler, spor basınında oldukça az yer verilen kadın sporcuların başarılarını gölgelemekte ve cinsiyetçi söylemin yaygınlaşmasına hizmet etmektedir.''

Kaynakça

Alagözlü, N. (2009). Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilemeler ve Toplum- Bilişsel Yapı, *International Journal of Central Asian Studies*. Sayı: 13.

Amman M. T. (2005). *Modernleşme Sürecinde Kadın ve Spor*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Atalay K. (2005). *Geçmisten Günümüze Geleneksel Türk Sporları*. GSGM, Ankara.

Büyükafşar, M. (2016). Türk Spor Basınında Cinsiyet Ayrımcılığı: Fotomaç ve Fanatik Gazeteleri Örneği. *İnsan&İnsan Dergisi*. Sayı: 3.

Erdemli, A. (2003). Bir Temel İnsan Hakkı Olarak Spor. *Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi*. Bildiriler Kitabı, Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu. Ankara.

Fişek, K. (2003). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünyada ve Türkiye'de Spor Yönetimi*. İstanbul: YGS Yayınları.

Gürten K. (2005). Harpastum'dan Televizyon Futboluna: Spor, Endüstrileşme ve Hukuk İlişkisi Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim Dergisi*, sayı 103. İstanbul: Birikim Yayınları.

Hacısoftaoğlu , İ. ve Koca, C. (2011). Spor Medyasında Hegemonik Erkekliğin (Yeniden) Üretimi: Delikanlı Gibi Yaşayın, Delikanlı Gibi Oynayın. *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Hiçyılmaz E. (1974). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Demet Ofset.

Kaya, A. Y. (2002). Spor Basınında Dil Kullanımı. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* Sayı: 2.

Yaprak, K. (2009). Sporda Kadınlar ve Sorunları. *Türkiye Kick Boks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1.

Makale id= 59

Sözlü Sunum

Seramik Torna Şekillendirme Yönteminin Günümüzde Ulaştığı Sınırlılık/Sınırsızlık Durumu

Doç.Dr. Olcay Boratav[1] , Öğr.Gör. Burak Yıldırım[2]
[1]Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
[2]Trakya Üniversitesi
**Corresponding author: Burak Yıldırım*

Özet: *Seramik torna şekillendirme yöntemi, genel kabul görmüş kanıya göre; sadece belirli geleneksel formların oluşturulabildiği bir yöntem olarak bilinmektedir. Ancak günümüzde pek çok seramik sanatçısı, seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak; bu genel kanının aksine, tasarım ve estetik kaygı yüklü çağdaş eserler üretmekte, ilgili yöntem ile ya da ilgili yöntemi temel olarak kullanarak, farklı özelliklerde özgün eserler yapılabileceğini kanıtlamaktadır. Bu yöntemi kullanarak, günümüzde pek çok sanatçı, ortaya koydukları modern eserleri ile geleneksel kanının dışına çıkmayı başarmıştır. Bu genel düşüncenin aksine giderek artan şekilde, ilgili yöntem ile kişinin ustalık derecesi ve tasarım gücüyle doğru orantılı olarak, hemen hemen akla gelebilecek her türlü üç boyutlu objenin/eserin doğrudan ya da dolaylı olarak, diğer yöntemlere göre çok daha pratik şekilde üretilebileceği kanısı ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada; seramik torna şekillendirme yönteminin günümüzde ulaştığı sınırlılık/sınırsızlık durumu irdelenerek, yeterli çeşitlilikte örnek teşkil edeceği düşünülen bazı önemli sanatçıların ve seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak ürettikleri, teknik olarak çok parçalı-eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz çağdaş eserlerinin tanıtımına yer verilmiştir. Araştırma kapsamında tanıtılan sanatçıların eserlerinin; ilgili alan araştırmacılarının zihinlerinde yeni tasarım fikirleri oluşturma süreçlerine ve sanatsal düşünme biçimlerine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Seramik, Seramik Torna, Çömlekçi Tornası, Çağdaş Seramik Formlar, Çağdaş Seramik Sanatçıları*

The Limitation/Unlimitation Situation of the Ceramic Lathe Formıng Method Today

Abstract*: The ceramic lathe forming method, according to the generally accepted opinion, is known as a method in which only certain traditional forms can be created. However, many ceramic artists today, using the ceramic lathe forming method, contrary to this general belief, produce contemporary works that are loaded with design and aesthetics and proves that original works of different characteristics can be made by using the relevant method or using the related method as a basis. By using this method, many artists today have succeeded in breaking out of traditional beliefs with their modern works. Contrary to this general idea, it has come to the forefront that almost every imaginable three-dimensional object/work can be produced directly or indirectly, in a much more practical way than other methods, in direct proportion to the skill level and design power of the person with the relevant method. In this study, with the examination of the limitation/unlimitation which the ceramic lathe forming method has reached today, the introduction of some important work of the artists, who are thought to set an example in their sufficient variety and contemporary works, which we can technically qualify as multi-piece glued forms, and produced by using the ceramic lathe forming method has been included. The works of the artists introduced within the scope of the research are thought that they will contribute to the process of creating new design ideas in the minds of related field researchers and their artistic thinking.*

Keywords: *Ceramic, Ceramic Lathe, Potter's Wheel, Contemporary Ceramic Forms, Contemporary Ceramic Artists*

1. GİRİŞ

Seramik üretimi, çağlar boyu insanoğlunun ilk uğraşları arasındadır. Öncelik, seramik malzeme ile yaşamı kolay hale getirmektir. Bunun için yeme-içme-saklama kapları, birtakım dinsel kaplar ve figüratif heykelcikler üretmeye başlayan insanoğlu; bunların yanı sıra gittikçe estetik kaygı ve sanatsal amaç arayışında olan işlevsel ve/veya dekoratif formlar üretmeye başlamıştır.

Rice'a(1999, s.4) göre; genel anlamda el ile seramik üretiminin Paleolitik Çağ'da, M.Ö. 23.000 yıllarında başladığı ve seramik üretiminde torna kullanımın da, Peterson(2009:67), Güner(1988:11) ve Cooper'a(1989:11) göre; Kalkolitik Çağ'da, M.Ö. 4000 – 3000 yılları arasında başladığı söylenebilir.

Ortalama M.Ö. 23.000 yıllarından beri süregelen seramik üretiminde ve günümüz seramik sanatında; seramik torna şekillendirme yönteminin, hiç kuşkusuz yadsınamaz bir yeri olmuştur. Başlangıçta insanoğlu diğer seramik şekillendirme yöntemlerine göre çok daha hızlı üretim olanağı sağladığı için seramik torna şekillendirme yöntemine yönelmiştir. Aslında bu durum günümüzde de seramik torna şekillendirme yönteminin önemli tercih sebeplerindendir. Eski çağlarda yeme-içme-saklama kaplarının üretimini hızlandırmak ve daha kolay hale getirmek isteyen insanoğlu; günümüzde de bu temel amacın yanı sıra sanatsal tasarımlarını daha hızlı ve kolay şekilde sonuca ulaştırabilmek için ilgili yöntemi tercih etmektedir (Yıldırım, 2020:1).

Günümüzde seramik torna şekillendirme yöntemi, genel kabul görmüş kanıya göre; herkesin yararlanabileceği daha çok güveç, testi, vazo, bardak, tabak, çaydanlık gibi klasik seramikler üretmeye yarayan, sadece belirli geleneksel formların yapılabildiği bir yöntem olarak bilinmektedir. Seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak, sınırlı eserler üretilebileceği yönündeki yaygın kanı; pek çok sanatçının modern seramik formlar ile geçerliliğini yitirmektedir. Bu genel düşüncenin aksine giderek artan şekilde, ilgili yöntem ile kişinin ustalık derecesi ve tasarım gücüyle doğru orantılı olarak, hemen hemen akla gelebilecek her türlü üç boyutlu objenin/eserin doğrudan ya da dolaylı olarak, diğer yöntemlere göre çok daha pratik şekilde çoklu üretilebileceği görülmüştür.

Günümüzde bahsi geçenler vb. birçok sanatçı, planladıkları tasarımlarını; klasik düşünme biçiminin aksine analitik düşünme mantığıyla, zihinsel bir süreç içerisinde tornada yapılabilecek tarzda belli parçalara bölmüştür. Ardından ilgili parçaları ayrı ayrı seramik tornasında şekillendirmiş ve daha sonra bu parçaları tasarımlarına uygun şekilde birbirine ekleyerek, gerekli noktalara elle ya da birtakım seramik aletleriyle müdahalelerde bulunarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Araştırma kapsamında tanıtımına yer verilen sanatçıların eserleri, seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak, çok parçalı-eklemeli formlar ve/veya çağdaş eserler üretmek isteyen bireyler için; belirli ya da elverişli çeşitlilikte örnekler içeren ve sanatsal gelişime katkı sağlayıcı nitelikte olduğu düşünülen çalışmalardır. Bu görüş makale kapsamındaki örnek eser görselleri ile desteklenmiştir.

2. SERAMİK TORNA ŞEKİLLENDİRME YÖNTEMİ İLE ÇAĞDAŞ ESERLER ÜRETEN BAZI SANATÇILAR

Bazı sanatçılar, geleneksel torna yöntemi kullanarak araştırmalarına devam ederken, çok parçalı-eklemeli formlar, işlevsel ve/veya dekoratif biçimler ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze pek çok geleneksel üreticilerin yanı sıra sanatsal bazda da bu yöntemin ilgi görmesi, ürün üretiminde farklılığı da yaratmıştır. Sanatçıların çalışmaları; Avrupa-Amerika ülkelerinde dikkat çekmiş ve çeşitli sergi salonları, galeriler, müzelerde yerini almıştır. Örneğin: Sibylle Meier, A.Blair Clemo, Wouter Dam, Beate Kuhn, Susan Halls, Jeri Hollister gibi pek çok seramik sanatçısı günümüz geleneksel torna yönteminden çağdaş formlara ulaşan sanatçılardan bazılarıdır.

2.1. Sibylle Meier

İsviçreli seramik sanatçısı Sibylle Meier(1973-); 2013 yılından beri Zürih'te birkaç seramik sanatçı arkadaşı ile birlikte kurdukları atölyelerinde çalışmalarına devam etmektedir. Çoğunlukla seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak ürettiği, teknik olarak çok parçalı-eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz, klasik, gerçekçi, soyutlanmış ya da stilize edilmiş, işlevsel ve/veya dekoratif objeleri ile tanınmaktadır. İsviçre ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde karma sergilere katılan sanatçının çok sayıda kişisel sergileri de bulunmaktadır.

Resim 1. Sibylle Meier eserleri (http://www.brunngasskeramik.ch/sibylle-meier-keramik)

Sanatçı, çalışmaları için "bedenler, kendine ait bir yaşamı olan nesneler yaratıyor" demektedir. Böylece üç boyutlu tasarımı, fiziksel olarak nitelendirir. Çalışmalarında genellikle hacim oluşturmayı ve yüzeyler tasarlamayı sevdiğini belirtir.

Yarattığı formlar, onun için aynı zamanda bir nesnedir ve onların kendine ait bir yaşamı vardır. Yarattığı nesneleri şöyle anlatır; "….bunlar izleyicide bir şeyi tetiklemekle kalmaz, aynı zamanda onunla iletişim kurar. İşimde görsel kalitenin yanı sıra haptik kalitesi de çok önemli. Nesnelerim benim için figürdür. Kendi organik tasarım dilimde tasvir ettiğim soyut, küçültülmüş figürlerdir. Önemli bir konu da çevrelerindeki insanlarla sosyalleşmeleridir. Nesnelerim bizimle ve birbirleriyle iletişim kuruyor (https://swissceramics.ch/member/sibylle-meier/, 2020)."

2.2. A.Blair Clemo

Amerikalı seramik sanatçısı A.Blair Clemo(1980-); 2014 yılından beri Virginia Commonwealth Üniversitesi Seramik Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Richmond'daki atölyesinde sanatsal seramik çalışmalarına devam etmektedir. Sanatçı; çoğunlukla seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak ürettiği, teknik olarak çok parçalı-

eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz, klasik ve modern yapıdaki dekoratif objeleri ile tanınmaktadır. Çoğunlukla klasik tarzda farklı formlar üreten Clemo; ilgili formları yukarıdan aşağı kesip iki parçaya ayırarak ve her bir yarım formu diğer farklı yarım forma değişik açılardan ekleyerek, alışılmışın dışında modern seramik eserler üretmektedir. Sanatçının eserlerinden bazıları; Alfred Seramik Sanatı Müzesi, Jingdezhen Sanat ve El Sanatları Müzesi, Montana Sanat ve Kültür Müzesi, Minnesota Kırmızı Kanat Çömlek Müzesi gibi pek çok müze ve kamusal alanda kalıcı olarak sergilenmektedir. Çeşitli ülkelerde karma sergilere katılan sanatçının çok sayıda kişisel sergileri bulunmaktadır.

Resim 2. A.Blair Clemo eserleri (http://ablairclemo.com/)

İşlevsel çanak çömlek ve dekoratif kapları ile tanınan Clemo, en çok 'Deco' adlı eserleriyle bilinmektedir. Bu eserler, seramik torna şekillendirme yöntemi ve presle kalıplanarak oluşturulan bir kombinasyon kullanılarak elde üretilmiştir.

Clemo, çalışmalarında pres kalıplarını kullanır. Bunlar genellikle dönem mimari süslemelerine olan ilgisini göstermektedir. “Deco serisindeki parçalar, kırmızı çamurlu, kaba, ilk bakışta süslü altın, gümüş işçiliği görünümü veren manganezle doyurulmuş bir sır kullanılarak oluşturulmuştur (https://www.themarksproject.org/marks/clemo, 2020).”

Resim 3. A.Blair Clemo eserleri, “Deco serisinden örnekler” (http://ablairclemo.com/)

2.3. Wouter Dam

Hollandalı seramik sanatçısı Wouter Dam(1957-); 1980 yılında Amsterdam Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Bölümünden mezun oldu. 1980 yılından beri Amsterdam’daki atölyesinde sanatsal seramik çalışmalarına devam etmektedir. Dam; çoğunlukla seramik torna şekillendirme

yöntemini kullanarak ürettiği, teknik olarak çok parçalı-eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz, değişik açılardan dilimlenmiş ve daha sonra doğrudan ya da değişik biçimlerde bükülerek birbiri üzerine farklı açılardan eklenmiş modern dekoratif objeleri ile tanınmaktadır. "Sanatçı tornada şekillendirdiği silindirleri şeritler halinde kesmekte ve çalışmalarını bu şeritlerin kurgularıyla, farklı kurgularından oluşturmaktadır (Çobanlı ve Canbolat, 2011:102)."

Sanatçı; genellikle oldukça ince cidarlı ve parmak izlerinden son derece kaçınarak ya da bu izleri sonradan tamamen yok ederek çalıştığından dolayı, eserleri ilk bakışta kalıptan çıkmış izlenimi vermekte ve torna şekillendirme yöntemi ile üretildiği net olarak tahmin edilememektedir. Dam, eserleri ile ilgili olarak; gerçek olan varlığın sadece belirsiz bir hatırasını, sadece bir ipucunu vermek için çaba gösterdiğini, izleyicinin kendi hayal gücünün serbest kalmasına izin verecek kadar boş alan bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Kendisini minimalist bir sanatçı olarak tanımlayan WouterDam'ın eserlerinden bazıları; Amsterdam Stedelijk Müzesi, Victoria & Albert Müzesi, Paris Sanat Müzesi, Philadelphia Sanat Müzesi, Houston Güzel Sanatlar Müzesi, Japonya Seramik Sanatı Müzesi gibi pek çok müze ve kamusal alanda kalıcı olarak sergilenmektedir. Çeşitli ülkelerde karma sergilere katılan sanatçının çok sayıda kişisel sergileri ve ödülleri bulunmaktadır.

Resim 4. Wouter Dam eserleri (http://www.wouterdam.com/)

Sanatçı çalışmalarını; "Oluşturduğum nesneler ilk bakışta minimalist, klasik seramik şekillerini ve bitki yapılarını biraz ima ediyor. Yarattığım her nesne biraz farklı, her biri uzun bir gelişim çizgisinde bir adım, aynı konudaki ince bir varyasyon. Benim arayışım çok kişisel bir

mükemmellik, belirli bir gerginlik, eşit ölçülerde güzel ve büyüleyici (https://www.tastecontemporary.com/wouter-dam, 2020)" olarak tanımlar.

Kavramsal sanat yapmaya çalışmadığını dile getiren sanatçının çalışmalarında tüm vurgu biçim üzerinedir. Formlar kıvrımlıdır, hafif görünümlüdür ve uçurulabilecekmiş hissini yaratır. "Seramik torna şekillendirme yöntemi ile üretilip, parçalanan ve eklenen plakalardan oluşan formlar, yıllar içinde daha karmaşık hale gelmiştir. Görünüşe rağmen, yapım süreci; seramik tornasına kadar geriye doğru izlenebilir. Geleneksel oluşumun tüm unsurlarını çağdaş heykel ya da heykel kompozisyonları olarak tekrar birleştirilmiştir (https://www.pulsceramics.com/exhibitions/wouter-dam-2017/, 2020)."

2.4. Beate Kuhn

Almanyalı seramik sanatçısı Beate Kuhn(1927-2015); 1953 yılında kendi atölyesini kurduktan sonra uluslararası üne sahip Alman porselen üreticisi Rosenthal için fonksiyonel ve modern seramikler tasarlamaya başladı. Sanatçı; çoğunlukla seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak ürettiği, teknik olarak çok parçalı-eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz, iki taraflı olarak dilimlenmiş ve daha sonra farklı açılardan birbiri üzerine eklenmiş, soyutlanmış veya stilize edilmiş objeler, deniz ürünleri ve hayvan figürlerinden oluşan asimetrik ve biyomorfik formları ile tanınmaktadır. "Organik formlar, hayvan figürleri ve ayrıca dikkat çekici birim tekrarından oluşan üç boyutlu çalışmaları bazen heykel, bazen de işlevsel görünümlü modern çalışmalardır (Canbolat, 2011:177)."

Resim 5. Beate Kuhn eserleri (http://www.jasonjacques.com/historic/beate-kuhn)

Almanya'nın son yüzyılda yaşamış en önemli çağdaş seramik sanatçıları arasında gösterilen Kuhn; Avrupa'nın pek çok bölgesindeki önemli koleksiyoncular tarafından, eserleri aranan bir isim haline gelmiştir. Temel kompozisyon ilkelerinden tekrar ve varyasyonu çağdaş seramiklere aktaran sanatçı, çömlekçilik tekniklerinden yararlanarak, son derece çeşitli, aynı

zamanda özgün seramik-heykel çalışmalar geliştirmiştir. “Beate Kuhn, kendine ait tamamen açık bir üslupla, rengarenk sırlanmış, özel olarak tornada oluşturulmuş unsurlardan, en büyük karmaşıklığa sahip heykelleri bir araya getirdi. Sık sık teknik ve beceri açısından fizibilite sınırlarını zorluyor (https://www.galerie-metzger.de/en/artist/beate-kuhn/, 2020).”

2.5. Susan Halls

İngiltereli seramik sanatçısı Susan Halls(1966-); çocukluğundan beri hayvanları çok seven ve değişik türde hayvanlarla dost olmayı deneyimleyen bir karaktere sahip olduğuna değinmiştir. Sanatçı hayvan seramikleri için; “hayvan takıntım çocukluğumdan beri aşağı yukarı aynı kaldı, bu yüzden çalışmalarımda baskın konu oldu. Hayvan yapma isteğimin bir kısmının onlara sahip olma ihtiyacına bağlı olduğuna inanıyorum. Kuklalar ve totemler gibi. Heykelimde bir tür hayvan gerçeğini yakalayan bir görüntü yaratmaya çalışıyorum. Doğrudan temsil beni ilgilendirmiyor. Hayvan biçimini yeniden icat eden, gerçekleri sadece görünüşe köle olmadan zenginleştiren işler yaratmaya çalışıyorum. İşlerim köpek, at, kuş, domuz, koyun ve keçi gibi yinelenen temalardır (https://4forart.com/susan-halls, 2020)” demiştir.

Resim 6. Susan Halls eserleri (https://susanhalls.com/)

Halls; çoğunlukla seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak ürettiği, teknik olarak çok parçalı-eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz, soyutlanmış ya da stilize edilmiş hayvan figürleri ile tanınmaktadır. ABD’de kendi sanat atölyesinde, kendine has soyutlanmış hayvan figürleri üretmeye devam eden sanatçının pek çok eseri; Victoria Albert Müzesi, Stoke-On-Trent Müzesi, New York City Sanat Müzesinin de aralarında bulunduğu pek çok kamu koleksiyonunda yer almaktadır. Avrupa’nın pek çok ülkesi, Japonya ve ABD’nin birçok bölgesinde karma sergilere katılan sanatçının çok sayıda kişisel sergileri de bulunmaktadır.

2.6. Jeri Hollister

Amerikalı seramik sanatçısı Jeri Hollister(1943-2018) için at figürü kişisel bir sembol haline gelmiştir. Tarih öncesinden beri atların, sanatçıları; zenginlik, güç, duygusallık ve bağımsız ruhun sembolü olarak büyülediğini vurgulamaktadır. Hollister, kendi ifadesi ile atları çok seven, hayranlık duyan bir kişiliğe sahip olduğundan dolayı, sanat hayatının neredeyse tamamında at figürleri üzerine çalışmalar yapmıştır.

Sanatçı; çoğunlukla seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak ürettiği, teknik olarak çok parçalı-eklemeli formlar olarak nitelendirebileceğimiz, dilimlenmiş-parçalanmış ve daha sonra farklı açılardan birbiri üzerine eklenerek, soyutlanmış veya stilize edilmiş, değişik biçimlerde at figürlerine dönüştürülmüş biyomorfik seramik formları ile tanınmaktadır. "Sanatçı uzun, içi boş şekilleri seramik tornasında üretir. Daha sonra tornada üretilen parçaları kesip yırtıp atın bacaklarını, gövdesini, boynunu ve başını oluşturmak için yeniden birleştirir. Parçalarla sezgisel olarak çalışır, onları biraz rastgele bir şekilde değiştirir ve parçaların hayvanın şekline, duruşuna katkıda bulunmasına izin verir (https://www.artfulhome.com/artist/Jeri-Hollister/, 2020)."

ABD'nin birçok bölgesinde ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde karma sergilere katılan sanatçının çok sayıda kişisel sergileri de bulunmaktadır. "Tornada şekillendirdiği birimler şekillendirme sırasında oluşan paralel çizgileriyle dokusal olarak zengin ve etkili yüzeylere sahiptir (Canbolat, 2011:177)."

Resim 7. Jeri Hollister eserleri (http://jerihollister.com/)

3. SONUÇ

Ortalama M.Ö. 4000 yıllarından beri, dünya çapında yaygın olarak kullanılan seramik torna şekillendirme yöntemi ile binyıllar boyunca çoğunlukla belli klasik çizgilerde ilerleyen basit formlar üretilmiştir. Anadolu medeniyetleri uygarlıklarından yaklaşık 20. yüzyıla kadar ise ilgili yöntem ile ayaklı kâseler-vazolar, sürahiler, çaydanlıklar ve basit figüratif heykeller gibi temel çok parçalı-eklemeli formlar yapılmıştır.

21. yüzyıldan itibaren ise daha çok çağdaş sanata uygun nitelikte, her türlü çok parçalı-eklemeli formlar üretilmeye başlanmıştır. Sanatçılar, planladıkları tasarımlarını analitik düşünme mantığıyla, zihinsel bir süreç içerisinde tornada yapılabilecek tarzda belli parçalara bölmüştür. Ardından ilgili parçaları ayrı ayrı seramik tornasında şekillendirmiş ve daha sonra bu parçaları tasarımlarına uygun şekilde birbirine ekleyerek, gerekli noktalara elle ya da birtakım seramik aletleriyle müdahalelerde bulunarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Sibylle Meier, A.Blair Clemo, Wouter Dam, Beate Kuhn, Susan Halls, Jeri Hollister gibi çağdaş sanatçılar; seramik tornasında şekillendirme yöntemini kullanarak neler yapılabileceği konusunda seramik sanatçılarına, ustalarına ve öğrencilerine yeni ufuklar sunan, ilgili alandaki görme ve düşünme biçimimize yeni ivmeler kazandıran nadide sanatçılardandır. Bahsi geçenler vb. sanatçılar; genel kanının aksine; seramik torna şekillendirme yöntemi ile sadece güveç, testi, vazo, bardak, tabak, çaydanlık vb. formlar yapılabileceği düşüncesinin çok ötesine geçerek, aslında ilgili yöntemle hemen hemen akla gelebilecek her türlü formun/formların yapılabileceğini kanıtlamış en önemli isimler arasındadır.

Geleneksel bir seramik şekillendirme yöntemi olan torna ve bu teknikte çalışan sanatçılar tarafından ortaya konan çağdaş eserler, yaratıcılık noktasında izleyiciyi şaşırtmaktadır. İzleyici ve sanatçı arasındaki bağ, duyumsanan estetik kaygı ile buluşarak sanatçının sınır tanımaz form arayışlarına katkı sağlamaya devam edecektir.

Seramik torna şekillendirme yöntemini kullanarak, klasik formlar dışında çok parçalı-eklemeli kompleks formlar, çağdaş tasarımlar yapabilmek; analitik düşünme yeteneğine sahip tecrübeli bir usta olmayı gerektirir. Bir bütünü anlamanın, nasıl yapılacağını çözümlemenin en kolay yolu; öncelikle onu oluşturan küçük parçaları anlamaktan ve nasıl yapılacağını çözümlemekten geçer. Bu nedenle seramik torna şekillendirme yöntemi ile çok parçalı-eklemeli formlar ve/veya çağdaş eserler üretmek isteyen ilgili alan araştırmacılarına; öncelikle ilgili yöntem konusunda alanında uzman bir akademisyenden/eğiticiden/ustadan kapsamlı bir eğitim almaları daha sonra analitik düşünme yaklaşımıyla çalışmalarını sürdürmeleri tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Cooper, E. (1989). *A Hıstory Of World Pottery,* Philadelphia: ChiltonCompany.

Canbolat, A. (2011). *Seramik Şekillendirme Yöntemlerinde Tornanın Kullanımı ve Seramik Tornalar,* Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Çobanlı, Z., Canbolat, A. (2011). *Tornada Şekillendirme Yöntemi ve Üç Kesit,* 5.Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Eskişehir.

Güner, G. (1988). *Anadolu da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik,* İstanbul: Akbank Yayınları-Kültür Serisi.

Peterson, J.,Peterson, S. (2009). *Seramik Yapıyoruz,* (Çev. Sevim Çizer), İzmir: Karakalem Kitabevi.

Rice, P.M. (1999). *On The Origins Of Pottery*, Journal Of Archeological Method And Theory,6(1), 1-54.

Yıldırım, B. (2020). *Seramik Torna Şekillendirme Yöntemi İle Üretilen Temel Formların Yapım Aşamaları Işığında; Bazı Çok Parçalı-Eklemeli Formların Çözümlenmesi.* (Yayınlanmamış sanatta yeterlik tezi), Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

https://www.artfulhome.com/artist/Jeri-Hollister/

https://www.galerie-metzger.de/en/artist/beate-kuhn/
https://www.pulsceramics.com/exhibitions/wouter-dam-2017/

https://swissceramics.ch/member/sibylle-meier/

https://www.themarksproject.org/marks/clemo

https://www.tastecontemporary.com/wouter-dam

https://4forart.com/susan-halls

Makale id= 75

Sözlü Sunum

Kamu Çalışanlarının Örgütsel Özdeşleşme Düzeyinin Belirlenmesinde Sosyoekonomik ve Demografik Farklılıkların Rolü

Seher Ersöz[1] , Dr. Öğretim Üyesi Özlem Dündar[2]
[1]Hitit Üniversitesi
[2]Hitit Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet: *Örgütsel özdeşleşme kamu ve özel tüm kuruluşların özellikle ekonomik yönden gelişmesi (kuruluşun verimliliğinin artması, maliyetlerinin düşmesi gibi) açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle birçok çalışmada araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmada kamu üniversitesinde görev yapan idari ve sözleşmeli toplam 140 personelin örgütsel özdeşleşme düzeylerinin belirlenmesinde sosyoekonomik ve demografik farklılıkların (gelir düzeyi, eğitim seviyesi, çalışma süresi, cinsiyet, yaş) rolü olup olmadığı SPSS 16.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak anket yöntemiyle araştırılmıştır. Analiz sonucunda söz konusu personelde örgütsel özdeşleşmenin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Analizde ayrıca kamu çalışanlarının sosyoekonomik ve demografik farklılıklarının örgütsel özdeşleşme düzeylerine etkisi olmadığı görülmüştür. Yazın araştırmasına göre bu yönde ulaşılan sonuçlar mevcuttur.*

Anahtar Kelimeler: *Örgütsel Özdeşleşme Düzeyi, Sosyoekonomik ve Demografik Farklılıklar, Anket Araştırması.*

The Role of Socioeconomic and Demographic Differences in Determining the Organizational Identification Level of Public Servants

Abstract*: Organizational identification is of great importance for the economic advancement of all public and private institutions (such as increasing the efficiency of the institution, decreasing its costs). For this reason, it has been the subject of research in many studies. In this study, whether socioeconomic and demographic differences (level of income, level of education, working hours, gender, age) play role of in determining the level of organizational identification of total of 140 administrative and contracted personnel working in a public university was investigated by survey method using Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 16.0). As a result of the analysis it was determined that the organizational identification in the mentioned personnel was at a medium level. It was also seen in the analysis that socioeconomic and demographic differences of public servants did not have an effect on their level of organizational identification. According to the literature, there are results reached in this direction.*

Keywords: *Organizational Identification Level, Socioeconomic and Demographic Differences, Survey Research.*

1. GİRİŞ

Sorunların üstesinden gelebilecek etkili bir örgüt yapısı, verimli ve etkili bir organizasyonun varlığının yanı sıra örgütüyle bütünleşerek kendini kurumun bir parçası olarak gören çalışanlar ile mümkündür. Bu durumda örgütüne bağlı, örgütün misyon ve vizyonunu benimsemiş, çalıştığı kurumun menfaatlerini ön planda tutan çalışanların önemi ortaya çıkmaktadır (Allen ve Meyer, 1990: 252-276; Bhatti ve Qureshi, 2007: 54-68).

Bu nedenle çalışanların kurumları ile özdeşleşmelerinin var olup olmadığının araştırılması, varsa örgütsel özdeşleşmelerinin hangi düzeyde olduğunun belirlenmesi ve örgütsel özdeşlemeye etki eden faktörlerin araştırılması kurumların gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Çalıştığı kurumla özdeşleşen çalışanların varlığı kurumda verimliliği artıracak, maliyetleri azaltacak, kurumun ekonomik ve sosyal yönden gelişmesine olumlu etki sağlayacaktır. Bu

durumun farkında olan kurumlar, örgütsel özdeşleşmenin sağlanması için çalışanlarına odaklanarak var olan yapılarını bu yönde geliştirmeye çalışacaktır.

Bu kapsamda çalışmada Hitit Üniversitesinde görev yapmakta olan idari ve sözleşmeli toplam 140 personelin sosyoekonomik ve demografik farklılıklarının kurum ile özdeşleşme düzeyleri üzerindeki rolünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Böylece kurumun verimliliğinin arttırılması için kurum çalışanları arasındaki örgütsel özdeşleşme düzeyinin belirlenerek bu konuda farkındalık yaratılması hedeflenmektedir. Çalışmada öncelikle örgütsel özdeşleşme kavramsal boyutta açıklanmakta, daha sonra konuyla ilgili yapılan çalışmalar özetlenmekte, izleyen aşamada araştırmanın yöntemi açıklanarak araştırma bulgularına yer verilmektedir.

2. ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN KAVRAMSAL BOYUTU

Kurumlar açısından büyük öneme sahip olan örgütsel özdeşleşmenin kavramsal olarak farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Örgütsel özdeşleşme kavramının tanımlandığı çalışmalardaki tanımlar kısaca özetlenirse; ilk olarak Lasswell (1935) örgütsel özdeşleşmeyi bireyin üyesi olduğu grubun diğer üyeleri ile olan bağını, bu bağın kişi örgüt uyumundan oluşan birlikteliğini, bu birliktelikten doğan gücü ve birlikte hareket etme eğilimini artıran bir unsur olarak tanımlamıştır. Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda örgütsel özdeşleşmeyi Tolman (1943) ait olma ve bağımlı hissetme hali, Foote (1951) bireyin motivasyonunu artıran onu teşvik eden bir olgu, Kelman (1958) örgütün varlığı ve sürekliliği için bireylerin mutlaka sahip olması gereken bir özellik, Ashforth ve Mael (1989) alınan örgütsel kararları kabul etme ve destekleme davranışı, birey-örgüt birlikteliği ya da işbirliğinin gerçekleşmesi, Dutton vd. (1994), "Örgütün yararına olan benim yararımadır" anlayışı, Miller vd. (2000) kurumda dayanışmayı ön plana çıkararak örgütü her anlamda destekleme davranışı, Dukerich vd. (2002), bireyin içinde bulunduğu grubun diğer üyelerini desteklemesi hali şeklinde tanımladıkları görülmektedir.

Örgütsel Özdeşleşme, örgütsel hedeflere ulaşılması noktasında gerekli katılım ve çabanın gösterilmesi, örgüt adına doğru kararların alınması ve uygulanmasının sağlanması, yüksek motivasyon ve performans gösterilmesi, doğru ve gerekli bilginin zamanında aktarımının yapılması, uyumlu bir akış süreci, çalışanlarda iş tatmininin oluşması gibi diğer örgütsel davranış eğilimlerinin gösterilmesi için önemli ve gerekli koşulların tamamını kapsamaktadır. Bu noktada çalışanlarda örgütsel özdeşleşmelerinin sağlanması için yöneticilere önemli görevler düşmektedir. Çalışanların iyi bir liderlik tarzıyla yönetilmesi, kurumda adalet ve güven duygusunun temin edilmesi, "ben yerine biz" anlayışının hakim kılınması, yakın ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, eğitimlerle personelin sürekli desteklenmesi ve ödül sisteminin oluşturulması şeklinde bir yönetim tarzının çalışanların performansını olumlu yönde arttırabileceği söylenebilir (Ashforth, 2008: 325-370; Tolukan, 2016: 394).

Örgütsel özdeşleşme sosyal kimlik teorisinin bir gereği olarak kabul edilebilir. Sosyal kimlik teorisine göre örgütsel özdeşleşme bireyin sosyal bir gruba ya da gruplara dahil olması, kendini gruba ait hissetmesi, grupta bulunmaktan memnuniyet duyması ve grubu olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirebilmesi şeklinde ifade edilebilir (Smidts vd., 2001:1051; Van Dick, 2001: 265-283). Yine sosyal kimlik teorisine göre grubu ile özdeşleşen birey kendini ifade ederken öz saygısını korumak ve benliğinin toplumdaki kabulünü pekiştirmek amacıyla olumlu bir imaj oluşturma çabasına girmektedir. Bu mücadelede birey kendini ve dahil olduğu grubu aynı düzeydeki diğer kurumlarla karşılaştırmaktadır. Grup imajıyla ilgili çevrede oluşan olumlu yansımalar bireyin kurum ile özdeşleşme düzeyini artırırken, örgütle ilgili olumsuz durum ve sonuçlar grubun imajını ve çalışanların sosyal kimliklerini olumsuz yönde etkilemektedir (Ashforth, 1989: 21; Yuki, 2003: 167; Walsh ve Gordon, 2008: 48) .

3. YAZIN ARAŞTIRMASI

Örgütsel özdeşleşme kavramını ele alan çalışmalar incelendiğinde örgütsel davranış, ekonomi, iletişim gibi farklı alanlardan araştırmacıların araştırma konusunu oluşturduğu görülmüştür. Yazın araştırmasında yalnızca örgütsel özdeşleşmeyi etkileyen sosyoekonomik ve demografik

farklılıkların araştırıldığı çalışmalara pek rastlanmasa da örgütsel özdeşleşmenin etkilediği ya da örgütsel özdeşleşmeyi etkileyen faktörlerin araştırıldığı çalışmaların yaygın olduğu görülmüştür. Örgütsel özdeşleşmeyi etkileyen faktörlerin sosyoekonomik ve demografik farklılıklara değinilerek araştırıldığı çalışmaların çoğunluğuna aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1: Örgütsel Özdeşleşmeye Sosyoekonomik ve Demografik Farklılıkların Etkisi İlgili Yapılmış Çalışmalar

Çalışmanın Yazarı/Yazarları	Çalışmanın Yılı	Çalışmanın Sonucu
Lee	1971	Bilim insanlarına yönelik yapılan araştırmasında yaşlıların gençlere, eğitim düzeyi daha yüksek olanların daha düşük eğitim seviyesine sahip olanlara, yüksek statü sahiplerinin düşük statü sahiplerine, yüksek gelir düzeyi olanların ise düşük gelir düzeyi olanlara göre özdeşleşme düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.
Hall ve Scheneider	1972	Araştırma yaptıkları iki gruptan biri olan araştırma ve geliştirmede (Ar-Ge) çalışan 90 kişi için örgütsel kıdemin örgütsel özdeşleşme ile ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.
Cheney	1983	ABD'de üretim yapan bir firmada çalışan 173 kişi için yatığı araştırmasında yüksek statüye sahip olan çalışanlar ile yaşlı çalışanların daha düşük statüye sahip olan çalışanlar ile genç çalışanlara göre kurumlarıyla daha özdeş olduğu, örgütsel kıdemin örgütsel özdeşleşmeyi olumu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.
Bhattacharya vd.	1995	Müzenin 306 üyesi için yaptıkları araştırmalarında lisansüstü eğitim seviyesine sahip olanların daha düşük eğitim seviyesine sahip olanlara göre örgütsel özdeşleşmelerinin düşük olduğu, örgütsel kıdemin örgütsel özdeşleşmeyi olumu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.
Huggins vd.	1998	Elektrik işiyle uğraşan bir işletmenin 198 çalışanı için yaptıkları araştırmalarında erkek çalışanların kadın çalışanlara, yüksek statüye sahip olanların düşük statüye sahip olanlara, yüksek örgütsel kıdeme sahip olanların düşük örgütsel kıdeme sahip olanlara göre özdeşleşme düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Bartel	2001	Bir organizasyona üye olan 214 kişi için yaptığı araştırmasında örgütsel kıdem artıkça çalışanların kurumlarıyla özdeşleşme düzeyinin arttığı sonucuna ulaşmıştır.
Dukerich vd.	2002	Üç sağlık sistemine bağlı 1500 hekimden 285'inden bir yıl sonra verileri alarak yaptıkları araştırmalarında sağlık sistemlerinden maaş alan hekimlerin yüksek örgütsel özdeşleşmeye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Jahnson vd.	2006	Veterinerler birliği üyesi olan 590 kişi için yaptıkları araştırmalarında cinsiyet faktörü ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada örgütsel özdeşleşme düzeyinin erkek çalışanlarda kadın çalışanlardan, yaşlı çalışanlarda ise, genç çalışanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
İşcan	2006	Kobinet'e üye olan 96 işletmedeki 213 çalışan için yaptığı araştırmasında kadınların erkeklere göre daha düşük örgütsel özdeşleşmeye sahip olduğu, örgütsel kıdemin örgütsel özdeşleşmeyi olumu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.
Turunç	2010	Savunma sektöründe çalışan 180 kişi için yaptığı araştırmasında erkek çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerinin kadın çalışanlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çakınberk vd.	2011	Özel eğitim kurumlarında çalışan 23 öğretmen ve yönetici için yaptıkları araştırmalarında erkek çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeyinin kadın çalışanlardan daha yüksek olduğu, eğitim düzeyinin yükselmesiyle örgütsel özdeşleşme düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.
Tolukan vd.	2016	Jimnastik antrenörü olan 204 kişi için yatıkları araştırmalarında cinsiyet açısından çalışanlar arasında farklılık bulunmadığı, eğitim düzeyi yükseldikçe örgütsel özdeşleşme düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yukarıda tablo 1'de yer verilen araştırmalarda ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde sosyoekonomik ve demografik farklılıkların örgütsel özdeşleşmeye etkisi konusunda farklı sonuçlar bulunduğu söylenebilmektedir. Sosyoekonomik ve demografik farklılıkların örgütsel özdeşleşmeye etkisi olduğu yönünde sonuca ulaşan çalışmalar mevcut olduğu gibi etkisi olmadığı yönünde sonuca ulaşan çalışmalar da mevcuttur.

Demografik özellikler kapsamında erkek çalışanların kadın çalışanlara göre, yaşlı çalışanların ise, genç çalışanlara göre daha yüksek bir özdeşleşme düzeyine sahip olduğu yönünde yaygın bir sonuca ulaşıldığı görülse de cinsiyet ve yaşın örgütsel özdeşleşmeye etkisi olmadığı yönünde sonuçlara da ulaşılmıştır. Eğitim seviyesi ve statü açısından farklı sonuçlar mevcut iken, gelir düzeyi yüksek olanlarda örgütsel özdeşleşmenin yüksek olduğu yönünde sonuçlar bulunmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada Hitit Üniversitesinde görev yapan toplam 140 idari ve sözleşmeli çalışanın örgütsel özdeşleşme düzeyleri ile sosyoekonomik ve demografik farklılıklarının (cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim ve çalışma süresi) örgütsel özdeşleşme düzeylerine etkisinin SPSS 16.0 paket programı kullanılarak anket yöntemiyle belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın yöntemi kapsamında araştırmanın modeli ve hipotezler, araştırmanın ana kütlesi ve örneklemi, veri toplama ve analiz başlıkları açıklanmaktadır.

4.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırma modeli Hitit Üniversitesinde görev yapan 89'u idari, 51'i sözleşmeli toplam 140 çalışanın sosyoekonomik ve demografik farklılıkları (cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim ve çalışma süresi) ile örgütsel özdeşleşme düzeyleri (ÖÖD) arasındaki farklılığı belirlemeye yönelik hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H_{11}= Çalışanların cinsiyeti ile ÖÖD arasında anlamlı farklılık vardır

H_2= Çalışanların gelir düzeyi ile ÖÖD algısı arasında anlamlı farklılık vardır

H_3= Çalışanların yaşı ile ÖÖD arasında anlamlı farklılık vardır

H_4= Çalışanların eğitim düzeyi ile ÖÖD arasında anlamlı farklılık vardır

H_5= Çalışanların çalışma süresi ile ÖÖD arasında anlamlı farklılık vardır.

4.2. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi

Araştırmanın ana kütlesini Çorum ilinde yer alan Hitit Üniversitesi merkez kampüsünde görev yapan idari ve sözleşmeli tahmini 220 çalışan oluşturmaktadır. Araştırmada 220 çalışana anket uygulanması amaçlanmış, ancak ankete cevap vermeyenlerin oldukça fazla sayıda olması üzerine 220 çalışan için örneklem %95 güvenilirlik düzeyinde 140 çalışan olarak belirlenmiştir. Örneklem kapsamında merkez kampüste bulunan her birimden temsili bir gruba ait anket sonuçları bulunmaktadır. Anket uygulaması 2020 yılı Mart ayında araştırmacılar tarafından yüz yüze yapılmış, söz konusu üniversite aynı zamanda yazarların görev yeri olması nedeniyle merkez kampüsteki idari ve sözleşmeli çalışanlara yüz yüze anket uygulama imkanı edinilmiş, ancak

pandemi nedeniyle ilçe ve merkez kampüs dışındaki fakültelere ulaşılamamıştır. Bu nedenle çalışmanın ana kütlesi merkez kampüsteki idari ve sözleşmeli çalışanlar olarak sınırlanmıştır.

4.4. Veri Toplama ve Analiz

Araştırma verilerinin elde edilmesinde anket yöntemi kullanılmıştır. Anketin uygulamasında katılımcıların sosyoekonomik ve demografik farklılıkları ile örgütsel özdeşleşmelerini ölçen sorulara yer verilmiştir. Katılımcıların örgütsel özdeşleşme düzeylerini ölçmek için araştırmalarda yaygın olarak kullanılan Mael ve Ashforth'un (1992) ölçeği kullanılmıştır. Mael ve Ashforth'un (1992) ölçeğinin aslını bozmadan bazı maddelerinde, katılımcıları daha iyi yansıtması açısından, küçük değişiklikler (öğretmenler ifadesinin yerine çalışanlar ifadesi kullanılması gibi) yapılmıştır. Sosyoekonomik ve demografik farklılıkları içeren form; cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim ve çalışma süresi şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçekte 5'li likert tipi olarak ifade edilen "kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum(4) ve kesinlikle katılıyorum (5)" şeklinde derecelendirme yapılmıştır. Araştırmada gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek amacıyla anket formunun bilimsel amaçla kullanılacağı güvencesi katılımcılara verilmiştir.

Analizde öncelikle örgütsel özdeşleşme düzeyinin belirlenmesine yönelik kullanılan ölçeğin güvenilirliği Cronbach's alfa testiyle araştırılmış, ölçeğin 0,848 düzeyinde güvenilir olduğu belirlenmiştir. Çalışanların sosyoekonomik ve demografik farklılıklarına ilişkin veriler sayı ve yüzde olarak araştırmanın bulguları başlığı altında verilmiştir. İzleyen aşamada sosyoekonomik ve demografik farklılıkların araştırılması kapsamında ikili gruplardaki farklılıkların karşılaştırılması için bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla sayıdaki gruplardaki farklılıkların karşılaştırılması için tek yönlü Anova testi kullanılmıştır. Söz konusu testler sonucunda elde edilen tanımlayıcı istatistikler çalışmanın sonunda ekler tablolarında, diğer test sonuçları araştırmanın bulguları başlığı altında verilmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Aşağıda tablo 2'de yer alan katılımcıların sosyoekonomik ve demografik özellikleri değerlendirildiğinde; % 63,6'sının erkek ve yine %63,6'nın yüksek gelir düzeyine sahip olan idari personelden oluştuğu, %36,4'ünün 25-32 ve 33-42 yaş aralığında olduğu, %58'inin ön lisans/lisans eğitim seviyesine sahip olduğu, %45,7'sinin 6-10 yıl çalışma süresi aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Çalışanların Sosyoekonomik ve Demografik Özellikleri

Sosyoekonomik ve Demografik Özellikler		**Sayı**	**Yüzde Değer**	**Sosyoekonomik ve Demografik Özellikler**		**Sayı**	**Yüzde Değer**
Cinsiyet	**Erkek**	89	63,6	**Eğitim Düzeyi**	**Lise ve ortaögretim**	42	30
	Kadın	51	36,4		**Ön lisans-lisans**	82	58,6
	Total	140	100		**Yüksek lisans**	16	11,4
Gelir Düzeyi	**3500-7500 (tl)**	89	63,6		**Toplam**	140	100
	2000-3500 (tl)	51	36,4	**Çalışma Süresi**	**2-5**	44	31,4
	Toplam	140	100		**6-10**	64	45,7
Yaş Grupları	**18-24**	5	3,6		**11-15**	19	13,6
	25-32	51	36,4		**16 ve üzeri**	13	9,3
	33-41	51	36,4		**Toplam**	140	100
	42 ve üzeri	33	23,6				
	Toplam	140	100				

Çankaya (2017), ortalama değerlerin 1,00-2,33 arasında olduğunda "düşük ", 2,34-3,66 arasında olduğunda "kısmen " 3,67-5,00 arasında olduğunda "yüksek "düzeyde olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre idari ve sözleşmeli toplam 140 Hitit Üniversitesi çalışanının örgütsel özdeşleşmelerinin orta düzeyde var olduğu aşağıda tablo 3'te görüldüğü üzere belirlenmiştir. Örgütsel özdeşleşme düzeyini belirlemeye yönelik sorulan iki soru (bu soruların bir tanesinin ortalaması 2,31 düzeyindedir ve orta seviyeye çok yakındır) dışındaki soruların ve tüm bu soruların ortalamasının 2,34-3,66 arasında olduğu, bu nedenle örgütsel özdeşleşeme düzeyinin orta seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Örgütsel Özdeşleşme Düzeyi

	Ortalama	Standart Sapma
Herhangi biri çalıştığım kurumu eleştirirse, bunu kişisel hakaret olarak düşünürüm.	2,6929	1,37237
İnsanların çalıştığım kurum hakkındaki düşünceleri beni çok ilgilendirir.	2,5500	1,33748
Çalıştığım kurum hakkında konuştuğumda; 'onlar' kelimesi yerine 'biz' kelimesini kullanırım.	2,1786	1,18302
Çalıştığım kurumun başarısı benim başarımdır.	2,3929	1,23903
Başka biri çalıştığım kurumu övdüğünde, bunu kişisel iltifat olarak düşünürüm.	2,7786	1,29786
Basın-yayın organlarında çalıştığım kurum ile ilgili olumsuzluklar oluşursa, rahatsızlık hissederim.	2,3143	1,26426

Sosyoekonomik ve demografik farklılıkları gösteren değişkenlerden cinsiyet ve gelir düzeyi değişkenleri iki grup kapsamında değerlendirilmiştir. Cinsiyet değişkeni erkek ve kadın olarak, gelir düzeyi değişkeni ise, idari ve sözleşmeli personelin gelir düzeylerini sırasıyla gösteren 3500-7500 ve 2000-3500 Türk Lirası aralığı belirlenerek, iki grupta değerlendirilmiştir. Böylece cinsiyet ve gelir düzeyi değişkenleri için ikili gruplardaki farklılıkların karşılaştırmasında kullanılan bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Söz konusu değişkenlerin bağımsız örneklem t testi sonuçlarına aşağıda tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyet ve Gelir Düzeyine Göre Bağımsız Örneklem T Testi

		Levene Varyans Eşitliği Testi		**Ortalamaların Eşitliği İçin T Testi**				
		F istatistik değeri	**Anlamlılık Düzeyi**	**t istatistik değeri**	**Serbestlik Derecesi**	**Anlamlılık Düzeyi (çift uçlu)**	**Ortalamaların Farkı**	**Standart Hataların Farkı**
Cinsiyet	**Eşit Varyans**	,989	,322	,691	138	,491	,08875	,12838
	Eşit Olmayan Varyans			,714	114,580	,477	,08875	,12433
Gelir Düzeyi	**Eşit Varyans**	,649	,422	-,429	138	,668	-,05519	,12851
	Eşit Olmayan Varyans			-,413	92,701	,680	-,05519	,13355

Cinsiyet ve gelir düzeyi için Levene test istatistiği sonuçları değerlendirildiğinde, 0.05 anlamlılık düzeyinde cinsiyet ve gelir düzeyine göre varyanslarının homojen olduğu görülmüştür. Homojen varyanslılık durumunda cinsiyet ve gelir düzeyine göre 0.05 anlamlılık seviyesinde anlamlı bir

farklılık bulunmamıştır. Bu durumda cinsiyet ve gelir düzeyi değişkenleri için idari ve sözleşmeli personelin örgütsel özdeşleşme düzeylerinde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Yaş (18-24, 25-32, 33-41,42 ve üzeri) , eğitim düzeyi (lise ve ortaöğretim, ön lisans-lisans, yüksek lisans) ve çalışma süresi (2-5, 6-10, 11-15, 16 ve üzeri) değişkenleri ikiden fazla sayıdaki gruplar kapsamında değerlendirilmiştir. Bu nedenle ikiden fazla sayıdaki gruplardaki farklılıkların karşılaştırmaları için tek yönlü Anova testi kullanılmıştır. Söz konusu test kapsamında aşağıdaki tablo 5 ve tablo 6'da ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Levene test istatistiği sonuçları değerlendirildiğinde, Yaş, eğitim düzeyi ve çalışma süresine göre 0.05 anlamlılık düzeyinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür. Homojen varyanslılık durumunda yaş, eğitim düzeyi ve çalışma süresine göre 0.05 anlamlılık seviyesinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumda Yaş, eğitim düzeyi ve çalışma süresi değişkenleri için idari ve sözleşmeli personelin örgütsel özdeşleşme düzeylerinde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5: Yaş, Eğitim Düzeyi ve Çalışma Süresine Göre Varyansların Homojenlik Testi

	Levene İstatistiği	Serbestlik Derecesi 1	Serbestlik Derecesi 2	Anlamlılık Düzeyi
Yaş Grupları	,477	3	136	,699
Eğitim Düzeyi	2,863	2	137	,061
Çalışma Süresi	,874	3	136	,456

Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde idari ve sözleşmeli toplam 140 Hitit Üniversitesi çalışanının örgütsel özdeşleşmelerinin orta düzeyde var olduğu, söz konusu çalışanların sosyoekonomik ve demografik farklılıklarının örgütsel özdeşleşme düzeylerine etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Yaş, Eğitim Düzeyi ve Çalışma Süresine Göre Tek Yönlü AnovaTesti

		Kareler Toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler Ortalaması	F istatistiği	Anlamlılık Düzeyi
Yaş Grupları	**Gruplar arası**	1,035	3	,345	,643	,589
	Grup içi	72,960	136	,536		
	Toplam	73,994	139			
Eğitim Düzeyi	**Gruplar arası**	1,145	2	,572	1,076	,344
	Grup içi	72,850	137	,532		
	Toplam	73,994	139			
Çalışma Süresi	**Gruplar arası**	3,112	3	1,037	1,991	,118
	Grup içi	70,882	136	,521		
	Toplam	73,994	139			

SONUÇ

Örgütler dinamik yapıları nedeniyle sürekli bir gelişme gösterme çabasındadır. Örgütlerin özellikle ekonomik ve sosyal yönden gelişebilmeleri amacıyla gösterdikleri çabanın çalışanlar tarafından da gösterilmesi, çalışanların örgütleriyle bütünleşmesi, örgütte hiyerarşik yapının ortadan kalkarak takım ruhunun hakim olması yani çalışanların örgütleriyle özdeşleşmeleriyle mümkün olabilecektir. Örgütüyle özdeşleşen bireylerin motivasyonu yüksek olacak, iş tatmin düzeyleri artacak böylece örgütün verimliliğine olumlu yönde katkıları olacaktır. Örgütün verimliliği kapsamında özel sektörde kar hakimken, kamu kuruluşlarında daha çok kamuya yarar

sağlanması amaçlanmaktadır. Araştırmanın yapıldığı kamu üniversitesinde örgütleriyle özdeşleşen bireylerin kamu kaynaklarını etkin kullanarak maliyetlerin azalması yönünde kamuya yarar sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu gibi önemli ekonomik sonuçları olan örgütsel özdeşleşmenin araştırılması, araştırmanın yapıldığı kamu kuruluşu için büyük önem arz etmektedir.

Örgütsel özdeşleşmenin varlığının yanı sıra düzeyinin de önemi büyüktür. Örgütsel özdeşleşme düzeyi ne kadar yüksek olursa örgütün o kadar çok gelişme göstereceğini düşünmek bazı yönlerden doğru olmayabilir. Kurum ile örgütsel özdeşleşme düzeyi aşırı derecede yüksek olan çalışanlar bazı durumlarda kurumun hatalarını görmezden gelebilir. Bu noktada kuruma yönelik olumsuz eleştiriler ortadan kalkacağı için bu durum kurumun gelişiminde olumlu etki oluşturamayabilecektir. Kurum ile örgütsel özdeşleşme düzeyi çok düşük olan çalışanlar ise, kendini kurumun bir parçası olarak görmeyeceğinden iş motivasyonu ve tatmini yüksek düzeyde olmayacak, kaynakları etkin kullanmayabilecek böylece kurumun gelişimine olumlu yönde katkıları olmayacaktır.

Bir başka ifadeyle kurumun gelişimi açısından örgütsel özdeşleşme düzeyinin aşırı derecede yüksek olması, örgütsel özdeşleşme düzeyinin çok düşük olması ile aynı etkiyi oluşturabilecektir. Bu çalışmada ulaşılan çalışanların kurumlarıyla örgütsel özdeşleşme düzeylerinin orta seviyede olduğu yönünde sonucun, araştırmanın yapıldığı kurumun gelişimine olumlu yönde etkisi olacağı söylenebilir. Ayrıca çalışmada çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerinde sosyoekonomik ve demografik yönden bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Böyle bir farklılık olmadığının belirlenmesi, her çalışanın kurumuyla özdeşleştiğinin bir göstergesidir. Bu durumda kurumun yönetim anlayışının etkili olabildiği söylenebilir. Yazın araştırmasına göre bu yönde ulaşılan sonuçların mevcut olması çalışmada ulaşılan sonuçları desteklemektedir. Gelecekte söz konusu kurum için çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerine etkisi olabilecek diğer faktörler araştırma konusu yapılabilir.

KAYNAKÇA

ALLEN, N. J., ve MEYER, J. P. (1996). “Affective, Continuance, and Normative Commitment to The Organization: An Examination of Construct Validity”, Journal of Vocational Behavior, 49: 252–276.

ASHFORTH, B.E. ve MAEL, F. (1989). “Social Identity Theory and the Organization”, The Academy of Management Review, 14(1): 20-39.

ASHFORTH, B.E., HARRISON, S.H. ve CORLEY, K.G. (2008). “Örgütlerde özdeşleşme: Dört temel sorunun incelenmesi”. Yönetim dergisi, 34(3), 325-374.

BARTEL, C. A. (2001). “Social Comparisons in Boundary-Spanning Work: Effects of Community Outreach on Members' Organizational İdentity and İdentification”, Administrative Science Quarterly, 46(3): 379-413.

BHATTACHARYA, C.B., RAO H. ve GLYNN. M.A. (1995). “Understanding The Bond of Identification: An Investigation of Its Correlates Among Art Museum Members”, Journal of Marketing, 59: 46-57.

BHATTI, K.K. ve QURESHI, T.M. (2007). “Çalışan Katılımının İş Tatmini, Çalışan Bağlılığı ve Çalışan Verimliliği Üzerindeki Etkisi”, İşletme Araştırma Makalelerinin Uluslararası İncelemesi, 3(2): 54-68.

CHENEY, G. (1983). “On The Various and Changing Meanings of Organizational Membership: A Field Study of Organizational Identification”, Communication Monographs, 50: 342–362.

ÇAKINBERK, A., DERİN, N., ve DEMİREL, E.T. (2011). “Örgütsel Özdeşleşmenin Örgütsel Bağlılıkla Biçimlenmesi: Malatya ve Tunceli Özel Eğitim Kurumları Örneği”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 3(1): 89-121.

ÇANKAYA, M. (2017). “Hastane Çalışanlarının Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemine İlişkin Görüşleri: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde Bir Araştırma”, Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 4(4): 272-282.

DUKERICH, J. M., GOLDEN, B. R., ve SHORTELL, S. M. (2002). “Beauty is in the eye of the beholder: The impact of organizational identification, identity, and image on the cooperative behaviors of physicians”, Administrative Science Quarterly, 47(3): 507-533.

DUTTON, J. E., DUKERİCH, J. M., ve HARQUAIL, C.V. (1994). “Organizational Images and Member Identification”, Administrative Science Quarterly, 239-263.

FOOTE, N. N. (1951). “Identification As The Basis For A Theory of Motivation”, American Sociological Review, 16(1): 14-21.

HALL, D.T. ve SCHNEİDER. B. (1972). “Correlates Of Organizational Identification As A Function of Career Pattern An Organizational Type”, Administrative Science Quarterly, 17: 340-350.

İŞÇAN, Ö.F. (2006). “Dönüştürücü/Etkileşimci Liderlik Algısı ve Örgütsel Özdeşleşme İişkisinde Bireysel Farklılıkların Rolü”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11: 160-177.

JOHNSON, M.D., MORGESON, F.P., ILGEN, D.R., MEYER, C.J., ve LLOYD, J.W. (2006). “Multiple Professional Identities: Examining Differences in Identification Across Work-Related Targets”, Journal of Applied Psychology, 91(2), 498-506.

KELMAN, H.C. (1958). “Compliance, Identification and Internalization: Three Processes of Attitude Change”, The Journal of Conflict Resolution, 2(1): 51-60.

LEE, S.M. (1971). “An Empirical Analysis of Organizational Identification”, The Academy of Management Journal, 14(2): 213–226.

MILLER, V.D., ALLEN, M. CASEY, M.K. ve JOHNSON, J.R. (2000). “Reconsidering The Organizational Identification Questionnaire”, Management Communication Quarterly, 13(4): 626–658.

SMIDTS, A., PRUYN, A.T.H., ve VAN RİEL, C.B. (2001). “The Impact of Employee Communication and Perceived External Prestige on Organizational Identification”, Academy of Management Journal, 44(5):1051-1062.

TOLUKAN, E., ŞAHİN, M.Y., ve KOÇ, M. (2016). “Cimnastik Antrenörlerinin Örgütsel Özdeşleşme Düzeyleri ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi”, Electronic Turkish Studies, 11(8):377-398.

TURUNÇ, Ö. ve ÇELİK, M. (2010). “Algılanan Örgütsel Desteğin Çalışanların İş-Aile, Aile-İş Çatışması, Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1): 209 - 232.

VAN DICK, R. (2001). “Identification in organizational contexts: Linking theory and research from social and organization psychology”, International Journal of Management Reviews, 3(4): 265–283.

WALSH, K. ve GORDON, J.R. (2008). “Bireysel bir iş kimliği yaratmak”, İnsan kaynakları Yönetimi İncelemesi, 18(1): 46-61.

WAN-HUGGINS, V.N., RIORDAN, C.M., ve GRIFFETH, R.W. (1998). “The Development And Longitudinal Test of A Model of Organizational Identification”, Journal of Applied Social Psychology, 28(8): 724-749.

YUKI, M. (2003). "Intergroup Comparison Versus Intragroup Relationships: A Cross-Cultural Examination of Social Identity Theory In North American and East Asian Cultural Contexts", Social Psychology Quarterly, 66:166- 167.

EKLER

Ek 1: Gelir Düzeyi ve Cinsiyete Göre Tanımlayıcı İstatistikler

T test sonuçlarına Göre Tanımlayıcı İstatistikler		N(Gruplardaki Kişi Sayısı)	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Standart Hata
Gelir Düzeyi	**3500-7500 (TL)**	89	2,4644	,69198	,07335
	2000-3500 (TL)	51	2,5196	,79697	,11160
Cinsiyet	**Erkek**	89	2,5169	,76047	,08061
	Kadın	51	2,4281	,67598	,09466

Ek 2: Eğitim Düzeyi, Yaş ve Çalışma Süresine Göre Tanımlayıcı İstatistikler

Tek Yönlü Anova Testine Göre Tanımlayıcı İstatistikler		N (Gruplardaki Kişi Sayısı)	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
Yaş Grupları	**18-24**	5	2,1667	,48591	,21731
	25-32	51	2,5392	,74281	,10401
	33-41	51	2,5229	,67825	,09497
	42 ve üzeri	33	2,3889	,81827	,14244
	Toplam	140	2,4845	,72961	,06166
Eğitim Düzeyi	**Lise ve ortaöğretim**	42	2,5952	,85154	,13140
	Ön lisans-lisans	82	2,4085	,64743	,07150
	Yüksek lisans	16	2,5833	,78174	,19543
	Toplam	140	2,4845	,72961	,06166
Çalışma Süresi	**2-5**	44	2,5114	,65335	,09850
	6-10	64	2,5964	,76105	,09513
	11-15	19	2,2719	,79196	,18169

Tek Yönlü Anova Testine Göre Tanımlayıcı İstatistikler		N (Gruplardaki Kişi Sayısı)	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
Yaş Grupları	**18-24**	5	2,1667	,48591	,21731
	25-32	51	2,5392	,74281	,10401
	33-41	51	2,5229	,67825	,09497
	42 ve üzeri	33	2,3889	,81827	,14244
	Toplam	140	2,4845	,72961	,06166
	16 ve üzeri	13	2,1538	,62901	,17446
	Toplam	140	2,4845	,72961	,06166

Makale id= 75

Sözlü Sunum

Kamu Çalışanlarının Örgütsel Özdeşleşme Düzeyinin Belirlenmesinde Sosyoekonomik ve Demografik Farklılıkların Rolü

Seher Ersöz[1] , Dr. Öğretim Üyesi Özlem Dündar[2]
[1]*Hitit Üniversitesi*
[2]*Hitit Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*

Özet: *Örgütsel özdeşleşme kamu ve özel tüm kuruluşların özellikle ekonomik yönden gelişmesi (kuruluşun verimliliğinin artması, maliyetlerinin düşmesi gibi) açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle birçok çalışmada araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmada kamu üniversitesinde görev yapan idari ve sözleşmeli toplam 140 personelin örgütsel özdeşleşme düzeylerinin belirlenmesinde sosyoekonomik ve demografik farklılıkların (gelir düzeyi, eğitim seviyesi, çalışma süresi, cinsiyet, yaş) rolü olup olmadığı SPSS 16.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak anket yöntemiyle araştırılmıştır. Analiz sonucunda söz konusu personelde örgütsel özdeşleşmenin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Analizde ayrıca kamu çalışanlarının sosyoekonomik ve demografik farklılıklarının örgütsel özdeşleşme düzeylerine etkisi olmadığı görülmüştür. Yazın araştırmasına göre bu yönde ulaşılan sonuçlar mevcuttur.*

Anahtar Kelimeler: *Örgütsel Özdeşleşme Düzeyi, Sosyoekonomik ve Demografik Farklılıklar, Anket Araştırması.*

The Role of Socioeconomic and Demographic Differences in Determining the Organizational Identification Level of Public Servants

Abstract*: Organizational identification is of great importance for the economic advancement of all public and private institutions (such as increasing the efficiency of the institution, decreasing its costs). For this reason, it has been the subject of research in many studies. In this study, whether socioeconomic and demographic differences (level of income, level of education, working hours, gender, age) play role of in determining the level of organizational identification of total of 140 administrative and contracted personnel working in a public university was investigated by survey method using Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 16.0). As a result of the analysis it was determined that the organizational identification in the mentioned personnel was at a medium level. It was also seen in the analysis that socioeconomic and demographic differences of public servants did not have an effect on their level of organizational identification. According to the literature, there are results reached in this direction.*

Keywords: *Organizational Identification Level, Socioeconomic and Demographic Differences, Survey Research.*

1. GİRİŞ

Postmodern bir çağda belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda varlığını sürdürmeye çalışan tüm işletmeler, bu sürdürebilirliği ancak kaliteli ürün ve hizmet çıktısı ile sağlayabilmektedir. Bu nedenle kaliteden taviz vermek, rekabetin ağır olduğu bu arenada oyuna antrenmansız çıkmak gibidir. Elbette ürün ve hizmet çıktısındaki kalite bir başlangıç değil, işletmenin girdi sürecinden başlayan müşteriye kadar ulaşan süreçte uygulanan toplam kalitenin bir sonucudur. Kaliteyi sürece hakim kılmak, tüm çalışanların kalite politikalarını benimsediği bir anlayışa hakim bir örgüt kültürü yaratmak, en üst yönetimin sorumluluğunda ki bir zorunluluktur. Bununla birlikte sahip olunan bu kalitenin sürekli olarak geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, öncelikle üst yönetimin işletme amaçlarını gerçekleştirirken tüm uygulamalarında kararlı bir şekilde kalite anlayışını

yansıtması oldukça önemlidir. Elbette tüm çalışanların da bu süreci benimseyerek sürece dâhil olması ve katkıda bulunması gerekmektedir.

Tüm bu görüşler çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışmada Hitit Üniversitesi bünyesinde yönetim kademesinde görev yapan yöneticilerin Kalite Yönetim Sistemlerine yönelik algılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde konuyla ilgili kavramsal çerçeve irdelenmiştir. İkinci bölümde ise araştırma verilerinin analizi değerlendirilerek yorumlamalar yapılmıştır.

2.KALİTE KAVRAMI VE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ

Genel olarak işletmenin süreç aşamaları ve sonuçlarıyla ilgili olan (Harwey vd. 1993) kalite, mal ve hizmet üretiminde bireye, gruba ya da topluma göre farklı anlamlar taşıyan bir kavramdır. Ancak alıcının memnuniyetini fazlasıyla sağlama açısından ortak bir özelliğe sahiptir. Farklı bir ifade ile mala ya da hizmete talip olan farklı kişilerin ihtiyacını karşılamak ve bu kişilerin bu alışverişten duyduğu hoşnutluğu artırma çabalarını ifade etmektedir (Zengin ve Erdal, 2000: 46). Müşteri profiline göre sürekli değişen kalite algısı nedeniyle, sunulan mal veya hizmetin de özellikleri (İşlevselliği, kullanışlılığı, estetiği, dayanıklılığı vb.) değişmektedir (Cevher, 2015: 804).

Kalite; yönetimi geliştirme, hizmetlerin devamlılığını sağlama ve işletmenin rekabet gücü elde etmesi noktasında önemli bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır (Ruzevicius ve Sirvidaite, 2004: 188-189). Bu durum işletmede kalite varlığının sürekli olarak başarıyı getiren, ihtiyaç ve beklentileri karşılarken müşteri memnuniyetini artan düzeyde etkileyen, olası riskleri önleyen bir yaşam ve yönetim biçimi olmasından kaynaklanmaktadır (Gencel, 2001: 65). Yani işletmelerin var oluş amacını gerçekleştirmek üzere yürüttüğü tüm faaliyetler ile bu faaliyetlerin sonucunda müşteriye sunulan ürün ya da hizmetlerin kullanıcıdaki beklentiyi fazlasıyla karşılaması ve gelecekte de ihtiyaç duyulabilecek ihtiyaçların öngörülmesi süreçlerinin tamamını kapsamaktadır.

Üründe kalite ürünün tercih edilmesine neden olan özellikleriyle ilgilidir. Ürün kalitesinin oluşmasında ürünün fiyatı, kullanılabilirliği, satışın gerçekleşmesinde ve sonrasında müşteriye verilen değer ve gösterilen ilgi ile müşterinin memnun edilmesine kadarki tüm aşamalar etkilidir (Sam ve Dhanya, 2012).

Örgütler içinde bulundukları toplumun sorunlarına çözüm bulmak ve ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadır. Ayrıca değişen koşullarla birlikte mevcut yapılarını da sürekli güncellemek ve zenginleştirmek; toplumu ekonomik ve kültürel anlamda kalkındırmak üzere değişen müşteri profiline göre varlığını sürdürmesi gerekmektedir. Bu bakımdan örgütlerin yönetim kademelerinin kalite anlayışının gerekliliğine inanması ve tüm karar ve uygulamalarında çalışanlarını bu sürece dahil etmesi gerekmektedir (Taner, 2013: 226). Bu süreç de ancak toplam kalite yönetimi anlayışı ile sürdürülebilir.

Mergen (1993) toplam kalite yönetimini, zaman içerisinde sürekli olarak değişen ve müşteriyi esas alan bir anlayış olarak açıklamakla birlikte; rekabet avantajı sağlaması, alıcıda kalite bilinci oluşturması, olası riskleri önlemesi ve amaçlara ulaşma noktasında uygulanması gereken sistemsel bir bütün olarak ifade etmektedir. Yine Mergen'e (1993) göre odağında müşteri olan bu sistemin iyi işlemesi tüm çalışanların ortak bir hedef için dayanışma ve işbirliği halinde en doğru yöntem ve tekniklerle ve en önemlisi örgüt yapısının sahip olduğu yönetim anlayışı ile toplam kaliteye inanmış yöneticilere bağlıdır.

Bütün çalışanların dahil edilerek işbirliğini zorunlu kılan toplam kalite yönetimi anlayışı sayesinde, kurum çalışanlarının motivasyonu artmakta, sorunları çözmede ve önceden tahmin etmede bireylere avantaj sağlamaktadır (Serin ve Aytekin, 2009: 90-92). Ayrıca tüm iç paydaşların sürekli olarak eğitilmesi gerekliliği üzerine kurulan toplam kalite yönetimi ile bireylerin kendilerini kuruma ait hissetmeleri yani özdeşleşmeleri kolaylaşmaktadır.

Liderlik, performans ölçümü, ekip çalışması, sürekli gelişme ve iyileşme, hata ve risklerin önlenmesi, eğitim ve müşteri odaklılık toplam kalite yönetiminin temel ilkelerini oluşturmaktadır (Özçakar, 2010: 108). Toplam kalite yönetimi düşüncesinin başarısı bu ilkelerin başarılı bir şekilde uygulanmasına bağlıdır.

Müşteri devamlılığı veya müşteri şikâyetlerinin miktarı ile ilgili olan hizmet kalitesi ise müşteri bağlılığını etkileyen bir faktördür (Hacıefendioğlu ve Koç, 2009: 146-167). Hizmet kalitesi gerçek ve algılanan hizmet kalitesi şeklinde değerlendirilmekte ve müşteri tarafından algılanan hizmet kalitesinin müşteri bağlılığını etkilemesi açısında rekabet üstünlüğü sağladığı belirtilmektedir. Hizmet kalitesinin boyutları (Amin ve Isa, 2008: 194):

- Geçmiş tecrübe ve deneyimler
- Hizmet sağlayıcıların güvenilirliği
- Duyarlılık (yardımseverlik)
- Müşteriye verilen değer (nezaket ve güven)
- Empati (şefkat, ilgi) şeklinde ifade edilmektedir.

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren en önemli işletmelerin başında yükseköğretim kuruluşları gelmektedir. Küreselleşme sonucu meydana gelen değişim ve dönüşümler, teknolojik gelişmelerle birlikte her şeyi etkisi altına almaktadır. Nitekim hızlı yaşanan bu gelişmeler tüm organizasyonları etkilediği gibi toplum, insanlık ve doğa için, evrensel değerler çerçevesinde, yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi, yenilikçiliği ve liderliği besleyerek, mükemmellik düzeyinde araştırma yapmayı, eğitim hizmeti sunmayı, uluslararası düzeyde öncü, bölgesini ve dünyayı dönüştürmeyi amaç edinen yükseköğretim kuruluşlarını da fazlasıyla etkilemektedir (Özdede, 2010: 1-2).

Diğer sektörlerde olduğu gibi yükseköğretim kuruluşlarında da kaliteyi tanımlamak (Katiliute ve Neverauskas, 2009) ve bu noktada tüm süreçleri içine alan kaliteli bir eğitim öğretim sistemi oluşturmak gerekmektedir (Şivil, 2019). Ayrıca güven içinde mutlu bir yaşam sürmenin ve toplumun ilerlemesinde stratejik bir öneme sahip olan eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde "eğitimde nitelikli insan" felsefesini benimsemek ve bu felsefeyi kurum kültürüne yerleştirmek zorunlu olmaktadır. Bu anlayışla tüm eğitim öğretim politikalarının sürdürülmesi noktasında yöneticilerin önemli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır (Kocatepe, 2010: 1). Bu sorumluluğu başarılı bir şekilde gerçekleştirmenin en önemli yolu da kalite süreçlerini yönetimin bir argümanı olarak kabul etmektir.

Yükseköğretim kuruluşları yüksek standartlarda eğitim ve yükseköğretim hizmetleri sunmak ve bu hizmetlerin kalitesini sürekli artırarak daha verimli sonuçlar elde etmek zorunda olan yapılardır. Çünkü bu kuruluşlar toplumun refahı ve kalkınmasında başrol durumundadır (Serin ve Aytekin, 2009: 83). Dolayısıyla söz konusu yapıların, kaliteyi benimseyen ve her daim en iyisi olmayı hedef edinen bir yönetim anlayışıyla yönetilmeye; hizmetlerin yürütülmesinde ise her aşamada kalitenin gözetilmesi noktasında sorumluluk üstlenen bireylere ihtiyacı bulunmaktadır (Tezsürücü ve Bursalıoğu, 2013: 97). Bu süreçte yönetimlerin Kalite Yönetim Sistemlerinden faydalanması, bütün amaçlarını bu sistemler üzerine inşa etmesi ve mevcut yapıyı sürekli iyileştiren bir dinamizm içerisinde bulunması önem arz etmektedir (Meraler ve Adıgüzel, 2012: 124).

3. KALİTE YÖNETİM SİSTEMLERİ

Kalite yönetim sistemleri ürün veya hizmetin kullanıcıya, amaca ve kullanılabilirlik ölçütüne uygun bir şekilde sunulması sürecinde planlanmış uygulamalar, programlar ile bunları tasarlayan organizasyonları; kısaca kullanıcı tatmininin sağlanmasına kadar ki tüm aşamaları kapsayan yönetimsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Murmura, 2016: 1466). Kalite Yönetim Sistemleri ürün ve hizmette müşteri şikâyetlerini azaltan, çalışanların motivasyonunu artırarak verimlilik düzeyini artıran, tüm paydaşlar arasında iletişimi ve işbirliğini güçlendiren kurumlar için hayati sistemlerdir (Ruzevicius ve Sirvidaite, 2004: 188-189).

Kaziliünas (2010) kamu ya da özel nitelikli tüm kuruluşların rekabet ve değişen koşullar nedeniyle artan bir müşteri baskısına maruz kaldığını ve bu bağlamda bu yapıların kalite yönetim sistemi uygulamasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle bu sistemlerin baz alınarak yönetim sürecinin gerçekleştirilmesi, gerektiğinde gözden geçirilerek düzeltici ve önleyici birtakım unsurların hayata geçirilmesi, iç ve dış denetimlerin devamlılığının sağlanması ve performans ölçme ve sürekli iyileştirmeye dönük faaliyetlerin oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Kaziliünas, 2010:79).

Zabadi'ye (2013) göre kuruluşlarda yöneticilerin sorumluluğunda olan süreçlerin iyi yönetilmesi öncelikle bu süreçlerin iyi anlaşılması ve sürekli olarak iyileştirme çabalarının varlığı ile mümkündür. Bu kapsamda kullanılan kalite yönetim sistemlerini bilmek olası riskleri önleme ve başarı –başarısızlık durumlarını öngörme aşamasında kişiye yardımcı olur. Yine Zabadi'ye (2013) göre kalite yönetim sistemleri çalışanların değişen koşullara uyum sağlama sürecine de katkıda bulunur. Bu sistemlerin iyi uygulandığı kurumlarda çalışanların daha bilinçli olduğu ve kaliteli (mal ya da hizmet) çıktılar üretme aşamasında daha yüksek bir performans sergilediği; böylece kaliteli bir üretiminde gerçekleştirildiği görülmektedir (Zabadi, 2013: 45).

Bu kapsamda ISO 9000 sertifikasyonu ile kuruluşların faaliyetlerine katma değer kazandırmak ve performansı sürekli artırma olanağı sağlamak amaçlanmıştır. Bu uygulama müşteri odaklılık, liderlik, çalışanların katılımı, süreç yaklaşımı, iyileştirme, kanıta dayalı karar verme ve ilişkilerin yönetimi prensipleri esas alınarak hazırlanmıştır (Sun, 2000:168-179). Toplam kalite yönetimi felsefesinin başarısı bu felsefenin temelini oluşturan müşteri memnuniyeti, sürekli iyileştirme, verilere dayanma, yönetimin kararlı oluşu ve tüm çalışanların katılımının sağlanması ilkelerinin eksiksiz bir şekilde uygulanmasına bağlıdır (Ceylan, 1997:27).

4. METODOLOJİ

4.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bir örgütte toplam kalite yönetimi anlayışının uygulanabilmesi için ilk başta üst yöneticilerinin kalite süreçlerini benimsemeleri ve kararlılıkla bu süreçleri uygulamaları gerekmektedir. Yöneticilerin kalite yönetim süreçlerine olan inancı örgütte kalite anlayışının hakim olmasını ve bu kalite anlayışının sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Bu önemden yola çıkarak araştırmada Hitit Üniversitesi'nde akademik ve idari statüde görev yapan yöneticilerin kalite yönetim sistemi uygulamasına ilişkin algılarının tespiti amaçlanmıştır.

4.2 Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırma modeli katılımcı yöneticilerin demografik özellikleri ile kalite yönetim sistemi (KYS) algıları arasında anlamlı farklılığın olduğuna yönelik kurulmuştur. Bu amaçla aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

H1= Katılımcıların cinsiyeti ile KYS algısı arasında anlamlı farklılık vardır.

H2= Katılımcıların eğitimi ile KYS algısı arasında anlamlı farklılık vardır.

H3= Katılımcıların yaşı ile KYS algısı arasında anlamlı farklılık vardır.

H4= Katılımcıların görevi ile KYS algısı arasında anlamlı farklılık vardır.

H5= Katılımcıların aldığı iç tetkik eğitim ile KYS algısı arasında anlamlı farklılık vardır.

H6= Katılımcıların aldığı KYS eğitimi ile KYS algısı arasında anlamlı farklılık vardır.

4.3 Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenin yaklaşık olarak 200 yönetici olduğu tahmin edilmektedir. Yöneticilerin iş yoğunluğundan dolayı araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, ulaşılabilen ve dönüş yapabilen 100 yöneticiye anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulaması 2019 yılında KYS

yönetim süreçlerinin sürdürüldüğü zaman dilimi içerisinde bizzat araştırmacılar tarafından yüz yüze anket yöntemi ile yapılmıştır.

4.4. Veri Toplama ve Analiz

Araştırmada katılımcı yöneticilerin kalite yönetim sistemi uygulamaları hakkındaki algılarını incelemek için Ahmet Harman (2016) tarafından geliştirilen soru formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan her ifadesinin faktör yükleri ve ölçeğin genel güvenirliliği tespit edilmiştir. 21 maddenin güvenirlik katsayısı α=,947'dir. Bu değer araştırmanın güvenirliliği için yeterli olduğu görülmüştür. Tablo 2'de her bir madde için faktör yükü, ortalama ve standart sapma değerleri görülmektedir.

4.5 Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın bu kısmında katılımcıların demografik özellikleri ve araştırma hipotezlerinin analiz edilip elde edilen bulguların değerlendirilmesi yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş	**Sayı%**	**Eğitim**	**Sayı%**
26-32	8	Lisans	37
30-41	34	Yüksek Lisans	11
42-48	28	Doktora	52
49+	30	**Cinsiyet**	**Sayı %**
Yöneticilikte Çalışma Süresi	**Sayı%**	Kadın	16
0-5 yıl	31	Erkek	84
6-12 yıl	42	**İç Tetkik Eğitimi**	**Sayı%**
13-20 yıl	17	Aldım	20
21+ yıl	10	Almadım	80
Görev	**Sayı%**	**KYS Eğitim**	**Sayı%**
Dekan/Dek. yrd	8	Aldım	36
Müdür/M.yrd	12	Almadım	64
Bölm Bşk	47		
Dair Bşk	7		
Sektr.	10		
Şube Mdr	16		
(N=100)			

Tablo 1'de katılımcılara ait demografik bilgiler yer almaktadır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %34'ü 30-40 yaş arası, % 30'u 49 yaş üstü yaş grubuna sahiptir. Katılımcıların %16'sı kadın %84'ü erkektir ve % 63'ü lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların %36'sı KYS eğitimi almışken %20'si iç tetkik eğitimi almış durumdadır.

Tablo 2: Kalite Yönetim Sistemi Faktör Yükleri, Ortalama ve Standart Sapma

	KYS: Kalite Yönetim Sistemi	Faktör Yükü	Ortalama	Standart Sapma
1	Üniversitemizde uygulanan KYS hizmet alanların memnuniyetini artırmaktadır.	,803	3,8	,815
2	Üniversitemizde uygulanan KYS iş ve işlemlerde hizmet kalitesini artırmaktadır.-	,756	3,8	,832
3	Üniversitemizde uygulanan KYS taleplerin zamanında karşılanmasını sağlamaktadır.	,553	3,6	,835

4	Üniversitemizde uygulanan KYS bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır.	,635	3,8	,769
5	Üniversitemizde uygulanan KYS çözüme giden yollarda çeşitlilik sağlamaktadır.	,491	3,5	,869
6	Üniversitemizde uygulanan KYS kurum içi iletişimi artırmaktadır.	,548	3,7	1,02
7	Üniversitemizde uygulanan KYS yapılan iş ve işlemlerde güvenilirliği artırmaktadır.	,545	**4,0**	,969
8	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanlarda kalite bilincinin oluşmasını sağlamaktadır.	,685	3,9	,867
9	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanın performansını artırmaktadır.	,575	3,6	,917
10	Üniversitemizde uygulanan KYS ekip çalışmasını artırmaktadır.	,645	3,8	,945
11	Üniversitemizde uygulanan KYS yeniliklere ve gelişmelere karşı açıklık getirmektedir.	,678	3,8	,963
12	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanların planlı çalışmasını sağlamaktadır.	,617	3,8	,789
13	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanların görev ve sorumluluklarının net bir şekilde belirlenmesini sağlamaktadır.	,658	3,9	,865
14	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanların motivasyonunu artırmaktadır.	,520	3,5	,965
15	Üniversitemizde uygulanan KYS iş ve işlemlerde standartlaşmayı sağlamaktadır.	,467	**4,1**	,874
16	Üniversitemizde uygulanan KYS yönetim işlemlerinde şeffaflığı sağlamaktadır.	,787	3,8	,902
17	Üniversitemizde uygulanan KYS yasal mevzuata uyumu artırmaktadır.	,695	**4,0**	,893
18	Üniversitemizde uygulanan KYS izlenebilirlik, ölçülebilirlik ve analiz edilebilirlik sağlamaktadır.	,747	3,8	,804
19	Üniversitemizde uygulanan KYS yönetimin etkinliğini artırmaktadır.	,669	3,8	,987
20	Üniversitemizde uygulanan KYS denetimi kolaylaştırmaktadır.	,523	3,9	,764
21	Kalite Yönetim sistemi gelecek 5 yılda popüleritesi ve kullanımı azalacak geçici bir hevestir.	,467	1,9	,805

Tablo 2'de anket formda kullanılan her bir maddeye ait faktör yükü, ortalama ve standart sapma değerleri görülmektedir. Elde edilen değerlere bakıldığından her bir maddenin faktör yüklerinin güvenilir düzeyde olduğu görülmektedir. Maddelerin faktör yükleri en yüksek ,803 en düşük ,467 değerleri almaktadır. Maddelerin ortalamalarına baktığımızda "Kalite Yönetim Sistemi gelecek 5 yılda popüleritesi ve kullanımı azalacak geçici bir hevestir" ifadesi en düşük değer olan 1,9 iken; "Üniversitemizde uygulanan KYS iş ve işlemlerde standartlaşmayı sağlamaktadır" ifadesi en yüksek 4,1 değerini almıştır. Yine "Üniversitemizde uygulanan KYS yapılan iş ve işlemlerde güvenilirliği artırmaktadır" ifadesi ile "Üniversitemizde uygulanan KYS uyumu artırmaktadır ifadesi 4,0 değeri ile ortalama değeri yüksek olan ifadelerdir.

Tablo 3. Maddelerin Genel Değerleri (Tanımlayıcı İstatistik)

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
KYS Genel	100	1,48	4,71	3,80	,62366

Tablo 3'de KYS algısını ölçen soruların genel ölçek ortalamasını göstermektedir. Elde edilen sonuçlarda en yüksek 4,71 en düşük 1,48 ortalama değer bulunmaktadır. İfadelerin genel ortalaması ise 3,80 'dir. Elde edilen bu değere göre katılımcıların algılarının yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4. Kalite Yönetim Sistemi Frekans Analizi

	KYS: Kalite Yönetim Sistemi	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Üniversitemizde uygulanan KYS hizmet alanların memnuniyetini artırmaktadır.	3	6	8	73	10
2	Üniversitemizde uygulanan KYS iş ve işlemlerde hizmet kalitesini artırmaktadır.	1	8	11	62	18
3	Üniversitemizde uygulanan KYS taleplerin zamanında karşılanmasını sağlamaktadır.	1	10	23	56	10
4	Üniversitemizde uygulanan KYS bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır.	1	6	12	66	15
5	Üniversitemizde uygulanan KYS çözüme giden yollarda çeşitlilik sağlamaktadır.	1	12	29	48	10
6	Üniversitemizde uygulanan KYS kurum içi iletişimi artırmaktadır.	2	14	11	50	23
7	Üniversitemizde uygulanan KYS yapılan iş ve işlemlerde güvenilirliği artırmaktadır.	0	8	12	51	29
8	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanlarda kalite bilincinin oluşmasını sağlamaktadır.	1	11	10	49	29
9	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanın performansını artırmaktadır.	3	10	23	52	12
10	Üniversitemizde uygulanan KYS ekip çalışmasını artırmaktadır.	0	11	10	61	18
11	Üniversitemizde uygulanan KYS yeniliklere ve gelişmelere karşı açıklık getirmektedir.	1	9	13	58	19
12	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanların planlı çalışmasını sağlamaktadır.	2	6	22	47	23
13	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanların görev ve sorumluluklarının net bir şekilde belirlenmesini sağlamaktadır.	2	6	10	56	26
14	Üniversitemizde uygulanan KYS çalışanların motivasyonunu artırmaktadır.	3	6	34	48	9
15	Üniversitemizde uygulanan KYS iş ve işlemlerde standartlaşmayı sağlamaktadır.	0	6	12	55	27
16	Üniversitemizde uygulanan KYS yönetim işlemlerinde şeffaflığı sağlamaktadır.	3	4	19	49	25
17	Üniversitemizde uygulanan KYS yasal mevzuata uyumu artırmaktadır.	0	11	3	56	30
18	Üniversitemizde uygulanan KYS izlenebilirlik, ölçülebilirlik ve analiz edilebilirlik sağlamaktadır.	3	7	12	55	23
19	Üniversitemizde uygulanan KYS yönetimin etkinliğini artırmaktadır.	2	7	14	62	15
20	Üniversitemizde uygulanan KYS denetimi kolaylaştırmaktadır.	1	9	10	55	25
21	Kalite Yönetim sistemi gelecek 5 yılda popülaritesi ve kullanımı azalacak geçici bir hevestir.	42	35	10	11	2

Tablo 4'de katılımcıların kalite yönetim sistemi ifadelerine ilişkin algılarının frekans dağılımı görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların KYS algısına ilişkin ifadelere çoğunlukla katıldıkları görülmektedir.

Tablo 5. Cinsiyet ve KYS Algısı Arasındaki Anlamlı Farlılık İlişkisi

Cinsiyet	N	Ort.	Ss	Sd	t	P

Erkek	57	3,97	0,741	98	1,616	,109
Kadın	45	3,70	0,784			

Tablo 5'te katılımcıların cinsiyeti ile KYS algısı arasındaki anlamlı farklılıklara ilişkin analiz sonucu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre cinsiyet ile KYS algısı arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır (p>0,05). Böylece, H1 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6. Eğitim ve KYS Algısı Arasındaki Anlamlı Farklılık İlişkisi

Eğitim	N	Ort.	Ss	Fark	F	P
A-Lisans	37	3,6	0,88		3,430	0,036*
B-Yüksek Lisans	11	3,6	0,78			
C-Doktora	52	4,0	0,69	C-A/B		

Tablo 6'da katılımcıların eğitim düzeyi ile KYS algısı arasındaki anlamlı farklılık görülmektedir (p<0,05). Elde edilen bulgulara göre doktora düzeyine sahip katılımcıların KYS algılarının diğer eğitim düzeyine göre yüksek olduğu görülmüştür. Böylece H2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7. Yaş Grupları ve KYS Algısı Arasındaki Anlamlı Farklılık İlişkisi

Yaş Grupları	N	Ort.	Ss	Fark	F	P
A-26-32	8	4,0	0,65		4, 274	0,01*
B-33-41	34	3,5	0,78			
C-42-48	28	4,1	0,87	C-B		
D-49+	30	3,9	0,68			

Tablo 7'de katılımcıların yaş ile KYS algısındaki anlamlı farklılık görülmektedir (p<0,05). Elde edilen bulgulara göre 42-48 yaş grubunun KYS algısının 33-31 yaş grubu algısından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Böylece H3 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 8. Statü ve KYS Algısı Arasındaki Anlamlı Farklılık İlişkisi

Statü	N	Ort.	Ss	Fark	F	P
A-Dekan/Dekan Yrd	6	4,3	0,65		4,274	0,01*
B-Müdür/Müdür Yrd	10	4,1	0,78			
C-Bölüm Bşk	47	3,9	0,87	A		
D-Fak/Ens/Yüksekokul Sekrt	10	3,9	0,68			
E-Dai. Başk	7	3,7	0,96			
F-Şube Müdürü	16	3,7	1,02			

Tablo 8'de katılımcıların statüsü ile KYS algıları arasındaki anlamlı fark görülmektedir (p<0,05). Elde edilen bulgulara göre Dekan ve Dekan Yrd. Statüsüne sahip katılımcıların KYS algıları diğer statü grubu katılımcılarına göre yüksektir. Böylece H4 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9. İç Tetkik Eğitimi Alan Katılımcılar ve KYS Algısı Arasındaki Anlamlı Farlılık İlişkisi

İç Tetkik Eğitim	N	Ort.	Ss	Sd	t	P
Aldım	20	3,97	0,756	98	,945	,347
Almadım	70	3,91	0,617			

Tablo 9'da iç tetkik eğitimi alan katılımcılar ile almayan katılımcılar arasındaki KYS algılarına ilişkin farklılık analizi sonuçları görülmektedir. Elde edilen bulgular sonucunda iç tetkiki alan ve

almayan katılımcılar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05). Böylece H5 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 10. KYS Eğitimi Alan Katılımcılar ve KYS Algısı Arasındaki Anlamlı Farlılık İlişkisi

KYS Eğitim	N	Ort.	Ss	Sd	t	P
Aldım	36	4,01	0,856	98	4,372	,000*
Almadım	64	3,36	0,874			

Tablo 10'da KYS eğitimi alan katılımcılar ile almayan katılımcılar arasında KYS algısı arasındaki anlamlı farklılık sonucu görülmektedir (p<0,05). Elde edilen bulgulara göre KYS eğitimi alan katılımcıların almayan katılımcılara göre KYS algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Böylece H6 hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kalite Yönetim Sistemlerinin temelinde müşteri odaklılık yani yüksek ve artan düzeyde müşteri tatmini bulunmaktadır Bu nedenle kurumlarda söz konusu hizmetlerin kalitesini artırarak daha verimli sonuçların elde edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda toplumun gelişiminde öncü olan üniversitelerin kaliteli bir hizmet anlayışı ile eğitim, öğretim ve diğer tüm faaliyetlerinin sürdürülerek gerekli olan nitelikli iş gücünü sağlaması beklenmektedir. Tüm eğitim-öğretim hizmetleri kalitesinin en üstte düzeyde olması için gerek kamu gerekse özel üniversitelerde olsun toplam kalite yönetim anlayışı ile kalite süreçlerinin titizlikle yürütülmesi gerekir. Bu süreçlerin yürütülmesinde üst yöneticilerin kalite yönetim sürecine verdikleri önem başarının en temel anahtarı olacaktır. Bu önemden hareketle bu araştırmada Hitit Üniversitesinde uygulanan kalite yönetim süreçlerine ilişkin yöneticilerin algılarını incelemek üzerine yapılmıştır. Katılımcıların algıyı ölçmek üzere sorulan ifadelere çoğunlukla katıldıkları görülmüştür (ort:3,80). Bununla birlikte katılımcı yöneticilerin demografik özellikleri ile KYS algıları arasında bazı anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Yapılan analizler sonucu eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların KYS algılarının daha yüksek olduğu, yine KYS eğitimi alan katılımcıların yüksek KYS algısına sahip olduğu görülmüştür. KYS algısı yüksek olan diğer katılımcılar ise Dekan ve Dekan Yrd. statüsünde görev yapan katılımcılardır. Bu sonuçlara göre eğitim düzeyinin ve kurum içinde çalışanlara verilen KYS eğitiminin KYS süreci hakkındaki algıları olumlu yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle kalite yönetim süreçleri sürekliliği olan süreçler olduğu için belli aralıklarla süreç eğitimleri çeşitli kademelerdeki personele verilmesi kalite anlayışının benimsenmesi açısından oldukça önemli olacaktır.

Kalite süreçlerinin birinci aşamasında üniversitenin mevcut misyonunun ve vizyonunun iyi belirlenmesi yürütülecek amaç ve hedeflerin bu misyon ve vizyonu sağlayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Kalite yönetim süreçlerinin sağlıklı ve başarılı bir şekilde yürütülmesinde yönetici pozisyonunda görev alan çalışanlarının prosedürler ve uygulamalar konusunda eğitim alması, bu eğitimi içselleştirmesi ve diğer kademelerdeki çalışanlara amaç birliğini sağlayacak biçimde aktarması gerekir. Kalite yönetim süreci çalışmalarını koordine edecek gerekli bilgi akışı ve eşgüdümü sağlayacak kalite geliştirme ekibi ve kalite komitelerinin oluşturulması gerektiğinde alt komisyonlarla üniversitelerin tüm birimlerinde eşzamanlı olarak faaliyetlerin yürütülmesi gerekir. Bu faaliyetlerde iş ve görev tanımları, tüm iş ve işlemlerin dökümante edilmesi, iş akışlarının belirlenmesi, belge ve formların düzenlenmesi, erişilebilirliğin ve ulaşılabilirliğin artırılması, hesap verebilirlik ve şeffaflığın iyi bir şekilde sağlanması gerekir. Yine iç ve dış paydaş analizlerinin yapılması, paydaşlara birlikte kalite çemberlerinin oluşturulması, belli aralıklarla akış diyagramı, beyin fırtınası ve/veya balık kılçığı teknikleri kullanarak problemlerin tanımlanması ve çözümlenmesi ile birlikte kalite stratejilerinin belirlenmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak bu araştırmada yöneticilerin algıları ölçülmeye çalışılmış ve KYS eğitimi alanların sürece daha olumlu yaklaştıkları görülmüştür. Farklı örneklemlerle gerek özel gerekse kamu kuruluşlarında çalışanların KYS algılarının ölçülmesi Kalite Yönetim Sistemlerinin

çalışanlardaki algısını belirlenmesi ve bu çalışmayı desteklemesi açısından daha çok katkı sağlayacaktır. Yine çalışanlarda KYS algısı ile diğer davranış değişkenleri ile ilişkisinin diğer çalışmalarla ortaya konulması kalite yönetimi konusundaki alan yazının zenginleştirmesi açısından oldukça önemli olacaktır.

Kaynakça

AMIN, M. ve ISA, Z. (2008). "An Examination Of The Relationship Between Service Quality Perception and Customer Satisfaction: A Sem Approach Towards Malaysian Islamic Banking", International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 1(3): 191-209.

CEVHER, E. (2015). "Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi ve Kalite Algısının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", Journal Of International Social Research, 8(39): 804-814.

CEYLAN, M. (1997). "Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi ve Müşteri Memnuniyeti", Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 3(1): 23-30.

GENCEL, U. (2001). "Yükseköğretim Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi ve Akreditasyon", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3): 164-218.

HACIEFENDİOĞLU, Ş. ve KOÇ, Ü. (2009). "Hizmet Kalitesi Algılamalarının Müşteri Bağlılığına Etkisi ve Fast-Food Sektöründe Bir Araştırma", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (18): 146-167.

HARVEY, L., GREEN, D. ve BURROWS, A. (1993). "Assessing Quality In Higher Education: A Transbinary Research Project", Assessment and Evaluation In Higher Education, 18(2): 143-148.

KATILIUTE, E. ve NEVERAUSKAS, B. (2009). "Development Of Quality Culture In The Universities", Economics and Management, (14): 1069-1076.

KOCATEPE, Ş. (2010). Eğitimde Stratejik Planlama ve Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Okul Yöneticileri Tarafından Algılanması, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KAZILIŪNAS, A. (2010). "The Implementation Of Quality Management Systems In Service Organizations", Viešoji Politika Ir Administravimas, 34: 71-82.

MERALER, S. ve ADIGÜZEL, A. (2012). "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kaliteye İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9): 123-144.

MERGEN, E. (1993). "Toplam Kalite Yönetimi", Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1): 25-33.

MURMURA, F., CASOLANI, N. BRAVI, L. (2016). "Seven Keys For Implementing The Self-Evaluation, Periodic Evaluation and Accreditation (Ava) Method, to Improve Quality and Student Satisfaction In The Italian Higher Education System", Quality In Higher Education, 22(2): 167-179.

ÖZÇAKAR, N. (2010). "Bir Kamu Kuruluşundaki Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi", İstanbul University Journal The School of Business Administration, 39(1): 106-124.

ÖZDEDE, A. (2010). Bir Yükseköğretim Kurumunda, Iso 9001: 2000 Kalite Yönetim Sistemi Belgesine Sahip Olan Ve Olmayan Birimler Arasındaki Örgüt İklimi Farklılıkları: Dokuz Eylül Üniversitesi Örneği, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

RUZEVİCİUS, ADOMAITIENE, ve SIRVIDAITE. (2004). "Motivation and Efficiency of Quality Management Systems Implementation: A Study of Lithuanian Organizations", Total Quality Management ve Business Excellence, 15(2): 173-189.

SAM, T. ve DHANYA, A. (2012). “Impact of Product Quality, Service Quality and Contextual Experience on Customer Perceived Value and Future Buying Intentions”, European Journal of Business and Management, 3(3): 307-3015.

SERİN, H. ve AYTEKİN, A. (2009). “Yükseköğretimde Toplam Kalite Yönetimi”, Bartın Orman Fakültesi Dergisi,11(15): 83-93.

SUN, H. (2000). “Total Quality Management, Iso 9000 Certification and Performance İmprovement”, International Journal of Quality and Reliability Management, 17(2): 168-179.

ŞİVİL, H. (2019). “Quality in Higher Education in Turkey”, In Quality Assurance and Accreditation in Foreign Language Education, 75-92.

TANER, B. (2013). “Kalite Yönetim Sistemi ve Yaşanan Değişime İlişkin Tutumlar: Mersin Üniversitesi Örneği”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1): 213-228.

TEZSÜRÜCÜ, D. ve BURSALIOĞLU, S. A. (2013). “Yükseköğretimde Değişim: Kalite Arayışları”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2): 97-108.

ZABADI, A. M. (2013). “Implementing Total Quality Management (Tqm) On The Higher Education İnstitutions–A Conceptual Model”, Journal Of Finance & Economics, 1(1): 42-60.

ZENGİN, E. ve ERDAL, A. (2000). “Hizmet Sektöründe Toplam Kalite Yönetimi”, Journal Of Qa

Makale id= 57

Sözlü Sunum

Modernizm ve Çağdaş Sanat Pratiklerinde Yöntem Olarak Oyun Örnekleri

Öğr.Gör. Sevtap Örgel[1] , Dr. Öğretim Üyesi Selda Özturan[2]
[1]Kocaeli Üniversitesi
[2]Akdeniz Üniversitesi
**Corresponding author: sevtap örgel*

Özet: *Sanat ve oyunun kökeni ve birbirleriyle ilişikliği, ilk çağ felsefesinden beri sorunsallaştırılmıştır. Bu kavramları ele alan felsefeciler özellikle mimesis, ritüel, öykünme gibi kuramlar üzerinden yanıt arayarak 'sanat, oynayan insanın insanlığıdır' gibi önermelerde bulunmuştur. İlk çağ insanından, günümüz çağdaş insanına değin geçen süreçte, oyun oynamanın sanat ile sıkı sıkıya bir birliktelik içinde olduğu aşikârdır. Çalışmanın amacı da oyunun metodolojisini kullanarak Modernizm ve günümüz sanat üretimlerine dair bir perspektif tutmaktır. Bildiri, oyunun metodolojisini kullanarak üretilmiş sanat nesnelerine ve sürecin bizatihi kendine, diğer bir ifadeyle; tam da o esnanın hazsal duygulanımına işaret eden örnekler aracılığıyla destelenecek; sanatın ve oyunun amacı kendinde olan (auto-telos) özgür tutumuna kısa bir tarihsel bilgi eşliğinde açıklık getirilmeye çalışılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Çağdaş Sanat, Modern Sanat, Oyun, Yöntem*

Play Examples As a Method in Modernism and Contemporary Art Practices

Abstract*: The origins of and the interrelationship between art and play have been problematized since the ancient philosophy. The philosophers dealing with these concepts tried to find answers through the theories like mimesis, ritual and imitation in particular and made the propositions like 'art is the humanity of a playing human being". It is obvious that playing games has been in close association with art throughout the process from ancient humans until today's modern humans. With this study, it is aimed to provide a perspective of Modernism and contemporary artistic productions by using play methodologies. The paper will be supported with examples indicating art objects produced by using play methodologies and the process itself; in other words, the hedonic affection of that exact moment; and it will be tried to clarify the self-purpose (auto-telos) free attitude of the art and play with a brief historical information.*

Keywords: *Contemporary Art, Modern Art, Play, Method*

1.GİRİŞ

Mekânlar, toplumsal ilişkilerimizin ve yaşantımızın aktif birer tasarımcısıdır. Her çağda her toplum, kendi ihtiyaçlarını karşılamak, kendi ideolojisini, kültürünü, politik gücünü korumak ve sürdürmek için kendi mekânını üretmiştir. Modern çağın başlangıcından günümüze kadar gelen süreç içerisinde ise, gündelik hayatımızda kullandığımız mekânlar olan kentler ve kentlerin kılcalları olarak tanımlayabileceğimiz sokaklar, modern kapitalist toplumun hâkim üretim biçimlerinin gereklerine hizmet edecek şekilde, üretimin, tüketimin, dolaşımın ve yeniden üretimin organize edildiği, yapılandırıldığı mekânlar olarak üretilmişlerdir. Ancak kentler ve sokaklar, yalnızca kapitalizmin hâkim hegemonik söylemlerinin sürekli yeniden üretildiği mekânlar değil, aynı zamanda hem insanlar arası ilişkileri, hem de insanlar ve nesneler arasındaki ilişkileri içeren, toplumsal olarak da anlamlar, değerler, işaretler ve semboller üreten dinamik mekânlardır. Dolayısıyla kentler ve sokaklar, yaşama, değişime, dönüşüme ve devinime açık politik organizmalardır.

Lefebvre, mekânın sahip olduğu ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal bağlamını analiz etmek ve mekânın gündelik hayatta nasıl algılandığı, nasıl tasarlandığı ve nasıl deneyimlendiğini

açıklamak için "mekânın üretimi" kuramını ortaya atmıştır. Mekânın üretimi kuramını, "mekânsal pratik", "mekân temsili" ve "temsilin mekânı" olarak adlandırarak, üç unsur üzerinden temellendirmektedir (Lefebvre, 2014:67-75). İlk olarak, *mekânsal pratik* (algılanan mekân), gündelik hayatın devamlılığını ve rutinlerini içerisinde barındıran fiziksel yapılı çevrenin üretimi ve yeniden üretim süreçleri ile ilişkilidir. Lefebvre'ye göre "bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır… Modern mekânsal pratik, banliyödeki bir toplu konutta oturan birinin gündelik hayatıyla tanımlanır" (Lefebvre, 2014:67-68). "Mekânsal pratik, mimari, şehircilik, parkurların ve yerlerin fili düzenlenmesi, gündelik hayat ve elbette kent gerçeği gibi çeşitli düzeylerde saptanır, tarif edilir, analiz edilir" (Lefebvre, 2014:410).

Mekân temsilleri (tasarlanan mekân) ise, tasarlanan mekândır. Lefebvre'ye göre, "bilginlerin, planlamacıların, şehircilerin, "parçalayan" ve "düzenleyen" teknokratların, yaşananı ve algılananı tasarlananla özdeşleştiren, bilimselliğe yakın kimi sanatçıların mekânı. Bu, bir toplumun içindeki egemen mekândır" (Lefebvre, 2014:68). Dolayısıyla mekân temsilleri, finansın, sermayenin, ekonomik ve politik elitlerin, iktidara sahip olanların ihtiyaçları ve öncelikleri ile karakterizedir. Mekân temsilleri, modern kapitalist sistemin kentleşme stratejileri doğrultusunda mekânı şekillendirme, temsil etme ve hâkimiyet kurma süreçleri ile birlikte amaca uygun olarak sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Söz konusu sürekli yeniden üretim yoluyla kentler ve sokaklar kapitalist sistemin devamlılığını sağlayan bir araç haline gelerek hem ideoloji hem de kültür açısından gündelik hayatı da sürekli yeniden üreterek toplumsal yaşamı biçimlendirir. Toplumsal yaşamın biçimlenmesi, mekân üretimine koşut bir biçimde toplumsal ilişkilerin de üretilmesi anlamına gelmektedir.

Temsil mekânları, "yani mekâna eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân, yani oturanların kullananların, mekânları, aynı zamanda ve kimi sanatçıların ve belki de o mekânı tarif edenlerin ve sadece tarif ettiğine inananların- yazarlar, filozoflar- mekânları. Bu imgelemin değiştirmek ve sahiplenmek istediği, egemen olunan, dolayısıyla maruz kalan mekândır" (Lefebvre, 2014:68). Temsil mekânları imgelem ile ilişkili olduğu öznel olarak anlamlandırılır ve öznel olarak deneyimlenir. Kişisel ya da kolektif hafızada bıraktığı bir iz vardır. Ancak bu iz farklı kişiler tarafından farklı biçimlerde çerçevelenir. Gündelik hayatın merkezi olan temsil mekânları, "yaşanır, konuşur; duyumsal bir çekirdeği ya da merkezi vardır: Ego, yatak, oda, konut ya da ev; meydan, kilise, mezarlık... Bu mekânlar, tutku ve eylem yerlerini, yaşanan durumların yerlerini kapsar, dolayısıyla zamanı doğrudan içerir" (Lefebvre, 2014:71). Temsil mekânları yaşayan alanlardır ve kişilere direnme imkânı sunar.

"*Mekânın temsilleri*, *temsilin mekânı* ve *mekânsal pratikler* arasındaki diyalektik ilişkiler, mekânı hem 'yukarıdan' hem de 'aşağıdan' üretilen bir ürün yapar. Bunlar arasındaki ilişkiler ise hiç bir zaman ne basit ya da yerleşik, ne de bütünüyle bilinçli değildir" (Doğan, 2007:99-100). Mekânın üretimine ilişkin bu üç unsur arasındaki kesin ve net olmayan karmaşık ilişki, kentleri ve sokakları etkileşime, çeşitliliğe, farklılıklara, tesadüflere, karşılaşmalara, yeni duyum ve deneyimlere açık olan, yaşayan ve yaratıcı alanlar haline getirmektedir.

Walter Benjamin, Pasajlar adlı kitabında "bir mekânda yaşamak, orada iz bırakmak demektir" diye belirtmektedir (Benjamin, 2002:98). İçinden geçip gittiğin mekâna iz bırakarak müdahale etmek, giderek karmaşıklaşan, özelleştirilen, metaya dönüşen kent mekânından hak talep etmektir. Geçici de olsa bir alan yaratmak, kenti yeniden yapılandırmak, kent mekânını yeniden üretmek anlamına gelir. Tasarlanmış mekânı, yeniden üreterek deneyimlenen mekâna dönüştürmektir. Bu yaklaşım, tasarlanmış planlanmış, güvenlik ve benzer nedenlerle sürekli gözetlenen kenti, daha insancıl yollarla geri kazanmanın ve yeniden inşa etmenin bir yolu olarak okunabilir. Bu yaklaşımla kentler ve sokaklar, içinden geçip gidilen bir yer olmanın ötesine geçerek, iletişimin, etkileşimin ve ilişkiselliklerin yaşandığı, üzerine kolektif anlamların üretildiği bir yer halini alır.

2. SOKAK SANATI

Sokak sanatı, “kent uzamının farklı mekânlarında standart düzeni yeniden şekillendiren müdahaleler şeklinde uygulanmaktadır” (Özturan, 2017:166). Ağırlıklı olarak politik ve eleştirel bir dilin kullanıldığı çalışmalar, grafitiden, taglara, şablondan, etiketlere, posterden, fanzinlere, sokak tiyatrosundan, performanslara kadar pek çok farklı formda olabilir. Bu farklı formlar arasındaki en belirgin özellikler, hızlı bir biçimde üretilebilmeleri, aracısız olmaları, “basit ve erişilebilir oldukları için güçlü bir iletişim aracı haline gelmeleridir” (Özturan, 2017:110). Kentin egemen kültürüne karşı bir duruş olarak da okunabilecek olan bu deneyim, kentin, kentlilerin hafızalarında yer edinerek, fiziksel ve toplumsal çevreninin sahip olduğu anlam katmanlarını, çoğaltır. Sokak sanatçıları, toplumsal sağduyuyu tetikleyen çalışmalarında, insan hakları, hayvan hakları, çevre, militarizm, denetim, gözetim gibi tüm toplumu ilgilendiren, gündelik hayatımızı biçimlendiren konuları ele almaktadır.

Sokak sanatının ilk örnekleri grafitilerdir. Her ne kadar kökleri tarih öncesi çağlardaki mağara resimlerine dayansa da yaşadığımız dönemde, bilinen anlamı ile grafiti, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve onu takip eden süreçte ortaya çıkmıştır. İlk olarak kim tarafından nerede yapıldığı tartışmalı olan “kilroy was here” yazısı ve ona eşlik eden bir çizimden oluşan grafiti, Amerikan askerleri arasında virüs gibi yayılmıştır.

Resim 1: Anonim, “kilroy was here”. https://fineartamerica.com/featured/nose-art-kilroy-was-here-david-dunham.html, 09.12.2020.

1960’ların sonlarında ise New York’da yaşayan bir genç, geçtiği mekânlara iz bırakmak için kentin sokaklarının dört bir yanına “Taki 183” yazmıştır.

Resim 2: “Taki 183”.,https://abiggerpark.com/wall-writers-trailer/, 09.12.2020.

“1968 Mayıs’ında Paris’in tüm sokaklarının duvarlarını kuşatan Sitüasyonistlerin, “asla çalışma”, “hayal gücü iktidara”, “tutkulara özgürlük ”yazdığı grafitiler, kitlelerin düşlerini saran bir diyalog başlatmıştır” (Özturan, 2017:164). 70’li yıllarda ise Amerikan banliyölerinde Afro-Amerikalılar yaşadığı bölgelerde filizlenen hip hop kültüründe ortaya çıkmıştır. Doğu Almanya tarafından 1961 yılında yapılmaya başlanan ve 1991 yılında yıkılan Berlin Duvarı da var olduğu süreç içerisinde bir uçtan diğer uca, politik ve toplumsal bağlamı olan grafitlilerle donatılmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren ise, dijital teknolojide yaşanan, gelişmeler, küreselleşme ve benzer gelişmelerle birlikte farklı sanatsal ifade biçimleri de sokak sanatına eklemlenmiştir.

Banksy’nin 2004 yılına ait “What are you looking at?” adlı çalışmasında, Jeremy Bentham’ın 1785 yılında tasarladığı ponoptikon hapishane modeline gönderme yapmaktadır. Merkezdeki bir kuleden hapishanenin bütününün gözetlendiği bu hapishane modelinde mahkûmlar, kendilerini kimin gözetlediğini asla bilemezler. Tek bildikleri gözetlendikleridir.

Resim 3: Banksy. https://theartstack.com/artist/banksy/what-are-you-looking-at, 09.12.2020

Banksy, bu çalışmasında disiplin toplumlarının ponoptikon hapishane modeli ile denetim toplumlarının dijital gözetim teknolojileri arasında bir özdeşlik kurmuştur. Ponoptikon hapishane modelinden farklı olarak CCTV kullanımı ile yapılan gözetim gündelik hayatın tüm alanlarını kuşatmıştır.

“Kayısı Kent A4” ilk sayısı Mart 2010’da çıkan bir fanzin dizisidir. Her sayısı farklı bir sanatçı ya da sanatçı kolektifi tarafından hazırlanan Kayısı Kent A4, İstanbul’da seyyar fotokopiciler, tarafından kentsel mekânda dolaşıma sokulmuştur. Dilek Winchester tarafından kurgulanan, sanat piyasasına alternatif, bu projenin her bir sayısına, güncel sanatla uğraşan pek çok sanatçı katkı sağlamıştır. Kayısı Kent A4 Projesinin ikinci sayısı “Gel Şehir, Git şehir” adıyla Evrim Kavcar tarafından hazırlanmıştır.

Resim 4: Evrim Kavcar. https://utopiamag.wordpress.com/2011/03/24/evrim-kavcar/, 09.12.2020.

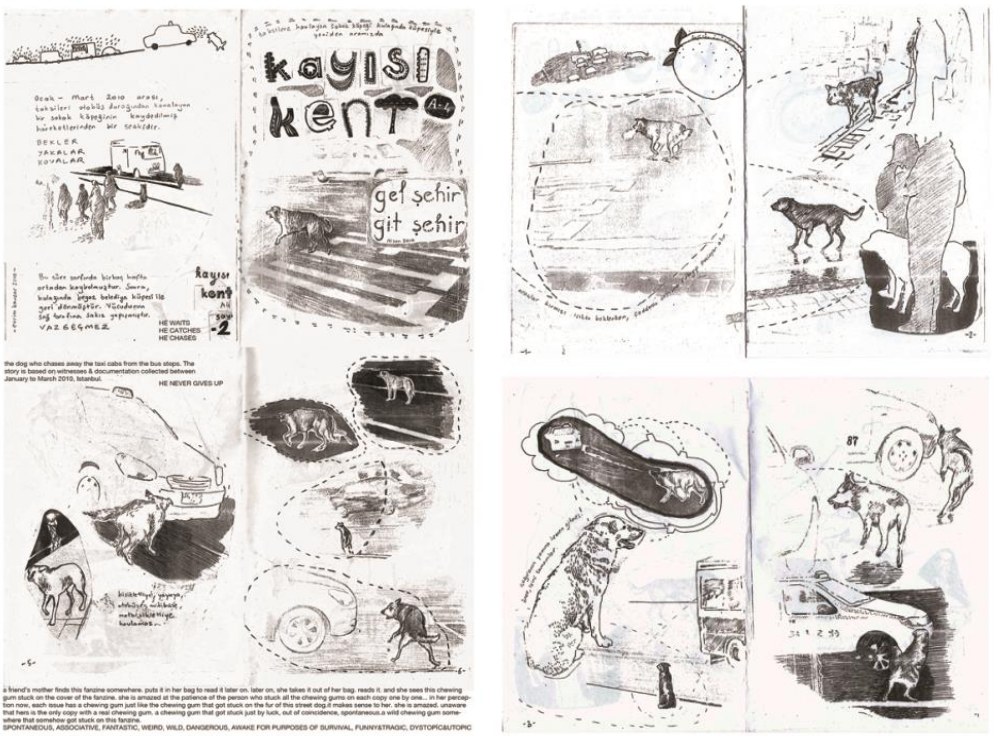

Evrim Kavcar, fanzinin "Gel Şehir, Git Şehir" sayısında, "Balmumcu-Beşiktaş civarında yaşayan, otobüse, bisiklete ya da minibüse değil, sadece taksilere havlayan bir sokak köpeğinin hikâyesini" mizahi bir dille aktarmaktadır (Skopbülten, 09.12.2020).

Sokak sanatına dair bir diğer çalışma da Ankara kökenli bir grup olan Avareler'in, hazırlayıp Sıhhiye, Çayyolu, Emek, Bahçeli, Balgat gibi kentsel dolaşımın yoğun olarak yaşandığı alanlarda yer alan billboardlara izinsiz olarak yapıştırdıkları "Bal Porsukları Partisi" afişleridir. "Bal Porsukları Partisi" 2013 yerel seçimleri öncesinde Avareler tarafından kurulan alternatif bir partidir. Üzerinde kendi adayları ve kendi seçim vaatleri yer alan bu afişleri iki gece süren bir çalışma ile kent uzamına gizlice sızdırmışlardır. Bu çalışmaları ile her seçim öncesi kamusal alanları işgal eden parti propagandalarını eleştirmektedirler. Bal Porsukları Partisi'nin Ankara Büyük Şehir Belediyesi Başkan adayı Cemal Süreyya'dır.

Resim 5: Avareler, “Bal Porsukları Partisi” 2013., https://www.e-skop.com/skopbulten/avareler/2236, 09.12.2020.

Resim 6: Avareler, “Bal Porsukları Partisi” 2013., https://www.e-skop.com/skopbulten/avareler/22, 09.12.2020.

Avareler'in kurduğu ve parti kadrosunda yer verdikleri her bir ismin, politikanın kalbi olan gündelik hayatı dönüştürmeye dair yaratıcı vaatleri vardır. Parti kadrosunda, Herman Hesse'den, Patti Smith'e, Antoni Gaudi'den, Gandhi'ye, Sabahattin Ali'den, Paul Klee'ye, Marcel Duchamp'tan Socrates'a, Emma Goldma'dan Nick Cave'e, Ulrike Meinhoff'dan Fikret Mualla'ya, Jacques Mesrine'den Quentin Tarantino'ya, Ian Curtis'ten, Luc Godard'a, Tatanka İyotake'den Rosa Parks'a kadar dünya tarihine iz bırakmış pek çok önemli figür yer almıştır. Örnek vermek gerekirse Rosa Parks, 1950'lerin ortalarında Amerika'da siyahilerin başlattığı insan hakları mücadelesinin önemli bir figürüdür. Irkçılığın en yoğun yaşandığı bir dönemde, otobüste kendisinden yer vermesini isteyen "beyaz ve erkek" bir Amerikalıya yer vermeyen "siyahi ve kadın" olarak tarihe geçmiştir. Sadece oturarak pasif direniş gerçekleştirmiş ve ülkenin dört bir yanına yayılan isyan dalgasını başlatmıştır. Kadın haklarının bile tartışmalı olduğu bir dönemde siyahi bir kadın olarak sergilediği bu sivil itaatsizlik eylemi, Rosa Parks'ı kadın hakları mücadelesinin de önemli bir figürü haline getirmiştir. Sivil itaatsizlik denince akla gelen bir diğer önemli figür, Avareler'in parti kadrosunda yer verdikleri Mahatma Gandhi'dir. Gandhi 1930 yılında Hindistan Ulusal Kongresi'nin desteğini arkasına alarak, Britanya İmparatorluğu'nun dayattığı 1882 yılında yürürlüğe giren Tuz Yasası'na karşı çıkmak için şiddet karşıtı bir protesto eylemi başlatmıştır. Bu yasaya göre tuz üretme izni sadece yetkili Britanya vatandaşlarına verilmişti. Gandhi, birkaç kişi ile başladığı 390 kilometrelik bu yürüyüşü binlerce kişiyle tamamlamıştır. Yürüyüşün sonunda denize ulaştıklarında Britanya İmparatorluğu'nun rızasını almadan, yasaya karşı çıkarak tuzlarını üretmişlerdir. Gandhi'nin başlattığı bu sivil itaatsizlik eylemi Britanya'nın sömürgesi konumunda olan Hindistan'ın kaderini değiştirmiş ve bağımsızlığa giden yolu açmıştır. Yine parti kadrosunda yer alan Marcel Duchamp ise dünya sanat tarihinin akışında, kırılmaya yol açmış en önemli figürlerden biridir. Post yapısalcı düşünür Jacques Derrida, yapısöküm kuramından yaklaşık olarak yarım yüzyıl önce modernitenin katı "yapı" kavramını, modernitenin aklını, modern sanat üzerinden eleştirerek bir nevi bozuma uğratmıştır. Parti kadrosunun bir diğer ismi Atinalı filozof Sokrates'dir. Onun "bildiğim tek şey

hiçbir şey bilmediğimdir" sözü ya da "sorgulanmamış hayat yaşanmaya değer mi?" sorgulaması yaşadığımız dünyaya ait sorgulamalarımızın altını çizmektedir. Sokrates'in M.Ö.470-399 yılları arasında herhangi bir zamanda söylediği bir söz, sorduğu bir soru günümüzde de hala geçerliliğini korumaktadır. Avareler, parti kadrosunda yer alan söz konusu isimleri ve onların vaatlerini kent uzamına sızdırarak, Ankara halkıyla bir diyalog başlatmayı amaçlamıştır. Gri şehir olarak adlandırılan Ankara'nın, gündelik akışına renk katan bu çalışma aynı zamanda gündelik hayatın politikasına ilişkin çok net bir eleştiridir. Rosa Parks'ın "ayrımcılığı bitirmeye ve ücretsiz ulaşımı getirmeye geliyoruz" vaadi akıllara "kentsel soylulaştırma" süreçlerine paralel bir biçimde gelişen eşitsizliği akıllara getirir. Patti Smith'in "tüm ülke kadın kollarının gücünü tanıyacak" önermesi ise, ister istemez sokakları paylaşan insanları, Türkiye'de kadın olmak, eş olmak, anne olmak üzerine düşünmeye iter. Öte yandan bu önerme kadın cinayetlerini; farklı erkekler tarafından, farklı yerlerde, tek tek ve hiç durmadan öldürülen kadınları akıllara getirir. Tatanka İyotake'nin "AOÇ'de doğadan başka bir şey olmayacak" vaadi ise, modernist bir ütopya olarak inşa edilen Ankara ve Ankara'nın kentsel yapılanması içerisinde çok katmanlı anlama sahip olan AOÇ'ni sorunsallaştırır. Atatürk'ün mirası olan AOÇ'nin bugünkü durumunu, konumunu ve kuruluş amacından nasıl bir sapma gerçekleştirdiği üzerine sorgulamaları çoğaltır. Avareler'in parti kadrosunda yer verdiği her bir isim özenle seçilmiştir. Her bir ismin vaadi ise gündelik hayatın, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel boyutlarına ilişkin anlamlar, kavramlar, bağlamlar ve sorgulamalar üretir. Dolayısıyla Avareler'in "Bal Porsukları Partisi", onların geleceğe ilişkin bir tahayyülüdür.

3. SONUÇ

Sokak sanatı, müze, galeri gibi sanatın geleneksel ve korunaklı kurumlarının dışına çıkarak, kent mekânlarını izleyici ile dolaysız bir ilişkinin yaşandığı, alternatif bir üretim alanı olarak konumlandırmaktadır. Sanatı gündelik hayatın aktığı sokakların içine çekerek, uzaktan izlenen "şey" olmaktan çıkarıp, toplumsal hayatın tam merkezine konumlandırmaktadır. Kent mekânlarını oyun alanı gibi ele alan sanatçılar, çalışmalarında çoğu kez, mizahi, ironik, politik ve kimi zaman da provakatif bir dil kullanmaktadırlar. Bu yaklaşımları kamu otoritesi tarafından üretilmiş mekânların yeniden üretimi olarak okunabilir. Kamu otoritesi mekânı üretirken, mekânı yaşayan insanların mekânı kullanma biçimlerini de üretmektedir. Bu açıdan kent, sokak sanatı vasıtasıyla, kenti kullanan bireylerin, kendi temsillerini ve varlıklarını ortaya koydukları temsil mekânlarına dönüştürülerek yeniden üretilir.

KAYNAKÇA

BENJAMİN, W. (2002). Pasajlar. (Çev.) CEMAL, A., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

DOĞAN, A. E. (2007). "Mekânın Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişkisine Kayseri'den Bakmak", Praksis, 2007 (16):91-122.

E- SKOP (2014). "Avareler", https://www.e-skop.com/skopbulten/avareler/2236, 09.12.2020.

E- SKOP (2012). "Seyyar Fanzin: Kayısı Kent A4", https://www.eskop.com/skopbulten/seyyar-fanzin-kayisi-kent-a4/489, 09.12.2020.

FOUCAULT, M. (2011). Büyük Kapatılma (Çev.) I. ERGÜDEN, I., KESKİN, F., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HARVEY, D. (2015). Asi Şehirler. (Çev.) TEMİZ, A.D., Metis Yayınları, İstanbul.

LEFEBVRE, H. (2014). Mekânın Üretimi. (Çev.) ERGÜDEN, I., Sel Yayınları, İstanbul.

ÖZTURAN, S. (2017). Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Sanatsal Bağlam Üzerinden Değerlendirilmesi, Sanatta Yeterlik Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Resim1:https://fineartamerica.com/featured/nose-art-kilroy-was-here-david-dunham.html, 09.12.2020.

Resim 2: https://abiggerpark.com/wall-writers-trailer/, 09.12.2020.

Resim 3: https://theartstack.com/artist/banksy/what-are-you-looking-at, 09.12.2020

Resim 4: https://utopiamag.wordpress.com/2011/03/24/evrim-kavcar/, 09.12.2020.

Resim 5: https://www.e-skop.com/skopbulten/avareler/2236, 09.12.2020.

Resim 6: https://www.e-skop.com/skopbulten/avareler/22, 09.12.2020.

Makale id= 31

Sözlü Sunum

Çocuklar İçin Felsefe ve Felsefi Konuları Ele Alan Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuklar İçin Felsefe Açısından İncelenmesi

Sena Yıldız[1]
[1]*Hacettepe Üniversitesi*
**Corresponding author: Sena Yıldız*

Özet: *Çocuklar doğuştan bir merak duygusuna sahiptir. Bu merak duygusunu beslemenin ancak nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle mümkün olduğuna inanılmaktadır. Çocukları hayata daha farklı pencerelerden baktıracak, onları felsefeye yaklaştıracak, eleştirel düşünmelerini geliştirecek ve aynı zamanda estetik zevk kazandırıp dilsel gelişimlerini de destekleyecek yapıtları onlarla karşılaştırmanın yetişkinler için bir sorumluluk olduğu düşünülmektedir. Ayrıca felsefenin yalnızca yetişkinlere yönelik değil çocuklar için de olması ve onların da felsefeye yaklaştırılması gerektiğine inanılmaktadır. İlkokuldan itibaren öğrencilere hak, adalet, dürüstlük, şiddet gibi felsefi konularda derinleşmeyi sağlayacak düşünme imkanı tanınmalıdır. Bu bağlamda çalışmada Çocuklar İçin Felsefeye yönelik alanyazın ortaya konmuş ve felsefi konuları ele alan çocuk edebiyatı ürünlerinin Çocuklar İçin Felsefe açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu*

amaçla üç farklı seriye ait birer kitap seçilmiştir. Bunlar, Çıtır Çıtır Felsefe serisinden "Haklar ve Ödevler", Düşünme Çemberi serisinden "Her İstediğimizi Yapabilir miyiz?", Filozof Çocuk serisinden Şiddet Nedir? isimli yapıtlardır. Bu yapıtlar, belge incelemesi yoluyla incelenmiş ve elde edilen bulgular içerik analizine tâbi tutularak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk Edebiyatı, Çocuk Felsefesi, Felsefe Eğitimi, Çıtır Çıtır Felsefe, Düşünme Çemberi, Filozof Çocuk*

1. GİRİŞ

Çocuklar, doğuştan gelen bir merak duygusuna sahiptirler. Araştırmak, incelemek, neyin ne olduğunu anlamaya çalışmak çocukların doğasında vardır. Yetişkinlerin dünyası birtakım alışkanlıklardan, davranışlardan, kalıplardan, çocukların anlamlandıramadığı kavramlardan, inançlardan, kültürlerden oluştuğu için de çocuklar için kavranması ve anlamlandırması güç bazı durumlar ortaya çıkmaktadır. Haliyle bu merak dürtüsüyle çocuklar sorular sormaya ve bazı zor konular üzerinde cevaplar aramaya başlarlar. Bu durumda aile, çocuklarını merakını gidermede gerekli olan ilk etkendir. Ancak bazı zamanlarda ailenin yeterli olmadığı durumlar olabilir. Eğitim durumu, dünya görüşü, anne-baba tutumu gibi birçok faktör, çocukların merakını doyurmada yetersiz ve engelleyici olabilir. Bu durumda çocukların yardımına çocuk edebiyatı koşacaktır. Cevaplaması kolay olmayan, düşündürücü, sorgulatıcı, eleştirel düşünmeyi gerektiren konuları içeren felsefi çocuk edebiyatı ürünlerinin; çocukların merakını doyurmada, felsefi düşünme yetkinliği kazandırmada yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

2. Felsefe ve Felsefi Düşünme

İnsan, düşünen bir canlıdır. Hayattaki pek çok durumu anlamlandırmaya çalışır ve bu yönüyle diğer canlılardan ayrılır. Düşünme, insan hayatının önemli bir parçasıdır ancak nicelik olarak ne kadar çok düşünse de bu durum her insanın iyi bir düşünür olduğunu göstermez. Ritchart ve Perkins (2005) bu durumu yürüme ile dans etme metaforuyla açıklamaktadır. Yürüme insanın doğuştan kazandığı bir beceridir ancak her insan dans edemez, dans edebilmek için belli bir çaba ve eğitim gerekmektedir. Aynı şekilde düşünmenin de doğuştan bir beceri olduğunu söyleyebiliriz ancak herkes doğru düşünme becerisine sahip değildir. İşte bu noktada karşımıza felsefe ve felsefi düşünme kavramları ortaya çıkmaktadır.

Nişanyan Sözlük'te felsefenin kelime anlamı *"bilgelik sevme, bilgelik seven"* şeklindedir (Heuristic, n.d. para. 2). Kelime anlamına bakıldığında felsefenin özünde; insanın bilgiye, bilmeye ve anlamaya olan merakını açığa çıkarması vardır. Dolayısıyla felsefe; insanın doğuştan sahip olduğu düşünme becerisiyle anlama ve anlamlandırma çabasından meydana gelmiştir diyebiliriz (Sormaz Öğüt, 2019). İnsanın bilme ve anlama hevesinden doğan felsefeyi Çotuksöken, *"varolanı, varolan düşünme, dil ilişkileri içerisinde anlama, ona anlam verme çabasıdır."* şeklinde tanımlamaktadır (2000: 69). Brenifier (2004; Akt. Karadağ & Demirtaş, 2018) felsefeyi genel anlamda, insan doğasını ve dünyayı daha iyi anlamak için kavramlar arasındaki ilişkileri tanımlama eğiliminde olan bir disiplin olarak tanımlamaktadır.

Felsefi düşünme, hem üstünde düşünülen şeyi hem de düşünmenin üstünde düşünmeyi gerektiren, çok yönlü bir etkinliktir (Sormaz Öğüt, 2019). Bir öğreti olmamakla birlikte bir etkinliktir ve soru sorma eylemiyle bir bütün halindedir (Wittgenstein, 2005). Bir anlama ve anlamlandırma çabası olarak felsefi düşünmede, ulaşılan bir bilgi olduğu gibi kabullenilmez; o bilgi sorgulanır, üstünde derinleşilir, yeniden değerlendirmeye tabi tutulur. Doğru ve yanlış bilginin ayırt edilmesi sağlanır. Bu yönüyle felsefi düşünmenin refleksif olduğu söylenebilir (Sormaz Öğüt, 2019).

2.1. Çocuklar İçin Felsefe

Genel anlamda felsefenin ve felsefi düşünmenin ne olduğundan bahsedilmiştir. Ancak Çocuklar İçin Felsefenin ne anlama geldiğinden ve neden çocukların felsefi düşünmesinin önemli

olduğundan bahsedilmeden önce "çocuk" kavramının ne olduğuna değinmekte fayda olduğu düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (1989) göre 18 yaşın altındaki her birey çocuk olarak kabul edilmektedir. Gelişim psikolojisinde ise 2-14 yaş arası çocukluk dönemi olarak kabul edilmektedir (Oğuzkan, 2001: 12. Akt. Sormaz Öğüt, 2019).Çocuklar üzerinde çeşitli araştırmalar yapmış araştırmacılardan biri Piaget'dir ve Piaget çocukların bilişsel gelişimini biyolojik ilkelerle açıklamaya çalışmıştır (Senemoğlu, 2012). Ona göre 0-2 yaş duyusal-motor dönemi, 2-7 yaş işlem öncesi dönem, 7-12 yaş somut işlemsel ve 12 yaş üstü ise soyut işlemsel dönem olarak ayrılmaktadır.

Çocuklar felsefe yapabilirler mi? Bu soru pek çok kez tartışılmıştır. Felsefe bir düşünme eylemi olarak bilişseldir ve çocukların bilişsel yeterlikleriyle doğrudan ilişkilidir. Piaget; çocuklar üstünde yaptığı araştırmalar sonucunda çocukların belli bir yaşa gelene kadar, yaklaşık 11-12 yaş, soyut düşünemediklerini iddia etmiştir. Birçok araştırmacıya göre Piaget, çocukların bilişsel becerilerini hafife almaktadır (Astington, 1993; Gopnik ve Ark., 1999; Gopnik, 2009: Akt. Sormaz Öğüt, 2019). Bilişsel açıdan çocukları belli yetkinliklerde sınırlı, eksik veya yetersiz olarak görmek, başta Vygotsky (1998) olmak üzere pek çok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir. John Dewey (1966; Akt. Johansson, 2017) çocukları olgunlaşmamış kişiler olarak görmenin onların sahip oldukları kapasiteden çok, yoksun oldukları kapasite üzerine odaklanmamıza neden olabileceğini ifade eder. Erbil (2016) çocukların gelişmemiş, gelişmekte olan, karar verme kabiliyeti olmayan, geleceğin yetişkinleri olan küçük bireyler olarak görülmesinin onlara toplumsal alanda kulak verilmesini de zorlaştırdığını belirtmiş ve bu anlayışı eleştirmiştir. Çocuklar küçük yaştan itibaren bilginin kaynağı hakkında düşünmenin ve akıl yürütmenin ilk görüşlerini kazanmaktadır (Sormaz Öğüt, 2019). Yapılan bazı araştırmalarda ise çocukların yetişkinlerin yaptığı kavramsal işlemleri yapabildikleri, kompleks düşünme becerini edinmek için belli bir yaş aralığının olmadığı ve çocukların erken yaşlarda eleştirel düşünme becerisine sahip oldukları belirtilmiştir (Silva, 2008; Willingham, 2008). Arisotales'in Metafizik (2010) adlı yapıtında da söylediği gibi *"Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler."* (Akt. Akkocaoğlu Çayır, 2015). Çocuklar için de durum pek farklı değildir. Onlar da tıpkı bir filozof gibi bilmek ve anlamak için çaba harcalar. Wartenberg, (2014) çocukların doğuştan filozof olduklarını savunur ve onlarda felsefi düşünme becerisinin zaten var olduğu için doğal olarak sorgulama becerilerinin de gelişmiş olduğunu ifade eder.

Tüm bu görüşler ışığında söylenebilir ki genel anlamda çocuklarla ilgili bakış açısının farklılaşması ve çocukların bilişsel becerilerinin küçümsenmemesi gerekmektedir. Çocukların bilişsel becerilerinin hafife alınmaması ve onların rasyonel bir birey olarak görülmesi gerekmektedir. Çocukların bağımsız düşünerek kendi seslerini bulabilmelerine imkân tanınması gerektiğine inanılmaktadır.

Çocuk ve felsefe kavramlarının genel anlamda ne olduğundan bahsedildi. Çocukların felsefe yapıp yapamayacağı konusundan da çeşitli görüşler etrafında bahsedildi. Bu bağlamda Çocuklar İçin Felsefenin, çocuklarla beraber yapılan felsefi tartışmalar olduğu söylenebilir. Tepe'ye (2013) göre Çocuklar İçin Felsefe, çocukların felsefi düşünmeyle erken yaşta tanıştırılmasının gelenekselleşmiş adıdır. Çocuklar İçin Felsefenin öncüsü kabul edilen Lipman'a (2003: Akt. Akkocaoğlu Çayır, 2015) göre Çocuklar İçin Felsefe, çocukların okul gibi ortamlarda düşünme kapasitelerini geliştirmelerini kolaylaştırmak için yapılan bir eğitim yaklaşımıdır. Akkocaoğlu Çayır (2015) Çocuklar İçin Felsefeyi *"Çocuklarla felsefe yapmak: Yetişkinlerin çocuklarla birlikte, onların deneyimlerinden yola çıkarak belirlenen felsefi soru (etik, estetik, bilgi, varlık vb. alanlarda), sorunları fark etmek, tartışmak ve bu sorunlara (ya da sorulara cevap bulmaya çalışmak) çözüm yolları bulmaya çalışmak yani onlarla birlikte felsefe yapmaktır."* şeklinde açıklamaktadır.

Çocuklar İçin Felsefe Sokrates'e kadar dayandırılabilir ancak modern anlamda Çocuklar İçin Felsefenin ilk dönemi Lipman ile başlar. Lipman'ın yaklaşımına göre Çocuklar İçin Felsefe,

felsefi konular hakkında çocukların eleştirel düşünmesine dayalıdır (Sormaz Öğüt, 2019). Lipman ayrıca Çocuklar İçin Felsefenin okullarda yer alması gerektiğimi savunmaktadır. Çocuklar İçin Felsefe dendiğinde akla gelen diğer isim ise Gareth Matthews'tir. Matthews çocukların doğal düşünür olduğunu savunur ve onların düşünmesine engel olabilecek geleneksel anlayışların bırakılmasını savunmaktadır (Sormaz Öğüt, 2019). Çocuklar İçin Felsefede bir diğer yaklaşımın öncüsü de Ekke Martens'tir. Bu yaklaşımda Çocuklar İçin Felsefe; iletişim ve bireysel anlamlar üstünde düşünmeyi, güç mekanizmasını yeniden yapılandırmayı, iletişim ve bireysel anlamların üzerinde derinlemesine düşünmeyi gerektirir (Sormaz Öğüt, 2019).

Çocuklar İçin Felsefenin amacından ve ne için gerekli olduğundan bahsetmekte fayda vardır. Çocuklar tıpkı yetişkinler gibi hayata karşı bir merak içindedir ve cevap arayışındadır. Düşünülenin aksine soyut ve eleştirel düşünme yetisine sahip olan çocuklar, erken yaşta felsefi içerikli sorular sormaya başlarlar. Bilmek ve anlamak isterler. Çocuklar İçin Felsefe, çocukların işte bu isteklerini doyurmak için vardır. Çağımızın eğitim anlayışında eleştirel ve yaratıcı düşünebilen çocuklar yetiştirmek vardır ve Çocuklar İçin Felsefe de aynı anlayışa sahiptir. Çocuklar İçin Felsefe alanında pek çok çalışmasıyla bilinen Direk'e göre (2002: 11) Çocuklar İçin Felsefenin amacı *"Elverişli metinlerle çocuğun yaşamı ile ilgili temel soruları sormasını ve bu metinler aracılığıyla kendisini ve dünyayı tanımasını sağlamaktır."* Direk'e göre Çocuklar İçin Felsefenin bir diğer amacı da *"günlük yaşam deneyimlerinden yola çıkarak bir çocuğun, insan hakları, adalet, özgürlük, mutluluk, iyilik, kötülük, gerçeklik, doğru, yanlış gibi kavramlarla ilgili yargılama yeteneğini geliştirmesine yardımcı olmaya çalışmaktır"* (Direk, 2008: 13).

Çocuklar İçin Felsefe, çocuklara felsefenin tarihinden, filozoflardan ve çeşitli düşünce akımlarından bahsetmek anlamına gelmemektedir. Çocuklar İçin Felsefe, felsefi konuların ve sorunların çocuklarla tartışılmasıdır (Sormaz Öğüt, 2019). Çocuklar düşünmeye ve sorgulamaya meyilli oldukları için, gelişim sürecinde merak ettikleri, keşfetmeye çalıştıkları ve gizemli buldukları konular hakkında bağımsız düşünmeye ve tartışmaya teşvik etmek Çocuklar İçin Felsefenin hedefidir. Ayrıca çocukların bağımsız düşünme süreçlerinde kolaylaştırıcı olmak ve rehberlik etmek amaçlanmaktadır (Wartenberg, 2009).

UNESCO Çocuklar İçin Felsefenin amaçlarını altı başlık altında ele alır. Bunlar;

- *"(Bağımsız) Düşünme*
- *Düşünen yurttaşlar yetiştirme*
- *Çocukların kişisel gelişimlerine yardım etme*
- *Çocukların dil, konuşma ve tartışma yetilerini geliştirme*
- *Felsefeyi kavramlaştırma yeteneğini kazandırma*
- *Çocuklara uygun bir öğretme yolu geliştirme"*dir (UNESCO, 2007: Akt. Sormaz Öğüt, 2019, sf. 76).

Türkçe Öğretim Programı'nın özel amaçları içinde (MEB, 2019, sf. 8) *"okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması"* şeklinde bir ifade geçmektedir. Çocuklara eleştirel bakış kazandırmanın onlara felsefi düşünme imkânı tanınmasıyla mümkün olduğu düşünülmektedir. Çocuklara neyi düşünmelerinin dayatılmasından ziyade kendi başlarına düşünmeye teşvik edilmelidir. Bağımsız düşünme alışkanlığının kazandırılması için felsefe oldukça gereklidir (Lone, 2017). Bu bakımdan Çocuklar İçin Felsefe ile Türkçe Programı'nın özel amaçlarının paralellik gösterdiği söylenebilir.

3. Çocuk Edebiyatında Felsefe

Günümüzün çocuk edebiyatı anlayışının amaçlarından biri düşünme becerileri gelişmiş insanlar yetiştirmektir (Sever, 2002). Çocuklar İçin Felsefe de aynı amacı gütmektedir. Felsefeciler ve eğitimciler, çocukların eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi konusunda hemfikirdirler (Boyacı, Karadağ ve Gülenç, 2018). Çocukların, doğuştan gelen o merak dürtüsünü doğru bir şekilde kullanılmasını sağlamanın çocuk edebiyatının başlıca görevi olması gerektiğine inanılmaktadır. Çocuklar, içine doğdukları bu dünyayı anlama ve

anlamlandırma çabasında yetişkinlerden pek de farklı değildir. Çocuklar da çoğu zaman kimlik, insanın doğası, hak, adalet, hayatın anlamı, ölüm gibi pek çok konuda düşünürler ve endişe duyarlar (Lone, 2018: Akt. Oktar, 2019). Endişeleri de onları birtakım sorular sormaya iter. Yapılması gereken, çocukları geçiştirmeden sordukları sorularına sağlam cevaplar vermeye çalışmak ve onlarla birlikte düşünmektir. Fakat bunun başarılamadığı durumlarda çocuk edebiyatı yardıma koşmalıdır. Çocuklar İçin Felsefe ve çocuk edebiyatının düşünce eğitiminin gerekliliği konusunda birleşmesi, bu iki alanı aynı düzlemde bir araya getirmeyi gerektirir. Direk felsefi metinler aracılığıyla Çocuklar İçin Felsefenin önemini şu sözlerle açıklar;

> *"Çocuklar İçin Felsefe çalışmaları, onların metin aracılığıyla kendini ifade etme, konuşma, yazma, metni yorumlama yeteneklerini geliştirir. Çocuklara metni anlama, çözümleme, sonuç çıkarma, neden gösterme, düşüncelerini kanıtlayacak savlar ileri sürme gibi etkinliklerle mantıklı düşünme becerisi kazandırır. Metinler arası karşılaştırmalar yapmak düşünce ufuklarını genişletir. Kendi kültürünü ve başka kültürleri, kendi kimliğini tanımasını ve bu dünya içindeki yerini kavramasını sağlar (Direk, 2008: 12).*

Bu bakımdan çocukların felsefe konularını ele alan çocuk edebiyatı ürünleriyle karşılaştırılması, çocukların düşünme becerilerini geliştirir diyebiliriz. Nitekim yapılan araştırmalar da bunu destekler niteliktedir (Karadağ ve Demirtaş, 2018).

Lipman'a göre bütün amaç, bedenlerine sahip çıkmayı öğrettiğimiz çocukların, düşüncelerine de sahip çıkabilen bireyler olmasını sağlamaktır (Lipman, 1976; akt. Oktar, 2019). Düşünce eğitimi bu yönüyle önemlidir ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Çocuklarla felsefe yapabilmek için önce çocuğu tanımak gerekir. Odaklanılması gereken nokta çocuk ve çocukluktur (Matthews, 1976; akt. Oktar, 2019). Bu durumda felsefe konularını ele alan çocuk kitaplarının, çocuk gerçekliğine hitap etmesi gerekmektedir. Ağır felsefi konularla donatılmış eserleri çocuklar anlamayacaktır. Önemli filozofların yaşamının anlatıldığı eserler de onları sıkacaktır. Öyleyse ele alınacak felsefi konunun da çocuğa göre olması gerekir. Çocuğun, kendi iç dünyasında anlamlandırmaya çalıştığı konular eserlere dâhil edilmelidir. Görselleriyle çocukları kendine çekmeli, anlattıklarıyla çocuğun iç dünyasına dokunabilmeli, onları eleştirel düşünmeye sevk etmelidir.

4. YÖNTEM

4.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, felsefi çocuk edebiyatı ürünlerinin Çocuklar İçin Felsefeye göre incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Çıtır Çıtır Felsefe serisinden "Haklar ve Ödevler", Düşünme Çemberi serisinden "Her İstediğimizi Yapabilir miyiz?", Filozof Çocuk serisinden Şiddet Nedir? yapıtları seçilmiş ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

a) Haklar ve Ödevler adlı yapıtın sunumsal yönü ve içeriği, Çocuklar İçin Felsefe açısından nasıl değerlendirilebilir?
b) Her İstediğimizi Yapabilir miyiz? adlı yapıtın sunumsal yönü ve içeriği, Çocuklar İçin Felsefe açısından nasıl değerlendirilebilir?
c) Şiddet Nedir? adlı yapıtın sunumsal yönü ve içeriği Çocuklar İçin Felsefe açısından nasıl değerlendirilebilir?

4.2. Çalışmanın Modeli

Bu araştırmanın verileri, nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan belge incelemesi kullanılarak toplanmıştır. Belge incelemesi yoluyla elde edilen veriler betimsel analiz işlemine tabi tutularak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verinin belli ölçütlere bağlı kalınarak ayrıntılı çözümlemesinin yapılmasıdır (Şen ve Yıldırım, 2019).

Bu bağlamda bahsi geçen yapıtların sunumsal yönü ve içeriği, Çocuklar İçin Felsefe açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4.3. Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini Çıtır Çıtır Felsefe serisinden "Haklar ve Ödevler", Düşünme Çemberi serisinden "Her İstediğimizi Yapabilir miyiz?", Filozof Çocuk serisinden Şiddet Nedir? isimli yapıtlar oluşturmaktadır.

5. BULGULAR

Tablo 1: *Yapıtlarla İlgili Bilgiler*

Basım Bilgileri	Şiddet Nedir?	Haklar ve Ödevler	Her İstediğimizi Yapabilir Miyiz?
Yazar	Oscar Brenifier	BrigitteLabbe / Pierre-François Dupont-Beurier	Nergis Seli / Yılmaz Murat Bilican
Yaş	6-9	9-12	9-12
Yayın Evi	Tudem Yayınları	Günışığı Kitaplığı	Say Yayınları
Çevirmen	Zeynep Büşra Bölükbaşı	Azade Aslan	-
İllüstrasyon	Anne Hemstege	Jacques Azam	Ege Karadayı Yiğitbaşı
Editör	Hilal Aydın	Müren Beykan	Levent Çeviker
Sayfa Tasarımı	Anne Hemstege	-	Ege Karadayı Yiğitbaşı
Kapak Tasarımı	Aynur Bal	Neslihan Özceylan	Ege Karadayı Yiğitbaşı
Dil	Türkçe	Türkçe	Türkçe
Sayfa Sayısı	48	40	40
Kâğıt Kalitesi	Kuşe	Kuşe	1. hamur
Basım Yılı	2019	2020	2019
En	13.5 cm	13 cm	13.5 cm
Boy	19.5 cm	18 cm	19.5 cm
Ağırlık	48 gr	94 gr	40 gr

5.1. Haklar ve Ödevler

Çıtır Çıtır Felsefe serisinin 15. kitabı olan Haklar ve Ödevler'de; insan ilişkilerinin ve toplumsal huzurun devamlılığı için, birlikte yaşamakta olan insanların sahip oldukları haklar ve sorumluluklar konu edinilmiştir. Haklar ve ödevlere, çocukların gözünden ele alınmıştır. Ancak burada hakların ve sorumlulukların *ne* olduğundan ziyade bunlara *niçin* sahip olunduğuna odaklanılmıştır. Çünkü hitap ettiği yaş kitlesi olan 9-12 yaş arası çocukların kafalarını karıştıran bir konu olan haklar ve ödevler, bu kitapta "neyi ne için yapıyoruz?" sorusunun odağında açıklanmaktadır. Çocukların anlayabileceği ve kolaylıkla kendilerini özdeşleştirebilecekleri kısa anlatılarla konu onların dünyasına uygun hale getirilmiştir. Hakların ve ödevlerin hem yasal olan tarafı hem de ahlaki tarafı güzelce örneklendirilmiştir.

Esere Çocuklar İçin Felsefe açısından bakıldığında akla pek çok soru gelmektedir: "Hak ve ödev ne demektir?", "Haklar ve ödevler olmasaydı ne olurdu?", "Neden hak ve ödevlere sahibiz?", "Neler benim hakkım, neler benim ödevim?", "Ödevlerimizi ne için yerine getirmeliyiz?" gibi. Kitabın ilk başındaki Ödevsiz Gezen adlı anlatıda hak ve ödevin olmadığı hayalî bir gezegen tasvir edilmiştir. Bu gezegende tatile çıkan Ali ve Esin, gezegendeki kargaşa karşısında şaşkına dönmektedir. Çünkü bu gezegende otele dönmek için bindikleri mini füzeden aniden indirilebilirler veya otel odaları kendilerine sorulmadan başkasına tahsis edilebilir. Çünkü bu gezegende sorumluluk ve ödev yok, her şey kişilerin isteklerine bağlıdır.

> *Öfkeden deliye dönen Ali, "İki gece daha kalacağımızı söylemiştik; odamızı başka birine vermeye hakkınız yok!" diye bağırıyor. "Hakkımız yok mu?" Otelin Müdürü sinirden*

kıpkırmızı kesiliyor. "Ah şu Dünya gezegeninden gelen turistler, hepsi aynı! Hak hukuk diye insanın kafasını şişirirler!" (sf. 5)

Bu kısa anlatıyla çocuklara önce hakların ve sorumlulukların olmadığı bir yerde yaşamanın nasıl olacağıyla ilgili düşünme imkânı tanınmıştır. Anlatının devamı ise Pazu Hakkı adlı bölümde işlenmeye devam etmektedir. Bu bölümde toplumsal sınıf ayrımına dikkat çekilmektedir. Ödevsiz Gezegen'de bütün haklar en güçlülerdedir ve güçsüzlerin, hakkını aramaya bile hakkı yoktur. Ödevsiz bir toplumdaki güçlü-zayıf ayrımı, hak ve ödevlerin bu sınıfsal farklılığa göre şekillendiği çocuğa göre bir anlatımla vurgulanmıştır.

Üstünde durulan bir diğer konu ise hak ve ödevlere kimlerin karar verdiğidir. "Baba, Anne, Gözetmen, Öğretmen…" adlı anlatı kısmında bu durum ele alınmıştır. Anlatıda yetişkinlerin çocuklara bir hak tanıması için önce çocukların bir sorumluluğu yerine getirmesini istemelerinden bahsedilmiştir.

"Baba, gidip paten kaymaya hakkım var mı?" "Evet, ama önce odanı topla."(sf.9)

Çocukların bu duruma anlam veremeyip şaşkınlık yaşamaları oldukça normaldir. Çocuklar hak ve ödevlere kimin karar verdiği hususunda kargaşa içine girebilirler. Değerlendirme kısmında ise bu kargaya cevap verilmiştir: Çocukların hak ve sorumluluklarına yetişkinlerin karar verdiğini ancak yetişkinlerin de çocuklara karşı sorumlu olduklarından bahsedilmiştir.

Ele alınan bir başka konu ise yasalarla hak ve ödevler arasındaki ilişkidir. Gündelik hayat içinde var olan hak ve ödevlerin dışında bir de yasalar tarafından korunan hak ve ödevlere değinilmiştir. Böylece çocukların hayata karşı hazırlıklı olmasının amaçlandığı söylenebilir.

Kitapta üstünde durulan bir diğer durum ise nelerin hak nelerin ödev olduğudur. Bu ayrım yine küçük bir anlatı ile somutlaştırılmıştır. Konu oy verme durumu ile anlatılmış ve oy vermenin bir hak mı yoksa sorumluluk mu olduğu üzerinde tartışılmıştır. Anlatıda Alfred Lorenzo'ya oy vermenin bir ödev olduğundan bahsetmekte ancak aslında oy vermek bir haktır. Alfred'e göre ise ödevdir. Ancak yasalar oy vermeyi bir hak olarak kabul ettiği için Alfred kimseye oy vermeyi dayatamamaktadır. Oy verme sadece kendisi için bir ödevdir. Bazı hak ve ödevlerin öznel yanına değinilmiş, kişiler arası ilişkilerde hakların ve ödevlerin dayatılamayacağı bu kısa anlatı üzerinden ifade edilmiştir. (sf. 17)

Hak ve ödevlerin ahlaki yanı da kitapta ele alınmıştır. Bazı haklar ve ödevler yasalarca korunmamaktadır. Bu hak ve ödevler, ahlaki olarak insanın kendi kendisine verdiği hak ve ödevlerdir. Kitaptaki anlatıda Pelin, bankamatikte yaşlı bir kadının parasını unuttuğunu fark eder. Yaşlı kadın otobüse binmek üzeredir. Pelin ona yetişip parayı vermeli midir yoksa parayı kendine mi saklamalıdır? Pelin'in iç sesi ona parayı kendisi için almasını söylemektedir ama ahlaki olarak bunun yanlış olduğunun farkında olduğu için ikilemde kalır (sf. 24). Benzer şekilde uçağı düşmüş ve kana kana su içmek isteyen bir pilot, kalan son suyu yaralı yolculara mı vermeli yoksa kendisi mi içmelidir? (sf. 27). Peki, yolda radar ve polis yokken hız sınırını aşma hakkımız var mıdır? (sf. 29). İşte bu gibi sorularla çocuklara düşünme imkânı verilmiştir. Ahlaki gelişim evrelerinin anlatılar içinde örneklendirildiği, hak ve ödevlerin yalnızca yasalar tarafından değil insanın iç sesi tarafından da verilebildiği açıkça ifade edilmiştir.

Evrensel ve ahlaki değerlerin hak ve ödevlerle ilişkilendirildiği, ayrıca yasalarla korunan hak ve ödevlerin ayrımının da yapıldığı bu yapıtta her bir anlatı bir tartışma konusu olabilir. Yapıtta ele alınan her bir konu çocukların bakış açısından ele alındığı için, çocuk okurlar kitaptaki karakterlerle özdeşim kurabilir. Bir olay veya durumdan hareketle somutlaştırılan haklar ve ödevler konusunda çocukları yeri geldiğinde güldürecek yeri geldiğinde de düşündürecek olan bu anlatılarda, Çocuklar İçin Felsefeye uygun birçok malzeme çıkarılabilir.

5.2. Şiddet Nedir?

Tudem Yayınlarının Filozof Çocuk serisi içinde yer alan "Şiddet Nedir?" adlı bu yapıtta şiddetin ne olduğu, neden uygulandığı gibi birçok soru çocuk gerçekliği içinde tartışılmıştır. Şiddet kavramı birçok farklı boyutta ele alınarak örnek durumlar üzerinden tartışmaya sunulmuş

ve değerlendirilmiştir. İçerik öyküleyici değildir ve farklı bir metin yapısına sahiptir. Kitap üç bölümden oluşmakta ve her bölümde bir soru ele alınmaktadır. Ele alınan sorular şunlardır:

- Şiddete yöneldiğini nasıl anlarsın?
- Şiddete başvurmaktan kaçınabilir misin?
- Şiddet neye yarar?

Bu üç sorunun ayrı ayrı ele alındığı bölümlerde farklı anlamsal birimler yer almaktadır. İlk bölümde altı, ikinci bölümde beş ve üçüncü bölümde altı anlamsal birim bulunmaktadır. Bu anlamsal birimler ana iskelet görevi gören sorulara verilen olası cevaplar niteliğindedir. Her bir anlamsal birim içinde de ortaya çıkabilecek olası sorulara yer verilmiştir. Mesela;

1. *Birinci bölüm: Şiddete yöneldiğini nasıl anlarsın?*
2. *Anlamsal birim (Olası yanıt): İçimde fokurdayan bir yanardağ varmış gibi hissediyorum.*
3. *Olası sorular: Evet ama…*
   -İçindeki yanardağ sebepsiz yere mi fokurduyor?
   -İçindeki yanardağ sana iyi davranıldığında da fokurduyor mu?
   -Herkesin içinde fokurdayan bir yanardağ var mıdır?
   -İçindeki yanardağdan daha güçlü olabilir misin?

Her bölümün sonunda, bütün anlamsal birimlere ve olası sorulara yer verildikten sonra, açıklayıcı bir sonuç kısmı yer almaktadır. Anlaşıldığı üzere birden çok anlamsal katmanın ve farklı metin yapılarının olduğu bu kitapta daha çok soru-cevap üstünden gidildiği görülmektedir. Her bir soru, ayrı bir felsefi düşünmenin kapısını aralamaktadır ve çocuk okurları düşünmeye sevk eder niteliktedir.

Kitaptaki temel izlek şiddettir, konu olarak akran zorbalığı ve kontrolsüz şiddet ele alınmıştır. Şiddetin hem fiziksel hem de psikolojik boyutu irdelenirken meseleye daha çok sorgulayıcı bir bakış açısıyla yaklaşılmıştır. "Şiddetin var olmadığı bir dünya." gibi gerçekçi olmayan hayallere yer verilmemiş, şiddetin hayatın bir parçası olduğu ancak kontrol edilmesi gereken bir olgu olduğu ifade edilmiştir.

5.3. Her İstediğimizi Yapabilir Miyiz?

Say Yayınlarından çıkan Düşünme Çemberi serisinin altıncı kitabı olan bu kitapta, bir araya gelmiş olan yedi çocuğun baykuşun yönlendirmesiyle bir probleme çözüm arayışını konu edinmektedir. Problem, Koral isimli bir çocuğun hevesle keman çalmaya başlaması ancak bu durumun ev halkını rahatsız etmesidir. Kitabın konusu abisi ve ablalarının kendine ait uğraşları olduğunu gören Koral'ın, kendine bir uğraş bulmak istemesi ama bulduğu uğraşın ev halkını rahatsız etmeye başlamasıdır. Bunu tartışmak için yedi çocuk bir tartışma ortamında bir araya gelmiştir. Baykuş oturumu yönetmektedir ve her bir çocuğa söz hakkı vererek birlikte Koral'ın içinden çıkılmaz durumuna bir çözüm aramaktadırlar. Koral'ın evde keman çalmaya hakkı var mıdır? Eğer hakkı varsa evdeki aile üyelerini rahatsız etmeye hakkı var mıdır? Her şeyi istediğimiz gibi yapma hakkına sahip miyiz? Birlikte yaşamak bazı haklarımızdan feragat etmemizi gerektirir mi? Kitapta bunlar gibi birçok soru tartışılmakta ve bir çözüm yolu aranmaktadır. Ayrıca çocuk okurları da tartışmanın bir parçası haline getirmek için bazı sayfalar boş bırakılarak çocuk okurlara da fikirleri sorulmuştur.

Çocuklar İçin Felsefe açısından bakıldığında yukarıda bahsedilen soruların her biri bir tartışma konusudur. Yapıtta bir araya gelmiş yedi çocuk da zaten birlikte felsefi tartışma içindedir ve her biri problem hakkında fikir paylaşımı yapmaktadır. Yani "her istediğimizi yapmaya hakkımız var mı?" sorusu üzerinde tartışma yapılırken aynı zamanda birlikte felsefi tartışma yapmanın nasıl olması gerektiğinin de mesajını vermektedir.

Kitapta empati kurmanın önemi üstünde de durulmuştur. Ele alınan kavramlardan biri "başkaları" olduğundan dolayı başkalarına karşı sorumlu olmanın ve başkalarıyla empati kurmanın önemi vurgulanmıştır. Umut ve Can'ın konuşması buna örnek gösterilebilir.

Umut: Müzikle uğraşacak olması harika ama keman çalmak çok zordur. Ben de denemiştim. Öğrenmesi uzun sürüyor ve ilk başta kemandan çıkan sesler gerçekten çok rahatsız edici oluyor. Kardeşlerinin durumu zor!

Can: Evet zor ama Koral'a, "Keman çalma!" demeye hakları yok. Mesela Umut, ailen sana piyano çalma dese hoşuna gider mi? (sf. 20-22)

Yapıtta ele alınan felsefi kavramlardan biri de "özgürlük"tür. Toplumsal yaşam içinde her istediğimizi yapmakta serbest miyiz? Tamamen özgür olabilir miyiz? gibi sorular tartışılmış ve çocuk okurlar için de düşünmeye fırsat tanınmıştır. Koral evde keman çalışma konusunda tamamen özgür müdür? Aile bireyleri keman sesinden rahatsız olsa da özgür olduğu için keman çalmaya devam etmeli midir? Aile bireylerinin keman sesinden rahatsız olması Koral'ın özgürlüğünü kısıtlar mı? Bakıldığında tartışmaya açık birçok felsefi malzeme olduğu görülür ve çocuk okurlara özgürlük hakkında düşünme fırsatı vermektedir.

Ele alınan bir diğer felsefi kavram ise "sorumluluk"tur. Sorumluluk bir durumun veya bir olayın sonuçlarını üstlenmek anlamındadır. Bu kitapta Koral'ın aile bireylerine olan sorumluluğu, davranışlarının sonuçlarını üstlenmesinin gerekli olup olmadığı ve sorumluluk almanın özgürlüğü kısıtlayıp kısıtlamadığı üstünde durulmuştur.

Yapıtta "haklar" üzerinde de durulmuştur. Her insanın sevdiği bir uğraşla ilgilenme hakkı vardır ancak hangi durumlarda bu hak kısıtlanır? Bir başkasının hakkını ihlal ettiğimizde hala o hakka sahip olabilir miyiz? Yapıtta Koral, diğer kardeşleri gibi bir hobi edinmek istemektedir ve bunun için keman çalmaya karar verir. Bir uğraş edinmek onun hakkıdır ancak ev halkını rahatsız etmeye başladığında sahip olduğu hakkın yanında bir de sorumluluklarının olduğu mesajı verilir. Çocuk okurlar bu kitapta, bir hakka sahip olmanın aynı zamanda sorumluluk da getirebileceği üstünde düşünme imkânı bulabilirler.

6. SONUÇ

Çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi bilmek ve anlamak hevesindedir. Yaşamlarındaki birçok duruma karşı merak içindedirler ve bu durum onları birtakım sorular sormaya iter. Ancak çocukların iyi ve bağımsız düşünme becerileri kazanması için belli bir süreçten geçmesi gerekmektedir. Çocuklar İçin Felsefe, çocukların felsefe konuları hakkında düşünmesini sağlayan, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştiren bir anlayıştır. Çocukların bağımsız düşünme alışkanlığı kazanması amacını taşır. Bu bağlamda çalışmada üç farklı yapıt Çocuklar İçin Felsefe açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Yapıtların adları *Şiddet Nedir?*, *Her İstediğimizi Yapabilir miyiz?* ve *Haklar ve Ödevler*'dir. Çocuklar İçin Felsefenin amaç ve ilkeleri ışığında bakıldığında incelenen bu üç yapıtın da çocukların felsefi düşünme becerilerine katkı sağlaması açısından uygun olduğu görülmektedir. Gerek ele alınan konular, gerekse konuların sunuluş şekli açısından, Çocuklar İçin Felsefeye yönelik zengin içeriklere sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Astington, J. W. (1993). *The child's discovery of the mind (Vol. 31).* Harvard University Press.

Boyacı, N. P., & Karadağ, F., & Gülenç, K. (2018). Çocuklar için felsefe/çocuklarla felsefe: felsefi metotlar, uygulamalar ve amaçlar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* (31), 145-173.

Brenifier, O. (2004). Regard critique sur la méthode Lipman. *Diotime L'Agora*, 21, 1-17.

Çayır, N. A. (2015). *Çocuklar için felsefe eğitimi üzerine nitel bir araştırma.* (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü). http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/1897 İnternet adresinden erişim sağlanmıştır.

Çotuksöken, B. (2000). *Felsefî Söylem Nedir?*. İnkılâp Kitabevi.

Dewey, J. (1966). Democracy and education (1916). Jo Ann Boydston (ed.). *The Middle Works of John Dewey*, 9, 1899-1924.

Direk, N. (2002). *Küçük prens üzerine düşünmek*. Pan Yayınları.

Direk, N. (2008). *Filozof çocuk*. Pan Yayınları.

Erbil, F. (2016). *"Çocuk algısı ve çocuk katılımı"*. Ayhan Kaya, Gülperi Vural ve Aslı Aydın (Der.) içinde, Değerler Eğitimi-Eğitimde Farklılık ve Katılım Hakkı (ss.107-125). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gopnik, A., Meltzoff, A. N., & Kuhl, P. K. (1999). *The scientist in the crib: Minds, brains, and how children learn*. William Morrow & Co

Gopnik, A. (2009). *The philosophical baby: What children's minds tell us about truth, love & the meaning of life*. Random House.

Heuristic. (n.d.) Nişanyan Sözlük. https://www.nisanyansozluk.com/ adresinden erişim sağlandı.

Johansson, V. (2017). "Truffula tohumlarının yükümlülüğü": çocuk edebiyatı, rasyonalite ve felsefede çocuk sesi. (Çev. Vefa Taşdelen). *Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2*(4), 143-166.

Karadağ, F., & Demirtaş, V. Y. (2018). The Effectiveness of The Philosophy with Children Curriculum on Critical Thinking Skills of Pre-School Children. *Education & Science/Egitim ve Bilim, 43*(195), 1-22.

Lipman, M. (1976). Philosophy for Children, *Metaphilosophy, 7* (1).

Lipman, M. (2003*). Thinking in education.* Cambridge University Pres.

Lone, J. M. (2018). *Filozof Çocuk (4. Baskı).* çev. Gülsün Arıkan, Sole Yayınları.

MEB (2019). *Türkçe öğretim programı*.

Oğuzkan, F. (2001). *Yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle çocuk edebiyatı*. Anı Yayınları.

Oktar, S. Ü. (2019). Çocuklarla felsefe üzerine bir inceleme. *Igdır University Journal of Social Sciences, 5*(17), 45-66.

Ritchhart, R., & Perkins, D. N. (2005). Learning to think: The challenges of teaching thinking. *The Cambridge handbook of thinking and reasoning,* 775-802.

Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim.* PEGEM Akademi Yayınları.

Silva, E. (2008). *Measuring Skills for the 21st Century [Rapor]*. Education Sector. http://www.educationsector.org/usr_doc/MeasuringSkills.pdf. adresinden erişim sağlandı.

Sormaz Öğüt, F. (2019). *Felsefi düşünmenin önemi ve çocuklar için felsefe* (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Tepe, H. (2013). *UNESCO verileri ışığında Dünya'da çocuklar için felsefe*. İçinde B. Çotuksöken ve H. Tepe (Yay. Haz.). Çocuklar için felsefe eğitimi, ss. 77-94. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Wartenberg, T. E. (2014). *Big ideas for little kids: Teaching philosophy through children's literature.* Rowman & Littlefield.

Willingham, D. T. (2008). Critical thinking: Why is it so hard to teach?. *Arts Education Policy Review, 109*(4), 21-32.

Wittgenstein, L. (2005*). Tractatus Logico-Philosophicus.* O. Aruoba (Çev.). Metis.

Vygotsky, L.S. (1998). *Düşünce ve dil. S. Koray (Çev.).* Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yararlanılan İnternet Siteleri

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf

Makale id= 57

Sözlü Sunum

Modernizm ve Çağdaş Sanat Pratiklerinde Yöntem Olarak Oyun Örnekleri

Öğr.Gör. Sevtap Örgel[1] , Dr. Öğretim Üyesi Selda Özturan[2]
[1]Kocaeli Üniversitesi
[2]Akdeniz Üniversitesi
**Corresponding author: sevtap örgel*

Özet: *Sanat ve oyunun kökeni ve birbirleriyle ilişikliği, ilk çağ felsefesinden beri sorunsallaştırılmıştır. Bu kavramları ele alan felsefeciler özellikle mimesis, ritüel, öykünme gibi kuramlar üzerinden yanıt arayarak 'sanat, oynayan insanın insanlığıdır' gibi önermelerde bulunmuştur. İlk çağ insanından, günümüz çağdaş insanına değin geçen süreçte, oyun oynamanın sanat ile sıkı sıkıya bir birliktelik içinde olduğu aşikârdır. Çalışmanın amacı da oyunun metodolojisini kullanarak Modernizm ve günümüz sanat üretimlerine dair bir perspektif tutmaktır. Bildiri, oyunun metodolojisini kullanarak üretilmiş sanat nesnelerine ve sürecin bizatihi kendine, diğer bir ifadeyle; tam da o esnanın hazsal duygulanımına işaret eden örnekler aracılığıyla destelenecek; sanatın ve oyunun amacı kendinde olan (auto-telos) özgür tutumuna kısa bir tarihsel bilgi eşliğinde açıklık getirilmeye çalışılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Çağdaş Sanat, Modern Sanat, Oyun, Yöntem*

Play Examples As a Method in Modernism and Contemporary Art Practices

Abstract*: The origins of and the interrelationship between art and play have been problematized since the ancient philosophy. The philosophers dealing with these concepts tried to find answers through the theories like mimesis, ritual and imitation in particular and made the propositions like 'art is the humanity of a playing human being". It is obvious that playing games has been in close association with art throughout the process from ancient humans until today's modern humans. With this study, it is aimed to provide a perspective of Modernism and contemporary artistic productions by using play methodologies. The paper will be supported with examples indicating art objects produced by using play methodologies and the process itself; in other words, the hedonic affection of that exact moment; and it will be tried to clarify the self-purpose (auto-telos) free attitude of the art and play with a brief historical information.*

Keywords: *Contemporary Art, Modern Art, Play, Method*

1.GİRİŞ

"Oyunun amaçsız etkinliğinin, hem sanata mahsus bir alanın özerkliğine, hem de yeni bir kolektif hayatın formlarının inşasına temel olmasını nasıl anlamalıyız? (Ranciére, 2012:32)

İlk çağ insanından günümüz çağdaş insanına değin geçen süreçte oyun oynamanın sanat ile sıkı sıkıya bir birliktelik içinde olduğu aşikârdır. Nitekim bu sonucu, yalnız tarih veya felsefecilerin ortaya attıkları savlardan değil, sanatçı örnekleri üzerinden de okumak mümkündür. Oyun eyleminin ürünü olan oyuncak ve hazsal duygulanım sanat alanında ne şekilde kendine yer bulmuştur? sorusunun yanıtını, estetik-ideolojik kaygı ile yanıtlamak yanlış olmayacaktır. Tabi bütün bunların kökeninde işbölümü ve zamanı planlama edimlerinin mesulü Araçsal Aklı kutsayan Modernite ve onu kötü günlerin başlangıcı ilan eden Avangard vardır. Doğacı düşüncenin tahtını yıkan modernite, sanatta ideal ve hakikatın yerine akıl melekesi ile kutsanmış nesneyi koymuştur. Romantik akımla başlayan Avangard ise akıldışılığı yücelterek, gerek psikanaliz gerekse rutindışı eylemler ile nesnenin yüceleşmiş katı aurasına ve biricikliğine meydan okumuştur. Buluntu ve bilimsel teknik araçlarla seri üretilmiş nesnelerin bağlam olarak

ters yüz edilmesi, 'kavram üretmeye', 'nesnesiz sanata' ve giderek de 'sanat eseri üretmemeye- durumlar yaratmaya' kadar günümüze değin uzunca bir yol katetmiştir.

2.MODERNİZMDE OYUN METODOLOJİSİ İLE ÜRETİLMİŞ SANAT PRATİKLERİ

Çağdaş sanat olarak altı çizilen günümüz sanatının öncülü Modern estetik sanata baktığımızda, özellikle de sürrealist sanatçılar tarafından oyunun metodolojisine başvurulduğu görülmektedir. "Örneğin, oyuncuların dillerinin ucuna geliveren kelimelerin bitiştirilmesiyle yazılan şiirler…"müstesna kadavra genç şarabı içecek gibi". (Artun, 2012:112) ya da yine Artun'un aktardığı üzere, kontrolü bırakılmış elin duygular neticesinde çocuklar gibi keyfince hareket ettirilerek 'otomatik desenler' çizmesi gibi. Oyun, sözcükler yerine imgelerle de oynanır; kâğıdın kat yerlerinde birbirine eklemlenen garip **şekiller ortaya çıkar. (Artun, 2014)** Kolaj-montaj ve asamblaj modernist sanatçıların malzeme ile oynamalarının bir ürünüdür. Bu yöntem ile sanatsal üretim yapan dönem sanatçılarından Hans/Jean Arp'ın kâğıt ve kumaşlardan yapmış olduğu kostüm ile Sophie Taeuber, Hugo Ball' in okuduğu Sürrealist bir şiir eşliğinde dans etmiştir. Görsel 1'de verilen bu primitif imaj ve yöntemin aurasal kökeni ilk çağ sanat- oyun ilişkisinde ön plana çıkan ritüel, öykünme ve hatta katharsis olgularıyla bağdaşıktır. Sophie Taeuber- Hans/Jean Arp de çalışmalarını ruhsal arınma olarak tarif etmiş ve böylelikle saf sanata ulaştıklarını dile getirmiştir. Yine aynı dönem sanatçılarından Hans Bellmer'in sanat yapıtlarının önemli bir kısmını teşkil eden bebekleri ise doğrudan oyuna ait nesneleri alarak Modernizmin ve onun araçsal akılcı sonuçlarından biri olan Dünya savaşının eleştirisini, tehlikeli ve tekin olmayan bir imaj içerisinde tekrar sunmaktadır.

Görsel 1- Sophie Taeuber, Galeri Dada'nın açılış gecesinde Hans Arp'ın hazırladığı kostümlerle dans ederken, 1916

Görsel 2- Hans Bellmer, The Doll (La

Tarihi ileri sararak günümüze biraz daha yaklaşacak olursak, Dada hareketi sanatçılarından Kurt Schwitters'in -rastlantısal ya da kendi içinde bir düzen ile- toplanmış nesnelerden yeniden yapılandırdığı evi (Merzbau), nadire kabinelerinde karşılaştığımız, 'şeyler' arasındaki özgür imgelem ile aynı bağlama oturduğu görülmektedir. İlk örneklerine 15.yy Avrupa'sında rastlanan Nadire kabineleri, koleksiyoner ve hayalci bir ruhun ürünüdür ve nesnelerin bilindik anlamları ile nesnelerin birbirleriyle arasındaki aşikâr bağlamı yıkarak yeni anlam dizgeleri yaratmak üzerine kurulu bir çeşit tek kişilik oyundur. İşte bu oyunun 20.Yüzyıldaki örneklerinden biri olan Merz, 1917'den başlayarak 1943'e değin, gerek içindeki nesneler, gerek nesneler arası bağlar, gerekse eklenip çıkarılan duvarlar ve katlar, oyulan inler ile sürekli değişime uğramıştır. Hannover'in

bombalanıp Merz'in de şehirle birlikte yıkılmasına değin ayakta kalan bu imgeler inşaatı, oyunun metodolojisi ile yaratılmış sanat nesnesine açıklayıcı bir örnektir. Eserin ismi de en az içeriği kadar oyun ile ilişkilidir." *Merz,* Kurt Schwitters'in üzerinde ısrarla durduğu gibi; uydurulmuş değil, 'bulunmuş' bir sözcüktür ve Kurt Schwitters'in bir kolaj üzerinde çalışırken kullandığı bir

kağıtta yer alan *Kommerzbank* sözcüğünün kendisine görünen bölümüdür." (Bostancı, 2014)

Görsel 3- Kurt Schwitters "Merz" 1917-1943, Hannover

Şüphesiz modern anlayışın sanat ve oyun arasında kurduğu kaynak bakımından bağ, II. Dünya savaşının ertesinde kendine yeni bir bağlam açarak oynamanın kendi olarak sanatsal süreç olarak adlandırabileceğimiz oyunun yöntemini ve oyunun oynandığı alana işaret eden bir dizgide eyleme dönüşür. Bu aşamadan sonra ne Kartezyen düşünceden ne de Kant'ın sanata yüklediği yüceden söz etmek artık mümkündür. Bu yol ayrımının sinyallerini esasında Baudelaire'in Flaneur'ü 1960'lardan ikiyüz yıl önce, 1860'lı yıllarda vermiştir. Modernist sanat anlayışının bir çerçeveye toplanmasında Baudelaire'in esin kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Deneyimlemek ve oyunsal haz ile doğadan koparak şehrin içinde kaybolmak, kendine her gün yeni rotalarla yeni imgelem âlemi yaratmak ve bunu yaparken de sanayileşmenin kısıtladığı zaman mefhumundan azade, akıp giden zamanın başdöndürücülüğü içinde şimdiki anın kahramanca boyutunu kavrayabilen, çalışmaktan muaf Modern kent avaresi, döneminin akılcı ideadaki şehirleşme olgusunu ve kalabalıklar içindeki yalnız insan niteliğini alır. Mollaer'in aktardığı üzere, Baudelaire yirminci yüzyıl avangardına miras olarak *estetik modernizm*i bırakmıştır. Estetik modernizm, "modernleşme yerine ilkellik (primitivizm), akıl yerine hayal gücü… gerçek yerine düş, çalışma yerine oyun ve bilinç yerine bilinçaltı" ile ilişki kuran bir dizi avangard sanat akımında temsil edilir ki, bu akımların hemen hepsinin öncüsü Baudelaire'in sanatıdır." (Mollaer, 2015) Ne varki bu estetik modernizm yine aynı dönemde kurumsallaşır ve katılaşır. Sanatın özerk ve güzel inşası, estetiğin hiyerarşisinde, varlığın ontolojisinde, müzenin kaidesinde artık hayattan kopar. Avangard sanatçılar için artık yeni bir yöntem bu özerkliğe ve kurum kimliklerine karşı yeni bir savaş silahı gerekmektedir.Sanat tekrar hayatla bağdaştırılmalıdır. Yukarıda da değinilen, nesneyi bağlamından koparmak, endüstriyel nesneler ile sanat eserinin biricik ve yüceliğine meydan okumak -ki Duchamp'ın Çeşmesi buna çok iyi bir örnektir- müze eleştirisi, sanatı sokağa taşımak ses getiren yöntemler olsa da toplumu dönüştürme potansiyeli atfedilen estetik modernizm bu ütopyayı gerçekleştiremez. II. Dünya savaşı sonrası sanat kabuk değiştirmek durumunda kalarak söyleminin niteliğini Politik Eyleme çevirir. İlk elde

karşısına bizzat Modernizmi dolayısıyla da 'Özerk ve güzel' i alır. Sitüasyonistler bu politik söylemde tarih sahnesine çıkar.

> "1960'larda sitüasyonistlerin amacı ise bütün kent hayatını, gündelik hayatı, arzu ve şkın güdülediği bir oyuna dönüştürmektir. Sitüasyonistlerden etkilenen ütopik mimarlık hareketi Archigram da mimarlığa ve şehirciliği bir oyun gibi tahayyül eder. Henri Lefebvre'in sitüasyonistlere katılmasıyla bu oyunların politik mahiyeti daha bir vurgulanır. Sonunda sitüasyonistler Fransa'da 1968 ayaklanmalarında barikatlara çıkarlar.Kentler onların sloganlarıyla donanır:Çalışmaya son, Tutkulara Özgürlük."
> (Artun, 2012:113)

3.ÇAĞDAŞ SANAT PRATİKLERİNDE YÖNTEM OLARAK OYUN ÖRNEKLERİ

Önceki bölümlerde açıklanmaya çalışıldığı üzere oyun sanat alanında gerek doğanın ve insana özgü kaynağından gerek yeni anlam bağlamlarına izin veren esnek yapısından gerekse ruhsal olana yakınlaştıran özgür deneyimlere açık olmasından dolayı pek çok kez başvurulan bir yöntem olmuştur. 1960 sonrasında da hayatın ciddiyetine karşı takınılmış politik bir söylem olarak nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla Sanat ve Oyun özgür ortamlara ait argümanlardır. İnsan özgür davranamayacağı sürece oyun ve yaratıcılık da kendini varedemeyecektir. “Özgür görünüm öncelikle modernizmin yücelttiği özerkliği çağrıştırır; özgür oyun ise en başta postmodern kulaklara hoş gelir. Oyun kavramının çağdaş sanatın önermeleri ve meşrulaştırımlarındaki yerini biliyoruz: Oyun burada, modernizmin sanatın radikalliğine ve dünyayı dönüştürme gücüne duyduğu inanca karşı takınılan mesafelerdir.” (Ranciere:32) Modernizm anlam oluştururken Postmodernizm anlam yıkımına gider. Bilindik, durağan ‘şey’lerin içine nüfus ederek ters-yüz eder... Günümüz sanatçıları da oyunu hayatla ilişkilendirerek, metalar değil durumlar yaratmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda, en genel anlamıyla, zorla yapılmayan fiziksel ve/ya zihinsel etkinlik olarak oyun, kuralların amaçlara göre şekillendiği ve bu kuralların da aslında kesinkes bağlayıcı olmadığı aktivitelerdir. Eyleyiciler kendi oyun tarzını oluştururlar. Bu aslında strateji geliştirebilmekle ilgilidir. Pasif veya direnç gösteren bir yapıda olabilir, etkileşim içinde farklı boyutlara dönüşebilir. Oyunun mekaniği basittir, rastlantısallığı kullanarak gündelik hayatın içinden referanslarla küçük küçük hayatlar kurmaktadır. Shiller’in de belirttiği gibi “insan yalnızca oynadığı zaman insandır" (Ranciere:32)...Oyun genellikle anonim bir yapıya sahiptir ve bu haliyle kolektivite gerektirir, diğer bir deyişle geniş katılımlara esneklikle yanıt verir. Kendini tekrarlamaz ve sadece şansa dayalı değildir; bir yöntem geliştirilmesi gerekir. Dolayısıyla oyun hâlihazırda strateji oluşturulmasına izin verir. Proje (kurulan oyun) topluluk temelli sivil katılımla, bir mahalleyi güzelleştirme, ilham edinme, gündeme yanıt verme, gündemdışına dikkat çekme, alışıldık olanı tekrar fark ettirme ya da salt yaratıcı olmak amacıyla -bir problem çözme dışında- doğmuş olabilir. Bir fikrin doğumunda dikte edilen hiç bir yol yoktur ama tüm pratiklerin ayrılmaz bir parçası olarak: sanat, süreç, karşılaşmalar, süreklilik, alan ve halk gibi unsurlar vardır. Bunlar son dönem sanatçı ya da eyleciyi prtaiklerinde ön plana çıkan üretim yöntemlerinin de temel ögeleridir.

Karşılaşma pratiklerinde süreç, karşılaşmanın ekürisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Süreci kaydetme/bir süreç kurgulama/... Öyle ki bazen bir oyunun hazırlık olarak nitelendirilen tüm ön aşamaları, ortaya konulan sonuçtan çok amaç içeren bir niteliğe sahiptir; Türkiye'de üretim yapan sanatçı Evrim Kavcar’ın okula giden çocukları takip ederek onların kestirme yollarını kendi hayatının gerçekliğiyle dolayımlamasını belgelemesi süreç-amaç hedefli üretime yerinde bir örnektir. Sanatçı, belgesinin tarihi gelişimini kendi kurgulamakta, bir nevi kendi tarihi belleğini yaratmakta dolayısıyla envanter sunumuna başka bir boyut –yorum katmaktadır. Kendi rutini içerisinde bir karşılaşmadan doğan süreç eyleme dönüşmüş ve coğrafi güzergâhı diğer insanlara temas ederek bu güzergâhın gerçekliğine paralel bir yol çizmiştir. Burada oyunun kuralı kendi varlık tabanından kopmamaktır, böylelikle başka rutinlerle, kendi rutinini parçalayabilmektedir.

Topluluk katılımlı pratikler ise bir diğer oyun yöntemidir ve bu sanat eyleminde kilit paydaşlar ön plandadır. Bu tip projeler için kamusal sanat danışma kurulları oluşturulur. Bu kurullar sanatçı seçiminden projenin tanıtımı- eğitimine ve kaynak sağlanması için bağlantılar kurulmasına yardımcı olmaktadır. Atölyeler oluşturulur, çalışma ve sunumların envanteri tutulur, kamusal sanat çalışmaları yapan diğer sanatçı-gruplarla diyalog geliştirilir. Web siteleri oluşturularak projenin vizyonu ve aşamaları tanıtılır. 'Güncel topluma ayak uydurabilmek' projeler için önemlidir zira zamanın gerisinde kalmak süreklilik getirmeyecek ve katılımı destelemeyecektir (Bunun günümüz sanatçı ve gruplarının sosyal iletişim kanallarını iyi kullanmalarıyla gelişen bir oyun yöntemi olduğunu varsayabiliriz). Bu tip topluluk katılımlı projelerde önemli olan diğer bir unsur yaratının salt sanatçı etkinliği olmadığı dolayısıyla da herkesin proje için bir rolü olduğu düşüncesinin net şekilde anlatılabilinmesidir. Böylelikle projeden beklentiler kontrol altında tutulabilinir ve denetim sağlanabilir. Oyun bu yolla kendinden menkul amacının dışında estetize edilmiş pratiğe adapte olabilir. Proje sürecinde gerçekleştirilen festivaller-konserler-sergiler-eğitim atölyeleri-fikir odalarının kaydı tutulur ve bu süreç sonunda hikâyeleştirilir. Medya bu aşamada yayım için temasta bulunulması gereken bir araçtır. Gerçekleştirilmiş projeler üzerinden örneklemek gerekirse "Return Journey" bu pratiklere örnek verilebilir.

"Return Journey" esasında bir yenileme projesidir ve yenileme çalışmaları da kamusal sanat pratikleri arasına girmektedir. Bu pratikler uygulamaya konma tabiatı itibariyle imece yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Konu "gençleştirme" olunca çağrı yerel sanatçılar-mahalle/semt sakinleri ya da yerel yönetimlerden gelebilmekte, "Return Journey" projesi de kaynağını Minneapolis Seward ve Longfellow mahallelerinin anılarına olan bağlılıktan almaktadır: Adı geçen mahallelerinin ayrılmaz bir parçası olan "Brackett Rocket", 1962 yılında, Amerika'nın Uzay arama ve keşif programına girişinin sembolü olarak dikilmiştir. 2004 yılında Brackett Rockett Fan'larının çabasıyla bu kamusal simge geri çağrılmıştır.

Görsel 4- ***Dönüş Yolculuğu,*** *2007, Brackett Parkı, Minneapolis, MN*
42'x30'x37 ' Tarihi roket oyun yapısı, çelik, çevre düzenlemesi Forecast Public Art, Longfellow Community Council, City of Minneapolis tarafından yaptırılmıştır.

Randy Walker, "Brackett Rocket" yenileme çalışması için seçilen sanatçıdır, roketin kalktıktan sonraki halinin hayalini kutlayan ve nesnenin tarihini onurlandıran bu proje süresince sanatçı ve yerel halk ortaklık içinde hareket ederek çalışmıştır. Fikirler ve çizimler geliştirilmiş bunlar masa toplantılarında tartışılmış, sonunda mevcut hali ortaya çıkmıştır. Halkın,50 yaşındaki bu simgesel nesnenin yapısal bütünlüğü ve yerleştirileceği alan hakkındaki endişeleri sürecin önemli belirleyenleridir. Sonucunda geçmişteki yapısına bağlı kalarak yapılandırılır ve eski yerine değilse de Minneapolis Seward ve Longfellow mahallelerinin kesiştiği alana, geçmişin ruhunu kutlayan bir anıt olarak yerleştirilmesine karar verilir. Bir tarihe ve onunla bütünleşen alana mal olmuş bu nesnenin gençleştirilmesi için halk tarafından ilan yoluyla çağrıda bulunulmuş, sanatçı seçimi yapılmış, yenileme ve organizasyonu gibi tüm aşamalarda kolektif bir katılım sağlanmıştır. Proje süresince festivaller düzenlenmiş, Roketi simgeleyen hediyelik eşyalar üretilmiştir. Tüm bu süreci bağış fonu ve destekleyici kaynak bağlantılarıyla yönetmişlerdir.

Diğer topluluk katılımlı pratik örneği bir grup sanatçı[164] tarafından projelendirilen "Neighborhood Networks" çalışmasıdır. Üç farklı uygulamadan oluşan projede robotik algılama teknolojileri kullanılarak keşifler yapılmıştır, halk katılımıyla gerçekleştirilen pratik PA, Pittsburgh'ta 2007 -2010 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Projenin uygulanacağı mahallelerde insanlarla diyalog kurulmuş, bölgenin uygulamaya uygunluğu etüt edilmiş, prototipler oluşturulmuş ve yerel yönetimler ile kamuya sunumlar gerçekleştirilmiştir.

Lawrenceville Projesi "Neighborhood Networks" programının ilkidir ve Pittsburgh Lawrenceville mahallesi odaklı uygulanmıştır. Bir katılımcı tarafından hazırlanan düzenekte sese duyarlı sensor ses seviyesini algılamakta ve Polaroid Fotoğraf makinesini tetikleyerek bir sahne yakalamaktadır. Böylelikle mahalle sakinlerinin hareket haritaları çıkarılmıştır.

Görsel 5- Lawrenceville Yaz 2007

İkinci pratik PA Braddock Mahallesinde (Pittsburgh eteklerinde bir şehir) gerçekleştirilmiştir. Bu projede çevrimiçi medya teknolojileri kullanılmış, gençlerle çalışılmıştır. Gigapan sistemi (panoramik robot kamera ve paylaşım sitesi) Braddock mahallesinde ikamet

[164] Carl DiSalvo, Illah Nourbakhsh, Marti Louw, David Holstius, Dan Letson, Ayca Akın, Maryann Steiner, Julina Coupland, and Kevin Crowley

eden insanları ifade etmek ve hikâyelerini anlatmak için kullanılmıştır. Etkinlik Gigapan platformu ve interaktif ortamda mahalle fotoğraflarından oluşan belgeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Böylelikle mahalle sakinlerinin kişisel alanları olan ev görüntülerinden oluşan ortak bir veritabanı oluşturulmuş ve özel alanda yaşanan farklı hikâyeler bir hikâye etrafında buluşturulup kayıt altına alınmıştır.

Görsel 6- Braddock Sonbahar / Kış 2007

Üçüncü etkinlik yine Braddock, Pensilvanya'da gerçekleştirilmiştir. Toplum kuruluşları, mahalle sakinleri, iş yeri sahipleri ve yerel hava kalitesi savunma örgütü liderleri ile işbirliği içinde çalışılmıştır. Hava ölçüm sensorleriyle, hava kalite seviyesi ölçümleri yapılmış ve mahallenin çevre haritası çıkarılmıştır.

Görsel 7- Braddock yaz 2008-Bahar 2010

Bir diğer örnek olan Lionel Richie's Head, İngiltere'de düzenlenen bir müzik festivali dahilinde hayata geçirilmesi düşünülen projedir. İnteraktif medya üzerinden projenin oluşturulması süreci devam etmekte, katılımcı destekleriyle hem kamuoyu oluşturulmakta hem de mali destek sağlanmaya çalışılmaktadır. İnteraktif medya üzerinden aşamaları çevrimiçi olarak

takip edilebilen proje, 80'li yıllara damgasını vuran ve Hello isimli şarkısıyla hit olmuş Lionel Richie' nin klibine gönderme yapmaktadır. Hungry Castle tarafından hazırlanan tanıtım filminde şarkının klibi de projenin daha iyi anlatılabilmesi için referans olarak montajlanmıştır. "Büst" hikâyesinin günümüzde tekrar ele alınması üzerine inşa edilen projenin tanıtım sayfasında, katılımcılara neden ihtiyaç olduğu da belirtilmiş, projeye destek verenlerin istatistiğini tutan sayaç sayesinde gerçekleştirilme olasılığından bir arzu durumu yaratılmıştır. Şarkı Videosunun görseli projenin maddi formunu oluşturmaktadır; 6m yüksekliğinde ve şişme (balon) malzeme kullanılarak hayata geçirilmek istenen projede kafanın içi kullanılabilir mekân olarak tasarlanmıştır. Şarkının sözleri de projeye eklemlenmiş, kafanın içine yerleştirilen bir telefon aracılığıyla şarkının sözlerine dayalı bir diyalog geliştirilmiştir.

- hello?

- is it me you're looking for?

Bu oyun bireylerarası-toplumlar arası iletişim geliştirmek için kurgulandığı gibi aynı zamanda tanımadığın bir ses/ aşina olunan bir hit aracılığıyla sağlanan kişisel karşılaşma olarak da düşünülebilir.

Görsel 8- Lionel Richie's Head

Görsel 9- - hello?

Yeni tip kamusal sanat pratiklerinde diğer bir dikkat çeken üretim metodu ise görev edinmek-görev vermektir. Harrell Fletcher ve Miranda July tarafından kurulan "Learning to Love You More" adlı web sitesi bu yönteme örnek verilebilir; websitesi üzerinden insanlara bazı ödevler verilerek kurgusal ve oyuna dayalı projeler geçekleştirilmektedir.

Aşağıdaki örnekte, 63 numaralı ödev görülmektedir. İnsanlara kendilerini teşvik etmek veya anlatmak için kullandıkları cümleleri düşünmeleri, bunları sloganlaştırılmaları ve sloganları kağıt veya kumaş kullanarak banner yapmaları istenmiştir. Cesaret oyununa benzer bir kurguya hizmet eden ödevde hem kişinin kendisini hem de çevresini cesaretlendirmesi, pratikte hedeflenen beklentidir. 'Banner'ın yerine getiriliş süreci belgelenerek interaktif ortamda gönderilmesi ve bu sürecin websitesi üzerinden paylaşımıyla görevin ne gibi sonuçlar doğurduğu görünür kılınmaktadır.

Görsel 10- Ödev # 63 Make an encouraging

4.SONUÇ

Sanat tarihi, sanat ve oyunun anlam ve süreç bakımından örtüştüğü pek çok örnek ile doludur. Nitekim araştırmalar neticesinde her ikisinin de deneyim ve özgür imgelem odaklı olduğu söylenebilir. Özellikle 20. Yüzyılının ikinci yarsından itibaren sanatçılar oyunun özgür durum/ özgür görünüm niteliğinden etkilenerek, bu nitelikleri sanat yapıtı-sanat pratiği kapsamında deneyimlemişlerdir. Özellikle moderniteyle beraber yüceleştirilen araçsal aklın her şeyi işlevselleştirerek kendinden menkul tüm yapılara nüfuz ederek parçalaması yani diğer söylemle, sanatın, modern estetik pratikte, kurumsallaşarak özerkleşmesi ve hayatla olan bağlarının kopması düşünsel bir eylem planının devreye alınmasını gerekli kılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi kabuk değiştirmek zorundan kalan sanat dünyası, bunun eski yöntemlerle başarılamayacağını gayet iyi biliyordu ve sanatı hayatla bütünlemek adına söyleminin niteliğini estetik politik eyleme- gündelik hayat pratiklerine çevirdi. Oyun kavramı bu imkanın düşünsel uzantısı olarak ilk çağdan beri sanatın içerisindeki konumunun ön plana çekilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Hem felsefi ve kavram olarak tartışılması hem de yöntem olarak başvurulması onu günümüz sanat pratiklerinde incelenmesi adına gerekli kılmıştır. Ne var ki içinde bulunduğumuz dönemde halen imkânlarının sınırları denenirken tüm boyutları ile aktarabilmek henüz mümkün değildir. Yeni tip üretim yapan sanatçıların çalışmaları ile sanat-oyun ilişkesilliği yeni analizler yapma ve yeni bağlamlar kurmayı gerekli kılacaktır.

KAYNAKÇA

ANTMEN, A. (2008). 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, Sel Yayıncılık, İstanbul.

ARTUN, A. (2012). Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi 'Estetik Modernizmin Tasfiyesi', İletişim Yayınları, İstanbul.

BAUDELAİRE, C. (2003). Modern Hayatın Ressamı (Çev.) BERKTAY A., İletişim Yayınları, İstanbul.

BENJAMİN, W. (2013). Pasajlar (Çev.) CEMAL,A., YKY, İstanbul.

BOZKURT, N. (2014). Sanat ve Estetik Kuramları, Sentez Yayıncılık, Ankara.

FOSTER, H. (2017). Yeni Kötü Günler. Sanat, Eleştiri, Acil Durum, (Çev.) AYDAR, F. B., Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

GOMBRİCH, E.H. (2002). Sanatın Öyküsü, (Çev.) ERDURAN, E ve ERDURAN, Ö. Remzi Kitapevi, İstanbul.

HEİDEGGER, M. (2011). Sanat Eserinin Kökeni, (Çev.) Tepebaşlı. F.,) De Ki Basım Yayım Ltd. Ankara.

HUİZİNGA, J. (2006). Homo Ludens ' Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme', (Çev.) KILIÇBAY. M.A., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

RANCİERE, J. (2012). Estetiğin Huzursuzluğu 'Sanat Rejimi ve Politika', (Çev.) KILIÇ, U.A., İletişim yayınları, İstanbul.

SHİNER, L. (2013). Sanatın İcadı, (Çev.) TÜRKMEN, İ., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

SU, S. (2014). Çağdaş Sanatın Felsefi Söylemi, Profil Yayıncılık, İstanbul.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

http://meralbostanci.blogspot.com/2014/03/kurt-schwitters.html, 2014
https://www.e-skop.com/skopbulten/baudelairein-modernlik-kehanetleri-modernlesmeye-karsi-estetik-modernizm/2310, 2015

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1- http://artjournal.collegeart.org/?p=4680, Erişim 25.11.2020
Görsel 2- https://www.full-bleed.org/bellmer, 25.11.2020
Görsel 3- https://www.e-skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-merz-mimarligi-erotik katedral/3092, 25-26.11.2020
Görsel 4- https://randywalkerarts.com/fwp_portfolio/return-journey/, 26.11.2020
Görsel 5- http://carldisalvo.com/posts/neighborhood-networks/, 2013
Görsel 6- http://carldisalvo.com/posts/neighborhood-networks/,2013
Görsel 7- http://carldisalvo.com/posts/neighborhood-networks/,2013
Görsel 8- http://www.kickstarter.com/projects/daveglass/lionel-richies-head-bestival-2013?ref=category, 2013
Görsel 9- http://www.kickstarter.com/projects/daveglass/lionel-richies-head-bestival-2013?ref=category, 2013
Görsel 10- http://www.learningtoloveyoumore.com/reports/63/63.php, 2013

Makale id= 26

Sözlü Sunum

İstanbul'da Kimliksizleşen Mimarinin Sanat ve Tasarım Ekseninde Değerlendirilmesi ve Seyit Mehmet Buçukoğlu'nun Resimlerinde "Pencere" İmgesi

Dr. Öğretim Üyesi Seyit Mehmet Buçukoğlu[1] , Arş.Gör. Gonca Sönmez[1]
[1]*Maltepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü*

Özet: *Toplumların sosyopolitik özellikleri, kültürel niteliğin ve detayların aynası olarak mimaride anlam bulurken, kentler, binalar ve yaşam alanları da geçmiş ile bugün arasında gidip gelen ve sürekli değişim, dönüşüm projeleriyle yok edilmeye çalışılan bir anlayışın acımasız sonuçlarını içerirler. Endüstriyel gelişimin mimari açıdan hızlandırdığı üretim ve bunun bir sonucu olarak şablon nesneler, kullanımı kolay, çabuk uygulanan, rahatlıkla değiştirilebilen nesneler olarak hayatımıza girdiler. Pencere imgesi de, günümüz mimari anlayışı içinde kendine ait kültürel özelliklerinden uzaklaşan, estetikten yoksun, olabildiğince şablon kullanıma dönüşen, bulunduğu coğrafyanın ve var olduğu kültürün dışında kalan bir endüstriyel üretime dönüştü. Son zamanlarda İstanbul'un eski semt ve ilçelerinde sıklıkla karşılaştığımız eski yapılar üzerine uygulanan gökdelen camları, bu endüstriyel üretimin bir parçası şeklinde, tüm yapıyı adeta bir cam kafes içine alıp soğuk, sıradan ve aynılaşmış olarak yeniden biçimlendiriyor. Aynı zamanda yapının üzerine ilave edilen katlarla büyük bir cam kütle halinde, eski yapıyı sıkıştırıp görünürlüğünü kaybettiriyor. Geçmişe tanıklık etmiş bir yapının, bugünün endüstriyelleşme süreciyle karşı karşıya kalması onun kimlik kazanmasını imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle; kimliksizleşen her yapı, bulunduğu medeniyetin, kültürün ve coğrafyanın izlerini geleceğe taşıyamayarak, endüstriye yenik düşüp, onun bir parçası halini alır. Seyit Mehmet Buçukoğlu da, mimarideki dil ve sentez çatışmasına, İstanbul'un tarihi semtlerinde sıklıkla karşılaştığı deformasyonlar üzerinden pencere imgesi ile dikkat çekmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Mimari, Kültür, Sanat, Tasarım, Pencere, İmge, İstanbul.*

Analysis of the Disidentification of Architecture in Istanbul At the Pivotal Point of Art and Design, and the "window" Image in the Paintings of Seyit Mehmet Buçukoğlu

Abstract*: While socio-political characteristics of societies find meaning in architecture, with it acting as a mirror for cultural traits and details; cities, buildings and living spaces carry the brutal consequences of a perception which goes back and forth between the past and the present and which attempts destruction through constant change and transformation projects. With industrial development, an acceleration in architectural production and as a result of this, prefabricated objects which are easy to use, quickly applied and easily changeable objects, have entered our lives. The window image also, within the architectural perception of our day has turned into an industrial product by moving away from its own cultural properties, becoming deprived of aesthetics, by using templates and becoming excluded from its geographical location and the culture it exists within. Recently, we often come across skyscraper windows transposed onto old structures in old neighborhoods and areas of Istanbul, these play a part in industrial production, essentially enclosing the whole structure into a glass cage, reforming it as cold, mundane and ordinary. At the same time, as a bulky mass of glass with the layers added onto the structure, it compresses the old structure and causes it to lose its visibility. For a structure which has witnessed the past, facing the process of industrialization of the present makes it impossible for it to gain an identity. Therefore, every structure which loses its identity, failing to carry the traces of its own civilization, culture and geography into the future, succumbs to the developing industry, becoming part of it. Seyit Mehmet Buçukoğlu draws attention to the clash between language and synthesis in architecture through window imagery, on the basis of deformations he has often encountered in historical areas of Istanbul.*

Keywords: *Architecture, Culture, Art, Design, Window, Image, Istanbul.*

1. GİRİŞ

Toplumların sosyopolitik özellikleri, kültürel niteliğin ve detayların aynası olarak mimaride anlam bulur. Bu nedenle kentlerin, binaların ve yaşam alanlarının insanlar tarafından inşa edilmesi ya da bunun tam tersi olarak tahribata uğratılması, geçmiş ile bugün arasında gidip gelen ve sürekli değişim, dönüşüm projeleriyle yok edilmeye çalışılan bir anlayışın da acımasız sonuçlarını içerir.

Konu ekseninde karşılaştığımız birçok mimari deformasyon, her geçen gün kendini belli ederek yok oluşun, yok edilişin, zamana direnişin çaresizliğini de bizlere göstermektedir. Bu bağlamda sözü edilen mimari deformasyon, "tarihi yeniden yazmak", "yeniden inşa etmek" olarak yorumlanabilirken, tarihe tanıklık eden pek çok mimari yapının da özellikleri ve kendi dönemine dair simgeleşen misyonu göz ardı edilmektedir. Günümüz mimari anlayışında yapıyı oluşturan imgeler bütününün estetik ve kültürel değerlerden yoksun ele alınışı ve "aynılaşma" kavramıyla yok olmaya yüz tutmuş bir detaya dönüşmesi, kent kimliğinin, mimari dilin ve kültürel birikimin de yok olması demektir.

Bu araştırma, İstanbul'daki tarihi apartmanların yenilenme süreçlerinde tahribata uğratılmalarına, diğer taraftan da cephe özelliklerini kaybetmelerine dikkat çekmekte ve bu süreç içinde endüstriyelleşmenin sunduğu şablon nesne kullanımına da odaklanmaktadır. Yenilenen yapıların kültürel özelliklerini yitirmeleri, bu yapıların tarihe tanıklık ederek oluşturdukları belleğin silinmeye çalısılması ve sanat üzerinden örnekler ile bu yok edilişi anlatmak, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada, İstanbul'un eski semtlerinden Akaretler, Teşvikiye, Nişantaşı, Osmanbey ve Şişli'yi kapsayan bir bölge seçilmiş, bu bölge içindeki tarihi apartmanların yenilemesinde kullanılan şablon nesnelerin de "aynılaşma" kavramı ile ele alınması ve sıradanlığı, araştırmanın genel kapsamını oluşturmuştur.

Araştırmada, kitap, tez ve internet verilerini kapsayan literatür taraması yapılmış, nitel araştırma yöntemi kullanılmış, elde edilen veriler ise doğruluk ve dikkat çekici özellikleri bakımından değerlendirilmişlerdir. Kuramsal çerçeveyi oluşturan geçmiş ile bugün arasındaki ilke ve hedefler, durum belirleyici özellikleri bakımından ele alınmışlardır. İstanbul ölçeğinde seçilen tarihi apartman örnekleri, kent, kültür, tarih, mimari, sanat ve tasarım açısından bir arada değerlendirilmiş, yapısal özellikleri bakımından da tarihsel bellek oluşturmalarına vurgu yapılmıştır. Bu yöntem içinde elde edilen tüm veriler mimari ve sanat açısından değerlendirilmiş, sanatın bir bellek oluşturduğu ve bu belleğin de tıpkı mimaride olduğu gibi kayıt niteliği taşıdığı göz önünde bulundurulmuştur.

2. BULGULAR

2.1. Küreselleşme Bağlamında "Kent" Olgusu

"Getto", yeni yaşam alanlarında aynı sosyal, kültürel ve ekonomik değerlere sahip bireylerin bir arada yaşadıkları ve kendi özelliklerinin dışında var olan diğer bireylerden kendilerini soyutladıkları yer olarak bilinir. Günümüz kent olgusu ve yapılanma süreci de, toplumu oluşturan bireylerin yaşam tarzları ve çevresel özelliklerinin etkisiyle bir gettolaşmaya dönüşmekte, bu gettolaşmada bireylerin yaşam alanlarını ve özelliklerini 'kültür endüstrisi'nin şekillendirdiği görülmektedir.

Burada dikkate alınması gereken en önemli detay, ortaya çıkan "kültür endüstrisi" kavramının gelişen endüstriyel üretimler açısından özgün ve tek olma durumunu kaybettirdiği gerçeğidir. Çünkü, "kültür endüstrisi" olgusu, "aynılaşma" kavramı ile beraber değerlendirildiğinde, bireylerin birbirlerinin tekrarı olmaktan kaçamadıkları ve bu süreçte de endüstrinin bir parçasına dönüştükleri görülmektedir. Diğer taraftan birbirinin tekrarı olan bireyler ya da toplumlar, endüstriyelleşmenin ortaya çıkardığı üretimlerle kendi kültürel değerlerini ve özelliklerini de sıradanlaştırmış ya da aynılaştırırmış olmaktadırlar. Endüstriyelleşme, dünya ekonomisi ölçeğinde hızlı bir etki yaratan küreselleşmenin sonuçlarının bir getirisidir. Bu yüzden küreselleşme ve endüstriyelleşme, pek çok alanda olduğu gibi mekânlara, mimariye ve kentlerimize de etki etmekte, onların öz kimliklerini bozuma uğratmaktadır. "Küreselleşme olgusunun gelecekte kente yönelik dönüşümlerinin ve seçeneklerinin neler olduğunu tam kestirmemiz mümkün değildir. Ancak küreselleşmenin giderek yaygınlaştırdığı tek tip yaşam düzeni oluşturmaya yönelik siyasi etkileri hem ekonomik, hem de sosyal yaşantımızı olduğu kadar tüm yerleşim birimlerimizi, kentlerimizin kimliklerini ve onları oluşturan kentsel imgeleri de hızla tüketmektedir. Kentte var olan, geçmişle bağlarımızı kuran kentsel dokularımız ve mimari örneklerimiz bu süreç içerisinde hızla elden çıkmakta yerellik ve yerel değerler adı altında uluslararası sermayenin de desteklediği mimari kitschler tüm kentlerimizi sarmaktadır" (Ulu ve Karakoç, 2004, s. 65-66).

2.2. Endüstriyel Gelişimin Modern Mimaride Üretimlere Etkisi

"Endüstri devrimi, "teknolojinin, endüstriyel üretimin ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ile birlikte birçok alanda yaşanan köklü değişim" olarak tanımlanmaktadır. Endüstri devrimi, birçok konuda (teknoloji, üretim, kültür, ekonomi, toplumun sosyal yapısı, sanat ve mimarlık) önemli değişimlere ve yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır" (Birol, 2020).

Endüstrinin zamanla büyümesi, teknolojinin de hızla gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişim ise, 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyıla kadar uzanan bir süre içinde temel üretim ve yaratma alanlarını felsefe ile sanattan uzaklaştırarak teknoloji odaklı yeni bir alana doğru itmiştir. 19. yüzyılda makinelerin kullanılmaya başlanması ve demiryollarında buhar gücünün etkisi, yeni enerji kaynaklarını doğurmuştur. Ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren hem bilim hem de teknoloji alanlarındaki yeni gelişmeler hızını arttırmış, nükleer enerjinin gündeme gelmesi de kimya alanlarının ve yeni endüstri dallarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda metal kullanımının 19. yüzyıl ortalarında kompoze edilerek kullanılmaya başlanması yeni yapı malzemelerini de şekillendirmiştir. Bu durum hem yeni yapı malzemelerinin hem de yeni yapım yöntemlerinin ortaya çıkmasında etkilidir. Ayrıca modern mimarlık olgusu da ortaya çıkan bu yeniliklere temellenir.

"Modern mimarlık bir düşünme biçimidir. Bu yüzden modern mimarlık için geçerli olabilecek tanım, "modern" kavramı tanımlarından hareketle, "yeni bir mimarlık" ya da "mimarlığa yeni bir yaklaşım" olarak yapılabilir. Yeni mimari, geçmişi ve geçmişin ürünü olan klasizmi reddeder. Yeniyi oluşturabilmenin en önemli koşulu geçmişe çekilecek bir sünger, bir "tabula rasa" anlayışıdır. (…) Modern mimarlık mekân gereksinimlerini, yeni yapı malzemelerinin olanaklarından da yararlanarak çözüme ulaştırabilmek için çok köklü mekân oluşturma ve mekânları ilişkilendirme söylemi olan bir tasarım düşüncesidir" (Eyüce, 2011).

Endüstriyelleşmenin topluma sunduğu daha fazla materyal ya da materyale dayalı yaşam şekli, kendisiyle bağlantılı olan pek çok ürünün elde edilmesini, kullanılmasını ve korunmasını sağlarken, yaşam farklılıklarında etkili bir misyon da üstlenmektedir. Çünkü genel bir kültür ya da kimlik için paylaşılan endüstriyel üretimler, yaşam şekillerini ve beğenileri de kesin olarak etkilemektedirler. Bu etkiler sadece birey açısından değil, toplum, kent ve ülkeler açısından da önemli değişikliklere sebep olmaktadırlar.

"Değişen tasarım anlayışı, yeni malzemeler, yeni teknolojiler ve yeni üretim sistemlerinin kullanıldığı, bir başka ifade ile toplumsal ve teknolojik değişimin şekillendirdiği yapı ve yapı grupları, modernizmin mimari ürünlerini oluşturmaktadır" (Polat ve Can, 2008). Bu hareket, 20. yüzyılın bakış açısının temelinde yer alan estetik olgusunun da tanımlayıcı özelliklerini, basit geometrik formlar ile buluşturmuş, kübik formların ya da şekillerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Çünkü "(…) nesneler, artık insanın kafasında tasarım olarak anlam kazanmakta ve şekillenmektedirler" (Buçukoğlu, 2020, s.1889). Betonarme, çelik ve cam kullanımında yeni alanlar ve uygulama metodlarının da gelişmesini sağlayan bu yaklaşım, geleneksel anlatım biçimlerinin tersine, hızlı algılanabilen üretimlerin tanımlanabilmesinde etkin bir rol üstlenmektedir. İç ve dış mekânlardaki görsellik ve biçim değişiklikleri, belirsiz taşıyıcı sistemler, sade renk seçimleri ve en çok tercih edilen geniş cam yüzeylerin kullanımı, yerel ve geleneksel olanı reddederek, modern ekollerin ortaya çıkmasına da kapı aralamıştır.

"Endüstri çağında ekonominin temel belirleyicisi olan mekanik üretimin, enformasyon çağının eşiğinde, yerini farklı teknolojilere bırakması ile birlikte kentlerin biçimlenişinde de önemli değişiklikler olmuştur" (Bayraktaroğlu vd. 2019). Bu bağlamda endüstriyel gelişimin mimari üretimleri hızlandırması ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan şablon nesneler de kullanımı kolay, çabuk uygulanan, rahatlıkla değiştirilebilen üretimler şeklinde hayatımıza girmiştir. "Çağımız mimarlık kuramcılarından Roberto Masiero'nun dediği gibi, Mimarlık; maddeyi kendine tabi kılan sanat, nesnel sanat, ilk sanat, işlevsel sanat, etik sanat, yaşam için sanat, soyutlama sanatı şeklinde adlandırarak her zaman için ona özgül bir alan açmanın yollarını aramıştır" (Masiero, 2016, s. 15).

Pencere imgesi de, günümüz mimari anlayışı içinde kendine ait kültürel özelliklerinden uzaklaştırıldığında ya da estetikten yoksun, olabildiğince şablon kullanıma dönüştürüldüğünde, bulunduğu coğrafyanın ve varolduğu kültürün dışında kalmaktadır.

Bu nedenle; bireyin doğup büyüdüğü yerden yetiştiği çevreye kadar birçok yapının, toplumsal ve sosyo-kültürel yansımaları da şekillendirdiği görülmektedir. Pencere, kapı vb. karakteristik özellikler ile mimari alanda şekillenen bu kültürel yansımalar, ele alınan imgeler bağlamında, bulundukları coğrafyanın da mimari kültürüne ve kimliğine önemli bir etki yaratmaktadırlar.

2.3. Türkiye'de Modern Mimarinin Başlangıcı

Türkiye, modern mimari anlayış ile ilk kez 1930 yılında tanışmıştır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin o yıllarda endüstriyelleşme dönük atılımları, yeni binaların inşasında önemli bir başlangıçtır. Eğitim yapıları, konutlar ve garlar gibi pek çok modern yapı 1930 yılı ve sonrasında hayata geçirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin modern mimarlık ile tanışma sürecini Afife Batur şu şekilde tanımlar; "1930'larda Modernist Akım bu kez çok güçlü bir rüzgâr olarak geldi. İdeolojisini 'çağdaş uygarlığa' erişmek mottosu ile ifade eden Yeni Cumhuriyet'in kendisini temsil edeceğini düşündüğü yeni ve çağdaş olan eğilim Modernizm idi" (Batur, 2006).

Öte yandan Modern Mimarlığın Türkiye'ye gelişi 1930 yılında, dönemin resmi gazetesi olan Hâkimiyet-i Milliye'de haber olmuş ve şu ifadelere yer verilmiştir; "Birkaç seneden beri dünyanın her tarafında yeni asrın yeni mimarisi inkişafa başlanmıştır. Genç mimarlar artık eski zihniyet ve ananeleri kırarak hakikate doğru yürümektedirler. Şayan-ı memnuniyettir ki Ankara'da yapılan bazı yeni inşaat bu mimarinin tezahüratındandır. Yeni mimari bize de gelmiştir (Bozdoğan, 2001, s. 171).

Bu dönemde İstanbul, her ne kadar kültürel mirası zengin olsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin modern mimarlık literatürü için öncü bir role sahip değildir. Çünkü modern mimarlığın bu

dönemdeki önemli örnekleri başkent olması sebebi ile Ankara'da inşa edilmiştir. Yeni devlet yapılarının hayata geçirilmesi ile kent kalkınmış ve modern mimarlığa ev sahipliği yapmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk modern mimari örnekleri, Osmanlı mimarlığının etkisinde gelişmiştir. Bu örnekler, I. Ulusal Mimarlık Akımı adı altında değerlendirilen yapılardır. Dönem içinde hayata geçirilen pek çok mimari örnek, geleneksel üsluplarla şekillenerek, ağır kütlelere sahip, geniş saçaklı ve kiremit çatılı bir anlayışla inşa edilmişlerdir. Bu sürece ve devamlılığa Doğan Hasol şu ifadeler ile açıklık getirmektedir; "Mimarlık alanında Avrupa ve ABD'de giderek yaygınlaşmaya başlayan ilerici hareket, Modern Mimarlık, "Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak" hedefiyle gözünü Batı uygarlığına çevirmiş olan Genç Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemekten geri kalmayacaktır. (…) Çağdaşlaşma yolunda hızlı adımların atıldığı bir dönemde Genç Cumhuriyet'in mimarları da uygar dış dünyadan, özellikle de Batı'dan etkileneceklerdir" (Hasol, 2017, s. 84-85).

Diğer taraftan, Türkiye Cumhuriyeti'nin hızlı gelişim ve çağdaşlaşma atılımlarında Batıda gelişen anlayış ve akımlar da etkilerini devam ettirmişlerdir. Çağdaşlaşmanın Türkiye Cumhuriyeti için birinci evresi 1930'lu yıllar itibariyle başlamış olsa da, Milli Mimari (İkinci Ulusalcı Mimarlık) akımının bu evreyi 1940'lı yıllara gelinceye dek kesintiye uğratması oldukça önemli bir sürece işaret etmektedir. Oysaki 1940 öncesinde bu sürecin başarılı ilerleyişi ve Türk mimarların yaptığı projeler, pek çok yabancı mimara göre oldukça çağdaş özelliklere sahiptirler.

"Türkiye'de dünya mimarlığındaki olumlu çağdaş gelişmelere ayak uyduran ve yaklaşık 10 yıl süren coşkulu, çağdaş modernist bir dönemden (1927-39) sonra 1940'larda yeni bir mimari akım başlayacaktır. Akım, biraz da 1927'den beri süregelen yabancı mimar egemenliğine tepki olarak doğan öze dönme çabalarının yanısıra İtalya'daki faşist, Almanya'daki nasyonel sosyalist ortamın ve totaliter düşüncelerin etkisinden de beslenmiştir. Bu, bir geriye dönüştür ve 1930'larda Atatürk devrimlerine parallel olarak yaratılmış olan özgün ve ilerici mimarlık dilinden vazgeçmektir.

Yeni akım, romantik bir yaklaşımla, yeni bir ulusalcı mimarlık yaratmak hedefine yönelerek 1939-50 yılları arasında Türk mimarlığını etkisi altında tutacaktır. Önceleri Milli Mimari, 1970'lerden sonra da İkinci Ulusal Mimarlık adıyla anılan akım geçmişteki yerel, ulusal mimarlık öğelerinin bulunup kullanımasına dayanan bir üslup araştırması niteliğindeydi." (Hasol, 2017, s. 114-115).

İkinci Ulusalcı Mimarlık anlayışında, ilkinde olduğu gibi dinsel yapılardaki öğelerin tekrarından farklı olarak, geçmişin sivil mimarlık örneklerinden alınan öğeler önemli bir yer tutmuştur. Oldukça sade bir şekilde uygulanan bu öğeler, aynı zamanda biçimi aktarmaya dayalı, simetri, eksen ve plan düzenlemelerinde de etkilidirler. Cephelerin taş kaplamaları, saçakları, bindirmelikleri, kafesler gibi yapısal öğeleri ve anıtsal denemeleri 1950'li yılların başına dek sürse de teknolojik gelişimlere ve onun gereksinimlerine ayak uyduramayarak sona ermiştir. Çağdaş mimarlık anlayışını sona erdiren bu gelişmeler, yeniliği yakalamaya çalışan mimarlık için de değişken ortamların yarattığı olumsuz sonuçlardır. Bu bağlamda Afife Batur'un Batılı kavramlarla tanışan ülkeler için söylediği yerel olanla, modernist olanın ilişkisi, toplumları ve ülkeleri etkileyen gerilimli süreçlere de dikkat çekmektedir; "Önce Avrupa, sonraları da genel olarak Batılı kavramlarla tanışan ülkelerde geleneksel ve yerel olanla, modernist olanın ilişkisinin gerilimli olacağı bilinen bir olgu. Önemli olan bu ilişkinin kapalı, verimsiz ve yenilik üretemeyen bir tek sesliliğe mahkûm olmaması. Türkiye örneği, kanımca modern kavramını kendisi için yeniden üretebilen bir tarihe sahip. Eksikleri, yanlışları ve güzellikleriyle yeniden inşa edebilmesinin tarihi bu" (Batur, 2006).

2.4. Kültürel Değerlerin İstanbul Ekseninde Değerlendirilmesinde Estetik, Mimarlık ve Sanatsal Bakış

"19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan çağdaş ve yalın mimari anlayış, 20. yüzyıla gelindiğinde mimaride ve plastik sanatlarda hızla gelişmeye ve yayılmaya başlar. Mimaride Adolf Loos, Tony Garnier ve Auguste Perret, Art Nouveau'daki yalınlaşma yaklaşımını geliştirerek belli noktalarda Art Nouveau ile çakışan, belli noktalarda da ondan tümüyle ayrılan Erken Modernizm temellerini atarlar. Özellikle Adolf Loos, "Kültürün evrimi, kullanıma dönük nesnelerin süslemeden arındırılması ile eş anlamlıdır" ve "süsleme suçtur" diyerek yapının simgesel değerini reddeder ve yapıyı minimum maliyetle ekonomik olarak yapmak gerektiğini, ekonomik yapının da aynı zmaanda topluma hitap ettiğini belirtir. (…) Bu yaklaşımlar, endüstri öncesi dönemde sanat ve mimarlıkta hâkim olan üslûp egemenliğine son verme konusunda birleşen önemli tepkiler olarak değerlendirilebilir.

Özellikle Erken Modernizm, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca mimarlık dünyasını etkisi altında bulunduracak olan Modern Mimarlığın gelişimini hazırlayan cesur ve bir o kadar da deneysel nitelikte çalışmaları ortaya koyması bakımından önem taşır" (Birol, 2020). Oysaki; dünyanın farklı ülkelerinde kentleri oluşturan ortak mimari dil, kentsel dokuyu şekillendiren özellikleriyle de diğer pek çok kültürel değerden ayrılarak, o ülkeyi ya da kenti temsil eden bir niteliğe bürünmektedir. Ancak İstanbul'daki pek çok mimari yapı, bahsedilen ortak dile sahip olmamakla birlikte, kendi içinde farklı üslûpları barındıran, mimari çeşitlilik ve zenginliğe dayalı yapılardır. Çünkü İstanbul'un yüzyıllar öncesinden farklı medeniyet ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış olması, kentteki mevcut yapılar arasındaki üslûp zenginliğini de çeşitli kılmıştır. Özellikle İstanbul'un, Beşiktaş, Akaretler, Teşvikiye, Nişantaşı, Osmanbey, Harbiye, Şişli, Eminönü, Kadıköy gibi bildiğimiz eski semt ve ilçeleri, farklı dönemlere ait mimari çeşitliliği barındıran büyük ve görkemli yapı örneklerine sahiptirler. Bu örnekler çoğunlukla Art Deco ve Art Nouveau tarzında inşa edilmiş yapılar olmakla birlikte, karakteristik özellikleri de oldukça güçlü yapılardır. Bu yapılar, son zamanlarda bulundukları semt ve ilçelerde ön cephelerine uygulanan gökdelen camları ile sıklıkla karşılaştığımız bir deformasyon ve kimlik kaybı yaşamakta, adeta endüstriyel üretimin bir parçası halini almaktadırlar. Aynı zamanda tüm özellikleri ve kimlikleri bir cam kafes içine sıkıştırılan bu yapılar, soğuk, sıradan ve aynılaşan bambaşka yapılara dönüşmektedirler. Diğer taraftan tarihi yapıların üstlerine ilave edilen modern katlar, büyük bir cam kütle halinde bu yapıları sıkıştırmakta ve görünürlüklerini kaybettirmektedirler. Burada üzerinde durulması gereken asıl sorun; "aynılaşma" kavramının sanat, tasarım ve mimari açıdan toplumsal ya da kültürel belleğe nasıl kazındığıdır. "Bugün, İstanbul'da ortak mimari dili düşündüğümüzde; Bauhaus'un rasyonelliğinin ve verimliliğinin değişmiş biçimleri kentsel dokuda baskın gelmektedir. Bunlar da alışılagelmiş konut inşasının estetik ve insancıllıktan ziyade mali sonuç ve ekonomik kâra dayalı olan makûs geleneğine neden olmaktadır. Bu yüzden "Biçim işlevi takip eder" gibi öğretiler; organik ya da amorf yapılar yerine çizgisel geometrinin sadeliğini ve minimalizmini güçlendiren mimari bir dili desteklemektedir" (Graf, 2014, s. 3).

Kültürel değerlerin kaybedilişinde, olumsuz olduğu kadar büyük bir etki de yaratan endüstriyelleşme, "estetik" kavramının yeniden sorgulanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Oysaki estetik; "sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat" (URL 1) olarak tanımlanmakta, güzellik kavramını da sanatın ve hayatın merkezinde konumlandırmaktadır. Kavramı değerlendiren Erzen'e (2006) göre; "estetik biçimsel bir beğeni olmaktan çok yaşamın devinimini ve enerjisini sağlayan algılar, tepkiler, uyarılar ve "ben" ile "bütün" arasındaki sonsuz iletişim kaynağıdır".

Doğaları gereği öznel bir nitelik taşıyan estetik değerler ve estetik beğeniler, farklı dönemlerde ya da farklı beğenilerde de kendilerini göstermektedirler.

Diğer taraftan toplum yapıları da, yarattıkları kültürel değerler açısından farklı zamanlarda yeni özellikler ve estetik duygular içinde kendi çevrelerini oluşturmaktadırlar. Bu çevreler, mekân kalitelerini anlamada etkin bir role sahiptirler. Mimariyi, kültürel açıdan değerlendirdiğimizde ise, işlevsellik ve sanatsal yaklaşımın göz ardı edilemez bir olguya dönüştüğünü söyleyebiliriz. "Yirminci yüzyıla baktığımızda bir yapıda ki sanatsal değer, sıfıra yaklaştıkça mimari açıdan hayli değer kaybediyor. Sanatsal değer ifade etmiyorsa mimari değer de taşımıyor. Mimarlık tasarımı barındırdığından, sanattan ayrı düşünülmemiş, tam tersi beslenmiştir" (Gülaydın, 2017).

Konuyu, mimarlık tanımını içeren şu açıklamalar ekseninde de değerlendirebiliriz; "Mimarlığın bilinen ilk tanımlarından birini Romalı mimar Vitruvius yapmıştır. Eseri, klasik çağdan günümüze ulaşan tek mimarlık kuramcısıdır (…). De Architectura adlı on bölümden oluşan eserinde mimarlığın düzen, düzenleme, armoni, bakışım(simetri), uygunluk ve ekonomiye dayandığını söyler. Aynı zamanda yapıların dayanıklılık, uygunluk ve güzelliğe gereken önemin verilerek yapılmasını öğütler. Antik çağdan beri süregelen bu tanım geliştirilip değiştirilerek tekrar tekrar yapılmıştır. Bu tanımlarda genellikle mimarlığın formülü yazılıp aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Mimarlık = İşlev + (Strüktür + Konstrüksiyon) + Sanatsal Değer

Mimari = (Bilim + Teknoloji) x Sanat

Mimari = Fonksiyon x (Strüktür + Konstrüksiyon) x Sanatsal Değer

Bu ifadelere bakınca mimarlık tanımının içinde sanatın yer aldığını görmekteyiz. Yani mimarlık yapıtının, işlevsel ve sağlam olduğu kadar estetik değeri de olması gerekmektedir. Disiplinler arası bir kavram olmasıyla mimarlık, elbette psikoloji ve sosyoloji gibi bilimlerle, mühendislikle, ekonomiyle ve sanatla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Bu ilişkiler mimarlığı var eden yapı taşları gibi de düşünülebilir" (Sezen, 2019).

Görsel 1. Akaretler'de Kimliksizleştirilen Bir Yapı (Seyit Mehmet Buçukoğlu Arşivi).

Bu bağlamda sanatsal bakışın, tasarıma yönelik çözüm üretimlerinin, estetik değerlerin, el emeğinin, malzeme seçiminin sıradanlaştığı, dünyanın hemen hemen her yerinde bir benzerine rastlayacağımız ve hatta birebir kopyası diyebileceğimiz yapılar, artık kentlerimizi şekillendirmekte, estetik ve sanatsal bakışın dışında kalmaktadırlar. Oysaki "(…) mimarlık da toplumla bir bağ kurmak ve uzlaşım sağlamak için insancıl mekânlar yaratma şeklinde bir çözüm üretmeye yönelmiştir.

Bu anlamda, sanatla kurulan birliktelik söz konusu soruna uygun bir çözüm olarak nitelendirilmiştir. Çünkü ortak geçmişe ait tanıdık imgeler ve referanslar içeren eserlerin yapıya dâhil edilmesi toplum ile iletişim kurmayı sağlayan bir eylem olmakta ve sanat eseri ise kurulacak bağa hizmet eden bir araç görevi görmektedir" (Yavuz, 2017). Kültürlerin temelini ve ana öğesini oluşturan insan, endüstriyelleşmenin merkezinde kendine yer edindiğinde bir tüketici konumuna sahip olmakta, sahip olduğu bu değerleri kaybederken de, kültürel miras ve bellek arasında savrulmaktadır. Bellekten, tarihten, bulunduğu yerden söküp attığı ya da tükettiği tüm geçmişi ile bugün arasında, kayıtların, kanıtların, hafızaların yok edilişine de seyirci kalmaktadır.

Görsel 2-3. Şişli Halaskargazi Caddesi'nde Tarihi Binaların Üzerine İnşa Edilmiş Yeni Yapılar (Seyit Mehmet Buçukoğlu Arşivi).

"Çok da eski olmayan bir zamanda gri ve işlemeli duvarların ardından, harika bahçelerdeki ağaç dallarının arasından bir çiçek gibi yükselen sarayların olduğu alanlarda bugün yıkılan duvarlar, bir yırtık gibi açılan bahçelerde inşa edilen birbirinden sıradan binalar, kirli depolar, kazanlar bulunmaktadır. Bir zamanlar mermerlerle çevrelenen rıhtımlarda narin gemilerin, kayıkların halatla bağlandığı iskelelerde bugün artık isli buharlı gemiler ve hantal yük tekneleri depolara ve gümrüklere yük boşaltmaktadırlar.

Bu belki de İstanbul için uygarlığın acımasız elinin neden olduğu en dramatik değişikliktir. Yeniden inşa etmek için neden olunan yıkım ürkütücüdür. En azından bu değişikliğin çok belirgin olduğu kuşkusuzdur" (Kós, 2019, s.146).

Diğer taraftan bugünün mimari örnekleri, elbette 1960'ların sonuna denk gelen post-modern yaklaşımlar ile şekillenmişlerdir. Günümüz mimarisi çoğunlukla bu yaklaşım içinde yer edinmiş, modern bina anlayışı da süsleme, bezeme ve sanatın geri plana atıldığı sıradanlık ve aynılaşma gibi kimliksizliği ifade eden bir anlatımı benimsemiştir.

"Mimari düşünce, düşüncenin fikir olarak ortaya çıkışında bildiğimiz anlamıyla dile bürünür. Mimar sözel bir dille düşünmese de ortaya konan eser, düşüncelerin sözel veya yazılı bir şekilde dile getirilmesini zorunlu kılar. (…) Bu yüzden mimarlığın dili aslında var olmak için

de kullanılır. Ortaya konan eserler, amaç ve neden olarak değişkenlik gösterse de, değişmeyen şey mimarinin kalıcı ve varoluşsal dilidir. Bu dil ise hem görülebilirdir, hem işitilebilir. (…) Bu melodiyi işiten düşünür Schelling, 'Architektur ist erstarrte Musik - Mimarlık taşlaşmış musikidir' der" (Tok, 2014).

Çağımızın katı kuralları, planları ve programları ise; modern insanın yaşam alanlarını bireysellikten uzak, kimliksiz, sıradan bir anlatıma itmiş, yaşadığı çevreyi belirli kalıplar ile mükemmel bir yaşam alanı olarak görmesine ve değerlendirmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda ortaya çıkan dil ve sentez çatışması, yapıların estetik ve sanatsal niteliklerinden uzaklaşmasına, bununla birlikte bireylerin de aynı ölçüde bu değerlerden ve niteliklerden yoksun kalmasına zemin hazırlamıştır.

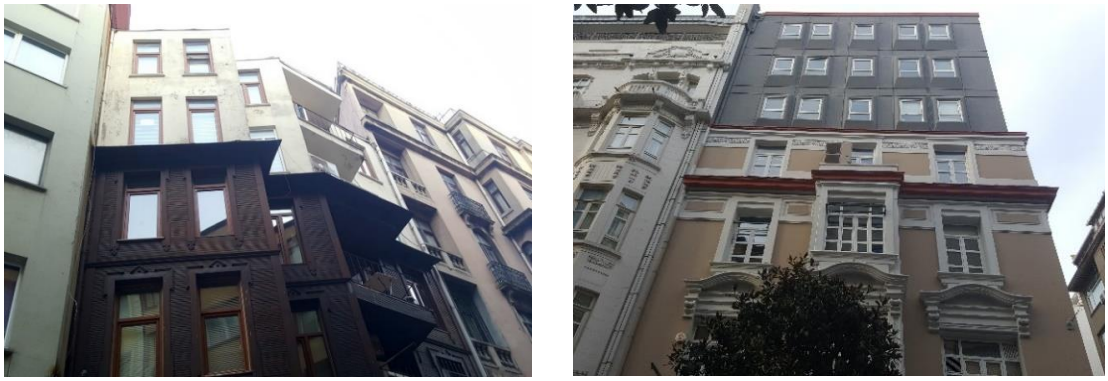

Görsel 4-5. Osmanbey Rumeli Caddesi'nde Tarihi Binaların Üzerine İnşa Edilmiş Yeni Yapılar (Seyit Mehmet Buçukoğlu Arşivi).

3. MİMARİDEKİ DİL VE SENTEZ ÇATIŞMASI İÇİNDE SEYİT MEHMET BUÇUKOĞLU'NUN SANAT ÜRETİMLERİ

Seyit Mehmet Buçukoğlu, mimarideki dil ve sentez çatışmasını sanat üzerinden dikkat çekici kılmakta ve bu yaklaşımını mimari yapıların en belirgin karakteristik özelliği olan pencere detaylarına odaklamaktadır.

Sanatçı, İstanbul'un tarihi semtlerinde karşılaştığı bu mimari deformasyonlara eserlerinin merkezine yerleştirdiği pencere imgeleri üzerinden dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Sanatçı tarafından incelenen yapılar iki ya da üç katlı ve kendi içlerinde dönemsel ipuçları veren özgün yapılardır. Ancak bu yapılar, bir taraftan taşıyıcı kolonları üzerinden çıkılan yeni modern katların altında sıkışmış, diğer taraftan da dış cepheleri bir cam kafes içine saklanmıştır. "Günümüz kentlerinde eski yapı ile yeni yapı birlikteliğinin artık bir zorunluluk haline gelmesi nedeni ile tarihi çevrelerde yeni yapı olgusu üzerinde önemle durulan bir konudur. Bu birliktelikte yeni yapının kalitesi ve niteliği çok önemlidir ve dikkate alınması gereken tarihi yapıya saygıdır" (Örnek, 2017, s. 645).

Bu saygı ve çağdaş düşünce sitemi içinde geçmiş ile geleceğin kurgusu, modern sanat ve modern mimarlık anlayışı bakımından da oldukça önemlidir. Çünkü "çağdaş düşünce kendisini, bulunduğu çağdan bakarak geçmiş ve gelecek ile kurduğu genleşebilen bir aralıkta konumlandırır. Dolayısıyla yakın geçmiş olarak modern sanat ve modern mimarlık ile de etkileşimli bir ilişki içerisindedir" (Aksu ve Ghanian, 2019, s. 184).

Görsel 6. Nişantaşı Vali Konağı Caddesi'nde Tarihi Binanın Taşıyıcı Kolonlarına İlave Edilmiş Yeni Katlar (Seyit Mehmet Buçukoğlu Arşivi).

Görsel 7. Nişantaşı Abdi İpekçi Caddesi'nde Tarihi Binanın Taşıyıcı Kolonlarına İlave Edilmiş Bir Daire (Seyit Mehmet Buçukoğlu Arşivi).

Sanatçı, bu yapılardan hareketle mimariyi sanatla buluşturmuş ve pencerelerin farklı dönemsel üslûplarını aktardığı "Cam Kafes Serisi"ni oluşturmuştur. Önceki yüzyıllara ait binaların pencere detayları, resimlerin yüzeyinde anıtsal bir imgeye dönüşmekte ancak dış hatlarıyla belirgin ve keskin olarak aktarılmamaktadırlar.

Bu bağlamda yüzeydeki pencere imgeleri, soyut lekeler içinde belirsizleşmekte, üst katmanlarında ise endüstriyel üretimin nesnesi olan ve sistemli bir ağ gibi tüm yüzeyi saran modern gökdelen camları yer almaktadır. Keskin, beyaz çizgilerden oluşan bu katmanlar, adeta cetvel kullanılmış bir grafik çizimi andırırlar. Katmanları oluşturan çerçevesiz pencerelerin yüzlercesi resmin yüzeyine yayılmakta, süsleme ve bezemelerden uzak bir plastik uygulamaya dönüşmektedirler. Resimlerin yüzeyine seri olarak yerleştirilmiş bu modern pencereler, basit geometrik formları ve aynı kalıpları ile şablon anlatıma dönüşen bir yapıya da sahiptirler.

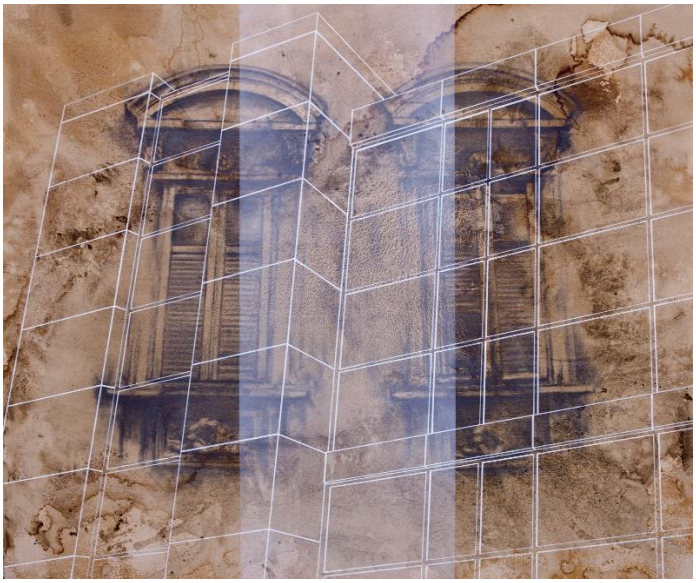

Görsel 8. Cam Kafes Serisi'nden (URL 2).

Sanatçı için bu sıralama, geçmişin ve bugünün mimari anlayışındaki tezatlığa vurgu yapmak ve dikkat çekmek içindir. Çünkü geçmişin mimari üslûbu üzerine yerleştirilmiş şablon uygulamanın şekli, bir öncekinin izlerini yok etmeye ya da onu bir cam kafes içine hapsetmeye zorlamış, endüstrinin soğuk, samimiyetsiz ve kimliksiz yapısına da bir göndermede bulunmuştur.

"Buçukoğlu için bu mimari yaklaşım olumsuz çağrışımlar yapmaktadır; o, kişisellikten yoksun bu halin, çağdaş kültürün yozlaşmasının sebebi olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden önceki serileri gibi güncel serisi de çok kez dünyanın daha büyük, daha hızlı, daha gürültülü karakterine ayak uydurmak için çağın gereksinimlerini karşılamayan olarak saydığımız geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki boşluğa ve çatışmaya değinmektedir. Sanatçı tutucu ya da çağının gerisinde değildir, bu seriler de ne nostaljiktir ne de aşırı duygusaldır; ama buna rağmen sanatçı toplum durumunun ve mimarisinin güncel bir eleştirmenidir, bunun yanı sıra eserleri de neredeyse bilimsel bir görsel araştırmayı andırır" (Graf, 2014).

Görsel 9-10. Cam Kafes Serisi'nden (URL 3).

4. SONUÇ

Eski mahallelerin ya da kent dokularının sosyal ve ekonomik yapıları incelendiğinde yaşam biçimleri, dönem bilgileri ve estetik duyarlılıkları konu bağlamında bir çıkarım yapmamızı sağlamaktadır. Bu çıkarımlar, mimari alandaki çalışmalarda geleneksel dokuların önemini, tarihselliği, özgünlüğü, teknik farklılıkları ve sürekliliği bize sunmaktadır.

Mimari, çoğunlukla toplumun durumunu yansıtan, kültürel değerlerine ayna tutan, sosyal ve politik niteliklerini ön plana çıkaran bir özellik taşımaktadır. Öte yandan geçmiş ve bugün arasında var olan birey ise, toplum ve kültürlerin sahip oldukları coğrafik ve toplumsal değerleri, o topraklar üzerinde var olan tüm bellek ile kayıt altına almaktadır. Daha önce de vurgulandığı gibi; kendi kültüründen beslenemeyen, kendi değerlerine sahip çıkamayan toplumların gerek sanat ve tasarım alanında, gerekse de mimari alanda güçlü ve kalıcı eserler üretmeleri mümkün değildir.

Burada ortaya çıkan sonuç, her estetik yaklaşımın sanatta, tasarımda ve mimaride bir kimliğe sahip olması ve bu sebeple bulunduğu alanda, sahip olduğu medeniyet ve onun yansıması olarak da kültürel özellikleri yansıtmasıdır. Öyle ki; geçmişe tanıklık etmiş bir yapının, bugünün endüstriyelleşme süreciyle karşı karşıya kalması, onun kimlik kazanmasını da imkânsız kılmaktadır.

Bu nedenle; kimliksizleşen her yapı, bulunduğu medeniyetin, kültürün ve coğrafyanın izlerini geleceğe taşıyamayacak ve endüstriye yenik düşerek onun bir parçası halini alacaktır.

KAYNAKÇA

ADORNO, T. (2016). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, 10. Baskı, Çev. Elçin Gen, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, İletişim Yayınları, İstanbul.

AKSU, A. ve GHANIAN, T. (2019). "Çağdaş Sanatta Değişimlerin Miamride Yansıması", ISAS 2019, 19-21 Nisan 2019), Ankara.

BATUR, A. (2006). "Türkiye Mimarlığı'nda Modernite Kavramı Üzerine", Mimarlık, Sayı:329. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=42&RecID=1055 (E.T. 25.05.2020).

BAYRAKTAROĞLU, B. ve ARABACIOĞLU, F.P. (2019). Endüstri Yapılarında Yeni Üretim Biçimi Olarak Kültüre Giden Yol: Buda Fabriek Örneği, Ulusal Hakemli Megaron Dergisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, Cilt: 14, Sayı No: 01, http://www.megaronjournal.com/tr/jvi.aspx?pdir=megaron&plng=tur&un=MEGARON-71542 &look4= E-ISSN 1309-6915, Doi: 10.5505/ megaron.2018.71542. (E.T. 22.05.2020).

BİROL, G. (2020). "Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. Endüstri Devrimi ve Modern Mimarlığın Sosyo Ekonomik Arka Planı", RestoraTÜRK. http://www.restoraturk.com/ index.php/mimarlik/312-modern-mimarligin-ortaya-cikisi-ve-gelisimi (E.T. 25.05.2020).

BOZDOĞAN, S. (2001). Modernizm ve Ulusun İnşası, Metis Yayınları, İstanbul.

BUÇUKOĞLU, S.M. (2020). "Doğa, İnsan ve Sanat Birlikteliği", International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 61

CASTELLS, M. (1997). "Kent, Sınıf, İktidar", çev. A. Erendil, Bilim ve Sanat.

ERZEN, J. (2006). Çevre Estetiği ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, ISBN: 975- 7064-96-3, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

EYÜCE, A. (2011). "Modernlik ve Türkiye'de Modern Mimarlık". Mimarlık 361, Eylül-Ekim 2011.http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=375&RecID=2843 (E.T. 25.05.2020).

FOSTER, H. (2013). Sanat-Mimarlık Kompleksi: Küreselleşme Çağında Sanat, Mimarlık ve Tasarımın Birliği. İletişim Yayınları, İstanbul.

GRAF, M. (2014). "Tuhaf Dünyaya Garip Pencereler", Seyit Mehmet Buçukoğlu "Cam Kafes" Sergisi Katalog Metni, Çev. Çiğdem Göksu, İstanbul: Artisan Sanat Galerisi Yayınları.

GÜLAYDIN, C., (2017). "Mimarlık ve Sanat İlişkisi", Satad Sanat Tarihçileri Derneği. https://satad.org/mimarlik-sanat-iliskisi/ (E.T: 22.05.2020).

HASOL, D. (2019). 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı. 2. Baskı, Yapı-Endüstri Merkezi YEM Yayın-225, İstanbul.

MASIERO, R. (2006). "Mimaride Estetik", Ankara: Dost Kitabevi.

ÖRNEK ÖZDEN, E. (2017). "Koruma Sorunlarını Farklı İşlevlerde Tek Yapı ve Doku Ölçeğindeki Uygulama Örnekleri Üzerinden Tartışmak", Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Trabzon Şubesi ve İstanbul Şubesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2-3-4 Kasım 2017.

POLAT, E.E.O. ve CAN, C. (2008). Modern Mimarlık Mirası Kabvramı: Tanım ve Kapsam, Ulusal Hakemli Megaron Dergisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, Cilt: 3, Sayı No: 02, http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/megaron-07078-article-polat.pdf (E.T. 25.05.2020).

ROBINS, K. ve MORLEY, D. (1997). "Kimlik Mekânları", Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

SEZEN, Ö. S. (2019). "Mimarlık Sanat mıdır?" Medya Çuvalı-Sanat Bilim ve Düşünce Dünyası, 29.07.2019,https://www.medyacuvali.com/dusunenler/mimarlik-sanat-midir(E.T.23.05. 2020).

SÖZEN, M. ve TANYELİ, U. (1994). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

TOK, M.A., (2014). "Mimarlıkta Dil", İTÜ Mimarlık Bölümü Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı, Mimari Tasarım ve Eleştiri Dersi Yayını. https://mimaritasarim veelestiri.wordpress.com/2014/03/02/mimarlikta-dil/ (E.T: 25.05. 2020).

ULU, A. ve KARAKOÇ, İ. (2004). "Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi" Planlama Dergisi 2004/3, Sayı: 29, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Kardelen Ofset, Ankara. ISSN 1300-7319.

WIGGINTON, M. (1996). Glass in Architecture, London: Phaidon.

YAVUZ, E. (2017). "Kültür Endüstrisi, Gündelik Yaşamda Sanatla Kurulan Birlik/telik." Mimarlık Dergisi 394, Mart-Nisan 2017, http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=408&RecID=4150 (E.T. 16.04.2020).

İnternet Kaynakları

URL 1: https://sozluk.gov.tr/ (E.T. 16.04.2020).

URL 2: http://www.smbucukoglu.com/pPages/pArtist.aspx?paID=635&section=140&lang=TR&bhcp=1&periodID=&pageNo=0&exhID=3977 (E.T: 22.05.2020).

URL 3: http://www.smbucukoglu.com/pPages/pArtist.aspx?paID=635&section=140&lang=TR&bhcp=1&periodID=&pageNo=0&exhID=3977 (E.T: 22.05.2020).

Makale id= 88

Sözlü Sunum

Medya Okuryazarlığı Konusunda Verilen Eğitimin Öğrencilerin Eleştirel Düşünme ve İletişim Becerilerine Etkisi

Doç.Dr. Sultan Güçlü[1] , Dr. Öğretim Üyesi Nalan Bostan Akmeşe[1] , Araştırmacı Satı Öztürk[1]

[1]Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Özet: *Medya okuryazarlığı, "gazete, internet, televizyon gibi büyük çeşitlilik gösterebilen yapılardaki mesajlara ulaşma, değerlendirme, bunları çözümleme ve iletme becerisi" olarak tanımlanmaktadır. Medya okuryazarlığında karşımıza çıkan en önemli kavramlardan biri eleştirel düşünme yeteneğidir. Eleştirel düşünme ise "sorunların özüne inen, sorunları değişik açılardan irdeleyen, anlamaya gayret gösteren, gerekirse de bunlara karşı çıkabilen düşünme biçimi"dir. Bu çalışma, lise öğrencilerine verilen programlı bir medya okuryazarlığı eğitiminin öğrencilerin eleştirel düşünme ve iletişim becerilerine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında, Kütahya'da bir lisede öğrenim gören 11. sınıf öğrencileri (n=93) oluşturmaktadır. Çalışmamızda deneysel araştırma tasarımlarından tek grup ön test-son test araştırma tasarımı yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilere 3 hafta boyunca medya okuryazarlığı konusunda interaktif eğitim teknikleri ile eğitim verilmiş; verilen eğitimlerden sonra eğitimin etkililiğini değerlendirmek amacıyla, eğitimlerden önce uygulanan anket ve ölçekler eğitimden 15 gün sonra tekrar uygulanmıştır. Öğrencilere verilen "Medya Okuryazarlığı" eğitimi ile öğrencilerin "Yeni Medya Okuryazarlığı" becerilerinden fonksiyonel tüketim (p=0.001), eleştirel tüketim (p=0.008), fonksiyonel üretim (p=0.035) ve eleştirel üretim (p=0.000) becerileri puan ortalamalarının yükseldiği; öğrencilerin kendi iletişim becerilerinin olumlu yönde değiştiği (p=0.028) ve eleştirel düşünme eğilimlerinde de artış olduğu (p=0.000) gözlenmiştir. Eleştirel düşünme ile medya okuryazarlığının tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0.05). "Eleştirel düşünebilen bir birey", medyaya karşı bazı sorular sorarak yanıt aramakta, aynı şekilde "medya okuryazarı olan bir birey" de medya karşısında eleştirel bir tutum sergileyebilmekte ve iletişim becerileri de bu yönde artmaktadır. Çalışmamızda öğrencilere verilen "medya okuryazarlığı eğitimi"nin bireylerin bilinçli birer medya tüketicisi olmalarına katkı sağladığı, bu nedenle bilinçli vatandaşlar olarak toplumsal faydaya da katkı sağlamak adına gerçekçi bir farkındalık oluşturmak için medya okuryazarlığı eğitiminin eğitim müfredatlarının her aşamasında yer alması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Medya Okuryazarlığı, Eleştirel Düşünme, İletişim Becerileri, Lise Öğrencileri*

The Effect of Education On Media Literacy On Students' Critical Thinking and Communication Skills

Abstract*: Media literacy is defined as"the ability to reach, evaluate, analyze, and convey messages as a newspaper, internet, television in a wide variety of media".One of the most important concepts encountered in media literacy is the ability to think critically. Critical thinking is a"way of thinking that goes down to the core of the problems, examines it from different angles, tries to understand, and can oppose those if necessary".This study was conducted to examine the effect of a programmed media literacy education given to high school students on students' critical thinking and communication skills. The study group consists of 11th-grade students(n=93) at a high school in Kütahya in the 2018-2019 academic year. In our study, the "single group pre-test/post-test" design, one of the experimental research designs, was used. Students were given education on media literacy using interactive training techniques for 3 weeks and in order to evaluate the effectiveness of the education, questionnaires and scales applied before the education were applied again 15 days after the education.With the "Media Literacy" education given to the students, it was observed that, of the new media literacy skills, the mean scores of the students' functional consumption(p=0.001),critical consumption(p=0.008), functional production(p=0.035)and critical production(p=0.000)skills increased,their communication skills changed positively(p=0.028) and there was an increase in their critical thinking dispositions(p = 0.000). A statistically significant relationship was found in all sub-dimensions of media literacy and critical thinking(p<0.05). An individual who can*

think critically seeks answers by asking some of the questions to the media; likewise, a media literate individual can also exhibit a critical attitude in front of the media, and communication skills increase in this direction. In our study, it was concluded that given to students"media literacy education" contributes to the individuals being conscious media consumers, and so media literacy education should be included in every stage of the education curriculum in order to create a realistic awareness in order to contribute to the social benefit as conscious citizens.

Keywords: *Media Literacy, Critical Thinking, Communication Skills, High School Students*

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler ve haberleşme ağlarının artması ile beraber, bilgi iletimi de hem çok hızlı hem de çok kolay olmaya başlamıştır. Bilgiye ulaşmanın kolay olması bir açıdan oldukça güzel olmasına karşın diğer açıdan bilgiyi ileten ağların artmasıyla bilgi kirliliğine sebep olmuştur (Güven, 2014). Bilgiye erişimin kolaylaşması, doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etmeyi zorlaştırdığından bireylerin çok daha bilinçli olması gerekliliğini doğurmuştur (Som & Kurt, 2012). Dergi, kitap, gazete, televizyon, internet gibi iletişim araçları insanların yaşamlarını giderek kolaylaştırırken aynı zamanda da insanların eksik, yanlış ve gereksiz bilgilerle de yüz yüze gelmelerine sebep olabilmektedir. Bu sebeple bireylerin medya okuryazarlığı aracılığıyla dışarıdan ulaştıkları tüm bilgileri "olduğu gibi" kabul etmeleri yerine, bu kişilere sorgulamanın, eleştirmenin, bilginin doğruluğunu araştırmanın önemi benimsetilmelidir (Özensoy, 2012). Medya okuryazarlığı uzmanları tarafından kabul edilmiş olan Avrupa Birliği raporunda yer verilen medya okuryazarlığı tanımı "medyaya ulaşma, anlama, medyanın farklı yönlerini eleştirel yönden değerlendirme, medya içeriği ve farklı bağlamlarda iletişim oluşturma" şeklinde yapılmıştır (Commission of the European Communities, 2007). Kanada, Avustralya ve Avrupa'daki uzmanlara göre medya okuryazarlığı eleştirel ve bağımsız düşünebilen kişilerin yetişeceği üzerine yoğunlaşırken, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkelerdeki uzmanlar medya okuryazarlığının özgürleşme, toplumun kendini geliştirmesi ve sosyal adalet anlayışı bilincinin oluşmasına yardımcı olacağı vurgusunu yapmaktadır (İnan, 2010).

Medya okuryazarlığı için araştırmacılar farklı tanımlarda bulunmuşlardır. Tarihsel süreç içerisinde medya okuryazarlığının kapsamı ve hedefleri değişme ve gelişme göstermiş olup, toplumun yeni kitle iletişim araçlarıyla karşı karşıya gelmesi, kültürler arası farklılıkların olması sebepleriyle tanımlarda farklılıklar görülmektedir. Hobbs medya okuryazarlığı kavramının iki önemli boyutu üzerinde durarak; "üretilen medya mesajlarının eleştirel çözümlenmesi süreci ve kişinin kendi mesajlarını yaratmayı öğrenmesi" şeklinde tanımlamıştır (Hobbs, 1998). Hobbs ele aldığı üretilen medya mesajlarının eleştirel çözümlenmesi süreci boyutunda eleştirel medya okuryazarlığı kavramına değinmekteyken, kişinin kendi mesajlarını yaratmayı öğrenmesi olan ikinci boyutta ise medya mesajlarını üretme yeteneğinden bahsetmektedir (Mendoza, 2009). Eleştirel medya okuryazarlığı, öğrencilerden, öğretmenlerde, velilerden karar vericilere kadar, özellikle çocukların eğitimine ilişkin risk altındaki bireylerde çağdaş medyayı derinlemesine anlayarak farkındalık yaratmaya çalışmaktadır (Boske & McCormack, 2011).

Eleştirel düşünme becerilerine sahip olan kişiler hem eleştirel medya okuryazarlığı hem de eleştirel düşünmeyi yaşamlarında etkili bir şekilde kullanabilen bireylerdir (Seferoğlu & Akbıyık, 2006). Özdemir (2005), eleştirel düşünebilen bireyleri, eleştirel düşünmeyen bireylerden ayıran özellikleri şöyle sıralamıştır; hayatlarında karşılaştıkları her durumun sebebini anlamaya çalışmaları, sorunların altında yatan gerçeklerin neler olabileceğini sorgulamaları, okudukları ve etraftan duyduklarının gerçekliği ile ilgili hemen bilgi edinmeleri, problemlerin üstesinden gelebilmek için çözüm üretme çabaları. Bu özelliklere ek olarak Karadeniz-Bayrak (2014) da eleştirel düşünen bireylerin doğruya ulaşmak için bilgi kaynaklarını mantıksal bir çerçevede irdelediklerini, ortaya atılan iddiaları ve destekleyen kanıtları benzerlik ve farklılıkları bakımından açık bir biçimde ifade ettiklerini belirtmiştir.

Medya okuryazarlığının dört temel beceri alanı vardır. Bu beceri alanları sırasıyla; erişme, analiz, değerlendirme ve iletmedir. Medya okuryazarlığının ilk beceri alanı olan erişme, uygun medya araçları aracılığıyla hedeflenen medya içeriklerine erişme ve erişilen içerikleri anlamlandırma ile ilgilidir (Erişti ve Erdem, 2017). Yazar, hedef kitle, amaç, biçim ve anlam açılarından sorgulanmasını içeren alan analizdir. Bu sorgulama işlemini yapabilmesi için bireyin çeşitli analiz yöntemleriyle bu medya içeriğini nasıl analiz edebileceğini bilmesi gerekmektedir. Analiz becerisini tamamlayan bir aşama olan değerlendirmede, birey analiz etmiş olduğu medya içeriğini bilimsel, ahlaki, etik ve kişisel ölçütler doğrultusunda karşılaştırır, değerlendirir ve belli bir yargıya varır. Son beceri alanı olarak iletme becerisi ise amaca uygun olan medya içeriklerini üretebilmeyi, bunu diğer kişilerle doğru medya ortamlarında paylaşabilmeyi, medya araçlarını bazı sorunların çözümü amaçlarıyla kullanabilmeyi ve toplumsal yaşama katabilmeyi içermektedir (Erişti & Erdem, 2017). Jenkins (2009) tarafından yeni medya okuryazarlık becerileri; oynama, performans, simülasyon, sahiplenme, çoklu görev, dağınık biliş, ortak zekâ, yargılama, medya arası gezinme, ağ kurma, uzlaşma olarak sıralanmıştır. Görüldüğü gibi medya okuryazarlığı analiz, sentez, değerlendirme gibi eleştirel bakış açısı becerilerini de beraberinde getirmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında medya okuryazarlığı kavramının artık hayatımızın bir parçası olduğu; çocukların, öğrencilerin, ebeveynlerin medya okuryazarlığı hakkında eğitime ihtiyaç hissettikleri ve bu süreç içerisinde eleştirel düşünme ile iletişim becerilerimizin de etken faktör olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeplerle yapılan bu çalışmada, lise öğrencilerine verilen programlı bir medya okuryazarlığı eğitiminin öğrencilerin eleştirel düşünme ve iletişim becerilerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. GEREÇ-YÖNTEM

Çalışma grubunu Kütahya Merkez'de bulunan Fatih Anadolu Lisesi 11. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkeni; öğrencilerin medya okuryazarlığı düzeyleri, bağımsız değişkenleri ise; öğrencilerin eleştirel düşünme düzeyleri, iletişim becerileri, cinsiyet, anne/baba eğitim düzeyi, medya arçlarına ulaşım ve kullanım sıklıkları, yaşam alışkanlıklarıdır. Çalışmamızda deneme öncesi modellerden tek grup ön test-son test model kullanılmıştır.

Öğrencilere 3 hafta boyunca Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Bölümü son sınıf öğrencileri tarafından interaktif eğitim teknikleri ile medya okuryazarlığı konusunda eğitimler verilmiştir. Verilen eğitimlerden sonra bağımlı değişkende değişiklik olup olmadığını görmek için eğitimlerden önce uygulanan anket ve ölçekler eğitim sonrasında tekrar uygulanmıştır.

Araştırma verilerinin toplanmasında; Tanımlayıcı Form, Kaliforniya Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği, Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği ile İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Fatih Anadolu Lisesi'nde yapılan çalışma için kurum izni ve Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörlüğü Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu onayı (2019/12-1) alınmıştır.

Verilerin analizinde IBM SPPS Statsistics V21 programı kullanılmış, Skewness ve Kurtosis değerleri incelenmiş, veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testlerden Independent samples t-test, Paired samples t-test, Varyans analizi ve Pearson korelasyonu ile analizler yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin (n=93) %67,7'si kadındır. Öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde annelerinin % 54,8'si ilkokul, babalarının % 51,6'sı lise mezunudur. Öğrencilerin %34,4'ünün hiç kitap okumadığı, % 51,6'sının hiçbir fiziksel aktivitede bulunmadığı, %60,2'sinin hiçbir haber kaynağını takip etmediği, %73,1'inin belgesel izlemekten hoşlanmadığı, % 88,2'sinin radyo dinlemediği, %90,3'ünün hiç gazete okumadığı görülmektedir.

Öğrencilerin %92,5'i medya okuryazarlığı konusunda herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %78,5'i bilgisayara sahip olduğunu, % 91,4'ü bilgisayar veya cep telefonundan internete bağlanabildiğini, %77,4'ü günde en az 2-4 saat internete bağlandığını, internete bağlanma amaçlarının büyük bir çoğunluğunun eğlence (%57) ve sosyal medya araçları ile iletişimden (%23,7) oluştuğu, %57'sinin herhangi bir diziyi takip ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin %80,6'sı internet kullanım durumlarının aileleri tarafından denetlendiğini ifade etmişlerdir. Düzenli olarak kitap okuduğunu ifade eden öğrencilerin eleştirel düşünme düzeyleri, kitap okumayan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır ($p<.05$). Öğrencilerin cinsiyetleri ile medya okuryazarlığı, eleştirel düşünme ve iletişim becerileri arasında istatistiksel olarak bir farklılık görülmemiştir ($p>05$).

Öğrencilere verilen "Medya Okuryazarlığı" eğitimi ile öğrencilerin "Yeni Medya Okuryazarlığı" becerilerinden fonksiyonel tüketim, eleştirel tüketim, fonksiyonel üretim ve eleştirel üretim becerileri puan ortalamalarının yükseldiği Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Öğrencilere Verilen "Medya Okuryazarlığı" Eğitiminin Öğrencilerin "Yeni Medya Okuryazarlığı" Becerilerine Etkisi

Yeni Medya Okuryazarlığı	Eğitim Öncesi $\bar{X}\pm S$	Eğitim Sonrası $\bar{X}\pm S$	t	P
Fonksiyonel Tüketim	26,26±4,98	27,97 ±4,47	3,511	0.001
Eleştirel Tüketim	42,06±7,19	43,86±6,89	2,706	0.008
Fonksiyonel Üretim	27,27±5,39	28,43±5,07	2,143	0.035
Eleştirel Üretim	34,00±8,11	37,47±8,51	3,827	0.000

Öğrencilere verilen eğitimlerden sonra "Yeni Medya Okuryazarlığı" alt ölçekleri incelendiğinde öğrencilerin fonksiyonel tüketim puan ortalamaları 26,26±4,98'den 27,97 ±4,47'ye; eleştirel tüketim puan ortalamaları 42,06±7,19'den 43,86±6,89'ye; fonksiyonel üretim puan ortalamaları 27,27±5,39'den 28,43±5,07'ye; eleştirel üretim puan ortalamaları 34,00±8,11'den 37,47±8,51'e yükselmiştir ($p<.05$).

Öğrencilere verilen "Medya Okuryazarlığı" eğitimi ile öğrencilerin kendi iletişim becerilerinin olumlu yönde değiştiği ve eleştirel düşünme eğilimlerinde de artış olduğu Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Öğrencilere Verilen "Medya Okuryazarlığı" Eğitiminin Öğrencilerin İletişim Becerilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerine Etkisi

	Eğitim Öncesi $\bar{X}\pm S$	Eğitim Sonrası $\bar{X}\pm S$	t	P
İletişim Becerileri	99,84±11,69	102,87 ±10,22	2,232	0.028
Eleştirel Düşünme	196,13±21,06	211,40±35,86	4,149	0.000

Öğrencilere verilen eğitimlerden sonra öğrencilerin iletişim becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri incelendiğinde öğrencilerin iletişim becerileri puan ortalamaları 99,84±11,69'dan 102,87 ±10,22'ye; eleştirel düşünme puan ortalamaları ise 196,13±21,06'dan 211,40±35,86'ya yükselmiştir (p<.05).

Öğrencilerin medya okuryazarlığı düzeyleri ile eleştirel düşünme ve iletişim becerileri arasındaki ilişki Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Medya Okuryazarlığı Düzeyleri ile Eleştirel Düşünme ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişki

Medya Okuryazarlığı		Eleştirel Üretim	Fonksiyonel Üretim	Eleştirel Tüketim	Fonksiyonel Tüketim
Eleştirel Düşünme	r	.410	.233	.230	.261
	p	**.000**	**.025**	**.026**	**.011**
İletişim Becerileri	r	.653	.085	.233	.247
	p	.614	.415	**.025**	**.017**
	n	93	93	93	93

Öğrencilere verilen eğitimlerden sonra "Yeni Medya Okuryazarlığı" alt ölçekleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki incelendiğinde öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri ile "Yeni Medya Okuryazarlığı" alt ölçeklerinden fonksiyonel tüketim (r=.261), eleştirel tüketim (r=.230), fonksiyonel üretim (r=.233) ve eleştirel üretim (r=.410) eğilimleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<.05). Ayrıca öğrencilerin medya okuryazarlığı alt ölçeklerinden eleştirel tüketim (r=.233), fonksiyonel tüketim (r=.247) düzeyleri ile iletişim becerileri arasında da düşük düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<.05).

4. TARTIŞMA

Medya okuryazarlığının ülkemizdeki gelişimine bakacak olursak ilk olarak 2003'te İletişim Şurası'nda görüşüldüğü ve bunu takiben RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu) önerisiyle "Medya ve Şiddet Çalışma Grubu"nun sonuç raporunda bu konuya yer verildiği görülmüştür. Daha sonra ise RTÜK ve MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) işbirliği ile 2006–2007 eğitim-öğretim yılında beş pilot ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum ve Adana) okutulmaya başlanan medya okuryazarlığı dersi, 2007–2008 öğretim yılında ilköğretim II. kademede seçmeli ders olarak okul müfredatlarındaki yerini almıştır. Bu dersin amacı; medyanın etkilerine en açık ve en hassas grup olan çocukların, kitle iletişim araçlarının yapı/işleyişini öğrenmelerini sağlamak ve bunun yanında kurgulanmış medya içeriğini bilinçli bir şekilde değerlendirebilmelerini ve medyayı eleştirel olarak izlemelerini sağlamaktır (Kurt & Kürüm, 2010; MEB & RTÜK, 2006). Medya okuryazarlığı dersi ile öğrencilere kazandırılmak istenen değerler; özel yaşamın gizliliğine saygı, dürüstlük, sorumluluk, estetik, duyarlılık, farklılıklara saygı, etik kurallara bağlılık, aile içi iletişime önem verme, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, toplumsal hayata aktif katılım, bilinçli tüketim, eşitlik, hakkaniyet, bilimsellik, dayanışma, yardımlaşma ve paylaşmadır (MEB, 2009). 2017-2018 yılında eğitim-öğretim yılında medya okuryazarlığı dersini alan 8. sınıf öğrencileri ile (n=545) yapılan bir çalışmada öğrencilerin medya okuryazarlığı dersinden sonra mesaj oluşturabilme konusunda beceri sahibi oldukları, medyaya yansıtılan mesajlarının arka planlarındaki gerçeklikleri fark edebildikleri belirtilmiştir (Tanrıkulu, 2019). Bu kadar önemli

çıktılarının olduğu medya okuryazarlığı dersi çalışmamıza katılan öğrencilerin %92,5'i tarafından alınmamıştır.

Gündüz-Kalan'ın (2010) ebeveynlerin medya okuryazarlığı düzeyi üzerine yaptığı çalışmasında, ebeveynlerin kendileri televizyon izlerken çocuklarının da pasif izleyici olduklarının farkına varamadıklarını ve ebeveynlerin medya okuryazarlığı konusunda eğitime ihtiyaçlarının olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin, çocuklarının izlediği programları seçme konusunda çocuklarını yönlendirdikleri ve özellikle tematik çocuk kanallarını tercih ettikleri çalışmanın bir diğer önemli bulgusudur. Yapılan başka bir çalışmada ilköğretim öğrencilerinin %57'sinin e-posta adresi bulunmaktadır, ailelerin internetin olumsuz yönlerine karşın aldıkları tedbirler arasında ilk sıralarda interneti kendi başına kullandırmama (%96,5) ve sürekli öğrenciyi denetleme (%96,3) yer almaktadır. Diğer tedbirler ise sırasıyla, aile koruma/filtre programların kullanımı (%92,3) ile girilebilecek sitelerin yasaklanmasıdır (%91,1). En az başvurulan tedbir ise belirli saatlerde internet kullanıma izin vermedir (Tercan, Sakarya & Çoklar, 2012). Çalışmamızda da öğrencilerin %80,6'sı internet kullanım durumlarının aileleri tarafından denetlendiğini ifade etmişlerdir.

Çalışmamızda dikkat çeken bir başka sonuç da öğrencilerin çok büyük bir çoğunluğunun (%90,3) hiç gazete okumadığıdır. Bu sonuç literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Koçak 2011; Cangin 2014.) Lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin medya ve televizyon okuryazarlık düzeyi ortalamasının yüksek düzeyde olduğu, genel eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamalarının ise düşük olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada öğrencilerin cinsiyetlerine, okul türlerine, ebeveynlerinin eğitim düzeylerine ve aile yapılarına göre medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerinin değişmediği belirlenmiş olup öğrencilerin medya okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur (Aybek & Demir, 2013). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri üzerine yapılan bir çalışma sonuçlarına göre de öğretmen adaylarının orta düzeyde bir medya okuryazarlık düzeyine sahip oldukları, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme eğilimleri arasında doğru orantılı pozitif bir ilişki saptanmıştır (Karaman, 2016). Bizim çalışmamızda da öğrencilerin medya okuryazarlığı düzeyleri ile hem eleştirel düşünme eğilimleri arasında hem de iletişim becerilerinde düşük düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca çalışmamızda öğrencilere verilen "Medya Okuryazarlığı" eğitimi ile öğrencilerin "Yeni Medya Okuryazarlığı" becerilerinden fonksiyonel tüketim, eleştirel tüketim, fonksiyonel üretim ve eleştirel üretim becerileri puan ortalamalarının yükseldiği; kendi iletişim becerilerinin olumlu yönde değiştiği ve eleştirel düşünme eğilimlerinde de artış olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlar medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme gibi son derece önemli olan becerilerle ilgili hem öğrencilere hem de öğretmen adaylarına gerekli eğitimlerin verilmesi, öğretmen adaylarının ise eleştirel düşünme eğilimlerinin ve medya okuryazarlık düzeylerinin artırılması amacıyla konferans, panel gibi uygulamalar gerektiğini düşündürmektedir. Ayrıca başka grup ve örneklemlerle benzer çalışmaların planlanmasında yarar görülmektedir.

Çalışmamızda öğrencilere verilen «medya okuryazarlığı eğitimi» nin bireylerin bilinçli birer medya tüketicisi olmalarına katkı sağladığı, bu nedenle bilinçli vatandaşlar olarak toplumsal faydaya da katkı sağlamak adına gerçekçi bir farkındalık oluşturmak için medya okuryazarlığı eğitiminin eğitim müfredatlarının her aşamasında yer alması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

5. KAYNAKÇA

AYBEK, B. ve DEMİR, R. (2014). "Lise Öğrencilerinin Medya ve Televizyon Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43(1), 46-62.

BOSKE, C. & MCCORMACK, S. (2011). "Building an Understanding of the Role of Media Literacy for Latino/A High School Students", High School Journal, 94(4), 167-186.

CANGİN, S. Ş. (2014). İlköğretim Öğrencilerinin Medya Okuryazarlığı Dersine Bakış Açıları (Ankara-Keçiören Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

COMMISSION of the EUROPEAN COMMUNITIES. (2007). "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic And Social Committee and the Committee of the Regions; A European approach to media literacy in the digital environment", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52007DC0833, 10.12.2020.

ERİŞTİ, B. ve ERDEM, C. (2017). "Development of a Media Literacy Skills Scale", Contemporary Educational Technology, 8(3), 249-267.

GÜNDÜZ-KALAN, Ö. (2010). "Medya Okuryazarlığı ve Okul Öncesi Çocuk: Ebeveynlerin Medya Okuryazarlığı Bilinci Üzerine Bir Araştırma", İletişim Fakültesi Dergisi, 39, 59-73.

GÜVEN, İ. (2014). "Fen ve Teknoloji Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı ve Medya Okuryazarlığı Düzeylerinin İncelenmesi". Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(2), 787-800.

HOBBS, R. (1998). "The Seven Great Debates in the Media Literacy Movement", Journal of Communication, 48(1), 16-32.

İNAN, T. (2010). Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlık Düzeyleri ve Medya Okuryazarlığına İlişkin Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

JENKINS, H., PURUSHOTMA R., WEIGEL M., CLINTON K., ROBISON A. J.(2009). Confronting the Challenges of Participatory Culture Media Education for the 21st Century, The MIT Press, London.

KARADENİZ-BAYRAK, B. (2014). "Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlık Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma", The Journal of Academic Social Science Studies, 25(1), 439-456.

KARAMAN, K. (2016). "Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlık Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4 (1), 326-350.

KOÇAK, B. (2011). İlköğretim Yedinci ve Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Medya Okuryazarlığı Dersine İlişkin Algıları, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

KURT, A.A. ve KÜRÜM, D. (2010). "Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010 (2), 20-34.

MEB. (2009). Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul.

MEB ve RTÜK. (2006). İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB Yayınları, Ankara.

MENDOZA, K. (2009). "Surveying Parental Mediation: Connections, Challenges and Questions for Media Literacy", Journal of Media Literacy Education, 1(1), 28-41.

ÖZDEMİR, S.M. (2005). "Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(3), 1-17.

ÖZENSOY, A.U. (2012). "Eleştirel Okumaya Göre Düzenlenmiş Sosyal Bilgiler Dersiyle İlgili Öğrencilerin Görüşleri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(1), 187-202.

SEFEROĞLU, S.S. ve AKBIYIK, C. (2006). "Eleştirel Düşünme ve Öğretimi", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, 193-200.

SOM, S. ve KURT, A. A. (2012). "Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Medya Okuryazarlık Düzeyleri", Anadolu Journal of Educational Sciences International, 2(1), 104-119.

TANRIKULU, S. (2019). Medya Okuryazarlığı ve Medya Okuryazarlığı Dersinin Öğrencilere Katkısı Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

TERCAN, İ., SAKARYA, S., ÇOKLAR, A.N. (2012). "Çocukların Gözüyle Onların İnternet Kullanım Profilleri ve Ailelerin Getirdiği Sınırlamalar: Anamur İlçe Örneği", E-Journal of New World Sciences Academy, 7(1), 305-312.

Makale id= 3

Sözlü Sunum

Dick and Carey Modeline Göre Ortaokul Öğrencilerine Türkçe Dersinde Dil Bilgisi Beceri Alanında Yazım ve Noktalama Konularının Öğretilmesi

Şadiye Kılıç[1]
[1]*Bahçeşehir Üniversitesi –*
Kadıköy Bilim ve Sanat Merkezi

Özet:*Bu çalışmanın amacı 9-14 yaş arası ortaokul öğrencilerinin Türkçe derslerinde, dil bilgisi beceri alanında, en çok hangi konuda sıkıntı yaşadıklarını Dick, Carey And Carey Modeline göre tespit etmek, en kolay şekilde öğretilmesi üzerine öğretim tasarımı süreci oluşturmadai yine bu modele göre, önerilerde bulunmaktır. Bu araştırmada, en iyi öğretim yöntem ve tekniklerine nasıl ulaşılabileceği noktasında öğretmenlerimize ve araştırmacılara yol göstermesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda öğretmen ve öğrencilerle ayrı ayrı çalışılmıştır. Öğrencilerin öğrenme stillerine göre uygun öğretim stratejileri öneri olarak sunulmuştur. Araştırma yöntemi olarak karma model kullanılmıştır. Araştırmanın öğretmen evreni İstanbul ilinden 8 farklı ortaokuldan Türkçe öğretmenleridir. Örneklemi ise 28 Türkçe öğretmeninden oluşur. Yine araştırmanın öğrenci evreni İstanbul ilinden normal zekâ düzeyine sahip ortaokul öğrencileri olup örneklemi; 13 sekizinci sınıf öğrencisi, 25 yedinci sınıf öğrencisi, 7 altıncı sınıf öğrencisi, 28 beşinci sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 73 ortaokul öğrencisidir. Araştırmanın veri toplama aracı olarak öğrenciler için genel bilgi formu, öğrenme stilleri ölçeği, Türkçe dersine yönelik tutum ölçeği, öğretmenler için de yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; öğretmenlerin öğretimde en sıkıntı yaşadığı konulardan birinin özellikle dilbilgisi olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin de dilbilgisi konularını öğrenmede sıkıntı yaşadıkları ve özellikle yazım-noktalama konusunu anlamada sıkıntı yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Öğretim tasarımı süreci Dick, Carey and Carey Modeline işlendiğinde, en önemli basamaklardan biri olan öğrenen-bağlam analizine göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun görsel ve işitsel öğrenme stilinin baskın olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bağlam analizi kapsamında sınıf ortamının kalabalık oluşunun öğrenmeyi olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda öğrencilere sorulan en kolay nasıl öğrenirsin? sorusuna birinden dinleyerek ve eğitsel oyunlarla cevabı alınmıştır. Bu noktada belirlenecek kriter-koşul-sonuç bağlamlı hedeflere ulaşmada görsel ve işitsel içerik sunan Web 2.0 araçlarının iyi bir öğretim materyali olabileceği, özellikle video ve oyun hazırlama araçları kullanabilecekleri önerisi araştırmacılara yol göstermek üzere sunulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Türkçe, İmla, Noktalama, Öğretim Tasarım*

Teaching of Language and Poınting Issues in the Fıeld of Language Skills to Secondary School Students According to the Dick and Carey Model

Abstract *: The aim of this study is to determine which subjects 9-14 year old middle school students experience the most difficulties in their Turkish lessons, grammar skills, according to the Dick, Carey and Carey Model, and to make suggestions according to this model to create an instructional design process for teaching in the easiest way. . In this study, it is aimed to guide our teachers and researchers about how to reach the best teaching methods and techniques. In this context, we worked with teachers and students separately. Instructional strategies suitable for students' learning styles are presented as suggestions. Mixed model was used as a research method. The universe of teachers of the research is Turkish teachers from 8 different secondary schools in Istanbul. Its sample consists of 28 Turkish teachers. Again, the student population of the study is secondary school students from Istanbul with normal intelligence level. There are a total of 73 secondary school students, including 13 eighth grade students, 25 seventh grade students, 7 sixth grade students, and 28 fifth grade students. As the data collection tool of the study, a general information form for students, learning styles scale, attitude scale towards Turkish lesson, and semi-structured interview form for teachers were used. According to the findings obtained; It has been understood that one of the most difficult subjects for teachers in teaching is especially grammar. It was found that students also had difficulties in learning grammar subjects and especially in understanding the*

topic of spelling and punctuation. When the instructional design process was processed into the Dick, Carey and Carey Model, according to the learner-context analysis, which is one of the most important steps, it was found that the visual and auditory learning style of the majority of the students was dominant. Within the context of context analysis, it was determined that crowded classroom environment negatively affected learning. At the same time, how can you learn the easiest asked students? The answer to the question was received from someone by listening and educational games. At this point, the suggestion that Web 2.0 tools that offer visual and audio content can be a good teaching material in achieving the criteria-condition-result contextual goals to be determined, and that they can use video and game preparation tools in particular, is presented to guide the researchers.

Keywords: *Turkish, Spelling, Punctuation, Learning Design*

1.GİRİŞ

Eğitim dünyasında çeşitli öğretim tasarım modelleri vardır. Bunlardan biri tüm dünyada benimsenen öğretim tasarımı modellerinden Dick, Carey and Carey modelidir. Öğretim tasarımı konusunda tüm dünyada kabul almış Dick, Carey and Carey(2001), genel olarak öğretimin hedeflerinin belirlenmesini, bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla öğretim analizinin yapılmasını, öğrenen ve bağlam analizlerinin yapılmasını, performans hedeflerinin yazılmasını, değerlendirme araçlarının geliştirilmesini, öğretim stratejisinin bu yönde geliştirilmesini, öğretim materyallerinin bu stratejiye göre seçilmesini, gerekirse geliştirilmesini, daha sonra öğretimin biçimlendirilmesini bunun için sürecin değerlendirmesini, gerekirse öğretimde düzeltmelerin sağlanmasını, sonucun değerlendirilerek tasarlanmasını ve uygulamanın aksayan yönlerini düzeltmek için gerekirse başa dönülmesini esas alan bir model geliştirmiştir. Bu modelde birbirine ardışık gelen işlem adımları vardır. Her bir adım kendi içinde tutarlı bir bütünlük gösterir ve kapsamlıdır. Esmer (2018)'e göre:

> ''Kapsamlı ve sistematik bir model olan Dick, Carey ve Carey öğretim tasarımı modeli bilgisayar destekli eğitimden, web sitesi hazırlamaya, kısa dönemli eğitimlerden, günlük hayatta farklı üniversitelerin ve sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına kadar oldukça geniş bir bağlamda kullanılmaktadır.''

Bu model kaba hatları ile Tablo 1'de verilmiştir. Sweetin (2005)'e göre ''*Dick,Carey and Carey öğretim tasarımı basamakları*'' şu şekilde sınıflandırılabilir:

Tablo 1: Dick and Carey model basamaklarının sınıflandırılması

Genel Hedefleri Belirlemek için ihtiyaç değerlendirilmesi	Hedef Tasarımı
Öğretim Analizi - Öğrenci ve Bağlam Analizi	Analiz Etme
Performans Hedefleri Yazma Değerlendirme araçları geliştirme Öğretim Stratejileri Geliştirme Öğretim Materyalleri Geliştirme ve Seçme	Geliştirme
Öğretimin Süreç Değerlendirmesini Tasarlama ve Uygulama Öğretimde Düzeltmeler Sonuç Değerlendirmesi Tasarlama ve Uygulama	Değerlendirme

Dick,Carey and Carey(1990) öğretim tasarımı modeli basamakları şunlardır:

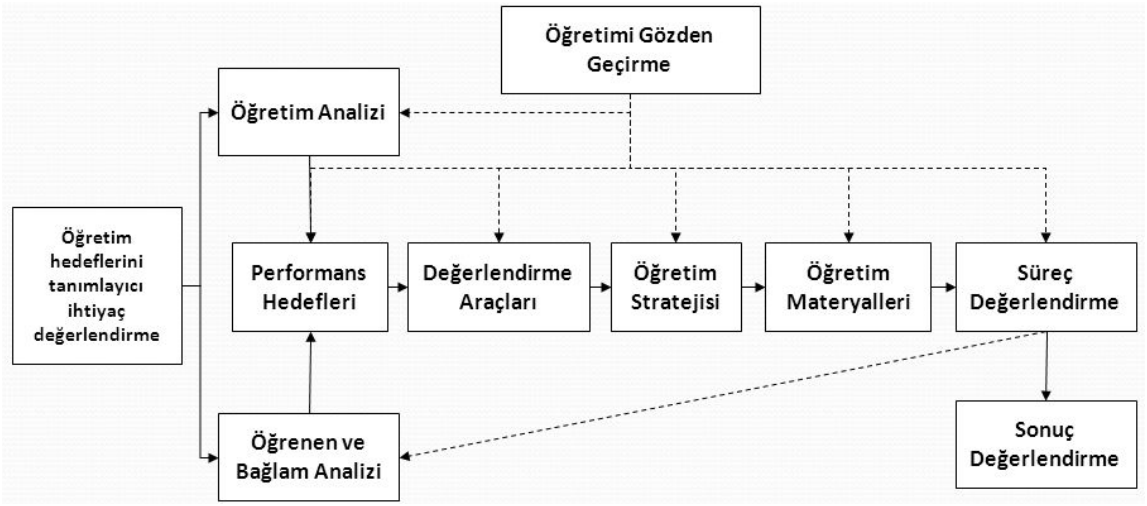

Şekil 1. Dick And Carey Tasarım Modeli

Kaynak: Dick, W. Carey, L. Carey, J. (2001), "The Systematic Design of Instruction," New York: Long Man

Göksu ve arkadaşları (2014), Türkiye'de 2003-2012 yılları arasında öğretim tasarımı modelleri üzerine yaptıkları araştırmalarında, en fazla tercih edilen modeller arasında olan Dick, Carey ve Carey Modeli ile yapılan araştırmalarda, modelin akademik başarıyı artırdığı sonucuna ulaşıldığını belirtmişlerdir. Morison, Ross ve Kemp (2012), öğretim tasarımı sürecinin dersin geliştirilmesi aşamasında başladığını vurgulamaktadır. Bu çalışma bu model baz alınarak Türkçe dersini öğretim tasarımı süreci ile ilgilidir.

Bu modele göre ihtiyaç analizi kapsamında literatür tarama ve konu alanı uzman görüşleri alınmıştır. Ulusal başarı test normları incelenmiş, öğrencilere kazanım testleri uygulanmıştır. Morison, Ross ve Kemp (2012),'e göre öğretmen bu noktada konu alanı uzmanı olarak çalışabilmektedir.

Eğitim alanında ders programları, zaman değiştikçe yeni ihtiyaçları karşılayabilmeli bunun için güncellenmelidir. 2018'de yürürlüğe giren Türkçe Dersi Öğretim Programı(MEB, 2018: 8)'nda öğrencilerin gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak dil bilgisi ve yazım kuralları ile ilgili kazanımların artan bir yoğunluk içinde ve aşamalı olarak yapılandırıldığı belirtilmiştir(Uluçay,2019). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersi beceri alanlarından dil bilgisi alanı daraltılmıştır. Ancak yine Uluçay (2019)'a göre:

> ''Dil yetisi ile dünyaya gelen birey dilini öncelikle dinleme yolu ile ailesinden öğrenir. Bilinçsizce sezme yoluyla edinilen dil yapısı okula başlanıldığında Türkçe dersleri ile bilinç düzeyine çıkar. Türkçe dersi bireyin dil edinç düzeyini yükseltmeyi amaçlar ve bunu yapabilmek için tamamlayıcı bir alan olarak dil bilgisine ihtiyaç duyar. Dil bilgisi temel dil becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Dil bilgisi öğretimi yapılırken kurallar direkt verilmemeli; kurallar uygulama boyutunda öğrencilere beceri olarak kazandırılmalı ve alışkanlık haline getirilmelidir.''

Dil bilgisi öğretimi alanyazında bu kadar önemliyken öğretim müfredatında kazanımların daraltılması ancak sınavlarda ve günlük hayatta kullanımının etkileri gözle görülmektedir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin anadilimiz olan Türkçe dersinde dilbilgisi beceri alanında, özellikle yazım ve noktalama alanında bilgi sahibi olmalarını sağlamak, onları açıklayabilmek ve birbirine karıştırmamalarını sağlamaktır. Bu alanda Dick and Carey modeli

adımlarını uygulayarak öğretim tasarımı ve sürece en uygun materyalleri öneri olarak sunmaktır. Bu çalışma Türkçe dersi dil bilgisi konusunda tüm dünyada kabul gören bir öğretim tasarımı modelini uygulamaya çalışması dolayısıyla alanındaki az sayıda çalışmadan biridir. Ancak pandemi dolayısı ile modelin geliştirme ve değerlendirme basamakları yapılamamıştır. Daha sonraki araştırmacılar için bu bir öneri olarak sunulmuştur.

1.2. Araştırmanın Problemi:

Dick,Carey and Carey Modeline göre ortaokul öğrencilerine Türkçe dersinde dil bilgisi öğretiminde dil bilgisi alanında yazım ve noktalama konuları nasıl öğretilebilir?

1.3. Araştırmanın Alt Problemleri

*Ortaokul düzeyinde Türkçe eğitiminde en çok sıkıntı yaşanan beceri alanı (okuma-görsel okuma-yazma-dinleme/izleme- konuşma- dilbilgisi) hangisidir?

*Müfredatta dil bilgisi öğrenme alanına yeterince önem verilmekte midir?

*Dil bilgisi konularının öğretiminde karşılaşılan sorunlar nelerdir?

*Dil bilgisi konularının kavranması ve öğrenimi çalışmalarında kullanılan yöntem ve teknikler nelerdir?

*Dil bilgisi konularının öğretiminde Türkçe öğretmenleri ne tür materyaller kullanmaktadır?

*Ortaokul öğrencilerine Türkçe dersinde dil bilgisi beceri alanında bazı temel konular nasıl öğretilmelidir?

*Öğrencilerin öğrenme stillerine göre nasıl bir materyal geliştirilebilir?

2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, eş zamanlı karma desen olarak tasarlanmıştır. Eş zamanlı karma desenin amacı, bir araştırma problemini anlamak için hem nitel hem de nicel veriyi aynı anda toplamak ve elde edilen bulguları bütünleştirmektir. Bu desenin altında yatan temel varsayım, bir desenin dezavantajlı tarafını bir diğer desenin kapatması ve araştırma probleminin bütüncül olarak anlaşılmasıdır (Creswell, 2012). Nicel yaklaşımda araştırmacıdan gerçeği, kendi değerlerinden bağımsız ve nesnel bir şekilde ortaya koyması beklenir. Bu nedenle nicel yöntemi benimsemiş araştırmacılar, kendilerini araştırmadan soyutlayarak çalışmalarını genelde standart ölçme araçları ile gerçekleştirirler (Borg ve Gall,1989: 23). 9-14 yaş grubunda derse giren deneyimli ortaokul Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini almada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat kullanılmıştır. Bu çalışmada bu bilgiler bağlamında nitel kısımda amaçlı-yargısal örnekleme kullanılmıştır.

Göçer ve Arslan (2019)'un 2018'de yürürlüğe giren Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan dil bilgisi ile ilgili çalışmasında yer alan araştırma soruları ve kavram çerçevesi baz alınarak deneyimli Türkçe öğretmenleri ile mülakat yapılmıştır. 9-14 yaş grubunda derse giren deneyimli ortaokul Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini almada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat kullanılmıştır.

İhtiyaç analizi yapılırken Türkçe öğretimi alanında yazılmış, kitap, tez, makaleler taranmıştır. Ayrıca ulusal başarı test normları(LGS) sonuçları incelenmiştir. Bu çalışmayla program geliştirme, ölçme değerlendirme, rehberlik ve psikolojik danışmanlık uzmanlarının görüşlerine başvurularak öğrencilere MEB kazanım testleri uygulanmıştır. Alandaki bilgileri toplamak için kaynak-doküman incelemeleri yapılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39).

Verilen cevaplar ve ulaşılan bilgiler, bulgular kısmında özetlenmiş; öğrencilere öğrenme stilleri belirleme ölçeği ve tutum ölçeği uygulanmıştır. Bir konuyu en kolay nasıl öğrenecekleri anket yoluyla ayrıca öğrencilere sorulmuş ve öğrenme stilleri ölçeği de göz önüne alınarak en uygun materyal önerileri sonuç ve öneriler kısmında sunulmuştur. Öğrencilere uygulanan MEB kazanım testleri sonuçlarına ilişkin sonuçlar öğrencilerin verdikleri cevaplar da bulgular kısmında

verilmiştir. Araştırma yapılacak öğrencilere ve öğretmenlere pandemi dolayısıyla dijital kanallardan ulaşılmıştır.

2.1 ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın nicel boyutunun örneklemi İstanbul ili MEB ortaokullarında öğrenim gören 9-14 yaş grubu öğrencilerden oluşmaktadır. Uygulamaya katılan öğrencilerin cinsiyet özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur. Araştırmanın nicel boyutu için İstanbul İlinde seçkisiz olarak belirlenen 7 ortaokula toplam 100 adet anket gönderilmiştir. 73 öğrenciden geri bildirim alınmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise 28 Türkçe öğretmeni ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nitel bölümü için öğretmenlerin belirlenmesinde kıdem, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenleri göz önüne alınarak maksimum çeşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak araştırmada nicel veriler için 73, nitel veriler için 8 olmak üzere toplam 81 katılımcı ile çalışılmıştır.

a)Türkiye'nin İstanbul ilinde yaşayan 5,6,7,8. sınıfa giden normal devlet ortaokulu öğrencileri,

b)MEB bünyesinde farklı okullarda görev yapan 28 Türkçe öğretmeni

c)1Program Geliştirme Uzmanı

d)1Ölçme Değerlendirme Uzmanı

e) 2 Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık öğretmeni

f)1 Öğretim tasarımı uzmanı

Tablo 2: *5-6-7-8. Sınıflar Kazanım Tarama Testi Katılan Öğrenciler*

SINIF SEVİYESİ	KATILAN ÖĞRENCİ SAYISI	CİNSİYET
8.SINIF	13	2 erkek-10 kız-
7. SINIF	25	11 erkek-11 kız-
6.SINIF	7	1 erkek-5 kız-
5.SINIF	28	14 erkek-12 kız-
TOPLAM:	73	

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1 Öğrenme Stilleri Ölçeği ve Türkçe Dersine Yönelik Tutum Ölçeği:

Araştırmanın nicel boyutunu ölçmek için çalışmaya katılan 73 öğrenciye Sorgun Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından geliştirilen ve ilçe genelinde kullanılan öğrenme stilleri belirleme envanteri (izinli) uygulanmıştır.. Ölçeğin ilk kısmında öğrencilerin cinsiyet, eğitim düzeyi, okul türü gibi kişisel bilgilerin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması Sorgun Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından yapılmıştır. Ayrıca 73 öğrenciye Topçuoğlu Ünal ve Köse (2014) tarafından geliştirilen Türkçe dersine yönelik tutum ölçeği(izinli) uygulanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik tutumlarını ölçmek için Likert tipi maddelerden oluşan geçerli ve güvenilir bir tutum ölçeğidir. 27 maddeden oluşan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen bu bulgularla ölçeğin geçerli, güvenilir olduğu ve ölçmek istediği tutumu ölçtüğü söylenmektedir. Anketin ikinci kısmında ise öğrencilere Türkçe dersinde en çok zorlandıkları konu ve en kolay nasıl öğrenirsin sorusu sorulmuştur.

2.3.2.Görüşme Formu:

Araştırmanın nitel boyutunda, öğretmenlerin Türkçe dersi öğretimi ile ilgili görüşlerini ve uygulamalarını derinlemesine incelemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 28 Türkçe öğretmeni ile bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular şunlardır:

*Dil bilgisi konularının öğretiminde karşılaşılan sorunlar nelerdir?

*Türkçe eğitiminde dil bilgisinin yeri, amacı ve işlevi nedir?

*Dil bilgisi konularının kavranması ve öğretilmesi için çalışmalarında kullanılan

yöntem ve teknikler nelerdir?

*Dil bilgisi öğretirken uyguladığınız yöntemlerin dil bilgisi öğretimine etkisi nasıldır?

*Dil bilgisi konularının öğretiminde siz ne tür materyaller kullanıyorsunuz?

*9-14 yaş aralığındaki öğrencilerin Türkçe dersinde dil bilgisi beceri alanında bazı temel konuları kavrayamadıklarını düşünüyor musunuz? Bunlar en çok hangi konulardır? (Sözcük türleri, noktalama işaretleri, cümlenin ögeleri vb.) Eğer bir materyal tasarlayacak olsaydınız bu nasıl bir materyal olurdu ve kavrayamadıkları konuları nasıl öğretirdiniz?

3. BULGULAR

Bu çalışmada modelin ilk adımı olan ihtiyaç analizi yapılırken literatür taramasında Türkçe dersinin dilbilgisi beceri alanının çocuğun dil bilinci kazanmada oldukça önemli olduğu ancak gerek soyut olmasından gerekse kazanımlarının seviyeye uygun bir sıralama ile verilmemiş olmasından gereği gibi işlenemediği bilgisine ulaşılmıştır.

İhtiyaç belirleme yollarından biri olan ulusal başarı test normlarının incelenmesi için Meb tarafından yayımlanmış LGS sonuç raporları incelenmiş, bu inceleme sonuçlarında Türkçe dersinin ağırlığının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Meb tarafından yayımlanmış LGS analiz raporlarına bakıldığında öğrencilerin ders bazında başarı sıralaması verilse de hangi konuda kaç yanlışın yapıldığı ve konu bazında değerlendirme sonuçlarına ulaşılamamıştır. Bu açıdan problemin tespit edilmesi için 5,6,7,8. sınıfların tamamına (her sınıf seviyesine uygun olarak) MEB kazanımları konulara eşit dağıtılarak tarama testi uygulanmıştır. İhtiyaç değerlendirmesi ve ihtiyaçlar analizi kavramları, genellikle birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Kaufman ve English(1979) ve Kaufman ,Rojas ve Mayer(1993), ihtiyaç değerlendirmesini problemi belirlemede ve öğretime dayalı uygun bir yol seçmede bir araç olarak tanımlamaktadır. MEB tarafından yayımlanan ve müfredata göre oluşturulmuş kazanım testleri https://odsgm.meb.gov.tr/kurslar/ adresinden tespit edilerek 5. 6. 7. 8. sınıf seviyelerine uygun deneme sınavları oluşturulmuştur ve her sınıf seviyesinden öğrenciye dijital yoldan ulaşılarak cevaplaması istenmiştir. Böylece öğrencilerin en çok zorlandıkları konular belirlenmiştir. Bu kapsamda ölçme değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı, öğretim tasarımcı ve rehber öğretmenin görüşleri alınmıştır.

Tablo:3 Kazanım testi sonuçları

Sınıf düzeyi	*Toplam sayı*	*Cevap veren*	*Konular:*
8. sınıflar	13	6	noktalama işaretleri
7. sınıflar	25	12	yazım kuralları-noktalama
		8	ek fiiller
		6	parçada anlam
6.sınıflar	7	3	metin türleri
		3	yazım kuralları- noktalama
		1	sözcükte yapı olmuştur.
5.sınıflar	25	15	sözcükte yapı
		10	yazım kurallarıdır

Bu bilgilere göre başarı testi sonuçlarında dilbilgisi konularında sıkıntı yaşandığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin en çok zorlandıklarını ifade ettikleri konular

Sınıf düzeyi	Toplam sayı	Cevap veren	Konular:
8. sınıflar	13	8	Cümlenin ögeleri, Noktalama işaretleri fiilimsiler
7. sınıflar	25	12	yazım kuralları,

			parçada anlam, ek fiiller
6.sınıflar	7	5	ekler ve kökler yani sözcükte yapı
5.sınıflar	25	16	ses bilgisi, ses olayları

Bu bilgilere göre Türkçe dersinde en çok zorlandığınız konu hangisidir sorusuna dil bilgisi konularında öğrencilerin zorlandıklarını söyledikleri tespit edilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilere sorulan en kolay nasıl öğrenirsin sorusuna verilen cevaplar

Sınıf düzeyi	Düz Anlatımla-Dinleyerek	Eğitsel Oyunla	Yazarak	Resim-Afiş-Grafikle
8. sınıflar	% 71,7	%33		
7. sınıflar	%31,8	%12		
6.sınıflar	42,9	28		
5.sınıflar			26,9	23,1

Bu bilgilere göre öğrencilerin çoğu konunun kendilerine anlatılması ile öğrenebildiklerini ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan 28 Türkçe öğretmeninin kıdem yılları en az 5 en fazla 13 yıldır. Öğretmenlerin tamamı Türkçe öğretmenliği mezunudur, devlet okulunda görev yapmaktadır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplardan hareketle öğrencilerin Türkçe derslerinde öğrenme eksikleri ile ilgili bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. İçerik analizi toplanan verileri tanımlayabilmek ve açıklayabilmek amacıyla yapılır. Görüşme ile elde edilen cevaplar incelenerek içerik analiziyle önemli ve ayrıntılı bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. İçerik analizi, yöntem olarak konu veya sözün gelişine odaklanması ve kategori ya da kodların içindeki benzerliklere ve farklara vurgu yapmasıyla ve metnin içindeki hem açık, belirgin hem de gizli içeriği ele almasıyla bilinir (Kızıltepe, 2017: 254).

-*Dil bilgisi öğretimi konusunda yaşadıkları zorluklar sorulduğunda* genellikle konuların somutlaştırılması gerektiği, kazanımların seviyeye uygun olmadığı daha çok bilme, hatırlama, kavrama düzeyinde öğrenildiği bilgisine ulaşılmıştır.

-*Türkçe eğitiminde dil bilgisinin yeri, amacı ve işlevi sorulduğunda* öğretmenlerin tamamı oldukça önemli olduğunu vurgulamış, bu konuda farkındalık geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

- Dil bilgisi konularının öğretiminde kullandıkları yöntem ve teknikler sorulduğunda genellikle sınıf mevcudu, konu çokluğu vb. sebeplerle düz anlatım yapıldığı ancak bol örneklerle gidilmesi gerektiği, çok farklı yöntem öğrenme stiline hitap edecek diğer duyulara da hitap edecek yöntemler kullanılması gerektiği bilgisine ulaşılmıştır.

- Dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntemin dil bilgisi öğretimine etkisi sorulduğunda öğretmenlerin ne kadar farklı, çeşitli, eğlenceli, öğrenci merkezli olursa o kadar başarılı olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

- Dil bilgisi konularının öğretiminde Türkçe öğretmenleri ne tür materyaller kullandıkları sorulduğunda genellikle akıllı tahta, ders kitapları, videolar, görsel materyaller, çalışma kağıtları, bilmece bulmaca vb. cevapları verilmiştir.

-9/14 yaş aralığındaki öğrencilerin Türkçe dersinde dil bilgisi beceri alanında bazı temel konuları kavrayamadıklarını düşünüyor musunuz? Bunlar en çok hangi konulardır? Eğer bir materyal tasarlayacak olsaydınız bu nasıl bir materyal olurdu ve kavrayamadıkları konuları nasıl öğretirdiniz? sorusuna verilen cevaplara bakıldığında öğretmenlerin dilbilgisi ve okuduğunu anlama konularının öğretilmesinde sıkıntı yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Dil bilgisi konularının

öğretiminde öğretmenlerin özellikle görsel ögeleri kullandıkları ve geleneksel bir yaklaşımla hareket ederek test kitaplarından faydalandıkları görülmektedir. Bu konuların ise genellikle ‘‘noktalama-yazım-ekler-kökler-ekfiil-anlatım bozuklukları-sözcük türleri’’ cevaplarını verdiklerini görüyoruz. Anlama becerilerinin de kitap okumamaktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Tasarlayacakları materyalin eğlenceli ve dikkat çekici bir oyun, videolar, drama olabileceği cevaplarını vermişlerdir.

Çalışmaya katılan 73 öğrenciye Dick Carey and Carey modeline göre öğrenen analizi basamağı gereği Sorgun Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından geliştirilen öğrenme stilleri belirleme envanteri (izinli) uygulanmıştır. Bu ölçek SORGUN RAM tarafından tüm ilçede uygulanmaktadır. Test maddeleri dijital ortamda çocuklara yollanmış, öğrenciler sorulan 40 soruluk envanterin her bir maddesini okumuş ve kendilerinde gördükleri özellikleri işaretlemişlerdir. Gelen veriler dijital envanter programına girilmiş aşağıdaki sonuçlar otomatik olarak çıktı alınmıştır.

- 1, 40, 30, 13, 14, 25, 4, 12, 38, 39, 20, 16 ve 11. maddeler “**Dokunarak-Hareket ederek**” öğrenme stiline sahip olduklarını,
- 35, 17, 33, 21, 5, 6, 36, 23, 24, 9, 10, 15, 28, 8 ve 27 maddeler “**Duyarak**” öğrenme stiline sahip olduklarını,
- 2, 3, 31, 32, 7, 34, 26, 22, 37, 18, 19 ve 29. maddeler “**Görerek**” öğrenme stiline sahip olduklarını göstermektedir.

Bunun sonucunda öğrenen analizi olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:
-33 öğrenci hem duyarak hem görerek eşit,
-11 öğrenci görerek, 9 öğrenci duyarak
-20 öğrenci dokunarak hareket ederek öğrenmektedir.

Öğrenen analizi kapsamında bir diğer ölçüm Topçuoğlu Ünal ve Köse(2014) tarafından geliştirilmiş Türkçe Dersine Yönelik Tutum Ölçeği (izinli) uygulanarak yapılmıştır. Bu ölçek ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik tutumlarını ölçmek için likert tipi maddelerden oluşturulmuştur. Ölçek dijital ortamda öğrencilere ulaştırılmıştır. Tamamen katılıyorum(5) -Katılıyorum (4) Kararsızım(3) -Katılmıyorum (2)- Hiç katılmıyorum (1) seçenekleri arasından öğrenciler kendilerine uygun olanı işaretlemişlerdir.

- Madde: 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15 : **Derse Yönelik İlgi ve Sevgi**yi ölçmektedir.
- Madde:16,17,18,19,20,21,22,23): **Derse İlişkin Olumsuz Tutumları** ölçmektedir.
- Madde 24,25,26,27: **Derse Yönelik Etkinlikleri ve öğrencilerin bundan aldıkları hazzı** ölçmektedir.

Tablo 6: Türkçe dersine yönelik tutum ölçeği sonuçları

	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam cevap sayısı
Derse Yönelik İlgi ve Sevgi	30	28	10	5		73
Derse İlişkin Olumsuz Tutumları	3	6		50	17	73
Derse yönelik etkinlikleri ve	42	30	4	5	2	73

öğrencilerin bundan aldıkları haz	

Tablo 3'e göre çalışmaya katılan 73 öğrencinin 58'i yani yüzde 79'u derse yönelik ilgi ve sevgi beslemektedir. 67'si yani yüzde 21'i derse ilişkin olumsuz tutum içinde değillerdir. 62'si yani yüzde 84'ü derse yönelik etkinliklerden haz aldıklarına yönelik maddeleri işaretlemişlerdir. Böylece öğrenen analizi tamamlanmıştır.

Rehber öğretmenleri ile yapılan görüşmede çalışmaya katılan hiçbir öğrencide disleksi, özel öğrenme güçlüğü ya da uyruk farkı olmadığı dolayısıyla dil sorunu yaşanmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan sınıflardaki perdeler açılıp kapanabildiği için sunumlar rahat olarak görülebilmektedir. Sınıf lambaları aydınlatma görevini yerine getirmektedir. Sınıflardaki ısıtma sorunu bulunmamaktadır. Masalar ve sandalyeler birleşip ayarlanabilmektedir. Sınıflar grup çalışması ve bireysel çalışma yapmaya uygundur. Herkes sunum yapan öğretmeni ve etkinliklerin yansıtıldığı perdeyi görebilmektedir. Sınıflarda akıllı tahta mevcuttur. Öğretmenler odasında yazıcı ve bilgisayar mevcuttur. Öğrencilerin tamamı okulun bulunduğu mahalle ve civar mahallelerde oturmakta ulaşım sıkıntısı çekmemektedir. Öğrencilerin tamamı aileleri ile oturmaktadır. Bağlam analizi bulguları da bu yöndedir.

Dick Carey and Carey modelinin bir sonraki adımı öğretim analizidir.

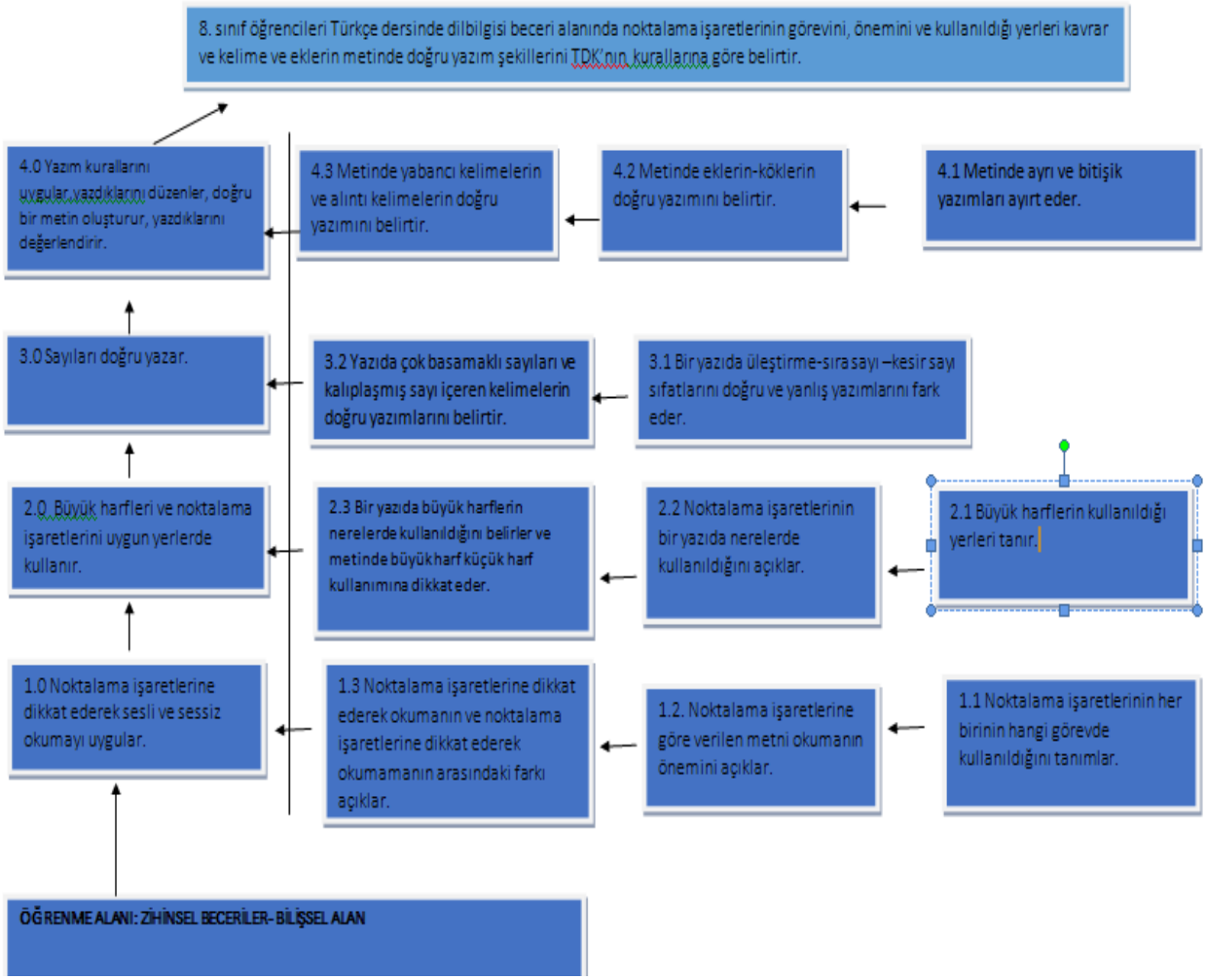

Şekil 2: 8.sınıflar için oluşturulan örnek öğretim analizi beceri tablosu.

Konu analizi yapılırken ne kadar detaya inilmesi gerektiği Morison, Ross ve Kemp (2012)'e göre şu şekilkdedir: ''Tasarımcı içeriği öğrenenlerin seviyelerine uygun olacak şekilde bölümlere ayırmalı. Buna karar verirken de öğrenenlerin içerik hakkındaki bilgi seviyelerini belirlemelidir. Bunun için bilişsel giriş davranışlarını da belirlemelidir. Bilişsel giriş davranışları, öğrencinin sahip olduğu bilgi, beceri ve yeterlik algısını ifade eder. Diğer bir deyişle belli bir öğrenme ünitesinin öğrenilmesi için gerekli olan ön öğrenmelerdir.''

4.SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonucuna göre ortaokul öğrencilerinde soyut konular olarak bilinen dil bilgisi konusunda sıkıntı yaşandığı bilgisi literatürce de desteklenmektedir. Öğretmen ve öğrenciler konuların somutlaştırılması gerektiği noktasında hem fikirdir. Söz konusu araştırmalardaki eleştiriler ile bu araştırma sonuçlarında ulaşılan bulgular birbirini desteklemektedir. Ayrıca dilbilgisi konularından en çok yazım ve noktalama, sözcükte yapı, ses bilgisi, fiiller, ek fiiller gibi pratik gerektiren konularda hata yapılmakta ve sıkıntı yaşandığının ifade edildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin öğrenme stilleri hem duyarak hem de görerek oldukça yakın çıkmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Türkçe dersine karşı olumlu bir tutum geliştirmiştir. En kolay nasıl öğrenirsin? sorusuna çoğunlukla birinden dinleyerek ve eğitsel oyunla cevabını veren çocuklar için burada dil bilgisi konuları öğretilirken konu anlatımlı videolar ve eğitsel oyunların oldukça katkı sağlayacağı önerisini getirmek mümkündür. Özellikle Web 2.0 araçlarından animasyon araçları (powtoon, animaker, bitable vb.) ile içerikler hazırlanabilir. Learningapps gibi araçlarla oyun hazırlanıp dersler eğlenceli hale getirilebilir. Noktalama işaretleri eğlenceli, şarkılı videolarla öğrencilere öğretilebilir ve ders sonunda oyun oynatılabilir. Diğer dil bilgisi konuları da dijital oyunla pratik yaptırılarak öğrencinin ilgisi çektirilerek öğretilebilir.

Dick and Carey modeline göre araştırmacılar için bir öneri olarak; hedef yazma ve hedefe göre değerlendirme araçları geliştirme, yine uzman görüşleri ile öğretim stratejisi geliştirerek bir ders planları oluşturma, diğer uygulama basamaklarını uygulamak gerektiği sunulabilir. Hedef yazmada Bloom'un bilişsel alan hedeflerine göre Mager'ın hedef yazma anlayışı işlevsel olacaktır.

Dil bilgisi konuları Gagne'ye göre ilke-kural(formül)öğrenme bağlamında ele alınmaktadır. Öğrenci farklı kavramları bir araya getirerek oluşturduğu bütünü öğrenecektir. Hedefe ve amaca göre seçilen değerlendirme araçları öğrencilerin becerilerine göre kriter- koşul- sonuç bağlamında kullanılabilir. Değerlendirme araçları geliştirilirken farklı test türlerine başvurulabilir. Çünkü bazı nesnel testler bazı zihinsel becerileri ölçemeyebilir. Her ders için farklı bir tasarım aşaması ele alınabilir. Seçilen materyallerle bu hedeflere öğrenci ulaştırılarak süreç devam ettirilir. Böylece modelin geliştirme ve değerlendirme basamakları da işe koşulmuş olunacaktır.

KAYNAKÇA

BORG, W.R AND GALL, M. D(1998). Educational research: An introduction (5th ed.). Longman Group: London.

CRESSWELL, J. W. (2018). Educational research : planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (4. Baskı). USA: Pearson Education Inc.

DİCK, W. CAREY, L.& CAREY, O.J. (2001). The systematic design of instruction. Newyork: Longman

ESMER, ELİF (2018). Öğretim Tasarımında Bir Model, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2018, Cilt 8, Sayı 2, Ocak 2018, 274-284.

GÖKSU, İ., ÖZCAN, K. V., ÇAKIR, R., VE GÖKTAŞ, Y. (2014). Türkiye'de öğretim tasarımı modelleriyle ilgili yapılmış çalışmalar. İlköğretim Online, 13(2).

GÖÇER,ALİ VE ARSLAN, SEVTAP(2019). Ortaokulda Gerçekleştirilen Dil Bilgisi Öğretimi Durumunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Iğd Üniv Sos Bil Der / Igd Univ Jour Soc Sci Sayı /No. 18, Nisan / April 2019 Makale / Article: 297-326.

KIZILTEPE, ZEYNEP (2017). İçerik analizi (ss.253-266), Nitel araştırma, yöntem ,teknik ve analiz yaklaşımları (Editörler: Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt,2.Baskı).Anı Yay, Ank.

MORRİSON,G.R, ROSS, S.M., KEMP., JEROLD E., 2012, Etkili Öğretim Tasarımı,(ÇEV.)BAU Yay.İst.

YILDIRIM, A. VE ŞİMŞEK, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yay.

MEB (2018-2019). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7,8.sınıflar). MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yay. Ankara.

Merkezi sınav Analiz Raporu:

http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_07/17104126_2020_Ortaogretim_Kurumlarina_Iliskin__Merkezi_Sinav.pdf

MEB Kazanım Testleri:

http://odsgm.meb.gov.tr/kurslar/KazanimTestleri.aspx?sinifid=4&ders=22

SWEETİN, J. (2005). Instructional design basics: www.pittcc.edu/lti/Instructional_Design_Basics_Instructor_Guide.

TOPÇUOĞLU, ÜNAL, FULYA ve KÖSE, MUSTAFA(2014). Türkçe Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Bir Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması: https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/turkce-dersine-yonelik-tutum-olcegi-toad.pdf

.

Makale id= 6

Sözlü Sunum

Şairler Arasında Hümanist ve Feminist Bir ‘‘şair’’ Kadın: Betül Dünder’in Hayatı-Eserleri ve Eserlerinin Hümanist ve Feminist Bağlamda İncelenmesi

Şadiye Kılıç[1]
[1]*Bahçeşehir Üniversitesi - Kadıköy Bilim ve Sanat Merkezi*
**Corresponding author: Şadiye Kılıç*

Özet:*Bu çalışma günümüzün dikkate değer şairlerinden Betül Dünder’in hayatını, şiirlerini, edebiyata bakış açısını, hümanist ve feminist duyarlığını; yazdığı yazılardan, tezinden, kitaplarından, söyleşilerinden, röportajlarından, sosyal medya paylaşımlarından hareketle ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Birinci bölümde şiir, şairlik, feminizm ve hümanizm üzerine birtakım genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde yönteme değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise Dünder’in hayatına, edebi mücadelesine, şair kadınlığa ve şiirine değinilmiş, kitapları kronolojik sırayla incelenmiş ve şiirleri hümanist ve feminist bağlamda ele alınmıştır. Eserleri üzerine konuşmak gerekirse bu çalışma bir çözümleme denemesidir, yani nitel bir çalışmadır. Hayatı ve şiirleri üzerinden Dünder şiirinin ve şairin portresi çıkarılmıştır. Ayrıca bu çalışma şair kadınlar üzerine yapılmış az sayıda incelemeden biri olmasının yanı sıra, Türk şiirinin bugün geldiği yer üzerine birtakım noktalara da değinmektedir. Sonuçta şairliğin cinsiyetsiz olması gerektiğini savunan Dünder’in bunu dilde başlatan mücadeleci ruhuna vurgu yapılmaktadır. Sadece kadın haklarına değil, insan haklarına karşı duyarlı oluşu ile de bilinen şairin topluma verdiği barışçıl/sosyal mesajlar dikkate değerdir. Bu anlamda sonraki araştırmacılara bu yönlerinin daha da derinlemesine incelenebileceği önerisini sunmaktadır. Ayrıca bu çalışma şair Betül Dünder üzerine yazılmış ilk bildiri olması yönüyle ayrılır.*

Anahtar Kelimeler: *Betül Dünder, Şair, Şiir, Hümanist Bağlam, Feminist Bağlam*

A Humanist and Feminist ''Poet'' Woman Among the Poets: the Life of Betül Dünder - An Examination of the Works and Works in a Humanist and Feminist Context

Abstract*: This study reveals the life, poems, perspective of literature, humanist and feminist sensibility of Betül Dünder, one of the remarkable poets of today; It has been prepared to reveal from the writings, thesis, books, interviews, interviews, social media posts. In the first part, some general information on poetry, poetry, feminism and humanism is given. In the first part, some general information on poetry, poetry, feminism and humanism is given. The method is mentioned in the second chapter. In the third part, Dünder's life, literary struggle, poet femininity and poetry were mentioned, his books were examined in chronological order and his poems were discussed in a humanist and feminist context. To talk about his works, this study is an analysis experiment, that is, a qualitative study. Through his life and poems, Dünder's poem and the poet's portrait were made. In addition, this study, besides being one of the few studies on poet women, also touches on some points on the place where Turkish poetry has reached today. As a result, emphasis is placed on the combative spirit of Dünder, who defends that poetry should be genderless. The poet's peaceful / social messages to the society, known for his sensitivity not only to women's rights, but also to human rights, are remarkable. In this sense, he offers the next researchers a suggestion that these aspects can be studied further. In addition, this study differs in that it is the first paper written on the poet Betül Dünder.*

Keywords: *Betül Dünder, Poet, Poetry, Humanist Context, Feminist Context*

1.GİRİŞ

''bir kadın en çok nedir leylaklığında bir gövdenin
mor güneşlerin uzağında kaç yolun yanlışı''
(Unutmanın Kısa Tarihi, s.17).[165]

Bugün kadınlar pek çok alanda olduğu gibi edebiyatta da oldukça başarılı olmuşlardır. Ancak şiir gibi hassas ve sınırları çok da belli olmayan bir alanda halen erkeklerin sayıca fazlalığı yadsınamaz bir gerçektir. Peki şiir nedir? Bu konuda yerli ve yabancı literatürde yapılan taramalar sonucunda çok fazla tanımlamaya rastlanmıştır. TDK(2009) şiiri şöyle tanımlar: ''Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk./ Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen şey.'' Şiir yazan kişiye şair denmektedir. Ancak tarihsel gelişimi incelendiğinde aşağıda da bahsedileceği üzere şiirde *yazabilirlik* üzerine herhangi bir cinsiyet ayrımına gidilmemiştir. (Yetkin,1969)'a göre ''Şâirin ilk işi dile saygı duymakla başlar, çünkü şiir kelimelerle yazılır.''

Şiirin duygulara hitap eden yönü ve bireyselliği hümanist felsefece desteklenmektedir. Hümanizm *insancılık* demektir. Yani insanı merkeze alan bir anlayışı ifade eden görüştür. 14. yüzyılda İtalya'da doğan bu görüşe katılan kişilere *hümanist* denmektedir. Hümanizm, bir kavram yani terim olarak sevgi içermemekle birlikte-üzerine çok fazla görüş bulunsa da- temelinde *insanı* birey olma noktasında ölçü almaktadır. Ayrıca insan sevgisi hümanizmde oldukça önemlidir. Türk Edebiyatında hümanizmin uyanışı yirminci yüzyıla rastlansa da İslam'ın tasavvuf boyutunda şekillenen yansımaları ile Anadolu'da İslami hümanist felsefe çok öncesinden anlam bulmaktadır. Türk şiirinde Yunus Emre, eserleri ile hümanist şairlerimizden biri olarak örnek gösterilebilir.

''Feminizm, temelde cinsiyet ayrımcılığına karşı tavır alan, kamu ve özel bütün alanlarda kadınların maruz kaldığı baskıların ve denetimlerin ortadan kaldırılmasının gerekliliğini savunan ve ataerkil yapılanmaların önüne geçerek kadınların meşru haklarına ulaşmada mücadele eden bir yaklaşımdır'' (Taş, 2016: 163). Bugün Türk toplumunda yanlış bilindiği üzere bir *erkek düşmanlığı* değildir. Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir (Hooks, 2012: 9). Ayrıca Hooks Bell (2002)'e göre ''Feminizm herkes içindir.'' Temelinde kadının öne geçmesini değil, tam tersi her alanda eşitsizliğin giderilmesini temel alan görüş, emeğin sömürüsü ve bedenin sömürüsüne karşı çıkarak daha yaşanabilir bir dünya düzenini amaçlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve önyargılar, her ne kadar bu fikrin öğretilmesine engel olsa da kadının gittiği her yere medeniyet götürdüğü bir gerçektir. Onat (2020)'ye göre: ''Her erkek bir kadının eseridir. Kadının olmadığı yerde uygarlık olmaz.'' Feminizm yanlısı kişilere *feminist* denmektedir. Şahin (2009)'a göre ''On sekizinci yüzyıldan bu yana kadın hareketi ve akabinde feminizm, birçok aşamadan geçerek kadının kurtuluşuna katkı sağladığı gibi, yeni bir kadın dilinin oluşumunu da sağlamıştır.''

Türkiye'de kadınların sosyo-kültürel ve politik mücadeleleri yarattıkları eserlere de yansımıştır. Günümüz Türkiye'sinde feminist olsun veya olmasın tüm sanatçı kadınlar gibi şairler de kendilerinden söz ettirebilecek güzellikte eserler ortaya koymaktadır. Türk toplumunda kadının yıllar süren var olma/bağımsızlık mücadelesi Türk şiirinde de kadının yıllar süren, *görünür olma/ ötekileştirilmeme* mücadelesi ile paralel izlemiştir. Bu makalede ele alınan, Türk şiirinin büyüyen sesi, toplum sorunlarına duyarlı, felsefeci, eğitimci Betül Dünder yıllardır aynı kaygı ve farkındalık yaratma çabasıyla edebiyat dünyasında yer almıştır. Dünder, sanat anlayışı ve şiirleri ile dikkati çekmekte, aldığı ödüller ve uluslararası başarıları ile adından söz ettirmektedir.

Eril sistemin ''kadın oluşa'' dair tahakkümcü tutumu pek çok edebiyatçı kadında olduğu gibi Betül Dünder'de de buna itiraz eden, mücadeleci bir *feminist tavıra* dönüşmüştür. Dünder, şiirde kadın duyarlılığı tanımlamasını reddeden, bunun sıkıntılı bir tanımlama olduğuna dair şerh düşen bir

[165] Betül Dünder, Unutmanın Kısa Tarihi kitabındaki Beyrut şiirinden alınmıştır.

şairdir.[166] Kadın duyarlılığı ona göre eril dilin kadınları kategorize ettiği, yine erkekler tarafından yakıştırılmış bir tanımlamasıdır. Yani ona göre şiirde bireysel duyarlılıklar vardır.

2.YÖNTEM

Bu çalışma nitel bir çalışma olarak doküman incelemesidir. Birinci bölümde şiir, şairlik, feminizm ve hümanizm üzerine birtakım genel bilgilere yer verilmiş, şairin hayatına ve hayat görüşüne değinilmiş, şairin gözünden şairlik, şiir, sanat anlayışı, edebi mücadelesi aktarılmıştır. İkinci bölümde yönteme değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise şairler arasındaki duruşuna, şiire ve şairliğe yönelik görüşlerine yer verilerek kitapları kronolojik sırayla incelenmiş ve şiirleri hümanist ve feminist bağlamda ele alınmıştır.

3. ŞAİRLER ARASINDA BİR KADIN: BETÜL DÜNDER

Betül Dünder, 1975 yılında İstanbul'un Üsküdar semtinde Selimiye Kışlası'nın karşısında bir evde büyümüştür. Bir röportajında[167] kendisinin de dile getirdiği üzere anne ve babası çalıştığı için çocukluğu kütüphanede geçmiştir(Youtube,2018).

> *''...Bugün kitaplarla, o kitapların sıralandığı raflarla, evin her yerine gelişi güzel dağılmış kitapların bile orada oluşlarına dair taşıdıkları anlamla beni bu kadar bağlı kılan; çocukluğumun bir kütüphanede geçmiş olması. Annem ve babam çalışıyorlardı. Sabahları evin dağılımı şöyleydi. Ben Üsküdar'da, mahalledeki ilkokula, annem Karaköy'de bankaya, babam Balmumcu'daki askeri dikimevine gitmek üzere evden çıkıyorduk. Bundan sonra gün bana aitti. Evin tam karşısında olan Selimiye Halk Kütüphanesi (bugün çocuk kütüphanesi olarak hâlâ açık) okuldan sonra bana ev olmuştu. Kütüphaneye emanet bir çocuktum... ''*(Evrensel,2020).

Dünder, Selimiye İlkokulu ve Üsküdar Cumhuriyet Lisesinde okumuştur. İlk şiiri Varlık dergisinde yayımlanmıştır. O, şair oluşuna dair ilk somut adımını şöyle anlatır:

> *''Beşiktaş'ta 'tuhaf bir evde' biriken şiirleri Varlık dergisine götürmem belki ilk hamlem. Işıklar içinde uyusun; Enver Ercan'ın telaşlı halime bakıp 'Nerden geliyorsunuz' sorusuna, 'tuhaf bir evden' yanıtı vererek dosyamı bırakıp yok olmuştum.''* (Gazete Duvar,2018).

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde lisans eğitimini 1999'da, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimini ise 2010 yılında tamamlamıştır. Tez konusu: *''Şairler Arasında Kadın Olmak: 80'ler Sonrası Türkiye'de Şair Kadınlarda Kimlik ve Temsil Sorunu''dur.*

Toplumsal sorunlara duyarlı ve aktivist yanı ile bilinen Dünder bilhassa kadın hakları konusunda sık sık eylemlere katılmış ve LGBT bireylerin yok sayılmasına tepki göstermiştir(Aksisanat 2018). Varlık dergisinin Eylül sayısında 2020'de Gündem adlı köşesinde kadın cinayetlerine dikkat çekmek için ''Şiddete Hayır, İstanbul Sözleşmesine Evet'' bildirisine yer verilmiş bu kapsamda ''Hayatta Kalmak Adına Bir Sözleşme'' adlı yazısıyla yer almıştır.[168] Sosyal medyasında da bu yönde paylaşımlar yapmakta, çeşitli mesajlar vermektedir: [169]

> *''Bir kişi daha eksilmeyeceğiz. Kadın Cinayetlerini Durduracağız. İstanbul Antlaşmasının hükümlülüklerini yerine getirin. Birinci maddedeki 'kadın erkek eşittir' ilkesini toplumun bilinci haline getirmek için çalışmalar yapın! 6284 nolu yasayı 'kadın*

[166] Betül Dünder ile görüşme. 05.11.2020.
[167] Dünder, ''Günümüz Şairlerinde Nazım Hikmet Etkisi'' konulu röportajında bu konudan uzun uzun bahsetmektedir. Bu röportaja kaynakça kısmından ilgili bağlantıyla ulaşılabilir.
[168] Ayrıntılı bilgi için bkz. Varlık dergisi 2020 Eylül sayısı.
[169] Betül Dünder, betuldunder kullanıcı adıyla instagramda, yine aynı adla twitterda oldukça aktiftir. Söz konusu paylaşımla beraber kaynakçada bağlantı adresine ulaşabilirsiniz.

haklarını koruyan yasayı' gerçek kılın. Kadınlar Yaşasın Çocuklar Gülsün! Ölmek İstemiyoruz''(Dünder,2019).

Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülü (Dikkate Değer), Rıfat Ilgaz Şiir Ödülü (Birincilik), Arkadaş Z. Özger Şiir Ödülü (Juri Özel Ödülü), Ruhi Su Ödülü sahibi olan Dünder'in "Ayna Yorgunluğu, Başka Dünyalar İçinde, Unutmanın Kısa Tarihi'' adlı üç şiir kitabı bulunmaktadır. 2009 yılında yayımlanan "Dünya Şiir Almanağı"nda (World Poetry Almanac, 2009) Türkiye'den yer alan dört şairden biri olmuştur. Şiirleri pek çok dile çevrilmiştir. Akademik çalışmasının birinci cildi (yüksek lisans tezi) Şairler Arasında Kadın Olmak: Konuşmalar Kitabı 2013'te yayımlanmıştır. Bir süre İstanbul'da Felsefe grubu öğretmenliği yapan şair, Poyraz ve Kuzey adını verdiği iki erkek çocuk, Gölge adını verdiği bir kedi annesidir. Bu makalenin yazıldığı yıl Akdeniz'e yerleşmiş, portakal ağaçlarının arasına sığınmıştır.

3.1.Betül Dünder'in Gözünden Şair Kadınlık-Şiir

Dünder, *kadın mücadelesini* gerek sosyal hayatında gerekse edebi üretimlerinde, söyleşi ve röportajlarında daima desteklemektedir. Beauvoır'ın *"Kadın doğulmaz, kadın olunur"* sözü onun için son derece önemlidir. *Kadın oluş ve bilinç* onun için üzerinde ehemmiyetle durulması gereken kavramlardır. Şair kadınların bu bilinçle hareket etmesi, birbirine destek olması ve mücadele gücünü buradan alması gerekmektedir. Ona göre kadın mücadelesi sonucu cumhuriyet aydınlanması ile edebiyatımızda oldukça artan üretimlere rağmen 70 kuşağına kadar Gülten Akın dışında kadınların şiirde kendilerini var edememesi dikkat çekicidir(Gazete Duvar 2017a).[170] 1975 doğumlu Dünder, ''*Şairler arasında kadın olmak: 80'ler sonrası Türkiye'de şair kadınlarda kimlik ve temsil sorunu''* adlı yüksek lisans tezini bu alanı araştırmak ve gün yüzüne çıkarmak amacıyla yazmıştır.

Dünder şiiri halen eril bir alan olarak görmektedir. *Kadın şair* sıfatını reddeder. Öncelikle aslolan şairliktir ve şair denince bilinen ve eskiden beri önümüze konmuş kalıpları yanlış bulur. Erkek oluşun ön kabulüne red olsun diye Dünder, *şair kadın* yakıştırmasını daha doğru bulmaktadır. Ona göre şiirin kadınları kendini bu şekilde tanımlamalıdır. Dünder'e göre kadın, halk şiirinde ve Divan şiirinde şiirin nesnesi durumundaydı. Modern şiirde, şiirin iktidarında henüz cinsiyete dayalı bir eşitlik halen mevcut değildir. Türkçenin erilliği içinde kendi dilini yaratmaya çalışmayı meşakkatli ve uzun bir süreç olarak gören Dünder, şiir okurken bile seçenekler arasında erkek şairlerin fazlalığına vurgu yapar ve kadının şiir zevkini bile bu erkek bakışın şekillendirdiğini belirtir. Ancak modern Türk şiirinde artık kadınların hem nicelik hem nitelik olarak artışına sevinir, kadının şiirin nesnesi olmaktan çıkmasını, yazdığı şiire gövde olabilmesini, kadının var oluşunun kabullenilmesini umut verici bulur. Toplumsal rollerinin içine sıkıştırdığı anneliği, eşliği vb. rolleri sonucu kendi labirenti içinde kendi benini ararken kadının zamanının ondan ç/alınması vuku bulur. Ve kadın tüm bu cinsiyetinin üzerine yığdığı *işlere* ve *beklentilere* karşı mücadele edip kendi zamanını yaratmalıdır. Ona göre erkeğin doğuştan sahip olduğu birtakım ayrıcalıklar dolayısıyla bir kadının nispeten harcaması gereken efor daha fazla olacaktır. Tarihin ilk şairlerinin aslında kadınlar olduğunu belirtir, şair denince beliren erkek imajının yerine artık kadın imajının da yer alabiliyor olması ona göre mutluluk vericidir. Dünder, bugün Türk şiirinde kadının yazma başarısını, mücadelesini ve adından söz ettiren ustalığını da yine bir kadın olarak takdir etmektedir. Ayrıca Dünder kendisine verilen ödüllerin adını taşıyan kişilerin erkek oluşuna ve bunların jürilerindeki kadın azlığına dikkat çekerek kadınları kadınların değerlendirmesini ister.[171]

[170] Betül Dünder'in Gazete Duvar(2017)'da yayımlanan ''Şairliğin Cinsiyeti Olur Mu?'' başlıklı röportajında Konuşmalar Kitabı'nda da uzun uzun değindiği düşüncelerini özetler. Bilgi için kaynakça kısmından söz konusu bağlantıya ulaşabilir, geniş izahat için Konuşmalar Kitabı'na bakabilirsiniz. Şair, Konuşmalar Kitabı'nda sanat anlayışını, erkek egemen kültürün zan bahçesini, şiir ve şairlik üzerine görüşlerini, şair kadınlara yönelttiği sorular öncesi, bu soruları hangi sosyolojik kaygı içinde oluşturduğunu belirtirken ayrıca açıklar. Şairi yakından tanımak için Konuşmalar Kitabı oldukça önemlidir. Bu makalede Dünder'in eserleri incelenirken kronoloji içinde bu kitaba tekrar değinilecektir.

[171] Betül Dünder'in Birgün.net'te yayımlanan ''Bırakın Kadınları Kadınlar Değerlendirsin'' başlıklı edebiyatta ödüllendirmeler üzere görüşlerini açıkladığı röportajından alınan bu kısım bu yönüyle ilgi çekicidir. Jüride hiçbir kadının yer almadığı yarışmaları eleştiren Dünder buna karşıdır. Ayrıntılı bilgi için kaynakça kısmındaki aynı adlı başlıktan bağlantıya ulaşabilirsiniz.

''Kadının ağıtlarla, türkülerle, masallarla ninnilerle hayata kattığı sözün kulaktan söze gelişi arasındaki mesafe uzun. Dillendirmek, konuşarak aktarmak, sözün ağırlığını ağızda değil de kağıtta tartmak kadın açısından tarihsel ve toplumsal olarak hep güç oldu. Önce söz vardı ise onun ilk bilicisi, öğreticisi kadın.'' demiştir'' (Gazete Duvar,2017b).

''Her şeye rağmen bugünün şiirini konuşurken, hacimli bir antolojinin içini dolduracak kadar şair kadından söz açabiliyoruz artık. Kadının bir nesne olma halinden özne oluşa geçişinin tarihsel sürecini düşünürsek; Türkiye'deki kadın mücadelesini ve bu mücadele içinde gözünü karartıp cesaretle bu feodal erkek egemen yapıya kafa tutanları anmak boynumuzun borcudur.''(Birgün,2019)

3.2.Eserleri

3.2.1.AynaYorgunluğu(2005)

2005 yılında Arkadaş Zekai Özger Şiir Ödülü alan eser yazarın anne ve babasına ithaf edilerek başlar. Söz Lekeli Eşikler(7 şiir), Defteri İnce Yazı(11 şiir) ve Ayna Yorgunluğu(1 şiir) olmak üzere 3 bölümden oluşur, 61 sayfadır. Toplam 18 şiir yer almaktadır. Şiirlerin ana izleğine baktığımızda şair yalnız ve kederli bir kadın portresi çizmektedir. Dünder kadını kutsal ve mucizevi canlılar olarak yüceltir; değeri bilinmeyen, ezilen, unutulan yönüne dikkat çeker:

''Her kızdan bir ev kaçar kırmızı
bakır yüzle belenir kardeşin
sınırında bir denizin ansızın sarı…
ah o gözlerdeki su katılmamış keder'' Su Atlası/s.9.

''...sevilmeye yatan bir ormanın aralığından
göğe eriyen ırmak
taşmak için
kadından doğan bir ırmağı bekler…'' Gül Nazarı/s.26.

''...yanmak için unutulmuş bir barakadır hakikat
ve hazin bir hazine olarak sunulur
yeryüzüne bütün kızlar…'' İlman'ın Yontusu/ s.30.

''ahşabı taşla yanıtlayan kadınlar
topuk yarasıdır biraz da unutulan
...
bir düş kardeşliği… orada kadınlar
sesleri su eskiten rüzgar biçen
ağlar çekilirken
ağlayarak çekiliyor kendilerinden.'' Manastır Notları/s.50-52.

Dünder şiirlerinde de kadınların günlük hayatta yaşadığı sıkıntıların ve mücadelelerin yansımasını görmek mümkündür:

'' üstüne kuma gelmiş orta yaşlı hüzünlerdir yalnızlık
-yaşamak kaç kadına taraf olur''İlman'ın Yontusu/s.32.

Ayna Yorgunluğu kitabında asıl vurucu kadın yalnızlığını ya da yalnız bırakılmışlığını, aşk acısı ile korkmadan haykırdığı *Trenlerin Ardından Koşan Yalnız Köpekler ve Kadınlardır* şiirinde görmek mümkündür. Şiir anne ve babası çalışırken yalnız büyüyen şairin hayatından da izler taşır. Şiirde aşka ve acıya korkusuzca soyunan bir cesur kadın vardır ve *belli ki yaşamak için aşkı* seçmiştir:

''toplasın yüzümdeki gölü nilüferler

ve söylesin

kendini yalnız bir çocukluktan büyütenler

terk edilmek,

bütün çocuk arkadaşlar dağılınca evlere

beklemektir bir anneyi

yazdımsa aşk için

sustumsa aşk ve duvak

unutulmak için uyuyanlar ne bilsin!'' Trenlerin Ardından Koşan Yalnız Köpekler ve Kadınlarıdır /s.35-.37.

Şairin, *Doğmamış Çocukların Kalbine Bakarak* adlı şiiri de feminist bağlamda isyankar izler taşımaktadır:

''...bir mabed sevişmek için kundaklanabilir oysa

gölgenin taşta sınandığı kara

günah! sevilen bir yaranın kadın halidir orada

...

doğmamış çocukların kalbine bakarak

kendi kuytusunda delirmek için

gün sayacak

gün sayacak

kadınlar!'' Doğmamış Çocukların Kalbine Bakarak/s.53-54.

Şairin hayatında ve şiirinde mor renginin anlamı büyüktür. Saçlarını bu makalenin yazıldığı günlerde mora boyatmış olmasının yanı sıra pek çok kadın derneğinin tema rengi de mordur. *Mürekkep ve Ölüm* şiirinde ve *Manastır Notları* şiirinde bu izler görülmektedir:

''siz böyle ahşabın dişisini bir kurt olup kemirirken

ölüm gelsin bana mor ve aceleci...'' Mürekkep ve Ölüm/s.49.

''...cam kesmez buz üşütmez bir ömre doğru

kesiyorlar mor palaskaları...'' Manastır Notları/s.52.

Dünder'in hayata ve insanlara duyduğu sevgi şiirlerine de yansımıştır. Şair hümanist yönünü en çok annelere, ezilmiş ve ötekileştirilmiş bireylere, sözleri ve şiirleriyle kucak açarak, onların acısını paylaşarak gösterir. *Defteri İnce Yazı* adlı şiirini 12 yaşındayken evinin önünde (babası

ile) kurşunlanan ülkemizin doğusundan, Mardinli çocuk Uğur Kaymaz'ın annesine yazmıştır. Nihayetinde Dünder de bir annedir ve evlat acısını yüreğinde hisseder:

''...acının sandıklarını boşaltmadan dolduranlar

uğurlamaya bile gidilmezmiş

kıpkırmızı sesiyle devletin çağırdığı

bir çocuğun cesedi...'' Defteri İnce Yazı/s.45.

3.2.2.Başka Dünyalar İçinde(2013)

Şairin ikinci şiir kitabıdır. Kırmızı Sabahlar(19 şiir), Nazsız Bağçe(5 şiir), Böyle Çiçeklendiğimiz (1 şiir: 4 kısım ve Marika) olmak üzere üç ana bölümden oluşan kitapta toplam 25 şiir mevcuttur. Diğer iki kitabında olduğu gibi bu kitabında da şair dünyaya herkesin baktığı pencerenin çok dışında bir pencereden bakmaktadır. İnsan olmanın türlü hasletleri içinde şair kederli ve yalnız oluşunu okura duyumsatır. Bu kitabında *gül,keder,aşk,kırmızı* imgeleri kendini yer yer göstermekte, ölen çocukların acısına toplumsal sorunlara duyarlı hümanist bir yurttaş olarak değinmektedir:

''bana derinden açılmış bir gülün kederi bulaştı'' Hayf/s.9.

''kırmızının adını sana bana yakıştırdılar olsun

ben aldım sen de al

al da bu kırmızıdan biz başka bir şey yapalım

bizim çocuklar''Böyle Çiçeklendiğimiz/s.74.

Dünder, ayrıca *kızkardeşlerim* dediği feminist mücadelesinde *bana ışık olanlar* diyerek kendilerinden güç aldığını işaret ettiği, Konuşmalar Kitabı'nda da ayrıca teşekkür ettiği[172] ''*kadınlarına'' Ay Bakıcısı* adlı şiiriyle yer vermiştir.

''nasıl sustun herkesin sustuğu çığlığı

nasıl uyudun kaldın dünyanın evinde

inandıramayız kimseyi bundan sonra

bir kalbin erittiği sabahlara

uykusuz çıktığımıza'' Ay Bakıcısı/s.20.

Dünder'in eski eşi ve aynı zamanda kendisi de bir şair olan Şeref Birsel için yazdığı *İçimizden Düşenler* şiiri *''yüzünden geçenler artık senin değil, inanma/yeryüzü bizim ıssızlığımızdır çünkü''* dizeleri ile dikkati çekmektedir (s.23). Ayrıca büyük oğlu için yazdığı *Başka Bir Göğe Bakmanın Yorgunu* şiirinde belki de her anne gibi/kadar bir oğula sığınmış ancak *''sen sarışın kal olduğun incelikte/ buz beyaz kal unut benden olduğunu''* diyecek kadar da oğluna saygı duyan bir anne profili çizmiştir(s.63-65). *Ay Halinde Başka* şiirini küçük oğlu için yazan şair *''bulutlar yer değiştiriyor oğul korkma/hayır gök sana kızmaz/hayır kötülük yok gökte/biraz zamanımız vardı biraz şansımız/çıktım yukarısına yeryüzünün/seni aldım geldim''* diyerek anne oluşundan doğan hali masumane ve şairane zikretmiştir(s.66-67). Ayrıca kitaptaki *Komünistler Neden Tatil Yapmaz* şiirinde geçen şu dizeleriyle savaş karşıtı duruşunu belirtmiş Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını anmıştır:

''devlet kapısı bol bir handı

savaş ki zulmün bakır saçlarından esen yel

[172] Şairler arasında Kadın Olmak Konuşmalar Kitabı sayfa 7'de geçmektedir.

nedir insanın kumaşındaki bu yenikler

sudan yiyorlar genişletmek için karayı

be heyy karanın iyi çocukları

ezberden okuyun tüm marşları

Akdeniz'de her şey yolunda

her şey yolunda Akdeniz'de

deniz ve arkadaşları…'' Komünistler Neden Tatil Yapmaz /s.36.

Dünder'in *Kudüs'te Şarkı Söylemek* şiirinde hümanist ve barışçıl imgeler göze çarpmaktadır. Yine ezilen ve ağlayan kızlara, savaşın ve düşmanlığın etkilerine direkt olarak değinmese de imgeleri ile bunu hissettirir.

''dağılırım ve dağılırsam da toplama

kamplarından gelen bir tarih bu ağız

la'dan başlayalım susmaya

dilimiz aynı kekeme kız

sen kendini allah'ın yurdunda sayarsın

bu kırmızı entariyi ben çıkarsam giyersin

ağlar sarar gövdeni duvarlar örülür ağlama

diye kurulur yer yüzünde çadırlar''Kudüs'te Şarkı Söyleme/s.38-43.

Dünder hissettiğini, erkek tahakkümün yargılayıcı ve alaya alıcı tavrını umursamadan dile getirmiştir. *Sessizlik İyi Gelirse* şiirinde bunun bir örneğini görmek mümkün. Ayrıca kendini tüm kadınlarla bir sayar.

''herhangi bir kadın kadar sevdim erkekleri

çiçeklere herhangi bir kadın kadarmışım gibi

baktım, yaprağı oldum gülkurusu, ince oynaşı'' Sessizlik İyi Gelirse /s.46-48.

Dünder şiirlerinde anne oluşu, evlat büyütürken bir kadının yaşadığı sancılı sürecin yansımalarını ve kadına dair her hali kucaklayışını bu kitabında da görmek mümkün.

''sabah seheri anımsatır seher liseden kalma bir kızdır

vardır aslı astarı hiç olmasa da masalı

severim severiz sevmeliyiz

biraz arkada duran kadınsıları

bir de ne iyi ne iyi olurdu

ağlamasa kalabalıkta doğurduğumuz

ama çok gürültü yaptınız

uyandılar''Gürültü/s.55.

''ve anneler uyuyamadıkları geceler

ve anneler uyuyamadıkları geceler

çocukların rüyasında gezer''Sizden Kalan Aylar/s.60.

Son olarak Dünder'in *Böyle Çiçeklendiğimiz* şiiri de feminist bağlamda izler taşımaktadır. Ona göre kadınlar olarak aslında yaralı oluşta aynıdırlar. Başka Dünyalar İçinde kitabı diğer iki kitabına göre daha az feminist imgeler taşımaktadır.

''senin büyükannen de böyle bir kadındı

benim büyükannem de böyle bir kadın Marika

hepimiz birbirimizin içinden geçen

zaman etekleriyiz

ve kimse alınmasın bunca renk yaraları örtmek için'' Böyle Çiçeklendiğimiz /s.71-76.

3.2.3.Şairler Arasında Kadın Olmak-Konuşmalar Kitabı (2013)

Dünder'in, *''Şairler Arasında Kadın Olmak: 80'ler Sonrası Türkiye'de Şair Kadınlarda Kimlik ve Temsil Sorunu''* adlı yüksek lisans tezinin gövdesini oluşturan ve uzun zaman ayırarak vücuda getirdiği bu eser ''Şairler Arasında Kadın Olmak: Konuşmalar Kitabı''adıyla basılmıştır ve toplam 830 sayfadır.[173] Kitabın ikinci cildi hazırladığının da müjdesini önsöz niyetine yazdığı yazıda belirtmiştir. Kendi ifadesine göre, Emel İrtem ile Yasak Meyve Dergisinde, 2005 yılında ''Dilin Kurdelasını Çözen Kadınlar'' başlıklı dosya ile şiirde *ötekileştirmeye* ilk tepkiyi gösterdikleri adımı atmışlar, bu dosyada sadece kadınların metinlerine yer vermişlerdir. Dilde büyüyen şair kadın-kadın şair tartışmaları da yine buradan doğmuştur:

> *''...Kainatın bir parçası olan kadının 'şairliği' tuhaf bir biçimde sorgulanmıştır. Bu sorgulama öyle kışkırtıcı bir şekilde dile getirilmiştir ki; karşılığında verilen cevaplar da kimi zaman amacının dışına taşan bir üslubu ayaklandırmıştır...'' s.1.*

Dünder'e göre bir kadının şiirini sorgulayan bakış sorgulanmalıdır. Ancak o, yine de umutludur:

> *''...Şair denince 'erkek' sözcüğüne kolaylıkla varılması da önümüzdeki zamanlarda kendini feshedecek bir düşünce olacaktır... Hepimizin dışında edebiyatın işleyen bir başka saati var. Nerede duracağına, nerede çalacağına tek tek şair/yazarlar karar veremiyor; kendi tabiatının içli seyrini dinliyor bu saat. Ona güveniyoruz.''s.2.*

Konuşmalar kitabında yer alan 78 şair kadının şiir-şairlik üzerine verdiği cevaplara yer vermesinin yanı sıra Dünder, iki binli yıllarda kadınların poetik alanın yanı sıra edebiyatın pek çok kolunda(editörlük, çevirmenlik, dergicilik vb.) merkezde yer almalarından duyduğu memnuniyeti de gizlemez, dergi editörlerinin şair kadınlardan artık boy resmi iatenmediğini, sevgilisinin olup olmadığının sorulmadığını, bakire olup olmadığının sorulmadığını söyler. Şair kadınların tüm bu zorluklara göğüs gererek bugün çabaları ile var olduklarını belirtir. Ancak ne yazık ki halen siyasi arenada kendi yolunu çizebilen az sayıda kadın vardır. Konuşmalar Kitabı için önsöz yerine saydığı *Konuşmak Dikenlerini Atmaktır Bir Gülün*[174] başlığı altında şunları söyler:

[173] Paradoks Yayınlarından tarafından ilk baskısı Ocak 2013'te yapılan bu eserin bugün tüm baskıları tükenmiştir.
[174] Bu, aynı zamanda Dünder'in Ayna Yorgunluğu kitabı sayfa 9'da Su Atlası şiirinde geçen bir dizesidir.

''...Yüzyıllardır yazıya düşen sözün sahibi olarak akıp gelen erkek egemen söylemin kendini daha yakından görebilmesi için zamanı içeriden okuyan ve eleştiren geniş bir hacmi barındırmakta Konuşmalar Kitabı... Egemen olanın dışarıda tuttuğu ötekileştirdiği cins için 'kadın şiir gibidir; ona şiir yazılır, o şiir yazamaz.'' yargısının bir ön kabul gibi yıllardır belirleyici olduğu günlerin ötesine geçmenin bir resmidir aynı zamanda. Kimin ne kadar şair olduğunun, kime göre daha iyi şiirler yazdığının tartışıldığı, sıfat paylaştıran bir kitap değildir Konuşmalar Kitabı. Şiir yazan kadının kalbinden, aklından sadece şiire değil; eve, insana, tabiata, dünyaya, samimi biçimde hayata bakmanın, hayatla konuşmanın ve hayatı dinlemenin eseridir.''s.3.

''...Kadınların varlığından uzak, onların yeteneğine ve edebi görüşüne ihtiyaç duymayan bir ülke edebiyatı işlevsel olarak eksik bir edebiyattır...''s.4. ''...Kadınlar artık belirlenen, kendisine yer açılan değil, belirleyen ve yol açan metinlerle şiir gündemimizin odağına yerleşmiştir...''s.4.

Dünder artık şair kadınların eserlerine okur cephesinde görülmemiş ölçüde bir ilgi olduğunun farkındadır ve bundan ziyadesiyle memnundur:*''...Şair 'kadın' olunca dil sevinmesin de ne yapsın!''s.5.*

Dünder ayrıca şiirimizde kadın cephesinden söz edilebileceğini söyler ve şiir gibi biricik bir alanda çoğul olarak kadınlar olarak daha da görünür olunabileceğine dair inançlıdır. Sadece kendi coğrafya ve dillerinde değil, dünyanın farklı coğrafya ve dillerinde de şiirin ortak paydasında bir gelecek yaratabileceği inancını bugün ne tarafa baksa nitelikli örneklerin varlığıyla doğrulanmış bulur: *''...Bu coğrafyada 'kadın edebiyatı' antolojisine taşıyacağımız her sözü/çabayı anlamlı buluyorum.(Yeter ki nitelikli has olan, popüler olmak peşinde sahici olamayanın karşısında gücünü yitirmesin.)...''s.7.*

20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa ve ABD'de anarşist felsefenin yayılmasında büyük rol oynayan yazar Emma Goldman'ın şu görüşlerine Betül Dünder de bir feminist ve aktivist olarak katılır:

''Kadının gelişimi, bağımsızlığı, özgürlüğü kendisinden gelmelidir. İlk olarak kendisini bir obje değil, bir kişilik olarak ortaya koymalıdır. İkincisi hayatını basit fakat zengin ve derin kılarak kendi bedeni üzerinde başkalarının iddia ettiği tüm haklara karşı koymalı, istemediği sürece çocuk yapmamalı, tanrının, devletin, kocasının, ailesinin bir kulu olmaya karşı çıkmalıdır. Bu da hayatın tüm karmaşıklığını ve özünü anlamaya çalışarak, yani kendini toplumun fikirlerinden ve yargılarından özgürleştirerek olur.''s.7.

Dünder, kadın bedeninin arzu nesnesi olarak erkin belirlediği sınırlar içine hapsedilmesinden, kapitalizmin sömürü unsuru haline gelerek sadece bir nesne olarak algılanmasından rahatsızlık duymaktadır. Kadınlar, akademik düzleme çıkarak kendini var etmeli, kadın çalışmalarını, *kadın edebiyatına* dair olanı anlatıcı olarak ortaya çıkarmalıdır. Bu konuda teknolojinin, yani dijital ağın kadının işine yaradığını, kadınların buradan seslerini duyurabildiğini aktarır. Dünder, Yeşilçam sinemasında temel ölçütün kadının bekaretinin üzerine inşa edildiğini, dizilerdeki vahim tabloda kadının konumunu aşağılamayı sürdürdüğünü şair kadınların böyle bir atmosferde aşkı yazabiliyor olmasını başarı addeder. Şimdide kadın edebiyatçıların erkek egemen görüşe kendisini beğendirmek zorunda olmadıklarını Virginia Wolf gibi o da belirtir. Kadının gelecekte sözün iktidarını ele alacağına inanmaktadır. Buradan Şairin kadına ne derece inandığını, ondan umutlar beslediğini, yıllar süren tahakkümün seyrelerek azalmasından duyduğu memnuniyeti görmekteyiz.

Dünder, Konuşmalar Kitabı'nda 78 şair kadına sorduğu 37 soruda bir sosyal bilimci gibi hareket ettiğini söyler. Kendisine soramayacağı soruları hemcinslerine yöneltmemiştir. Soruları hangi sosyolojik kaygı ile oluşturduğunu gerekçelendirmiştir. Onun bu iyi niyetiyle, ona göre *iyilik içinde* birbirini anlayabilen kadınlar *biz* olabilmiştir. Dünder'e göre tarih kadınları, kadın

kahramanları sistemli ve bilinçli olarak yok saymıştır. Bunun sebebi tarih yazan, yapan kahraman elin erkek olmasıdır. Kadın eserleri kütüphanesinin bizde kurulması ile birlikte kadınların yok sayılan tarihlerinin kayıt altına alınması çok önemli bir gelişmedir. Simone de Beauvoir'in erkek faaliyetinin hem doğayı hem kadını itaat altına aldığı görüşüne Dünder de katılır.

Konuşmalar Kitabı için Dünder ayrıca şunu söyler:

> *''Ben'den bahsederken ne kadar çok biz olduğumuzu görmek, şiirimizin de kazancı olacaktır uzun vadede… Bizi ıslah etmeye yeltenen dünyanın üzerimize saldığı araçlar aynı olsa da bizden çıkan sesin ayrı olduğunu dile getirmek. Erkek egemen kültürün dimağına bir zan bahçesi olarak yerleşmiş kadınları şiiri bahane kılıp yaşayacak olanın diline taşımak. Elinizde tuttuğunuz kitabın doğacaksa bir iddiası bu aralıktan doğsun isterim. Mırıldanarak biriktirdiklerimizin, yüksek sesle dile döndüğü ve buradan ayrışarak şiirle, hayatla tamam olduğu bir kitap. Önümüzde sorularla duran zamana karşı bir ihtiyaçtan doğan bu 'konuşmalar'; başka alanlara bağlı edebi çalışmalarla iç içe olan ve bulduğu sorular karşısında şaşırmaya devam eden arkadaşlara yardımcı olsun isterim. '' s.6.*

3.2.4.Unutmanın Kısa Tarihi (2018)

2018 yılında yayımlanan kitap iki bölümden oluşmaktadır. Ruhi Su Ödülü'ne değer bulunmuştur. Zamanın Yitiği(11 şiir) ve Periler de Ölür(8 şiir)olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. Kitapta toplam 20 şiir yer almakta. Önceki kitaplardan farklı olarak bu kitabında Dünder *unutmanın* üzerine eğilmiştir *''şimdide acı veren bir işleyiş var/ hep aynı anın çoğuluyken/ biz ve bizimle ilerleyen/ altüst olmuş bir tutkunun gel giti içinde parçalanırken unutmak kurtuluşundur''* demektedir(Takıntı şiiri/s.28). Ayrıca *öteki olmanın sorunları* ve *benlik algısı* üzerine birtakım mırıldanmalar burada da kendini gösterir. Dünder, kitabın ilk şiirinde *insanca* bir sevilme ihtiyacından dem vuruyor.

> *''insan sevilmek istiyor, tuhaf*
>
> *Bakınca açılamamış bir pencerenin ardından*
>
> *Aksiyle karşılaşıyor insan yüzü yola çıkmış çoktan'' İki/s.14.*

Önceki şiir kitaplarındaki gibi kadın oluş ve buradan doğan şiirler yine bir *tavır* olarak karşımıza çıkıyor. Güzelleşmek zorunda bırakılan kadınların fotoğraf çekerkenki hali üzerine metaforik şiiri Baskı Kalitesi'nde:

> *''ve kadınlar yeni kadınlar yapıyorlar kendilerinden*
>
> *hayranım bu yüzden çirkinliğe'' Baskı Kalitesi/s.16.*

Beyrut şiirinde *bir kadın en çok nedir* sorusunu şiirlerinde ayrı bir değer atfeden mor rengi ile süslemiştir. Buradaki feminist imgeler tekrar göze çarpmakta.

> *''Bir kadın en çok nedir leylaklığında bir gövdenin*
>
> *mor güneşlerin uzağında kaç yolun yanlışı*
>
> *dönemeci eksik bir sokağın çıkmazın son taşı*
>
> *bir kadın en çok nedir*
>
> *…*
>
> *evin kapısını kapattıktan sonra'' Beyrut/s.17.*

Şair, *Mandal* şiirinde ‘‘*eyy dişli dişi gövdem sana da günaydın’’* diyerek kadın bedenine değer atfettiğini haykırır (s.19).

Dünder ‘‘İki Dağ Arasında’’ şiirinde Suriye savaşında mazlum duruma düşen kadınlardan *kız kardeşim* diye bahseder. Aslında Dünder için tüm kadınlar bir *kız kardeştir*. Baskıya, ötekileşirmeye, kadın ticaretine, savaşa karşı olan şair bunu dizelerinde de ifade etmektedir. Özellikle değindiği bir husus daha vardır ki bunu bir anne olarak duyarlıkla işler. Cumartesi anneleri için yazdığı *‘‘Zirvede’’* şiiri ile annelerin yarasını sözle ovmak ister gibidir. Bu şiir Dünder’in hümanist yönünü ortaya çıkaran bir şiiridir:

‘‘Rakka’da satmışlar kızkardeşimi

elleri kalbinden büyükmüş alanın

...

yokluyorum kendimi etim kemiğim geçmiş

ruhum akranım çıkmış

içimi dolaşıyor acının suyu

bu kızlar pazarı değil mi

dün bir rüya gördüm sanki celladım üzerimde ölmüş’’İki Dağ Arasında/s.20- 21.

‘‘...anlasalar bizi acılar basmış bu sıralar bizi düşler basmış

...

gelincikler mi vakitsiz ölür çocuklar mı

annem kalbimi dinliyor kaç gecedir

kaç gecedir benim azlığıma üzülüyor

nasıl azalırdı insan

nasıl yok olurdu sevmesi içinin- hatırlamıyor

cumartesileri sayıyoruz beraber

ve diyorum bu cumartesilerin bir şimşeği olmalı

susanın içine bilenin içine

görüp de demeyenin içine içine çakmalı’’Zirvede/s.22-23.

Dünder’in bu kitabında yer yer haziran ayı üzerine yaptığı vurgu aklımıza Hasan Hüseyin Korkmazgil’in *‘‘Haziran’da Ölmek Zor’’* şiirini getirirken şairin gezi olaylarına da bir selam gönderdiğini düşündürmektedir. *‘‘Eski Bir Haziran’’* şiirinde kaybettiğini ve *meydan okuyacak kimsem yok artık* diyerek boşluğa haykırdığını görürüz(s.57-58). Bir röportajında kendisne bunun sorulması üzerine Haziran’da kaybettiklerini andığını, haziranın belleğinde unutmamak için açık bırakılmış bir pencere olduğunu söylemiş, 1970 işçi direnişlerine ve Gezi olaylarına bu vesile ile değinmiştir.[175]

‘‘korkuyorum çünkü haziran gelecek

ve ölümüzün başına gelmeyecek belki hiçbir arkadaş’’ Zümrüt Kargaşa/s.26.

[175] Söz konusu röportaj Gazete Duvar’da 2018 yılında yayımlanmış ‘‘Okumak En Sahici Eylem’’ başlıklı röportajında geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için kaynakça kısmından söz konusu bağlantıya ulaşabilirsiniz.

''siz bir hazirana süslenir gibi gelin yanıma

saçlarınıza takın kiremit rengi çiçekleri

eteklerinizi kaldıra kaldıra danslarla gelin kıyıya

sevinçli zamanlarınızı ayaklandırıp da gelin'' Ters Nergis/ s.31.

Şair, *''Dünya Hep Bu Vedaları Bekler''* şiirinde yer alan *''müjdeliyor başka dünyalar içinde yaşanabilir olanı''* dizeleriyle de bir önceki kitabı *Başka Dünyalar İçinde'yi* anıyor(*s.37)*. Şair *Saklı* şiirinde aşkını bağırırken ölümlere duyduğu isyana da değinmeden geçemiyor.

''hiçbir çocuk ölmüyor gibi memesinde annesinin

kılıçlar çekilmemiş gibi gırtlak gırtlağa

kentlerin kapısında çürüyen ölüleri unutup bir anlığına

zaman üzerimdeki örtüyü yavaşça çekerken

-bunu yapabilir miyim?'' Saklı/s.50.

Şair aynı duyarlığa *''Üç Sokak Ötede''* şiirinde de değiniyor.

''üç sokak ötede bir çocuğu öldürdüler

kan kokusu balkona çıktı içim dışıma

dünya denen merdivene tırmandım da

yanlışım doğruma doğrum yanlışa çıktı'' Üç Sokak Ötede/s.65.

4.SONUÇ

Dünder eserleri ile yaşadığı topluma yabancı olmayan, bilhassa kadınların sorunlarına duyarlı olan, dilde başlayan yok sayılmayı fark eden ve buna karşı çıkan bir şairdir. Bugüne kadar basılmış üç şiir kitabı bir soruşturma-inceleme kitabı mevcuttur. Dünder şiirinin ana izleği yalnızlık ve kederdir. O, bu yalnızlık ve kederi saklayıcı bir dille ifade etmez, tam tersi sahip olduğu tüm şeyleri onayıcı, haykırıcıdır. Dünder şiirinin bütününe bakıldığında kadın oluşunu gururla göstermek isteyen bir dil mevcuttur. O eril tahakkümün dilde başlayan ayırt edici tavrına bütünleştirici bir hümanist dille yanıt verir. Tüm kadınlar onun için kardeştir. Tüm bu kardeşlere omuz olmakta, kadının sesini bu oluştan büyütmektedir. Bu yönüyle varoluşçu feminist yazar Simone De Beauvoir'un görüşlerini desteklemektedir. İnsan haklarına bütüncül bir bakış ile bakan, ötekileştirmeye karşı çıkan söylemlerini şiirlerine düşüren şairin bu yönü, yeni araştırmacılar tarafından derinlemesine incelenebilir. Şair kadının kadınoluş'tan bağımsız olarak bir üretici olmasını, toplumsal cinsiyetten bağımsız yazabilmesini sakıncalı bulur. En azından bu minvalde yazamasa da dişil olanı savunmasını bekler ki bu da kendi cinsiyetini öne almaktır, cinsiyetli olmaktır.

KAYNAKÇA

Kitap – Makale- Dergi-Tez

DÜNDER,Betül(2005).Ayna Yorgunluğu, Birinci Basım, Mayıs Yayınları, İstanbul.

DÜNDER,Betül(2010). *Şairler arasında kadın olmak: 80'ler sonrası Türkiye'de Şair Kadınlarda Kimlik ve Temsil Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ünv.

DÜNDER,Betül(2013). Başka Dünyalar İçinde, Birinci Basım, İkaros Yayınları, İstanbul.

DÜNDER,Betül(2013). Şairler Arasında Kadın olmak-Konuşmalar Kitabı, Birinci Basım, Paradoks Yayınları, İstanbul.

DÜNDER,Betül(2018). Unutmanın Kısa Tarihi, Birinci Basım, Yitik Ülke Yayınları, İstanbul.

HOOKS,Bell (2002).Feminizm Herkes İçindir, Çev.: Ece Aydın, Berna Kurt, Ş. Özgün, Aysel Yıldırım, İstanbul: Çitlembik Yayınları.

HOOKS,Bell(2012). Feminizm Herkes İçindir, Çev.: Aysel Yıldırım vd., İstanbul:BGST Yayınları.

ŞAHİN, Elmas(2009). Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Doktora Tezi,Atatürk Ünv.

TAŞ,Gün(2016). *"Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler*, S.: 163-175.

YETKİN,Suat K.(1969). "Gene Şiir üzerine", Hisar Dergisi, Sayı: 19 Temmuz 1969, s. 5-6;Muhtar Tevfikoğlu, "Yahya Kemâl: En Büyük Klâsiğimiz", Töre Dergisi, Sayı: 150, Kasım 1983, S.: 7 – 11.

İnternet

AKSİSANAT,2018: Betül Dünder'le Söyleşi: https://www.aksisanat.com/2018/12/04/betuldunderlesoylesi/ 31.08.2020 tarihinde erişilmiştir.

DÜNDER, Betül, [betuldunder] (2019,24 Ağustos): https://www.instagram.com/p/B1jmQ_hAbIh/?igshid=1oq47te4gcfhs [instagram]. adresinden 01.09.2020 tarihinde erişilmiştir.

YOUTUBE,2018: Günümüz Şairlerinde Nazım Hikmet Etkisi, Röportaj: http://nazimhikmetmerkezi.com/betul-dunder-gunumuz-sairlerinde-nazim-hikmet-etkisi/ 02.10.2020 tarihinde erişilmiştir.

EVRENSEL, 2020: Nalan Çelik, Gonca Özmen ve Betül Dünder, Hayatlarını Değiştiren Kitapları anlattı, Röportaj: https://www.evrensel.net/haber/401099/nalan-celik-gonca-ozmen-ve-betul-dunder-hayatlarini-degistiren-kitaplari-anlatti 02.10.2020 tarihinde erişilmiştir.

GAZETE DUVAR, 2017a-b: Şairliğin Cinsiyeti Olur Mu?, Röportaj: https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2017/03/09/sairligin-cinsiyeti-olur-mu 12.09.2020 tarihinde erişilmiştir.

GAZETE DUVAR, 2018: Okumak En Sahici Eylem, Röportaj: https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2018/05/05/betul-dunder-okumak-en-sahici-eylem 15.09.2020 tarihinde erişilmiştir.

BİRGÜN,2019: Bırakın Kadınları Kadınlar Değerlendirsin, Röportaj: https://www.birgun.net/haber/birakin-kadinlari-kadinlar-degerlendirsin-257041 6.09.2020 tarihinde erişilmiştir.

ONAT,Hasan,2020. İnternet Yazısı: http://www.hasanonat.net/index.php/67-kad-n-n-olmad-g-yerde-uygarl-k-olmaz adresinden 09.09.2020 tarihinde erişilmiştir.
TDK, 2009,Türkçe Sözlük: https://sozluk.gov.tr/ adresinden 01.10. 2019 adresinden er

Makale id= 339

Sözlü Sunum

Yazmacılık Sanatının ; Atölye Ortamında Tahta Kalıp Baskı Yöntemiyle Geleneksel Motiflerin Çocuklara ve Yeni Nesillere Öğretilmesi.

Öğr.Gör. Berna Aybartürk[1] , Öğr.Gör. Şükran Tümer[1]
[1]Ege Üniversitesi Emel Akın Myo

Özet: *Geleneksel baskı tekniği, insanoğlunun örtünme ihtiyacı ile birlikte kullandığı kumaşları, medeniyetle birlikte estetik duygularla yapmaya ve sanatsal bir nitelikle süslemeye başlamıştır. Bu tür sanatlardan bir tanesi de yazmacılıktır. Yazmacılık; oyulmuş ahşap kalıplar kullanarak çeşitli boyalarla, genellikle pamuklu bazen de ipek kumaşlar üzerine elle çizilip resmedilerek veya basılarak yapılan bir kumaş süsleme sanatıdır. Yazmalar genel olarak iki türde yapılır: Kalem iş yazma ve baskı iş yazma. Günümüz baskı tekniği, geleneksel tekniklerden ilham alarak renk ve desen zenginliği ile duygulara hitap eden, farklılık yaratan, yenilikçi yaklaşımlar üzerine geliştirilmiştir. Dijital dünyada genç nesiller, bilgisayar ortamında üretilen sanat yerine, tahta kalıp baskı ile kumaş yüzeyine tasarımlar yaparak hem değerlerimizi öğrenmekte hem de uygulamalar yapma fırsatı bulmaktadırlar. Günümüzde gençler ve çocuklar ile yapılan atölyeler ile; pratik ve ilham verici bir teknik olan yazmacılık sanatını atölye ortamında çalışırken yaratmaya, keşfetmeye, yeni beceriler edinmeye ayırabilmektedir. Böylece de geleneksel değerler ve motiflerine sahip çıkmak adına önemli bir adım olacaktır. Geleneksel baskı tekniklerinden yazmacılık sanatının; geleceğin gençleri olan çocuklara ve bugünün gençleri olan üniversite gençliğine anlatılması gerekmektedir. Tahta kalıp baskı yöntemleri ile çeşitli atölyeler ile gerçekleştirmekteyiz. Bazen bir ilköğretim sınıfı , bazen üniversitenin bahçesi bazende okulumuzun kantini bir tasarım alanı olabilmektedir. Yapılan çalışmalar ile geleneksel motiflerimizin ve el emeği zanaatlerimizin ve sanatlarımızın gençlere aktarılması hedeflenerek değerlerimize sahip mümkün olabilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Sanat, Tasarım, Yazmacılık Sanatı , Geleneksel Tahta Kalıp Baskı*

Art of Writing; Teaching Traditional Motifs to Children and New Generations with Wooden Mold Printing in the Workshop.

Abstract*: The traditional printing technique has begun to decorate the fabrics used by mankind whit the need for covering with the aesthetic senses with civilization and with an artistic quality.One of these kinds of arts is writing.Printed Scarves;is an art of fabric decoration using variously painted wooden molds,usually drawn by hand or by drawing on cotton or sometimes silk fabrics.There are two types of head scarfes in general:kalem işi head scarfes and printed headscarfes Today's printing technique is based on innovative approaches that appeal to emotions with color and pattern richness inspired by traditional techniques. In the digital world, young generations both learn our values and find the opportunity to make applications by making designs on the fabric surface with wood plate printing instead of the art produced in computer environment. Nowadays, with workshops with young people and children; It is able to devote the art of writing, which is a practical and inspiring technique, to creating, exploring and acquiring new skills while working in the workshop environment. Thus, it will be an important step in protecting traditional values and motifs. One of the traditional printing techniques, the art of writing; It should be explained to the children of the future and the university youth, who are today's youth. We carry out with wooden mold printing methods in various workshops. Sometimes a primary school classroom, sometimes the garden of the university and sometimes our school canteen can be a design area. With the work done, it is possible to have our values by aiming to transfer our motifs and handcrafts and arts to the younger generations.*

Keywords: *Art,design,headscarfes,traditional Printing*

GİRİŞ

Dönüşüm herhangi bir şekilde kullanılarak kullanım dışı kalan atık malzemelerin çeşitli geri dönüşüm yöntemleri ile hammadde olarak tekrar imalat süreçlerine kazandırılması olarak tanımlanabilir.

Tabii kaynakların sonsuz olmadığı, dikkatlice kullanılmadığı takdirde bir gün bu doğal kaynakların tükeneceği akıldan çıkarılmamalıdır. Yaşamımızda her gün kullandığımız kâğıt, çoğu zaman buruşturup attığımız, önemsemediğimiz bir malzeme olmasının ötesinde sanatsal çalışmalar için çok güçlü bir malzeme de olabilmektedir.

Çevremizdeki değişik doğal malzemelerin çok farklı şekillerle bir araya getirilmesiyle kâğıt ile yeni yüzeyler, dokular, boyutlar, biçimler oluşturulabilir.

Kâğıda farklı bir gözle bakmayı sağlayan tasarımlar ortaya konabilir. Bu çalışmalar ile geleneksel kâğıt sanatı günümüz teknikleri kağıda değişik bir bakış açısı getirmektedir

KAĞIDIN İCADI

Çin'de yaşayan bir memur Ts'ai Lun ve MS 105 yılında bugünkü kullanılan hali ile kağıdı icat etti.

Dut ağacı kabuğu, kenevir ve kumaş parçalarını suyla karıştırarak ezdi, lapa haline getirdi, presleyerek suyunu çıkardı ve bu ince tabakayı kuruması için güneşin altında ipe astı. Aslında insanlar MÖ 3500 yıllarında bile üzerine yazı yazabilecek çeşitli şeyler kullanıyorlardı. Kağıdın icadı sonraki devirlerde Çinlileri dünyanın en gelişmiş kültürünün sahibi yaptı.

Şaşırtıcıdır ki, Orta Asya'ya 751, Bağdat'a ise 793 yılında ulaşan Ts'ai Lun'un kağıt yapma metodu, Avrupa'ya 1000 yılda gelemedi.

Avrupa'da ilk kağıt ancak 1151 yılında İspanya'da yapılabildi.

PAPÜRÜS

Papirüs, Eski Mısır, Roma ve Yunanlılar tarafından yazı malzemesi olarak kullanmıştır.

"Eski Mısırlılar, Nil Deltasının ekili olmayan bataklık alanlarında yetişen, papirüs bitkisinin saplarından bir yazı malzemesi hazırlardı.

Bölgede tarımın artmasıyla, 19. Yüzyıla gelindiğinde Nil Vadisi'nde bu yerli bitki artık tükenmişti, ama Sudan'da varlığını sürdürdü, hala da sürdürmektedir.

Mısır papirüsü, iyi koşullarda 5 metreye kadar uzayabilmekte, gövdesi ise 5 cm kadar kalınlığa ulaşmaktadır. Mısır ikliminde yetişen papirüs bitki sapları yazı malzemesi yapmaya uygun kalınlıkta olmasından dolayı, papirüs imalatı da Mısırlıların tekelinde bulunmuş ve ülkeyi simgeleyecek kadar Mısıra özgü olmuştur.

Papürüs Yapımı;

Sapları ele gelir uzunluklarda kesilip dış kabuk çıkarıldıktan sonra süngerdoku normalde 1-3 cm genişliğinde çok ince şeritler halinde boyuna kesilmekte ve soyularak işlem başlatılmaktadır.

Şeritler düz bir yüzeyde, yan yana ya da hafifçe üst üste gelecek biçimde paralel çizgiler halinde iki veya üç kat halinde hazırlanmakta suya daldırıldıktan sonra homojen yüzey üzerinde tokmaklanarak sıkıştırılmaktadır.

PARŞÖMEN

Parşömen yapmak için deri kirece yatırılarak ve kurutulur. Yazım için hazırlamak üzere değişik malzemelerle zımparalanır.

Bugün hâlâ parşömen yapımını bir bilimden ziyade bir sanat olarak görmek gerekir.

Mağara duvarı, kil tablet, mermer, balmumu tablet, papirüs, kâğıt, bilgisayar ekranıyla karşılaştırıldığında kaliteli bir parşömen insanlığın kullandığı en mükemmel yazı malzemesidir.

KAĞIT YAPIM ATÖLYESİ

Lif haline getirilecek ağaç dalları toplanıp 15 -20 cm parçalara ayrılıyor ve 30 dakika kadar kaynatılıyor.

Kabuklar ayrıştırılıyor ve kostikli suda 1 gün bekletiliyor. Kostik konulacak suyun ılık olması tavsiye ediliyor. Yeterince yumuşaksa kostikten arındırılıp süzülüyor ve hamur haline getiriliyor. Lifler yumuşak olmalı ve katlanabilmeli.

Kostik soda oranı 2 lt suda 4 yemek kaşığı olmalı, daha sert bitkilere daha çok gerekebiliyor. Her bitkinin pişirme zamanları da farklılık gösterebiliyor

Kaynattıktan sonra hepsini eşit bir şekilde ezmeyi amaçlıyoruz ama çok sert vurursanız etrafa saçılır.

Düzlenene kadar vuruyoruz sonra ters çevirip vurmaya devam ediyoruz.

Bu işlemi 3 veya 4 kere tekrar ediyoruz. Döverken tahta çekiç ve bir kütük kullanıyoruz.

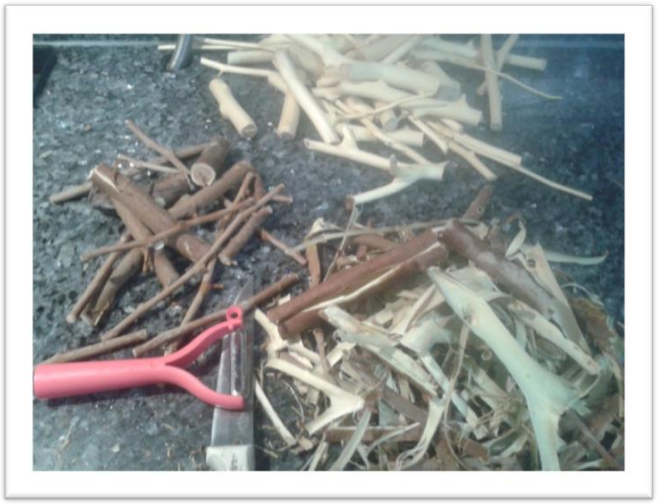

Zeytin ağacı kabuğundan oluşan karışım ile birlikte her gün tükettiğimiz çay poşetleri ile kağıt hamuru kullanılarak yapılan çalışma (Şükran Tümer 2017)

Defne ağacından hazırlanan karışımın doğal mürdüm rengi bir doğa harikası(Şükran Tümer 2017)

Zeytin ağacının hamurun içine kıvam arttırıcı koyuyoruz bu örnekteki dut ağacı kabuğuna kıvam arttırıcı çok az koyuyoruz. Dut yapışkanlığından dolayı kıvam arttırıcı görevi görüyor.

Bazı yerlerde bamya gibi farklı bitkiler kullanılıyor.Örneğin Japonya'da bamya familyasından isimli bir bitkinin kökünden elde edilen madde kıvam arttırıcı olarak kullanılıyor.

Kağıt yapımında en önemli nokta olan kıvam arttırmanın amacı aslında lifleri eşit şekilde olarak dağıtmak ve sıvıyı daha yumuşak daha yoğun bir hale getirmektir.

Sudan gelen sesle yaptığı etkiyi anlayabilirsiniz. Bu suyun daha yavaş akmasını sağlayacak kağıdınızı şekillendirmek için daha çok zamanınız olacaktır.

Bir kaç katman yaparak daha kalın kağıt, tek katman ile daha ince kağıt elde edilir.

Kağıt yaparken suya dayanıklı tahta çerçeve kullanılmalıdır. Demir çerçeve kullanılacaksa paslanmaz ve metal olmalıdır.

Önce karıştırıyoruz sonra dik bir şekilde suyun içine sokuyoruz ve suyun dibinde yatay hale getiriyoruz.

DOĞAL MATERYALLER VE ATIK A4 KAĞIT İLE KAĞIT YAPIMI

(Ege üniversitesi kağıt sanatları müzesi workshop çalıması 2015)

Kağıt doğal ağaç kabukları ile yapılmakla birlikte A4 kağıt atıkları ,atık koliler ile de yapılabilmektedir. Lavanta kokulu kağıtlar çalışmasında bir bankanın A4 kağıt atıkları parçalara ayrılarak suda bekletilmiştir.Ahşap elekler ile (bir tanesi boş elek diğeri telli elek)geleneksel kağıt

yapım teknikleri kullanılarak yeniden el yapımı kağıtlar üretilmiştir.Üretim sürecinde çeşitli tohumlar kullanılarak deneysel çalışmalar yapılmıştır.Çeşitli desen ve dokularda hazıllanan kağıtlara lavanta yağı da eklenerek el yapımı değerli kağıtlar üretilmiştir.

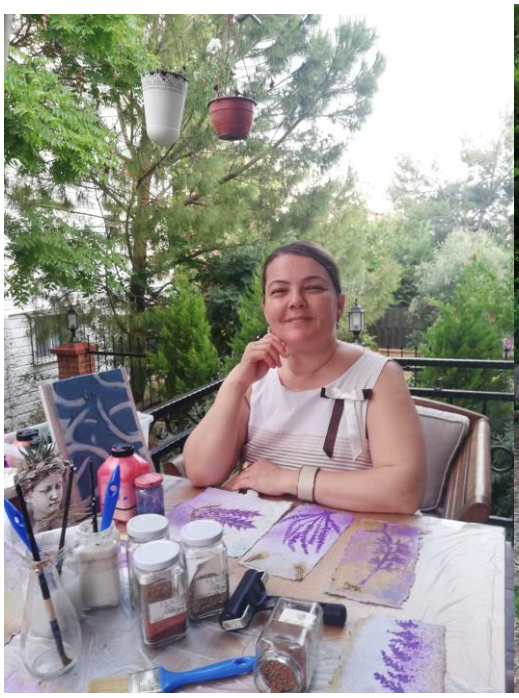

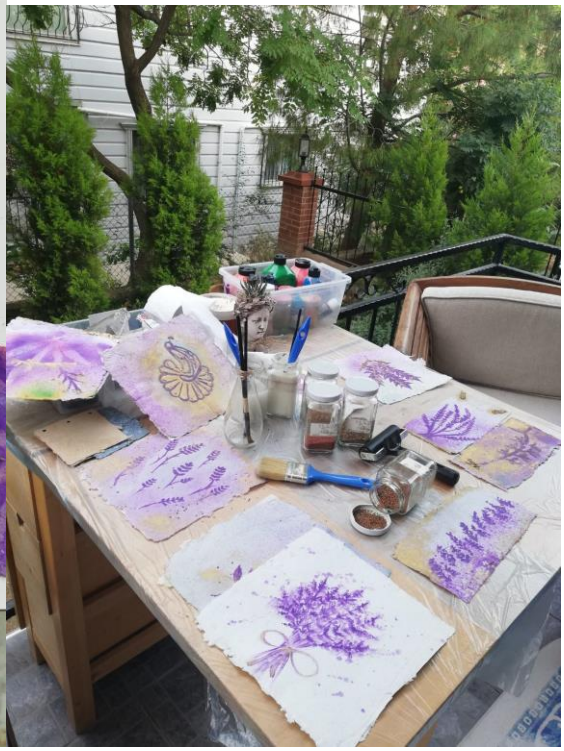

Coronalı günlerde yaptığım atölye çalışmaları ile geleceğe yeni umutlar ile bakabilmenin farkındalığını yaşamış bulunmaktayım. Sanatın güçlü bir terapi yöntemi olduğuna bir kez daha şahid

olmak mükemmel bir deneyim olmuştur.Lavanta kokulu kağıtlar ile dönüşümün öyküsünü anlatmaya çalıştığım bu çalışmanın nice başarılı projelere liderlik etmesini umarım.

https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fm.egeninsesi.com%2Ffoto-galeri%2F191-6-germiyan-festivali-sona-erdi%2F2&psig=AOvVaw2-IcG7b3a5D5I9A_oqKSXq&ust=1607842154728000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCLCehPjsx-0CFQAAAAAdAAAAABAD

Geleneksel yöntemler ile ürettiğim el yapımı kağıtlara renk ,doku,form ve koku gibi özelliklerin yanında tohumlar da karıştırılmıştır.Lavanta tohumu sonuç vermemiş ancak maydonoz,dereotu,roka vb gibi tohumdan üretim yapılabilmiştir. (2020 mayıs)

SONUÇ

Sanat ve tasarımda farkındalık yaratacak çalışmalara yer verilmiştir.

Geri dönüşebilen malzemeler kâğıt, paket kâğıdı, kâğıt ip gibi gıda boyası vb doğal renklendiriciler kullanılarak el yapımı kağıtlar üretilmiştir.

Geleneksel teknikler ile güncel teknikler harmanlanarak yeni lavanta yağı vb kullanılarak katmadeğeri yüksek doğal kağıtlar elde edilmiştir.

El tapımı kağıtlarda maydonoz, dereotu, roka vb tohumlar kullanılarak deneysel çalışmalar ile dönüşüm kavramı hayata geçirilmiştir.

Bu çalışmada değersiz değerli kılarak ve yeniden şekillendirerek kâğıda yeni biçim ,form, doku, renk ile artı değer kazandırılmıştır.

Makale id= 126

Sözlü Sunum

Kuşadası, Mübeccel Kıray ve Bir Sosyal Yapı Analizi

Doç.Dr. Tuncay Ercan Sepetcioğlu[1]
[1]*Aydın Adnan Menderes Üniversitesi*
**Corresponding author: Tuncay Ercan Sepetcioğlu*

Özet: *Kuşadası, Türkiye'de planlı turizmin başladığı ilk yer olarak kabul edilir. Nitekim ilçenin ve yakın çevresinin doğal ve tarihî zenginlikleri, turizm alanında bölgenin potansiyelini gösterir. Bu potansiyeli belirlemek için, planlı turizmden hemen önce, dönemin Turizm ve Tanıtma Bakanlığı 1960'larda bölgede bir sosyal yapı analizinin gerçekleştirilmesine karar vermiştir. Türkiye'nin en önemli sosyolog ve Kültürel Antropologlarından Mübeccel Kıray'ın 1964 yılında gerçekleştirdiği ve Kuşadası ve çevresini irdelediği "Yedi Yerleşim Noktasında Turizmle İlgili Sosyal Yapı Analizi" adlı çalışmasında, genel olarak turizm olayı ile yerli halkın dışa açıklık tutumu arasındaki ilişkileri belirlemeye çalışmış; Kuşadası, Söke, Selçuk, Davutlar, Yenihisar, Balat ve Doğanbey olmak üzere turizmin merkezi ve çeperindeki kentsel ve kırsal alanlarda araştırmalarda bulunmuştur. "Kuşadası, Mübeccel Kıray ve Bir Sosyal Yapı Analizi" başlığını taşıyan bu bildiri, Kıray'ın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na sunduğu raporu yöntem, içerik ve tespit açısından değerlendirecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Mübeccel Kıray, Kuşadası, Planlı Turizm, Sosyal Yapı Analizi*

Kuşadası, Mübeccel Kiray and a Social Structure Analysis

Abstract*: Kuşadası is considered as the place where planned tourism started first in Turkey. Thus, the natural and historical beauties of Kuşadası and environs are an expression of this potential. In order to identicate this potential, in 1960s, the Ministry of Tourism decided to make a social structure analysis in this region just before the tourism planning. Mübeccel Kıray, one of the most important sociologists and cultural anthropologists, in her study in 1964 named "Social Structure Analysis on Tourism in Seven Units", tried to determine the relationship between tourism and the attitude of the local people to openness to the outsiders in urban and rural areas including Kuşadası, Söke, Selçuk, Davutlar, Yenihisar, Balat ve Doğanbey. This paper, named "Kuşadası, Mübeccel Kıray and a Social Structure Analysis" evaluates the report submitted to the Ministry of Tourism in Turkey in terms of methodology, content and determination.*

Keywords: *Mübeccel Kıray, Kuşadası, Planned Tourism, Soscial Structure Analysis*

Introduction

In the 1960s, Ministry of Tourism and Promotion of Turkey, one of the world's leading countries in the tourism industry today (that may be deemed to be late date compared to other countries), decided to put forward a planned tourism development program to grow tourism. However, where and why would such a country like Turkey, full of natural and historical wonders, start implementing this development program? Just like other state institutions of the period, this ministry also approached the issues holistically, addressed it not only in terms of the capital, architecture, transportation but also cultural tourism. The Ministry, with this sense, asked one of the most remarkable sociologists of the time to prepare a report on whether in Kuşadası and its vicinity, which has virgin shores along the Aegean Sea and situated as the harbour of the World-famous ancient city of Ephesus, is suitable for tourism investments. The region has natural and and historical wonders; transportation and accommodation facilities would be financed, however, the structure of the hosting community, which is another significant aspect of tourism success, and its attitude

towards foreign cultures was unknown. Here, this report, based on a fieldwork, would display this situation.

A researcher who does fieldwork communes with different people of different stories, in different regions, and witnesses all of them. While the fieldwork, using qualitative or quantitative methods,[176] were being recently launched in Turkey, a female sociologists, Prof. Dr. Mübeccel Belik Kıray, played a major role in the institutionalization of sociology in Turkey through her studies on social change and transitions, extending to different regions of Turkey, from Izmir to Ereğli, Istanbul to Adana (Akşit vd., 2010). Indeed, she says, "Observing Turkish society for a social scientist is thrilling" (Kıray, 1999:7). In fact, while the opposing discourses and theories on global social change were spoken out one after another, and all sociological literatüre was being occupied with social change in the period between 1960-1980, there were a few people in Turkey who are directly dealt with this issue, except for Kıray (Sunar, 2014:84). Thereby, the struggle of Kıray, one of the most esteemed students of the leading academics in social sciences in Turkey, as a researcher, from villages to towns and neighbourhoods to urban areas occupies a unique place in this study. This study tracks the life and studies of Mübeccel Kıray, reviews her contribution to sociology and development policies in Turkey and tourism activities in Kuşadası, through the *Tourism-Related Social Structure Analysis at Seven Settlements* that she writes. And here, the "dream" that the Ministry and the researcher built up is persued half a century later.

1. A Brief Tourism History in the World, Turkey and Kuşadası

Kuşadası is recognized as the first attraction where the tourism activities began in Turkey. The natural and historical beauties of the district and its immediate vicinity is one of the indications of the tourism potential of the region. Although the tourism history or the history of mankind's voluntary visit to diverse geographies for different purposes is a long and broad adventure, in modern times tourism began in Europe in the mid-19th Century (De Man, 2017:605-607). Depending on the transportation convenience and the welfare growth, brought along with the industrial revolution, prople's desire to travel, see and have fun is also increased simultaneously, special events were required to satisfy these desires of people. These special events also led to the first collective and organized tour, or in other words, the first movement of modern tourism (Zeulow, 2019:1-12).

Tourism activities in Turkey have also begun to appear after the middle of the 19th Century. There were also several small trips to Ottoman lands in the 19th century (Zeulow, 2015:91-110). These first travellers were of different professionals, such as traders, historians, archaeologists and missionaries and had different intentions, however, they are not associated with the voyages today. The first tourism activity in the Ottoman Empire - in today's sense - is considered to have begun with the tourism groups from various locations, especially from Austria, visiting Istanbul in 1863 due to the opening of the exhibition, *Sergi-i Umûm-i Osmanî* (Özdemir, 2011; Demir, 2018). The opening of the *Orient Express*, which connected Istanbul with Paris in 1870, also had an impact on the increase in the number of tourists. During the same periods, it is known that tourist groups from the Ottoman Empire travelled abroad with various arrangements. The tourism developments in the West also affected the Ottoman Empire, however, factors such as the inconvenience of transportation and travel conditions, inability to ensure the safety of life and wars and domestic turbulences caused the tourism to remain in small scale.

Since the first years of the Republic (as in many other different areas), tourism industries had also started to revive. Atatürk founded *Seyyahin Cemiyeti* to continue tourism organization activities of Turkey and give accurate information on the Turks and Turkey to foreigners who visited Turkey. This association semi-officially established the tourism policy of Turkey until the World War II. In 1934, the government assumed responsibility for tourism activities with a company that was founded under the name *Turkish Office* and since 1957, the industry began to be approached at ministerial

[176] Fieldwork is an intense and long-term anthropological research that is done among a human community. Although archaeologists and sociologists are also doing fieldwork, while the first one is studying on "dead" cultures, the primary paradigm of the second one is not fieldwork. Though, anthropologists are first expected to do fieldwork (Emiroğlu and Aydın, 2003:25).

level. Following this date, rapid developments in tourism have started to take place within the framework of planned development activities. So, the process that determined the recent history and present of Kuşadası (and apparently, its future) also gained speed.

Kuşadası in 1925, Prior To Planned Tourism Activities[177]

Kuşadası and its vicinity is salient geography throughout the history for trade, culture and belief. That's why people have always been appealed. For example, according to the Yearbook of Aydın Province belong to h.e.1308 (c.e.1896), 3 hotels, 7 caravansaries, 19 taverns, 4 clubs, 4 restaurants had been operating in Kuşadası at that time. As well as the merchants who came to Kuşadası to buy goods, those who visited Kuşadası especially in the summer to benefit from the air and healing waters had been staying in these hotels and caravansaries (Cavid, 2010). However, the implementation of modern and scientific tourism activities certainly took place during the Republic Era in Turkey after the 1960s. Before 1960, there were community and private tourism businesses that were run by young people in Kuşadası, however, the contributions of Özer Türk -a visionary person who also studied tourism in Europe- served as District Governor between 1964 and 1968 and the dignitaries of Kuşadası at that time were huge. The works, such as the opening of the *Cape of Arslan* (as Kuştur and French Resort) to tourism, the construction of a pier, marina project and coastal arrangements were carried out at this period. Furthermore, several tourism courses were opened and training activities for the public, tradesmen, civil servants, police and Gendarmerie started. Visitors to Kuşadası were personally taken care of and various introductory events were organized (Başyiğit, 2018). At this point, social scientists, except for competent individuals such as engineers, economists, architects, are also consulted to draw out the socio-economic and cultural profile of the local people due to the direct connection to the success of the region's tourism expansion and Kıray, one of the most remarkable sociologists and cultural anthropologists of the period (and indeed, in Turkish history), writes a report for the Ministry of Tourism and Promotion for the social structure analysis of the Kuşadası and its vicinity.

[177] The traditional houses in old town, the Caravansary of Ottoman Grand Vezir Okuz Mehmet Pasha (17th Century) and *Güvercinada* (not too far from the coast) are seen in this photo that was taken from land to sea, two years after Turkey gained its independence (KEGEV, 2014:5).

***Güvercinada*, One of the Symbols of the Town**[178]

2. The Sociologist of Social Change: Mübeccel Kıray

Mübeccel Belik Kıray was born in Izmir in 1923 as the third child of an immigrant Cretan family. Her father, Mehmet Hilmi Belik, was a civil engineer who had completed his education in the Istanbul Engineering School and France; her mother, Fatma Belik, was an elementary school teacher for a while. She had enrolled in the Philosophy Department at Ankara University Faculty of Language, History and Geography after completing her education at Izmir Girls' High School in 1940 (Kıray, 2001; Altun, 2008). There, she took courses in Philosophy, Logic, Psychology, Folklore, Sociology, Anthropology from the lecturers such as Nusret Hızır, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif Başoğlu, Pertev Naili Boratav, Wolfram Eberhard, Hamdi Atabey, Behice Boran and Mediha Berkes. After her graduation in 1944, she started her doctorate study in the same department. In 1946, she had completed her thesis, *The Consumption Norms of Ankara* (in Turkish) under the consultation of Dr. Behice Boran. She was accepted by the Northwestern University and started her second doctorate study, *Conspicuous Consumption Trends at Four Different Cultures* with a social anthropology discipline under the administration of Dr. M. J. Herskowitz, the well-known social anthropologists of the period (Kıray, 2005). He became an associate professor in 1960 and a professor in 1966. She made efforts to develop the Department of Social Sciences at Middle East Technical University (METU) from 1959 to 1973 (Sunar, 2014:91-92). In 1973, she left the METU and went to the London School of Economics. Upon her return, she first worked at Istanbul Technical University (ITU) and then at Marmara University Faculty of Economics and Administrative Sciences. Meanwhile, she lectured at the University of Texas in Austin for a year. She retired in 1989 and died in Istanbul in 2007 (Altun, 2008). Kıray who had attained several accomplishments throughout her academic life lectured at universities, like the Norwegian University of Bergen, American University of Cairo, Berkley University and Zurich Technical University and was deemed worthy of METU Mustafa Parlar Award, the Honorary Physician at Eskişehir Anadolu University and Women of Lightning Award (Kovanlıkaya and Çav, 2010:53-54). During her academic life for more than half a century, she made significant contributions to the formation of modern Turkish sociology, both with her studies and her students.

Kıray argued for the main reason for social change is the changes in the economic field in Turkey and tried to comprehend the Turkish society's reality on the axis of issues, such as the solution of rural relation networks, urbanization, migration problems, tourism, trade and industrialization (Kaçmazoğlu, 2017:410; Sunar, 2014; Özkurt, 2020). Kıray believes that the comprehension of this social reality is possible only through quantitative research methods and played a major role in the development of a tradition of quantitative sociology in Turkey (Altun, 2008:587; Kurtuluş, 2010).

[178] *Güvercinada* means "the island with pigeons" in Turkish language. Later, the castle on this small island, which is connected to the land by a road, drew considerable attention after restoration.

The first work that springs to mind among one of the most significant projects that Kıray had accomplished by using the quantitative research method is *Ereğli - A Coastal Town Before Heavy Industry* (in Turkish) (1964a). This study was come to life upon the consultation of the *State Planning Organization* to Kıray for social research in Ereğli, a small town on the Black Sea coast, after the decision to establish Turkey's first and one of the heavy industrial enterprises. The Organization dealt with this heavy industrial attempt in a holistic view and enabled the research to be done by considering how a suitable environment established by Ereğli to monitor the effects of heavy industry as well as the issues such as raw materials, energy, and labour. In this research, Kıray not only identifies the status of a coastal town before heavy industry but also discloses the relations between village and city, villager and town (Geray, 1972:12). In this study, Kıray underlines that the empirical sociology or anthropology studies based on facts are insufficient in Turkey and states that all of the few monographs are belong to small village communities. Therefore, systematic and empirical research that follows the social life or social formations of the city and the metropolises was not available in Turkey until that time. However, according to Kıray, cities in Turkey, as a non-western society but began westernization and industrialization long before its counterparts, had the most appropriate laboratory-community characteristics (Kıray, 1964a:9). This study, which is the first field research reports that were done on a city with a population of over 10 thousand in Turkey in 1962,[179] examined her thoughts on the population and population movements in Ereğli and its vicinity; socio-economic life; wage gaps and consumption norms; family structure and human relationships; education and leisure activities; communication; administrative order and religion and ethos of the society and factory. Another remarkable study of Kıray is called *Social Stratification as an Obstacle to Development: A Study of Four Turkish Villages*, written together with the Dutch geographer, Jan Hinderink (1970) This book explores the development process from micro-perspective. Comparative data from four villages on the Mediterranean coast of southeastern Turkey at different levels of development are used to support the argument that, although economic development does lead to some changes in power and status, the ordinary villagers have not benefited from such changes (Sunar, 2014:92; Roos and Roos, 1973:665-666).

Kıray's book named, *The City That Fails to Organize - The Structure and Settlement Order of Business Life in Izmir* (in Turkish), (1972) along with the one about Ereğli is the most known books of her. Kıray worked with the names, such as Şerif Mardin, Oğuz Arı, Deniz Baykal, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Emre Kongar and Ruşen Keleş in a three-year research project that was initiated in 1967 by the *Turkish Society of Social Sciences*. This project explored the changing social structure of Izmir, the distribution of urban functions within the city, the changes in the last century, the relations between the inhabitants of the city and forms of communication, changing family structure and relationships, social-psychological aspects of social change, migration and settlement in Izmir. Each of the academicians participating in the project focused on the part of the city that deals with its issues, this is how Kıray's study has come up. Kıray's works for the Turkish government agencies was not limited to these, *Tourism-Related Social Structure Analysis at Seven Settlements* (in Turkish) based on researches conducted in the Aegean region upon request and support from the Ministry of Tourism and Promotion and yet, the "Safranbolu research" with the support of the Ministry of Tourism (not published) are some of these.[180]

3. A Social Structure Analysis on the Future of Kuşadası and Tourism

The idiocratic formations of both material and spiritual elements that constitute the cohesion of society draws forth the social structure of that cohesion. Social relations, social values, social norms underlie the social structure. These elements illustrate the idiocratic forms and structure of

[179] While dedicated her study to her husband, Dr. İbrahim Zeki Kıray, she praises her husband's support against the challenges that she faced as a female academician who began her career in the 1960s by telling, *"Encouraging a woman to undertake such a study in a country like Turkey, participating actively in the work to make it able to develop and exerting great efforts are not ordinary human attributes"* (Kıray, 1964a:10).

[180] Later, Kıray published a work called, *Residential Living Opportunities, Limitations and Direction of Tourism in Safranbolu* (in Turkish) on the tourism potential in Safranbolu (1981).

social cohesion. The social structure is oriented at abstract/ideal patterns (Emiroğlu and Aydın, 2003:889). The name of Kıray became the authority in Turkey for the structural-functional sociology approach, which has been associated with the empirical sociology approach in Turkey since the 1960s (Kaçmazoğlu, 2017:387). Kıray depicts the variables and properties that shape a social structure in four large groups. According to this, every society (a) is an ecological community and has a settlement with a specific location and shape in the environment, (b) has a population composition with specific characteristics, (c) has a specific social organization structure, (d) has a system of social values consistent with the social organization structure Kıray draws attention to different ratings and variations, which can be observed in these four large variables groups that shape the social structure and are interdependent: (a) Shape and volume of ecological relations, (b) the degree of differentiation, specialization and organization of institutions, (c) the way and level of social expansion, connection with the outside and cohesion, (d) the degree of resistant to anonymous and non-personal roles in human relations from the universe of face-to-face and primary interaction, (e) degree of local and religious characteristics losses (1964a:17). This conceptual framework, built by Kıray to explore and unearth the dynamics of the social structure, allows considerably significant outputs. Kıray's conceptual framework enables to observe/monitor relative inert parts of society that are exposed to the change to a limited extent and the appearances, diversifications and variations that are surfaced by the further movement of those parts in time within the social change as consistent patterns (Özkurt, 2020:60).

Kıray's study, *Tourism-Related Social Structure Analysis at Seven Settlements* (1964b) tried to identify the ties between tourism and the expansion attributes of the locals in general. Under this study, she did research in geographically close and interrelated district centers, such as *Kuşadası, Söke* and *Selçuk* and the rural areas, such as *Davutlar, Yenihisar, Balat* and *Doğanbey*, located at the boundaries of those districts. Delivering in her study that tourism is a multilateral problem, Kıray mentions that the social structure of the autochthonous people is also important as much as the transportation, accommodation, food and entertainment in tourism According to her, tourism success in a region depends on how people in that region live, behave and think. And the more urbanized, expanded, integrated social foundations and social values system in a community with the world, the more ready community to contact with strangers, to be tolerant of their different behaviours, to communicate and do business with them. That is why Kıray says that the first problem of the study is to identify the points and degrees of urbanization and expansion in the towns and villages deemed suitable for the research. The second problem is to identify the attitude towards tourists and tourism activities and to determine the social distance with tourists, which is as important as the first problem (Kıray, 1964b:5).

The fieldwork conducted in the first two weeks of February 1964 deployed interview and survey techniques at all seven locations and covered all the bases of issues, such as economy, occupation, emigration and production models like population, education, cultural structure, agriculture and labour. Kıray ascertained that the public (including children and women) did not tend to occupations that required innovation on occupational preferences of the locals and their tendency to invest in tourism, they had a traditional understanding they should not be expected to invest in an unconventional line of business, such as tourism. She highlights that those who can invest in tourism are large-holder farmers, settled especially in Söke and Selçuk, but they also hesitate to engage in an unconventional line of businesses. Because they pursue a timid policy towards something called *"tourist"* that arrives from outside and they don't know why and how they arrived, not a property but a human. They do not know the conditions under which these strangers arrive and how long they will continue to arrive. There have even been people who expressed their opinions by saying *"the Government may not allow them; they cannot arrive"*. Because, according to them, if the tourist has stopped arriving, it was not possible to transfer the investment in tourism to other fields. Yet, the recent news on the newspapers that the lands on the seashore will be nationalized raise inconvenience. It is pointed out that a group of medium wealthy merchants and tradesmen might invest in small hotels that were needed in the same amount as luxury hotels or huge camping sites, locals, restaurants serving breakfast, beverages and all kinds of service houses, however, they also needed programmed guidance for these investments (Kıray, 1964b:7,26, 27). Kıray also indicated

that the houses with two and three rooms were mostly observed in the region, the houses were usually heated by a stove, the domestic water was only available in Söke, Selçuk, Kuşadası and Davutlar however Kuşadası had the highest rate of 65.4 percent where the water was brought into the houses (Kıray, 1964b:36-42). None all of these elements paint a "promising" picture.

Save as aforesaid, Kıray conveyed her fascinating data and observations on the settlements of that era on Aegean coasts, including all possible household items, clothing, toilets for accommodation, hygiene approaches, breakfast and eating habits in her report. For example, the region exhibits an attitude incompatible with modern tourism: She mentioned that one of the most important housework that women did was to wash clothes and anything that someone has used once was not deemed to have become dirty. They reported that linens on which people sleep every day were replaced every 7 on 15 days. But if a guest has slept in a bed twice, this means for them that this linen has not become dirty yet and a few more people could sleep on it until it became dirty. Observing this approach and behaviour pattern in the hotels that still existed in the region Kıray noted that the linens were replaced as *"they became dirty"* not as guests changed and advised to abandon this behaviour pattern quickly (Kıray, 1964b:39).

Evaluating also the populations, population increases, male-female rates, number of people per household, age curves of gene arches, education and literacy rates of the seven settlements, Kıray argues that these rates indicated *a knowledgeable manpower potential* although the education rate was not high (Kıray, 1964b:10-13). However, despite this argument, it was not very hopeful that the locals could engage in tourism activities and invest in tourism. On the contrary, considering the consumption norms and urbanization tendencies of locals, the picture was desperately pessimistic in the 1960s for tourism. The progress of the report reflects that tourism activities would be very challenging even at the westernmost border of Turkey, at the seaside and in geography that can be assumed as relatively modern compared to the 1960s However, despite this "dark" picture, Kıray, considering the population structure of the society she studied on, positively averts her thoughts with the observation, foresight and intuition of a "good" social anthropology.

Kıray indicates that the population structure of the region presents two distinctive aspects: a) Kuşadası and its vicinity has a highly sophisticated population. Entering into the dissolution process of the Ottoman Empire after the second half of the 19th Century, people from the Morea, Crete and Bosnia were settled in the town where the Greeks used to live together with the Turks. In 1923 following the Obligatory Population Exchange, Muslim Turks in Greece, those who departed from Thessaloniki and nearby were inhabited here. Thereafter, there were people among all immigrant communities who also populated here. That's why Kıray specified as, *little or nothing 'locals' existed in this region and those who existed were not ineffective* (Kıray, 1964b:10).[181] b) The region's population growth is below the Turkish average. Indicating that the population of other settlements, except for Selçuk, has increased considerably, Kıray states that growing labour need in the region is met by seasonal migrants from surrounding cities, such as Konya, Afyon and Denizli. Once the agricultural season is over, these workers return to their towns (Kıray, 1964b:10).

[181] Kuşadası and its vicinity witnessed a large population circulation with the new-comers, especially in the 19th Century and later. There had been many immigrants from the Balkans, Aegean Islands, Caucasus, different corners of Anatolia and even from Africa (Sepetcioğlu, 2011:20,396-399).

Camiatik Neighborhood Hosting Immigrants from the Morea, Crete, Thessaloniki and Many Other Cities in Turkey

Kıray who particularly (and repeatedly) highlights the immigrant character, which dominates the region, deprives that there were immigrants from Crete, Greece, Albania, Yugoslavia, Bulgaria, Romania and the Caucasus in almost every settlement in the region up to 1956, moreover nomadic Yuruks were inhabited there at various times, or came and settled at their request, these societies together with the locals around Söke and Kuşadası perhaps constituted the most sophisticated agricultural communities in Turkey. However, each community separates itself from others and is cool towards establishing an affinity relationship with another community. Since each has not fully cohered with the local population, they are ethnic groups and exhibit a sectarian appearance. Therefore, all behaviours, change and development processes of these communities should be considered according to their population characteristics. For example, since they are immigrant communities, they own few lands and also have limited opportunities to acquire a new and different business. New groups are more timid, introvert and more distinctive. Therefore, the population structure of the region researched appears to be incoherent. And they emigrate maybe because they are not fully settled in the region (Kıray, 1964b:11).

Eventually, the locals are not urbanite in terms of social foundations and social values and are not also integrated with the outside. It is also doubtful how successful tourism will be unless a social change takes place. But the locals of different backgrounds with different experiences are used to and tolerant towards the other, the stranger, and foreign lifestyle. That is why Kıray, who provides clear data on the social structure of the region and makes solid observations, strikingly expresses that tourism could be successful in the region despite all:

> *"It would not be possible to conclusively answer the question of what is the role of such a social structure in the development of tourism? Nevertheless, it can be said that they are accustomed to seeing and living with foreigners and foreign styles of life."* (Kıray, 1964:13)

Conclusion

The 1950s and the period after, in which Mübeccel Kıray who embraced the approach to structural-functional and evolutionary sociology, the positive-empiricist approach, the interdisciplinary collaboration, and the way of generating a multi-layered, data-based social knowledge of social anthropology by dealing with it entirely, examined and exerted herself to explain Turkey's social problems within this approach (Kaçmazoğlu, 2017:391), did her studies, is a period that the world started to give away the war stress and began to get the results of industrialization that was initiated by Atatürk in Turkey and the rural-urban migration was intense. The mission of Kıray is to process this course when there has been such an intense change and transformation. Kıray was mentioned rather frequently with either her method or her conclusions and new concepts that she brought in Turkish sociology. However, the only thing that made her special was neither her education from extraordinary lecturers and the distinguished institutions in which she lectured nor her pioneering studies and her students who had done great works in their field. She was an expert whom the Turkish Republic consulted before starting initiatives, either heavy industry attempts or tourism investments, took her opinions and asked for a report on how and to what extent the region might be affected by the changes after industry and tourism. For example, she created her work, *Ereğli - A Coastal Town Before Heavy Industry*, which she had written after a study done in 1962, due to the consultation of the State Planning Organization of Turkey to determine how Ereğli would be affected by the developments prior to planning to establish an iron and steel plant in Ereğli And yet, interesting information has come up about the village's social structure, economy, population characteristics, local leaders, traditions on mutual aid and needs in many other studies that were conducted by the State Planning Organization and the Ministry of Rural Affairs among the institutions of the period (Geray, 1972:13). She deduced the public attitudes and values related to tourism as well as the social and economic structure of these towns and villages in the study done in Safranbolu, Supported by the Ministry of Tourism and Promotion and at the seven Aegean settlements with the funding and request of the same ministry. She submitted her work with a report, *Tourism-Related Social Structure Analysis at Seven Settlements.* Kıray's work also becomes more of an issue to coincide with a time when tourism activities in Turkey were expected to be developed.

Kıray ascertained in her report that Kuşadası and its vicinity was ready for tourism with its community structure as well as its historical and natural wealth. Having looked at the change from the time the report was written to the present day, the following points stand out: a) While Kıray stated that the locals avoided to invest in *"unconventional lines of business",* such as tourism, today hundreds of investors are in this sector with thousands of employees; b) while Kıray talked about the infrastructure deficiencies such as heating, water and comfort, as well as the habits of the locals that are incompatible with modern tourism, such as cleaning and drinking, today accommodation opportunities in high level facilities are offered and food and beverage in which seafood, the best examples of Mediterranean cuisine like Crete are being served; c) the *a knowledgeable manpower potential* pointed out by Kıray is still prevailing today, even the education level (including newcomers to the region) is high; d) the seasonal agricultural workers who came to the region from provinces, such as Konya, Afyon and Denizli in the 1960s are substituted by the seasonal tourism workers; e) the immigrant communities that come to the region for different reasons in different times, have cultural differences from each other, and are cool towards establishing affinity relationship with each other seem to have abandoned this tendencies now; f) the issue, which Kıray had determined half a century ago and considered as an advantage for tourism activities due to the "habituation of foreign lifestyle" of the population in all that negativity, today continues exactly.

From "Lovely" Town to Large Concrete Jungle

Prof. Dr. Mübeccel Kıray and Ministry officials also dreamed of a city that would become the country's tourism engine in the future. And yet, Kuşadası has been welcoming thousands of tourists from all over the world with dozens of five-star facilities today. And as Kıray ascertained, people of Kuşadası who are already used to the other, to the stranger, to different lifestyles, languages, dance still maintain those attitudes. There are still no *locals* in but almost everyone has come from either different regions of Turkey or abroad and settled there. Citizens of countries, such as Russia, Ukraine, Ireland, and the Great Britain who arrived here not only for a holiday but to settle also live together without conflict. Therefore, those who pay attention to the Kıray's report and implement the program accordingly must have achieved great success and the small town of the 1960s is now a tourist destination with 100,000 inhabitants that creates jobs for thousands of people and generate huge income for the country. But, unlike the Greek islands right across the Turkish coasts or in locations where it competes in Turkey, such as Antalya, Bodrum and Çeşme, this town, in which the planned tourism in Turkey began with a thousand dreams, witnessed a large architectural slaughter. The Kuşadası turned into a huge concrete ocean. Large seawalls were built with giant rocks for the waves that break against the shore in the centre of the town. Güvercinada bound to land so that "it would not run and go away". What you when looking from the sea to land was not olive trees getting together with the sky, but grey clouds. The town has lost its aesthetic. However, the fact is that modern Turkey had positive outcomes in consequence of consultation to science and scientists for socio-economic initiatives, such as industry and tourism during the Early Republic Era in Turkey.

Ereğli, one of Kıray's study fields, is one of the heavy industrial centres of Turkey today; it has been setting a good example of not only the economic development in the Black Sea Region but also social and cultural change. The city of Safranbolu, another Kıray's research fields, has entered to UNESCO World Heritage List in 1994; the ancient city of Ephesus, which is also included in Kıray's research fields, has managed to get on the list in 2015. Today, through its history, nature and belief, health and congress tourism, hundreds of thousands of domestic and foreign tourists visit Kuşadası every year. And today, Kuşadası has been living the realities of the dreams of state institutions and a group of scientists following the science-based philosophy of the Early Republic Era in Turkey.

References

AKŞİT, B., NALBANTOĞLU, H.Ü. and TÜZÜN, S. (2010), "Geçiş Toplumunun Sosyologu: Mübaccel B. Kıray", pp. 107-112, (Ed.) KOVANLIKAYA, Ç. and ÇAV, E., Türk Sosyolojisinde Üç Bilim İnsanı: Cahit Tanyol, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin, Bağlam Publishing, Inc., İstanbul.

ALTUN, F. (2008). "Mübeccel Kıray'dan Bize Kalan", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 6(11): 587-610.

BAŞYİĞİT, T. (2018). “Türkiye’nin İlk Şövalye Valisi Özer Türk’ün Kuşadası Kaymakamlığı Günleri”, pp. 302-309, Çaka Bey’den Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi, Adnan Menderes University Publishing, Aydın.

CAVİD, İ. (2010). Aydın Vilayet Salnamesi R.1307/H.1308, Turkish Historical Society Publishing, Ankara.

CHETTY, D. (2011). “The Exotic Orient in Gender and Tourism”, pp. 62-85, (Ed.) MORADY, F. and SIRINER, I., Globalisation Religion and Development, International Journal of Politics & Economics.

DE MAN, A. (2017). “History of Travel and Tourism”, pp. 605-607, (Ed.) LOWRY, L.L., the SAGE International Encylopedia of Travel and Tourism, SAGE Publications, Inc. Thousand Oaks.

DEMİR, K. (2018). “Sergi-i Umumi-i Osmani’nin (1863) Açılışı ve Sergi’nin duyurulmasında Gazetelerin Rolü”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28(1): 155-169.

EMİROĞLU K. and AYDIN, S. (2003). “Yapısal-İşlevci Antropoloji”, Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları, pp. 887-889.

GERAY, C. (1972). “Toplum Kalkınması ve Köy Araştırmaları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5(1): 1-49.

KAÇMAZOĞLU, H. B. (2017). “Mübeccel Belik Kıray’ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine”, Sosyoloji Konferansları, 55(1): 385-412.

KEGEV, (2014). Kuşadası, Aydın.

KIRAY, M. B. (1964a). Ereğli - Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İletişim Publishing Inc., İstanbul.

KIRAY, M. B. (1964b). Yedi Yerleşim Noktasında Turizmle İlgili Sosyal Yapı Analizi, the Ministry of Tourism and Promotion, Ankara.

KIRAY, M. B. (1972). Örgütleşemeyen Kent - İzmir’de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni, Turkish Society of Social Sciences Publishing, Ankara.

KIRAY, M. B. (1981). “Safranbolu’da Konut İçi Yaşam Olanakları Sınırlamaları ve Turizmin Yönü”, Değişen Toplum Yapısı, pp. 41-85, İstanbul: Bağlam Yayınları.

KIRAY, M. B. (1999). Seçme Yazılar, Bağlam Publishing, Inc., İstanbul.

KIRAY, M. B. (2001). Hayatımda Hiç Arkama Bakmadım, Bağlam Publishing, Inc., İstanbul.

KIRAY, M. B. (2005). Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Bağlam Publishing, Inc., İstanbul.

KOVANLIKAYA, Ç. and ÇAV, E. (2010). “Mübeccel Belik Kıray”, pp. 53-54, (Ed.) KOVANLIKAYA, Ç. and ÇAV, E., Türk Sosyolojisinde Üç Bilim İnsanı: Cahit Tanyol, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin, Bağlam Publishing, Inc., İstanbul.

KURTULUŞ, H. (2010). “Mübeccel B. Kıray: Yöntemsel Karşıtlıkların Ötesinde Bir Sosyolog”, pp. 99-105, (Ed.) KOVANLIKAYA, Ç. and ÇAV, E., Türk Sosyolojisinde Üç Bilim İnsanı: Cahit Tanyol, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin, Bağlam Publishing, Inc., İstanbul.

ÖZDEMİR, M. (2011). “Türkiye’de Turizmin Başlaması: Osmanlıda Sanayileşme Çabaları: Sergi -i Umumi Osmani”, Anatolia - Turizm Araştırmaları Dergisi, 22(1): 87-90.

ÖZKURT, C. (2020). “Bir Şerif Mardin ve Mübeccel Kıray Okuması: Yakın Tarihimizde Toplumsal Değişmeler ve Modernleşme Periyotları”, Mavi Atlas, 8(1): 57-70.

ROOS, N., and ROOS, L. (1973). Social Stratification as an Obstacle to Development: A Study of Four Turkish Villages. By Jan Hinderink and Mubeccel B. Kiray. (New York: Praeger Publications, 1970. Pp. 248. $15.00.). American Political Science Review, 67(2): 665-666.

SEPETCİOĞLU, T.E. (2011). Girit’ten Anadolu’ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SUNAR, L. (2014). Türkiye’de Sosyal Bilimlerde Toplumsal eğişim, Sosyoloji Dergisi, 3(29): 83-116.

ZUELOW, E.G.E

Makale id= 9

Sözlü Sunum

Manevi Danışmanlıkta Müdahale Yöntemleri ve Bir Olgu Sunumu

Dr. Yasemin Angın[1]
[1]DİB, Erzurum Şehir Hastanesi Manevi Destek Birimi
**Corresponding author: Yasemin Angın*

Özet: *Manevi danışmanlık teoloji ve psikoloji gibi farklı disiplinlerden beslenerek yardım ilişkisi kurmayı amaçlayan bir uygulama alanıdır. Bu bağlamda manevi danışmanlıkta kullanılacak müdahale yöntemleri hem temel psikolojik ilkelerin hem de teolojik esasların gözetilmesi ve bu disiplinlerin sahip olduğu araçların uygun şekilde bir araya getirilmesiyle oluşturulmalıdır. Bu araştırmada manevi danışmanlıkta kullanılabilecek bazı müdahale yöntemlerinin paylaşılması ve manevi danışmanlık uygulamasının bir olgu üzerinden örneklendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu durumda araştırmamız bir derleme ve olgu sunum çalışmasıdır. Söz konusu olgu, Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi psikiyatri polikliniğinde anksiyete tanısı alan kadın hastadır. 28 yaşında olan danışan ile adı geçen hastanenin Manevi Destek Biriminde 8 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde dini materyalin kullanıldığı bilişsel yeniden yapılandırma, bibliyoterapi ve Allah hakkında konuşma yöntemleri kullanılmıştır. Danışandaki gelişmeyi ölçmek amacıyla Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile öntest ve sontest ölçümleri yapılmıştır. Bu doğrultuda danışanın görüşmelerden önceki skorunun 101 olduğu, görüşmelerin tamamlanmasıyla ise 52'ye düştüğü kaydedilmiştir. Başlangıçta hem sosyal ilişkilerinde hem de Allah ile olan ilişkisinde kendini değersiz hissettme, sevilmediğini düşünme ve özgüven problemi yaşama şeklinde yakınmaları olan danışanın yaşadığı olay ve durumları bilişsel çarpıtmalarla yorumladığı gözlenmiştir. Görüşmelerde danışanın yaptığı olumsuz değerlendirmeler ve Tanrı algısı çalışılmıştır. Geldiği noktada baştaki yakınmalarının olmadığı bir seviyeye ulaştığı göz önünde bulundurularak görüşmeler sonlandırılmıştır. Bu çalışmanın dini içerikli müdahale yöntemlerinin kullanıldığı manevi danışmanlık uygulamasını somutlaştırması yönüyle önemli olduğu düşünülmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Manevi Danışmanlık, Dini İçerikli Müdahale Yöntemleri, Olgu Sunumu*

GİRİŞ

Günlük yaşantısında devamlı olarak problem çözme ve uyum sağlama uğraşı içinde olan birey, kendi imkan ve kaynakları ile çözmekte zorlandığı bazı problemlerde profesyonel yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bireyin kendisine ve çevresine uyum sağlayarak verimli bir yaşam sürmesinde, duygu, düşünce, davranış ve değerler sisteminde gerekli değişimleri yaparak iyi bir ruh sağlığı geliştirmesinde ona yardım edebilecek hizmetler arasında manevi danışmanlık da yer almaktadır. Günümüzde manevi danışmanlık hizmeti cezaevleri, Aile ve Dini Rehberlik Büroları, KYK yurtları ve sağlık tesislerinde gerçekleştirilmektedir. Söz konusu hizmet Mesleki Yeterlilik Kurumu (2019) tarafından "Danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışmanlık hizmeti" şeklinde tanımlamaktadır.

Manevi danışmanlık teoloji ve psikoloji gibi farklı disiplinlerden beslenerek yardım ilişkisi kurmayı amaçlayan bir uygulama alanıdır. Bu bağlamda manevi danışmada kullanılacak yöntemler hem temel psikolojik ilkeler hem de teolojik esaslar gözetilerek ve bu alanların sahip olduğu araçların uygun şekilde bir araya getirilmesiyle oluşturulmalıdır. Önemli olan her iki disiplinin de dokusunu bozmadan var olan çeşitli yöntemlerin ideal bir biçimde harmanlanması ve sahada kullanılabilir hale getirilmesidir. Bu çalışmada manevi danışmada kullanılabilecek bazı yöntemlere yer verilmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızın iki ana bölümden oluştuğu söylenebilir. İlk bölüm manevi danışmanlıkta kullanılabilecek müdahale yöntemlerinden oluşmaktadır. İkinci bölümde ise manevi

danışmanlık uygulaması klinik bir olgu üzerinden örneklendirilmektedir. Bu şekilde manevi danışmanlık uygulamasının bir olgu sunumu ile somutlaştırılması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada derleme ve olgu sunumu yöntemleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda kaynak taraması yapılarak manevi danışmanlıkta kullanılan belli başlı müdahale yöntemleri sistematik hale getirilerek sunulmuştur. Manevi danışmanlık hizmeti verilen olgu ise Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi psikiyatri polikliniğinde anksiyete bozukluğu tanısı alan kadın hastadır. Tedavisi belirtilen sağlık tesisinde süren danışan ile adı geçen hastanenin Manevi Destek Biriminde 8 görüşme gerçekleştirilmiştir. Danışandaki gelişmeyi ölçmek amacıyla Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile öntest ve sontest ölçümleri yapılmıştır. Söz konusu olgunun bilimsel bir araştırmada paylaşılması konusunda ise gerekli izin alınmıştır.

1. MANEVİ DANIŞMANLIKTA MÜDAHALE YÖNTEMLERİ

Niyet Etme:

Yaygınlık kazanan tarife göre niyet, kalbin yararlı bulduğu veya zararından sakınacağına hükmettiği bir eyleme yönelmesi demektir. Niyet, Allah'ın rızasını kazanmak ve O'nun hükmüne uymak üzere bir eylemi gerçekleştirmeye yönelen irade anlamında da kullanılmaktadır. İslam geleneğinde niyet, üzerine çokça yazılan konulardan biri olmuştur. Niyetin kalple ilgili olduğu belirtilerek kalbin akılla olan ilişkisi ele alınmış ve niyetin bedenin/ruhun neresinde ortaya çıktığı konusu tartışılmıştır. Bunun yanı sıra niyetin amelden daha önemli olduğunu ileri süren, niyette kararlılığın sürekli olması gerektiğine dikkat çeken ve niyetle ihlas arasındaki ilişkiye özellikle vurgu yapan, hatta niyetin ihlasla eş anlamlı olduğunu ifade eden din alimleri de olmuştur (Dönmez, 2007:160-172).

İslam dininde özenle üzerinde durulan niyet konusu dini materyalin entegre edildiği bir danışmanlık sürecinde de önemli bir etkiye sahip olabilir. Niyet bireyin kendisi için uygun gördüğü bir uyarıcıya karşı amaçlı ve bilinçli olarak yönelmesidir. Herhangi bir niyette bireyin kendisiyle uyumlu bir amacın varlığı, bunu önceleyen bir irade ve isteklilik kişinin niyet ettiği şeyi gerçekleştirmesi için harekete geçmesini sağlayan bir sürecin işlemesine sebep olmaktadır (Çetintaş,2014). Danışmanlık sürecinde gerçekleşmesi beklenen şey bireyin fonksiyonel olmayan inanç, düşünce ve davranışlarını fonksiyonel olanlarla değiştirmesi ve bu değişikliği bizzat kendisinin kararlılıkla yapmasıdır. Danışmada niyetin yöntem olarak kullanılması bu süreci kolaylaştırabilir. Şöyle ki, danışan kendi iradesi ve arzusuyla tutum ve davranış değişikliğine gitmek istediğinde, fakat bunun için gereken güç ve enerjiyi bulmakta zorlandığında samimi bir şekilde niyet eder ve Allah'tan kendisine yardım etmesini diler. Niyet ettikten sonra istenen değişimi yaratacak olan Allah'a dayanarak elinden geleni yapar. Böylece ilahi yardımın desteği ve daha yüksek bir moralle niyet ettiği şeye yönelir. Bu da gerekli davranış değişikliğini başarma konusunda karamsarlık ve umutsuzluğa kapılmasına neden olan duygularla başa çıkmasını kolaylaştırır. Niyetin danışma ortamında yüksek sesle yapılması danışanın bu konudaki ciddiyetini ve kararlılığını arttırabilir. Niyet etme konusunda kararsızlıkları olan danışanın yaşadığı çelişkilerin ve diğer faktörlerin konuşularak açığa çıkarılması da profesyonel bir yardımın gereklerindendir.

Dua Etme:

İnsan ile Allah arasında çift yönlü bir iletişim şekli olarak tanımlanabilecek olan dua, insanın, ihtiyacını karşılayabileceğine inandığı sınırsız bir kudrete yönelmesi, O'nunla konuşmasıdır. Bu şekilde insan, kendisini işittiğini bildiği ve güvendiği Allah'a yaklaşmaya çalışır (Hökelekli, 2011:212). İnsanı duaya yönlendiren en önemli motivin yetersizlik bilinci olduğu söylenebilir. Yaşam içinde karşılaşılan bir takım örseleyici olaylar, insanın aciz, güçsüz, çaresiz hissettiği her türlü zorluk onu Allah'a yönlendirip O'ndan yardım talep etmesine neden olmaktadır. İnsanın duaya olan gereksinimi o kadar güçlüdür ki, rasyonel bir yaşam tarzı benimsemiş, ibadetlerden uzak kişilerin bile, tehlikeli durumlarla karşılaştıklarında Allah'a sığınıp yakardıkları bilinmektedir. Ancak duaya yöneliş yalnızca eksiklik ve çaresizlikle ilişkili değildir. Yaratılışının gereği olarak

ruhunun derinliklerinde üstün bir varlığa inanıp O'na bağlanma ihtiyacı duyan insan için bu, tabii ve fıtri bir konudur (Certel, 2014:141).

İnsan üzerinde önemli bir etki gücüne sahip olan dua etme arzusu bazı din psikologları tarafından bilinçaltı süreçlerle ilişkilendirilmiştir. Buna göre, yüce ve aşkın olan varlığın insanın bilinçaltını harekete geçirdiği ve inanan kişiye kendi yönergelerini bildirmek için onun bilinçaltını kullandığı ifade edilmektedir. Bu şekilde, inanan kişinin hayatına dahil olan ilahi telkin ve ilhamların arzu edilen hedefleri gerçekleştirmek üzere bir etki oluşturduğu öne sürülmektedir. Ancak dua ile ortaya çıkan değişimleri yalnızca bilinçaltı ile açıklamak yeterli görünmemektedir. Çünkü dua etme yoluyla yavaş yavaş bireyin düşüncelerinin düzenlenmesi ve bazı dirençlerin kırılması söz konusu olmaktadır ve bunlar bilinçli birer eylemdir. Dolayısıyla dua benliğin bütününü etkilemek suretiyle bilinç ve bilinçdışı bölgeleri uyumlu hale getirerek bireyde bir canlanmaya yol açmaktadır (Hökelekli, 2011:224-225).

Duanın pozitif anlamda psikolojik etkilerinden de bahsetmek mümkündür. Horozcu (2015:229) yapılan bilimsel araştırmalar ışığında bu etkileri şöyle sıralamıştır; modern dünyada daha çok yalnızlık çeken insanın her an ve teklifsiz kullanabileceği bir iletişim aracı olması, hastalık, doğal afet, çeşitli travmatik olayların zorlayıcı etkileriyle başa çıkarken manevi destek sağlaması, sıkıntılarını anlatıp içini döken bireye sağladığı psikolojik rahatlık ve dua eden kişilerin kendilerini huzurlu ve güvende hissetmeleri.

Duanın insan yaşamındaki bütün bu olumlu etkileri, manevi danışmanlık sürecinde bir müdahale tekniği olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Manevi danışman danışanına dua edip etmediğini, ediyorsa nasıl dua ettiğini, dua ederken hangi cümleleri kullandığını, Allah'a nasıl yakardığını, dualarının sonucunda ne beklediğini ya da ne olmasını umduğunu sorabilir. Bu uygulama danışanın hem yaratıcıyla olan ilişkisini anlamayı hem de olaylara bakışını yorumlamayı sağlayacaktır. Daha sonra danışman danışanıyla birlikte bu duanın içeriğini ele alıp danışanın olumlu ya da olumsuz dini inanç ve tutumları hakkında konuşabilir. Bu şekilde danışanın Allah'ı nasıl algıladığı ve kullandığı dini başa çıkma yöntemlerinin ne olduğu anlaşılmış olur. Danışman danışanın yaptığı atıfları inceleyerek bunları daha sağlıklı bir şekilde yeniden yapılandırması için danışanına yardımcı olur. Buna, manevi danışman ve danışanın birlikte dua etmeleri de eşlik edebilir.

İbadet Etme:

İbadetler manevi danışmanlıkta kullanılabilecek yöntemler arasında yer alır. Bu uygulamaların bir yöntem olarak danışmanlık sürecinde kullanılması ibadet psikolojisini bilme ve anlama ile yakından ilişkilidir. Karaca (2017:145-162), ibadet psikolojisini ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Buna göre dini gelişim yüksek oranda bilinçle ilgilidir. Bu bilincin oluşması, değişip gelişmesi Allah'ı gerçek anlamda bilmeyi sağlayan ibadetlerle mümkündür. Yine Allah ile insan ilişkisinin canlılığını sürdürmesi de ancak ibadetler vasıtasıyla olabilmektedir. İcra edilen ibadetlerle güçlendirilen Allah-insan ilişkisi ve gelişen yüksek bilinç durumu ibadet bittikten sonra da devam ederek dinin olumlu etkisini dünyevi alana taşır. Aralıklarla yapılan ibadetler her seferinde Allah'a samimi bir şekilde yönelmeye ve dini farkındalık düzeyinin artmasına neden olur. Böylece düzenli ibadet eden bireyin dini hayatı, dinamizmi kaybetmeden hem dini hem de dünyevi alanlarda bütünleşmeyi sağlar. Hayatı dini ve dünyevi alanlarda bütünleşen birey, yaşam zorluklarıyla mücadele ederken dini referansları birbiriyle uyumlu ve bir bütün olarak kullanma imkanına sahip olur.

Karaca'ya göre ibadetler inanan bireye Allah ile temasa geçme imkanı verir ancak bu temasın kurulması her zaman mümkün olmayabilir. Örneğin namaz kılarken istediği manevi doyumu ve iç huzuru yaşayamayan birey tatminsizlikler nedeniyle ibadetleri terk etmeye yönelebilir ya da bir yardım arayışı içinde olabilir. Bu durumda olan birey danışmanlık hizmeti alıyorsa bu süreçte ona önerilebilecek bazı yöntemlerden söz etmek mümkündür. Bunlar; namaz surelerini anlamlarına odaklanarak okumak, yalnız namaz kılmak yerine cemaatle namaz kılmaya çalışmak, doğada/açık havada namaz kılmak, motivasyonu arttırmak için Kâbe gibi dini sembollerden yararlanmak, düzenli olarak namaz kılmak gibi yöntemlerdir. Ayrıca bireyin dıştan mı yoksa içten mi motive olarak namaz kılma davranışı gösterdiği, namazı bir borç olarak mı yoksa şükretme biçimi olarak mı algıladığı, varsa namaz kılmaya hazırlanırken veya kılarken yaşadığı çelişkili duygular ve bulunduğu sosyal ortamlar danışmanlık sürecinde incelenmelidir. Çünkü bireyin dini yönelimi dini inanç ve tutumlara, dini gelişim düzeyine ve sosyokültürel çevreye paralel olarak değişiklik göstermektedir.

Manevi danışmanlık bağlamında düşündüğümüzde, bu ibadetleri bireysel ya da grup danışmasına entegre etmek suretiyle bireylerin olumlu tutum ve davranış geliştirmesine yardımcı olmak mümkündür. Burada önemli olan danışanın, problemini dini enstrümanlar aracılığıyla çözmeye istekli olması ve danışmanın da bunları seküler diyebileceğimiz danışmada kullanılan diğer yöntemlerle harmanlayabilmesidir.

Nefs Muhasebesi Yapma:

Manevi danışmanlıkta kullanılabilecek yöntemlerden biri olan nefs muhasebesi, kalbin arınmasını sağlayan vicdani bir hesaplaşmadır. İnanan insanın yanlışlarını ve doğrularını, kazandıkları ve kaybettikleri açısından değerlendirmesi ve kendisiyle yüzleşmesidir. Bireyin manevi yönden elde ettiği yeni oluşumları ve gelişimleri gözden geçirmesi, kendini denetlemeye sürekli olarak devam etmesidir. Nefs muhasebesi bireyin kendini tanıması, sahip olduğu tutumların farkında varması ve davranışlarını düzenlemesiyle ilgilidir (Seyyar, 2015:90).

Bireyin vicdanının sesini dinleyerek kendisiyle manevi bir hesaplaşmaya girmesi dünyevi arzu ve hırsları fark etmesiyle başlar. Bu farkındalık danışma içinde sağlanabilecek kazanımlardan biridir. Bu sayede danışan kendini muhasebe ederek duygu, düşünce ve davranışlarını düzenleme imkanı bulur. Bu çalışma, danışanın hatalarının azalmasını sağlarken hayatta karşılaşılan yıpratıcı olay ve durumların sağlıklı bir biçimde yorumlanmasına da yardımcı olur (Şirin, 2018:183). Bireyin kendisiyle hesaplaşması, hatalarını görerek özdenetim kazanması tek başına yapılması zor bir hal aldığında manevi danışmanın yardımı faydalı olabilir. Danışman bu kişinin iç kontrol kazanmasını sağlayarak duygu, düşünce ve davranışlarını düzenlemesine yardım eder. Böylece inanan birey kendisiyle yaptığı derinlikli bir çözümlemeden sonra inançlarıyla tutarlı bir yaşam şekli benimsemeye hazır hale gelir. Bu da onun dini bütünlük kazanmasına yardımcı olur. Burada danışanın bu kazanımları elde ederken dengeli bir gelişim seyri izlemesi de önemlidir. Çünkü zaman zaman inanan bireyler nefs muhasebesini dünyevi zevklerden hiç tat almayacak şekilde özdenetim geliştirmek olarak da anlayabilmektedirler. Hatta nefsi arzularını hissettiklerinde kendilerine dönük çok sert tutumlar alabilmektedirler. Sergilenen bu tutumlar uzun vadede kişiyi sıkıntıya sokabilmekte ve dinle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Danışman bu duruma özel olarak eğilmeli ve danışanın nefs muhasebesinden ne anladığını ve bunu hayatına nasıl yansıttığını anlamaya çalışmalıdır. Aksi takdirde gerçekte insanı manevi yönden geliştiren bu uygulamanın hiç istenmeyen patolojik bir evrilmeye doğru gitmesi söz konusu olabilir.

Tövbe Etme:

Kişinin yaptığı hatadan pişmanlık duyarak af dilemesi demek olan tövbe, İslam inancında oldukça önemli bir yere sahiptir. Gerçek anlamda bir pişmanlık ve sığınmayı ifade etmesi nedeniyle tövbe, Allah'a yaklaşmanın en etkili yollarındandır. Tövbe Allah ile insan arasında derin bir bağ kurulmasını, olgunlaşmayı ve kalbin yüksek bir seviye kazanmasını sağlar. Ayrıca tövbenin itiraf etmeyi içermesi onun psikoterapötik bir yönü olduğunu gösterir (Şirin, 2018:172-173).

İşlenen günah, dine uygun olmayan bir davranışta bulunan inançlı bireyin huzursuzluk duymasına neden olur. Bu bireyin tövbe etmeden söz konusu huzursuzluktan ve bunun oluşturduğu gerilimden kurtulması zordur. Günah işleyen kişinin içinde bulunduğu bu durum Kur'an-ı Kerim'de: "…Sonunda bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış…" şeklinde dile getirilmiştir. Ayetin devamı şöyledir: "…ve Allah'a karşı O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da eski hallerine dönmeleri için onlara tövbe nasip etti. Hiç şüphesiz Allah tövbe kapısını alabildiğine açık tutmakta ve rahmetiyle kuşatmaktadır."(Tövbe, 9/118.) Günah işleyen ve bundan pişmanlık duyan insanın Allah'ın sınırsız rahmetine yönelerek af dilediğinde günahlarından arındığını hissetmesi tövbe vasıtasıyla olur. Bu sayede tövbe, bireyin yaşadığı gerilimden kurtulmasını sağlayarak ona daha verimli ve kendi içinde bütünleşmiş bir dini hayat yaşama imkanı verir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şu ayetle belirtilmiştir: "Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır. Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."(Furkan, 25/70).

Tövbenin manevi danışmanlıkta da sağaltıcı bir işlevinin olduğu düşünülebilir. Tövbe, patolojik suçluluk duygusunun gelişmesini önleyerek ve iç huzuru tesis ederek ruhsal sağaltım sağlar. Manevi danışmanlıkta da tövbe bir müdahale yöntemi olarak kullanılabilir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken bir konudan bahsetmek yerinde olacaktır. İşlediği günahın verdiği ağırlıktan ötürü danışmaya gelen bir bireye doğrudan tövbe etmesini tavsiye etmek yerine -danışman ile danışan

arasında kurulan empatik ilişkiye daha uygun olacak şekilde- öncelikle bu bireyin neden pişmanlık duyduğu anlaşılmaya çalışılmalıdır. Çünkü bireyin yaşadığı pişmanlığın, dine ve vicdana aykırı olan bir davranış sergilemekten mi yoksa kaybedilen bazı maddi değerlerden mi kaynaklandığı tespit edilmeden yapılacak yardım amacına ulaşmayacaktır. Bu durumda her şeyden önce danışanın suçluluk duygusunun neden kaynaklandığı belirlenmeye çalışılmalıdır. Eğer yaşadığı suçluluk duygusu yaptığı hatanın sahip olduğu değerlerle çeliştiğini fark etmesinden kaynaklanıyor ve bundan dolayı kendini kirlenmiş, umutsuz, değersiz hissediyorsa, danışman ayet ve hadisler gibi dini argümanları kullanarak danışanına yardım edebilir. Danışanın asıl sorunu yapılan hatanın statü kaybına neden olması gibi bir problem ise manevi danışman, bunun onun için ne anlama geldiğini öğrenerek dini açıdan bu durumu nasıl değerlendirdiğini ona sorabilir ve danışanına içgörü kazanması konusunda yardımcı olabilir. Burada önemli olan danışmaya gelen bireyin sorununun ne olduğunu ve hangi yardım içeriklerinin bu süreçte işe yarayacağını doğru tespit etmek ve ona göre müdahalede bulunmaktır.

Allah Hakkında Konuşma:

Allah hakkında konuşma aslında bireyin sahip olduğu Tanrı algısı hakkında konuşmadır. Din psikolojisi alanında bu konuyla ilgili araştırmaların önemli bir kısmı psikodinamik bakış açısıyla yapılmıştır. Örneğin, Tanrı algısının oluşumuyla ilgili ortaya koyduğu görüşleriyle Rizzuto, Tanrı algısının sadece ödipal baba imgesinden değil en az bu imge kadar önemli anne, büyükbaba, büyükanne, bakıcı, öğretmen gibi imgelerden de üretildiğini ileri sürer. Ayrıca ona göre Tanrı kavramıyla ilişkili olan bütün bilinç ve bilinçdışı algılar hayatın ilerleyen yıllarda yeniden işlenmektedir. Bu yönüyle Tanrı algısı, anılar, duygular, imgeler gibi çeşitli bileşenlerin bir araya gelmesiyle devamlı olarak şekillenen bir yapıdır. Bu yapı bireylerin kurumsal olarak Tanrı'yı kavramalarına rağmen O'nu duygusal anlamda tecrübe etmelerini zorlaştıran bileşenler içerebilir. Hatta inançlı olmalarına karşın O'nunla olan özel deneyimlerini çatışmalı olarak ifade edebilirler. Bu da onların yaşamlarında yer alan olay ve koşullara ilişkin algılarının şekillenmesini bir dereceye kadar etkiler (Angın, 2020). Danışanların danışmaya getirdikleri problem ilişkisel ve manevi konular olurken sahip oldukları Tanrı algısı bilişsel, duygusal ve davranışsal örüntülerinde, kullandıkları savunma mekanizmalarında veya başa çıkma stratejilerinde kendini gösterir.

Danışma sırasında bireyin sahip olduğu Tanrı algısı hakkında konuşmak zor olabilir. Bu konuda herkesin kendine has ve farklı bir algısı vardır. Tanrı hakkındaki öznel değerlendirmelerden bahsetmek kişi için, kutsala karşı saygısızlık olarak algılanması veya toplumsal baskı hissettirmesi sebebiyle kaygı verici olabilir. Bundan dolayı hem danışman hem de danışan böyle bir konuyu konuşurken spesifik zorluklar yaşayabilir. Bu noktada danışmanın kendisini merkeze alan bir danışma sürdürmemesi gerekir. Aynı zamanda danışanın bu materyale bakmaya istekli olması da önemlidir. Danışan bu konuyu çalışmaya hazır değil ise önce genel manevi ve dini içerikli temalardan başlamak ve danışanın tepkilerini ölçerek aşama aşama Tanrı algısını çözümlemeyi sağlayan daha özel sorulara geçmek, danışana doğrudan Tanrı hakkındaki duygu ve düşüncelerini sormaktan daha az kaygı verici ve daha kolay olacaktır. Eğer danışan pozitif duygusal deneyimlere sahipse bu içerikten sonraki görüşmelerde de yararlanılabilir. Eğer Tanrı hakkında olumsuz duygusal deneyimlere sahipse danışanla birlikte bu sorunsalın çözümü için çalışılır (Harris, 2000).

Dini Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi:

Din, yaşamda karşılaşılan istenmedik ya da beklenmedik olaylardan etkilenen bireylerin sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilecek bir kaynak olması bakımından önemlidir. Yaşadığı olumsuz olayın yarattığı zorlayıcı duygularla başa çıkarken kendi kaynaklarının yetersiz kaldığını gören birey Tanrı'ya sığınır, O'ndan yardım ister, yaşadığı sorunlar karşısında sabır ve metanet göstermeye çalışır. Üzücü ve sarsıcı olaylar sonucunda kendini çaresiz, endişeli, huzursuz hisseden birey ilahi ve sınırsız bir güce sığınarak yaşadıklarını dini açıdan anlamlandırmaya çalışır. Bunlar olumlu dini başa çıkma davranışlarıdır ve bireyin kendini güçlü ve güvende hissetmesine, zorluklarla daha kolay baş etmesine, hayatta acıların da olduğu gerçeğiyle yüzleşerek olanlardan ders çıkarmasına, böylece olgunlaşmasına katkı sağlar (Ayten, Göçen, Sevinç ve Öztürk, 2012). Olumsuz dini başa çıkma davranışları ise başa gelen sıkıntılı olaylarda Tanrı'nın adaletini, merhametini kudretini, dini, dindarları, din görevlilerini sorgulama ve bunları olumsuz yönde yargılama davranışlarını içerir.

Dua etmek, zikretmek, şükretmek, hikmeti anlamaya çalışmak, tövbe etmek suretiyle destek arayışına giren bireyler sorunlarıyla başa çıkarken dini, olumlu bir kaynak olarak kullanırlar. Ancak başa çıkmada zorlandığı sorunlar yaşayan her birey için din, olumlu bir kaynak oluşturmaz. Bu kişiler başlarına gelen ağır olaylardan dolayı kendilerini, etraflarındaki dindar insanları ya da yaratıcıyı suçlama eğiliminde olabilirler. Çok büyük ve affedilemez bir günah işlediklerinden dolayı cezalandırıldıklarını düşünebilir ya da Tanrı'nın merhametini ve adaletini sert bir biçimde sorgulayabilirler. O'na karşı kızgın, küskün hissedebilir, Tanrı tarafından önemsenmediklerini, terk edildiklerini düşünebilir ve kendilerini şanssız, sevilmeyen kul olarak nitelendirebilirler.

Dini materyalin kullanıldığı bir danışmanlıkta danışanın başa çıkma stratejileri incelenerek olumlu olanların pekiştirilmesi, olumsuz olanların ise çözümlenerek danışana yardımcı olacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekir. Bu yöntem bireysel görüşmelerde uygulanabileceği gibi grup çalışmalarında da uygulanabilir. Hatta grupla yürütülen dini danışmanlığın, grup üyelerinin sürekli bir etkileşim içinde olmaları ve kendi dini başa çıkma yöntemleriyle diğerlerininkini karşılıklı olarak değerlendirebilmeleri nedeniyle kazanım açısından daha etkili olma ihtimali düşünülebilir.

Manevi Yönelimli Bilişsel Yeniden Yapılandırma:

Bir bilişsel davranışçı terapi uygulaması olan bilişsel yeniden yapılandırma yöntemi danışanın düşüncelerini inceleyerek mevcut örüntüleri çözümlemeyi, yanlış ya da eksik dini bilgileri gözden geçirmeyi, danışanın çarpıtılmış düşünceleri sorgulamasını sağlamayı ve işlevsel olmayan düşünceleri değiştirmesine yardım etmeyi gerektirir.

Dini konuları yanlış değerlendiren danışanların bu durumu fark etmelerine yardımcı olabilecek bazı bilişsel uygulamalardan bahsedilebilir. Buna göre bir günah işleyip işlemedikleri, bir ibadeti tam yapıp yapmadıkları veya tam anlamıyla tövbe edip etmediklerine dair şüpheleri olan ve bunu akla uygun şekilde sorunsuzca çözemeyen dindar bireyler yoğun bir sıkıntı yaşayabilirler. Bu kişiler yaşadıkları sıkıntı nedeniyle günah, ceza veya dine saygısızlık gibi istenmeyen düşünceleri kontrol etmekte zorlanabilir ve bu düşüncelerle mücadele etmek için sonuçsuz bir döngü içine girebilirler. Bu kişilerin kendilerini engelleyen ve gerçekçi olmayan dini içerikli düşünceleri aşmalarında dini kitapların, dini kanıtların, dini imajların, dua etme gibi dini uygulamaların ve bilişsel ödevlerin kullanılması yoluyla yardım edilebilir. Örneğin, Allah'ın dualarını kabul etmeyeceğine inanan bir danışana "O'nun, dualarını kabul etmeyeceğine dair bir delilin var mı?" diye sorularak danışanın kendini tanımladığı din ile uyumsuz olan ve işlevsel olmayan dini bilgi ve düşünceleri hakkında tartışılabilir (Summermatter, 2017:100).

Özellikle travma yaşamış olan bireyler kendilerini haksızlığa uğratılmış, Tanrı tarafından cezalandırılmış görebilmekte ve Tanrı'ya karşı geliştirdikleri öfke sonucu olumsuz dini bilişlere sahip olabilmektedirler. Böyle bir durumda bilişsel yeniden yapılandırma danışanın travmatik öyküsünü anlatmasıyla başlar. Danışma sürecinde danışanın bu öyküyle bağlantılı olarak geliştirdiği bilişsel çarpıtmalar belirlenir ve travmatik olayı hayatına uygun şekilde entegre etmesi sağlanır. Bu uygulamada üç aşamadan söz edilebilir. Bunlar; bireyin tekrarlayıp durduğu çarpıtılmış düşünceleri ile duygu ve davranışları arasındaki ilişkiyi görmesini sağlamak, danışanın olumsuz düşüncelerini olumlu duygu ve davranışlar kazandıracak düşüncelerle değiştirmek ve travma öyküsünü bilişsel olarak yeniden işlemektir. Bu bireyler yaşadıkları travmanın etkisiyle çarpıtılmış dini düşünceleri sürdürerek yaşantılarını daha zor hale getirebilmektedirler. Bu noktada bireye problem oluşturan durumun bu çarpıtılmış düşünceler olduğu gösterilmeli ve görüşmeler sırasında bu düşünceler dini argümanlar eşliğinde danışanla tartışılarak danışanın olumlu düşünceler geliştirmesine yardım edilmelidir. Böylece söz konusu öykü travmatik büyümenin gerçekleşmesine neden olabilir (Dinç, 2017:297-298).

Manevi yönelimli bilişsel yeniden yapılandırma uygulaması dini içerikli yanlış yorumlamalarla ilgili problemleri olup klinik veya klinik olmayan vakalarda kullanılabilecek bir yöntemdir. Zira din gibi inanan bireyin hayatını şekillendiren önemli bir kaynağın işlevsiz bir şekilde kullanılması var olan bir problemi tetikleyebilmekte ve istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir.

Bibliyoterapik Uygulama:

Okuma yoluyla iyileşme olarak tanımlanabilecek bir yöntem olan bibliyoterapi, bireyin ihtiyacına göre doğru kitabı/metni uygun zamanda danışanla buluşturarak onun sorunlarını çözmesine katkı sağlamaktır. Kitapların danışma sürecinde kullanılması okuyucunun duygu, düşünce ve davranışlarında olumlu değişikliklere sebep olabilecek, duygusal açıdan rahatlamasına,

hayatına yeni bir yön vermesine yarayabilecek bir uygulamadır. Bibliyoterapi kullanım amaçlarına göre klinik tedaviye yardımcı, rehabilite edici, eğitici-geliştirici olarak sınıflandırılabilir. Son yıllarda revaçta olan ve klasik sağaltım ile beraber kullanılan bibliyoterapi, bireyin yanlış tutum ve inançlarını değiştirmek, güçlüklerle mücadele etmesi konusunda bireyi cesaretlendirmek amacıyla çocuk, ergen, yetişkin ve yaşlılarda kullanılan ve başarılı sonuçlar veren bir yöntemdir (Yılmaz, 2016:459-461).

Bibliyoterapideki süreç özdeşleşme, katarsis, içgörü ve bütünleşme aşamalarından oluşur. Özdeşleşme, okuyucunun kitapta yer alan karakterle kendisi arasında benzerlikler kurması ve onunla özdeşleşmesidir. Katarsis, okuyucunun bastırılmış duygularının ortaya çıkması ve duygusal bir boşalma yaşamasıdır. İçgörü, okuyucunun benzer olduğunu düşündüğü karakterden yola çıkarak kendisiyle ilgili farkındalık kazanmasıdır. Bütünleşme, okuyucunun kendisiyle aynı probleme sahip başka kişilerin de olduğu fikrine ulaşması ve bu şekilde yalnızlık ve umutsuzluk duygularından uzaklaşarak olumlu duygular yaşamasıdır. Danışmada bibliyoterapi ile ulaşılmak istenen hedefler, bireyin yalnız olmadığını, sorununun birden fazla çözümü olduğunu, benzer problemi yaşayan diğer kişilerin farklı motivasyonlarının olduğunu görmesi ve kendi durumuyla yüzleşebilmesidir (Cengil ve Günsel Kaya, 2016:420).

Bibliyoterapi, Kur'an'ı hem orijinal metniyle hem de anlamıyla okuma uygulamasını da kapsayan bir yöntemdir. Danışanın özel durumuna göre seçilen ayetlerin ve diğer dini kitapların okunması danışanın yanlış davranış kalıplarını sorgulamasına ve kendi durumu hakkında içgörü kazanmasına yardımcı olabilir. Yine Kur'an'da bulunan kıssalar, danışanın içinde bulunduğu duruma göre okunması önerilebilecek metinler arasındadır. Görüşmede, okunan ayetler ve diğer metinler üzerinde konuşulması, danışanın duygu, düşünce ve çıkarımlarını paylaşmaya teşvik edilmesi ve bu bağlamda kendi problemiyle ilgili çözüm üretmesinin sağlanması önemlidir.

2. OLGU

Olgu, 28 yaşındaki kadın hastadır. Evli olup ebeveyni ile ayrı şehirlerde yaşamaktadır. Büyüdüğü aile tipinin otoriter olduğundan, anne ve babasının sert, eleştirici ve müdahaleci olduklarından söz etmektedir. Daha çok annesinden bahseden hasta onu hiçbir şeyi beğenmeyen, memnuniyetsiz ve tatminsiz biri olarak tanımlamaktadır. Olgunun arkadaş çevresiyle samimi ilişkiler kuramama, ilişkilerinde kendini özgüvensiz ve değersiz hissetme, diğer insanlar ve Allah tarafından sevilmediğini düşünme şeklinde yakınmaları bulunmaktadır.

Olgu, yakınmalarıyla ilgili problemlerini tek başına çözemeyeceğini düşünerek yardım almaya karar vermiş ve Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi psikiyatri polikliniğine başvurmuştur. Burada anksiyete bozukluğu tanısı alan hasta yaşadığı sıkıntıları iman zayıflığıyla ilişkilendirdiği için hastanede bulunan Manevi Destek Biriminden yardım alma talebinde bulunmuştur. İlk görüşmede "Eğer imanım güçlü olsaydı bütün bunları yaşamazdım!" şeklinde bir serzenişte bulunan danışanın dini konulardaki tutumu sorgulanmış, dine önem veren ve dini bir yaşayış benimsemeye çalışan biri olduğu değerlendirilmiştir. Dindar olmakla birlikte her zaman namaz kılmadığını dile getiren danışan, aynı zamanda dua etmediğini söylemekte ve ne kadar zamandır dua etmediğini hatırlayamadığını belirtmektedir. İlk görüşmede danışanın diğer insanlarla olduğu gibi Allah ile olan ilişkisinde de bazı problemler yaşadığı izlenmiştir. Allah-birey ilişkisinin niteliğinin diğer ilişki biçimleriyle benzer olabildiği, dolayısıyla ilişkisel problemlerin içerdiği temel dinamikler bağlamında çözülmesinin etkili sonuçlar doğurabileceği göz önünde bulundurularak danışanın öncelikle çözmek istediği sosyal ilişkilerle ilgili problemlere eğilmek üzere sonraki görüşme planlanmıştır.

Danışanın en çok yakındığı konu, arkadaş çevresinin onu önemsemediğini ve ona değer vermediğini hissetmesidir. Yapılan görüşmelerde danışanın günlük yaşantılarını seçici algılama, ya hep ya hiç tarzı düşünme gibi bilişsel çarpıtmalarla yorumlamakta olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun ise onun sosyal ilişkilerde bazı problemler yaşamasına neden olduğu ve bir sonraki deneyiminde hayal kırıklığı yaşamamak için kaçınmacı davranışlar sergilemesine yol açtığı gözlenmiştir. Benzer şekilde Allah tarafından önemsenmediğini düşünen danışan dindar olduğunu belirttiği halde yine kaçınmacı davranışlarla bu ilişkiden de uzaklaşmakta, dua dahi etmemektedir. Bu tarz düşünceler nedeniyle umutsuzluğa kapılan danışanın dua etme ve ibadet etme konusunda istekliliğinin azalması dünyası gibi ahiretinin de mahvolduğu, Allah katında da değerinin olmayacağı

şeklinde yorumlar yapmasına neden olmaktadır. Bu da kendini daha değersiz hissetmesine ve daha fazla umutsuzluğa kapılmasına yol açmaktadır.

Görüşmelerde öncelikle danışanın bilişsel çarpıtmaları çalışılmıştır. Bunun için yaptığı olumsuz değerlendirmeler tartışılmıştır. Bu düşüncelerin namazda da rahatsız edici bir şekilde aklına geldiğinden bahsetmesi üzerine gerçekliği sorgulanabilir bu düşünceler vesvese kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda "vesveseden kaynaklı boş kuruntulardan" bahseden Nisa suresi 119. ayetten yararlanılmıştır. Bu ayetle birlikte diğer insanlar hakkında olumsuz ve kesin düşüncelerin yıkıcı sonuçlarına işaret eden Hucurat suresi 12. ayet ekseninde yapılan konuşmalar, danışanın gerçekçi değerlendirmeler yapma konusunda daha istekli olmasını sağlamıştır. Bu aşamada Nevzat Tarhan'ın "Yunus Terapi" isimli kitabı da önerilmiştir. Bu sayede danışan, tutunduğu inançlar ve iç huzur arasındaki çatışmayı daha iyi görebilmiş, kendisiyle ilgili farkındalığını arttırmıştır. Bu da ilişkilerine daha gerçekçi yaklaşarak yeni deneyimler yaşamasına yardımcı olmuştur.

Danışanın yaptığı bilişsel hataları görebilmesi ve gerçekçi düşünme konusunda kendini geliştirmeye başlaması sonucu çevresiyle kurduğu ilişkiler değişmeye başlamıştır. Arkadaşlarının samimi davrandıklarına yavaş yavaş ikna olan danışan ilişkilerinde daha girişimci ve paylaşımcı olma konusunda cesaretlendirilmiş ve bunu bir düzeye kadar başarabilmiştir. Bunun sonucunda edindiği yeni deneyimlerle değersizlik duygularını eskisine göre daha az yaşadığını ifade etmiştir. Ancak danışanın sevgi konusunda yaşadığı açlık dinmemiştir. Bu noktada danışandan bu ihtiyacı karşılayabilecek kişilerin listesini yapması istenmiştir. Danışan listenin ilk sırasına eşini, sonra sırasıyla annesini, babasını, kardeşlerini ve arkadaşlarını koymuştur. Allah'ı bu listeye koyup koymadığı sorulduğunda ise aklına gelmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Allah hakkında konuşma çalışması yapılmış, danışanın sahip olduğu Tanrı algısı incelenmiştir.

Danışan, Allah sevgisinin duyduğu derin ihtiyacı karşılayabileceğini düşünmekte fakat O'nun sevgisini tam olarak hissedemediğini belirtmektedir. Bu aşamada danışanın öznel deneyimlemelerinin katkısıyla oluşan Tanrı algısı analiz edilmiştir. Kendisine Allah tarafından sevilmek için ne olması gerektiği sorulduğunda "benim kendimi daha çok suçlu hissetmem gerekir" cevabını vermiştir. Bunun nedeni araştırıldığında ise işlediği bir günahtan ötürü olmadığını ama sebebini bilmediği bir şekilde öyle olması gerektiğini söylemiştir. Danışandan Allah'la ilgili "Ben vermezsem, O sevmez" ya da "O'nun sevgisini kazanmak için kendimi daha çok suçlu hissetmeliyim" şeklindeki kodlamaları ilk olarak nerede öğrendiğini sorgulaması istenmiştir. Sonuçta sahip olduğu Tanrı algısının büyük ölçüde anne imajıyla örtüştüğü anlaşılmıştır. Danışan Allah'ı merhameti az, vermek için almak isteyen (çıkarcı) ve tatminsiz biri olarak tasavvur etmektedir. Annesiyle ilgili daha önce yaptığı betimlemeye çok benzeyen bu ifadeler danışanın annesiyle kurduğu ilişkinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Önceki görüşmelerde annesiyle duygusal bağ kurduğu herhangi bir sahneyi hatırlayamamış olan danışan, annesinin ancak çalışıp para kazanmaya başladıktan sonra kendisine değer vermeye başladığını öne sürmüştür. Ayrıca onu memnun etmenin ve sevgisini kazanmanın ne kadar zor olduğundan söz etmiştir. Tanrı algısı ile anne imajı arasında var olan benzerliği fark etmesi danışanı derinden etkilemiş ve bu algıyı yeniden yapılandırmaya karar vermiştir. Bunun için danışanın Allah hakkında sahip olduğu diğer duygu ve düşünceleri ortaya çıkarmak amacıyla yaşadığı olumlu duygusal deneyimler üzerinde durulmuştur. Ayrıca danışana bu konuda yardımcı olabilecek kitap önerilerinde bulunulmuştur.

Bu görüşmelerle birlikte danışan düzenli olarak dua etmeye ve namaz kılmaya başlamış, bunun kendisine iyi geldiğini belirtmiştir. Danışma sürecinin sonlandırıldığı görüşmeye, adını "Manevi Çizelge" koyduğu bir çizelgeyle gelmiş olan danışan, düzenli olarak ibadet etmek istediğini belirtmiştir. Son görüşmede kendini daha değerli bulduğunu söyleyen danışanın genel durumunun iyi olduğu gözlenmiştir. Ayrıca danışandaki gelişmeyi ölçmek amacıyla Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile öntest ve sontest ölçümleri yapılmıştır. Bu doğrultuda danışanın görüşmelerden önce 101 olan skorunun, son görüşmede 52'ye düştüğü kaydedilmiştir. Bu sonuçla birlikte geldiği noktada baştaki yakınmalarının olmadığı bir seviyeye ulaştığı göz önünde bulundurularak görüşmeler sonlandırılmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada manevi danışmanlıkta uygulanabilecek bazı yöntemlerin danışma sürecinde nasıl kullanıldığı bir olgu üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Manevi ve dini değerleriyle

ilişkisini sürdürmeyi arzu ederek problemlerini çözmek isteyen danışanlar için bir alternatif olan manevi danışmanlık uygulamasının olgu sunumlarıyla örneklendirilmesi, özellikle ülkemizde yeni gelişen bu meslek alanı açısından önem arz etmektedir. Elbette manevi danışmanlıkta kullanılabilecek müdahale yöntemleri bu çalışmada yer alanlarla sınırlı değildir. Bu yöntemlerin sayısı ve içeriği daha fazla olmakla birlikte bu araştırmada, tabi olunan yayın ilkeleri çerçevesinde kısıtlı bir şekilde paylaşılabilmiştir.

Bu çalışmanın diğer bir önemi bireyin Tanrı ile olan ilişkisinin niteliğinin ve içeriğinin diğer ilişki biçimlerinde de görünür olabildiğini ve bunların aslında ortak dinamiklere sahip olduğunu göstermesidir. Sunulan olguda bu ilişkisel örüntü açık bir şekilde görülmektedir. Literatürde de bu yaklaşımı destekleyen ve özellikle ebeveyn ile kurulan ilişkinin Tanrı algısını etkilediğini öne süren çalışmalara rastlamak mümkündür (Bergin, 1980; Rowatt ve Kirkpatrick, 2002; Richards, 2005: 259-285; Moriarty, 2008). Bu bağlamda, ilişkisel problemlerin dini figürlerin de içinde bulunduğu farklı etkenlerden beslenen ilişkiler zemininde çözülmesinin olumlu sonuçlar doğurabileceğinden ve bu tür bir yardımı sağlayan manevi danışmanlığın öneminden söz edilebilir.

KAYNAKÇA

Angın, Y. (2020). Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanılı Hastalarda Dini Yönelim ve Tanrı Algısının İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ayten, A., Göçen, G., Sevinç, K. ve Öztürk E. (2012). "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 12(2): 45-79.

Bergin, A. E. (1980). "Psychotherapy and Religious Values", Journal of Consulting and Clinical Psychology, 48: 75-105.

Cengil, M. ve Günsel Kaya, Ü. (2016). "Psikolojik Rahatsızlıkları Olan Bireylere Mesnevi ile Bibliyoterapi Uygulaması", s. 415-437, (Ed.) Ayten, A., Koç, M., Tınaz, N., Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt-I, Çınar Yayınları, İstanbul.

Certel, H. (2014). Din psikolojisi, Berikan Yayınevi, Ankara.

Çetintaş, İ. (2014). "Niyet Kavramı Bağlamında Fiillerin Hakikat Değeri", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 32: 51-70.

Dinç, S. (2017). "Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Terapisinde Manevi Yönelimli Teknikler ve Uygulamalar", s. 283-310, (Ed.) Ekşi, H., Psikoterapi ve Psikolojik Danışmada Maneviyat: Kuramlar ve Uygulamalar, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Dönmez, İ. K. (2007). "Niyet". *İslam Ansiklopedisi*, (XXXIII, 169). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Harris, E. S. (2000). "God, Buber, and The Practice of Gestalt Therapy", The Gestalt Journal, 23(1): 39-62.

Horozcu, Ü. (2015). Din Psikolojisi, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Hökelekli, H. (2011). Din Psikolojisi (9. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Karaca, F. (2017). Din Psikolojisi, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon.

Moriarty, G. L. (2008). "Time-Limited Dynamic Psychotherapy and God Image", Journal of Spirituality in Mental Health, 9(3-4): 79-104.

MYK, (2019) "Ulusal Meslek Standartları", https://portal.myk.gov.tr/index.php?option=com_meslek_std_taslak&view=taslak_listesi_yeni&msd=2, 19.10 2020.

Richards, P. S. (2005). "Theistic Integrative Psychotherapy", s. 259-285, (Ed.) Sperry, L., Shafranske, E. P., Spiritually-Oriented Psychotherapy, DC: American Psychological Association, Washington.

Rowatt, W. C., Kirkpatrick, L. A. (2002). “Two Dimensions of Attachment to God and Their Relation to Affect, Religiosity, and Personality Constructs”, Journal For The Scientific Study of Religion, 41(4): 637-651.

Seyyar, A. (2015). Tasavvufi Sosyal Hizmet, Rağbet yayınları, İstanbul.

Summermatter, A. (2017). “Bilişsel Davranışçı Terapiler ve Maneviyat”, s. 87-113, (Ed.) Ekşi, H., Psikoterapi ve Psikolojik Danışmada Maneviyat: Kuramlar ve Uygulamalar, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Şirin, T. (2018). Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, S. (2016). “Bibliyoterapinin Hastalara Manevi Bakım Yöntemi Olarak Uygulanması (Sivas Devlet Hastanesi Örneği)”, s. 459-479, (Ed.) Ayten, A., Koç, M., Tınaz, N.,

Makale id= 14

Sözlü Sunum

İhracata Dayalı Büyüme Stratejileri Kapsamında Türkiye Ekonomisinde İhracat-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analiz Edilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Köse[1]
[1]*Hasan Kalyoncu Üniversitesi*

Özet: *Dış ticaretin büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu iktisat literatüründe genel kabul görmektedir. İhracata dayalı büyüme stratejisi ve ithal ikameci sanayileşme stratejisi de ülkelerde uygulanan kalkınma stratejileridir. Ülkemizde de 1980 yılına kadar ithal ikamaci sanayileşme stratejisi uygulamışken; 1980 sonrasında ihracata dayalı sanayileşme stratejisini uygulamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısında önemli olan bu strateji özellikle katma değeri yüksek malların ihracatının artırılması önem arz etmektedir. Türkiye'de TIM2019 raporuna göre en fazla ihracat yaptığı fasıl motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motorsikletler ve diğer kara taşıtlarıdır. Bu çalışmanın amacı, 1980-2019 periyodunda Türkiye'de ihracat, ithalat ve döviz kuru ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Bu bağlamda, SITC Rev 3 sınıflandırmasında 78 Kodlu olan Motorlu Kara Taşıtları ürün grubu ihracat ve ithalat değerleri, döviz kuru ile GSYH değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenlere öncellikle ADF ve PP Birim Kök Testi uygulanmıştır. Daha sonra Johansen Eşbütünleşme Testi yapılarak, son olarak FMOLS ve DOLS katsayı tahmincileri ile katsayı tahmini yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ihracat ve ithalatın GSYH üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi tespit edilirken; döviz kurunun GSYH üzerinde anlamlı etkisi olmadığı saptanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *İhracat, İthalat, Döviz Kuru, Büyüme Stratejileri, Motorlu Kara Taşıt.*

Analyzing the Relationship of Economic Growth Export-Oriented Export Growth Strategies in the Context of Turkey's Economy

Abstract*: It is generally accepted in the economic literature that foreign trade has a positive effect on growth. Export oriented growth strategy and import substitution industrialization strategy are also the development strategies applied in countries. While the import substitution industrialization strategy was implemented in our country until 1980; After 1980, the export-based industrialization strategy is applied. This strategy, which is especially important for developing countries, is especially important to increase the export of goods with high added value. Her most exports of motor vehicles chapters TIM2019 according to reports in Turkey, tractors, bicycles, motorcycles and other vehicles are. The purpose of this study, in the 1980-2019 period, exports in Turkey is to analyze the relationship between imports and the exchange rate and economic growth. In this context, export and import values of the Motor Vehicles product group with codes 78 in SITC Rev 3 classification, exchange rate and GDP variables were used. Firstly, ADF and PP Unit Root Test were applied to the variables. Then, by using the Johansen Cointegration Test, the coefficient estimation has been made with FMOLS and DOLS coefficient estimators. According to the results obtained, while a positive and significant effect of exports and imports on GDP is determined; It has been determined that the exchange rate has no significant effect on GDP.*

Keywords: *Export, Growth, Growth Strategies, Motor Vehicles.*

1. GİRİŞ

Ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında sanayileşme stratejilerine başvurmaktadır. Buna göre ülkelere ithal ikameci sanayileşme stratejisi (içe dönük) ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisi (dışa dönük) olmak üzere iki farklı strateji uygulanmaktadır. İthal ikameci sanayileşme stratejisinde, ülkeler yurt içi talebi karşılamak için yerli üretimi artırarak ithalat talebini azaltmayı hedeflemektedir. Bu stratejinin uygulanması ithal edilen mallar yurt içinde üretildiğinden ithalat talebini düşürerek döviz tasarrufu sağlar (Karluk, 2005: 206).

Bu stratejide daha önce ithalatı yapılan malların yurt içinde üretilerek sanayileşme hedeflenmektedir. Ülkeler bu hedefine ulaşabilmek için döviz kuru politikaları, gümrük vergileri, kotalar ve

sübvansiyonlardır. İçe dönük bir politika olan ithal ikameci sanayileşme stratejisi, pazar büyüklüğüne dinamizme dayanmaktadır. Ayrıca insanların yurt içinde üretilen mal veya hizmetleri satın alabilecek gelir seviyesine sahip olması gerekmektedir (Eser, 1993: 62).

İthal ikameci sanayileşme stratejileri iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama, daha önce ithal edilen tüketim mallarının yurt içinde üretilerek iç pazarın genişletilmesinin hedeflendiği aşamadır. Burada tüketim malı üreten sanayiler kurularak hem yerli mal üretimi artar hem de ithalat azaldığı için döviz tasarrufu sağlanmış olur. Birinci aşamanın sonunda tüketim düşmeye başlamaktadır. Bu aşamadan sonra ara mal ve yatırım malı ithal edilmemesi ve üretiminin yurt içinde yapıldığı ikinci aşamaya geçilmektedir. Fakat bu aşamada pazarın yeterince büyük olmaması ve sermayenin yetersizliği nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkeler açısında bir takım zorlukları bulunmaktadır (Taban ve Kar, 2014: 68-69).

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde ithalatı azaltarak döviz tasarrufu sağlanır ve bu yolla ödemeler bilançosu dengesizlikleri iyileşmektedir. Bunun yanı sıra ithal edilen malların artık yurt içinde üretilmesi için kurulan yeni sanayiler üretim ve istihdam artışına neden olacaktır (Kılıçarslan ve Temurov, 2016: 69).

Türkiye'de de ithal ikameci sanayileşme stratejisi 1969'larda uygulanmaya başlanmıştır. Bu strateji birinci beş yıllık kalkınma planında temel strateji olarak uygulanmıştır. Bu dönemde özellikle radyo, televizyon, süpürge gibi dayanıklı tüketim mallarına olan talebi karşılamak için uygulanmıştır (Boratav, 2009: 119).

Modern büyüme teorilerine göre dış ticaret ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Dış ticaretin ekonomik büyümenin temel belirleyici olarak görenler ihracata dayalı büyüme hipotezini ortaya atmışlardır (Medina- Smith, 2001: 2).

İhracatı ekonomik büyümenin lokomotifi olarak gören ve ülkeler tarafından uygulanan diğer sanayileşme stratejisi de ihracata dayalı sanayileşme stratejisidir. Bu strateji ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde üretim yapıp, bu malların ihracatını yapmasını öngörmektedir. Küresel ticaretten kopmayacak, kaynak tahsisinin uluslararası talep tarafından belirlendiği bir politika izlenmelidir (Kazgan, 1985: 32).

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin savunanlar özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980'lere kadar uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin dezavantajlarını ortaya koymuşlardır. Asya Kaplanları olarak bilinen Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Tayvan'ın uygulamış olduğu dışa açık politikalar ile elde ettiği yüksek büyüme oranları ve başarı aynı dönemde dışa kapalı politika uygulayan Latin Amerika ve Hindistan'ın başarısızlığı ile kanıtlanmıştır (Awokuse, 2008:162).

İhracata dayalı sanayileşme stratejilerinin uygulanması ülke ekonomileri üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. i) ihracatta meydana gelen artış, üretim artışına neden olarak milli gelirin artmasına neden olur. ii) Dış ticaret kısıtlamalarının olmaması ara mal ve hammadde ithalata imkân vererek ihracat ve üretim artışına neden olur. iii) İhracat artışı, üretimde uzmanlaşma ile verimlilik artışı sonucu üretim artışı neden olur. iv) İhracat artışı ortaya çıkan ölçek ekonomileri üretimin artmasına neden olacaktır (Giles ve Williams, 2000: 3).

İhracata dayalı sanayileşme stratejisi uygulanılırken döviz kuru politikası, ihracatta vergi iadeleri, ihracat kredisi, ihraçta sigortası gibi ihracatı özendirici uygulamalara başvurulmaktadır. Özellikle yerli paranın değeri yabancı paranın karşısında düşürülerek ihraç malları özendirilmeye çalışılmaktadır. Kullanılan bu araçlar ile sanayi malları ihracatında meydana gelen artış döviz gelirini artırarak ithalattaki tıkanıklığı giderecektir (Eser, 1993: 74).

İhracata dayalı sanayileşme stratejisi gelişmekte olan ülkelerde dinamizm yaratarak ekonomik yapının değişmesine neden olmaktadır. Ekonomik yapı değişikliğinin yanı sıra dış talebe göre üretim yapılması, ihracatta çeşitliliği de neden olacaktır. İhracatta ürün çeşitliliği aynı zamanda yeni üretim tekniklerinin kullanılmasını gerektirmektedir. Bunun sonucunda da teknolojik gelişim de uyarılmış olacaktır (Serin, 1971: 37).

Türkiye ekonomisinde 1960'lardan 1980'lere kadar ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulanmıştır. 24 Ocak Kararları ile birlikte dışa açık sanayileşme stratejilerine geçilmiştir. Bu tarih dışa açık politikaların uygulanması, yeni kurumların oluşturulması ve bürokrasinin ortadan kaldırılması açısında Türkiye ekonomisi için dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Başkaya, 200: 188).

2. LİTERATÜR TARAMASI

1970li yıllardan sonra ihracata dayalı sanayileşme stratejilerinin test edilmesine yönelik yapılan ampirik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İhracata dayalı sanayileşme strateji üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Balassa (1978), seçilmiş gelişmekte olan 10 ülke için 1960-1966 ve 1966- 1973 tarih aralığında Rank Korelasyonu ve En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile ihracata dayalı sanayileşme hipotezini test etmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre, ihraçta artışının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Krueger (1978) tarafından Brezilya, Filipinler, Gana, Güney Kore, Hindistan, İsrail, Kolombiya, Şili ve Türkiye için 1954-1971 yılları arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuca göre, bahsi geçen ülkelerde ihracat artışı ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Balassa (1985) tarafından seçilmiş 43 ülke için 1973-1979 yılları arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki EKK yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, ihracat artışının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Özmen ve Furtun (1997) tarafından yapılan çalışmada Türkiye ekonomisinde 1970-1995 yılları arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Johansen Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ihracat hacminde meydana gelen değişikliğin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği saptanmıştır.

Şimşek (2003) tarihli çalışmada Türkiye'de 1960-2002 yılları arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre ihracat hacmi ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Hatemi-J ve Irandoust (2000) tarafından İrlanda, Meksika, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan için 1960-1997 yılları arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Toda- Yamamoto Nedensellik Testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, İrlanda ve Meksika'da ihracattan ekonomik büyümeye doğru; Portekiz de de ekonomik büyümeden ihracata doğru nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilirken; Türkiye ve Yunanistan'da ihracat ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi saptanmamıştır.

Şimşek ve Kadılar (2010) tarafından Türkiye'de 1960-2004 yılları arasında ihracat ile beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Eşbütünleşme Testi ve Hata Düzeltme Yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ihracat artışı ile beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Demirhan (2005) tarafından Türkiye'de 1987:01-2004:03 tarih aralığında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Eşbütünleşme Testi ve Nedensellik Testi ile analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuca göre, ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Özcan ve Özçelebi (2013), tarafından yapılan çalışmada 2005:01- 2011:11 aylık verileri ile Türkiye'de ihracat, ithalat, döviz kuru ile sanayi üretim endeksi değişkenleri kullanılarak ihracata dayalı sanayileşme strateji Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Türkiye'de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

3. AMPİRİK BULGULAR

Türkiye ekonomisinde 1990-2019 tarih aralığında gayri safi yurt içi hâsıla (GSYH) ile ihraçta ve ithalat hacmi, döviz kuru arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan ihracat ve ithalat

hacmi SITC 78 Kodlu Motorlu Kara Taşıtları'na ait verilerdir. Bu verilerin alınma sebebi de Türkiye'nin 2019 yılında en yüksek ihracat hacminin olduğu fasılın motorlu kara taşıtlar olmasıdır. İhracat ve ithalat hacmi COMTRADE veri tabanından alınırken; GSYH ve döviz kuru verileri de World Bank veri tabanından alınmıştır. Derlenen değişkenler kullanılarak aşağıdaki denklem kurulmuştur:

$$lnGDP=\beta_0+ \beta_{1*}lnexport+ \beta_{2*}lnimport+ \beta_{3*}\Delta exc+ u_t \qquad (1)$$

Denklemde yer alan LNGDP, GSYH'nın doğal logaritması; LNEXPORT ve LNIMPORT da ihracat ve ithalat hacminin doğal logaritmasıdır. Denklemde yer alan Δexc da döviz kurunun farkı iken u_t hata terimini temsil etmektedir.

Çalışmada öncelikle değişkenlerin durağanlık sınaması için ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi ve PP (Philips Perron) birim kök testi uygulanmıştır. Değişkenlerin durağanlık derecesi tespit edildikten sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesi için Johansen Eşbütünleşme Testi yapılmıştır. Uzun dönemli ilişkinin tespitinin ardından FMOLS ve DOLS Eşbütünleşme Katsayı Tahmincileri ile katsayı tahmini yapılmıştır.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

		I(0)		I(0)		
Değişken		**sabitli**	**Sabitli+trendli**	**sabitli**	**Sabitli+trendli**	
lnGDP	t ist.	-1,05	-1,36	-5,61	-5,65	I(1)
		(0,71)	(0,85)	(0,0001)	(0,0004)	
	%1	-3,67	-4,30	-3,68	-4,32	
	%5	-2,96	-3,57	-2,67	-3,58	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	
lnexport	t ist.	-2,42	-0,71	-4,13	-5,02	I(1)
		(0,14)	(0,96)	(0,0034)	(0,0019)	
	%1	-3,67	-4,30	-3,68	-4,32	
	%5	-2,96	-3,57	-2,97	-3,58	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	
lnimport	t ist.	1,66	-2,35	-5,93	-6,08	I(1)
		(0,43)	(0,39)	(0,0000)	(0,0002)	
	%1	-3,67	-4,30	-3,68	-4,32	
	%5	-2,96	-3,57	-2,97	-3,58	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	
dexc	t ist.	-1,63	-2,22	-6,15	-5,61	I(1)
		(0,55)	(0,45)	(0,0000)	(0,0006)	
	%1	-3,68	-4,32	-3,69	-4,35	
	%5	-2,97	-3,58	-2,97	-3,59	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,23	

Yapılan ADF birim kök testi sonuçlarının yer aldığı tablo incelendiğinde değişkenlerin birinci dereceden farkta durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Philips- Perron Birim Kök Testi Sonuçları

		I(0)		I(0)		
Değişken		**sabitli**	**Sabitli+trendli**	**sabitli**	**Sabitli+trendli**	
lnGDP	t ist.	-1,05	-1,49	-5,61	-5,65	I(1)
		(0,72)	(0,80)	(0,0001)	(0,0004)	
	%1	-3,67	-4,30	-3,68	-4,32	
	%5	-2,96	-3,57	-2,67	-3,58	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	

lnexport	t ist.	-2,44 (0,13)	-0,69 (0,96)	-4,19 (0,0029)	-5,02 (0,0019)	I(1)
	%1	-3,67	-4,30	-3,68	-4,32	
	%5	-2,96	-3,57	-2,97	-3,58	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	
lnimport	t ist.	1,61 (0,46)	-2,35 (0,39)	-6,50 (0,0000)	-11,03 (0,0000)	I(1)
	%1	-3,67	-4,30	-3,68	-4,32	
	%5	-2,96	-3,57	-2,97	-3,58	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	
dexc	t ist.	-1,21 (0,65)	-2,20 (0,46)	-6,39 (0,0000)	-7,01 (0,0000)	I(1)
	%1	-3,68	-4,32	-3,69	-4,35	
	%5	-2,97	-3,58	-2,97	-3,59	
	%10	-2,62	-3,22	-2,62	-3,22	

Yapılan Philips Perron Birim Kök Testi sonuçları incelendiğinde değişkenlerin birinci dereceden farkta durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan ADF birim kök testi ve Phlips Birim kök testi ile değişkenlere durağanlık sınaması yapılması ve serilerin hepsinin birinci dereceden farkta durağan olduğunun tespit edilmesi sonucunda Johansen eşbütünleşme testi yapılmasına karar verilmiştir. Fakat eşbütünleşme testi yapılmadan önce modelde otokorelasyon, değişen varyans sorununun test edilmesi ve parametrelerin istikrarlı olup olmadığının anlaşılması için uygun testler yapılmış ve herhangi bir problem olmadığı sonucuna varılmıştır. İlgili istatistikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Varsayım Testleri

Test	Olasılık Değeri
Parametre İstikrarı	Evet
Otokorelasyon Testi	0,8246
Değişen Varyans Testi	0,5047

Yapılan diagnostik testlerin ardından değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için Johansen Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Yapılan Johansen Eşbütünleşme Testi sonucuna göre değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Gecikme Sayısı	Değer	Kritik Değer
İz İst.	1	73,95	47,85 (0,0000)
Max. Özdeğer	1	36,49	27,58 (0,0028)

**Tablodaki parantez içindeki değerler olasılık değerini ifade etmektedir.*

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının tespit edilmesinin ardından uzun dönem katsayı tahmini için FMOLS VE DOLS katsayı tahmincisi yöntemine başvurulmuştur. Yapılan analiz sonucunda elde edilen katsayılar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 5. Eşbütünleşme Katsayı Tahminci Sonuçları

Değişken	FMOLS Katsayısı	DOLS Katsayısı
lnexport	0,15 (0,0438)	0,046 (0,07)
lnimport	0,43 (0,0007)	0,62 (0,02)
dexc	0,010 (0,94)	0,008 (0,97)
c	13,48 (0,0000)	11,73 (0,0004)

**Tabloda parantez içinde verilen değerler olasılık değerini ifade etmektedir*.

lngdp=13,48+0,15*lnexport+0,43*lnimport+0,16 (2)

lngdp=11,73+0,046*lnexport+0,62*lnimport+0,12 (3)

Yapılan Eşbütünleşme katsayı tahmini sonuçlarının yer aldığı tablo incelendiğinde FMOLS için ihracat hacminde meydana gelen %1'lik değişim GSYH'yı %0,15 artırırken; ithalat hacminde meydana gelen %1lik değişimin GSYH'da %0,43'lük artışa neden olacağı ve döviz kurunun GSYH üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. DOLS katsayıları için de aynı şekilde yorum yapılmaktadır.

Elde edilen bulgular daha önce yapılmış olan Balassa (1978), Balassa (1985), Krueger (1978), Özmen ve Furtun (1997), Şimşek (2003, Hatemi-J ve Irandoust (2000), Şimşek ve Kadılar (2010), Demirhan (2005) ve Özcan ve Özçelebi (2013) çalışmaları ile uyumluluk göstermektedir. Buna göre Türkiye'de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkeler içe dönük politika uygulamaya başlamıştır. Ülke ekonomilerinin savaştan zarar görmüş olması, ülkeler ihtiyaç duydukları malları ithal etmek yerine yurt içinde üretmeye itmiştir. Türkiye'de de 1960lı yıllarda ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulamıştır. İthal ikameci sanayileşme stratejisi döviz tasarrufu sağlaması, yurt içi üretim sayesinde yatırımları ve istihdamı artırması gibi avantajlar sunmaktaydı. Fakat bir taraftan da kaynak dağılımında bozukluklara neden olması, dışa bağımlılığı artırması, ihracatı engellemesi, tekelleşmelerin artması gibi dezavantajı da bulunmaktadır. 1980li yıllarda küreselleşmenin hızlanması ve yaygınlaşması, bilişim teknolojileri ve ulaşım hizmetlerinin artması ile birlikte ülkeler içe dönük strateji yerine dışa dönük strateji uygulamaya başlamıştır. İhracata dayalı sanayileşme stratejisi olarak anılan bu stratejide, ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu mal veya hizmetin ihracatını yapmaktadır. Türkiye'de de 24 Ocak Kararları ile birlikte ihracata dayalı sanayileşme stratejisi uygulamaya başlamıştır. Ülkeler ihracat gelirini artırması, yurt içi efektif talebi uyarması, kaynak verimliliğini artırması ve ölçek ekonomilerinin ortaya çıkmasına neden olması gibi sebeplerde ihracata dayalı sanayileşme politikasına yönelmiştir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de 1980 sonrasında ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olup olmadığının test edilmesidir. Türkiye'de 2019 yılında dış ticaret hacminde artış meydana gelmiştir. Dış ticaret içinde en fazla yapılan sektörler incelendiğinde 2 Milyar 274 milyon dolar ihracat tutarı ile *SITC 78 Kodlu Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motorsikletler ve Diğer Kara Taşıtları* sektörü olmuştur. Bu bağlamda 1980-2019 yılları arasında SITC 78 Kodlu sektöre ait ihracat ve ithalat hacmi, döviz kuru ve GSYH arasındaki ilişki Johansen Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmiştir. Eşbütünleşme Testi yapılmadan önce serilerin durağanlık seviyesinin tespiti için ADF ve PP Birim Kök Testi'ne başvurulmuştur. Değişkenlerin hepsinin birinci dereceden farkta durağanlaştığının tespitinin ardından Johansen Eşbütünleşme Testi yapılmıştır. Buna göre değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Son olarak da eşbütünleşme katsayısının tahmin edilmesi için FMOLS ve

DOLS Eşbütünleşme Katsayı Tahmincisi yöntemine başvurulmuştur. Yapılan analiz neticesinde, ihracat hacminde meydana gelen %1'lik değişim GSYH'yı %0,15 artırırken; ithalat hacminde meydana gelen %1lik değişimin GSYH'da %0,43'lük artışa neden olacağı ve döviz kurunun GSYH üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Türkiye'de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Elde edilen sonuçlar ışığında Türkiye ekonomisinde imalat sanayinde mevcut potansiyelin artırılması gerektiği vurgulanmalıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli yeri olan imalat sektöründe daha fazla ARGE yatırımlarının yapılması, bu sektörde yetişmiş kalifiye eleman sayısının artırılması, yatırım malı ve ara malı üretiminin teşvik edilmesi, üreticilere bu yönde teşviklerin artırılması yolu ile sektörde daha fazla katma değerli üretimin yapılmasına imkân verecektir.

KAYNAKÇA

AWOKUSE, T. O. (2008), "Trade Openness and Economic Growth: Is Growth Export-Led or Import-Led?", Applied Economics, 40,161–173.

BALASSA, B. (1978). Exports and Economic Growth: Further Evidence. Journal Of Economic Development Economics, 5.

BALASSA, B. (1985). Exports, Policy Choices, And Economic Growth In Developing Countries After The 1973 Oil Shock. Journal of Development Economics, 18, pp. 23-35.

BAŞKAYA. F.(2004), Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, 2.Basım. Maki Basın Yayın. Ankara.

BORATAV, K. (1998). Türkiye İktisadi Tarihi (1908-1985) (6. Baskı). Gerçek Yayınevi. İstanbul.

ESER, U. (1993). Türkiye'de Sanayileşme. İmge Yayınları. Ankara.

GILES. J.A. and WILIAMS. C.L. (2000). "Export-Led Growth: A Survey of the Empirical Literature and Some Noncausality Results, Part 1," Econometrics Working Papers 0001, Department of Economics, University of Victoria.

HATEMI-J. A.& IRANDOUST. M. (2000). "Export performance and economic growth causality: An empirical analysis," Atlantic Economic Journal, Springer;International Atlantic Economic Society, vol. 28(4), pp. 412-426.

KARLUK, R. (2005). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm (10. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

KAZGAN, G. (1985). Ekonomide Dışa Açık Büyüme. Altın Kitaplar. İstanbul.

KILIÇARSLAN, Y. ve TEMUROV, İ. (2016). ''Import Substitution, Productivity and Competitiveness: Evidence from Turkish and Korean Manuffacturing İndustry'', Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi. ss. 67-83.

KRUEGER, A. (1978), Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalisation Attempts and Consequences. Ballinger, Cambridge, MA.

MEDINA-SMITH, E. J. (2001). Is The Export-Led Growth Hypothesis Valid For Developing Countries? A Case Study Of Costa Rica. Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series, No. 7.

ÖZCAN. B. ve ÖZÇELEBİ. O. (2013). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli mi?. Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 20(1). 1-14.

ÖZMEN E. ve FURTUN G. (1997). Export – Led Growth Hyphotesisi And The Turkish Data: An Emprical Investigation, Erc Working Paper, No:97/5.

SERİN. N. (1971). Kalkınma ve Dış Ticaret; Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden. Ankara: AÜSBF Yayınları, No: 310.

ŞİMŞEK, M. (2003). İhracata Dayalı-Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi, 1960–2002. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi. 18(2), ss.43–63.

ŞİMŞEK, M. ve KADILAR, C. (2010). Türkiye'de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(1), ss.115-140.

TABAN. S. ve KAR. M. (201